
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

MET
MAGNETISMUS,

IN VERBAND

MET
NATUUR EN GODSDIENST.

UIT HET HOOGDUITSCH

VAN

Dr. JOSEPH ENNEMOSER,

Ridder van het IJzeren Kruis.

(IN TWEE DEELEN.)

EERSTE DEEL.

Te GRONINGEN, bij
W. VAN BOEKEREN.
1845.

Memorial Library
University of Wisconsin - Madison
728 State Street
Madison, WI 53706-1494

Gewis, het zilver heeft een ader; er is eene plaats van het goud, dat men smelt.

Het ijzer haalt men uit den grond, en giet den steen tot koper.
(De mensch) stelt perken aan de duisternis, en aan het uiterste eind van alles; hij vorscht den grensteen uit van 't donker bij de schaduw des doods.

Job 28 vs. 1—3.

Mem.

R2

422

E5613

1845 VOORREDE.

AUD5246

De titel van dit boek zal welligt den lezer met bevreemding doen opzien; — hoe? het magnetismus, de natuur en de godsdienst in onderlinge verhouding? Zal dan dit boek de geheimenis, waarmede deze drie begrippen zijn omhuld, ontdekken? Wie is er, die weet, wat magnetismus is? Wie heeft de natuur doorgrond en onderwindt zich de geheimenissen der godsdienst uittevorschen!?

Gewis! het is eene zeer gewaagde onderneming, om het magnetismus openlijk onder de thans gangbare begrippen weder ter sprake te brengen; daar rust nog zoo veel van hetzelfde onder het gebied der fabelen en het geloof aan wonderwerken, terwijl anderen het voor afgedaan rekenden, omdat de geneesheeren met hetzelfde geen opzien meer baren en de natuuronderzoekers het beneden kunne waardigheid achten, zich daarmede intelaten. Toch zijn er bij wijlen hier en daar enkelen, die de verschijnselen van het magnetismus als onloochenbare daadzaken aannemen; zij schuiven echter de verklaring derzelve naar den donkeren achtergrond, die doorgaans geene volledige opheldering toelaat, of bezigen (om mij zoo uittedrukken) hunne kaleidoskoop, die hun willig tot iedere bijzondere verklaring de passende kleuren en vormen voor de oogen toovert.

Desniettemin zal ik het wagen op nieuw dit steeds nog zoo onbekende veld te betreden; ik doe het niet slechts op aandrang van sommige vrienden, ingenomen met het onderwerp, dat ik behandelen ga, maar ook uit innerlijke aandrif, ja uit pligtgevoel, om met ernstvolle overtuiging waarheden te ontvouwen, tot wier resultaten ik gekomen ben

door eene vijf-en-twintigjarige ondervinding en onafgebroken studie.

Nogtans is mijn oogmerk geenszins, om het magnetismus, als eene geïsoleerde daadzaak, door opsomming van nieuwe spookverschijningen in zwang te brengen, dezelve den volke voortestellen en het bijgeloof te doen verrijzen; neen, ik heb mij voorgenomen het magnetismus te behandelen in deszelfs ganschen aard en omvang als eene daadzaak, die reeds bekend is, en als zoodanig geene regtvaardiging meer behoeft. Trouwens ik rangschik hetzelfde onder andere bekende en gelijksoortige natuur- en zielsverschijnselen, voor welke of reeds bekende wetten zijn uitgevonden, of die desniettemin schijnen te berusten op een' gemeenschappelijken grondslag met de nieuwere magnetische verschijnselen. Wanneer ik nu evenwel de verhoudingen poog uitte vinden en optehelderen, die tusschen het magnetismus, de natuur en den geest plaats grijpen, dan beoog ik met die onderneming geenszins eene uitvorsching van het wezen des magnetismus of der geheimenis van natuur en geest, maar ik tracht alleen deszelfs verschijnselen naar derzelve waarheid en geloofwaardigheid kenbaar te maken, en op dezelve, hetzij de reeds bekende wetten toetepassen, hetzij de onbekende natesporen, en waar het mij gelukt, deze ook op andere gelijksoortige, nog raadselachtige verschijnselen overtebrengen.

Zulke raadselachtige verschijnselen vindt men van oudsher bij alle volken onder een' gelijken naam, *Magie*, die als ongewone ziektegesteldheden in de kritische bewegingen der natuur of als profetische voorzeggingen geheel overeenkomstig zijn met die van het magnetismus. Edoch het wezen en de

---

grond derselve werden steeds meer vermoed, dan erkend; en terwijl de blik aan den uiterlijken vorm bleef hangen, die als iets ongewoons verscheen en weder verdween, zoo geloofde men aan geenen natuurlijke grond en samenhang dier verschijnselen, maar wilde die hebben toegeschreven aan bovenzinnelijken invloed der goden, weshalve zij bij alle oude volkeren met de godsdienst in verbinding slaan. Men zag die verschijnselen en wist die door zekere kunstgrepen gaande weg ook daartestellen. Wanneer evenwel het zinnelijke van het bovenzinnelijke zoo scherp afgescheiden wordt, en men iedere werkingskracht, vooral bij ongewone verschijnselen als wonder tot het gebied der godsdienst overbrengt, dan kan het niet missen, of het blind geloof zwaait onder godsdienstige ceremonien den scepter, bij volslagen gebrek aan waarachtige opgeklaarde inzichten van rede en verstand, tenzij men door middel eener tooverkunst de goden dwingen wil, verborgen krachten en geheimenissen bloot te leggen, zoo als het geval was bij de Godspraken in de tempelen en bij de wonderdoeners der aloude volken, en nog heden ten dage bij de Indische Brahmanen, en daar, waar wij het bijgeloof zich verwarren zien in duivelskunsdenarijen: bij de heksenprocessen der middeleeuwen. — Men vertrouwde noch aan het rijk der natuur, noch aan den menschelijken geest eigendommelijke krachten, en waar de waarheid niet als fakkel des verstands gebezigd, maar het dweepende gemoed, als ebbe en vloed in donkerheid bewogen, door de verbeelding steeds met hersenschimmen werd vervuld, daar kon de heldere blik en de teregtwijzende twijfel van sommigen (en aan dezulken ontbrak het nooit) de algemeene verwarring niet ziften; en zoo zien wij

tot in onzen leeftijd de aloude magie, de hekserij en het magnetismus onder een gemeenschappelijk rubriek gebracht, nergens op wetenschappelijken grond, maar alleen uit godsdienstige dwaalbegrippen.

Door de wetenschappelijke beoefening der natuur en het zielkundig onderzoek ontwikkelde zich eerst in de laatste helft der vorige eeuw eene meer gelouterde kennis der magnetische verschijnselen. Aan ANTON MESZMER komt de eer toe als voorganger in het volledig afscheiden van waarheid en verdichting der verschijnselen in derzelver veelvormige gedaante. Hij was het, die het magnetismus voor eene wezenlijke natuurkracht erkende en deszelfs menigvuldige verschijnselen kunstmatig leerde voortbrengen.

Van dien tijd af werd het magnetismus aan het gebied des geloofs ontrukkt en verloor deszelfs Godsdienstig standpunt. De zinnelijke waarneming en het oordeelkundig onderzoek ving aan naar licht en waarheid te streven, met geen haastig noch oppervlakkig inzicht tevreden. Aan de zijde eener vlugtige op zich zelve staande beoefening trad tevens de rustige twijfel op, en als gene al te driftig eene stelling onderwond, dan wierp deze dezelve meest zonder onderzoek met een enkel ijskoud loochenen neder. Het ontbrak echter geenszins aan de zoodanigen, die bij dergelijke verschijnselen het aloud geloof aan bovenzinnelijke magten hooger schatteden, dan de kracht der natuur, en dezulken hielden alles voor louter Goddelijke wonderteekenen. Zoo ontstond er een strijd van denkbeelden, die deels nog voortduurt. Aan de eene zijde staat men op den grond van werkelijke ondervinding, maar, zonder hechten steun van

---

bekende daadzaken, niet vast genoeg verzekerd; aan de andere zijde werd alle ervaring versmaad en voorshands de daadzaken geloochend, naar der Vaderen trant, die het oude behielden en het nieuwe lieten staan, als of het nieuwe niet oud, en het oude niet nieuw zou kunnen wezen!

Wanneer nu de Schrijver, die dezen strijd sinds langen tijd stilzwijgend aanschouwde, den moed heeft, te midden der kampvechters op te treden, dan is het geenszins om zich onvoorwaardelijk aan de eene of andere partij aan te sluiten, of de strijders van elkander te weren — neen, immers wrijving baart licht. Veeleer acht hij zich plicht ook zijn woord te berde te brengen; eene veeljarige en veelzijdige ondervinding deed hem het magnetismus kennen als eene kracht, alleszins vatbaar tot daarstelling der menigvuldigste verschijnselen. Deze verschijnselen zijn gegrond op de natuur, derhalven niet nieuw, en door eene zorgvuldige vergelijking vond hij dezelve ook elders en zonder magnetismus. Alzoo wil hij zich eensdeels aansluiten aan de strijders der eerste soort en daarbij tevens de verhoudingen en voorwaarden aantoonen, onder welke het magnetismus als eene eigendommelijke kracht gemelde verschijnselen in de natuur en in den mensch te voorschijn brengt. Anderdeels wil hij daarentegen meenige bewering tegen spreken en wel met name deze, dat het magnetismus en het slaapwandelen hetzelfde, en het laatste een noodzakelijk gevolg van het eerste wezen zou. Voorts zal hij aantonen, dat het slaapwandelen en genoemde Godsdienstige toestanden, in betrekking tot de profetische voorspellingen, slechts in uiterlijke verschijnselen eene zielkundige gelijkvormigheid hebben; dat echter het magnetismus en

---

de Godsdienstige voorspelling in grond en wezen ganschelijk van elkander verschillen; dat derhalve het magnetismus met de Godsdienst in geheel geene directe verhouding staat. Indirect echter kan men daarentegen door het magnetismus opheldering erlangen over menigerlei wonderverschijnselen en over datgeen, wat tot het echte geloof en de ware Godsdienst niet behoort.

Om nu het magnetismus in deszelfs verhoudingen tot Natuur en Godsdienst te leeren kennen, zal ik eerst mijnen lezeren de door overeenstemmende ervaring bekend geworden magnetische verschijnselen volledig voor oogen stellen, gelijk zij zich natuurkundig en zielkundig ons doen kennen. De twijfelaar mag vrij derzelve zekerheid toetsen, als hij slechts geduld en moed genoeg heeft lang te onderzoeken en te doorzoeken, zonder kortweg te loochenen. Dan zal ik gelijksoortige verschijnselen in het midden brengen, zoo als die geschiedkundig van oudsher bekend waren, en ook zonder magnetismus zich ontwikkelen. Na zulk eene vergelijkende samenstelling zal ik, den lezer met eene onpartijdige kritiek voorlichtende, vragen: wat wel in deze of gene toestanden en verschijnselen waarheid of verdichting wezen mag?

Ten derde zal ik door wijsgeerige onderzoekingen den oorspronkelijken samenhang, den grond en de gevolgen van die magnetische en niet-magnetische verschijnselen, en wel uit een natuurkundig en een zielkundig oogpunt trachten optehelderen. De toegenegen lezer mag zich, naar ik hoop, ook hier overtuigd houden, dat noch vooroordeel, noch partijdigheid mijn rigtsnoer zijn geweest; dat ik mij ook evenmin door eenig gezag heb laten leiden, als of het geheel daardoor eene vaste houding erlangen zou.

Desgelyks zal ik opzettelyk mij onthouden, zoo wel van loutere gissingen, als van bespiegelende dweeperij, zoowel van dichtertlyke beelden, als zelfs van vlugtige veronderstellingen, opdat ik, zoo veel mogelijk, een waarachtig weten grondvest door eene demonstratieve ontwikkeling van het begrip der zaak. Op deze wijze zal men het natuurkundig gewigt van het magnetismus leeren kennen, terwijl de natuur hare regten niet verliest, die men tot dus verre hoofdzakelyk miskend en aan vreemde bovenzinnelyke oorzaken toegeschreven heeft. Uit een zielkundig oogpunt wordt daarentegen ook aan den menschelyken geest toegeschreven, wat niet natuurlyk is en wat ook niet zuiver natuurkundig uit de organische ontwikkeling ontstaat. Wij zullen langs dezen weg in het bijzonder menig zielkundig raadsel vinden opgelost, hetwelk men in vroeger tijd en ten deele zelfs nu nog voor onoplosbaar hield. Zoo zullen wij, ruggewaarts den blik slaande op den tempel van ISIS en AESCULAPIUS, derzelve donkere zwilengangen vinden verhelderd; derzelve orakeltaal verstaan en de verrukkingen, waarin de verborgen dingen zich openbaarden, zoo wel als de geheimenissen van derzelve zwijgende priesteren, niet meer bewonderen. Desgelyks zullen ons de zondertlinge verschijnselen uit de wereld der droomen; het van zelf ontstaande slaapwandelen; de vreemde kramptoevallen in het heksenleven in een daglicht verschynen, waarin wij de dwaling harer eigene bekentenissen nu beter inzien dan hare regters, die ze daarna op den brandstapel ten vure doemden. Eindelijk zullen wij de waarde dier mystische stuiptrekkingen weten te schatten, en onderscheid te maken tusschen de gezigten eener teugellooze verbeelding, opgerezen uit een dweepphick gemoed en de

ware geestverrukking, zoo wel als de echt goddelijke Profetie.

Eindelijk zal ik ten vierde (alleen echter door korte aanduidingen) beproeven eene nog bestaande gaping aan te vullen, door het geven eener handleiding tot eene gepaste magnetische behandeling der ziekten. Ik zal daarbij aantoonen, onder welke voorwaarden het magnetismus als geneesmiddel is aan te wenden en in welke verhouding hetzelfde in het bijzonder staat tot de praktische geneeskunst.

Alhoewel nu de Schrijver de met lust en met vele opoffering verkregen uitkomsten zijner veeljarige ondervindingen en studien in volle overtuiging van den inhoud der zaken, door hem behandeld, voor oogen stelt, zoo geeft hij toch volgaarne toe, dat er nog veel overblijft, wat niet door hem in het regte licht gesteld is; welligt zullen anderen dit beter verklaren; deels, zal het wel altijd onverklaarbaar blijven. Trouwens zoo wel de hoogte als de diepte van den menschelijken aanleg en niet minder het verschiet zijner bestemming ligt te verre, dan om met den blik van een individu te worden oversien en aan het licht gesteld. Dat ieder slechts den aangewezen weg zijner roeping bewandele, die innerlijke aandrift en uiterlijke lotsbestemming hem aanwijst; moge hij dan nimmer aan deze zijde van het graf het einddoel van zijn streven bereiken, het ontwijfelbaar voorgevoel en het geloof zullen zijne gidsen blijven, om eenmaal aan gindschen oever de zekerheid te erlangen, waarnaar hij jagen blijft hier beneden.

J. E.

INHOUD.

INLEIDING.

- § 1. Benaming.
- ” 2. Onderscheid tusschen het natuurlijk en kunstmatig magnetismus.
- ” 3. Veronderstelling vóór den tijd van MESMER.
- ” 4. Begrip van het dierlijk magnetismus.
- ” 5. Verschillende oordeelvellingen.
- ” 6. Kenmerkende schets van het magnetismus.
- ” 7. Wijze van verdeeling.

EERSTE AFDEELING.

Over de verschijnselen van het dierlijk magnetismus.

- ” 8. Proeven van verdeeling.
- ” 9. Eigen verdeeling in lichamelijke en zielsverschijnselen.

KERSTE DEEL.

Ligchamelijke verschijnselen.

A. Algemeene.

- ” 10. Algemeene lichamelijke verschijnselen.

B. Bijzondere.

- ” 11. Bijzondere lichamelijke verschijnselen met betrekking tot het zenuwstelsel.
- ” 12. Bijzondere lichamelijke verschijnselen met betrekking tot het vaatstelsel.
- ” 13. Bijzondere lichamelijke verschijnselen in betrekking tot het voedingstelsel.
- ” 14. Eigendommelijke kritische gevallen.

TWEED E DEEL.

Zielsverschijnselen.

- ” 15. Verdeeling der zielsverschijnselen in slaapwaken en helderzien.

A. Het slaapwaken.

- ” 16. In den slaap leeft de mensch meer inwendig geestelijk.

-
- § 17. Overgang tot den slaap en het slaapwaken.
  - „ 18. Kenteekenen van het magnetisch inslapen.
  - „ 19. Duur van den magnetischen slaap.
  - „ 20. Kenmerkende trekken van het innerlijk ontwaken.
  - „ 21. De spraak der magnetisch ontwakenden.
  - „ 22. Verhoogd algemeen gevoel en verhoogde werkzaamheid der verbeelding.
  - „ 23. Vermeerderde prikkelbaarheid der zintuigen.
  - „ 24. Rapport, sympathie en antipathie, electricie aantrekking en afstooting.
  - „ 25. Nadere bepaling van de sympathie en antipathie.
  - „ 26. Duidelijker waarneming en overgang van de pool der zintuigen op ongewone plaatsen.
  - „ 27. Opgeklaard instinct en het zich zelve voorschrijven van geneesmiddelen.
  - „ 28. Beperking en onbestendigheid van het slaapwaken.

B. Het wakend slapen of helderzien.

- „ 29. De slaap ontstaat nu ook zonder onmiddelijk magnetiseren door werking in de verte.
- „ 30. Afhankelijkheid van den patient.
- „ 31. Vatbaarheid voor geestelijke stemming. Schaduwzijden.
- „ 32. Sympathie met andere personen.
- „ 33. Vooruit en in de verte zien, opgave van middelen en werktuigen.
- „ 34. Het aanschouwingsvermogen strekt zich ook tot andere personen uit.
- „ 35. Zaken, die buiten den kring des helderzienden gelegen zijn, worden voorspeld.
- „ 36. Bovenaardsche phantasiebeelden.
- „ 37. Visioenen.
- „ 38. Beelden van licht en kleuren. Lichten.
- „ 39. Gevoel van eene dubbelde persoonlijkheid. Wijze van herinnering.
- „ 40. Electrometrische verschijnselen.
- „ 41. Overgang in de hoogere graden.
- „ 42. Denkbeeld van de magnetische verrukking.
- „ 43. Verschijnselen.
- „ 44. Zeldzaamheid.
- „ 45. Duur en afneming van den magnetischen slaap.

TWEEDE AFDEELING.

Verschijnselen en gesteldheden, welke aan die van het magnetismus gelijk en verwant zijn, benevens eene beoordeeling van dezelve.

- „ 46. In hoeverre de magnetische verschijnselen nieuw zijn.

—
EERSTE DEEL.

Geschiedenis van verschijnselen en toestanden, welke met die van het magnetismus gelijkheid en overeenkomst hebben.

- § 47. Het droomen, nachtwandelen en sommige ziekten bieden ook soortgelijke verschijnselen aan.
- „ 48. Verschil tusschen de nieuwe en oude verschijnselen.
- „ 49. Wat beteekent ADAMS slaap?
- „ 50. Vergelijking van ADAMS slaap met de verschijnselen van het magnetismus.
- „ 51. Vergelijking van Bijbelsche gezigten.
- „ 52. Gezigten ten tijde der Rigteren. De ezel van BILEAM.
- „ 53. Het Nieuwe Verbond.
- „ 54. De Orakelen.
- „ 55. De Orakelen in Egypte.
- „ 56. De Orakelen in Griekenland.
- „ 57. De Orakelen in Rome.
- „ 58. De Sibijllen.
- „ 59. Gelijksoortige behandeling als de magnetische.
- „ 60. De Veda's der Indische Brahmanen.
- „ 61. Inhoud van de Veda's en vergelijking van de Brahmanen met de Profeten.
- „ 62. Middelen der Brahmanen, om in extase te geraken.
- „ 63. De drie toestanden der ziel: het waken, de droomende en de vreugderijke slaap.
- „ 64. Het ontstaan en de voorwaarden van het slaapwaken bij de Brahmanen.
- „ 65. De zon- en maankinderen hebben overeenkomst met de helderzienden en slaapwakenden.
- „ 66. Omgang, levenswijze, lichten en opheffen in de lucht.
- „ 67. Extatische besmetting en gelijksoortige verhouding der verbeeldingskracht enz.
- „ 68. De Orakelen hebben met CHRISTUS niet opgehouden.
- „ 69. De visioenen rigten zich naar individuën en volkeren.
- „ 70. De droom, het somnambulismus en verscheidene krankheden toonen hetzelfde.
- „ 71. De droomen in het bijzonder.
- „ 72. Het slaapwandelen.
- „ 73. Het somnambulismus in ziekten.
- „ 74. Bezetenheid en geestdrijverij.
- „ 75. Gezigten der heiligen.
- „ 76. Verschijningen van goede en boose geesten.
- „ 77. Algemeen geloof aan eene geestenwereld.
- „ 78. Naam en begrip van heksen.
- „ 79. Algemeen geloof aan heksen, en handelwijze tegen dezelve.

- § 80. Christelijke redevowering bij den brandstapel van MARIA RENATA te Wurzburg.
- „ 81. Het natuurlijk beloop en verdere verschijnselen van het heksenwezen.
- „ 82. Berigten aangaande de heksenprocessen te Arras, Mora en Wurzburg.
- „ 83. Opheldering van genoemde tooverschijnselen. De nachtmerrie, het hongeren, nagels en naalden in het vleesch der heksen.
- „ 84. De convulsionarissen op het kerkhof St. Medard; de Geeselaars en de Danswoede.
- „ 85. De zoogenaamde lachkramp der Methodisten. Tooverijen in de weeshuizen te Amsterdam, te Hoorn en te Rijssel.
- „ 86. Begrip der witte tooverkunst.
- „ 87. FORDAGE en het Philadelphische genootschap.
- „ 88. ANTOINETTE BOURIGNON, JANE LEAD, ANNA FLEISCHER.
- „ 89. Gevolgtrekkingen uit bovengenoemde daadzaken.
- „ 90. Illusies door de opgewekte veerkracht onzer zintuigen te weeg gebragt. Visioenen van NICOLAI.
- „ 91. Visioenen van LODEWIJK V. BACEKO.
- „ 92. Godsdienstige verrukkingen met likteekenen en bloeding.
- „ 93. ANNA CATHARINA EMMERICH.
- „ 94. MARIA V. MÖRL te Kaltern.
- „ 95. MARIA DOMENICA LAZZARI DI CAPRIANA, in het Fleimsor-dal.
- „ 96. Brief van prof. EMMERICH te Straatsburg, over de merkwaardige verschijnselen van zeker helderzien, van zelf ontstaan bij zijne zuster.
- „ 97. Gevolgtrekkingen uit voornoemde daadzaken.
- „ 98. Vergelijking der in § 92—§ 96 aangehaalde wonderverschijnselen.
- „ 99. Kenmerken der ware vroomheid en heiligheid.
- „ 100. De maagd van Orleans en hare gezigten.
- „ 101. Vragen over de gelijkvormigheid en het verschil van het magnetismus met het wezen en de werkzaamheid des heiligen.
- „ 102. Over het begrip der heiligheid. De Apostelen PETRUS en PAULUS.
- „ 103. De heilige CATHARINA VAN SIENA, LIDWINA.
- „ 104. De heilige VINCENZ FERRER, JOHANNES VAN KAPISTRANO.
- „ 105. Daden, maar geene visioenen, zijn kenmerken der heiligheid. Wantrouwen van den heiligen PHILIPPUS NERI, ten opzichte van visioenen.
- „ 106. Gevolgtrekkingen aangaande de bewijzen der Goddelijke verschijningen en wonderen.
- „ 107. De Stichter van het Christendom.
- „ 108. Over het wezen en de werkingen des Christendoms.

TWEDE DEEL.

Kritische navorschingen naar de waarheid der magnetische verschijnselen in het algemeen, en naar den aard, de waarde en de verhouding van het slaapwaken en helderzien in het bijzonder.

- § 109. Gelijk het magnetismus minder bekende verschijnselen openbaart, zoo heeft het ook het onvoldoende der tot dus verre gegeven verklaringen bewezen.
- „ 110. Is er in het algemeen iets waars aan het magnetismus?
- „ 111. Is er in de psychische verschijnselen van het magnetismus iets positiefs?
- „ 112. Overeenkomst van de kunstmatig voortgebragte verschijnselen van het magnetismus, met die van het uit zich zelf ontstaand slaapwandelen.
- „ 113. Dierzelfer verscheidenheid.
- „ 114. Dierlijk en dolfstoffelijk magnetismus.
- „ 115. Over de waarde van het magnetismus als geneesmiddel voor menschen, dieren en planten.
- „ 116. De slaap, en evenzeer het somnambulismus, is een uitmuntend geneesmiddel.
- „ 117. Moet men het helderzien opzettelijk pogen voorttebrengen?
- „ 118. Is het helderzien een verhoogde of onderdrukte toestand?
- „ 119. Vervolg.
- „ 120. Beoordeeling der waarde van het helderzien.
- „ 121. Bepaalde kenmerken der drie graden: visioenen, somnambulismus en verrukkingen.
- „ 122. Ophelderingen van het voorgaande, volgens SCHUBERT.
- „ 123. Verdeeling der verschijnselen van den inwendigen zin naar haren aard en verscheidenheid van oorsprong.
- „ 124. Verdeeling van de onderscheidene soorten volgens twee hoofdbronnen der geestelijke en natuurlijke oorzaken.
- „ 125. Dramatische ontwikkeling der visioenen in drie sferen: eene hemelsche, natuurlijke en menschelijke.
- „ 126. Wegneming van twijfel en verklaring van wonderen als gelijksoortige verschijnselen, op grond van het voorgaande.
- „ 127. De droomen, het heksenwezen en de Godsdiensdige dwelperij zijn verschijnselen, ondergeschikt aan het magnetisch helderzien.
- „ 128. De Goddelijke geestverrukking der Profeten is boven het magnetismus verheven.
- „ 129. Wat is een wonder?
- „ 130. Al wat wonderbaar is, geschiedt overeenkomstig bepaalde wetten.
- „ 131. Terugblik op de in § 92—95 opgenoemde en voor wonderen geldende bloedingen en wondteekenen.
- „ 132. In die visioenen en verrukkingen is geen wonder.
- „ 133. Geschiedkundige voorbeelden van bloedingen en stigmata.

-
- § 134. **Gelijksortige verschijnselen. De nachtmerrie met blaauwe vlekken en bloedingen door middel van de verbeelding.**
- ” 135. **Niet alle deze verschijnselen zijn bedriegelijk, maar zij geschieden allen naar de wetten der natuur.**
- ” 136. **Mimick en gebaarden. Gelaat- en ziekte aanwijzende aandoeningen, als voorbijgaande of duurzame toestanden van het gemoed.**
- ” 137. **Verskil tusschen de indrukken des gemoeds en der voorstellingen van de phantasie.**
- ” 138. **De voorstellingen van de phantasie zijn levendiger, scherper, dan de uitwendig zinnelijke, de gezichtsbeelden zijn duurzamer dan de vlugtige gehoorbeelden.**
- ” 139. **De plastische afbeelding van gezichtsbeelden op het ligchaam volgt eenen natuurlijken regel.**
- ” 140. **Verklaring van die wonderbare toevallen.**
- ” 141. **De spelden en naalden van MARIA VAN MÖRL hebben niets vreemds.**
- ” 142. **Het vasten van DOMENICA LAZZARI.**
- ” 143. **Verklaring van de periodieke bloedingen uit physiologisch en psychologisch oogpunt.**
- ” 144. **Het lichten van het gezicht verklaard uit de betrekking van de polariteit.**
- ” 145. **Overgang tot het volgende.**
-

INLEIDING.

---

§ 1.

Benaming.

Magneet noemt men zeker ijzererts, dat de bijzondere eigenschap heeft, om ijzer aan te trekken, en zwevend in vrijen toestand zich naar de aardpolen rigt; beide deze eigenschappen deelt het ook aan ijzer mede; min of meer wordt zulks ook bij ettelijke andere ertsen waargenomen 1).

De naam zou volgens LUCRETIUS onder de Grieken afgeleid zijn van de landstreek *Magnesia*. Anderen noemen het ook Heraclion — den steen van HERCULES, dewijl het nabij de stad Heraklea zou zijn gevonden. Ook werd het siderityzersteen genoemd. PLINIUS daarentegen wil den naam hebben afgeleid van zekeren herder MAGNES, die het door middel van een' met ijzer beslagen stok het eerst zou hebben ontdekt.

---

1) B. v. aan Nickel, Kobalt, Serpentin, Porphyz enz.

— 2 —

§ 2.

Onderscheid tusschen het natuurlijk en kunstmatig magnetismus.

Gemeld erts wordt genoemd: *natuurlijke magneet*, in onderscheiding van die, welke door kunst, door mededeeling en opwekking der magnetische kracht, door middel van strijken (magnetiseren), in ijzer en staal wordt teweeg gebragt en den naam draagt van *kunstmatige magneet*. Bij dezen openbaren zich verschillende opmerkelijke verschijnsels, als daar zijn: het aantrekken van ongelijknamige en het afstooten van gelijknamige polen; de helling naar den Noord- en Zuidpool der aarde; het verwijderd werken van zulk: magneten op elkander zonder onmiddelijke aanraking, als in eene magnetische atmosfeer; welke verschijnselen te zamen genomen *delfstoffelijk magnetismus* genoemd worden.

§ 3.

Veronderstelling vóór den tijd van MESZNER.

Deze magnetische verschijnselen bragten reeds vroegere natuuronderzoekers tot menige ontdekking, die het denkbeeld eener algemeene natuurkracht deden ontstaan, dewelke als algemeene hoofdstof alle lichamen, die ruimte beslaan, bezielen zou en doordringen. Hieruit leidde men de geheimste krachten af, zoodat weldra de meest verschillende gissingen werden geopperd en hypothesen vastgesteld, zoo als die van DESCARTES, APINUS, BRUGMAN, BERNOUILLI,

GILBERT en EULER. De laatsten vooral stelden, dat de gansche aarde was doordrongen van eene magnetische zelfstandigheid. Dit blijkt alreë uit den titel van zeker geschrift van GILBERT, hetwelk handelt over de groote aardmagneet 1). Ook EULER beweerde in zijn schrijven voor de academie te Parijs, dat de *gansche* aarde magnetisch was, en niet slechts in haar binnenste eene magnetische kern bevatte, zoo als door HALLEIJ was beweerd.

Deze magnetische grondkracht strekten daarna KEP-
LER 2), STEVIN en vooral PARACELSUS uit tot het ge-
heele wereldstelsel. Alle werkzaamheden der natuur
in derzelve samenhang werden voor magnetisch ver-
klaard 3). De navolgers en handhavers van PARA-
CELSUS hebben deze leer nog uitgebreid. Zij werd
in onderscheiden vormen gewijzigd en toenmaals reeds
werd het magnetismus, ten deele reeds, volgens de
leer van MESSEMER verklaard, b. v. door HELMONT 4),
MAXWELL 5), KIRCHER 6), BURGGRAF 7) en FLUDD 8).

In de laatste helft der vorige eeuw heeft na-
mentlijk ANTON MESSEMER, uit Frauenfeld, aan het
meer van Constanz, die veronderstelling vooral in

---

1) De magno magnete TELLURIS, Physiologia nova, London 1600.

2) Harmonices mundi.

3) Archidoxis magica. De ente astrorum. Tractatus-
de magnete. Philosophia fugax.

4) De magnetica vulnerum curatione.

5) Medicina magnetica, libri tres, in quibus tam the-
oria, quam praxis continetur.

6) De arte magnetica, 1643.

7) Balneum Dianae magneticum, 1600.

8) Philosophia Mosarica cet. 1638.

zwang gebragt en de wederkeerige werking, die hij beweerde ontdekt te hebben tusschen alle wezens en bijzonder de menschen onderling, *magnetismus* genoemd. Hij had onder den beroemden natuurkundige, Pater HELL, in Weenen, merkwaardige proeven bijgewoond en genezingen door middel der delfstoffelijke magneten waargenomen. Bij veelzijdig onderzoek kwam hij tot het vermoeden, dat de kracht der magneet ook in zijne eigen handen, veel meer nog in zijn geheele aanzijn dáár was. Dit bleek hem eens duidelijk bij eene aderlating, waarbij het bloed telkens stroomde of terug bleef, naarmate hij den patient naderde, aanraakte of zich van hem verwijderde.

Hij stelde op den voorgrond, dat bij den magneet zoowel, als bij alle lichamen, eene zekere uit- en instrooming plaats heeft, en daar hij overal eigenschappen en polariteiten waarnam, die strookten met den magneet, zoo noemde hij dit, in onderscheiding van den delfstoffelijken magneet: *dierlijk magnetismus*. Anderen hebben het ook, ter oorzaak der wederkeerige werking onder alle bewerktuigde levende wezens, *levens magnetismus* genoemd 1). Ontegensprekelijk is MESZMER de ontwerper eener samenhangende theorie en stelselmatige toepassing tevens geweest van het magnetismus, tot genezing van ziekten.

§ 4.

Begrip van het dierlijk magnetismus.

Men verstaat gewoonlijk door dierlijk magnetis-

---

1) Der Meszmerismus oder system der Wechselwirkungen, theorie und anwendung des thierischen Magnetismus, herausgegeben von R. CH. WOLFART. Berlin 1815.

mus de menigvuldige wederkeerige betrekkingen en verschijnselen bij de menschen onderling, in zoo verre deze bij ziekten kunstmatig door bepaalde handelwijze, als door strijken met de handen of met andere ligchamen, b. v. metalen, praeparaten, boommen enz., worden voortgebracht. Hierbij doen zich of gewone min of meer zichtbare en heilzaamwerkende crises op, even als zij door andere geneesmiddelen worden teweeg gebracht, of er openbaren zich sommige ongewone zeer in het oog loopende verschijnselen van slaapwandelen, verrukking enz. Deze laatste opmerkelijke verschijnselen behooren overigens in den eigenlijken zin des woords niet tot het magnetismus, daar zij zich zeldzaam slechts voordoen en tot de behandeling en genezing van den patient niet noodzakelijk zijn, terwijl alle deze ongewone verschijnselen in vele ziekten ook van zelf ontstaan en door andere middelen of anderen invloed kunnen worden opgewekt.

§ 5.

Verskillende oordeelvellingen.

Deze door eene kunstmatige behandeling (magnetiseren) voortgebragte verschijnselen van het magnetismus onderscheiden zich zoo zeer van de gewone natuurverschijnselen, aan welke men tot hertoe in de natuurkunde meer bijzonder de aandacht wijdde, dat het zeer moeilijk werd, dezelve onder een der bekende verschijnselen te rangschikken, wier bepaalde wetten reeds uitgevonden zijn. Deels werden zij ook wel uit gebrek aan genoegzame waarnemingen,

of eene niet zorgvuldige onderscheiding en overeenstemming, rondweg geloochend, en alzoo ontstonden partijen, waarbij aan de eene zijde ligtgeloovig en voorbarig alles zonder behoorlijke omzigtigheid voor wonder en waarheid aangenomen, en aan de andere zijde daarentegen hardnekkig alles ontkend werd, wat ook maar eenigzins naar magnetische verschijnselen en geneeskrachten zweemt.

Het wezenlijk bestaan van het magnetismus in al deszelfs omvang zal aan niemand twijfelachtig blijven, die vooreerst opmerkzaamheid, ernst en geduld genoeg heeft, om zelf waarnemingen te doen en tevens zich de moeite geeft, om de geschiedkundig reeds aanwezige opmerkingen van anderen met behoorlijke omzigtigheid en vlijt te onderzoeken. Ik noem *het magnetismus* gerust eene *daadzaak*, die boven alle tegenspraak verheven is; en daarom onderneem ik thans geene onderzoeking meer naar de gronden der waarschijnlijkheid of mogelijkheid van hetzelfde, maar wel eene navorsching naar de kenmerken dezer daadzaak zelve.

§ 6.

Kenmerkende schets van het magnetismus.

Terwijl ik dan vooreerst de verschijnselen van het magnetismus opgeef, zoo als dezelve doorgaans en meestendeels waargenomen worden, zal ik die tevens met andere daaraan verwante gesteldheden verbinden, zoowel die van ouds geschiedkundig bekend zijn, als die bij wijlen van zelf ontstaan en bij vele ziekten nu en dan waargenomen worden. Ik zal alsdan

derzelver geloofwaardigheid onderscheidenlijk beoordeelen; de middelen opgeven, waardoor deze verschijnselen worden voortgebracht, en door vergelijkingen en zuivere gevolgtrekkingen tevens eene redelijke verklaring en bevestiging dezer daadzaken zelve pogen te geven. Hieruit zal blijken, dat de verschijnselen van het magnetismus, gelijk alle andere sinds lang bekende verschijnselen, vaste wetten volgen, en dat zij niet afgezonderd en buiten zamenhang zijn met andere wetten der bewerktuigde schepping. Eindelijk zal ik mijne inzichten over de toepassing van het magnetismus in het algemeen en bijzonder in ziekten, op grond mijner veeljarige waarnemingen en naar mijne overtuiging ontwijfelbare gevolgtrekkingen en beginselen bloot leggen, in zoo verre het doelmatig als geneesmiddel kan worden behartigd. Zoo hoop ik mijnen lezeren over de zoo belangrijke daadzaken van het magnetismus ook uit een praktisch oogpunt een helder inzicht te verschaffen, waarop het dan ook wel voornamelijk aankomt; gedachten en meeningen over eene zaak zijn vrij, maar daden en handelingen liggen voor onze verantwoording, naarmate van het gebruik of het misbruik. Het magnetismus is tot hiertoe gewis meer in de handen van misbruikers, dan wel van waardige bewerkers geweest, en in stede hetzelve tot het waarachtig oogmerk, om kranken te genezen, werd aangewend, heeft het meer gediend als voorwerp van nieuwsgierigheid en alzoo geleid tot ontijdige, ongepaste en daarom meestentijds schadelijke proeven.

§ 7.

Wijze van verdeeling.

Ten einde nu mijn onderwerp, zoo rijk in omvang, doelmatig te ontwikkelen en tot heldere inzigten te brengen, zal ik na het gezegde de volgende wijze van behandeling volgen. In de eerste afdeeling zullen wij de verschijnselen van het magnetismus geschiedkundig leeren kennen, overeenkomstig de waarnemingen tot op dezen tijd. In de tweede afdeeling zal de vergelijking en aaneenschakeling volgen der nieuwere magnetische wonderen met andere sinds lang bekende verschijnselen, oordeelkundig beredeneerd, ten opzichte van dezelve gelijkvormigheid en verscheidenheid tevens. In de derde afdeeling zullen wij eene natuurkundige opheldering en eene ontvouwing der oorzaken van de magnetische verschijnselen beproeven, waardoor al het wonderbare wijken en duidelijk zal aangetoond worden, dat ook deze, gelijk alle andere verschijnselen, vaste wetten volgen. Eindelijk zal in de vierde afdeeling worden betoogd, of en in welken zin het magnetismus een geneesmiddel zij.

EERSTE AFDEELING.

OVER DE VERSCHIJNSELEN VAN HET DIERLIJK MAGNETISMUS.

§ 8.

Proeven van verdeeling.

Men heeft de verschijnselen van het magnetismus onder verschillende rubrieken gebragt, al naarmate men dezelve of uit een natuurkundig of een zielkundig oogpunt beschouwde. C. W. HUFELAND heeft voor het eerst eene systematische verdeeling voorgesteld 1). Volgens hem is de graad der werking bij het magnetismus zeer verschillend van af de minstmerkbare physische aandoeningen (die zich vaak naderhand eerst door de opvolgende beterschap laten waarnemen) tot aan de hoogste verrukking des geestes, die het geheele gewone gevoels- en verstandsleven opheft. Men kan dus twee hoofdgraden onderscheiden, de zuiver physisch magnetische gesteldheid, zonder deelneming des geestelijken levens, en de magnetische gesteldheid met zielsaandoeningen, waarbij weder tweeledige gevallen kunnen plaats grijpen, of blootelijk opheffing van de werking der zinnen (slaap), of verbonden met de ontwaking van den inwendigen zin (slaapwandelen).

Kort daarna beproefde KLUGE 2) eene nieuwe

---

1) Journal der praktischen Heilkunde, 29 B. 2 stuck.

2) Darstellung des animalischen Magnetismus als Heilmittel, 1811.

stelselmatige verdeeling, welke ook anderen zijn gevolgd, b. v. BARTELS 1) en WEBER enz. 2).

Hij verdeelt dezelve in algemeene en bijzondere werkingen, van welke de eerste op den geheelen lichamelijken toestand betrekking hebben, en niet tijdelijk, maar gedurende de gansche behandeling voortduren; de laatste daarentegen, als geene noodzakelijke en onvermijdelijke gevolgen der aanwending van het magnetismus, openbaren zich slechts nu en dan bij sommige voorwerpen, tijdelijk en op menigvuldige wijze bij verschillende menschen zeer onderscheiden.

Deze bijzondere werkingen zelve verdeelt hij in zes graden, welker eerste graad, met nog ontsloten zintuigen, de wakende graad genoemd wordt; de vijf overigen sluiten de zintuigen af, zoodat de tweede graad halfslaap, de derde, met inwendige donkerheid, magnetische slaap, de vierde, met bewustzijn, het slaapwandelen, de vijfde, die der innerlijke aanschouwing (helder zien, *Clairvoyance*), de zesde, die der algemeene helderheid, *extase*, *désorganisation* genoemd wordt.

ESCHENMAYER 3) neemt het magnetismus meer zielkundig op, als hij veronderstelt, »dat ten gevolge van zekere bewegingen met de handen bij vatbare

---

1) Grundzüge einer Physiologie und Physik des animalischen Magnetismus, 1812.

2) Der thierische Magnetismus oder das Geheimniss des menschlichen Lebens aus dynamisch psychischen Kräften, 1816.

3) Versuch, die scheinbare Magie des thierischen Magnetismus aus physiologischen und psychologischen Gesetzen zu erklären. Stuttgart und Tübingen, 1816.

personen eene reeks van verschijnselen wordt daargesteld, die steeds in de allereerste plaats getuigen van eene aandoening van het orgaan der ziel, daarna echter van waarachtig geestelijken aard worden." Hij verdeelt derhalven ook die verschijnselen van het magnetismus, overeenkomstig het vermogen der ziel zelve, zielkundig in vier graden: 1°. De graad der zinnelijk magnetische aanschouwing; hiertoe behoort de slaap en de lagere graden van het slaapwandelen, de grondslag (om zoo te spreken) der hoogere, waarin de inwendige deelen reeds gezien en beschreven worden; dan de verplaatsing der zintuigen, naarden hartkuil, de vingers enz., en het verhoogde innerlijke natuurinstinct, waardoor zij zich reeds deugdelijke middelen uitkiezen. 2°. Het helder zien, *Clairvoyance*, welke graad in gemeenschap staat met de verhoogde verbeeldingskracht; hiertoe behoort het voorzeggan der toevallen, de verhoogde herinnering en het vermogen, om gemakkelijk vreemde talen te spreken, waarin zij overigens weinig geoefend zijn. 3°. De magnetische sympathie, die gelijken tred houdt met het verhoogde gevoelsvermogen. Hiertoe behoort het onmiddelijk rapport van den magnetiseur met den slaapwandelaar; alle sympathieën en antipathieën derzulken, zoo als het verschijnsel der dubbele persoonlijkheid, in dier voege, dat het zelfbewustzijn in gewonen zoowel als in magnetischen toestand dubbel schijnt te zijn. 4°. De magnetische divinatie, die zich aan eene verhoogde verbeelding aansluit. Hiertoe brengt hij de wonderbare verschijnselen van het verzien en voorspellen der slaapwandelaars. Bij deze vier graden voegt hij nog gemengde verschijnselen, gelijk het hoofdhorlogie

(kopfulr) of de aanduiding der naauwkeurigste tijdsbepaling naar den stand der zon, volgens eene innerlijke type en de uitvinding van nieuwe werktuigen enz. (zie § 37 en verv.).

Ik voor mij heb de verschijnselen van het magnetismus verdeeld in toestanden van het onveranderd gewone en in toestanden van een ongewoon zinnenleven 1). In de eerstgenoemde toestanden zijn de werkingen van het magnetismus of niet of wel waar tenemen, tot welke de gewone crises bij ziekten zonder slaap en zonder slaapwandelen worden gerekend. Dit laatste breng ik niet tot het wezen van het magnetismus, daar alle ziekten, zonder hetzelfde, zich laten genezen, en hetzelfde zich alleen in zeldzame gevallen zoo ontwikkelt, dat daarvan rijpe vruchten kunnen worden ingezameld. Tot de ongewone verschijnselen rekende ik toen »de poolverplaatsing der zinnen, waarbij de uitwendige zintuigen min of meer zijn gesloten, daarentegen de innerlijke zin levendiger opgewekt wordt, en wel met der daad of nog beperkt en onbestemd als een donkere droom in magnetischen toestand (slaapwaken, slaapwandelen), of ook ten volle onbeperkt, als de innerlijke zon door hare scheppingskracht alle duisternis verlicht, en de beelden van ruimte en tijd harmonisch worden opgelost (*het helderzien, de vergeestelijking*).”

Eigendommelijke verdeelingen, die niet meer of min tot de hier genoemden kunnen gerekend worden, vindt men bij andere schrijvers over het dier-

---

1) Der Magnetismus nach der allseitiger Beziehung seines Wesens, seiner Erscheinung, Anwendung und Enträthselung in einer geschichtlichen Entwicklung cet. dargestellt, 1819.

lijk magnetismus en bij name in de zoo vele in Frankrijk daarover in het licht komende geschriften en opstellen, niet. Schier overal worden de waarnemingen, zonder een bepaald plan, in de aangeduide werken van TARDIJ 1) DELEUZE 2), PRUIJSEGUR 3), ROULIER 4), enz., slechts hier en daar verstrooid opgegeven; — alleen LAUSANNE verdient uitzonderd, als die de verschijnselen in twee klassen verdeelt: in natuurkundige (physiologische »qui dépendent particulièrement de l'organisme,») en zielkundige (psychologische »celles qui dépendent de l'intelligence.» Hij geeft echter hierbij geene uitvoerige beschrijving derzelve, en beweert ten onregte, dat de ontwikkeling der eene steeds de ontwikkeling der andere klasse ten gevolge heeft 5). Ook de vroegere Duitsche schrijvers GMELIN 6), WIENHOLD 7),

---

1) Essai sur la théorie du somn. magnet. Lond. et Paris 1785.

2) Histoire critique du magnétisme animal. Paris. 1813. Dit werk, uit het Fransch vertaald, en met eene voorrede van Prof. G. BAKKER voorzien, is ten jare 1814 te Groningen uitgekomen bij SCHIERBEEK en VAN BOEKEREN, onder den titel: *Oordeelkundige geschiedenis van het dierlijk Magnetisme*, door J. P. F. DELEUZE.

3) Recherches, expériences et observations physiologiques sur l'homme dans l'état de somnambulisme. Paris. 1811.

4) Exposition physiologique des phénomènes du magn. animal. Paris 1816.

5) Des principes et des périodes du magnétisme animal. Paris 1819, T. II, p. 51, 300.

6) Ueber den thier. magnetism. Tübingen 1787. Van denzelfden, neue Untersuchungen. 1789.

7) Beyträge zu den Erfahrungen über den thier. Magnet. Hamburg 1787. Van denzelfden, Heilkraft des thier. Magnet. nach eigenes Beobachtungen. Lemgo 1802, 3 The.

HEINEKEN 1) enz., hebben wel zeer gewigtige waarnemingen, maar geene klassificatie der verschijnselen geleverd. KIRSCH 2) heeft evenmin eene afzonderlijke verdeeling of behoorlijke onderscheiding, daar hij doorgaans het slaapwandelen zeer oneigenaardig op alles toepast en veel te algemeen opgeeft als gewrocht van het dierlijk magnetismus.

§ 9.

Eigen verdeeling in lichamelijke en zielsverschijnselen.

Als wij de verschijnselen van het dierlijk magnetismus in derzelver menigvuldige verscheidenheid als ziektegesteldheden des menschen aanduiden, die zich door gewone, min of meer zichtbare crises of ook door ongewone zielsverschijnselen openbaren, dan komt het mij het meest doelmatig en verstandig voor, deze verschijnselen op eene tweevoudige wijze zaam te vatten, en wel eerstens de meer of minder altijd voorkomende verschijnselen, als gewone crises, en ten tweede de meer zeldzaam voorkomende zielsverschijnselen. Wij volgen dus in de hoofdzaak de verdeeling, door C. W. HUFELAND gemaakt, in de onderdeelen echter daarvan afwijkende, daar wij onder de zielsverschijnselen alleen de opgeheven zinlijkheid met het ontwaken van den inwendigen zin en iedere meer zeldzame openbaring van het zielenleven in

---

1) Ideen und Beobachtungen, den thier. Magnet. und dessen Anwendung betreffend. Bremen 1800.

2) System. des Tellurismus oder thier. Magn. 1822.

verbinding brengen, de slaap daarentegen als, louter opgeheven zinlijkheid, tot de rein lichamelijke verschijnselen rekenen. De zielsverschijnselen zijn óf a) algemeene, bij alle magnetisch behandelde meer of minder steeds aanwezig en waar te nemen, den geheelen natuurlijken toestand opwekkende, óf b) bijzondere werkingen, bij verschillende individuen verschillend; zij openbaren zich als kritische bewegingen in eenig meer bijzonder opgemerkt orgaan. De zielsverschijnselen met opgeheven uitwendige zinlijkheid en het ontwaken van den inwendigen zin zijn buitengemeen menigvuldig. Ieder zielsvermogen biedt ook verschillende, afwisselende en bij wijlen verhoogde kenteekenen aan, zoodat het moeilijk is, dezelve scherp af te bakenen, en nog moeilijker dezelve te ordenen. Om ons echter zoo veel mogelijk aan het ons voorgestelde plan van eenvoud te houden, vatten wij alle zielsverschijnselen in twee onderdeelen te zamen, en wel, A de menigvuldiger voorkomende algemeene, lagere zielsuitingen, waarbij de innerlijke zin slechts ten deele heerscht; een middentoestand, om zoo te spreken, tusschen slapen en waken, regt eigenaardig *slaapwaken*, *slaapwandelen* genoemd; B de zeldzamer voorkomende hoogere openbaringen der ziel met meer bepaald heerschen van den innerlijken zin, een waken schier in den slaap, hetwelk men *wakend slapen*, met overwegend waken noemt, in tegenoverstelling van *slapend waken* met overwegend slapen. Men heeft aan deze hoogere toestanden der magnetische verschijnselen de namen gegeven: helderzien, *clairvoyance*, *extase*, *désorganisation* enz. — Alle zielsgesteldheden van het verstands-, gevoels- en

wilsvermogen openbaren zich op verschillende zeer veranderlijke wijzen, zoodat de magnetische zielsverschijnselen met deze grondvermogens der ziel wel in betrekking kunnen worden gebragt, maar, wegens derzelve veranderlijkheid, in den reï der ontwikkeling ons geenen zielkundigen verdeelingsgrondslag aanbieden; even zoo moet als algemeene hoofdopmerking voorloopig dienen, dat alle, zoowel lichaams- als zielsverschijnselen van het magnetismus verschillen, naar de individuele gesteldheid van den ouderdom, het geslacht, het temperament en de opvoeding van den patient, en in het algemeen naar de verscheidenheid der ziekten, zoo wel als meer bijzonder naar den tijd van derzelve ontwikkeling, hetzij bij toe- of afnemen der krankheid.

EERSTE DEEL.

LIGCHAMELIJKE VERSCHIJNSELEN.

A. ALGEMEENE.

§ 10.

Algemeene ligchamelijke verschijnselen.

Ofschoon het kan gebeuren, dat zelfs bij menigvuldig magnetiseren in het geheel niets waargenomen wordt, zoo zijn dit toch zeldzame gevallen; bij lichtere, minder op het gansche gestel ingrijpende ziekten, kunnen ongetwijfeld, ter naauwernood met de zintuigen te onderscheiden, crises volgen. Ik betwijfel evenwel, of niet vroeg of laat, na een wel in-

gerigt magnetiseren bij werkelijke ziekte, zich zichtbare verschijnselen openbaren zouden. Ja zelfs bij gezonden is het eene zeldzaamheid, wanneer niet deze of gene der navolgende verschijnselen worden opgemerkt.

De eerste algemeene verschijnselen, die zeker bij alle magnetisch behandelde vroeger of later plaats grijpen, hetzij meer of minder aanhoudend en merkbaar, zijn naar eenstemmige waarnemingen van allen de volgende:

1. Ligte gevoelswijzigingen, — warmteaandoening, soms eene ligte huivering, dikwijls ook een zeker mishagen.

2. Eene vermeerderde levenswerkzaamheid, zoo wel van het vaat- als van het zenuwstelsel; zeker doorstroomend gevoel over het gansche ligchaam; de pols wordt voller, levendiger; eene grootere warmte, een hooger gloed ontstaat als terugwerking der opgewekte innerlijke werkzaamheid des harten; soms openbaart zich een plaatselijk zweet aan het voorhoofd enz.; eene algemeen zich verbreidende opgeruimdheid neemt de disharmonie der te sterk geprikkelde zenuwen weg. Deze alzoo opgewekte levenswerkzaamheid vertoont zich echter niet altijd op dezelfde wijze; menigmaal ontstaat reeds bij den aanvang, of kort daarna, in stede van dat gelijkmatige en vrolijke kloppen des harten, in stede van die opgeruimdheid en dat welzijn, een ingetrokken, onregelmatige polsslag, hartklopping en beklemdheid, zwaarte in alle ledematen, dikwijls pijn, en eene niet geringe onpasselijkheid.

3. Naarmate zich deze kenteekenen bij voortge-

zette behandeling verheffen, deelen ook in dezelve de verrigtingen der ondergeschikte organen. Doorgaans ontstaat met de verhoogde werkzaamheid van het vaat- en zenuwstelsel eene grootere kracht in de spieren, de beweging wordt vrijer en gemakkelijker, de ademhaling gelijkmatiger; daar komt meer trek en betere vertering in het voedingstelsel met eene geregelder af- en uitscheiding; zoo houden maagpijnen dikwijls zeer spoedig op; catharrale en rheumatische borstaandoeningen lossen zich bij kleine kinderen vaak na eene korte handoplegging op de borst en een magnetisch strijken in een algemeen zweet op; en bij waterzuchtigen heb ik dikwijls diarrheën zien ontstaan, onder welke de krachten zeer dikwijls in het oog loopend toenemen. Vermeerderde afscheiding der urine behoort tot de meer gewone crises.

Niet zelden grijpt ook juist het tegendeel plaats. Er ontstaat een gevoel van afmatting, zwaarte in de ledematen, werkeloosheid der spieren, eene zekere spanning en trekking in dezelve, krachteloosheid en uitputting, geeuwen, zware ademhaling en beklemdheid met allerhande ongeregeldheid, vooral in het onderlijf. Ook de wederkeerige invloed tusschen het bloed-zenuw- en voedingstelsel wordt verstoord, waardoor allerlei disharmonie ontstaat, als: koortsachtige bewegingen, opstijging en verzameling van het bloed in plaatselijke deelen; onderdrukte af- en uitscheiding; krampachtige bewegingen, die doorgaans in diervoege zich openbaren, als de zieke vóór het magnetiseren aan dezelve onderhevig was, als: kramp in maag en borst, vallende ziekte enz. Vooral zijn het krampziekten, die zich

veeltijds reeds openbaren na eene eerste en korte aanwending van het magnetismus, als hysterische en epileptische toevallen.

Dit zijn de gewone werkingen van het magnetismus, bij welke men moet opmerken, dat zij of reeds onder het magnetiseren, of kort daarna volgen, en zich doorgaans weldra, als opvolgende kritische bewegingen, in eene meer aangename gesteldheid oplossen en in het vervolg steeds minder worden, tot dat naar omstandigheid, bij eene doelmatige behandeling, of de volkomen genezing volgt, of, naar den eigendommelijken aard der ziekte en de uitwendige ongunstige verhoudingen, ook wel in het geheel geene beterschap ja zelfs verergering volgt.

B. BIJZONDERE LICHAAMSVERSCHIJNSELEN.

§ 11.

Bijzondere lichaamsverschijnselen, met betrekking tot het zenuwstelsel.

De navolgende verschijnselen tel ik onder de bijzondere fysieke, omdat zij minder algemeen en als zeldzamer werkingen van het magnetismus zich of alleen bij enkele individuen, of bloot als kritische aandoeningen in sommige opgewekte organen openbaren. Intusschen komen zelfs deze verschijnselen met de straks genoemde grootendeels vermengd en vereenigd voor, en zouden alzoo nog tot de algemeene kunnen worden gerekend, zoo als vroeger door HUFELAND, KLUGE en ook door mij geschied is. Ook springen deze bijzondere verschijnselen, ten op-

2*

zigte van hunnen in- en extensiven vorm, als het ware over in die, welke wij met en onder de zielsverschijnselen zullen behandelen, wier vaste en bestendige geleiders zij zijn.

§ 12.

Bijzondere lichaamsverschijnselen, met betrekking tot het vaatgestel.

De bijzondere verschijnselen, die slechts min of meer voorkomen bij sommige individuen, en zich opdoen naar de eigendommelijke ziekte-vormen, als kritische aandoeningen in betrekking tot het gevoelsstelsel, zijn de volgende: daar ontstaat eene zeer ligte beweeglijkheid, en in het algemeen groote prikkelbaarheid voor indrukken van buiten, ook buiten den bepaalden tijd der magnetische behandeling; desgelijks eene groote veranderlijkheid van gevoel; luimigheid, hetzij opgeruimdheid, hetzij droefgeestigheid; instinctmatige trek tot en tegenzin in zekere spijzen en geneesmiddelen, die bijzonder dienstig zijn voor hunne ziektegesteldheid; daar ontstaan krampachtige bewegingen, deels inwendig, deels uitwendig; ook plaatselijke pijnen, en in het algemeen is de werkzaamheid der zenuwen zeer ongelijk; dan eens opgewekt, dan eens onderdrukt; zoodat niet zelden onder het magnetiseren, of kort daarna, een afmattend gevoel plaats grijpt en zelfs verschijnselen ontstaan, aan flauwten gelijk. Worden de zintuigen daarin betrokken, dan volgt ook wel eene sluimering; soms ook een werkelijke slaap, waaruit men, na korteren of langeren tijd — zelden echter langer dan

een uur — meest helder en verkwikt ontwaakt. De verschillende zenuwongesteldheden zelfs vertoonen zich bij het magnetiseren doorgaans, bijzonder in het begin, met geweldiger kracht, veranderen van vorm op verschillende wijze onder de behandeling, en gaan niet zelden als ziekteverplaatsing in andere ziektevormen over, waardoor zij deels in den grond genezen worden, bijv. verschillende krampachtige gebreken in de maag, de borst, zenuwhoofdpijn, zelfs aangezigtspijn en ook zielsziekten, gemoedsaandoeningen; deels worden zij slechts eenigermate verzacht, zoo als apoplektische toevallen, verlammingen, zwarte staar; deels worden zij in het geheel niet genezen, zoo als bijv. oude ingewortelde vallende ziekten, waarvan echter WOLFART 1) en anderen 2) opgeven, meer dan eene te hebben genezen.

In betrekking tot het bloedstelsel neemt de werk-

---

1) WOLFARTS *Jahrb. des Lebensmagnetismus*, 1 B. 2 Hft. 2 B. 2 H., S. 193.

2) *Archiv für den Mag. v. ESCHENMAIJER und KIESER*, 3 Band. 2 Hft. S. 50, 5 B. 2 Hft., S. 36, 3 Hft., S. 21; zelfs eene achtjarige vallende ziekte wordt als genezen opgegeven, 3 B. 3 Hft., S. 143. Volgens 6 B. 1 Hft., S. 151, is ook een tetanus, gelukkig genezen. Ik heb eene spierverstijving, vijf weken oud, ontstaan door schrik, bij een twintigjarig meisje, die niet meer eten noch slikken kon, in vele dagen niet meer sliep noch eenige ontlasting had, en den dood voorzeker zeer nabij was, na driemaal magnetiseren, in zoo verre hersteld, dat zij reeds den tweeden dag, na een' slaap van 8 uur, een algemeen zweet, herhaalde ontlasting zonder middelen, en het vermogen om te kaauwen, te slikken en te verteren terug erlangde, en, na 12 dagen, keerde zij geheel hersteld tot haren dagelijkschen arbeid weder. Zij had, gedurende den tijd, dat zij dagelijks een half uur gemagnetiseerd werd, uitgenomen eene halve maat gemagnetiseerd water, geen enkel geneesmiddel gebruikt en ook geene ongewone verschijnselen hadden zich daarbij geopenbaard.

zaamheid van het hart een innig deel in het zenuwleven, en openbaart zich naar den verschillenden aard der kwaal op verschillende wijze, doorgaans echter zeer in het oogloopend en spoediger weldadig dan bij zenuwongesteldheden, die men algemeen meent voor het magnetismus het meest geschikt te wezen. Lichtere verstoringen in omloop en passive congesties naar sommige organen, regelen zich immer na korte kritische opwekkingen, althans tijdelijk zeer spoedig, en bij voortgezette behandeling ook duurzaam. Chronische oogontstekingen, keelpijn, gedurig wederkerende pijnen in de borst, zelfs bij neiging tot bloedspuwen, heb ik dikwijls in korten tijd geheel genezen. In hoeverre echter organische hartskwalen, b. v. verwijdingen der kameren, polypen en aneurismen, door het magnetismus te genezen zijn, is moeilijk te bepalen, omdat het ons tot hiertoe ontbreekt aan genoegzame waarnemingen uitgenomen eenige verlichting, is echter voor deze bezwaarlijk veel te hopen. Ophooping in andere plaatselijke organen worden echter op eene blijkbare wijze van de lijdende deelen afgeleid en in den algemeenen omloopstroom medegevoerd, waardoor deels de geprikkelde werkzaamheid in hartenevigheid verzacht, deels de levenskracht in zulke verzwakte deelen versterkt en verhoogd wordt. Daarbij worden dikwijls volkomen genezingen waargenomen in zwaardere krankheden, gelijk deze zich opdoen, b. v. bij hemorrhoiden en ziekten der menstruatie.

De onderdrukte maandelijksche zuivering wordt door niets spoediger en gemakkelijker geregeld, dan door magnetiseren, gelijk ook de vaak zoo geweldige toevallen der vrouwen bij geheele terugblijving door

hetzelve het zekerst bedwongen worden. Desgelijks openbaart zich het magnetisme zeer gunstig bij lijdelijke bloedvloeijingen, als bij bloedspuwing en bloedbraking; daarentegen bij active bloedingen en zuivere ontstekingen wordt de kwaal verergerd door positiven magnetischen invloed, en kan, zonder lating en antiphlogistische behandeling, op zich zelve aangewend, schadelijk worden.

§ 13.

Bijzondere lichaamsverschijnselen, in betrekking tot het voedingstelsel.

In betrekking tot het voedingstelsel ontstaat eene zeer groote menigvuldigheid van eigendommelijke verschijnselen. Volgens vele waarnemingen der Fransche en Duitsche schrijvers, over het magnetismus, bijzonder van DELEUZE en WOLFART 1), met welke ik volkomen instem, grijpt het magnetisme bij heerschende krankheden van het voedingstelsel dieper in en wordt doorgaans met zekerder uitslag bekroond, dan bij zenuwongesteldheden, die vroeger uitsluitend aan het magnetismus onderworpen werden geacht. Dat bewijzen ook de kinderen, in hunne prille groei-kraft; hoe jonger, te weldadiger zullen zij de geneeskraft van het magnetismus ervaren. Daar men tot de soort van groei of ontwikkelings-krankheden de uitslag- en chronische hoofdziekten, kwaadsappigheden, de tering, de bleekzucht, de scorbut, de klierziekte, Engelsche ziekte, geelzucht, jicht, ve-

---

1) Jahrbücher des Lebensmagnetismus, 1 B. 2 Hft., S. 5.

nerische ziekte, waterzucht, verzwering, organische gebreken, zamentrekkingen, gewrichtsaangroeiing, enz. brengen kan, zoo zijn het ook met der daad deze ongesteldheden, waarin het magnetismus ook dan nog heilzame diensten bewees, als de geneesheer geen baat meer vond bij gewone middelen, en WOLFART (ter aangehaalde plaats) noemt juist deze bij uitzondering, als door het magnetismus met den meest gelukkigen uitslag behandeld, gelijk ook elders dezelfde bijzonder aangeteekend staan als door het magnetismus genezen 1). Als hoofdstandplaats van het (vegetatie) ontwikkeling-stelsel, wordt bijzonder de onderbuik beschouwd, en de ziekten, welke vooral daar haren zetel en wortel hebben, zijn deels mede onder de bovenstaande te tellen, die door het magnetismus zijn genezen; daartoe behooren de verschillende maagaandoeningen (gastrosis), verstopping, buikwaterzucht, wormziekten, vooral bij kinderen, verstoppingen in de eerste wegen en buikingewanden, verhardingen in milt en lever, ziekten der nieren en de steen; ook zoogenaamde moederkwalen, ja ingewortelde hysterien, zijn genezen, waarvan onder meer andere gevallen, die voorkomen in de Parijzer annalen en KIESERS archief over het magnetismus, een merkwaardig geval voorkomt van Dr. MERTIN 2). Ik zelf heb eene voorname patiente, de gravin v. M. (die ons nog meermalen ten voorbeeld zal strekken), behebt met een ongemak in de baarmoeder, liggende op het uiterste, en van ieder opgegeven, door eene, wel is waar zeer lang voortgezette, magnetische be-

---

1) KIESER, Archiv. 4 B. 1 Hft., S. 154.

2) WOLFARTS Jahrbücher, 1 Bd. 2 Hft.

handeling (4 jaar), in zoo verre weder hersteld, dat, uitgenomen een klein gezwel, de hoofdkwaal geheel verdwenen is, ofschoon zij reeds in eenen vergevorderden leeftijd was, waarin de werkingen der baarmoeder, waaruit de gemelde ongemakken bijzonder waren ontstaan, gewoonlijk ophouden.

§ 14.

Eigendommelijke kritische gevallen.

Volgens deze verscheidenheid der ziekten van het zenuw- vaat- en voedingstelsel zijn ook de verschijnselen in de kritische bewegingen en afscheidingen verschillend. Er ontstaan echter crises, even als door het gebruik van geneesmiddelen, zonder die ongewone verschijnselen van het slaapwandelen, welke men gaarne als voorwaarden der genezing of op zijn minst als gewone gevolgen van het magnetismus opgeeft. Ik moet in het algemeen opmerken, dat zich bij mijne patienten slechts zeer zelden en bij slechts weinigen die somnambule verschijnselen openbaarden; dat zich buitendien, bijna altijd, de heilzaamste crises ontwikkelden, en dat ik het niet eens gaarne zie, dat die buitengewone verschijnselen zich opdoen, die ik veel meer pleeg te verhinderen, dan te ontwikkelen. De natuurlijke slaap komt evenwel dikwijls, deels gedurende het magnetiseren, deels naderhand tusschen beide, waaruit de krankten telkens ongemeen opgeruimd en verligt ontwaken.

Merkwaardig is het echter, dat hebbelijk geworden ziekten in denzelfden vorm terugkeeren, in welken zij, dikwijls jaren te voren, voor het eerst ver-

schenen zijn, en in het algemeen worden door het magnetiseren oude kwalen ligt weder opgewekt en te voorschijn geroepen, welke echter allengskens met de verandering der geheele organische ziektevoortgang en met de terugkeering tot gezondheid weder verdwijnen. De crises zelve openbaren zich door middel van het magnetismus menigmaal door kramp- en koortsachtige bewegingen; door dikwijls wederkerende ontstekings-aanvallen 1); door de gewone afscheidingen, b. v. uitvloeiingen uit de oogen, ooren, neus bij hoofdziekten; volgens eigene ondervinding bij zware hersenziekten, b. v. bij de epilepsie enz., door veelvuldige speekselafzondering, dat ook door anderen is opgemerkt 2); door zweet en urine bij borst- en longziekten, en ook bij jicht en rheumatisme. Ik zag bij eenen jichtzieken, die verscheidene jaren leed, door eenige malen herhaald magnetiseren, het zweet zich openbaren, hetwelk door de meest prikkelende middelen vroeger niet kon verkregen worden. Diarrheën zijn iets gewoons bij verstoppingen van de onderbuiks-ingewanden en bij de waterzucht; bloed- en slijmontlasting geschiedt langs zulke wegen, welke met hun orgaan óf het naast óf verwijderd polarisch te zamen hangen, zoo als men b. v. dikwijls huiduitslag, zelfs zweeren, als kritische verplaatsingen van inwendige ziekten heeft opgemerkt. Het zoude overtollig zijn alle de verschillende kritische voorvallen wijdloopig op te tellen,

---

1) Adresse- in WOLFARTS Jahrb. 1 Bd. 2 Heft. Bemerkungen über Krisen und über die Magnetische Heilkraft.

2) Archiv für den thierischen Magnet. von KIESER, 2 Bd. 3 Th, S. 78 flg.

daar de natuur, op welk eene wijze ook opgewekt, slechts eene innerlijke bestendige regelmaat volgt, en bij voortgang harer genezing ook door het magnetismus, de haar eigen geworden wijze voortzet.

TWEEDE DEEL.

ZIELSVERSCHIJSSELEN.

§ 15.

Verdeeling der zielsverschijnselen in slaapwaken en helderzien.

Met deze, in het vorig deel aangevoerde ligchamelijke verschijnselen, waarbij de werkzaamheid der zinnen niet verandert, of op zijn hoogst een gewone slaap in zeldzame gevallen volgt, vereenigen zich ook somtijds zielsverschijnselen, welke, door het magnetismus opgewekt, veel wonderbaars ten toon spreiden, en den zielkundige tot groote inspanning oproepen, om de vermogens der ziel in derzelver geestelijk organisme en naar derzelver waardij te doorzien en te ontraadselen.

In de eerste plaats is het onze pligt, deze verschijnselen weder zoo veel mogelijk in de volgorde te noemen, waarin zij het menigvuldigst in derzelver ontwikkeling worden opgemerkt, zonder volgens eenig beginsel van verdeeling te werk te gaan, dewijl de verschijnselen zulk een beginsel niet volgen en dit slechts bij derzelver verklaring moet worden opgezocht.

De zielkundig magnetische verschijnselen bezitten de eigenaardigheid, dat zij zich tegelijk met de opgeheven uiterlijke zinnelijkheid en met het ontwaken van den inwendigen zin openbaren (§ 9). Daarom moeten wij den slaap, die door onmiddellijke aanraking ontstaan is, en alle de verschijnselen opnoemen tot op dat wonderbare werken in de verte (*actio in distans*). Dewijl verder de ontwikkeling van den inwendigen zin zich intensif en extensif nu eens in lageren, dan weder in hoogerem graad vertoont, moeten wij ook alle tusschentrappen der verschijnselen van de instinctmatige gewaarwordingen en driften af, tot op dat zien in de verte zonder bepaalde grenzen van ruimte en tijd, alsmede van de mededeeling der gedachten af door middel van de spraak, tot op het zuiver geestelijk onmiddelijk begrijpen en raden van vreemde gedachten, te berde brengen. Ook deze verschijnselen nl. willen wij weder in twee onderafdeelingen zamen vatten, en wel

A. de meermalen voorkomende algemeene, lagere zielsuitingen, slechts een gedeeltelijk te voorschijn treden van den inwendigen zin, *het slaapwaken*; het waken op den grond des slaaps.

B. de zeldzamer voorkomende, hoogere, meer bijzondere zielsuitingen, met meer bepaalde heerschappij van den inwendigen zin, *het wakend slapen*, helderzien; het slapen der uitwendige zintuigen op den grond van den geheel wakenden inwendigen zin.

Tusschen beide afdeelingen laten zich overigens geene bepaalde grenzen plaatsen, daar beide, in het wezen één, beurtelings in elkander vloeijen, en dikwijls het hoogere in het lagere en het lagere in het hoogere overgaat.

A. HET SLAAPWAKEN.

§ 16.

*In den slaap leeft de mensch meer inwendig
geestelijk.*

Gelijk de mensch in wakenden toestand door middel der ontsloten zintuigen schier buiten zich zelve in de wereld der voorwerpen leeft, zoo keert hij met de in den slaap geslotene zintuigen, zich afscheidende van de buitenwereld, meer in zijn inwendig leven terug. En gelijk hij met bewustheid in wakenden toestand meer op eene werkelijke, lichamelijke wijze in de hem omringende wereld ingrijpt, zoo leeft hij slapend in dezelve meer op denkbeeldige, geestelijke wijze. Dit openbaart zich allerbijzonderst in de verschijnselen van het magnetismus, en levert ons aangaande den slaap en de wereld der droomen menige opheldering, welke wij eerst dan behoorlijk kunnen waarden, als wij de verschijnselen van het allengs terugtreden uit de voorwerpelijke wereld van het waken in de inwendige van den slaap geschiedkundig hebben leeren kennen. En dit willen wij nu zoo getrouw mogelijk, volgens de tot dus verre daarover verzamelde ervaringen, ten uitvoer brengen.

§ 17.

Overgang tot den slaap en het slaapwaken.

Na korter of langer magnetische behandeling, doch

zeldzamer in den eersten tijd, ontstaat er bij menig patient, in vereeniging met meer of minder van de (§§ 10, 13) aangevoerde ligchamelijke verschijnselen, eene vermoedheid der uitwendige ledematen, eene verdooving der zinnen en slaperigheid. De oogleden vallen toe, zonder dat men echter terstond geheel inslaapt, met het vermogen, om ze, somtijds, en dikwijls ook onwillekeurig, te openen. De overige zintuigen echter dragen nog meest kennis van hetgeen hen in de nabijheid omgeeft. Dit werd vroeger de halfslaap, ook onvolkomene krisis genoemd, en is volgens de verdeling van KLUGE de *tweede* graad. Dit voorafgaande halfslapen duurt bij sommigen langer, bij anderen korter, en gaat dan of met eene geheele verdooving der uitwendige zinnelijkheid over in eenen natuurlijken diepen slaap, waarin ze ook wel buiten den tijd van het magnetiseren vervallen, en geheel in zich zelf verzinken, zonder herinnering en verbinding met de buitenwereld, (de *derde* graad van KLUGE), zoo dat ook bij het ontwaken geen spoor van herinnering meer over blijft; of de magnetische slaap komt te voorschijn, waarin de bewustheid, even als in een' verwarden droom, soms ook duidelijker wederkeert, en dus, als het ware *in* den slaap, ontwaakt.

§ 18.

Kenteekenen van het magnetisch inslapen.

Reeds dit inslapen is met zekere eigendommelijke verschijnselen gepaard, welke voor den practisch magnetischen arts van niterst gewigt zijn. In het

algemeen gelden de volgende teekenen, zoo als men ze het menigvuldigst bij patienten, die magnetisch inslapen, opmerkt. Steeds zijn daarmede eerst eenige lichamelijke verschijnselen verbonden, b. v. ligte koorts-, ook krampachtige bewegingen; een huiveren of vermeerderde warmte; vochtige huid, soms plaatselijk zweet, ligte flauwte, dikwijls een ligt stuipachtig trillen, vooral van de oogleden, hetwelk een der bestendigste, ook in latere crises zich openbarende teeken is. Uit de oogen vloeijen meestal een paar of meerdere tranen; zij bewegen zich snel met de handen naar de oogen, met zekere uitlatingen van bevreemding, meestal met eene geringe angstvalligheid, die mishagen en verwondering aanduidt. Ook de overige teekenen van het inslapen zijn daarmede verbonden, bijzonder het geeuwen, waarna zich doorgaans spoedig eene koude rilling over alle ledematen verspreidt; — een rekken en strekken van het ligchaam, waarop veelal ettelijke diep uit de borst gehaalde zuchten volgen, waarna zij dan dadelijk inslapen. De oogleden zijn doorgaans krampachtig en dicht gesloten, somwijlen ook slechts half geloken, zoodat men het witte van het oog ziet doorschijnen; meestal echter is de oogappel krampachtig of strak naar boven gewend; de pupillen verwijld en dikwijls ongevoelig voor het licht. De vroeger meer onrustige pols wordt gelijkmatiger, flauwer, langzamer; daarmede verbindt zich bijna doorgaans eene opvallende verandering van het geelaat des slapenden, dat steeds ernst, niet altijd blijdschap en welgevallen, maar ook wel verbazing en misnoedigheid verraadt. Slechts zeer zelden slapen ze de eerste maal terstond rustig voort,

maar ontwaken schier half, en slapen dan van nieuws weder in. De uitwendige verrigting der zintuigen verdwijnt als in den natuurlijken slaap eerst van het oog, welks leden als verlamd nedervallen, en als een voorhang de buitenwereld uitsluiten. Door deze opgehevene gemeenschap met de in- en uitwendige wereld verlammen ook de ledematen en met dezelve het zintuig des gevoels, als tegenpool van het gezigt. Door zijne vermoedigheid en zwakheid zinkt de sluimerende in de armen van den slaap; hierop volgt het zintuig van den smaak, de lippen en het verhemelte worden droog en gesloten, en men bemerkt niet meer, dan een zeldzame beweging der lippen en der tong, soms een slikken en verslikken. Van daar de veelvuldige krampen in den slokdarm, een kenmerkend teeken van het magnetisch inslapen. Het zintuig van de reuk, die dierlijke wachter, is menigmaal nog wakende, als de drie vorige reeds slapen; want ook gewone reukstoffen verontrusten den inslapende, ja wekken hem zeer ligtelijk op. Het langst van allen waakt het gehoor; zachte treden, bijzonder vreemde, worden het langst vernomen of doen soms wel oñtwaren. Eindelijk lossen zich alle afzonderlijke zintuigen in een enkel orgaan op 1).

§ 19.

Duur van den magnetischen slaap.

De slaap zelf duurt korteren of langeren tijd; in gewone gevallen echter zelden langer dan een uur.

1) Men vergelijke NEES VAN ESENBECK, Naturgeschichte des Magnetischen Schlags und Traums, S. 7. Bonn 1820.

Maar ook een of meerdere dagen, ja weken lang heeft men den slaap zien duren, zoo als dit ook door mij zelve en anderen meermalen is opgemerkt 1).

De zieke gravin M. (§ 13) sliep eens 14 dagen onafgebroken, maar den meesten tijd wakende-helderziende.

In het vervolg slaapt de zieke of gemagnetiseerde weder onder dezelfde omstandigheden in, of wordt ook, ofschoon niet gemagnetiseerd, tegen denzelfden tijd slaperig.

Behalve een dampachtig zweet over de gansche oppervlakte van het ligchaam, hebben er doorgaans geene stoffelijke ontlastingen, door middel van urine of stoelgang, gedurende den slaap plaats; veeleer verbreidt zich over het geheele ligchaam eene gelijkmatige warmte, de gemagnetiseerde gevoelt zich over het algemeen zeer wel, en heeft zelfs eene aangename gewaarwording.

§ 20.

Kenmerkende trekken van het innerlijk ontwaken.

Wanneer de patient in dezen slaap min of meer tot onbelemmerde zelfbewustheid komt, en daarin schier met gesloten zintuigen ontwaakt, (hetwelk niet plotseling, maar meestal na verscheiden slaaperioden, of ten minste, als het de eerste maal voorvalt, eerst

---

1) *Caullet de Veauomorel aphorismes de Mr. MESMER*, T. II. p. 12. *d'Esser exposé de cures de Strasbourg*. T. I. p. 28 etc. *MOUILLESAX* t. a. pl., T. III, p. 77. *HEINEKEN* loc. cit. S. 138, 205. *WEINHOLD* loc. cit. 3, Th. 2. Abth. s. 106, 137 etc. *TREVIRANUS*, Untersuchungen über wichtige Gegenstände der Naturwissenschaft und Medicin, s. 288. *Archiv. für thier. Magn.* 3 Bd. 3 Hft., s. 117.

na verscheiden minuten, gebeurt), dan zijn, vooral in den eersten tijd, zekere kenteekenen de gewone begeleiders van dien slaap, welke, nevens de voorgaande, volgens de stellige praktische waarnemingen van velen, met opmerkzaamheid verzameld, voor misleiding en bedrog kunnen bewaren.

Dit inwendig ontwaken is in de zeldzaamste gevallen terstond helder, meestal echter een halfbewuste, naar het droomen zweemende toestand. Ten opzichte van de zintuigen schijnt thans de omgekeerde verhouding te gelden, zoodat gezichtsvoorwerpen het eerst worden opgemerkt; zij spreken van lichtverschijnselen, donkerder of helderder, in verscheiden kleuren en gedaanten; zij hebben een lichtverschijnsel voor de oogen, soms aan het bliksemlicht gelijk. Ziet het oog, in wakenden toestand beperkt, slechts voor zich uit, het magnetisch gezigt wint in uitgebreidheid; in het hooger helderzien wordt het onbeperkt en ziet naar alle rigtingen heen. Na het gezigt komen voorwerpen van het gevoel; dewijl bijzonder de inwendige gewaarwordingen levendig ontwaken, en pijnen, krampachtige bewegingen zich in bepaalde lichaamsdeelen doen gevoelen, waardoor thans het een of ander gezigt den slaapwakenden ligt aandoet, of gevoelig treft. Door enkel innerlijke aandoeningen wordt het oor kennelijk het laatst getroffen, de verschijnselen zijn doorgaans zinnebeelden, die zij zelf niet verstaan, of hen slechts wenen of liever met gebaarden aanduidingen geven, tot dat hen zeldzamer, en meest alleen in het hooger helderzien, verneembare geluiden of woorden tegenklinken. Terwijl het gehoor in wakenden toestand voor het geluid naar alle rigtingen open staat en

daardoor wel het meest omvattend zintuig is, zoo wordt het thans meer naar zekere rigtingen bepaald, maar daardoor juist van des te meer innerlijke kracht (inten-sif). De magnetisch slapende hoort menigmaal slechts enkele geluidsvoorwerpen, of alleen den magnetiseur, of door hem; maar ook daarentegen dikwerf de zachtste toonen in de meest verwijderde verte.

Het inwendig ontwaken maken zij door zekere uitlatingen kenbaar, dewijl zij niet altijd in den eersten tijd gewaar worden of opmerken wat hen van buiten omringt; menigvuldiger echter nemen zij de uitwendige indrukken met bewustheid weder op, door middel der gewone zintuigen, het gezigt uitgezonderd. Het gehoor is dus voor de meer duidelijke opmerksaamheid op alles, wat hen omringt, het voornaamste zin- en voertuig.

§ 21.

De spraak der magnetisch ontwakenden.

Het ontwaken geven zij in den eersten tijd den magnetiseur, veel minder aan andere omstanders, meestal door middel van gebaren, zelden terstond door woorden te verstaan. Het spreken valt hun moeilijk, en is menigmaal voor langen tijd onmogelijk. De spraakorganen zijn in een' krampachtigen toestand, en van daar de menigvuldige krampen in slokdarm en longen. Menigmaal verkrijgen zij eerst allengskens hunne beweeglijkheid en moeten in gemakkelijk spreken eerst als 'tware geoefend worden; zoodat zij menig woord nog lang daarna

niet kunnen uitspreken. Ook in latere crises verliezen zij menigmaal het vermogen weder, om te spreken. De spraak zelve ondergaat menigvuldige verandering, met opzigt tot toon en woordvoeging. Zij spreken meestal zwak, dikwijls fluisterend en bij een helder ontwaken zuiverder, melodieuser, juister en in een veranderden tongval, meestal op hoogerem toon, dan in wakenden toestand en soms alles in verzen 1). Op de voorgelegde vragen antwoorden zij met groote duidelijkheid en zinrijker dan wakende, zoodat personen van geringe beschaving in dezen toestand verhoogde zielskrachten openbaren, hetgeen, vooral in de hoogere graden, dikwijls zeer in het oog loopt, als wanneer het verstand en gemoed eene zoodanige verandering ondergaan, dat zij de gewone krachten overtreffen.

Ook de godsdienstige stemming erlangt eene zekere verheffing, hetzij uit eigen beweging, hetzij door uitwendige opwekking. Dit uit zich van de schoonste lichtzijde, bij den wezenlijk vroomen. Men dwaalt echter, als men geene schaduwzijden en overal slechts de reinste liefde veronderstelt. Dewijl in dezen toestand het innerlijk wezen der ziel bijna altijd ongesluierd te voorschijn treedt, openbaart zich de natuur ook hier ongekunsteld, en komen er zelfs oogenblikken en tijden van verduistering, waarin het gemoed, als met onweerswolken wordt overtoogen. Bij hevige opgewondenheid,

---

1) D'Esser Exposé des cures de Strasbourg T. II, p. 38.
WIENHOLD, t. a. pl. Abth. 2 S. 34 enz.
HEINEKEN, t. a. pl. S. 64 cct.
ENNEMOSER, t. a. pl. S. 46.
NASSE, t. a. pl. S. 329 cct.
BÜCKMANN, Archiv. S. II, S. 10.

door krampachtige toevallen of natuurlijke crises veroorzaakt, zijn de besten menigmaal geheel veranderd en ten kwade geneigd. Zij zijn niet slechts hevig en wederspanning, maar schimpen, spotten en stellen zich hatelijk aan; 'twelk alles echter met de terugkeering van de natuurlijke kennis weder verdwijnt. Hier zijn kalmte, toegeeflijkheid en liefde noodzakelijke vereischten in den geneesheer, zonder welke zulke onweders bij derzelve voorbijtrekken ligt verwoestende werkingen zouden kunnen te weeg brengen. Hij die gewoon is, overal, waar hij de zaak niet natuurlijk kan verklaren, aan hekserij en duivelskunsten te gelooven, zal stof en gelegenheid vinden, om zich in dit zijn geloof te oefenen en in zijnen tooverkring allerlei duivelsche werkingen te aanschouwen. — Hoe schoon ook en stichtelijk de uitlatingen zijn aangaande Gods wijsheid, almacht en liefde, ook hierover heb ik nogtans geene regte overeenstemming opgemerkt, en de katholiek spreekt en voelt katholisch, zoo als de evangelische protestantsch. — Aangaande de zedelijkheid mogen wij in het algemeen opmerken, dat tegen het betamelijke en reine niet in het minst gezondigd wordt; integendeel weten de gemagnetiseerden, zelfs in de hevigste krampeaanvallen, (Paroxismen b. v.) elke onbetamelijke ontbloting des ligchaams op de meest gepaste wijze voortekomen of te bedekken, en in geen geval heb ik ooit eenige belediging van kuischheid en schaamte ontdekt. Waar men op dit punt het tegendeel beweerd heeft en van onbetamelijkheden of zelfs geslachtszonden beschuldigd heeft, daar is de schuld der dwaling zeker aan de zijde van

den magnetiseur, die tot dezelve of zelf op zondige wijze aanleiding gegeven, of als een slechte wachter ze niet verhinderd heeft.

Zij spreken ook soms vreemde talen veel gemakkelijker, die zij wakende anders geheel niet beoefenen; inzonderheid de taal hunner kindschheid, zoo als dit door WIENHOLT, HEINEKEN, BÖCKMAN, GMELIN en vele nieuwere schrijvers wordt opgemerkt. In menige krampachtige aanvallen spreken ze soms wel geheel vreemde, buitenlandsche talen gemakkelijker; zoo als dit ook GMELIN van zijne patienten vermeldt, en ik zelf bij een magnetisch slapenden eenige malen alle antwoorden alleen in het Fransch hoorde geven. Ook eene Fransche somnambule sprak in hare crisis geen Fransch, maar Creoolsch, de taal harer eerste vijfjarige kindschheid. Dat zulke slaapwakenden echter talen spreken, die hun geheel onbekend zijn, zoo als dit wel eens verhaald werd, bevestigt zich thans niet meer; gelijk ik ook met ESCHENMAYER voor eene hersenschim houd, dat zij eene nooit door hen gehoorde taal in een oogenblik zouden aanleeren.

§ 22.

Verhoogd algemeen gevoel en verhoogde werkzaamheid der verbeelding.

Met dit ontwaken in den slaap geeft de verbeeldingskracht hen verschillende voorwerpen ter aanschouwing, deels betrekkelijk zich zelf, deels betrekkelijk uitwendige dingen. In het bijzonder ontwaakt de herinnering, als de wortel der hoogere zielskrach-

ten, belangrijk versterkt. Er komen hen dingen uit de vroegste jeugd in het geheugen, waaraan zij wakend geheel niet meer dachten. Allengs klimt het aanschouwingsvermogen des slaapwakenden en hij onderkent met groote juistheid, ofschoon in veranderde verhoudingen, al wat hem omringt. Dit geschiedt, terwijl zich de uitwendige zintuigen steeds vaster sluiten en hij, zoo als dit soms, doch zelden, het geval is, al het uitwendige slechts door middel van den magnetiseur waarneemt, van wien hij thans in veel hooger graden afhankelijk wordt, of door middel van het inwendig innerlijk verhoogd zintuig, als wanneer het waarnemingsvermogen als het ware op de geheele oppervlakte van het ligchaam zich verbreedt en het algemeen gevoel (gemeingefühl) alle zintuigen in zich opneemt en ook derzelver verrigtingen overneemt. Op deze wijze zeggen de slaapwakenden, dat zij hooren en zien, niet met de ooren en de oogen, maar als het ware met het geheele ligchaam. Eene zieke van WIENHOLD duidde dit waarnemingsvermogen treffend aan, door te zeggen, dat zij zag, niet met een bepaald zintuig, maar zoo als men in droomen ziet 1) Een ander van HEINEKE 2) drukt zich nog duidelijker uit: »Met de oogen kan ik wel niet zien, maar ik merk toch alles op, wat mij in den weg komt; bijzonder echter helpt mij het gevoel, hetwelk zeer fijn is.» Hier en daar hebben slaapwakenden reeds in den beginne zeldzame verschijningen van menschen, dieren, Engelen, maar zeer onbepaald; welke zij zeer gaarne als van

---

1) Heilkraft 3 Th. 2 Abth. S. 75.

2) t. a. pl. S. 124, 126.

zinnebeeldige betoekenis, b. v. als raadgevers; beschermers of als schrikbeelden enz., willen beschouwd hebben. Deze gezigten zullen wij later nog meer bepaald behandelen.

§ 23.

Vermeerderde prikkelbaarheid der zintuigen.

Dit verhoogd algemeen gevoel, hetwelk alle zintuigen in zich opneemt, is bij de verschijnselen van het slaapwaken menigvuldiger, dan het concentreren der zintuigen op eene bepaalde plaats des ligchaams. Nogtans is het maar zelden zoo verhoogd, dat de werkzaamheden der uitwendige zintuigen daardoor geheel vervangen worden. Derzelve waarnemingsvermogen voor bepaalde uitwendige voorwerpen, bijzonder van het gezicht, heeft nog geene zekerheid verkregen, en gewoonlijk blijft ook het gehoor in dezen toestand min of meer bestaan en altijd het langst voor de uitwendige wereld open. Het is vooral voor vreemd gedruisch en luid spreken zeer gevoelig. Even zoo wordt ook het gesloten oog buitengemeen gevoelig voor uitwendige aandoeningen des lichts, zoo dat men in donkere kamers zelfs meermaalen de oogen moet bedekken. Even zoo fijn gevoelig is de reuk en de smaak. Zij rieken b. v. stof aan de kleederen des geneesheers of uit verwijderde vertrekken, en onderscheiden nauwkeurig het gemagnetiseerde water van het gewone.

§ 24.

Rapport, sympathie en antipathie, electricke aantrekking en afstooting.

De waarneming zelve bepaalt zich in deze lagere toestanden nog meestal alleen tot hunne gewone levensbetrekkingen en naastomringende voorwerpen, b. v. tot den toestand hunner ziekte, hun levenslot, den magnetiseur, de naaste betrekkingen, enz. Ook duiden vermoedens hun soms toekomstige verschijnselen aan. In vele gevallen herkent de slapende ook alleen personen, die met hem in magnetisch rapport staan, waarin de magnetiseur ook vreemden, hoewel niet altijd met een even gunstig gevolg, kan verplaatsen. De sympathiën toch en antipathiën van den zieke jegens anderen openbaren zich thans veel levendiger; zoo zelfs, dat zij soms door de tegenwoordigheid of het opzettelijk aanraken van personen, die hen onaangenaam zijn, in gevaarlijke krampen vervallen, als de magnetiseur deze niet verwijdert. De nabijheid van zulke personen in eene andere kamer of elders in huis, en soms zelfs het spreken over hen, kan terugstootende gewaarwordingen veroorzaken. En, hetgeen zeer merkwaardig is, niet alleen worden zij van vreemde, of meer of min onverschillige personen, maar soms ook van dezulken hunner naaste bekenden of verwanten afkeerig, met welke zij, wakende, op vriendschappelijken voet verkeerden. Dit heb ik menigmaal tot mijn verdriet ondervonden, en wordt ook van anderen, b. v. FR. HUFELAND, GMELIN, SCHELLING e. a., bevestigd. De sympathetische aan-

trekking is somtijds ook physisch zeer merkwaardig. De leden des slapenden volgen de hand des magnetiseurs, zoo als het ijzer den magneet; zelfs bij inwendig tegenstreven volgt het ligchaam deze tooverkracht. De aantrekking kan, bij overdrijving of ook bij onvolkomen rapport, in afstooting en afschuw omslaan, waardoor verderfelijke gevolgen ontstaan. Zoo lang intusschen deze ongewone fysieke prikkelbaarheid plaats heeft, weifelt ook de ziel nog in een lageren toestand tusschen slaapwaken en helderzien. Want in de hoogere graden, als de geest door inwendige klaarheid sterker en rustiger wordt, zwijgen ook de lichamelijke botsingen al meer en meer, en volgt eindelijk eene aangename rust.

§ 25.

Nadere bepaling van de sympathie en antipathie.

Deze buitengewone prikkelbaarheid treedt op eene geheel bijzondere wijze in bepaalde perioden door inwendige kritische bewegingen te voorschijn en strekt zich of tot zulke personen uit, die met hun gevoel en karakter strijden, of tot hen, die aan het Magnetismus niet gelooven. Dat personen, die physisch en lichamenlijk van de constitutie eens Kranken verschillen, op hem eenen terugstootenden indruk maken, is in het algemeen ongegrond. Dit hangt doorgaans ook van de bijzondere betrekkingen der organisatie af, zoo dat men verre afdwalen zoude, als men GMELIN 1) wilde nazeggen, dat lichamenlijk sterke menschen op de slaapwaken-

---

1) Neue Unters. S. 225, 412.

den oenen onaangenamen indruk maken , in wier midden zij naar mijne opmerkingen , bij anders gunstige omstandigheden juist gaarne willen verkeerren.

Alleraangenaamst zijn hun gezonde kleine kinderen. Zieken , die niet gemagnetiseerd worden , ontwijken zij gaarne. Echter voelen zij zich naar magnetisch slapenden heen getrokken. Naar mijne eigene ondervinding , hebben zij nogtans ook , schoon zelden , den grootsten afkeer van enkele personen , zoodat ik in drie verschillende gevallen zulke slaapwakenden elkander overal zag vermijden en ze van elkander verwijderd moest houden. Wil de magnetiseur het rapport van zulke antipathiën dwingen , hij kan daardoor welligt eenigzins , maar doorgaans tot schade des Kranken , zijn doel bereiken. Zulks geschiedt het gemakkelijkst , als de magnetiseur zich als middelaar tusschen beide plaatst , en dan door den slaapwakenden den vreemden persoon na zich zelve laat aanraken , of onmiddellijk met de hand , zoo als men somtijds doet , of , met grootte voorzigtigheid , door middel van andere lichamen , als magnetische geleiders b. v. glas en ijzerstaven enz.

§ 26.

Duidelijker waarneming en overgang van de pool der zintuigen op ongewone plaatsen.

Het waarnemings- en aanschouwings-vermogen ontwikkelt zich nu eens vroeger , dan weder later , tot grootere duidelijkheid. Voorwerpen , vroeger in nevel

en schemering gehuld, treden klaarder voor het innerlijk gezigt, en deels over zich zelve, deels over andere dingen, verkrijgen zij eene grootere zekerheid; ook geven zij ten deele hunne ziekte op, derzelve zetel en oorzaak, dienstige geneesmiddelen; en aanschouwen hunne innerlijke deelen. Volgens de verdeling van KLUGE, is dit de vierde graad der verschijnselen, en volgens ESCHENMAIJER de eerste trap der zinnelijk-magnetische aanschouwing.

Hoewel nu dit innerlijk waarneming- en aanschouwingvermogen gewoonlijk op geen bepaald zintuig of enkele deelen des ligchaams betrekking heeft, zoo gebeurt het evenwel in enkele gevallen, dat de werking der zintuigen, en vooral van het gezigt, het eerst zich op ongewone plaatsen der huid of des gevoels als op zijn tegenpool verplaatst, b. v. op de vingertoppen, de teenen, de maagkuil, het voorhoofd, de punt van den neus, de oogleden, de kruin van het hoofd, de kin enz. Dan worden de uitwendige indrukken door middel dezer tot zinsorganen verhoogde plaatsen vernomen en opgevangen. De geheele werkzaamheid der zintuigen zelve verdwijnt, lost zich op in het orgaan van den inwendigen zin, en de slaapwakenden zien en hooren, rieken en proeven somtijds ook op deze plaatsen. Hierbij is echter in de meeste gevallen eene onmiddellijke aanraking noodzakelijk, b. v. het betasten van het voorwerp, het leggen van een geschrift op de maagkuil enz. Somtijds, schoon zeer zelden, komen zij door langdurige oefening zoo ver, dat zulk een onmiddelijk aanraken niet meer noodig is. Dan wordt het gevoel een voelen in de verte, en dan kan zelfs het zien met gesloten en ge-

blinddoekte oogen zulk een voelen genoemd worden. Zeer merkwaardig is hierbij de ervaring, dat zelfs een van der jeugd af blind gewordenen in dezen toestand door middel van de hartkuil ziet en hoort 1). Hoe zeldzaam deze gevallen ook wezen mogen, zij worden evenwel bij voortdoring nog opgemerkt en door de geloofwaardigste getuigen, als door WIENHOLD 2) GMELIN 3), SCHELLING 4), TARDI 5), SCHUBERT 6), NASSE 7), DELEUZE 8), C. W. HUFELAND 9), WOLFART 10), ESCHENMALJER 11), KIESER 12), en vele anderen 13) bevestigd.

-
- 1) Archiv. 2 Bd. 1 Hft. S. 22, 1 Bd. 1 Hft.
  - 2) Heilkraft 3 Th. 2 Abth. S. 205, 3 Abth. S. 18, 270 etc.
  - 3) Materialien für die Anthropologie, 2 Bd. S. 44, 56, 60, 70, 75, 85 etc.
  - 4) Jahrbücher der Medicin S. 41.
  - 5) Traité de la Demois. N. Vol. I p. 71, 84. Vol I p. 33 etc.
  - 6) Ansichten von der Nachtseite der Naturw. S. 339.
  - 7) REILS Archiv. für die physiologie 9 Bd. 2 Hft.
  - 8) Histoire critique du mag. animal.
  - 9) Journal der pract. Heilkunde 29 Bd. 2 St. s. 6.
  - 10) Der Magnetismus gegen die Stiegliz- Hufeland'sche Schrift S. 115, und Jahrbucher 3 Bd. 1 Hft.
  - 11) T. a. pl. S. 53.
  - 12) Archiv. für den thierischen Magnet. 1 Bd. 1 St. S. 22. 2 St. S. 14, 26. 3 Bd. 2 St. S. 97, 98. 3 Bd. 3 St. S. 116, 144, 127, 4 Bd. 3 St. 5 Bd. 2 St. S. 25. 2 St. S. 50.
  - 13) NORDHOFS Archiv f. d. th. Magn. 1 Bd. 1 St. BÖCKMANN'S Archiv. 1 St. S. 21. LE BLANC. MOUILLES AUX, d'Esser in Exposé, de cures de Strasbourg. T. II p. 122. T. III p. 34.

§ 27.

Opgeklaard instinct en het zich zelve voorschrijven van geneesmiddelen.

Tegelijk met dit helderder ontwaken der aanschouwing en het verplaatsen van de verrigtingen der zintuigen op zoo ongewone plaatsen, breidt het natuurlijke instinct zich uit en verheldert zoodanig, dat zij middelen, die hun passen, uitkiezen en voorschrijven, met nauwkeurige bepaling van den tijd en de opgaaf van derzelve gebruik. Dit zelfde weten zij met betrekking tot de crises, die komen zullen, of hunne vermoedelijke genezing; niet alleen voor zich zelve, maar soms ook voor andere met hen in rapport gebragte personen. In de opgaaf der middelen en derzelve gebruik waarschuwen zij bepaald voor nalatigheid of toegevendheid (die zij anders zelf in wakenden toestand zouden vragen), ook dan wanneer dezelve geheel vreemdsoortig en moeilijk te gebruiken zijn. Hoe vreemd nu ook zulke voorschriften zijn mogen en strijdig met bekende ervaringen, in hoogere toestanden zijn zij evenwel zoo bepaald en zeker, dat zich de voorzigtige en ervaren geneesheer op dezelve stiptelijk kan verlaten. De tijdrekening heeft veel eigendommelijks, volgens zons- en maans-perioden, volgens zekere grondgetallen, menigmaal naar groote maatstaven, van vele jaren, dikwijls echter ook naar uren en minuten.

De kritische dagen der aloude leer van HIPPOCRATES — 3, 7, 21 enz., spelen eene gewichtige rol, en het oplettend zijn op zulke opgegeven tijdperken is, volgens eigen nauwkeurige opmerking, voor het heil van

den kranke doorgaans dringende pligt. Even zoo wordt de diëet in spijs en drank, het slapen en waken, de arbeid en de rust naauwkeurig bepaald. Dit is wel een der menigvuldigste en met het slaapwaken naauw verbondene verschijnselen, zonder dat men evenwel daaruit de gevolgtrekking mag afleiden, dat zulke voorschriften telkens het gewenschte gevolg hebben. Met deze uitbreiding van het instinct worden ook de werkzaamheden der zintuigen, bijzonder van den smaak en de reuk, veel scherper en fijner. Zoo hebben zij b. v. den smaak van zekere zelfstandigheden, die voor hen heilzaam zijn en onderscheiden gemagnetiseerd water naauwkeurig van het niet gemagnetiseerd enz. Zij ondervinden aangename en onaangename geuren, die anders niemand ruikt, en onderscheiden zelfs zaamgestelde reukstoffen in derzelver bestanddeelen, hetwelk de reuk van een wakend mensch meestal niet vermag. Ook uit de verte bepalen zij heilzame voorwerpen menigmaal door de reuk. Daarentegen maken kwalijk riekende zelfstandigheden zeer onrustig en verplaatsen hen menigmaal in krampen. Hoewel geneeskundige stoffen door den smaak beproefd worden, bij de slaapwakenden is toch het rieken stellig een der voornaamste nasporingszintuigen van het instinct. Onder deze omstandigheden spelen gezigt en gehoor slechts eene ondergeschikte rol, en op dezen trap menigmaal met onachtzaamheid.

Beperking en onbestendigheid van het slaapwaken.

Als het waarneming- en aanschouwingvermogen van zulke slaapwakenden reeds zoo verhoogd is, dat zij soms geheel geene onmiddellijke aanraking der voorwerpen meer noodig hebben, en zelfs in de duisternis, zonder geleid te worden, de hun in den weg staande hindernissen zeer geschikt weten te vermijden, of dat zij voorwerpen, die buiten onzen gewonen gezigtskring liggen, door tusschen-lichamen, b. v. deuren en wanden, verwijderd, kunnen kennen, vooral wanneer hunne opmerkzaamheid daarop gebragt wordt, — dan nog zijn alle deze zielsopenbaringen zeer onbepaald en beperkt met betrekking tot derzelver duurzaamheid en uitbreiding. Ook worden zij door kritische bewegingen en uiterlijke stoornissen ligtelijk weder belemmerd en de geheele aanschouwing zoo verdonkerd, dat het magnetisch slaapwaken met het natuurlijk slaapwandelen zeer wel kan worden vergeleken. Met dit laatste toch behoort het, eenige kenmerkende bijzonderheden uitgezonderd, wat het wezen en den vorm beide aangaat, tot hetzelfde gebied. Want ook in dezen toestand van het lagere magnetische slaapwaken, weet de zieke niet, dat hij slaapt, of dat hij in geen wakenden toestand is, en neemt geene herinnering bij het ontwaken mede. Ook hier is, even als daar, het vrije gebruik der ledematen met gesloten uitwendige zinnelijkheid mogelijk, enz.

Alle de tot dus ver opgenoemde verschijnselen van het slaapwaken brengen nog slechts eene gedeeltelijke

en beperkte heerschappij mede van den inwendigen zin. Het is een middeltoestand tusschen waken en slapen; overigens, gelijk wij zeiden, met menigerlei fysieke crises gepaard. Deze duren, naar de toestanden der ziekte korter of langer; zij houden bij afgebroken behandeling of terugkeerende gezondheid van zelfs op, of gaan soms in de hoogere zielsopenbaringen, met bepaaldere heerschappij van den inwendigen zin, in een helder waken over.

B. HET WAKEND SLAPEN OF HELDERZIEËN.

Dewijl deze beide onderafdeelingen geene wezenlijk verschillende zaken bevatten en tusschen beide geene bepaalde grenzen kunnen getrokken worden, zijn eigenlijk de verschijnselen van het helderzien slechts de hoogere ontwikkelingen van het slaapwaken. Deze treden echter met menige eigendommelijkheid te voorschijn, welke wij nu nader hebben te overwegen. Om nu herhalingen te vermijden, wordt hier dan ook niet verder aangehaald de aard en wijze van het magnetisch inslapen, noch ook de duurzaamheid, de wijze van ontwaken, de veranderde taal, de veranderde toestand der zielskrachten; het karakter van zedelijkheid en godsdienst (§ 21); noch ook de wijze der zintuigelijke verrigtingen, hetzij door het algemeene gevoel, dat alle zintuigen in zich opneemt, hetzij door het zamentrekken derzelve op ongewone plaatsen des ligchaams. Het onderscheid bestaat voornamelijk daarin, dat alle zielswerkzaamheden hier verhoogd zijn, en naar die mate ook de verschijnselen meer of min bij opklimming zich openbaren, waarbij eenige andere daar niet genoemde eigendommelijkheden hier nu afzonderlijk worden vermeld.

§ 29.

De slaap ontstaat nu ook zonder onmiddellijk magnetiseren door werking in de verte.

Al aanstonds is hier optemerken, dat de magnetische slaap nu reeds, als het ware, hebbelijk geworden is, en ook zonder voorafgaand magnetiseren dikwijls van zelf ontstaat, als gevolg van vele uit- en inwendige aanleidingen, b. v. kenmerkende gemoedsveranderingen of kritieke toestanden des ligchaams, of overeenkomstig zekere tijdsorde, voornamelijk echter ten tijde van het gewone magnetiseren. Zoo wordt ook nu het lichamelijk magnetiseren, hand opleggen en bestrijken, niet meer telkenmale zoo noodzakelijk, om den patient in magnetischen slaap te brengen, die nu reeds met een' blik, of op enkele nadering, of ook door middelen kan worden opgewekt, welke de magnetiseur bij den zieke heeft achtergelaten of hem toegezonden, b. v. gemagnetiseerde bloemen, wol, glas, machines, enz.

Wanneer men aldus den patient doet inslapen door middel van tusschen beide komende lichamen, dan brengt men den overgang te weeg tot de hoogste sympathetische afhankelijkheid des krankten van den magnetiseur. Want hierdoor kan deze, enkel door eenen op den zieke gefixeerden wil werken, hem doen inslapen of ook anderzins besturen. Men kan zich, wel is waar, op dit punt minder op de vroegere spirituelisten, inzonderheid niet op de school van Boabarin in Frankrijk, verlaten, die alle verschijnselen op zuiver geestelijke wijze, als zuivere werkingen van een vast voornemen en eenen krachtigen wil, ook bij

grooten afstanden verklaren 1). Dit hoogst zeldzaam, nog steeds zoo bestreden verschijnsel is echter ook doorgaans door dezulken opgemerkt en bevestigd, die het magnetismus meer op den proefondervindelijken weg hebben nagespoord.

Behalve de magnetische kuren, die in de verschillende opgaven van Straatsburg zijn vermeld 2), wordt de werking door middel van den wil bevestigd door GRELIN 3), WIENHOLD 4), WOLFARD 5), KLUGE 6), en vele nieuweren, die in het archief voor het dierlijk magnetismus door ESCHENMAYER en KIESER zijn opgenoemd. Zoo moet b. v. de wil van den magnetiseur door den somnambule onvoorwaardelijk vervuld worden 7). Zoo heeft de enkele wil somnambulisme voortgebracht 8); de innerlijke kracht van het slaapwakend leven vermeerderd 9); zoo doet de enkele wil eene ontsteking ontstaan in eene wrataan de kin 10), schokt den arm des zieken even als door middel van een' electrischen slag 11). Wat meer is, zulke

---

1) *Système raisonné du magn. universelle etc.*, par la société de l'harmonie d'Ostende, Paris 1786.

2) CHABERT T. II, p. 233. DAMPIERRE p. 277.

3) *Neue Untersuch.* S. 214.

4) *Heilkraft* 3 Th. 3 Absch. S. 300, S. *Miscellan.* S. 303.

5) *Erläuterungen zum Meszmerismus* S. 167, der *Magnetismus gegen die Stieglitz-Hufeland'sche Schrift* in seinem wahren Werth behauptet, *Jahrbücher etc.*

6) t. a. pl. 237.

7) *Archiv* 2 Bd. 3 St. S. 49.

8) 4 Bd. 1 St. S. 32. 2 Bd. 1 St. S. 113. 2 Bd. 3 St. S. 13.

9) 3 Bd. 2 St. S. 157.

10) t. a. pl. 3 Bd. 3 St. S. 10.

11) t. a. pl. 3 Bd. 3 St. S. 25.

willekeurig opgewekte schokken van enkele deelen bij den zieke deelen zich zelfs aan gezonde personen mede 1). Door den wil alleen wordt de somnambule van GHEERT op den stoel gekluisterd 2); en op een andere keer door zijnen, op het onderste deel van den ruggegraad, gevestigden wil, wordt diezelfde somnambule zonder manipulatie, even als door het strijken over den ruggegraad, op stoel en grond gekluisterd. Verscheidene met elkander in rapport gebragte personen kunnen ook zoo op eens worden vastgekluisterd 3). Omgekeerd kan ook de zieke door zijn wil de magnetische werking weerstand bieden 4).

Als in het algemeen de enkele wil op geheel onmiddelijk geestelijke wijze op dien eenes anderen vermag te werken, het is dan ligtelijk te begrijpen, dat zulk eene betrekking van sympathiserende personen ook uit de verte, zonder eenig geleidend ligchaam, mogelijk is. Hierover zijn in de geschiedenis van het magnetismus menigvuldige opmerkingen opgeteekend. Hoe ver echter deze werkring van den wil zich uitstrekt, is niet te bepalen; dewijl geestelijke krachten zich naar geene ruimte laten meten, afwegen en berekenen. Om van andere verhalen, die op het geestelijk werken in de verte betrekking hebben, niet te gewagen, gaan de magnetische opmerkingen over vele honderde mijlen. Dit is, wanneer inderdaad zulk een werken in de verte bestaat, ook waarlijk hetzelfde; of er een of duizend mijlen tusschen liggen, maakt geen onderscheid. De geest, ge-

1) t. a. pl. 3 Bd. 3 St. S. 82.

2) t. a. p. S. 29, 31.

3) t. a. p. 5 Bd. 3 St. S. 19.

4) t. a. p. 2 Bd. 3 St. S. 12; 6 Bd. 1 St. S. 26.

heel onbeperkt, is aan geene ruimte of tijd gebonden, en neemt niet af of toe volgens quadraten van afstand.

Over dit werken in de verte heb ik bij slaapwakenden en helderzienden veelvuldige opmerkingen gemaakt, vooral over het inslapen. Ook heb ik gezien, dat zij naauwkeurig mijne verwijderde werking op hen, b. v. bij smartelijke toestanden, ondervonden. Mej. M. magnetiseerde een patient, door verscheidene kamers van haar gescheiden, en deze sliep daardoor in. Eene dame leed aan een chronisch braken, hetwelk ik in den eersten tijd, door oplegging mijner hand op de maag, telken male stilde. Eenige dagen later hield het braken op, als ik in het huis der zieke trad; nog later konde ik ook uit de verte dezelfde werking voortbrengen, tot dat het braken eindelijk gaheel ophield en ook niet weer terug kwam. Met de gravin M. stond ik vele jaren lang tusschen Bonn en Rusland in correspondentie en in magnetisch rapport, en wel voornamelijk daardoor, dat ik op zekere, door haar in helderzienden staat opgegeven tijden, de maan, als geleider der magnetische kracht, magnetiseerde. Hierdoor behield zij, volgens hare verzekering, het helderzien verscheiden jaren en verordende daardoor niet slechts voor zich zelve, maar ook voor vele anderen de wijze van behandeling.

§ 30.

Afhankelijkheid van den patient.

Uit hetgeen boven is vermeld ziet men de buitengewone sympathie en afhankelijkheid des Kranken van

den magnetiseur ; welke in de hoogere toestanden van het helderzien nog veel sterker zich betoont , dan in den lagere van het slaapwaken . Niet alleen toch gehoorzamen de zieken alsdan aan de geboden en den wil van hunnen magnetiseur , maar treden , als het ware , met hem in eenen sympathetischen levenskring ; zoodat zij door middel van de zinnen des magnetiseurs , gelijk de embryo door middel van de moeder , met de buitenwereld in verbinding treden en zelfs aan de ligchaamelijke en geestelijke gewaarwordingen van dezelve aandeel hebben . Zoo ziet b. v. een wakend-slapende zieke met de oogen des magnetiseurs 1) , hoort door zijne ooren 2) , ruikt en smaakt zoo als de magnetiseur 3) , en ervaart de uitwendige indrukken door alle zijne zintuigen 4) enz.

Treedt nu de zieke door middel van de zintuigen des magnetiseurs in verbindtenis met de buitenwereld , nog veel meer deelt hij in zijn gevoel . Zoo voelden de zieken van GMELIN een' steek aan dezelfde plaats des lichaams , waar zich hun magnetiseur met eene naald prikte . Dr. SPIRITUS nam eene zieke waar , die ook door den hartkuil zag , slechts door haren arts proefde en de smarten ondervond , als deze zich met naalden stak 5) . FISCHERS zieke gevoelde aan dezelfde plaats , waar hij zich bij zijne proeven eenige malen hard in den deltoideus stak , en had

---

1) Archiv für den Magn. 1 Bd. 1 H. S. 118. 3 Bd. 1 H. S. 95.

2) Archiv t. a. pl. GMELIN, Materialien für die Anthropol. 2 Bd. S. 221. KLUGE S. 201.

3) KLUGE t. a. pl. Archiv 3 St. S. 26, 46, 1 Hest S. 16, 26. 2 Bd. 3 Hest S. 142.

4) Archiv 5 Bd. 3 Hest S. 80.

5) NASSE's Zeitschrift für die Anthropol. 1822, 1 H.

nog den volgenden dag terzelfder plaats een hard gezwel 1). Nicks kranke verviel in 't zelfde oogenblik, waarop hij zich in een verwijderd vertrek met eene naald stak, in hevige kramppijnen. Een ander gevoelde het trekken aan de haren en ooren van zijnen magnetiseur, tegelijk met zijne smarten 2). Een dorstige magnetiseur verwekte dorst bij een dertienjarigen knaap, schoon dese, noch in den slaap, noch voor het inslapen, dorstig geweest was. Met waterdrinken konde die dorst niet gelescht worden. Doch met een paar glazen wijn, door den magnetiseur gebruikt, werd ook zijn dorst gestild 3). Op dezelfde wijze worden lichamelijke gewaarwordingen niet slechts den Kranken medegedeeld, maar soms zelfs wel siekelijke toestanden overgedragen. Een patient van GRELIN bekwam denselfden dag buikloop, met hevige smart gepaard, terwijl hij leed aan eene diarrhee 4), en een van de zieken, door GHERT behandeld, werd in slaap door onmagt en eene hevige koorts overvallen, iets, waaraan hij zelf den ganschen dag leed, maar verbergen wilde 5). Eene helderziende van WIENHOLD ondervond niet alleen alle bezwaren van haren afwezigen magnetiseur, maar kreeg ook buikloop en braken, als deze eene purgatie en naderhand een braakmiddel gebruikte 6). In zeer zeldzame gevallen wordt ook het tegengestelde

---

1) KLUGE S. 202.

2) Archiv 1 Bd, 2 St. S. 107, 3 Bd. 3 St. S. 26, 5 Bd. 3 St. S. 13.

3) TRITSCHLER Archiv, 1 Bd. 1 St. S. 77.

4) Material für die Anthrop. 2 Bd. S. 378.

5) Archiv 2 Bd. 1 H. S. 115.

6) Heilkraft 3 Th. 3 Abth. S. 260, 263.

opgemerkt, zoodat de magnetiseur aan de ziekelijke gewaarwordingen zijner patienten deel neemt. Reeds KLUGE heeft dit opgemerkt (p. 203) en ik zelf ken eenen vriend, die door ijverig magnetiseren ten laatsten dezelfde symptomen bekwam, die ook bij zijne zieken bestonden, b. v. hoofdpijn enz. Eenmaal zelfs zwollen zijne handen op bij de behandeling van eenen waterzuchtigen, en daardoor werd hij genoopt het magnetiseren geheel optegeven. Soortgelijke opmerkingen van schadelijke terugwerking op den geneesheer verhalen GRELIN, NICK en onlangs nog HENSLER van zich zelve. De mogelijkheid is geenszins te loochenen, want eene groote prikkelbare gevoeligheid, ontstemming en krankheid van den magnetiseur laat eene zoodanige terugwerking toe. Ik heb deze laatste verschijnselen aan mij zelve en ook bij vele andere magnetiseurs nooit opgemerkt en geloof, dat ze ook zelden voorkomen. Al wie in zich zelve de noodige geestelijke ruste heeft en bij elk, ook onverwacht, voorval de gelatenheid en vastheid bewaart, die ieder geneesheer behoeft; al wie met het magnetismus vertrouwd is en bij het magnetiseren als geen houthakker zich afmat (hetgeen ook nooit weldadig werkt), dezen zal van zijne zieken geen leed wedervaren.

§ 31.

Valbaarheid voor geestelijke stemming.

Schaduwzijden.

De geestelijke stemming van den magnetiseur, vooral ligte gemoedsontstemmingen van den genees-

heer, worden door de zieken nog menigvuldiger opgemerkt, somtijds zelfs zijne gedachten geraden. Hiervoor leveren niet slechts de ouderen, zoo als GMLIN en WIENHOLD, maar ook de lateren menig getuigenis op 1). Uit dit standpunt laat zich de invloed der denkbeelden, der voorstellingen en ook der gewone geneeskundige kennis van den magnetiseur op de wijze van zien der helderzienden verklaren. Deze nemen volgens veelzijdige opmerkingen bijna altijd de denkbeelden over bovennatuurlijke voorwerpen van den magnetiseur aan. Zij bepalen ook wel hun eigen geestelijk leven naar deszelfs gehalte, zoodat welligt zelfs de zedelijke toestand van den helderzienden daarnaar kan afgemeten worden, en men a priori zoude kunnen bepalen, of dat leven steeds reiner en meer veredeld, als in wakenden toestand moet uitvallen, zoo als men meermalen beweerd heeft, dan of er ook eene schaduw- en keerzijde mogelijk is. Van dit laatste zijn helaas niet zelden ook voorbeelden bekend geworden 2). Uit hoofde van deze mogelijke keerzijden is het ligtelijk in te zien, hoe gewichtig de keuze des geneesheers bij het magnetismus is.

Om hier evenwel voorbarige gevolgtrekkingen voortekomen, waardoor de geheele schuld eener zoodanige schaduwzijde telkens alleen op den magnetiseur zoude geworpen kunnen worden, moeten wij hier opmerken, dat zulke schaduwzijden meer of min

---

1) Archiv 1 Bd. 1 H. S. 13, 116, 3 Heft S. 13, 2 Bd. 2 H. S. 30, 117, 3 H. S. 49. — KLUGE S. 227. ARNDT Beiträge zu den durch den anim. Magnetism. bewirkten Erscheinungen, aus eigener Erfahrung. 1816. — ESCHENMAJER t. a. pl. 165.

2) Archiv 5 Bd. 3 St. S. 85, 4 Bd. 3 St. — MEIJERS Blätter für höhere Wahrheit. Frankf. 1818, S. 295.

in ieder mensch gelegen zijn ; zoodat ook een magnetisch slapende diezelfde zijde van zijnen kant openbaren kan , die toch ook in den slaap mensch blijft en nooit een Engel wordt.

Ook de ziel van den magnetisch slapende hangt te zeer van lichamelijke indrukken en veranderingen af , dan dat zij steeds klaar en helder , alleen reine en verlichtende stralen kan uitschieten. In de menigvuldige gevallen , waarbij kritische bewegingen voorkomen , zal ieder onpartijdige opmerker bevinden , dat de zieken , ook bij hoogere zielkundige verschijnselen , juist uithoofde dezer bewegingen gedurende hunnen slaap niet altijd zich in eenen aangename en welgevalligen toestand verplaatst gevoelen. Dat is ook buiten zulke crises menigmaal het geval.

§ 32.

Sympathie met andere personen.

Dat deze sympathetische betrekkingen van den zieke zich ook tot andere , met hem in rapport staande , personen uitstrekken , waardoor hij in zijn lichamelijk en geestelijk gevoel min of meer deelt , is eveneens door menige opmerking bewezen. De zieke twaalfjarige dochter van een' raadsheer , door GRELIN behandeld , vernam alleen de stemmen van personen , die met haar in rapport geplaatst waren. Toen de nevens haar staande zuster haren zuigeling aan de borst legde , meende zij de hiermede verbonden gewaarwording aan hare eigene borst te gevoelen. Toen hare zuster onvoorziens aan den arm gewond was met eene naald , beklagde zij zich , dat haar

iemand in den anderen arm gestoken had , en deze proeve had , zoo dikwijls dezelve gemaakt werd , dezelfde gevolgen. Voorbeelden van denzelfden aard zouden in menigte kunnen worden opgenoemd. Meestal staan personen , door één' geneesheer gemagnetiseerd , in een naauw en sympathetisch rapport van wederzijdsche gewaarwordingen , voorschriften en hulpmiddelen.

Op gelijke wijze klimt ook de antipathetische gevoeligheid en prikkelbaarheid van den zieke , niet alleen in die sympathetische en antipathetische betrekkingen tot andere bekende en onbekende personen , tot eene aanmerkelijke hoogte , maar de magnetiseur mag hen dan ook geheel niet aanraken , zonder hen onaangename toevallen en gewaarwordingen te veroorzaken. Dit wordt ook door WIENHOLD , HEINEKEN , KLUGE , F. en C. W. HÜFELAND en anderen voortdurend bevestigd. Deze antipathien en verhoogde sympathien zijn noch aan enkele eigennigheid , noch aan verbeelding , noch ook aan zedelijken invloed toe te schrijven ; zij komen uit hunne inwendige opgewektheid voort , en gaan bij eene goede leiding zonder nadeelige gevolgen voorbij. Overigens zal het niet geloofend kunnen worden , dat ook het tegendeel mogelijk is , dewijl zulke kranken dikwijls even als kinderen moeten worden opgekweekt. Ik zelf durfde eene helderziende in zulke kritische tijdperken dikwijls geheel niet naderen. De gravin M. verordende , dat ik mij gedurende haren veertien-daagschen slaap , op de bepaalde uren , slechts korten tijd in de voorkamer moest ophouden. In Karlsbad , hetwelk zij zich zelve voorschreef tot een verblijf voor 2 maanden , en werwaarts ik haar geleidde , verordende zij zich zelve een eigenaardig gebruik

van het bad , gedurende verscheidene dagen. Alsdan moest ik zelfs het huis verlaten en zelfs hare zuster mogt bij haar niet in de kamer blijven , gedurende het bad , waarin zij magnetisch insliep.

Vreemde , maar antipathetische personen kunnen op zulke tijden de zieken zeer veel schade doen , als men geene zorg draagt , hen te verwijderen. Hieruit ziet men , hoe noodig eene regte kennis der zaken is , en de voorzichtigheid en bedachtzaamheid een vereischte van den practiserenden geneesheer wezen moet.

§ 33.

Vooruit- en in de verte zien , opgave van middelen en werktuigen.

Met dezen verhoogden toestand van het helderzien breidt zich ook het instinct , en het vermogen om waar te zeggen uit (§ 24) tot dat merkwaardige vooruitzien en zien in de verte , in ruimte en tijd , hetwelk KLUGE de 5de en 6de graad noemt en ESCHENMAIJER de 4de trap , of de magnetische divinatie. De wakend-slapende wordt niet slechts gebeurtenissen uit de verte en de toekomst gewaar , die op hem zelve betrekking hebben , maar hij zegt ook dikwijls vreemde dingen vooruit , die buiten alle ervaring liggen. De wijze echter , op welke hij de dingen gewaar wordt , is meer passief en opnemend. Er zweeft hem iets voor den geest , of er wordt hem iets getoond , en hij gevoelt een drift in zich , om , hetgeen hem voor den geest zweeft , zich toe te eigenen , of van zich af te weren , al naar gelang het hem nuttig of schadelijk voorkomt.

Met betrekking tot zich zelve wordt het aan-

schouwingvermogen van den helderziende in zulk eene mate verhoogd , dat hij niet alleen zijne inwendige deelen , (menigvuldiger echter enkele organen) den zetel en de oorzaak zijner ziekte , maar nu ook tevens de noodige middelen tot zijne herstelling opgeeft. Hij bepaalt de behoorlijke dosis , de wijze der toebereiding en den tijd , waarop zij gebruikt moeten worden. Zij geven ook soms nieuwe middelen op , planten en zamengestelde stoffen , die geheel onbekend waren. Voornamelijk hebben deze echter betrekking tot hen zelve , en daarbij geven zij dan de plaats op , waar ze gevonden worden , b. v. op het veld of in de apotheek. Echter zijn ook middelen tot algemeen gebruik voor soortgelijke ziektegevallen bekend geworden. Ik zelf heb daardoor verscheidene dingen geleerd , en men zoude veel meer leeren , indien men er meerdere opmerkzaamheid op vestigde , en zulke opmerkingen ook telkens werden medegedeeld. Nevens de kennis van den inwendigen toestand en de opgave van eene doelmatige wijze van behandeling , ziet de helderziende doorgaans het begin , de duurzaamheid en de sterkte van zijne toekomstige crises en van zijnen slaap vooruit. Een en ander geschiedt , zoo wel volgens anderen als ook eigen ondervinding , juister dan alle hunne andere opgaven. Ook nog toekomstige ziekteverschijnselen , of andere op hen betrekking hebbende gebeurtenissen , b. v. het terugkeeren der gezondheid , worden soms verscheidene jaren te voren door hen bepaald. Tot het rubriek van zulke nauwkeurige tijdsbepalingen en opgaven van de behandeling der ziekte , behooren ook de zoogenaamde hoofdhorologien (*kopfuhrer* volgens ESCHENMAIJER) , te we-

ten de naauwkeurigste maat van den tijd, naar de zon berekend, de uitvinding van nieuwe instrumenten en van magnetische machines tot eigen gebruik zoowel als voor anderen. Zoo gaf de gravin M. eene machine voor zich zelve op, welke zij als middel gebruikte, eene andere voor de tering, eene andere voor de jicht, eene andere voor verlammingen en nog eene voor de waterzucht. Alle deze bestaan uit mineraalstoffen en water veelsoortig zaamgesteld.

Deze verschijnselen maken nu, als 't ware, de hoofdzaak van het helderzien uit, van de eene zijde zoo geprezen en van de andere zoo bestreden. Het ware onnoodig en te wijdloopig, alle gebeurtenissen en verhalen, die hierop betrekking hebben, aantehalen; doch de volgende mogen ten bewijze van bovengemelde opgaven strekken.

Mej. H. was vroeger, uit hoofde van krampen en een zwaar lijden daaraan, verbonden, magnetisch behandeld, daarbij buitengewoon helderziende, zoodat zij zich zelve en vele anderen de geneeskundige behandeling voorschreef; zij werd ook gezond. Later had zij op reis het ongeluk, bij het uitgaan uit den wagen, te vallen en het hoofd van het dijbeen uit de pan te verrukken. Zij leed de onduidelijkste pijnen, welke de geneeskundige middelen van allerlei soort nauwelijks voor oogenblikken konden verzachten. Dewijl haar op een afstand van verscheiden mijlen van de plaats harer woning dit ongeluk trof, en zij vurig naar het magnetismus verlangde, hetwelk haar vroeger zoo heilzaam geweest was, tot verzachting althans der smart, zoo werd ik tot haar gezonden als een geneesheer, die haar wel bekend was, maar nog

nooit behandeld had. Reeds bij het eerste magnetiseren en wel na weinige streken sliep zij in. Haar van smarte vertrokken gelaat helderde zich op en werd inderdaad als door een' tooverslag in een beeld van rust veranderd en van het zaligst welbehagen. Niet alleen, dat zij nu naauwkeurig verordende, wat er geschieden moest, hoe vaak en wanneer en op welk eene wijze zij dagelijks moest gemagnetiseerd worden; maar na weinige dagen stond zij in den slaap op, maakte zich zelve (hoe, dat weet ik niet, want zij bleef een kwartier lang alleen in hare kamer) het dijbeen in orde; en ging, zoo als zij betuigde, door mij op bijzondere wijze geschraagd en geleid, 10 minuten lang in eenen kring door de kamer rond, schielijk en zonder te hinken. (In het bed waren hare beide beenen van ongelijke lengte). Toen legde zij zich weder in het bed, sliep verscheidene uren, en had bij het ontwaken weder hare pijnen, doch voortdurend bij afneming. Zoo ging het gewoonlijk tweemaal daags, en na 8 dagen was haar toestand zoo verbeterd, dat zij, volgens hare eigene voorschriften, in korte dagreizen naar *Berlijn* konde gebracht worden. Op reis moest zij bijna voortdurend in den slaap gehouden worden. Anders had zij te groote smarten, en konde ook met het zieke been niet opstaan. De reis werd gelukkig en voor mij zelve in hoogen graad leerrijk volbragt. De zieke verkreeg weldra de rigting en kracht in het been terug, en wel naauwkeurig op de wijze en in den tijd, door haar zelve opgegeven.

Een patient van HEINEKEN 1) zag het inwendige van

---

1) HEINEKEN t. a. pl. S. 115.

haar ligchaam , alle deelen , als het ware , doorschijnend. Zij zag de zenuwen uit het ruggemerg loopen , en het bloed in de aderen vloeijen. Ook merkte zij de wanorde op, die daarin plaats had, en verzon middelen , om dezelve wegtenemen. Die van **EMELIN** konde hare inwendige deelen doorzien , als zij daarin niet van andere haar onaangename personen gestoord werd 1). De helderziende van **FISCHER** 2) zag duidelijk het ruggemerg en den loop der daaruitgaande zenuwen , het hart , de milt , de lever enz.

Een ander , van **TARDI** , zag een' worm , in den twaalfvingerigen darm (*duo denum*) zaamgerold , en tevens dat hij daar sinds 4 jaren geweest was 3).

Drie van **WIENHOLT**'s patienten voorspelden , geruimen tijd te voren , wanneer en bij welke gelegenheid zij zich den voet zouden verstuiken. Hunne voorspellingen werden op eene wonderbare wijze vervuld 4).

De zieke , door **FRIEDRICH HUFELAND** behandeld , konde dan vooral elk deel met zekerheid doorzien , als hij zijne hand daarboven hield , buiten dat zag zij echter doorgaans slechts de deelen , die in geïrriteerden toestand verkeerden 5). In het algemeen is het eene doorgaande opmerking , dat magnetisch slapenden dan vooral helderzien , als de magnetiseur zijne

---

1) Material. für die Anthropol. 2 Bd. S. 49, 63 enz.

2) Beobacht. über den thier. Magn. u. Somn. in **REILS** Archiv für die Physiol. 6 Bd. 2 Hft. S. 274, 75.

3) **NORDHOFS** Archiv für den Thier. Magn. 1 Bd. 1 St. S. 144.

4) Heilkraft 3 Th. 2 Abth. S. 128, 132, 3 Abth. S. 43, 71, 284.

5) **REILS** Archiv t. a. pl. S. 245 en über sympathie 2 Aufl. 1 Beob. S. 154. 2 Bd. S. 201, 202.

hand op hun hoofd of hunne maag houdt 1). Zoo kreeg eene patient van WOLFART 2) de meest bepaalde denkbeelden van hare ziekte, derzelver oorzaak en zitplaats, en bestuurde zelve hare herstelling. Ook eene zieke van GHERT zag en beschreef hare inwendige deelen 3). Een dertienjarige knaap van TRITSCHLER zag zijne inwendige deelen, de long, het hart, de maag, de darmen, en gaf derzelver eigenaardigen toestand op 4). Een ander zieke van 19 jaren bemerkte de dwalingen van zijnen geneesheer in de diagnose der ziekten 5).

§ 34.

Het aanschouwings-vermogen strekt zich ook tot andere personen uit.

Niet zelden strekt zich het verhoogd aanschouwings-vermogen ook tot andere door magnetisch rapport met hen verbondene personen uit. Somtijds kan de helderziende den inwendigen toestand des ligchaams van sympathiserende personen, vooral van den magnetiseur, even als zijnen eigenen toestand, doorzien, de geneeskundige behandeling opgeven, of andere lotgevallen, die hem betreffen, ook uit eene verwijderde verte. WIENHOLTS patient bezat van de ziekte hares

---

1) NASSE in REILS Archiv 9 Bd. 2 Hft. S. 301. TRITSCHLER in KIESERS Archiv 1 Bd. 1 St. S. 133 enz.

2) Jahrbucher 2 Bd. 1 St. S. 22 B. 1, 1 St. S. 101.

3) Archiv 2 Bd. 1 Hft.

4) Archiv. 1 Bd. 1 Hft. S. 133, 134.

5) Annales du Magn. anim. no. 7. Archiv. 2 Bd. 3 Hft. S. 142, 3 Bd. 1 Hft. 3 Hft. S. 6, 1 Bd. 3 Hft. S. 134-137.

broeders vrij naauwkeurige kennis, schoon hij meer dan 100 mijlen van haar verwijderd was 1). Die van GHERT in de Nederlanden ziet haren broeder in Spanje en voorspelt zijne aankomst. Zij ziet haren zieken broeder, die zich te Utrecht bevindt, en het nummer van zijn bed; zij ziet en beschrijft zijnen inwendigen toestand en dien van haren magnetiseur; ook plaatsen, waar zij nooit geweest is 2). Gelijksoortige voorspellingen deed ook de borst- en zenuwzieke, door WOLFART behandeld 3). Die van NICK wist in den magnetischen slaap, in welke huizen hij ter bepaalden tijd was in- en uitgegaan, ja zelfs zijne gedachten en handelingen in de verte 4).

Eene helderziende in Stuttgart, wier geschiedenis KLEIN verhaalt 5), zag den zoon haars weldoeners bij het leger in Rusland met een' witten doek om het aangezicht gebonden, in Spital gewond. Dit werd eerst in een' tweeden, vandaar ontvangen, brief bevestigd. Zij voorspelde eene reeks van sterfgevallen in de familie st., van welke er destijds (1816) een drietal werkelijk gebeurd zijn, op den bepaalden tijd en in de opgegeven orde. Eene andere helderziende in Weenen verklaarde in den slaap, dat haar vader in Polen gestorven was, hetwelk eene doodstijding van

---

1) Heilkraft, 3 Th. 2 Abth. S. 34, 103, 105, 107, 246.

2) Archiv 2 Bd. 1 Hft. S. 123, 125, 140, 146, 160, 181, 186, 2 Hft. S. 7.

3) Jahrb. 1 Bd. 1 Hft. S. 97, 101 enz.

4) Archiv 1 Bd. 2 Hft. S. 25, 33, 40, 95. — Vergelijk ook soortgelijke gevallen, 3 Bd. 1 Hft., 3 Hft. 5 Bd. 1 Hft.

5) ESCHENMAIJER t. a. p. S. 17, 18; HUFEL. journal, 2 St. Febr. 1815.

daar eerst na 10 dagen bevestigde. Een soortgelijk geval verhaalt ook SCHELLING 1) aangaande eene helderziende, die een sterfgeval in hare familie op 150 mijlen afstands voorzeide, hetwelk door een later verkregen berigt volkomen werd bevestigd. Eene andere voorspelde eveneens op den 14den dag van de maand, op een afstand van 15 mijlen, den dood van haren schoonvader, die op den 15den plaats had. De zieke van Dr. VALENTIJN zag in andere landen en oorden personen, die haar genoemd werden, en beschreef hen, met hetgeen hen omringde en met hetgeen zij deden, volkomen naauwkeurig 2). Ook eene patient van ARNDT voorspelde een toeval van haren vader, die 70 mijlen verwijderd was 3). Eene andere voorspelde de kinderpokken van een kind van haren magnetiseur een geheel jaar te voren 4). Vroegere opmerkingen van dezen aard van GRELIN, WIENHOLD, TARDI en van de Straatburgsche kuren heeft reeds KLUGE verzameld 5).

Men treft ook beschouwingen over den toestand der gezondheid van vreemde personen bij de helderzienden aan; zelfs wanneer hun slechts dingen worden toegezonden, die den zieke toebehooren en door hem gedragen worden, b. v. zakdoeken, halssnoeren enz. 6).

-
- 1) Jahrb. der Medic., 2 Bd. S. 43—46.
  - 2) Archiv. 3 Bd. 3 Hft. 7 Bd. 3 St. S. 49.
  - 3) Beitrage, t. a. p.
  - 4) Archiv. 2 Bd. 3 St. S. 104.
  - 5) T. a. p. S. 203, 204, 205, 217.
  - 6) Archiv 3 Bd. H. 3 S. 23.

§ 35.

Zaken, die buiten den kring des helderziendengelegenen zijn, worden voorspeld.

Ook andere dingen, die niet zoozeer den helderzienden zelfden, of andere met hem verbonden personen, betreffen, komen somtijds op wonderbare wijze in den kring zijner aanschouwing. Deze worden daar toevallig of met opzet heengeleid, en blijven, met opzigt tot tijd en ruimte beide, voor de gewone werkzaamheden der zintuigen verborgen. Zoo verhalen b. v. PICHLER 1), WIENHOLT 2), GHERT 3) en anderen gevallen, waarbij zekere personen en de wijze van den door hen gepleegden diefstal werden opgegeven 4), de dood van aangewezenen vooruitgezien 5) of vreemde personen onderkend, zonder dat men hen gezien heeft 6). Nog anderen beschrijven plaatsen, waar zij nooit geweest zijn 7). Zeker iemand voorspelt het toevallig neervallen van eene dakpan en waarschuwt er voor. Een ander eenen donderslag, voordat hij was losgebroken. Nog andere kondigen het weder aan maanden en jaren te voren 8). Ik zelf heb velerlei dingen van dezen aard waargeno-

-
- 1) Journal magnétique Vol. I. p. 20 etc.
  - 2) Heilkraft 3 Th. Abth. 2 S. 27, 69. 3 Abth. S. 34.
  - 3) Archiv f. d. thier. Magn. 2 Bd. 1 St.
  - 4) Exposé des cures de Strasb. T. 1 p. 261.
  - 5) Archiv 1 Bd. 1 St. S. 35, 42.
  - 6) T. a. p. 1 Bd. 1 Hft. S. 106.
  - 7) ENNEMOSER t. a. p. S. 139. Archiv 2 Bd. 1 Hft. S. 140, 146 v. ESCHENMAJER t. a. p. S. 77.
  - 8) Archiv 1 Bd. 2 St. S. 94, 95, 2 St. S. 14, 15.

men. In het bijzonder heeft eene door mij behandelde patient reeds in het jaar 1816 politieke gebeurtenissen voorspeld, die in de naaste 30 jaren, vooral wegens godsdienstige twisten, zouden plaats grijpen. Maar noch de tijd der opgegeenode jaren, noch de wijze der omwentelingen, is naauwkeurig uitgekomen. In 't algemeen heb ik opgemerkt, dat voorspelde gebeurtenissen, afhankelijk van den vrijen wil der menschen, veel onzekerder waren dan die, welke volgens de wetten der natuur plaats hebben. Doch ook hier gebeuren vele dingen of ganschelijk niet, of althans niet met de opgegeven naauwkeurigheid.

§ 36.

Bovenaardsche Phantasiebeelden.

Er komen ook gevallen bij helderzienden voor, waarbij hunne gezigten zich niet alleen tot de verwerdste deelen der aarde, maar zelfs tot de bovenaardsche dingen, de planeten en de sterren uitstrekken 1). De woningen, oorden en werkzaamheden der geesten en afgescheiden zielen worden met statistieke naauwkeurigheid beschreven; ja zelfs het onderling verkeer, hetwelk zij met de geesten onderhouden.

Dewijl hier echter geene controle kan gehouden worden en de gezegden dienaangaande niet overeenstemmen; dewijl de menschelijke kennis, naar den tegenwoordigen toestand van beschaving, zich tot bo-

---

1) Archiv 1 Bd. 2 St. S. 74, 80, 131, 5 Bd. 1 Hft. S. 36, v. ESCHENM. t. a. p. S. 77. ENNEMOSER t. a. pl. S. 141. Die Seherin van Prevorst.

venaardsche dingen niet uitstrekt, indien men eenige wiskunstige berekeningen uitzondert; en dewijl juist deze wetenschap niet aantoonst, dat de vatbaarheid van den mensch op aarde ooit zoo zal ontwikkeld worden, dat hij de inwendige levensbetrekkingen van de planeten of zelfs van de zon en de sterren zal leeren doorzien; zoo moeten wij deze gezigten voor als nog tot de beelden der phantasie rekenen, welke zoo gaarne allerlei verschijnselen voor den spiegel der aanschouwing voert, bij welke waarheid en bedrog elkan- der in de menigvuldigste vormen afwisselen.

§ 37.

Visioenen.

Aan deze beelden der phantasie sluiten zich die verschillende gezigten aan, welke soms bij de mag- netisch slapenden voorkomen, b. v. van schoone, aanminnige oorden, geniën, geesten, verwijderde of afgestorvene bloedverwanten, die hun dan ver- schijnen, hen geleiden, raadgeven, vervrolijken, of ook plagen, van het doel trachten aftebrengen en te verwijderen.

Deze beelden verschijnen hun op zeer verschil- lende wijze. Somtjids in plastische, werkelijke ge- daanten van menschen of engelen, zeer vaak echter ook van dieren, als: duiven en vogelen in goeden zin, of katten, honden en andere hatelijke gedaan- ten in kwade beteekenis. Daarentegen zien zij dik- wijls vreemde onverklaarbare beelden als in den droom. Somtjids zien zij niets en het is hun, als of iemand onzichtbaar met hen sprak. Het schijnt som-

tijds zeer beteekenisvol voor de kennis van den lichamelijken en geestelijken toestand der zieken, als hun watervlakten of stroomen en onstuimige vloedden bejegenen; een aetherisch licht of een vuurbrand; een mild ruischen der lucht of een bruischen van den wind enz. Dit alles trekt hen aan of wekt hen op; het brengt hen in een maalstroom of ontmoedigt hen; het versterkt en verfrischt hen of dreigt hen, in de hatelijkste gedaanten, en somtijds met ondragelijken stank gepaard, te verderven.

§ 38.

Beelden van licht en kleuren. Lichten.

Menigmaal vertoonen zich aan hen zekere voorwerpen in verschillende kleuren, even als of er licht van uitstroomt, b. v. bloemen, boomen, metalen. Bij hun magnetiseur in het bijzonder zien zij uit oogen, vingertoppen, haren enz. vonken of stroomen van licht uitgaan, of ook wel zijn geheele ligchaam verlicht.

§ 39.

Gevoel van eene dubbelde persoonlijkheid. Wijze van herinnering.

Wonderlijk is echter vooral het verschijnsel van eene vreemde of dubbelde persoonlijkheid, waarbij de magnetisch slapende meent, dat hij zelf in eenen anderen persoon veranderd is, of zich als eenen tweeden persoon beschouwt, en van zich zelve als van eenen vreemden en in een' veranderden tongval gewaagt.

De gravin M. had eenige dagen achtereen het merkwaardig verschijnsel, dat zij zich in den slaap als de gravin M. beschouwde en tevens als een schepsel, dat slechts God en mij toebehoorde, en alzoo eene zamenpraak hield. Het eigenlijk helderzien was echter geheel verdwenen en in wakenden toestand was zij half en half verbijsterd. Ik konde haar slechts met moeite uit dezen toestand verplaatsen, en als zij weder helderziende werd, verklaarde zij, dat dezelve zonder haar nadeel niet lang mogt duren. Hiertoe behoort ook, dat de helderziende zelfs aan verwijderde personen door zijn' wil verschijnt, zoodat deze hem in levenden lijve meenen te zien en te hooren 1). Geheel het tegenovergestelde is die zoogenoemde magnetische dubbelslaap, waarin de zieke te midden van het helderzien in een bewusteloozen en diepen slaap vervalt en daaruit, zonder herinnering, weder magnetisch ontwaakt 2). De gravin M. had eens een dubbeld waken — een voor mij tot hier ongehoord verschijnsel. Zij was wel slaap-wakend, maar wist in den slaap zelfs niets van haren toestand. Bij 't ontwaken werd zij echter geheel helderziende, en hare uitwendige zintuigen waren geheel ontsloten. Dit was mij inderdaad een geestvol verschijnsel, terwijl het helderzien in den slaap overigens voor mij niets vreemds heeft.

In 't algemeen bezit hij, die uit eenen lageren toestand van het magnetisch slapen ontwaakt, slechts eene donkere of geheel geene herinnering van alles,

---

1) Archiv. v. KIESER 2 Bd. 2. St. S. 159. 3 Bd. 3 St. S. 119. 6 Bd. 1 St. S. 35.

2) HEINEKEN, WIENHOLD, TREVIRANUS, SCHUBERT, bei KLUGE t. a. pl. S. 212.

wat met hem gedurende dezen slaap is gebeurd. Maar in de hoogere toestanden van het wakend-slapen hebben, volgens eigene opmerking en die van anderen, sommigen somtijds van zelf eene meer of min duidelijke herinnering van hun leven in den slaap. Ook kan deze herinnering door den magnetiseur kunstmatig worden opgewekt, als hij de gedachten van den helderziende op eenige zaak, eenig woord of een zeker getal opmerkzaam maakt, waaraan hij het voorwerp der herinnering verbindt, en zoo in wakenden toestand overbrengt.

§ 40.

Electrometrische verschijnselen.

Onder de dusver opgenoemde verschijnselen van het slaap-waken en helderzien vermengen zich ook nog andere eigendommelijke, doch meestal ziekelijke verschijnselen. Deze wisselen daarmede ook af, en hangen af van de eigenaardige gesteldheid van den zieke en van bijzondere lichamelijke invloeden. Dartoehoe behooren de korter of langer durende aanvallen van onmagt, kataleptische toevallen van enkele leden of van het geheele ligchaam: verstijving, verrukking (extasis), verbijstering (door een' zieke van GMBLIN narrenparoxysmus geheeten), idiosynkasiën van allerlei aard. Uit kracht daarvan verwekken zekere zelfstandigheden eenen eigendommelijken, aangename of onaangename, indruk op de menigvuldigste wijze, al naar gelang het zenuwstelsel verschillend gestemd is, of de ziekte in de toestanden der crises gewijzigd. Deze alle zijn voorbijgaande verschijnselen. Maar de ge-

neesheer dient ze te kennen en moet het weten, hoe zij behoorlijk dienen geleid te worden.

Hierop berusten in het bijzonder ook de verschillende opgaven der waarnemers ten aanzien van de gewaarwordingen hunner zieken bij de aanraking, of bij opzettelijk ondernomen proeven met de eene of andere zelfstandigheid, of de metalen. Velen hebben b. v. onaangename gewaarwordingen bij de aanraking van zijde, boomwol, lak enz., anderen weder niet. Metalen inzonderheid veroorzaken bij velen zeer verschillende gewaarwordingen, in dier voege echter, dat het ijzer, staal, zink, goud en glas de zieken het aangenaamst, lood, kwikzilver en koper het onaangenaamst aandoen. De proeven met edelgesteenten zijn even onbepaald. Ik had eene zieke dame, die het ijzer ook buiten den slaap geheel niet kon verdragen, zoodat zij steeds zeer onaangenaam werd aangedaan, als ik heimelijk iets van ijzer in hare beurs verborgen had. Daarentegen werkte het glas telkens zeer weldadig, zoo dat zij daardoor de hevigste smarten konde verzachten. Voor den invloed van den magneet zijn de meeste gemagnetiseerden zeer gevoelig, dikwijls reeds in de verte. Ik heb hiermede vele proeven gedaan, ook bij andere niet magnetische zieken. Menigmaal werkt de magneet zeer spoedig en weldadig bij hoofdpijn en andere rheumatische pijnen, ook bij inwendige ziekten. Maar even zoo vaak helpt zij geheel niet, en maakt het kwaad zelfs veel erger. Belangrijk is ook de plaatsing van den zieke tegen de zuid- of noordpool der aarde, die ook eerst gezocht moet worden. Want terwijl ik den eenen tegen het noorden plaatste met het gezigt, moest ik den anderen tegen het zuiden

plaatsen, om eene heilzame werking voort te brengen. Deze plaatsing is ook bij het dierlijk magnetismus niet onverschillig, zonder dat een vaste regel is optegeven. Dikwijls genezen de zieken spoedig, als het bed slechts wordt omgekeerd. Het magnetiseren met zuid- en noordpool geeft slechts onbepaalde resultaten. Metalen, die zamengesteld zijn, of de galvanische kolom, kunnen magnetisch slapenden nog minder verdragen dan den magneet, en zelfs anderen, die niet slapen, maar magnetisch behandeld worden, verwerpen deze wijze van behandeling als onaangenaam en stinkend. Even zoo gevoelig zijn zij voor de electriciteit en geëlectriseerde zelfstandigheden. Volgens mijne eigene ervaring werden magnetisch slapenden reeds bij het langzaam omdraaijen van de schijf der electriseer-machine, die in eene 2de of 3de kamer van hen verwijderd was, zonder ecnige kennis daarvan, zeer spoedig onrustig, beklemd en zouden hierdoor uit de kamer kunnen verdreven worden. Integendeel heb ik ook gezien, dat electricische stoffen, als zwavel, harts, wol enz., en het electriseren zelf, aangenaam aan anderen was, en dat het eens door een' van hen voorgeschreven werd, waardoor de gevoeligheid voor de electriciteit en andere metalen zeer verminderde. Worden de schijf of de metalen eerst gemagnetiseerd, dan kunnen zij de werking beter verdragen. Over het algemeen is het behartigenswaardig, dat gemagnetiseerde voorwerpen, zelfs geneesmiddelen, hun beter bevallen.

Alle gemagnetiseerden beminnen het water en drinken het even als een algemeen geneesmiddel, somtijds in groote hoeveelheid. Hierbij geven zij echter de voorkeur aan het gemagnetiseerde en weten

het van het niet gemagnetiseerde te onderscheiden.

Alle andere proeven met metalen, door de verschillende geneesheeren en magnetiseurs aangewend, hebben tot geene bepaalde gevolgtrekkingen geleid. Ook kan men daartoe moeilijk geraken, dewijl de prikkelbaarheid nooit in dezelfde verhouding tot de prikkelende middelen staat, en bij de verschillende organisatie en ziekte-toestand der menschen zeer verschillend is. Ik voor mij ben met MESZMER volkomen overtuigd, dat de menschelijke hand alle deze prikkelende middelen verre overtreft, dat dezelve veel algemeener, weldadiger en veiliger voor de gezondheid werkt, en dat alle onvoorzigtige proeven met de metalen enz. den kranke telkenmale schaden.

Ten gevolge van zoodanige bijzondere prikkelbaarheid en toevallen, hebben de slaapwakenden somtijds ook andere electrometrische gewaarwordingen van zamengestelde of enkelvoudige dingen, en worden electrisch aangetrokken of terug gestooten. Watervlakten b. v. werken somtijds aantrekkend als de magneet. Ik zag de hand van eenen gemagnetiseerden in den wagen tot eenen ijzeren nagel heengetrokken, van welken dezelve ter naauwernood kon worden losgerukt. Eveneens openbaren zich de verschillende sympathiën en antipathiën jegens dieren op eene merkwaardige wijze. Bij kataleptische toevallen kunnen zekere deelen, b. v. de handen en voeten, gelijk het ijzer door den magneet, naar welgevallen in elke positie gebragt worden door de hand van den magnetiseur. Zoo kon ik de hand van eenen sieke door mijnen vinger naar alle rigtingen laten volgen, en kwamen zij in aanraking, dan waren

zij aan elkander vast geklemd en konden zij alleen door tegenstreken, vooral door het aanademen van de hand, weder losgemaakt worden. Nog merkwaardiger zijn de proeven van Dr. NICK, die ten deele hetzelfde opmerkte en met zijne beide duimtoppen, gehouden tegen die van den slapende, haar van den grond vermogt opteheffen en op de beenen te stellen 1). Ook Dr. SPIRITUS merkte dezelfde electrieke aantrekkingskracht in de duimen op 2).

§ 41.

Overgang in de hoogere graden.

Alle tot dus verre opgesomde verschijnselen hebben nog meer het kenmerk eener lijdelijke ontvankelijkheid, eener zekere onbestendigheid en verwisseling van vormen en overgangen van den ligchamelijken in den onligchamelijken toestand. Zoo als des lichaams prikkelbaarheid toe- en afneemt, naar gelang van den invloed der natuur en der elementen, zoo is ook de ziel als in deining tusschen waarheid en dwaling, tusschen blijdschap en droefheid. Het slaapwaken zelf kan ook door geweldige verstoringen, verkeerde behandeling, of door de wederkeering der gezondheid geheel ophouden, of slechts nu en dan, als bij tijdperken, met zekere trekkingen weder te voorschijn komen, en alzoo, naar den aard der verkregen resultaten, door de magnetische behandeling of weldadige of verwoestende gevolgen voor ligchaam

---

1) Archiv f. den thier. Magn. von ESCHENMAYER.

2) NASSE's Zeitschrift f. Antrop. 1822, I Hft.

en geest achterlaten. Hiermede zijn nu echter de verschijnselen van het magnetismus in hunne waarde en hunnen omvang niet uitgeput. Wij moeten nog de hoogste, hoewel zeer zeldzame toestanden van den menschelijken geest opgeven en leeren kennen, waarin die geest van de lagere banden der natuur en den lijdelyken strijd ontslagen, zich vrij en magtig verheft tot zelfstandigheid, tot een rustiger zelfbewustzijn, tot een' stelligen wil met bepaalde handelingen en daden. Dit nu is een dier voorwerpen van onderzoek, welke of niet gekend, of opzettelijk gering geacht en vermeden wordt, en van daar zoo vele verkeerde oordeelvellingen over het wezen en de waarde van het magnetismus.

§ 42.

Denkbeeld van de magnetische verrukking.

Men heeft de verrukking (extase) als een ziekelijk, daemonisch, den mensch vreemd en oneigen verschijnsel beschouwd. Wat nu den naam betreft, reeds deze schijnt mij ongeschikt, om er bij gewone opvatting ook de hoogste toestanden van het helderzien onder te verstaan. Wij toch verstaan daardoor geene *verrukking*, ontrukking aan de zinnelijke wereld, als of de verrukte slechts in de gezigten der inwendige wereld zoude verloren zijn, en zonder alle deelneming en zelfstandige terugwerking blijven. Maar wij verstaan daardoor een' vrijen blik en een zeker scheppend handelen, met nadenkende zelfbewustheid en een bepaalde wil. Het woord *ziek* is dus op de ziel in de magnetische extase niet toepasselijk; want eene vrije

beschouwing en een bepaald handelen is veeleer het tegendeel van alle zielekrankheid. Daemonisch, d. i. aan het werken van vreemde geesten onderworpen, of volkomen tooverachtig van aard, is de magnetische extase even zoo min. Dan toch zoude er geene zelfbewuste vrijheid en geen werken volgens beweegredenen van een redelijk willen plaats hebben. Als men niet op het wezen ziet, dan is die extase wel is waar vreemd van aard in vergelijking van het wakend handelen des menschen in zijn dagelijksch verkeer, maar toch niets minder dan onwezenlijk eigen aan de zelfstandigheid van 's menschen ziel. Juist hier openbaren zich de hoogste en bovenzinnelijke eigenschappen des geestes op de reinste en duidelijkste wijze; hij althans zal er zich wel niet over verwonderen, die deze eigenschappen als een eigendommelijk en ingeschapen goed in waarheid kent. Voorbijgaande zijn deze toestanden op de lagere trappen van het slaapwaken; maar op de hoogste worden zij duurzaam, gaan dikwerf in het wakend leven over, zoo zelfs, dat zij dan met opene zintuigen nogtans inwendig zien, of ook met uitwendig geslotene zintuigen niet van een zeker punt des ligchaams uit, maar naar alle rigtingen heen, voor- en achterwaarts zien en hooren. Dit noemen wij magnetische extase, die de volgende verschijnselen heeft.

§ 43.

Verschijselen.

Het zoo oven genoemde vreemd verschijnsel van eene alzoo ontsloten werkzaamheid der zinnen, die

uit den slaap in het waken en omgekeerd kan overgaan en aldus eene zekere vastheid verkrijgt, wijst reeds op het verschijnen van een helder licht aan eenen onbewolkten hemel. Het innerlijk aanschouwen wordt bij de rust des ligchaams duidelijker en uitgebreider, de stemming des gemoeds opgeruimd, vrolijk, met aangename gewaarwordingen en zuiver zedelijke aandrifft gepaard. De wil treedt thans, vrij van vroegere banden, te voorschijn en openbaart zich door de taal, zoo wel als door bepaalde handelingen.

Zulke helderzienden in de hoogere graden betuigen, dat zij zien en denken in een helder licht, hetwelk geenerlei duisternis achterlaat en toch ook niet verblindt, ja, niet meer van eenig voorwerp uitstroomt, b. v. van het ligchaam, de hartkuil enz. Zij hebben gezigten van personen of gebeurtenissen uit verre tijden of ruimten, waarmede zij anders in geene betrekking stonden, of ook van hunne eigene aangelegenheden en die hunner naastbestaanden, die nu eens op het verledene, dan weder op de toekomst betrekking hebben, van nabij en van verre. Hun geest volgt onmetelijke banen, treedt zelfs tot in de bovenzinnelijke wereld, werwaarts het ons niet vergund is hen te volgen.

Deze stille, rustvolle helderheid verstoort ook de rust des ligchaams niet, want de innerlijke strijd heeft opgehouden. De ingewanden verhinderen den natuurlijken omloop der vochten niet, en de leden staan den geest gewillig ten dienste.

De natuurlijke behoeften zwijgen, zoodat voedsel en ontlasting beide dikwijls zeer lang gemist kunnen worden, zonder het ligchaam uitteputten. Ook de adem is gering en langzaam, zoo als dit anders

het geval is bij ingespannen gedachten. Het hart is zoo rustig, dat men somtijds naauwelijks een' pols kan voelen, zonder dat daarvan eenige onmagt de rede is; gelijk dan ook de uitdrukking van het gezigt en de kleur zelve levendigheid en kracht, vrede en vreugde te kennen geeft. Ja, de zwakheid en de traagheid des ligchaams in de lagere graden worden nu verhoogd tot sterkte en vlugheid, zoo dikwijls de geest van hetzelfde gebruik wil maken, naar eigen behoefte of zeker voorgesteld doel. Gaarne willen zij in aanhoudende beschouwingen volharden, zonder gestoord en afgetrokken te worden in de zinnelijke wereld. Dag en nacht worden niet meer onderscheiden, want hunne werkzaamheid vermoeit hen niet meer, gelijk de werken van den dag en den nacht. Als men spreekt, zijn zij niet gebonden, en beminnen dikwijls de levendigste wisseling van gedachten.

Het denkbeeld van extase is ontleend van de bovenmatige vreugde in de stemming des gemoeds. Gelijk de beelden en voorstellingen hun klaar in het licht verschijnen, zoo zwemmen zij als in bevindingen van zaligheid en wenschen uit dezen toestand nooit weer terugtekeeren. Dit aangenaam gevoel is echter geen bewusteloos zwelgen, aan het genot van eenigen aardschen of lichamelijken prikkel gelijk. Het is de vreugde niet van het vrolijk kloppende hart bij de harmonische toonen van eene geestverheffende muziek, noch ook die, welke door eene blijde boodschap van zeker reikhalzend begeerd en verkregen doel of onverwacht geluk ontstaat; maar het is een liefelijk suizen van verkwikkende hemellucht, die verlichtend verwarmt, en het gemoed met eenen goddelijken lichtstraal ontsteekt. Van daar die diep-

ten der beschouwing in de geheimen der groote en kleine wereld en derzelver wederkeerigen invloed; van daar die overgegevenheid in onvermijdelijke omstandigheden; van daar die innigheid van treffende gebeden tot hunnen Schepper; gebeden, welke niet meer in mechanisch van buiten geleerde vormen, als het ware, zonder handen en voeten kruipen, of op gebrekkige beenen hinken, maar die in dichterlijke uitboezemingen met opgeheven hoofde Gods lof vermelden met levende woorden, met waarachtigen ootmoed en dank, en in vertrouwen om den goddelijken zegen en bijstand vragen tot bevordering van hun eeuwig heil.

Van daar dan ook hun moed en hunne onderwerping, om van uit dat rijk van vrede tot het gewone leven vol nood en angst, (als in eene gevangenis) terugtekeeren, en de mate van Gods tijd op aarde te vervullen. Van daar die liefde tot allen, die hen omringen, zelfs die vriendelijkheid en vergevingsgezindheid jegens menschen, van welke zij vroeger een' natuurlijken afkeer hadden.

Gelijk het gevoel van geen' zinnelijken aard is en de begeerten, die zich tot hartstogten verheffen kunnen, geheel ontbreken, zoo zijn ook de driften door geenerlei onreine vlam verhit. Elke schijn van onzedelijkheid bij de omstanders zoude de zachte warmte des gemoeds aanblazen tot een verterend vuur. Ja men heeft strenge strafpredikationen uit den mond van zulke, anders geheel onbeschaafde, helderzienden gehoord, tegen personen, die noch door hun' stand' of aanzien, noch door het hen omgevend masker beschermd waren voor hunnen doordringenden en alles hoog ernstig beproevenden blik.

Bij zulk eene geslotene harmonie der gezamenlijke

sielsvermogens, zijn de zinnelijke beelden tot zuivere voorstellingen der aanschouwing opgevoerd; begrijpt het helderste verstand de waarheid onmiddellijk; is het gevoel een zalige vrede der ziel; volgen de driften niet meer het blinde instinct, maar slechts de beweegredenen van de zuivere ideën der rede. En zoo kan en moet dan ook wel de wil met ware vrijheid en wezenlijke kracht op de buitenwereld werkzaam zijn, en getuigenis geven van deszelfs onbelemmerd vermogen in stellige en zich zelf bewuste daden.

Het is reeds eene dwaling, als men, zelfs op de lagere trappen van het helderzien, eenen geheel lijdelyken toestand en eene volledige afhankelijkheid van den magnetiseur onderstelt. Integendeel heeft de helderziende zijnen zeer bepaalden wil, waarmede hij beveelt, en menigmaal over hetgeen hem omringt en over den magnetiseur zijne magt uitoefent, althans wanneer hij vrij kan regeren, naar zijne nog ongeregelde driften en onduidelijke bedoelingen. Zelfs ziet men hem soms met willekeur handelen, zoodat eene goede leiding en het houden in den juiststen maat dikwijls even noodig is, als dat de geneesheer bij het zich zelve geheel verzaken en inkeeren tot zich zelve, van den anderen kant, eenen schok mededeelt, om den lijdelyk geworden wil te versterken en het zwakke vleesch in beweging te brengen.

Op dezen hoogsten trap van menschelijke werkzaamheid des geestes kan echter van gebonden afhankelijkheid van de omringende voorwerpen niet meer sprake zijn. De wil is zich zelve door en door bewust, zoo wel van het voornemen, als van het einddoel. De helderziende spreekt of uit eigen beweging, of, des gevraagd zijnde, vol uitdrukking en samenhang, deels

leerend , waarschuwend , vermanend , radend , vertroostend , bestraffend ; deels dichterlijk , in versmaat en vervrolijkend , menigmaal ook in nieuwgeschapen beelden of zinnebeelden , zoo verstaanbaar , dat derzelve beteekenis niets raadselachtigs heeft. Het doen en laten draagt den stempel van innerlijke vastheid en echte deugd , want de geest werkt alsdan zoo magtig op het zwakke ligchaam , dat men bij eene plotse-linge 'verheffing van hetzelfde eene groote en bijna ongelooftijke verandering bespeurt. Reeds boven heb ik gezegd , dat mej. H. haar dijbeenhoofd zelve op deszelfs gewone plaats terugbragt. Ik heb ook gezien , dat eene zwakke patient , gedurende haar helderzien , eene andere , die aan hevige krampen leed en jaren lang vruchteloos naar hulp had omgezien , in de kuur nam. Eerst liet zij haar een tijd lang rustig aan hare zijde zitten op de canapé , vervolgens legde zij een tapijt op den grond en legde de zieke daarop. Nu begon zij haar te strijken , te knijpen , aan handen en voeten te trekken , op den buik te drukken , op den rug te kloppen , met de handen te stooten en te slaan , ja zelfs met de voeten te trappen , hetwelk de zieke alles geduldig liet verrigten. Tegenspraak of terughouding van deze originele behandeling zoude haar in razernij gebragt hebben , en ik moest het uit de verte aanzien , tot dat , na ongeveer een half uur , de zieke , op de canapé gebragt , insliep. Deze proeven , ongeveer 8 tot 10 malen herhaald , herstelden , nevens eene bijzonder voorgeschrevene levenswijze , de zieke geheel en al , en duurzaam. Er is geen voorbeeld bekend , dat welwillendheid en weldadigheid niet de hoofdeigenschap van dezen verhoogden toestand is ; eene wel-

willendheid , met de grootste zelfopoffering gepaard , welke zich niet alleen tot de naaste , maar ook tot verwijderde voorwerpen , en tot eene verre toekomst uitstrekt 1).

§ 44.

Zeldzaamheid.

Deze hoogte en diepte , deze kalmte en kracht des geestes , mag intusschen wel een zeldzaam verschijnsel heeten , en komt in al deszelfs volheid volgens de gegeven teekening gewis nog zeldzamer voor. Eene zoo gelouterde volkomenheid in aanschouwen en werken schijnt op deze aardsche woonplaats niet te kunnen bestaan , want de aarde is een land van arbeid en eene school van beproeving. Gelijk de dag en de nacht , het licht en de duisternis , zoo wisselen ook , als ebbe en vloed , de hoogste lichtpunten des geestelijken levens af met de lagere graden , of zijn ook wel de bliksemstralen van eene allengs toenemende lichamelijke ontbinding.

Ik heb daarom ook slechts in algemeene omtrekken , maar getrouw den hoofdzakelijken inhoud van deze verschijnselen opgenoemd , zoo als dezelve zich voor de naauwkeurigste beschouwing met open oogen laten regtvaardigen. Niets integendeel heb ik gezegd

---

1) Uitvoerig zijn de verschijnselen der extase , door WINDISCHMAN beschreven: *die Philosophie im Fortgang der Weltgeschichte* 1 Th. *Die Grundlagen der Philosophie im Morgenland*, 3 Abth. Bonn 1832 , waar tevens de Magische toestanden der ziel met de trappen van de inwijdingen der Brahmanen worden vergeleken.

van het spelen eener dweepende phantasie ; niets van visioenen en de opgaven eener vreemde geestenwereld ; niets van die uitstappen door de wereld en naar de starren ; niets van zinnebeeldige hieroglyphen en teekenarijen ; niets van het overdragen der aanschouwingen van den helderziende op hetgeen hem omgeeft en eene geestelijke besmetting ; niets eindelijk van een zweven en verheffen des ligchaams in de lucht. Hetgeen echter noodig is , om het magnetismus te karakteriseren en werkelijk bestaat ; al wat tot eene duidelijke , omvattende kennis en een grondig oordeel vereischt wordt , dat vindt de lezer. Bovendien is er nu ook reeds stof genoeg , die tot verdere gevolgtrekkingen en beschouwingen leiden kan , b. v. over den geest en de natuur ; hetgeen de mensch niet is en wat hij worden kan ; welke onderlinge werking der verschillende krachten in het menschenleven aanwezig is ; hoeverre zich het veld van de wonderen uitstrekt , waarop men zich nog ruim genoeg kan bewegen , enz.

§ 45.

Duur en afneming van den magnetischen slaap.

De duur en de afneming van het helderzien is , even als deszelfs aard in den vorm van deszelfs overgangen en veranderingen , onregelmatig , gelijk het slaapwaken. Het kan uren , dagen , weken duren , en is bij behoorlijke rust en leiding steeds weldadig en heilzaam. In dit geval noemt men het te regt eene weldadige krisis. Want de zieken ontwaken bijna altijd versterkt en verkwikt , en als men door hetzelfde de genezing

der ziekte beoogt, dan wordt het tevens een zeer gewenscht middel, om het beoogde doel des te zekender te bereiken. Komen echter slaapwaken en helderzien op bepaaldere tijden weder, en zijn deze doorgaans ook van tamelijk gelijken, dagelijkschen duur; de hoogere toestanden der extase zijn minder bepaald. Deze komen en gaan dikwijls onverwachts, duren korter of langer, dalen meestal tot de lagere trappen af, of gaan ook wel geheel in het waken over. In dit laatste geval herinneren zich de ontwaakten, wat zij in den slaap gezien hebben, en zetten wakende dit aanschouwen onverhinderd voort tot op zekere hoogte. En deze is dan de zeldzaamste, maar ook de edelste ontwikkeling van de magnetische verschijnselen.

Het ontwaken uit den magnetischen slaap geschiedt niet altijd van zelf; de slapenden geven den tijd meestal nauwkeurig op, waarop zij moeten gewekt worden; ja de geneesheer is dikwijls gedrongen, zulks uit zich zelve te doen, als de zieke niet ontwaakt, of als hij bij zijn afzijn stoornissen vreezen moet, die zeer schadelijk kunnen worden. Het slaapwaken houdt doorgaans nog gedurende de ziekte plotseling geheel op, het helderzien zelden, zonder gewigtigen grond, of gaat over in den natuurlijken slaap. Bij terugkeer der gezondheid wordt de laatste korter, en eindelijk verdwijnen de vreemdsoortige verschijnselen geheel en al. Intusschen zijn er gevallen, waarin ook bij herstelde gezondheid het slaapwaken voortduurt, geheel vrijwillig terugkeerende, of door herhaalde magnetische opwekking. Zoo heb ik drie gevallen van dezen aard opgemerkt, en de gravin M. sliep jaren lang nu en dan weder in, en schreef aan

vele zieken , ten deele ver verwijderd , de heilzaamste middelen voor. Deze dame was voor mij over het algemeen eene der merkwaardigste helderzienden , van welke ik ook het meest geleerd heb. Hare aanschouwingen strekten zich alleen tot gezondheidstoestanden uit zoo wel over zich zelve als over anderen , welke echter zoo bepaald en zeker waren , dat , hoe zonderling dikwijls hare voorschriften waren , geene enkele dwaling mij is voorgekomen. Gelijksoortige opmerkingen maakten ook WOLFART en PASSAVANT 1) , en HENSLER haalt eene opmerking aan , welke hij bij zeker iemand gemaakt heeft , die slechts vijf maanden lang magnetischen slaap voor hare herstelling noodig had , thans reeds in het vijfde jaar volkomen hersteld , en echter nog gaarne slaapwandelend is , hoewel dit magnetisch slaapleven naar verkiezing kan worden opgeheven 2).

---

1) Untersuchungen über den Lebens-Magnetismus und das Hellsehen.

2) Ueber die verschiedenen Arten des Thier. Magnetismus und ihre verschiedenen Wirkungen auf den Menschen im kranken Zustande. Würzburg 1833, s. 40.

TWEEDE AFDEELING.

VERSCHIJSSELEN EN GESTELDHEDEN, WELKE AAN DIE VAN HET MAGNETISMUS GE-
LIJK EN VERWANT ZIJN, BENEVENS EENE
BEOORDEELING VAN DEZELVE.

§ 46.

*In hoe verre de magnetische verschijnselen
nieuw zijn.*

Zijn nu deze vermelde magnetische verschijnselen nieuw en geheel op zich zelve staande? Openbaren zich daarin wezenlijk nieuwe, tot dus verre onbekende vatbaarheden der menschen? Of worden er ook soortgelijke en van elders bekende verschijnselen aangetroffen, aan welke deze nieuwe zich aansluiten? Tot regt verstand der zaak verdienen deze vragen eerst volledig beantwoord te worden. Ik zal daartoe eerst soortgelijke verschijnselen uit elken tijd geschiedkundig aanwijzen, en vervolgens door het gelijksoortige daarvan den zamenhang en de overeenkomst aanschouwelijk trachten voortstellen. Zoo wordt het wonderbare reeds ten deele weggenomen, en de verklaring, die daarop volgen zal, op verstaanbare wijze voorbereid. Door het regt verstand van deze nieuwe verschijnselen zullen zelfs vele, te voren raadselachtige dingen worden opgehelderd; zoodat ons het nieuwe en ongewone, dus door de geschiedenis bevestigd, als noodzakelijkheid; en het oude, tot dus ver onbegrepene, door deze nieuwe

wonderen , als een opgelost raadsel zal voorkomen.

Bij de vergelijking van de magnetische , met soortgelijke verschijnselen , die in alle landen en tijden overlang bekend zijn , hebben wij hier alleen te doen met de meer opvallende zielsgesteldheden van het slaapwaken en helderzien. De meer algemeene , natuurlijke toch hebben niets bijzonders , dan alleen , dat zij bij het magnetiseren meestal zonder stoffelijke middelen ontstaan. Trouwens dit laatste zal bij de behandeling der volgende afdeelingen gemakkelijk opgehelder worden , als wanneer over de ontwikkeling en de middelen van de magnetische behandeling zal gesproken worden.

EERSTE DEEL.

GESCHIEDENIS VAN VERSCHIJSSELEN EN TOESTANDEN , WELKE MET DIE VAN HET MAGNETISMUS GELIJKHEID EN OVEREENKOMST HEBBEN.

§ 47.

Het droomen , nachtwandelen en sommige ziekten bieden ook soortgelijke verschijnselen aan.

Aangezien wij de zielkundige verschijnselen van het slaapwaken en helderzien in het benedenstaande onderzoek bedoelen , hebben wij te letten op hetgeen men vroeger van denzelfden aard heeft opge-

merkt en aangeteekend. Er bestaat namelijk eene groote menigte verschijnselen, welke men ook heden nog zonder magnetismus bij droomen, nachtwandelen en verschillende ziekten opmerkt, en welke ook bij schijnbaar gezonde menschen van zelf ontstaan. Eveneens werden zulke verschijnselen bij de oude orakelen enz. reeds voor lang kunstmatig, en ten deele volgens bepaalde methode — voortgebracht. Het helderzien in de bespiegeling en de prophetische voorzegging behooren ook te dezer plaatse. Alle deze toestanden zijn echter overeenkomstig de tijden, landen en het klimaat, naar gelang van beschaving, opvoeding, het nationale, staatkundige en godsdienstige standpunt, en den persoonlijken aanleg, gewijzigd. De geest, die daar in de tijden en geslachten spreekt, spreekt op verschillenden toon in hieroglyphische teekenen en moeilijk verstaanbare talen. Daar is geheimenis, verborgenheid, wonder! Dewijl wij ons echter niet hebben voorgesteld eene volledige geschiedenis te geven, zoo vergenoegen wij ons slechts met zoo veel aan te halen, als tot opheldering van ons onderwerp vereischt wordt en ten volledigen bewijze kan dienen, dat de magnetische verschijnselen, in des menschen natuur gegrond, niet nieuw, noch op zich zelve staande, noch ook zonder zamenhang met andere bekende verschijnselen zijn, en dat de mensch daarin ook eigenlijk geene nieuwe vatbaarheden te aanschouwen geeft. Meer uitvoerige geschiedkundige verhandelingen over dit onderwerp zijn er in menigte, zoowel van vroegere als latere dagteekening. Ik heb dezelve in mijne geschiedenis van het magnetismus nader opgegeven. Ook PASSAVANT in zijn onderzoek naar het levensmagne-

tismus, alsmede DELRUZE 1), KIESER e. a., die daarover kunnen worden nagezien.

§ 48.

Vershil tusschen de nieuwe en oude verschijnselen.

Wij vinden dese gelijksoortige verschijnselen reeds in de oudste geschiedkundige oorkonden der Israëlieten, Indianen, Egyptenaren, Grieken, en wel op eene zoo duidelijke wijze beschreven, dat er menigmaal geheel geen onderscheid plaats heeft. Later, met de opkomst van wijsgeerige stelsels, zijn deze zeldzame verschijnselen aan menigvuldige beschouwingen onderworpen, en de nieuwe tijd heeft derhalve wel niets nieuws ontdekt, hetwelk niet oorspronkelijk reeds in de menschelijke natuur gegrond, ten allen tijde en overal, slechts in den vorm eenigzins verscheiden, te voorschijn trad. Nogtans heeft onze tijd de verdienste, dat men deze verschijnselen getracht heeft te verklaren, en met andere te verbinden, volgens de wetten der natuur, alsmede dat men beproefd heeft, dezelve naar willekeur en kunstig voort te brengen, door stelselmatige leiding te besturen en eindelijk ten nutte aan te wenden. Men zoude dus ligtelijk meenen, dat er, althans onder beschaafden, geen twijfel, geen gebrek aan kennis, nog minder tegenspraak bestond van geleerden; ja, dat eene zoo algemeene, geschiedkundig bevestigde daadzaak, als deze, het onderwerp der nasporing ware van alle fa-

---

1) Histoire critique du magn. Animal. Paris.

culiteiten. In geenen deele. De natuur- en zielkundigen nemen er soms eenige oppervlakkige, geschiedkundige notitie van. De natuuronderzoekers en geneesheeren maken er zich gewoonlijk van af, als van eene zaak, die de moeite van naauwkeurig onderzoek niet beloont, en de wetenschappelijke akademien hebben het tot dus verre beneden derzelve waarde geacht, zich er om te bekommeren en tot verdere navorschingen op te wekken. Zelfs hebben zij aangeboden onderzoeking en aan hunne opmerkzaamheid laten voorbijgaan en enkele gemaakte opmerkingen met een afkeurend vooroordeel behandeld!

Desniettemin willen wij thans, met eene bijzondere liefde tot nadere opheldering van ons onderwerp, de geschiedkundige sporen nagaan. Deze zullen ons zeker eene rijkelijk beloonende stoffe opleveren. Wij zullen den slaap, den droom, gezigten en visioenen, het waarzeggen en de inspiratie daarbij inzonderheid raadplegen. Vermits evenwel de oorzakelijke verhoudingen dezer toestanden of geheel niet aangehaald, of slechts oppervlakkig zijn opgegeven, zoo veroorloven wij ons somtijds eene verklaring, ten einde ze door inductie aan te duiden. Hiertoe geeft ons de naauwkeurige overeenstemming en gelijkheid met de magnetische verschijnselen het regt, dat wij intuschen van den kant der natuurstudie ook buitendien mogen vorderen.

§ 49.

Wat beteekent ADAMS slaap?

Het boek der goddelijke openbaring, de Bijbel,

behelst niet alleen de betrekking der menschen tot God, de wetten van godsdienst en zedelijkheid, maar het levert ons ook eene volledige geschiedenis van den ganschen aanleg, alle de vatbaarheden en levensopenbaringen des geestes, in alle verhoudingen en rigtingen van zijn lijden en streven. Tot ons onderwerp behoort, al wat de Bijbel over den slaap, de droomgezigten, het voorzegggen en de aanverwante toestanden behelst.

Beginnen wij al aanstonds bij den eersten mensch en werpen wij een blik op ADAMS slaap. Wat mag die slaap beduiden? Gewis, gelijk elke slaap, eene zekere zwakheid en onmagtige eenzijdigheid. Om dit te betoogen, blijven wij slechts bij het bijbelsch verhaal. Nadat God reeds geboden gegeven had, en het niet goed vond, dat ADAM zonder eene hulpe was (Gen. 2: 18), liet hij eenen diepen slaap op hem vallen (Gen. 2: 21), gedurende welken Hij uit eene ribbe van hem EVA voortbragt. God kende ADAMS onmagt en zwakheid, want anders zoude hij noch die geboden, noch die hulpe hebben noodig gehad. De kerkvader AUGUSTINUS zegt (de civit. Dei l. 22 c. 17) »ADAM slaapt, opdat EVA geboren » worde. CHRISTUS sterft, opdat de kerk een be- » gin hebbe. Uit de zijde van den slapenden ADAM » ontstaat EVA; eene speer doorboort de zijde van » den gestorven CHRISTUS, waaruit bloed en water » vloeijen, die wij als de verborgenheden kennen, » waaruit de kerk gesticht is." De geboden zelve beheldden (en dit is hoogst merkwaardig in dezelve), dat hij, als Heer der aarde, den hof Eden moest bebouwen en bewaren, dat hij alzoo moest arbeiden, en van den boom der kennis des goeds en des kwaads

niet eten, dat hij aldus een gehoorzame dienstknecht wezen moest. ADAM was niet weinig verwonderd bij zijn ontwaken, de manninne van zijn vleesch en zijn gebeente bij zich te zien. Zij waren beide naakt en schaamden zich niet. Onmiddelijk daarop nu volgt de geschiedenis van de listige slang, de verleiding en de zonde, alsmede van de straf, doch met den troost der belofte van den Messias. Ik weet niet, waarom wij hier allerlei mystische verklaringen volgen en niet veeleer bij den tekst blijven zullen; dewijl dezelve een getrouw en volledig beeld van de menschelijke geestes-werkzaamheid bevat, zoo als deze nog steeds bestaat. Want afhankelijkheid, hulpeloosheid en arbeid is het lot der menschen. Zinnelijke lust en twijfel vervreemden hem van de wet en de waarheid, en de verbeelding brengt, als oorspronkelijke moeder aller dwalingen, de wangedrogten van leugen, zonde en dood in de wereld. Gods liefde geeft echter vooraf het gebod, dat de mensch zich aan zijne afhankelijkheid herinneren en in zijn onvermogen daaraan, als aan een anker, zal vasthouden. Dat hij zich in gehoorzaamheid oefenen en daardoor versterken zal, ten einde zich aan de verzoeking van het zwakke vleesch en de bedriegelijke zinnelijkheid te onttrekken. In zijn doen en laten ligt dus ook onmiddelijk straf en loon begrepen. Ja Gods ontferming heeft den troost eveneens onmiddelijk in het geweten gelegd, dat de verzoening alleen langs den weg eener berouwhebbende bekeering en geloovige gehoorzaamheid aan het gebod, derhalve door geestelijke wedergeboorte kan plaats hebben. Heeft God reeds voor de schepping des menschen op aarde

alles zoo schoon toebereid en voorbereid , dat al wat Hij gemaakt had zeer goed was , en de mensch den schoonen hof slechts behoefde te gebruiken en zich te verblijden ; diezelfde God zal het dan ook wel aan middelen niet laten ontbreken , om den waarachtigen wil des menschen te ondersteunen , in het streven , om het waarachtige doel , Gods gelijkenis namelijk , weder deelachtig te worden.

Hebben wij nu , volgens den woordelijken tekst der Schrift , de wezenlijke eigenschappen des menschen hier aangetroffen , eene korte vergelijking van eenige plaatsen derzelve met de verschijnselen van het magnetismus moge dan nog wel geoorloofd zijn.

§ 50.

Vergelijking van ADAMS slaap met de verschijnselen van het magnetismus.

Met den slaap en zijne gevolgen begint de geschiedenis van den eersten mensch. Met den slaap nemen ook de zielkundig magnetische verschijnselen een aanvang. Houden wij ons ook hier streng aan het verhaal , met een bespiegelend oog op ADAMS waken vóór den slaap. De Schrift vermeldt hieromtrent niets meer , dan dat de Heer den uit een' aardklomp gemakten mensch den adem des levens in zijne neusgaten blies , waardoor hij eene levende ziele werd.

De eerste mensch , door God geschapen , verscheen terstond bij zijn eerste optreden op aarde *volkomen volwassen van gestalte en kracht*. Dit is overeenkomstig de Schrift , en kan ook , filosofisch gedacht , niet anders zijn. Immers wij houden den

strijd thans afgedaan , en als erkende waarheid aangenomen , voorcerst dat elke soórt van schepselen in derzelver wezenlijke' geaardheid , oorspronkelijk op eigendommelijke en ingeschapen wijze , begon te leven , en er dus geene trapsgewijze verandering van het lagere tot het hoogere heeft plaats gehad. Bij den mensch vooral is dit onloochenbaar , dewijl deze van het dierenrijk door zijn' redelijken geest niet slechts in trappen , maar ook in wezen verschilt. Eveneens houden wij ten anderen den strijd beslist : of de hen , dan wel of het ei eerst geweest zij , dewijl het ei eerst door de hen uitgebroeid en het kieken opgekweekt moet worden ; dewijl het menschenkind , vooral zonder verzorging der ouders , aan zich zelf overglaten , geheel niet kan opgroeijen , tenzij men tot nog veel onbegrijpelijker wonderen de toevlugt zou willen nemen. Biensvolgens heeft ook de mensch , in volwassen gestalte en kracht uit de hand des Scheppers voortgekomen , in zijne *levende ziele met bewustheid van zich zelve* , en wel in *wakenden toestand* zijn geestelijk leyen begonnen. De levende , in zijne neusgaten ingeblazen adem Gods is de boven al het vroeger geschapendom verhevene , bovennatuurlijke , wakende , redelijke geest (Vernunftgeist). Hierdoor werd de mensch een beeld van God , Hem gelijk. Zoo is dan de eerste mensch ook geestelijk volkomen , met eene zich zelve bewuste scheppende kracht van ideale ontwikkelingen en redelijke aanschouwingen , in het leven getreden. Het hoofdonderscheid tusschen den in den beginne door God geschapen mensch en den uit vroegere geslachten voortgebragten is derhalve : *dáár* volkomene gestalte en ligchaamskracht met een redelijk , wakend zelfbewustzijn des geestes ; *hier* eene hoogst-

onvolkomene, onvermogenende zwakheid des lichaams, met onbewuste sluimering des geestes. De mensch, door God voortgebracht, vangt zijn leven wakend aan, de van eene vrouw geborene in den slaap!

Het wezenlijk waken van den mensch bestaat in de zelfbewustheid, en deze sluit weder in zich het verstandig kennen en geregeld willen, met zelfwerkzaamheid gepaard, in verband met de buitenwereld. De gewone slaap neemt deze bewustheid met hare gevolgen weg. Toen dus ADAM in den slaap verviel, daalde hij ongetwijfeld van dien staat der volkomenheid af. Doch zonder ons nu langer op dit, overigens zoo belangrijk zielkundig veld optehouden, keeren wij, na dezen uitstap, op geschiedkundigen grond terug, en gaan tot eene voortgezette vergelijking over.

Waardoor ontstond wel ADAMS slaap? JACOB BÖHME zegt: »ADAM liet zich door zijne boeelersters, de wonderen der aarde, misleiden, leide zijn hoofd in haar schoot en sliep veilig in. Zoo ging zijn licht uit, de magt en kracht verdween en werd van den Behemot in zijn' buik verslonden. De buitenwereld verkreeg magt over hem. De magische dingen streden tegen elkander, uit welke de begeerte in den wil ontstaat, totdat ADAM aardsche beelden schiep en aardsche vrucht begeerde. Zoo gebeurde het, dat zijne edele beeldtenis, die alleen van het woord Gods zoude leven, verlaagd en verdonkerd werd. ADAM kende wel het gebod, at ook niet van die vruchten, maar hij schiep beelden van dezelve, werd in die verbeeldingskracht bevangen, kracheloos, mat en zwak, tot dat hij nederviel en sliep; zoo viel hij in het gebied der tooverwereld, en het

was gedaan met zijne heerlijkheid, want de slaap duidt henen naar den dood" 1).

Zoo hield dan de regte, met zelfbewustheid gepaarde betrekking tot de buitenwereld op, en zijne zintuigen geraakten in den slaap; het liefdevuur verflaauwde en zoo was hij reeds half dood. Het rad des wezenlijken levens kwam in rust en hij wist niets meer van zijn ligchaam. Dewijl nu in den slaap eene volstrekte werkeloosheid niet bestaat, zoo heeft ADAM althans eenen somnambulen droom gehad, en zijne verbeelding stelde hem, behalve de vlugtige beelden der phantasie, wel voornamelijk het gezigt zijner manninne voor den geest. Want dat hij behoefte aan eene helpster had, blijkt daaruit, dat God zeide (Gen. 2: 18): »het is niet goed, dat »de mensch alleen zij, ik wil hem eene hulpe ma- »ken." Zoo ging hij dus zelf zwanger van het beeld der phantasie, het gezigt van EVA en het verlangen naar eene hulpe. En brengt nu de phantasie, magtig en aanhoudend op één punt werkzaam, waarlijk levende en ligchamelijke beelden voort, zoo als wij later zien zullen, dan ontstond alzoo, door de magt van God, EVA inderdaad uit eene ribbe, uit het middenpunt van het ligchamelijk vormepd leven, de borst. 2) Dat zij zich beiden over hunne

---

1) JAC. BÖHME's schriften: *Das umgewandte Auge, oder von der Seele und ihr Bildniss.*

2) De plaats van EVA's geboorte genas echter helaas! nooit geheel, want met de verduistering van het licht der wakende oogen in ADAMS slaap, was ook magt en kracht verdwenen. In plaats van de zuiver ideale lichtbeelden, broeide de slang allerlei ongedierte in het onreine nest uit, en „daaruit kwamen," volgens J. BÖHME „grimmige die-

naaktheid niet schaamden, is natuurlijk, want zij waren nog onschuldig en zonder werkelijke zonde. De zwakheid toch, en het gevoel van eene opkomende begeerte in de verzoeking, is nog geene zonde, zoo lang de wil weerstand biedt. De schaamte is eerst het gevolg des gewetens, van een werkelijk overtreden der geboden en van het gevoel van onvolkomenheid voor het beproevend oog des regters. Daarom luidt het dan ook na de volbrachte daad: » En hunne oogen werden geopend, en zij werden gewaar, » dat zij naakt waren, en ADAM verbergde zich voor » den Heer, en zij vlochten vjgebladen en maakten » zich daarvan schorten. 1)''

Nadat ADAM en EVA zich door de begeerte en den schijn hadden laten vervoeren, volgde onmiddellijk de straf, en nu werden hunne oogen voor de hun overgekomen ellende geopend, en zij erkenden, wat goed en kwaad was. Maar het Hemelsche wezen der maagdelijke onschuld was verdwenen, en zij schaamden zich, dat zij dierlijk geworden waren, want » de Heer bekleedde hen thans met huiden van dieren.'' Hun

---

ren van allerlei soort voort, die zich verzadigen wilden met zijn vleesch. Grimmige wolven, listige slangen, giftige adders, stekende spinnen, grove ossen, domme ezels, vreesachtige hazen, roovende adelaars, allerlei wormen der aarde en vliegend gegons in de lucht.'' Merkwaardig is het, dat de speer van LORGINUS juist deze plaats in de zijde trof van den tweeden ADAM, die den kop der slang kwam vermorselen, en dat het daaruit vloeijend bloed en water de oude wonde van den eersten mensch weder genas, door de opwekking uit den slaap der zonde en den nieuwen doop van eenen reinen, wedergeborenen geest.

1) Opmerkelijk is het, dat de vjgeboom, die de schaamte over de zonde bij den ouden mensch dekte, maar voor het oog van den tweeden nieuwen mensch geene vruchten droeg, door eenen vloek verdorpe.

geweten was echter ook zoo getroffen , dat zij geen rust of steun meer vonden. De stem des Heeren vervolgde hen overal en bragt de valsche verontschuldgingen van de phantasie tot zwijgen , die allerlei uitwegen zocht. Is dit stemmen hooren niet het inwendig hooren van het helderzien , van den inwendigen zin , die nu op gansch andere wijze ontwaakt was , dan vroeger? Is de cherub met het uitgetogen vlammend zwaard , ter bewaring van den boom des levens , niet duidelijk een gezigt , zoo als zeer vele van deze in den Bijbel worden beschreven ? !

§ 51.

Vergelijking met Bijbelsche gezigten.

Gaan wij nu verder de geschiedkundige oorkonden na , dan vinden wij de gezigten en profetische verschijningen bij de Patriarchen en ook later bij de Profeten , bijna doorgaans als droomgezigten voorkomende. Meestal immers vernamen zij de stemmen der Godheid of der Engelen gedurende den slaap , in den droom. Dat heerschen en scheppen van den inwendigen zin , bij de gevoelvolle en gemoedelijke Aartsvaders , kwam voort uit eene en dezelfde , algemeen menschelijke , maar verschillend ontwikkelde wereld der phantasie. Deze phantasie brengt uit eigen aandrift , of door de kracht van den vromen , Gode overgegevenen zin , in gewone droomen , of door ziekteprikkel , zoo als bij het nachtwandelen van zelf , of kunstig opgewekt , zoo als dit bij het magnetiseren gebeurt , die gezigten en aanschouwingen voort. Ten grondslage van alle deze toestanden en droomen , slaap-

ken met God, in bedekte vrees des aangezichts, bewijzen klaar den zielestrijd tusschen hoop en vrees, tusschen wil en onmagt, het vertrouwen en het enthousiasme, hetwelk hem bewoog, om eindelijk de alles overwinnende stem van God gehoor te geven, die hem niet alleen in gezigten zijnen weg aanwees, door de zee, naar het land der belofte, maar ook de wonderen leerde, welke hij voor zijn volk had te verrigten. MOZES zag in zijne verrukking de heerlijkheid Gods. God zelf spreekt tot hem: »mijn aangezicht kunt gij niet aanschouwen, want niemand zal leven, die mij ziet." In deze extatische toestanden kon MOZES lang op reis, in de woestijn en in afzondering op de bergen vertoeven, en zelfs aan zijn verwonderd volk, als hun vereerde goddelijke leidsman, in lichtglans verschijnen. De gezigten van MOZES strekken zich niet alleen tot de toekomst uit, maar ook tot de hem omringende voorwerpen. Hij gaf van den berg af niet alleen de geboden Gods, maar hij zag ook de aan het gouden kalf gebragte afgodenoffers. Hij zag, dat hij slechts door langdurige afzondering des volks in de woestijn en van de omliggende heidensche volkeren, eindelijk in Kanaän hetzelfde door gestrenge wetten voor afval en afgoderij bewaren en tot eene zuivere godsdienst kon voorbereiden. Uit dit standpunt ga ik de bijzondere gezigten van MOZES voorbij, als ook zijne gave, om het licht der voorspelling op anderen over te dragen, niet ongelijk welligt aan een magnetisch in rapport verplaatsen. Ik vermeld ook de verschillende wijze van offeren niet, het wijden, inzeggen met water, olie en bloed en door middel van het opleggen der handen. Ik sla zijne opmerkelijke en scherpe verboden over, om geen deel te

hebben aan tooverij , valsche waarzeggerij , het berweren en dooden oproepen ! Het regte magnetische rapport houdt zich aan de ware reinheid vast , en uit een' onreinen poel komt geen zuiver licht van helderzien op.

§ 52.

Gezigten ten tijde der Rigteren.

De ezels van BILEAM.

Ook naderhand , ten tijde der Rigteren en Koningen , waren de droom- en profetische gezigten van gelijke beduidenis. Zoo lezen wij 1 Sam. 28 : 5 , 6 : » Toen SAUL het leger der Philistijnen zag , » zoo vreesde hij , en zijn hart beefde zeer. En » SAUL vraagde den Heere , maar de Heer antwoordde » niet , noch door droomen , noch door de Urim , » noch door de profeten." Desgelijks Deuter. 13 : 1 : » Als een profeet of droomdroomer in het » midden van u zal opstaan , en u geven een teeken » of wonder" enz. Als men van ouds in Israël God ging vragen , dan zeide men : » komt , laat ons gaan » tot den ziener , want die heden een profeet genoemd » wordt , heette eertijds een ziener." 1 Sam. 9 : 9.

Ook elders vindt men veelvuldige bewijzen van gezigten , b. v. van SAMUEL , die reeds als kind een extatisch helderzien had , van DAVID en anderen. Merkwaardig is vooral de omstandigheid bij den melancholischen SAUL , dat zijn wankelbaar gemoed door de muziek zoo ligt van stemming konde worden veranderd ; want als de geest Gods over hem kwam (1 Sam. 16) , dan week de booze geest Gods , die hem plaagde , en een goede nam er in hem plaats.

SAUL was een teeken- en wonderzoeker, want nu eens vroeg hij **SAMUEL** om zijne verlorene ezelinnen, dan eens de tooveres te **Endor**, dan weder zelfs den bedriegelijken droom. Hij bezat den waren innerlijken vrede niet, om in de betamelijke stemming des gemoeds te komen, en een waar profeet te zijn. En de tooveres zeide tot hem: »Wat vraagt gij mij, daar de Heer van u geweken is, en het rijk van uwe hand gescheurd?» 1 Sam. 28: 16, 17.

Van vele andere, ons te ver leidende, gebeurtenissen kunnen wij de wonderbare wijze van opwekking, die **ELIA** en **ELISA** aan een tweetal knapen verrigten, niet stilzwijgend voorbijgaan. De eerste toch leide den dooden knaap op zijn bed, en mat zich driemaal over het kind en maakte het zoo weder levendig, met aanroeping van den Heer. 1 Kon. 17: 17. De laatste echter wilde het doode kind der **Sunamitische** eerst, door zijn' dienaar **GEHABI**, door middel van zijnen staf opwekken. En toen dit niet gelukte, leide hij zich zelf op het kind, en zijnen mond op den mond des kinds, en zijne oogen op deszelfs oogen, en zijne handen op deszelfs handen, en breidde zich alzoo over hetzelfde uit, dat des kinds ligchaam warm werd. Dit herhaalde hij nogmaals, tot dat het kind zijne oogen open deed. 2 Kon. 4: 18. Is dit niet eene soort van magnetische behandeling, die aan kracht van uitwerking welligt zijns gelijken niet hebben zal, maar in gelijkheid van behandeling door helderzienden (hoewel niet bij dooden) werd nagebootst. **ELISA** kon ook door uitwendige middelen, zoo als de slaapwakenden, tot helderzien gebracht worden, want door het snarenspeel van een' speler kwam de hand des Heeren

over hem , en hij voorspelde aan Israëls Koning de overwinning. 2 Kon. 3: 15.

Dat zich echter niet alleen tot de heilige zieners deze gezigten en de gave der profetie bepaalde , bewijst de geschiedenis van BILEAM (Num. 22). BALAK , de Koning der Moabiten , wilde zich uit vrees voor de Israëlitien met de Midianiten verbinden. Aangezien echter de beide verbondenengen lust hadden , om hen op het open veld te bestrijden , namen zij de toevlugt tot de tooverij , en zonden , bij gebrek aan eenen eigen waarzegger , tot den verwijderden BILEAM te Pethor aan de rivier , die wegens zijn vermogen , om te zien en te vervloeken , bekend was. De gezamenlijke volken toch van het Oosten , met name die van West-Azië , bezaten het geloof aan waarzegging en tooverkracht in zeer hooge mate. De afgevaardigden kwamen met het loon der waarzegging in hunne hand tot BILEAM , die er zich dus voor betalen liet , en vorderden van hem , om het vreemde volk te vervloeken. BILEAM verzocht hen , om te overnachten ; stond des morgens op en verkondigde den afgevaardigden , dat God hem noch den vloek , noch het medegaan vergunde , dewijl dat volk van God gezegend was. BALAK zond daarop , meenende geene genoegzame geschenken te hebben aangeboden , grootere en luis-terrijker vorsten , opdat zij magt zouden hebben , BILEAM met zich te brengen en het volk te vloeken. BILEAM , een mengsel van geloof en wankelmoedigheid , waarheidsliefde en geldgierigheid , echte waarzegging en tooverkunstenarij , sprak tot de dienaren BALAKS : » Wanneer BALAK mij zijn huis vol zilver en goud » gave , zoo vermagt ik niet het bevel des Heeren

»mijnes Gods te overtreden." Toch stond hij, nadat hij in den nacht met den Heer gesproken had, op; zadelde zijne ezelinne, om met de vorsten der Moabiteten te trekken; en ook later deelde hij aan de vijanden Israëls den raad mede, hoe zij dat volk tot afgoderij zouden kunnen verleiden. En nu volgt de geschiedenis van den geheel slaapwandelenden BILEAM. De tot inwendige gezigten geneigde man geraakte met zich zelf in tweestrijd, dewijl hij God en den Mammon dienen wilde. Het geweten folterde hem. »De »toorn Gods werd ontstoken, omdat hij henen toog, »en de Engel des Heeren stelde zich in den weg, »hem tot eene tegenpartij." Thans verwisselt hij zijne subjectieve aanschouwing met den objectieven Engel, en draagt haar zelfs op zijne ezelin over, die nu ook den Engel met het ontbloote zwaard in den weg ziet staan, en met zijn' ruiters eene teregtwijzende zamenspraak houdt. De ezelin deed geheel naar ezels gewoonte, gaande namelijk liever op het veld, dan op den slechten weg in de wijnbergen, en drong zich, gedwongen om derwaarts te gaan, zoo ter zijde, dat de voet van BILEAM beklemd raakte. Daarop sloeg deze haar, en toen de ezelin zelfs nederviel op den naauwen weg, daar geen uitweg te vinden was, noch ter regter, noch ter linker zijde, toen ontbrandde de toorn van BILEAM, en hij sloeg haar met den stok tot driemalen toe. Eindelijk bragt hem de ezelin tot stilstand met beschuldigingen over zijne onbillijke behandelingen, en hij komt in zoo verre weder tot zich zelve, dat hij den Engel ziet, in plaats van de ezelin. Maar het geweten folterde hem; hij beleet zijne zonde, en bood zich aan, om weder terug te keeren. De Engel echter veroorloofde zijn

medegaan onder de voorwaarde, dat hij niets anders spreken zoude, dan wat de Heer hem werkelijk in de aanschouwing zeggen zou. En dit woord heeft hij dan ook, trots alle verlokkingen en verzoeking van BALAK, gehouden, gaande niet meer, zoo als anders, naar de tovenaars, maar rigtende straks zijne oogen naar de woestijn, en geheel volgens ingeving, in stede van den gevraagden vloek, Israël zegenende, deszelfs groote vermeerdering, ja zelfs de ster uit JACOB voorspellende. Num. 24: 17.

Deze onechte profeet had geene waarlijk goddelijke inspiraties, maar was en deed gelijk onze magnetische helderzienden. Want 1. ging hij steeds ter zijde in de stilte, als hij waarzeggen wilde, om zich zoo zonder uitwendige stoornis en verstrooijing te verzamelen, iets, dat aan echte profeten nooit eigen is. 2. Was hem, bij gesloten uitwendige zintuigen het innerlijk oog geopend, » dit zegt de hoorder der redenen Gods, die verrukt wordt, dien de oogen ontdekt worden" 1). Immers was de Engel met het zwaard duidelijk een gezicht, en de sprekende ezelin was hem niets vreemds, hetgeen bij een natuurlijk waken zeker het geval niet wezen kon. Volgens de Arabische uitdrukking, wordt BILEAM de man geheeten met het *gesloten oog* 2), waardoor ook THOLUCK bewogen wordt, de geschiedenis van BILEAM met de magnetische extase te vergelij-

---

1) Nog duidelijker is het in de vertaling van ENNEMOSER, die, waar de onzen vertalen: *Die verrukt wordt*, leest: *wenn er niederkniet*, naar den Lutherschen Bijbel. DE WETTE leest: *dahingesunken*. Die H. S. des A. u. N. T.

VERT.

2) Ook CASTELLIO vertaalt *clausis oculis*. VERT.

ken 1). 3. Wist BILKAM zijne subjectiëve gezigten zoo weinig van de objectieve wezenlijkheid te onderscheiden, dat de sprekende ezel hem geheel geene verwondering baarde, en hij, toen hij wat meer tot zich zelve gekomen was, den Engel voor den ezel staan zag, zich voor hem nederboog en bukte met zijn aangezigt. 4. Bediende hij zich van zekere middelen, om zich in extase te brengen, hetgeen ware profeten ook niet doen. Want hij zonderde zich af, lettende op den invloed der plaatsen, dewijl hij meermalen naar elders geleid werd, welligt om een ander, aan BALAK welkom gezigt te verkrijgen. Ook zal hij wel toovermiddelen gebruikt hebben, want H. 24: 1 lezen wij: »Toen BILKAM zag, dat het »goed was in de oogen des Heeren, dat hij Israël »zegende, zoo ging hij ditmaal niet henen, gelijk »meermalen, tot de tooverijen, maar stelde zijn aan- »gezicht naar de woestijn.” 5. Eindelijk waren de extasen van BILKAM onbestendig en onzeker, even als de magnetische, de beelden en uitdrukkingen dikwijls zinnebeeldig en onverstaanbaar, b. v. »God heeft zich nedergelegd als een leeuw en als een jonge leeuw 2).” De valsche profeet toog daarna weder naar zijn land, en verschijnt eerst later nogmaals in het leger der Midianiten, waar hij dan eindelijk te gelijk met hen, door de van MOSES wege tegen hen afgezonden krijgers, met het zwaard wordt omgebracht.

1) *Vermischte Schriften apologetischen Inhalts*. Erst. Th. 1839.

2) Deze plaats heeft ENNEMOSER zekerlijk verkeerd opgevat. Want en in het *oorspronkelijke* en in de *Luthersche vertaling*, de *Staten overzetting* en andere, is niet God, maar Israël het naaste subject, van hetwelk sprake was. Num. 24: 9, Vergel. vs. 8, H. 23: 24.

VERT.

§ 53.

Het Nieuwe Verbond.

In het N. V. zijn eveneens vele soortgelijke droomgezigten opgeteekend. Zoo werd b. v. aan JOSEPH in den droom verkondigd, dat MARIA zwanger was door den H. geest, dat zij den Heiland der wereld zoude baren, dat hij met het kind JEZUS naar Egypte vlugten moest om HERODES te ontgaan, en naderhand weder terugkeeren naar Nazareth, enz. De drie wijzen ontvingen in den droom het bevel, om niet van Bethlehem naar HERODES, maar langs een' anderen weg in hun land weertekeeren. Ook de Apostelen ontvingen hunne gezigten in den droom, b. v. dat PAULUS naar Macedonien moest henen gaan; dat hij niet vreezen moest, maar spreken en niet zwijgen. Hand. 18: 9; 23: 11; 27: 23.

Wat nu de in den Bijbel vermelde wonderen van CHRISTUS en zijne jongeren betreft, ook deze mogen al in een of ander opzigt met de magnetische uitwerkingen kunnen vergeleken worden, wij zijn er echter verre af, dezelve hiermede te vereenzelvigen of op ééne en dezelfde lijn te plaatsen. Want oogenblikkelijke genezingen van lammen, blinden, kreupelen enz. door oplegging eener hand, of het uitspreken van een woord, zoo als de opwekking van LAZARUS, die gestorven was, is geheel iets anders, dan de uitwerking, die het magnetismus te weeg brengt. Eene uitvoeriger opsomming der verschijnselen en heilzame wonderen des N. T., als mede eene naauwkeurige vergelijking derzelve met de verschijnselen van het magnetismus, hier overslaande, en op de meer uitgebreide aanwijzing

derzelve in mijne geschiedenis van het magnetismus verwijzende, zal ik evenwel in de volgende afdeeling nog met eenen kritischen blik op dit onderwerp terugkomen.

§ 54.

De Orakelen.

Wanneer wij ons tot onderzoek der geschiedenis van de orakelen begeven bij de Egyptenaren, Grieken en Romeinen, dan treffen wij daar, zoowel de verschijnselen, als ook de wijze van behandeling aan, welke met die van het dierlijk magnetismus bijna altijd volkomen overeenstemmen. Dewijl echter dit onderwerp in lateren tijd reeds elders met groote vlijt is bearbeid, zal ik mij bepalen tot mededeeling der resultaten, en van de oudere schrijvers slechts eenige plaatsen ten bewijze aanvoeren 1).

Deze orakels bestonden namelijk daarin, dat zieken meestal in gemeenschappelijke inrigtingen of tempelen opgenomen en door de priesters van de eene of andere godheid werden behandeld. De zieken plagten in die tempelen inteslapen, en dan in den slaap hunne eigene ziekte, en de geneesmiddelen, zoowel ten behoeve van zich zelve, als van anderen te voorspellen, zoo als zij ook allerlei andere aan hen gerigte vragen beantwoordden. De slapenden waren in be-

---

1) Men vergelijke hier, behalve de Schriften van WOLF, *Vermischte Schriften und Aufsätze*. Halle. *Der Tempelschlaf* etc 1802. *Beitrag zur Geschichte des magn. Somnambulismus aus dem Alterthum*. Berl. Monatschr. Sept. 1787, nog KINDERLING *der Somn. unserer seit mit dem Tempelschlaf verglichen*. Dresd. 1788, alsmede *Geschichte des Magnetismus*, van ENNEMOSER.

paalde vertrekken en wel in de plegtigste stilte aan hunne eigene aanschouwingen en den omgang met de Goden overgelaten. Dan deelden de priesters hun bij het ontwaken de voorgeschreven geneeswijzen, als van God ingegeven bepalingen, mede. Want de zieken hadden alsdan geene herinnering van het in den slaap gebeurde. Ook werden hunne gezigten door de priesters verklaard, want de slapenden zagen ook toenmaals enkel zinnebeelden, en bedienden zich ook het liefst van beeldrijke en dubbelzinnige uitdrukkingen. Menigmaal spraken zij in verzen en somtijds ook in andere, als de hun eigene, talen, even als wij dit bij onze slaapwakenden hebben opgemerkt. Zoo zegt PAUSANIAS 1) van het Orakel te Thebe, dat hetzelfde eenen vreemdeling, niet in het Grieksch, maar in eene Barbaarsche taal had aangesproken. Hetzelfde deelt ook HERODOTUS mede 2).

Nogthans waren er ook toenmaals zieken in de tempelen, die niet sliepen, en toch, raad van anderen erlangende, genazen; anderen, die trots alle aangewende moeite geheel niet genazen, en in dit geval werden zij, als verworpelingen der Godheid, uitgesloten. Zoo wel in Egypte, als in Griekenland en Rome, bediende men zich in den eersten tijd van deze gave der voorspelling, enkel in ziekten. Eerst later werden de Orakelen ook bij andere, b. v. politieke aangelegenheden, geraadpleegd. En van daar ontleent de roem der Orakelen en Godspraken zijn' oorsprong.

Wil men nu deze verschijnselen, die zoo veel

---

1) *Boeotic.* c. 23.

2) *Uran.* c. 135.

gelijkheid hadden met die van ons magnetismus, leeren kennen, men behoeft zich dan slechts tot de gezamenlijke oude geschiedschrijvers te wenden, onder welke het genoeg zij: HERODOTUS 1), STRABO 2), PLUTARCHUS 3), PAUSANIAS 4), SÜETONIUS 5), CICERO 6), PLINIVS 7), VIRGILIUS 8), en OVIDIVS 9), te hebben opgenoemd, en van welke wij hier ter nadere bevestiging eenige plaatsen zullen aanvoeren.

§ 55.

De Orakelen in Egypte.

Behalve den ouden prachtvollen tempel van BELUS te Babel, waar, volgens HERODOTUS, elke nacht eene godgewijde vrouw op een hemelsch bed sliep, en een ander Orakel aan de Kaspische Zee, waarvan STRABO melding maakt, vindt men in Azie geene zulke tempelinrigtingen, als er in het oude Egypte werden aangetroffen. Daar was eene groote menigte derzelve aan verscheiden Godheden toegewijd, maar die van Isis, Osiris, Serapis en Apis waren de voor naamste. Ten tijde van GALENUS noemde men Isis nog een algemeen geneesmiddel, en Horus, die ook

-
- 1) *Histor.* l. II c. 144, etc.
  - 2) *Geograph.* lib. 17, 67.
  - 3) *De Iside et Ostride, de oracul. Asiat.*
  - 4) *Graeciae descriptio Boeot.*
  - 5) *De vita Imperatorum.*
  - 6) *De divinatione et de Natura Deorum.*
  - 7) *Historia Natur,* lib. 28.
  - 8) *Aeneid.* lib. VII, vs. 89.
  - 9) *Metamorph.* l. 15, vs. 650.

APOLLO genaamd werd, heeft, volgens HERODOTUS 1), de geschiedkunde en het waarzeggen van zijne moeder ISIS geleerd. De beroemdste tempelen waren die van ISIS, te Memphis en Busiris, en de tempelen van SERAPIS, te Canopus, Alexandrië en Thebe. In deze tempelen werden de zieken neergelegd, om in den slaap en den droom verschijningen der Godheid en opgaaf der geneesmiddelen te erlangen. »De zieken,» zegt PLUTARCHUS, »werden in de tempelen gebracht, waar zij door aanraking der Priesters in eene soort van slaapzucht werden verplaatst en alzoo van hunne ziekten genezen.» En STRABO vermeldt, dat in den tempel te Canopus eene menigte van gewijde tafelen, aangaande zulke wonderkuren, waren opgehangen. Te Alexandrië werd de tempelslaap zeer veelvuldig beoefend en de zieken wel bij uitnemendheid van hunne kwalen verlost. STRABO zegt: »daar gebeuren vele medische wonderen, aan welke »de beroemdste mannen gelooven en voor zich zelve »en anderen den tempelslaap bevorderen.» Bekend is ook de geschiedenis van Keizer VESPASIANUS, die op aanraden van dien God, in den tempel, eenen blinde met speeksel bestrijken en eenen lamme met de voeten aanraken moest, — zoo dat hij, dit na eenigen aandrang eindelijk toegevende, beiden genas 2). Te Canopus deelde SERAPIS ook raad mede aan afwezenden, volgens het getuigenis van STRABO.

De priesters bereidden de zieken gedurende langen tijd lichamelijk en geestelijk voor, eer zij in het binnenste van den tempel werden toegelaten.

---

1) Lib. II, c. 144.

2) Sueton, in *Vespasian*. Tacitus Hist. I. IV, c. 8.

Stilzwijgen was eene hoofdwet in den tempel van waarzeggende godheden. Reeds in de voorhoven werden de beelden van het zwijgen ten toon gesteld, namelijk een op de lippen gelegde vinger. In de tempelen zelve werden de zieken beroekt, gezalfd, gebaad en voornamelijk bestreken en gewreven, waarvoor zij in lateren tijd bepaalde instrumenten (xystra) uitvonden. Voor het slapen en voorzegggen waren, volgens PLUTARCHUS, ook toenmaals reeds jongere menschen, vooral jongens, geschikter, weshalve deze ook somtijds voor Goddelijk gehouden werden.

Dat ook de wijze van behandeling bij de priesteren aan die van het magnetismus gelijk geweest is, daarvoor schijnen verschillende gevondene mystische figuren te pleiten, b. v. handen op hoofd en maag gelegd, zoo als de bronzen handen aan SERAPIS en ISIS toegewijd, te vinden op de wijtafelen bij MONTFAUCON 1), van welke de drie eerste vingers uitgestrekt zijn en naar den zieke gerigt; ook de raadselachtige handen bij APULEJUS 2). Soortgelijke voorstellingen op Talismans en Mumiën treft men aan bij MONTFAUCON en DENON 3), waar staande figuren nu eens de voeten en het hoofd, dan weder de zijden en de dijbeenen bij liggenden aanraken.

---

1) *Antiquité expliquée.* Tom. II, p. 330, 242, Tab. 37, supplem.

2) *Metamorph.* l. 11.

3) *Voijage d'Égypte.* Tom. III, p. 179.

De Orakelen in Griekenland.

In Griekenland was het waarzeggen, door middel van voorspellende droomen, deels bij enkele familiën reeds in den vroegsten tijd, deels later in de tempelen, met religieuse geheimenissen omsluijerd. Het kwam aldaar nog veel menigvuldiger en merkwaardiger voor dan in Egypte, hoewel, volgens het getuigenis van HERODOTUS 1), de Grieken van daar hunne godsdienstige handelingen ontleenden. Ook hier was eene menigte van tempelen aan verschillende godheden gewijd, van welke de Orakelen van AEscULAPIUS te Epidaurus en Pergamus, die van APOLLO te Delphi, het Orakel van AMPHIARAUS te Oropus, TROPHONIUS en a. a. de beroemdste waren. HERODOTUS vermeldt, dat het oudste Orakel te Dodona bestond, en reeds HOMERUS bezingt het als eene geheel geordende inrigting 2). Ook hier was de tempelslaap (ἐγχοίμησις) en het waarzeggen (μαρτική) een zeer gewoon verschijnsel, en in de tempelen waren ordelijke slaaphuizen gemaakt, waar de zieken de uitspraken der Goden in hunne droomen vernamen, en daartoe door de priesteren op doelmatige wijze werden voorbereid. Alleen de priesteren wezen gemeenlijk de dagen aan, op welke men het Orakel vragen moest, zoo als ook onze slaapwakenden niet altijd helder zijn, en gewoonlijk vooruitzeggen, wanneer zij weder helder zullen worden.

1) Lib. II c. 50.

2) *Iliad.* 16, vs. 233.

Zoo was te Epidaurus, om slechts het gewichtigste voor ons doel optenoemen, de zeer beroemde tempel van AEscULAPIUS, van uit welke zich de tempeldienst, volgens PAUSANIAS, over een groot gedeelte der oude wereld verbreidde. Derwaarts namen geheele scharen van zieken hunne toevlugt, om door goddelijke droomen verlicht te worden en hunne verwoeste gezondheid te herkrijgen. De tempel was in een zeer bevallig oord, op eene hoogte gebouwd, met lustwaranden en heilige bosschen omgeven. In derzelve voorhoven waren de zinnebeelden van het geluk, den droom en den slaap opgehangen. Achter den tempel stond het huis des slaaps voor de zieken, en in de nabijheid daarvan een marmeren bad. In het binnenste des tempels werd niemand toegelaten, en zij, die denzelve wilden naderen, moesten eerst in eenen nabijgelegen tempel worden voorbereid. Dus verre PAUSANIAS. Verder moesten de zieken eerst vasten en beloven, om alles te vervullen, wat hun werd aanbevolen. Daarbij toonden de priesters aan de zieken in de voorhoven de goddelijke beelden en wijdingstafelen, om hunne opmerkzaamheid te spannen.

Heilige gebeden werden verrigt en liederen opgezongen. Vervolgens werd er geofferd, meestal een ram. Het baden was, als het ware, de kuur, die voorafging en eene onmisbare voorwaarde. Ook het waterdrinken mogt niet verzuimd worden. Zoodat » door de wonderbron te Pergamus zelfs de stomme » zijne spraak weder kreeg, en diegene, welke de » heilige wateren dronken, ook plagten waar te zeggen " 1).

---

1) ARISTIDES *oratio in Puteam Aesculapii*.

Deze baden waren met wrijvingen en verschillende manipulaties verbonden. Vervolgens werden de zieken met verschillende, menigmaal zeer zaamgestelde reukmiddelen bewierookt en daarna in het slaaphuis gebragt, waar zij dan op een ramsvel of in een bed sliepen. Dit een en ander geschiedde, volgens PAUSANIAS, meestal des nachts, met uitgedoofde lichten in de plegtigste stilte en donkerheid, zeker dewijl geruisch en licht hen, even als onze somnambulen, stoorden. Dan droomden zij en voorspelden voor zich zelve en anderen doorgaans in rijm. Zoo hoorde ARISTIDES in dichtertlijke taal geheele levensregelen opgeven. Hunne visioenen in den droom waren doorgaans het beeld eener godheid, die zich met den zieke onderhield, en hen de toekomst onthulde. Maar niet allen sliepen, en van degene, die sliepen, waren niet allen droomers en waarzeggers 1). De artsenijen en andere dingen verschenen hun, of in derzelve ware gedaante, of in allegorische beelden, die eerst door de priesteren werden verklaard. In vele tempelen waren zelfs bepaalde uitleggers voorhanden, zoo als ons HERODOTUS en PAUSANIAS vermelden. Doorgaans verordenden zij eenvoudige middelen met eene doelmatige levenswijze, soms echter ook de sterkste heroïke kuren, sterke aderlatingen en koude baden.

De kuur duurde meestal een' langeren tijd, en de tempelslaap moest dikwerf herhaald worden. Dikwijls hielp het ook geheel en al niet, zoo als ARNOBIUS dit nog bevestigt 2) van »teringachtigen, die geheel geen middelen vonden, ook als zij alle godtempels hadden afgereisd."

---

1) *Philostrat. de vita Apollonii* B. 1.

2) *Contra Gentes*.

Met de herstelling der zieken werden aan de Godheid offers en geschenken gebracht, en de beschrijving der ziekte, benevens de daarbij aangewende middelen, op tafelen en zuilen opgeteekend en in den tempel achtergelaten.

Bij het orakel van APOLLO te Delphi was dit merkwaardig, dat PYTHIA, op een' drievoet gezeten, waarzegde, opgewekt door onderaardsche dampen, die uit de diepte opstegen 1). Daarbij geraakte zij menigmaal in woede en stiet, terwijl zij zich de haren uitrukte, met eenen schuimenden mond, hare waanzinnige woorden uit. Hoogst merkwaardig is het, dat men die PYTHIA, ook de waarzegster noemde, uit het onderlijf 2). PYTHIA zelve kreeg men niet te zien, en de vragende moest in een nabij gelegen vertrek op het antwoord wachten, hetwelk hier meestal in verzen volgde. Daarenboven werden slechts jonge meisjes uit de lagere volksklasse tot den dienst des waarzeggers bestemd, volgens PLUTARCHUS. De antwoorden strekten zich niet alleen tot de verschillendste soorten van vragen, maar ook tot de meest verwijderde wereldstreken, uit.

Van de overige Orakelen geldt meer of min hetzelfde, wat hier van die van AEscULAPIUS en APOLLO gezegd is. Vele van dezelve, vooral in Boeotie, hadden zich in onderaardsche hollen gevestigd, en werden aldus door de dampen der aarde, zonder kunst, voor het waarzeggen toebereid. Behalve het Castalisch hol van PYTHIA, waren er meerdere slaap-ver-

---

1) Terrae vis Pythiam Delphis incitabat naturae sibyl-
lam. CICERO.

2) Ventriloqua vates, ἰλλαστήριμυθία, ἰλλαστήριμυθος.

wekkende wateren. Het water, dat orakelen uitlokte, verkortte, volgens PLINIUS, 1) in de grot van APOLLO te Kolophon, het leven. SENECA 2) noemt die eigenschap van de rivier Lyncestius en andere meeren, welke de ekstase of den slaap deed ontstaan, aquas sulphureae vis, en de bron te Dodona, waar de priesteres Orakelen mededeelde, welke tegen den middag verdroogde en tegen middernacht weder opborrelde, bluschte brandende fakkelen uit. Dit was dus koolzuurgas. De profetische grot werkte op hen, die het orakel raadpleegden, zoo verdoovend en ontstemmend, dat de van daar komenden er zeer neergedrukt uitzagen. Van daar het spreekwoord over een duister gezigt: »hij heeft eene waarzegging gehad in »het hol van TROPHONIUS.»

§ 57.

De Orakelen in Rome.

Behalve de vele van zelf zich openbarende somnambule verschijnselen bij enkele personen, zien wij ook bij de Romeinen den droomslap 3), op dezelfde wijze als bij de Grieken en Egyptenaren. Zij toch hadden eenen tempel van AESCULAPIUS op het eiland van den Tiber en een' tempel van SERAPIS en een' tempel van ISIS op het veld van Mars. Buitendien

---

1) Lib 2 c. 103.

2) Quaest. Nat. Lib. 3 c. 20.

3) Incubatio. „Incubare dicuntur proprie hi, qui dormiunt ad accipienda responsa, unde ille incubat Jovi, „i. e. dormit in capitolio, ut responsa possit accipere”
SERVIUS *supra Virgilium.*

huldigden zij ook nog andere medische godheden, zooals **MERCULES** en **MERCURIUS** volgens **LIVIUS**; en noemden **MINERVA** met den bijnaam van waarzegster! 1). **PODALIRIUS** werd reeds zeer vroeg in Daunie vercoerd. Van hem zeide men: »Zij wieschen zich in »de vlooden van den **Althaenus** en hoorden, slapende »op vellen, de ware orakelen van den Godenarts.»

Ook aan **KALCHAS**, den ziener in de *Ilias*, moet in Daunie een heiligdom zijn toegewijd geweest. Daar werd aan droomenden geantwoord en viel aan vragenden, op vellen van eenen geofferden ram, profetische ingeving te beurt. De *Latiërs* vroegen eveneens antwoorden van het *Faunus-orakel*: 2)

De priester, die gaven der godheid wil wijën,
Gaet onder de plechtigste stilte bij nacht,
Op huiden van schapen, geofferd, zich vleijen,
Ziet slapend veel wond'ren van godlijke kracht,
En hoort dan, in zaal'ger verbindt'nis getreden,
De stemme der Godheid, uit d' afgrond beneden.

§ 58.

De Sibyllen.

Van even groot gewigt, als de Orakelen, is bij de Romeinen ook de geschiedenis der Sibyllen, die eveneens in ziekte en bij algemeene staatsaangelegenheden om raad gevraagd werden 3).

Men verstond onder Sibyllen voorspellende vrou-

---

1) *Fatidica medica*.

2) *Virgil. Aeneid. VII. 86*.

3) *Vergel. mijne Geschichte des Magn. s. 549 etc.*

wen, die door haren geest van waarzeggen toekomstige dingen verkondigden 1). Onder deze hadden vooral de uit Persie afstammende Sameta, de Libysche, die van Cuma (de beroemdste van allen), de Erythraeische, de Samische e. aa. een' grooten naam. Zij hielden zich meestal in holen op, waar zij waarzeiden, en hare namen op anderen overdroegen, die dan na haren dood hare plaatsen innamen. Van daar de meening, dat eene Sibylle soms verscheidene eeuwen telde. Naar dezelve zijn de Sibyllijnsche boeken genoemd, die, naar men meende, hare gewigtigste voorspellingen behelzen, en zoo belangrijk geacht werden, dat zij zorgvuldig in het capitolium te Rome door eenige wachters bewaakt, en in ziekten of andere aangelegenheden geraadpleegd werden.

Dat de Sibyllen in een' toestand van natuurlijk slaapwaken verkeerden, welke deels door den damp der aarde in de holen veroorzaakt werd, deels zelfs gevolg van krampachtige zenuwontstemmingen en hysterische aanvallen was, bewijzen genoegzaam de berigten, aangaande haar opgeteekend. Wij willen daarvan het een en ander opgeven.

Als de Cumaëische Sibylle mondeling antwoorden gaf, dan was zij in de hevigste beweging, even als eene hysterische zieke. VIRGILIUS beschrijft dezen toestand meesterlijk 2).

De profetes omlaag laat vreemde dingen hooren,
De kleuren van 't gelaat gaan straks geheel verloren,
De haren hangen los, de borst zwœgt op en neer,
De volle boezem hijgt en zwelt al meer en meer.

---

1) Sibylla est puella, cujus pectus numen recipit. PETITUS *de Sibyllis* libr. III.

2) Aeneid. libr. 6 vs. 46—48, 77—79.

Ja, als men haar zoo hoort, al razende in haar hol,
Dan is 't, als wilde zij, in overmoed, APOL,
Den God, zoo groot van naam, in magt zoo hoog geprezen,
Verdrijven uit de borst, dat ongeduldig wezen.

Hier zijn ook de vreesselijke en menigvuldige
krampen, die bij onze somnambulen zoo dikwerf
voorkomen, meesterlijk geteekend. De Sibylle be-
schrijft dezen toestand zelve geheel aan onze gemag-
netiseerden gelijk: 1).

»Ik ben geheel gestrekt, en mijn ligchaam is
»verdoofd, zoodat ik niet weet, wat ik zeg. Maar
»God beveelt mij te spreken, en daarom moet ik
»dit gezang aan een ieder verkondigen. En als mijn
»geest na de goddelijke hymne heeft uitgerust, dan
»beveelt mij God van nieuws te voorspellen.»

Deze Sibylle heeft ook volgens PLUTARCHUS 2) de
uitbarsting van den Vesuvius verkondigd, welke Pom-
peji en Herculanium verwoest heeft.

JUSTINUS 3) beschrijft den slaapwakenden toestand
der Sibyllen, geheel gelijk aan die onzer gemagnetiseerden:

»Vele en groote dingen spreken zij juist en waar-
»achtig uit, niets verstaande van hetgeen zij zeg-
»gen. Want der Sibylle bleef geenszins het ver-
»mogen over, gelijk onze dichters dit hebben, ook
»nadat zij hunne verzen schreven, om hunne ant-
»woorden te verbeteren en te beschaven. Maar op
»het eigen tijdstip der aanblazing speelde zij hare
»rol uit, en na het verdwijnen van het instinct,

1) BLONDEL, *Traité, de la Créance des Pères à l'oc-
casion de l'Esprit attribué aux Sibylles.* 1652 p. 25, 64 etc.

2) Cur Pythia non amplius reddat oracula.

3) Admonit. ad Graccos.

» was ook de herinnering der woorden geweken.”

Dat de Sibyllen even als onze slaapwakenden nu eens met klare woorden, dan eens in geschrifte, dan weder door teekenen en aanduidingen spraken, getuigt **SERVIUS** (*ad Maronis verba*) met duidelijke woorden:

» Op drieërlei wijze voorzegt zij de toekomst, door » de stem, een geschrift, of een teeken. Zij bezingt » vreesselijke omwentelingen en loeit in haar hol, het » waarachtige met het duistere vermengende.”

§ 59.

Gelyksoortige behandeling als de magnetische.

Men vindt ook duidelijke sporen van eene aan het magnetismus gelijke wijze van behandeling, b. v. het aanraken en strijken met de handen. Hierdoor heeft men regt aantenemen, dat, behalve het natuurlijk somnambulismus, ook een kunstmatig slaapwaken, vooral bij den tempelslaap, wel bekend was en bedoeld werd. Even als men in verschillende landen, zelfs bij de wilden, zulke wijzen van behandeling en ook onder het volk hier en daar nog aantrest. Zoo zegt **SENECA**: 1).

» Ik zoude **MUCIUS** wel gelukkiger achten, die het » vuur behandeld heeft, alsof hij zijne hand aan een' » bestrijker had toevertrouwd.”

Bij **MARTIALIS** lezen wij: 2).

» De bestrijkster (*tractatria*) overloopt het ligchaam

---

1) Epist. 66.

2) III. Epigr. 82.

» met hare bewegelijke kunst, en spreidt de geoe-
» fende hand over al de leden uit.”

Bij **PLAUTUS**: 1).

» Hoe, indien ik haar bij wijze van trekking aan-
» raak, zoodat zij slaapt!”

In de Spreuken van **SOLON**, door **STOBAËUS** ver-
zameld, leest men: 2).

Groot lijden is dikwijls uit geringe smarten gekomen,
En vruchteloos worden verzachtende middelen beproefd.
Doch wie bitter gekweld is, van booze en lastige ziekten,
Handen raken hem aan, en plotseling staat hij gezond.

Reeds **BRUNCK** verklaart dit van het levensmag-
netismus, als hij zegt: dat men hier waarschijnlijk
dat geheim der natuur ontdekt, hetwelk in de ge-
neeskunde wordt opgenomen, onder den naam van
dierlijk magnetismus.

Gelijksoortige dingen, deels de verschijnselen,
deels de behandeling zelve betreffende, vinden wij
in velerlei geschriften door verschillende schrijvers ver-
zameld en bewaard.

Zoo behelzen de opschriften op de zoogenaamde
Mafaische tafelen bij **GRUTER** 3) verordeningen der
orakelen aangaande twee blinden, die door bestrijking
der oogen met de handen, ziende, en twee borstkran-
ken, die door opgegeven middelen gezond werden.

Desgelijks verhaalt **AELIANUS** verscheiden gene-
zingen door middel van voorschriften van **SERAPIS** 4),

1) In *Amphitruo*.

2) Zie de uitgave der Grieksche gnomici van **BRUNCK**.
SOLON's V. Fragm. vs. 59—62, Strasb. 1784.

3) Deze vindt men bij **WOLF** t. a. pl. s. 493, **SPRENGEL**
Geschiede der Artsneik. en *Ennemoser* t. a. pl.
s. 575.

4) l. g. de animalibus.

gelijk ook, behalve de tempelslapenden en sibyllen, eene menigte gebeurtenissen zijn opgeteekend van personen, die in slaap of droom waarzeiden en voorschriften gaven. Bekend is de beruchte **ATTIUS NAEVUS**, die met zijn waarzeggen de gave vereenigde, om de gedachten van anderen zelfs te raden. Ook **TRASYLUS** leest de gedachten van **TIBERIUS**, en **PLINIUS** verhaalt 1) van de moeder van eenen soldaat, die in Spanje was, dat zij in den slaap den wortel der wilde roos zag (*rosa silvestris cynarhodon*), welken zij aan haren zoon moest zenden. Deze was zoo even van eenen hond gebeten en reeds vreezende voor het water, toen de brief der moeder kwam met het bevel, om der godheid gehoor te geven. Hij gehoorzaamde en werd gezond.

§ 60.

De Vedas der Indische Brahmanen.

De oudste godsdienstboeken der Indianen, die door sommigen zelfs voor de oudste oorkonden van het menschengeslacht gehouden zijn, zijn de Vedas of de Brahmanische openbaringen en het wetboek van **Manu**. Daarin zijn de godsdienstbegrippen, hunne wijsgeerige leerstellingen en die magische toestanden der ziel, waarin deze met de Godheid gemeenschap heeft, vervat; ja God zelf wordt daarmede in één geheel zoo zaamgevlochten, dat het een onoplosbaar mysterium blijft, zoo lang men het slechts van ééne dezer zijden beschouwt. Zoodanig is het

---

1) lib. 25, c. 2.

ook gebleven, tot dat men eerst in den nieuwsten tijd dat mysterium van uit het physiologisch standpunt, van de beschouwing der magische zielstoestanden en van de vergelijking derzelve met de verschijnselen van het magnetismus, gepoogd heeft optelossen. De analogie, tusschen het extatisch aanschouwen der Brahmanen en het magnetisch helderzien, is tot op den grond aangewezen, nadat reeds vroegere reizigers, onder anderen de arts BERNIER reeds in de 17e eeuw, de belangrijke overeenkomst dezer verschijnselen hebben medegedeeld. COLEBROOK 1), FR. VON SCHLEGEL 2) en WINDISCHMANN 3) hebben dit onderwerp, voor zoo ver het ons hier aangaat, niet alleen wat het Psychologisch verschijnsel betreft, maar ook met opzigt tot deszelfs motiven, duidelijk opgespoord en bepaald. Wij mogen dit niet geheel voorbijgaan, dewijl wij bij de beschouwing van de trappen der Brahmanische inwijding, niet alleen de verschijnselen van ons magnetismus, in derzelve hooge geestelijke helderheid, en pathologische misvorming wedervinden, maar ook daarom, dewijl wij hier veel aantreffen, waaruit wij leeren kunnen, hoe de mensch door eenzijdigheid der middelen, door verkeerde leiding en door de miskennis van het ware einddoel, slechts op bijwegen afdwaalt en een betreurenswaardig spel van booze geesten wordt.

---

1) Asiatic Researches.

2) Ueber die Sprache und Weisheit der Indiër.

3) Die Philosophie im Fortgang der Weltgesch. 2 Boek, Indien. Van dezen laatsten hebben wij het voornaamste ontleend.

§ 61.

*Inhoud van de Veda's en vergelijking van
de Brahmanen met de Profeten.*

Vóór alles is optemerken, dat de geheele inhoud der Veda's als onmiddelijke openbaring, *door inspiratie der Zieners* medegedeeld, wordt beschouwd. Het woord *Veda* beteekent het duidelijk (evidente) weten in de aanschouwing. Wat de ziel in verrukking ziet, hoort, verneemt, is als het ware iets, waarvan wij ons onmiddelijk bewust zijn, dat wij ervaren, — eene bepaalde openbaring. Van de zinnelijke wereld uit kan men niets hoogers gewaar worden. Daarom is dit dan ook rigtsnoer en wet des levens. De zieners krijgen hunne ingevingen van de hemelsche geesten en van God zelve, met wien hunne ziel in de verrukking gemeenschap en eenheid heeft. De openbaringen gaan over den oorsprong, de bestemming en den samenhang aller dingen, in het bijzonder over de eigene plaats, die de ziel des menschen in de rangorde der geesten bekleedt en derzelve lotgevallen. Maar ook wat het eigen *ik*, de geest des menschen op zich zelve is, wie de buiten zich zelve verplaatste en stralende God is, dit gelooven zij in hunne openbaringen waartenemen. Zoo gewoon, zoo zeker en diep is dat innerlijk subjectieve aanschouwen bij de Brahmanen, dat de geheele objectieve wereld, zelfs God en de Geesten in hen opgenomen worden, en niet meer, zoo als bij *MOZES*, de Profeten en de Zieners van de Orakelen, het uitwendige als het positief bepalende wordt aangezien, zoo dat de Ziener zelf slechts orgaan en onderworpen werktuig blijft. Hieruit volgt nu

echter ook *het kenmerkend verschil* van de opvoedings-inrigtingen der Brahmanen, zoo wel met betrekking tot de motieven en middelen, om zich in het magisch aanschouwen te verplaatsen, als ook met betrekking der godsdienstige geheimenissen, werkingen en betrekkingen van het psychologisch leven. 1. De Brahmaan brengt zich door eigen wil en zelf uitgekozen middelen in extase en vereeniging met God. MOZES en de Profeten ontvangen onverwacht de Goddelijke roeping als zijne dienaren. 2. De Brahmaan verheft zich eigenmagtig in een' hoogerem toestand en verheffing boven de omgevende wereld; hij zondert zich daartoe opzettelijk af, ja de afzondering is gebod, waaruit eene trapsgewijze verdeling der standen volgt, die op alle levensbetrekkingen, op hunne vorming naar de wereld en naar den geest invloed uitoefent en eene bepaalde rigting voortbrengt. MOZES is meer toevallig en uit inwendige passieve vrees in zijne afzondering. Plotseling hoort hij de roepstem des Heeren en verneemt zijne roeping in ootmoed, zijn aangezicht bedekkende. Niet zijn eigen wil is oorzaak van de bevrijding zijns volks, en hij zelf begeert geen voorregt. Hij zondert geene standen, maar hij zondert eene organische eenheid des volks van het blinde Heidendom af; en wijdt hetzelfde den Heere toe. Hij zelf is verkondiger des geloofs aan de wereldregering van God; der hoop op belooning en straf; van de liefde Gods en van orde en gerechtigheid der menschen onder elkander. 3. Verachting der wereld, trotschheid en gevoel van eigen waarde bij hunne vernedering kenmerken den Indischen Ziener; terwijl daarentegen een wijs gebruik van het leven, gehoorzaamheid in de dienst van

God en eene bestendige herinnering aan zondige zwakheid den Profeet dringen , om Gods hulp te smeeken , om verlichting en kennis der waarheid deelachtig te worden , om Gods , niet eigen wil op te volgen. Den Brahmaan is de aarde eene hel , den Profeet eene school , om door pligtsvervulling den waren vrede en de zaligheid te verkrijgen. 4. Dáár zijn de Zieners zelve wetgevers ; hier zijn de Profeten kinderlijk gehoorzame leerlingen , verkondigers en uitleggers der openbaringen Gods. 5. Dáár zijn de middelen , om in verrukking te geraken , verachting , afscheiding van de wereld en onnatuurlijke kastijdingen des ligchaams. Hier is de wereld ingerigt tot een doelmatig gebruik des levens. Middelen , om in verrukking te geraken , zijn bij den Profeet overbodig. Hij spreekt het onmiddelijk ontvangen Woord van God zonder voorbereiding en ligchaamspijnigingen uit , deelt het mede , leeft met en onder zijns gelijken. 6. De inhoud der gezigten is in de hoogste verrukking der Brahmanen eene soort van lichtglans , waarin zij verzonken zijnde , de wereld met hare beeldtenissen , en welligt ook de inwendige gesteldheid des geestes , duidelijk aanschouwen , zoo als onze somnambulen. Maar hun mond zwijgt in de zaligheid der verrukking en den verblindenden glans van eene pathologische zelfverlichting. Van daar de vele verwarde beelden van waarheid en bedrog ; de bevindingen en hersenschimmen in afgebroken orde en onevenredige vormen ; de trekkingen en verrukkingen van ligchaam en ziel , zoo als wij ze bij onze slapende sprekers als bliksemstralen en met schokken zien voorkomen. Hunne gezigten zijn , zoo als die der somnambulen , ook niet alle even geloofwaardig , en worden in derzelve juiste betrekkingen

niet altijd verstaan , hebbende eerst opheldering noodig. Bij de Profeten zijn de gezigten , wat den vorm betreft , stralen van een milder goddelijk licht , weerskaatsende op den spiegel van het rein gemoed , hetwelk deszelfs geheele persoonlijkheid behoudt en in zelfbewuste afhankelijkheid en betrekking tot God en de buitenwereld blijft. De inhoud der gezigten zijn algemeene aangelegenheden des levens in godsdienstig en burgerlijk opzigt. De Profeet spreekt en zijne woorden zijn leerstukken der waarheid , klaar en verstaanbaar voor alle menschen en tijden. Hij zoekt en bezit zijne zaligheid niet in de verrukking zelve , maar in de vreugde van zijn beroep , om het woord Gods te verbreiden ; niet in de afgesloten beschouwing , maar in de mededeeling en eigene werkzame medewerking met zijns gelijken. De echte Profeet verzinkt dus niet in zijne inwendige aanschouwing of verliest zich zelve in de wereld , maar blijft in levende betrekking tot God en zijne naasten door woord en daad. Eindelijk 7. Zoo als bij beide de soorten van inspiratie de motieven en de geheele loop der zaken verschillen , zoo verscheiden zijn ook doel en gevolg. De Brahmanen klagen zelve over het trapsgewijze nederdalen des geestes van zijnen oorspronkelijken glans , overeenkomstig de op elkâar gevolgde wereldperioden in de vergankelijke natuur en in het rijk des doods. Zij betreuren de daarmede verbondene ellende , de onrust , de verwildering en verdeeldheid des geestes , zoo als wij dit alles bij de naar ligchaam en ziel wegzinkende heidenvolkeren van Indië waarnemen. Hoe is nu daarentegen de verklaring van den geest door de echte Profeten in betrekking op godsdienst , gezellige inrigting en verbroede-

ring trapsgewijze toegenomen in de geschiedenis! De geest des Christendoms, die over het Westen waart, breidt zijnen vrede al verder uit, en terwijl dáár, door een onvruchtbaar aanschouwen, alles in onvermogen en nacht wegzinkt, worden hier door werkzame geloofskrachten bergen verzet, en door echt Christelijke liefde in wederzijdsch hulpbetoon met raad en daad boomen geplant, welker vruchten tot wezenlijk genot eerst voor eene andere wereld rijpen, werwaarts *wij* ons streven en onze gezigten hebben heen te rigten. Het innerlijk aanschouwen is den Brahmaan des levens doel. De echte profeet leeft in geloof en niet in aanschouwen.

§ 62.

Middelen der Brahmanen om in extase te geraken.

Het eigenlijk doel van het hooger geestelijk leven is bij de Brahmanen de beschouwing en de geestverrukking in visioenen, zoodat de ziel, volgens hun geloof, geheel en al datgene verwerft, waarmede zij zich uitsluitend bezig houdt, en door haar streven en trachten zich in het wezen dier dingen bevestigt en verliest, die haar uitsluitend ter harte gaan 1). Diensvolgens is ook de geheele wilskracht daar heen gerigt, om zich in het gebruik van zulke middelen te oefenen, zich in magisch rapport te brengen, om alzoo door trapsgewijze voorbereiding en wijding die hoogte te bereiken, waarop hun Brahma zelf verschijnt, het Goddelijk licht en woord zich met hen ver-

---

1) Zie WINDISCHMANN, t. a. pl.

eenigt. De middelen daartoe zijn zeer streng: boete, verloochening van alle zinnelijke en aardse dingen, dooding van vleeschelijke begeerten des ligchaams, ten einde de ziel los te maken van de ketenen der wereld en haar geheel en al in de vrijheid te verplaatsen; men moet zich van alle natuurlijke betrekkingen ontdoen; men moet zich terugtrekken van het gedruisch der wereld en volledig afzonderen van de onreine stammen. Men moet zijne kuischheid nacht en dag bewaren, en vasten, om de driften geen voedsel te geven. Onvoorwaardelijke gehoorzaamheid en overgave aan den leidsman, die ons op deze wijdingstrappen voert, is dus onmisbaar, om volkomene zielsrust te verkrijgen, en »het ligchaam moet »geheel zonder eenige opwekking gehouden worden, »aan hout gelijk, zonder iets gewaar te worden en »zich te bewegen, terwijl alle deszelfs poorten voor »den natuurlijken uitgang moeten gesloten blijven." Verhaalt men nu, dat deze extatische zieners eten noch drinken; geene natuurlijke behoeften verrigten; den adem ophouden, zoo lang zij kunnen; bewegingloos met een op de neusspits gerigten blik, bij allerlei weder in koude en hitte dikwijls in de zonderbaarste posities, gedurende langen tijd als een stuk hout met de aarde incengroeijen; zulke berigten van reizigers zijn wel niet geheel te verwerpen. Hier toch ontmoet men kataleptische toestanden, eene soort van willekeurige schijndood; en bij een' volledigen stilstand van alle beweging is ook de vertering tot de geringste hoeveelheid beperkt, ja zij worden als het ware door de lucht onderhouden, iets, dat wij bij gelijksoortige kataleptische en extatische verschijnselen niet zelden waarnemen, zoo als wij naderhand nog

zullen opmerken. Zoo vertelt BERNIER, dat zulke Jogi's (afgezonderde zieners), door extasen weggesleept, bewegingloos, buiten alle indrukken der uitwendige zinnen, verkeerden, zoo zelfs, dat steken, knijpen en branden geen' indruk maken. Tot zich zelfgekomen, spreken zij van visioenen en stemmen, die zij vernamen. Neemt men nu zulke geweldige, onnatuurlijke middelen in aanmerking, om zich in extatischen toestand te verplaatsen, dan behooren de medegedeelde verschijnselen zeker niet in het rijk der fabelen, hoewel ook veel daarvan overdreven en poëtisch opgesierd mag zijn. Hiertoe behoort wel de beschrijving van eenen Jogi in de Sakuntala 1) »die op het »punt staat, om zijne zoogenaamde *solare Tapas* »uitte oefenen, met de oogen op de zon gerigt; zijn »ligchaam half bedekt met een *Termitengebouw* »van klei: een bosch van planten omslingert zijn »hals en van rondsom bedekken de vogelnesten zijne »schouderen."

In het wetboek van MANU komen nog meer plaats en in welke van nog andere uitwendige middelen wordt gewag gemaakt, om het inwendig aanschouwen te bewerkstelligen, b. v. de werkingen van het vuur, de maan en de zon, de offerhanden en liederen, zelfs een zekere drank, welken zij Soma-drink noemen. *Soma*, het door de zon bestraalde, staat in verband tot de zonnen-plant, de lotusbloem. Haar melkachtig sap strekt als zonnedrank tot volmaking van de joga. Hetzelve moet in eenen magischen toestand verplaatsen, die hen boven alle wereldkreitsen in het centrum verheft, in hetwelk zij, met Brahma

---

1) Bij WINDISCHMAN, s. 1310.

vereenigd , alles geheel doorzien. Dit melksap van den Soma-drank is , volgens DE CANDOLLE , het sap van de *Asclepias acida* L (*Cynanchum viminalis*), althans deszelfs voornaamste bestanddeel. » Dit sap is scherp en » prikkelend ,” zegt DE CANDOLLE , » en kan , in groote » dosis gebruikt , ligt vergiftig worden. In menig » geval worden de zenuwen als door narkotische mid- » delen aangedaan , welke beter nog als verstijvend » kunnen beschouwd worden , dewijl zij de bewegings- » kracht der zenuwen belemmeren , zonder eenen be- » dwelmenden slaap te veroorzaken.” WINDISCHMAN voegt er nog bij , » dat het genot van den Soma-drank » reeds in ouden tijd als eene heilige handeling , schier » als een Sacrament beschouwd werd , waardoor de » vereeniging met Brahma moest bewerkt worden ;” en dit bewijst hij dan uit vele getuigenissen van de Indische schriften , waarin men meermalen leest , dat zelfs Paradschapati deze melk drinkt , de essentie van alle waarneming en voeding , de melk der onsterfelijkheid. Bij de maanoffers werd de Soma-drank met tooverachtige ceremoniën toebereid , te midden van zegeningen en verwenschingen , waardoor dan de krachten der hoogere en lagere werelden aan den drank werden medegedeeld. Naar gelang van de verschillende doeleinden , werden er ook verscheiden kruiden met het hoofdingrediënt verbonden. Men maakte ook melding van het opium , hetwelk men te minder konde ontberen , dewijl zoowel de verschijnselen van bedwelmenden slaap en extatische visioenen aan deszelfs werkingen beantwoorden , als de hartstogtelijkheid van de Indiaansche opium-eters bekend is. Dien overeenkomstig verhaalt ook KÄMPFER , dat hij eens in Perziën , nadat men hem eene bereiding van opium

toegediend had , in eenen extatischen toestand geraakt was , waarin hij geloofd had , door de lucht tot over de wolken te vliegen en met hemelsche bewoners om te gaan. Ook PROSPER ALPINUS vermeldt , dat bij de Egyptenaren , door opium , droomen verwekt werden over paradijssoorden en hemelsche tafereelen.

§ 63.

De drie toestanden der ziel : het waken , de droomende en de vreugderijke slaap.

De drie toestanden der ziel in deze wereld zijn , volgens MANU's wetboek , het waken , de droomende en de vreugdevolle slaap. Het waken in de uitwendige zinnenwereld is geen waarachtig kennen. Onwetendheid en bedwelming heerschen daar , van wege het verzonken zijn in de voorwerpen en de begeerte , om in derzelver bezit te geraken. Vandaar de hebzucht , de verkleefdheid aan het vergankelijke en handtastelijke , de schaamteloosheid in het najagen van bedriegelijke goederen , de vermenging en de onbestendigheid van goed en kwaad , hoog en laag , dier en mensch , ondeugd en deugd. Deze toestand beantwoordt aan de duisternis , in derzelver versehilende trappen van het eerste ontwaken af , in het aardsche bestaan , tot op de levendigheid der wezens , die doorslepen en als bevleugeld zijn in ijdele kunsten , wetenschappen en werken.

In den droomenden slaap heerscht nog de beelden dienst der zinnen. De ziel zweeft nog in schemerlicht rond , in hartstogt en beweging tusschen vreugde en leed , liefde en haat , koenheid en vreeze voor

gevaaren. Het geheele leven, ijdelheid en hersenschim in deszelfs bestendige afwisseling van kleuren, is alsdan een spel der voorwerpen, een roes, een droomend leven, zonder ooit het ware doel te bereiken. Hiertoe behooren de liefhebbers van alles te zien en altijd regt te hebben, de strijdlustigen in woord en daden, de heerschezuchtigen en de hofbrahmanen, de zangers en uitlokkende verleiders. Nogtans zweven zij toch reeds in den overgang tot het ware ontwaken in de wereld van Brahma. De vreugderijke slaap opent eerst het ware licht der kennis, en het regte waken is het zien van een licht, hetwelk onzichtbaar en voor het gewone oog ontoegankelijk is. Hier is het inwendig oog geopend en het zien niet meer het zinnelijke, aan toeval en zonne prijs gegeven, bedriegelijk aanschouwen, maar het is een *helderzien*, *juistzien*, een *doorzien* van den geheelen magischen kring van den omvang tot in het middenpunt. Ware kenteekenen van dezen toestand zijn: reinheid, boetvaardigheid, volledige verloochening van al het aardsche en onbedriegelijke kennis van den waren geest, van den geheel en al wakenden Brahma in onbelemmerde klaarheid. Deze vreugdevolle slaap heeft echter verschillende graden van inwendig waken, waarin de slapers in diepen slaap verzonken, en als in eenen droomenden slaap aan de zichtbare wereld zijn onttrokken. Onmagt, rust en halfontsloten inwendige zin heerschen ook in den droomenden slaap, en alle menschen vervallen daarin dagelijks; maar daaruit weérgekeerd weten de minsten daarvan iets, en vallen ontwakende in de buitenwereld weder in dezelfde onwetenschap terug.

Wij zien hier eene voortreffelijke beschrijving van

den zielstoestand des menschen, in deze drievoudige afdeeling in het algemeen, en in derzelver slapende toestanden. Ook komt de verdeeling in droomenden slaap en vreugderijken slaap volkomen met de onze overeen, en beantwoordt aan het lagere slaapwaken en helderzien. Wij willen nu de verdere vergelijking van de speciale verschijnselen nog wat naauwkeuriger voortzetten.

§ 64.

Het ontstaan en de voorwaarden van het slaapwaken bij de Brahmanen.

Volgens een verhaal in de Upanischade 1) antwoordt een der oude wijzen op de vraag: Welke toch wel in een' persoon, die slaapt, de kracht zij, om te waken en droomen te aanschouwen, en waar de plaats der vreugde zij? — op volgende wijze: Als de zon ondergaat, gaan hare stralen in de kern terug; op dezelfde wijze vallen de zintuigen in het *Manas* (den grooten zin) terug. De persoon ziet niets, hoort niets, riekt niets, smaakt en gevoelt niets, spreekt niets, grijpt niets met de hand aan en heeft geene zinnelijke begeerte. Zulk een persoon is *Supta* (in slaap). Maar binnen de stad van Brahma (in het ligchaam des slapenden) zijn dan de vijf *Pranas* (volgens COLBROOK de inwendige levensadem en de lichtende schaduw van alle elementen) lichtgevend en wakend. Zoo lang de poorten des ligchaams nog open staan en het hart in de kreitzen der uitwendige zinnenwereld rond-

1) Zie WINDISCHMAN I. I.

zweeft, ontwaakt geen wezenlijk *ik*; want de zintuigen staan dan gescheiden en enkelvoudig. Worden zij echter in het hart terug getrokken, dan treden zij in gemeenschap (het wordt dan een gemeenzin), en de mensch herwint zich zelve in 't licht van die *pranas*. Hij is bij gesloten poorten van het ligchaam en in diepen slaap — ook bij volledige verstijving en ongevoeligheid — inwendig wakend en geniet de vrucht der kennis van Brahma telken dage ten tijde van den zaligen slaap. Daar ziet hij dan, wat hij wakend deed en zag, op iedere andere plaats alles op nieuw, alles te zamen, geziene en niet geziene dingen; gehoorde en niet gehoorde; bekende en niet bekende. En dewijl *Atma* (de geest op zich zelf) zelf oorzaak van alle handelingen is, zoo verrigt hij nu in den slaap als 't ware alle handelingen en neemt zijne oorspronkelijke gedaante (de nadenkende, steeds wakende werkzaamheid) weder aan. Om nu daartoe te geraken, moeten de zintuigen en zinnelijke begeerten gesloten zijn, ook van binnen in het ligchaam moet deze magt in de poortaderen intreden en de gal het uitvloeijen beletten: »Want het *Manas* bindt dan die »ader, die de weg der begeerte is, en de slapende »ziet dan geene droomen meer, maar wordt geheel »*Atma*, lichtaartig, en ziet de dingen zoo als zij zijn. »Hij werkt redelijk en volbrengt alles.»

Hier hebben wij de zeer merkwaardige, duidelijk uitgesprokene leer van het ontstaan en de onderscheiding van het slaapwaken en het hooger helderzien, van de voorwaarden voor het inslapen en het terugtrekken der uitwendige zinnen-werkzaamheid af, tot op het onmiddelijk inwendig aanschouwen, hetwelk eigenlijk eerst het rechte waken en ongestoord bewust-

zijn des geestes is , terwijl het zinnelijk , gewone waken slechts in droom en bedrog bestaat. De opmerking over het sluiten van de poortader en de werking der gal , getuigt ook van eenen diepen blik in de physiologische oorzakelijke betrekkingen, namelijk , dat van de beroering der gal en de kranke verstoringen van de poortader , welke zoo menigmaal de somnambule verschijnselen vergezellen , de bedriegelijke droomen en wisselvallige beelden en gewaarwordingen afkomstig zijn. Tot een hooger en zuiver aanschouwen behoren dus ook wezenlijk , behalve de uitwendige stilte en de kalme zielerust , de gestilde bewegingen der ligchamelijke sappen. De hoogste beschouwing mag door geen vleesch en bloed , urine of excrement enz. gehinderd worden. Van daar het sluiten van de poorten des ligchaams , het zich onthouden van alle spijszake en drank , om van alle banden zich te ontslaan en zoo nabij mogelijk te komen aan de volkomene bevrijding , het algeheele verdwijnen , den dood. Want volgens het Indisch geloof is het hoogste helderzien in den slaap of in onmagt of in de nabijheid van den dood nog altijd niet de volle goddelijkheid , zoo als dezelve eerst bij den wezenlijken dood verkregen wordt. Eerst in den dood wordt de afgescheidene één met Brahma , als de druppel met den oceaen.

§ 65.

De zon- en maankinderen hebben overeenkomst met de helderzienden en slaapwakenden.

Zulk eene tweevoudige verdeeling in eenen lageren en hoogerem graad van zien wordt bij de Indi-

anen ook door derzelve zon- en maan-vereering bevestigd. » De zon is de goddelijk vereerde *Isvara* = » *Brahma* — de verbreider van alle licht, de ver- » lichtung van al wat leeft. Het ware doel van hun » verlangen is de zon, en de ware vereerders heeten » zonnekinderen, = die lichten = Brahmanen. Tot » hen, hare ijverige dienaren, laat zich de zon goed- » willig neder, of trekt hen tot zich op, en zij wor- » den in de geestelijke toewijding aan de zon verrukt » en in zulk eene verrukking met alle werelden in » een magisch rapport verplaatst, zoodat hun geest- » volle blik alsdan in de grootste reinheid en klaar- » heid, zon, hemel, lucht en aarde ziet.” » De toe- » stand van den helderzienden *Jogi* op den hoogsten » trap is, met betrekking tot kennis en wilskracht, » van zijn ligchaam zoo vrij, dat hij als het ware » buiten hetzelfde leeft, en met helderziende bewust- » heid en de herinnering van hetgeen hij gezien en » ondervonden heeft, ook in het openbare leven te » voorschijn treedt.” 1). Door middel van deze ge- meenschap met de zon, wordt deze hun ook het orgaan der wereldsympathieën en van de wederkeerige gemeenschap met het heelal. De zon werkt door hare weerkaatsing op de maan, ook middelijk, door deze laatste. Alsdan is hare magt milder, zachter, minder geschikt tot opwekking van het hoogste leven. Van daar, dat dan ook het geestelijk leven meer op de lagere trappen van den droom verkeert, dewijl de magt en werking van de maan meer op de sappen des ligchaams en derzelve omloop werkt. De zon- en maankinderen, als vereerders dezer ge-

---

1) WINDISCHMAN, l. l.

sternten, loopen door de geheele geschiedenis van Indie heen, en de vereerder van de maan volgt zijnen God door den stillen nacht niet minder na, dan de vereerder van de zon. Gelijk echter het vrouwelijke tot het mannelijke in betrekking staat, en de maan aan de zon is onderworpen, zoo is het ook met de magische verheffing tot extase. De ziel komt alleen in de volkomenste bevrijding door de maan tot de wereldzon. Anders moet zij weder op aarde nederdalen, en is op nieuw aan de gevaren der begoocheling blootgesteld. » Bij de zonnekinderen is, » dien ten gevolge, ook de helderziende toestand de » heerschende, bij de maankinderen de somnambule » toestand. De eersten zijn vrijer, meer onlig- » chamelijk; deze nog meer aan het ligchaam ge- » bonden en droomend.' De werking van de maan is naar den aard harer vereerders, die intusschen van de zonnekinderen, vooral in de wijze van offeren, veelvuldig verschillen, gewijzigd. Zij bestaat in verlichting van gemoed, vruchtbaarheid van al wat leeft, gedijen van de kiem enz. Evenwel bewerkt zij ook verwarring, droefenis, krankheid en dood. De werking der zon heeft overal meer het solare karakter van hoogere energie, doch treden ook de contrasten van licht en duisternis, zoo wel in het natuurlijke als geestelijke, scherper te voorschijn 1).

Hier hebben wij nu de eenvoudige, minder in de bijzonderheden en trappen van het slapend leven zich verdiepende beschrijving, als ook dat zeldzame verschijnsel van den overgang van het helderzien in het wakend leven; daarenboven nog de fijnere

---

1) WINDISCHMAN l. l.

opmerkingen van de speciale invloeden van zon en maan. Men let veel te weinig op de werkingen dezer magtige hemelligchamen, en slechts nu en dan wordt men, bij zeer opvallende verschijnselen, iets opmerkzamer. Ik wil hier slechts aan den invloed van de maan herinneren, welken tuinlieden en landbouwkundigen beter kennen, als zij bij het zaaijen en oogsten van zekere zaden en vruchten, bij het vellen en schillen der boomen, ten einde het spoedig verderf te beletten, zoo naauwkeurig op de maan achtgeven. De invloed der maan is vooral in de keerkringslanden ook op de dierlijke natuur en het menschelijk ligchaam veel algemeener bekend. Alle periodieke ziekten, zelfs de pest, nemen met de verwisseling der maan af en toe. Bij ons wil men slechts in enkele ziekten, vooral van het zenuwstelsel, soms nog een zekeren invloed laten gelden. Als intusschen reeds gezonde menschen de werking van de maans-verandering bespeuren en b. v. de slaap vooral bij volle maan ligter gestoord wordt; als men de periodieke verschijnselen niet alleen bij de nachtwandelaars, bij geesten, kranken en koortsachtigen, bij kinderen en het vrouwelijk geslacht enz. bijna altijd zonder groote opmerkzaamheid toch waarneemt; als lijken, die tegen volle maan boven de aarde staan, ligt tot bederf overgaan; — men kan zich dan wel niet verwonderen, dat men reeds van ouds her aan de maan eene zoo magtige werking heeft toegeschreven; te meer, dewijl vooral personen, die aan kwaadsappigheid en klierziekten laboreren, derzelve werkingen ervaren, en de opene bestraling der maan in het gezicht beweging, trillingen en trekkingen veroorzaakt.

Deze meer hevige werkingen zijn in Indië veel

bekender, en het is van daar, dat zij ook niet zonder invloed en gevolg op de verbeelding der menschen konden blijven, zoodat zij haar als 't ware in hare verschijnselen en wandelingen volgen en met allerlei ceremoniën offeren. Op het slaapwaken heeft echter de zon, en vooral de maan, een' zeer beslissenden invloed. Ik wil hier de bijna eenstemmige bevindingen van de waarnemers niet speciaal opnoemen, maar verwijst alleen op de geschiedenis van twee somnambulen bij J. KERNER, die op hunne wijze, 't geen al heel merkwaardig is, volkomen overeenkomen met de zon- en maankinderen der Indiers. Even zoo gevoelig was de *Zienster van Prevorst* voor den invloed der zon. Men heeft door zoo vele ervaringen nog maar niet geleerd, om deze magtige gesternten als geneesmiddelen te gebruiken. Slechts in 'tvoorbijgaan herinner ik hier aan de boven opgemerkte verordening der zeer helderziende gravin M., om haar door middel van de maan te magnetiseren; die nog op eene andere keer, toen zij door verscheiden middelen hare regelen niet bevorderen konde, mij de aanwijzing gaf, dat ik haar ten bestemden dage, bij volle maan, des avonds om 9 uur, midden op eene zeer smalle houten brug te Karlsbad geleiden, en haar aldaar door middel van de maan moest magnetiseren. Dit geschiedde geene 10 minuten lang, en nadat zij bijna oogenblikkelijk was ingeslapen, en ook naderhand in den slaap naar huis ging, bekwam zij nog dien eigen nacht hare regelen, hetgeen een beslist heilzaam gevolg had, dewijl juist de regelen zelve het beste middel waren, om eene genezing van hare baarmoeder-ongesteldheid op de regte wijze daartestellen. Deze verwijderde en zaamvereenigde oorzaken, — de invloed der

maan bij nacht , in haar helder schijnsel , boven een' ruischenden stroom , op eene smalle houten brug , kunnen een' leerrijken wenk opleveren. Diezelfde patient liet niet alleen de kracht der maan als geneesmiddel op haar werken , maar wist ook zelfs van de zon partij te trekken. Meermalen moest zij het op vrije veld gebragt , en gedurende een' bepaalden tijd aan hare stralen worden blootgesteld. Dat geschiedde vooral in twee gevallen menigmaal , namelijk wanneer zij aan eene zeer groote zwakheid van spieren leed , hetwelk door het sterk drinken van sprudel werd veroorzaakt , en als zij in hare aanschouwing niet helder genoeg was. De werking was in beide gevallen merkwaardig. Konde ik haar in het heengaan slechts met veel moeite voortslepen , op den terugtogt was zij verkwikt en vlug van gang. En reeds gedurende de werking der zonnestrallen nam haar helderzien in 't oog loopend toe , wanneer deze , bij zorgvuldig overdekten hoofde , voornamelijk op de extremiteiten en het onderlijf gerigt werden. Bij soortgelijke en andere gevallen , eens ook bij waterzucht , heb ik van deze werking der zon met een even zoo verrassend gevolg gebruik gemaakt , als ik de aanduidingen der Brahmanen aangaande de werkzame betrekkingen van zon en maan , het mannelijke en vrouwelijke , het positieve en negatieve beginsel , heb bevestigd gevonden. Want de zon werkt dadelijk meer op de straalachtige bewegingskoortsen van zenuwen en spieren , en alzoo ook , de dagzijde doordringend , op het inwendig helderzien ; de maan integendeel meer op de beweging der sappen en het klierstelsel. Op het gansche vrouwelijke geslachtsleven is de invloed van de maan en ha-

re magt buitendien bekend, en het psychische nachtwandelen in den slaap wordt zeer betoekenisvol de *maansucht* geheeten.

§ 66.

Ongang en levenswijze. Het lichten en verheffen in de lucht.

Bij den voortgang op de gewijde baan, die naar zelfstandigheid geleidt, letten de Brahmanen allernaauwkeurigst op den omgang met anderen, de levenswijze en de inwendige gesteldheid der ziel. De weg tot klaarheid wordt slechts door afsondering bereikt. De wet verbiedt allen omgang met vreemden en lagere personen, uitgenomen dien met de geestelijke leermeesters. De keus van spijzen en dranken is van belang, om de zinnen en het gemoed te bedwingen. De overblijfselen van de offergaven, waarover sommigen het opzigt hebben, zijn boven alle andere spijzen te verkiezen. Al wat van anderen komt mag slechts dan worden aangenomen, als het door voorafgaande Vedaspreuken gezegend is. Even als in onze magnetische symphatiën, ook die zaken boven alle anderen de voorkeur verdienen, die van personen afkomstig zijn, welke binnen den kring van het rapport staan. » De spijzen van *Sudra's* » (lagere standen) verdonkeren het goddelijk licht. » Dit is nog erger, als zij van onreinen komen, en » die door vuile deernen zijn bereid, zijn vol van » verderfelijk zaad. Onvoorwaardelijk verboden is » al, wat een misdadiger slechts heeft aangezien." Vleesch is wel niet volstrekt verboden, maar om ver-

schillende belangrijke redenen, genieten de Brahmanen het liever geheel niet, dewijl het veel meer, dan plantenstof, de drift der sappen bevordert, en dat heilige aanschouwen verstoort, om welks bezit zij het geheele voedingsproces, en de afscheidingen als het ware tot zwijgen brengen, zoodat de lucht alleen en de zon den extatischen ziener, in zijne algeheele rust, ter onderhouding van het aardsche leven dient. In zulk eene reinheid van offeren, gemeenschap en ontbering zich bewarende, geraakten volgens MANU's leer dan ook alleen de zieners van het vroegste tijdperk der wereld tot de hoogste trappen van de regte kennis. Daarom waren zij, gelijk alle ware zonnekinderen, zoo van licht doordrongen, » *dat zij* » *zelf lichteden*, en hun ligchaam in hunne magische verrukking *in de hoogte* verheven werd.”

Dit lichten is wel niet letterlijk te verstaan, als een objectief licht geven van de Brahmanen. Eerder is het aan de subjectieve verrukking van den opmerker toetescrijven. Of het is welligt eene soort van licht, zoo als onze magnetische zieners ook van een lichten, van licht-sferen en van licht-uitstroomen spreken, hetwelk zij dan b. v. aan den magnetiseur, of aan voorwerpen, die hij heeft aangeraakt of gemagnetiseerd, waarnemen; of het is slechts eene zinnebeeldige benaming hunner verwondering. Nogtans kan het ook een electrisch lichten en uitstroomen van vonken wezen, zoo als men dit bij kramptoevallen en kataleptische toestanden heeft opgemerkt. Ook het aangezicht van MOZES blonk, en de lichtglans der Heiligen is toch wel niet altijd een slechts verdicht verschijnsel, of alleen van de handen der kunstenaars afkomstig, of een bloot zinnebeeld van verheerlij-

king. Meermalen zal het wel eenen geschiedkundigen en natuurlijken grond hebben, zoo als wij nog later zullen opmerken.

Hetzelfde geldt ook van de verheffing des lichaams in de hoogte. Krampen beuren het ligchaam menigmaal op eene wonderbare wijze omhoog, en men kan van zulke verschijnselen in de heksenprocessen meer soortgelijke vertelsels lezen. Zoo luidt het in de tooverbibliotheek van HORST 1) over zekere MARIA FLEISCHER, die wegens vele wonderlijke dingen berucht was, en aan convulsies leed, naar het verhaal van den superintendent MÖLLER te Freiburg: » Als het op het hevigst gaat, dan begint zij in de » lucht te klimmen, zoodat men haar dan niet wel » durft aantetasten. Ook is zij in tegenwoordigheid » van de beide diakenen, die het ook nu weder » beide ons hebben medegedeeld, plotseling in het » bed met geheel het lijf, hoofd en voeten bij de » derde half ellen omhoog geheven geworden, zoo » dat zij nergens aangeroerd en zoo vrij heen en weder » gezwefd heeft, dat het zich liet aanzien, als » of zij ten venster wilde uitvaren." De ijverige verdediger der heidensche godsdienst, JAMBlichus, wegens zijne Theurgische schriften, zijne vroomheid en wonderen gemeenlijk de *goddelijke* genoemd » werd, naar luid van het gerucht, onder het bidden » steeds 10 voet hoog boven de aarde verheven, » en de huid, als ook het kleed van den biddende » namen alsdan de kleur aan van het goud." 2) Van zeer vrome menschen hoort men soortgelijke dingen nog wel eens verhalen, en de legenden van Heiligen

1) HORST Zauberbibl. 5 Bd. S. 402.

2) HORST, t. a. pl. 1 Bd. S. 63.

behelzen zulke vertelsels eveneens. Naderhand zal ik op dit onderwerp nog terug komen.

§ 67.

Estatische besmetting en gelijksoortige verschijnselen van de Phantasie.

Dat nu zoodanige, als door goddelijke kracht opgewekte, zieners eene zeer groote geestelijke magt over anderen bezitten, is ligt te begrijpen. Eveneens, dat zij met magische inspiratie anderen in rapport brengen; een verschijnsel, hetwelk ook ons bij het magnetismus niet geheel vreemd is. Men heeft voorbeelden, niet alleen overeenkomstig dat van de zienster VAN PREVORST, maar ook eene soort van aanstekend sonnambulismus, dat zich epidemisch uitbreidt. Ook de zieners in Schotland bezitten dit aanstekend vermogen, waardoor zij hun gezigt oogenblikkelijk op anderen overdragen, zoodra zij hunne handen leggen op iemands gezigt. — WINDISCHMANN zegt: »het instituut van de Brahmanen berust op het »woord en de wegslepemde magt des geestes. Zij »stichten door hunne aanstekende geestes-opgewondenheid een magisch rapport, waarin zij de ontvangbaren onder hunne geslachten opnemen, even als »personen in hogere graden van magnetische krias »op anderen, die met hen in rapport staan, eigenaardigen invloed uitoefenen, zoodat zich deze als »door onzichtbare vloed en omstroemd en als het ware »zwevend voelen voortgedragen." Het is ook bekend, dat door magnetische aansteking zelfs de gezigten van de helderzienden op de hen omringenden

overgaan, een verschijnsel, hetwelk bij opgewekte phantasie en bij vreesachtige gemoederen vooral bij geestenzieners wordt aangetroffen.

Ook komen nog de beelden der phantasie geheel met die van het magnetismus overeen, en worden menigmaal als subjectieve gezigten met het voorwerp der aanschouwing verwisseld. »De inwendig verza-
»melde geest kleedt zich in het gewaad van de he-
»melste lichten en van alle elementen, spreekt
»uit dezelve, als of hij stemmen van buiten vernaa-
»me, tot zich zelve en antwoordt zich zelve. In hun-
»ne oorkonden komt het dikwijls voor, dat stemmen
»uit de zon, de maan, de sterren, planten en die-
»ren, zelfs uit het roerloos gesteente zich aan den
»ziener openbaren, waar en hoe hij licht en waar-
»heid te zoeken heeft. Als zulke openbaringen in
»symbolische beelden onverstaanbaar zijn, dan legt
»hem dezelve een wijdberoemde ziener uit, dien zij
»opzoeken.' Ook weten de Brahmanen zeer goed,
dat niet alle gezigten waar zijn, en er veel bedrog me-
de onderloopt, zoo als in illusorische droomen en op
de nog niet geheel van de dienst der zintuigen ver-
loste trappen van den slaap. Zelfs het vicariaat der
zintuigen en het zien door middel van de hartkuil
heeft bij de Indische zieners even als bij onze gemag-
netiseerden plaats. Het zien in de aderen van het
hart, de lever en het licht, hetwelk PITTAM galle
noemt, verklaart WINDSCHMANN voor het zien in de
hartkuil, zoo als de aether in de borstholte en de in-
gewanden de zetel van den slaap genoemd worden,
waar de geest, als van eenen spiegel uit, de dingen
ziet.

§ 68.

De orakelen hielden met de komst van CHRISTUS niet op.

Dat de orakelen en godspraken met CHRISTUS komst niet ophielden, heb ik in de geschiedenis van het magnetismus wijidloopig aangetoond. De Kerkvaders voerden ze zelfs ten bewijze aan, dat zij eene goddelijke godsdienst verkondigden, zoo als JUSTYN de *Martelaar*, EUSEBIUS, LACTANTIUS, HIERONYMUS, AMBROSIUS, AUGUSTINUS, CLEMENS van *Alexandrië* enz. IRENAEUS had voorspellende vrouwen, welke hij gebood, om te waarzeggen, iets, dat in aanvallen van kramp, maar niet altijd gebeurde. MONTANUS en zijne aanhangers rekenden het waarzeggen tot de geestelijke gaven, en beroemden zich in 't openbaar op hunne profetische gezigten. IRENAEUS spreekt hen niet tegen, en TERTULLIANUS is hun aanhanger. TERTULLIANUS 1) beschrijft onder anderen zulk eene waarzegster met de volgende woorden: » Er bevindt zich » eene zuster bij ons, die de gave der openbaring be- » zit. Gewoonlijk valt zij onder de zondaggodsdienst » in extase. Dan heeft zij omgang met Engelen en » Geesten, ja somtijds zelfs met den Heer zelve. Dan » beproeft zij de harten van sommigen en geneest an- » deren met artsenijen. Het lezen der H. Schrift, het » zingen van de hymnen, het bidden geeft haar stof » tot gezigten, waarin zij ook eenmaal van de ge- » daante der menschelijke ziele sprak." Een der ijverigste verdedigers van het waarzeggen was CONSTAN-

---

1) De anima c. 9.

TIJN de Groote. Men wil, dat hij eene lange rede over de waarheid der sibyllen gehouden heeft, die zelfs in de kerkvergadering te Nicea was afgelezen 1). In de 5de eeuw werden deze zielsgesteldheden door kluisenaars en monniken nog verder verbreid.

In het algemeen kunnen wij met **CICERO** zeggen 2), dat er geen volk is, noch zoo menschelijk gevormd, noch zoo ruw, hetwelk niet aan het waarzeggen geloofde, en bij hetwelk wij geen natuurlijk of kunstmatig waarzeggen aantreffen. Zoo zien wij bij de Galliers de Druiden, de Alrunen bij de oude Duitschers met de beroemde **VELEDA** waarzeggen 3). In de Britsche zee was het eiland Sena van wege deszelfs orakel wijd beroemd, alwaar negen maagden als priesteressen waarzegden 4). Uit de oude Scandinavische geschiedenis lezen wij in volksagen en liederen der Scalden, dat voorbeduidende droomen en magische krachten der menschen, om psychisch op elkander, ook in de verte, te werken, als iets zeer gewoons en alledaagsch, geheel niet vreemd noch opvallend was. De Schotsche hooglanden en de Hebriden eilanden zijn wegens hun zoogenaamd dubbelgezigt nog heden ten dage beroemd, waarmede zij dan toekomstige en verwijderde dingen voorstellen 5). Hoe overal in Amerika, Azië en Afrika

---

1) R. T. CRASSET, dissertation sur les oracles des Sibylles. Paris 1678.

2) **CICERO** de Divinatione, l. t., c. 1.

3) **TACITUS** histor. IV. 61. De moribus Germanor. c. 8.

4) **POMPONIUS MELA** de situ orbis, l. 3, c. 6.

5) **ENNEMOSER**, S. 702. **KIESER**, Archief. 6 Bd., 2 St., 7 Bd., 1 St.

ten deele deze verschijnselen voorkomen, ten deele zelfs eene volledige magnetische wijze van behandeling aangetroffen wordt, kan men zelfs in bijna alle reisbeschrijvingen lezen, en is ook meermalen door mij en anderen aangewezen.

§ 69.

*De visioenen rigten zich naar den aard
van enkele personen en volken.*

Als bij somnambule verschijnselen uit den slaap eene herinnering in het wakend leven medegaat, zoo als dit wel zeldzaam, maar toch somwijlen het geval is, of als zulke somnambule gesteldheden van het inwendig gevoels-leven zelfs in wakenden toestand te voorschijn treden, zoo als dit bij verscheiden personen werkelijk gebeurd is, dan ontstaat dikwijls het denkbeeld en geloof aan Geleigeesten of Daemonen, als werkelijke objectieve verschijnselen; en deze verschijnselen komen dan voor onder verschillende gedaanten als Engelen, als het beeld eens heiligen, als weldadige leidlieden of beschermers, of als booze plaaggeesten of heksen. De inwendige gevoelens en speelingen van de phantasie worden als voorwerpen der aanschouwing in den slaap of wakend met de zintuigen in verband gebracht, door welke wij ons eigen ik van de werkelijke buitenwereld onderscheiden. Zij schijnen dan als objectieve beelden, en naar gelang de indrukken op het een of ander zintuig betrekking hebben, komen dan ook die beelden voor als voorwerpen van het gezigt; — en dan handelt de geleigeest werkende, zonder te spreken, — of

van het gehoor, als wanneer men niets ziet, maar eene stemme hoort, — of als voorwerpen van alle zintuigen, en dan zien, hooren en gevoelen zij te gelijk.

Te dezen opzigte behoef ik slechts aan de geschiedenis van de Theurgie en de verschijning der Daemonen te herinneren, welke van de vroegste tijden af onafgebroken tot op onze dagen is doorgegaan, en het is ter verklaring voldoende, zoowel op de gelijkheid van de inwendige oorzaken, als van de uitwendige visioenen acht te slaan. Bij ieder individu, en bij elk volk komen visioenen voor, overeenkomende met de beschaving van dat volk, de godsdienstige denkwijze en het eigenaardige klimaat der landen. Gelijk het gevoel der menschen aangenaam of onaangenaam is, de menschen zelf goed of kwaad zijn, hunne denkbeelden en ontwikkeling beperkt of gereinigt, zoo vinden wij ook overal de Geleigeesten en Daemonen, de goede of booze Geesten geëvenredigd aan de verschillende begrippen en inzigten van volken en menschen. Van dien aard zijn de Feën in de eostersche fabelwereld, waar bloemen, kruiden en dieren, als geperfectioneerde Geesten verschijnen, dewijl de menschen daar de geheele natuur, als in den droom, aanzien, als een sprekend zinnebeeld. Van dien aard is de Fetisch-dienst, als de laagste ontaarding van het idee, dat er hooger geest leeft in de natuur. Van dien aard zijn de Goden bij de Grieken, die reeds in ideale menschelijke vormen te voorschijn treden. Eveneens vinden wij bij ieder individu den Daemon in eene andere gedaante. Anders is de radende goddelijke Daemon van den edelmoedigen SOCRATES, dien hij hoorde, maar niet zag; anders de Daemon van

den geestvollen PLOTINUS; anders die van den onrustigen PARACELSUS, anders die van den waanzinnigen TASSO. Aan de maagd van ORLEANS verschijnt de Aartsengel MICHAËL in de gedaante van eenen edelen man. Eerst hoorde zij alleen zijne stem, naderhand zag zij hem en andere Heiligen, zoo als de heilige CATHARINA en MARGARETHA met de kroon op het hoofd. Eveneens vinden wij de Geleigeesten der Heiligen, de geesten, de heksen en duivelen van de Middeleeuwen, naar gelang van de verschillende goedsgesteldheden, het zedelijk karakter en de gezondheidstoestanden der personen verschillend. Overal komt deze Daemon naar gelang van het drama des handelens of des lijdens in de geschiedenis van een volk en het individu in verschillende tooneelen en gedaanten voor.

Wij laten hier de speciale geschiedenis van het magnetismus achterwege, en de allengs ontwikkelde beschouwing van hetzelfde in de middeleeuwen en voor MESZMER. Daartoe verwijzen wij op de geschiedenis van het magnetismus, welke overigens niet alleen de waarheid der voortdoring van deze verschijnselen bevestigt, maar ook de toenemende opklaring derzelve aanwijst.

§ 70.

De droom, het Somnambulismus en verscheidene ziekten geven dezelfde verschijnselen.

Hebben wij nu de verschijnselen van het dierlijk magnetismus en ten deele ook de doelmatige wijze van behandeling geschiedkundig aangetoond, zoo als het voor MESZMER bestond, er blijft ons nog over, dezelfde

verschijnselen , die zonder magnetische behandeling worden aangetroffen , ook schoon zij lang bekend zijn , op te geven , zoo als dezelve in den droom , bij het slaapwandelen en in verschillende ziekten zijn opgemerkt.

Zonder echter wijdloopig de geschiedenis van droomen nategaan , dienen wij toch de vormen van dezelve geschiedkundig nader te leeren kennen. De gelijkvormigheid , ja de volledige gelijkheid derzelve met de magnetische verschijnselen , wat het inwendig wezen betreft , zal ons des te treffender openbaar worden , als wij dezelve als natuurlijke gevolgen reeds te voren juist gewaardeerd en erkend hebben aangetroffen.

§ 71.

De Droomen.

Het is eene aloude ervaring , dat de meeste menschen in den slaap verscheiden gezigten hebben , hetwelk men dan droomen noemt. Deze gezigten hebben betrekking , of op wezenlijke gedaanten en voorwerpen , die bestaan , of , hetgeen menigvuldiger plaats heeft , het zijn symbolische beelden , die menigmaal van waarachtig profetischen aard zijn en zoowel op den droomenden zelf , als op anderen betrekking hebben. Men ziet duidelijk , dat de verschijnselen van den droom naar dezelfde wetten zich rigten , als die van het magnetismus. Hier slaap , even als dáár , hier gezigten van allerlei soort , uit den voorleden tijd , de verte , de nabijheid en de toekomst , even als dáár. In vele gevallen spreken de droomenden en antwoorden op de hun gedane vragen , even zoo duidelijk , als de magnetische slaapredenaars. Be-

halve dat, blijft er van den droom nog menigvuldiger herinnering over na het ontwaken, dan in den magnetischen slaap. De geest schijnt ook in den droom minder gebonden en betoont eene grootere vrijheid in alle zijne uitlatingen. De verbinding van denkbeelden is sneller, de verbeeldingskracht levendiger en bijna onuitputtelijk. Daarom zeide reeds SYLVIVS: dat vele menschen in den slaap menigmaal zeer gewigtige werken doen, welke soms die van het waken nog verre overtreffen. Vele menschen volbrengen in den droom allerlei verrigtingen des geestes, of in gedachten of in woorden; zeggen geheele redevoeringen of verzen op, van welke zij wakende nog dikwijls bewust zijn, uiten zich in klare bewoordingen en veredelde spraak (zij declameren), of oefenen velerlei lichamelijke verrigtingen, op de meest juiste wijze, uit. Dit laatste, als het met beweging van het geheele ligchaam geschiedt, wordt zeer juist slaapwandelen, droomend handelen, nachtwandelen, Somnambulismus geheeten, en is van het magnetisch Somnambulismus alleen, wat deszelfs ontstaan, niet wat deszelfs innerlijk wezen aangaat, verscheiden. Wat nu deze geestelijke verschijnselen in den droom en het droom-somnambulismus betreft, waarin men met gesloten oogen ziet, door middel van het gevoel dikwijls de voorwerpen waarneemt, hoort enz., deze zijn in vele geloofwaardige geschiedkundige beschouwingen medegedeeld, en ik verwijs den lezer in dezen naar vele latere schrijvers, die over deze onderwerpen gehandeld hebben 1), en onder de ouden

---

1) RICHTER, de statu mixto somni et vigiliae, quo dormientes multa vigilaut, Götting. 1756, opusc. Vol. II.

bijzonder naar CICERO 1). Hier vermeld ik slechts eenige droomen, medegedeeld door MORITZ en SCHUBERT, en wel in het kort, om de volledige overeenkomst tusschen het droom- en slaapwaken aantekenen. Zoo droomde een geloofwaardig man, volgens een bericht, door hem zelven schriftelijk in dien eigen nacht opgeteekend, herhaalde malen van de lotgeval- len van zijn geheele verleden leven, dat hem, in de kleinste bijzonderheden, in eene ras op elkander vol- gende reeks van beelden, als in een' spiegel, werd voorgesteld. Hij maakte zelfs in den droom een ge- dicht en stelde het op muziek. Een ander ziet in den droom de plaats en den persoon, door wien hij binnen eenige dagen in levensgevaar zoude geraken, en hoe hij door zijne tante gered werd. In den droom werden niet alleen de moeilijkste werken uitgevoerd, toekomstige dingen voorspeld, maar ook even als bij

---

SCHENKIUS, Dissert. de ambulatione in somno. Jena 1671 item. Observ. Med. 1. I, observ. 127. Edit. Fran- cof. 1600.

BERGK en BAUMGÄRTNER, Museum des Wundervollen, 1 B. St. 2 p. 142, 2 Bd. 4 St. p. 330.

MORITS, Magazin zur Erfahrungs-Seelenkunde 6 B. 1 St. S. 54, 68, 77, 94. 2 St. S. 62, 71. 7 Bd. 2 St. S. 1, 19.

GERIKE, Dissert. de insomniis, Helmst. 1742.

HENNINGS, von den Träumern und Nachtwandlern. Weim. 1784.

HORST, de natura, differentiis et causis eorum, qui dormientes ambulans. Leips. 1593. HALLER Bibl. Med. pr. II p. 216.

SCHULZE, Diss. de somniis, Halae 1758.

v. SCHUBERT, Symboik des Traumes.

[Verscheiden belangrijke voorbeelden van helderzien in den droom, ook ten deele uit sommige dezer werken overgenomen, vindt men in het merkwaardig werkje, getiteld: *Belangrijke verschijnselen van het zieleleven*, uitgekomen te Deventer bij J. DE LANGE 1836. VERT.]

1) CICERO, de divinatione.

het magnetisch rapport, door verscheiden personen te gelijkertijd en herhaalde malen in wederzijdsche betrekkingen en verbindtenissen, als van een éénig persoon geheel dezelfde droom waargenomen, hetgeen met naauw verbonden personen, als: met echtgenooten, ouders en kinderen, niet zoo geheel zeldzaam gebeurt.

§ 72.

Het slaapwandelen.

Eene bijzondere vorm van droomen is het slaapwandelen, droomwandelen, droomwaken, droomendhandelen — Somnambulismus. In hetzelfde komen niet alleen doellooze bewegingen, maar ook willekeurige handelingen met bewustheid voor, hetwelk in den gewonen slaap geheel is opgeheven. Hier ontwaakt dan het bewustzijn in den slaap (het slaapwaken), en geene herinnering, of slechts somtijds eene zeer flaauwe, even als in het magnetisch slaapwaken, gaat in den wakenden toestand mede, zoo als er ook geene zoodanige herinnering uit het waken in den slaap overblijft. Er zijn slaapwakenden, die spreken, lezen, schrijven en allerlei moeilijken arbeid verrigten, welken zij wakend geheel niet vermogen te doen. En daar deze verschijnselen bij overigens gezonde menschen menigmaal periodiek zijn, en willig met de maansverwisseling af- of toenemen, werd deze toestand ook wel maanziekte (Lunaticismus) geheeten. Een boer in mijne geboorteplaats stond menigmaal des nachts op, om bezigheden te verrigten, die hij bij den dag niet vermogt afdoen. Met gesloten zintuigen ging hij ten

huize uit en kwam na volbragten arbeid weder, leide zich te bed en sliep weder rustig zijnen tijd door. Eens ging hij met eene houthakkers bijl, hieuw eenen boom af, die aan een' vreeselijken afgrond over eene snel vlietende beek henen hing. Een apotheker las bij nacht in zijne werkplaats met gesloten oogen de recepten door middel van de vingertoppen, en bereidde dan alle opgegevene artsenijen op de beste wijze.

Hoewel nu dit natuurlijk somnambulismus in den droom ook somtijds bij overigens gezonde menschen wordt opgemerkt, zoo veronderstelt hetzelfde toch reeds eenen zekeren disharmonischen toestand van het organisme. Want bij volle gezondheid staan slaap en waken als poolbetrekkingen, die elkander afwisselen, tegen elkander over. In hoogere ontwikkeling is het steeds gevolg van zekere ziekten, vooral van het zenuwstelsel. Reeds voorlang werd het daarom ook bijzonder bij de volgende ziekten opgemerkt, b. v. katalepsie, melancholie, hysterie, vallende ziekten, beroerte, de St. Vitus dans, bij onmagt, in verrukkingen, bij ontstekingsziekten en afgaande koortsen; bij worinkrankheden en vooral menigmaal in ziekelijke ontwikkelings-perioden.

§ 73.

Het somnambulismus in ziekten.

In zijne rijke verhandeling over het waarzeggen, spreekt reeds CICERO van de melancholie en de razernij en van andere zware ziekten, gedurende welke de menschen gewoon zijn waartezeggen 1). Dit waar-

---

1) Dezulken noemt hij dan *perfurorem varicinantes* de divinat l. I c. 18 c. 30 cet.

zeggen verdeelt hij ook in een natuurlijk en kunstmatig 1). **ARISTOTELES** hield het waarzeggen bij melancholische menschen voor eene gewone verschijning 2). Ook **ARETAUS** toont bepaaldelijk aan, dat en hoe zieken somtijds toekomende dingen voorspellen, vooral in zenuwziekten 3), of als de dood nadert. Hiermede stemmen ook **HIPPOCRATES**, **GALENUS**, **AVICENNA** en anderen overeen. Al wie in het eerste het beste woordenboek der geneeskunst het woord **Katalepsie** opslaat, zal doorgaans onze, bij het magnetisch slaapwaken beschrevene, verschijnselen min of meer volledig wedervinden. **SAUVAGE** heeft verscheidene zoodanige verschijnselen bij kataleptische zieken opgeteekend, bij welke b. v. twee jonge meisjes, die in verschillende huizen woonden, reeds vier dagen te voren hare toevallen voorspelden 4). Elders 5) verhaalt hij een geval uit *Montpellier*, waar nu eens het slaapwandelen op de katalepsie, dan weder deze op het eerstgenoemde volgde. Meer andere voorvallen van dien aard verhaalt ook **DIONIS** 6). **DE SLEE** neemt als onbestredene waarheid aan, dat zekere ziekten niet alleen nieuwe ideën, maar ook zelfs nieuwe vermogens voortbrengen, om in de toekomst intezien, hetgeen hij dan in de extase, bij hersen-

---

1) Unum, quod particeps esset artis, alterum quod arte careret.

2) De divinat per somn. c. I, de carmin. et incantat.

3) De signis et causis morborum l. 2 c. 1 cet.

4) Nosologia method. T. IV p. 398.

5) Histoire de l'academie des scienc. T. 42 p. 551 anno 1737.

6) Recueil de M. **DIONIS** sur la mort subite et la Catalepsie. Paris 1718.

ontstekingen en de apoplexie het menigvuldigst waarnam 1). BACO beweert, dat het vooruitzien een natuurlijk verschijnsel is in droomen, extase, en in de nabijheid des doods 2). Evenzoo zegt ALBERTI, dat het eene dikwijls gemaakte opmerking is, dat stervenden met de grootste zekerheid aan de omstanders allerlei dingen verkondigden 3). Bekend is de geschiedenis van dien hysterisch-kataleptischen kranke bij PETETIN 4), die bijna alle zielkundige verschijnselen in zich alleen vereenigde, welke ik bij magnetisch slapenden heb beschreven. Deze had alle hare zintuigen in den omtrek der maag, zag hare innerlijke organen en voorspelde alle hare crises. Hiertoe behooren ook de door KLEIN en RENARD in *Hufelands Journal* medegedeelde gevallen 5). Een soortgelijk geval verhaalt GUERITAE 6) van een 18jarig meisje, die al hare zinnen in den omtrek van de maag had, personen in de verte kende, en voor zich zelve alle gebeurtenissen tot aan hare genezing voorspelde. Den omtrek van hare maag zag zij als een vreemde persoon aan, die met haar sprak, zoodat zich ook hier het verschijnsel openbaarde van eene dubbelde persoonlijkheid. HUNAUD 7) verhaalt verscheidene merkwaardige gevallen van dezen aard, even

1) Recherches sur la sensibilité 1786 p. 294.

2) De augmentis scient. l. IV c. 2.

3) ALBERTI, de vaticiniis aegrotorum. Italae 1742. — JANITSCH, de somniis medicis Argentor. Dissert. 1720.

4) Memoires sur la decouverte des phenomenes, etc. Lyon 1787.

5) 1815, 2 st.

6) Bulletin de la société des scienc. phys. d'Orleans. Sept. 1811.

7) Dissert. sur les Vapeurs. Paris 1756.

als ook PAULUS LENTULUS 1) en FERNELIUS 2), welke laatste van iemand spreekt, die latijnsch en grieksch sprak, iets dat hij wakend niet vermogt te doen. Ook ontdekte hij den geneesheeren hunne gedachten en verlustigde zich over hunne onwetendheid. WILLIS en PINEL verhalen nog andere voorbeelden, die hiertoe betrekking hebben 3).

De bijzondere eigendommelĳkheid van zieken, om somtijds in de toekomst te zien — nuttige en schadelijke dingen, als ook artsenijen in ziekten opteĳven en de uitkomst derzelve te verkondigen, wordt, vooral aan razenden en melancholieken toegeschreven door SENERT 4), die dit een en ander als eene hun gewone eigenschap vermeldt, alsmede het spreken in vreemde talen. — Ook leveren SWIETEN 5), NICOLAI 6), en BONNET 7), benevens vele lateren vele dergelijke hierop betrekkelijke daadzaken.

Gedurende de tijdperken der ontwikkeling komen er eveneens niet zelden somnambule verschijnselen voor 8), bijzonder bij gebrekkige ontwikkeling van de menstruatie en volgens de opgaven van STORR 9)

---

1) Historia admiranda de prodigiosa Apollonia SCHREIER, 1604.

2) De abditis morborum causis l. 2 c. 16.

3) WILLIS pathologia cerebri de motibus convuls. PINEL Hallucinationes cet.

4) Medic. pract. lit. pars. II. v. 15.

5) Comment. in aphoris. Boerh. Tom. 3 p. 339.

6) Patholog. 3 Bd. p. 356.

7) Medic. Septention. L. I. Sect. 8. c. 12.

8) HUFELAND's Journal der practisch. Heilkunde, 16 Bd. 1805. S. 230. 3 St. 1813. 11 en 12 St. 1814, enz.

9) Untersuchung über den Begriff, die Natur und Heilbedingung der Hypochondrie. Hypochondrie als Krankheit des gemeinen gefühls. Stuttg. 1805.

somtjds ook bij jongelingen, die zeer schielijk opwassen. Ook bij krankzinnigheid treden niet zelden somnambule verschijnselen te voorschijn, en terwijl ik over de bezetenen nog bijzonder heb te spreken, haal ik hier alleen het door SPIESZ vermelde geval van zekeren krankzinnigen JACOB W. aan 1). Deze wist, zonder zijne kamer te verlaten, met eenen bijzonder helderen blik, niet alleen alles wat op de velden en onder de verwijderde kudden van zijn eigendom voorviel, maar ried en onderkende ook vreemde gedachten en gezindheden.

Dat het somnambulismus met de Melancholie en de Manie verbonden, ook geleider is van andere hersenziekten, hebben, behalve dat zulks eene bijna dagelijksche ondervinding der geneesheeren is, voornamelijk SENERT en KNOLL aangewezen 2). Hoe zulks het geval is bij ontstekingskoortsen en phrenitis FRANCESCO SOAVE 3), bij typhosen, wormziekten en afwisselende koortsen DESSESSARAT 4), bij de vallende ziekte BURSERIUS en HOFMANN 5) en vele anderen. In extase komen de uitwendig zichtbare verschijnselen en gezegden over hunne gezigten, zoolwel bij de magnetischen als niet magnetischen, volkomen overeen. In de hysterische en zenuwziekten over het algemeen zijn somnambule verschijn-

---

1) Te vinden bij v. SCHUBERT, Symbolik des Traumes.

2) SENERT, Med. pract. l. l. KNOLL's, abhandlung vom Nachtwandeln, S. 18.

3) Opusc. scelti sulle scienze et sulle arti T. 3 p. 255. v. WEIGEL Ital. Bibliothek. 46.

4) Journal général de medic. et de chirurg. etc. T. 40 Febr. 1811. Salzburg. Medic. chirurg. Zeitschr. 2 Bd. 1812.

5) BURSERIUS instit. med. pract. Vol III § 161 p. 136. CASP. HOFFMANN instit. medic. l. III. c. 36 § 8.

selen iets zeer gewoons. Zonder nu echter hier een aantal van bewijzen aantevoeren, verwijs ik, ter voorkoming van noodelooze wijdloopigheid, den lezer op de medische geschriften over zenuwkrankheden en onder deze bijzonder weder op de werken van HOVEN en TISSOT 1), alsmede op die van REIL 2).

§ 74.

Bezetenheid en geestdrijverij.

Van denzelfden aard en als gevolgen van ziekelijke aandoeningen zijn ook de somnambule verschijnselen door narkotische en verdoovende geneesmiddelen te weeg gebracht. Hiervan zijn voorbeelden van allerlei aard en in groote menigte voorhanden. Zoo wordt in het Oosten het opium gebezigd, om allerlei magische verschijnselen te doen ontstaan. De Indiërs bewerken zulks nog heden ten dage, door middel van den boven vermelden Somadrank, alsmede door het genot van een mengsel van hennep en datura en andere verdoovende dingen 3). Daardoor brengen zij eenen slaapachtigen toestand te weeg, waarin zij de zonderbaarste en zaligste verschijningen hebben. Alle tooverijen in de middeneeuwen, van welke ons in de heksenprocessen eene tallooze menigte bewaard is,

---

1) HOVEN Versuch über die Nervenkrankheiten. Nürnberg. 1813. — TISSOT traité des nerfs et de leurs maladies T. II. p. 1. en T. VII. — TISSOT'S sammtliche zur Artzneykunde gehörige Schriften, übersetzt von J. C. G. AKERMANN Leipz. 1790.

2) Fieberlehre und Rapsodien über die Anwendung der psychischen Curmethode auf Geisteserüttungen.

3) HUFELAND, journal der pract. Heilk., 44 B. 3 St. S. 141. 1817.

stemmen waarin overeen, dat omgang met daemonen nooit in een' wakenden, maar altijd in zulk een' slaapachtigen toestand plaats had, en dat men naar willekeur daarin konde verplaatst worden door inwrijvingen met verdoovende zalven. Van het aconitum (Eisenhütlein) verklaarde reeds de beroemde HELMONTIUS deze werking op zich zelve, daar hij bij medische onderzoekingen over de giftkruiden den wortel van het aconitum at, en terstond het geheel buitengewone verschijnsel waarnaam, dat, volgens zijne eigene woorden » zijne aanschouwingen veel krachtiger en helderder werden, en de geestelijke klaarheid met buitengewone vrolijkheid gepaard ging. Ik sliep niet, zegt hij, ook droomde ik niet, en mijne gezondheid was volmaakt. Ik gevoelde, ondervond en dacht niet meer met het hoofd, maar in den omtrek van de maag, even als of de kennis in de maag haren zetel genomen had 1). Dezelfde uitwerkselen zijn ook van den wijn en de geestrijke dranken in de dronkenschap opgemerkt 2), weshalve reeds SALOMO van het wijndrinken afmaant, om geene vreemde gezigten te bekomen 3).

§ 75.

Gezigten der Heiligen.

Er zijn nog andere toestanden van de inwendige droomenwereld, welke niet zoo zeer het eigenlijk ge-

---

1) HELMONT, opera omnia tractat. § 11.

2) TISSOT, l. c. in oeuvres XIII, pag. 59, 70, ab HEER observ. medic. l. I.

MANGET, Biblioth. med. pract. l. XVI.

SPRENGEL, instit. physiol. t. 3, § 77, enz.

3) Spreuken 23: 31—35.

bied van het magnetismus, als wel het godsdienstige standpunt toebehooren. Daar echter deze toestanden eene inwendige psychologische overeenkomst hebben, is het wel der moeite waardig, ook deze aan ons onderzoek te onderwerpen, eensdeels, om ieder spoor van den grooten samenhang te volgen, welke tot dus ver slechts stuksgewijze is opgegeven, en anderdeels, om niet zoo zeer daardoor eene bevestiging te vinden voor het magnetismus, maar veel meer het menschkundig raadsel naar alle kanten en rigtingen te doorzien en van uit ons standpunt op te lossen. Het onderwerp is reeds daarom van belang, dewijl men hier tot resultaten komt, die ons blijkbaar in eene hoogere orde van zaken overbrengen en den mensch voorstellen als burger van twee werelden, van welke de eene, zijn natuurlijk en zichtbaar vaderland, hem in eenen waarachtigen tooverkring nooit regt tot zich zelf doet komen, terwijl de andere, de onzichtbare hoogere wereld, aan welker ingang hij, bijna altijd bewusteloos, als in den slaap, geplaatst is, slechts tot hem overstraalt, hem slechts plotseling en als een bliksemstraal verlicht. Ten laatsten volgen die verrukkingen en dat flikkervuur van gezigten en spookgeschiedenissen, zoo als wij deze bij de zoogenaamde bezetenen, geestdrijvers en geestenzieners waarnemen. Alleen bij waarlijk vromen en heiligen aanschouwen wij die dieper gaande en rustvolle verrukking, dat weldadige en verkwikkende licht in het binnenste. Alleen deze zijn het, die, van de natuurlijke banden losgemaakt, in die hoogere wereld van geestelijken vrede hunne blikken werpen.

Wij laten daarom van nu af eenige voorbeelden

volgen van de bezetenheid, de geestdrijverij en de hoogere verlichting.

§ 76.

Verschijningen van goede en booze geesten.

In eenen brief van Dr. RHODES te Lyon bevindt zich een voorbeeld, niet ongelijk aan het geval, door FRANS BAADER 1) medegedeeld. Een meisje, met vreeselijke krampen geplaagd, (*tourmentée d'une manière horrible*) sloot in veertien dagen hare oogen niet, at niet gedurende acht dagen, en stiet woorden uit, die sommige meenden barbaarsch, andere hebreuwsch, arabisch enz. te zijn. Van God en de heiligen konde zij niet hooren spreken, zonder convulsies te krijgen. Bij den aanblik van een heiligenbeeld of van het wijwater grepen de convulsies haar aan met het vreeselijkst geschreeuw. De geneesheer liet haar mineraalwater drinken en dit veroorzaakte in den beginne dezelfde toevallen, dewijl zij geloofde, dat het wijwater was. Daarop bragt hij haar aan de bron en liet haar veertien dagen water drinken, waardoor zij, na van eene menigte van vuile stoffen en gal ontlast te zijn, weder herstelde.

HECQUE verhaalt eene menigte voorbeelden van bezetenen. »Nu eens,» zegt hij, »zijn het gods-» dienstige nonnen uit Vlaanderen, van waar zich » deze convulsieve plaaggeesten tot naar Duitschland » en Zwitserland hebben uitgebreid; dan weder jon- » ge meisjes van Brandenburg, meer dan honderd

---

1) In MEIJERS Blättern für höhere Wahrheit.

»vijftig in getal.» Reeds in de zeventiende eeuw rekt hij, met WIER, deze verschijnselen tot de geheel natuurlijke ziekten, die zelfs epidemisch kunnen worden en door gewone middelen worden genezen. Zoo vertelt hij ook van eenen Spaanschen edelman, die slechts in zijne aanvallen van manie een hooger verstand betoonde en dan alles zeer wijselijk verordende. Als hij echter gezond was, bezat hij slechts een zeer middelmatig verstand. Eene andere ijlhoofdige (phrenitische) vrouw verkondigde aan allen, die tot haar kwamen, hunne deugden en ondeugden, en nog eene andere gewoonlijk domme persoon, die nauwelijks spreken konde, sprak in haren ijlenden toestand gemakkelijk en meestal in Fransche verzen.

Deze duistere aanleg van den mensch, om verborgen dingen te voorspellen, welke zich slechts in buitengewone omstandigheden en het menigvuldigst in ziekten openbaart, is overal zeer dubbelzinnig en wijst deszelfs goeden of slechten aard aan, welke doorgaans ook bij hetzelfde individu zeer onbestendig is, en naar gelang van de neigingen en inwendige stemming afwisselend. De uitwerkingen volgen daarom ook verschillende tegenovergestelde rigtingen uit goede of kwade beginselen, tot een goed of slecht doel. Zij bezitten iets zoo raadselachtigs, dat men reeds van oudsher eenen inwendigen, verborgen daemon of eene vreemde werking der geesten aannam, welke die ongewone, dikwerf onwillekeurige verschijnselen geacht werd voorttebrengen. Deze inwendige daemon werd dan als de verborgen profeet aangezien, die naar zijnen aard den mensch aanspoort tot goede of slechte daden. Al wie aldus, zich zelve onbewust of onwillekeurig, iets van den waar-

zeggenden geest bezat, werd voor bezeten of betooverd verklaard, vooral dan, als daarmede nog ongewone lichamelijke verschijnselen, b. v. verschrikkelijke trekkingen en convulsies, verbonden waren. Meermalen verschijnt deze teregtwijzende daemon als een gezigt aan het weifelend, maar overigens argeloos gemoed. Zoo werden aan dien Hollandschen predikant, die uit opgerezen twijfel zijn eenigzins bezwaarlijk, maar vruchtvol ambt wil laten varen, de tegenwerpingen en teregtwijzingen van zijn geweten, in de gedaante van eenen vreemden man met verwonderlijk uitzigt, voor oogen gesteld. Op dezelfde wijze werd ook aan GRYNAEUS de goede waarschuwende daemon vertoond, welke hem het nabijzind levensgevaar, dat hem en MELANCHTON dreigde, had bekend gemaakt.

Op geheel tegenovergestelde wijze, hoewel evenzeer profetisch, werkt de booze daemon in het menschelijke hart, wanneer het tot het kwaad genezen is. Soms spoort hij zelfs den goeden mensch tot booze neigingen en daden aan, aanvankelijk zachter, maar met toenemende kracht, zoodra hij hem gehoor geeft. In de levensgeschiedenis van groote en kleine booswichten treft men, volgens het gevoelen van SCHUBERT 1), menigvuldige sporen aan van zulk een' geest, die elke gelegenheid tot verbetering of tot het ontwaken van eene goede stem vermijdt en verafschuwt. Even zoo verkondigt de booze Engel aan den vertwijfelenden eenen nabijzinden dood, of zelfs andere meer toevallige dingen. Opmerkelijk is het verschijnsel van den boozen dae-

---

1) t. a. pl.

mon bij zieken. Eene bezetene te Londen, die de opgeklaarde artsen en wijsgeeren van haren tijd door hare profetische gave in geene geringe verlegenheid verplaatste, verried aan eenen moordenaar en lasteraar, die haar uitvroeg, de innerlijkste geheimen en gedachten van zijn hart, en bragt ook anderen op gelijke wijze tot verbazing. Een daemonisch jongeling van 17 jaren, van wien dr. BINNINGER verhaalt, zoon van eenen knoopendraaijer, zeide aan allen, die hem kwamen bezoeken, hunne geheimste gedachten, en al wat zij in 't verborgen gedaan en gesproken hadden. Gaarne had hij den arts van vele andere menschen het ergste doen gelooven; zelfs den Superintendent GRASSEER beschuldigde hij van allerlei (waarschijnlijk slechts de hem zelf bekende) gebreken, met betrekking tot zijn ambt. Daarbij lag de knaap met gesloten oogen, het gezicht tegen den wand gekeerd, op zijn bed. Ook den dag en het uur van zijnen dood voorspelde hij met zekerheid. SCHUBERT voegt bij deze verhalen de treffende opmerking: » dat het daemonische in de eerste » plaats en voornamelijk het booze aan de personen » die met hetzelfde in rapport komen, opzoekt en » openbaart. Het is lonend, bitter, alles verdoemend » alle hope afsnijpend, werkt daarom meestal geene be- » terschap uit, maar verbittering en vertwijfeling. Er » is intusschen ook eene daemonische werking, welke » het booze als iets goeds roemt, en hetwelk daarom » ook op veel gevaarlijker wijze de waarheid in de leu- » gen verkeert. Er is ook eene daemonische werking, » die het goede prijst, om het verdacht te maken."

Ik heb menigmaal bij magnetisch slapenden een gelijksoortig, hoewel dan ook voorbijgaand daemo-

nen-spel opgemerkt, en eene in zware ziekte ijlhoofdig geworden, maar anders zeer goede vrouw, verdreef alle bewakers door de meest geraffineerde boosheid, zoodat niemand, dan ik, haar tot rust konde brengen, wanneer ik in de kamer bleef. Hoewel ik haar niet magnetiseerde en zij ook niet-sliep, dat zij gedurende verscheiden dagen en nachten niet vermogt, zoo wist zij mij niet alleen treffende wenken en aanleidingen tot hare behandeling te geven, maar ook zeer harde waarheden te zeggen. Eens was ik een' geheel nacht bij haar, en daar ik mij door woord en daad volkomen respect had weten te verschaffen, beval ik haar, dat zij rustig op haar bed moest blijven, en plaatste mij in hare nabijheid. Zij gehoorzaande volkomen en hield zich geruimen tijd zelfs slapende, tot zij denken konde, dat ik na eene langdurige onbewegelijkheid zelf ingeslapen was. Toen verhief zij zich zachtkens en wilde op mij los, om mij, naar zij later bekende, de neus aftebijten, want daardoor alleen konde zij mij het gevoeligst schaden. Toen ik echter, op mijne hoede, haar satansch plan verijdeld had, zeide zij nog in vollen toorn: »God heeft u lief, daar Hij u beschermt.» Nadat ik nog eenige dagen in de kalmste rust, maar met onverbiddelijken ernst haar tot gehoorzaamheid gedwongen had, werd zij weder gezond.

§ 77.

Algemeen geloof aan eene geestenwereld.

Het geloof aan Daemonen en aan eene verbinding des menschen met geestelijke wezens is zoo oud als

de menschheid zelve. Men treft hetzelfde in Egypte aan, en door het geheele Oosten heen reeds in de oudste tijden. Desgelijks bij de Joden, Grieken en Romeinen, en op eene geheel buitengewone wijze ten tijde van CHRISTUS verschijning, maar nooit zoo algemeen, en zoo verward, als in de midden-eeuwen. Dit algemeen geloof wortelt in de natuur des menschen, in het geestelijk levensbeginsel van zijn bovendienzinnelijk wezen. De ondervinding van de inwendige verschijnselen in de wereld der droomen en de opmerking van het geestelijk wisselverkeer onder de menschen, konden niet nalaten, het geloof aan de gemeenschap met de geestenwereld voorttebrengen. De profetische gave van het zien in de verte, in ruimte en tijd, aangaande zaken en gebeurtenissen, welke voor den wakenden zin geheel ontoegankelijk zijn; — de inwendige gezigten van personen, die menigmaal reeds lang der herinnering ontweken of zelfs gestorven waren; alsmede de verschijning van allerlei gedaanten in de menigvuldigste veranderingen, welke slechts duister of nooit in de voorstelling bestonden, moesten onvermijdelijk ten gevolge hebben het aannemen van eene objectieve geestenwereld en derzelve terugwerkende verbindtenis met het leven. Even als de droom en deszelfs innerlijk wezen ons aangeboren is, even zoo komt ook de subjectieve voorstelling van eene gemeenschap met geesten uit innerlijke aandrift voort, en dat geloof wijzigt zich naar het standpunt van den tijd en de individuën, zoo als dit reeds boven is aangeduid. Hoe onverdelgbaar nu echter de ingeschapen drift is, om met de geestenwereld in rapport te treden, het is en blijft niettemin, trots alle aangewende moeite, onmogelijk, deze aandrift op natuur-

lijke wijze te be vleugelen , of eene brug te bouwen , welke die bovenzinnelijke wereld met de tegenwoordige op gewone wijze in verbindtenis brengt , en eene werkelijke gemeenschap tot stand brengt met dat onbekende land. Men heeft het aan proeven , om dit doel te bereiken , niet laten ontbreken , ja men heeft er zelfs eene wetenschap van gemaakt , om den geheimzinnigen weg te wijzen , die zulk een onmiddelijk rapport en verkeer met de wereld der geesten , door middel van offers , gebruiken en woorden , zoude moeten daarstellen. Deze wetenschap werd onder de namen van Theurgie , Magie of Mantica van de oudste tijden her als daemonen- of geestenleer beoefend door de scherpzinnigste wijsgeeren , zoo als door PHILO , PLOTINUS , PORPHYRIUS , JAMBlichus en later bij de Romeinen en in de scholen der midden-eeuwen tot op onzen tijd. De vormen dezer wetenschap waren even zoo verschillend , als de tijdgeest van heerschende denkbeelden en ontwikkeling. Er was eene witte en eene zwarte Magie , van goede of kwade geesten. Er waren middelen , om zich met hen in gemeenschap te brengen en derzelve werkingen te bewerken of te weren. Eene andere was de Oostersch-Chaldeeusche daemonenleer , eene andere de Alexandrynsch-Indische , eene andere die der kerkvaders , eene andere die van de middeleeuwsche scholen. Het is onze taak niet , hier deze leeringen en verschillende denkbeelden aan te voeren , maar hoezeer , volgens het boven opgegeven oogpunt , het geloof aan geestverschijningen , van den goeden of kwaden aard derzelve , om op menschen te werken , ingang vinden kan , en niet alleen het leven van enkele personen , maar ook van gansche gezelschappelijke betrekkingen in gevaar kan brengen ,

dit moeten wij nog leeren kennen. — Op de bezetenheid en het heksenwezen vooral hebben wij nog eenen blik te werpen, dewijl deze niet meer, zoo als in de voorgaande voorbeelden bleek, als pathologische verschijnselen worden aangezien van wezenlijke krankheid, maar als eene op zich zelf bestaande vijandige magt, vol van bovenzinnelijke invloeden en werkingen op de menschen, welke op geheel bijzondere wijze uit booze geesten en duivelen gemeenschap oefenen.

§ 78.

Naam en begrip van heksen.

De naam Hekse komt oorspronkelijk, volgens het gevoelen van KEIJSLER 1) van het woord *Haegze*, d. i. eene wijze vrouw. En dat *Haegze* stamt weder van *Heggia*, hetwelk *wijsheid* beteekent 2). Dit woord, zegt KEIJSLER, werd in Hekze veranderd en beteekent nu eene booze vrouw, die eenen waarzeggenden en toovergeest bezit. Deze beteekenis werd eerst na de invoering van de Christelijke godsdienst op het spokengeslacht overgedragen, even als men den Alrunen, die waarzeggende priesteressen, op eene belagchelijke wijze, alleen die magisch slechte beteekenis toegedicht heeft. De keltische Alrune is de oudste en algemeenste naam van de waarzegsters en heilige vrouwen bij de Germanen, zoo als wij reeds

---

1) De mulieribus fatidicis antiq. septentrion. et celt. 1720.

2) Volgens OLAUS WORMIUS in lexico runicc.

bij CAESAR EN TACITUS lezen. Hiermede overeenkomstig wordt in het IJslandsch nog heden *Alrune* of *heks* in eenen goeden of slechten zin gebezigd 1), als eene veelkunstenares *Fiol-kuni*; en een heksenmeester, een veelkunstenaar *Fiol-kunnungar* genoemd. *Alrune* beteekent letterlijk *al-* of *veel-* *weetster*, van *al* (veel-zeer-al) en *runen* (weten of navorschen). Deze namen hebben dus oorspronkelijk geene andere beteekenis, dan het woord: *magus*, *divinator*, *mantiker*, *Theurg*, *propheet* en *waarzegger* bij andere volken 2).

De waarzeggende vrouwen waren ten tijde der invoering van het Christendom in Duitschland en in het Noorden van Europa zeer menigvuldig, en daar zij onder de heidensche afgodendienaars even zoo min als elders ontbraken, en de heidensche goden voor Daemonen, booze geesten en duivelen gehouden werden, zoo beschouwde men consequent hare buitengewone gezigten en wonderwerken als tooverijen van valsche geesten, en de vrouwen zelve als toovenaresen en duivelskunstenaresen. Wel hadden de kerkvaders van vroegeren tijd dit waarzeggen niet in de slimste beteekenis opgevat, want CLEMENS VAN ALEXANDRIE zegt er alleen dit van: » Bij de Duitschers be- » staan zoogenoemde heilige priesteressen, die naar den » loop der rivieren, uit den toestand der bronnen enz., » waarzeggen en het toekomstige verkondigen 3) ».

Eerst later, toen het droomen van geesten der-

---

1) HORST Zauberbibliothek 5 Bd. p. 333.

2) Zoo zegt ook CICERO: „sagae a sagiendo dictae, „quia multa scire volunt. Sagire enim sentire acute est,“ de divin. l. 1.

3) STROM l. 1. p. 99.

mate toenam, dat men in de middeleeuwen alle elementen vervuld zag van Sylfen, Undinen, Kobolden en Salamanders; toen men aan tooverformulen eene bezwerende magt toekende, om geesten opteroepen en te verbannen; toen men elk opvallend verschijnsel der natuur, zelfs de zwaarste ziekten, voor spel en werking des duivels aanzag; toen men bij geneigdheid tot subjectieve spelingen en eene woekerende dweepzucht, zonder objectieve kennis der natuur en echt godsdienstige opklaring, het teeken met de zaak, het gezigt van eene zaak of gebeurtenis met de zaak en de gebeurtenis zelve verwisselde; toen men gedroomde of herhaald aangebragte misdrijven, vooral tegen godsdienstige meeningen, in den waan, dat zij waarlijk bedreven waren, vrijwillig of door middel der pijniging bekende; en toen zelfs de opgeklaarde wereld van regters en geestelijken deze waanzinnige belijdenissen van zwakke, ongevormde en kranke personen als toereikende species facti aannam en beoordeelde, — toen had inderdaad de zwarte kunst haren hoogsten bloei en de duivel het toppunt zijner magt bereikt, en de naam heks werd het schrikbeeld voor jong en oud, voor klein en groot. Want toen was het de tijd, die, helaas! als een vreesselijk getuigenis van de dwaling en geheele ontaarding van den menschelijken geest in de geschiedenis bestaat, waarop de heksen niet meer waarzeggende vrouwen, maar de kwaadaardigste waarzeggende tovenaressen genoemd werden 1).

---

1) KEIJSLER zegt t. a. pl.: „Quae nunc pessimam in-
cantatricem et Sagam notat, olim a radice Haegse, mu-
lier sapiens erat prudens, ac ratione valens.”

De geheele Christelijke wereld van de 16de, 17de tot in de 18de eeuw was zoo diep in het heksenwezen verzonken, dat alle standen en klassen van menschen voor waarachtig behekst konden doorgaan. Want wie er zich zelve niet voor hield, werd van anderen voor behekst gehouden en als zoodanig aangeklaagd. Alle buitengewone natuurverschijnselen en werkingen waren heksenwerk, zoo als de hagel en de bliksem, het zuur worden van de melk, de misdragt der zwijnen, en allerlei buitengewone ziekten bij menschen en vee, zoo als kramp en verlamming, gewellen en onvermogen. Eene bijzondere aard van hekserij was het ook, dat allerlei natuurlijke dingen, b. v. draden en snoeren, kluwen en garen, scherven, nagels en naalden in de verschillende deelen van 's menschenligchaam, ja zelfs levende dieren, als hagedissen, rupsen, muizen en kikvorschen in den buik werden ingetooverd. De heksen kookten hare eigene brij, en bereidden hare boter en zalven, waardoor zij zich onzichtbaar maakten. De boter der heksen maakten zij, met behulp des duivels, uit de roodkleurige uitgebroken stoffen van gestolene en door de lucht op den Bloksberg medegenomen kinderen. Onder elkander hadden de heksen en tovenaars eenen wijd verbreiden geheimen band van gemeenschap. Zij hadden eene eigene eeredienst in feestelijke togten door de lucht, met lustige dansen en drinkgelagen aan afgelegene oorden, voornamelijk op berghoogten. De Bloksberg was de voornaamste verzamelaarsplaats van de uit de geheele Christenheid zaamgekomen bondgenooten, onder de leiding van hun hoofd Beëlzebub. Met dezen sloten zij een verbond, verzegelden dat door met haar bloed

in zijn boek te schrijven, en hadden zelfs vleesche-
lijken omgang met hem. Hare togten maakten zij
op stokken, bezemstelen of bokken bij nacht door
wind en weer, gewoonlijk vrijdags, als wanneer het
heksen-sabbath was. Natuurlijk wisten zij alle ge-
heimen van vorsten en geringen openbaar te maken,
en even zoo goed toekomstige gebeurtenissen te voor-
spellen. Evenmin mogt men er aan twijfelen, dat
deze of gene onbesproken rijke of voorname persoon,
die door eene heks van tooverij beschuldigd was,
niet ter verantwoording zoude geroepen worden, want
de waarzeggende heks had haar in hare nachtgezigt-
ten gezien, en dit was genoeg.

§ 79.

*Algemeen geloof aan Heksen, en handelwijze
tegen dezelve.*

Het bovenstaand uit de wijdloopige heksenprocessen
zorgvuldig opgemaakt berigt rust op geene valsche be-
schuldigungen of verdichtselen, maar de eigen zelf-
bekentenissen der heksen bekrachtigen alle aangehaal-
de omstandigheden. Onder de beschaafden bestond
hierover evenmin de geringste twijfel, want wat
GOETHE zegt, was algemeen waarachtig;

's Menschen allerhoogst vermogen,
's Menschen kennis en verstand,
Lag gekluisterd aan den band,
Werd door tooverij bedrogen.

De geschiedschrijvers verzamelden vlijtig alle fa-
beltjes van de tooverwereld.

En in dat Logisch leergesticht
Verloor hun geest het reedlijk licht,
De filosoof, meer slim en fijn,
Beweerde, 't kon niet anders zijn.

De regtsgeleerden hadden de handen vol van tallooze heksenprocessen. Ten gevolge van de tooverbulle van INNOCENTIUS de VIII was de *Heksenhammer* hunne criminele code.

Maar naar de regten der natuur,
Onschendbaar heilig t'aller uur,
Helaas! was toenmaals nimmer vraag,
Verstand was onzin, weldaad plaag.

De pijnbank was de magt der gerechtigheid, om de bekentenis van verdachte tooverij den gorgel uitte wringen, welke vele arme kranken nauwelijks bij name kenden. En wat het ijzer niet vermogt, dat werd door het vuur der liefde tot den naasten opgelost, hetwelk vele duizende onschuldige offers op de brandstapels verteerde.

En wil men nog den geest verstaan,
Die d'artsen leidde op hun baan,
De waarheid laat zich ligtlijk raén,
Geen studie kon 't gedrocht verslaan,
Dat men in 't eind moest laten gaan.

Beroemde geneesheeren hielden tot in de 18de eeuw de zoogenaamde bezweringen voor geene natuurlijke symptomen of voor roekeloze kunstenaarijen van wraakzuchtige menschen, welke ontegenzeggelijk in de heksenprocessen voorkomen, maar voor onmiddelijk door den duivel veroorzaakte kwalen. Ja zij hielden de wondteekenen voor de zekere bewijzen van zulke bovennatuurlijke verschijnselen, zoo als men dezelve bij de nachtmerrie op de borst

en aan verschillende deelen des ligchaams soms als blaauwe en gele vlekken zien kon. En de predikers der liefde! Exorcismus en duivelbannen was hun gewigtigst werk. — Het godsoordeel (Exod. 22: 18) was hunne zinspreuk: »De tooveresse zult gij niet laten leven.»

§ 80.

*Christelijke redevoering bij den brandstapel van
MARIA RENATA te Wurzburg.*

In de Christelijke aanspraak, nevens den brandstapel van de op den 21 Junij 1749 te Wurzburg verbrandde MARIA RENATA, uit het vrouwenklooster te Unterzell, voor een talrijk verzameld publiek gehouden, en daarna op genadig bevel in druk uitgegeven door P. GEORG GAAR 1), komt onder anderen, na de aanvoering van de door God bevolen oud testamentische straffen over tovenaars en waarzeggers, tot afschrik van het nageslacht, het volgende voor: »De tovenaars zult gij niet laten leven. Deze wet, »als welke op het natuurregt gegrond is, is in het »N. T. in geen en deele opgeheven, maar op het »naauwkeurigst te betrachten. Daarom, als ooit »eenige boosdoeners van het leven tot den dood zullen verdoemd worden, vorderen billijkheid en »regtigheid, dat men de tovenaars voor allen aan »zoodanige straf onderwerpe. Zijn dieven, straat- »roovers, echtbrekers en anderen naar regt des doods »schuldig, wie durft zich vermeten, de tovenaars »daarvan uittesluiten!

1) Te Wurzburg in de hofboekdrukkerij.

» De toovery immers is een samenmengsel van al-
» le denkbare zonden en schandalen. God wordt er
» door beleedigd, benevens zijne maagdelijke moeder
» en alle de heiligen, want tovenaars zweren deze
» allen af, lasteren en vervloeken hen. De Christe-
» lijke Katholieke Kerk wordt er door beleedigd, zij
» misbruiken en maken te schande verscheiden cere-
» moniën en sacramenten. Het menschelijk geslacht
» wordt er door beleedigd, want tovenaars boeleren
» met den duivel zelve en overtreden de wetten der
» menschelijke natuur. Het algemeen welzijn wordt
» beleedigd door dezen tegenstand, levende en leven-
» looze schepselen door beschadiging op jammer-
» lijke wijze te gronde gerigt. In aanmerking van dit
» alles heeft men billijk ten allen tijde, vooral in de
» dagen des *Christendoms*, tegen de lieden van de
» zwarte kunst en de tovenaars scherp onderzoek be-
» volen en zich beijverd, dezelve te vuur en te zwaard
» nitteroeyen.''

Vervolgens wordt de levensgeschiedenis van **MARIA RENATA** verhaald. Hoe zij, te Munchen geboortig, als een kind van 6 tot 7 jaren in de omstreken van Linz, door eenen officier, in wiens gedaante waarschijnlijk de booze geest aan haar verscheen, tot tooverij was aangezet, en dewijl de hel den naam van **MARIA** niet kan verdragen, werd haar in de plaats daarvan de naam gegeven van **EMA RENATA**, *mijne wedergeborene*. Op haar twaalfde jaar is zij reeds zoo ver gekomen, dat haar door den Vorst der duisternis bij tooverachtige bijeenkomsten de eerste rang werd toegestaan. Op 19jarigen leeftijd is zij, hoewel *onwillens*, in het, wegens goede tucht, altijd beroemde klooster Unterzell bij Wurzburg getreden, alwaar

zij om het door haar aangenomen masker van deugd aan de anderen tot subprieores werd voorgesteld. *Vijftig jaren* had RENATA in het klooster doorgebracht, gedurende welken tijd God verhinderde, dat zij, naar hare eigene belijdenis, aan eene enkele kloosterziel schade konde toebrengen. Daarom wilde de satan, dat is zij zelve, hare razernij over de *ligchamen* uitstorten. Derhalve beproefde RENATA vier kloostervrouwen, deels door tooverachtig aanademen, deels door tooverkrachtige wortelen en kruiden, zware en smartelijke ziekten aantejagen. In het ligchaam van vijf andere, benevens in dat van eene leekzuster, tooverde zij verscheiden helsche geesten in.

» Volgens alle deze omstandigheden werd RENATA » aangeklaagd en *aanvankelijk* naar *geestelijke reg-* » *ten* onderzocht, daarna den wereldlijken arm over- » gegeven, en na bevind van zaken ter dood ge- » doemd. De geëischte straf is, wel is waar, door » de lofwaardigste, zijne hoogvorstelijke genade aan- » geboren goedertierenheid verzacht in zooverre, dat » zij alleen door het zwaard gedood zou worden, even- » wel is haar lijk toch naar den brandstapel verwe- » zen, opdat er van de tooveres niet het geringste » overblijve en zelfs hare nagedachtenis in de aarde » verzinke.”

Even stichtelijk is de rede ten besluite, om daardoor het volk te leeren: 1) Hoe God het verborgen duivels-handwerk toelaat, opdat zoovele Atheïsten ten laatste aan heksen, toovenaars en den duivel gelooven; 2) opdat men tegen het tooverachtig handwerk der stipwaarzegkunde, den tooverspiegel, het waarzeggen met bekers, schalen en kopjes geestelijke wa-

penen aangrijpe; 3). opdat men de genademiddelen bewondere, zoo als ook hier RENATA eindelijk aan de klauwen des duivels werd ontruk.

§ 81.

*Het natuurlijk beloop en verdere verschijnselen van
het heksenwezen.*

Volgens den heksenhamer — eene god- en regtsgeleerde verklaring van de tooverbul en den criminelen codex — wordt het geloof aan de boelduivels en hunne gemeenschap met het heksenheir in allerlei ontucht en misdaad een onbestreden axioma, en de vuurdood een onomstootelijk regt. Het algemeen bijgeloof droeg daarom ook voornamelijk daartoe het zijne bij, ten einde de phantasie, reeds door fabeltjes, godsdienstige dweepzucht, zinbedrog en ziekens opgewekt, geheel verward te maken; waarom men dan ook in de bekentenissen bij de verhoren der heksenprocessen meestal eene gedeeltelijke gefixeerde waanzinnigheid bij de beschuldigten opmerkt. Aan de zinsbetoovering bij zulke bewogene toestanden des gemoeds was het niet moeilijk, om het tooverwerk van den schijn tot wezenlijkheid te maken, en den werkelijken indruk der zinnen voor den schijn aantenemen. De illusie vestigt zich, hoewel ook in den beginne voor bedrog gehouden, als men haar iemand herhaalde malen voorspreekt, of ook als men zich dezelve (om zoo te spreken) inliegt, of als men het schijnbeeld ook maar vasthoudt, zoo als reeds MENGS heeft opgemerkt: dat de figuren zich in beweging stellen, als men ze lang aanziet. Daarom zijn ook de beken-

tenissen, door de menschen zelve afgelegd, dat zij menschen, dieren en duivelen zagen, ligtelijk te verklaren. De medegedeelde vaarten door de lucht zijn analoog met de verschijnselen van magnetische en andere visioenen, en de gemeenschap juist met de voorwerpen van hunne vrees, en der verbeelding met derzelver gewrochten, komt uit dezelfde bron. Wat die verwarde beelden en voorstellingen betreft; die gedaante-verwisselingen van dieren en menschen; die spoken en bloedzuigende vampijrs (grafspoken), welke vooral in Hongarijen en Servien, tegelijk met het grofste bijgeloof, epidemisch waren; die heksendansen, eeredienst en maaltijden derzelve, — het is waarlijk minder bevreemdend, dat zoodanige phantasiebeelden zich zelve konden scheppen, dan dat men haar het burgerregt schonk, te meer, daar de aangeklaagden meestal deze beschuldigingen, althans in den beginne, ontkenden, ja zelfs menigmaal op de pijnbank bleven loochenen.

Er waren echter ook allerlei boeken en geschriften, om te leeren, hoe men met de geesten in aanraking kwam. Zoo was er een bepaald heksenpoeder en eene heksenzalf, welke eene soort van somnambulismus voortbragten, waartoe dan verdoovende kruiden, als *Aconitum*, hetwelk reeds volgens de opmerking van CARDANUS het gevoel van te vliegen voortbrengt, *Hyoscianus*, *Taxus*, *Hypericum* en *Asa Foetida*, Zwavel en *Spiesglas* gebezigd en allerlei berookingen werden in het werk gesteld. Met die zalven, waaronder dan narcotica, knoflook enz. gemengd werd, wreef men zich krachtig in, vooral ook de Genitalia, waarvan dan nymphomanische, hysterische en somnambule verschijnselen de gevolgen wa-

ren. Want achter den voorhang van deze tooveren wonderwereld verbergde zich de onzuivere daemon in het natuurlijk vleesch, dat teugeloos werd ingewilligd. Volgens het gevoelen van JUNG STILLING 1), vloeijen godsdienstige opgewektheden dikwerf uit zeer onreine bronnen. Zoo bragt onder anderen een fanatiek gezelschap in de dertig bekende jaren der vorige eeuw eene dusdanige opgewondenheid voort op magnetische wijze, door voortdurend wrijven en knijpen des ligchaams, en die verrukten werden dan voor wedergeborenen gehouden. Het kwam dus later op de verklaring aan, of men bij het opgewekte leven des gevoels en der verbeelding eene heksenspokerij en een verkeer met den duivel, of een voorbeeld van heiligheid liet gelden; want die eersten waren niet meer met lagere driften en zondige lusten behebt, dan deze laatsten slechts een gereinigd verstand en zuivere werken van liefde openbaarden. Krampen en allerlei kranke verschijnselen waren bij beide deze soorten van menschen van oudsher in het gevolg. Men schreef dezelve daar evenwel alleen aan de magt der hel toe, en meende, gelijk eenmaal MOZES, die duivelsdienst met heel zijn aanhang te vuur en te zwaard te moeten verdelen. Met deze krampen waren menigmaal dezelfde ongewone verschijnselen gepaard, als men zeheden nog dikwijls, vooral bij het magnetismus, waarneemt. Die duistere tijd was niet in staat dezelve als gevolgen van abnormale natuurprocessen te beoordeelen, maar vooronderstelde overal het kwade beginsel, en beschouwde de krampen en de daarmede

---

1) THEOBALD, oder die Schwärmer, 1 Th. s. 244.

verbonden verschijnselen , als werken des duivels , de daarmede behepte kranken zelve als bezeten en bondgenooten van den boozen. Zoo lezen wij in de heksenprocessen , dat bij de vreeselijkste krampachtige verwringingen der ledematen niet alleen allerlei gezigten te voorschijn kwamen , welke alleen de duivel bedenken konde ; dat zulke betooverden in de schrikkelijkste en dolste bewegingen , zoo als in St. Vitusdans en Epilepsies niet alleen op den grond nederstortteden ; maar dat zij ook langs muren en wanden in de hoogte kropen , zich in de lucht verhieven , in dansen , sprongen en verdraaijingen het lijf en de leden op geheel onbegrijpelijke wijze , die voor elk gezond mensch onmogelijk was , opwaarts en benedenwaarts , her- en derwaarts plagten te verdraaijen , zonder daarvan schade te lijden ; dat zij , even als in de katalepsie menigmaal voor alle uitwendige prikkels , stooten en steken , knijpen en branden geheel ongevoelig waren , en zelfs onder de vreeselijkste martelingen van de pijnbank insliepen , zonder smart te ondervinden ; dat hen de buik , even als bij Hysterici , aan een ton gelijk opliep , zonder te bersten , dan weder ingetrokken werd , als ware dezelve geheel verdwenen , maar ook plotseling , als een blaasbalg , bij rukken en met luid geklank op en neder ging , opzwool en inkromp ; — dat (tout comme chez nous) zulke beheksten soms allerlei stoffen en werktuigen uitbraakten , of uit verschillende ligchaamsdeelen te voorschijn bragten , b. v. wormen , eijerschalen , haren , doeken , garen , spelden , naalden , spijkers , glaswerk ; dat anderen integendeel gedurende langen tijd van alle voedsel zich onthielden en toch bij lijf en krachten bleven.

§ 82.

Berigten aangaande de Heksenprocessen te Arras, Mora en Wurzburg.

Het natuurlijk beloop dezer verschijnselen kan uit de regtsstukken der heksenprocessen, dat schromelijk schouwspel van menschelijke verblindings, even goed blijken, als uit de bijzondere levensschetsen en schriften der moedige bestrijders van het heksengeloof; als TARTAROTTI 1), MAFFEI DEL OSSA, BECKER 2) THOMASIIUS 3), WIER 4), REGINAL SCOT enz. 5). Het zijn deze, die ons de natuurlijke herkomst dezer verschijnselen aantoonen en den duivelschen aard van derzelver vervolging met levendige kleuren schetsen. Geen land of volk bleef achter, om (zoo als SEMLER zich uitdrukt) deze vervloekte comedie mede te spelen, iedere godsdienst-partij — Protestanten zoo wel als Katholijken — wedijverden om den voorrang in het vervolgen der heksen. Honderdduizenden werden de slagtoffers, en rouw en ramp verbreidde zich alom op de vleugelen der duisternis. De doodsengel waarde zoowel om de ziekbedden als in den rei der kinderen van 9 tot 14 jaren, zelfs de grijsaards werden niet verschoond; daar was geen vrijdom ook voor den vreemdeling, die voorbij toog, ja, de voorbeelden

---

1) Del Congresso notturno delle lamie libri tre, s'aggiungono due dissertazioni sopra l'Arte magica. Roveredo 1750.

2) BALTHAZAR BECKER, de betooverde wereld.

3) CHRIST. THOMASIIUS, freimüthige Gedanken oder Monatsgespräche; Geschichte der Weisheit und Thorheit.

4) De præstigiis dæmonum.

5) Discovery of Witchcraft. London 1602.

zijn dáár van blinde dochterkens, die niet werden gespaard; lieden van aanzien en vermogen werden vaak, uit nijd, wraakzucht en haat, van hekserij beschuldigd, omdat hun verstand hen met opgeklaarde denkbeelden, hunne vlijt met rijkdommen en hun stand met eere begiftigd had. De betuigingen van onschuld werden voor leugen uitgekreten, de angst en de ontsteltenis bij de aanklagte voor bewijzen van schuld; en dien, die moedig de waarheid volhield, ontwong eene uren lange foltering eindelijk den leugen, tot dat de dood aan al dien ijsselijken jammer een einde maakte. Reeds HAUBER leverde die schets 1) met de bede aan zijne lezers, vooral aan hen, die in dien duivelspoel geen inzicht hadden, en nog altijd waanden, dat in de leer van den lichamelijken invloed des duivels iets Goddelijks was en waars, bij al wat heilig is (per viscera Christi) toch te bedenken, wie wel zijn leven zeker zou gebleven zijn, zoo aan dat moorden en branden geen paal en perk ware gesteld geworden. Tot bevestiging van het bovenstaande mogen vooral dienen de navolgende meest merkwaardige processen, naar tijdsorde medegedeeld.

- 1). Het heksenproces van Arras, in Frankrijk, 1459.
- 2). Het beruchte heksenproces te Mora, in Zweden, 1670; en 3). Het reeds aangevoerde proces der non RENATA te Wurzburg, 1749. De eerste levert reeds getuigenis van dæmonische zamenkomsten der zoogenoemde boelduivels, van het mannelijk en vrouwelijk geslacht. Mannen en vrouwen werden plot-

---

1) Acta magica, bei Horst. Zauberbibliothek, 2 Bd. S. 153.

seling des nachts naar afgelegen oorden en woesteningen heengevoerd, troffen daar zelfs den duivel aan in de gedaante van een' man (in het zuiden van Frankrijk in de gedaante van een' bok), wiens aangezicht zij nooit te zien kregen. Wat daar bij die voorgewende zamenkomsten gebeurde, gaat alles te boven, wat men van bijgeloof ooit heeft gehoord, en draagt het blijk van geile zinnelijkheid en onreine verbeelding bij de betooverden, zoo wel als van de meest denkbare ligtvaardigheid, waarmede voorname lieden, heeren, prelaten, overheidspersonen, als zullende in zulke verzamelingen zijn gezien, werden aangeklaagd. Even plotseling werden zij ook weder op hunne legersteden teruggetooverd, waar zij bij het aanbreken van den dageraad ontwaakten. Moge het heksenproces te Arras in regterlijke gruwelen de latere overtreffen, dat van Mora geeft hetzelfde aan gruwzaamheid niets toe, ja overtreft het veeleer als bewijs van het algemeen geloof aan tooverij, aan onzin der vrouwelijke getuigenissen en aan eene schier algemeen besmettelijke geestverwarring; zelfs de kinderen werden in de instructies gemengd, zoo als b. v. een vierjarig kind in het heksenverhoor te berde bragt, »dat »hij zijne les nog niet in het hoofd had, die hem »was opgegeven." De kennelijk razende wijven schenen de kinderen te hebben aangestoken, want sommige dezer kregen gelijktijdig de vreemdste toevallen, als krampen, flauwten enz., waarin zij mijmerden en van heksendansen en den Bloksberg, de plaats der zamenkomsten, droomden.

Een algemeene schrik beving geheel Zweden, toen de Koning een onderzoek beval, waarbij in Mora de inquisitie, die door hare foltering en zekerheid

der bewijzen wel wist daartestellen , twee en zeventig vrouwen en vijftien kinderen ten dood veroordeelde , en eene menigte anderen aan zware straffen overleverde. Schier alle veroordeelde slagtoffers bekenden de onzinnigste dingen en fratsen , die zij met den duivel in allerlei gedaante en kleeding hadden bedreven, hoe en wat zij met hem gegeten hadden , terwijl hij niet alleen met hen in huwelijksgemeenschap had verkeerd , maar zelfs zich door eenen priester had laten doopen , enz.

Eindelijk werd met het proces van **EMA RENATA** te Wurzburg (het laatste in Duitschland ; in Zwitserland was er nog een in 1780) wel het vuur der brandstapelen uitgedoofd , maar het spook der bezetenheid nog niet verdelgd. In het klooster toch van **RENATA** te Unterzell waren nog lang daarna vele nonnen , die zich voor bezeten hielden ; overal zocht men duivelsbezweerderen op , maar geene artsen. Het blijkt echter uit het verhoor van **RENATA** en uit andere berichten duidelijk , dat genoemde bezetenheid de kenmerkendste teekenen van krankheden droeg , zoo als deze van oudsher in kloosters misschien menigvuldiger dan buiten dezelve steeds werden aangetroffen. Allen klaagden over snijdingen in het lijf en ongewone buiksbewegingen , over angst , beklemming , sprakeeloosheid , enz. nog vóór het uitbreken der werkelijke convulsies en de toevallen van razernij , waarin zij den hevigsten afkeer tegen al wat heilig is openbaarden. De zieken antwoordden treffend in de rol der verborgen spoken of der boozen zelve , menigmaal met gehuil en nabootsing van dieren geluiden , en wisten somtijds de bezweerdere door aanduiding hunner onkunde of openbaring hunner gebreken bijster in het naauw

te brengen. De toevallen eindigden met flauwten , hevige buikloop (hetgeen voor de laatste sporen des duivels werd gehouden), met eene algemeene uitwasing , waarna rust , opgeruimdheid en tijdelijke gezondheid wederkeerden. Het meest ongewone , hetgeen men louter aan den invloed des boozen meende te moeten toeschrijven , waren de vreesselijkste aanvallen van gezichtsvertrekkingen en verdraaijingen des lichaams , gepaard met sprakeloosheid of met geschreeuw , katalepsien , stuiptrekkingen met allerlei profetische gezigten , de wijze van besmetting en overdraging der krampen en visioenen aan de medezusteren ; de straks op te noemen verschijnselen der nachtmerrie , de gevoelloosheid voor uitwendige prikkeling en somtijds de langdurige ontbering van levensmiddelen , zoo als ook het te voorschijn komen van nagels en naalden uit deze of gene deelen des lichaams.

Alle deze verschijnselen vinden wij deels bij magnetische toestanden , deels ook elders hier en daar weder , zoo als reeds meermalen is aangetoond. Daar wij in het vervolg nog meer gelijksoortigs aantreffen en op meer van dien aard zullen terugkomen , zoo willen wij hier nog slechts op de meest in het oog loopende , laatstelijk genoemde , verschijnselen een' enkelen blik werpen.

§ 83.

Opheldering van genoemde tooververschijnselen.

De nachtmerrie ; het hongeren ; nagels en naalden in het vleesch der heksen.

Die stuiptrekkingen , waarvan in de heksenprocessen zoo vaak gewag wordt gemaakt , zijn iets zeer al-

gemeens bij alle krampachtige personen; wij troffen die aan bij de Brahmanen en de Orakelen, zoo wel als bij den St. Vitusdans en den waanzin. De daaraan verbonden visioenen vormen zich naar de individuele verhouding en vatbaarheid der verbeeldingskracht. Meestal paart zich een halfwakende toestand aan eene borstkramp, en de bekende nachtmerrie ontstaat. Een dier of een wangedrocht, een reus of een kobold komt aanstappen en legt zich op de beklemde borst, waarin de circulatie gestremd en de werkzaamheid der spieren gestuit is, zoodat de daarmede behebte geen lid verroeren kan. Reeds bij de gewone nachtmerrie, die vooral in de jeugd bij overladen of ongestelde maag ligtelijk ontstaat, ontdekt men somtijds, wat ook bij zeer hevige krampen wordt waargenomen, na den aanval, opzwellingen of blaauwe vlekken of zelfs plaatselijke bloedingen. De plaatselijke congestie der door krampen hevig te zaamgeperste sappen veroorzaakt dat bange gevoel en brengt eene pijn te weeg, die nog lang, ook na het verdwijnen der visioenen en het ophouden van den aanval, kan blijven voortduren. Zoo zag zeker iemand, dat een geest hem aangreep, en nadat deze was verdwenen, voelde hij op de plek, waar hij aangegrepen was, vele dagen lang pijn; bij anderen waren die plekken werkelijk opgezwollen. Dat men denzulken het geloof aan werkelijke spoken niet ontnemen kan, is wel niet te verwonderen, daar zij zich anderzins de bepaalde pijn en de gezwollen niet kunnen verklaren. Ook leert de ondervinding, dat menschen door overvallen van verbazenden schrik over het geheele ligchaam zijn opgezwollen. In gemelde geestelijke visioenen bepaalde zich de schrik slechts op

dat deel, dat van een' geest gezegd werd te zijn aangeroerd. Deze plaats, van eenen rechtzinnigen, katholijken, zeer helder denkenden geestelijke, L. PHIL. ED. LILLBOFF 1), wischt met eene enkele pennestreek de donkerheid weg der in gemelden heksentijd onder de godgeleerden algemeen heerschende verblindings, en heft de fakkel op van het gezond verstand en de beproefde ondervinding.

Een ander verschijnsel der tooverij was de somwijlen waargenomen volslagen gevoelloosheid ook voor de sterkste uitwendige prikkeling, hetgeen men den duivelsslaap noemde. Wij hebben reeds gezien, dat bij sterke spierversijving in waanzin en in verrukking dit zoo geheel zeldzaam niet is, hetgeen bij volslagen negatieven toestand van de polen der uitwendige zintuigen ook niet moeilijk is om te begrijpen. Bij magnetisch helderzienden wordt zulks menigmaal waargenomen. In Parijs heeft voor eenige jaren eene helderziende zich zelve het afzetten eener verharde borst in den slaap voorgeschreven; en toen deze naderhand ook in den slaap weggenomen was, was zij zeer verwonderd, want zij had niets van de operatie gevoeld. Zulk eene gevoelloosheid voor een' zekeren tijd heb ik zelf dikwijls gezien, en mej. H. kon ik, korten tijd nadat zij haar dijbeen ontwricht had, alleen daardoor over de twintig mijlen ver in twee dagen brengen, dat zij meestentijds op reize sliep. Diezelfde helderziende plaatste eene andere patient eene brandende moxa op den hartkuil en eene andere op de heup, zonder dat deze in den slaap iets daarvan ge-

---

1) Ueber die Wunder des Christenthums und deren Verhältnisz zum thier. Magnetismus, 1 Thl. S. 110.

waar werd. Dergelijke gevoelloosheid, bij de hevigste martelingen van de pijnbank, heeft men zonder eenige tooverij in gelijksoortige verschijnselen geheel op dezelfde wijze, ook in latere tijden, waargenomen. HORST 1) verhaalt, dat zekere koopman LÖHNIG, uit Silesie, onder de regering van Keizer PAUL, tot honderd vijf en zeventig knoetslagen was veroordeeld geworden. Tegelijk ontving een tweede 30, een derde 50 slagen, van welke LÖHNIG den eersten onder zijne oogen sterven en den anderen met de voeten zag wegtrappen. En toen eindelijk de beurt aan hem kwam, verloor van dien oogenblik af LÖHNIG, onder het strijken der knoetzweepen, alle bewustheid en alle gevoel. Hij ontving het volle getal slagen; beide de neusgaten werden hem opgereten en het voorhoofd gebrandmerkt, en LÖHNIG had naar zijne verzekering van dat alles niets gevoeld. HEIM 2) verhaalt meerdere gevallen van tijdelijke opheffing van bewustzijn en gevoel bij anders gezonde individuen. Onder anderen bekwam een soldaat van twee onderofficieren 50 slagen, die hij, zonder eenig teeken van smart te geven en zonder zich te verroeren, ten einde toe ontving. Toen men ophield, sprak de mishandelde tot den kommanderenden officier: »ik vraag u wel excuus, dat ik in uwe tegenwoordigheid ben ingeslapen.» Een soortgelijk, doch nog opmerkelijker voorbeeld verhaalt HORST t. a. p. Daar zijn menschen geweest, die zich willekeurig in een' staat van verstijving en uitwendige gevoelloosheid konden verplaat-

---

1) Zauberbibliothek, 5 B., S. 395.

2) HORN, Archiv. für praktische Medicin und Klinik, 6 B. no. 3.

sen, zoo als b. v. de beroemde **CARDANUS**. Van sommige heiligen staan vele dergelijke geloofwaardige gevallen opgeteekend, bijzonder onder hunne martelingen.

Zoo verhaalt **AUGUSTINUS** 1): » Daar was een priester, met name **RESTITUTUS**, in Calama, die naar be-lieven, door het nabootsen van zekeren jammertoon, » zich in zulk eene verrukking van zinnen bragt, dat » hij eenen dooden geleek, niet slechts voor knijpen » en steken gevoelloos, maar zelfs eens zonder smart » of wonde onbrandbaar voor het vuur." Men bemerkte bij hem zelfs geene ademhaling, en hij zelf zeide, » dat hij slechts luide stemmen hoorde als in de verte." Toen in 1461 de Hussiters in groote vervolging geraakten, werd te Praag een vrij aanzienlijk en vroom man op de pijnbank gebragt. Met hem gebeurde iets dergelijks. Op de ladder uitgerekt en gepijnigd, verloor hij het gebruik van alle zijne uitwendige zintuigen, als ware hij dood, en hij ondervond niet de minste pijnen. De beulen zelfs meenden, dat hij den adem had uitgeblazen, maakten hem van de ladder los en wierpen hem over den grond. Na eenige uren kwam hij weer bij, zich verwonderende, dat hem de zijde, de handen en de voeten zoo pijnlijk waren. Toen hij echter de merken en striemen in zijn ligchaam en de foltertuitgen, die de beulen nog in hunne handen hielden, opgemerkt had, leidde hij daaruit af, wat hem was overgekomen. Vervolgens verhaalt hij een' heerlijken droom, dien hij gedurende zijne martelingen had gehad. Hij was gevoerd geweest op een schoon aanlokkelijk veld, in

1) De civitate Dei l. 14, c. 24.

welke midden een boom stond met een rijkdom van heerlijke vruchten. In deszelfs takken krioelde het van allerlei gevogelte, dat hun gezang had aangeheven. Te midden dier vogelen vertoonde zich echter een jongeling, die het vogelenkoor met een klein stokje zoo bestuurde, dat geen dezer een oogenblik de gestelde orde verstoorde of de reijen verliet. Ook zag hij drie mannen, die dien boom aanschouwden; en wat opmerkelijk was, een jaar daarna werd een gelijk aantal mannen, die op die vorigen geleken, tot voorstanders der Kerk verkoren 1).

Over het langdurig vasten hebben wij bij andere krankheden evenzeer waarnemingen gedaan, die dikwerf aan het ongeloofelijke grenzen. Bij de Indiers is het een gebruikelijk middel, gelijk wij sagen, om in geestverrukking te geraken; bij zeer vromen, onder de heiligen gerangschikt, is het een niet zeldzaam verschijnsel, gelijk wij verder zullen opmerken. Wat nu al dat tuig betreft, hetwelk bij de Heksen te voorschijn komt uit verschillende lichaamsdeelen, zoo is ook dit verschijnsel zeer oud en ook in onzen tijd niet zonder voorbeeld. Hier is echter het spook al te grof zinnelijk, dan dat men tot bovennatuurlijke oorzaken de toevlugt nemen kon. De duivel verstaat waarschijnlijk de geheime kunst, om met nagels en naalden verstopportje te spelen, veel te goed, dan dat hij die zelf uit de hel zou halen of ze stelen, om er heden het vrome kind en morgen de booze heks mede te plagen. Nergens echter zijn deze zaken in 's menschen ligchaam gewassen of door een wonder daarin gekomen. Goochelaars slikten steenen en glasscher-

---

1) HORST, t. a. p., 4 B. S. 337.

ven, messen en vorken in en wierpen die dingen gereedelijk weder uit, zoo als voor korten tijd iemand in Amerika tot aller verbazing vertoonde, maar toch ten laatsten aan de gevolgen stierf; bij opening vond men eene massa van die dingen in zijne maag. In waanzin en bij zenuwtrekkingen nemen patienten dikwijls allerlei tuig in, anderen steken nagels en naalden in de lichaamsopeningen, ook wel in het vleesch, en ook gebeurt het niet zelden, dat zieken, om anderer opmerkzaamheid en medelijden optewekken, op hunne wijze eene heldenrol spelen, zich eene deugd stellende in groote pijn en smart, in lijden en zwakheid. Dat stokpaardje van menschelijke zwakheid kan louter voor liefhebberij worden bereden; het kan desniettemin, naar luid der geschiedenis, tot groot misbruik leiden. De meest onreine inzigten schuilen vaak achter de schermen, louter om iets dat vrij natuurlijk is te verkrijgen, waartoe nagels en naalden met der daad reeds menigmaal het middel zijn geweest. Zoo zag voor ettelijke jaren een beroemd en zeer nauwlettend geneesheer gedurende langen tijd zeker iemand eene groote verzameling van naalden kwijt raken en wel voornamelijk langs den pisweg. Hij zelf bood vaak de behulpzame hand bij de ontlasting, tot dat hij bij toeval het bedrog ontdekte. Die naalden en nagels hebben steeds eene groote rol gespeeld. Reeds WIER verhaalt, in navolging van J. RUFUS, dat een bezeten meisje in Constanz, na de hevigste smarten in de baarmoeder, van eene menigte dergelijke dingen verlost is 1).

---

1) *Famulum cujusdam civis a daemone compressam, elique tandem per poenitentiam valedixisse, ac postea tantos in utero sensisse cruciatus, ut in singulas fere horas infantem se crederet enixuram: inde clavos ferreos, ligna, ultra confrica, crines, lapides, ossa et hujusmodi ex matrice excrevisse.*

Bij het haar, de wijerschalen, het garen, zelfs glas en steenen, dat op onbekende wijze te voorschijn is gekomen, vond men reeds minder tooverij; de duivel wist met nagels en naalden beter zijn doel te bereiken. Trouwens men moge hier, omdat het eene zaak is, waarmede vrouwen haar handwerk bedrijven, minder gemakkelijk op heeterdaad kunnen betrappen, of de visa reperta te berde brengen; reeds in den heksen-tijd oordeelde men over dit alles in dienzelfden geest, zoo als blijkt uit eene handleiding, hoe de heksenprocessen te instrueren, te vinden in de tooverbibliotheek van HORST 1).

§ 84.

*De convulsionarissen op het kerkhof St. Medard;
de Geeselaars en de Danswoede.*

Er waren in de middeleeuwen nog andere verwante verschijnselen, die evenzeer den oorsprong hadden

1) t. a. p. 3 B., S. 119.

Instructio pro formandis processibus in causis strigum, sortilegiorum et maleficiorum. Romae 1657.

Daar leest men: „Et ideo si perquirentur singulorum lecti, praecipue e pluma confecti, nec mirum quod quandoque reperiantur acus, nam ubi sunt mulieres, acus ubique abundat et facile est, quod per accidens spatio alicujus temporis multae acus in praedictis mobilibus introcludantur. Neque forsan absre est considerare, daemone aliquando talia supponere potuisse absque participatione, ut inde credantur maleficium commissum et sic aliqua persona indebite damnum patiat, quemadmodum videmus in actu exorcismi nonnullorum obsessorum qui videntur evomere acus, clavos et diversa involucra, quae tamen impossibile est obsessos in corpore habere, prout non habent cet. Ex quibus patet, quam circumspectus esse debeat judex circa hujusmodi reperta, cum de facili, vel potuerint supponi, vel esse naturalia, vel (zoo voegt hij daarbij ter liefde zijner eeuw) facta opera daemone sine alicujus ministerio.”

in godsdienstige geestdrijverij. Daartoe behooren de geestverrukkingen der convulsionarissen op het kerkhof St. Medard te Parijs, werwaarts in 1724 tot 1736 eene menigte kranken stroomden, om het graf van den Diaken PARIS te bezoeken. Zij hadden daar, volgens CARRE DE MONTGERON 1), de hevigste convulsies en allerlei visioenen, die veel op die der bovenvermelde bezetenen geleken. Zoo zouden zij ongevoelig en onverlet steken en stooten met puntige stokken en ijzeren staven hebben kunnen verdragen en de zwaarste schokken onbewegelijk verduren. Dat het aldaar aan geene gemeenschap der geesten, evenmin als aan de grootste wonderteekenen ontbrak, spreekt wel van zelf. De aartsbisschop van Parijs kon zich echter niet weerhouden dezelve *wonderen* te noemen, *die geen anderen oorsprong hadden dan list, leugen en bedrog* 2), hetwelk te meer afsteekt bij de berigten der Jansenisten, die ze vergeleken als bewijzen van goddelijke inwerking met de wonderen van JEZUS en de Apostelen. In menig opzigt hadden reeds de zoogenaamde phrygische profeten of Montanisten met deze convulsionarissen veel overeenkomst, waartegen zelfs IRENARUS en TERTULLIANUS hunne stem niet verhieven. Bij kluzenaars en in kloosters waren die convulsies en die extasen reeds na de 5de eeuw niet zeldzaam. Nergens elders vinden wij eene zoo groote opgewondenheid en overspanning, dan bij de zich zelve geeselende boetedoeners en in de danswoede,

---

1) La vérité des miracles opérés par l'intercession de M. PARIS. Cologne 1745.

2) Miracula quae non aliam habent originem, nisi mendacia, dolos fraudesque.

eene volksziekte in de middeleeuwen , zoo als HECKER die beschrijft 1).

Genoemd geesel-genootschap vormde zich in de dertiende eeuw in Italie. Eerst greep het de inwoners van Perugia, daarna die van Rome, eindelijk schier geheel Italie aan. Toen zonde en ongerechtigheid Italie hadden geschandvlekt, overviel den volke eene groote rouw, en de schrik des Heeren kwam over de natie. Groot en klein, jong en oud, vijfjarige kinderen zelfs togen dagelijks naakt door de steden, met geeselsweepen uit lederen riemen gewappend, waarmede zij zichzelve onder zuchten en weklagen hevig en ten bloede toe op de schouderen sloegen, luid schreeuwende om 's Hemels barmhartigheid. Des nachts zelfs hadden zij zulke omgangen, bij wijlen ten getale van tienduizend, met brandende kaarsen in de hand, voorafgegaan door priesters en vaandragers. Het allermeest komen zij voor in het midden der veertiende eeuw en wel in het gevolg der toen heerschende ziekte *de zwarte dood*. De geesels der kruisbroederen in Westphalen waren stokken met afhangende zelen, voorzien van ijzeren punten, waarmede zij zich geeselden, tot dat het ligchaam bont en blaauw opzwol. In 1374 zag men te Aken geheele scharen van mannen en vrouwen uit Duitschland komen, die hand aan hand een kring vormden en, hunne zinnen niet meester, in wilde razernijuren lang dansten, totdat zij uitgeput nedervielen. Dan klaagden zij over zware benaauwdheid en kermden en jammerden, tot dat men hen het onderlijf zamenbond, of zelfs door schoppen en vuistslagen samen-

---

1) Die Tanzwuth, eine Volks-krankheit im Mittelalter, 1832.

perste. Sommigen zagen in hunne opgewondenheid den hemel geopend, anderen hadden de hevigste krampen en toevallen met akelige gezichtsvertrekkingen, ja vaak werd de blinde woede dier lieden aanstekelijk voor de omstanders, die, in weérwil van zichzelf, werden medegesleept in hunne razernij. Ongeveer tweehonderd jaar lang had men voorbeelden dier danswoede 1).

§ 85.

De zoogenaamde lachkramp der methodisten. Tooverijen in de weeshuizen te Amsterdam, te Hoorn en te Rijssel.

Aangaande de ten jare 1760 in Amerika ontstane sects der jumpers of springers geeft THOLUCK t. a. p. de navolgende daadzaken op. Hunne Godsdienst oefeningen gaan vergezeld met de wonderlijkste convulsieve gebaarden. Nog heden is bij de Godsdienstige zamenkomsten der methodisten, die in de open lucht worden gehouden, de uitbarsting van ontzettende kramptoevallen, aan de hysterische trekkingen der vrouwen gelijk, bekend onder den naam *Jerking*, niets ongewoons. Daartoe behoort ook de merkwaardige aanstekelijke lachlust, die onder hunne Godsdienstige verrigtingen hen beving. Vrouwen lachten dikwijls twee dagen lang, hetgeen zij, als met aanvechtingen des satans behebt, niet konden wederstaan. Hun stichter WESLEY had die lachlust

---

1) A. THOLUCK, vermischte Schriften, I Thl. S. 91 cet. FORSTEMANN, die Christlichen Geissler-Gesellschaften 1828.

reeds 12 jaar vroeger voor het eerst gehad , op zekeren zondag , wandelende met zijn' broeder in het veld onder het zingen van geestelijke liederen. Geen van beiden vermogt zich met alle mogelijke inspanning te bedwingen , zoodat zij genoodzaakt waren naar huis te gaan. Bijzonder opzien wekte de arme L. , van wien men zeker wist , dat hij niet veinsde. » Nog nooit , » zegt hij , » heb ik iemand gezien , die » zoo schrikkelijk van booze geesten her- en derwaarts » werd geslingerd. Nu eens lachte hij zoo luid , dat » hij te stikken dreigde ; dan weder brak hij los in » vervloeking en godslasteringen , dan eens stampte » hij met zoo geweldige kracht op den grond , dat » vier à vijf man niet in staat waren hem te weer- » houden , (even als de bezetenen) ; ten laatsten riep » hij met zwakke stem CHRISTUS aan om hulpe en » het hevige kramptoeval hield op. Omdat die toe- » vallen zich door lagchen openbaarden , hield men » dezelve voor duivelswerk. »

Onder dezelfde rubriek mogen die vreemde tooverachtige voorvallen worden gerangschikt in de weeshuizen te Amsterdam en te Hoorn , die volkomen gelijken op hetgeen aan de ongelukkige kinderen van Mora gebeurde. De Nederlandsche geschiedschrijver P. C. HOOPT verhaalt van het jaar 1566 , dat de weeskinderen te Amsterdam alstoen zoo verschrikkelijk zouden gekweld zijn , dat iemand de haren te berge rijzen. Trouwens een aantal kinderen , van booze geesten bezeten , werd niet slechts op allerlei wijze gefolterd , zoodat zij , aan de bezetenheid ontheven , hun leven lang nog de sporen behielden , maar zij klouterden zelfs , als katten , tegen de muren en de daken op en trokken zulke afschuwelijke gezigten , dat

ook den onverschrokkensten mensch eene huivering door de leden sloeg. Zij konden vreemde talen spreken, en verhaalden dingen, die elders in datzelfde oogenblik, al ware het in de kerkerholen, voorvielen. Vooral speelden zij hun onzalig spel voor de huizen van zekere vrouwen, die men deswege voor tooverheksen uitkreet. In het weeshuis te Hoorn ging het in het eigen jaar als te Mora desgelijks op de volgende wijze toe, zoo als ons BEKKER, die FRANS KUIPER in zijn werk over de duivelen gevolgd is, verhaalt. Ten jare 1670 werd een groot aantal weeskinderen van beiderlei kunne, doch meestendeels van teugelloozen aard, door eene bijzondere ziekte overvallen, waarvoor verschillende medicinae doctores geen raad wisten. De kinderen vielen plotseling neêr en verloren hun bewustzijn; zij werden erbarmelijk geslingerd en her- en derwaarts gescheurd, trappelden met de voeten, sloegen met de armen en met het hoofd tegen den grond, knersten met de tanden, huilden en jankten als honden. Bij eenigen ging de buik zoo hevig op en neder, als of een levendig dier zich daarin bewoog; lagen zij stil, dan waren zij zoo stijf als een stuk hout, en men kon ze wegdragen, zonder dat een lid van hun ligchaam zich bewoog; dikwijls bleven zij uren lang in dien toestand. De toevallen waren voor andere kinderen besmettelijk bij bloote aanschouwing of bij het hooren, slechts van het gehuil en schier bij iedere aandachtsoefening, onder het prediken of in de bedestonden vielen zij voor. Hoe meer men God om hulpe bad, te erger namen de paroxysmen toe. Op vasten-avond waren deze kinderen het uitgelatenst en van hunne toevallen bevrijd (omdat zij dan vreugde en vrijheid genoten), hetgeen

voor daemonisch werd aangezien. Toen men eindelijk de kinderen uit het weeshuis nam en bij de burgers besteedde, waren zij oogenblikkelijk iets beter. In het meisjes-instituut van ANTOINETTE BOURIGNON, die wij straks nader zullen leeren kennen, te Rijsel, 1640—1650, vielen evenzeer dergelijke tooverzaken van behekste meisjes voor, die de eene na de andere, tot meer dan vijfzig toe, allen zelve bekenden, dat zij konden heksen, nadat de eerste, wegens overtreding opgesloten zijnde geweest, een middel tot ontvlugting had gevonden, en bij het verhoor verklaard had: dat de duivel haar had bevrijd.

§ 86.

Begrip der witte tooverkunst.

Speelde in het tot dusverre vermelde het orakel der daemonen, onder de heerschappij des duivels, dezelfs heillooze rol in de zoogenoemde zwarte kunst met de schrikkelijkste lichaamsverdraaijingen en zielsverwarringen: anderen bragten in later tijd het denkbeeld der witte tooverkunst in verbinding met het vroom geloof aan Goddelijke wonderkracht. Deze witte of natuurlijke tooverkunst bestaat niet in het geloof aan tooverij door duivelsche bezweringen 1), maar zij grondt zich, naar PARACELsus, op de kennis der natuurlijke krachten, alsmede op het wondervermogen der verbeelding door het geloof. » Door het geloof vermag de mensch met zijne verbeelding het

---

1) Ars subtilis, nullis ceremoniis et conjurationibus contaminata.

ongeloofelijke , zelfs zij het ook de krachten van den invloed der hemelteekenen , zich eigenen ; en wordt het gebed met het geloof vereenigd , zoo heeft de verrukte aan God verwante geest in ons een' bovenaardschen werkkring , die zich zoo verre uitstrekt , als onze gedachten , onze verbeelding en ons geloof kunnen reiken." Tot deze witte magie behoort de kracht , om wonderen te doen , de teekenen der natuur te onderkennen en zich ten nutte te maken , de toekomst te voorspellen , den geest geheel in liefde met God te vereenzelvigen , en daardoor onmiddellijk in gemeenschap te treden met het wezen en de werkzaamheid der Godheid 1).

Om echter tot zoo heerlijke inzigten der magie te geraken , is uiterst moeilijk . Men zou in waarheid heilig moeten wezen . En ook al strekt het streven van menig vroom gemoed zich daartoe uit , zoo ligt vervalt het op de bloemrijke doolpaden der Theosophie en verwacht zich in dweepzieke donkerheid van geestelijke inbeekding , bij welke de vrije werkzaamheid des redelijken geestes minder behulpzaam is , dan bij het vroom geloof , hetwelk onmiddellijke verlichting , als bovennatuurlijke genadegift zonder verdiensten , lijdelijk afwacht . Wij moeten de hiertoe behoorende voorbeelden uit de levensgeschiedenissen van verwante Theosophen der zeventiende eeuw niet geheel voorbijgaan , waartoe voor-

---

1) Zoo zegt CAMPANELLE , (de sensu rerum lib. 4. c. 1 et 2) : „qui magiam naturalem probe exercet , cum pietate et reverentia erga Creatorem , meretur saepe ad supernaturalem eligi et cum superis participare : qui autem abutuntur in maleficiis et venenis merentur a daemone ludificari et ad perditionem trahi . Fides requiritur et cordis puritas non historica sed intrinseca , quae cum Deo unanimes nos faciat."

al PORDAGE, BROMLEIJ, ANTOINETTE BOURIGNON, JANE LEAD, POIRET, SWEDENBORG enz. behooren. Bij allen speelt de magie in goeden zin eene hoofdrol, maar eenzijdige theosophische muggezifterijen en buitensporige inbeeldingen van innerlijke verlichting, verrukking en omgang met geesten worden niet minder bij allen gevonden.

§ 87.

PORDAGE en het Philadelphische genootschap.

PORDAGE was ten tijde van CROMWELL een Engelsch prediker. Later van zijne bediening ontzet, werd hij een achtingswaardig geneesheer. In zijn hoofdwerk: »*de ware, Goddelijke bovennatuurkunde*,» stelt PORDAGE de kracht des Woords met het inwendig licht en de goede gezindheid op den voorgrond. Al wie het ware Woord magtig wordt en zich ten nutte weet te maken, met de beste voornemens gewapend, hij kan magische gewrochten daarstellen; want door het inwendig licht erlangt de mensch kondschap van verwijderde en toekomstige dingen. PORDAGE had daarom door deze eigenschappen ook gezigten en omgang met geesten, eens zelfs een' strijd met eenen reus, die een' ontwortelden boom op de schouders droeg en een verbazend groot zwaard in de hand had. Eens verscheen hem een gevleugelde draak, die de helft van het vertrek besloeg en vuur spuwde, totdat hij onmagtig neêrviel. Hij was aan zulke verschijningen, vooral des nachts, gewoon geworden, en de geesten gingen bij hem ter slaapkamer in en uit; meermalen zag, naar zijne verzeke-

ring, zijne vrouw de geesten even goed als hij zelf. Onder dien strijd met den reus verstaat echter **PORDAGE** geenszins een' werkelijken, maar alleen een' magischen of geestelijken strijd, zoo als namelijk (naar zijn oordeel) de eene geest op den anderen werken kan; want daar is een werkelijke, ofschoon onverklaarbare, invloed der geesten op elkander; derzelve werkingen strekken zich uit ook in de verte, zoo dat men door loutere verbeeldingskracht met eene levendige begeerte goed en kwaad kan stichten.

PORDAGE stichtte in 1651 onder gelijkgezinde vrienden het zoogenaamde Philadelphische genootschap, tot hetwelk in den beginne of omtrent twintig leden behoorden, onder anderen met name **JANE LEAD**, **THOM BROMLEIJ**, **EDUARD HOOKER** enz. Dit gezelschap vermeerderde tot op honderd leden, en men noemde hen de broeders der Engelen. Kort na deszelfs stichting vervielen allen in eene der vergaderingen tegelijk in eene geestverrukking, waarin zij eerst visioenen uit de wereld der duisternis in schrikkelijke vormen hadden; naderhand echter, wellicht tot verkwikking, dergelijke ook uit de wereld der Engelen. Deze verrukkingen grepen bijna eene maand lang doorgaans dagelijks plaats, meest in de vergaderingen bij dag, maar ook wel des nachts. De gedaanten uit de wereld der duisternis togen in groote staatsie voor hunne oogen voorbij, op wagens, getrokken door dieren, zoo als draken, tijgers, beeren, enz. De booze geesten verschenen ook in menschelijke gedaante, maar in verschillende misvormingen, b. v. sommigen met kattenooren, anderen met klauwen, of met wanstaltige ledematen, of met vurige oogen, groote tanden en scheeve bekken. Hij

zag geesten op klaarlichten dag in geordende reijen zijn venster voorbijgaan, anderen door de glazen tot in zijne kamer treden. Hij zag deze en andere verschijningen, zoo als hij zelf zich uitdrukt, door het uitwendig gezigt met zijn inwendig oog. »Want,» schrijft hij, »als wij onze oogen sloten, zagen wij »die even goed, als dat wij die geopend hadden; »zoo zagen wij alles tweeledig, inwendig met het oog »der ziele en uitwendig met onze ligchamelijke ooggen; (en nu voegt hij er zelf de verklaring in haar geheel duidelijk nevens) de ware oorspronkelijke grond lag in het openen van het innerlijke »zielsoog, en zoo ging het voort op eene magische »wijze, van het inwendig tot het uitwendig orgaan, »ten gevolge der innigste vereeniging van het in- en »uitwendig gezichtsvermogen.» De booze geesten zoo wel als de Engelen waren overal, in de lucht en op de aarde, en konden nergens worden buitengesloten. Zij zagen dezelve vrij en onverlet door gesloten deuren en vensters komen, zonder die te verbreken, zelfs op den helderen middag. Zij konden zich naar believen veranderen in reuzengestalten of ook in grimmig gedierte. Ook de reukorganen werden aangedaan; zoo verwekten de booze geesten gedurende drie weken, waarin zij hun verschenen, een' verpestenden, afschuwelijken stank, »die hen door eene magische beroering, door middel der sympathie, krachtig aangreep.» Zoo werd ook de smaak zeer bedorven; trouwens zoowel in de eenzaamheid, als in gezelschap van elkander, hadden zij een' ondragelijken daemonischen smaak, als van zwavel, roet en zout door een gemengd, hetgeen hun groote onpasselijkheid, walging en huivering zou hebben kunnen be-

rokkenen, maar de hand des Heeren had hunne krachten geschraagd. Wat het gevoel aangaat, zoo werden zij naar lijf en ziel, gedurende dien tijd, geweldig aangegrepen; zij voelden vreemde magische wonden, steken en pijnen, die niemand beschrijven kon, ten zij hij eenigermate met JOB was beproefd, enz. De duivelen, zegt eindelijk PORDAGE, teekenden ook allerlei figuren op de glazen, en zelfs op de dakpannen, die men niet kon uitwisschen, zoo als b. v. twee halfronden der zichtbare wereld, wagens vol menschen, bespannen met vier paarden, welke beelden zich bestendig schenen te bewegen 1).

§ 88.

*ANTOINETTE BOURIGNON, JANE LEAD, ANNA
FLEISCHER.*

Tot deze enthusiastische geestenzieners behoorden vooral THOM. BROMLEY en de beide vrouwen ANTOINETTE BOURIGNON en JANE LEAD. Beide deze vrouwen hebben door hare geestbeschaving en talrijke geschriften een grooten roep en eene duurzame belangstelling nagelaten; zoodat wij bij haar een oogeblik moeten stilstaan. BOURIGNON was te Rijssel in Vlaanderen in 1616 geboren, waar zij het bovenvermelde meisjes-instituut stichtte, om de haar toevertrouwde kinderen op hare wijze meer voor den hemel, dan voor de aarde op te voeden. Dit echter gelukte haar niet, want dewijl de kleinen liever op aarde bleven, zoo konden zij de vlugt van mevrouw

---

1) HORST t. a. p., I B.

de vrome voorgangster niet tot in den hemel volgen. Hoogstens bereikten zij de lucht en daar geraakten zij, bij mangel aan de noodige lichaamsverpleging, met de toovenaars in gezelschap, die juist toen overal rondspookten. BOURIGNON werd in dezen nood door de vromen met aandachtsoefeningen ondersteund, en door de spotters daarentegen voor gek verklaard. Eindelijk moest zij het instituut verlaten, en nadat zij van het rijk des satans, van wien zij in hare geschriften velerlei had vermeld, zware beproevingen had moeten dulden, redde zij zich door de vlugt. Zij minde van hare vroegste jeugd af reeds een stil afgezonderd leven, met vrome oefeningen en overdenkingen, en had eene bepaalde neiging tot het kloosterleven, waartoe echter hare ouders haar niet wilden believen. Toen zij haar doel niet kon bereiken, sloot zij zich in haar slaapvertrek als in eene kloostercel op, waar zij voor een fraai altaar en crucifix den meesten tijd des nachts biddende bleef op hare knieën. Bij zulke oefeningen had zij dikwijls verschijningen, die haar hare roeping, om in de eenzaamheid te gaan leven en maagd te blijven, te kennen gaven. Daar zij echter, zoo lang nog hare ouders leefden, haar voornemen niet kon vervuld zien, (eens zelfs voedde zij het plan, om in kluzenaars kleederen in woestenijen te gaan leven), zoo opende haar een zekere ST. SAULIEU den weg, na den dood harer ouders, dat meisjes-instituut opterigten. Daar hij nu een dergelijk jongens-instituut gevestigd had, en dit zeer weinig ondersteuning vond, sloeg hij haar een huwelijk voor. De vrome BOURIGNON sloeg die aanbieding in toorn ontstoken waardiglijk af, en nu schrijft men

niet zonder grond dat heksengespoek in hare school aan de lage wraakzucht toe van SAULIEU. BOURIGNON nu hield zich eerst te Gent in Holland, later in Hamburg op. Daar zette zij met gelijkdenkenden hare vrome aandachtsoefeningen en magische aanschouwingen voort en wikkelde zich, door hare talrijke geschriften in menigen theologischen strijd, waarin zij intusschen zeer beroemde vereerders aan hare zijde had; zoo als onder anderen zelfs JOHANN SWAMMERDAM, die in de laatste jaren al wat hij te boek stelde eerst door haar liet nazien en goedkeuren 1).

JANE LEAD, van adellijke herkomst, in Norfolk, had eene zorgvuldige opvoeding genoten; zij neigde echter reeds in hare jeugd tot een eenzaam leven. Na den dood van haren man, met wien zij zeven en twintig jaren was gehuwd geweest, had zij hare eerste verschijning, die naar haar eigen getuigenis de blijken draagt van groote overspanning. Zij onttrok zich sints aan alle huisselijke bezigheid, leefde zelfs als eene kluizenares en had, als medelid van het philadelphisch genootschap, ook zulke geestes-visioenen, die nederkwamen op verlichting door CHRISTUS, den bruidegom der zielen, op de *Wijsheid* in God en op de tooverkracht der wedergeborenen. Die kracht was te vergelijken met eene aanblazing of met eene waarachtig leven gevende lichtvlam, zoo als zij zich uitdrukt,

---

1) Hare levensbeschrijving heeft zij eerst zelve uitgegeven: *La vie intérieure et extérieure de B. par elle même*; naderhand voegde POIRET, die bij hare overige schriften, als: *la dernière miséricorde de dieu, la lumière née en ténèbres; le nouveau ciel et la nouvelle terre* cet. Laatstens is hare levensbeschrijving openbaar gemaakt in het Pantheon van beroemde en merkwaardige vrouwen. Leipzig 1809.

en plant zich als een geestelijke wortel door middel van anderen van zelfs voort. Die haar bezit, erlangt het vermogen, om de gansche natuur, de planten, dieren, mineralen te beheerschen, en indien zich velen op magnetische wijze in ééne kracht vereenigen, dan kunnen zij zelfs de aarde in een paradijs herscheppen. Zij heeft eene groote verzameling van geschriften uitgegeven, zoo als b. v. de hemelsche wolken; openbaring der openbaringen; de wetten van het paradijs; de wonderen der schepping Gods; eene boodschap aan het philadelphische genootschap — allen in 1690 te Amsterdam. Hare litteratuur staat compleet in de acta Leadiana van JAEGER, Tubingen 1712.

De geschiedenis en de gezigten van SWEDENBORG en zijn verkeer met geesten op verschillende planeten zijn te bekend, om daarbij lang stil te staan.

Ten tijde van den dertigjarigen oorlog baarde in Duitschland een groot opzien ANNA M. FLEISCHER uit Freiburg, van wie ANDREAS MOLLER in zijne beschrijving van Freiburg uitvoerig melding maakt. Zij had desgelijks zulke gezigten en openbaringen als boven worden vermeld, die voornamelijk op de toenmalige tijden betrekking hadden; maar zij was grooter dweepster nog dan de overigen en leed aan de vallende ziekte en aan schrikkelijke convulsies, zoo dat zij in hare toevallen vaak als door duivelsch geweld her- en derwaarts geslingerd werd, ja zelfs tot 2 á 3 ellen hoog in de lucht opgeworpen; zij klom op hooge rotsen en daken en hing met de beenen over de gooten heen, waarbij zij godsdienstige liederen aanhief. Zij zag in hare verrukkingen een' schitterenden jongeling, die haar die openbaringen gaf en haar tot deugd ver-

maande, maar ook de duivel verscheen haar met allerlei verzoeking en plagen, zoo dat lijf en leden verrekt werden, al hetwelk na de bejegening van dien jongeling zich weder herstelde. MOLLER zegt: »de zwenking, beweging en zetting harer ledematen geschiedde zoo juist, alsof een heelmeester haar behandelde; hetgeen van mij, van de beide stads-physici en van eene menigte andere personen is gezien en gehoord.» (Eene werkelijke verstuiking van het dijbeen heeft mej. H, gelijk wij boven reeds zagen, in magnetischen slaap, zelve genezen; ik zag noch hoorde daarvan iets, en zij zelve heeft geene verschijning gehad).

Nimmer kwamen er meer dweepers, gezigtenzieners en profeten op, dan in de eerste helft der zeventiende eeuw en ten tijde van den dertigjarigen oorlog, als wanneer benaauwdheden van allerlei aard, jammer en ellende, honger en pest over geheel Duitschland kwamen. Angst en droefheid, reikhalzend verlangen naar bevrijding werkte met de toenmalige godsdiensttwisten zoo prikkelend op de gemoederen, dat godsdienstijver en heldengeloof, zoowel als fanatisme en phantastische stuiptrekkingen, aan de orde van den dag waren. Men zou een aantal namen en voorbeelden kunnen bijbrengen, die echter allen in vorm en inhoud met de bovenstaande volkomen overeenstemmen. De meesten dezer waren echter ook lichamelijk krank, weshalve hunne visioenen minder te rangschikken zijn onder de cathogorie van godsdienstige hersenschimmen. Zoo heeft b. v. CHRISTINA PONLATÖWITZSCH, dochter van een' Poolsch protestantsch geestelijke, door hare gezigten en profetien in Bohemen en Duitschland een verbazend opzien gebaard. Zij had dag en nacht met

open en gesloten oog gezigten van allerlei aard, ver-
rukkingen en omgangen met goesten, aan die van
SWEDENBORG gelijk, maar ook tevens met hare exta-
sen de verbazendste krampen, tot dat zij eens plot-
seling in eene onmagt viel en van hare krampen,
zoo wel als visioenen voor altijd verlost werd.

§ 89.

Gevolgtrekkingen uit bovengenoemde daadzaken.

Uit de schets van bovengenoemde daadzaken mo-
gen wij het volgende door middel van vergelijking
en vrij van alle vooroordeel afleiden:

1). Dat, bij de opzettelijke onttrekking aan de
uiterlijke zinnenwereld en de inkeering tot het oor-
spronkelijk gebied van den menschelijken geest, het
innerlijk aanschouwen in ruimte en tijd en eene ze-
kere profetische gave een algemeen eigendom is van
de menschheid.

2). Dat men daarin de hoogere krachten des
geestes en deszelfs onbelemmerden werkring herkent,
en tevens hoe deze krachten naar willekeur goed en
kwaad kunnen stichten.

3). Dat de verbeelding niettemin bij zoodanige
overwegende inkeering in de innerlijke gemoedswereld
zich ligtelijk te veel onttrekt aan het verstand, als
haar gids, en dan ook in onbeteugelde vaart zich op
dwaalsporen verliest, het innerlijk aanschouwings-
voorwerp verwisselt met de objectieve wezenlijkheid,
en aan hetzelfde uiterlijke zelfstandigheid toeschrijft;
zoo als blijkt uit de verschijningen in het Philadelphi-
sche genootschap, PORDAGE, BOURIGNON en anderen.

4). Dat eene levendige verbeelding in zulk eene vrije vaart, bij heerschende godvruchtige stemming des gemoeds, ligtelijk zou kunnen leiden tot dweeperij, vooral dan, wanneer men de eenzaamheid zoekt en het verkeer met menschen afbreekt of geheel opheft, zoo als bij BOURIGNON en LEAD.

5). Dat in zulk een' samenloop van omstandigheden de visioenen een' schadelijken invloed hebben op het ligchaam, en de gezondheid ondermijnen, zoo niet bij tijds doeltreffende middelen worden gebezigd, om het verbroken evenwigt tusschen ligchaam en ziel te herstellen.

6). Tevens blijkt, hoe bij zulke ongeregelde bewegingen van ligchaam en ziel, hetzij bij kramptoevallen, hetzij bij visioenen, de levensbeweging in het algemeen ongeregeld is, weshalve de verschijningen van beiderlei aard onder de afwijkingen der natuur, onder de ziekten te rangschikken zijn. Visioenen hebben in dergelijke omstandigheden even zoo weinig waarde, als de gezigten, die de magnetisch slapenden in de mindere graden en bij tijdelijk opkomende krampen hebben, daar zij misschien even dikwijls waarheid, als dwaling en waanzin aanduiden.

7). Even gelijk bij eene zeer groote prikkelbaarheid en geheel lijdelijke werkzaamheid ligchaam en geest beiden hare ware verhouding verliezen, en even als een algemeene kramp in de spieren het gansche ligchaam doet lijden en zelfs ieder afzonderlijk stelsel in deszelfs deelen mede lijdend maakt en tot verkeerde werkzaamheid drijft, zoo kan ook eene overspannen of valsche subjectieve aandoening der zinnen andere, ja zelfs alle zintuigen medeslepen tot ontstentenis en afwijking, zoo als wij opmerken bij de beel-

den der fantasie van **PORDAGE** enz. , en somwijlen ook bij gemagnetiseerden waarnemen , wanneer b. v. de afschuwelijke geestengestalten een' pestaardigen reuk en een' helschen smaak achterlieten , of ook , even als geestenzieners , menigmaal niet alleen zien en te gelijk stemmen hooren , maar ook gedruisch en gestommel , hetgeen dus zonder veronderstelling van daemonischen invloed , ganschelijk niet tot het rijk der onmogelijkheid blijkt te behooren.

8). Verder laat zich uit een en ander afleiden , dat , bij eene groote gevoeligheid en eene schier onbeteugelde verbeelding , de uitwendige objectieve indruk der zinnen bij toonen of gezichtsbeelden ligt wint in kracht van beweging en subjectief leven , zoodat een geluid of een toon overgaat in eene sprekende stem , en het beeld , waarop men staart , bewegelijk en persoonlijk wordt , gelijk zulks het geval is bij prikkelbare en geniale kunstenaars ; ja ieder , die langen tijd aanhoudend en uitsluitend op een voorwerp tuurt , zelf ondervinden zal. Zoo was het dan ook met die teekeningen en beeldjes bij **PORDAGE** , die , door den duivel achtergelaten , zich schenen te bewegen.

9). Dat bij de reeds tot gewoonte geworden verwisseling der polariteit onzer zinnen van buiten naar binnen , de overgang niet meer zoo sterk in het oog loopt , van den eenen pool tot den anderen ; dat visioenen zoo wel met gesloten als geopende oogen ontstaan , zoo als er in de hoogere graden der clairvoyance en ook bij **PORDAGE** het geval was , waarvan de laatste , gelijk wij zagen , zelf eene zeer goede verklaring gaf.

10). Dat het dus niet te verwonderen is , wan-

neer ten minste onbeschaafde magische zieners, in zulk een visioensleven eenmaal verdiept, het oordeel der onderscheiding verliezen tusschen subjectieve droombeelden en objectieve natuurvoorwerpen, en niet onderzoeken of de schijn ook door de werkelijkheid wedersproken wordt, dan wel of al dat wonderlijke louter aan natuurlijke uitwendige oorzaken is toe te schrijven; of b. v. die dakpannen niet door een' listigen knaap, of dat spook in het instituut te Rijssel door heimelijke wraakzucht daarheen getooverd is.

11). Dat voorts, bijzonder in godsdienstig opzigt, daar, waar het aldus gesteld is, eene groote behoedzaamheid noodig is, om schijn en wezen, waarheid en verdrinking te onderscheiden; omdat hier ook, zonder opzettelijk bedrog, zoo ligtelijk onwillekeurig zelfsbedrog mogelijk is, en omdat eene godsdienstige stemming van het vrome hart bovendien doorgaans iets innemends heeft, zoodat men zich niet gaarne aan het *honni soit, qui mal y pense* blootstelt.

12). Dat de mensch, zoo lang hij nog hier in het ligchaam leeft, de aarde niet kan veranderen in den hemel; dat derhalve, bij de godsdienstige ontwikkeling in het bijzonder, wel is waar de godsdienst de hoeksteen wezen moet, om het geheele gebouw deszelfs vastigheid te geven; dat echter het materieel en de voertuigen natuurlijk moeten blijven. Het ligchaam toch is even jaloersch op deszelfs regten als de natuur, en de ziel bereikt hare bestemming tot volmaking en waarachtige veredeling niet door bespiegelende oefeningen in de jeugd alleen, maar daardoor, dat zij ook het ligchaam bekrachtigt en bekwaamt tot een deugdelijk werktuig, om hetgeen men bedenkt ook in beoefening te brengen.

Waar de krampen de leden des ligchaams doen beven, daar komen op school ons de spoken omzweven, zoo als die weeshuizen en het instituut van BOURIGNON ons leeren.

13). Daar eindelijk geene bloote bespiegeling of werkelooze afgetrokkenheid, geen lijdelijk geloof of bloot subjectieve vrome zuchten en gebeden met verzuim van alle huisselijke werkzaamheid, maar het geloof, in liefde werkzaam en aan gezellige deugden verwant, onze levensbestemming is, zoo zijn die visioenen en geestverrukkingen, reeds op zich zelve als afwijkingen, immer met behoedzaamheid te behandelen; en dit te meer dáár, waar de gezondheid in geen goeden staat is, en de ongesteldheid van ligchaam en geest het godsdienstig element bestookt, of van al wat er vreemds gebeurt de voornamste drijfveer is. Menigmaal werd ziekte voor heiligheid, waanzin voor verlichting en ijhoofdigheid voor Goddelijke ingeving gehouden, zoo als ANNA M. FLEISCHER getoond heeft. »Geloof niet een iegelijken geest, maar beproeft de geesten of zij uit God zijn.» 1 Joh. 4.

§ 90.

*Illusies, door de opgewekte veerkracht
onzer zintuigen te weeg gebracht.*

Visioenen van NICOLAI.

Tot dusverre hebben wij gezigten van allerlei aard en hersenschimmen of droombeelden van geesten, engelen en duivelen zien ontstaan, deels uit ligchaamsongesteldheid en zielsziekte, deels uit godsdienstige dweeperij. Waarheid en bedrog wisselen

zich bij deze op verschillende wijze af. Daar zijn ook visioenen, die, als onmiddellijke aandoeningen der opgewekte veerkracht onzer zintuigen bij helderen dag in wakenden toestand en met volkomen bewustheid, het stellige bewijs opleveren, dat aan dezelve de objectieve wezenlijkheid ontbreekt, die door gebrek aan beschaving, vooroordeel, bijgeloof, schrik en neiging tot het wonderbare steeds aan de subjectieve voorstelling wordt ondergeschoven. Dat zelfde vindt plaats in koorts en ijlanden toestand. Wil men echter deze voorbeelden niet laten gelden, zoo leveren toch bovenstaande misleidingen der zinnen, in wakende bewustheid en met eigen onderscheiding van droombeeld en wezen, tevens het afdoend bewijs, dat het met het eigenlijk wezen dier geestenverschijningen hagchelijk gesteld is; terwijl men toch vooral de omstandigheid niet moet voorbijzien, dat doorgaans zulke geesten niet voor gebed en bezwering, maar wel voor eene purgatie en ettelijke bloedzuigers de vlugt nemen. Ik wil hier slechts een paar welbekende voorbeelden aanvoeren, met de korte aanmerking, dat er wel zeer weinige menschen zullen zijn, aan wie niet soms onverwacht, hier of daar, eene vreemde gedaante, eene onbekende stem of de schim van een' afwezenden in leven of reeds gestorven, als goochelspel verscheen, — en dat niet louter in den droom, maar ook in wakenden toestand.

De door zijne beschaving en zijne schriften welbekende boekhandelaar NICOLAI, te Berlijn, had gedurende langen tijd zulke onwillekeurige zinsbegoochelingen, bij dag en bij nacht, meest in zijn eigen huis, ook wel bij vreemden, zelden echter op straat. De eerste verschijning had hij bij eene hevige

gemoedsontstentenis , in Februarij 1791 , als wanneer plotseling de bekende gedaante van een' afgestorvenen voor hem stond. Gelijktijdig met dezen verschenen hem nog dienzelfden dag verschillende andere wandelende gedaanten. In het vervolg van tijd zag hij die eerste gedaante niet meer , maar andere , deels bekende , deels vreemde personen , traden te voorschijn , deels dooden , deels levenden , of die nabij of die verre verwijderd waren. Sloot hij de oogen , om zich van die gedaanten te bevrijden , zoo gelukte dit als hij ze dicht toe kneep ; naauwelijks opende hij dezelve , of daar stonden zij weer. De verschillende gedaanten van beiderlei geslacht schenen zich soms aan hem niet te storen , maar hielden zich onderling bezig ; gewoonlijk echter gingen zij , zonder cenig verkeer , door elkander heen. Opmerkelijk waren de kleuren der kleederen , die veel bleeker waren , dan bij werkelijke voorwerpen. Zoo was het hem ongeveer 14 dagen ; toen kwamen de verschijningen steeds meer en in grooter aantal , en nu begonnen zij ook te spreken , dan eens onder elkander , dan eens tot NICOLAI. Op den 20 april werden hem bloedzuigers gezet ; het vertrek wemelde dien dag tot aan den avond toe van allerlei gedaanten , als wanneer zij zich langzamer en bleeker gekleurd bewogen , later allen wit werden , van lieverlede onbestemder en als in de lucht verzwonden , zoo dat hij alleen nog eenige gedeelten zag , tot dat zij ten laatsten allen verdwenen 1.)

---

1) NICOLAI , Selbstbiographie , uitgegeven door LÖWE.

§ 91.

Visioenen van LODEWIJK V. BACZKO.

Nog vreemder waren de verschijningen van LODEWIJK V. BACZKO, te Koningsberg, die hem jaren lang kwelden, en die door anderen of in vroegeren tijd stellig als deugdelijke bewijzen voor de waarheid van spookverschijningen zouden gegolden hebben. Deze zag niet slechts, maar hoorde ook zijne visioenen; ja hij geloofde zelfs die te voelen. Menigmaal overviel hem bij dezen allernaangenaamsten toestand, inzonderheid bij het hooren, eene ijzingwekkende huivering. Hier was de groote lichamelijke prikkelbaarheid mede in het spel; want BACZKO was iemand, die naar ligchaam en ziel vol kwalen was. Daarenboven grijpt de stem magtiger aan en is veel geheimzinniger dan het zichtbare beeld, en gelijk het geluid in lijf en borst deszelfs weérklank vindt, zoo dringt ook het gehoor dieper in het gemoed dan een oppervlakkig gezichtsbeeld. Reeds de zachtste fluistering wekt de opmerkzaamheid; de luide toon of het plotseling roepen brengt het wild gedierte tot stilstand; hoeveel te meer dan moesten zamenhangende redeneringen en gesprekken onzen BACZKO verontrusten, ja zelfs schrik aanjagen; wanneer bijv. die gedaanten, zoo mager als donker en geheimzinnig van uitzigt, hem dreigden het hoofd van den romp te zullen slaan. Hij verloor echter zijne beradenheid niet, al verontrusteden hem zijne kwelgeesten jaren lang en met verstoring zelfs zijner bezigheden, zoo wel als zijner levensvreugde. BACZKO voelde eens onder het schrijven eene pijnlijke drukking in zijne lendenen, en dadelijk stond

het beeld van een man in de voormelde gedaante bij hem, die met den elleboog op zijne lendenen scheen te duwen en alzoo die pijn hem te berokkenen. Dat beeld was zoo levendig en helder, dat hij de gedaante met zijne handen poogde af te weren, waarop dezelve gedaante hem nog sterker den linker bovenarm drukte. Die verschijning kwam meer dan eens terug en telkens ontwaarde hij denzelfden tegenstand, bij poging, om haar van zich af te stooten. Ten laatsten kwam die gedaante niet meer te voorschijn, daarentegen eene andere, nog veel schrikwekkender dan een neger met een' uilenkop, vooral des avonds op zijne legerstede, als hij ging slapen. Wie zou daarbij niet aan den duivel denken? Die gestalte staarde hem louter aan, verontrustte hem echter niet; maar ofschoon hij niet vervaard was, zoo had hij den moed echter niet, zoo als vroeger, haar van zijn bed weg te stooten. Na deze verschijningen volgden, eenen geruimen tijd daarna, andere, doch niet meer van persoonlijken aard. Zoodra hij zich nederzette aan de schrijftafel, werd het vertrek met wolken vervuld, waarin allerlei vreemde voorwerpen her- en derwaarts werden gevoerd, dan eens zwevende in de lucht, dan eens zittende in wagens enz., overigens hadden deze verschijningen niets avontuurlijks. Dit zijn kennelijk verschijningen van gelijken aard als die van PORDAGE en BROMLEY, waaraan echter BACZKO geene objectieve wezenlijkheid toeschreef. Eene der meest terugkomende gedaanten onder dezelve was die van een' majestueus schoon gevormd man, gewikkeld in eene donkere tunica, met blonde haarlokken, die over de schouders nederhingen. In den laatsten tijd verscheen ook eene borstelige slang, die eerst door de

kamer kroop, toen onder het schrijven zich om zijne voeten kronkelde en eindelijk zelfs op zijnen schoot gang liggen. De begoocheling ten opzichte dier slang was zoo sterk, dat hij verzekerde zelfs de ruwe borstels der huid met zijne handen te hebben gevoeld. Hoe vreemd dit ook schijnen mag, zoo is toch deze verschijning louter het gevolg der natuurlijke levendigheid en verwantschap der aandoening onzer zintuigen, die zich bij derzelver vertakking tot eenig afzonderlijk zintuig hetzij gelijktijdig hetzij poolsgewijze tot elkander uitbreiden. De gevoelige pijn in de lendenen trok bij BĄCZKO door zijne verbazende prikkelbaarheid, opgewekt door de politieke onrust dier dagen, (het was kort na den slag bij Jena), en bij zijne opgewonden verbeelding, onder het overzetten in het Poolsch van een interessant vlugschrift, ook den gezigtzin tot medegevoel; terwijl ook het gehoor ras volgde. De eenmaal zoo sterk opgewekte zinsverbinding wordt niet zoo spoedig weer opgeheven, en de organen komen niet zoo ligt weder in rust; van daar dat hij zijne hem verontrustende en ongenoodigde gasten met de vaardig aangewende kracht zijner handen niet kon weren en zijn kampstrijd even vruchteloos was als die van *Don QUICHOT* tegen de windmolenwieken. Dat gezicht dier slang, zoo duidelijk, dat hij de ruwe borstels aanschouwde, verplaatste zich te gelijk op het gevoelsorgaan. Deze verplaatsingen, waarbij het zien overgaat op de polen van het tastorgaan, hebben meermalen plaats bij magnetische verschijnselen. Het zien toch is eigenlijk niets dan een innerlijk voelen, op zekeren afstand, van schaduwen en kleuren door de gezigtzenuw, even zoo als het uitwendig voelen de onmiddellijke aanra-

king der stof zelve is. Dit voelen der borstels toont echter juist de algemeene opwekking aan van het geheele zintuigstelsel. Het geldt overigens even veel en even weinig, ten bewijze voor werkelijke ondervinding, als alle de andere, die worden aangehaald bij de geestenverschijningen, welke anderen niet zoo ligt als BACZKO en zelfs deze niet dan met moeite louter voor werkelijke zinsbegoochelingen zullen houden.

§ 92.

*Godsdienstige verrukkingen met lidteekenen
en bloeding.*

Hebben wij tot dus verre verschillende verschijnselen, die op onderscheidene wijze de magnetische nabij komen, leeren kennen, waarin extasen en visioenen zich bij Godsdienstige dweeperij eigendunkelijk ontwikkelen en soms slechts loutere zinsbegoochelingen zijn, die het kenmerk der visioenen geheel missen; zoo mogen wij echter, om de zaak van alle kanten grondig te onderzoeken, ook andere gelijksoortige verschijnselen niet voorbijgaan, die, ofschoon niet minder van Godsdienstigen grondslag, evenwel van de voornoemden zich op velerlei wijze onderscheiden. Men heeft deze verschijnselen vooral in later tijd bij zeer vrome menschen waargenomen en alleen uit een theologisch standpunt gewaardeerd. Zij zijn daarom aan de eene zijde opgenomen onder de bovennatuurlijke wonderen, meer dan betamelijk was opgevijseld, en aan de andere zijde toegeschreven aan ligtgeloo-vige dweepzucht, veinzerij en opzettelijk bedrog. Het

betreft hier namelijk die zeldzame toestanden , waarin personen , doorgaans van het vrouwelijk geslacht , verzonken in Godsdienstige bespiegelingen en verrukkingen , innerlijke aanschouwingen vooral van den Heiland hebben ; waarbij echter tevens op het zwakke en kranke ligchaam zich bepaalde teekenen , als kruisen en lidteekenen , vertoonen , waaruit veeltijds bloed is vloeijende. Dáár ontbreken dan ook geene visioenen en profetiën , die echter door de ingewijden niet worden geopenbaard en ook meestentijds niet tot de hoofdzaak worden gerekend. Bij dergelijke gevallen grenst het aan het wonderbare , hoe weinig voedsel de lijderes gebruikt ; men verhaalt zelfs van algeheele onthouding van spijs. Ook andere verschijnselen waren daarmede verbonden , deels evenzeer voor gevolgen van bovennatuurlijken invloed , deels voor leugen en bedrog opgegeven. De zaak is van groot gewigt en behoort bij een volledig onderzoek tot het gebied der natuurkunde ; want wij hebben hier zeer opmerkelijke natuurverschijnselen op het kranke ligchaam , die het voorwerp van grondige navorsching wezen moeten , welke de oorzaken dan ook wezen mogen. Tot hiertoe ontbreekt het daaraan nog geheel en al , daar de zaak meer belang van de Godsdienstige zijde inboezemde en de geneesheer , die door zijne middelen niets vermogt , meest verwijderd en verhinderd werd , om nauwkeurige waarnemingen te doen. Ik zelf heb daartoe gelegenheid gehad , en terwijl reeds aangaande sommigen authentieke berichten in druk bekend zijn , zoo laat ik hier het een en ander , bij wijze van uittreksel , historisch volgen.

ANNA CATHARINA EMMERICH.

ANNA CATHARINA EMMERICH, koozuster in het opgeheven Agneten-klooster te Dülmen, had menigvuldige visioenen en bezat de merkwaardige gave, om schadelijke en nuttige planten te onderscheiden, evenzeer als reliquien der heiligen van ander gebeente. In meer dan eene verrukking openbaarde zij aan sommigen verborgenheden, die zij alleen door hooger ingevingen kon weten, bijzonder aan den pastoor en aan haren biechtvader. Uit den omtrek van Crefeld geboren, was zij van kindsbeen af zeer ziekelijk en vroom en had reeds, nog eer zij in het klooster kwam, eene verschijning gehad van den Heiland, die haar, in de blinkende gedaante eens jongelings, een bloemenkrans in de linker, en eene doornenkroon in de regterhand ter keuze aanbood. Zij greep de laatste, drukte die met kraocht op haar hoofd, ondervond echter, toen zij tot bewustheid kwam, eene geweldige pijn ringvormig om het hoofd en er ontstond eene bloeding. In 1802 kwam zij in het klooster te Dülmen, en nu begon eigenlijk hare merkwaardige geschiedenis, die eerst in 1814 werd bekend gemaakt als echt, door den medicinaalraad v. DRUFFEL 1), en in 1815 in een eigenhandig vlugschrift van den geneesheer, die haar onder behandeling had gehad. Met den laatsten vond ik gelegenheid persoonlijk over deze zaak in onderhoud te treden. Naderhand werden aangaande haar meer-

---

1) In het Salzburgsche medisch-chirurgische tijdschrift.

dere berigten verbreid , die talrijke verdedigers , zoo wel als tegensprekers vonden 1). Reeds van hare kindschheid af zwak van ligchaamsgestel , was zij ook gedurende haar kloosterleven meestentijds ziek , zoo dat zij reeds van den beginne af dikwijls weken lang bedlegerig was. Zij leed aan zinkingen , galkoortsen met verstoppingen , krampen , wormen , ongeregelde zuivering , bloedbrakingen , flauwten en stuipen enz. In maart 1813 berigtte de pastoor STENSING aan de geestelijke overheid , dat EMMERICH sinds eenige maanden geene genesmiddelen en geene spijsen meer tot zich nam , louter eenig koud water (naar DRUFFEL , met ettelijke druppelen wijn vermengd) ; wat zij overigens nam , moest zij weder uitbraken , en zweette daarbij zeer sterk. Des avonds overviel haar veeltijds eene flauwte , onder welke zij geheel stijf was , als een stuk hout. In dien toestand was echter haar uitzigt levendig , en werd haar de priesterlijke zegen in die oogenblikken gegeven , dan hief zij de handen op en maakte het kruisteeken. (Volgens DRUFFEL was zij bleek en mager). Wat haar wel het meest opmerkelijk maakte , was een bloedige krans om het hoofd , voorts lidteekenen aan handen en voeten en in de zijde met twee of drie kruisteekenen op de borst ; een en ander bloedde dikwerf , de laatsten gewoonlijk des woensdags , de eersten des vrijdags , en zelfs zoo sterk , dat soms dikke druppelen nedervielen. Dit berigt was door attesten van geneesheeren en anderen bevestigd , gepaard met ge-

---

1) Het voornaamste geschrift is dat van CLEMENS v. BRENTANO: Das bittere Leiden unsers Herrn, nach den Betrachtungen der gottseligen KATHARINA EMMERICH, zweite Auflage, 1834.

tuigenissen der zieke zelve. Aan deze berigten werd nog toegevoegd: dat **EMMERICH** van hare jeugd af zeer godsdienstig was geweest; dat zij de onderwerping aan den goddelijken wil, vooral in droefenis, en de gelijkvormigheid aan den gekruisten Verlosser voor de uitnemendste gave des Hemels hield; edoch in het klooster voor eene dweepster werd aangezien, omdat zij meer dan eenmaal 's weeks tot de communie kwam; van de zaligheid, die onder het lijden ligt verborgen, met verrukking sprak, en zich bij wijlen ook een woordje over visioenen liet ontvallen. Om deze daadzaak op te nemen, begaf zich de geestelijke overheid herhaalde malen naar Dülmen, die alles min of meer overeenkomstig de berigten vond, vooral dat op de borst het teeken als het ware van een dubbel kruis had gestaan, met enkelvoudige roode, aan elkander verbonden, strepen, onder welk kruis eene grijsachtige vlek, ter grootte van een ontplooid klaverblad, waaruit in den beginne veel scherp vocht vloeide. Ligte aanrakingen verwekten trillingen in de armen en over het geheele ligchaam. Het bloeden heeft zich allengs ontwikkeld; sinds vier jaren had zij daarbij onophoudelijke pijnen ondervonden, en telkens vóór het bloeden een' sterken brand. Alle berigten stemden overeen, dat geene bijtende middelen in staat waren, de wonden door kunst te heelen; naderhand echter had men de wonden gewasschen en acht dagen lang naauwkeurig waargenomen. Op de ruggezijde der handen en voeten, in de holte van de handen, en onder de voetzolen teekenden zich wonden, en op deze eene bloedkorst, zoo dun als papier. De zieke wenschte overigens doorgaans onopgemerkt te blijven en geen opzien te baren, had ongaarne be-

zoeken, en zocht van haar lijden geen winst te bejagen. Bij het onderzoek liet zij zich uit, dat het haar veel moeite deed, aan hetzelfde zich te moeten onderwerpen; zij wenschte slechts voor zich berusting in Gods wil. Ook van uit Munster werden zelfs geregtelijke navorschingen gedaan, en de zieke moest zich veel onaangenaams laten welgevallen, omdat men steeds louter bedrog vermoedde; maar ook dat onderzoek heeft tot geene bijzondere uitkomsten geleid. In de Kirchenzeitung van Mastiaux, 1821, staat ook het berigt van een bezoek bij deze **EMMERICH**, door den graaf **VAN STOLBERG** afgelegd, hetwelk in de hoofdzaak het vermelde bevestigt.

Den ganschen winter en het voorjaar (zoo wordt daar verhaald), had hare voeding bestaan in een glas water daags en het sap van een stukje appel of eene gedroogde pruim. In den kersentijd zoog zij bij wijlen aan eene kers. Tien dagen lang was zij nacht en dag bewaakt, en 31 bewakers hebben de daadzaken bekrachtigd. In drie weken had zij geene ontlasting, en om de twee dagen waterlozing gehad. Ofschoon zij sterk zweette, was in haar klein vertrekje niet de minste reuk. Bij hare toevallen had zij menigmaal phantasiën, gelijk iemand, die de koorts heeft; vaak evenwel sprak zij ook wonderbaar en schoon. Vrijdags, vroeg in den morgen, begonnen de wonden, in gelijkvormigheid aan doornwonden, aan voor- en achterhoofd te bloeden; later in den voormiddag de lidteekenen aan handen en voeten; geen schilder kon de doornwonden zoo natuurlijk schetsen. Na de afwissching van het bloed bleven alleen vuurroode stippen, als de steken eener vloot. Uit alle wonden drongen droppelen door de

bloedkorsten heen, en naar mate zij sterker bloedden, werden zij ook verligt. 'Het dubbel kruis op de borst, bloedde ook. Deze non, die in hare kindschheid vee gehoed en groven arbeid verrigt had, spreekt zeer zacht en drukt zich godsdienstig in edeler taal en met helderder verstand uit, dan zij in het klooster heeft kunnen leeren. Haar geestvolle blik, hare opgeruimde vriendelijkheid, hare verlichte wijsheid en hare liefde, spreken uit alles, wat hare lippen uiten.

In BRENTANO's werk moeten wij eene merkwaardige plaats niet voorbijzien, waar hij van haar vaderland zegt, dat daar, in den omtrek van Cresfeld, zoogenoemde zieners (Gicker) zijn, die sterfgevallen, hoogtijden, heirtogten, enz., vooruitzien; verder, dat zij soms met groote moeite en handigheid des nachts, zonder licht, kleëren voor de kinderen van arme kraamvrouwen, uit verschillende lapjes t'zamen genaaid en des morgens zelve zich daarover zeer verwonderd heeft.

§ 94.

MARIA V. MÖRL te Kallern.

Een tweede geval, aan het voornoemde in ieder opzigt zeer gelijk, levert ons jufvr. VAN MÖRL, die, zooverre ons bewust is, nog leeft, vroeger in Kallern, nabij Botsen, sinds november 1841 zich echter in kloosterlijke eenzaamheid heeft teruggetrokken. Hare geschiedenis heeft sinds ettelijke jaren in de streek, waarin zij was, niet minder opzien gebaard, dan in Westphalen die van K. R., alleen met dit

onderscheid, dat hier voortdurend vele duizenden ter bedevaart kwamen naar Kaltern, om de vrome lijdere te zien, terwijl de argwaan en het ongeloof te Dülmen, met pijnigenden dwang de arme martelares bewaakte. Ik achtte het van belang ook hier nadere berigten te erlangen, en daar reeds meerdere openlijke narigten bekend geworden zijn en zeer vele ooggetuigen goed ingelicht schijnen, terwijl zij geen geheim maken van hetgeen zij weten, zoo geloof ik de waarheid vrij nabij te zijn gekomen, ook dan, wanneer ik mijn eigen bezoek bij haar niet van groot belang reken. In menig geval toch is eigen aanschouwing leerzamer en meer waard, dan eene menigte verhalen, die gekleurd zijn, naar mate het oordeel helt tot ingenomenheid of tot minachting.

Ik heb mij voorgenomen, hier een kort maar getrouw berigt te laten volgen aangaande de verschijnselen, die ik deels met eigen ooren en oogen heb waargenomen, deels ontleend heb uit de aan den voet dezer bladzijde aangehaalde geschriften 1). Zij is in 1812 geboren en draagt den naam MARIA. Het manuscript van haren biechtvader verdeelt haren levenstoestand in een' gewonen en ongewonen. De eerste duurde tot haar 18de jaar, de laatste, die nog voortduurt, tot dat de Voorzienigheid iets anders over haar beschikken zal. MARIA werd opgevoed ten huize

---

1) *Relazione Storica di MARIA MOERL di caldaro, scritta del Proposto ANTONIO RICARDI. Milano 1837; — ook bekend onder den titel: Le tre mirabili vergini nel Tirolo. — Onder deze drie jonkvrouwen behooren ook, behalve VAN MÖRL, eene tweede te Capriana en eene derde te Tschermes. — Het andere werk is een manuscript vermoedelijk van haren biechtvader: Kurzer schlichter Lebensumrisz des berühmten gewordenen Fräuleins MARIA v. MÖRL zu Kaltern, 1837.*

harer ouders, onder de leiding eener » zeer wijze en vrome moeder, » die echter, toen hare dochter veertien jaar oud was, gestorven is. Met gewone begaafdheid en vatbaarheid leerde zij Italiaansch, maakte zich allen vrouwelijken arbeid eigen en beminde de werkzaamheid. Zij was ingetogen, geduldig en zeer liefderijk jegens armen en zieken. » Het gebed was hare geliefkoosde bezigheid; nooit was het bidden haar te veel, noch ook in rijper leeftijd het ontvangen der communie. Zij was aller lieveling, met uitzondering van hen, die den spot dreven met hare vroomheid. Sedert haar vijfde of zesde jaar genoot zij weinig gezonde dagen. Zij leed dikwijls aan ontstekingen, had ook bloedspuwingen, veel pijn in de zijde enz. » Men zocht bij menigen arts in den omtrek vruchteloos hulp; geen dezer bewerkte eene duurzame beterschap. Met haar 19de jaar begon de ongewone ligchaams- en zielsgesteldheid. Den 31 december 1830 overvielen haar plotseling de hevigste krampen, die haren rassen dood dreigden te berokkenen; daarbij verloor zij haar gezigt en alle aandoening en werking naar buiten; noch geneesmiddel noch voedsel kon zij nemen, slechts wat water, om de twee of drie dagen. » Mijne pen, » zoo luidt het aangehaalde manuscript, » is te zwak, om levendig iedere soort van aanval, die zij had, op het papier te stellen. Somtijds brulde zij als een beer; somtijds steunde en gromde zij als een hond. Dan eens kromde zij zich als een boog, dan weder zeisvormig, terwijl de oogen zich als bij een stervend mensch terugtrokken in het hoofd. Drie of vier man moesten haar te midden van de krampen vasthouden. Kramp in spieren en longen waren de gewone verschijnselen;

vaak hield zij drie of vier dagen lang den mond open, zoodat lippen en tong verdroogden; menigmaal werd zij uren lang door de toevallen in de hoogte geworpen; dikwijls zwol zij geweldig op en dan kraakte en knapte het uren lang in haar binnenste, als schoot men pistolen af, terwijl alsdan plotseling doodelijke flaauwten haar overvielen, die verscheiden dagen duurden.”

De eerste aanval duurde 28 dagen, waarna zij door aangewende uitwendige middelen het licht in de oogen, naderhand ook de spraak terug bekwam en ook weer eenig voedsel gebruiken kon. Zij werd nu homöopatisch behandeld, omdat alle andere middelen de aanvallen opwekten, en wel van Februarij tot Augustus van dat zelfde jaar, evenwel zonder merkkelijk nut. Reeds waren van de maand September zeventien dagen verlopen, waarin zij weder sprakeloos en gevoelloos, blind en zonder voedsel te nemen of van legerstede te zijn verwisseld, nederlag, toen zij op eenmaal opstond, haar kleed nam en ter kerke wilde gaan, waarin zij sinds December 1830 niet geweest was. De beterschap duurde voort tot het einde van October, toen zij weder in denzelfden toestand verviel. Ondervraagd zijnde, hoe het met die tijdelijke herstelling was toegegaan, antwoordde zij: »Ik bad tot de goddelijke moeder, in den vooravond van één' der feesten, aan haar toegewijd, het *magnificat*; toen riep ik tot den heiligen vader FRANCISCUS en den heiligen ROMEDIUS; ook bad ik voor den broeder, voor wien juist de doods-klok werd geluid, het *Miserere* (deze stierf toen juist, hetwelk niemand haar kon hebben gezegd), toen riep ik ook dezen aan, en het was mij plotseling als of

ik zag en als of ik spreken kon en gaan, en werkelijk was het ook zoo." — Zij verzekerde, dat het haar in menigen pijnlijk schijnenden toestand beter was dan anders; somtijds zag zij dan een schoon kind met een krans of bloemruiker, ook wel met eene roos bij haar op bed', aan tafel of nevens haar leger zitten, hetgeen haar zeer verligte. Dikwijls ontstond echter, als zich dat kind vertoonde, een geweldig en vreemdsoortig ligchaams- en zielelijden, als wanneer het verdween. Ook gevoelde zij verligting door de tegenwoordigheid van den priester, edoch niet bij allen in gelijke mate. Vaak zag zij hare moeder op helderen dag nevens haar bed zitten, die haar troostte, opbeurde en verschillende zaken voor- spelde, dat b. v. twee zusters in het klooster zouden gaan, hetgeen ook naderhand alzoo gebeurde. Zij was naar den geest bijzonder neergedrukt. De schrikverwekkendste gedaanten verschenen haar, dag en nacht, zoowel te huis, als op den weg naar de kerk; dan leed zij zeer aan jichtpijnen; zwarte afschuwelijke mannen stonden voor haar, die haar dreigden voort te slepen en spraken: »het is met u gedaan, gij zult den geestelijken niet volgen." Eens wilden zij haar bij het hoofd pakken en het vertrek in brand steken, zoo dat alles in vlam scheen; dan weder wendden zij alles aan, ten einde zij haar geloof zou verzaken, en legden haar vloek- en lasterwoorden in den mond. Menigmaal zat eene zwarte kat uren lang in het venster, die eens haar biechtvader zelfs waande te hooren, zoo dat hij die met den bezem wilde verjagen, doch hij vond er geene en MARIA sloeg aan het lagchen over zijne vruchteloze poging. Vaak had zij uren lang extasen, ook wel ontzet-

tende pijnen, van welke zij op communicedagen alleen ontheven bleef; zoo dat men haar maanden lang, zonder verbedding, in smarten en wonden op den rug liet liggen. In Februarij 1832, na de communie, verviel zij in de eerste verrukking, die tuschen de twaalf en zestien uren duurde, en zoo was het op iederen communicedag; dan hielden alle uitwendige gewaarwordingen op, tot dat zij door eene krachtige roepstem van haren biechtvader weder tot haar zelve kwam. Tot dat roepen werd hij zelf gebracht door de gedachte, dat het eene krampverstijving was. Uit dien staat van verrukking opgewekt, wist zij van hetgeen was voorgevallen niets, en dacht, dat zóó zóó de tijd harer communie geweest was. In het vervolg moest zij steeds door het geestelijk bevel uit hare verrukking worden teruggeroepen; zonder dit keerde zij niet weder tot het zinnelijke leven. In den winter van 1833 op 1834 ging zij nog ettelijke malen ter kerke. Den 3 Mei verviel zij op den terugweg, door bovengenoemde schrikgestalten aangevallen, in nieuwe smarten; men sleepte haar naar huis, en weinige dagen later ontdekte zich eene zonderlinge verlamming der geheele linkerzijde en van den linkervoet, die over de vier maanden lang voortduurde.

Nu kon zij zich in hare smarten en wonden niet bewegen noch laten bewegen, en bleef $2\frac{1}{2}$ maand voluit onverbed; uit schaamte liet zij niemand de wonden op haren rug zien. Den 25 Julij 1833 werd zij onnatuurlijk vrolijk, kende de haar meest bekende menschen niet meer, en maakte allerlei kinderachtige grappen, tot in het midden van September. Ter zelfder tijd begon ook eene andere plaag en

duurde even lang voort. Men ontdekte namelijk in haren mond spelden, waarop zij geweldig beet, en die zij slechts met veel moeite haar liet afnemen. Dit herhaalde zich van dien tijd af dagelijks twee- of driemaal op schrikbarende wijze. Er verschenen naainaalden, glasscherven, paardenharen en nagels van allerlei soort, afgebroken breinaalden, en vijf of meerdere puntige beentjes. Het meeste kwam uit den mond, soms ook uit het hoofd, waaruit de biechtvader het met moeite uittrok; een groote schotspijker toog uit haar linkervoet, die van af den 3 Mei — toen zij op den terugweg van de kerk gevallen was — verlamd geworden was, maar nadat deze spijker weggenomen was, deszelfs *vorige buigzaamheid* terug erlangde. Wonderlijk was het, dat alle die verschrikkelijke dingen geen spoor van verwonding achterlieten. MARIA kon nogtans nooit met zekerheid verklaren, hoe die zaken in haar ligchaam kwamen; wel scheen het haar toe, alsof zij somtijds door de oogen, somtijds door den mond gingen; dit alleen hield zij vast, dat voor haar afschuwelijke mannen stonden, die haar die voorwerpen voorhielden, ingaven en tot inneming uitlokten.

Het bed had te dezer tijd zonderlinge belegsels. Op de lakens, matrassen, en onder deze op den stroozak enz., lagen spelden, naalden, haren enz. hier en daar verstrooid, en nauwelijks had men het bed gereinigd, of het was weder even zoo. De goede MARIA was zoo verward, dat zij met strakken blik, vonkelende oogen en uitgestoken tong uitriep, dat zij een zelfmoord zou begaan; dat zij toch verdoemd was; dat zij met die mannen voortging, die om haar bed stonden; klaagde over steken in de oogen, het on-

derlijf, de borst; huilde en schreeuwde, rukte zich handen vol haar uit en wilde uit het venster springen. Zonderling was het, dat de vrouwspersonen die dingen niet in het bed vonden, als de biechtvader niet in het vertrek was. Eens schreeuwde zij: »ai! ai! daar wil iets afschuwelijks mijn bed in." De biechtvader zeide: »Grijp het in JEZUS naam en geef het hier." — »O! daar loopt het weder weg," riep zij, »daar gaat het de andere kamer in." Werkelijk werd het daar gevonden, en wat was het? een spaander van hard hout, met eenig menschenhaar omwonden. Deze plaag duurde van St. Jacob tot half September. Na zekere communie zeide zij eens: »de Heer heeft gezegd, men moest in eene kerk voor mij het openbaar gebed laten doen, dan zullen deze plagen ophouden, dan kan men mij verbieden van die afschuwelijke mannen die dingen aan te nemen." Dit geschiedde met het beste gevolg, ofschoon die plagen nog niet ten volle ophielden. De schrikgestalten omgaven en beangstigden haar nog lang op verschillende wijze, tot dat eindelijk in Julij een bepaald gebed in de kerk hulp aanbood. Vaak werd MARIA bewusteloos uit haar bed geworpen, dan sloeg en stootte zij het hoofd tegen den muur en op den grond, zoodat men zou gemeend hebben, dat zij met builen en wonden moest overdekt geweest zijn. In dien toestand klaagde zij, dat men boos met haar omging, en haar sloeg, dat zij in een gasthuis zou gaan enz. Zoodra zij echter tot haar zelve kwam, was zij opgeruimd. Dikwijls klappertande zij met uitgebreide armen als aan het kruis geslagen van koude, en dat voor de kagchel. Toen men met priesterlijk verlof de bestemde kerkebeden over haar uitsprak, werd zij eindelijk van de schrikgestalten ontheven.

In den staat van verrukking kon zij met God en met de heiligen spreken; zoo zeide zij, b. v., dat de Heer of deze en gene heilige haar iets toesprak; voorts had zij door gebed, gehoorzaamheid, *zelfverloochening* en *vasten* gezegevierd. Ook voorspelde zij menige zaak. Van 15 October af had zij de duidelijkste voorstellingen en aanschouwingen der verborgenheden, betreffende de voornaamste heiligen. Tot twee- en driemaal geraakte zij na December 1832 in zulk een' zaligen toestand, die vaak uren lang duurde, met geheele opheffing der uitwendige zinnen. In den Kersnacht had zij de levendigste aanschouwing van iedere omstandigheid der geboorte onzes Heilands. Knielende of liggende op het aangezicht, bad zij vaak, ook wel op de teenen staande, zoowel bij dag als des nachts, ook wel rustende op hare elleboogen met opperigten hoofde en met een glans op het gelaat, die naar het waarachtig hemelsche zweemde. Zij hield de armen soms, gelijk men doet als men kleine kinderen draagt, en zeide dan, dat zij het kind meermalen in hare armen droeg. Hare houding onder het bidden wisselde gedurig af. Aan den avond van Witten Donderdag zag zij CHRISTUS met de jongeren levendig voor zich in den hof nabij den Olijfberg; toen kenteekende haar uitzigt doodelijke droefheid; nog droeviger was haar aanblik des Vrijdags tusschen 2 en 3 uur, toen zij gelijk eene stervende begon te reutelen, en met het kille zweet op haar voorhoofd alle levensteekenen scheen te verliezen. — Hier stelde zij zich den stervenden Heiland klaar voor den geest, en zag Hem met bloed overdekt voor haar hangen, van eene menigte spotters omringd.

Verder werd waargenomen, dat MARIA van geen overdreven gestel was, geene andere boeken dan THOMAS

à KEMPE, FRANZ VON SALES en bijbelsche geschiedenissen, overigens echter weinig, gelezen had. Zij hield veel van kinderen, vogels, duiven en bloemen. Sedert Julij 1833 sprak zij met niemand meer, dan alleen met haren biechtvader en met den pastor loci EBERLE. Eens verlangde zij van hare zuster door teekenen drie duiven, die zij bij zich op bed nam en naar believe links en rechts plaatste. Zij knielde met dezelve en stond op, terwijl de duiven rustig haar langs het aangezigt streken, onder haar bidden den snavel in den mond staken en uren lang bij haar bleven. Hare innerlijke overdenkingen bepaalden zich voornamelijk bij het lijden van CHRISTUS en de martelingen der heiligen. Iedere week vernieuwt zich de lijdensgeschiedenis van donderdag avond tot de opstanding in den nacht van zondag, waarin zij den Heiland met zijne Apostelen ziet aan den maaltijd. Terwijl de mis in de kerk wordt gelezen, ziet zij veel te gelijk en bidt mede; zoo kent zij ook de predikatiën, die gehouden worden. Het geheim des altaars blijft hare hoofdmagneet. Zij ziet CHRISTUS in de hostie van kersmis tot lichtmis als kind, dan tot de vasten als jongeling; in de vasten aan het kruis, welke voorstelling de meest gewone is; van Paschen tot Hemelvaartsdag, ziet zij hem met de teekenen zijner verwonding in den verheerlijkten staat. Terwijl in de vasten het Hoogwaardige ten toon gesteld werd, zeide zij somtijds tot haren biechtvader: » oeh! laat mij heden uitgaan, ik kan daar niet blijven, zoo lang niet mijn vader (CHRISTUS) weder is weggeborgten; mijn schutsengel zou mij smaden, als ik hem alleen in de kerk liet aanbidden." Zij doet zelfs hare aanbidding op meer dan ééne plaats

tevens onder geleide van haren schutsengel, alwaar dan missen worden gelezen, die zij naar welgevallen hier en daar tot aanbidding des Heeren bestelt. Dikwijls zegt zij: »heden heb ik het met mijn' schutsengel druk, onze Heer wordt op vele plaatsen ver-toond, of in processie omgedragen." Dikwijls ziet zij talrijke Engelscharen in verschillende houdingen het allerheiligste aanbidden. Deze hebben een schoon gelaat; kroonen dekken hunne hoofden; zes vleugelen, waarvan vier veelvormig het ligchaam dekken, en aan de voeten beesten-klaauwen, zoo als bij den profeet EZECHIEL. Bij de mis wijken zij terug voor den priester, waaruit zij de grootte der priesterwaarde opmaakt. Dan aanschouwt zij, hoe de Engelen de gebeden der menschen voor Gods aangezicht brengen. Hare hoofdgeboden zijn de zoogenaamde schietgeboden. Onder het bidden rolt haar menige traan langs de wangen. — De voorstelling van CHRISTUS lijden veroorzaakt haar eene gevoelige smart, alsof zij met een' gloeiend ijzerdraad doorstoken wordt. Den 5 februarij 1834 zag de biechtvader bloed aan hare hand; het scheen nog versch. Op de vraag, wat zij daar had, hernam zij: »heb ik mij gestoken?" opende echter snel de andere hand en zag daar hetzelfde. Toen overviel haar vrees en zorg, dat men haar medisch onderzoeken en woest behandelen zou. Zij klaagde en jammerde: »men zou zeggen, dat alles »loos bedrog ware, waarvan zij haarzelve en anderen »het slagtoffer maakte; of waarom God toch zulke dingen aan haar deed enz." Zij had echter ook nu nog veel pijn en werd naar ligchaam en geest beiden schrikkelijk gefolterd. Uren en dagen lang verzonk zij in groote zwaarmoedigheid; wantrouwen angst, verwarring maakten zich van haar meester.

Tot Julij 1833 werd zij alleen van hare aanverwanten en bekenden bezocht; van dien tijd af ging het bij heiren naar Kaltern, om de biddende MARIA te zien; somtijds op een' enkelen dag meer dan drieduizend. Dit trok de opmerkzaamheid der wereldlijke en geestelijke overheid, en men eischte naauwkeuriger berigt aangaande deze zieke. Dit berigt moest (zoo heet het in het aangehaalde manuscript) natuurlijk zeer onvolledig uitvallen, daar de wonderdadige kranke eerst door een' harer biechtvaders tot haar zelve moest worden geroepen; ten tweede haar lijden onder geene woorden brengen en ten derde geene geneesmiddelen gebruiken kon. De berigtgever mag ook één voorval niet verzwijgen, dat aan een' gemeen mensch bejegende, die ook MARIA kwam zien. Op den terugweg sprak deze in scherts: hij kon ook wel zoo bidden als die MARIA, en zich plaatsende in de houding, waarin hij haar gezien had, was het hem onmogelijk van houding weer te veranderen van af 5 uur in den namiddag tot middernacht. Men riep hem bij zijn' naam, stootte hem, beurde hem op, ja door sterke mannen werden hem gewelddadig de handen van een gerukt, doch even ras ook sloten deze zich weder. Tot zich zelve gekomen, had hij bitter berouw over zijne scherts. — De Heer ontdekte haar dikwijls op het bloote uitzigt den zedelijken toestand en aanleg van velen; zij zeide wel eens tot haren biechtvader: »daar waren heden ruwe menschen, die louter uit nieuwsgierigheid zijn gekomen.»

Dit woordelijk uittreksel uit het manuscript, ofschoon uitvoerig, scheen mij tot de regte beoordeeling onmisbaar, deels om de zeldzaamheid van het geval den lezer geheel voor oogen te stellen, deels om

der waarheidswille, die kennelijk onpartijdig en van het theologisch standpunt volledig is medege-deeld. Van andere wonderen wordt daarin geen gewag gemaakt, veel daarentegen nog verzwegen, dat naar luid van zekere berigten eerst na haren dood zal worden bekend gemaakt.

Het werk in druk van RICCARDI is wijdloopiger en vermengd met theologische opmerkingen over het wonderbare; het behelst echter meer nog, dat ook met andere narigten overeenstemt, en daar RICCARDI desgelijks als ooggetuige spreekt, zoo breng ik tot aanvulling ook iets uit zijn werk bij.

Bij hare zorgvuldige opvoeding en natuurlijken aanleg tot vroomheid, moet men ook opmerken, dat een broeder van MARIA Capucijner en twee zusters Nonnen zijn geworden.

MARIA zelve deed de gelofte der eeuwige kuisheid en verzocht, zonder in het klooster te gaan, te worden ingeschreven in de zusterorde der Franciscaners. Zij verkreeg toen den naam THERESIA, overeenkomstig hare begeerte, om de deugd en den bespiegelenden geest van deze hare beschermheilige natevolgen. Toen herhaalde zij bij haar eerste lijden steeds de spreuk der heilige THERESIA: »Lijden, Heere! of sterven.» RICCARDI beschrijft hare intrede in het bidvertrek; nooit had hij iets dergelijks zoo wonderbaar gezien, als die verrukte, die hem zoo heerlijk en schoon voorkwam. Zij scheen hem een wassenbeeld (*come una statua di cera*), en hij kon den uitroep niet smoren: »O heerlijk tafereel, o gij gezegende ziele!» — Opmerkelijk was hem ook de houding der biddende, die haar biechtvader overigens veel eenvoudiger en met minder enthousiasme

haar opgegeven had. — Als met een tooverslag hief zij zich, met de handen over de borst gekruist, ligt als een veder, van haar bed op; roerde den grond ter naauwernood met de spitsen harer voeten en bleef onbewegelijk gedurende langen tijd alzoo staan. Voor een gezond mensch is zulks, langs den natuurlijken weg, ondoenlijk, hoeveel te minder voor iemand, door krampen en pijnen zoo verzwakt. Een tweede wonder was het luttel voedsel van ettelijke druiven en snippertjes van andere vruchten, een dronk water en zelden slechts een stukje brood; en dit wel te zamen in de tusschenruimte van vele dagen, louter nog op bevel van haren biechtvader, zonder ooit gekookte spijs te nemen, terwijl zij desniettemin de krachten zoo wel als haar levendig uitzigt behield. Men zou het alleen kunnen verklaren, dat, even als de geest in den staat van verrukking deel neemt aan de hemelsche aanschouwing, zoo ook het ligchaam deels iets eigendommelijks erlangt van hetgeen eenmaal deszelfs deel zal wezen, wanneer het met heerlijke gaven in den hemel zal zijn bekleed. Uitvoeriger beschrijft hij de gezigten, in betrekking tot het lijden van CHRISTUS, en hare wondteekenen, die haar als een zeldzaam onderpand harer gemeenschap met den Geliefden zullen zijn ingedrukt. Honderden deugdelijke ooggetuigen bevestigen, wat zij aan hare handen, sommigen ook aan hare voeten hebben waargenomen, en vrouwen hebben hetzelfde ook in hare zijde opgemerkt. RICCARDI had alleen de uiterlijke teekenen aan hare gesloten handen kunnen waarnemen; zij kwamen hem voor als versche wonden, roodachtigen zonder teekenen van bederf. Iederen donderdagavond en bij bepaalde feesten, b. v. den 17 september op

het feest van den heiligen FRANCISCUS, desgelijks op de laatste dagen der heilige week waren zij bloedende. Andere buitengewone gaven aan die heerlijke ziel (grand' anima) door God beschikt, zoo als de gave der voorspelling en der wetenschap van anderer gedachten en gezindheden, zullen te zijner tijd verzameld en bevestigd worden. Zoo prees haar b. v. een geestelijke haar gebed aan, en werd onverwacht op een gebrek opmerkzaam gemaakt, waarop hij zelf niet had gelet. Zonder een woord te spreken, nam zij het Psalmboek onder haar kussen uit, opende het en wees met den vinger op een vers, dat zijn gebrek volkomen uitdrukte. De geestelijke las, verstomde en barstte in tranen uit. RICCARDI merkt nog aan, dat in 1833 circa 40000 menschen haar bezochten. Op sommige dagen telde men tot 50 rijtuigen.

Die toeloop is nu zoo groot niet meer; daar komen echter steeds vele menschen naar Kaltern. Toen ik haar voor ettelijke jaren zag, waren daar bij de vijftig menschen tegenwoordig. Wij werden bij twintig na 12 uur des middags binnengelaten. De eerste intrede in het vertrek was verrassend: op hare legerstede was zij knielend met de handen steunende tegen hare kin in biddende houding, in een wit gewaad en met afhangende, lange, zwarte haren; de oogen onbeweeglijk ten hemel geheven, scheen zij mij een heerlijk marmer beeld, niet gelijk aan RICCARDI, come una statua di cera, want een wassenbeeld maakt altijd op mij een' onaangenamen indruk. In het ruime vertrek, opgesierd met een altaartje en menig heiligenbeeld, heerschte eene algemeene stilte, en ieder stond in onbewegelijke houding. Na eenige minuten kwam ik, alleen; langzamerhand nader aan het bed.

De verrassing echter week , hetzij van wege de koude zucht tot onderzoek , hetzij omdat zulke verschijnselen mij niet nieuw waren , hetzij veel meer omdat ik niet alleen niet dien glans , maar ook niet die uitdrukking van aangezigt en oogen vond , die ik anders bij dergelijke verrukkingen had hooren vermelden , zijnde deze zeer bleek en eenigzins opgezwollen. Verscheidene vragen werden mij door den daarnevens staanden pater KAPISTRAN , haren geestelijken leidsman , willig beantwoord. Daar , naar zijne verzekering , een lang volhouden dezer knielende houding met voorovergebogen lijf in krampen kon overgaan , zoo verwijderde ik mij na een kort bezoek , om voor nog anderen , die wachtende waren , plaats te maken.

§ 95.

*MARIA DOMENICA LAZZARI DI CAPRIANA ,
in het Fleimser-dal.*

MARIA DOMENICA LAZZARI is de dochter van een' molenaar te Capriana , een zeer gering dorpje in het Fleimser-dal (Kreits Trient) , geboren in 1815. Zij stamt af van gezonde , krachtvolle ouders , en kentekende in hare vroege jeugd niets bijzonders. Zij was , wel is waar , iets teederder en zwakker van gestel , maar toch vrij sterk naar het ligchaam ; zij had een gezond verstand , eene heldere verbeeldingskracht , een goed geheugen en was bescheiden in hare gedragingen. Te huis behartigde zij alle werkzaamheden , die strookende waren met haren stand , vrij zorgvuldig ; was echter reeds in de school , vooral bij het godsdienstig onderrigt , zeer oplettend , en

vroeg trok zij hierdoor, inzonderheid ter oorzaak harer juiste vergelijkingen en onderscheidingen, de aandacht van haren godsdienstleeraar. Reeds vroegtijdig legde zij groote vroomheid aan den dag. Wanneer zij slechts tijd vond, al was het in de korte oogenblikken, die aan rust waren toegewijd, hield zij zich met bidden of lezen of andere godsdienstige oefeningen bezig; liefst bepaalde zij zich bij het lijden des Heeren. Hare geliefkoosde studie was bijbelsche geschiedenis; de werken van den zaligen LIGUORI en dergelijke boeken waren haar dierbaar; en vaak doorwaakte zij de nachten, om haren leeslust, die eene hartstogt was geworden, te bevredigen. Op haar zesde jaar viel zij in een' vijver, waaruit zij na een kwartier uurs in een' geheel ontstelden toestand gered werd, hetgeen eene bedlegerigheid voor langen tijd ten gevolge had. In 1828 stierf haar vader, innig door haar geliefd; dag en nacht beweende zij dezen en van nu af aan nam zij slechts zeer weinige spijsje. Sedert dien tijd begon hare gezondheid aftemenen; zij had dikwerf vliegende pijnen, vooral in de onderbuik; hare krachten namen af en het voedsel wederstond haar. Naar het gevoelen van haren geneesheer, was het eene periodieke koorts en eene soort van Hysterie, waartegen alle middelen vruchteloos waren. De geschiedenis van haar lijden vangt echter eerst met 1833 aan. Ik wil dezelve mededeelen naar twee werken in druk, in zeer korte trekken; het ééne is geneeskundig, het ander van een' geestelijke; met eigen ingewonnen berigten wil ik die mededeeling pogen aantevullen. Het geval heeft veel gelijksoortigs met de twee vorige; toch ook veel nieuws, dat waardig is nader te worden be-

schouwd. In Junij 1833 was zij eens des nachts alleen op den molen, toen er sterk aan de deur geklopt werd. Zij verschrikte geweldig en zag twee onbekende vreemdelingen. Zwijgend verschuilde zij zich in hare ontsteltenis in eenen hoek, waar zij des anderen daags in den morgen sidderend en angstvol gevonden werd. Zij bleef echter nog in haar huiselijk werk, ofschoon ook voortdurend ascetische boeken lezende. Eens werd zij op het veld plotseling ongesteld en bleef als vastgenageld staan. Men zag haar als in bespiegelingen verdiept of in hooge verrukking. Naar hare verzekering werd zij in dien toestand een' man gewaar op eenigen afstand, die haar gebod stil te staan. Nu ging het met krampen van allerlei aard even zoo als met de twee bovengenoemde voorwerpen; met dit onderscheid niet, temin, dat LAZZARI minder hevig uitwendige schokken dan wel allerhevigste innerlijke smarten had; dan schreeuwde zij zoo hard, dat men verre van hare woning haar kon hooren. Van het weinig roedsel, dat zij van tijd tot tijd nog genomen had, verzocht zij, na langdurige aanzetting, den 10 april 1834 voor *de laatstemaal* een half kopje water met een stukje ingedoopt brood, en sinds *at noch tronk* zij meer. Hare toevallen werden heviger en nen liet den geneesheer komen. Deze nu beschrijft uitvoerig, wat hij gevonden heeft. Zie hier een uittreksel.

Eene ongewone zwakheid en prikkelbaarheid kenmerkte het geheel van haren toestand. Het geringste licht kon zij in hare kamer niet verdragen, en zij hoorde zoo fijn, dat zij de preek kon verstaan, die gehouden werd in de wel zes honderd schreden

van haar verwijderde kerk; de geringste beweging aan de onderbuik veroorzaakte haar de hevigste smarten. Hare regelen had zij van lieverlede minder, en sinds de toeneming harer ongesteldheid, in het geheel niet meer. Na langdurige overreding legde haar de geneesheer blootelijk een stukje suiker op de tong, en dadelijk overviel haar een geweldige hoest en een onophoudelijk braken. Toen hij haar naderhand een stukje geroost brood wilde laten nemen, viel zij in onmagt, en sinds gaf hij zijne pogingen op. Bij de lichtste aanraking der huid, op welke plek ook, ondervond zij daar kramp. Slaap had zij schier nimmer en hare waterlozing was uiterst schaarsch. Hare ademhaling was zeer licht, ja soms bijna geheel weg. Eens was zij drie weken langschijndood, zonder de minste teekenen van leven te geven; de spiegel zelf, op haren mond gehouden, bleef zonder beslag. Nadat de geneesheer met rijp overleg alle verschijnselen en omstandigheden waargenomen had, was zijn besluit: dat de ziekte haren zetel had in de anatomische physiologische sfeer van het zenuw- en spierstelsel (*di riguardar la sede della malattia nella sfera anatomica-fisiologica del sistema nervoso muscolare*), en scheen het hem raadzaam geneesmiddelen aantewenden. Hij schreef haar daarom *asa foetida* in pillen voor en eene inwrijving met morphine, en ziet! zij volgt het voorschrift; maar wat was het gevolg? Naauwelijks had zij vier pillen ingenomen, of van stond af aan werd zij geplaagd door een schrikbarend hikken, aan hartklopping gepaard, met eene benaauwdheid en eene maagpijn, als of een innerlijk vuur hare ingewanden verteerde, waarna dan de gewone krampen ontstonden. Na deze gebeurtenis was de patient

niet meer in staat, een eenig geneesmiddel noch ook spijze of drank tot zich te nemen; en deze volslagen onthouding duurt tot heden toe voort. Toen de doctor haar later nog eens bezocht, was de prikkelbaarheid nog grooter. Zij kon de geringste aan-doening van licht, geluid en reuk niet meer verdragen, zonder in stuipen te vervallen en in een ontzettend weeklagen en schreijen lostebarsten. Ter naauwernood kon zij spreken en dan nog zeer zacht. Zij kon niemand bij haar dulden en verzocht daarom den bisschop en den landregter, dat men alle nieuwigierige lieden van haar verwijderd zou houden, hetgeen zij ook tot hare naburen zelfs uitstreckte. Daar LAZARI nu niets meer gebruikte, hield ook alle ontlasting op. Opmerkelijk echter was het, dat zij niet in het oog loopend vermagerde. De haren en nagelen groeiden evenwel niet meer. De pols was niet meer waartenemen, noch aan de hand, noch aan den hals, omdat zij steeds bevende was, hetgeen bij de minste aanraking toenam. Dag en nacht was haar venster open, zoowel des zomers als des winters, ook bij het guurste weder, al stond de thermometer (zoos als eens in 1836) dertien graden onder het vriespunt. Wilde men het venster sluiten, dan dreigde zij, naar haar zeggen, te stikken. Bij fellen wind voelt zij zich beter en hare pijnen worden gestild; daarom smeekt zij vaak bij windstilte, dat men met een' waaijer haar verkoele. De doctor deed dit eens een half uur lang met alle mogelijke kracht 1). Hij

---

1) Ho continuato a tutto mio potere a crearle farte aria in modo, che i suoi disciolti capegli volavana ora su, ora giu, ora qua, ora la del viso.)

beschrijft alsdan de verschrikkelijke smarten, die LAZZARI uitstaat, en de opeenstapeling van krampen, in welke zij steeds Gods hulp inroept en vaak met luider stemme schreeuwt: oh Dio, ajutami! Dan brengt zij zich zelve met de handen slagen op de borst toe, die men verre van hare woning op straat kan hooren. Ook geeft hij aangaande de bloedige wondmerken, die wij straks nader zullen beschouwen, een nauwkeurig verslag en maakt kortelijk de eind-opmerking, dat de patient den 7 april 1836 in zes keeren, binnen zeer korten tijd bij de honderd wormen is kwijsgeraakt. Sedert den 10 januarij 1834, heeft DOMENICA LAZZARI de merkteekenen van CHRISTUS lijden zoo kennelijk op het voorhoofd, de handen en voeten, in de zijde en op den rug, als ergens elders van dezen aard is waargenomen. Haar arts zag dezelve voor het eerst in Mei 1834. Op het voorhoofd, twee vinger breed onder het haar in eene bepaalde rigting naar de slapen, waren van tien tot twaalf stippen, waaruit het bloed was droppelende. Het gezicht was tot aan de lippen met geronnen bloed bedekt. Eenige kleine plekken op de wangen waren of geheel vrij of met versch bloed overtogen. Op den rug harer handen zag hij in het midden een' zwarten stip, gelijk de kop van eene breinaald, bijna $\frac{3}{4}$ duim groot en volkomen rond. In het midden verhief zich die plek, afgerond tegen de randen. Als hij bij helder licht dezelve waarnam, had zij het aanzien van geronnen en opgedroogd bloed. Om die plek heen waren op den rug der handen streepvormige, naar het centrum gerigte teekenen te zien, bruinachtig van kleur. Dergelijke stip bevond zich ook te midden van den regter voet, omgeven van eene menigte donkere,

straalvormige lijnen. Den linkervoet kon hij niet waarnemen, omdat deze steeds geheel door de rechter voetzool bedekt was. Beide voeten hadden eene schier horizontale rigting met de beenen. Toen hij het binnenste der handen en voeten wilde zien, antwoordde zij, dat zij zich thans niet kon bewegen, veel minder handen en voeten los maken, zonder in de zwaarste krampen en pijnen te vervallen, doch zij beloofde zulks welligt den volgenden dag te vermogen, om hem genoeg te doen. Op de vraag, aan LAZZARI gerigt, of zij des anderendaags, zijnde vrijdag, zou bloeden, zoo als vroeger op die dagen geschied was, antwoordde zij: dat tot hertoe hare martelingen en wondbloeding nooit hadden gefaald. LAZZARI verzekerde hem ook zelve, dat zij eene groote wond in de zijde had 1), die zij echter zorgvuldig verborg; evenzeer had zij vele andere kleinere wonden op den ruggegraat, die iederen vrijdag bloedden. Ook verzekerde zij, dat zij gruwelijke pijnen uitstond over het gansche ligchaam, en vooral aan de wonden, die zich des vrijdags met zulke hartkloppingen paarden, dat zij dikwijls aan den dood de voorkeur had gegeven. De arts kwam den volgenden vrijdag des morgens ten 7 ure. Reeds meer dan honderd schreden van haar huis verwijderd, hoorde hij van uit hare woning een geweldig schreeuwen, *oh Dio, ajutami*, en naauwelijks zette hij den voet binnen hare woning, of een jammerlijk en beklagenswaardig tafereel deed zich aan zijne oogen op. De patient lag in hare gewone houding met gevouwen handen en het geheele ligchaam in stuipachtige onrust. Uit meer

---

1) Una gran piaga al costato.

dan veertig gaatjes droppelde van haar voorhoofd over de oude drooge korsten het bloed af over haar gezicht tot aan de kin toe. De straks omschreven stippen aan de handen bloedden zoo sterk, dat groote droppels van de opening tot aan het gewricht der handen afstroonden, en van daar uit in verscheidene takken zich verdeelden. Ook de regter voet bloedde, even als de handen, en zoo vloot ook het bloed uit de verborgen opening van den linkervoet, zoodat het nog in lange strepen zichtbaar was op de teenen van den tegenovergestelden voet. Rondom deze gaatjes was een rozenkleurige krans; die op het voorhoofd waren zeer klein, maar die der handen en voeten geleken op de kringen der koepokken op den zevenden dag harer ontwikkeling.

Deze openingen waren wonden als van diepe holle zweren, die echter nooit tot vervuiling of bederf overgingen. Het uitvlietende bloed was frisch, kleverig, arterieus en droppelde langzaam maar toch zichtbaar. De openingen der wonden aan het voorhoofd waren ongeveer twee strepen diep en eene streep breed in ronden vorm. Die der handen waren tot drie strepen diep, hol, een halve duim in diameter, desgelijks de wond op den regtervoet. De doctor herinnerde haar aan de belofte, om ook het binnenste harer handen te laten zien, waarop zij zuchtende de gevouwen handen opwaarts hief en die met moeite voor een paar minuten los maakte. Hij zag eene oppervlakkige, bloedende wond; den regtervoet kon zij niet los krijgen. De zijde wilde zij niet laten zien, (hetgeen zij volgens de verklaring van den geestelijke nauwelijks aan hare moeder toestond); indien zij daar bloedt, kleeft het hemd aan

de wonde , en men kan het zonder groote pijn daarvan niet aftrekken , en met het opdroogen van het bloed sluit zich de wond en wordt aan het oog onttrokken. De wonden , die zij beweert op den rug te hebben , had niemand gezien. Het viel den geneesheer in , eenig bloed op een glas te verzamelen en het chemisch te onderzoeken , hetgeen door een' apotheker ook geschied is. Zoo veel ik echter zien kan , heeft zulks geene bijzondere resultaten opgeleverd. Zoodra des namiddags 4 uur het bloed ophield te vloeijen en door het stollen immer donkerder werd , riep zij toch nog met dezelfde hevigheid om barmhartigheid. Op de vraag , waarom zij zoo bleef schreeuwen , was haar antwoord , dat zij over het geheele ligchaam , vooral aan de wonden , hevige pijn leed en door dat hulproepen verligting van smarten ontwaarde.

Nog enkele trekken moeten wij aanhalen uit het andere werk , geschreven door een' ongenoemden geestelijke. Het behelst veel tot aanvulling van het geheel en is in menig opzigt belangrijk. Men leest daar onder anderen , dat zij de handen , in elkander gevouwen , bestendig tegen de kin houdt (waardoor zij als het ware door verzwering aan elkander groeijen ; evenzeer de steeds op elkander liggende voeten) ; dat hare gesloten oogen meestal traanden ; dat hare mond zich niet opende , dan tot zuchten en weéklagen , en dat haar gansche voedsel louter bestond in het wekelijksch avondmaal des Heeren. Men spreekt ook van profetiën , en een Duitsch priester betuigt , dat de patient met hem langer dan zes minuten Duitsch gesproken heeft , ofschoon zij toch die taal nooit had geleerd. Zoo wist zij ook de op handen zijnde na-

dering van vreemden vooruit. Van den lust, om opzien te baren of van gewinzucht en iets dergelijks, kon geene sprake wezen, daar zij veeleer slechts in de stille verborgenheid wenschte te blijven. In vergelijking van Kaltern, kwamen daar ook zeer weinige vreemdelingen, om dit zeldzaam verschijnsel te zien.

Naar bijzondere en eerst zeer onlangs van daar ingewonnen berigten maakt dit geval in die streek over het algemeen geen groot opzien, en schijnt meer voor vreemden dan voor de bewoners een bijzonder belang in te boezemen. Dezelfde toestand duurde nog (in Mei 1841) op dezelfde wijze voort. Bijzondere physische of psychische verschijnselen waren daar niet bijgekomen, alleen eene groote zwakte, die hare spoedige ontbinding deed verwachten. Zij nam toen geen voedsel, maar de krampen en stuipen onderdrukten haar steeds en ontzegden haar alle rust. Ontlasting had zij natuurlijk ook niet, ten gevolge van het gebrek aan voedsel, en de vrijdagsche bloedingen duurden voort, waarbij mijn berigtgever aanmerkt (of het ironisch dan wel ernstig gemeend zij, weet ik niet), dat het bloed, bijzonder aan de voeten, niet meer benedenwaarts, maar opwaarts lekt. Op mijne aanvraag of er ook visioenen van bovenzinnelijken aard plaats grijpen, erlangde ik ten antwoord: dat, nademaal deze patient uit den boerenstand is, hare phantasiën gewis daarvoor niet rijp zijn, en had hij van wonderwerken, profetiën en waarzeggerijen niets vernomen, ofschoon hij daartoe alle moeite in het werk gesteld had 1).

---

1) De bovengenoemde werken in druk zijn: Vooreerst *Estratto dagli annali universali di medicina dal Auib. Omodei. Milano 1838.* In die *Annal.* staat het aangehaalde uittreksel, onder den titel: *Annotazioni intorno la lun-*

Daar ik in de volgende afdeeling bepaaldelijk de kritische vergelijkingen zal maken, zoo ga ik hier iedere verdere aanmerking voorbij, en wil den lezer een ander geval van dezen aard voorstellen, hetwelk zoo wel ten opzichte van het godsdienstig helderzien als van wege andere zeldzaamheden van het grootste gewigt is, en verdient aan de vergetelheid onttrokken te worden. Het is een uittreksel van een' brief van den heer EMMERICH, theol. prof. te Straatsburg, die mij door vriendelijke mededeeling ten algemeenen nutte is afgestaan.

§ 96.

Brief van prof. EMMERICH te Straatsburg, over de merkwaardige verschijnselen van zeker helderzien, van zelf ontstaan bij zijne zuster.

» Ja wel mag ik u het hemelsch karakter mijner zuster schetsen, den heldenmoed, de liefde en de trouw, waarmede zij vijf jaren haar lijden droeg, — en meer nog in het verborgen leed en streed, dan zij vermoeden liet.

Gij kent de bevalligheid, over haar geheele aanzijn verspreid, en hebt welligt in die weinige uren reeds

---

ga, penosa ed ammiranda infermita della vivente MARIA DOMENICA LAZZARI raccolte dal dottor LIONARDO DEI CLOCHE.

Het ander schrijven is vervat als tweede deel in de bovengenoemde *Relazione storica di MARIA MOERL*. De derde der *tre mirabili vergini viventi nel Tirolo* leeft, althans in hare woonplaats, niet meer. Ik zocht haar daar te vergeefs. Men telde het wonder van zekere toenmaals daar evenzeer aan krampen lijdende en met wondteekenen gekenmerkte persoon, onder de allernatuurlijkste.

kanen opmerken, welk een diepzinnig gemoed, een verheven geest, eene levendige verbeelding, een hart, dat slechts voor al wat edel is klopte, ja eene gezindheid, onverdeeld en ten volle haren God en haren Heiland toegewijd, zich in de schoonste harmonie bij haar vereenigden. Dit alles echter nam bij haar nog toe, met hare jaren en met haar lijden. Reeds leefde haar geest in den laatsten tijd hares aardschen levens in den hemel, in die zalige gemeenschap met hoogere wezens; en daarom was zij allen hier beneden, met wie zij slechts in de minste aanraking kwam, zoo onuitsprekelijk veel, alles echter voor hen, die haar nader hebben gekend. Die hemelzin kon zelfs aan ruwe gemoederen niet ontgaan. Sprak niet onze katholieke geheel onbeschaafde hospita bij haren dood: »Neen waarlijk, Jufvrouw x. is zeker »niet in het vagevuur! de Engelen droegen haar ten »hemel, want hier op aarde reeds was zij aan de »Engelen gelijk!» En zij, die heilige, die vriendin mijner ziel, is mij van het harte gescheurd, op de verschrikkelijkste wijze, als had een bliksemstraal ons getroffen — ach! wij moesten, in stede wij de bruidfakkels grepen, de lijktoorts ontsteken, en haar, terwijl wij het vreugdekleed weefden, in lijkdoek hullen.

Nadat hare gezondheid door haar verblijf in Ostwald, gedurende den zomer van 1814, weder bijna geheel hersteld was, wierp haar, in den volgenden winter, een treurig voorval, en wel het plotseling en schrikverwekkend kraken eener chiffonnière op nieuw en voor het laatst op het ziekbed. Van nu af verlieten haar hare krampen niet, dan bij korte tusschenpoozen; nu eens leed zij in de ledematen, dan in het hoofd de hevigste pijnen. Zoodra echter had

zij slechts eenige verlichting, of de lieve, zij lachte ons weer toe en dankte ons voor onze deelneming, of schertste zelfs over hare voornaamheid (zoo als zij het noemde), omdat zij zich steeds van velen liet bedienen, terwijl zij zelve haren tijd in ledigheid sleet. Dit laatste was evenwel ongegrond, want zoo vaak slechts de arts haar zulke toestond, hield zij zich bezig met lectuur, met schrijven, of met vrouwelijken arbeid. Den 8 junij verviel eindelijk SOPHIE, zonder ooit gemagnetiseerd te zijn, in den natuurlijken slaapwandel, die woensdag den 12den tot den hoogsten graad steeg, vervolgens afnam en maandag den 19den overging in een' anderen toestand, waarvan nader. Dagelijks had zij tot den 15den twee crises, eene voorafgaande crisis des morgens, waarin zij alleen zeide over welk onderwerp zij des avonds zou spreken, na affloop van welke zij echter doorgaans van hetgeen voorafgegaan was niets meer wist; terwijl zij, bij haar ontwaken uit de eigenlijke hoofdkrisis, de herinnering ten volle behield. In dezen slaap zag en hoorde zij zonder behulp van oog en oor, tot op verren afstand. Zoo zag zij mij eens, b. v. van den trap in het voorhuis afgaan, terwijl hare gesloten kamer zich in den zijvleugel van het huis bevond; en zij verzocht den geneesheer mij te zeggen, dat zij zich deswege onrustig maakte, vreesende, dat ik mij verder verwijderen zou. Zoo merkte zij, ofschoon slechts eenmaal, op, dat de doctor sprekende was met mijn' vader aan de deur van den laatsten, en dat wel over haar, hetgeen haar toen onaangenaam was. Ik ging naar buiten en vond werkelijk alles, zoo als zij had gezegd. Een' brief aan haar, van welks aankomst zij niet

de minste kennis droeg, en dien wij haar in den slaap toevallig onder haar kleed op den hartkuil legden, las zij in tegenwoordigheid van hare moeder en den geneesheer luide voor, maakte hare aanmerkingen, rukte ten laatste het kleed weg, en wierp den brief van zich, met den uitroep: »Ik heb u niet meer noodig, ik heb u gelezen.» Des anderen daags zeide zij in de krisis: »die brief moet komen, opdat gijl. (zij meende den doctor en mij) zien moogt, dat het niet alles bedrog is». Woensdag den 14den, 's morgens vroeg, kondigde zij aan, dat des avonds de gansche familie zich bij haar verzamelen moest, omdat zij aan allen iets aantezeggen had, maar louter goeds; ook zou zij een vers opzeggen, doch zij wist niet welk; eindelijk zou zij ook iets over GELBERT zeggen. De avond kwam; zij viel in slaap; liet alle de vrienden roepen; beval, dat de doctor aantekening zou houden (wij schreven namelijk in de kamer alles op, wat voorviel; vaak dicteerde zij in haren slaap met opgeheven vinger en een diependkend voorhoofd); aan LOUIS werd door haar eene plaats aangewezen ter hoofdeinde van haar bed; daarop volgde ik, vader, moeder en eindelijk CAROLINE. Een tijdlang zweeg zij; van lieverlede verhelderde haar gelaat tot bovenaardschen glans; ten laatsten voegde zij een' ieder onzer eenige weinige woorden toe over ons toekomstig lot en leven. Toen de beurt aan mij kwam, beval zij mijne zuster eene der bloemen, die hare vriendin voor een paar dagen uit S** had medegebragt, te halen; zij reikte mij die toe en met eene ernstvolle stem, die mij als uit eene andere wereld toeruischte, sprak zij: »KAREL! neem deze bloem, bewaar haar, beschouw haar bij heilige gelegenhe-

den , en zoo gij ooit mogt wankelen in uw geloof aan den Allerhoogsten en zijne Voorzienigheid , zie dan de bloem aan , en denk aan hetgeen gij gezien hebt.”

Nadat zij ieder , ook den geneesheer , iets gezegd had , zonk zij weder op haar hoofdkussen neder , rigtte zich echter spoedig weder op , verkondigde , dat de stadspoorten niet geheel zouden gesloten worden , hetgeen ook bij de weldra gevolgde blokkade plaats vond ; ook dat het welligt binnen drie maanden weder vrede zou worden , doch wist zulks niet zeker ; dat bepaald vooruitzien , zou ons ook niet heilzaam wezen .

» Dat is mijne belooning ,” voegde zij met onuitsprekelijke zaligheid daaraan toe , » dat is mijn loon » voor de trouw , waarmede ik geleden heb , dat ik » ulieden nu louter iets goeds mag verkondigen.” Na eene pause vouwde zij de handen , en met afgebroken stem , menigmaal onder bange jammerklagt , maar met eene onbeschrijfelijke aandacht , bad zij nu :

Ja , ziele ! laat Hem hand'len ,
Hij wil uw welzijn slechts .
Hij zal u opwaarts houden .
Met vreugde zult gij zien ,
Hoe goed Hij u bestuurt ,
Hoe wijs Zijn Raadsbesluit
Dit werk heeft uitgevoerd ,
Dat u bekommerd heeft .

Onzer aller oog zwom weg in tranen , in diepe stilte stonden wij daar rondom het bed onzer biddende zuster . Onze oogen waren niet afgewend van haar gelaat , dat nu na dit gebed *in den vollen zin des woords verheerlijkt werd* . Engelen zelfs hadden

zich in die aanschouwing moeten verliezen. » Nu » heb ik u niets meer te zeggen, » riep zij plotseling uit ; » ten negen ure beginnen mijne toevallen weder , nu echter mag ik nog tot 7 uur voor mij zelve en mijnen Schepper leven. GELLERT , mijn beschermgeest , reikt mij de kroon ! » (nader volgt de verklaring dezer woorden) toen zonk zij op nieuw neder ; al hooger en hooger steeg hare verheerlijking , waarbij haar gelaat met ongewonen glans was lichtende. Toen het op de Thomaskerk 7 uur sloeg , verzocht zij , door het verbranden van een' pennenveder , haren slaap aftebreken , en bij den eersten slag op den Munster ontwaakte zij. (Soortgelijke voorspellingen van haar kwamen allen op de minuut uit ; CAROLINE en ik , wij namen het dikwijls waar , met het horologie in de hand.) Na haar ontwaken verklaarde zij , dat de zaligheid , die zij gemaakt had , onbeschrijfelijk was geweest , en toen ik haar betreffende die woorden van GELLERT , die mij zoo zonderling voorkwamen , ondervraagde , antwoordde zij : » ik » heb GELLERT niet gezien , ook geene kroon ; maar » ik moet mij wel van zulke bewoordingen bedienen , » om dingen te schetsen , voor welke wij geene uit- » drukkingen hebben. »

De mij door haar geschonken bloem had ik dien avond niet mede naar huis genomen , dewijl ik vreesde die te beschadigen bij het opensluiten der huisdeur in de donkerheid van den nacht. Den volgenden morgen verklaarde SOPHIE in eene kleine krisis , dat het alzo goed was geweest , want dat zij die bloem dien dag noodig had , ofschoon zij nog niet wist tot welk einde. Des namiddags electriseerde zij de bloem , terwijl zij hare hand over dezelve hield , waarbij het

water in het glas, waarin zij bewaard werd, in hevige beweging geraakte. Tevens meldde zij ons, dat zij tegen 10 uur doodsstuipen zou krijgen. Deze zouden eindigen in eene uitstrooming der te groote massa van electricke stof, die in haar ligchaam woelde, deels in de bloem, deels zou het den doctor en mij, die alleen mogten tegenwoordig zijn, een' hevigen electricken schok veroorzaken. Zulke electricke schokken deelde zij in die dagen meermalen hare moeder, zuster en mij mede, vaak op een' vrij geruimen afstand. Ik zat b. v. eens in het kabinetje mijns vaders (want ik hield mij steeds, zoo veel mij mogelijk was, op in het ouderlijke huis). rustig rookte ik eene pijp en las in de confessiones van AUGUSTINUS, toen ik een' hevigen electricken schok, eerst in de armen, en toen met bliksemsnelheid jagend door het gansche ligchaam, ondervond. Dadelijk liep ik naar de verwijderde kamer mijner zuster, en naauwelijks trad ik die binnen, of zij riep mij glimlagchend toe: »hebt ge hem ontvangen?" Toen zij nu des avonds weer in de krisis verviel, moest de bloem op haar bed worden gelegd, zoo tot haar gewend, dat zij den electricken stroom uit hare rechterhand in de kelk ontvangen kon. De doctor moest tevens die rechterhand aanvatten. Ik stond aan het voeteneinde, en kreeg van haar bevel, om steeds mijne beide handen tegen hare voetsolel te houden. Nu begonnen de stuipen, zoo verschrikkelijk als ik ze immer zag; daarna de hevigste trekkingen; alle hare leden en iedere gezigtspier werd geweldig vertrokken; dikwijls hief zij haar ligchaam hoog om hoog, zoodat het mij schier onmogelijk was, altijd met de hand hare voetsolel te volgen, doordien op den duur electricke stof

op mij instroomde. Dit bleek daaruit, dat ik onophoudelijk mijn water moest lozen, zoodat het in plassen op den grond lag. Eindelijk bekwam ik een' duchtigen schok, die mij door de eene zijde heen om laag, en door de andere om hoog scheen doortejagen, en in mijn hoofd zich in een zacht gesuis oplostte. Ongelukkiglijk echter hadden de hevige rukken de bloem verplaatst; zij had het ligchaam mijner zuster aangeraakt, en de ontladen stof was haar weder ingestroomd. Met der daad hielden de trekkingen met iederen electricen schok, dien ik ontving, oogenblikkelijk op; SOPHIE rigtte zich op, maar met teekenen van weemoed sprak zij: »de electricke stof »is mij weer binnen gedrongen, ik moet die nog »eenmaal onder schokken en smarten ontladen." Nu perste zij dezelve, als het ware, uit ieder afzonderlijk lid op een punt van haar ligchaam te zamen; bij de lading en ontlading van het ruggemerg leed zij het meest; ten laatsten gaf zij eene schreeuw; zij had zich nu zonder ons toedoen ontladen. Hiermede was ook eene in hare kamer verloren speld verbonden. De zaak zelve echter, hoe uiterst bevreemdend ook en hoe krachtig zij ook de werkzaamheid van den geest en den inwendigen zin op een' afstand in bepaalde gevallen bewijst, is voor geene schriftelijke mededeeling vatbaar en onmogelijk zonder plaatselijke bekendheid op het papier te stellen. In het algemeen voel ik, hoe hemelsbreed mijn verhaal en deszelfs indruk is verwijderd van de werkelijke ondervinding; alles hing op het laatst onafscheidelijk te zamen, en het geheel loste zich in eene tooverwereld op. — Alles was zoo levendig, zoo ingrijpend, zoo zieldoorborend! Zal ik geen boek-

deel schrijven, dan moet ik het meeste overslaan, dat wel bijzaak was, maar niettemin zoo innig met den hoofddruk zamenhing. Andere dingen weder zijn zonder kennis van personen en plaatsen onverstaaubar, en veel moet ook, gelijk gij zelf denken kunt, ook den vrienden verzwegen worden, om dat het niet louter geheimen van mij zelven zijn. Gij bekomt dus slechts eene uiterst onvolledige vermelding van een en ander. Daarbij komt nog, dat het mij tot nu toe onmogelijk is, onze aantekeningen weder ter hand te nemen, en ik mij dus bij de loutere herinnering moet bepalen.

Den volgenden dag, vrijdag den 16den, was zij met der daad in eene *bestendige*, doch ligte krisis. Overigens bevond zij zich zeer wel, bragt veel in hare kamer in orde; want vroegtijdig reeds had zij haar bed verlaten, waarin zij niet voor des avonds te 9 uur wederkeerde. Zij schreef op dien dag 8 à 12 kwarto bladen vol, waarop zij verscheidene van hare geestes-verschijningen nederstelde, sluitende met de woorden: »nu valt de voorhang neder, het wordt donker om heen, laat ons nedervallen en aanbidden!” Eensklaps — ik haal dit aan, zonder daarop iets verder te willen gronden — werd zij zeer onrustig en zeide: »nu trekt zich het onweder over hem te zamen, die zoo veel kwaads over ons berokkend heeft. Hij zal voor altijd ondergaan, of het door den bliksem of door het zwaard zal wezen, is mij onbewust.” Daags daarna had de slag van Waterloo plaats. Wij wisten in Straatsburg de opening zelfs nog niet van den veldtogt. Dien zelfden zaterdag at zij nog vrolijk met ons aan tafel — zij was al geest en liefde — maar reeds den volgenden dag openbaarde zich de

overgang, dien zij, zonder op haar zelve te doelen, ons schier aangekondigd had: » Had ik nog meer zaligheid gesmaakt en dieper blik geslagen, (zoo sprak zij den 16den of 17den) zoo had ik de *vatbaarheid* voor *dit* leven verloren; één trap te ver leidt tot geestdrijverij, en nog één, tot waanzin;” en van nu af, (van den 18 juni) doorliep zij werkelijk beide graden; *haar geest, die al te zeer van de aard-sche organen was ontbonden geworden, kon zich niet meer in dezelve wedervinden.* Zij streefde, (volgens hare eigene uitdrukking) steeds weder naar *zinnelijke* aanschouwing, maar vruchteloos. » Ik zie ul. en alles geheel *anders*; ik heb eene groote reis gemaakt, om ul. slechts weder te vinden!” dat was haar zeggen den 18den en herhaaldelijk vooral den 19den. Daarom betastte zij ook ons en alle huisraad in de oogenblikken van rust met krachtige hand en ging door alle vertrekken om, ten einde slechts de zinnelijke aanschouwing terug te erlangen, doch te vergeefs. Wij moesten nog met haar schrikbarend lijden, om ons in geloof, in liefde en in trouw te oefenen.

Den 20sten, of liever den 19den, des avonds te 11 uur, zagen wij den overgang van dweeperij in waanzin, welke laatste dan eens in vrolijkheid en dan eens in ernst, bij wijlen somber, maar ook bij wijlen verschrikkelijk was. In de vrolijke oogenblikken was zij dikwijls dartzel als een kind; zong en schertste — denk eens, mijn vriend! welke indruk voor ons, die opgeruimdheid! dat gezang! dat schertsen! — meestal declameerde zij, en zong naar eigen melodie de geestenstemmen van SCHILLER. » Ja, KAREL!” zei zij mij eens, toen ik haar bewaak-

te, met den vinger beduidend opgeheven, »ja, KAREL!»

„Daar in dat ruim wordt woord gehouden,
„Aan al wat edel is en goed:
„Laat ons dan dolen, laat ons droomen,
„In wereldsch spel ligt vaak een hooger zin.”

In *dese* waanzinsperiode, die eens eene gansche week duurde, at zij menigmaal bij ons aan tafel en sprak met vreemde personen, die bij ons kwamen; niemand zou iets van haren toestand bemerkt hebben, die haar niet van nabij kende; zoo geestvol, zoo aanninnig en lief was zij in haar spreken; alleen *wij* zeiden vaak onder elkander, »en dit is toch onze SOPHIE niet!» neen! zij was in alles, wat zij sprak en deed, te schielijk; zij leefde in eene gansch andere wereld. Was haar waanzin somber, dan zat zij stil, in haar zelve gekeerd over dezen of genen vrouwelijken arbeid, en menigmaal ontvloten de tranen hare oogen. »O! KAREL,” riep zij mij eens toe, »kon ik maar sterven, eer zal ik niet tot ruste komen. O! gij miskent mij allen.” Wij mogten haar al het tegendeel van dat alles nog zoo nadrukkelijk en liefdevol verzekeren, hare treurigheid haar voorstellen als bloot het gevolg van haren koortsachtigen toestand, het hielp altemaal niets. Dat was evenwel schrikkelijk, toen zij in langen tijd ons niets meer antwoordde, en ons van de schrikkelijkste misdaden beschuldigde; toen zij een zwaard, dat mijnen broeder toebehoorde, opnam en razend losbrak; alles zocht aan te grijpen, om zich omtebrengen, of het venster openrukte, om zich om laag te storten. Hielden wij haar dan vast, en ging de woede voorbij, dan was het als of

Zij van uit eene koorts ontwaakte. »Vergeef mij, »KAREL!» zeide zij mij eens na zulk een ontwaken, »ik wist niet wat ik deed, wat heb ik zwaar gedroomd, is het niet zoo, ik ben woedend geweest?» In een dezer toevallen verbrijzelde zij een heerlijk op glas geschilderd beeld van den Gekruisten, dat altijd tegen over haar bed had gehangen. Nog heb ik het briefje, waarin zij mij haar leedwezen over dit voorval te kennen geeft, en letterlijk ontroostbaar was.

Het was op den 15 julij, dat zij, een onvermijdelijk toeval zich ten nutte makend, eensklaps uit haar bed sprong, daar wij haar venster verzekerd hadden, eene zijdeur openrukte, en zich uit het raam in de kamer mijner zuster, van de tweede verdieping naar beneden stortte! »Zij dacht,» zeide zij, »dat zij slechts een' kleinen sprong behoeft te doen, om in den hof van den Heer Professor te gaan wandelen.» Haar regter voet was gebroken, en zoo als men eerst later kon bemerken — was hare ruggegraat ook gekwetst. Zij ontwaakte wel is waar uit hare waanzinnigheid, maar tot het schrikkelijkste lijden, schier zonder eenige verademing, tot den volgende avond, dertig uren lang. Onvergetelijk zal mij die nacht wel altijd blijven, waarin ik haar — o God! voor de laatste maal! — bewaakte! »Bid met mij en voor mij, KAREL,» dit waren bijna de eenige klanken, die hare lijdenskreten afwisselden. »Gij weet,» zeide zij eens, »ik kan veel lijden en zwijgen, doch de smarten, die ik nu overal ondervind, zijn bijna te zwaar, om te dragen.» — Nog eens scheurde zij hare kleederen open, sloeg zich op de borst en riep: »O, gij arm hart, hoe menigmalen zijt gij reeds gebroken, kunt gij dan niet een-

maal voor altijd breken? Waarom is toch mijn lichaam zoo hecht?" Toen de morgenstond aanbrak en het gezang der vogelen, die zich rondomme haar in lucht en boomen wiegden, tot onze ooren doordrong, staarde zij mij aan. »Nee, deze vogelen zingen niet voor mij; voor mij bloeit hier op aarde geen' lente meer, KAREL! God! mijn God! neem toch uw kind tot u!" Zondag den 16den na het middageten verviel zij weder in waanzin, maar nu hield zij zich met niets bezig, dan met bijbellezing, het gezangboek en de Liturgie van VEILLODTER, uit hetwelk zij de heerlijkste plaatsen opzeide, met veel vuur; dan eens luide, dan weder vrij zacht, dikwijls ook weemoedig maar met wegslepemde stem, stervensliederen aanhief. Deze boeken durfden wij haar, terwijl al het overige uit hare kamer weggeborgen was, niet ontnemen. Zoo zij het slechts, ofschoon ook zonder eenigen grond, vermoedde, dan verstopte zij dezelve onder haar lichaam. »Het is," riep zij dikwijls uit, »het eenige nog, wat ik heb." O, hoe was ik getroffen, toen, zonder onze bestelling en zonder onze voorkennis, een dezer liederen, die zij in dien toestand gezongen had, door een zangkoor werd aangeheven bij haar graf!

§ 97.

Gevolgtrekkingen uit voornoemde daadzaken.

Het verhaal van Prof. ZMMERICH, naar zijn eigen getuigenis slechts een onvolledig stuk uit het tweejarig dagboek zijner even beschaafde als in haar hemelsch karakter, in lief en leed zoo zwaar beproefde

auster, biedt ons vele leerzame daadzaken en oogpunten, waarop wij bepaaldelijk nog kortelĳk de aandacht vestigen willen.

1). Dat heerlijk beeld, door den broeder van het zoo aanminnig vroom karakter zijner zuster ons geschetst, is voorzeker een zeldzaam verschĳnsel; voor ons daarom te meer opmerkelijk, omdat zich in die schets toestanden en verschĳnselen openbaren, die men elders van die helderheid en die omvang, deels ook van zulk een' zeldzamen aard, niet aantreft. Trouwens hier berust het helderzien, zonder kunstmatig te zijn veroorzaakt, louter op grond van haar vroom gemoed, vereenigd aan eene krankheid, door veel lichaams- en zielelijden te weeg gebragt. De eigenlijke bronnen van dat lijden zelve beweert de heer E. in zijnen brief niet te kunnen opgeven. Aan dat helderzien paren zich tevens vele, ja de meeste en de merkwaardigste verschĳnselen, op de kennelijkste wijze, die men doorgaans bij het magnetismus pleegt toetescrijven aan wederzijdsche verstandhouding en bedrog.

2). Dit helderzien kenteekent zich tevens door dezelfs hooger en graad van voor- en verzien, » door het hooren en zien zonder behulp van oor en oog tot op verren afstand.» Het is vooral door dezelfs dubbelde kisis merkwaardig, daar in de eerste of vóór-kisis de lagere graad van slapendwaken, en in de tweede, eerst de reine hoogere graad van wakend-slapen zich openbaarde. Vooral kenmerkt zich dit helderzien ook daardoor, dat in het lagere slapwaken de herinnering bij het ontwaken mangelt, terwijl deze in de hoogere kisis van het helderzien in het waken overgaat, gelijk zulks bij het magnetisch hel-

derzien ook slechts zelden het geval is. Het lezen van den gesloten brief op den hartkuil onder het kleed is eene andere zeldzame en bestreden daadzaak, gelijk wij hier ook het aankondigen van lotgevallen bij hen, die haar omringen, en niet minder de naauwkeurig bepaalde gevolgen der voorzeggingen aantreffen.

3). Bij E. treedt desgelijks een beschermgeest op, en vrij sonderling is dit hier de fabeldichter GELLERT. De helderziende E. geeft daarvan eene verklaring, die wij behartigen moeten. Terwijl anderen toch bij hoog en laag zouden gezworen hebben, dat zij GELLERT hadden gezien, antwoordt E.: » GELLERT heb ik niet gezien, ook geene kroon, maar ik moet mij van dergelijke woorden bedienen, om zaken te schetsen, voor welke wij geene uitdrukkingen bezitten." Ik moet hier bij herhaling herinneren, dat men bij de inwendige aanschouwingen van personen en geesten het denkbeeld eener objectieve wezenlijkheid moet laten varen, wil men niet in het rijk der fabelen en der verdichting vervallen; als wanneer men ligtelijk en voegelijk zijn' schutspatroom den beminnenswaardigen GELLERT aanroept.

4). Dat verheerlijkt aanschouwen, zoo als het bij helderzienden in derzelve rustige en zuivere crises waargenomen wordt, schetst de broeder met vrij levendige verwen, en naar mijne overtuiging met al te levendige kleuren, waartoe gewis het wonderbare en zeldzame van het geval en zijne eigene opgewektheid hem vervoerde. Wanneer daar staat: » van lieverlede verhelderde haar gelaat tot bovenaardschen glans," zoo komt de vraag in ons op: lichte werkelijk het gelaat, en was die bovenaardsche glans de glorie eener heilige, of is het slechts een overdragtig

beeld des verhalers , om de zalige uitdrukking van het gelaat op de meest krachtige wijze uitte drukken? Ik wil liever het laatste gelooven , want een werkelijke lichtglans bij de heiligen nemen de minste Evangelische Theologen aan , en van een wezenlijk lichtuitstroomen des gelaats zijn mij althans geene geloofwaardige daadzaken bekend. In de twee vorige geschiedenissen van twee zeer vrome personen heeft eenmaal slechts een Katholijk priester zoo iets verteld ; hem was Jufvr. x. namelijk zoo schoon en blinkend voorgekomen ; kennelijk echter is het slechts eene uitdrukking zijner enthusiastische aandoening. Indien er waarlijk bij heiligen , door God waarachtig verlichten , zulk eene objectieve glorie om het hoofd aanwezig was , zoo als in de legenden voorkomt , zoo zouden hiervoor andere hoogere gronden in aanmerking kunnen komen. Doch tot de ware heiligheid ontbreken inmers in alle de opgenoemde gevallen de wezenlijke kenmerken. — Met dat lichten en dat blinken van het gelaat zal het wel even zoo wezen als met het zeggen : » zij was eene wezenlijke heilige ; » hierdoor zal wel niemand de wezenlijke heiligheid willen hebben verstaan. Tevens moet ik op de beweegredenen wijzen , die zoo menigeen verlokken , om beschrijvingen en verhalen van merkwaardige personen en gebeurtenissen vaak meer te bezielen met het subjectieve vuur van den verhaler in levendigheid van uitdrukking en kleur , dan werkelijk het objectieve begrip der zaak gedooft ; daar gelaten nog , dat vooroordeel , partijzucht en sektengeest bij zulke verhalen de pen besturen. Men heeft daarom voorzigtigheid noodig , om schaduwbeeld en wezen , de letter en den geest niet te verwisselen , of , zoo als zoo ligte-

lijk gebeurt, het eerste geleidelijk aantemen voor het laatste.

Maar hebben wij niet reeds boven bij Brahmanen, bij MOZES enz. iets gelijksoortigs vernomen? Ten deele heb ik mij hierover reeds verklaard § 66; en de Heer EMMERICH heeft gewis dat blinken ook niet letterlijk verstaan. Was het misschien een electriek blinken? Ofschoon de Heer E. het als zoodanig niet aanmerkt en de geheele beschrijving zulks ook niet laat veronderstellen, zoo zijn toch die electricke verschijnselen zoo gewigtig, dat wij op dezelve ook nog bepaaldelijk dienen te letten.

5). Electricke verschijnselen zijn bij magnetiseren en bij krampen niet zoo geheel zeldzaam; ofschoon van dien aard, als wij die hier aantreffen, zijn mij geene gevallen bekend. Bij convulsies is zulk eene electricke ophooping of overspanning der spiervezelen waarschijnlijk de pathologische wezenlijkheid, en wij erlangen hier in dit eenvoudig verhaal eener oningewijde in de kunst eene zeer belangrijke vingerwijzing, zoowel over deze werkelijke krankheid, als over de geneeskundige behandeling der krampen. De patient had eene zoo groote massa van electricke stof in haar ligchaam, dat zij meermalen hare moeder, zuster, broeder op een' vrij ruimen afstand, zelfs in een ander vertrek, electricke schokken mededeelde en het water in het glas, waarover zij de bloemen electrickeerde, geraakte in hevige beroering.

En nu nog, die merkwaardige gesteldheid der bloem, aan haren broeder geschonken, doch door dezen den vorigen avond vergeten naar huis te nemen, en des anderen daags als geneesmiddel aangewend, tot afleiding der electricke stof. Naar mijne vaste

overtuiging en deels naar zelf gemaakte waarnemingen kan men de door K. voor haar zelve aangeduide handelwijze tot hetzelfde doel ten algemeenen regel aannemen.

Zoo als hier door de bloem en door den doctor en den broeder de electricke stof afgeleid en de daarmede verbonden stuipen opgeheven zullen wezen, zoo mag men vaststellen, dat convulsies niet met opium en duivelsdrek enz., maar met eene rustige ontlading en afleiding der overspanning door levende voorwerpen, door planten en dieren, het zekerst behandeld worden. De mensch zelf is bij krampen de beste afleider, gelijk hij bij onmagten het eerste versterkingsmiddel is. Dat krampen worden overgedragen op honden, katten, vogels enz. is bekend, maar de methodische aanwending van dergelijk middel is nog ten volle onbekend. Mij heeft eens eene clairvoyante geaden, om patienten, aan krampen en aan verzwaking laborende, door middel van boomen te magnetiseren, en ik heb dan ook door een' oranjeboom in een vertrek, met welken ik de patient door een koordje in verbinding bragt, den heilzaamsten invloed zien teweegbrengen. Desgelijks deden de leerlingen van PUYSEGUR en de eerste Fransche magnetiseurs door levende boomen hunne zoo in het oogloopende kuren.

Deze wijze van afleiding is vooral navolgenswaardig bij de magnetische crises, waar vaak krampen en stuipen de patienten folteren en de artsen verschrikken. De noodzakelijke omzigtigheid en de duur der behandeling zijn in bovenstaand voorbeeld even zoo wel aangeduid als de misschien niet zoo aangename maar mogelijke terugwerking op den operateur; ter-

wijl eene hierdoor teweeggebrachte onwillekeurige waterlozing de overneming der materiële krisis aanduidt, als de uiterste schakel van den electricen keten, in stede van de patient zelve. De aan krampen lijdenden toch lozen doorgaans eene groote hoeveelheid urine helder als water.

6) De beschrijving van dat zalige gevoel is ons reeds uit gelijksoortige verrukkingen bekend. Wij zien hier echter tevens, hoe ons aardsche ligchaam voor zulk eene zaligheid in den hoogsten graad niet is georganiseerd. »Nog meer zaligheid, en ik zou de »vatbaarheid voor dit leven hebben verloren, ééne »trap te ver leidt tot geestdrijverij en nog ééne tot »waanzin,» van welke zij helaas niet vrij gebleven is. Dat mag ons leeren, dat dergelijke vreemdsoortige verschijnselen niet wenschenswaardig zijn; dat zij echter daar, waar zij zich openbaren, met de meeste voorzigtigheid door een' deskundigen moeten worden geleid. Had zulk een mentor hier aan de zijde der ongelukkige gestaan, zoo als het ook bij magnetische crises behoefte is, waarschijnlijk had hij haar terecht gebragt, hare vlugt in de bovenzinnelijke wereld gematigd en haar streven, om in de zinnelijke weder te keeren, ondersteund. De overgang tot geestdrijverij en waanzin in dezen geëxalteerden toestand is hier langs den zooglibberigen weg niet verre. Bij wijlen komt dit laatste ook als magnetische krisis voor, en is dan juist, zoo als hier omschreven wordt, dan eens vrolijk, dan eens ernstig, bij wijlen somber, maar ook bij wijlen verschrikkelijk. Zij spelen vaak zoo dartel en kinderachtig als de kinderen zelve, maar onvoorziens overschaduwet hen eene donkere wolk van razernij. Voor den kundigen is overigens

de heilsame teregtwijzing hier niet moeilijk, daar het slechts een kritisch voorbijtrekkende storm is; laat men echter de patienten aan haar zelve over, dan kan de toestand duurzaam en spoedig verderfelijk worden, zoo als zulks bij *x.* het geval was.

§ 98.

*Vergelyking der in § 92 — § 96 aangehaalde
wonderverschijnselen.*

De in § 92 — § 96 aangevoerde daadzaken hebben zoo veel overeenstemmends, dat wij, eer wij verder gaan en oordeel vellen, nog een' vergelijkende blik op dezelve vestigen willen; niet slechts de twee naamgezusters *EMMERICH*, ofschoon ook van verschillende godsdienstige belijdenis, maar ook de twee anderen hebben zoo veel gelijks, dat eenige individueele verscheidenheid ons niet weêrhoudt, dezelve allen onder eene kategorie te brengen.

Bij allen toch zien wij: 1) van der jeugd af eene zeer overwegende godsdienstige steinming en vromen zin; 2) eene zeer zwakke gezondheid, die voortdurend afnam en eindelijk geheel verwoest werd; 3) allen hadden eene groote neiging tot bespiegelingen, die door uitwendige middelen, zoo als door het lezen van boeken, als *FRANZ VAN SALES*, *LIGUORE* enz. nog gevoed en vermeerderd werden; 4) bij allen zien wij hoogst zeldzame en ongewone verschijnselen naar ligchaam en ziel beiden. Bij de stremming der natuurlijke verrigtingen hebben allen de schrikkelijkste convulsies met derzelve gevolgen en omstandigheden; allen hebben godsdienstige verrukkingen

met visioenen van beschermgeesten enz. ; allen hebben bij de volslagen ongedienstigheid des ligchaams en bij een smartvol lijden eene bovenzinnelijke afgetrokkenheid der ziele van de natuurlijke wereld , waarin zij zich niet meer konden vinden , en van dewelke zij ook niets , zelfs niet meer het dagelijksch brood vorderden. Daarenboven hadden allen verschijnselen van het helderzien , het vóór- en verzien , zonder gemagnetiseerd te wezen. 5) Allen ontbrak de behoorlijke leiding , zoowel in physisch als in psychisch opzigt. Wegens gebrek aan behoorlijk en tijdig aangewende middelen , ontstond eene volslagen ongeneeslijkheid des ligchaams , en bij mangel eener rigtige leiding der zich isolerende ziel , stegen die wisselingen en toepassingen van licht en duisternis , waarheid en leugen , opgeruimdheid en zwaarmoedigheid , geestdrijverij en waanzin van uit den vruchtbaren bodem der anderzins zoo reine gemoederen op. 6) Bij alle deze verschijnselen maakte de godsdienst geen wezenlijk verschil , tot op die hoogstmerkwaardige verschijnselen der wondteekenen , die alleen de drie Katholieke meisjes hadden ; daarentegen de Euan gelische een hooger helderzien van een' ongewonen aard en omvang , die ligchamelijk echter door genoemde electricke verschijnselen vooral de eigendommelijke natuurkrachten openbaarden. 7) Eindelijk zien wij bij allen zeer wonderlijke verschijnselen , evenwel geene wonderwerken.

§ 99.

Kenmerken der ware vroomheid en heiligheid.

Wij zijn genaderd tot het laatste voorwerp der inwendige droomenwereld , die het kenmerk draagt eener

hoogere onzichtbare ordening der dingen; wier werking overgaat in het natuurlijk vaderland des menschen, en in hem een rustig en dieper indringen wekken en een ruimen en verkwikkelijken blik in zich zelve doen werpen; gelijk ik zulks § 76 heb aangemerkt. De door den goddelijken adem aangeblazen geest des menschen laat zich in zijne aanschouwingen en bedrijven niet meer boeijen door de banden der ons bekende natuur; maar nu zijn zijne gezigten geene geestverschijningen meer, en geene spokerij maalt hem hersenschimmen, die zijn gemoed met angst en schrik vervallen, noch ook zijn ligchaam is hem geen onbruikbare last door toevallen en verlammingen. Neen! ook in zijne zwakheid wordt hij een kalin bedrijvig werktuig, dat zegen verspreidt over tijdgenoot en nageslacht. Waar deze kenteekenen aanwezig zijn, daar woont de ware vroomheid, en zulk een werken is het leven van een' heiligen.

§ 100.

De maagd van Orleans en hare gezigten.

Het herdersmeisje van Domremy, JEANNE D'ARC, de maagd van Orleans, mag ons hier tot voorbeeld strekken, niet dewijl zij van wege hare vroomheid onder de heiligen is opgenomen en vereerd; niet dewijl zij door anderen van wege hare wonderdaden onder de tooverheksen is geteld geworden; niet van wege haar helderzien, waardoor zij even als de magnetischen toekomstige dingen voorspelde; maar omdat zij als een stil en vroom kind in de ouderlijke woning, waar zij allen hielp en weldeed, in gezig-

ten de roeping Gods vernam en als heldenmaagd optrad, gevaren doorworstelde en alle hinderpalen overwon, om troost en redding aantebrengeu in rampspoed en druk. Neen! zij bestreed zelfs de onverzoenlijke doodvijanden van haar vaderland en leven niet, om te verdelgen, maar om te waarschuwen en vrede te stichten. »De maagd van Orleans,» zegt GÖRRES 1) is eene door en door Christelijke persoon, en van de Goddelijke Voorzienigheid gezonden, om Frankrijk te redden van deszelfs ondergang; niet om de Engelschen te verdelgen, daarom bood zij hen ook bij de eerste optrede den palmtak des vredes aan, edoch met de ernstige waarschuwing, om het bevel der Godheid te eerbiedigen of van deszelfs wissen ondergang de bewustheid te erlangen. Ja zelfs, toen zij het zwaard moest ontblooten, bleef zij nog met den koersten heldenmoed de grootste zachtmoedigheid paren, die naar geen bloedvergieten haakt, gelijk zij zelve haren regteren te gemoet voert: »ik heb geen mensch gedood.»

JOHANNA, de dochter van arme landlieden, kenmerkte zich bovenal als een bijzonder goed en vroom kind; zij was zeer zacht van aard, stil en bescheiden, medelijdend en arbeidzaam, daarbij had zij eene vurige liefde tot haren eeuwigen Schepper, die haar in huis zoo wel als in velden en wouden immer nabij, ten leidstar was geweest in lief en leed; van voller harte en menigmaal ging zij ter biecht en ten Avondmaal, en hoorde zij de klokkentoonen, die het volk ten gebede riepen, dan knielde zij onder den

---

1) Die Jungfrau von Orleans, nach den Proceszacten und gleichzeitigen Chroniken von G. GÖRRES, mit einer Vorrede von J. GÖRRES. Regensburg, 1834.

vrijen hemel neder, en bad mede tot God. Droevig en somber was zij niet, maar, zelve vrolijk, beminde zij ook vrolijke gezigten. Hare gedaante was aanvallig, schoon en welgebouwd, groot voor haar geslacht, levendig en van uitstekende lichaamskracht, dapper en in den wapenhandel geoefend als de beste ridder. Zij was eenvoudig en zedig van aard en spaarzaam in hare redenen; maar nauwelijks gold het hare Goddelijke zending, of hare woorden vloeden mildelijk, in betooning van geest en kracht, als de sprake eener profetes. »Dit meisje,» zoo betuigde een zeker ridder ALBERT VON URCHHS, »hetwelk later door ongehoorde daden alle volkeren van het Westen schrik aanjoeg, kon noch lezen noch schrijven; en hare arme ouders hadden haar niets kunnen leeren, dan het Onze Vader en de Geloofsbelijdenis. Men zou derhalven haar tot een toonbeeld kunnen stellen, hoeveel meer een aan God geheel toegewijd en met zijne kracht vervuld harte vermag, dan alle geleerdheid en menschelijke wijsheid.»

»Gelijktijdig een storm in den strijd, eene zachtsuizende koelte,» zoo spreekt GÖRRES, »kennende geene vrees, en schichtig tevens; strijdlustig zonder woestheid; vreedzaam zonder lafhartigheid; onstuimig en toch niet onbezonnen; vol van doorzigt en niettemin vol eenvoud tevens; heldin, maar geene virago; in verrukking en toch in het volle genot der gezondheid; van den rijkdom harer krachten zich ten volle bewust, zonder tot overmoed te worden gedreven; ziedaar! wat aan hare persoonlijkheid een eigendommelijk belang bijzet en haar kenmerkt boven zoo vele andere historische karakters.»

Naar haar eigen getuigenis voor hare regters had

zij in haar 13de jaar het eerste Goddelijk gezigt. » Op eenen zomerdag ter middagure hoorde ik in mijns vaders tuin eene stem , en zie , daar stond eene gedaante met blinkenden glans voor mijne oogen. Dezelve had het uitzigt van een regt goed en deugdzaam mensch , had vleugelen , was van alle zijden met vele lichten omgeven en van de Engelen des Hemels begeleid. Dat was de Engel MICHAËL. Toen was ik echter nog een klein kind en had voor die gestalte groote vrees , en twijfelde zeer of het wel een Engel was. Eerst toen ik tot driemaal toe die gedaante had waargenomen , kende ik zijne stemme ; hij leerde en toonde mij zooveel , dat ik niet langer twijfelde of hij het was. Ik heb hem en de Engelen zoo duidelijk met mijne oogen aanschouwd , als ik ul. zie , en ik geloof zoo vast aan hetgeen hij gezegd heeft , als ik geloof aan het lijden en den dood van onzen Heer en Zaligma-ker. De Engel zeide mij , ik moest een goed kind zijn ; God zou mij bijstaan ; ik moest mijnen koning ter hulpe snellen. Ook zeide hij mij , dat de heilige CATHARINA en de heilige MARGARETHA tot mij zouden komen en dat ik doen moest , wat zij mij bevelen zouden ; zij waren van God gezonden , om mij te leiden en te raden , wat ik had te betrachten. Daarop zijn mij de heilige CATHARINA en MARGARETHA verschenen ; zij hebben mij geboden , mij op te maken en tot des konings veldoverste te gaan ; hij zou mij wel meer dan eenmaal afwijzen , maar eindelijk toch mij lieden beschikken , die mij in het binnenste van Frankrijk tot den koning zouden voeren , daar zou ik het beleg van Orleans opheffen. Ik antwoordde haar , dat ik slechts een arm kind was en geen ros te berijden , en geen krijg te voeren wist. Zij zeiden mij :

moedig moest ik mijne banier ontrollen ; God zou mij helpen ; mijn koning zou zijn geheele rijk herwinnen, in weerwil en ten spijt zijner vijanden. Ga rustig en getroost, was hun woord, en wanneer gij tot uwen koning zult komen, dan zal er een heerlijk teeken geschieden, opdat hij u geloove en welkom heete. Zij hebben mij zeven jaren lang ten gidsen verstrekt, en mij in allen nood en moeijelijkheid hulpe verleend, en tegenwoordig gaat er geen dag voorbij, waarop zij niet tot mij komen. Reeds toen ik voor het eerst hare stemmen hoorde, deed ik aan God eene gelofte, naar ligchaam en naar ziel eene reine maagd te zullen blijven, indien het alzoo strookende was met 's Heeren welbehagen ; ook hebben zij mij toegezegd, mij, naar mijne verklaarde begeerte, op te voeren in het paradijs. De heiligen hebben mij niet geboden, hare verschijningen geheim te houden ; ik huiverde echter zeer dezelve te openbaren, wijl de Bourgondiers en vooral mijn vader mijn' togt naar den koning zouden verhinderd hebben. De stemmen lieten het aan mijne keuze, of ik het aan mijne ouders zeggen zou of niet ; dat ik het niet heb gedaan en heengegaan ben buiten hun medeweten, reken ik mij niet tot misdaad, want ik ging op Gods bevel, en daar God het mij beval, daar zou ik gegaan zijn, al had ik ook honderd vaders en moeders gehad, al ware ik een konings dochter geweest. Zelden zie ik de heiligen, zonder dat zij omgeven zijn van een' *lichtglans* ; dan zie ik een gezigt, van hare kleederen, haarlokken, armen en of zij in het algemeen gevormde ledematen hebben, van dat alles weet ik niets ; steeds zie ik hen onder dezelfde gestalte, en herken hen aan het geluid harer stemmen

en aan hare groete. De heilige CATHARINA en MARGARETHA dragen zeer kostbare kroonen, zoo als ook billijk is, en ik versta zeer goed, wat zij zeggen; zij hebben eene zachte, welluidende stem en zij spreken zeer goed, en wel in de Fransche taal. Vaak komen zij ongeroepen, en komen zij niet, dan bid ik onzen Heer, dat Hij ze mij zenden moge, om mij te raden en te helpen. Ik smaak eene groote vreugde, wanneer de heilige MICHAEL en de Engelen en de beide heiligen tot mij komen, want ik geloof alsdan in geene doodzonde te staan, anders zouden zij mij wel spoedig verlaten."

»Ziedaar, wat zij gezegd heeft," (zoo vaart GÖRRES voort) »over de wonderbare wijze, waarop Gods gebod tot haar is uitgegaan, om het zwaard voor haren koning te voeren; en deze verschijningen heeft zij trots alle lijden en bedreiging, onverzettelijk volgehouden en luide nog verkondigd, toen zij reeds in het midden der vlammen stond op den brandstapel. Voorwaar, het was eene moeitevulle baan, waarop gewis een hoogere met God vervulde en geheel aan God overgegeven heldenziel gevorderd werd, die iedere bespotting en verdrukking demoedig en geduldig vermogt te dragen, en met leeuwenmoed de Godsbanier, midden door zwaarden en vlammen heen, veilig en behouden te dragen wist."

In haar 17de jaar maakte zich JOHANNA op, na herhaald afwijzen van den bevelhebber te Baucouleur nog niet afgeschrikt, om fier het hoofd te bieden aan de talloze gevaren op weg, door roovers en vijanden heen, en door haren broeder, twee edellieden en twee knechten vergezeld, haar door den bevelhebber medegegeven, besteeg zij haar ros in mans-

kleeding, om haren koning de hulpe Gods te brengen. Hare vrienden en geheel het volk stonden in verbazing, hoe een jong meisje het wagen durfde, eenen zoo langen gevaarvollen weg van zeker honderd en vijftig uren, in een ongunstig jaargetijde, door wouden en over vloedten heen en weder af te leggen, daar alle toegangen waren bezet door vijandelijke heiren, door roovers en vrijbuiters. En de jonkvrouw reed onversaagd derwaarts, gedroeg zich op de geheele reize als eene heilige, zoo dat hare begeleiders een eerbiedwekkend ontzag jegens haar gevoelden, en na eenen togt van elf dagen, kwam zij eindelijk gelukkig en behouden in des konings nabijheid te Chinon aan.

Toen zij na veel wederstand ten laatste bij den koning toegelaten werd, herkende zij hem aanstonds uit hare gezigten en trad regtstreeks op hem toe, moedig en onverschrokken midden door een rei van driehonderd ridders en edelen, die den koning omgaven, wier weidsche pracht nog door vijftig brandende fakkelen werd opgeluisterd. Toen de koning, hoogsteenvoudig gekleed, haren groet beantwoordde met de betuiging, dat hij de koning niet was, sprak JOHANNA: »in den naam van God, Gij zijt het wel en niemand anders!” Toen verkondigde zij hem, als van God gezonden, dat zij hem hulpe bragt, en dat hij te Rheims gewijd en gekroond zou worden, en ten bewijze, dat zij waarheid sprak, openbaarde zij het heerlijk teeken voor den koning, zoo als haar de stemmen reeds te Domremy hadden toegezegd, terwijl zij hem een geheim aan het licht bragt, dat alleen God kon weten.

Hoe nu de jonkvrouw verder naar Orleans geto-

gen; hoe zij daar de legerscharen aangevoerd en die stad voor eene belegering behoed heeft; hoe zij de Engelschen daarna verder vervolgd, de zegevaan van stad tot stad gedragen en de sterkste vestingen als door wonderen heeft vermeesterd; hoe zij den koning, om gekroond te worden, naar Rheims gebragt heeft en alle hare voorspellingen zijn vervuld; hoe zij door hare voorwetenschap aan menigeen het leven gered en wat zij verder verrigt heeft en met haar voorgevallen is; op welke wijze zij gevangen genomen en voor de regtbank der Inquisitie te Rouaan gesleept is; wat zij haren onregtvaardigen en bloedorstigen regters gezegd, hoe zij hare onschuld verdedigd heeft en eindelijk als eene martelares ten vure is gedoemd, dat alles breeder te verhalen, behoort niet tot onze taak. Wij verwijzen den lezer naar GÖRRES, FOUQUÉ 1), LEBRUN DE CHARMETTES 2) enz. Alleen ééne verklaring, die JOHANNA hare even onwetende als wraakzuchtige regters over den neus streek, mag ik niet voorbijgaan, omdat zij voor ons standpunt van het hoogste gewigt is. Op de plumpe vragen, welke kleederen hare verschijningen droegen en of zij ook haren hadden en hoe lang zij wel nederhingen, was haar antwoord: »dat is de moeite wel

---

1) Geschichte der Jungfrau von Orleans, nach authentischen Urkunden und dem französischen Werke des Hrn. LEBRUN DE CHARMETTES, von FRIEDRICH BARON DE LA MOTTE FOUQUÉ, 1826. Van dit werk ziet eene verkorte editie het licht, onder den titel: JOHANNA VON ARC, eine unter dem namen die Jungfrau von Orleans, aus dem Alterthum bekannte Geschichte, neu erzählt für jedes Alter, besonders für die Christliche Jugend, vom Verfasser der MATHILDE, Gräfin von Oldenburg. 1833.

2) Histoire de JEANNE D'ARC, surnommée la pucelle d'Orleans, etc. Paris 1817.

waard om te weten ; ik zie een gezicht en weet evenmin of zij zoo iets als een arm hebben of overigens gevormde ledematen." Op de vraag , hoe zij dan konden spreken zonder ledematen en of St. MARGARETHA Engelsch sprak , was haar antwoord : » Dat laat ik Gode over , de stem is zacht , melodieus en demoe-dig , in het Fransch ; hoe zou MARGARETHA ook Engelsch spreken , daar zij trouwens *niet aan de zijde der Engelschen staat.*" Hierop maakt GÖRRKS 1) de navolgende opmerking , die zeer gewichtig is voor de theorie van het geestenzien : » Als JOHANNA hier zegt , dat de heiligen Fransch spreken , zoo is dat zoo veel als : zij heeft zelve de Fransche taal verstaan ; had zij trouwens hare woorden in eene andere taal vernomen , dan waren zij haar onverstaanbaar geweest. Daaruit volgt echter niet , dat zij noodwendig Fransch gesproken hebben , want deze zouden , zoo hare redenen voor hen waren bestemd geweest , te gelijker tijd , als de jonkvrouw die in hare taal vernam , hen in het Engelsch hebben hooren spreken ; als zij verder zegt , dat zij ze met hare lichamelijke oogen heeft gezien , dan wil ook dit slechts zeggen , dat zij ze in wakenden toestand , met oogen open , zoo helder en duidelijk gezien heeft , als ieder ander zichtbaar voorwerp , dat hare oogen waarnamen. Ook hieruit volgt echter nog niet , dat zij die heiligen gezien heeft met hare lichamelijke oogen , want zoo zij die gesloten had , zij zou die ongetwijfeld toch hebben gezien met de oogen des geestes. En zie hier , wat doorgaans plaats heeft , dat de zoogenoemde geestenzieners de lichamelijke oogen slui-

---

1) t. a. p. pag. 266.

ten, als zij die des geestes openen, en dat de gedaanten eener andere wereld worden gezien als verstijfde beelden en lijken, ofschoon dit toch geenszins altijd het geval behoeft te wezen.”

§ 101.

Vragen over de gelijkvormigheid en het verschil van het magnetismus met het wezen en de werkzaamheid der heiligen.

Behoort het wezen en de werkzaamheid der heiligen ook tot de magnetische wereld? Zijn de Profeten en de Apostelen, die ons voorspellingen hebben gedaan, ook somnambulen? Zijn hunne gezigten en wonderen van gelijken aard als het magnetismus, of liever slechts hooger gespannen krachten van een verhevener graad van het magnetismus?

Ziedaar gewigtige vragen, en daar het magnetismus niet meer louter staat op het medisch terrein, maar ook de godgeleerden een groot aandeel nemen in de beantwoording dier vragen van hun standpunt, zoo is het nu meer bijzonder onze taak, niet alleen ten einde het somnambulismus van alle zijden te betrachten en ons werk volledig te maken, maar veel meer ook, ter oorzaak dier gewigtige vragen, de zaak ook van die zijde aantevatten; zoowel toch bij de artsen als bij theologen zijn nog dienaangaande zeer gebrekkige begrippen en voorstellingen in zwang. Ik kan hier echter met terugwijzing op § 76 en 99 korter zijn, daar het in de allereerste plaats nog slechts te doen is om geschiedkundige vergelijkingen. Deze zullen ons tot de ware begrippen inleiden, om dan,

zoo ik vertrouw, zonder eene verbasende wijdloopigheid, den weg tot hare oplossing ons te banen, waartoe het door sommigen voor hersenschim uitgekreten en door anderen als onnatuurlijke tooverij geschuwde magnetismus misschien wel het regte middel zou kunnen wezen.

Het geheel, waar het ons hier om te doen is, bepaalt zich tot twee hoofdvragen. 1) Wat zijn goddelijke verschijningen? en 2) wat zijn wonderen?

§ 102.

Over het begrip der heiligheid. De Apostelen

PETRUS en PAULUS.

SAULUS, de woedende vervolger der Christenen, die de gemeente verwoestte, blazende dreiging en moord tegen de discipelen des Heeren, werd plotseeling op den weg naar Damascus, werwaarts hij reizende was, om de Christenen te vervolgen, snellijk door een licht van den hemel omschenen, en ter aarde gevallen zijnde, hoorde hij eene stem, die tot hem zeide: »SAUL, SAUL! wat vervolgt gij mij? Het is u hard de verzenen tegen de prikkels te slaan." Door dezen lichtdoop met blindheid geslagen, zoo verre het zijne lichamelijke oogen betrof, zoodanig, dat men hem drie dagen moest leiden bij de hand, opende zich desniettemin zijn inwendige blik, en hij werd vervuld met den Heiligen Geest, en predikte CHRISTUS, en bragt Joden en Heidenen als zondaars tot verootmoediging en tot bekeering, verzorgde de armen, kwam de bedroefden te hulp met zegening en vertroosting, maakte de kranken gezond, en had

gezigten , die hem den regten weg door vreemde landstreken aanwezen , om iedere wederwaardigheid en iedere moeilijkheid te overwinnen , en trots alle hinderpalen , het rijk van God hier op aarde uitbreiden . In die verwisseling van een' SAULUS tot een' PAULUS hebben wij goddelijke verschijning en wonder tevens .

En als de dag van het Pinksterfeest daar was (staat er geschreven) waren zij allen eendragtiglijk bijeen , en er geschiedde haastiglijk uit den hemel een geluid , gelijk als van eenen geweldigen , gedrevenen wind , en vervulde het geheele huis , waar zij zaten , en aan hen werden gezien verdeelde tongen als van vuur , en het zat op een iegelijk van hen , en zij werden allen vervuld van den Heiligen Geest en begonnen te spreken met *andere talen* , *zoo als de Geest hun gaf uittespreken* . En er waren Joden , te Jeruzalem wonende , godvruchtige mannen van allen volke dergenen , die onder den hemel zijn , en een iegelijk hoorde hen in *zijne eigene taal spreken* , in welke zij geboren waren . En hun werd de weg des heils verkondigd , die JESUS de Nazarener , de man van God , onder hen betoond door krachten en wonderen en teekenen , hun had geleerd in woorden en daden , opdat hun harte zich verblijden en hunne ziele de verderfenis niet aanschouwen zou . En zij hielden zich onderling vereenigd in de behartiging van het Woord der Eeuwige liefde , in de gemeenschap van goederen , arbeid en gebeden . Hier hebben wij Goddelijke verschijningen en wonderen tevens !

Om een voorbeeld slechts aan te voeren uit 'het Oude Verbond , zoo noem ik ontwijfelbaar de stem ,

die tot **MOSES** uitging van het brandende braambosch , en de daarop gevolgde bevrijding van zijn volk uit de slavernij en de wederbrenging van hetzelfde in het land der belofte , eene Goddelijke verschijning en een wonder.

De tusschen twee krijgsknechten slapende **PETRUS** werd door een' Engel des Heeren aangeroerd , zoodat de boeijen van zijne handen vielen , en hij werd midden door zijne bewakers heengevoerd en bevrijd , om het woord van God te verbreiden door de prediking van **CHRISTUS**. Verlamden van 's moeders schoot af werden door hem genezen ; een **ENÉAS** , acht jaren lang bedlegerig in zijne geraaktheid in den naam van **JESUS CHRISTUS** opgericht en gezond gemaakt ; eene **TABITHA** te Joppe door het gebed in het leven herroepen en den heiligen en de weduwen voorgesteld , die weenende waren over haren dood. Hier hebben wij bij de Apostelen goddelijke verschijning en wonder tevens.

En wat de heiligen aangaat : wat is heiligheid ? wat zijn ware heiligen met zulke goddelijke verschijningen en wonderen , als wij bij de Apostelen hebben waargenomen ? en hoe kan men in de verhalen waarheid en verdichting , beeld en wezen onderscheiden ? Daar het ons hier niet te doen is , om voor eene lange rede een' korten zin te zoeken , zoo vergenoegen wij ons , tot oplossing dier scherpe vragen , tot een beknopt antwoord , met enkele voorbeelden slechts. Waar eene hoogere verlichting (inspiratie) opvoert tot de erkenning van God en de overtuiging der waarheid , den twijfel en de dwaling verbant ; waar , bij eigen demoed en zwakheid des ligchaams , eene bovenaardsche wilskracht de zinnelijke driften

wederstaat en bloot tot werken der liefde en betrachtning van al wat edel is en goed, de bovenmenselijke krachten worden aangewend, daar is heiligheid en goddelijke verschijning en wonder, waar en wanneer ook deze worden aangetroffen. De oorsprong en het einddoel dier krachten, zij duiden het kenmerk aan der echtheid van de visioenen en wonderen.

Als overgang van de vroegere verschijnselen van verschillenden aard tot deze §§, voerde ik de jonkvrouw VAN ORLEANS aan. Of zij nu werkelijk eene heilige was, dat weet ik niet; maar indien zij al niet behoort tot de grootsten, zoo kan zij echter, ten opzichte der beweeggronden en de strekking harer handelingen, gevoegelijk daartoe gerekend worden.

§ 103.

De heilige CATHARINA VAN SIENA, LIDWINA.

De heilige CATHARINA VAN SIENA had een kort leven (slechts drie en dertig jaar); maar lang en rijk was het in hare daden. Zij had, bij een zwak en zeer ziekelijk ligchaam, dan eens in hare kloostercel verrukkingen verzonken als in de diepte der Godheid; dan eens droeg zij met vlammen den ijver het woord van haren mond in steden en door landen heen, om het volk, van alle zijden tot haar toegestroomd, te leeren; zij trad de ziekenhuizen binnen, om de pestkranken te verplegen en hunne zielen te reinigen van ongerechtigheid; zij begeleidde misdadigers ten dood en wekte

berouw in hunne verstaalde harten; dan weder trad zij in hare zwakke vrouwengestalte als een Engel des Heeren onverschrokken te midden van het woeste krijgsgewoel, en hield door hare stem de strijdende magten van elkander; zij reisde naar den Paus te Avignon en stichtte den vrede der kerk; zij verkeerde het ongeloof der afvalligen in bewondering, en waar haar ligchaam niet vermogt aanwezig te zijn, daar werkte haar geest door woorden, die in het harte grepen in honderden van brieven aan den Paus, aan Vorsten en onderdanen. Ook in gedichten moet zij eene vlugt en eene zuiverheid van taal hebben aan den dag gelegd, die haar nevens DANTE en PETRARCA hebben geplaatst. Is hier niet welligt iets, dat zweemt naar Goddelijke verschijning, wonder en heiligheid?

De heilige BRIGITTA, van Gothische koninklijke afkomst, had in de 14de eeuw zoo veelvuldige openbaringen en leeringen onder de volkeren verbreid, dat dezelve, door het concilie van Basel onderzocht en goedgekeurd, in alle talen van Europa werden overgezet.

THOMAS A KEMPIS beschrijft het leven van LUDWIDT of LIDWINA van Schiedam in de Nederlanden. Deze had inwendige verzweringen, die ongeneeslijk waren; in dezelve ontwikkelden zich wormen; het voorhoofd en de kin spleten; aan één oog was zij blind, het ander was bijziende, en toch zag zij de gebeurtenissen, die voorvielen in andere landen, en wandelde in den geest door de kloosters om. Menigmaal zag men haar onder het genot des heiligen avondmaals met licht ongeven, en zelfs hare donkere kamer werd vaak, tot schrik van die daar bij haar

waren, verlicht. Raakte zij hier of daar een onrein mensch aan, dan erlangde zij zwarte vlekken op de huid.

Haar geschiedschrijver zegt van haar, dat zij het harte van hare tijdgenooten zoo had ingenomen, dat haar roep door de geheele wereld ging, en schitterend in wonderbare heiligheid, deed zij zulke groote wonderen, »dat van den opgang der zon tot haren ondergang de naam des Heeren in die twee jonkvrouwen (LIDWINA en JOHANNA VAN ORLEANS) geprezen werd in de kracht Zijner goedertierenheid, die de nederigen verhoogt en de hoogmoedigen vernedert, opdat wij bekennen zouden, dat de Heer geen aanzien of magt, geene wijsheid of rijkdom uitverkoren heeft, maar de zwakken en geringen, Hij, die leeft en regeert in alle Eeuwigheid!”

Zal ik het leven en de deugden der heilige **THERESIA**, der heilige **GEERTRUIDA**, **MECHTILDIS**, **HILDEGARDIS** met hare symbolische gezigten vermelden, of zal ik nog andere heilige jonkvrouwen en vrouwen noemen? Niet aan een getal van voorbeelden, maar aan het voorbeeld der zaak zelve hebben wij behoefte. Maar wij willen ons in dit opzigt niet blootelijk bepalen bij voorbeelden uit het zwakkere voor lijden meer vatbare geslacht. Ook in hem, uit wien de vrouw is, tot werkdadigheid en arbeidzaamheid vooral bestemd, willen wij de kracht Gods, die in den mensch is werkende, waarnemen.

§ 104.

*De heilige VINCENZ FERRER, JOHANNES VAN
KAPISTRANO.*

Terwijl bij het vrouwelijk geslacht het leven zich

meer kenmerkt door eene aaneengeschakelde keten van verschijningen en gezigten, waaruit de daden als gevolgen voortvloeijen; bij het mannelijk geslacht ligt het enthousiasme meer in de handeling, en de gezigten begeleiden deze meer als bijkomende zaken.

Van de gezigten en daden der stichters van monnikenorden, als van den heiligen BENEDICTUS, FRANCISCUS, IGNATIUS, BERNHARD, enz., wil ik zwijgen; maar van den heiligen VINCENZ FERRER uit Spanje wil ik spreken. Hij wordt de groote Wereldprediker en de Veroveraar in het rijk van God genoemd. (GÖRRES t. a. p.) Van wege zijne heiligheid en geleerdheid werd hij door BENEDICTUS XIII als magister en biechtvader naar Avignon beroepen. Hij liet zich echter noch door gezag of waardigheid, noch door gebeden terughouden, om aan het hof te blijven; in zijn twee en veertigste jaar verkreeg hij door zijn gebed tot God den Pauselijken zegen en trad zijne Christelijke heldenbaan in, bragt het Evangelie van stad tot stad en van land tot land; in kerken, op markten, op het vrije veld, alomme predikte hij, vermaande en waarschuwde de wereld in hare doemwaardigheid tegen den dag des gerigts. Meermalen had hij Spanje doorgetrokken, door alle provincien in alle rigtingen heen, overal heeft hij het woord van God verkondigd door de redenen zijnes monds, en zulke wonderdaden verrigt, dat zelfs de Mohammedaansche Koning van Granada hem voor zich roepen liet. In Toledo en Salamanca, zoo verhaalt men, heeft hij de gansche synagoge bekeerd en in eene christenkerk herschapen. De afwending van een' burgeroorlog bij eenen twist over de erfopvolging werd vooral aan zijne wijsheid en aan ziju

aanzien toegeschreven. Van Spanje kwam hij naar Frankrijk, doortrok het van af de Pyreneën langs de zee tot aan den Rijn; van daar ging hij naar Lotharingen en Bourgondië en predikte in de woonplaats van de maagd van Orleans; toen bezocht hij Vlaanderen en Normandië. Zoo als eenmaal de heilige BERNHARD het Alsemdal, zoo heeft ook hij het dal der verderfenis van naam doen verwisselen, zoodat het het reine dal is genoemd. — Hij doorzwierf de gebergten van Zwitserland en de afgronden van Savoije, overtrok te midden van den winter de Alpen, om naar Piemont en Lombardijen zijnen weg te zoeken. HENDRIK de vierde riep hem naar Londen en hij predikte in Engeland, Schotland en Ierland; ja de rustelooze godsijver, die hem bezielde, dreef hem zelfs naar het vergelegen eiland Majorca. Zoo is hij twintig jaren lang werkzaam geweest; de raadsman en hulpe van den Paus en de Concilien, van Keizers en Koningen en door alle volken als een Apostel vereerd. Desniettemin bleef hij stipt en streng zich houden aan de regelen zijner orde, nam nooit eene aalmoes aan, dan alleen in zooverre zijne behoefte aan dagelijksche nooddrift vorderde; en wat heeft hij gewrocht? Vaak moest hij zijne rede afbreken alleen door het weenen en snikken zijner hoorders; de rijken gaven hun goed weg aan de armen; ingewortelde vijandschappen werden verzoend, lange reien van rouwvolle boetelingen volgden hem na en vele duizenden werden door hem tot het Christendom bekeerd. Hij stierf in 1417 te Vannes, in Bretagne.

Met een schier gelijksoortig aanzien predikte de leerling van den heiligen BERNARDINO VAN SIENA, de

heilige **JOHANNES VAN CAPISTRANO**, een Franciskaner, van adellijke herkomst, ten jare 1385 geboren in de Abruzzen. Hij had van lieverlede Italie, Frankrijk, Duitschland, Bohemen, Polen, Hongarijen, Wallachie en Rusland bezocht, en ofschoon hij predikte in de Latijnsche taal en een' tolk bezigde, zoo was niettemin de toeloop des volks onafzienbaar, die vaak hem uren lang in koude en sneeuw bleef wachten. In Erfurt alleen zouden honderdduizend menschen zich, om hem te hooren, hebben vereenigd. Met het crucifix in de hand, bezielde hij de strijdende Christenschaar met leeuwenmoed tegen het zwaard hunner vijanden, en bevrijdde, even als de jonkvrouw **JOHANNA** van Orleans, Belgrad uit de magt van **MAHOMED II**, juist in den oogenblik, waarin deze het geheele Westen dreigde te overweldigen. Door vier Pausen werd hij in de meest gewigtige omstandigheden om raad en daad ingeroepen, en wat de raad door zijne wijsheid wrochtte, dat volbragt de daad door zijne deugden.

§ 105.

*Daden, maar geene visioenen, zijn kenmerken der heiligheid. Wantrouwen van den heiligen **PHILIPPUS NERI**, ten opzichte van visioenen.*

Met deze weinige voorbeelden heb ik slechts daden en handelingen, met voorbijgang van verschijningen en visioenen, aangewezen, welke overigens in ruimer aantal ook bij heiligen van het mannelijk geslacht zouden kunnen worden te berde gebracht. Wie ken niet b. v. de verrukkingen van den heiligen **FRANCIS-**

cus van Assisi, wien de Seraph met vlamme stralen de wondteekenen des Verlossers in het ligchaam brandde, zoodat hij langzamerhand daaraan doodbloedde? Wie kent niet de gezigten van den heiligen ANTONIUS, MACARIUS, SUSO enz.? Maar geene visioenen, alleen de daden zijn de kenmerken der heiligheid, en de heilige GREGORIUS zegt: »het bewijs der heiligheid is niet, dat men teekenen verrigt, maar dat men zijnen naasten lief heeft als zich zelve en God in waarheid kent. 1) Desgelijks spreekt de heilige PHILIPPUS NERI, die zelf zeer vele verrukkingen had, zoo zelfs, dat hij dikwerf gedurende geruimen tijd onbewegelijk bleef en door anderen gezien werd, als opgeheven in het luchtruim en met een lichtglans omstraald; desniettemin is zijn raad op de visioenen niet te veel te vertrouwen, maar liever bidden, daarvoor door God te worden bewaard. »Ik,» zeide hij, »wensch mij dergelijke dingen niet toe, en ofschoon ik geloof, dat mijne verschijningen niet gansch en al schijnbedrog zijn, zoo raad ik toch den biechtvaderen aan, dat zij niet toestaan, dat men visioenen aan het licht brenge; vooral bij meisjes en vrouwen, dewijl men dikwijls door den schijn harer vroomheid wordt bedrogen, en velen zijn droevig gevallen, die op dezelve te veel vertrouwden.» Hij, die zelf allerlei dingen, den dood enz., ook aan Pausen voorspelde, verklaart zich scherp tegen het wezen der visioenen, als tegen eene gevaarlijke zaak, die men met alle kracht moet tegengaan. » *Quiconque désire des visions et des*

---

1) Probatio sanctitatis non est signa facere, sed unumquemque ut se diligere, Deum autem vere cognoscere.

extases est dépourvu de jugement, et ne sait ce qu'il désire; mes enfans, c'est une chose extrêmement périlleuse aux personnes spirituelles, il faut les rejeter de toute l'étendue des forces."

Zekere vrouw, die langen tijd verrukkingen had en naderhand verloor, geloofde hij toen zonder verrukkingen veel meer dan vroeger, ofschoon zij naar zijne verzekering een heilig leven voerde. Aan zekeren vromen bejaarden biechteling, aan wien de heilige maagd zou zijn verschenen, zeide hij: »bedrieg u niet, dat was de heilige maagd niet, maar de duivel, en zoo hij wederkomt, spuw hem in het aangezicht!" De man deed het en de verschijning kwam niet terug 1).

§ 106.

Gevolgtrekkingen aangaande de bewijzen der goddelijke verschijningen en wonderen.

In de weinige bovengenoemde voorbeelden zien wij geen gewoon leven en werken; geene tijdelijke visioenen zonder beduidenis en doel; geene ziekelijke zwakheid of lichamelijk gebrek; geen zelfzuchtig jagen naar bevrediging van zinnelijke driften en hartsogten; geen overmoed tot gewelddadigheid en heerschzucht over anderen; geene krachtsinspanning om schatten te vergaderen, die men in de aarde begraaft of de motte en de roest verteren, noch ook een pogen, om eer en aanzien te gewinnen, die

---

1) La vie de St. PHILIPP NERI par FRANÇOIS DOULLAIE DE VILLENLUCVE, Paris 1585.

met den wind verstuiven. Neen! wij zien eene geheel ongewone werkzaamheid, beziel en gedreven door eene innerlijke magt, niet overeenkomstig de bekende wetten der natuur; wij zien in de visioenen eene inspiratie van goddelijke herkomst, met bovennatuurlijke aanduidingen tot bovenaardsche doeleinden ter veredeling van den menschelijken geest; evenzeer zien wij vaak bij zwakke en ziekelijke ligchaamsgesteldheid mannelijke sterkte en krachtontwikkeling, naar geen' physischen maatstaf te berekenen; lust en leven wordt slechts gezocht in het geluk en welzijn van anderen; zachtmoedigheid is daar in het rijk der menschenliefde de albezielende kracht; de vreeze des Heeren in gemoedelijke pligtsbetrachting is de hoogste wijsbegeerte, en de schat is Gods woord in de Kerk van CHRISTUS, onvergankelijk en steeds voortwerkende als een goed, dat wordt bewaard ten eeuwigen leven, dat onafzienbaar veld, waarop hun ijver het overgeleverd erfdeel voortplant. Het einddoel van al hun lijden en strijden is de bevestiging en uitbreiding van het Godsrijk op aarde; daarom wordt zoo veel kracht in menschelijke zwakheid volbragt; daarom zijn zij zoo groot van raad en magtig van daad!

In de aangehaalde voorbeelden zien wij derhalven goddelijke verschijningen en wonderdaden, en de vragen (§ 102) over het wezenlijk karakter der heiligheid met de daad en niet in schijn en schaduwbeeld zijn daardoor beantwoord.

§ 107.

De Stichter van het Christendom.

Eindelijk komen wij tot de vraag: mogen wij on-

zen Heiland hier noemen? mogen wij van Hem ook, zij het ook met den diepsten eerbied, gewagen, daar waar wij van magnetismus spreken? Is hier analogie of gelijkheid? Mag de vraag geöpperd worden: is de CHRISTUS ook een magnetiseur of laten zijne profetiën zich niet als een helderzien en zijne genezingen evenmin zich als gewrochten van het magnetismus betrachten? Is alles eene natuurlijke, alleen in graad en vorm verschillende, werkzaamheid, of was het een hooger invloed en in waarheid goddelijke wonderkracht, die in den CHRISTUS en door den CHRISTUS zich heeft geopenbaard?

Deze vragen zijn van verschillende standpunten beantwoord geworden, al naar dat men het magnetismus hooger of lager schatte, als een' verhoogden of wel onderdrukten levenstoestand beschouwde. Zoo verklaart deze de genezingen van den CHRISTUS stoutweg voor magnetisch, louter omdat hij beweert, dat geen bovennatuurlijke invloed mogelijk zij, en nu al wat wonder is met eene scherpe kritiek wordt afgesneden en opgenomen in de reeks van magnetische verschijnselen, die min of meer de bekende natuurwetten volgen. Voor dezen is CHRISTUS de hoogste magt des wakenden verstands in het aardsche slaapleven, waarbij de negatieve kracht des geloovigen gevoelvermogens het werkzame der genezing uitmaakt in de positieve wonderkracht des Heeren.

Anderen daarentegen is alles bovennatuurlijk wonder, en zelfs de minste vergelijking met de buitendien nog zeer betwijfelde verschijnselen van het magnetismus ongeoorloofd. Met één woord, den een' is het magnetismus de voortzetting van het Euangelie, en den ander een gewrocht der hel.

Wie niet ten volle bekend is met de verschijnselen van het magnetismus en slechts bepaalde oogpunten van hetzelfde opvat, zal het ook naar zijn individuëel inzicht beoordeelen en die elementen zijner theorie doen gelden, waarin hij zich beweegt. Wie van de eene zijde aan de natuur te veel toeschrijft en van de andere zijde den CHRISTUS slechts als eene loutere persoonlijkheid in zijne vlugtige verschijning beschouwt, zal de bovenstaande vragen nooit behoorlijk kunnen beantwoorden. Als wij echter den CHRISTUS kennen, gelijk de Euangelisten en Apostelen Hem ons voor oogen stellen; als wij acht slaan op hetgeen zijne verschijning is voorafgegaan en achtervolgd, en als wij dan het oog vestigen op de bovenstaande wenken, vooral op de resultaten, die wij erlangden in de laatste §§, dan zal het ons niet moeilijk vallen, een onbeneveld inzicht te verkrijgen, ten einde eensdeels de waarde en het gewigt van het magnetismus, en anderdeels het wezen en de waardigheid van den CHRISTUS als eene waarachtig Goddelijke verschijning, ja als het wonder GODS in de natuur, te leeren schatten en eerbiedigen.

§ 108.

Over het wezen en de werkingen des Christendoms.

Zoo wel ten opzichte van het verschijnsel der voorzegging, als van de wijze van werken, b. v. het hand opleggen, het wederkeerig rapport, de geloovige tegemoetkoming; is zekere overeenkomst met het magnetismus (en dit kan niet, dan tot aanbeveling van het laatste strekken), even zoo min te looch-

nen, als alles, wat dienaangaande staat geschreven, letterlijk moet worden opgevat en verstaan. Desgelijks leefde en werkte de CHRISTUS als mensch in de natuur door natuurlijke middelen; Hij was vleesch en bloed deelachtig, uit ABRAHAMS en DAVIDS zaad afkomstig, geboren in den tijd te Bethlehem uit eene moeder, de maagd MARIA; Zijne ontwikkeling tot Zijne openbare optreding, als verkondiger van het woord der Godheid, ging zoo stil naar den gewonen loop der natuur voort, dat ons niets buitengewoons is bekend geworden. Zijn werken met andere menschen, Zijn eten en drinken, de wisselvalligheden Zijnes levens, ja Zijn lijden en sterven hebben op geheel natuurlijke wijze plaats gehad. Mogten ook al Zijne profetische gaven kunnen worden vergeleken met de verschijnselen van het helderzien en Zijne genezingen door middel Zijner wilskracht, zoo als bij den magnetiseur, zijn daargesteld; zoo moeten wij hier het oogmerk en het einddoel, de beteekenis en de strekking derzelve wel degelijk onderscheiden. CHRISTUS is immers tereenre zijde gceenzins de lijdende somnambule, Hij had geene visioenen; ter andere zijde is Hij evenmin de genezende arts, die het somnambulismus voortbrengt; het is Hem niet te doen, om de tijdelijke genezing van lichaamsgebreken; neen! Hij wil den mensch reinigen van de zonde, en door hem werkende ook op anderen, heil en zegen rondom zich verspreiden. Hij is geneesheer en genesmiddel beiden voor lijf en ziele tevens. Hij verscheen niet op aarde, om dezen of genen zijn lot te voorspellen; Hij is de groote profeet, die in de wereld komen zou, gezonden tot de Joden, om aan hen in de eerste plaats het Woord

te prediken , en de belofte des Eeuwigen levens aan te brengen. Hij onderrigte ons niet , hoe men deze of gene ziekte zou kunnen genezen , maar Hij zond zijne jongeren uit en vaardigde de Apostelen af tot de verlorene schapen uit den huize Israëls , en tot de Heidenen alomme. Hij was een volmaakt leer-
aar en profeet , die aan Zijne prediking eene boven-
natuurlijke kracht verbond , en Zijne woorden dron-
gen door tot de harten Zijner hoorders , zoodat zij zich ontzettekeden , (Matth. 13 : 54) , en nooit had een mensch
alzoo gesproken , gelijk Hij (Joh. 7 : 46). Hij paar-
de zijne leer met wonderen , die Hij verrigtte uit eigen
kracht , en verzegelde dezelve met een vlekkeloos heil-
lig leven. Naar den geest der wijsheid , die in Hem
was , rigtte Hij zich volkomen naar tijd en omstan-
digheid , en volgde ook hierin geheel de gewone wet-
ten der natuur. Hij zocht geene eere bij de men-
schen door teekenen en wonderen , die Hij zelfs be-
val te verzwijgen (Matth. 8 : 4. C. 9 : 30.) ; de eer
van God zocht Hij onder de menschen te verbreiden ,
en deze met hunnen God weder in gemeenschap te
brengen , dat was zijn doel. Hij droeg zijne pro-
fetenbediening over aan bekwame leeraren , die wel
zwak waren naar den vleesche , maar krachtig in den
geest ; Hij rustte hen toe met de gaven Zijner gena-
de , opdat zij als Zijne ledematen ook Zijne werken
zouden doen , de menschen met bovennatuurlijke
kracht tot boete en bekeering brengen , en hen door
de volzalige belijdenis hunnes geloofs bekrachtigen
zouden , om in de gemeenschap Zijner Kerk te blij-
ven , en te zamen op te wassen in Hem. Zijne bedie-
ning tot zaligheid van zondaren bouwde Hij in Zij-
ne Goddelijke Wijsheid op zulk eenen hechten grond-

slag, dat de poorten der helle die niet overweldigen zullen; dat zij blijven zal zoo lang de wereld staat.

Leefde en werkte de CHRISTUS ook in de natuur en op natuurlijke wijze, zoo was daarom de in Hem werkende kracht niet minder bovenmenschelijk, van een' hooger goddelijken invloed. Wanneer Hij trouwens water in wijn veranderde; wanneer de winden en zeeën Hem gehoorzaamden; wanneer Hij lammen en zieken oogenblikkelijk genas, wanneer de vijgenboom op Zijn magtwoord verdorde; wanneer Hij blinden het gezigt en dooden het leven wedergaf; wanneer de geesten der bezetenen Hem onderworpen waren; wanneer de melaatschen op Zijne stem werden gereinigd, en wat dies meer zij; zoo zijn dit toch geenszins werkingen van anderzins bekende mensche-
 -lijke krachten. En zoo men eenigermate in de geschiedkundige mededeeling dezer daadzaken eene overdrijving van het enthousiasme der jongeren wil aannemen, dat wel de argwaan maar geene omvattende kritiek vermag; zoo men in de wonderen overeenkomst zoekt met en bloot in dezelve eene verhooging der krachten vindt van hetgeen gelijksoortig schijnt met het magnetismus; of zoo men met dezulken, die zich met geene uitlegging bemoeijen, eene loutere parabel of bloot eene subjectieve misleiding der eerste berigtgevers veronderstelt, zoo zijn die pogingen zoo gedwongen, zoo eenzijdig, zoo flauw, ja in weerswil van de meest mogelijk aangewende seherpzinnigheid zoo ellendig uitgevallen, dat de vermelde daadzaken nog altijd in den vollen glans der waarheid, even zoo eenig in haren aard, en in hare werkelijkheid zoo onverwrikbaar vast gebleven zijn in den rei der eeuwen, als derzelve erkentenis zich uitgebreid heeft rondomme.

Wanneer men echter in de persoonlijkheid van den CHRISTUS en in Zijn leven geen wonder aanneemt, en afziende van alle de genoemde, betwijfelde, gegispde en geloofde daadzaken; afgezien daarvan, dat Hij met den onwederstaanbaren drang van den liefdegloed, die uit de volheid Zijner Genade en Waarheid stroomde, aller harten aan Zich verbond, dat Hij Zijn rijk ook tegen den meest wederspannigen wist te verdedigen en uittebreiden, zonder eenig aardsch vermogen of geweld, zoo is immers, onaangezien dit alles, het ware wonder, dat in CHRISTUS is, in gansch andere dingen gelegen. Het waarachtige wonder immers ligt in de verschijning zelve van het vleesch geworden Woord van God in den persoon van CHRISTUS, die geopenbaard is ten bepaalden tijd en op bestemde plaats 1). Het waarachtige wonder is gelegen in het scheuren van den voorhang des tempels, die na den dood des Heeren is verwoest, overeenkomstig het woord Zijner voorspelling, terwijl de geheele Joodsche natie thans zoo verstrooid is over de geheele wereld, dat zij zich bij geene mogelijkheid meer verzamelen, noch ergens een' tempel weder herbouwen kon. Het ware wonder ligt in den geheelen ommekeer des menschelijken levens en deszelfs zeden en gewoonten. De vroeger in duisternis gehulde verborgenheden werden geopenbaard door het licht, dat de heilmare, die CHRISTUS aangebragt heeft, verspreidde, schijnende in de duisternis en al wat mensch heet verlichtende; want in Hem was het Licht en het Leven, maar de duisternis heeft hetzelfde niet begrepen. Het waarachtige wonder is de steeds voortwerkende

---

1) Hierop heb ik vroeger in 1828 reeds in mijne anthropologische beschouwingen opmerkzaam gemaakt.

Geest van CHRISTUS in Zijn werk als Hoogepriester , om de heerschappij des duivels en de dienst der afgoden steeds meer en meer te verstoren , licht en zegen over het geheele menschelijk geslacht te verbreiden en alle die wonderkrachten te openbaren , die Hij aan Zijne ware belijderen heeft toegezegd.

Eindelijk is het een Goddelijk wonder¹, hoe het Christendom aan de geheele menschheid eene gansch andere rigting gegeven heeft en eene kracht heeft ontwikkeld bij alle lotgevallen des levens , die zelfs het schrikkelijkste lijden met heldenmoed doet verduren , en , overeenkomstig ieders bijzonderen aard , het menschdom tot volkomenheid opvoert , gelijk het zich steeds verder en verder uitbreidt , de Heidenen steeds meer tot de ware aanbedding Gods opvoert en onder alle menschen vrede en broederschap sticht.

TWEEDE DEEL. .

KRITISCHE NAVORSCHINGEN NAAR DE WAARHEID DER MAGNETISCHE VERSCHIJNSELEN IN HET ALGEMEEN, EN NAAR DEN AARD, DE WAARDE EN DE VERHOUDING VAN HET SLAAPWAKEN EN HELDERLIEN IN HET BIJZONDER.

§ 109.

Gelijk het magnetismus minder bekende verschijnselen openbaart , zoo heeft het ook het onvoldoende der tot dus verre gegeven verklaringen bewezen.

Nadat ons het magnetismus in de vorige afdeeling tot zeer opmerkelijke , ofschoon minder bekende ,

verschijnselen geleid heeft, rust thans op ons de pligt deselve naauwkeurig te toetsen en een grondiger onderzoek derzelve in te stellen, dan tot hiertoe is geschied; deels uit gebrek aan getrouwe berigten, deels wegens de uiteenloopende en doorgaans mislukte proeven ter verklaring. Het magnetismus leidde ons tot de verschijnselen zelve; hetzelfde magnetismus zal ook het onvoldoende der tot hiertoe gegeven verklaringen bewijzen. Trouwens het magnetismus heeft ons zoo veel nieuws geopenbaard, b. v. over de werking en de aanwending der algemeene natuurkrachten; over de mogelijke concentratie dier krachten in ruimte en tijd; over het wezen van den slaap en de wereld der droomen; over de verrigtingen der zinnen en hare afwijkingen en wijzigingen; over de kennisneming en werking des geestes, ook op andere wijze, dan alleen door ligchamelijke zintuigen; over de gemeenschap en verbinding aan bovennatuurlijke krachten, buiten de grenzen van ruimte en tijd enz., die niet onder het bereik staan der gewone wetten van natuur- en zielkunde, meet- en rekenkunst. Ongetwijfeld is het helder inzicht en de ware uitlegging even moeilijk als de overtuiging zelve in zaken, die zoo zelden, zoo onbestemd en zoo weinig samenhangend zich openbaren met het gewone leven des menschen; desniettemin moet het ons streven zijn, tot het ware inzicht zoo nabij mogelijk te komen, daar het hier zaken geldt, die den krachtadigsten invloed hebben op geheel ons geestelijk aanzijn. Wij voor ons gelooven niet zekerder daartoe te kunnen geraaken, dan door eene naauwgezette vergelijking der gezamenlijke verschijnselen, die wij in de vorige afdeling hebben leeren kennen, zoo wel in derzelve aard

als derzelve waarde en onderlinge verhouding. Zóó zullen wij de ware standpunten kunnen opzoeken, van waar ons een onbeneveld overzigt over allen mogelijk wordt.

Zoo dan de lezer zijn geduld nog niet verloor in het doorwandelen langs verschillende rigtingen eener mystieke duisternis, maar veeleer eenige belangstelling door het medegedeelde verzameld heeft; hij volge mij met vertrouwen, wanneer wij met scherpen blik in de gangen van dien doolhof eene verkenning onderneemen zullen. Wij willen licht en schaduwzijde getrouwelijk opnemen en de overgangen stiptelijk pogen aan te duiden. Zoo zullen wij ongemerkt opheldering erlangen, en, met die reiskaart voor ons, den weg tot verklaring van alles vinden.

§ 110.

Is er in het algemeen iets waars aan het magnetismus?

Reeds in de voorrede heb ik beloofd geene verdediging, maar wel eene karakteristiek van het magnetismus te zullen geven; ik heb bovendien reeds voorondersteld, dat de toegenegen lezer over de daadzaken, door het magnetismus gewrocht, in het algemeen eene genoegzame overtuiging bezat; ik behoef mij derhalve met geene wijdloopige beantwoording der vraag in te laten: of in het dierlijk magnetismus over het algemeen de waarheid tot grondslag ligt? Daarom willen wij die vraag niet ontduiken, maar veeleer volgaarne medewerken tot bevestiging dier overtuiging en opklaring der begrippen, en een

blik slaan, zoowel op de magnetische werkingen in het algemeen, als op de verschijnselen in het bijzonder. Indien men voorslands vaststelt, dat slechts bepaalde menschen nu en dan ongewone krachten bezitten en buitengewone verschijnselen voortbrengen, of indien men werkelijk gelooft, dat het magnetismus alleen op bepaalde personen en in bijzondere gevallen werkt, dan zou men over hetzelfde nog zeer gebrekkige gedachten koesteren en ligtelijk tot twijfel over de geheele zaak te brengen zijn. Neen! het magnetismus is eene algemeen werkende kracht; ieder mensch bezit die kracht, alleen verscheiden naar ieders individuëele gesteldheid; en deszelfs werking strekt zich over alles uit! De invloed der magnetische kracht des menschen strekt zich uit tot alle menschen, tot de dieren en de planten, en evenzeer ook tot de onbewerkte schepping. Zelfs de schijnbaar gezonde menschen bekomen, als zij gemagnetiseerd worden, verschillende gewaarwordingen, en verborgen ziekte-aandoeningen komen vaak oogenblikkelijk voor den dag. Volkomen gezonde menschen hebben ongetwijfeld geene in het oog loopende gewaarwordingen, dewijl eene doorgaande vrije beweging van het organismus geen wederstand biedt aan de kracht, die daarop werkzaam is van buiten; toch willen sommige waarnemers ook bij geheel gezonden door een meer aanhoudend magnetiseren hebben opgemerkt, dat de bloedsomloop vermeerderd enz. Bij zieken echter is de invloed van het magnetiseren algemeen in iederen ouderdom en bij de beide geslachten (§ 10, 11); het meest in het oog loopend bij ouden van dagen en vooral bij kleinere kinderen; bij de laatsten vooral kan men het ongelooft spoedigst

en het zekerst tot overtuiging brengen. Van deze zegt SENART: *ils sont une véritable éponge à fluide vital, presque impossible à saturer.* Bij dieren heeft men op veelvuldige wijze reeds in vroegere tijden proeven genomen, en steeds de opmerkelijkste geneeskraft waargenomen; ja welligt zou nergens het magnetismus voegzamer als algemeen geneesmiddel kunnen behartigd worden, dan bij de dieren. Het strijken met de hand of met een hout, glas of stuk ijzer, van den kop af langs den rug heen en over de beenen en voeten af enz., het besprengen met gemagnetiseerd koud water en het drinken met hetzelfde, is iets zoo algemeen heilzaams en den dieren zoo weldadig, dat zij met zichtbaar welgevallen daarnaar haken. Men moet zich met der-daad verwonderen, dat deze handelwijze niet reeds lang meer algemeen bekend is, in stede dier schandelijke veekwakzalverij, die liever zich met proeven ophoudt door middel van homöopathische druppelen, die, zoo zij werkelijk helpen, ten slotte wel niets meer dan magnetische werking zijn 1). Men kan dieren en wel doorgaans zeerspoedig, niet slechts van algemeene en plaatselijke ongesteldheden door magnetiseren genezen, maar men vermag ze zelfs daardoor in slaap te brengen; kippen en vogels slapen vaak, als of zij betooverd zijn, in een paar minuten in.

Niet minder werkzaam is het magnetismus op de planten. Ook dienaangaande zijn menigerlei proeven bewerkstelligd, en ofschoon men niet gelooven kan, dat het denkbeeld van tooverij iemand verhinderen zal, om de planten te magnetiseren, zoo is des niette-

---

1) Zoo spreekt een Duitscher. Gelukkig het Vaderland, waarop zulke aanmerkingen minder van toepassing zijn.

min het krachtigste, het goedkoopste en voor de landhuishoudkunde wel het meest algemeen nuttigste middel nog alomte schier onbekend. Ik heb menige proeve te dezen opzichte in het werk gesteld, ook op grootere schaal, wier resultaten ik kortelijk wil mededeelen. Den 2den Mei 1821 plantte ik in tegenwoordigheid mijner beide vrienden, Prof. NEES v. ESENBECK en den botanicus SINNING te Bonn, snij- en suikerboonen, haver en capucyners (*Tropaeolum majus*), in dezelfde aarde en in gelijke rigting, alleen eenigzins verwijderd van elkander in diervoege, dat van elke soortgelijke zaaddeelen met gemagnetiseerd en gelijke met gewoon water konden bevochtigd worden. Te gelijker tijd werden daarna telkens de planten met gemagnetiseerd en met gewoon water begoten, zoo vaak het noodig scheen. Eerst den 10 Mei droegen de eerste plantjes naar buiten door en wel de niet-gemagnetiseerde erwten en boonen en ettelijke haverkorrels. Van de gemagnetiseerden liet zich slechts eenig spoor ontdekken. Den 9 Mei ging ik op nieuw aan het leggen (uitgezonderd de capucyners) maar nu zonder eenig begieten; en nu werd alleen één gedeelte der zaden vóór het leggen gemagnetiseerd. Den 12 Mei was alles reeds zichtbaar, zoowel het een als het ander, maar overal waren de niet-gemagnetiseerden verder; zoo hadden de erwten reeds vier blaadjes, terwijl de gemagnetiseerden nog geene hadden. Den 15 Mei was alles op dezelfde wijze gevorderd, bij de niet-gemagnetiseerde boonen ontwikkelden zich reeds scheutjes, terwijl de gemagnetiseerden nog bijna in de wording waren. Het *Tropaeolum* ontwikkelde zich iets later, doch op gelijke wijze. De op de tweede wijze ingelegden schenen zich vrij gelijksoortig te ver-

heffen. Nu was ik vooral tegen den bloeitijd opmerkzaam, en hier openbaarde het zich weder, dat de niet-gemagnetiseerden vroeger bloeiden, de stengel en het kruid bij deze grooter was, maar minder kleurig dan bij de gemagnetiseerden. Die van de tweede soort bleven in gelijke verhouding tot den 8 Julij; van toen af werden beide soorten der gemagnetiseerde zaden mooijer, grooter, in kleur sterker, vooral de haver, de suikerboonen en het Tropæolum. Desgelijks kon men in het oogloopend onderscheid zien tusschen de gemagnetiseerden van de tweede soort, die zonder water waren gelegd; zoowel wat de donkerheid der bladeren als de schoonheid der bloemen betrof. Tegen den tijd van het rijp worden schenen de niet-gemagnetiseerden meer te haasten en minder innerlijke kracht te bezitten; en toen nu ten laatsten te gelijker tijd het zaad werd ingezameld, toonde zich eerst regt het ware onderscheid der beide soorten. De zaden der gemagnetiseerde planten waren veel voller, grooter en zwaarder, maar slechts ten deele talrijker dan de niet-gemagnetiseerden. Gelijke proeven heb ik in het vervolg ook voortgezet in bloempotten, en steeds meer of min dezelfde resultaten verkregen; hier is echter vreemde invloed minder te vermijden, en de vrijheid der ontwikkeling wordt over het algemeen meer verhinderd, weshalve men hier meermalen op tegenstrijdigheid stoot.

Uit deze proeven volgt derhalven: 1o. dat het magnetiseren de voeding der planten innerlijk versterkt; het snelle kiemen van het zaad wordt weerhouden, hetgeen in het voorjaar tot gelukkig opwassen der planten van belang is; wijders wordt ook de

bloei niet zoo uitwendig bevorderd , als zij inwendig toeneemt in gezondheid , volheid en kleur ; 2o. dat het hoofddoel des plantenlevens , de zaadvorming , door het magnetiseren bevorderd , en tot eene veel betere en rijkere gehalte wordt gebragt ; hetgeen van onberekenbaar nut zou kunnen wezen voor den korenbouw , de moezerij en de inzameling der vruchten.

Onbewerkte zelfstandigheden verkrijgen door het magnetiseren verandering in hunne werkingskracht. Het gemagnetiseerde water werkt op het organische leven anders en weldadiger , dan het gewoon (ongekookt) water ; waarnemingen hebben getoond , dat het magnetiseren hetzelfde voor bevuilding behoedt. Aardsoorten , metalen en zouten brengen bij zeer gevoelige kranken en vooral bij helderzienden , verschillende werkingen voort , wanneer zij worden gemagnetiseerd , en menigeen van dezen heeft opgegeven , dat de geneesmiddelen , zoo zij gemagnetiseerd waren , heilzamer werkten. Niet geheel verwerpelijk zou daarom de meening van hen kunnen wezen , krachtens welke kleine voorschriften van homöopathische middelen dikwijls zoo heilzaam werken. Welligt heeft hier alleen magnetische werking plaats.

§ 111.

Is er in de psychische verschijnselen van het magnetismus iets positiefs ?

Eene tweede vraag is deze , of er in de zoogenaamde zielkundige verschijnselen van het slaapwaken en helderzien iets positiefs aanwezig is , dan wel of niet ook hier , zoo als bij de visioenen der droomen , het slaap-

wandelen , het ijlen , het heksenwezen enz. , een bloot toeval of eene ongeregelde verwarring van phantastische beelden , zinbedrog en onwillekeurige of opzettelijke misleiding plaats grijpt ?

In de eerste plaats wordt hier geenszins tegengesproken , dat vele der verhaalde wondergeschiedenissen onwaar zouden kunnen wezen ; dat onkunde , ligtgeloovigheid , neiging tot het wonderbare en nieuwe , en veeltijds ook onzuivere oogmerken , den schijn voor het wezen nemen en iets voor waarneming uitgeven , wat volstrekt geene positieve zekerheid bezit. Ontwifelbaar komt ons op dit veld eene behoorlijke kennis van zaken , onpartijdigheid , kalmte en vrijheid van onderzoek , zoo wel als vastheid van karakter te pas. De verschijnselen zelve echter berusten op zoo vasten grondslag , dat men bij het magnetisch slaapwaken en helderzien eene veel grootere bestendigheid , regelmatiger herhaling , zekerder controle bezit , om doot vergelijking proeven daar te stellen , ten dienste der waarneming , dan bij alle de opgenoemde gelijksoortige verschijnselen. De waarnemingen zijn dan ook zoo talrijk , zoo overeenstemmend , en worden zoo dagelijks en door verschillende menschen bekend gemaakt , dat het bezwaarlijker vallen zou , de nietigheid derzelve als bedriegelijke hersenschimmen te bewijzen en iederen verdediger ten toon te stellen als een bedrieger of een bedrogene dweeper , dan wel de rigtigheid dier niet nieuwe verschijnselen te laten gelden en ze te rangschikken onder andere bekende en verwante gesteldheden. Deze andere bekende en verwante gesteldheden nu zijn : de droom , het slaapwandelen en gelijksoortige verschijnselen in verschillende ziekten , die zonder

magnetische behandeling van zelve ontstaan. Welke zijn dan nu de nadere punten van vergelijking bij het magnetismus en de genoemde verschijnselen?

§ 112.

Overeenkomst van de kunstmatig voortgebrachte verschijnselen van het magnetismus, met die van het uit zich zelf ontstaand slaapwandelen.

Zoo verre in de eerste plaats de uiterlijke geschiedkundige gelijkheid aangaat, is het bewezen:

1.) Dat er van oudsher somnambule verschijnselen waren, die, of bij gemoedelijke menschen van een fijn gevoel en van vrome Godgewijde gezindheid, of in den slaap en in den droom van zelve ontstonden.

2.) Dat zulke somnambule verschijnselen van oudsher zich van zelf ontwikkelden in het natuurlijk (vrijwillig) somnambulismus, in het nachtwandelen (§ 103) of in ziekten, en dat zij echter aangezien zijn als kritische begeleiders derzelve.

3.) Dat deze somnambule verschijnselen van oudsher ook kunstmatig bij zieken konden worden te weeg gebragt, en wel door handoplegging, strijken enz., en door geleiders, zoo als door Amuletten, Talismannen, door besprekers enz., langs dezelfde wegen, ofschoon niet altijd met dezelfde uitkomst. Zoo verre dan de innerlijke wezenlijke gelijkheid der verschijnselen aangaat, zijn in beide gevallen, zoo wel bij de kunstmatig daargestelde, als bij de natuurlijke somnambule verschijnselen, steeds dezelfde

psychische levensvoorwaarden en openbaringen naar buiten van de vroegste tijden af gepaard.

4.) Dat de magnetisch psychische verschijnselen niet ontstaan zonder den slaap, evenmin als de somnambule, alsmede de verschijnselen, die bij krankheden te voorschijn komen.

5.) In dezen toestand zijn in beide gevallen de gewone zintuigen min of meer gesloten, en daar ontstaat eene zinsgewaarwording, bijzonder van het gezicht op ongewone plaatsen, zoo als aan de vingertoppen, aan de teenen en op de maag enz.; of alle zinnen zijn gelijkelijk opgenomen in de versterking en verruiming der gemeenschappelijke gewaarwordingen.

6.) In beide gevallen, bij het kunstmatig en het natuurlijk somnambulismus, ondergaat de spraak eene groote verandering. Soms ontbreekt zij geheel en al, en de slaapwakende duidt door gebaarden aan, of schrijft zijne gedachten op; zij kunnen somtijds zekere bepaalde woorden niet uitspreken; de spraak is veranderd in hooger toon en vaak poëtisch en verheven, als vruchtgevolg der verhoogde zielskracht en geestverrukking, waardoor dan ook gelaat en gebaarden zich levendiger uiten; dan ook spreken zij dikwijls in verzen, en in kramp-paroxysmen zingen zij zelfs. Zij redeneren of met duidelijke woorden, of in beelden en gelijkenissen, en somtijds ook in vreemde talen, die zij in wakenden toestand niet gewoon zijn te spreken.

7.) In beide gevallen bezitten de slaapwakenden de gave, om inwendig, verre en vooruit te zien, en voorspellen zij, zoo wel voor zich als voor anderen, allerlei dingen, bijzonder echter hetgeen hunne ziekte

aangaat. Hun waarnemingsvermogen bepaalt zich echter voornamelijk bij eigen leven en bij de naaste omstandigheden, waarbij vooral het geheugen zeer versterkt te voorschijn treedt en hun zaken ter aanschouwing worden voorgespiegeld, waaraan zij wakend in het geheel niet meer dachten.

8.) In beide gevallen worden die sym- en antipathetische verhoudingen opgemerkt tot bepaalde personen enz.

9.) In beide gevallen hebben zij allerlei visioenen van liefelijke landstreken, van geniën, van dienstvaardige goede en booze geesten enz., welke phantasiebeelden als werkelijk aanwezig worden aanschouwd, waarvan echter alleen het hooger helderzien wel degelijk moet onderscheiden worden.

10.) Van alles, wat gedurende den slaap voorgevalt, blijft in beide gevallen slechts uiterst zelden eene herinnering over bij het ontwaken.

11.) In beide gevallen heeft men het gevoelsverschijnsel eener dubbele persoonlijkheid waargenomen.

12.) In beide gevallen zijn alle deze verschijnselen hoofdzakelijk bij vrouwen waargenomen, en desgelijks vooral in de ontwikkelingsperioden.

13.) In beide gevallen zijn ongesteldheden aan het somnambulismus gepaard, durende een' geruimen tijd en ophoudende met het verdwijnen der ziekte.

14.) Eindelijk openbaren zich nog in beide gevallen die ongemeene verschijnselen, als onmagten, toevallen, idiosynkrasien enz. op gelijke wijze; zoo als ook de ligchamelijke crises meer of min een' gelijken loop volgen.

Uit deze overeenkomst mogen wij met regt be-

sluiten, dat het magnetismus niet iets zoo ongeboefelijks noch ook iets geheel nieuws is; dat de mensch door hetzelfde ook geene nieuwe bekwaamheden erlangt, en dat wij niet willekeurig de identiteit van den innerlijken aard en de grondoorzaak der somnambule verschijnselen als slotsom stellen.

§ 113.

Derzelver verscheidenheid.

Daar is niettemin ook eene veelvondige verscheidenheid in de verschijnselen van beiderlei soort waargenomen. Deze verscheidenheid hangt af van de verschillende organisatie, den toestand der ziekte van ieder individu, van den verschillenden uitwendigen invloed en omstandigheid, van eene meer geregelde, doelmatige of min doelmatige behandeling en ontwikkeling. Te dezen opzichte is er tusschen het natuurlijk en kunstmatig somnambulismus een verbaazend onderscheid, en wel:

1.) Het kunstmatig slaapwaken is slechts naar den aard der opwekking en niet in wezen zelf geheel nieuw.

2.) Het kunstmatig slaapwaken komt menigvuldiger en ook dikwijls in zulke ziekten als crises voor, bij welke men het natuurlijk magnetismus slechts zelden of in het geheel niet heeft waargenomen.

3.) Het kunstmatig slaapwaken kan door eene bepaalde werking, en wel meer naar willekeur, worden voortgebracht.

4.) Het kunstmatig slaapwaken ontwikkelt zich geregelder en meer veredeld, om zoo te spreken, bij

eene doelmatige behandeling, daar de kranke door den geestelijken invloed van den magnetiseur in dezen nieuwen toestand geleid en schier opgekweekt kan worden, zoodat het magnetisch slaapwaken ongetwijfeld in dubbel opzigt heilzaam kan worden; eerstens als organisch-physisch natuurproces, en ten tweede als eigen aanduiding der geneeswijze, daar integendeel het natuurlijk slaapwaken meer van bloot lichamelijk gevoel afhangt, meer onderworpen is aan misleiding, onbestendig en meer wild blijft, zoodat het nader komt aan delirium en meermalen ook daarmee afwisselt.

5.) In het kunstmatig slaapwaken vindt doorgaans een helderder ontwaken en eene grootere bedachtzaamheid plaats; de toestand van den kranken komt in den slaap nader aan den gezondheidstoestand, zoowel lichamelijk als geestelijk, en van daar dat doorgaans zoo uitlokkend gevoel van welzijn en dat krachtige beheerschen van den inwendigen zin, zoo wel als de vrije aanschouwing en schepping van nieuwe gedachten.

6.) Bij het kunstmatig slaapwaken verliest de kranke in zekere mate zijne zelfstandigheid, en zijne vrijheid wordt aan vreemden invloed onderworpen, waardoor voor hem menig onheil kan ontstaan, wanneer de magnetiseur, bij omzigtige kennis van zaken, geen goeden wil en geen rein zedelijken zin bezit.

§ 114.

Dierlijk en delfstoffelijk magnetismus.

Wanneer men tegen het werkelijk bestaan van het magnetismus en tegen de waarheid der door het-

zelve daargestelde verschijnselen niets op goede gronden heeft in te brengen, dan heeft misschien de naam nog bij velen iets aanstootelijks, om daardoor eene zoo algemeene werkingskracht en tevens de door haar gewrochte verschijnselen uittedrukken. Te dezen aanzien zal ieder eenstemmig denken, wanneer men in het bijzonder den slaap en de daarmede verbonden psychische toestanden voor oogen heeft. De naam wordt nog te minder passeud, wanneer men eenvoudig weg (zoo als meermalen geschiedt) het somnambulismus onder het woord en het begrip van het magnetismus verstaat.

Daar echter de naam eenmaal algemeen ingevoerd is, en daar het begrip eenen zoo wijden omvang heeft, zoo valt het bezwaarlijk een' anderen in deszelfs plaats te stellen, en geene der daarvoor gebezigde benamingen met hare bijvoegingen hebben fortuin gemaakt. MESZMER gebruikte dezen naam wegens de overeenkomst der opwekking, mededeeling en voortplanting met den mineraalmagneet, en onderscheidde dien van dezen door de toevoeging »*dierlijk*», om hiermede de organische levenswerkzaamheid door middel der zenuwen en al wat de zenuwen betreft aan te duiden. Men kan ook van meer dan ééne zijde zekere gelijksoortigheid niet tegenspreken; zoo worden de werkingen door strijken naar eene bepaalde rigting voortgebracht, en, deels ten minste, door tegenstrijken weder opgeheven, zoo als bij de mineraalmagneten; zoo openbaren zich bepaalde polariteitsverhoudingen van plus en minus, aantrekking en afstooting, werking op een' afstand enz.; die werking kan door oefening en door gelciders versterkt en gematigd worden, en de te weeg-

gebragte verschijnselen, in betrekking tot de physische organismen, hebben veelvoudige gelijkheid ook ten deele met de werkingen der electriciteit. Desniettemin onderscheidt zich het dierlijk, organisch, mesmerisch of levensmagnetismus met der daad, zoolwel naar den aard der opwekking, als naar de leiding en werking en bijzonder ten opzichte der gewrochten. Zoo is 1) een bepaald strijken met de zogenoemde manipulatie tot opwekking van werkzame krachten niet uitsluitend noodzakelijk; het handopleggen, het ademen, het aanstaren, ja zelfs de bloote wil is, zoo als bekend is, reeds toereikend, om werkingen en crises daar te stellen; 2) de geleiders en de Isolateurs hebben niets gelijksoortigs; want is aan den mineraalmagneet immer eene vaste bestendigheid eigen, het tegendeel heeft plaats bij het dierlijk magnetismus, dat nimmer en met geene enkele stof zoo bepaaldelijk werkt; 3) de werkingen zelve zijn in- en extensief veel sterker, aanhoudender en algemeener. Derhalven 4) kunnen wij ten opzichte der verschijnselen zelve, als gevolgen, nog veel minder een vergelijk treffen, dan bij de middelen ter opwekking. Reeds bij de planten en dieren toch zijn de werkingen van het magnetismus zoo opmerkelijk, dat men dezelve tot het rijk der wonderen kan tellen, en bij de menschen zijn reeds de lichaamsverschijnselen zoo ongewoon en menigvuldig, als men die elders schier niet waarneemt; en wat de zielsverschijnselen betreft, valt in waarheid alle vergelijking weg. Het is deswege zeer onbestemd, wanneer men zonder eenige nadere bepaling of aanduiding, het begrip van somnambulismus en deszelfs neventoestanden onder den naam magnetismus bevat;

want het somnambulismus is iets geheel anders dan het magnetismus. Het voegzaamst zou, mijns bedunkens, de naam van mesmerismus wezen, omdat MESMER het eerst ons heeft geleerd een wetenschappelijk gebruik te maken van deze algemeene kracht, zoo als galvanismus van GALVANI, die het eerst de werkingen der contact-electriciteit ontdekt heeft.

§ 115.

Over de waarde van het magnetismus als geneesmiddel voor menschen, dieren en planten.

Over de waarde en het nut van het magnetismus zijn evenzeer uiteenlopende en deels verkeerde begrippen, als over de waarheid en de beteekenis van hetzelfde. Ook hier hebben wij uitspraak te doen en over de waarde van het magnetismus, als werkende kracht in het algemeen, en over de waarde van het magnetisch somnambulismus in het bijzonder.

Dat men de zoo algemeene en alomme zich uitstreckende kracht van het magnetismus, die iedereen bezit, schier in het geheel niet zich ten nutte weet aantewenden, zoo als uit de vorige §§ blijkt, zou tot het geloof kunnen verleiden, dat een hooger banvloek eene zoo volslagen blindheid en verlamming veroorzaakt! Ja, zoo is het maar! de mensch, hij weet niet, wat hij is; maar ook evenmin, wat hij bezit en wat hij vermag; daarom is hij zoo ellendig, zoo onmagtig en zoo onhebbelijk. Heeft niet de Schepper aan den onvergelykelijken, uit het stof der aarde gewrochten vorm den levendigen adem ingeblazen als helderziend,

bovenzinnelijk redelicht? Heeft het evenbeeld der Godheid geen vrije wilskracht, om een scheppend en regerend Heer te zijn op aarde? Zou hij iets bovenzinnelijks kunnen waarnemen, ten zij hij daartoe de aanleg in zich zelve bezat? Zoo zijn dan zijne ideën, over hetgeen waar en schoon en goed is, zijne droombeelden van een bovenzinnelijk verkeer met de wereld der geesten, van de toekomst en de onsterfelijkheid, in stede van een blijvend hem zaligmakend goed, een slechts zelden flikkerend en schrikaan jagend bliksemlicht voor zijne oogen, en zoo is, gelijk de wil in de duisternis ijdele moeite heeten mag, zijn werk zonder raad, enkele dwaasheid!

Wat het magnetismus als geneesmiddel betreft, zoo is het aan geen twijfel meer onderhevig, dat reeds duizenden verligting en hulpe hebben ondervonden, die zonder hetzelve te vergeefs naar herstelling zouden hebben gesmacht. Het magnetismus verzacht alleen en stelt crises daar, zonder andere middelen; het sluit echter de chemische middelen niet uit. De materiële middelen echter moeten minder in aantal en eenvoudiger als bijkomende hulp en zeldzamer worden gebruikt; daarentegen moet door de psychische aanwending de zelfwerkzaamheid van den patient tot eigene geneeskracht worden opgewekt. Zoo zal het magnetismus door vereenvoudiging van de materies medica en door opwekking eener zielkundige geneeswijze, welke nog schier geheel onbekend is, en door dezelfs onmiddellbare werking tot geneezing de grootste dienst bewijzen en aan de menschheid des waren zegen aanbrengen.

De goede mensch zou door zijnen invloed op het plantenrijk de aarde verwisselen in een paradijs; alle

wilde dieren zou hij kunnen temmen en zich die stelen tot vreedzame en nuttige werktuigen, hem ten dienst; hij zou dezelve, gelijk hij ze als gebiedend heer en minzaam naaengever gebruikt en beschermt, ook als hulpvaardig arts voor ziekten bewaren en van krankheden genezen. Dat alles zou hij vermogen alleen door zijne eigene hem inwonende magnetische kracht! En evenzeer kan hij alsdan, door middel van die kracht, weldadig op zijnen evenmensch en op zich zelve werken, en weet hij die kracht op de regte wijze te gebruiken, zijne ongesteldheden of onmiddelijk door zijne hand, of ook middelijk door geleiders of door natuurlijke stoffen ondersteund, genezen. Ja de mensch zou het zoover brengen kunnen, dat hij zijn eigen ligchaam doorzigtig en door-dringbaar maakt.

Doch zoo als de wereld nu nog is, en zoo als de menschen voor het grootste aantal tot hiertoe zijn gesteld, — dewijl iedere kracht ook op eene storende en verstorende wijze kan werkzaam zijn, en ieder werktuig ook kan worden misbruikt, — moet men toegeven, dat het zoo schaarsch bewustzijn, en de onkunde in het gebruik van zoo veel vermogende krachten, in het algemeen niet te betreuren is. Hoe verkeerd toch, hoe onnuttig, hoe schadelijk wordt niet het magnetismus menigmaal aangewend, waar men werkelijk heelen en helpen wil? Hoeveel te meer zou dan niet de booze onheil kunnen stichten, zoo niet de Voorzienigheid hem een blinddoek voor de oogen hield, en zijne ledematen met een gewigt bezwaarde, waardoor hij met zijne eigen levenskracht niets vermag!

§ 116.

De slaap, en evenzeer het somnambulismus, is een uitmuntend geneesmiddel.

Het magnetismus is niet slechts als geneesmiddel, d. i. als onmiddelijk heelende kracht, waardoor het de hevigste paroxysmen tot bedaring brengt, en de veelvuldigste krankheden doet verdwijnen, van zeer groot gewigt, maar uitmuntend vooral daardoor, dat het, zonder eenig ander, het hersengestel en den geest verzwakkend middel, meestal den zieken in slaap brengt. De slaap zelf is het voornaamste geneesmiddel in alle krankheden, waarbij eene bovenmatige opwekking en onrust heerschende is, en waarbij de innerlijke harmonie tusschen de enkele organische systemen verstoord is. Zoodra men zoo gelukkig is, bij zenuwziekten en koortsen, bij pijnen van allerlei aard, bij zielsziekten en bij krankzinnigheid enz., door het een of ander middel slaap te verschaffen, zoo komen er crises van beterschap; nooit echter zoo in het oog loopend en zoo gewis, als door den slaap ten gevolge van het magnetismus. Blijft deze slaap eene geheel gewone, natuurlijke slaap, dan is die, naar mijne ervaring, allerheilzaamst. Het is dan ook steeds mijn streven, dezen natuurlijken gewonen slaap te weeg te brengen; en dit gelukt mij doorgaans even goed bij het mannelijk, als bij het vrouwelijk geslacht. Gelijk reeds over het algemeen de slaap verfrist en verkwikt en de ziel verheldert, zoo werkt de magnetische slaap als heelende balsem en als krachtig voedsel. Maar ook de slaap draagt nog die opmerkelijke toestanden bij van slaap-

waken en helderzien, waarin de zieken zich zelve tot raadgevers worden, terwijl zij de natuur der ziekten beschrijven, de passende middelen en de ware geneeswijze opgeven, en zelfs niet alleen voor zich, maar ook voor anderen, die zelfs de kundigste arts niet vermag te helpen.

Zoo doen zich dan wijders dese vragen op: Zou het slaapwaken en helderzien niet opzettelijk meer bijzonder de strekking kunnen erlangen, om daardoor de zekerste geneeswijze te vinden? Voorts, wat is het magnetisch helderzien? Is het een verhoogde geestelijke toestand, of is het eene onderdrukte gesteldheid? Is het gezondheid of ziekte bij den mensch?

§ 117.

Moet men het helderzien opzettelijk pogen voorttebrengen?

De antwoorden op bovenstaande vragen zijn niet zoo gemakkelijk, zij zijn des te eenzijdiger en spreken elkander te meer tegen, naarmate zij op zich zelve onafhankelijk van elkander door ons opgevat worden. Eene vollediger en juistere waardering is alleen dan mogelijk, wanneer het magnetisch helderzien, overeenkomstig deszelfs aard en in al deszelfs verhoudingen, op de regte wijze wordt opgevat. Na deze aanmerking heb ik nu op de eerste vraag het navolgende in het midden te brengen. Daar het eene daadzaak is, dat door de kunstmatige magnetische inwerking bij den zieken zelve eene hoogere kennis en eene juiste opgave der geneeswijze voor veelvuldige on-

gesteldheden voortgebracht is, en ook andere openbaringen daargesteld zijn, die aan de wakende menschheid verborgen blijven, zoo mag het opzettelijk streven, om het helderzien te weeg te brengen, geregtvaardigd schijnen. Wanneer ik echter daarbij indenk, dat zulk een helderzien in hoogerem graad zeer zeldzaam is en nog zeldzamer zich opzettelijk laat te weeg brengen; wanneer ik weet, dat de natuur ook zonder dat helderzien geneest, en dat voornamelijk een rustige slaap zonder helderzien meestal nog heilzamer is, en andere omstandigheden minder noodzakelijk maakt; wanneer in stede van het werkelijk helderzien, doorgaans slechts gedeeltelijk slaapwaken tot stand komt, waaraan in geenerlei opzigt eenig gewigt is te hechten; wanneer de natuur in alle hare vormen liever den gewonen, gelijkmatigen gang volgt en zelden door kunstmatigen dwang rijpe vruchten voortbrengt, en daarom ook niet gaarne wordt gestoord of gedwongen, — zoo leg ik mij liever niet opzettelijk daarop toe, dat ik den patient in dezen toestand verplaats. Veel meer heb ik steeds alles trachten te vermijden, wat de ontwikkeling der natuurlijke crises verstoort, en wat den mensch in de zoo noodige rust voor ligchaam en ziel benadeelen kan. Zulk eene verstoring en benadeeling kan echter door eene opzettelijke procedure veroorzaakt worden, en het helderzien zelf, vooral het kunstmatig te weeg gebragte, kan eene onaangename prikkelbaarheid met zich voeren, die den patient niet zoo ligtelijk verlaat. Voorts vordert het helderzien eene opzettelijke, opmerksame en tijdvermeordende behandeling, die men soms niet in staat is, overeenkomstig het doel, ten einde te brengen. Waar de natuur niet vrijwillig werkzaam is, daar laat ik haar

deswege haren gang gaan ; waar dit echter wel het geval is , daar leg ik haar ook geen hinderpaal in den weg , en doe mijn voordeel , zoo goed ik kan. In de allereerste plaats echter alleen voor den patient zelve , en nooit doe ik ten zijnen koste iets wonderbaars , om eenige vertooning te maken. Ik weet niet , of deze lijdelijke handelwijze , of wel mijne persoonlijke ongeschiktheid , schuld is , dat ik betrekkelijk zeer weinige helderzienden gehad heb bij de zoo vele krankten , die ik sedert bijna dertig jaren , en niet zonder vrucht , in behandeling gehad heb.

§ 118.

Is het helderzien een verhoogde of een onderdrukte toestand?

Zoowel zij , die het helderzien als een toestand des geestes hebben beschouwd , hooger dan het gewone dagelijksche leven , als zij , die het beneden het leven met volle bewustheid stellen , hebben hunne verdedigers gevonden , en terwijl gene het voor eengoddelijk verschijnsel hielden , beschouwden deze het als een dæmonisch tooverwerk. Deze strijd is nog niet vereffend. Aan de eene zijde beweert men trouwens , dat het instinctmatige heerschen van den geest , hetwelk sluimerende is in het gewone leven , bij het helderzien eerst regt uit deszelfs diepte te voorschijn treedt en de waarachtige gesteldheid van deszelfs innerlijke kracht levendig aan den dag brengt ; ja eene wetenschap van zich doet uitgaan , die de verborgenste waarheid ontdekt en alle tot nog toe bekende wetten te boven gaat. Aan de andere zijde , waartoe de Hegeliaansche school ,

KIESER en de meeste hedendaagsche artsen en godgeleerden behooren , wordt stoutweg het tegendeel beweerd. Volgens deze zou de mensch van uit het wakend bewustzijn afdalen tot een onbestemd lijdelijk slaap- en droomenleven , geheel in afhankelijkten toestand overgaan en zijne geestelijke zelfstandigheid verliezen ; de nacht der aarde zou heerschappij voeren over den helderen middag des wakenden aanzijns ; de vrijheid des geestes verloren gaan ; de ziel zou gedwongen worden , zóó en niets anders te zien en te handelen ; met één woord , het helderzien zou eene ziekte en met der daad eene krankzinnigheid wezen.

Wil men over de waarde van het helderzien een juist oordeel vellen , zoo moet men in de allereerste plaats onderscheid maken tusschen het subjectieve en objectieve leven ; ten anderen moeten ook onze begrippen en inzigten ten aanzien van dit helderzien in aard en omvang genoegzaam opgeklaard wezen ; en eindelijk moeten wij zoowel kalme als onpartijdigheid bezitten , om noch het meer ongewone dadelijk als te bovennatuurlijk wonder te verheffen , noch ook door een' gekleurden bril overal , wat groen is , voor geel houden , en daarbij in het geheel niets te vinden , dan verachtelijken schijn , derving van zelfstandigheid en persoonlijke zwakheid. Mij schijnen deze inzigten bij zulke onbepaalde oordeelvellingen over het magnetisch helderzien doorgaans te falen , hetgeen men niet aan iedereen ten kwade kan duiden , vooral als men zoo in het voorbijgaan het een en ander medespraakt. Wanneer evenwel eene reeds gevestigde school en een reeds ineengezet stelsel van dezen en genen medespreekt , dan worden zoo ligtelijk die al te nauwkeurige inzigten niet voor noodzakelijk gehouden , de

zaak past zoo voortreffelijk van zelf in de algemeen geldende stelling, en waar het ook juist niet gemakkelijk gaat, daar moet zij zich maar voegen, al zou zij ook buigen en barsten.

§ 119.

Vervolg.

Het helderzien is als object wel degelijk te onderscheiden van het subject, dat helderziet, en evenzoo ook verschillend van het slaapwakens. Reeds het woord zelf duidt een begrip aan, hetgeen iets anders te kennen geeft, als het donkerzien, en de gesteldheid van het subject is, voor het minst onder het helderzien, een ander als bij het donkerzien. Vatten wij voorts het helderzien op, volgens het voor mij opgegeven onderscheid, als een hooger en volkomener toestand van het subject, dan dien des slaapwakens, zoo kan ons oordeel ook zoo ongegrond niet wezen, wanneer wij het magnetisch helderzien op zich zelve tot den verhoogden toestand brengen.

De lezer zal de bevestiging van dit ons oordeel vinden, wanneer hij zich de verschijnselen herinnert, die over het helderzien §§ 33, 34, 35 en over de magnetische verrukking §§ 42, 43 zijn medegedeeld. Dit helderzien is ook tegen over het blootelijk zoogenaemd wakend dagleven een werkelijk verhoogde toestand. Wanneer toch de zedelijke gewaarwordingen en aandoeningen in het algemeen reiner en zachter, tegen over eigene gebreken en die van anderen gestrenger zijn; wanneer de liefde tot den naasten en de bereidwilligheid om te helpen, niet slechts ten op-

zigte van den arts, maar tegen ieder en wel vooral tegen dezulken, van wie zij in wakenden toestand afkeerig zijn, grooter is; wanneer het inwendig gesloten oog en oor beter waarneemt, dan het geopende, en de sfeer der zinnen zich verruimt, zonder dat handen en voeten zich bewegen, zoodat noch ruimte, noch tijd hinderpalen in den weg leggen; wanneer scherpsinnigheid, heldere kennis en levendige herinnering waarheid en dwaling te onderscheiden weet, eenvoudige en zamengestelde middelen aan de hand geeft, werktuigen uitvindt en menigmaal eene ervarenheid in nooit betrachte zaken aan den dag legt, waarvoor het verstand van den verstandigsten stilstaat; wanneer de spraak zuiverder, edeler, meer dichtertlijk wordt, en het zelfbewustzijn helderder en veel bestemder is in den slaap, dan al dat onbezonnen praten en beuzelen bij het zoo hoog geprezen waken; wanneer bij dien ernst der overwegingen de wil zekere mildheid en zachtheid ademt, bij de levendigheid der verbeelding zekere rijkdom van uitvinding zich paart aan zuiverheid van smaak; wanneer de geest ongeken- de en ongedachte oplossingen aan de hand geeft, onmid- delijke betrekkingen met anderen zelfs in de gedach- ten aanknoopt; wanneer eindelijk de hoogste belan- gen des geestes, dingen, die Godes zijn, de deugd en de onsterfelijkheid, zoo ruimschoots de voorwerpen der bemoeijng zijn bij het helderzien, dan zal wel het eindbesluit zijn geregtvaardigd: dat het helder- zien de bewijzen met zich draagt van een' hoogerem trap des geestes, dan het gewoon wakend leven.

Deze hoogere graad is echter, als de meer zeld- zame, wel degelijk te onderscheiden van den lageren en minder zeldzamen: het slaapwaken; evenzeer ook

van het subject zelf, bij hetwelk zoo ligt deze lagere met den hooger en toestand verwisseld wordt, en de hooger doorgaans ook in deszelfs volkomenheid niet zoo duurzaam is, dat men de persoon eenigermate als iets hooger aanzien zou. Evenzeer dus, als zij, die de zaak verkleinen, alleen ziende op het subject, het helderzien miskennen en te laag beoordeelen, evenzeer schatten zij, die de zaak vergrooten, hetzelfde veel te hoog, en stellen alleen het object ten doelwit hunner enthusiastische bewondering.

Niet minder onkunde en eenzijdigheid verradt de onbepaalde veronderstelling, »dat de magnetisch helderziende of de somnambule (waaronder wij in het algemeen den hooger en lageren trap van het slaapwaken verstaan) zijne zelfstandigheid en vrijheid verliest en wegzinkt in het meer tellurisch nachtelijk leven.» Het tellurische en solaire van den geest mag welligt velen iets onverstaanbaars zijn, en indien het eene loutere analogie is, dan zal die veronderstelling eer op het morele beginsel, dan wel op het psychische van toepassing wezen, hetgeen echter niet wordt bedoeld. Geheel valsch echter is de bewering, dat de magnetisch helderzienden altijd hunne vrijheid en zelfstandigheid verliezen en als nederzinken in eene gedwongen afhankelijkheid. Terwijl ik ook te dien aanzien mijne lezers op de aangeduide §§ terugwijs, maak ik de opmerking nog, dat er helderzienden zijn, die in den magnetischen slaap integendeel zulk eene zielskracht erlangen, dat zij met blik, met woord en daad, vaak zelfs met een egoïstisch geweld over allen, die met hen in rapport staan, heerschen. Omgekeerd doen lijdens ook vrijwillig afstand, te midden van den ernst hunner overwegingen, van de kracht,

waarvan zij zich bewust zijn , en stellen zich zonder schade overigens voor hunne zelfstandigheid , in den weg van onderwerping en demoedige gehoorzaamheid. Het geweten ontwaakt in dien slaap menigwerf zoo krachtig ook bij den zwakken , dat het hem een prikkel wordt tot de deugd , waaraan zich menige sterke geest eene wonde sloeg. Voorwaar ! hij , die de vrijheid van den wil bij helderzienden loochent , hij heeft wel nimmer dezulken althans in de hooge graden waargenomen. »Hoe meer de onmiddelijk aangegrepen clairvoyante,» zegt WINDISCHMAN , »de bevrijding voelt naderen , des te magtiger stroomt , als het ware , de aangewonnen energie over hare eigene persoonlijkheid , zoo wel als over hetgeen haar omringt , uit , toegevend en eischend of terugstuitend en verjagend , overschaduwend of doordringend. Als in eene betooverde atmosfeer , werken dezulken in de volle kracht van hun vermogen om te aanschouwen en te willen op anderen , die of op den trap van het gewoon bewustzijn staan , of als het ware in magischen toestand verplaatst , desniettemin nog met hen op geene gelijke hoogte zich bevinden.»

Even onloochenbaar als deze daadzaak vaststaat , even behoedzaam behooren wij te zijn , om bij zulke , welligt met elkander zeer gelijksoortige , verschijnselen niet overal iets Goddelijks slechts op te merken , en eene groote prikkelbaarheid voor eene verhoogde kracht , eene opgewekte spanning voor zuivere geestesenergie , eene looze veinzerij voor werkelijke waarheid aan te zien. De geschiedenis der ontwikkeling van het hooger aanschouwen , het redelijk doel en de harmonie der inwendige werkzaamheid , moeten hier ten toetsteen strekken in ons oordeel over de waarde van hetzelfde.

Het helderzien zelf voor krankheid te houden is eene verwarring met het kranke subject, of het is een onzinnig denkbeeld. Het helderzien toch op zich zelf is eene vrije zich zelve bewuste werkzaamheid van den inwendigen zin; en hij, die het, zoo als wij het nu reeds hebben leeren kennen, voor waanzin houdt, is wel zelf met waanzin bevangen. Zoo als intusschen gezondheid zich met krankheid afwisselt, en de uitersten zich overal raken en ligtelijk op elkander overspringen, zoo hebben wij reeds vroeger, bij de beschrijving der verschijnselen, opgemerkt, dat er allezins zekere verwantschap plaats vindt in de soort van visioenen, en dat ook somtijds zulk een overspringen waargenomen wordt bij de verschijnselen in de extase.

§ 120.

Beoordeeling der waarde van het helderzien.

Na een en ander te hebben uiteen gezet zullen wij in staat zijn te beoordeelen, welke waarde het magnetisch helderzien en het slaapwaken hebben kan voor den geneesheer, voor de maatschappij, en voor de wetenschap. De arts kan niet alleen de hulpbiedende leidsman van den helderziende zelven wezen, maar hij kan hier tevens, tot genezing van andere zieken, nieuwe en menigvuldige middelen erlangen. Daar zijn ook bereids nieuwe middelen en geneeswijzen van verschillenden aard aan het licht gebracht; doch deels worden zij niet getrouw in acht genomen, en men vergeet ze; deels worden zij niet openlijk bekend gemaakt, en nog menigvuldiger verzuimen de geneesheeren, die grootendeels met de geheele zaak

zelve onbekend zijn , van de helderzienden hun voordeel te trekken , en geraken daardoor op doolpaden in hunne beoordeeling , schattende de zaak of te gering of veel te hoog. — De helderzienden verwarren zich , zonder behoorlijken steun , in hun affect of ontzweven in hunne geestelijke vlugt aan de werkelijke wereld , waarin zij niettemin nog woning hebben , zoolang zij leven ; en zij blijven daarom in hunne magnetische verrukkingen onmagtig. De onderscheidende kennis , wat in dezen uit de natuurlijke gewaarwordingen ontstaat , en wat waarheid is of bedrog , is eene gave , die ook bij den helderst ziende slechts van korten duur is. Daarom is het zoo gewigtig maar moeilijk tevens , om in dien magischen kreits de orde te bewaren met behoorlijke rust en de noodige omzigtigheid. Evenals thans nog de bijwegen en keerzijden en daarom ook de verkeerde oordeelvellingen meer aan de orde van den dag zijn , zoo zou uit het helderzien voor de geneeskunde , voor de maatschappij en de wetenschap een schier onberekenbaar nut worden getrokken , wanneer in de voorbijgaande visioenen de lichtpunten verzameld werden , wanneer de zieners zelve meer werden vermaand , om zich te houden aan den redelijken band des werkelijken levens , en alzoo bewaard voor afwijkingen , die zoo ligtelijk gevaarlijk worden.

In spijt dier onmiskkenbare schaduwzijde kan toch het nut en de hooge waarde van het magnetisch helderzien ook ten huidigen dage niet meer worden betwijfeld. Hoevele kranken hebben door hetzelfde verzachting en beterschap ondervonden ; hoevele middelen en wegen , vroeger onbekend , zijn bij het behandelen van zieken geopend ; hoevele nieuwe oplossin-

gen van onbepaalde grootheden in de natuur en in den menschelijken geest, over het verband tusschen lichaam en ziel enz. heeft men verkregen! Het magnetisch helderzien heeft ons de fakkel ontstoken, die de donkere zuilenrijen der aloude orakelen en mysterien verlicht! Het heeft ons menig wonder opgeklaard, en hetzelfde teruggevoerd in de rij der natuurkrachten! Het heeft (om met JEAN PAUL te spreken), het daglicht doen opgaan over den nachtelijken spookendans der zoogenoemde geestverschijningen. Ja! gelijk de magneet den reiziger veilig naar verre landen voert, zoo is het helderzien de gids naar eene verwijderde bovenzinnelijke wereld, die ons den band vergewist, waarmede wij aan de wereld der geesten verbonden zijn.

§ 121.

Bepaalde kenmerken der drie graden: visioenen, somnambulismus en verrukkingen.

Na deze opheldering over den aard, de waarheid en de waarde van het magnetismus en het magnetisch helderzien, blijft ons over, een' vergelijkenden blik te vestigen op de graden en verscheidenheden dier menigvuldige inrigtingen van den inwendigen zin, die wij bereids als gelijksoortige verschijnselen hebben leeren kennen. Het magnetisch slaapwandelen hebben wij eenvoudigheidshalve slechts in twee graden verdeeld: het lagere *slapend waken* en het hoogere *wakend slapen*. Nemen wij echter alle gelijksoortige toestanden in ééne vergelijking zamen op, dan laten zij zich trapsgewijze drieledig tot elkander in

verhouding brengen, en wij zien op den eersten trap: de eenvoudige *visioen*; op den tweeden, *het somnambulismus* in het algemeen, of *het slaapwaken en heldersien*, en op den derden, als de hoogste ontwikkeling van den inwendigen zin: de *extase*. De *visioenen* zijn de menigvuldigste, de onbestendigste en de twijfelachtigste verschijnselen. Zij komen op en verdwijnen vaak zoowel wakende als in den slaap. Zij wisselen zich duizendvoudig af in vorm en substantie, en hebben in het algemeen een zoo vlugtig bestaan, dat men ze gewoonlijk ter naauwernood opmerkt en dan eerst eenige waarde bijzet, wanneer zij met andere zeldzame verschijnselen gepaard gaan. Daarentegen is de *extase* de hoogste, positieve, bestemde, zelfwerkende en zich bewuste zielskracht, die alle werkzaamheden der ziel tot de hoogste levendigheid opwekt, nimmer in gewonen wakenden levenstoestand plaats grijpt, eene ontrukking als het ware, die zich in eene bovenzinnelijke, voor anderen onzichtbare, bedekte sfeer beweegt. In de wezenlijke extase is niets, dat naar krankheid zweemt; niets slaafsch; niets afhankelijks van uitkomst en omstandigheid; niets wat door zinsaandoening zou kunnen bezoedeld zijn; het is integendeel een onmiddelijk gezond innerlijk bestaan, een innerlijk zijn, een innerlijk handelen, zelfs het zwakke ligchaam wordt in de extase een rustig werktuig. Daarom is het ook onmogelijk, eenige verhouding of maat op te geven met de uiterlijke zinnen, het inwendig verkeer is zuiver innig geestelijk, het is eene inspiratie, eene bezieling (Begeisterung).

Gelijk trouwens de geest eene bovenzinnelijke, met

Goddelijk licht bestraalde , onbegrepen zelfstandigheid is , zoo is het ook aan den geest alleen beschoren , in de ware extase , den toestand van verrukking , zoowel met den Goddelijken , als met anderen bovenzinnelijken , invloed in zelfbewuste gemeenschap te komen , en die gemeenschapsoefening is het immers juist , die men den naam van inspiratie geeft. Zij is een levendig indringen van den zich zelve bewusten geest in eene vrije werkzaamheid , en zij is of van Goddelijken aard , zooals in de profetische extase , of de geestverrukking is van zielkundigen aard , in verbandtenis met anderen geestelijken en natuurlijken invloed , zoo als in de magnetische extase. Daar zijn echter ook onvolkomene en valsche extasen , aan welke genoemde kenmerken ontbreken ; deze openbaren eene onbestemde , passieve , onbestendige en minder vrije eigene werkzaamheid zonder innerlijke harmonie der zielskrachten , die bij eene ziekelijke gesteldheid het zinnelijke met het bovenzinnelijke vermengen , en op die wijze dan ook gewaande geesten te voorschijn brengen , zoo als de daemonische , de krampachtige , de silenische , de phantastische extasen. Het magnetisch slaapleven houdt tusschen deze twee uitersten het midden. Het vangt met de visioenen als van onder op aan en gaat soms tot in de extase als den hoogsten graad over. Het slaapwaken staat als het ware nog meer op het woeste veld der wankelbare , ongewisse visioenen ; het helderzien verheft zich meer tot het reiner bovenaardsch element der wezenlijke extase. Die valsche extasen spelen hunne rol desniettemin nog mede in het magnetisch slaapleven ; meer in het slaapwaken evenwel , dan in het helderzien.

Op wonderbare wijze heeft de mensch een dub.

belen oorsprong, van de aarde en van den hemel beiden; Zoo erlangt dan ook zijn leven van twee tegenovergestelde rigtingen deszelfs impulsie. Het ligchaam met deszelfs zintuigen en leden is op den moederlijken bodem naar de natuurlijke wereld gewend; de ziel daarentegen reikhalst naar boven, als verstandswezen, naar eene onzichtbare geestenwereld, en neemt van daar kracht en invloed onmiddellijk in zich op. De krachten dier beide werelden hebben niets met elkander gemeen, en wekken zich toch wederzijdsch onderling op. Zoo leeft de mensch als burger van twee werelden, in een wezenlijk tooveroord; onverzettelijk vast staat hij met zijne voeten op de hem voedende aarde, maar zijn geest rigt zijn ligchaam op en met opgeheven hoofd weidt zijn blik door iedere ruimte rusteloos heen, tot in de onzienlijke wereld, om aldaar het onmiddellijk geestelijke waar te nemen, en, hetgeen boven is, met zijn verstand te omvatten.

Deze tweezijdigheid des menschelijken wezens openbaart zich ook in de geestverrukking, waarin zoo wel de natuur als de hoogere krachten der ziel ons voor de oogen worden gespiegeld. De laagste trappen der visioenen en des slaapwakens staan meer nog in de lagere streek. In de verdikte, met nevel en damp vervulde lucht stijgen nog die schrikbeelden en dwaallichten op, en van daar dié zonderlinge fata morgana van schepen en torens, sloten en steden, paarden en veldslagen enz., die nog planten zijn uit het benedenrijk der natuur. Wind en weder drijven met de ranke bark der menschelijke ziel haar oppermagtig spel; gezigten worden waargenomen en stemmen gehoord, en de magtelooze

ziel draagt geene bewustheid noch van hare herkomst, noch van hare beduidenis, noch van hare sprake. In de hoogere graden van het helderzien en in de ware verrukking zweeft de geveugelde geest geheel in de bovenzinnelijke gewesten; met het helderst bewustzijn aanschouwt hij de beelden weet waarheid en bedrog te onderscheiden, en de spraak van gelijksoortige wezens is hem volkomen verstaanbaar. In eigen kracht en vrijheid, van alle aardsche belemmeringen ontdaan, verzamelt hij alle zielskracht tot reïne harmonie en beweegt zich al de scheppende geest in hoogere geestverrukking to een waarachtig enthousiasme.

Wanneer men derhalve de hoogere bovenzinnelijke betrekking van den menschelijken geest voor waarheid aanneemt, en men eenen hooger, Goddelijken invloed niet kan loochenen, en wanneer de ervaring ons evenzeer een hooger helderzien en een wezenlijke extase als daadzaak voor oogen stelt, zoo zijn dan toch de beweringen al zeer zwak van hen die met een' WIRTH 1) het magnetisch somnambulismus onbepaald als waanzin uitkrijten, of me STRAUSS ook de hoogere extasen voor zinneloosheid (amentia) houden. Kennelijk zijn deze ongegronde oordeelvellingen alleen toe te schrijven aan onkunde ten opzichte van hetgeen als daadzaak niet kan worden geloochend, of het moge zijn, dat die geestelijke heeren, in overeenstemming met de Hegeliaansche school, niets willen weten van bovennatuurlijken Goddelijken invloed, omdat, volgens hen, de Godheid geene persoonlijkheid bezit

---

1) Theorie des Somnambulismus etc. 1836.

en de menschelijke geest identisch wezen zou , met God.

§ 122.

*Ophelderingen van het voorgaande , volgens
SCHUBERT.*

De navolgende opheldering over deze tweevoudige soort van geestverrukking geeft de diepzinnige SCHUBERT 1):

»De geestverrukking van den met de geheimen der natuurkrachten welbekenden Sileen moge ook nog zoo zeer den vorm aannemen der ware hoogere verrukking , steeds blijft zij in haren toestand aan dien des luchtvaarders gelijk , wiens boot ligtelijk en snel bewogen wordt , wien echter de krachten falen tot besturing van zijn vaartuig , omdat hij zich begeven heeft op een terrein , waar zijne magtige hand niet meer wrochten kan , wat hij verrigtte op den bodem , waar hij te huis behoort. Ook bij het magnetisch helderzien en in andere ziekelijke tijdperken van dien aard laat zich de stormwind van dien alles bewegenden geest ontwaren , die de zichtbare wereld op lichamelijke wijze doordringt. De ziel neemt stemmen waar , wier beteekenis zij zoo gaarne vermenigvuldigt , wier sprake haar echter onbekend is , omdat het haar eene vreemde en niet de moedertaal is. Ook de hoogste trap van geestverrukking , waarvoor

---

1) Berichte eines Visionärs über den Zustand der Seelen nach dem Tode aus dem Nachlasse J. FRIED. OBERLINS, nebst einem Fragmente: Die Sprache des Wachens von Dr. G. H. V. SCHUBERT 1837.

de mensch vatbaar is, is nog slechts een medebewegen met iemand, die beweegt, en die beweging komt nog nader aan den innerlijken drang der ziel, dan in de wereld van het instinct de verzadiging aan de behoefte of de moederliefde aan de hulpbehoefte van het pas geboren kind. Uit een dienstvaardig bewegen van den geest in en met den geest ontstond eenmaal de spraak des hoorbaren woords, die de uitwendige mensch verstaat, en uit dienzelfden geest ontstroomt ook nog voortdurend de inwendige spraak, die 's menschen geest verneemt en redent. In waarheid ligt het onderscheid der ware geestverrukking, die haren oorsprong van boven ontleent, en rein en van eene echte gehalte is, hierin, dat bij en in haar de zelfstandigheid en de vrijheid van den mensch bewaard blijft. Louter omdat de geest des menschen van gelijksoortigen aard is met den geest, vermag hij ook dezen te onderkennen; de gelijksoortigheid echter, zij bestaat in de vrije kracht van het geestelijk schepping-vermogen. Bij de Silenische verrukking, hoe nader zij den waanzin komt, des te meer, ja zelfs bij de magnetische (het slaapwaken en het lager helderzien) en bij zenuwachtige inspiratie, is de mensch in verschillende opzigten ontrukkt aan dat eigenlijk zelfbewustzijn, dat den draad van zijn eigen willen en werken bestendig als met de handen vast houdt. Daarom weet de nerveus geïnspireerde bij het ontwaken uit zijnen roes even zoo min, wat hij gedurende denzelfden gesproken heeft en gedaan, als de vliegende glimpworm zulks weet, wanneer hij, door den stormwind van het instinct gedreven, een kunstvol werk volbragt en nu van den grond weder opvliegt tot het bloeiend struikgewas. De mensch ech-

ter, die wakend in den geest door den geest omvat wordt, doordrongen en beziel, hij verliest nimmer dien draad uit zijne handen, waaraan het bestaan zelf van zijnen geest onafscheidelijk verbonden is. Trouwens hij is zich bewust te spreken, gedreven door den geest; ja hij weet het, dat in bepaalde oogenblikken niet hij zelf het is, die daar spreekt, maar de geest, die inwonende is in zijnen geest, en juist dit, dat hij zulks weet, dat hij den over hem ruischenden stroom, waarin hij wordt bewogen, met een wakend oog kan nastaren, dat is het juist, wat hem boven de geïnspireerden ten gevolge van een opgewekt zenuwgestel zoo verre verheft. — Ook in hare sprake onderscheidt zich de hoogere verrukking, die opwelt uit de reine bron des geestes van de silenische en nerveuse. De geest ziet slechts, wat des geestes is, hij ziet het onveranderlijke wezen. Voor hem is tijd en uur verzwonden, het is hem alles eeuwigheid. Hij getuigt niet meer van hetgeen tot het stof behoort, maar alleen van hetgeen den geest kan sterken en schragen. Daarom wordt dan ook door de geestverrukking van hooger herkomst, veel van hetgeen de andere al snappende redent en echter niet tot het wezen zelve behoort, noch ook iets wezenlijks bevat, geheel verzwegen.

» Zoo hoog evenwel de eene boven de andere verheven is, moet daarom de werkzaamheid dier halve zuster niet geheel worden voorbijgezien. Wie zou niet gaarne het zwaluwtje, dat in de lente haar eerste kwelen voor ons venster hooren doet, willen vragen: Waar zijt gij op uwen togt geweest? welke landen en volken hebt gij gezien? hoe was het u, toen u de drang der beweging, die, uitgaande van de kracht eener alomvattende wijsheid, uw zichtbaar aanzijn op-

hief en daar henen voerde , om u te verzadigen met hetgeen goed is ? hoe was het u , toen gij van nieuws als opgenomen en zwevende teruggevoerd werd tot het nestje , dat u toebehoort ?

» In het gewoon , magnetisch helderzien erlangt werkelijk de geest iets van dat instinct , hetwelk den vogel over den Oceaan drijft naar een land , dat hij nimmer aanschouwde ; van dat instinct , dat de insecten tot eene profetische werkzaamheid drijft ten behoeve van het broeisel , dat nog geen aanzijn heeft ; eene verstandelijke sprake wordt hem medegedeeld , die ons op onze vragen ten rede en ten antwoord staat. Dat het werkelijk dat instinct is , welks werkzaamheid zich uitstrekt tot iets , dat met het tegenwoordig oogenblik des levens in aanvullende verhouding staat zonder dat het met de oogen wordt aanschouwd , ja , zonder dat het nog als gewrocht aanwezig is , bevestigt ons de profetische , tot in de verte blikkende natuur des helderziens , die volkomen op die van het instinct is gelijkende. Zoo dat instinct kon spreken , het zou ons ook gewagen van den winter , die nog niet is gekomen ; bij de vogelen , van de nooit aanschouwde dreven , waarop onder den palmboom een rijkdom van voedsel wordt gevonden , en bij het spinnend rupsje van de kleuren , die den toekomstigen vlinder zullen sieren. Reeds deze trekken van gelijkheid der halve zuster , die ook op hare wijze , hetgeen tegenwoordig en aanschouwelijk is , overziet , om bij het niet tegenwoordige , maar toch werkelijk aanwezige te toeven , geven haar in het oog van den nadenkenden onderzoeker en beoefenaar der zielkunde een belang , dat tot menige overdenking den weg baant en aanspoort. »

§ 123.

*Verdeeling der verschijnselen van den inwendigen
zin naar haren aard en verscheidenheid van
oorsprong.*

Wij erlangen een dieper inzicht in het wezen, de waarde en de onderlinge verhoudingen der verschijnselen van den inwendigen zin, wanneer wij dezelve in aard en oorsprong, ontwikkelingvorm en zamenhang, duur en strekking eenigzins nader onderscheiden. Trouwens alleen ten opzichte der graden reeds kunnen zij zeer verschillen en toch verwantschap hebben, en wederkeerig kunnen ook geheel vreemdsoortige verschijnselen op gelijken trap staan. Zij kunnen bij voorbeeld den vorm van geestverrukking aannemen, en toch van geheel verschillende herkomst wezen. Te dezen aanzien kunnen wij eerst helder licht scheppen uit den oorsprong, den duur enz. Oppervlakkig laten zich de drie graden, ook naarden aard van derzelve ontstaan, in drie klassen afdeelen: De visioenen, droombeelden en het lager slaapwaken zijn meer van lichamelijken physiologischen oorsprong. De hogere somnambule toestanden van het bespiegeland aanschouwen, de Godsdienstige gezigten en het helderzien zijn meer van zielkundigen aard. De profetische gezigten en de ware extase zijn van rein geestelijke gehalte. Daar is echter in zulk eene, ofschoon niet geheel ongegronde verdeeling veel willekeurigs, en zij scheidt niet scherp genoeg de gelijk- en ongelijksoortige verschijnselen in aard en oorsprong af. Wilde men de verdeeling maken naar de inwendige of uitwendige oorzaken van het ont-

staan zelf, dan zou men twee hoofdklassen hebben: vooreerst die van zelf ontstaan, zoo als de droomen, het dubbelzien, de verschijnselen van het nachtwandelen, de visioenen in ziekten, en de phantastische verschijnselen, en ten anderen: die kunstmatig worden te weeg gebragt, waarin de magnetische verschijnselen tegen over de vorigen eene hoofdgroep vormen; voorts behooren daartoe de verschijnselen, die door uiterlijke natuurstoffen worden gewrocht, zoo als de Silenische door een roes van wijn en opium, of de daemonische door het bezigen van andere geheime middelen.

SCHUBERT maakt zijne verdeeling in twee hoofdgraden, en deze weder in drie trappen 1). De hoogste dezer drie toestanden (van den eersten hoofdgraad) is hem de Goddelijke of de profetische geestverrukking, die tevens in den uitgebreidsten zin des woords ook de gezondste is; het gebied van deszelfs werkzaamheid is allereerst en zelfs uitsluitend de geest. Een tweede trap, die desgelijks nog aan de gezondheid is verwant, is de toestand eener psychisch-pneumatische hervatting, die wij den naam van poëtische, gekunstelde verrukking geven; hare heerschappij beperkt zich reeds meer tot het gebied der ziel. Een derde, nog altijd onzen gezonden levenstoestand betreffende, is de somatische, lichamelijke geestverrukking, die in dieren den grond legt tot de wonderbare verschijnselen van het instinct, en den mensch in de volheid zijner lichaamskrachten als op ligte wicken in beweging stelt. Zij is het trouwens, die het heimwee der liefde van wellust dronken maakt. Of-

---

1) Ansichten von der nachtseite der Naturwissenschaften, vierte Auflage, 1840 s. 198.

schoon zij in de allereerste plaats van het gebied des ligchaams haren oorsprong heeft, zoo heeft niet te min hare beweging kracht en invloed op het hooger meer innerlijk gebied, en brengt daar een mede-bewegen voort, dat de ziel als doordringt met de natuur van het ligchamelijke wezen.

Deze drie op zich zelve gezonde gesteldheden der geestverrukking (Begeisterung oder Verinnerlichung) staan tegenover drie anderen, die in aard en werking meer of minder neigen tot de kranke, deels hoogst kranke zijde des menschelijken levens. De hoogste van deze is de pythische, of in den alouden zin des woords de dæmonische geestverrukking; de tweede is de phantastische en deels astralisch-magnetische; de derde is de silenische. Het eenig onderscheid dezer beide soorten van pneumatische verschijnselen, zoo wel psychische als ligchamelijke, is hierin gelegen, dat bij de eene de krachten ontspringen uit de wezenlijke, ware, innerlijke of wel hoogere levensbron, terwijl de andere die ontleenen van buiten uit eene bron, aan eigen leven vreemd. De silenische geestervulling slurpt haren roes in uit den beker, met wijn of opiumdrank gevuld. De magnetische, wanneer zij in het ergste geval niet louter voortkomt uit eene opstijging der silenische — zoo als het schamanismus — wordt door astralische attracties te weeggebracht, wier beweegkracht ten opzichte der gezonde ziel niet uiterlijk is waar te nemen; de dæmonische of pythische door de inwerking van een geestelijk gebied, dat aan het heilzaam opwaarts strevend menschelijk leven wederstrevend is. Over het geheel bevestigt zich het kenmerk der gezondheid bij de verschijnselen van den eersten rang ook daar-

door, dat zij niet als een vreemd licht, dat deszelfs stralen als in het voorbijgaan uitschiet, verschijnt en verdwijnt, maar dat zij in zekere mate een voortdurend eigendom blijft van het helder wakend bewustzijn, ten bewijze, dat zij werkelijk vallen onder het gebied van het gezonde proces van assimilatie, waardoor de inwendige en eeuwigblijvende mensch aan gindsche zijde wordt gevormd. Zij zijn van dezelfde lichtende natuur als eene brandende kaars, terwijl de verschijnselen van den tweeden rang gelijk zijn aan den lichtstraal, die uit eene dievenlantaarn uitschiet en ook afbreekt, zoodra de attractie van den uitwendigen invloed is opgehouden. De silenisch bedwelmd opiumzwelger weet even zoo min, als de tot het dof alledaagsch leven opgewekte Schaman, wat hij in zijn roes gesproken heeft en gedaan; de ontwaakte somnambule weet evenmin, als de tot hare zinnen bijgekomen Pythia, welke raadselen of orakelen zij in haren vervlogen toestand ontboezemd heeft.

§ 124.

Verdeeling van de onderscheidene soorten volgens twee hoofdbronnen der geestelijke en natuurlijke oorzaken.

Ofschoon in het algemeen de verschillende oorsprong in bovenstaande § is opgegeven en hoe aanschouwelijk ook SCHUBERTS zinrijke verdeeling is, zoo zijn zij echter nog niet geheel juist onderscheiden, en de vooral in den laatsten rang door hem vermelde oorzaken hebben nog te weinig grond. Trouwens de astralische attracties schijnen te ver gezocht of wel te

sterk toegepast, de daemonische verrukking door inwerking eener geestelijke magt, die het opwaarts streven van den menschelijken geest vijandig is, laat ons geheel in het onzekere, hoedanig die geestelijke magt is. Blijven wij op den vasten physiologischen en psychologischen bodem der kalme waarneming en der onomkoopbare ervaring, dan is de verwijderde oorzaak van het magnetisch helderzien blootelijk de kunstmatige invloed van den magnetiseur, waardoor de innerlijke dispositie des zieners tot werkzaamheid gebracht wordt; bij de pythische ligt de oorzaak deels in een ziekelijk organismus en in de verstoorde wederkerige verhouding tusschen ligchaam en ziel; deels kunnen evenwel ook zuiver natuurlijke beweegredenen die verschijnselen te voorschijn roepen, zoo als de koolstofzure damp der delphische holen en andere slaapmiddelen, zonder dat wij juist de toevlugt behoeven te nemen tot eene cosmisch-astralische oorzaak, en alzoo tot een pneumatisch-daemonischen invloed te besluiten.

Daar zijn voornamelijk twee hoofdbronnen, waaruit de gezamenlijke verschijnselen van den inwendigen zin — de verschillende soorten der geestverrukking — haren oorsprong hebben, en deze zijn of geestelijk of natuurlijk. Beide zijn weder van tweeledigen aard. De geestelijke oorzaken zijn of uitwendig of inwendig; de geestelijk uitwendige zijn of van Goddelijken of van anderen geestelijken invloed; de geestelijk inwendige zijn ontleend uit de psychologische dispositie van de verbeelding en van het dichterlijk genie. Evenzeer zijn ook de natuurlijke oorzaken uitwendig of inwendig. De eerste zijn de kunstmatig magnetische invloed en de van buiten

aangebrachte slaapwekkende middelen , zoo als wijn , narcotium enz. De laatste zijn de gewone droomen of ook eene eigendommelijke organische stemming , zoo als bij het nachtwandelen , het dubbelzien , of het zijn ongeregelde pathologische ontstemmingen , die onbetwistbaar hier hoofdoorzaken zijn. Tot deze laatstgenoemden behooren in de eerste plaats de verschijningen in helderen bewusten toestand , b. v. de visioenen van NICOLAI en v. BACZKO , of de visioenen in den verstoorden wakenden toestand , zoo als de hersenschimmen der waanzinnigheid ; ten tweede : de verschijnselen bij verstoorde of gesloten uiterlijke zintuigen , zoo als de koorts-visioenen bij het ijlen als acute , of de visioenen bij zenuwziekten als chronische vormen.

§ 125.

Dramatische ontwikkeling der visioenen in drie sferen, eene hemelsche, natuurlijke en menschelijke.

Deze op waarheid gegronde hoofdverdeeling der visioenen (hieronder versta ik korthedshalve de verschijnselen van het helderzien en de verrukking allen te zamen) geeft reeds een helder overzicht , aangaande den aard en de verscheidenheid der visioenen. Het is hier nog niet de plaats , dieper tot derselver oorsprong door te dringen , daar wij eerst in de volgende afdeeling eene nadere verklaring willen beproeven aangaande het wezen en den innerlijken samenhang. Voorloopig willen wij alleen de opmerkzaamheid daarop gaande maken en aanstippen , dat de dramatische ontwikkeling der visioenen naar

de twee genoemde hoofdbronnen van geestelijken of natuurlijken aard drieledig is; zoodat de geest zich als het ware in eene drievoudig verschillende sfeer beweegt: 1) in eene hemelsche zuiver bovenzinnelijke, goddelijke en geestelijke; 2) in eene tegenovergestelde, meer zuiver natuurlijke, en 3) in eene gemengde, menschelijke, anthropologische sfeer. — Want immers de verschijnselen kenmerken zich niet alleen eigendommelijk naar de bronnen, waaruit zij zijn voortgekomen, maar ook vooral naar den grondslag der innerlijke organisatie van het individu, waarop zij betrekking hebben; zoodat men reeds eenigermate uit het inwendig verschijnsel kan opmaken, uit welken geest hetzelfde geboren is. Zoo zijn de visioenen uit de eerstgenoemde sfeer van goddelijken, profetischen inhoud en meer de kenmerken dragende van een rein geestelijk verkeer, zoo als b. v. de visioenen van SWEDENBORG; in de tweede sfeer zijn de visioenen daarentegen van meer zuiver natuurlijken aard, zoo als in het delirium; bewegingen der elementen, van water en vuur, storm en onweder, of zoo als in de Silenische geestverrukking en in het delirium tremens, in krampen, in het opkomen van verschillende diergestalten, zoo als honden en katten, vogels, muizen en insecten. In de derde sfeer spruiten de visioenen meer uit het menschelijk instinct van behoefte en den innerlijken aanleg der ziel voort; zoo als de magnetische visioenen, waarin de gezondheid, de ongesteldheden en hare geneesmiddelen de voorwerpen zijn; of waar de zedelijke en godsdienstige stemming meer te voorschijn komt, of het mathematische, poëtische, speculatieve talent zich openbaart.

Evenzeer zal ook de rigting tot ieder dier drie sferen verschillen, naarmate van den toestand en de handelwijze van den ziener, en wel strekt deze rigting zich òf naar het goddelijke, òf naar het grof zinnelijke, òf ten derde naar het moralische leven uit. In betrekking tot den duur bestaat er evenzeer eene veelvoudige verscheidenheid. Zoo zijn die, welke het gezonde leven toebehooren, veel bestendiger, dan die tot den ziekelijken toestand betrekking hebben. Ten opzichte der bronnen zijn de geestelijke visioenen duurzamer dan de natuurlijke, en van deze zijn weder de inwendige bestendiger dan de uitwendige. Naar de sfeer van derzelfer ontwikkeling, zijn die der eerste sfeer het standvastigst en het zekerst, zoo als de profetische visioenen der Goddelijke zieners; die der tweede sfeer zijn als voorbijgaande schaduwbeelden, zonder wezen of duur; die van gemengden aard, of der anthropologische sfeer, zijn gelijk aan die van het instinct en den aanleg der ziel. In haren samenhang staan zij steeds in verhouding tot derzelfer sferen en rigtingen, tot de gezindheid en stemming. In de laagste sfeer en in de helling tot het zinnelijke, in ziekten en bij ontstemmingen, heerscht wel de minste samenhang.

§ 126.

Wegneming van twijfel en verklaring van wonderen als gelijksoortige verschijnselen, op grond van het voorgaande.

Na zulk eene onbevooroordeelde toetsing van gelijksoortige verschijnselen van den inwendigen zin te

zamen genomen , zullen wij in staat zijn dezelve in wezen en in waarde te kunnen schatten , wanneer zij eerst als naauwgezet bewezen daadzaken vastgesteld zijn. Immers het verschijnsel moet werkelijk worden waargenomen en niet slechts eene misgeboorte onzer meening of een gerucht der snelloopeude faam wezen. Ook dienaangaande kan men evenwel met genoegzame zekerheid oordeel vellen, wanneer men de opgegeven daadzaak in haren aard en het individu, van waar zij herkomt, naauwkeurig betracht en in bron en duur en samenhang, in rigting en omtrek scherp uitmonstert. Dan worden wij ook in staat gesteld, alle die verschijnselen in derzelfer ware verhouding te wegen en onder zekere wetsbepaling terug te brengen, zoo verre althans het tegenwoordig standpunt van natuur- en zielkunde ons gedooft de geheime krachten der natuur en des geestes na te vorschen. Zoo verre zijn wij inmiddels in allen gevalle gevorderd, dat wij den over alle de opgenoemde verschijnselen te berde gebragten twijfel, zoo wel als eene alles wegwerpende veroordeeling, ter zijde stellen; en even zeer reeds menig wonder zullen kunnen verklaren, dat men doorgaans niet slechts achter het magnetismus, maar vaak achter ander veel zielloozer verschijnsel verscholen waande, b. v. daar, waar men beweert, dat geesten en bovenzinnelijke wezens bepaaldelijk op de menschelijke natuur, vooral bij ziekte, invloed uitoefenen, en aandoeningen, voorstellingen en handelingen te weeg brengen, die in haren aard geheel afwijken van de gewone. Juist hier is het van het grootste gewigt, zonder daarom de mogelijkheid eener inwerking van buiten gansch en al te loochenen, dat men de daadzaken, zonder overijld

besluit, naauwkeurig toetst daar, waar het zoo moeilijk is helder te zien en te beoordeelen, wat hier werkelijk geschiedt en wat verbeelding is of bedrog. Terwijl ik mij opzettelijk vastklem aan den grondslag der ondervinding en het veld der bovenzinnelijke bespiegeling poog te vermijden, waarop men zoo lichtelijk op een dwaalspoor komt, zoo wil ik voortgaan, op den tot hiertoe gelegden grondslag ook de verklaring der gelijksoortige verschijnselen te bouwen.

Aan het slot dezer afdeeling, over de verhouding van het magnetismus tot sommige andere der genoemde verschijnselen, heb ik diensvolgens nog een en ander in het midden te brengen, terwijl wij tevens over sommige der opgenoemde wonderverschijnselen nog een oordeelkundigen blik willen laten weiden, ten einde zeker te wezen of zij op zich zelve staan, dan wel dezelfde bepaalde wetten volgen als andere bekende verschijnselen.

§ 127.

De droomen, het heksenwezen en de godsdienstige dweeperij zijn verschijnselen, ondergeschikt aan het magnetisch helderzien.

Daar is verscheidenheid van gaven, doch het is dezelfde geest. Één geest ligt bij alle die wonderverschijnselen in waarheid tot grondslag; de vormeester is verschillend naar den aanleg, het gebruik of het misbruik der menigerlei gaven. Plaatsen wij het magnetisch helderzien, hetwelk, na de gegeven nader verklaring, ook de betrekkelijke verschijnselen, opheldert, in het midden, zoo erlangen wij verschijn-

selen, die of boven hetzelfde verheven, of aan hetzelfde ondergeschikt zijn. Dit wordt ons dan eerst regt aanschouwelijk, wanneer wij acht slaan op derzelve aard, bronnen en de kringen, waarin zij zich bewegen. Het magnetisch somnambulismus staat dan tusschen de laagste vlugtige visioenen en de hoogere, diepzinnige, wezenlijke verrukking. Even zeer staat hetzelfde met betrekking tot de aanleiding, midden tusschen den zuiveren geestelijken invloed en de uitwendige stoffelijke inwerking. Want bij het kunstmatig door willekeur te weeg gebragte, slaapwaken is de aanleiding deels van geestelijken invloed, deels van dunamischen aard door middel der magnetische manipulatie. In betrekking tot de kringen, waarin het zich beweegt, staat het magnetisch helderzien juist in het midden tusschen het hemelsche en het natuurlijke op den anthropologischen grondslag. De droom en het slaapwandelen, de visioenen van het delirium en van de verschillende ziekten ontstaan doorgaans uit de lagere natuurlijke grondoorzaak, en blijven, wat hare waarde aangaat, op den lageren trap, ofschoon zij, als in waarheid van geestelijken aard, niet altijd zonder beteekenis zijn; ja zelfs menigmaal is aan deze de gave eener taal eigen, die wij slechts niet verstaan, weshalven in den droom, zoo wel als in ziekten, werkelijke openbaringen plaats hebben, wier waarde volgens de aangegeven kritiek te schatten is. De ware zekerheid missen zij echter, omdat geene contrôle mogelijk is, zoo als bij het magnetisch helderzien. Hier toch kan de geest in zijne nieuwe wereld als het ware worden opgekweekt en gewend, en in de hoogere graden is de slapende toestand van het wakende leven niet meer zoo gescheiden.

De boven vermelde verschijnselen van het heksenwezen en de geestenzienerij hebben in alle opzichten op het veld der kritiek de minste waarde, want zoowel in samenhang als in duur en rigting zijn zij even onbestendig, als bewogen zij zich in eene der lagere sfeeren, en wat hare bronnen aangaat, zijn zij doorgaans de gewrochten eener onreine vermenging van siekelijkheid en bezoedelde verbeelding. Zij verheffen zich, wat haren graad aangaat, niet boven de visioenen. Daar ook zij des niet te min lichtende stralen zijn des geestes, zoo bestaat echter de mogelijkheid, dat ook zij somtijds een voorwerp treffen, dat anders in de donkerheid verborgen ware gebleven.

Onbetwistbaar staan de gezigten der witte magie op hoogerem trap; trouwens deze ontleenen haren oorsprong uit de diepte van een vroom gemoed, en derzelver rigting is strevende naar boven; derzelver duur is evenzeer bestendig, als zij in onderlingen samenhang eene grootere kracht in het bewustzijn verkrijgen. Doch in betrekking tot derzelver sfeer dringt echter zooveel damp en nevel uit de zinnelijke wereld mede door, dat het aardsche overwigt aan den geest de ware vrijheid ontzegt, om zich hooger tot den onbewolkten hemel te verheffen. Een overheerschend wegzinken in donkere gevoelens en mystische schaduwbeelden; de zucht, om zich af te zonderen van het daadwerkelijk leven, verschaft aan de teugellooze verbeelding der dweepers de rijkste stof, en heft de dadelijke betrekking en de ware verhouding tot de buitenwereld schier gansch en al op. Zij verkeereren dus in zekere soort van halfslaap of halfwaken, en bereiken alzoo zelfs den trap van het hoo-

ger magnetisch helderzien niet, waarin veeleer de innerlijke zucht tot afzondering ophoudt, en eene dadelijke betrekking met de buitenwereld plaats grijpt door een bewustvol waken in den slaap, ofschoon dit, wat den duur aangaat, slechts een tijdelijke zonschijn is. Als eene hoogst zeldzame uitzondering merken wij op, dat somtijds evenwel een duurzamer helderzien plaats heeft, zoo als bij SWEDENBORG, als wanneer de innerlijke aanleg van het bespiegelend vermogen steeds in spanning wordt gehouden, en alzoo dikwijls de aangeboren gave der voorspelling verklaarbaar wordt.

§ 128.

*De goddelijke geestverrukking der Profeten
is boven het magnetismus verheven.*

De ware goddelijke geestverrukking en de ware profetie is eene gave Gods, en in ieder opzigt boven het magnetisch helderzien verheven. Reeds § 61 heb ik de punten van verschil opgegeven tusschen de Brahmanische zieners en de profeten, en tevens aangetoond, hoe beiden zoowel in oorzaak, als inhoud en doel grootelijks verschillen. De blijvende grond is ook hier zeer onderscheiden. Van alle standpunten der kritiek staat de goddelijke profetie daar op zich zelve; van zuiver bovennatuurlijke herkomst, is zij in waarheid de hoogste trap in haren graad en in de bovenzinnelijke goddelijke sfeer. Zij is van onafgebroken duur eene steeds bestendige overeenstemming van het helderst bewustzijn in onafscheidelijken samenhang met het edelst doel der volmaking van den

menschelijken geest. Het zijn deze oogpunten, die den goddelijken ziener schier verheffen tot iets bovenaardsch, en dat wel niet slechts boven de eerstgenoemde verschijnselen, maar ook verre boven den magnetisch helderziende, bevangen door den zoogenaamden natuurgeest. De van God bezielde werkt niet zoo zeer zelfstandig, als wel gelijk het orgaan van een hooger wezen. Slaap noch waken brengen hier ebbe of vloed meer in de toestanden te weeg, noch oefenen op verheffing of vermindering van bewustzijn en herinnering haren invloed uit. De droom van ABRAHAM en JAKOB grijpt krachtig in tot het wakend bewustvolle dagleven, even zeer als de roepstem, om het woord en de bevelen Gods te verkondigen, vernomen werd bij ontsloten zinnen en buiten den slaap, als wanneer eene hemelsche vreugde en eene bovenaardsche kracht ook den zwaksten bekwaamt, om kalm en krachtvol werkzaam te wezen in zijne roeping. Al dat wonderbare en vreemde, dat men in voornoemde lagere toestanden waarneemt als iets ongewoons, valt hier eigenlijk geheel en al weg, en in waarheid is het hier wel het grootste wonder, dat alles zoo geheel natuurlijk toegaat. Gelijk helderheid van kennis waarheid in haar schild voert, zoo legt hier eene bovennatuurlijke wilskracht in demoed buitengewone gaven aan den dag, die geen gemeen erfgoed der menschheid zijn. Geest en leven is gerigt naar boven, en het ligchaam derhalve minder afhankelijk van de magten der natuur. Kenteekenen de daden schier iets bovenaardsch, niet minder heeft de spraak in woord en schrift beiden de mystische tint eener diepsinnige beteekenis, deels blijkbaar in verhevene gelijkenissen, deels in onmiddellijke aanduiding der dingen of wel

in de beteekenisvolle zinnebeelden hunner schriften , zoo als van den heiligen FRANCISCUS VAN SALES , HILDEGARDE , THERESIA enz. of ook in de geestvolle uitdrukking hunner woorden , zoo als bij ettelijke kerkvaders , bij ANSELMUS , BERTRAND , HUGO en RICHARD VAN ST. VICTOR , BONAVENTURA , THOMAS VAN AQUINA enz.

De geesten der profeten zijn den profeten onderworpen. Zij voorspellen en verklaren het woord der Godheid tot onderrigting der menschen ; zij beminnen wet en orde , en de een valt den ander nimmer in de rede , om te hinderen of den boventoon te voeren ; zij werken geene werken der duisternis bij het verrigten hunner wonderdaden , maar leggen zich steeds toe , wat donker en wonderbaar is op te klaren , den nacht in den dag te verkeeren. Het licht der wereld scheen in de duisternis en verlichtte de verblinde menschheid , opdat zij hare blindheid erkennen en den eenigen en waarachtigen God aanbidden zoude. Daardoor werd het rijk des duivels verstoord en de vorst der duisternis verbannen uit deze wereld en uitgestooten als in den afgrond. Geest en kracht zijn de bewijzen des Goddelijken Wezens en geenszins wonderen ; daarom gehoorzamen hun de geesten en verzwinden op hun bevel ; en wat in de nachtelijke duisternis der tijden nog wonderbaar is en vreemd verdwijnt voor den reinen adem van het Christendom , dat alle nevelen wegvaagt en de fakkel opheft naar boven , die eens ook de einden der aarde verlicht.

Daar is geen tijdperk in de wereldgeschiedenis , waarin het bijgeloof meer van spoken en van geesten droomde , dan ten tijde der verschijning van onzen Heer , en wel het meest onder het Joodsche volk ;

en wat is doeltreffender banbliksem, die alle geesten der duisternis verdrijft, dan juist de openbaring, die door het Christendom aan het licht gebragt, in JESUS CHRISTUS hare volheid heeft!

De vraag derhalven blijft over, wat is dan eigenlijk een wonder?

§ 129.

Wat is een wonder?

Daar is welligt geen onderwerp, waarover de begrippen menigvuldiger en meer uiteenlopende zijn, dan de wonderen. Het ongewone, het onbegrijpelijke, wat slechts eenigzins de opmerkzaamheid wekt, b. v. een raadselachtig kunstwerk, uit de lucht vallende visschen, de aantrekking en afstooting van den magneet enz., is voor de meesten reeds een wonder, en men onderschuift aan zulke dingen de vreemdsoortigste bovennatuurlijke oorzaken. Heeft men zich daarentegen gewend aan zeldzame verschijnselen, van welken aard zij ook mogen wezen, dan houdt ook de wonderbaarste gebeurtenis op een wonder te schijnen.

Voor anderen is het een wonder, wanneer vooral bij de menschen onverwachte en verrassende verschijnselen plaats grijpen, b. v. zeldzame ongesteldheden, krampen, morbus sacer, genezingen door het gebed enz. Voor anderen weder is ieder plotseling van den gewonen gang der natuur afwijkend verschijnsel of eene bijzonder uitstekende menschelijke gave, die in staat stelt, om iets buitengewoons te spreken en te doen, een wonder. Zoo oordeelt menigeen ook

nog in onze dagen over onze magnetisch slapenden met gesloten oogen. Het spreken en openbaren van geheimen in den slaap hield men voor het gevolg van hooger en invloed, en desgelijks schreef men aan hunne werking op zekeren afstand en louter door den wil iets bovennatuurlijks toe. Alle deze verschijnselen echter, die in vroegere tijden en nog aan velen wonderen toeschijnen, zijn bereids door de natuurkunde opgehelderd als gewrochten van bepaalde wetten der natuur. Op het godsdienstig gebied alleen is echter het wonderbegrip nog zeer bepaald, en men noemt een wonder eene gebeurtenis van godsdienstigen oorsprong en met een godsdienstig doel, die afwijkt van den gewonen loop der natuur, terwijl men zulk een wonder als *miraculum* onderscheidt van het buitengewone als *mirabile*, hetgeen verbazing wekt. De godgeleerden hebben nog meerdere onderscheidingen; zoo spreken zij b. v. van *miracula divina* — eigenlijk gezegde mirakelen als absolute hoogere geestes-werkingen; *praestigia*, inwerkingen van booze geesten; *miracula supra naturam*, *praeter et contra naturam*. Gewrochten door de kracht Gods daargesteld, die de producten der natuurkrachten volkomen tegenspreken, zijn *miracula contra naturam*; deze echter worden door de meesten, zelfs door AUGUSTINUS, betwijfeld. Het opwekken van dooden, zoo als CHRISTUS en in het Oude Testament ELIAS en ELISA deden, zijn *miracula supra naturam*. Vele wonderen stemmen echter in met de gewrochten der natuur, en onderscheiden zich van deze louter in vorm en in de wijze, waarop zij geschieden. Deze worden *miracula praeter naturam* genoemd. Zoo kan b. v. de natuur muren slechten en steden ver-

woesten, maar niet zoo als Jericho's muren door het bezuingeschal zijn gevallen of Sodom en Gomorra zijn verdelgd. De natuur geneest ook krankheden, doch niet zoo als het woord en de schaduw der profeten; menig mensch wordt eene prooi van het wild gedierte, maar niet gelijk die 42 knapen, die het eerwaardig hoofd van den profeet bespotteden; menig lid van het menschelijke ligchaam verteert, doch niet zoo als de hand van een' afgodischen JEROBEAM verdoorde op het bevel van den profeet. In alle deze dingen werkte baarblijkelyk de hand der Godheid zelve 1).

§ 130.

*Al wat wonderbaar is, geschiedt overeen-
komstig bepaalde wetten.*

In den zin, waarin men gewoonlijk ook in theologisch opzigt het begrip van wonder opvat, als een onmiddelyk ingrijpen van de Godheid of andere bovennatuurlijke geesten in den wettigen loop der natuur, kan ik het wonderbegrip niet aannemen. Eene geheele stremming van den loop der natuur, een opheffen van de aan haar voorgeschreven wetten of zelfs een terug- of tegenwerkende loop derzelve, wordt nimmer waargenomen. Gelyk de zon aan den avond nimmer weder tot den middag of den morgenstond wederkeert, aleer het nacht is geweest, gelyk de grijsaard voor altijd zijne jonge-

---

1) LILLBOPP, die Wunder des Christenthums und deren Verhältnisz zum thierischen Magnetismus, mit Berücksichtigung der neuesten Wunderheilungen nach römisch-katholischen Principien, Mainz 1822.

lingschap en kindschheid heeft vaarwel gezegd en niemand brood van steenen bakt; gelijk de geesten noch huizen bouwen, noch bergen verzetten, de menschen niet van den hemel op de aarde brengen of van de aarde ten hemel vermogen op te heffen, noch ook de leden van ons ligchaam afzetten of bij mangel dezen ons wedergeven, en al wat meer verhaald wordt, zoo kan men ook in dezen het begrip van een zuiver bovennatuurlijk en tevens tegennatuurlijk ingrijpen niet toegeven. Het gaat alles om in de natuur en op natuurlijke wijze, ja, immers de Godheid zelve werkt en openbaart zich in en door de natuur. — Zoo dan in den eigenlijken zin des woords is er geen wonder, want dat, wat ik niet begrijp en niet verklaren kan, is, op zijn hoogst genomen, wonderbaar. Indien ik evenwel al wat wonderbaar is voor een wonder houd, dan is alles een wonder, de natuur in het groot en in het klein zoo goed, als de geest. Het starrenheir en de loop der werelden is een wonder, maar niet grooter voor mijn oog, dan het zamenstel en de vrije beweging van het insect onder den mikroskoop. De Geest Gods, van wiens bestaan ik niet minder dan van den geest des menschen bewustheid draag, die alles heeft geschapen, door wiens almacht en wijsheid alle dingen onderhouden worden en gesteld in eene orde, die de eeuwigheid zelfs omvat, is mij schier veel begrijpelijker, dan de geest des menschen, die daar op eene aarde, in een broos werktuig als opgesloten, niet weet van waar hij komt en werwaarts hij gaat, en wat hij wil en wat hij kan. De invloed van dien geest op het ligchaam is geen geringer wonder, dan de invloed der Godheid op de natuur. Het ge-

schiedt echter beiden naar bepaalde wetten, die bloot verborgen zijn voor ons bekrampende inzicht. De Schepper schreef aan de natuur zedelijke wetten voor, dat zij in het groote en geringe beiden hare bestemming volgt en geenszins blootgesteld is aan een' vreemdsoortigen invloed, die eene verstoring zou mogelijk maken. Zoo dit werkelijk het geval was, dan zou er gewis geen einde zijn aan wanorde en onheilen van groteren en geringeren aard. Zou het dan aan iets anders zijn te wijten, dan aan kortzigtigheid en vooroordeel, dat men steeds in groote dingen de eens bepaalde orde overal laat gelden en de wanorde slechts in het klein erkent, b. v. wanneer men zich bij menschen over iets zeldzaams als over een wonder verbaast? Ach! wat weten wij weinig van de wederkeerige betrekking der natuurkrachten tot elkander en van de oorzaken der wederzijdse verstoringen. De onderlinge verhouding des geestes tot de natuur en het ligchaam, zoowel in positieve kracht als in lijdelijke onmagt, wordt of geheel veronachtzaamd of veel te hoog aangeslagen. Liever neemt men dadelijk de toevlugt tot iets geheel onbekends en bovennatuurlijks, dan dat men den verklaringsgrond in het natuurlijke leven zelf zou zoeken.

De Godheid werkt alles langs natuurlijke wegen, zonder zijn eigen werk — de wetten der natuur — op te heffen; alleen de aandrang, de impulsie kan van bovennatuurlijke geesteskracht wezen; zoo ras ik echter deze als oorzaak aanneem, is het geen wonder meer; ja immers Zijn eigen Woord is natuurlijk vleesch geworden. Dat wonder is evenwel niet groter, dan dat de Heilige Geest dat woord in de menschen voortdurend werkt, en hun leven met boven-

natuurlijke kracht en hemelsche blijdschap vervult. Daarbij loochenen wij nergens den Goddelijken invloed op de menschen, noch ook evenmin den wederkeeringen invloed van den geest der menschen onder elkander. Het wonder evenwel is hier niet kleiner dan daar, en niet grooter, wanneer iets zeldzaams gebeurt, dan wanneer men het dagelijksche leven zonder bewondering in deszelfs gewonen loop gadeslaat. Wij moeten slechts in het groote geen louter mechanischen nooddwang, en in het kleine zoo dadelijk geen' bovennatuurlijken invloed veronderstellen, eer wij de eigenlijke herkomst goed onderzocht, en in beiden 'de ware, slechts afwijkende, wettigheid hebben erkend. De Godheid zal gewis ook hare bijzondere bedoelingen hebben, wanneer zij de lotgevallen der wereld en der menschheid verandert en ommekeert, en zoo is de inwerking Gods op den mensch van boven even waarachtig, als de invloed der natuur hier beneden; maar die invloed der Godheid openbaart zich steeds op eene kalme, voorbereidende, onderrigtende, heldere en overtuigende wijze, en nimmer wordt het weldadig einddoel gemist. Wanneer God de dooden uit hunne graven opwekt, dan erken ik demoedig zijne bovennatuurlijke Almagt; toch is hier het wonderbare veel geringer, dan dat Hij den mensch uit een klomp aarde te voorschijn riep. Het is een werk zijner handen, dat niet uit de natuur is voortgesproten, maar dat niettemin in de natuur door Goddelijke kracht wordt daargesteld. Wanneer echter onverwachte, onstuimige, wanorde wekkende verschijnselen in kleinere dingen zich aan ons oog vertoonen, zonder dat uit dezelve een hooger doel, onderrigt of verbetering ons kennelijk wordt, dan neem ik geen

wonder aan, geen' onmiddellijken Goddelijken invloed, veelmin een bovennatuurlijken invloed uit de wereld der geesten; want immers zou het de wetten van ons redelijk verstand en de onmiskenbare ervaring niet gladweg wederspreken, wanneer men waande, dat zich de Godheid door spokende geesten in hare regten liet grijpen, dat de Schepper met zijne redelijke schepselen een ijdel spel zou spelen? **Daadzaak** is het, dat er een verbond der geesten bestaat en de mensch wederkeerig op den mensch geestelijken invloed oefent. Dat er geestelijke wezens bestaan, hetzij die niet geboren zijn, hetzij reeds verscheiden; en dat ook dienaangaande gemeenschap en wederkerige invloed aanwezig is, komt mij waarschijnlijk voor, ofschoon hiervoor geene zoodanige daadzaken der ondervinding pleiten, als voor de wederkerige werking der levende menschen op elkander. Of God zelf onmiddelijk, dan wel middelijk door Engelen, werkzaam is, blijkt veel minder zeker uit de daadzaken der ervaring; **daadzaak** echter is het, dat God door menschen op menschen werkt; invloed van geesten is daarom evenmin te loochenen als te bewijzen. Ik voor mij zoek liever de oorzaken der wonderbare verschijnselen in de natuur zelve op, en schrijf de geestelijke werkingen, die zoo vaak lichamelijke sporen nalaten, liever aan psychologische wetten en beweegredenen toe der eigen menschelijke kracht en geenszins aan dæmonischen invloed. Wetende echter, dat er eene actieve geesteskracht bestaat, die op de natuur in het algemeen en op het ligchaam in het bijzonder deszelfs beheerschenden invloed uitoefent; wetende, dat de menschelijke geest zijne innerlijke zelfstandigheid versterkt, naarmate hij zich hooger op-

heft en zich met zijnen God in gemeenschap stelt, en dat hij evenzeer zich verzwakt, naarmate hij zich in zijne rigting omlaag strekt en zich prijs geeft aan de magt der natuur, zoodat hij in het eerste geval als een dienaar Gods bovennatuurlijke dingen wrocht, daarentegen in het andere geval de slaaf is der natuur, die zijnen geest verwart en de harmonie zijnes levens verstoort; zoo vind ik den meest waarschijnlijksten grond tot verklaring van alle die wonderbare verschijnselen, althans die wij hebben medegedeeld, óf aan de zijde des geestes óf aan die der natuur, zonder eenigen invloed tegen, boven of buiten de natuur aan te nemen, en zonder daarom evenmin Gods invloed op het leven en de natuur weg te redeneren. Ja zelfs zijn voor mij de inwerkingen Gods van boven op den mensch even zeker en klaar, als de natuurkrachten van beneden en de wederkeerige werkingen der geestsgemeenschap in het menschelijke leven.

Even zeer wij derhalven in het groote rijk der natuur aan alles wet en orde willen hebben toegeschreven en in hetzelfde niets langer voor wonder aanzien, zoo is ook in het kleine natuurrijk, dat des menschen, het eigenlijk wonderbare slechts in het anthropologisch levensproces. De Almagt Gods in de natuur, gepaard aan de eeuwige harmonie, die in de schepping heerscht, ook dan, wanneer het heelal in talloze vormen zich voor ons oog verwisselt, zij is het grootst, het onverklaarbaarst wonder, waarvoor het menschedom in het stof gebogen, met de Engelen verstomt, om neder te knielen en te aanbidden.

§ 131..

*Terugblik op de in § 92—95 opgenoemde
en voor wonderen geldende bloedingen
en wondteekenen.*

Ik heb door deze ontwikkeling de gronden van mijne denkbeelden, overeenkomstig zulke begrippen en beginselen, voorgesteld, die de proef der kritiek kunnen doorstaan en geen ingang gunnen aan invallen en al te ras opgevatte meeningen. Ten einde ook nu weder ons op het ongegronde veld van veronderstellingen niet te laten voortslepen, ga ik over tot eene korte beoordeeling van de wondervolle, en door velen voor wonderen gehoudene verschijnselen, welke in §§ 92—95 als met de godsdienstige extase verbonden, zijn medegedeeld. De hoofdsom van die, aan elkander zeer gelijke verschijnselen, bij 3 zieke personen waargenomen, is de volgende: 1) Zij allen hadden een ligchaam, dat van der jeugd af met ziekten was behebt, die gaande weg toenamen en in vreeselijke krampen ontaardden. 2) Alle drie bezaten reeds van der jeugd af een zeer vroom gemoed en heerschende neiging tot godsdienstige beschouwingen, die door opvoeding in het lezen van ascetische schriften gevoed en versterkt werd. 3) Alle drie kregen verrukkingen, met visioenen en gezigten vermengd. 4) Openbaarde zich bij alle drie het zeldzame verschijnsel van bloedende wondteekenen aan haar ligchaam. 5) Ontwaarde men bij alle drie een zeer geringe, en bij de laatste, gedurende langen tijd, geheel geene behoefte aan voedsel.

De drie eerste bijzonderheden kan men na onze

voorafgaande onderzoekingen voor verklaard houden. Er is daarin ook verder niets wonderlijks, hetwelk ook niet elders voorhanden is, en als zeer natuurlijk voorkomt.

Zeldzamer zijn de twee laatste verschijnselen, welke men met meerder regt onder de wonderen zoude kunnen rangschikken. Hebben wij echter volgens het voorafgaande overal een' bepaalden regel te veronderstellen, en laat zich deze ook hier ligtelijk aanwijzen, ik kan dan ook hier geen wonder, d. i. geen onmiddelijk, bovennatuurlijk werken, aannemen, maar moet echter, om dit alles als regelmatig verschijnsel voortestellen, het geheel eenigzins nader beschouwen.

§ 132.

In die visioenen en extasen is geen wonder.

Wat vooreerst het ziekelijk en zwak ligchaam betreft, het is eene zeer bekende ervaring, dat bij het vrouwelijk geslacht, in den tijd der ontwikkeling, zich ligtelijk krampen voordoen, die inwortelen en duurzaam worden, als de oorzaak niet weggenomen wordt, van welke die krampen eigenlijk alleen symptomen zijn. De grondoorzaken zijn: verstoppingen, de stilstand der vochten in de ingewanden, in de klieren circulatieorganen van het zwak en teeder organisme, ook wormen. Hierin liggen de elementen van de wanorde der gewaarwórding in de zenuwen, van de ongeregelde beweging in de spieren. Dat deze toestanden echter in de bewuste gevallen werkelijk plaats hadden, blijkt duidelijk uit de beschrijving

selve, en ik heb het door bijzondere nasporing in alle deze drie voorvallen nog naauwkeuriger opgespoord. Even klaar is het, dat die grondkwalen in alle de drie gevallen, deels door zeer gebrekkige en verkeerde behandeling, deels door geheele verwaarloozing, nooit genezen, ja niet eens verbeterd zijn. Gebrekkig moest de behandeling zijn in elk geval, dewijl er geene aanhoudende, doortastende en doelmatige kuur, overeenkomstig den toestand in de omstandigheden, werd aangewend, en elke kuur weder opgeheven, als de beterschap niet aanstonds volgde. Bij DOMENICA LAZZARI is althans de behandeling geheel verkeerd geweest; want met zoogenaamde krampstillende en prikkelende middelen zijn krampen niet te genezen, iets, dat helaas! trots alle mislukkingen, in soortgelijke gevallen, bijna doorgaans beproefd wordt. De arts, die haar behandelde, verhaalt het als eene bijzaak *ex post*, dat zijne patient in korten tijd bij de 100 wormen gebraakt had, waartegen niet het minste werd in het werk gesteld. Bij voortdoring van de oorspronkelijke kwaal nemen de krampen toe, en verschijnen in periodieke aanvallen steeds heviger, als vormen van de zoogenaamde zenuwziekten. Vervolgens verwoesten zij het spier- en zenuwstelsel geheel, zoodat de organen van den zin en de beweging dikwijls geheel aan de willekeur des geestes zijn onttrokken. Daardoor ontstaat nu dat onzamenhangend spel in het zins- en bewegingstelsel; dáár visioenen en derzelve verwisseling, door middel der phantasie, hier trekkingen en spanning of verlamming in dezelve afwisseling en gevolgen, zoo als wij deze reeds bij magnetische verschijnselen, en bij de zoogenaamde bezetenen hebben leeren kennen. Van

eenen bovennatuurlijken invloed der geesten bij deze toevallen, die de zieken pijnigen en den toeschouwer verschrikken, kan dus geene sprake zijn. Alles gaat zeer natuurlijk in zijn werk, hoewel ook uitwendige zielkundige prikkels, b. v. schrik, verrassende berigten, onaangename woorden en teekenen, den storm plotseling kunnen te voorschijn roepen.

De godsdienstige betrachttingen van de bovendien reeds van der jeugd af vroom opgevoede gemoederen, worden in den, door hunne ziekte veroorzaakten, geïsoleerden toestand nog versterkt. Het medelijden, de gelijke stemming van anderen, en, wat hier overal het geval is, de godsdienstige medewerking van geestelijke leidlieden, draagt nog meer daartoe bij en geeft aan de aanschouwing de rigting tot innerlijke gezigten. Daarom zijn dan ook de visioenen en gezigten van de heiligen en van den Heiland de voornaamste. Deze wisselen echter ook af met andere gedaanten en wel menigmaal van zeer hatelijk soort, b. v. die verschrikkelijke gedaanten, die vreeselijke mannen, enz. Dit geschiedt, als door krampen de hevige spanning en belemmering van den omloop des bloeds, met de rustige extase afwisselt, zoodat zelfs wezenlijke krankzinnigheid plaats grijpt, als de visioenen voor wezenlijke zinsaanschouwingen gehouden worden; als eene onnatuurlijke vrolijkheid allerlei kinderachtige gekheid maakt, de bekendste menschen onbekend zijn, en de spraak en het gevoel langen tijd verdwenen zijn, zoo als dit in het tweede boven opgenoemde geval wordt verhaald. Die extatische toestanden zijn echter geene ware en duurzame soorten van verrukking. Daar is geene rust of bestendigheid in de houding, geene herinnering van

de gezigten na het ontwaken, geene actieve kracht der ontwikkeling en geen stellig naar buiten werken, tot leering en verheffing van anderen op eenen hooger geestelijken trap. De aardsche lasten van het ziekelijk ligchaam, de kramptrekkingen vergunnen den geest geen vlugt en geene vrijheid, en dat zoude eerst als teeken van eene bovennatuurlijke werking op hen kunnen gelden. Alleen de phantasie behoudt hare volle kracht, en scheidt zich beelden der aanschouwing in [de vrome gemoederen, die dan blijvende zijn, en in der daad eene plastische vastigheid verkrijgen, die in het ligchaam staat uitgedrukt.

§ 133.

Geschiedkundige voorbeelden van bloedingen en stigmata.

Dat nu die bloedende wondteekenen regelmatig verschijnselen zijn, volgt zoowel daaruit, dat zij niet nieuw zijn, alsmede, dat gelijksoortige verschijnselen ook elders in de natuur voorkomen.

ROLEWINK verhaalt 1): »Zekere maagd, met name STINA, te Ham, in Westphalen, heeft kennelijk de waarachtige wondteekenen van CHRISTUS lijdend gehad op handen, voeten en in de zijde. Zij was eene ten jare 1414 nieuw bekeerde juffer, en na verloop van 15 weken, tegen het feest van het eerwaardig sacrament, openbaarde zij dat teeken, ten aanschouwen van twaalf getuigen, en voorspelde, dat hetzelfde twee

---

1) Fasciculus tempor. Francof. 1584.

uren later weder verschijnen zoude, dewijl zij het niet aanstonds zagen, en zoo geschiedde het ook."

Eene Begijner non **GRETRUID**, in Delft, baarde door hare wondteekenen een groot opzien 1). Echter wordt er van haar verhaald, dat zij, vreezende niet ootmoedig genoeg te zullen blijven, gebeden had, dat deze onderscheiding van haar weder mogt worden weggenomen 2).

De heiligen legende verhaalt van 32 gestigmatiseerden. Inzonderheid werd de heilige **KATHARINA VAN SIENA** met hare wondteekenen door de Dominicanen tegen den stichter der orde van de Franciscanen, **FRANZ VAN ASSISSI**, overgesteld. Maar de bulle van **SIXTUS** den IV kende dat buitengewoon onderscheidings-teeken alleen aan den heiligen **FRANCISCUS** toe. Volgens den oudsten levensbeschrijver **FRANCISCUS THOMAS** van Celano, was dit wonderbaar verschijnsel van den volgenden aard 3). »Tijdens zich **FRANCISCUS** in eene woestijn bevond, twee jaren voor zijn' dood, (op het feest der verhooving aan het kruis), zag hij, in een Goddelijk visioen, eenen man boven zich, aan een' Seraph gelijk, met zes vleugelen, die met uitgestrekte handen en zaangebonden voeten aan het kruis geslagen werd. Twee vleugels verhieven zich boven het hoofd, twee breidden zich uit, om te vliegen, en twee bedekten het geheele ligchaam. Dit gezigt vervulde den knecht Gods met de hoogste vreugde, evenwel wist hij niet, wat deze visioen

---

1) **RAJNALDUS** ad h. a. N. 79, S. 133.

2) **THOLUCK**, vermischte Schriften, S. 98.

3) **Legenda antiqua in actis Sanctor.** T. II.

moest beteekenen. Hij verheugde zich over den heerlijken aanblik van den Seraph, maar zijn toestand aan het kruis en de bitterheid des lijdens verschrikten hem. Bekommerd dacht hij na, wat deze visioen beteekenen mogt, en spande zijnen geest in; terwijl hij nu te vergeefs naar de verklaring zocht en de nieuwigheid van het gezigt hem diep bewoog, ziet, daar begonnen ook bij hem de teekenen der nagelen aan handen en voeten zich te laten zien, welke hij bij dien man, daarboven hem, had waargenomen. Zijne handen en voeten schenen in het midden doorboord, zoodat het bovenste deel der nagelen in het binnenste der handen en op de oppervlakte van de voeten gezien werd, de punten aan de tegenovergestelde zijde. Want die teekenen waren rond binnen in de handen, langwerpig naar buiten, en er vertoonde zich een stukske vleesch, als de punt der nagelen teruggebogen, dat boven het overige vleesch uitstak. Desgelijks vertoonden zich ook de teekenen der nagelen aan de voeten, en wel uitstekender, dan het overig vleesch. De regter zijde gaf een steek van de lans te aanschouwen, die menigmaal bloedde, zoodat de rok door het heilig bloed werd besprengd. O! hoe weinigen zijn verwaardigd, gedurende het leven des heiligen, die wonde in de zijde te zien. Zalig was ELIAS, die beide de soorten van wonden zag! Nog zaliger RUFINUS, die ze met eigene handen aanraakte. De teekenen der nagelen openbaarden zich nog bij den gestorvenen met de donkere kleur van het nieuwe ijzer, en de regter zijde is rood geverfd van bloed." Veel overeenkomst hadden deze nagelteekenen met die van DOM. LAZZARI, bij welke de zwarte vlekken in het midden van de handpalm vol-

maakt op den kop van eene breinaald geleken. Even zoo luidt het ook bij genoemden **CELANO**, » dat het wel geene wonden der nagelen waren, maar lidteekenen, die de nagelen zelve uit de swartheid van nieuw ijzer overhouden.” Als een voorbeeld, aan dat van **KATH. EMMERICH** gelijk, haalt **LILLBOFF** nog het volgende aan 1). » Dezelfde verschijnselen openbaarden zich bij de niet lang nog verstorfene non **MAGDALENA VON HADAMAR**, in wier hoofd nog bovendien het wondteeken van de doornekroon stond ingedrukt, waaruit op goeden vrijdag bloed vloeide. Deze, naauwkeurig van wege de opzieners der gemeente onderzochte en behoorlijk bevestigde daadzaak vindt derzelve verklaring in de opgegevene physiologische gronden. Een ander voorbeeld van eene met bevindingen uit de verte verbondene en buitengewone verandering des lichaams is in het leven van den heiligen **suso** vermeld, die zich zelve de grootste kwalen oplegde en eens dermate met een geesel trof, dat hem een ader sprong.” » Ten zelfden tijde,” lezen wij aldaar n. 18, » en op hetzelfde uur, waarop hij alzoo zich zelve sloeg, was eene heilige maagd, **ANNA** geheeten, in eene andere stad in het gebed. Deze werd in een gezigt naar de stad gevoerd, waar hij deze tucht aannam. De harde slagen ziende, erbarmde zij zich dermate, dat zij tot hem ging, en terwijl hij de arm had opgeheven, om zich te slaan, onderkroop zij den slag, die haar op den arm trof, zooals zij in dit haar gezigt waande. Weder tot zich zelve gekomen, vond zij den slag met zwarte bloedvlekken op den arm geteekend, als of haar de geesel getroffen had. Zij droeg de kenelijke teekenen met groote smarten langen tijd.”

1) t. a. pl. S. 160.

§ 134.

*Gelijksortige verschijnselen. De nachtmerrie met
blaauwe vlekken en bloedingen door middel
van de verbeelding.*

Gelijksortige buitengewone verschijnselen zijn er nog andere in de natuur, welke, naar gelang van meer bestendige of plotselinge krachtige werkingen der ziel, blijvende teekenen en indrukken in het ligchaam achterlaten. Bij grooten angst, vrees of schrik ziet men wel eens de haren vergrijzen, en er zijn voorbeelden van plotseling ontstane *wondteekenen* op de huid, overeenkomstig met de gedaante der visioenen of voorwerpen van den schrik. Men heeft van oudsher de ervaring gemaakt, dat de druk van de nachtmerrie somtijds niet alleen blaauwe vlekken op de huid, maar zelfs de kenbare gedaanten van de vreesselijke droombeelden achterlaat. Want zulke personen droomen van een dier of monster, dat zich op hunne borst nederlegt en het ademen dermate onderdrukt, dat zij met alle mogelijke inspanning geen lid kunnen verroeren. Ten tijde van de heksen-geschiedenissen zijn dergelijke verschijnselen meermalen voorgekomen, zoodat de geesten zekere teekenen in het ligchaam drukken. Zoo verhaalt dr. VAN DRUFEL 1): »Ik ken iemand, die beweert, dat een geest, dien zij op klaar lichten dag een eind wegs moest dragen, haar blaauwe vlekken op den rug had ingedrukt, welke zij later hier en daar aan vertrouwde lieden vertoonde.» In de *Blättern* van PREVORST 2) leest

1) In het aangehaald berigt aangaande KATH. EMMERICH.
2) Vierte Samml. S. 152.

men: Een geloofwaardig vriend uit Moskau verhaalde aan den inzender dezes: Toen de Franschen in den Russischen oorlog naar Moskau kwamen, ontmoetten een Kosak en een Franschman elkander in eene stomploopende straat en vochten met elkaar. Een inwoner van Moskau was in dezelfde straat gevlugt en konde er niet weder uit. Hij geraakte bij het gezigt van dien strijd in doodelijken angst, en toen deze voorbij was en hij naar huis wederkeerde, bevonden zich op zijne armen en het overige ligchaam dezelfde wonden, die de Kosak den Franschman gegeven had, zoodat hij bloedde en zich moest laten genezen." Een gelijksoortig verhaal deelt dr. PABST mede in een geschrift over de extase 1): »Geheel gelijksoortig en niet minder merkwaardig is de volgende daadzaak, ons door een allergeloofwaardigst gezag gewaarborgd. De zuster van een' jeugdig man, die als soldaat tot de spitsroeden veroordeeld was, onderzond op het oogenblik der executie, maar van hem verwijderd en te huis, in het midden van de haren, de slagen, die den broeder troffen. Zij rilde en beefde in eene soort van geestverrukking, totdat zij onmagtig nederviel en te bed gebragt moest worden, alwaar men ontdekte, dat haar het bloed van den, als verscheurden, rug afliep." Van dien zeker iemand, die aan het graf van den abt PARIS in verrukking raakte, wordt verhaald, dat zich ten gevolge zijner levendige voorstelling aan zijne handen en voeten roode plekken vertoonden.

De psychische werkingen van de moeder op de vrucht behooren ongetwijfeld tot die soort van ver-

---

1) Ein Wort über die Ekstase, 1834, S. 19.

schijnselen, zoowel ten opzigte der oorzaken, als van de uitwerking. Immers worden de aandoeningen der moeder in het ligchaam van het kind verligchamelijkt. De ondervinding heeft hiervan te veel voorbeelden van alle tijden opgeleverd, dan dat het noodig zijn zou daaraan meer dan even te herinneren. Zelfs bij de dieren worden soortgelijke verschijnselen opgemerkt; want willekeurig draagt men zekere vormen, b. v. kleur en gedaante, daardoor op de jongen over, dat men de moeder de verlangde vormen en gedaanten bestendig laat aanschouwen. Dit is bij paarden en schapen, hoenders en duiven door veelvuldige proeven bevestigd. Bij de paarden worden daartoe de stallen met gekleurde doeken behangen, of de muren met verwen, die men verlangt, bestreken. Hoenders en duiven broeden jongen uit, even zoo gekleurd, als men dezelve gedurende den tijd des broeijens geschilderde beelden voor oogen houdt. Het reeds boven opgegeven middel van JACOB is een bijbelsch voorbeeld uit Genesis, volgens hetwelk wij weten, dat zich JACOB door middel van geschilderde roeden eene zoo talrijke kudde van gevlekte en gespikkelde bokken, als loon bij LABAN, wist te verschaffen.

§ 135.

*Niet alle deze verschijnselen zijn bedriegelijk,
maar zij geschieden allen naar de wetten
der natuur.*

Deze verschijnselen zijn geene kunstig voortgebrachte bedriegerijen; zij zijn evenmin alleen in de

natuurlijke verhouding des ligchaams te zoeken. Aan geesten zal men ze wel niet willen toeschrijven, en even zoo min aan eene onmiddellijke werking van God. Verre van wonderen verwijderd, zijn dezelve overal zuiver physiologisch, waaraan slechts eene zielkundige oorzaak ten grondslag ligt. De ziel is het onderwerpe-lijk voortbrengende, het ligchaam het voorwerpelijk vormende, en wel van dat beeld, dat aan hetzelfde wordt voorgeteekend, en des geestes ideaal en oorspronkelijk beeld is. Immers een zoodanig beeld is het altijd, hetwelk door de levenskracht des ligchaams wordt uitgedrukt. Nu is het zeker hoogst merkwaardig, maar even waar, dat geen voorwerp, hetwelk voor oogenblikken de uitwendige zinnen treft, in het ligchaam stoffelijken vorm verkrijgt, maar dat dit slechts door de beelden van den inwendigen zin geschiedt, die den mensch gedurende langen tijd en onophoudelijk voorzweven. De inwendige zin treedt door onophoudelijke uitwendige prikkels der zinnen, of bij volledig gebrek derzelve, werkzaam op als gedaantevormend. Zoo kan men zich b. v. van langdurig ondervonden indrukken van de zintuigen, evenmin wakend als droomend, ontslaan. De dierlijke ziel bootst derhálve door langdurig voor oogen houden en den blijvend geworden indruk van den inwendigen (droom) zin, den aan haar voorgestelden vorm, onbewust van zich zelve, in de vegetatieve stof na. En dit is dan niets anders, dan de vorm en de kleur van het voorgehouden beeld, zoo als de droomende ziel van iemand, die door nachtmerrie geperst is, of van de in den moederschoot slapende embryo, alleen de ruwe afdruksels van de zintuigaandoeningen in de vegetatieve beelden der huid indrukt, of ook wel het

plaatselijk vormingsproces, zelfs dat van een geheel orgaan, onderdrukt.

Anders is het evenwel gelegen met den zich zelve bewusten mensch. Bij dezen worden niet meer alleen de beelden van de uitwendige indrukken der zinnen nagebootst, maar hier wordt de vormende kracht nog daarenboven door een' geestelijk magtig werkenden factor der phantasie versterkt. Zijn nu de beelden der phantasie ideën, en is zij het, die eigenlijk alleen denkbeeldige poëtische scheppingen te voorschijn roept, zoo gebeurt het, dat zij in hare levendigheid en bij gebreke aan eene, naar buiten zich openbarende, werkzaamheid hare beelden bevestigt en somtijds op haar eigen ligchaam afspiegelt. Van daar de zogenoemde fixe ideën, de verbeelding van vreemde gedaanten en dieren in het eigen ligchaam, van persoonsverwisselingen in krankzinnigen toestand. Van daar de afbeeldingen van lang gefixeerde en in het bewustzijn gevoedde ideale beelden op het ligchaam. Hier heerschen overigens dezelfde wetten, als bij de vorige gevallen, dewijl niets dan de ideale factor er bijkomt. Bij de gebrekkige bemoeijingen van den uitwendigen zin, heerscht de inwendige in den slapenden toestand van de visioenen, van de gezigten en de extase, — dat stille, zich zelve onbewuste, vormende leven, onttrokken aan de willekeur en ongestoord in het, aan lijdelijke rust overgegeven, ligchaam. Slechts de ideale gewaarwording tracht zich in de kiemende stoffen des ligchaams als voorwerp plastisch aftebeelden. Want het wezen van de phantasie, als dichterlijke, vormende kracht bestaat in het verwezenlijken van de ideale voorstellingen, in het daarstellen van plastische wer-

ken, als nabootsingen van hare ideën, en daartoe vermag des menschen geest zeer veel, ook over zijn ligchaam. Nog voorbijgaand komt deze ideale gewaarwording in het ligchaam voor, uitgedrukt in de mimiek; vervolgens in de gebaarden, en als de zielsaandoening dikwijls terugkeert en duurzamer wordt, dan wordt ook de uitdrukking blijvend in de gezigtstrekken, in de plaatsing en beweging der ledematen, en zoo volgt reeds hieruit de juiste stelling, dat het ligchaam een onwillekeurige spiegel der ziel is.

§ 136.

*Mimiek en gebaarden. Gelaat- en ziekte
aanwijzende aandoeningen, als voor-
bijgaande of duurzame toestan-
den van het gemoed.*

Openbaren zich nu echter door de mimiek en gebaarden meer de voorbijgaande denkbeeldige aandoeningen der ziel, en in de gelaat- en ziekte aanwijzende karakters meer de duurzame toestanden derzelve op het ligchaam, deze laatste zijn dan ook meer algemeene uitdrukkingen van het gemoed. Zij zijn de duurzaam geworden gemoedsstemmingen en driften, van welke het ligchaam eigenlijk altijd de werktuigelijke uitdrukking is. Immers de neigingen en instinctmatige driften wijzigen de lichamen in het gansche dierenrijk, zoowel in aanleg als in derzelve gebruik. De aandoening van een opbruisend gevoel openbaart zich als een nevel, windhoos of onweder, voorbijgaande in het ligchaam. De duurzame gemoedstoestand der neigingen en van de subjectieve zelfstandigheid

groeit, als het ware, met het ligchaam in een, en aldus wordt het ligchaam eene bestendige uitdrukking van dezelve. Zoo openbaart zich b. v. de achterhoudenheid en vreesachtigheid over het algemeen met eene meerdere zwakheid des ligchaams en derzelve enkele deelen in het bijzonder; — het stellig zelfgevoel en de moed in de kracht des ligchaams en in de sterkere ontwikkeling van de enkele deelen, iets, dat zoowel bij de dieren, als bij de menschen het geval is. Het zwakke dier verbergt zich of slaat op de vlugt, het krachtige treedt in zelfgevoel moedig op, en deze moed, dit gevoel van eigen kracht is menigmaal op eene merkwaardige wijze het *dierenligchaam* ingedrukt, zoo als ik dit voor 20 jaren uitvoeriger heb aangetoond 1). Als b. v. ARISTOTELES, in zijn boek *over de dieren*, verhaalt, dat eene hen eenen haan overwon, en zij, uit de voorstelling van deze zegepraal, kam en lellen van een haan bekwam, dan is toch wel niet de voorstelling der overwinning de oorzaak van den wassenden kam en de lellen van den haan geweest, maar hare kracht en moed waren de oorzaken van hare overwinning, en dit nog onbewust gevoel van zich zelve versterkte haren moed, waarvan het uitwendig teeken in den kam en de lellen van den haan zichtbaar werden. De enkele voorstelling van den haan, welke de hen zonder kracht en aandrift niet had, zoude haar geene overwinning, kam en lellen hebben gegeven. Evenmin als het eene zwakke vrouw gelukken zal, de overwinning over den sterken man te behalen en door de enkele voorstelling het

---

1) Beiträge zur Seelenkunde der Thiere in WASSE'S Zeitschrift für Psychische Artze.

krachtig ligchaam en den baard van den man te krijgen, zaken, welke de krachtige, mannelijk gebouwde virago reeds buitendien bezit en door moedige uitoefening van krachten nog kan vermeerderen. Deze vormingen, als afbeeldingen der ziel, zijn echter alle minder gevolgen van den inwendigen zin, dan van een' donkeren algemeenen toestand des gemoeds; en de scheppende phantasie, die van het gemoed alleen de warmte, maar niet het licht ontvangt, werkt hier minder zelf werkzaam mede, gelijk zij dan ook, als ideale kracht, aan alle dieren ontbreekt. Het gebied der phantasie strekt zich over den lichtkring van beelden en voorstellingen uit en hare voortbrengselen zijn dan ook meer lichtbeelden van den inwendigen zin.

§ 137.

*Verskil tusschen de indrukken des gemoeds
en der voorstellingen van de phantasie.*

Een belangrijk onderscheid heeft er plaats tusschen de gewrochten van de indrukken des gemoeds op het ligchaam en die der voorstellingen, door middel van de phantasie. De eerste zijn algemeener, bepaalder, duurzamer, deze veel zeldzamer, onbepaalder, meer veranderlijk. Dit heeft zijne oorzaak in de minder aan afwisseling onderhevige, en bijzonder in het wakend leven voortdurende en voortwerkende toestanden van het gemoed. De beelden der phantasie zijn vlugtiger voorbijgaande, en hebben, bij de wakende werkzaamheid van de uitwendige zintuigen en in de verstrooiing van het dagelijksche leven, geene magt. De voortbrengselen van de phantasie zijn

inwendige nachtbeelden. De genius des geestes scheidt slechts zijne, aan de idealen des te volkomener beantwoordende werken, hoe ongestoorder hij verbonden is. Van daar deszelfs veelvuldige zinnebeelden, dewijl den inwendigen ziener minder de dagelijksche, dan de oorspronkelijke beelden der voorwerpen verschijnen, symbolen, die voor den dagelijkschen mensch onverstaanbare raadsels zijn. Zoo is het met den dichter en iederen waren kunstenaar, en het komt daar van daan, dat dichters en groote kunstenaars, zoo menigmaal ware droomers, nauwelijks weten, wat rondom hen in de wereld gebeurt, dat zij geene regte wereldkennis bezitten, en daarom die bekende geniestreken maken. Zoo is het ook wezenlijk deze inwendige dichter-genius, die in den droom, in de visioenen en de geestverrukking zijne inwendige voorstellingen monstert en zich dan daaruit zijne vormen kiest. Maar gelijk hij zelf geregeld is, zoo zijn ook zijne vormen veranderlijk, bij die snelle afwisseling van de objectieve voorstellingen in het gewone leven en in den droom. De phantasie heeft geen tijd bepaalde, duurzame vormen te maken, en dit gelukt haar dan alleen, als de voorwerpelijke beelden vaster staan en ideale, geestelijke voorstellingen zijn. Slechts de rust en het ideaal vermogen de phantasie te binden, maar dan wordt zij ook de scheppende moeder van die wondervolle vormen der kunst, en van die beelden op haar eigen ligchaam.

Deze voorstellingen zijn echter licht- en gehoorbeelden, zeldzaam zijn de overige lagere zintuigen van de dierlijke huishouding voorwerpen van de voorstellingen, dewijl het zuiver ideale zich slechts aan den gehoor- en den lichtzin aankondigt. De hersenen zijn

voor alle voorstellingen de camera obscura en het weerklinkend werktuig. Zij zijn de oneindige vlakke in eene gevouwen wereld opgerold, en geen, eenmaal te voorschijn gedragen, beeld verdwijnt in dezelve, ook als het niet altijd zichtbaar en hoorbaar verschijnt; iets, dat van de omstandigheden afhangt, al naar de verschillende punten, hoeken en vlakten van die vouwen of van boven door het geestelijk idee, of van onderen door eenen lichamelijken prikkel, tot gewaarwording gewekt worden. En dit kan dan beide weder meer in ééne rigting en gefixeerd of van vele zijden en beweeglijk geschieden.

De toebrenging en afleiding der zinnebeelden tot en van de hersenen geschiedt door middel der zenuwen, als de stralen en lichtdragers van de hersenen, en wel in diervoege, dat de reflex der afleiding op het ligchaam willekeurig van de hersenen bij de gehoorbeelden op de spraakorganen, en bij de gezichtsbeelden op de huid overgaat. Dáár klinkt in het terugkaatsend werktuig der stem de inwendige genius, — naar buiten bij den dichter en den dichtenden zanger, onmiddelijk bij den sprekenden dreamer; hier verschijnt het inwendig gezichtsbeeld bij den idealen schilder niet uitwendig op de oppervlakte van de eigene huid, even zoo min bij den gewonen helderziende, dewijl tot teekenen en schilderen meer tijd van rust en vreemde stof noodzakelijk is, maar de inwendige indruk der gewaarwording is zoo hevig, dat de afglans als het ware door de hevige vaart een onduidelijk beeld krystalliseert, even als bij de nachtmerrie. En hier ligt nu de knoop tot oplossing van dat wonderverschijnsel der wondteekenen.

§ 138.

De voorstellingen van de phantasie zijn levendiger, scherper, dan de uitwendig zinnelijke, de gezichtsbeelden zijn duurzamer dan de vlugtige gehoorbeelden.

Men dient in de eerste plaats te bedenken, dat de innerlijke beelden, welke de phantasie voorstelt, veel levendiger en scherper geteekend zijn, dan de objectieve beelden der wereld, die door middel van de organen der zinnen van buiten tot ons komen. Daarom werkt ook de levendige ideale voorstelling van het kunstgenie zoo magtig op het gemoed, dat elke uitwendige prikkel, daarmede vergeleken, onmagtig blijft. De geniale meester in de muziek is zoo vol van inwendige harmonie, dat hij de toonen en melodiën niet slechts op het instrument weder geeft, tot verrukking der toehoorders, maar dat hij ze, ook wanneer hij doof is als **BEETHOVEN**, op de noten overdraagt, zoodat ze, schoon door eene derde hand gespeeld, nogthans hart en gemoed aangrijpen in derzelver kracht en volheid, terwijl de grootste mechanische vlugheid van den virtuooos ons koud laat, verstoken van den inwendigen genius. De geniale schilder heeft eene zoo levendige voorstelling van zijne idealen, dat zijne beelden alleen eene waarachtige kunstwaarde bezitten, vergeleken bij de kopiën, die het uiterlijke nabootsen, hoe vlijtig en getrouw zij ook zijn uitgevoerd. En toch vertoont ons zulk een beeld, op de uitwendige stof van linnen met verwen voorgesteld, nog slechts eene zwakke schaduw van het inwendig en oorspronkelijk beeld in de ziel. De in-

druk van eenen levendigen droom blijft zoo diep gevestigd, dat men, ontwaakt zijnde, het droombeeld nog duidelijker voor oogen heeft, dan de voorwerpen der werkelijkheid. De krankzinnige is zoo vast van zijne voorstelling overtuigd, dat, geen uitwendige indruk der zinnen magtig genoeg is, om hem daarvan te bevrijden, en men is reeds half weg gevorderd in de genezing, als men slechts nu en dan zijne fixe voorstellingen met andere, van uitwendige voorwerpen kan verwisselen. »De droom,» zegt JEAN PAUL, »schept met zijne levendige inwendige beelden der gewaarwording, in het ijsselijke zoo wel als in het schoone, veel magtiger dan de ervaringen. Dezelve gaat de gezamenlijke ervaringen verre te boven en haart ons hemel, hel en aarde te gelijk; ja ik werd menigmaal in droomen met gezigten en vooral met oogen aangeblik, wier hemelsche bekoorlijkheid ik op den lagen aardbodem der wezenlijkheid nooit gezien had, en van welke mij alleen het beeld der voorstelling overblijft.»

De gezichtsbeelden zijn lichtbeelden van de ruimte, en daarom ook duurzamer, dan de gehoorbeelden des tijds, welke geene zichtbare gedaanten achterlaten, noch door den klank, noch door de echo, hoe sterk en menigmaal dezelve herhaald worden. De indruk van een voorwerp, dat welligt vernietigd wordt, bezit geen duurzamen toon der voorstelling, even min als de klankfiguur van CHLADNI in het zand. De geest toch wil den toon niet zien, maar hooren. Maar het gezichtsbeeld kleeft aan de stof, die uitwendig beantwoordt aan het inwendig en oorspronkelijk beeld der voorstelling, als het eenmaal eene plastische gedaante verkreeg, alwaar het dan op de plaats onbe-

weeglijk gefixeerd ook van buiten zichtbaar wordt voor den onvoorwerpelijken beschouwer, even als het dit den onderwerpelijken van binnen uit is. De wijze echter, waarop de plastische vorming van het beeld zelf geschiedt, is van den volgenden aard.

§ 139.

De plastische afbeelding van gezichtsbeelden op het ligchaam volgt eenen natuurlijken regel.

Wij hebben aangetoond, dat tot de vormen der phantasie eene ongestoorde rust vereischt wordt, die den inwendigen genius voor uitwendige invloeden beschermt; dat de voortbrengselen van dezelve, als beelden van den inwendigen zin, over het algemeen beelden des nachts zijn; dat eene levendige phantasie, als vormende genius, de stof tot zijne werken voornamelijk uit ideale voorstellingen ontleent, welke echter van duurzame vastheid dienen te zijn; en eindelijk, dat de inwendige beelden der voorstelling van het gezicht de grootste en blijvende levendigheid behouden. En hierin zijn dan alle geestelijke grondstoffen opgesloten tot daarstelling en ontwikkeling van de vermelde wondteekenen. In alle die gevallen toch is, bij eene buitengewone prikkelbaarheid van zenuwen, eene ongestoorde rust op te merken, verwijdering van omgang en de buitenwereld, stilzwijgendheid en onverschilligheid omtrent de dingen der wereld, voortdurende ontbering, zelfs van de gewone voedingsstoffen. De gezigten en voorstellingen zijn inwendige aanschouwingen des geestes,

de denkbeelden van den Verlosser en zijn beeld zijn de voorwerpen van uitsluitende en voortdurende betrachtting. En zoo zijn dan ook de uitwerkselen in het uitwendig beeld op de huid de afspiegeling van die aanschouwingen van den inwendigen zin. De phantasie is zeer levendig, ja zelfs enthousiastisch wakker. De beelden der voorstelling b. v. van dien stralenden jongeling met den krans en de doornekroon, welke k. x. met heilige geestdrift op haar hoofd drukte; de zoo levendige voorstelling van den stervenden Heiland op vrijdag, dien zij met bloed bevlekt voor zich hangen zag; dat zij, aan eene stervende gelijk, met koud zweet op haar ligchaam, begon te rogchelen, zijn zoo levendig en onverdelgbaar, dat dezelfde alle andere indrukken verdonkeren, en woord en daad alleen daarop betrekking hebben. Maar die afbeelding zelf is het gevolg van een physiologisch proces. Het geestelijk element is slechts het schepend beginsel, het ligchaam geeft de stof, om te ontkiemen, en dan hebben wij te letten op het hersengestel, als de camera obscura, de zenuwen als de stralende lichtdragers en de plastische stof, die in het bloed begrepen is.

Het wezen nu van de phantasie is het vormen en scheppen van nieuwe gedaanten uit de beelden der voorstelling. Wel ontstaan die beelden uit de gewaarwordingen des ligchaams even zoo menigvuldig, welligt nog menigvuldiger in het gewone leven en in de droomen, als uit de ideale aanschouwingen des redelijken geestes. Maar in deze gevallen zijn het even zeer levendige ideale voorstellingen. Al het bovenzinnelijk ideale wil zich in het zinnelijke vormen en nabootsen. Zijn wordt schijn, ja men weet ei-

geenlijk alleen in zoo ver iets van het inwendig oorspronkelijk beeld — het oorspronkelijk zijn (ursey'n) als het afbeeldsel, de schijn, ons daartoe beneneleidt'. In het bijzonder poogt de geest zijne levendige gezichtsbeelden in de ruimte als openbaring des lichts daartestellen, hetgeen reeds in den droom gebeurt, dewijl het gezigt bij de voortdoring der indrukken ook wakend het heerschende is. Zoo weerkaatst het geestelijk beeld zich uit de camera obscura van de hersenen, als de algemeene verzamelplaats van alle voorstellingen, door middel van de lichtdragende zenuwen op de oppervlakte van de huid, geheel overeenkomstig de physische wetten, volgens welke lichtbeelden op ondoorschijnende lichamen zich verlighamelijken. Het deel, van hetwelk het gezichtsbeeld der ideale voorstelling ontleend is of afgeleid wordt, is ook het deel, werwaarts, bij de volheid en energie van den inwendigen zin, de afleiding en terugkaatsing op de spiegelvlakte der huid geschiedt door middel van de zenuwstralen, die als licht- en electriciteitsgeleiders, de teekendragers, de griffelen zijn en de penseelen, waarmede de genius het beeld van de aan het gezigt beantwoordende plaats voor oogen stelt. Het verbindend materieel, de olie met de verwstof, levert het lijdelijk en plastisch bloed, waaruit alle organische vormingen des ligchaams te voorschijn komen. In der daad is het eene soort van ontlading van den glans en de volheid van de inwendige aanschouwing uit de hersenkas. Want de hersenkamers zijn, zoo als JEAN PAUL te regt zegt, de ooftkamers niet slechts van de door de zinnen geplukte, maar ook van de door den geest gedrevene vruchten. Het is eene soort van nieuwe lichamelijk

opstanding van het in den geest gezaaide zaad , even als het behouden en onderhouden slechts eene bewaring is , tot dat eene gunstige gelegenheid het zaad uit de kiem tot ontwikkeling brengt en drijft. Dat nu echter de weerkaatsing van het inwendig beeld voornamelijk op de uitwendige huid geschiedt , heeft eene natuurlijke oorzaak. De gevoelszenuwen , gelijk ook de gevoelszin , zijn tegengesteld aan de gezichtszin ; gevoelsindrukken zal men zien , en gevoelsgebaarwordingen gaan innerlijk , niet in smaak , reuk- of gehoorbeelden , maar in gezichtsbeelden over en omgekeerd. Bij magnetisch helderzienden neemt de gevoelszin door middel van de huidzenuwen soms het vicariaat op zich van deszelfs tegengestelden gezichtszin , en er is geene plaats aan de uitwendige huid , waarmede somnambulen niet gezien hebben. Boven hebben wij verder door aanhaling van gelijksoortige voorbeelden gezien , hoe door geestelijke indrukken afbeeldingen op de uitwendige huid geschieden , en de geschiedenis der geneeskunst levert veelvuldige voorbeelden , dat op zekere plaatsen van de huid , enkel door scherp op dezelve gerigte gedachten van wonden , dezelve werkelijk ontstonden. Hierin ligt ook de reden , waarom zulke afbeeldingen niet op inwendige deelen en huiden ontstaan. Dewijl de tegen den gezichtszin overgestelde huidzenuwen zich niet in de inwendige deelen verbreiden , en de zenuwen daar eene andere hoedanigheid hebben , daarom kan ook de afleiding van de inwendige voorstelling niet naar de inwendige deelen plaats hebben ; want even als het beeld , zielkundig gesproken , uitwendig gezien wordt , zoo leiden ook de zenuwstralen den bloedstroom naar die plaats van de lichtweerkaatsing ,

waar het beeld dan plastisch, in het peripherisch bloednet geteekend, wordt daargesteld. Tegenover het centrum staat de uitwendige omtrek, en de gevoelszenuw slaat niet ter halver wege aan, gelijk de geleider van de electriciteit, dewijl de pool of tegenstelling ontbreekt, uitgenomen echter bij eene belemmering, b. v. door onderbinding enz., waardoor dan echter niet de normale gewaarwording en een beeld op de oppervlakte, maar een zickelijk gevoel en eene opzwellling zoude ontstaan. Buitendien heeft er in het geheele ligchaam geene zoo innige betrekking tusschen het zenuw- en vaatstelsel plaats, dan in het net van de bloedvaten op de peripherie des ligchaams.

Nadat nu echter het gemoed en hart door de voorstellingen der phantasie verwarmd en verwijld worden, drijft dit laatste zijnen bloedstroom in trageren of volleren loop naar de plaats van het brandpunt. Op de feestdagen van den Heiland, op den dag der kruisiging des vrijdags, zal de voorstelling levendiger en het gemoed meer geroerd zijn, en zoo wordt dan op zulke tijden ook de bloeding ligter te verklaren, welke reeds buiten dat naar de natuurkundige wetten der vegetatie en van de vegetatieve herstelling een periodiek karakter aanneemt, zoodat het wel denkbaar is, dat eenmaal eene zoodanige dikwijls wederkerende bloeding later periodiek, en voornamelijk naar de tijdsorde van de maan wederkeert, welke vooral bij het vrouwelijk geslacht eene zoo bestendige regelmaat houdt. Dat, zulke verschijnselen zoo zeldzaam voorkomen, daarvan ligt de reden daarin, dat alle die voorwaarden zoo zeldzaam zamen gaan.' De natuur des menschen is bovendien ook niet zoo georganiseerd, dat zulke zeldzame spelingen tot eenen be-

stendigen regel kunnen worden, hoewel dan ook de elementen van de zielkundige zijde gegeven zijn.

§ 140.

Verklaring van die wonderbare toevallen.

De hier beproefde physiologische verklaring is wellicht nieuw, maar geenszins het gevoelen, dat de wondteekenen eene natuurlijke oorzaak hebben. Reeds in de dertiende eeuw heeft de vervaardiger van de gulden legende, JACOBUS DE VORAGINE, onder de vijf oorzaken der wondteekenen van den heiligen FRANS VAN ASSISI, in de eerste plaats de gloeiende phantasie opgenoemd, aan welke hij bij zijne extasen, voornamelijk in de laatste jaren van bestendige krankheid, was overgegeven. Desgelijks heeft PETRARCA de stigmata van den heiligen FRANS toegeschreven aan zijn verhoogd, plastisch godsdienstig gevoel. Zelfs theologen hebben dit gevoelen niet buitengesloten en o. a. zegt LILLBOPP 1): »Intusschen is reeds bij vele anderen dit aan het wonder gelijkend verschijnsel waargenomen, zonder dat het voor een eigenlijk wonder gehouden werd. Meestal waren het vrouwen, die aan hysterie, wanorde in organen van de onderbuik leden, bij welke het geëxalteerd gemoed in het levendig gevoel van haren ziekelijken toestand en in de betrachtting van JEZUS lijden op het eigen ligchaam plastisch terugwerkte. Wie de mogelijkheid van zulk eene psychische werking loochenen wil, moet vooraf de ervaring loochenen, dat het opgewekt gevoelsleven van zwan-

---

1) t. a. pl., s. 164.

gere vrouwen op de vrucht van haren schoot eenen beslisten invloed heeft. Reeds de Spartanen kenden deze kracht der imaginatie op de gedaante der kinderen; daarom bragten zij hunne vrouwen gedurende de zwangerschap slechts in de nabijheid van schoone voorwerpen, en de Spartaansche ligchaamsvormen dienden den beitel van eenen PHIDIAS, PRAXITELES en DIXIPIPOS tot verwezenlijking hunner idealen. In het vrouwelijk geslacht, hetwelk zich bovendien tot den aardschen pool des bestaans, het leven des gevoels meer henen neigt, is gedurende de zwangerschap het leven en bewegen des geestes in donker onduidelijk gevoel tot den hoogsten trap gestegen, en het extatisch gevoel herschept niet alleen de zuivere gedachte in plastische gedaanten van de phantasie, maar werkt, dewijl hetzelfde het stoffelijke is aan den geest, op stoffelijke wijze en bootst zijne werking en indrukken ook in het ligchaam in plastischen vorm na. Is nu deze werking van het gevoelsleven op de vrucht in den moederschoot niet te ontkennen, dezelve moet dan ook in andere gevallen van het verhoogde gevoelsleven worden aangenomen.

§ 141.

*De spelden en naalden van MARIA VAN
MÖRL hebben niets vreemds.*

De spelden en naalden, waarmede de in § 94 vermelde MARIA VAN MÖRL gekweld was, gaven ook aanleiding tot allerlei zeldzame vermoedens. Mij komen deze plagen niet eens vreemd voor, veel minder begrijp ik, hoe het daarmede niet rigtig zoude zijn toege-

gaan. Wie iets zoekt, zegt NOVALIS, zal twijfelen. Reeds is over soortgelijke verschijnselen vroeger (zie § 83) gesproken, en ik vind er niets vreemds in, dat men in vertrekken van vrouwen dikwijls overvloed aantreft van spelden. Maar die andere dingen dan? die glasscherven, die nagels, dat paardenhaar, die spitse beentjes, die men haar uit den mond en het hoofd nam? Men wist niet, hoe deze zoo natuurlijke en algemeene zaken in haar kwamen. Maar het raadsel schijnt mij uit het berigt zelve oplosbaar. De zieke beweerde namelijk, dat er afschuwelijke mannen bij haar stonden, die haar deze voorwerpen voorhielden, en haar uitnoodigden, om ze aan te nemen. Wie waren deze mannen? Beelden des waans, want de goede MARIA was dermate verward, dat zij met vonkelende oogen en uitgestoken tong uitriep: »Ik breng mij zelve om; ik ben buitendien verdoemd; ik ga met deze mannen voort.» Zij scheurde zich handen vol haren uit het hoofd en wilde uit het venster springen, enz. Wat is wel natuurlijker, dan dat zij deze voorwerpen, die haar in haren waanzin door die mannen werden voorgehouden, zelve tot zich nam. Van een eigenlijk geestenspoken komt ook verder in het verhaal niets voor, dan dat eens de biechtvader de zwarte kat meende te hooren, die gedurende de jichtaanvallen van de kranke, en ten tijde dier vreeselijke mannen, uren lang aan het venster zat. Indien dit vermoeden toch wel niet gelden kan, uithoofde van de drie maanden, gedurende welke die plaag aanhield, terwijl de ijlhoofdigheid voorbijgaand was, dan geeft de zieke ons zelve de ontknooping van het raadsel. Want als zij in haren verrukten toestand verscheiden dingen voor-

spelde en met de heiligen konde spreken, dan zeide zij ook: door gebed, gehoorzaamheid, kruisiging van mij zelve en vasten, heb ik overwonnen! Maar die groote schotspijker, die uit den linker voet kwam en na verwijdering van welke zij van hare verlamming bevrijd werd en de vroegere vaardigheid weder erlangde? Het moge zeer in het oog vallend voorkomen, dat na dien val op den 3 Mei, op den weg uit de kerk, de geheele linkerzijde en de linker voet verlamd werd, dat die verlamming over de vier maanden duurde, en na verwijdering van den spijker verdween. Maar nog vreemder komt het mij voor, dat men de verlamde, na den val, niet onderzocht, en dat men haar, zelfs maanden lang, onverbod, in smarten en wonden op den rug liet liggen. Veel minder mag echter de gissing verwondering baren, dat de zieke, toen zij op den 3 Mei, door bovengenoemde gedaanten verschrikt, in nieuwe aanvallen van jicht verviel en naar huis gesleept moest worden, dien spijker zich heeft ingevallen en dat daarop die verlamming en die pijnen zijn ontstaan, welke na verwijdering der oorzaak ook terstond weder ophielden, zoodat zij de vorige vaardigheid weder kreeg.

§ 142.

Het vasten van DOMENICA LAZZARI.

Eindelijk behoort dat lang vasten en dat gemis van behoefte aan voedingsstoffen tot de vreemde verschijnselen. KATHARINA EMMERICH en MARIA VAN MÖRL gebruikten zeer weinig, maar toch iets. Bij beiden is de toestand der ziekte van dien aard, dat

dezelve niet eens wonderlijk voorkomt. Want dewijl bij voortdurende ligchamelijke rust, en werkeloosheid van de organen der spijsvertering, slechts weinig stof verteerd wordt, waarbij nog de gewoonte en de zeldzame sedes gerekend kunnen worden, zoo zijn deze voorbeelden geheel niet zeldzaam. Er zijn, zoo als wij ook op § 83 gezien hebben, voorbeelden van weken en maandendurend vasten in overvloed, en reeds HASER heeft eene opgave van voorbeelden van groote onthouding van voedingsmiddelen opgegeven 1), zoodat het veeleer bevreemdt, dat mèn, in dit opzigt zoo ongeloovig, KATHARINA EMMERICH weken lang heeft kunnen bewaken.

Maar wonderbaar is de sinds 1834, en dus 7 jaren durende algeheele onthouding van voedsel bij DOMENICA LAZZARI, maar ook dit geval is niet eenig in de geschiedenis 2). LETANDI verhaalt 3), dat in eene stad, ten jare 1726, een vroom meisje de laatste 7 jaren voor haar dood geheel geen voedsel gebruikt had, behalve op de zondagen van het Avondmaal des Heeren. De bisschop HUGO VAN LINCOLN wilde dit wonder niet gelooven, en liet daarom vijftien dagen lang het meisje opsluiten en naauwkeurig bewaken, waaruit bleek, dat zij gedurende dien tijd werkelijk niets had gebruikt. Zij had een gezigt, wit als lelien, met rozenrood overgoten, ten teeken harer maagdelijke reinheid en kuischheid. Dit zoude een merkwaardig, met dat van L. geheel overeenstemmend, geval wezen, want ook deze gebruikt sinds 7 jaren,

-
- 1) Elementa physiol. T. VI. Lausann. p. 168.
  - 2) Getuige ENGELTJE VAN DER VLIES, te Pijnakker, nabij Delft. VERT.
  - 3) De antiquitatibus Britannicis. Vol. 3, p. 337.

volgens de berigten , niets , dan wekelijks het Avondmaal , en mij werd mondeling verhaald , dat eenmaal de geestelijke , na 8 dagen de hostie onverteerd op de tong vond , zoodat hij haar weder moest wegnemen. Alle deze voorbeelden van langdurige ontbering werden overtroffen door het vasten van den zaligen NICOLAAS VAN DER FLÛK , die gedurende 20 jaren , behalve het sacrament des Avondmaals , noch spijs noch drank tot zich nam. Hier zal het ter regter plaatse zijn aantehalen , wat LILLBOPP als geestelijke daarover zegt 1). Dat twintigjarig vasten heeft de apostolische stoel voor geen wonder verklaard ; een merkwaardig bewijs van hooge gestrengheid en voorzigtigheid , met welke die stoel in de canonisatie der heiligen te werk gaat. Voor zulk een geval zijn de volgende algemeene criteria bepaald , volgens welker volledig zamentreffen en alzijdige bevestiging het opperhoofd der kerk eenen casus inediae voor een wonder verklaart. 1) Wordt de geschiedkundige daadzaak op het nauwkeurigst onderzocht , of zoodanig een vasten in den opgegeven tijd waarlijk voorgevallen en onafgebroken voortgeduurd heeft. 2) Moet het vasten een gewrocht zijn van een vrijwillig besluit. Het mag niet voortgekomen zijn uit voorafgaande ziekte , dewijl de kerk in dat geval hetzelfde voor geen wonder houdt , omdat men voorbeelden heeft , dat een ziekelijke toestand in de organen van de onderbuik eene veeljarige inedia ten gevolge heeft. 3) Het einddoel moet zuiver godsdienstig wezen. 4) De vastende moet zich gedurende den geheelen tijd wel bevonden hebben. 5) Mag hij de andere goede werken niet verzuimen , tot welke hij anders verbonden is , dewijl zulk een

---

1) t. a. p. s. 181

vasten, hetwelk daartegen een hinderpaal is, Gode niet kan welgevallig zijn, zoo als reeds de heilige **HIERONIMUS** ons daarop opmerkzaam maakt. Einde-lijk 6) zijn de deugden en zeden van den vastenden naauwkeurig gade te slaan. Zoo voortreffelijk ook het leven en de wandel van den zaligen broeder **NICOLAAS** was, toch kan zijne twintigjarige inedia voor geen wonder gehouden worden, dewijl dezelve aan het tweede kenmerk niet beantwoordde. Hij vastte, zegt de Jezuit van Lucern, **PETRUS HUGO**, in de Biographie van den zaligen, welke hij ten jare 1636 te Freyburg schreef 1), reeds van der jeugd af 'sweeks vier malen, en verwijderde zich van de storende indrukken der zinnelijke dingen, zoodat eene buitengewone onthouding hem eene tweede natuur werd.

Destijds, toen hij zich in de eenzaamheid begaf, overviel hem gedurende het gebed, bij nacht, een diepe slaap, en het kwam hem voor, als of een helder licht hem bestralde, waarna hij ontzettende maagpijnen bespeurde. Het was hem, als of iemand met een mes in zijn ligchaam sneed en de ingewanden er uit rukte. (Hij had derhalve eene ontsteking in de maag.) Van dat uur af aan, (1467) tot het einde zijns levens, (1487) nam hij geen de minste spijs of drank tot zich, en had hij geen' honger of dorst. De daadzaak van het vasten werd naauwkeurig onderzocht. Krachtens openbaar raadsbesluit liet men hem eene gansche maand lang door talrijke manschap bewaken, en toen men niets bedriegelijks aan hem ontdekte, hief men deze soort van belegering op. De

---

1) Deze is door de Bollandisten in de Acta Sanctorum, Tom. 3, Mart. 398—439, opgenomen.

lijfarts van den aarts Hertog SIGMUND, BURKARD VON HORNEK, die hem grondig onderzocht, bevestigde de daadzaak. De wijbisschop THOMAS, dien het onderzoek was opgedragen, kwam in de cel van den zaligen en vroeg hem, na een langdurig gesprek over geestelijke dingen, welke deugd hij voor de Gode welgevalligste hield? NICOLAAS antwoordde: gehoorzaamheid. Daarop haalde de bisschop lagchend een stuk brood en eene portie wijn te voorschijn en zeide: zie mijn broeder, hier is wijn en brood, hetwelk de gehoorzaamheid u voorlegt, neem, eet en drink, om in den hemel het loon der gehoorzaamheid te ontvangen. En de dienaar Gods gehoorzaamde bereidwillig, gebruikte een weinig brood en wijn, hoewel de maag het weigerde aan te nemen. Maar terstond daarna overvielen hem zoo vreeselijke maagpijnen (even als LAZZARI toen hem een stukje suiker en een weinig brood werd toegediend, en na de asa foetida-pillen) dat de bisschop zelf verschrikte en hem om vergeving bad, dat hij hem aan eene zoodanige proef had onderworpen. OTTO, graaf van Sonnenberg, bisschop van Constanz, bevestigde eveneens, als ooggetuige, het merkwaardig verschijnsel van een twintigjarig vasten. JOHAN V. MÜLLER 1) zegt van hem:

»Het is nog bij zijn leven onderzocht, wijd en breed verhaald, door zijne tijdgenooten aan de navereld overgeleverd en zelfs na de geloofsverandering als bewezen aangenomen, dat broeder CLAUS in deze eenzaamheid, tot in het twintigste jaar, zonder eenige andere spijze geleefd heeft, dan welke hij eens per maand

---

1) Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft, 5 Bd. 2 Cap.

in het sacrament van het altaar genoot. Het was echter geen gewrocht van een vrij besluit, zoo als zijn vasten, maar kan als onmiddelijk gevolg van die maagkrampen, aan welke hij ook onder een lijden van 8 dagen stierf, worden aangezien. Hij zelf sprak er van als van eene eigenschap, niet als van eene verdienste; hij hield het ook voor veel grooter, zijne vrouw te kunnen verlaten, dan spijsze en drank te derven" 1). Als bewijs, zoo vervolgt LILLBOPP, haal ik nog dat Beijersch landmeisje aan, hetwelk, bij onderdrukte regelen, jaren lang noch spijs noch drank tot zich nam. De onderste extremiteiten waren haar tot aan de borst als verstijfd en gevoelloos, waarom zij ook bestendig het bed moest vermijden. Voor eenige jaren werd zij, door wegneming van het organisch gebrek, door eenen geschikten geneesheer gelukkig hersteld.

Nadat L. nog andere voorbeelden opgeeft, zegt hij van KATHARINA EMMERICH en MAGDALENA VAN HADAMAR: »Menigmalen gelijken zij geheel op psychische somnambulen. Hare geëxalteerde in verrukking overgaande toestand des gemoeds voert haar, terwijl het lichamelijk organisme in den slaap rust, de menigvuldigste plastische gedaanten van het gevoelsleven voor de aanschouwing, weshalve zij aan naderen omgang met goede of booze geesten gelooven. Hare slaapaardige voedsellooze toestand naderd aan den winterslaap van sommige dieren, b. v. van de bruine beeren, de murmeldieren, zwaluwen, de colibri, en van vele amphibiën, bij welke, tegelijk

---

1) Vergel. ook FORTUNIUS LICETUS de his, qui diu vivunt sine alimento. Padua 1612 l. 3.

met de algeheele opheffing van de uitwendige en inwendige levensbeweging, de levensvatbaarheid, met volkomene ongeschondenheid des ligchaams, wordt onderhouden. Aangaande de overige lichamelijke eigenschappen van den zaligen NICOLAAS zegt nog JOH. V. MÜLLER: »hij was een ongemeen hoog opgewassen, welgevormd, door ouderdom niet gebogen man. Maar het waren slechts beenderen, die door den kastanjebruinen huid bedekt werden. Overigens was hij gezond, ging dagelijks uit en bezocht zijne verwijderde vrienden. Merkwaardig is het, dat zijn biograaph ook zijne gave vermeldt, om zoo wel verborgene als toekomstige dingen te weten.

§ 143.

Verklaring van de periodieke bloedingen uit physiologisch en psychologisch oogpunt.

Na zulk eene beoordeeling van dit onderwerp, ondernemen wij wel niets, dat gewaagd kan heeten, als wij de bedoelde daadzaak, even als alle die andere opgenoemde verschijnselen, geheel natuurlijk beschouwen. Tot daarstelling van een wonder ontbreken hier het 2de en 4de criterium, hetwelk de Apostolische Stoel zelve daartoe noodig verklaart. Ook is het niet noodig de opgegeven verklaring van dien godgeleerde aanvullen, dewijl hier zoo veel gelijkheid plaats heeft met NICOLAAS VAN DER FLUE, ook in pathologisch opzigt. Maar ofschoon alles natuurlijk toegaat, en de zieke zelf geen opzien baart, om iets wonderbaars te schijnen, niettemin is het een hoogst merkwaardig, ja wondervol geval, zoo als mijns wetens geen

tweede is bekend geworden. Dat toch de zieke bij eene geheele onthouding van voedingsmiddelen, bij alle weder, des zomers en des winters, ja zelfs bij dertien graden koude, slechts ligt toegedekt, in de opene kamer ligt en op deze wijze haren toestand nog het best verdraagt, is inderdaad wonderbaar. Hoewel haar physisch leven eene beweginglooze en amphibiensoortige vegetatie, en de geringste beweging, zelfs het spreken, reeds inspanning is, toch waakt de geest en is helder van bewustzijn. Ook de pols slaat, hoezeer mat, en de beweging is niet volstrekt weggenomen, zoodat het ook met den schijndood niet is te vergelijken. Maar nog vreemder dan dit alles is het periodieke bloeden van de wondteekenen. Dat het natuurlijk toegaat, heb ik reeds aangetoond, maar van waar de herstelling, als zij inderdaad geheel niets gebruikt, en werkelijk bloed wordt afgezonderd.

Gelijk wij reeds boven (§ 66) gezien hebben, dat de extatische zieners onder de Brahmanen in de lucht en de zon zonder voeding hun leven rekken, zoo schijnt ook hier de zuurstof der lucht alleen het matte levensvlammetje te voeden. Daarom sluit de zieke ook nooit het venster, om den zuiveren balsem van de opene lucht des hemels in te ademen. Desgelijks is ook de zuurstof het verwarmende beginsel, hetwelk in de koude des winters door het ademhalen de warmte onmiddelijk in de aderen stort en wel in grooter mate met de koude lucht en het open venster.

Reeds SENNEBIER 1) beweert, dat het licht, het geestelijk deel der zaden en vruchten vormend, ook

---

1) Ueber den Einfluss des Sonnenlichtes auf alle drei Reiche der Natur.

den mensch zelve als aetherische stof tot voedingsmiddel dient, gelijk hetzelfde als warmte, aan concrete stoffen verbonden, in de elementen der dierlijke lichamen overgaat. Doch wij mogen ook wel met hetzelfde regt van het geestelijk standpunt de veronderstelling maken, dat de geest, in zich zelve gekeerd, eene subjectieve met God vereenigde kracht verkrijgt in de afgescheidenheid van de wereld, aan welke hij geen deel neemt, en het aardsche hulsel, hetwelk denzelve, even als eene dunne Isissluyer, nog ten voorhang dient, zamen te houden. Vermag nu de geest zoo veel naar buiten te werken, om daardoor de bovennatuurlijke kracht van zijn wezen te bevestigen, zal men denzelve dan de, betrekkelijk slecht, geringe, kracht over hetgeen hem naast omgeeft, zijn eigen ligchaam betwisten? Gelijk de geest zich in deze vrome zielen in zijn subjectief zelfbewustzijn slechts in de aanschouwing van God verdiept en het gemoed slechts in de dienst der liefde staat, onbekommerd om het schouwspel en het rijk dezer wereld, zoo leeft eigenlijk ook het lichtorgaan der hersenen, hetwelk weinig stof behoeft, nog in deszelfs inwendige frisheid, en helpt het levensvuur door middel van de zenuwen in het bloed en het zwakke aardsche lijf onderhouden. Zoo mag de grond van die edele uitdrukking des gezichts in de verrukking misschien ook wel gelegen zijn in deze dubbelde soort van vergeestelijking, daar er als het ware eene geestelijke en lichamelijke lichtontwikkeling plaats heeft. Immers gelijk zich de geest in het bovenzinnelijke verheft, zoo geven de hersenen door hare zenuwen licht van zich uit, en de terugbuiging gaat het eerst naar den spiegel des gezichts, welke tegen dien pool overstaat.

Dat reeds in § 66 aangehaald lichten des gezichts heeft op deze wijze dan ook tevens eenen objectieven natuurlijken grond. Het vreugdevol en glansrijk gevoel op het gezigt van verrukten, en dat schijnsel, dat het hoofd omstraalt, vindt derhalve, voor de waarschijnlijkheid van zulk eene veronderstelling, eene bevestiging in de natuurkunde.

§ 144.

*Het lichten van het gezigt verklaard uit
de betrekking van de polariteit.*

Men heeft het hersen- en zenuwstelsel uit verschillende gronden het verligchamelijkt licht geheeten, en gelijk het licht de positieve factor is tegen over de negatieve zwaarte, zoo is het zenuwstelsel de positieve factor tegen over het overig negatief ligchaam der aarde in het algemeen en de spiervezelen in het bijzonder. Nu staan beide deze factoren des levens als polen, die elkander tegenover staan, en in de verschillende vormen verdeeld zijn, tot elkander, gevolgelijk als electricke verhoudingen, tusschen menigvaldig afwisselende spanningen en wederzijdsche opwekkingen. Bij levende wezens is het het subject, dat positief bepaalt, en de bepaling, welke van hetzelfde uitgaat, verkrijgt hare rigting door middel van de zenuwen, welke door den voortdurenden levensvoortgang ook de voortdurende polariteit met de negatieve factoren onderhouden, in de spanning echter aan wisselingen onderhevig zijn, even als de electricke werkingen in de natuur, zoodat de positieve of de negatieve factor de

heerschende is en de betrekking van de magten ongelijk kan zijn.

Ingeval nu de positieve factor de heerschende is, zal hij ook, in de vereeniging gekomen, niet volledig zich oplossen en buiten het organismus gaan. Dit heeft werkelijk plaats bij die diersoorten, bij welke de ontwikkeling van de wederzijdsche organen niet gelijkmatig is, b. v. bij de electricke visschen, die een zoo groot en magtig zenuwstelsel bezitten, dat het zich even als eene galvanische batterij laadt; — daarentegen zijn de spieren zoo weinige, zoo zwak en bleek; daarenboven ontbreken de extremiteiten, waardoor geene regte betrekking van beide polariteiten plaats heeft. Van daar, dat de werking van die electricke visschen zich tot op eenen niet geringen afstand uitstrekt, op menschen en dieren, zoodat daardoor zelfs schokken en verlammingen ontstaan. Iets gelijksoortigs heeft er plaats, hoewel dan ook in geringe mate, bij de alen, en FR. HUFELAND 1) vindt de oorzaak van het phosphorieke lichtgeven der visschen, de betooverende werking van den aanblik der slangen, en de hevige werking van hun vergif, alsmede het lichtgeven van vele wormen ten tijde van de paring, in de opwekking van de electriciteit, die buiten hun ligchaam is voortgebracht

Hierdoor is nu verklaard, hoe de hersenen als middenpunt van het zenuwstelsel, al naar derzelver inwendige kracht, als positieve factoren door middel der zenuwen naar de peripherie of naar de grenzen van derzelver polariteitsorganen werken. Eene zeer groote mate van hersenwerkzaamheid zal zich dus onfeil-

---

1) Ueber Sympathie s. 30.

baar naar buiten openbaren , en als de positieve factor in het zwakke , onwerkzame ligchaam over het algemeen , en bij de geheel werkelooze negatieve spieren geen toereikenden tegenstand vindt , om zich te vereffenen , dan zal deszelfs belemmering zich naar buiten openbaren. Daaruit zijn de electricke werkingen bij vele menschen , b. v. het knappen en vonken afgeven der hoofdharen , als naaste geleiders der electriciteit verklaarbaar. Nu is in de extase , en vooral in de ware extase , het hersengestel in eene bovenmatige intensieve spanning , het geheele ligchaam echter en het spierstelsel in eene passieve rust , dat door den wil ook geestelijk niet bewogen wordt. Er moet dus eene afleiding van eene zoo intensieve ontwikkeling van de licht-electriciteit plaats vinden , en deze zal dan voornamelijk ook uit hoofd en gezigt uitstrooimen , hetwelk zich als eene electricke werking of een lichten openbaart. Volgens eenige schrijvers is het licht het naaste vehikel van het levensbeginsel , en vooral bij menschen wordt hetzelfde als organische aether in de hersenen zelfstandig en erlangt in dezelve zijne hoogste ontwikkeling. Volgens deze theorie wordt het dan verklaarbaar , dat de somnambulen in hunne hoogere aanschouwingen menschen en hunne organen , hoofd , oogen , vingertoppen enz. op vershillende wijze zien lichten ; en de glans der heiligen , het lichten bij stervenden zoude eene magtige aetherische uitstrooming van de lichtstof wezen , even als bij chemische ontbinding van dierlijke uitwerpsels phosphorieke vloeistoffen , b. v. bij menschen een lichtend zweet , wordt opgemerkt.

Overgang tot het volgende:

Na aldus de menigvuldige, aan het magnetismus verwante verschijnselen, bijzonder die het laatst opgenoemd zijn en gewoonlijk slechts van het theologisch standpunt worden beoordeeld, tot eene bepaalde levenswet te hebben teruggebracht, geloof ik, hoewel dan ook geene voor allen voldoende verklaring, toch de overtuiging gegeven te hebben, dat het doorgaans eene voorbarige dwaling is, in elk gewoon verschijnsel een wonder te zien. En ten andere, dat men bij alle zoodanige verschijnselen tot dwalingen vervoerd wordt, als men zich aan de enkele bijzondere toestanden, zonder naauwkeurig onderzoek van derzelve historische waarheid, houdt; alamede, wanneer men niet eerst derzelve oorzaken op natuurlijke wegen opdiept en dezelve liever voetstoots aan bovennatuurlijken invloed toeschrijft. Zijn nu verder door de vorenstaande onderzoekingen reeds vele raadsels opgelost, die minder onmiddelijk tot het gebied van het magnetismus behooren, ik ga dan nu tot de nadere oorzakelijke bevestiging en verklaringen van de verschijnselen van het magnetismus zelf over. Ten behoeve daarvan, zal ik eene korte, natuurkundig-wijsgeerige inleiding laten voorafgaan, volgens welke de regelmatigheid, ten minste van de algemeene physische verschijnselen van het magnetismus, door korte, daaruit af te leiden gevolgtrekkingen, zal worden voor oogen gesteld.

HET MAGNETISMUS,
IN VERBAND MET
NATUUR EN GODSDIENST.

MET
MAGNETISMUS,
IN VERBAND
MET
NATUUR EN GODSDIENST.

UIT HET HOOGDUITSCH

VAN

Dr. JOSEPH ENNEMOSER,

Ridder van het IJzeren Kruis.

(IN TWEE DEELEN.)

2

TWEEDE DEEL.

Te GRONINGEN, bij
W. VAN BOEKEREN.
1845.

Gewis, het zilver heeft een ader; er is eene plaats van het goud, dat men smelt.

Het ijzer haalt men uit den grond, en giet den steen tot koper.

(De mensch) stelt perken aan de duisternis, en aan het uiterste eind van alles; hij vorscht den grensteen uit van 't donker bij de schaduwe des doods.

Job 28 vs. 1—3.

I N H O U D.

DERDE AFDEELING.

Natuurkundige verklaring der magnetische verschijnselen.

INLEIDING.

- § 146. Verschillende verklaringen.
- " 147. Tweeledige verklaring der ligchaams- en zielsverschijnselen volgens natuurkundige en sielkundige wetten.
- " 148. De natuur in haar geheel.
- " 149. Tijd en ruimte zijn vormen der natuur. De beweging en hare wetten.
- " 150. De bestemming der natuur en de wederkeerige betrekking der individuen.
- " 151. Levensbegrippen; oorspronkelijk leven; leven in de natuur; individueel leven.
- " 152. Organismus en levenskracht. De zon. Wat is het volmaaktste organisme.
- " 153. De planeten; de mensch; het dier; de planten.
- " 154. Positieve en negatieve kenmerken.
- " 155. Onderlinge verhouding der aantrekkende en afstootende kracht. Licht en warmte. Electriciteit en magnetismus. Beweg- en zwaartekracht.
- " 156. Individueel leven der natuurwesens en derselver wederkeerige verhouding.
- " 157. Onderlinge verhouding der planten.
- " 158. Onderlinge verhouding der dieren.
- " 159. De zenuwen, het calvormig weefsel en derselver polariteit; de spieren.
- " 160. Polariteit der zenuwknoopen en der hersenzenuwen, zins-zenuwen en bewegingszenuwen, als organen voor de gewaarwording en den wil.
- " 161. Hoofdzetels der zinnen en der beweging. Hoofd, borst en onderlijf.

- § 162. Het instinct.
- „ 163. Verscheidenheid der instincten. Ruimte en tijd hebben op het instinct geen invloed.
- „ 164. Ook de mensch heeft een instinct.
- „ 165. Overgang tot het volgende.

KEERSTE DEEL.

Natuurkundige verklaring.

- „ 166. De mensch is het volmaaktste schepsel op aarde.
- „ 167. Zijne afhankelijkheid van de algemeene natuur.
- „ 168. Bestaat er een organische aether?
- „ 169. Bewijzen.
- „ 170. Levensfeer en bewijzen voor eenen algemeenen wederkeeringen invloed. Geen verband, door middel van de stof, louter polariteit.
- „ 171. Over het wezen der krachten. Dierzelfer verschil, naarmate van de beweging, de sterkte, den spoed en de rigting. Geene kracht zonder stof.
- „ 172. De grond der aantrekking ligt in de deeling van het geheel en in het streven naar wederkeerige aanvulling.
- „ 173. De werkingen in de verte zijn te verklaren uit polariteitswetten.
- „ 174. De voortteling.
- „ 175. Sympatische invloed bij planten en dieren.
- „ 176. Polariteit bij het ontstaan en het beloop van ziekten.
- „ 177. Rapport met den Geneesheer. Oorzaak der sympathie en der antipathie.
- „ 178. Het magnetismus kenteekent dezelfde polariteitswetten als de electriciteit en de mineraalmagneet.
- „ 179. De blik en de spraak versterken de magnetische werkingen.
- „ 180. Overgang tot de psychologische verklaring.
- „ 181. De natuurlijke geschiedenis van den slaap.
- „ 182. Het ontstaan van den slaap.
- „ 183. De slaap in deszelfs aanwezig.
- „ 184. De slaap in verhouding tot de organen van het hoofd, de borst, den onderbuik.
- „ 185. De geestelijke natuur van den slapenden mensch.
- „ 186. Slotsom.
- „ 187. Hoe ontstaat door het magnetiseren de genezingsweg en in het bijzonder de magnetische slaap.
- „ 188. Oorzaken van den magnetischen slaap.

TWERDE DEEL.

Ziellkundige verklaring.

- „ 189. De natuurkunde en de zielkunde moeten dienen tot aanvulling van elkander.

- § 190. De wetten, die opgegeven zijn in de physiologische verklaring, gelden ook hier.
- „ 191. De geest des menschen over zich zelve beschikkende en toch beperkt.
- „ 192. De mensch heeft een tweeledig, een natuurlijk en een geestelijk leven.
- „ 193. De mensch staat in eene algemeene sympathische verhouding tot de natuur. Hij is het tijdelijk einde van het verledene en het begin der toekomst.
- „ 194. De droom is in zijnen aard een potentieel geniusleven.
- „ 195. Subjectieve en objectieve verhouding der droomen.
- „ 196. Naaste oorzaken van het droomen.
- „ 197. De uitwendige oorzaken van het droomen.
- „ 198. Misleidingen en ongerijmdheden bij de droomen, de visioenen en het geestzinnig.
- „ 199. Verhouding der juiste handelingen in den droom.
- „ 200. Oorzaken, waarom de beelden zoo menigvuldig uit den wakenden toestand overgaan in den droom.
- „ 201. Willekeurige droomuitzendingen in de verte.
- „ 202. De droombeelden zijn voornamelijk gezichtsbeelden. Symbolen.
- „ 203. Beteekenis dier symbolen als de oorspronkelijke spraak des geestes.
- „ 204. Profeten, dichters en zieners in den droom verstaan de oorspronkelijke magische spraak. Ironie en dubbelzinnigheid der symbolen.
- „ 205. Zoo als de magische spraak ons ingeschapen is, zoo is ook de natuur ons eene openbaring van God in symbolen.
- „ 206. Het zien in de droomen is een zelfverlichten der dingen in de ruimte en in den tijd.
- „ 207. In den slaap is alles helder van binnen en donker van buiten. In wakenden toestand is het juist omgekeerd.
- „ 208. Eene algeheele werkeloosheid der zinnen laat geene droombeelden toe, die daaraan beantwoorden.
- „ 209. Er bestaat geene onmiddellijke aanschouwing buiten alle organen.
- „ 210. Niet het hersengestel als één geheel is het inwendig zinsorgaan, maar er zijn zoo vele inwendige zinsorganen, als uitwendige.
- „ 211. Het inwendig en uitwendig zinsorgaan is een onafscheidelijk geheel.
- „ 212. Resultaten.
- „ 213. Blinden kunnen onder zekere voorwaarden weer ziende worden gemaakt.
- „ 214. Verscheidenheid en levendigheid der opwekking onzer gewaarwordingen in den droom.
- „ 215. Voorspellende (divinatorische) droomen en derzelver overeenkomst met magnetische verschijnselen.

- § 216. Moefjeltjke arbeid in den droom volbragt.
- " 217. De aard van het slaapwaken.
- " 218. Gelyke oorzaken en gevolgen by het slaapwandelen als by de droomen.
- " 219. Bij het heldersien is de slaap insgelijks eene noodzakelijke voorwaarde.
- " 220. Gelyktijdig ontstaan en verbinden der beelden, die de sinnen zich vormen.
- " 221. De mensch is een levende zin. De geest is altijd wakker, maar met ongelijke helderheid naar binnen of naar buiten.
- " 222. Overeenkomst en verschil van den droom, het slaapwaken en het heldersien.
- " 223. De inwendige oorzaken zijn bijzonder aan de zijde van den geest, psychische vatbaarheid of psychisch-pathologische ontstemmingen. Dichterlijk genie.
- " 224. Godsdienstige phantasie ten opzichte van het heilige.
- " 225. Voorbeelden van opneming in de lucht in verrukten toestand. Tra Vito. GIOVANNA DELLA GROCE. MARIA HUBER.
- " 226. Voorbeelden van lijdenswondteekenen bij verrukten en nog andere verschijnselen.
- " 227. Is er niets waars in die verschijnselen, omdat zij de bekende wetten wederspreken?
- " 228. De verrukking is geen wonder, maar wordt bepaaldelijk gewrocht door de subjectieve magt der verbeelding.
- " 229. De droomen van SOCRATES.
- " 230. Natuurlijke pathologische verhoudingen in bloedsomloopen en zenuwstelsel zijn hoofdbronnen der visioenen.
- " 231. Eene nog milder bron ligt in de ongesteldheden van de zintuigen en de hersenen.
- " 232. Ziekelijke ontstemming der afzonderlijke uitwendige sinnen.
- " 233. Hersenongesteldheden als oorzaak van visioenen.
- " 234. Ook de geest heeft zijn aandeel in het te weeg brengen van visioenen. Onderscheidingsteeken van lichamelijken en geestelijken invloed.
- " 235. De verbeelding.
- " 236. Genetische grondvoorwaarde voor den zielkundigen voortgang van de scheppingen der verbeelding.
- " 237. Bij het slaapwaken enz. is de verbeelding vooral naar de verscheidenheid der oorzaken het vermogen, dat de vormen daarstelt.
- " 238. De oorzaak der verwisseling van subjectieve voorstellingen en werkelijke voorwerpen.
- " 239. Het zien van zich zelve bij magnetische patienten en in stuipen.
- " 240. Geestverschijningen, visioenen van engelen en duivelen zijn louter gesteldheden van het gevoelsleven en de verbeelding.
- " 241. Positieve kracht der verbeelding.

- § 242. De waarde der phantasiebeelden ligt in den innerlijken aanleg der ziel en het waarachtig streven naar onze levensbestemming.
- „ 243. De subjectieve waarneming bepaalt zich niet tot dingen, die aanwezig zijn in den tegenwoordigen tijd.
- „ 244. Het lezen in de gedachten van anderen, alleen verklaarbaar in dese subjectieve verlichting van zich zelven.
- „ 245. Het stellig vermogen der verbeeldingskracht openbaart zich voornamelijk door den wil en wel het eerst op 's menschen eigen lichaam.
- „ 246. De magt van den wil in de verte komt voort uit het wesen van den menschelijken geest, niet van goede of kwade geesten.
- „ 247. Er is een bovennatuurlijk verband tusschen goede en verderfelijke werkingen van den wil. Het willen en gelooven.
- „ 248. In vroegeren tijd heeft men de werkingen van den wil beter gekend en duidelijker waargenomen.
- „ 249. Voorbeelden van PARACELsus en van HELLMOND over de magt der imaginatie en van den wil.
- „ 250. Teeken van eenen goeden of kwaden wil.
- „ 251. In natuurlijk en geestelijk opzigt beide is de mensch een mikrokosmos en een vereenigingspunt van geestelijke invloeden en werkingen.
- „ 252. Het zelfstandig leven van den mensch laat geen uitwendig verkeer met geesten toe.
- „ 253. Onder de bijzondere verschijnselen van het helderzien verdient de spraak de eerste plaats.
- „ 254. Eigendommelijkheid van spraak en zegswijzen bij de helderzienden.
- „ 255. Het spreken in vreemde talen.
- „ 256. Het bijbelsch spreken in vreemde talen.
- „ 257. De taal draagt het geestelijk vermogen over.
- „ 258. Natuurkundige merkwaardigheden in de zinsverrigtingen.
- „ 259. Veranderde zinsverrigtingen op de oppervlakte der huid.
- „ 260. De hoogere zinsverrigtingen gaan nooit uit van de zenuwknoopen.
- „ 261. Het zien der inwendige deelen en de nauwkeurige opgaaf des tijds bij ziekteverschijnselen.
- „ 262. De opgaaf van de behandeling der ziekte door helderzienden.
- „ 263. Of en in hoever helderzien een verhoogde toestand is?
- „ 264. Zoolang er nog geene ware geestesverheffing aanwezig is, moet men het helderzien niet te hoog waarderen.
- „ 265. De hoogste trap van helderzien.
- „ 266. Een nog hoogere trap is de goddelijke inspiratie der profeten.
- „ 267. Onderscheid tusschen het magnetisch helderzien en de profetische inspiratie.

VIERDE AFDEELING.

Het magnetismus als geneesmiddel aangewend.

INLEIDING.

- § 268. De drie tot dusver nog onbeantwoorde hoofdvragen.
- „ 269. Is het magnetismus een geneesmiddel?
- „ 270. Hetzelve kan schadelijk worden en is daarom ook voorwaardelijk aan te wenden.
- „ 271. Voorwaarden ter vergunning van het magnetismus van staatswege.
- „ 272. De voorwaarden van de zijde des geneesheers zijn drievuldig.
- „ 273. De voorwaarde van de zijde des zieken.
- „ 274. De voorwaarden, die op de ziekte betrekking hebben.
- „ 275. De voorwaarden, die op den geneesheer betrekking hebben.
- „ 276. Het hoe der magnetische behandeling vordert meer dan de enkele kennis van het magnetiseren.

EERSTE DEEL.

Over de magnetische behandeling in het algemeen.

- „ 277. Voorloopige regelen, welke bij het magnetiseren wel zijn in acht te nemen.
- „ 278. Men kan de levenskracht op drieërlei wijze tot geneeskraft verhoogen, psychisch, physisch, of magnetisch. De laatste soort van opwekking is het doel onzer verhandeling.
- „ 279. De magnetische behandeling is middelijk of onmiddelijk.
- „ 280. Het magnetiseren met de handen.
- „ 281. De verschillende deelen der hand met betrekking tot derselver werkingen.
- „ 282. Bijzondere soort van behandeling door middel van de handen.
- „ 283. De twee hoofdmethoden: de positieve opwekking en de negatieve afleiding. De algemeene en plaatselijke soort van werken.
- „ 184. Het magnetiseren door middel van geleiders.
- „ 185. Het baquet en de zamenstelling van hetzelfde door MESMER.
- „ 286. WOLFARTS nieuw baquet.
- „ 287. HENNEMAN'S baquet en Isoleerscherm.
- „ 288. Het siderisch baquet van RIESER.
- „ 289. Nut en gebruik van het baquet.
- „ 290. Het werk van den geneesheer bij gebruik van het baquet.
- „ 291. Eigen opmerkingen en oordeel over de werking van het baquet.
- „ 292. Noodzakelijke herinneringen.

- § 293. De koortsen en derzelver behandeling.
 „ 294. Ontstekingen.
 „ 295. Krampen.
 „ 296. Verlammingen.
 „ 297. De sucht en derzelver oorzaken.
 „ 298. De kliertering.
 „ 299. De bleeksucht, miltsucht, galsiekte, jicht, longtering en waterzucht.
 „ 300. Plaatselijke desorganisaties.

TWEEDS DEEL.

Behandeling van slaapwakenden en helderzienden.

- „ 301. Wat is het somnambulismus?
 „ 302. Regel 1. De slaap mag nooit kunstig worden voortgebracht.
 „ 303. Regel 2. Gun den patient volkomene rust.
 „ 304. Regel 3. Gewen den patient aan geene nadeelige afzondering.
 „ 305. Regel 4. Doe weinige en geene onnutte vragen.
 „ 306. Regel 5. Breng niets vreemds in de aanschouwing van den helderziende over.
 „ 307. Regel 6. De arts zij besturend leidsman, om door middel van zijn karakter en zijnen goeden wil de genezing te bevorderen.
 „ 308. De verhouding tusschen de voorschriften van den helderziende en de geneeswijze van den praktischen arts., met de daaruit afgeleide gevolgtrekkingen.
 „ 309. Verhouding tot de homöopathie.
 „ 310. Regel 7. De arts blijve oordeelen over de geloofwaardigheid van de uitspraken der helderzienden.
 „ 311. Regel 8. Deel den helderziende niet mede, wat hij gezien en gezegd heeft.
 „ 312. Regel 9. Veroorloof geen te nauw rapport tusschen den helderzienden en eenen anderen zieke.
 „ 313. Regel 10. Verlaat uwen patient nooit in hevige crises.
 „ 314. Regel 11. Laat het geheele somnambulismus achterwege, waar in stede van heilzame crises voortdurende verergering het gevolg is.
 „ 315. Regel 12. Verkort het slaapwaken, zoodra omstandigheden den zieke kunnen nadeelig worden, ook tegen zijnen zin.

SLOT.

- „ 316. De ware verhouding van het magnetismus tot de geneeskunde.
 „ 317. De door het magnetismus daargeselde onderzoekingen hebben de verhouding der natuur tot den menschelijken geest alleropmerkelijkst opgehelderd.

-
- § 318. Het magnetismus en somnambulismus sijn werkelijk van elkander onderscheiden. Verdere door het magnetismus erlangde verklaringen.
- „ 319. Ophelderingen van het geestelijk leven en over menigertei vooroordeelen, die nog tegen het magnetismus bestaan.
- „ 320. Over de ware verhouding van het magnetismus en de godedienst.

DERDE AFDEELING.

NATUURKUNDIGE VERKLARING DER MAGNETISCHE VERSCHIJNSELEN.

INLEIDING.

§ 146.

Verskillende verklaringen.

Op verschillende wijze heeft men getracht de dierlijk-magnetische verschijnselen te verklaren, al naar men op dezelve physische of psychische wetten toepaste en alzoo aan dezelve een' louter ligchamelijken of louter geestelijken invloed toeschreef, of ook naar mate men meer lette op de physische wederkeerige werking, of op de psychische verschijnselen. Voorts zijn er verklaringen, die meer het materialismus, en anderen, die meer het spiritualismus nabij komen. Tot het eerste helt zelfs MESZMER over, terwijl hij iedere wederkeerige werking wil hebben verklaard uit zijnen aëtherischen stroom, uit de oorspronkelijke deeltjes der grondstof en uit de wederkeerige uitstroomingen eener fijne vloeistof, die het wereldruim vervult en de grondstoffen der lichamen binnendringt. Op verschillende plaatsen in zijn stelsel verstaat hij onder dien stroom de zuivere beweegkracht, die aan het vuur zou verwant zijn. De meeste Fransche schrijvers hebben eene min of meer dergelijke atomistische verklaring gegeven van het magnetisch rapport. BARBARIN en VILLARS ech-

ter sloegen reeds juist den tegenovergestelden weg in. Deze namen een' louter geestelijken invloed aan en schreven alle werkingen aan de ziel toe; ook PUTSEGUR beweerde 1), dat de grond der magnetische verschijnselen de menschelijke wil is. Hiermede stemt ook DELUZE in 2). Desgelijks beweerde NASSE 3), dat de magnetische invloed louter van geestelijken aard is. Het Stokholmsche genootschap 4) verklaarde de magnetische wonderen als gewrochten van bovennatuurlijken invloed der Engelen en Geesten; nagenoeg alzoo de nieuwere mystische school 5). De Duitsche natuur-philosophie daarentegen gewaagt van dynamische polariteits-verhoudingen, en schrijft de magnetische krachten noch aan louter physischen en materiëlen, noch ook alleen aan psychischen invloed toe, daar zij geene volstreckte scheiding van stof en idee aanneemt, omdat het werkelijke, van eeuwigheid geestelijke met de stof gelijk en in waarheid één bij haar is. Ook F. HUFELAND verdient bijzonder bij de verklaring der magnetische verschijnselen genoemd te worden 6). Anderen nog nemen tot verklaring der magnetische ligchaams- en zielsverschijnselen de toevlugt tot eene fijne stof: de æther van EULER, ook wel levensgeest en zenuwgeest genoemd. Deze æther wordt als actief voorgesteld;

---

1) Recherches, experiences et observations etc. sur l'homme dans l'état du somnambulisme, Paris 1811.

2) Histoire critique du magnetisme animal, Paris 1813.

3) Archiv für den thierischen Magnetismus von ESCHENMALJER, KIESER und NASSE, 1 B., 3 St.

4) Lettre de la Société exégétique de Stokholm adressée à la Société des amis de Strasbourg, 1778.

5) J. J. V. MEIJER, Blätter für höhere Wahrheit etc., erste Sammlung, Francfurt, 1818.

6) Ueber Sympathie. WELMAR 1811, und zweite Auflage, 1822.

die de physische en psychische werkingen op een afstand overdraagt, die alles doordringt en verlicht, ook zelfs ons eigen ligchaam; die de middelaar is tusschen geest en stof, tusschen kracht en gevolg, ja als absolute ætherische zelfstandigheid, als een wereldæther opgegeven wordt. Tot de verdedigers dezer æthertheorie behooren: JUNG STILLING, JEAN PAUL, HERDER, KLUGE, KERNER, PASSAVANT, J. A. G. MEIJER 1), enz. ESCHENMAIJER beproeft eene natuur en zielkundige verklaring. Eerst neemt hij eene organische æther aan en dan verklaart hij bijzonder de physische verschijnselen naar den grondslag eener verdeeling der zielsvermogens, als wanneer hij hoofdzakelijk aan het gevoel den boventoon geeft 2). Ook WEBER geeft eene dynamisch-psychische verklaring, terwijl volgens hem ligchaam en ziel beslissen bij den mensch, welke de eenheid dezer twee tegenovergestelde wezens is 3).

§ 147.

Tweeledige verklaring der ligchaams- en zielsverschijnselen, volgens natuurkundige en zielkundige wetten.

Daar wij den mensch beschouwen als een wezen, zamengesteld uit ligchaam en geest, die wederkeerig

---

1) Naturanalogien, oder die vornehmsten Erscheinungen des animalischen Magnetismus, Hamburg und Gotha, 1839.

2) Versuch, die scheinbare Magie des thierischen Magnetismus aus physiologischen und psychologischen Gesetzen zu erklären.

3) Der thierische Magnetismus, oder das Geheimniz des menschlichen Lebens aus dynamisch-psychischen Kräften verständlich gemacht, Landshut 1816.

op elkander werken en elkander bepalen, daar de magnetische verschijnselen zoowel in het ligchaam als in de ziel hare oorzaken vinden, en het magnetismus deswege als voorwerp eener ondervindelijke navorsching in het rijk der natuurkunde en in dat eener redelijke zielkunde te huis behoort, zoo is het natuurlijk gevolg, dat wij voor ons zoo wel eene physiologische als psychologische verklaring zullen geven der reeds door ons als physische en psychische opgegeven verschijnselen. In de eerste plaats dus willen wij beproeven, bij de natuurkundige verklaring eene algemeene verhouding en wederkeerige betrekking daarte stellen tusschen alles, wat in de natuur bestaat, en in het bijzonder tusschen de menschen onderling; voorts zullen wij de physische verschijnselen dezer onderlinge verhouding naar de algemeene polariteitswetten, zoo als het rapport, de sympathie, de slaap en de kritische voorvallen, naar physiologische wetten ophelderen.

Daar evenwel de verschijnselen van het helderzien niet volgens physische wetten plaats vinden, zoo zullen wij in de tweede plaats aan de psychisch-magnetische verschijnselen door eene zielkundige verklaring het wonderbare trachten te ontnemen.

Alzoo hopen wij tot eene zekere volledigheid te komen, daar wij de zaak van twee zijden en uit een tweeledig oogpunt zullen toetsen, zoowel naar de uitwendige als naar de inwendige psychologische kennis der natuur. Zoo verklaart de eerste de verschijnselen der ligchamelijke wereld naar de wetten der beweging, en naar de verhoudingen van ruimte en tijd; de laatste daarentegen de gewrochten der geestelijke krachten 'en derzelve verhouding onderling.

en tot de ligchamelijke wereld naar den verschillenden toestand en de strekking derzelve naar buiten, die van tijd en ruimte niet afhangen.

De uitwendige en inwendige natuurwetenschap zullen elkander op die wijze zusterlijk verstaan, en elkander wederkeerig aanvullen. Zoo zal het raadselachtige en wonderbare in de natuur des te gewisser verdwijnen, en alle verschijnselen, zoo ook de magnetische, een' oorspronkelijken band erlangen en opheldering vinden als wijzigingen van verwante en bekende verschijnselen.

§ 148.

De natuur in haar geheel.

Door de natuur, oorspronkelijk door God geschapen, omvatten wij met onze gedachten, in natuurkundigen zin, de oneindige menigvuldigheid van alle verschijnselen, de gedurige, rustelooze verwisseling van eindige gewrochten op eene oneindige wijze, het eeuwige formeren, ontstaan en vergaan, de oorzaak van al wat daargesteld is, en de daargestelde werken tevens. Alle die oneindige en tallooze gewrochten, voortbrengselen en verschijnselen, die uit den steeds zwangeren schoot der natuur het aanzijn erlangen, zijn opgesloten in het begrip van het geheel, hetwelk, als eene ondeelbare eenheid, niet veelvoudig kan worden gedacht of uitgesproken.

De natuur is wegens hare eenheid in wezen derhalven ondeelbaar, onbegrensd, oneindig; wegens de menigvuldigheid harer gewrochten en vormen is zij evenwel begrensd, deelbaar en eindig. Trouwens

alle voortbrengselen zijn buiten en nevens elkander , maar in wezen zijn zij *in* elkander en zich onderling gelijk (homogeen) , alleen in vorm zijn zij zamengesteld en ongelijk (heterogeen).

§ 149.

Tijd en ruimte zijn vormen der natuur.

De beweging en hare wetten.

Daar de natuur bestaat in een' eeuwigen omloop van vormen , worden en vergaan , zoo levert tevens deze gedurige verandering en verwisseling der dingen het begrip' van den *tijd*. Alles toch , wat zich vormt , treedt in den tijd en is eindig. *De tijd is derhalven een uiterlijke vorm van het leven in de natuur* , en deszelfs veranderingen de vorm van hetgeen leeft , zich beweegt en opvolgt. De ruimte is de tegenovergestelde vorm van het bestendig nevens en in elkander zijn ; de vorm van hetgeen stil staat , het onbeweeglijke. In de ruimte verschijnt de natuur als eene wereld , die alle verschijnselen omvat , waarin alles , het algemeene zoo wel als het bijzondere , tot éénheid is verbonden ; waarin in ieder individu het geheel , en wederkeerig in ieder geheel het individu aanwezig is.

Tijd en ruimte zijn bij gevolg in de natuur zelve zelfstandig ; en in zooverre de natuur als eenheid in een' eeuwigen omloop , of als veelheid in hare eindige vormen en gedaanten door ons beschouwd wordt , verkrijgen wij het begrip van den *eeuwigen tijd* (eeuwigheid) , en van den veranderlijken eindigen tijd , of van de oneindige en plaatselijke ruimte.

Terwijl dan tijd en ruimte als tegenovergestelde vormen elkander werkelijk doordringen in het leven der natuur, zoo bieden zij ons vereenigd een' derden vorm, en deze is *de beweging*, de krachtsontwikkeling. De beweging derhalve is, even zeer als tijd en ruimte, betrekkelijk op het eeuwige en oneindige of op het tijdelijke en eindige. Zij is eeuwig of tijdelijk, oneindig of eindig en van de natuur zelve onafscheidelijk. De natuur is het *perpetuum mobile*, en beweeggrond van ieder tijdelijk natuurwezen, dat zich als individu onderscheidt van de beweging eens anderen, en door deszelfs beweging ook de beweging van anderen veroorzaakt. Overigens is die beweging der natuurwezens of meer inwendig onzichtbaar of uitwendig zichtbaar en verschillend in doel en strekking, spoed en maat.

§ 150.

De bestemming der natuur en de wederkeerige betrekking der individuen.

De bestemming der natuur is het voortbrengen en te voorschijn roepen dier oneindige reeks van natuurgewrochten, die allen als individuen haren oorsprong vinden en *met, door en na* elkander zich bewegen in het heelal; die allen als gedeelten en leden der gemeenschappelijke natuur eigendommelijk zelfstandig de gemeenschappelijke natuurtrekken en de vormkracht in zich dragen. Als loutere gedeelten kunnen zij het geheel niet zuiver daarstellen, omdat ieder afzonderlijk natuurwezen eindig, afhankelijk en beperkt is, en omdat ieders bijzonder aanzijn al-

leen *in* en *met* het algemeene leven der natuur kan bestaan; daar alle wezens in de natuur, die hun eigen leven met zich dragen, dit slechts vermogen voor zoo verre zij deelen van het geheel zijn.

Wanneer derhalve zoodanig afzonderlijk natuurwezen, na zijne ontwikkeling te hebben bereikt, als iets eindigs weder vergaat en alzoo zon en aarde (als gedeelten der natuur) haren wissen ondergang tegen snellen, zoo blijft niettemin de natuur zelve in haar geheel onwankelbaar bestaan, desgelijks hare eeuwige scheppingskracht (§ 148). Ieder oogenblik mogen tallooze wezens het aanzijn derven, gelijktijdig worden ook weder tallooze geboren.

§ 151.

Levensbegrippen. Oorspronkelijk leven, leven in de natuur, individueel leven.

Het oorspronkelijke leven (das Urleben) is God. Hij is het leven en het licht van eeuwigheid. De natuur echter in hare duurzame beweging en in hare vormen is het leven in uitgestrekten zin des woords; in beperkter zin kenmerken wij de verschijnselen der individuele natuurwezens door het begrip des levens.

Het leven is daarom bestendige openbaring der eenheid door de menigvuldigheid, en deswege eeuwig; maar nooit blijvend en stilstaand, steeds aan verandering en verwisseling blootgesteld.

Van zijn tot zijn gaat steeds het leven voort,
De vormen wiss'len zich in andere vormen om;
Des worde het gewrocht verstoord,
Vernietigd wordt het nooit in Godes heiligdom.

— ● —

In de natuur is geen stilstand. De oplossing slechts der bepaalde vormen en werkzaamheden wordt in de gewrochten der natuur onder het begrip van den dood verstaan: ook hier evenwel in den strengsten zin des woords geen dood, omdat de oplossing der individuën slechts schijnbaar en blootelijk een terugzinken is in den algemeenen schoot der natuur, en ieder slechts sterft; om op nieuw geboren te worden en in eene andere gedaante weder te verschijnen. Nergens is vernietiging, overal slechts overgang en verwisseling.

§ 152.

Organismus en levenskracht. De zon. Wat is het volmaaktste organismus?

Daar in het leven der natuur alle de deelen tot elkander in verbinding staan als middel en doel, en werkzaam zijn door de haar bezielende levenskracht, zoowel tot eigen onderhoud als tot het voortdurend bestaan van het geheel, zoo stelt zich de natuur aan ons voor als een oneindig drijfwerk, organismus, hetwelk, als een behoorlijk zaamgevat en in zich zelf besloten geheel, zoowel om zich zelfs wille, als ook ten behoeve van alle overige deelen, door eigen kracht zich in beweging en werkzaamheid stelt. De natuur is de volmaaktste en hoogste, de oorspronkelijke bewerktuiging (Urorganismus). *Organisatie* noem ik daarom de hoedanigheid van een wezen in de natuur, dat voorzien is van eigendommelijk leven en van vormdrift, krachtens welke alle deelen van hetzelfde zich onderling wederkeerig voortbrengen,

onderhouden en vereenigen tot een gemeenschappelijk doel. Organen zijn deelen van het geheel, in het organismus wel levend op zich zelve en voor het geheel werkzaam, maar, van hetzelfde losgerukt, ongeschikt om te bestaan en om zich zelve te onderhouden. Het volmaaktste organismus is datgene, wat in de verschillendste vormen met de meest harmonische vereeniging der organen de grootste kracht tot bereiking van deszelfs einddoel ontwikkelt.

Ieder deel der natuur is derhalven een organismus, in zooverre het eene eenheid vormt, die voortdurend uit haar zelve zich in verscheidenheid en menigvuldigheid ontwikkelt; deze hare menigvuldigheid nu zijn de organen, de werktuigen, die tot het organismus behooren, en de in haar zich openbarende werkzaamheid, beweging, kracht (§ 149) is het leven. Al wat in de natuur is, is dus organisch, maar dan eerst openbaart het het karakter, dat het organisch is, als het zich door eene meer bepaalde beweging kenmerkt, en eene grootere menigvuldigheid van deelen uit deszelfs eenheid ontwikkelt, zoo als b. v. de mensch boven de dieren, dieren boven de planten, deze boven de voortbrengselen uit het delfstoffelijk rijk enz. Alle deze, ofschoon zelfstandig en individueel gevormd, staan echter onder elkander in onverbreekbare verbindtenis, zoodat alle lagere organismen afhankelijk zijn en alleen bestaan door het geheel, in de allereerste plaats echter in vereeniging met die leden, waartoe zij als deelen van hunne geslachten het naast behooren.

Zoo is b. v. buiten het oorspronkelijk organismus der natuur in hare eenheid de zon het volmaaktste organismus. Zij omvat in zich de planeten, en al wat

daarop is en leeft, als onmisbare nevenwerktuigen, en vormt met dezelve één stelsel. Die allen kunnen alleen bestaan in gemeenschappelijke verbinding met het gansche zonnestelsel. De zon zelve zou zonder de planeten noodzakelijk moeten vergaan, zoo wel als het hoofd, dat van den romp gescheiden is en deszelfs zintuigen en bewegingskrachten derft.

Hieruit volgt tevens, dat ook het zonnestelsel geen onafhankelijk organismus is, maar met andere natuurstelsels in verband staat; dat ook de zon een deel is der natuur en geenszins het hoogste, waaruit alleen alle leven uitvloeit; dat de zonnen, even als alle wezens in de natuur, eindige voorwerpen zijn, die ontstaan, maar ook vergaan, enz.

§ 153.

De planeten; de mensch; het dier; de planten

Na de zon mogen wij de planeten noemen, als hebbende door derzelver beweging om de as haar zelfstandig individueel leven; zij hebben echter door de zonnebaan hare afhankelijkheid van de zon, als het kind van de moeder. De lichtstralen zijn haar gelijk de navelsnoer, waardoor zij voedsel, kracht en zegen erlangen. Uit hare eigendommelijke eenheid ontwikkelen en baren ook de planeten weder op hare wijze nieuwe organismen, waarvan onze aarde de onmiskenbare bewijzen ons voor oogen stelt. Op haren bodem staan daar de dieren en de planten als eigendommelijke organismen voor ons, maar ook deze staan als kinderen der aarde zoowel onderling als met hare moeder in onafscheidelijke betrekking en in afhanke-

lijken toestand , zoodat het ééne organismus , b. v. een dier , niet kan bestaan , zonder het ander of zonder de plantenwereld of beiden , zonder de aarde zelve.

Ieder eigendommelijk organismus der aarde bestaat weder uit organen ; hoe meer organen het ontwikkelt en hoe volmaakter deze werktuigen zijn , des te zelfstandiger en volmaakter is het organismus. Zoo is het dier , dat uit vele en volmaaktere organen bestaat , zelfstandiger dan de planten , die door eenvoud van bouw reeds neigen tot ineensmelting met het algemeene organismus der aarde ; zij verraden het reeds door het klemmen en wortelen in den moedergrond. Het bewerktuigde of organische , wanneer het een gedeelte uitmaakt , is niet meer in hoogerem zin zelfstandig , b. v. de knokken aan ons ligchaam , het blad aan den boom enz. Eindelijk noemen wij onbewerktuigd al wat inwendige levenskracht mist en iedere vrije zelfontwikkeling derft , zoo als de voortbrengselen der kunst , de mechanisch opeengestapelde natuurgewrochten , zoo als steenen en metalen enz. ; hetwelk evenwel ook slechts te verstaan is in engeren meer gewonen zin , omdat alle deze dingen toch eigenlijk organische voortbrengselen zijn , ja zelfs onder gunstige omstandigheden weder bewerktuigde kunnen worden , daar toch in allen eene eigendommelijke inwendige beweging of kracht en alzoo leven aanwezig is.

§ 154.

Positieve en negatieve kenmerken.

Alle organen en organismen , zoowel hoogere als lagere , in stof en wezen één , maar allen in vorm

onderscheiden , dragen , als afdruksels van het geheel , de karaktertrekken der natuur een ieder naar zijn' aard , met zich ; zoodat bij de ontwikkeling van dezen meer het oneindige , het positieve , het handelende , het heerschende kenmerk is ; van genen daarentegen het eindige , het negatieve , het lijdende . Wij mogen echter niet onopgemerkt laten , dat beiden , zoowel het positieve als het negatieve organismus , oorspronkelijk naar dezelfde wetten zijn ingerigt . Niet dat in het ééne louter het positieve , in het ander alleen het negatieve aanwezig is , neen ! in beiden vinden wij zoowel het een als het ander , alleen in verhouding tot elkander verschillend , terwijl òf het positieve òf het negatieve den boventoon voert . Ten voorbeeld diene de zon en hare planeten . De zon draagt de kenteekenen van het oneindige , dat positief en heerschende is ; de planeten daarentegen de merken der eindigheid en negatieve afhankelijkheid . Desniettemin zijn de planeten niet louter lijdelijk en slaafsch onderworpen aan de zon als aan haren despoot , want ook zij zijn , overeenkomstig de krachten haar verleend , als leden van het grootte huisgezin werkzaam , om leven en geluk te verspreiden . Zoo als het bij de hemelligchamen is , is het ook bij alle organismen , die uit dezelve voortvloeijen , tot op den laagsten trap der bewerktuigde wereld . De aarde stelt ons het beeld der oneindigheid voor en is positief tegen over de eindige , afhankelijke voortbrengselen , de dieren en de planten . De mensch is iets positiefs tegen over de dieren ; de dieren tegen over de planten enz . Die verordening gaat door tot alle deelen der bewerktuigde schepping , en openbaart zich ten laatsten nog meer bijzonder in

het onderscheid der geslachten , het mannelijk en vrouwelijk geslacht.

§ 155.

Onderlinge verhouding der aantrekkende en afstootende kracht. Licht en warmte , electriciteit en magnetismus. Be- weeg- en zwaartekracht.

Daar al wat leeft , het zij het een algemeen , het zij een bijzonder leven heeft , in duurzame beweging is en iedere afzonderlijke beweging de beweging van iets anders veroorzaakt (§ 149) ; daar het leven te beschouwen is als de gemeenschappelijke werking van het positieve en negatieve beginsel , slechts in verhouding van de meer of minder volkomen ontwikkeling der natuur verschillende en steeds naar vereeniging strevende , zoo moeten uit deze onderlinge verhoudingen alleen alle de verschillende krachtsontwikkelingen worden afgeleid , die wij onder de namen warmte , licht , electriciteit , magnetismus , aantrekking en afstooting kennen. Alle deze afzonderlijke krachten vloeijen oorspronkelijk voort uit het geheel en zijn noch aan bepaalde wezens afzonderlijk eigen , noch absolute verscheidenheden op haar zelve. Zij drukken echter bij de verschillende wezens in de natuur derzelver stoffelijke eigenschappen , vastigheid , beweging enz. , de verschillende graden van derzelver werkzaamheid (intensiteiten) uit , en komen te aanschouwelijker aan het licht , naarmate de beweging sterker , het leven innerlijk krachtiger en de omvang grooter is. Ieder natuurwezen openbaart deze krach-

ten, naar gelang van deszelfs bewerktuiging gewijzigd, en kan dus naar omstandigheid electriche of magnetische krachten enz. openbaren.

Ieder wezen werkt door eigen beweging en zelfstandig leven naar buiten op anderen (positief); het wordt echter in eigen leven en beweging door dat van anderen bepaald en beperkt (negatief). Zoo ontstaat b. v. door de wenteling der zon en der planeten om hare assen de positieve en eigendommelijke kracht der voortstuwung van ieder dezer in het bijzonder. Door deze zich zelve wederkeerig tegenwerkende beweegkracht der natuurgewrochten ontstaat het zoogenoemd betrekkelijke, het *relatieve*. Het sterkere, positieve, beheerscht het gelijksoortig zwakkere en trekt het met zich in eigen sfeer (aantrekking), het ongelijksoortige stoot het van zich en scheidt zich daarvan af. Het tegenovergestelde dier voortstuwende kracht is de zwaarte-kracht als traagheid (*vis inertiae*). Hier overheerscht eene innerlijke centraalkracht de beweging naar buiten, terwijl deze bij de voortstuwung de overmagt heeft. De omtrek is bij de zwaartekracht middenpunt zoekend, en middenpunt vliedend bij de beweegkracht. Uit beider wederkeerige werking, ten opzichte harer polen, ontstaat het licht en de warmte, waarvan het licht aan de beweegkracht en de warmte aan de zwaartekracht hare regten geeft. Ten opzichte dezer werkzaamheid der natuur, schijnt de electriciteit meer met de warmte overeen te komen, het magnetismus daarentegen met het licht. De eerste hecht zich dan ook meer aan het stoffelijke en is van hetzelfde een voorname geleider, het laatste daarentegen verheft zich meer in het onzichtbare, boven het materiele. Uit deze

verschijnselen der wederkeerige verhouding worden afgeleid.

§ 157.

Onderlinge verhouding der planten.

Deze verhoudingen vallen des te duidelijker in het oog, naarmate de individuën op lageren trap van volmaaktheid staan. Hoe lossers de band is, die eene eigendommelijke onafhankelijke eenheid zamenhoudt, hoe eenvormiger de organen, hoe zwakker de kracht van het inwendig zelfstandig leven, des te lager is de rang, dien het individu bekleedt in de bewerkte schepping. — Zoo is het in de plantenwereld. Één ademtogt kan hier den dood aanblazen. Moge ook de plantensoort edeler en krachtiger wezen, bestand tegen de stormen van eeuwen, derzelve veelvuldige organen verliezen hare eenvoud, zwakheid en teederheid niet zoo als wortel, stam, blad en bloem. Hare gansche organische werkzaamheid is herstelling en wel zonder vrije beweging. Zij blijven aan den moedergrond, die haar baarde, als vastgeketend en gesmeed, en staan van wege derzelve lijdelijk karakter in de naauwste betrekking tot de algemeene natuur. Dat blijkt uit den magtigen invloed van weér en jaargetijden, die zoo geweldig ingrijpen in het herstellingsleven der planten en bepaaldelijk van haar afhangelde veranderingen aan dezelve voorschrijven. Zulks blijkt onmiskenbaar bij den wasdom, den bloei, bij het slapen en waken, derzelve neiging tot het licht enz., waardoor zij ons kennelijk hare sympathie bevestigen met de centraal-lichamen van ons planetenstelsel.

kring tegenover de buitenwereld. Dat vermag het individu dan alleen, wanneer alle krachten en vermogens, aan hetzelfde eigen, de vereenigde strekking tot een middelpunt hebben. Dan alleen kan het zich losrukken van de wereld rondomme zich, en zich zelve een eigen wereld worden; alles evenwel slechts in betrekkelijken zin, zoo als wij § 152 zagen. Wij moeten dus in het leven der natuurwezens tweederlei betrekking voor oogen houden, vooreerst: de waarde van een vrij zelfstandig leven, om te bestaan voor zich zelve en bepaalden invloed uitoefenen op de buitenwereld, en ten anderen: de noodzakelijke afhankelijkheid, die aan vreemden invloed als een gedeelte van het geheel onderworpen is. Dit noemen wij het positief en negatief levenskenmerk.

Hoe zelfstandiger het leven en menigvuldiger de leden in een afgesloten organismus (§ 152, 153), te meer onttrekken zich de individuën aan den algemeenen invloed der natuur van buiten, en te krachtiger oefenen zij zelve daarentegen invloed uit op hetgeen rondom is. Zoo ook wederkeerig. Is de levenskracht gering, en zijn de leden van het organismus schier niet ontwikkeld, des te afhankelijker blijven zij ook. Oneindig echter is de reeks van verschillende trappen en graden in dezen van de eerste sporen van het bewerktuigde leven tot aan het top punt der volkomenheid, zoo wel ten opzichte der zelfstandigheid als der afhankelijkheid van het geheel en van elkander. Ieder wezen echter, hoe volkomen ook, kan slechts in verbinding met het geheel en allereerst met de leden zijner geslachtssoort bestaan, en hieruit moeten derhalven de meer bepaalde

verschijnselen der wederkeerige verhouding worden afgeleid.

§ 157.

Onderlinge verhouding der planten.

Deze verhoudingen vallen des te duidelijker in het oog, naarmate de individuën op lageren trap van volmaaktheid staan. Hoe lossér de band is, die eene eigendommelijke onafhankelijke eenheid zamenhoudt, hoe eenvormiger de organen, hoe zwakker de kracht van het inwendig zelfstandig leven, des te lager is de rang, dien het individu bekleedt in de bewerkte schepping. — Zoo is het in de plantenwereld. Één ademtogt kan hier den dood aanblazen. Moge ook de plantensoort edeler en krachtiger wezen, bestand tegen de stormen van eeuwen, derzelve veelvuldige organen verliezen hare eenvoud, zwakheid en teederheid niet zoo als wortel, stam, blad en bloem. Hare gansche organische werkzaamheid is herstelling en wel zonder vrije beweging. Zij blijven aan den moedergrond, die haar baarde, als vastgeketend en gesmeed, en staan van wege derzelve lijdelijk karakter in de naauwste betrekking tot de algemeene natuur. Dat blijkt uit den magtigen invloed van weér en jaargetijden, die zoo geweldig ingrijpen in het herstellingsleven der planten en bepaaldelijk van haar afhangende veranderingen aan dezelve voorschrijven. Zulks blijkt onmiskenbaar bij den wasdom, den bloei, bij het slapen en waken, derzelve neiging tot het licht enz., waardoor zij ons kennelijk hare sympathie bevestigen met de centraal-lichamen van ons planetenstelsel.

Desgelijks kunnen de wederkeerige verhoudingen der plantensoorten door ons worden waargenomen; hoe zij zich gemeenschappelijk tot onderling welzijn bij elkander voegen, zich een' eigenaardigen grond en bijzondere aardsoorten tot voeding en wasdom zoeken, terwijl anderen zich onderling als onverzoenlijke vijanden ontwijken. Zoo is b. v. de antipathie van kool en wijnruit een spreekwoord geworden 1).

§ 158.

Onderlinge verhouding der dieren.

Door de grootere menigvuldigheid der organen, door sterker, eigen kracht en eene meer afgesloten individualiteit wordt het dier zelfstandiger, vrijer en reeds daardoor minder afhankelijk, zoodat het zich op de aarde beweegt. Het is die vrije willekeurige beweging, die het voornaamste onderscheidingsteeken is tusschen de dieren en de planten. Door dezelve vermogen de dieren zich ligter aan uitwendigen invloed te onttrekken en bepaalder invloed daarentegen uitte oefenen op de buitenwereld, en zulks al meerder, naarmate zij zich als gesloten eenheden en scherp afgebakende sferen van de uitwendige natuur afscheiden en boven de plantenwereld zich verheffen. Op den laagsten trap van het dierenrijk echter is het dierlijk karakter zeer flauw nog afgeteekend en in stof en vorm na verwant aan de planten, waardoor ook de sympathische verhoudingen derzelve meer aan die der

---

1) Zie Treviranus Biologie II. Th. S. 454.

planten gelijk blijven. Derzelver bestaan is geheel plantaartig en de inwendige tegenstellingen van spieren en zenuwstelsel, zins- en bewegings-organen zijn nog als versmolten met de groote massa.

§ 159.

De zenuwen, het celvormig weefsel en derzelver polariteit, de spieren.

De eerste scherp afgebakende scheiding tusschen dier en plant is zichtbaar in de zenuwen, die de dieren ingeschapen zijn schier als verligchamelijkt licht. Door dezelve heeft het dier niet meer zoó onmiddelijk het licht van buiten noodig als de planten, in welke geen eigendommelijk inwendig lichtorgaan aanwezig is, en reeds het streven, om zulk een orgaan in zich te ontwikkelen, verloren gaat bij de geslachtswerktuigen. Door dit ingeschapen lichtorgaan der zenuwen erlangt het dier eene innerlijke subjectieve werkzaamheid; een tegenovergesteld polair en positief vermogen over het voedingsleven der louter celvormige stof der planten. De twee organische hoofdstoffen bij het dier zijn dus zenuwen en celstof, die wij als materiele, plastisch-vegetatieve grondstof bij ieder dier in al deszelfs werktuigen wedervinden. De celstof, of liever het celweefsel, bestaat zonder zenuwen, maar de zenuwen kunnen niet bestaan zonder celweefsel; hetgeen te bewijzen is uit de planten en de lagere diersoorten, evenzeer als de afzonderlijke organen bij de hoogere diersoorten. Het celweefsel is de moedergrond voor de zenuwen, daar in hare cellen de mergkogeltjes zijn ingevat.

Bij deze twee tegenovergestelde grondtrekken van het dier openbaren zich nu ook de twee oorspronkelijke krachten, de beweegkracht (het licht) en de zwaartekracht (§ 155), de eerste bij de zenuwen en de laatste bij het celweefsel. Zenuwen en celweefsel zijn de beide uiterste volkomen polare punten des dierlijken levens; de zenuwen het hoogste, het celweefsel het laagste. In de zenuwen bemerken wij uitschieting, de positieve pool, de uitzetting; in het celweefsel de ontvanging, het negatieve, de zamentrekking. Uit deze beide organische gewrochten bestaat de spier, waarin zenuw en celweefsel tot in het binnenste doordringen, terwijl die twee grondkrachten, uitzetting en zamentrekking, zich daar onderling zamentreffende, de zichtbare beweging en het eigendommelijk leven in de spieren daargestellen. In de spieren ligt de grond der dierlijke prikkelbaarheid, die niet louter in het zenuw- of in het celweefsel, maar in derzelver onderlinge vereeniging en tegenstelling bestaat. De spier is het uitsluitend eigendom der dieren en wel alleen der hoogere diersoorten; de lagere bezitten nog geene eigenlijke spieren, zoo lang de zenuwen en het celweefsel nog niet als polarische tegenstellingen zich openbaren en zich beurtelings doordringen, waardoor dan ook hunne beweging nog plantaartig is en onbestemd. Hoe scherper die tegenstelling te voorschijn komt, des te gereeder bereikt de celachtige spiervezel door de uitschietende zenuwen haren lengtevorm, des te vaster wordt de spier, te krachtiger hare beweging en des te onafhankelijker het dier zelf van den invloed der algemeene natuur.

Daar, waar het celweefsel overwegend is, zijn

vliezen aanwezig, geopend of gesloten, meer of minder vezelachtig en aan de spieren nabijkomend, naar mate eene geringere of grootere hoeveelheid zenuwen zich in dezelve aflat.

§ 160.

Polariteit der zenuwknoopen en der hersenzenuwen, zinszenuwen en bewegingszenuwen, als organen voor de gewaarwording en den wil.

Alleen door de bloot eenvoudige oorspronkelijke tegenstelling van het zenuw- en celweefsel op den laagsten trap van ontwikkeling, blijft de innerlijke grondwerkzaamheid van het dier een eenvoudig donker gevoel en flauwe zelfbewustheid, met eene eenvoudige beweging, zoolang niet eene nieuwe tegenstelling in de zenuwen zelve, als eene hoogere ontwikkeling, te voorschijn treedt. Deze nieuwe tegenstelling onder de zenuwen kenteekent zich in de zenuwknoopen, die meer behooren tot het vegetatieve gebied, en in de hersenzenuwen, die meer voor het hooger zinnenleven zijn bestemd. De lagere diersoorten hebben nog enkele zenuwknoopen in de huid en in de vaten, zonder bepaalde rigting, vervlochten. Deze zijn nader aan de natuur der planten en van meer geringe gehalte. Zoodra zich echter een kennelijk ruggemerg vormt en de hersenen zich ontwikkelen, begint ook een hooger dierlijk kenmerk en een positief zenuwleven. De eigenlijke geleiders en organen van het licht worden eerst de hoogere, straalvormige, regtlijnige zenuwen, die nu

tot de zenuwknoopen in verhouding komen als positief tot negatief. Hoe volkomener nu de hersenen in vorm en menigte aan innerlijke werktuigen met derzelver straalvormige zenuwen zich ontwikkelen, des te volkomener en te meer afgescheiden treden de uitwendige zintuigen te voorschijn, waardoor het dier zich eerst regt duidelijk van de lagere plantennatuur onderscheidt en als afgezonderde eenheid in subjectieve zelfstandigheid, tegen over de buitenwereld optreedt.

Deze subjectieve zelfstandigheid nu bestaat daarin, dat het dier, door middel van de zintuigen, de buitenwereld objectief kan gewaar worden, aanschouwen en zich voorstellen als iets uitwendigs, dat van hetzelfde afgescheiden is. Deze voorstellingen, door een meerder of minder duidelijk bewustzijn vereenigd, brengen beelden voort, die het inwendig gevoel of aangenaam of onaangenaam aandoen. Uit dit gevoel, als uit het middenpunt van buiten naar binnen en van binnen naar buiten, ontstaan de neigingen, en het streven, om terugtewerken op de objectieve voorwerpen, die aanschouwd worden door de zinnen. Dit nu geschiedt van binnen naar buiten door den wil, door middel der zenuwen en werktuigen, die de beweging voortbrengen. Gewaarwording en aanschouwing der objectieve wereld, en vrijwillig subjectief terugtewerken op dezelve, is het hoofdkenmerk der hoogere diersoorten.

De mensch bezit het hoogste aanschouwings- en wilsvermogen. Wij hebben daarom, buiten en behalve de oorspronkelijke zenuwen en werktuigen tot groeiing, voeding en herstelling, nog een dubbele rei van zenuwen en werktuigen voor de zinnen en

de beweegkracht der hoogere diersoort, die allen in tegenovergestelde wederkeerige rigtingen in werkzaamheid worden gebracht; de zinnen door de buitenwereld, en de bewegingswerktuigen door den subjectieven innerlijken wil, die beiden in hun middenpunt afhankelijk zijn van een geestelijk, beiden beheerschend beginsel.

Alleropmerkelijkst gaat de ontwikkeling en volmaking der zinsorganen gelijken tred met die der werktuigen tot beweging. Waar de scherpste zintuigen zijn, is ook de kunstmatigste beweging tevens. Hoe volkomener daarom het dier in beide opzigten is, des te hooger verheft het zich als positieve, vrije, onafhankelijke zelfstandigheid boven de lagere, ten hunnen opzigte negatieve dieren en de aan hen geheel tegenovergestelde plantenwereld. De mensch heeft de meest ontwikkelde scherpste zintuigen en dus ook de meest vrije kunstmatige beweging.

§ 161.

De hoofdafdeelingen der zinnen en der beweging.

Hoofd, borst en onderlijf.

De zins- en bewegingswerktuigen verdeelen zich weder in twee hoofdafdeelingen, waarin beiden als het ware uit één gemeenschappelijk middenpunt worden bestuurd. De zinnen, gelijk een spiegel aan de hersenen tegenovergesteld, strekken zich allen naar buiten uit tot de uiterste lichaamsdeelen en worden louter door zinszenuwen begeleid, zoover het zintuig zelf geen bewegingswerktuig is. De beweging geschiedt willekeurig van de hersenen uit met de straalvormige beweegzenuwen door de spieren. Het hoofd, als de

vertegenwoordiger en de zetel tevens van het hooger zenuwleven, van de gewaarwording der zinnen en de beweging van den wil, en het onderlijf, als de vertegenwoordiger en de zetel van het plant- en cel-aartig herstellingsleven, vormen in derzelver midden, even als de zenuwen en het celweefsel de spieren, eenen derden zetel, en deze is de romp en bijzonder de borst, die deswege tusschen beiden en uit beiden bestaande, representant en zetel is der spieren en der beweging. Te midden dezer ligt *het hart*, als middenpunt der spieren en der beweging en als de levendige uitdrukking tevens der uitzetting en zamentrekking (§ 159). Het hart vormt, als het ware, den overgang (ist der Indifferenz-punkt) van het zenuw- en herstellingsleven en is alleen het eigendom der hoogere diersoorten. Hoe volkomener het hart is, des te hooger rang bekleedt het dier en des te meer ontwikkeld en vrijer is hetzelve. De mensch heeft het meest volkomen hart.

Terwijl nu de aanschouwing der objectieve wereld van buiten naar binnen door de zintuigen, en de subjectieve wilsbepaling van hetgeen aanschouwd wordt van binnen naar buiten tot stand komt door de willekeurige bewegingswerktuigen, zoo ontmoeten elkan-der zin en beweging met derzelver werktuigen als polariteiten. Het hersengestel, als het hoogste verligchamelijkte lichtorgaan, wordt voor de aanschouwing en den wil het centraalorgaan. Gelijk de aanschouwing en de wil bepaald worden door tegenovergestelde rigtingen, zoo leiden de zinszenuwen, door uitwendige objectieve prikkeling opgewekt, de gewaarwordingen naar de hersenen; de bewegingszenuwen, door inwendige subjectieve bepalingen gedreven, voeren de beweging naar de spieren.

Hoe meer nu genoemde organen bij de dieren ontwikkeld zijn en hoe menigvuldiger derzelver aantal is, des te vrijer en zelfstandiger worden zij als subjectieve eenheden (eene besloten wereld op zich zelve); des te helderder aanschouwen zij de menigvuldigheid der objectieve verschijnselen en met des te grooter zelfbewustheid hebben zij terugwerking met een' bepaalden wil op de buitenwereld.

De volkomene afwezigheid of werkeloosheid der zinnen is een bewustelooze slaap; eene trage werkzaamheid en zinsontwikkeling is de droom; eene vrije van alle zijden opgewekte zinswerkzaamheid levert het helder bewustzijn in wakenden toestand. De plantenwereld, geheel van zinnen ontbloot, leeft daarom steeds in eenen bewusteloozen sluimer; de dieren, met traag ontwikkelde zinnen, droomen met meerdere of mindere bewustheid; de mensch echter, in een hoogen zin des woords begaafd met allezins ontwikkelden zin, waakt eigenlijk eerst met volledige zelfbewustheid.

§ 162.

Het instinct.

Ofschoon het dier als bewerktuigde eenheid, hoe onvolkomen ook tegen over de uitwendige natuur, als een leven op zich zelf staat, en zich naar de verhoudingen der zintuigen en bewegingsorganen tegen over dezelve handhaaft, zoo blijft het niet te min, ook bij de volkomenste bewerktuiging, toch altijd van de buitenwereld zeer afhankelijk. De openbaring dier afhankelijkheid is echter zeer verschillend. Bij de la-

gere diersoorten, waar de zintuigen nog weinig ontwikkeld zijn, veroorzaken de aandoeningen van buiten opgewekt, in den nog sluimerenden toestand des gevoels, ook zeer duistere gewaarwordingen. De dieren evenwel kenmerken hunne afhankelijkheid van dezelve door menigerlei zeer bepaalde bewegingen en levenskenteekenen, dat is het, wat men *instinct* genoemd heeft. Het instinct openbaart zich in het algemeen als uitdrukking der wederkeerige verhoudingen van alle deelen der natuur, en het wordt in alle hare rijken aangetroffen als een veelvoudig gebroken lichtstraal en eene de gansche schepping doorzwevende grondkracht, in de onbewerkte krachten der aantrekking en afstooting; in de verwantschap der stof; in het plantenleven; in de zielen der dieren en in den menschelijken geest 1).

In de hoogere streken van het dierenrijk bieden de meer ontwikkelde zinnen ook helderder beelden, en eene klaardere zelfbewustheid verdringt meer en meer het duister instinct. In de menschelijke rede, als het toppunt der dierlijke schepping, bereikt de gewaarwording in zelfbewustheid haren hoogsten wasdom. De rede is de hoogste wetenschap van het subject in deszelfs verhoudingen tot de buitenwereld. De rede is het vermogen der ideale aanschouwingen en de wetenschap uit beginselen. Dezelve is den mensch alleen hier beneden eigen en hem van boven als bovenzinnelijke gave geschonken van God.

Het instinct in den gewonen zin des woords is alzoo eigen aan het geheele dierenrijk, maar in vorm verschillend, overeenkomstig den trap van ontwikkeling;

---

1) Verg. WILBRAND über Polarität der Natur.

waarop het dier staat. De lagere diersoorten, die geene afzonderlijke zintuigen bezitten, ondervinden slechts de algemeene uitwendige indrukken der natuur, zoo als b. v. de veranderingen in den dampkring, de weêrwijkers. Bij hoogere ontwikkeling en scherper afscheiding der zinnen ontstaat ook eersleen bepaalder gevoel en eene levendiger voorstelling van den zinnelijken toestand, en even daardoor ook eene kennelijker openbaring naar buiten. Van daar dat zoo bewonderde instinct en die ingeschapen kunstbegeaafdheden van verscheidene, met meer ontwikkelde zinnen toegeruste dieren, als b. v. bij de bijen, de bevers enz. Waar echter de van alle zijden ontwikkelde zinnen op een ruim veld van voorstellingen worden gevoerd, en aan den geest eene uitgebreide werkzaamheid aanbieden, daar wordt het instinct als instinct des te zwakker. De gezonde, wakende, zich zelve bewuste mensch bezit deswege het geringste instinct, althans in den dagelijkschen zin des woords.

§ 163.

Verscheidenheid der instincten. Ruimte en tijd hebben op het instinct geen invloed.

Al naarmate nu de zin en de voorstelling van het dier bepaald wordt op eenig voorwerp, waardoor het in verhouding staat tot en afhankelijk is van den invloed der natuur; al naarmate b. v. veranderingen in de jaar-en weêrgetijden, door het gevoel in het algemeen worden ondervonden, uiten de dieren hun onderscheiden instinct hetzij in het bouwen hunner nesten en graven hunner holen, hetzij in

hunne verhuizingen of in het zoeken hunner levensbehoefden enz. Het instinct heeft echter geene afgebakende grens in verhouding tot tijd en ruimte. Dit levert ons reeds het bewijs op van de wederkeerige levensbetrekking tusschen de bewerktuigde dierenwereld en de haar omringende natuur in het algemeen, en tusschen de bijzonder tot dezelve in betrekking staande voorwerpen, ofschoon ook verre verwijderd. Dit verschijnsel vindt deszelfs grond kennelijk daarin, dat bij uitstekend gevormde en afzonderlijk werkzame zinnen, terwijl andere nog in een' staat van geringere ontwikkeling als het ware slapen, de verstrooiing geringer en de voorstelling van het voorwerp te levendiger is, de ziel hare volledige opmerkzaamheid op hetzelfde vestigt en alzoo een hoogen graad van duidelijkheid erlangt. Daardoor worden de driften en neigingen en iedere beweging, die daarmede in betrekking staat, vaardig en juist in werkzaamheid gebragt, zonder de verhoudingen zelve tot helder bewustzijn op te voeren en tevens zonder de nabijheid of de verte, de ruimte en den tijd, te missen. De wederkeerige betrekking toch, of liever de levenssympathie, strekt zich over het algemeene in eene bepaalde rigting uit tot het bijzondere (§ 156), en in de ruimte is alles tot eene eenheid zaamverbonden, gelijk de tijd slechts voortdurende ontwikkeling der vormen is (§ 149). Het plaatselijke en tijdelijke is voor al wat leeft in het algemeen nooit begrensd, dewijl niets, wat leeft, eene geheel zelfstandige afgesloten sfeer bezit.

Ook de mensch heeft een instinct.

Hoe volkomen ook en van alle zijden de zintuigen der dieren van hooger rang ontwikkeld worden en verre verheven zijn in instinctsvermogen, zenuwstelsel en algeheele organisatie boven de planten en de mindere diersoorten, zoo is het hun echter ondoenlijk, zich onafhankelijk te maken van de buitenwereld en zich aan den afwisselenden invloed der natuur te onttrekken. Die duistere instinctsgewaarwordingen blijven ook het meest ontwikkelde dier, ja zelfs den mensch niet vreemd, als de sprekende tolken eener al wat leeft en ademt omvattende en zaamverbindende sympathie. Ook in het volmaaktste organisme vinden wij in de afzonderlijke streken de lagere stelsels uit het dierenrijk, die als het ware daar hun eigendommelijk leven voortzetten, b. v. het plastisch negatieve, donkere plantenleven en dat der lagere diersoorten in de onderbuik. Zelfs het volmaaktste organisme wordt nog van alle kanten bestreden door de omringende natuur, in deszelfs zelfstandigheid zoo ligtelijk gehinderd en door krankheden als tot lageren trap afgevoerd.

Ja, ook het volmaaktste schepsel op aarde heeft noodig, dat het tot zijn eigen onderhoud in zijne werkzaamheid eene schrede rugwaarts moet doen en het schouwtooneel der uitwendige waarnemingen verwisselen moet met eenen lijdelyken, negatieven toestand, in den slaap. Hierdoor worden tevens de openbaringen van zijn leven naar buiten van de verhoudingen tot de buitenwereld meer afhankelijk, en

geraken als in eene andere stemming, zoodat wij ook bij slapende menschen veelvuldige vatbaarheid waarnemen voor uitwendigen invloed en vaak de verscheidenste gewaarwordingen en instinctmatige kentee-kenen kunnen opmerken, b. v. de onderscheiden trek naar spijs of geneesmiddel, menigvuldige idiosynkra-siën, trek in of afkeer van voorwerpen, dieren, menschen enz.

In den slaap en in de ziekten zinken de hoogere diersoorten en ook de mensch, in organisch-physisch opzigt, van derzelve individuele zelfstandigheid, op een lageren trap terug, en met het verlies eener alle-zins wakende werkzaamheid der zins- en wils-orga-nen ontstaan vaak afzonderlijke sterke te voorschijn tredende instincten. Door dezen terugtred veranderen ook kennelijk de polariteitsverhoudingen. De waken-de, gezonde mensch verkrijgt een positief overwigt over den slapenden en den in negatieven toestand zich bevindenden kranke.

§ 165.

Overgang tot het volgende.

Na deze algemeene voorloopige wenken, zullen de wederkeerige verhoudingen der menschen in het bijzonder en de aard van den wederzijdschen invloed door het magnetismus begrijpelijk worden.

Dewijl ik echter tot de verdere opheldering van den wederkeerigen invloed, het rapport, de sympathie en den slaap overga, moeten wij eerst nog den mensch als individualiteit eenigzins nader in verbinding met hetgeen wij in de vorige §§ hebben in het midden

gebracht, ten opzichte zijner betrekkingen tot de buitenwereld, in overweging nemen.

EERSTE DEEL.

NATUURKUNDIGE VERKLARING.

§ 166.

De mensch is het volmaaktste schepsel op aarde.

Onder alle schepselen dezer aarde bezit de mensch het meest volkomen organisme; de meeste verscheidenheid van organen is zijn deel; bij hem is de sterkst sprekende tegenstelling van zenuwen en celweefsel, zenuwknoopen en hersenzenuwen; in de meest afgesloten zetels van hoofd en borst draagt hij de scherpste zintuigen en de meest krachtige hefboomen tot beweging en werkzaamheid; eene vrije en verstandelijke zelfbewustheid verlicht bij de geringe mate van instinct, hem eigen, zijne paden en hij voelt zich door een hooger voor gevoel in gemeenschap met het geen bovenzinnelijk is en boven deze aarde verheven. Zoo verschijnt hij als heerscher over alle schepselen hier op aarde, en wanneer het stof zich in hem tot de heerlijkste vormen ontwikkelt en zijne vermogens in al hare menigvuldigheid en kracht te voorschijn komen, dan vereenigt hij alle kracht als eene wereld op zich zelve in zich en plaatst zich daardoor op het standpunt der hoogste en meest vrije zelfstandigheid, schier tegenover de geheele objectieve

wereld , beheerschende in positieve werkzaamheid alle bewerktuigde schepselen, en , als heer der aarde , winst doende met alle krachten der natuur.

§ 167.

Zijne afhankelijkheid van de algemeene natuur.

In weerwil van dien hoogen trap zijner volkomenheid , is niettemin alle die heerlijkheid des menschen aardsch ; en als lid van het algemeen organisme blijft hij als een afhankelijk wezen begrepen in de natuur als aller moeder. Niet minder dan bij al wat een bewerktuigd schepsel heeten mag , openbaart hij , met de natuur en in het bijzonder met zijnen evenmensch , zijne sympatische betrekking , en ofschoon door zijn zelfstandig leven schijnbaar afgescheiden , blijft het hem ondoenlijk de banden geheel los te maken , die hem aan de hem omringende wereld verbinden. Als schepsel der natuur , ondervindt hij met de planten en de dieren desgelijks haren invloed , is deelgenoot met deze aan hetzelfde stof , slechts in heerlijker vorm , en betoont zijne verwantschap zoolwel aan de planten als aan de dierenwereld in zijn geheele zamenstel , met name in de twee verschillende zetels , hoofd en onderlijf ; in het laatste door de voedings- en herstellingsorganen ; in het eerste verbonden aan de borst door de zins- en bewegingswerktuigen. Zoo deelt hij ook met deze de algemeene sympathie der natuur en het instinct , in menig opzigt zelfs in grooter mate , daar hij door het plantaardig herstellingsleven zelf de verhoudingen der plantennatuur met zich draagt en door zijn hooger zenuw-

leven eerst regt geschikt wordt, met bewustzijn in sympathie te komen met vreemde werelden en hooger en geestelijken invloed, en alzoo zijne betrekking en verhouding oneindig uit te breiden.

Door de vereenigde gemeenschap des menschen aan het planten- en dierenrijk, draagt hij tevens de polariteits-verhoudingen van beiden in zich. Hij is door zijne plantennatuur meer lijdelijk onderworpen aan uitwendigen invloed, zoo als blijkt uit de gewaarwordingen, die hij door weersveranderingen, bij koorts, bij aanstekende ziekten enz. ondervindt, die kennelijk meestal de voedingsdeelen aandoen en begunstigd wordt bij slaap en bij ziekte. Het dierlijk instinct vertoont zich bij hem niet minder, vooral bij ongesteldheid, blijkens den trek en de lusten, alsdan in hem merkbaar; terwijl menigeen, ten gevolge zijner individuele bewerktuiging, bepaalde neiging tot of tegenzin van het een of ander heeft, al is het niet in zijne onmiddellijke nabijheid.

Wij hebben dus den mensch tweeledig te betrachten, zoowel physisch als psychisch. Daar is in hem eene lagere stoffelijke en eene hoogere ideale zijde te beschouwen, en aan die beide zijden ontwikkelingen, polariteitsverhoudingen, wederkeerige werkingen en instincten. Het stoffelijk lagere staat tot het hoogere ideale ook hier als negatief lijdend tot positief handelend en bepalend; even zeer als de mensch, die tot een lageren trap terug zinkt in den slaap en in ziekte, tot den gezonden in negatieve verhouding afhankelijk wordt, terwijl deze positieven invloed op hem uitoefenen kan. Hierdoor zullen ons de verschijnselen der wederkeerige werking van het dierlijk magnetismus en in de allereerste plaats vooral de in-

vloed van den magnetiseur op den patient helderder worden.

§ 168.

Bestaat er een organische aether?

De verschijnselen der magnetische wederkeerige werking, ja zelfs de gemeenschap tusschen ligchaam en ziel worden in het algemeen toegeschreven aan eene onzichtbare zenuwsfeer, eenen zenuwgeest, waarbij men een' zoogenaamden æther als geleider aanneemt. Dit verdient ons naauwlettend onderzoek.

Deze æther wordt geacht eene zeer fijne vlugtige vloeistof te wezen, overtreffende in fijnheid en het licht en de electriciteit, en tevens als onmiddelijk werktuig, als ætherische zelfstandigheid, als algemeene wereldæther (*Organon Dei*), het dualismus tusschen natuur en geest, ligchaam en ziel als een zenuwæther te wijzigen, den overgang daarstellende tusschen alle aan zich onderling tegenovergestelde dingen. Zoo worden dan ook de werkingen van het magnetismus tusschen den geneesheer en den patient in het rapport, in de sympathie enz. door dezen stroomenden en de krachten opwekkenden æther verklaard. Deze levensæther doordringt iedere zelfstandigheid, schiet deszelfs stralen uit met onbegrijpelijke gezwindheid, zoo vaak de wil dien drijft; daarboven is het de wilskracht van den magnetiseur, die den wil van den slaapwakende nog versterkt om den zenuwæther als een' bode uit te zenden, ten einde kondschap in te winnen uit verwijderde oor-

den 1). JEAN PAUL verdedigt evenzeer het ætherisch ligchaam, maakt echter daarbij de opmerking, dat men zich dien æther niet moet voorstellen door eene grof zinnelijke vergelijking als een laatst allernaauwst zielsomkleedsel met ingeboorde openingen der zinnen, ten behoeve van het ingekiste ik, neen! even als bij het licht en bij iedere kracht, zoo moet hier eene organische ineensmelting iederen geometrischen vorm buitensluiten. Het aardsche ligchaam alleen is de potaarde, waarin het ætherisch ligchaam wortelt als de bloem, en inzuigt al wat tot haren wasdom noodig is, zoowel sap als fricht en lucht. Dat vermoedelijke ætherligchaam moet ook deszelfs gevoelsomtrek hebben, en niemand vermag de vlugtige grenzen en omtrekslijnen dezer bewerktuigde krachten af te bakenen. Wie zal bepalen of de eene zenuwgeest aan het uiteind van den bewogen spier vernietigd wordt, en zich niet verder uitstrekt, of wel de ander bij het begin der aangedane zenuw als een gevangene wordt bewaard? Ja zoo werkelijk het reukbolletje reeds wordt omgeven als door een dampkring van lucht, zoo late men zich toch niet op het dwaalspoor brengen door den blik over die fijne lichamen te benevelen ten gevolge van vergelijkingen met de grovere lichamen, welke zich tot eene bepaalde vastigheid en rust zamentrekken. Deze fijnere toch, zoo als warmte, electriciteit, licht, handhaven hunnen vorm niet, maar bestrijden dien veel eer, en kennen geene grenzen in omtrek en uitbreiding dan de oneindigheid. Neemt men alzoo voor het ætherisch ligchaam ook eene ætherische atmos-

---

1) MEIJER t. a. p.

feer aan , zoo als de gevoelsatmosfeer bij het aard-
sche ligchaam , zoo zullen daardoor vele magnetische
wonderen , zoo niet verklaard , dan toch eenstemmig
wezen. Zoo zou de speelruimte zijn aangewezen ,
waarin de magnetiseur en de patient met hunne æthe-
rische lichamen zich tot organische mededeelingen
en verzwakkingen zamenvatten. Want niet slechts
de magnetische geneesheer en zijn patient leven nu
met elkander in een gemeenschappelijk ligchaam ,
zoo dat zij elkanders krankheid en geneesmiddelen
deelen ; niet slechts vermag de arts den gezonden ,
die hem aanraakt , met zich en den patient in den-
zelfden ætherkreits op te nemen , maar de werkelijk
gemeenschappelijk gemagnetiseerden leven in hunnen
helderslaap vereenigd , sprekende en zich verheugen-
de nevens en in elkander , en de een voedt en be-
vestigt door zijnen slaap den slaap des anderen 1).

§ 169.

Bewijzen.

De bewijzen dezer æthertheorie zouden deze zijn:
1.) dat ieder geschapen wezen naar deszelfs aard eene
atmosfeer rondom zich heeft , waardoor het op ande-
ren werkt ; 2.) bestaan er kennelijke uitstroomingen
van licht , niet slechts bij onbewerkte , maar ook
bij bewerkte schepselen en bijzonder bij de men-
schen. Helderzienden b. v. bemerken een zeker lichen
van den magnetiseur aan hoofd , vingertoppen enz.
In zoo verre het positief werkzaam beginsel wordt toe-

---

1) Museum , § 23.

geschreven aan de zenuwen, als lichtorganen, en in zoo verre de menschelijke organen en de hoogere diersoorten met zenuwen zijn toegerust en door dezelve zichtbaar op anderen ook in de verte positief werken kunnen, in zoo verre zou de zenuwsfeer geenszins kunnen geloochend worden 1). In zoo verre echter de wederkeerige werking op elkander ook waargenomen wordt bij de planten en de lagere diersoorten, en in zoo verre naar de nieuwste waarnemingen die werking kennelijk is tusschen menschen en planten, ja zelfs tusschen minerale stoffen wederkeerig plaats grijpt, zouden deze æthersfeeren boven allen twijfel verheven zijn.

§ 170.

Levenssfeer en bewijzen voor eenen algemeenen wederkeerigen invloed. Geen verband door middel van de stof; louter polariteit.

Wanneer nu eens deze aangenomen zenuwsfeer niet toereikend ware voor alle verschijnselen, omdat niet overal, waar wederkeerige invloed aanwezig is, zenuwen gevonden worden, hoe zou dan die wederkeerige invloed der schepselen op eene andere wijze kunnen worden verklaard? Het woord *levenssfeer* is, om die algemeene wederkeerige werking uit te drukken, gewis veelomvattender en beteekenisvoller dan *zenuwsfeer*, als men toch eenmaal het woord

---

1) B. v. bij electrische visschen (*Raja torpedo*, *silurus electricus*, *Gymnotus*, *Trichurus electricus tetrodon*, *anguilla etc.*), bij de Amerikaanse slangen, die door hun blik de vogelen in hunnen bek tooveren.

en het begrip van *sfeer* behouden wil; want leven is toch overal en alle wezens in de natuur zijn levend. De levensteekenen alleen verschillen en zijn naar de individuele gesteldheid zwakker of sterker. Daar voorts de gansche natuur, naar ons physiologisch inzicht, in eene eindeloze beweging is (§ 149), en ieder natuurwezen, gelijk wij zagen, een positief en een negatief karakter bezit, zoo volgt hieruit allezins: 1.) dat er een algemeene wederkeerige invloed tussohen alle natuurwezens bestaat; 2.) dat ieder dezer in het bijzonder met deszelfs positief karakter op het negatieve van een ander werkt en wel de hoogere op de lagere en ook, omgekeerd, de lagere op de hoogere, zoodat dieren op planten en desgelijks planten op dieren invloed uitoefenen; 3.) dat de hoogere natuurwezens in hunne meerdere ontwikkeling krachtiger, vrijer en bepaalder positieven invloed hebben op de lagere, en 4.) dat de wederkeerige werkingen zelve door het begrip der levenssfeer allezins begrijpelijk worden, zonder dat wij juist de toevlugt tot eene zenuwsfeer behoeven te nemen.

Dewijl nu het positieve en negatieve leven der natuurwezens bestaat uit werkzaamheden en krachtsverhoudingen (§ 155), die uit de afwisselende beweging aller dingen voortspruiten, waardoor de beweging van ieder deel afzonderlijk de beweging van het andere bepaalt, zonder dat uit dit laatste iets terugstroomt; dewijl kracht en stof niet hetzelfde zijn en niet tot elkander staan als object tot object, maar als subject tot object; dewijl de kracht ook geenszins een product der stof is en er in het algemeen geene stof is zonder kracht en de krachten echter kennelijk zonder stofverbreiding werken in de verte,

als het licht, de electriciteit, het magnetismus, de aantrekking en afstooting enz., zoo volgt hieruit op nieuw 1.) dat de wederkeerige werkingen ook zonder stoffelijken overgang, gevolgelijk zonder vloeistof, of een' verbindende æther kunnen worden verklaard uit zuivere polariteitswetten. Men zou toch ook de hoogere geestelijke wederkeerige werkingen der instincten en voorgevoelens enz. wel moeilijk op eene aanneemelijke wijze kunnen verklaren door de æthertheorie; daar, nevens de physische wereld der lichamen, die ruimte beslaan, ook nog eene andere wereld, die der geesten bestaat, die vrij en onafhankelijk over stof en ligchaam heen hare werkzaamheid uitoefent, die echter ook ingrijpt in de ligchamelijke wereld en met dezelve tot openbaring van zich zelve in noodzakelijke wederkeerige betrekking treedt.

§ 171.

Over het wezen der krachten. Derzelve verschil, naar mate van de beweging der sterkte, den spoed en de rigting. Geene kracht zonder stof.

Wanneer wij ons eerst een duidelijk begrip van het wezen der krachten vormen, zullen wij een helderder inzicht verkrijgen in de wederkeerige werkingen over het algemeen en meer bijzonder over het werken in de verte.

Kracht is beweging der dingen, en wel of eene meer inwendige, of meer uitwendige, (§ 149). Nergens bestaat in de natuur eene volstrekte rust, en waar men deze rust veronderstelt, daar is de kracht

slechts verborgen ; daar heerscht bij de stille onzichtbare innerlijke beweging slechts eene schijnbare rust. De beweging in den gewonen zin des woords is voorttrilling , uitbreiding in de ruimte der innerlijke beweging , als uitwendig verschijnsel , en deze voortgang verschilt in sterkte , spoed en rigting. De uitwendige krachtverschijnselen , als zichtbare bewegingen , zijn verschillend in aard en soort , al naar de lichamen , van waar zij uitgaan. Geene kracht toch is iets , wat uit zich zelf bestaat en aan het stof wordt toegevoegd , en geene stof is op zich zelve en in zich zelve onbewogen of dood , maar ieder ligchaam bezit deszelfs eigendommelijke en van zich uitgaande kracht. Dit heeft zoowel in de bewerktuigde als onbekerktuigde lichamen plaats. De strekking en het resultaat dezer krachtsbewegingen zijn echter de aantrekkings- en afstootings-verschijnselen. Krachten werken op krachten en wel op derzelve specifieke stof.

De tot nu toe opgegeven stellingen zijn onwederlegbare grondstellingen der natuurkunde. Met de eerste oorzaken der krachtbewegingen , en met de daaruit afgeleide gevolgen der werkelijke verhoudingen bij de verschijnselen der aantrekking en afstooting is het anders gelegen. Zooverre het eerste aangaat , vermag de natuurkunde in het algemeen nergens de eerste oorzaken aller verschijnselen aan te wijzen ; het is ook hare taak niet , zich daarmede in te laten. Wat de afgeleide gevolgen betreft , deze zijn het , tot wier opheldering de natuurkunde allezins hare pogingen moet in het werk stellen , en zeker verdient hier die hypothese den voorrang , die de meeste bewijzen van waarschijnlijkheid oplevert ten opzichte dier verhoudingen , hetzij dan voor eene

middelijke overdraging der krachten door middel van de stof, hetzij voor eene wederkeerige krachtswerking zonder middel van de stof. De vraag is dan nu deze: zal de theorie, die den æther tot geleider stelt, of zal de polariteitsleer in dezen zegevieren?

§ 172.

De grond der aantrekking ligt in de deeling van het geheel en in het streven naar wederkeerige aanvulling.

De verhoudingen der zwaartekracht en die der voortstuwung (§ 155), zijn gegrond op inwendige en uitwendige beweegkrachten.

De grond zelf echter van alle wederkeerige werkingen is gelegen in de deeling van het geheel, en in het streven der deelen, om ieder afzonderlijk een geheel uit te maken.

De aantrekking is de algemeene grond van bepaling tot wederzijdsche vollediging der gedeelten, daar ieder deel voor het geheel, d. i. voor alle de overige deelen, onmisbaar is. Het tegenovergestelde vindt plaats bij de ontbinding van het geheel tot de gedeelten. Derhalve kan hier bij de inwendige beweging, gelijk bij de naar buitenwerkende kracht, geene sprake wezen van eene bijzondere stof, die de krachten door de deelen heen en weder voert van en tot het geheel. De *deelen* en het *geheel* zamen zijn het, die hier *het alles*, om mij zoo uit te drukken, vervullen; zij zijn dus ook de geleiders hunner eigene krachten. De krachten evenwel zijn onstoffelijk. De beweegkrachten van het licht en de warmte, de elec-

tricieit en het magnetismus kunnen geene stoffen zijn ; zij zijn de openbaringen der aantrekking en afstooting bij het streven tot vollediging en verdeeling van stoffen , *overeenkomstig de grootte en de zamenvorming harer massa's*. Daar nergens in de natuur eene ledige ruimte aanwezig is , en alles door de bepaalde massa's is vervuld , zoo kan ook tusschen deze niets vreemdsoortigs heen en weder vloeijen , en de æther , hoe fijn ook van stof , vindt nergens hare plaats. Door denzelfden wordt ook niets meer opgehelderd , dan hetgeen , door het tot hiertoe door mij beweerde , reeds opgehelderd is. Wanneer toch de æther andere stoffen in beweging brengt en van dezelfde wederkeerig bewogen wordt , zoo is het ook kennelijk , dat de stoffen in derzelver kleinste deeltjes even zeer bewegelijk zijn , als de æther zelf , en dan immers behoeven wij geen æther , om de innerlijke bewegingen der stof te verklaren , die de ruimte inneemt , of daaruit het licht , de magnetische kracht en iedere kracht in het algemeen onmiddelijk af te leiden. Overigens heeft NEWTON reeds toegegeven , dat het licht bloot een bewegingsverschijnsel en geenszins werking eener afzonderlijke stof kan wezen. Geëlijk dus bij het licht , het magnetismus , de toonen enz. geene stofuitstrooming en geene stof de krachten door het ruim voert , maar de bewegingen der krachten voortklinken door de vervulde en alom door trillingen en golvingen zelve bewogen ruimte , zoo behoeven wij hierbij geene krachtwerking tot geleider , hetzij in de nabijheid , hetzij in de verte ; wij hebben ons slechts aan de bekende polariteitswetten te houden. Wij nemen dus geen' æther aan , die ons evenmin bekende wetten aan de hand geeft , als dat de

æther zelf ons bekend wordt. Overal heeft echter eene wederkeerige opwekking der krachten plaats. Wij moeten hierbij voorloopig opmerken, dat de geest eene zelfstandige tegenstelling vormt ten opzichte der natuur, en dat de wederzijdsche opwekking van geesteskrachten en natuurkrachten oorzaak of gevolg wezen kan van verschijnselen; en dat in het bijzonder de krachten van den geest niet uitgaan van stoffen en ook niet door de wetten aan tijd en ruimte beperkt worden, zoo als de natuurkrachten.

§ 173.

De werkingen in de verte zijn te verklaren uit polariteitswetten.

Op den grondslag dezer stellingen, die wij hier niet verder behoeven te ontwikkelen, mogen wij nu bouwen en uit dezelve gevolgen afleiden over de wederzijdsche werking en den invloed in de verte; over de beteekenis der levenssfeer en de verschillende aanduiding der krachtsoorten. Daar het positieve werkzame, zoo als de voortstuwende kracht, overeenkomende met het licht, bij de hoogere dieren en bijzonder bij den mensch, als het ware organisch wordt in de zenuwen; daar dit positieve werken geschiedt door het werkzaam onstoffelijk beginsel van den wil, door de hoogere hersenzenuwen en door de spieren; en daar kracht en wil, wel opwekkend, bepalend maar niet één is met de stof, ook naar buiten werken en zich uitbreiden kan in de ruimte, zoo als men dit in organen der dieren, bij de magnetische verschijnselen en bij het hoogere hersenleven

kan zien in de als het ware geestelijke besmetting, zoo volgt hieruit: 1.) dat die zenuwsfeer niets ongerijms bevat, als men daarbij aan geen overdragen van stof en geen heen en weder vloeijen van een' zenuwæther denkt, die toch altijd, al zoeken wij ons dien nog zoo fijn, *stof* is, maar als men door die zenuwssfeer in den gewonen zin des woords eene zenuwwerking van polariteitsverhoudingen verstaat; 2.) dat de hogere diersoorten en vooral de gezonde mensch met het volkomenst zenuwstelsel en met den krachtigsten wil het meest geschikt is, om op wezens van minderen rang, zoo als b. v. bij het dierlijk magnetismus, op zieken en slapenden invloed uit te oefenen; 3.) dat deze invloed, zelf opgewekt door onstoffelijke kracht of door geestelijken wil, zich ook uitstrekt tot in de verte, en zich te kennelijker openbaart naarmate het zenuwstelsel in deszelfs organische ontwikkeling overwegend is over de lagere organen der herstellingsstof in de cellen en spieren. Dit wordt duidelijk bij de waarneming der electricke vischen, die toegerust zijn met een rijk zenuwtoestel, schier geene knopen hebben, behalve de kleine vinnen ook geene leden tot de beweging en zeer zwakke spieren, waardoor zelfs de organische stremmingen wegvallen, zoodat de overwegende positieve zenuwkracht zich eerst buiten het ligchaam ontwikkelt; 4.) dat men voor de uitoefening van invloed op zekeren afstand geene bepaalde grenzen kan opgeven, omdat *vooreerst* in het groot geheel der natuur reeds eenmaal, ten opzichte der ruimte, volgens het begrip der beweging (§ 149) en dat des levens (§ 151) eene alom ingrijpende wederzijdsche werking plaats grijpt; *ten tweede*, omdat de onstoffelijke kracht en

het geestelijk beginsel van den wil aan geene stoffelijke grenzen der ruimte gebonden zijn (§ 171, 172); *ten derde*, omdat dit geestelijk wilsbeginsel in deszelfs vrijheid door aardache beperkte wezens in het algemeen niet kan worden nagespoord en zich als zinnelijk verschijnsel alleen in zooverre ons ter waarneming aanbiedt, als het zich tot openbaring naar buiten bindt aan bepaalde organen, en naar mate van deszelfs grootere of geringere volkomenheid in positieve werkzaamheid stelt; *eindelyk* omdat de physische wereld alleen de onstoffelijke krachten doet verschijnen en geleidt 1).

Het geheele physische leven kan dus worden terug gebragt tot polarische (als electriche) krachtsverhoudingen, en men leert inzien, dat geene stofoverbrenging en geene materiële verbinding noodzakelyk is; alleen hierdoor zullen ons ook, behalven de magnetische verschijnselen, zoo vele andere geheimenissen der natuur begrijpelyk worden, zoo als de voortteling, de sympatische invloed op elkander in de verte, de ziektevoortgangen in vele gevallen en de besmetting enz.

§ 174.

De voortteling.

De voortteling is niets anders dan een werken op elkander van positieve en negatieve polariteitskrachten, het zamenvatten in elkander van twee tegenovergestelde voorwerpen tot ééne eenheid, en

1) Vergelyk hierbij § 163.

geenszins een louter in elkander vloeijen van stoffen , die , mannelijk en vrouwelijk , louter in materieel opzigt door derzelve vereeniging , zonder de behoorlijke krachtsverhoudingen of polariteiten , nooit een nieuw wezen voortbrengen kunnen. Deze polariteiten binden zich echter aan eigenaardig bewerktuigde stoffen , die alleen als geleiders en als middel dier polarische krachten in derzelve vereeniging de kiem bevatten der ontrangen vrucht , die , eenmaal voortgebracht , het versch opgewekt leven als zelfstandige en bewerktuigde eenheid aanvangt. Daar ieder voortgebracht wezen echter eindig is en afhankelijk van de buitenwereld , zoo blijft het ook in deszelfs eenheid zeer beperkt en kan in verstoorden toestand des individuelen levens deze zijne zelfstandigheid meer of minder verliezen , wanneer het b. v. in ziekten aan vreemden invloed onderworpen wordt. In dat geval worden zelfs , doordien de band dezer organische eenheid al te los is geworden , nieuwe polariteiten geboren , en langs dien weg ontstaan , onder de vereischte omstandigheden , nieuwe schepselen , zelfs door oplossing van het oude (*generatio æquivoca*). Wij zien dit op de meest aanschouwelijke wijze bij de algeheele oplossing der eenheid , bij den dood. Alleen hierdoor erlangen wij een volledig overzicht over de voortteling en alle theorien over dezelve , de evolutie , de epigenesis en de *generatio æquivoca* verkrijgen nu eenen gemeenschappelijken grondslag ter verklaring.

Elke voortteling heeft dus tweeledig plaats , voor- eerst : door een polarisch te zamen werken van twee levende , organisch tegenovergestelde individuen ; door het zamentreffen der geslachten in de bekenning ; ten tweede , door het uit elkander vallen eener organi-

sche eenheid in nieuwe tegenstellingen van polarische krachtsverhoudingen, in stoffen, die zich scheiden. In het eerste geval is het eene synthetische voortteling van het hooger bewerktuigd leven in de bevruchting; in het laatste is het, als het ware, eene analytische *ontvruchting* (entgattung) door het vervallen der eenheid in nieuwe, maar vreemdsoortige tegenstellingen. Alleen de laatste voorttelingsaard is eene loutere oplossing eener bewerktuiging tot hare bestanddeelen, of liever een uiteengaan der tot eene massa te zaamgegroeide infusorien (Urthiere), als wanneer de voortplanting slechts het opzettelijk gevolg van den dierlijken dood is, waarbij de bewoner der instortende hut de vlugt neemt.

§ 175.

Sympatische invloed bij planten en dieren.

De wederkeerige sympatische invloed op een afstand bij planten en dieren blijft, wanneer wij een' æther of stofstroom aannemen, onbegrijpelijk, b. v. het gelijktijdig bloeijen van zuidelijke planten en het gisten van den Kaapschen wijn op de noordelijke helft der aarde, gedurende het bloeijen dier planten en van dien wijnstok op den moederlijken grond in het zuiden. Desgelijks het gelijktijdig bevruchten en verhuizen van vele diersoorten te water en te land, niet altijd bepaaldelijk in hetzelfde jaargetijde, maar dan eens vroeger, dan eens later, naarmate vroeger of later de weersveranderingen invallen. Zoo kregen de in Egypte aan de pest genezen Franschen na een aantal jaren de kenteekenen dier ziekte op nieuw,

gelijktijdig met het vernieuwde uitbreken der pest in Egypte, zonder dat het zich echter volkomen ontwikkelde, enz. Alle deze verschijnselen hangen onmiskenbaar af van bijzondere tellurische polariteitsverhoudingen, welke, naar mate zij gespannen zijn op individueel gestemde bewerktuigde of onbekerktuigde snaren, als klinkende zijn.

§ 176.

Polariteit bij het ontstaan en het beloop van ziekten.

Op gelijke wijze worden ons menigerlei ziekten, hetzij idiopathisch, hetzij sympathisch, in hunnen oorsprong en loop begrijpelijk; wanneer b. v. dieren of menschen ter oorzaak van ontstemming der lucht of voortgang der aarde, in gansche streken gelijktijdig in ziekten vervallen, maar ook plotseling weder genezen. In het algemeen ontstaan welligt de minste ziekten door overdraging van stof, hetgeen men minder betracht, dan wel wanneer naderhand zonder stof zoo menige sympatische kuur beproefd wordt, die blootelijk berust op zuivere polariteitswetten. Even als menige ziekte geheel onzichtbaar en op eene anderzins onbegrijpelijke wijze opkomt, in deszelfs beloop geheel onmerkbaar wordt, en met bliksemsnelheid overspringt op andere organen, zoo geschieden er niet zelden geheel onzichtbare genezingen, vaak zonder eenige kritische uitwerping van stoffen; ik zou haast zeggen, door een louter muzikaal zamenstemmen der organische instrumenten.

Van deze organische zamenstemming en indivi-

dule vatbaarheid, om te worden opgewekt, hangen ook de idiosyncrasien, de electrometrische verschijnselen der metaal- en waterwegers, de verschillende aard van werkzaamheid der metalen en der electriciteit bij verschillende personen af, die tevens hunne verklaring vinden uit dezelfde wetten van polariteit. De organische eigenaardige stemming levert tevens den grond der verschillende sympathische verhoudingen bij de magnetische verschijnselen in het bijzonder op. De neiging tot verschillende personen, of wel de afkeer, de aantrekking, zoo wel als de afstooting, berust alleen op eene polarische verhouding van overeenstemmende of zich onderling wederstrevende krachten.

Desgelijks is ook de besmetting door polariteitswetten bepaald. Alle besmetting trouwens is eene onzichtbare werking, die boven de stof is verheven. Zij schiet over in vreemde, aan haar polarisch verwante lichamen; het positieve, het aanstekende trekt het negatieve, het niet besmette, over in deszelfs eigen sfeer, en veroorzaakt door deze vereeniging een' nieuwen aan zich zelven gelijkvormigen levensloop, en dezen noemen wij de besmetting, die met der daad eene volslagene bevruchting is. Wij nemen langs dien weg eene doorgaande wet waar in de bewerktuigde en onbekerktuigde schepping. Het levenlooze ijzer wordt door de polariserende kracht van den magneet aangestoken, en wordt zelf magneet, evenzeer als de ziektevoortgang tot eene bepaalde hoogte den gezonden aansteekt en dezelfde ziekte bij dezen te weeg brengt. Hier kan evenmin sprake zijn van eene zuiver materiele aansteking der stof, als bij de voortteling, hetzij de besmetting haren voortgang heeft door midde-

lijke, hetzij door onmiddellijke aanraking. De stof is alleen de overbrengster van eigendommelijke werkzaamheden. De stof als stof is in haren oorspronkelijken chemischen aard bij den besmetten en den niet besmetten dezelfde. Zij wordt alleen door krachten eigenaardig bewerktuigd en is dan ook alleen in staat, om met leven bezielde lichamen, die met haar in polarische verbinding staan, aan te steken. Het is bekend, dat de pest, de pokken, de schurft, de syphilis, besmettelijk worden door onmiddellijke aanraking der stof. Maar de vraag is hier of het kleinste atoom der smetstof als stof aansteekt, dan wel veelmeer door polarische werking van kracht, die zij ontleent van het subject. Zijn echter alle werkingen werkingen der krachten, zoo zal dezelfde wet wel evenzeer bij de nadere aanraking der stof, als bij het werken in de verte zonder aanraking, geldend wezen.

Wij zagen boven, dat er ook eene zekere magnetische aansteking bestaat, waardoor de enkele nadering en het intreden in den magnetischen kring, de bijzondere hoedanigheid van den gemagnetiseerden overbrengt op andere vatbare menschen, ja zelfs op dieren. Hierdoor ontstaan werkelijk physische en psychische verschijnselen, b. v. het overbrengen van den slaap, de mededeeling van bepaalde gewaarwordingen en crises, de krampeaanstekingen enz., de mededeeling van visioenen, zoo als bij de Schotsche zieners, waarbij door louter toezien voorspellende gezigten ontstonden. Wanneer nu ook eene geestelijke overbrenging bestaat en een geestelijke invloed waargenomen wordt op andere verwijderde personen, zoo wel in wakenden als slapenden toestand, dan immers is hier kennelijk de geestelijke kracht het werkend

beginsel, en het in sympathie gestelde individu wordt door dat werkend vermogen in dezelfde stemming gebragt. Het organisch medegevoel is het post, het gestemde, hetzij door eene physische hetzij door eene psychische kracht verwekt. De polarische krachten worden op die wijze door de stoffen overgebragt op gelijknamige of ongelijknamige lichamen, en stellen dan hare specifieke verschijnselen daar.

Wij zien dus, dat de besmetting, het invloed uitoefenen op een' afstand, de sympathie en het instinct zich reeds laten verklaren volgens physische wetten en krachtsverhoudingen.

§ 177.

Rapport met den geneesheer. Oorzaak der sympathie en der antipathie.

Zoo wordt ons dan uit het beweerde reeds in physiologisch opzigt aanschouwelijk, dat iedere aannadering van menschen onderling eene merkelijke verandering te weegbrengen moet in den werkkring van derzelver polariteiten, ook al slaan wij nog minder ons oog op de gewigtiger geestelijke zijde van ons onderwerp. Reeds iedere onverwachte bejegening roert ons doorgaans als een electricke schok; hoeveel te meer wanneer het verlangen des geestes en de hoop daaraan toegevoegd zijn. Hoe opbeurend is ons de tegenwoordigheid van menschen, die in den bloei hunner gezondheid en kracht zijn; hoe verlevendigt de aanblik van een vreugdevol gezelschap ons hart; wie is er, die niet onwillekeurig bij het voorbijtrekken eener rustige schare van krijgslieden, hetzij vriend,

hetsij vijand, naar het raam of naar buiten gelokt wordt; oog en oor zijn als vastgenageld op het voorwerp, dat ons aantrekt. Het is in waarheid eene electrieke spanning en eene levendige aantrekking, die ons met eene overwegende kracht in haren kring als medesleept.

Wij kunnen daarom terecht de gedachte van FRIEDR. HUFELAND beamen 1), dat menige arts, zonder zulks te vermoeden, weldadiger zou kunnen wezen door zijn magnetismus, dan door zijne recepten. Van daar, dat zoo vele patienten, nadat de arts aan hun krankbed geweest is, zoo rustig zich nedervleijen, zonder zich te bekommeren, of, en welke middelen hij voorgeschreven heeft. Trouwens volgens onze physiologische inzigten staat de magnetische geneesheer tot zijnen patient als positieve en negatieve polariteiten. Hoe zwakker de patient, des te krachtiger positieven invloed moet de arts op hem uitoefenen en door eene aanhoudende inwerking eindelijk een hooger graad van positief leven aan hem mededeelen, (wanneer hij in het algemeen de organische vatbaarheid nog heeft, met dezen in eene daaraan beantwoordende polarische verhouding te treden) even zoo als de magneet aan het ruwe ijzer door aanhoudend strijken deszelfs positief karakter mededeelt en het als verheft tot zijne eigen werkplaats. Hierdoor wordt derhalve in louter physisch opzigt die eigenaardige afhankelijkheid des zieken van den magnetiseur reeds verklaarbaar, daar deze hem met positieve kracht opneemt in zijne sfeer en daarin handhaaft, gelijk de positieve magneet het negatieve ijzer enz.

---

1) Über sympathie S. 111.

Het is eene algemeen bekende waarneming, dat iedere toenadering van andere menschen, vooral van de- zulkén, die eene beduidende in- en extensieve sterkte bezitten, eene positieve inwerking betoonen en dus op de aangegeven gronden eenen óf weldadigen óf nadeeligen invloed uitoefenen moeten. Dit zal vooral bij kranken in het oog loopen. Hierdoor verklaart zich in het bijzonder het rapport tusschen den geneesheer en den patient. Dit rapport zal des te wel- dadiger wezen, naarmate de polariteitsverhoudingen organisch overeenstemmen. In den aanvang is der- halven het rapport niet altijd het gewenschte. Dit hangt trouwens af van genoemde mindere of meerdere overeenstemming; deze ontwikkelt zich echter van lieverlede en dan wel het heilzaamst, wanneer geene volstrekte antipathien naar geest of ligchaam aanwezig zijn en de arts volkomen gezond is. Wanneer HENS- LER beweert, dat er menschen zijn, die volstrekt geene magnetische kracht bezitten, (hetgeen bezijden de waarheid is), en dat er van het drievoudig door- gaans ongelijksoortig vuur-, licht- en aardmagnetismus, antimagnetische en schadelijk werkende magnetische inwerkingen bestaan; zoo noem ik op grond mijner veeljarige ondervinding en de waarneming van alle andere magnetische artsen deze stelling veel te alge- meen; de praktische aanwending zou bij zulk eene streng bedwongen polariteitsverhouding onmogelijk worden; ja volgens die bewering zou het magnetis- mus meer schaden dan nut aanbrengen; en dit wordt door de ondervinding ten volle wedersproken. Moest men het volkomen doeltreffend individu voor ieder bepaald geval uitzoeken, dan zouden zij, die zoeken, even zeldzaam wezen, als zij, die gevonden worden.

Gelijk reeds in de onbewerkte schepping ongelijke geleiders van electriche en magnetische krachten aanwezig zijn, zoo is het gewis evenzeer in de bewerkte natuur; maar evenzeer hier de verscheidenheid van stoffen niet zoo groot is en slechts zeer algemeen, om genoemde krachten volgens overeenstemmende wetten en vormen aan den dag te leggen, zoo is ook de magnetische overeenstemming bij de menschen veel algemeener, en vooral dan, wanneer de geest als *spiritus rector* de elkander wederstrevende krachten vereenigt.

§ 178.

Het magnetismus kentekent dezelfde polariteitswetten, als de electriciteit en de mineraalmagneet.

De in de eerste afdeeling van ons werk aangehaalde physische verschijnselen, waarbij de zeer algemeene teekenen van aantrekking en afstooting van gelijken aard als bij de electriciteit en het magnetismus duidelijk merkbaar zijn, toonen reeds, dat het magnetisch rapport, en wat dies meer zij, in naauw physisch verband met dezelve staat. F. HUFELAND heeft dienaangaande met de meeste zorgvuldigheid proeven gedaan, en daarop steunende, dezelfde theorie aangewend op het magnetisch rapport. Volgens hem kan de sympathetische vereeniging van twee subjecten, die het gevolg is van deze behandeling, even zeer als iedere verbinding in de natuur alleen door tegenstelling worden verwekt. Wanneer echter de enkele deelen eene polariteit bezitten, aan de mag-

netische gelijk , die dezelve tot één organisch geheel verbindt , zoo kan , volgens HUFELAND , bij het aanwenden van het magnetismus , alleen invloed uitgeoefend worden op de peripherische pool der zenuwen , die tot het subject behooren , dat gemagnetiseerd moet worden ; en daar deze pool te beschouwen is als gelijknamig met de naar buiten gekeerde pool van den magnetiseur , zoo zal er eene omkeering der polen moeten plaats vinden , wanneer de invloed van den laatsten het gevolg zal wezen ; alles overeenkomstig de eigen wet , die in de onbewerktnigde natuur bij twee magneten plaats heeft , wanneer die zich naderen met derzelve gelijknamige polen , de sterkere tot omkeering der zwakkere in staat is , en dat wel in dier-voege , dat beide elkander aanrakende polen ongelijknamig worden en zich diensvolgens aantrekken , terwijl zij zich vroeger onderling afstootten. Dit verschijnsel biedt ons , volgens HUFELAND , de grondwet aan , waaruit de werkingen van het magnetismus moeten worden afgeleid. Daar zal dus des te ligter eene vereeniging volgen , naarmate bij het kranke subject de polariteit zwakker is aan de peripherische zenuwen.

De vatbaarheid voor magnetischen invloed hangt in het algemeen af van de mate der krachtsverhoudingen bij den patient en in het bijzonder van den toestand van het zenuwstelsel. Daar nu de afzonderlijke zenuwen van den subjectieven sfeer des menschen hare polariteit ontvangen van de hersenen als middenpunt , zoo zullen zij ook met des te meer aandrift en kracht naar buiten werken , naar mate de spanning grooter is , die zij inwendig verkrijgen. Is die spanning klein , zoo als doorgaans bij ziekten , zoo zal ook ieder afzonderlijk deel van den subjectieven sfeer slechts eene

geringe polariteit bezitten en in dezelfde verhouding staan tot een krachtig op hetzelfde werkend organismus, als een zwakkere magneet tot een sterkeren. Dat is te zeggen, deszelfs polariteit zal in aanraking met dezen zich omkeeren en eene aantrekking daarstellen, die somtijds zelfs door het gezigt kan worden waargenomen. Het gevolg dier aantrekking (die echter zelden zich met het ziende oog laat waarnemen) is in de allereerste plaats dit, dat de hersenzenuwen van het aangetrokken subject hare polariteit niet van binnen, maar van buiten, met name van het positief op dezelve werkend organismus erlangen. Langs dezen weg worden zij als het ware deelen van het laatste, met hetzelfde als verligchamelijkt en van hetzelfde afhankelijk. Zoo worden beide de personen, die in zulk eene sympathische verhouding staan, in zekere mate versmolten tot één individu, en de genoemde verschijnselen van sympathie en rapport tusschen den patient en den arts, die overbrenging van gevoels- en zinsgewaarwordingen laat zich verklaren naar physiologische wetten (§ 24, 30). Men bemerkt overigens ligtelijk, dat door zulk een ingrijpen van een vreemd organismus de toestand van den zieken aanvankelijk meer verstoord en verergerd kan worden; van daar de antipathische reacties van het nog niet voldongen rapport; van daar de aanvankelijk zoo menigvuldig plaats grijpende ongeregelde heden en perturbaties, die slechts wijken voor de kalmte, de omzigtigheid en de volharding van den geneesheer. Deze gesteldheid duurt echter niet voort. Dezelfde oorzaak, die haar te weeg bracht, doet haar ook ophouden, en de organische verhouding en regelmatige werkzaamheid wordt door het magnetismus weder daargesteld.

De sympathische gewaarwordingen op een' afstand berusten, zoo als iedere sympathie, op den algemeenen samenhang aller dingen, en juist in den zoo gevoeligen toestand van het zenuwstelsel der somnambalen ontwikkelen zich andere gewaarwordingen op eene breedere schaal, zoodat de indrukken in de verte worden waargenomen, even als bij het instinct der dieren, die in hunnen geregelten toestand doorgaans sluimeren. De verwijdering is steeds betrekkelijk en niet meer wonderbaar dan de werkingen van het licht en de warmte der zon, die ook geene aardsche wezens aanraakt. F. HUFELAND zegt: »alle dynamische werking onderscheidt zich juist daardoor van de mechanische, dat zij niet is bepaald gelijk deze door onmiddellijke aanraking; zij berust op de algemeene tegenstelling, die de gansche natuur beheerscht, en ook door de uitgebreidste leer alle van elkander gescheiden lichamen in wederzijdsche betrekking stelt en tot één geheel verbindt.»

De zichtbare grenzen der bewerktuigde lichamen zijn geenszins de grenzen harer levenswerkzaamheid. De voortgang en overbrenging heeft vermoedelijk plaats door zekere polariteit van het eene subject tot het andere, die in staat zijn als geleiders der sympathie op te treden tusschen verwijderde lichamen.

Hebben wij tot dus verre de wederkeerige magnetische werking en de daaraan verbonden verschijnselen van het rapport en de sympathie pogen te verklaren naar polariteitswetten, zonder overdraging der stof, gelijk zulks op de meest duidelijke wijze bij de electriciteit en het magnetismus is waar te nemen; zoo willen wij daardoor echter geenszins vaststellen, dat de werking der menschelijk magnetische kracht

met de electriciteit en het magnetismus identisch wesen zou. Wij hebben reeds een veelbeduidend verschil van werking bij de verschijnselen zelve opgemerkt (§ 40, 114). Dit alleen mag men vaststellen, dat de werkingen dezer kracht louter eene wijziging van genoemde natuurkracht is, die bepaald wordt door het organismus en door den menschelijken geest.

§ 179.

De blik en de spraak versterken de magnetische werkingen.

Nadat wij nu in bovenstaande §§ de grondbeginselen hebben vastgesteld, waaruit de werkingen van het dierlijk magnetismus in het algemeen moeten worden afgeleid, zoo mag ik mij korthedshalve ontslagen rekenen van de taak, om in het breede uit te weiden over de verklaring der verschillende wijze, waarop in het bijzonder die wederkeerige invloed van personen onderling plaats grijpt, b. v. door den blik, de spraak, de handen, geleiders enz. Het zal ons naderhand van zelf helder worden, dat namelijk naar mate der individuele organen en geleiders van wil en krachten, zoo wel als derzelve onderscheidene intensiteiten, verwantschap, vatbaarheid en polariteit, ook verschillende gewijzigde werkingen worden te weeg gebracht.

Alle werkingen zijn gevolgen van krachtsontwikkeling; de krachten werken echter door stoffelijke geleiders; de mensch vereenigt, als het meest volkomen organismus, de werkzaamste krachten in zich; en wel door zijn zoo zeer ontwikkeld zenuwstelsel, de meeste

voortstuwende kracht; hij draagt het licht als het ware verligchamelijk in zich (155, 159) en daar nu de mensch tevens de meest ontwikkelde bewegingswerktuigen bezit, waardoor zijn wil naar buiten werkt op de objectieve wereld, zoo kunnen wij gemakkelijk begrijpen, dat de invloed door de handen wel de meest algemeene en krachtigste is. De handen toch zijn de bewegelijkste leden des ligchaams, die, als de meest ondergeschikte dienaren van den wil, op de meest vrije en kunstmatigste wijze ingrijpen in de buitenwereld. Deze werkingen der hand zelve worden op nieuw zeer verschillend gewijzigd door de onderscheidene bewegingen, het uitstrekken of inbuigen van een of meer vingers, het toekeeren van het vlak of van den rug der hand, als tegenovergestelde polariteiten enz. Veel raadselachtiger schijnt voor velen de invloed door blik en spraak. Indien men echter weet, dat het geluid en de klank reeds physisch eene veelvermogende kracht is; indien men overweegt, dat in den blik eene vermogende kracht en niet eene stof werkzaam is; dat in het bijzonder door de spraak de scheppende geest werkt als door eene geestelijke ontvonking, zoodat de gedachten als lichtspranken in elkander schieten, en alzoo wederzijds het geestelijke leven ontsteken, zoo zal ook hier al wat naar tooverij en spokerij zweemt voor ons wegvallen, en men zal zich minder verwonderen over de heilzame werking, die vaak louter woorden bij den gemagnetiseerden te weeg brengen.

Dat dit zoo zelden en niet altijd plaats heeft, hangt af van het gewigt en de gehalte van den geest, die de spraak voortbrengt, en van de ontvankelijkheid van het voorwerp, dat door de lichtspranken als door brandbare stoffen moet worden ontvonkt.

Overigens staan wij vast in onze overtuiging, dat, in hoogerem zin opgevat, het waarachtige woord in waarheid is een vuur en een hamer, zoo als de Heer gesproken heeft (Jerem. 23: 29), dat rotsen vergruist; door het woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den adem zijns monds al hun hair. (Ps. 33: 6).

§ 180.

Overgang tot de psychologische verklaring.

Door bovenstaande nasporingen meen ik reeds van eene natuurkundige zijde genoeg te hebben gezegd, ten bewijze, dat de verschijnselen van het dierlijk magnetismus, even zeer als alle andere verschijnselen, bepaalde wetten volgen, en dat zij geenszins afzonderlijk, geïsoleerd en buiten samenhang staan met de overige verschijnselen der bewerktuigde schepping. Wanneer ik nu nog de nieuwere psychische verschijnselen ook zielkundig aanknoop aan anderen, die reeds lang bekend zijn, met name aan die van den natuurlijke slaap, den droom, het nachtwandelen en onderscheiden zenuwongesteldheid, zoo zullen zij ten slotte al het wonderbare van lieverlede verliezen. Eer wij dus overgaan tot zulk een zielkundig onderzoek, hebben wij in de allereerste plaats te letten op de natuurlijke geschiedenis van den slaap, die ons den weg zal banen en den overgang daarstellen tot de zielsverschijnselen van het dierlijk magnetismus, die allen uit den slaap oprijzen, en zich ontwikkelen naar buiten.

De natuurlijke geschiedenis van den slaap.

Slapen en waken zijn de beide tegenovergestelde, elkander afwisselende toestanden van het bewerktuigde leven. Men zou ze gevoegelijk des levens dag- en nachtzijde kunnen noemen. Des daags is, even als bij het waken, alles in leven, beweging en werkzaamheid, des nachts en in den slaap is alles stil, ingetrokken in rust. Evenmin echter de dag en de nacht absolute verscheidenheden zijn, of als dood en leven tegen over elkander staan, evenmin moeten wij zulks op den slaap en het waken van toepassing stellen. Beiden zijn slechts de verschillende gewijzigde levensinrigtingen, onafscheidelijk van elkander, zich onderling aanvullende en uit elkander voorspruitende levens.

De gansche aarde is aan de kosmische verhouding van dag en nacht onderworpen; zoo ook het geheele bewerktuigde leven aan den slaap en aan het waken. Dat hebben planten en dieren gemeen. Het onbewerktuigde natuurrijk echter met deszelfs gewrochten, als bezittende geene organen en louter physische krachten, leeft steeds in denzelfden toestand, in eenen eeuwigen slaap.

Indien beiden (slapen en waken) slechts levensvormen in tegenovergestelde rigting zijn, zoo volgt daaruit geenszins, dat de eene vorm, b. v. de slaap, iets verliest; wat de andere, het waken, gewinnen zou. Het leven immers is in deszelfs aard ondeelbaar; alleen de levensverhoudingen tot de buitenwereld verschillen bij beiden. »Hoe weinig zou hij het leven kennen,

die wanen zou , dat in dezen slapenden toestand aan mensch of dier iets zou ontbreken ! Ontbreekt er dan iets in den doodstaat ?" 1).

Is het levend wezen in volle werkzaamheid en beweging , en in de ware verhouding tevens tot de buitenwereld , dan ontstaat hieruit ééne der genoemde vormen : de *wakende* toestand des levens. Daar evenwel iedere verhouding van het leven tot de buitenwereld aan verandering en verwisseling duurzaam onderhevig is en ieder bewerktuigd wezen met de aarde deelt in dag- en nachtsverhoudingen , ja deswege , om te krachtiger in eigen zelfstandigheid naar buiten te werken , als het ware te dieper tot zich zelve moet inkeeren , zoo is juist deze ingetrokken toestand des levens , terwijl vele organen ruste houden , de andere levensvorm , nl. de *slaap*. Kennelijk komt ons hierdoor de gewone opvatting van het begrip van waken en slapen niet aannemelijk voor en behoeft eene breedere uiteenzetting. Neen ! niet alleen aan den mensch en aan de hoogere diersoorten is het slapen en waken eigen , maar ook het plantenrijk deelt in dien afwisselenden toestand. Ook bij de planten rusten tijdelijk meer dan één orgaan ; zij hebben even als vele dieren een' winterslaap en eene tijdelijke dag- en nachtrust. Ook de planten putten zich uit door hunne levendige vormkracht ; hare met de buitenwereld in verbinding staande organen : bladeren en bloemen , trekken zich , na in wakenden toestand zich vrolijk te hebben opgeheven en uitgespreid , weer rustig te zamen en gaan slapen. Bij de hoogere diersoorten laat zich die

---

1) NEES v. ESENBECK , Entwicklungs geschichte des magnetischen Schlafer.

toestand slechts duidelijker waarnemen, omdat de organen meer ontwikkeld zijn en de zintuigen zoowel als de werktuigen der beweging tot ruste zijn overgegaan.

De slaap is derhalven die toestand der bewerkte wezens, waarin de levenswerkzaamheid der met de buitenwereld nader in betrekking staande organen tot meerdere ruste zich terug trekken, de vrije zelfstandigheid op een meer negatief en lijdelijk standpunt komt in betrekking tot de uitwendig natuur, en het dier alzoo in physisch-organisch opzigt terugzinkt tot een' lageren trap.

Door deze algemeene karakterisering van het leven in de beide rigtingen van *slapen* en *waken*, zal het ons niet moeilijk meer vallen, het wezen van den slaap, bijzonder bij den mensch, te leeren kennen in dezelfde volledige en waarachtige beduidenis. Dat was het geval tot hiertoe bij velen niet. De een noemde den slaap een' broeder des doods; de ander hield dien voor een algemeen wegzinken van het dier tot het plantenleven; een derde voor eene verwisseling van het hersengestel met het knoopstelsel, enz. Het moge dichterlijk klinken, wetenschappelijk is het niet.

De waarheid zal wel langs den gereedsten weg aan het licht worden gebracht, als wij 1) de geschiedenis van den slaap in deszelfs opkomst, werkelijk aanzijn en afneming doorloopen, en 2) den mensch in het bijzonder gadeslaan in den slaap naar zijne ligchamelijke en geestelijke natuur.

Het ontstaan van den slaap.

Nadat de zins- en bewegings-organen, die met de buitenwereld in naauwere verbinding staan, door een voortdurend gebruik vermoeid worden, de krachten als het ware uitgeput zijn en de hersenen geene ondersteuning meer bieden; of wanneer, aan de andere zijde, het innerlijke zenuwleven door lichamelijke of door zielsoorzaken, b. v. lang nadenken, lijden, ziekten, bloedverlies of bloedsvoertolligheid, zoo zeer verzwakt is, dat het de uiterlijke zinnen niet meer waakzaam en de beweegkrachten niet meer vaardig houden kan; of wel eindelijk, wanneer de geest vrijwillig deszelfs opmerkzaamheid en wilsbestemming aan de uitwendige zintuigen onttrekt; dan ontstaat in het algemeen slaperigheid (dommeling tusschen dag en nacht), insluimering en ten laatste de slaap. De oorzaken van den slaap zijn dus deels uitputting en gebrek aan opwekkelijheid van de hersenorganen; deels gebrek aan uiterlijke prikkelen, stilte, eentonigheid, gebrek aan lichtsaandoening, rust enz. Men kan zelfs den slaap te weeg brengen door vrijwillige werkeloosheid van ligchaam en geest, ook zonder dat de hersenen vermoeid zijn en uitgeput. Ik laat mij overigens niet in met eene breedvoerige opgave van alle de bijkomende oorzaken des slaaps, en veronderstel gerust, dat de wijze van het natuurlijk inslapen bekend is. Het magnetisch inslapen heb ik reeds vroeger in deszelfs aard leeren kennen (§ 17, 18).

§ 183.

De slaap in deszelfs aanwezen.

In den slaap rusten de zins- en bewegingsorganen ten volle. De zintuigen zijn geene geleiders meer der voorwerpen, en de geest werkt niet meer naar buiten met deszelfs beweegkrachten. In den wakenden toestand dient het hersengestel den geest tot voorstelling der indrakken van de buitenwereld, in den slaap is hetzelfde het mikrokosmos der geestenwereld. Bij gebrek derhalve aan objectieve beelden en door werkeloosheid der bewegingen wordt het bewustzijn, in betrekking tot de buitenwereld, opgeheven, en dit afgebroken bewustzijn zonder reflexie legt, uit een physisch oogpunt, den grond tot het eigenlijke wezen van den slaap. De overige dierlijke, zich zelve niet bewuste verrigtingen gaan onvermoeid haren gang, zoo als de voeding, de omloop der vochten, het ademen enz., en wel tot wederherstelling der stoffen, die door de naar buiten gerigte werkzaamheid van zins- en bewegingsorganen waren verteerd. Gelijk het waken met den dag overeenkomt, zoo bestaat de levenswerkzaamheid van zins- en bewegingszenuwen gedurende het waken in de vrije en overwegende uitschieting van het licht, de voortstuwende kracht; en, gelijk de slaap aan den nacht beantwoordt, zoo bestaat de levenswerkzaamheid der zenuwen in den slaap, vooral in de aantrekkende stofvorming, de zwaarte. De hoogere zinszenuwen zitten, in den slaap, om zoo te spreken, als voorname lieden aan den disch en laten zich door de bloedvaten, die steeds de spijsje aandragen, onthalen en verfrissen. De verteerde lichtstof der uitwendig gespannen zenuwen herstelt zich weder, en

de innerlijke eenzijdig vermeerderde wordt vrij, de *plus* en *minus*-polariteiten verplaatsen zich; terwijl de uitwendige slapen, worden de inwendige wakker; van daar in deze verwisseling van rust en werkzaamheid de verfrissing en versterking van het ligchaam. Het uitrusten van de werkzaamheid is negatieve versterking, en de ontspanning baait den weg tot positieve kracht. Een korte slaap brengt daardoor meer verkwikking te weeg, dan alle mogelijke zoogenoemde versterkingsmiddelen; het is daarom dat geen middel het magnetismus kan vergoeden, dewijl er geen ander in die mate de ziekelijke spanning en ontspanning te weeg brengt, noch eenen zoo weldadigen slaap doet ontstaan.

Somne, quies rerum placidissime somne deorum,
Pax animi, quem cura surgit, qui corpora duris
Fessa ministeriis mulces, reparasque labori.

OVID.

§ 184.

De slaap in verhouding tot de organen van het hoofd, de borst, den onderbuik.

De verhouding der werkzaamheid tot daarstelling van den slaap en het waken is bloot relatief en geenszins, zoo als dikwijls ten onregte is beweerd, eene absolute werkzaamheid. Dat wil zeggen: zij is in den slaap op haar zelve niet sterker dan bij het waken, maar de vergoeding en de winst staan bij slapen en waken in omgekeerde verhouding tot de inspanning en de vertering van stof en krachten. Bij het waken toch overtreft de inspanning door voort-

gezette werkzaamheid der organen verre weg de vergoeding; in den slaap gaat de laatste de eerste te boven, niet omdat de winst op zich zelve nu grooter is dan bij het waken, maar omdat in den slaap stof en krachten door onafgebroken toevoer bij de rustende organen zonder eenig verlies toenemen en bestendigheid in de ruimte winnen. Daarom gaat alles in den slaap zoo rustig toe, de pols slaat langzamer, langzamer gaat de ademhaling, waardoor het algemeene evenwigt in de ordening der deelen stand houdt, zonder stoornis. Veel eten of wijndrinken is, eer men gaat slapen, daarom zoo nadeelig.

Na reeds de bekende physiologische levens- en bewegingswetten te hebben ontvouwd, behoef ik hier slechts te herinneren, dat de werkzaamheid ter ontwikkeling in den slaap niet slechts niet sterker is, maar zelfs minder moet wezen, dan bij het ontwaken. Iedere organische beweging- en levenswerkzaamheid der afzonderlijke deelen wekt ook de anderen tot meerdere levendigheid op. De vaardige beweging van wils- en borstorganen bij wakenden toestand brengt gelijktijdig een sneller omloop der vochten en eene grootere omwenteling van de stof in de herstellingsorganen te weeg. De stof echter wordt door de voortgezette werkzaamheid weder verteerd en erlangt door het bestendig verbruik geene degelijkheid. Indien alzoo dat, wat bij het waken door de vormkracht wordt hersteld, bestendigheid in de ruimte verkreeg en alsdan vergeleken werd met hetgeen gedurende den slaap in denzelfden tijd werd hersteld, dan zou het eerste boven het laatste in massa en in omvang verre verheven zijn.

Door de onafgebroken vormende werkzaamheid

gedurende den slaap, worden de door waken teloorgegane stoffen en krachten weder hersteld; de voortstuwende kracht erlangt overwigt over de zwaarte, en het in de hersenzenuwen stralende licht, dat gedurende den slaap, als het ware, is opgehoopt, werkt weder overeenkomstig deszelfs aard krachtig naar buiten. Zoodra de groote heeren zich verzadigd hebben, staan zij op van de tafel, de zintuigen erlangen weder gloed en leven, de ziel komt door het geleidend zenuwstelsel en door de zintuigen weder met de uitwendige natuur in bewustvolle betrekking, en de mensch ontwaakt.

Hieruit laten zich de werkingen van den slaap in het algemeen en die van den kritischen slaap bij ziekten in het bijzonder gemakkelijk verklaren. Gesterkt en verkwikt maakt de mensch zich los uit de armen van den slaap en gaat met frisschen moed weer aan zijn dagelijksch werk; de verlamde leden hebben weer kracht ontvangen en de dienstbare ledematen gehoorzamen weer van nieuws, geschraagd door den menschelijken wil. Terwijl de ziel de kracht harer zintuigen teruggetrokken had van de objectieve wereld, is zij stooreloos en met onverdeelde krachten werkzaam in den slaap tot welzijn van haar ligchaam, en neemt de disharmonie van lieverlede weg, die ontstaan is door hare vroegere inspanning. Van daar dat verkwikkelijk gevoel na iederen rustigen slaap, ten gevolge der vernieuwde vorming en herstelling der verbruikte stoffen.

Door deze geschiedkundige ontleding des slaaps zijn wij nu in staat, het wezen van denzelfden, vooral bij den mensch, helder te doorzien en juist te beoordeelen, of en in hoeverre het dierlijke leven zich

met het plantenleven afwisselt, of en in hoeverre in den slaap het dier weder plant wordt. De daaruit door ons af te leiden gevolgen voeren ons echter meer bijzonder tot de beschouwing van den slapenden mensch, zoo wel naar het ligchaam als naar den geest. Naar het ligchaam hebben wij te letten op de verhoudingen van het hooger dierlijk leven, de zinnen bewegingswerktuigen, derhalven de zetels van hoofd en borst, en alsdan de verhouding van het lagere planten leven — de zetel der productie.

Ten opzichte van het hooger dierenleven is

1). het hoofd en dus het hersengestel met de zinnen en de aan den wil onderworpen bewegingswerktuigen in volle rust, ten opzichte der verrigtingen, aan deze eigen bij voortdurende innerlijke krachtsontwikkeling of herstelling van de stof en de krachten.

2). Ten opzichte van de borst gaan de hoogere dierlijke verrigtingen van den omloop en de ademhaling, die aan den willekeur niet onderworpen zijn, met de aan deze eigene vormende werkzaamheid rustig en ongestoord voort.

3). Ten opzichte van den onderbuik, als de plantaardige herstellingszetel, gaat ook hier de aan deze streek eigen werkzaamheid tot voeding en ontwikkeling onafgebroken haren gang, en moet alleen in zoo verre als versterkt worden beschouwd, als de stof en de krachten door hare bestendige toeneming, terwijl de hoogere organen werkeloos bleven, niet worden verteerd en verbruikt. Daardoor veroorzaakt veel slapen en langdurige werkeloosheid der zinnen bewegingswerktuigen zwaarlijvigheid, en daarentegen de al te groote werkzaamheid dezer organen magerheid. Overigens blijve het niet onopgemerkt,

dat de herstellings-sfeer bij gezonden, rustigen slaap geene verrigtingen der hooge standplaatsen en dus het knooppstelsel niets van het hersengestel en bij het waken evenmin het laatste van het eerste overneemt. Daar is derhalven geene verwisseling van verrigtingen en polariteiten tusschen het hersen- en knooppstelsel.

§ 185.

De geestelijke natuur van den slapenden mensch.

Slaan wij den mensch in zijne geestelijke gesteldheid gade gedurende den slaap, dan is de ziel bij dien toestand niet van hem, d.i. van het ligchaam gescheiden. In dat geval zou hij dood zijn. De gemeenschap zijner ziel met de buitenwereld door het nu rustende zenuwstelsel is slechts opgeheven. De menschelijke geest, als denkend en vrijwerkend, door het ligchaam alleen bepaald, maar niet geheel beperkt wezen, is steeds naar deszelfs innerlijke hoedanigheid ook in den diepsten slaap nog werkzaam. Worden de vruchten van die werkzaamheid niet overgebracht tot het wakend bewustzijn, en blijven daarom bij het ontwaken de sporen derzelve niet meer in de herinnering, de oorzaak ligt alleen in de afgebroken gemeenschap der ziel met de objectieve buitenwereld door de ontstane rust in de zintuigen. De vrije geest is steeds wakend, alleen de zintuigen slapen. De geest keert in tot zijne onmetelijke diepte, zoo als de zon, wanneer zij nedergedaald is aan de kimmen. De geest leeft ongestoord zijn geestelijk diepzinnig leven voort, zich als het ware weder verzamelende, kracht en voeding vergaderende tot vernieuwde wereldwerkzaamheid, zoo als

het physische ligchaam, dat verzonken ligt in deszelfs stille en rustige herstelling. Hieruit volgt tevens geenszins, dat de ziel in den slaap geene bewustheid van zich zelve zou kunnen hebben, al is het, dat wij ons in wakenden toestand dat bewustzijn niet herinneren; want immers de brug, die tusschen slapen en waken ligt, is bij de werkeloosheid en rust der zintuigen weggenomen. Dan eerst erlangen wij aan deze zijde kondschap van zulk een werkelijk bewustzijn, als de zonnestrallen van den geest het wolkenfloers scheuren en in de droomen haar licht naar gindsche zijde uitschieten. In den gewonen slaap houdt de bewustvolle betrekking der persoonlijkheid tot de buitenwereld op en deze vervalt tot de algemeene beperktheid der natuur.

Het individu verliest wel aan zelfstandigheid tegen over de buitenwereld, maar het wordt niet vernietigd. De substantie van den geest verwisselt slechts derzelve verhouding, verliest echter van haar zelve niets. De geest verzinkt ook niet in den slaap uit matheid en omdat hij ruste behoeft, maar omdat zijn orgaan de wetten der kosmische wereld volgen moet en aan den geest de bestendige dienst weigert. Dit geeft overigens eene weldadige aanleiding voor denzelfden, om zich in de verstrooiing niet al te zeer te individualiseren, en eindelijk als egoïst deszelfs ware betrekking tot zijn ideaal en oorspronkelijk voorbeeld (de Godheid) op te heffen.

Wanneer dan nu de geest ook in den slaap het ligchaam niet verlaat en als vrij en denkend wezen onbelemmerd blijft voortwerken, hoe en waardoor bestaat en werkt de geest dan voort? Gewis, dat kan de mensch, ofschoon zich zelve bewust, des-

niettemin met aardsche bekleedselen omhuld , niet bevatten , het blijft hem een donker heiligdom. Wellicht zullen de hoogere en zeldzamer voorkomende zielsverschijnselen van het dierlijk magnetismus hieromtrent nadere en meer bepaalde slotsommen aanbieden.

§ 186.

Slotsom.

1.) De mensch blijft ook in den slaap *mensch*. Hij wordt noch dier noch plant. Hij is een slapend mensch ; dat wil zeggen : de bewustvolle geestelijke werkzaamheid van den mensch in zijne betrekking tot de buitenwereld is gedurende de rust en den slaap der geleidende zins- en bewegingswerktuigen afgebroken.

2.) Terwijl alzoo alleen de hoogere organen ten behoeve der geestes-werkzaamheid , met name de zins- en bewegingsorganen , rustende zijn , maar de herstellingskrachten evenzeer werkzaam blijven , als de geestelijke natuur des menschen blijft bestaan , zoo is deze periodieke rust slechts betrekkelijk en niet in haren aard , een wegzinken van het dierlijk tot het louter plantenleven. De mensch toch blijft mensch , en komt slechts in eene meer negatieve verhouding en in gelijkenis met de lagere trappen van het bevindelijk organisch leven van wege de rust zijner hoogere organen en de daaruit voortgesproten bewusteloosheid zijner betrekking tot de buitenwereld. Evenmin is het ontwaken eene opklimming van het plantenleven tot dat der dieren , daar de herstellings-sfeer in haren aard op gelijke wijze werkzaam blijft voort-

bestaan bij het waken , en het dier alsdan slechts zijne eigen organen bezigt , die in rust waren bij den slaap.

3.) Daar is in den gezonden slaap geene verwisseling van werkzaamheid tusschen het hersen- en het knoopstelsel , daar het hersenstelsel alleen rust in deszelfs werkzaamheid , die naar buiten is gerigt , en het knoopstelsel eveneens geen vreemden arbeid overneemt en alleen werkzaam blijft in eigen vormingskracht. Hieruit volgt verder :

4.) Dat het standpunt der nieuwere physiologen sedert REIL regelregt valsch is , van dezulken namelijk , die beweren , dat de werkzaamheid van het knoopstelsel in den slaap in- en uitwendig vermeerderd , die van de hersenen daarentegen vermindert ; dat de positieve heerschappij der hersenen in den slaap op de zenuwknoopen wordt overgedragen , de hersenen hare eigene functie verliezen en in eene aan deze ondergeschikte verhouding treden.

Zoo als meermalen , heeft ook hier de schijn bedrogen. De werkzaamheid der vegetatie en tevens die der zenuwknoopen is in den slaap niet vermeerderd , maar zij levert in rustiger en ongestoorder vorming een des te grooter quantum harer gewrochten ; die der hersenen is niet opgeheven , maar leeft voort , alleen de leden die tot zintuig en bewegingsorgaan hebben gediend , rusten , die in wakenden toestand door de hersenen worden bestuurd. Ook deze heerschappij gaat evenwel niet over op de zenuwknoopen , die evenmin in den slaap als bij het waken de functie der hersenen overnemen. Zoodra immers zin en beweging weder daar zijn , is er geen slaap meer , maar of 1) een *droom* , een half slapen en waken , waarin de innerlijke zin zoo iets of wat

bezig en werkzaam , en de zintuigen en bewegingsorganen meer uitwendig rusten , zoodat de droom zich òf meer naar de grenzen van het gebied des slaaps , òf naar dat van den wakenden toestand bewegen kan ; òf 2) het nachtwandelen heeft plaats en het lagere magnetisch slaapwaken , waarin de uiterlijke zinswerkzaamheid zich afsluit en de bewegingswerktuigen eenigermate werkzaam zijn , terwijl de innerlijke zinnen waken . In beide gevallen is het bewustzijn in deszelfs betrekking tot de buitenwereld nog zonder reflexie ; òf 3) het hoogere magnetisch helderzien ontstaat , het helderwaken met levendige werkzaamheid van den inwendigen zin en met reflecterend bewustzijn van zijne betrekking tot de buitenwereld ; òf 4) de zinnelijkheid is ten volle afgesloten bij het werkelijk waken . De werkzaamheid der zinnen zelve komt echter in alle deze toestanden hoogstwaarschijnlijk nimmer van de zenuwknoopen , maar altijd van de innerlijke zinsorganen der verbeeldingskracht in de hersenen , en van de hersenzenuwen , die zich uitstrekken tot de uiterste deelen , zoo als wij nader zullen bewijzen in onze psychologische nasporingen over de droomen , het nachtwandelen en het helderzien .

§ 187.

Hoe ontstaat door het magnetiseren de genezingsweg en in het bijzonder de magnetische slaap?

Daar wij alle werkingen van het magnetismus uit polariteiskrachten , zonder bemiddeling der stof , verklaarden (§ 170 , 172) , en dien ten gevolge den geneesheer en de zieken beschouwden als positieve en

negatieve polariteiten , waarbij de invloed van genen aan dezen een hooger graad van positief leven mededeelt , zoo heeft er in de eerste plaats op den genezingsweg geene mededeeling van stof plaats , als of de arts zekeren gezonden æther in den Kranken als overschudt , en eene vloeistof uit een rein vat in een onrein doet overgaan. Het is louter een polarisch opwekken van eigendommelijke levenskracht in den patient zelven , als door eene aanraking of liever eene beroering van een ontstemd instrument. Deze van buiten opgewekte levenskracht klinkt nu als het ware voort tot de ontstemde snaren van derzelve organismus , en stelt , zoo de innerlijke en uiterlijke omstandigheden zulks gedoogen , de behoorlijke spanning weder daar. De levenskracht zelve , louter van buiten opgewekt en aangemaand , vormt op haar zelve den geneesheer (*vis medicatrix naturae*) , en bewerkt zich in ongesteldheid evenzeer als in gezonden toestand , haar eigen ligchaam.

Daar de magnetische kracht zich uitstrekt tot alle rijken der natuur en daar in het bijzonder het menschelijke magnetismus op alles werkt , wat zelfs geene zenuwen bezit , even als op onbewerktuigde lichamen en planten , zoo is ook de vatbaarheid voor den magnetischen invloed niet uitsluitend bepaald tot het zenuwstelsel. De invloed en de geleiding wordt slechts door hetzelfde zeer verhoogd en hoogst gemakkelijk gemaakt ten opzichte der ondergeschikte deelen. De bewegingen van den magnetiseur aan het hoofd benedenwaarts versterken de leven gevende kracht der hersenen op de ondergeschikte organen , en hij , die zulks behoorlijk verstaat , kan de in de negatieve sfeer verlamde krachten en de omloopsstremming spoedig in

beweging brengen, en zichtbare verschijnselen daargestellen. Tevens is naar de algemeene wet het gevolg hiervan, dat, zoo de invloed van het zenuwstelsel op de ondergeschikte werktuigen deszelfs toppunt heeft bereikt, de laatsten terugwerking bieden en wel in dit geval des te spoediger en krachtiger, naarmate de zwakke levenskracht van den patient is uitgeput. Dergelijke terugwerking der ondergeschikte deelen, vooral van de maag en de met deze naast verbonden organen op de hersenen, middelerwijl deze in passieve verhouding blijven, is eene der oorzaken van den magnetischen slaap en deszelfs merkwaardige verschijnselen 1).

§ 188.

Oorzaken van den magnetischen slaap.

Wat ten anderen de teweegbrenging van den magnetischen slaap in het bijzonder betreft, zoo weten wij, dat dezelve geen noodzakelijk maar slechts een toevallig en slechts zeldzaam gevolg is van het magnetismus; dat ook de in magnetischen slaap voorkomende verschijnselen doorgaans niets nieuws behelzen, maar zich van oudsher of kunstmatig, of door de natuur zelve bij alle volkeren op dezelfde wijze in droomen, nachtwandelen en in verschillende zenuwongesteldheden openbaarden. Daarom moeten ook in den magnetischen slaap, als in een niet geïsoleerd verschijnsel, geene ongewone oorzaken, maar slechts dezelfde, die

---

1) Ansichten von der nachtsseite der Naturwissenschaften von Dr. GOTT, H. v. SCHUBERT, S. 227, vierte Auflage.

iedereen slaap in het algemeen eigen zijn , tot grondslag worden gelegd. Zij zullen alleen door ziekte-omstandigheid gewijzigd of door den geneesheer opzettelijk veroorzaakt kunnen worden. Dit is reeds zeker, dat bij den gemagnetiseerden als kranke de innerlijke oorzaken gelegen zijn in zwakte en verminderde levenskracht , en de uitwendige oorzaken van den slaap in het bijzonder steeds als onmisbare voorwaarden verondersteld worden ; hierbij komt , dat op den genezingsweg doorgaans de slaap , hetzij korter of langer , als de weldadigste crisis zich laat vinden ; dien ten gevolge verliest ook de magnetische slaap , ten opzichte van deszelfs ontstaan , reeds dat wonderbare , dat zoo vaak als een onoplosbaar raadsel werd beschouwd. Het magnetismus wordt slechts beweegrede en middel , om den slaap als de voortzetting eener weldadige crisis te ontwikkelen en te onderhouden. De magnetische slaap is dan ook werkelijk in zijnen aard , zoo lang die niet van buiten verstoord wordt en onafgebroken zijne individuele perioden doorloopt , steeds eene allerweldadigste crisis , zoo zelfs , dat gemagnetiseerde zieken , in hunne slaap-crisis de hevigste krampen doorworstelen en smarten van allerlei aard doorstaan en des niet te min , als herleefden zij op nieuw , met een ongewoon gevoel van krachtontwikkeling , weder ontwaken. De geneeskracht der natuur poogt de dissonanten weg te nemen en de ontbrekende of ongelijk verdeelde stoffen weder op hare regte plaats te stellen. Daar nu de geneeskracht door niets zoo weldadig wordt opgewekt als door het magnetismus , en daar ook de wederherstelling en de vereffening in den slaap het zekerst plaats grijpt , zoo wordt reeds het weldadige van den mag-

netischen slaap ons begrijpelijk als ook deszelfs periodische herhaling, die zoo lang voortgaat, tot de geneesingweg voleindigd is, en geene stoornis meer tusschen beiden treedt. De aanleiding tot de physische verschijnselen in den magnetischen slaap in het bijzonder hangt echter van menigerlei inwendige en uitwendige, zoo wel physische als psychische oorzaken af, en legt ons de verplichting tot eene nadere ontvouwing op in de psychologische verklaring derzelve.

TWEEDE DEEL.

ZIELKUNDIGE VERKLARING.

§ 189.

De natuurkunde en de zielkunde moeten dienen tot aanvulling van elkander.

Wij hebben de wederkeerige, magnetische werkingen teruggebracht tot algemeen geldende natuurkundige wetten en het raadselachtige daaraan ontnomen. Wij voldeden dus eerst ten halven slechts aan onze belofte. De zielsverschijnselen toch, die soms aan het magnetismus verbonden zijn, laten zich niet onder louter physische wetten stellen; zij toch betreffen de andere, de geestelijke zijde der menschelijke natuur. Zij moeten dus ook als op zich zelve staande, als geestelijke daadzaken van eene gansch andere zijde worden betracht, en volgens eene gees-

telijke, inwendige wetenschap in het gelijk gesteld worden.

Daar evenwel de ware wetenschap van den mensch, noch louter lichamelijk kan zijn en uitwendig, noch louter geestelijk en inwendig, dewijl de menschelijke natuur niet alleen uit ligchaam of alleen uit geest, maar uit de wederkeerige werking van beiden bestaat, en dewijl de inwendige en uitwendige wetenschap der natuur ieder slechts ééne zijde opneemt, zoo moeten beiden zich onderling zusterlijk te gemoet treden en beurtelings aanvullen. De ware natuurwetenschap is derhalve eene physiologie, die de natuur en den mensch zoowel aan de lichamelijke zijde als aan die des geestes zich tot het veld harer nasporingen stelt. Noch de physiologie in gewonen zin, die slechts de eigenschappen en wetten der lichamen uitvorscht, noch de psychologie, die alleen de zielswerkzaamheden als gewrochten van den geest zonder deszelfs wederkeerige betrekking tot het ligchaam te aanschouwen geeft, stellen ons den mensch in zijne hoogte en diepte voor. De natuurwetenschap vermag geenszins alle raadselen op te lossen, die zich voordoen bij het magnetismus. De mensch toch openbaart in zijnen slapenden toestand den aanleg en de kiem tot krachtontwikkelingen, waartoe zijn werkkring hier beneden te klein en de hem afgebakende levenstijd te kort is. De menschelijke geest verraadt een instinct ten opzichte zijner lotsbestemming en een voorzeggingsvermogen over eene mate van ruimte en tijd, die verder reikt dan de geschiedenis zijner bepaalde woonplaats hier beneden. De helderziende beschouwt het verledene en de toekomst beiden als iets bepaaldelijk tegenwoordigs. Hij legt zielsbehoef-

ten aan den dag, die door geene wetenschap noch wijsbegeerte worden bevredigd; hij openbaart aandrift tot werkzaamheden, waartoe geene zinnelijke worstelstrijd in deze wereld genoegzaam is. Het onvergankelijk idee der goddelijke waarheid en genade alleen brengt het in twijfel en onrust gebragt gemoed weder tot rust, wanneer de ziener vaak, helaas! al te kort in den slaap is opgewekt. Wanneer wij nu in moreele gemoederen eene overspannen godsdienstige stemming waarnemen en donkere voorgevoelens zien oprijzen uit de diepte van den geest, die geene wiskunde kan meten, zoo is het onwederprekelijk en klaar, dat in het algemeen al ons theoretisch besluiten slechts ten deele opheldert, wat ons het magnetismus reeds heeft ontdekt.

Voorwaar, het magnetismus is veeleer juist geschikt, om onze opmerkzaamheid gaande te maken, tot ware godsdienstigheid te stemmen, den Allerhoogsten in zijne volmaaktheden te leeren aanbidden en ons de zekere overtuiging te verschaffen, dat het waarachtig inzicht steeds alleen eene goddelijke verlichting is en het ware eindbesluit een goddelijk raadsbesluit aan gindsche zijde der bergen van de menschelijke hersenen.

§ 190.

De wetten, die opgegeven zijn in de physiologische verklaring, gelden ook hier.

De bovenstaande opmerkingen moeten hier alleen aanduiden, hoe wij de psychische verschijnselen in het algemeen moeten opvatten. Zij toonen tevens;

dat eene psychologische verklaring op zich zelve evenmin doorgaat, als een bloot psychologisch inzicht alle verschijnselen vermag op te helderen. Ons voornemen, ter betrachting van den menschelijken geest, ten einde de magnetische zielsverschijnselen te verklaren, strekt zich alleen uit tot het van toepassing stellen der vroeger bij de natuurkundige verklaring opgegeven wetten, als die ook hier meer of minder gelden, naar mate de geest zulks gedooft. De oorspronkelijke levenswetten gelden voor ligchaam en ziel beiden. De grond derhalve tot verklaring van meer dan één zielsverschijnsel is in de voorgaande afdeeling reeds gelegd.

Wanneer wij langs dezen weg zonder vermetelheid alle verschijnselen pogen op te helderen, ook dezulken, die men voor raadselen hield, aan wier oplossing men voor altijd vertwijfelde, zoo verlieze men niet uit het oog, wat wij hierdoor verstaan. Opheldering en verklaring is hier het opzoeken der wetten, naar welke de meest verborgen gangen der natuur ons worden begrijpelijk gemaakt. Wij zien overigens geenszins de zwarigheden voorbij, die aan onze onderneming in den weg staan bij ons indringen in de geheimen der natuur. Het kan ook geenszins in onze gedachte, zelfs opkomen, om het heilige der heiligen in onzen menschelijken geest te openen of den geest zelve te ontraadselen, neen! wij nemen ons alleen voor ook de psychisch-magnetische verschijnselen terugtebrengen tot algemeene natuurwetten, en hierbij voeden wij de hoop, dat wij ons doel het gemakkelijkst zullen bereiken, wanneer wij, na vooraf eenige psychologische grondbeginselen te hebben vastgesteld, onze onderzoekingen aangaande de zielsverschijnselen

aanknoopen aan onze beschouwing van den slaap en alzo overgaan van de natuurlijke geschiedenis van den slaap en het nachtwandelen tot de overige meer zeldzame verschijnselen, zoo als wij dezelve in het eerste hoofdstuk geschiedkundig hebben opgesomd.

§ 191.

De geest des menschen over zich zelven beschikkende en toch beperkt.

De geest des menschen is die redelijke hoofdwerkzaamheid, waardoor de mensch denkt, alzo gevoelt, bewustheid heeft en wil, en wel met innerlijke vrijheid. De geest is in de menschelijke natuur het onafhankelijk bepalende, voortbrengende, oorspronkelijk werkzame. Door het vermogen van zijnen geest is de mensch als verstandelijk wezen boven de zinnelijke wereld verheven, die hij naar willekeur zich ten nutte maakt en leiden kan. De geestelijke en ligchamelijke zijde der menschelijke natuur staan, in het algemeen genomen, tot elkander in verhouding als vrijheid tot afhankelijkheid, die beiden binnen hem op eene hoogst wonderdadige wijze als ineengesmolten zijn en de verschijnselen der wederkeerige werking onder elkander bepalen. Krachtens zijne ligchamelijke natuur, blijft de mensch in de physische wereld in de ruimte opgesloten; krachtens zijne geestelijke gesteldheid verheft hij zich vrij over de grenzen van ruimte en tijd tot in de meest verwijderde gewesten der wereld en des levens, en de natuur kan hem in dezen niet weerhouden. De werkingen van den geest gaan uit van de vrijwillige zelfsbeschikking, strevende naar waar-

heid door middel van het verstand , jagende , om in het gemoed de driften te beteugelen , of haren vrijen loop te laten ; geenszins op gelijkmatige wijze als de noodzakelijke bewegingen der krachten , die onderworpen zijn aan ruimte en tijd. De scheppende phantasia van den geest vormt zich gestalten uit de beelden , die haar de zinnen bieden , en de natuur vormt hare stof naar eene vaste altijd zich gelijk blijvende wet.

Ook deze vrijheid echter van den menschelijken geest moet niet in een' volstrekten zin genomen worden , want ook de geest is afhankelijk en bepaald door onze zinnelijke natuur , en wij dragen alleen kennis van den geest in zoo verre als deze met het ligchaam in levende menschen is vereenigd , waarin hij zich nimmer geheel onafhankelijk en vrij verheffen kan.

§ 192.

De mensch heeft een tweeledig , een natuurlijk en een geestelijk leven.

Het menschelijke leven is tweeledig: *geestelijk* en *natuurlijk*. Als geestelijk wezen is de mensch het beeld van zijnen Schepper , ten einde in zijn onafhankelijk redelijk leven met scheppende kracht de ideën voorttebrengen en te arbeiden in zijne zinnelijke natuur voor waarheid en liefde , schoonheid en deugd. Als het beeld Gods en van Gods geslachte , is hij werkelijk *geest* , maar om te kunnen werken in de natuur en te kunnen leven , heeft hij behoefte aan een natuurlijk werktuig , en dit is zijn *ligchaam*. Het ligchaam is een natuurlijk , niet een geestelijk

element, maar bestemd voor den geest. Dat, wat in het ligchaam werkzaam is van den mensch, de geest, voor zoo verre die deelgenoot van de natuur is geworden, met haar in betrekking is gesteld en nu bepaald wordt door het ligchaam, noemen wij *ziel*. De mensch heeft van wege zijn ligchaam een natuurlijk en alzoo door ruimte en tijd beperkt leven; van wege zijn geestelijk, bovenzinnelijk leven is hij vrij, om te doen en te laten, wat hij wil, voor zoo verre zijne ingeschapen vermögens hem toelaten, ja zelfs om de hem geschonken natuurdriften in te volgen of te ontwijken. Daardoor wordt de mensch de centrale persoonlijkheid der aarde, die hij vergeestelijken moet. Planten en dieren verkrijgen eerst eenheid en hoogere (geestelijke) waarde door den mensch. Trouwens de persoonlijkheid bestaat hierin, dat de geest zich openbaart in de natuur als bewustvolle en vrijwerkende zelfstandigheid. Al wat op aarde is heeft betrekking op den mensch en erlangt door den mensch waarde; de mensch is, om mij zoo uit te drukken, het zwaartepunt, het hersengestel der aarde. Vóór hem berustte alles op het uitwendig physisch middelpunt, op de zon; sinds hij op aarde verscheen, verzamelt zich al wat bestaat en leeft rondom het geestelijk middelpunt, den mensch, alle dingen, ook de dieren werden geschapen naar haren aard, maar de mensch is geschapen naar het beeld en de gelijkenis, naar den aard en het geslachte Gods. De dieren hadden geene namen, de mensch gaf ze een' naam, d. i. eene beteekenis, en, zoo als hij ze noemde, zouden zij heeten; d. i. dat zouden zij beteekenen, beduiden. Zoo werd de mensch de lossen en de verlosser der natuur uit hare boeijen. Alles werd door

hem bezielt, want de gansche natuur werd door aanschouwing des geestes en willekeurig gebruik inwendig in zijne ziele overgebracht, gelijk zij uitwendig bestond in zijn ligchaam. Eer de mensch op aarde te voorschijn trad, was het idee van den Schepper, namelijk het einddoel Gods in de natuur, verborgen; met den mensch is de natuur, als bezwangerde moeder, tot het einde der oorzakelijke gewrochten, d. i. tot het baren gekomen van haren inhoud; met den mensch werd de rei der wezens in hare volheid gesloten. Het hulsel der natuur, en hetgeen in haar verborgen is, komt dan eerst te voorschijn, wanneer de zonnestralen van den geest in haar zijn doorgebroken en ingedrongen, en de regeling der natuur naar des Scheppers bestemming, ten behoeve van den mensch, is dan eerst voldongen, wanneer de mensch haar in derzelve harmonie en waarheid aanschouwt, erkent, gebruikt tot zijn geestelijk heil en alzoo opvoert tot haar einddoel. Zoo dan is de natuur het veld en het rijk, waarin de mensch zich beweegt, en de mensch is in dat rijk de Heer. Dat rijk nu is eene wereld met eigendommelijke krachten, zelfstandig maar niet voor zich, alleen voor den geest. De mensch is in de wereld en in zich zelve en voor zich zelve; de natuur is nimmer buiten zich zelve, de mensch echter is én *in* en *buiten* zich zelve.

Zoo is dan het zoogenoemde mikrokosmos der ouden geregvaardigd, want de mensch is werkelijk eene wereld in het klein. In hem is iets Goddelijks en iets natuurlijks, alles heeft op hem en hij op alles betrekking. Gelijk de zon tot al, wat in de natuur aanwezig is, in verhouding staat en omgekeerd alles tot de zon als wederkeert; gelijk bij de opgang der zon

eerst alles licht en leven erlangt, zoo is het ook de mensch, die eigenlijk door zijn verschijnen eerst alles met geestelijk licht als bezielt. Als centrale wereld in het klein staat hij met alles in verbinding. In zijn' redelijken geest heeft hij een goddelijk aandeel ontvangen, en door geloof en liefde staat hij in eene onmiddellijke gemeenschap met God. Door zijne psychische krachten, zijne zintuigen en zijne beschikking over zich zelve oefent hij gemeenschap met andere geesten en door zijn ligchaam met de gansche natuur. Zijne levenskreits is daarom oneindig, hij staat in de gemeenschap met hetgeen goddelijk, geestelijk en natuurlijk is. De sympathieën van al wat invloed heeten mag in den mensch zijn desgelijks algemeen en onbeperkt, natuurlijk, geestelijk en goddelijk, en evenzeer strekt zich ook zijne werkzaamheid, al naar zijne individuele levendigheid uit, én op hetgeen natuurlijk, én op hetgeen geestelijk, én op hetgeen goddelijk is.

»Het is de mensch,» zegt SWEDENBORG, »op wien de gansche ordening Gods is overgedragen, en van de scheping af is hij, als einddoel, de goddelijke regel in de vorming der dingen.»

§ 193.

De mensch staat in eene algemeene sympathische verhouding tot de natuur. Hij is het tijdelijk einde van het verledene en het begin der toekomst.

Is de mensch in waarheid eene wereld in het klein en het middelpunt van alles, dan is hij even-

zeer aan allen invloed blootgesteld en staat met alles in eene negatieve rapportverhouding, even als hij positief, als de meest volkomene zelfstandigheid op alles wederkeerigen invloed uitoefent. Als laatst en meest volkomen wezen in de reeks der natuursoorten, omvat hij ook als iets algemeen in zich al het minder volkomene, lagere en vroegere, dat beneden hem staat; hij heeft dus aan al wat hem voorafgaat aandeel. De mensch is, volgens H. STEFFENS, het sluitpunt van een oneindig verleden, het middelpunt van een oneindig heden en het begin eener oneindige toekomst. In deze, geheel naar waarheid beweerde stelling ligt niet slechts de theorie der rapporten in het begrip van ruimte en de sympathie des menschen met het geschapene opgesloten, maar ook die van het geestelijk aanschouwen in de verte van al wat in den tijd verandert. Daar de mensch op den bodem van het verledene staat en in het middelpunt van het tegenwoordige, en daar hetgeen vroeger is geschied en hetgeen verre nog is verwijderd eenparig streeft naar het einddoel en naar het middelpunt zich uitstrekt, zoo heeft ook de toekomst haren wortel in den menschelijken levens tijd hier op aarde. Eigenlijk leeft de mensch in het geheel niet in het verleden, slechts weinig in het tegenwoordige, maar geestelijk geheel en louter in de toekomst. De mensch is een schepsel, dat bestemd is voor eene eeuwige toekomst, daarom heeft ook hij alleen eene *hoop*, en wel leeft hij niet eens voor de naaste toekomst. Het verledene en tegenwoordige hebben voor hem louter waarde, zooverre deze betrekking hebben op de toekomst. Alle zijne bedoelingen strekken zich uit op eenen ver verwijderden tijd; al zijn be-

denken en trachten is derwaarts gerigt. Ja! daar alle stoffelijke belangen steeds een geestelijk idee tot grondslag hebben, zoo ligt ook het einddoel van 's menschen jagen en streven aan gindsche zijde van den tijd, en hierin ligt het bewijs tevens opgesloten, dat al wat leven genoemd mag worden in den mensch niet een tegenwoordig, maar een toekomstig leven is, en dat alzoo zijn eindstreven een streven is voor de eeuwigheid, boven alle begrip van tijd verre verheven. Het ware anker aller menschelijke levensbedoelingen ligt dan ook niet in het verledene, maar alleen in de hoop op eene zalige toekomst. Het tegenwoordige leven is slechts de kiem van het toekomstige en heeft ook alleen voor het toekomstige deszelfs beteekenis; de toekomst immers zal de ontwikkeling wezen van hetgeen dit tegenwoordige leven slechts als kiem in zich bevat. Een ieder doet zijne winst met den tijd, om daarmede te woekeren in de eeuwigheid, en dáár de taak weder op te vatten en weer aantevangen, waar hij hier eindigde.

Met deze wenken hebben wij de grondvoorwaarden vastgesteld en punten verzameld, waaraan wij ons kunnen vasthouden bij het onderzoek der psychische verschijnselen van het magnetismus; door dezelve zullen ons het geestelijk *voorst-* en *verzien* uit een zielkundig oogpunt helderder worden.

Ook hier knopen wij de nieuwe raadselvolle verschijnselen vast aan oude langbekende, en beginnen met de geschiedenis van den droom, de eerste bloem, die uit den slaap ontkiemt en zich ter aanschouwing aanbiedt.

*De droom is in zijnen aard een potentieel
geniusleven.*

De droom is het allengs ontwaken der zinswerkzaamheid in de organen der verbeeldingskracht (van den inwendigen zin), waardoor aan den denkenden geest weder zinnelijke beelden als voorbij zweven, die in den slaap geheel ontbreken. De opgeheven gemeenschap der psyche wordt door middel van de geleidende organen der zinnelijkheid weder min of meer hersteld, waarbij echter de uitwendige zins- en bewegingsorganen nog geheel of ten deele rusten. Het droomen is dus die verborgen werkzaamheid van den geest in het inwendig zinsorgaan der hersenen, het bezig zijn der phantasie met subjectieve zinnelijke beelden. Het objectieve wakende leven met onderscheidende zelfbewustheid maakt plaats voor de subjectieve scheppende heerschappij van den dichtertlijken genius. Voor den genius wordt de nacht in den dag herschapeu en het algemeen natuurleven het veld zijner bearbeiding. De wakende reflexie der aanschouwelijke voorwerpen wordt hem ontrukkt en het tegenwoordige heeft voor hem geen minder belang dan de toekomst en het verledene. In zekere mate worden derhalven de bij het waken gestremde krachten en meer gebonden vleugelen voor den genius in den droom weder vrij, en men kan dus de wezenlijke gesteldheid der ziel in haren slapenden toestand werkelijk veel vollediger leeren kennen, dan wanneer zij wakende is. In het laatste geval toch vestigt zij de werkzaamheid van haar eenzijdig verstand

slechts op bepaalde door de zon verlichte voorwerpen, terwijl haar bedwelmd gemoed zoo vaak zich aan de algemeene natuur, zoo wel als aan den bovenzinnelijken invloed onttrekt. »De droom is de schutmuur tegen de eentoonigheid des levens (zegt NOVALIS), waarin de beteugelde phantasie in hare vrijheid zich herstelt, alle beelden des levens door elkander werpt en de bestendige deftigheid van den wakenden mensch verwisselt met een vrolijk kinderspel.»

De voorstellingen der beelden en de opneming derzelve in het bewustzijn erlangen in den droom, naarmate de indrukken van binnen sterker zijn, een' verschillenden graad van duidelijkheid. Het droomen derhalve geen werkelijk slapen meer zijnde, maar veeleer half slapen en half waken, een' *slaapwaken*, behoort dus of meer tot het gebied des slaaps of des wakens, al naarmate de innerlijke zinsorganen ligter of sterker in beweging zijn en al naarmate de aanschouwde beelden donkerder of helderder in het bewustzijn worden opgenomen, en van en onder elkander worden onderscheiden. Hieruit blijkt tevens, dat de droom geenszins alleen eene plant is van den slaap, maar dat de droom zich ook te midden van den wakenden toestand bevinden kan. Zulks zal dan plaats grijpen, wanneer de inwendige bewustvolle werkzaamheid der zinnen vermindert en eenzijdig wordt, en wanneer de objectieve beelden niet meer worden opgenomen in het terugkaatsend zelfbewustzijn. Wie is er, die niet wakende droomt! Hoe velen, die hun gansche leven door voortdroomen!

Zoo wij derhalven in het wezen van den droom het potentieel leven van den goest hebben leeren

kennen en wel in grooter speelruimte der algemeene natuur dan in werkelijk wakenden toestand, zal ons het bovenzinnelijk vermogen van den geest ook duidelijker in den droom dan zelfs in wakenden toestand blijken. SCHUBERT zegt 1): » De ziel, die in haren aard slechts bestemd is ten spiegel eener hoogere, magtiger en boven haar verhevene geestelijke verordening, ontvangt ook in den droom lichtstralen van boven, en eene ziel, die door hooger zonnelicht bestraald en bekrachtigd is, neemt ook uit eigen aandrif hare rigting omhoog en voert haren geest, wiens krachten door de indrukken bij het waken vroeger waren gestremd, op vrije vleugelen daar heen, genietende een' voor smaak van dien toekomstigen staat, waar de oorzaak van dien bestendigen worstelstrijd tusschen hem en de natuur, die hem omringt, geheel en voor altijd zal opgeheven wezen. »

§ 195.

Subjectieve en objectieve verhouding der droomen.

Naarmate de bewegingen der inwendige organen onzer verbeeldingskracht nog zwak en ligt zijn, en de werkzaamheid der zenuwen beperkt blijft tot eene geringe plaatselijke en inwendige ruimte, of wel sterker wordt, zoodat meerdere zenuwen in werking worden gebragt, naar die mate zullen ook de droomen stiller, meer inwendig en onduidelijk, of levendiger, helderder worden en reeds meer ingrijpen in de uitwendige wils- en zinsorganen. Zijn de droomen zoo

---

1) Symbolik des Traumes, zweite Auflage, S. 19.

levendig, dat de innerlijke beweging zich werkelijk in deze laatsten overplant en opwekt tot eigen werkzaamheid, dan ontstaan er of gemengde droomen, waarin slechts ettelijke zintuigen, half ontwaakt, uitwendige indrukken opnemen, terwijl anderen nog slapen; alsdan worden derhalve aan den geest gemengde beelden voorgesteld *en* door de uitwendige *en* door de inwendige zinsorganen; of de mensch ontwaakt ten volle, wanneer door eene al te sterke beweging van inwendige of uitwendige indrukken alle uiterlijke zintuigen tot eigendommelijke werkzaamheid worden opgewekt. Hieruit blijkt tevens, dat de droomen evenzeer ontstaan kunnen door uitwendige indrukken, wanneer de uiterlijke zintuigen niet ten volle slapen, als door de beweging van binnen. Derhalve kunnen de innerlijke zinsorganen zoo wel door de uitwendige, als deze door genen in werkzaamheid worden gesteld. De droomen zijn dus langs dezen weg als tweeledig te beschouwen. Zij zijn of meer innerlijke, rustige droomen, waarin de inwendige zin zich voorstellingen schept, of droomen, waarbij bewegingen, die aan de voorstellingen beantwoorden, in de wilsorganen worden gewrocht. De meest gewone bewegingen, door droomen veroorzaakt, geschieden in het spraakorgaan, behalven nog verschillende bewegingen der ledematen en des lichaams, te sterker naar mate de droomen levendiger zijn.

De droom is derhalve een middentoestand tusschen slapen en waken; de ziel-bezit geene terugkaatsende onderscheiding van de objectieve wakende wereld en van hare subjectieve voorstellingen. Alle voorstellingen in den droom behelzen dus dezelfde waarheid. De subjectieve phantasie-beelden gelden voor de ziel als

objectieve; en de misleiding loopt te meer in het oog, naarmate de droombeelden toenemen in helderheid. De mensch treedt dus, zoowel door zijne lijdelijke physische rust in den slaap, als door zijn psychisch niet onderscheiden in eene afhankelijke verhouding tot de buitenwereld en haren invloed; hij is aan dezen meer blootgesteld dan bij zijn waken, waarbij hij zich zelve meer bepaald afzondert. Daar hij echter toch niet slaapt en ook het bewustzijn hem niet mangelt, zoo wordt ook nu de kring zijner gewaarwordingen grooter, en het onbewaakt instinct komt sterker aan den dag, waaruit de kosmische en psychische sympathiën met andere menschen te verklaren zijn. Evenzeer wordt ook de psyche door de natuurlijke bewegingen van het ligchaam in den droom meer opgewekt, en zij kan nu desgelijks ruimere kennis bekomen van hetgeen inwendig physiologisch plaats heeft, hetgeen vooral dan zal plaats grijpen, wanneer de gewaarwording den vorm van een beeld verkrijgt.

§ 196.

Naaste oorzaak van het droomen.

De naaste oorzaak van het droomen is dus beweging in het een of ander zinsorgaan, en de gewrochten dier organische zenuwbeweging zijn zinnelijke beelden, waarmede zich de geest onledig houdt. Is eenmaal de beweging daar, dan brengt zij, naar de algemeene wetten der beweging, andere bewegingen voort, die gewijzigd en vermenigvuldigd worden op ontelbare wijze, naarmate van derzelve inwendige

verbinding met de hersen- en zenuworganen. Daar nu de gewrochten der beweging van genoemde zinnelijke beelden aanwezig zijn in bepaalde innerlijke zenuwen, zoo verkrijgen ook de beelden, in verhouding van den aard der beweging zelve, een eigendommelijk karakter; een droombeeld, op deze wijze ontstaan, wekt een tweede, een derde enz., zoo dat beelden op beelden elkander verdringen en de vreemdsoortigste voorstellingen te weeg brengen, die volgens de wetten der verbinding, der gelijkheid en der herhaling, op de meest verschillende wijze achter en naast elkander in bepaalde reijen zich plaatsen en in de menigvuldigste groepen zich afwisselen.

Naar de wetten der verbinding, volgen de beelden en voorstellingen, overeenkomstig de beweging der zenuwen, neven en achter elkander in bepaalde orde, zoo als die zinnelijke beelden óf reeds eenmaal in den wakenden toestand aanwezig zijn geweest (herinneringsbeelden), óf zoo als zij van nieuws gevormd worden door de phantasie (gewrochten der scheppende verbeeldingskracht).

Naar de wetten der gelijkheid, verwekken zich zulke beelden en voorstellingen onderling het ligtst, wier voorwerpen op elkander gelijken.

Naar de wet der herhaling, komen beelden en voorstellingen in den droom des te gemakkelijker voor, naarmate dezelfde bewegingen in de zenuwen worden herhaald en naarmate dus in de organen der verbeeldingskracht dezelfde beelden op nieuw te voorschijn geroepen, te meer bestendigheid en als het ware een dieper stempel verkrijgen. Door eene ligte aanraking van zulke dikwerf en ligtelijk bewogen zenuworganen ontstaan alzoo herhaaldelijk de beelden,

die aan deze bewegingen beantwoorden en de zamen-
gestelde droomgestalten. Terwijl het nu iets eigen-
dommelijks is, dat de voorstellingen zich vormen als
beelden door de innerlijke beweging der zinszenuwen,
en terwijl voorts deze inwendig subjectieve droom-
beelden in den droom zelve als objectieve beelden
gelden, zoo is het gemakkelijk te begrijpen, dat deze
droombeelden helderder, en hoe meer zij worden her-
haald, des te levendiger worden, zoo zelfs, dat men
ze bij het ontwaken nog houdt voor werkelijk objec-
tieve gestalten, die in de herinnering achter blijven.
Evenzeer wordt het ons begrijpelijk, dat vooral lie-
den van geringe beschaving en eene minder heldere
zelfbewustheid niet in staat zijn, het droombeeld
te onderscheiden van een werkelijk voorwerp, zoodat
het beeld van eenen afgestorvene, van een' engel
enz., door hen gehouden wordt voor iets objectiefs,
wezenlijks. Wanneer nu zoo iemand volgaarne luis-
teit naar de inwendige spraak van zijnen genius, dan
kan het ligtelijk gebeuren, dat hij zich gewennen
gaat zijne eigene invallen zelfs voor inspraken van
een' vreemd gebod of voor toespraak van dezen of
genen geest, ja van de Godheid zelve te houden. Hoe-
vele verwarringen, valsche aanklagten, ja moorden
zijn door die afwijking der menschelijke natuur niet
veroorzaakt!

Daar de innerlijke beweging der zinszenuwen ver-
zeld wordt van een beeld, dat daaraan beantwoordt,
en deze beweging echter haren oorsprong vindt in sym-
patische en antagonistische ligchaamsprikkelen gedu-
rende den slaap, zoo begrijpen wij nu ook hoe de
minder zelfbewuste mensch, in weerwil van iedere
tegenspraak, zijne overtuiging niet laat varen, dat zijne

eigene physische gewaarwordingen bepaalde gestalten en werkelijke wezens zijn. — Overigens behoeven wij nauwelijks op te merken, dat de organische beweging en werkzaamheid der zenuwen louter de zinnelijke beelden, als voorwerpen der aanschouwing, ons voor den geest stelt. De voorstelling, de waarneming, de onderscheiding en ook de aanschouwing zelve en het tot bewustheid brengen der voorwerpen geschiedt, zoowel in den droom, als in wakenden toestand door de subjectieve werkzaamheid van den geest zelve, als het bepalend beginsel van alles.

§ 197.

De uitwendige oorzaken van het droomen.

De bijkomende oorzaken van het droomen zijn tweeledig: *uitwendig* of *inwendig*, en deze weder *physisch* of *psychisch*.

De uitwendige zijn:

1.) Uiterlijke prikkelen en indrukken, die slechts zoo sterk werken op de aan haar beantwoordende zinsorganen, dat deze wel ten deele in werkzaamheid worden gebracht, maar evenwel niet geheel ontwaken. Overigens kunnen alle voorwerpen der zinnen, zoowel die betrekking hebben op het gezicht, het gehoor, de reuk, als op den smaak en het gevoel, uitwendige aanleidende oorzaken tot het droomen worden, vooral echter voorwerpen, die met het gehoor in verbinding staan, als het gevoelsorgaan van den geest, dat ons onmiddelijk in de diepte der inwendige gevoels- en gemoedswereld binnenvoert.

2.) Een te geringe graad van vermoeijenis der uit-

wendige zins- en bewegingsorganen tijdens het waken. Van daar de menigvuldige droomen der ledig-gangers, die droomende zijn in den slaap en bij het waken beide.

3.) Ongeregelde inspanning der zins- en bewegingsorganen bij wakenden toestand. Van daar de ongeregelde behoefte aan slaap, ten einde de verloren stoffen en krachten weder te herstellen, en gevolge-lijk ook het gemakkelijker ontwaken van enkele organen, terwijl de andere nog verzonken blijven in de diepte des slaaps. Menschen, die hunne zinnen veel en op ongeregelde wijze inspannen en weinig beweging nemen, droomen het ligtst en het meest.

De inwendige physische oorzaken zijn deze:

1.) Ongeregelde aandoeningen van het algemeene gevoel, gestoorde verrigtingen en prikkelingen in enkele organen, b. v. eene drukking hier of daar, belemmerde of gestremde omloop der vochten, slechte spijsvertering enz.

2.) Ziekelijke gesteldheden van inwendige organen en stelsels, hetzij deze te zwak, hetzij zij te levendig zijn in hare werkzaamheid, of andere ontstemmingen in dezelve, vooral krampen, verstijvingen en verstoppingen in de ingewanden. Daardoor blijven altijd bepaalde deelen en de daaraan verbonden zenuwen op eene onregelmatige wijze wakker en veroorzaken allerhande aandoeningen, die eigendommelijke droombeelden verwekken, meestal in naauwe betrekking staande tot den aard der ziekte; van daar dat de voorbeduidende droomen (*somnia diagnostica et prognostica*) voor den praktischen geneesheer een gewichtig voorwerp zijner behartiging kunnen wezen.

3.) Aandrang der vochten en vooral van het bloed

naar het hoofd, waardoor de inwendige zenuworganen in hare rust verstoord en zoo tot eenzijdige werkzaamheid worden aangezet. Van daar de menigvuldige droomen bij ontstekingen, vooral in het hoofd, het ijlen in koorts en enz. (per *furorem vaticinationis*.)

4.) Een zwak en bewegelijk zenuwstelsel. Een ligte ademtocht is vaak in dit geval toereikend, de gevoelige mergvezelen der zenuwen in beweging en in oproer te brengen. Menschen van een fijn en teeder zenuwstelsel zijn in het algemeen veel gevoeliger, lichter te bewegen, maar hunne bewegingen zelve houden, van wege de zwakheid der zenuwen, geen gelijken tred ten opzichte van spoed en maat. Zulke menschen zijn wegens de milde uitstraling van het licht in de zenuwen, die als het ware te weinig stoffelijk zijn, buitengewoon geestig, scherpzinnig, maar niet geestrijk en diepzinnig; omdat zij de voorwerpen, ja wel snel en juist opvatten en uitduiden, maar door de onrust' hunner zenuwen geen tijd hebben, om met onderscheiding en naauwlettendheid integaan in de breedte en de diepte. Zulke menschen hebben daarom ook doorgaans eenen lichten en korten slaap en een bepaalden aanleg tot droomen.

De psychische oorzaken der droomen zijn: aanhoudende werkzaamheden van den geest; diepe indrukken des gemoeds en smarten, die bepaalde inwendige zenuwoorden in de hersenen aandoen en in ongeregelde spanning en onrust houden, zoodat ook verwijderde en zachte bewegingen in den slaap juist deze boven anderen lichter bewogen organen als snaren, die gespannen zijn, aanroeren.

§ 198.

*Misleidingen en ongerijmdheden bij de droomen,
de visioenen en het geestenzien.*

Deze menigvuldige oorzaken brengen in den slaap bewegingen voort in de innerlijkste, fijnste en beweeglijkste hersenzenuwen der inwendige zinsorganen, die volkomen overeenkomen in werkzaamheid en strekking met de uitwendige zinnen. Deze bewegingen verwekken en ontvonken, als het ware, de werkzaamheid des geestes, ten einde te gaan handelen door middel van zijn ligchaam. De beelden en voorstellingen, door die bewegingen aangevoerd, behelzen geen louter en loos physisch spel dezer bewogen organen, neen! het handelen zelf geschiedt door de zielswerkzaamheid van den geest zelven, die de beelden aanschouwt, de voorstellingen verbindt en willekeurige bepalingen uitoefent. Daar echter de geest in zijne volstrekte vrijheid door het ligchaam wordt belemmerd en beperkt en in den droom nog daarenboven door de eenzijdige werkzaamheid der zintuigen, meestal als in een' donkeren verbroken spiegel, de objectieve wereld aanschouwt en geenszins in de ware verhouding tot de buitenwereld gebragt wordt; en daar, ten gevolge der ongeregelde bewegingen, de beelden, die tot verbinding moesten dienen, dikwijls ontbreken, en de geest dus de beelden zelve ligt verwarren en verwisselen kan, zoo zal het gemakkelijk te begrijpen wezen, van waar zoo vele misleidingen, ongerijmdheden en verkeerde oordeelvellingen in de droomen aanwezig zijn, en ook in wakenden toestand bij de meest verstandige menschen ten gevolge der zelfde

oorzaken gevonden worden. Desgelijks zal het ons verklaarbaar worden, hoe het komt, dat de inwendige aanschouwing van den zin door de organen der verbeeldingskracht zoo ligt verwisseld wordt met de werkelijke uitwendige objectieve gestalten, zoodat hij, die droomt, in den waan verkeert, dat hij wakker is; eindelijk zullen ook daardoor zelfs de visioenen en het zien van geesten ons begrijpelijk worden.

§ 199.

Verklaring der juiste handelingen in den droom.

Niet zelden zijn de handelingen van den geest in de droomen veel juister dan in wakenden toestand, de aanschouwingen der beelden helderder, de voorstellingen geregelder en de levendigheid van het bewustzijn veel omvattender; ook komen in den droom vaak geheel nieuwe en vreemde voorwerpen en voorstellingen voor de aanschouwing, waaraan men wakende zelfs niet gedacht heeft. De geest rust, als het ware, uit van deszelfs verstrooiende bezigheden in wakenden toestand, en herhaalt zich door de wisseling der gedachten, op dezelfde wijze, als hij wakende na bepaalde inspanning en arbeid ten opzichte van één enkel voorwerp, zich door een ander aangrijpen, weder verligt en herstelt. Opmerkelijk is het, dat menschen, die wakende volstrekt geene geestes-werkzaamheden hebben, of wier gezigteinder zeer bekrompen en beneveld is, in hunne droomen dikwijls zeer levendig werkzaam zijn en wel juist op eene tegenovergestelde wijze als in wakenden toestand; zoodat zij met veel helderder zinnebeelden, veel geregelder

voorstelling derzelve en veel levendiger bewustzijn bezig zijn. De geest derzulken stelt zich, als het ware, schadeloos in den droom, en geeft ons een troostvol bewijs aan de hand voor de innerlijke gelijkheid der menschelijke natuur.

De wezenlijke oorzaak van deze zonderlinge verschijnselen ligt, ongeacht de voorstelling der steeds levendige werkzaamheid des geestes, in den bouw van het zenuwstelsel en deszelfs verrigtingen, die met een' juistem physiologischem blik moeten worden gewaardeerd. De hersenen met hare tallooze in elkander gevlochten mergvezelen worden op eene zeer verschillende wijze, hetzij meer, hetzij minder ontwikkeld en tot werkzaamheid opgewekt door de vormende kracht van den geest en deszelfs dagelijksche bezigheid in zijne inwendige organen. Gansche zetels dier zenuwvezelen in de hersenen blijven bij vele menschen geheel in rust, terwijl anderen slechts zeer eenzijdig werkzaam zijn.

Deze weinige en eenzijdige bewegingen in de zenuwen van een slechts luttel ontwikkeld hersenestel, met een eenzijdig en eenvormig dagwerk, zijn oorzaak dier armoede van den geest bij zoovele wakende menschen, en deze eenzijdige, eentoonige dagelijksche bezigheid van slechts weinige innerlijke hersenorganen is tevens oorzaak van bovengenoemden meer volmaaktten toestand van den geest dier menschen in den slaap. Wanneer namelijk nu de steeds rustende inwendige, naar den natuurlijken aanleg volkomene hersenorganen door deze of gene psychische of psychische aanraking in beweging en werkzaamheid komen, terwijl nu de organen, die bij het waken bezig waren, in slaap gewiegd zijn, en zich

herstellen, zoo veroorzaken deze van meer zijden aangebragte bewegingen een' veel grooteren rijkdom van beelden, en zoo slechts de harmonie der overige lichaamsverrigtingen van een' anderen kant niet wordt gestoord, werkt nu ook de geest, krachtens zijn innerlijk geniusleven, in den slaap ongestoorder en in ruimer kring dan in wakenden toestand; de opmerkzaamheid wordt tevens in dezen werkkring veel minder door uitwendigen invloed verstoord en afgetrokken. De geheel nieuwe beelden en vreemde voorstellingen echter ontstaan uit de nieuwe en ongewone bewegingen der hersenorganen, die, volgens de aangestipte wetten der gelijkheid en der verbinding (§ 196), op de meest verschillende wijze worden zamengesteld.

§ 200.

Oorzaken, waarom de beelden zoo menigvuldig uit den wakenden toestand overgaan in den droom.

Indien men van gewone dagelijksche dingen droomt en de beelden in den droom uit den wakenden toestand mede overgebracht worden, zoo grondt zich dit deels op de reeds opgegeven oorzaken, maar ook deels op het ongelijktijdig inslapen der uitwendige zinnen, gelijk men half in slaap dikwijls nog ziet, terwijl men niet meer hoort; of nog hoort, terwijl men niet meer ziet; deels ook is de oorzaak daarin te zoeken, dat de innerlijke organen der verbeeldingskracht nog niet geheel in rust zijn. Menigmaal houdt zich de geest in droomen onafgebroken bezig met een enkel beeld of voorwerp. De oor-

zaak is gelegen in de eentoonige beweging van ettelijke organen der verbeeldingskracht, en in de opmerkzaamheid, die gedurende den slaap der uitwendige zintuigen niet afgetrokken wordt van de uitwendige indrukken, en alsoo verstrooid. Zoo kan ook eene geheele rij van idëen in den droom heerschen- de worden, op gelijke wijze als op den wakenden mensch een bepaald voorwerp zoo sterken indruk kan maken, dat men al wat dat voorwerp omringt niet meer ziet noch waarneemt. Zulke sterke indrukken brengen in wakenden toestand ook ligtelijk een blijvend beeld te weeg, dat met ons overgaat in den slaap, zoo als bijv. lezen, studeren en alle werkzaamheden, waarbij onze opmerkzaamheid noodig is, zoo dat men zelfs langs dien weg zich als het ware tot willekeurig droomen kan voorbereiden.

§ 201.

Willekeurige droomuitzendingen in de verte.

Ten gevolge van menige ondervinding is het zelfs mogelijk, door uiterlijke prikkeling der zinnen, en wel voornamelijk door middel van het gehoorsorgaan, door fluisteren of door zachte toonen aan te slaan enz., om slapenden kunstmatig te laten droomen en naar believen in deze of gene zielsstemming te brengen. Ziedaar op nieuw een voorwerp van hoog belang voor den praktischen geneesheer; zoo toch vermag hij gedurende den slaap aan menigen patient eene andere stemming te geven, en vooral krankzinnigen in den slaap tegenovergestelde gedachten in te boezemen, met één woord de eentoonigheid der bewegin-

gen en de disharmonie in het ontstemde hersengestel op te heffen en te leiden tot een gestemd accoord. Terwijl het bekend is, dat krankzinnigen in den slaap meestal verstandig droomen, zoo wordt het magnetismus een zeer gewichtig geneesmiddel voor dezen, ten einde hen op de meest gepaste wijze in den slaap te brengen, die vaak alleen reeds voor hen geneesmiddel is, en ten einde tevens in den verlengden slaap de ongeregelde bewegingen en de tegenstrijdigheid der krachten weg te nemen.

De waarnemingen, die WESSERMAN opgeeft, deels reeds vóór hem medegedeeld, zijn, ten aanzien van het willekeurig doen droomen van anderen op een' afstand, verschijnsels, die zich ligt verklaren laten. De slapende verkeert in ieder geval in een' meer lijdelyken negatieven toestand, en zijne op hem terugwerkende persoonlijkheid in den slaap is gelijk aan nul. Hij, die in een' willekeurigen droom zat worden verplaatst, moet met hem, die den droom uitzendt, reeds staan in een nader rapport. Even zeer als aan de lichamelijke zijde onzer natuur, zoo ook aan die der ziel (§ 179, 182), heeft eene doorgaande wederkeerige werking plaats, en wel voornamelijk bij bewerktuigingen, die gelijk gestemd en zich onderling verwant zijn. Kracht en wil nu vermogen vrijelijk en bepalend naar buiten te werken, ook zonder bepaalde grenzen over de plaatselijke stof in de verte. Hierdoor kan het ons begrijpelijk worden, hoe iemand, begaafd met een hoogst volkomen ontwikkeld hersengestel, met sterke zenuwen en een' krachtigen positieven wil, ook in de verte, volgens de bekende polariteitswetten invloed kan witoefenen op een negatief voorwerp en het zelfs in zijne sfeer zich doen bewegen.

Ook is het meer dan bekend , dat niet slechts gelijke vermoedens en voorgevoelens , vooral bij aanverwanten en bij hen , die in de naauwste gemeenschap met elkander leven , maar ook gelijke droomen en gedachten somtijds bij vrienden plaats vinden ; hetgeen voorzeker wel als een onwederlegbaar bewijs mag worden aangehaald van de wederkeerige werking en gemeenschap van den menschelijken geest.

§ 202.

De droombeelden zijn voornamelijk gezichtsbeelden.

Symbolen.

De beelden in den droom zijn voornamelijk gezichtsbeelden , zeldzamer geluiden of voorwerpen van het gehoor. Iedere droom is min of meer een zien , een onmiddelijk , ongehinderd aanschouwen in alle rigtingen en niet louter voorwaarts , zoo als in wakkenden toestand. Daarentegen wordt in omgekeerden zin het gehoor , dat bij ons waken zich naar alle kanten uitstrekt , nu beperkter en armoediger , daar de droomende waant louter geluiden en toonen te vernemen , die naar bepaalde rigtingen heen worden gegeven , ofschoon overigens toch het zintuig van het gehoor als de scherpste wachter het meest voor de buitenwereld open staat. Ook het gevoel , als de polarische zin van het gezigt , speelt in de droomen een veelbeteekenende rol , en brengt met deszelfs zoo veelvuldige gewaarwordingen wel de meeste beelden bij tot de subjectieve misleiding der innerlijke aanschouwingen. Droomen , waarin de smaak en de reuk optreden , zijn de meest zeldzame ; deze , als zijnde

de lagere dierlijke zinnen , zijn zelfs in den droom de meest werkelooze, en desnietteenstaande geschikt , om den slapenden door reukstof enz. willekeurig te laten droomen. De zinnelijke beelden van hen , die droomen , zijn echter niet altijd bekende verschijnselen , die gemakkelijk te begrijpen zijn ; maar zeer dikwijls zijn het onbegrijpelijke en verrassende symbolen , allerlei beelden der phantasie en visioenen , wier beduidenis men niet altijd weet te ontraadselen.

§ 203.

Beteekenis der symbolen als de oorspronkelijke spraak des geestes.

Zinnebeeldig is de taal der poezij en die der profeten , wier openbaring ons verborgenheid is. In een symbool is doorgaans beeld en wezen één , en het komt ons waarschijnlijk voor , ja wel zeker , dat de hoogere geestelijke en oorspronkelijke Godsspraak eene symbolische beeldenspraak was en deze ook aan de menschelijke ziel is ingeschapen en aangeboren. De spraak , aan de droomen eigen , is toch bij verschillende menschen en volkeren dezelfde , dat wil zeggen : de droombeelden hebben dezelfde beteekenis , gelijk ook de dichters , ja zelfs de profeten onder dezelfde beelden hetzelfde uitdrukken en verstaan. » Iedere spraak in beelden en hieroglyphen , waarvan de hoogere wijsheid zich bediend heeft in alle hare openbaringen aan de menschen , is op den hoogsten trap hetzelfde , wat de taal der poezij op eenen lageren en de beeldentaal der droomen op den allerlaagsten trap is , namelijk de oorspronkelijke en natuurlijke

spraak der menschelijke ziel. Wel verre toch, dat in de laatstgenoemde betrekking het lagere eene verkleinende schaduw op het hoogere zou werpen, rest ons de vraag veeleer, en wel op goeden grond, of ook die taal, die in den tegenwoordigen menschelijken toestand in ééne van hare vormen eene zoo lage rol speelt, niet de eigenlijke taal dier hoogere gewesten is, terwijl wij, zoo wakend, als wij ons wanen, in onzen langen slaap, die duizenden van jaren omvat, of voor het minst verzonken in den nagalm zijner droomen, van die sprake Gods, even als de slapenden van het luide spreken der omstanders, alleen enkele onverstaanbare klanken vernemen." 1)

Dat deze beeldenspraak aan onze ziel is ingeschapen, blijkt kennelijk uit den innerlijken genius, die zijne spraak doet hooren in de poezij 'en in den slaap. Zij toch is niet eerst aangeleerd; dit is toch bij hen, die droomen, in de eerste plaats onmogelijk; geen drommer toch leert van een' ander, veel minder van een' wakende iets. En toch verstaat hij niet zelden de taal zeer goed en handelt overeenkomstig dezelve in den slaap, maar bij het ontwaken is het gedaan. Dit kan daarenboven tot een bewijs strekken, dat zij, die dieper doordrongen, niet zoo geheel onregt hebben in hunne bewering, dat het waken en de tegenwoordige toestand der uiterlijke wetenschap en zoogenaamde wereldwijsheid eigenlijk een toestand van waanzin is en dat de mensch in waarheid niets weet; dat het ware oog aan hem ontruikt is voor zijne oorspronkelijke, hoogere wereld, waarvoor hij in de kindschheid van zijn geslacht werkelijk het waar-

---

1) SCHUBERT, *Symbolik des Traumes*, S. 22.

achtig verstand en den wezenlijken aanleg gehad heeft.

§ 204.

Profeten, dichters en zieners in den droom verstaan de oorspronkelijke magische spraak.

Ironie en dubbelzinnigheid der symbolen.

De profeten waren dichters en de ware dichter is een profeet; zoo spreekt dan ook de genius in den droom profetische woorden. In de magische taal der zieners ligt een rijkdom van beteekenis en eene verbinding van zaken en tijden, die men in de prozaische maatschappelijke taal in wakenden toestand vruchteloos zoekt, ja, wij moeten hare armoede en haar gebrek erkennen, zoodra men deze zoo moeilijk aangeleerde taal met die taal der poezij vergelijkt. Het wijdloopigste proza vermag met al deszelfs bepalingen, tegenstellingen en bewijzen eene bovenzinnelijke zaak zoo helder en duidelijk niet te ontvouwen, als bij een symbool soms een enkel beeld te kennen geeft.

Buiten en behalve het min verstaanbare der beuidenis dier symbolen, (waarvan meer bij SCHUBERT t. a. p.) ligt in dezelve vaak ook eene zekere ironie en dubbelzinnigheid opgesloten, zoodat wel eens juist het tegenovergestelde of een deel voor het geheel is te verstaan en op te nemen. Zou het niet hieruit blijken, dat de Schepper zijnen verborgen raad niet op eenmaal voor ieders oog ontdekken, maar den menschelijken geest veeleer opwekken wilde, om zijne wonderen te onderzoeken en te doorzoeken, die

Hij ons tot genoeg en nut in zulk een rijkdom voor ons ten toon gespreid heeft. Als zoodanig doet zich de taal der profeten en zieners ons voor. Ook Pythia, de orakelen der ondheid en de magnetische helderzienden openbaren iets soortgelijks; de beelden en symbolen, die hun voorgespiegeld worden, blijven vaak langen tijd onverstaanbaar, tot dat op eenmaal voor hen het heldere licht der beteekenis opgaat. Geen wonder derhalven, dat de droomzieners in verrukking geraken bij de ervaring van zulke veelbeteekenende, verhevene en bovenzinnelijke openbaringen; zoo als dan ook in het algemeen iedere ware geestverrukking hare bron ontleent van eene hoogere ingeving, en de symbolische handelingen van godsdienstigen inhoud niet ligt in gebreke blijven, om haren magischen invloed op het gemoed van vrome Godsvereerders uit te oefenen; (als of eene ware gemeenschap met God op andere wijze mogelijk ware, dan door symbolen!) en wanneer God zelf tot ons spreekt in zinnebeeldige taal, zullen wij onze danktoon dan smoren en niet in lofzangen onze demoedige erkentenis stamelen, als voor den troon van Hem, die zich alzoo nederboog tot den bewoner van het stof?

§ 205.

*Zoo als de magische spraak ons ingeschapen is,
zoo is ook de natuur ons eene open-
baring van God in symbolen.*

Zoo als de zinnebeeldige spraak den menschelijken geest oorspronkelijk eigen is, zoo is ook de natuur

eene verzameling van symbolen en beelden, een geopend boek, vol van beduidenis, aan den mensch voorgelegd, om daarin te lezen en daaruit te leeren. De natuur spreekt in hare elementen, door hare krachten en door de verschillende gestalten der dingen. Zij is eene zinnelijke wereld, en den regten zin voor dezelve bezitten juist de zieners. Is de natuur in waarheid eene openbaring Gods, dan is zij zulks voor den geest, en daar alles, wat van de Godheid tot ons komt, geschapen is in zuivere harmonie, zoo is in de natuur ál wat oorspronkelijk is steeds van dezelfde beteekenis en van hetzelfde gewigt voor den geest. De natuur spreekt altijd eene levende, nooit eene doode, vreemde, uitheemsche taal; gelijk dan ook de Godheid in alle zijne openbaringen steeds dezelfde sprake bezigt tot de geesten, die voor dezelve slechts open oor en hart hebben. Waar vinden wij echter in het dagelijksche leven zulke zinrijke menschen, die in staat zijn de beelden te ontraadse-len in het geopende boek? Hoe schaarsch vinden wij den genius van dieper vorschende geesten, zoo als een JAKOB BÖHME, die ons een boek nalaat over *de beteekenis der dingen!* (de signatura rerum.)

De natuur is werkzaam met eene ingeschapen bepaalde noodzakelijkheid, gelijk een droomende slaapwandelaar, maar de mensch is zelf in deze natuur zoo diep verzonken, dat hij even als de worm hoogstens tot aan de oppervlakte reikt, om het opgaande kruid tot zich te nemen en weer van stof tot stof verder te kruipen. Wat heeft dan toch in waarheid de mensch aan de natuur, tenzij hij zich geestelijk in hare zinnebeelden verlustigt? Hij kan den daauw der aarde zelfs niet inzuigen, gelijk de

bloemen, en de bloemen niet verduwen, waarmede zich de dieren verzadigen, om te voldoen aan hunne behoefte! De bestemming van den mensch ligt niet in het aardsche, waarin hij aan het vee is verzwagerd, maar in het gebruik van zijn verstand tot ontdekking van hoogere zinbeduidenis, in hetgeen hem hier op aarde wordt voorgespiegeld. Dat wisten reeds de kindervolken, en de ware zieners beoefenden van oudsher de natuur, bij het gebruik derzelve tot hunne dagelijksche behoefte, altijd in zulk een' hooger zin tevens. Zoo is de ploeg hun niet louter het zware akkertuig, maar ook het zinnebeeld van een bruiloftsfeest; de bloemen wassen voor hen niet meer louter om te aanschouwen en ons te verzadigen met hare geuren, maar als de geheime spraak van het onderling verkeer der geesten.

De gedaanteverwisseling der insecten wordt een beeld der onsterfelijkheid, en de stier dient hun niet meer louter in het jok en op de slagbank, maar tot zinnebeeld van eene in hooger vorm levende plantenwereld, en eene algemeene vruchtbaarheid hier op aarde.

§ 206.

*Het zien in de droomen is een zelfverlichten
der dingen in de ruimte en in den tijd.*

Wanneer wij zien in onze droomen, dan verlichten wij zelve de zaken, de plaatsen en de tijden. De verhoudingen van tijd en ruimte hinderen aan hen, die droomen, niet. Nabij zijnde zoowel als ver verwijderde dingen vallen op den spiegel der ziel, al

naar de betrekking, waarin zij staat of gedurende den slaap gesteld wordt.

Is de ziel, ingevolge bovenstaande wenken, de spiegel van het alles; verstaat zij in den slaap die magische taal der geesten, en worden de vleugelen van zijnen genius alsdan ontbonden, wij hebben dan meer dan gewoonlijk vermoed wordt, een nieuw bewijs van de diepte des menschelijken geestes. »Wij droomen van onze reizen door het heelal; — is dan niet het heelal in ons? De diepte van onzen geest laat zich niet peilen. Naar binnen gaat het geheimvolle pad ter ontdekking. Binnen ons of anders nergens is de eeuwigheid met alle hare werelden, het verledene en de toekomst beiden. De buitenwereld is het schaduwrijk, het werpt deszelfs schaduwen over het rijk des lichts. Nu schijnt het ons, wel is waar, zoo donker, zoo eenzaam, zoo vormloos; maar hoe zal het ons toeblinken, wanneer eens die verduistering voorbij en het schaduwligchaam zal zijn weggevaagd. 1).»

Gelijk de droomen eene ondoorgrondelijke diepte van den geest verraden, zoo zijn zij vaak tevens van eene buitengewone helderheid in het *vooruit* en *ver* zien van dingen, wier beteekenis of op hem, die droomt, zelve, of ook op anderen betrekking hebben. En evenzeer de kosmische verhouding in den slaap zich verruimt (§ 194) en ook de innerlijke physische gewaarwordingen en sympathiën (§ 195) sterker uitkomen, zoo is ook het meer levendig geworden medegevoel en voorgevoel van den tijd niet raadsel-

---

1) NOVALIS Schriften, herausgegeben von L. TIECK und FR. SCHLEGEL. 4e Auflage 1826 S. 189.

achtiger. De toekomst is ontwikkeling van het tegenwoordige, en het kan dus den geest, die door geene ruimte noch tijd is begrensd, niet moeilijker vallen de toekomst en het verledene, al naar zijn sympathisch rapport (§ 193), zich ter aanschouwing te stellen, dan wel het tegenwoordige, waarvoor immers zijne uitwendige zintuigen ook zijn gesloten. De voorbeelden over dit onderwerp zijn te vele, dan dat iemand dienaangaande onkundig zou wezen. Toch willen wij het een en ander mededeelen.

OBERLIN 1) zegt in het bericht over zijne droomen: »Mij komt het waarschijnlijk voor, na zoo menige ondervinding, dat menige droom dieper ligt, dan wij vermoeden, en op een veel dieper schouwtooneel (ik weet niet, hoe ik het anders noemen zal) worden opgevoerd, dan wij ons inbeelden. Wanneer ik zulk een' diepen droom niet aanstonds bij mijn ontwaken zorgvuldig, als het ware, overbreng in den uitwendigen mensch, en verplaats in het uitwendig herinneringsvermogen, zoo gaat de voorstelling voor ditmaal voor mij te loor, tot zoo lang dat het binnenste weder op een' anderen tijd zich eenigzins opent, tot dat ik namelijk dezelfde voorstelling op nieuw erlang en nu met dezelfde zorgvuldiger omga. In mijn' tweeden droom ging ik met een huiverig gevoel van eerbied en ontzag door een' ruimen tempel. Het scheen mij daar donker; desniettemin kon ik in dien tempel eene nog nooit aanschouwde pracht te midden van een' majesteitvollen eenvoud duidelijk waarnemen. Ik ontmoette iemand. Het scheen een koster van het

---

1) Berichte eines Visionärs über den Zustand der Seelen nach dem Tode, mitgetheilt von SCHUBERT 1837. S. 73.

heiligdom. Met liefderijken ernst berispte hij mij , dat ik was binnengetreden ; dat had ik niet mogen doen. De tempel was gelegen op een wonderschoon eiland , dat een' in de taal der andere wereld gelijkkluidenden naam droeg met ons *Waldbach* , doch ook werd genoemd *Philadelphia*. Toen ik den tempel verliet , zag ik eene wieg , waarin 8 welgeschapen , doch ongemeen kleine kinderen. De moeder , die daar neven zat , van eene ranke en teedere gestalte , antwoordde mij op mijne vraag , dat onder die kinderen geene tweelingen waren , maar dat allen afzonderlijk na elkander , maar ongemeen ligt van gehalte , ter wereld waren gekomen ; zij scheen echter tevens verlegen , dat nog geen van hen , ook van de oudsten zelfs , alleen gaan kon en het nog allen schootkinderen waren. Daar was het mij , alsof eene innerlijke stem mij toeriep : dat gaat u aan. Zoo gaat het , als men zoo gemakkelijk en zonder inspanning door barensnood en lijden heen wil ; dan brengt men slechts ontijdige vruchten voort , die nimmer krachten erlangen.

» Ook werden mij bloemstokken aangewezen , gevuld met een zwartgroen sap , als Theriak , maar van een' schadelijken aard , en met brooze glazen overdekt. Daarbij werd mij gezegd : dat zijn de producten der belletristen of zoogenaamde mannen van smaak." Een ander 1) , die over het slapen en droomen handelt , zegt : » Ja , daar is een waken in den slaap , dat ook aan ons bekend is in de droomen , en deze zijn vaak rijk genoeg in beteekenis , om ons dingen te ontdekken , waarvan wij wakende slechts

---

1) Das verschleierte Bild zu Sais, oder die Wunder des Magnetismus, von einem Freunde der Wahrheit 1830. S. 46.

donkere voorgevoelens koesterden. Ik ken menig waarnemer van zich zelve, die zulke droomen hebben gehad, waarin het verledene en de toekomst in ongemeene klaarheid voor hen geopend lagen, die alles aanschouwen, wat betrekking heeft op het leven, dat achter hen ligt, en op hetgeen nog voor hen komen moet, met één woord: alle hunne lotgeval-
len.”

Nog één voorbeeld uit den nieuweren tijd worde hier medegedeeld. Het behoort tot die gevallen, die vooral in bergachtige streken gansch niet zeldzaam zijn. Het wordt ons door MEIJER aldus opgegeven 1): »Wij halen (schrijft hij) slechts één voorbeeld aan, zoowel door deszelfs nieuwhed als geloofwaardigheid opmerkelijk (het kan ook thans nog behoorlijk door bewijzen worden geschraagd). Twee Duitsche vrienden waren sinds vele jaren in Rusland gevestigd geweest. Zij keeren naar hun vaderland terug. De een, met name G., woont als een zeer aanzienlijk koopman te H., de ander B. te Fr. Beiden zijn gehuwd en zetten hunne vriendschapsbetrekking, ook nadat zij in bezigheid niet meer vereenigd zijn, getrouwelijk voort. G. had in den nacht van den 5 op den 6 januarij 1820 den volgenden merkwaardigen droom. Hij maakt met zijnen vriend B. eene voetreis, waarop hij ten laatsten aan een' vloed komt, dien zij doorwaden moeten. Onverwachts weidt hun blik over geheel nieuwe en vrolijke dreven; maar plotseling wordt hunne vrolijkheid geheel afgetrokken door het zien van een geopend graf. Zij naderen het en met huivering en schrik zien zij het lijk der gade

---

1) *Naturalogien* oct. S. 122.

van B. zelve daarin liggen enz. In dit eigen oogenblik ontwaakt G. en verhaalt aanstonds dezen droom aan zijne eigene vrouw, met de bijvoeging, dat hij zeer naar tijding verlangde van zijnen vriend en diens echtgenoot, omdat hij sinds jaren van hare zwakheid wist, doch niets van eene eigenlijke ziekte had vernomen. Na veertien dagen krijgt hij een brief van zijnen vriend B., met het bericht: dat zijne vrouw in den nacht van den 5 op den 6 januarij gestorven was en dat zij des morgens dood in haar bed was gevonden."

§ 207.

In den slaap is alles helder van binnen en donker van buiten. In wakenden toestand is het juist omgekeerd.

De spraak der droomen heeft zoo veel eigendommelijks en is zoo na verwant aan het magnetisch slaapwaken, dat wij nog iets langer bij dezelve moeten toeven, ten einde de voorwaarden op te sporen, die voor beiden tot grondslag dienen.

Achter den voorhang van het beeld te Sais is de buitenwereld gesloten en daar binnen alles open en helder; bij het ontwaken is het juist omgekeerd. Wanneer de uiterlijke zon weder opgaat, dan bedekt de voorhang de innerlijke wereld, en doorgaans is alles, wat in droomen voor ons oprees, weer vergeten. De droomen herhalen zich dikwerf in dezelfde orde. Van daar dat zij in de herinnering blijven, en dit gebeurt slechts nog bij hen, die een zeer matig leven leiden, wier slaap niet al te zeer afsteekt bij

hun wakend leven. Zonderling is het, dat onze droomen over afgestorvenen, ook al bestaan zij ons niet van nabij, het meest overgaan in onze wakende herinnering. De omgang met afgestorvenen of geesten is doorgaans zeer vertrouwelijk en de taal meestal symbolisch, zoodat men die niet dan met veel moeite verstaat, hetgeen veelal met diepe gemoedsaandoening verbonden is en evenzeer dikwijls de gewigtigste beteekenis ontdekt. Wie zal beweren, dat deze wederkeerige spraak der geesten een bloot subjectief spel der verbeelding is, en dat de verschijning der geesten steeds louter waan zou wezen?

Is de taal van den droom over het algemeen beteekenisvoller en rasser van uitdrukking, dan die der wakenden, en spreekt hij, die droomt, zoo dan niet alles in symbolen, in de taal, waarin hij het meest geosfend is, in zijne moedertaal; hij spreekt echter nooit vane hem geheel vreemde taal, in welke hij wakend onkundig was. Hij verstaat b. v. de Grieken en de Chinezen, in zoo verre zij hem aanspreken in de spraak der droomen, maar niet alsof hij Grieksch en Chineesch als volkstalen kende, terwijl hij ook in die talen zijne antwoorden niet geeft. Het gebeurt echter wel, dat iemand somtijds in den droom eene hem anders minder gewone taal spreekt. De oorzaak hiervan is, dat hersenorganen, die wakende in langdurige rust waren, door deze of gene inwendige aanraking in beweging en werkzaamheid worden gebragt en de verbeeldingskracht zich doorgaans gaarne onledig houdt met vroeger aanschouwde beelden, met herinneringsvoorwerpen; JEAN PAUL zegt: » omdat de Engel der jeugd de diepste voetsporen heeft achtergelaten op de rots der herinnering, en omdat door-

gaans een lang verzwonden verleden reeds bij herhaling en dieper in den geest is ingegrift, dan eene verwijderde toekomst." Dit is echter klaarblijkelijk, dat genoemde droomende in zijne jeugd iets van zulke talen geleerd heeft, want iedere volkstaal op haar zelve is geene eigenlijke spraak van den geest, maar alleen eene betrekkelijke willekeurige en maatschappelijke taal, waartoe men zamen in overeenstemming gekomen is, om zich door zekere uiterlijke teekenen en geluiden te doen verstaan. Geene volkomen taal of woordenspraak is iets, dat aan den geest oorspronkelijk en eigen is. Moge al soms iemand, die droomt, in geheel vreemde talen droomen en dezulken verstaan, zelden heeft zulks althans plaats bij menschen, die in geestverrukking zijn, en bij dichters. Allen toch door natuurlijke en zedelijke oorzaken gedreven, vervullen hunne taak door de werkzaamheid hunner verbeeldingskracht. Men beweert, dat menschen in verrukten toestand in vreemde talen hebben gesproken, en dat zulks somtijds ook bij helderzienden plaats grijpt. Mij is geen geval van dien aard onder de aandacht gekomen en ik betwijfel zeer, of men bij strenge kritiek wel ooit iets dergelijks zal aantreffen, althans een volkomen spreken in eene vreemde, volstrekt onbekende en nooit aangeleerde taal. Enkele woorden en mededeelingen van begrippen in doode of levende talen kunnen op bovenstaande gronden mogelijk wezen, en zulks gebeurt dan ook niet zelden.

Overigens vormt zich de taal der droomen ook naar den individuelen rijkdom der ideën en naar de geestelijke ontwikkeling van hem, die droomt, op verschillende wijze. De landman, immer bezig met

zijn' akkerbouw, zal daardoor op eene hem eigenaardige en andere wijze droomen, dan de geestvolle dichter, die speelt met zijne ideën.

§ 208.

*Eene algeheele werkeloosheid der zinnen
laat geene droombeelden toe, die
daaraan beantwoorden.*

Het is eene opmerkelijke eigendommelijkheid der droomen, dat bij volslagen werkeloosheid der bepaalde uitwendige zinnen, b. v. blindheid en doofheid, geene droombeelden verschijnen, die aan genoemde zinnen beantwoorden. Wij moeten in het oog houden, dat zulks dan alleen het geval is, wanneer dit zintuig volkomen werkeloos is en reeds lang of wel altijd in dien staat heeft verkeerd. De omstandigheid leidt ons tot de overweging van de voorwaarden der geestelijke aanschouwing in het algemeen en der droomvoorstellingen in het bijzonder. Wij willen derhalven kortelijk de vragen beantwoorden: Bestaat er eene onmiddellijke aanschouwing van den geest, of zoo niet, door welke organen worden de voorstellingen en aanschouwingen overgebracht?

§ 209.

*Er bestaat geene onmiddellijke aanschouwing
buiten alle organen.*

Met regt kan men beweren, dat er geene geheel onmiddellijke aanschouwing plaats heeft, en dat iedere

zinsanschouwing in het algemeen eene zamengestelde is, dat wil zeggen: een gemeenschappelijk werken van den geest met de ligchamelijke organen. De geest is, wel is waar, het onstoffelijk aanschouwende in den mensch, maar de geest aanschouwt alleen door de organen zijner zintuigen; van eenen geest, geheel afgescheiden van al wat ligchaam heeten mag, weten wij niets, en de menschelijke geest hier op aarde bezigt geene aanschouwing zonder zinsorganen; de gesteldheid en levenswerkzaamheid dezer organen is de voorwaarde der geestelijke aanschouwing. Alle natuurverschijnselen moeten eerst als het ware op de uitwendige zinsorganen vallen en van deze worden voortgeplant op de inwendige zinnen in de hersenen, en het is de werkzaamheid en beweging dezer laatsten, die de beelden, welke aan de uiterlijke voorwerpen beantwoorden, aan den geest ter aanschouwing voorspiegelen. De inwendige ideale voorstellingen, de zoogenaamde onmiddellijke aanschouwingen der verbeeldingskracht, zij mogen ook nog zoo afgetrokken wezen, zijn louter beelden, die aan de hersenen door middel der zoo levendige inwendige zinsorganen worden voorgespiegeld. Tot de verstandsfeer komt niets dan hetgeen eerst door de zintuigen is heengeleid als voorstellingsbeeld; hetzij dat beeld de terugkaatsing is van uiterlijke omstandigheden en indrukken, hetzij van inwendige verstandsideën en phantasieën. De stelling van ARISTOTELES staat dus vast: *non est in intellectu, quod non antea fuerat in sensu.*

Zoo er dus geene onmiddellijke zinsanschouwing bestaat, blijft de vraag echter te beantwoorden, of dan de geest ook zonder de uitwendige zinnen, louter door middel van de hersenen in het algemeen,

zou kunnen aanschouwen, en wel door het hersengestel als algemeen zintuig, of door meerdere inwendige organen in de hersenen?

§ 210.

Niet het hersengestel, als één geheel, is het inwendig zinsorgaan, maar er zijn zoo vele inwendige zinsorganen, als uitwendige.

Dat het hersengestel het orgaan is van den denkenden en scheppenden geest, is wel ontwijfelbaar, want dáár, waar de hersenen ontbreken, worden ook alle hoogere geestesgaven gemist. Al wat de ontwikkeling der hersenen bevordert of terug houdt, brengt ook steeds betrekkelijke wijzigingen te weeg in de werkingen en gewrochten van den denkenden geest. — Maar niet het hersengestel in deszelfs geheel, zonder eigendommelijke, bijzondere organen, is op zich zelf het orgaan der verbeeldingskracht, en dus ook niet het innerlijke zinsorgaan in het algemeen. Aanzienlijke gedeelten van hetzelfde, ja geheele hersenstreken kunnen krank of verstoord zijn, ja weggenomen worden, zonder dat de verrigtingen van den geest merkbare veranderingen ondergaan. Daarenboven is er in de hersenen geen enkelvoudig afzonderlijk orgaan, dat uitsluitend het algemeene zinsorgaan kan wezen, want dan immers moest de algeheele werkzaamheid des geestes ophouden, zoodra dit orgaan verstoord of onbruikbaar geworden is. En nu is ertoch in de hersenen geen enkel orgaan, dat niet eens nu of dan door ongesteldheden onbruikbaar, ontaard of verstoord is geweest, zonder

dat evenwel de zinsverrigtingen in het dagelijksche leven zijn opgehouden; een bewijs, dat deze niet kunnen zijn verbonden aan één enkel hersenorgaan. Onder de uitdrukking *innerlijke zin* is daarom niet iets organisch te verstaan, maar de handeling van den aanschouwenden geest zelve.

Daar zijn dus meerdere inwendige organen in de hersenen, en wel zooveel inwendige zintuigen als uitwendige zinnen. Gelijk de hersenen naar buiten zich uitbreiden in eene menigte uitwendige zins- en bewegingswerktuigen, zoo trekken zij zich ook in haar binnenste te zamen tot eene verscheidenheid van innerlijke zins- en wilsorganen, die gezamenlijk de organen der verbeelding vormen 1). Door de werkzaamheid van deze worden dezelfde beelden gevormd als door de uitwendige zintuigen, en alle inwendige voorstellingen der verbeelding worden op de beelden, die zijn aangevoerd, door de uitwendige zintuigen voor het minst bij wijze van vergelijking toegepast, om ze alzoo in het bewustzijn te kunnen opnemen.

De uit- en inwendige zinnen zamen maken echter één onafscheidelijk geheel uit, en beiden bestaan niet als van elkander afgescheidene eenheden; de werkzaamheid van gene werkt die van de andere op, en alzoo ook die der verbeeldingskracht. Hoe meer de uitwendige zinnen worden geoefend, te levendiger wordt ook de verbeelding en zulks ook omgekeerd; is er in de uitwendige eenig gebrek of houdt hare werkzaamheid volslagen op, zoo worden ook aan de verbeelding niet langer door de inwendig-

---

1) Verg. FR. C. HARTMAN, der Geist des Menschen, cet. S. 180.

ge zintuigen beelden voorgespiegeld, die aan de uitwendige beantwoorden, en wederkeerig zijn de innerlijke hersenorganen verstoord of verlamd, dan leveren ook de overigens gezonde uiterlijke zintuigen geene beelden meer op. Werkeloosheid der zinnen, b. v. blindheid, ontstaat dus of van binnen naar buiten door verstoring der centrale zinszenuwen, of van buiten naar binnen door desorganisatie der uitwendige zintuigen. De levendige werkzaamheden der verbeelding in de inwendige organen wekken tevens de uitwendige zintuigen dikwijls tot werkzaamheid op; de phantasiebeelden worden overgedragen op de laatsten, en verschijnen dan als of zij van buiten kwamen, als wanneer zij in den droom en het magnetisch slaapwaken niet kunnen worden onderscheiden van de uiterlijke voorwerpen; de droomende en de slaapwandelaar b. v. gelooven werkelijk, dat zij waken.

§ 211.

Het inwendig en uitwendig zinsorgaan is één onafscheidelijk geheel.

Dit onafscheidelijk geheel der in- en uitwendige zinsorganen is te zoeken in bepaalde zenuwvezelen, die als onafgebroken eenheid, van de hersenen uit, als middelpunt zich verlengen in de uitwendige organen als de peripherische einden, en zich in beiden uitspreiden als straalvormige vertakkingen, zoo dat de binnen- en buiteneinden slechts de beide polariteiten eener onverbreekelijke eenheid uitmaken. Waar nu ook die zenuw wordt bewogen, hetzij van

buiten door den invloed der natuur bij het gewone waken, hetzij aan het centraalpunt door de verbeeldingskracht, zoo als in de poëzij, bij verrukking, in magnetischen slaap, in den droom enz, daar wordt steeds de geheele zenuw en dus de gansche zin opgewekt, alleen met dit onderscheid, dat de in- of uitwendige polariteit van denzelven minder aandrift en spanning heeft. De algeheele versterving en het ophouden van alle vatbaarheid om te worden opgewekt aan de eene of andere pool, heeft het verlies van den geheelen zin ten gevolge. Door het vervallen der polariteiten gaat ook de individuele eenheid van het orgaan verloren. Dit geschiedt echter ten gevolge van het zoogenoemde eigen leven of leven op zich zelf van ieder bewerktuigd deel niet dadelijk. Daarom zullen in den droom nog duidelijke beelden zichtbaar zijn en langen tijd blijven, bij aangevangen blindheid der oogen, zoo slechts de gezigtzenuwen de minste schemering blijven toelaten.

Gelijk iedere zinszenuw zich aan de peripherische einden in vertakkingen uitschiet, door de uitwendige individuele organen, en dan *uitwendige zin* genaamd wordt, zoo doet dezelfde zenuw ook hetzelfde aan het centraalpunt in de hersenen, door eene menigte van mergvezelen in de haar eigendommelijke streken en draagt dan den naam van *inwendige zin*. De innerlijke zintuigen hebben dus hare standplaats in de hersenstreken, daar, waar de zinszenuwen haren oorsprong hebben.

Daar alzoo in de uitwendige of de inwendige zinsorganen aan de eene of aan de andere pool eene overheerschende werkzaamheid bestaat; daar geene zinswerkzaamheid in onafgebroken levendigheid blijven kan

zonder tot hare herstelling zich ter ruste te neigen en dus in te slapen, zoo zal deze rust noodzakelijk aan de eene of andere pool plaats hebben, naarmate hier of daar de werkzaamheid overwigt had. De slaap is echter geen absoluut vervallen van de polariteit dier zinséénheid, maar slechts een betrekkelijk ophouden der uiterlijke polarische verhouding in de spanning. Dat ophouden openbaart zich in den wakenden toestand; het geheele zinsleven toch bestaat in zeker opzigt louter in een bestendig heen en weder bewegen (oscillatie) der inwendige en uitwendige polen onzer gewaarwordingen. Heerschen de uitwendige zinnen met de op deze steeds aanstormende verschijnselen der buitenwereld, dan is de werkzaamheid der phantasie aan het centraalpunt zeer gering, dikwijls schier = 0; heerscht daarentegen de phantasie in den inwendigen zin, dan is de gewaarwording der zinszenuwen aan de peripherische uiteinden, als het ware, verlamd, en men zegt te regt in dit geval: hij is in zich zelve verzonken, hij verliest zich enz., hij ziet en hoort niet met open oog en oor. »Bij vele menschen toch is eene bepaalde droom het idee fixe eener ligte waanzinnigheid, daar hier meer het zware met ingelegd beeldwerk overladden hersengestel de gestalte voorschuijft, dan wel het eeuwig bespiegelende en scheppende Ik'' (JEAN PAUL).

Eene volkomene rust der uit- en inwendige zinsorganen zal dus ook een' volkomen' slaap te weeg brengen, die echter hoogst zeldzaam kan wezen, daar slechts zelden de in- en uitwendige zinnen gelijkmatig in werkzaamheid zijn en misschien nog zeldzamer eene zoo volkomene gezondheid van het geheele organisme in alle deszelfs deelen, als noodzakelijk

schijnt voor een' volkomen' slaap; ja, eene absolute slaap, eene volledige rust der in- en uitwendige zinswerkzaamheid heeft welligt in dit leven nimmer plaats, daar een volslagen ophouden van alle werkzaamheid aan de beide polen der zinszenuwen eene uitdooving der werkzaamheid zelve zijn zou en alzoo een absoluut overvallen der organische éénheid, hetgeen dus den dood zou ten gevolge hebben. Daar moet dus ook in den slaap een minimum van werkzaamheid aanwezig zijn in de zinnen, en wanneer er zinswerkzaamheid is, is er ook droom, die in gelijke verhouding met de werkzaamheid der zinsorganen of zwaker of levendiger zal wezen.

Het bovenstaande is evenzeer van toepassing op de wils- en bewegingsorganen. Gelijk zich namelijk de hersen- en ruggemergzenuwen naar buiten verbreiden in de leden, waardoor wij ons bewegen, in het peripherisch eindpunt, zoo zijn derzelver wortelen in de hersenen en in het ruggemerg als in derzelver centraal eindpunt; zoo vele uiterlijke organen ter beweging of spieren aanwezig zijn, zoo vele inwendige zenuwen bestaan er ook, die aan deze beantwoorden; de inwendige en uitwendige einden zijn slechts de polariteiten eener onafscheidelijke levens-eenheid, waarbij de positieve factoren in den normalen, regelmatigen toestand zijn, hetgeen echter in krankheden, b. v. krampen, zich omkeeren kan.

§ 212.

Resultaten.

De hoofdresultaten van het boven beweerde zijn:

1). De menschelijke geest kan alleen aanschouwen door middel van lichamelijke organen.

2). Het hersenstelsel in het algemeen bevat het orgaan van de werkzaamheden des geestes.

3). Niet de hersenen in het algemeen, als één geheel beschouwd, zijn dat orgaan der verbeeldingskracht in gelijke mate.

4). Ook niet een afzonderlijk bepaald gedeelte derzelve.

5). Daar zijn verscheiden inwendige zinnen en wel even zoo vele inwendige als uitwendige.

6). De in- en uitwendige zinnen zijn slechts polariteiten eener onafscheidelijke éénheid der zinszenuwen zelve, die in positieve en negatieve verhoudingen aan de peripherische en centraaleinden zich afwisselen in werkzaamheid.

7). Gebrek aan vatbaarheid om opgewekt te worden en algeheele uitdooving der werkzaamheid aan een' der polen heeft het vervallen der organische eenheid en alzoo het verlies van den zin zelve ten gevolge.

8). Bij voortdurende werkeloosheid van bepaalde uitwendige zintuigen, b. v. blindheid en doofheid, verschijnen aan deze zinnen geene innerlijke droombeelden meer, die met dezelve overeenstemmen.

§ 213.

Blinden kunnen onder zekere voorwaarden weder ziende worden gemaakt.

De vraag, of iemand, die geheel van een zintuig beroofd is, b. v. een blinde, in den magnetischen

slaap weder ziende zou kunnen worden gemaakt, kunnen wij hier reeds gevoegelijk met zekerheid door het navolgende beantwoorden: Evenmin de geboren doofstomme in magnetischen slaap hooren of spreken zal, evenmin zal ook de blinde zien, verondersteld, dat de oogen geheel gedesorganiseerd en onontvankelijk voor alle lichtstralen zijn, en tevens, dat de blinde of nooit of reeds sinds langen tijd niet meer gezien heeft; anders zou het kunnen gebeuren, dat de werkzaamheid nog niet volslagen uitgedoofd ware en door de magnetische opwekking weder zou kunnen als aangeblazen worden. Zoo iemand in zijne jeugd heeft kunnen zien en de opwekkelijkheid van het lichtorgaan nog niet geheel is verdoofd, dan is de vernieuwde voorstelling van lichtbeelden door versterking der levenswerkzaamheid in de hersenorganen mogelijk; en zulks kan door niets doeltreffender geschieden, dan door eene doelmatige magnetische behandeling. Onder deze voorwaarden derhalven, kunnen bovenstaande bewegingen overeenkomstig de waarheid wezen, volgens welke blinden in den magnetischen slaap volkomen goed zouden hebben kunnen zien.

§ 214.

*Verscheidenheid en levendigheid der opwekking
onzer gewaarwordingen in den droom.*

De droomen wekken in ons naar derzelfver verscheidenheid ook verscheidene aangename of onaangename gewaarwordingen op, en wel doorgaans gewaarwordingen van zeer levendigen aard. De geheele opmerkzaamheid van den geest is alsdan met geringe

verstrooijing op het voorwerp, dat ons wordt voorgesteld, gerigt.

Daarbij komt, dat droomen in het algemeen zeer afhankelijk zijn van lichamelijke gewaarwordingen, die, naarmate de bewegingen der organen verstoord en gestremd zijn of wel vrijer en minder gebonden, benaauwende smartvolle, of blijmoedige droomen vol hemelwellust te weeg brengen. Ook de gemoedsstemmingen, die uit den wakenden toestand worden overgebracht, worden vaak in den droom slechts levendiger, maar ook zeer dikwijls erlangen zij eene gansch andere rigting, zoodat iemand, die in zijn wakend wereldleven in duurzamen kommer verkeert, voor het minst in zijne vreugdevolle droomen zich schadeloos stelt voor zijne smarten.

Daar nu in den droom de innerlijke gewaarwordingen zoo levendig zijn, en door het spel eener levendige verbeeldingskracht zoo menigerlei nieuwe klanken als het ware door de zenuwwerktuigen worden heengekaatst, die in wakenden toestand gansch werkeloos waren, zoo zullen wij ook begrijpen, hoe het mogelijk is, dat door zulke klanken der gewaarwording de bij het waken reeds verjaarde en lang vergetene herinneringen, b. y. genietingen onzer jeugd, afgestorven vrienden en betrekkingen, in den droom ligt weder te voorschijn worden gebracht. De opwekking der gewaarwordingen is soms zoo levendig, dat wij ons bij het ontwaken zelfs daarvan niet kunnen ontdoen, en men herinnert zich ook nog de gedroomde beelden en handelingen zoo levendig, dat er inspanning noodig is, om overtuigd te worden, dat men geslapen heeft. Dit verschijnsel kan ons tot vingerwijzing strekken, wanneer somtijds slaapwandelaars

en geestenzieners hunne gezigten als objectieve en onwederlegbare daadzaken ons voorstellen en bevestigen. Dat verschijnsel wordt echter alleen teweeggebragt, doordien men ten deele slechts sliep. Een deel der hersenzenuwen is namelijk overwegend werkzaam boven de andere, en de geheele zinszenuw wordt van het centraalpunt tot het peripheriesch einde in beweging gebragt; van daar herinnert men zich het allermeest die omstandigheden meerder of minder duidelijk, die aan het ontwaken het naast voorafgegaan zijn.

§ 215.

Voorspellende (divinatorische) droomen en derzelve overeenkomst met magnetische verschijnselen.

Terwijl nu de gewaarwordingen in de droomen zoo levendig zijn en zoo menige droom veroorzaakt wordt door inwendige lichamelijke aandoeningen van het algemeene gevoel, zoo vinden wij daarin de opheldering, waarom wij in de droomen zoo dikwijls bezig zijn met onzen eigen' toestand, en wel menigmaal met bijomstandigheden, die van nabij betrekking hebben op onze gezondheid. Bij de rust en de werkeloosheid der uiterlijke zintuigen en bewegingsorganen, worden de te voren duistere algemeene gewaarwordingen van het inwendig ligchaam tot een' hooger graad van duidelijkheid en bewustheid gebragt en de kranke organen, die in derzelve abnormiteit blijven voortwerken, worden meer afzonderlijk en meer bepaald waargenomen. Hierdoor wekken zich

tevens de lusten en instincten op der afzonderlijke organen, tot heilzame of schadelijke stoffen, en de droom wordt van profetischen aard, zoo als in het magnetisch slaapwaken. Immers de afgeweken en ontstemde bewegingen der organen bepalen ook andere ontstemde levenskenteekenen en onderlinge verhoudingen; en deze eigendommelijke levensopenbaring, met eene bijzondere rigting der gewaarwordingen, ten opzichte van hare afhankelijkheid van en verhouding tot de buitenwereld, versterken het instinct, hetwelk zich vooral in de toestanden van den slaap des menschen ontwikkelt tot eene meer heldere zelfbewustheid en tot divinatie. Zulke openbaringsdroomen van het *ver-* en *vooruit* zien, vooral ten opzichte der gezondheid, zijn van oudsher zoo zeer bekend in aard en duidelijkheid tevens, dat zij werkelijk alles bevatten, wat als inhoud der verschijnselen van het slaapwaken vermeld wordt. Ook hierin komt de profetische natuur der droomen met het slaapwaken overeen, dat zij naast de misleidingen ook even zoo vele waarheden bevatten, die onberekenbaar zijn in gewonen wakenden toestand.

- „ Daar zijn toch donkere, onverklaarbare droomen,
- „ Twee poorten, zoo zegt men, zijn die wietige droomen gegeven.
- „ Ééne is er van elpenbeen, de ander van hoorn.
- „ Die de poort van elpenbeen uitgaan
- „ misleiden den geest door leugenberigten,
- „ en die de poort van effen hoorn ontvlicden
- „ beduiden ons waarheid bij hunne verschijning.”

Voss 1) maakt daarbij deze opmerking: » de droomen wonen aan den ingang van het rijk der schaduwen. De grond tot verdichting dezer poorten

---

1) Odyssee 19 gezang, v. 560 enz.

was een woordenspel; want het woord *elpenbeen* heeft in het Grieksch gelijkkluidende beteekenis met *bedriegen* en *hoorn* met *vervullen*. Daarbij komt nu nog de eigenschap der stof zelve, dewijl *hoorn* doorschijnbaar is, daarentegen *elpenbeen* wel is waar licht belooft door deszelfs witheid, maar door deszelfs donkerheid desniettemin bedriegt.'

§ 216.

Moelijke arbeid in den droom volbragt.

Wij hebben reeds opgemerkt, dat somtijds in den droom eene reeks van aandoeningen en voorstellingen overwegend heerschende kunnen wezen, en de oorzaken gevonden of in sterker gewaarwordingen van het algemeen gevoel of eene ingespannen opmerkzaamheid op een bepaald voorwerp, gedurende den wakenden toestand. Ten gevolge dier laatstgenoemde oorzaak, slapen de uitwendige zinnen ongelijkmatig in en de te sterk gespannen zenuwen der innerlijke zinnen kunnen niet tot rust komen, terwijl de werkzaamheid van den geest wakende is. Zelfs eene vlugtige gedachte gedurende het waken kan dikwijls in den droom eene hoofdbezigheid worden. Zie hier de oorzaak van dat opmerkelijk verschijnsel, waardoor men soms deze of gene arbeid, die voor het inslapen werd aangevangen en onafgedaan was blijven liggen, vooral werk, waarbij de ziel was ingespannen, bij het ontwaken voleindigd vindt. Door zulk eene, op één voorwerp gerigte opmerkzaamheid van den geest, heeft de verbeeldingskracht de aandrift, de stof tot bewerking, mede overgeno-

men uit den wakenden toestand, en het afgebroken werk wordt met de voortvarende werkzaamheid der inwendige zinnen, en de daardoor opgewekte werkzaamheid der bewegingsorganen, die thans niet worden gestoord van buiten, op hoogstvolkomen wijze voleindigd. Ja! men vindt nu tot eigen verbazing bij het ontwaken het werk, in den slaap voltooid, gereed, wat wakend slechts hoogst moeijelijk en althans zoo volkomen welligt nimmer zou zijn tot stand gebragt. Voorbeelden van dien aard zijn bij menigte bekend.

Wanneer nu de bezigheid der verbeeldingskracht en de werkzaamheid der inwendige organen zoo sterk en levendig is, dat ook de uitwendige leden in beweging en werkzaamheid worden gebragt, dan ontstaat de toestand van het zoogenoemde *slaapwandelen*, *somnambulismus*, *noctambulatio*. Dit slaapwandelen onderscheidt zich van het droomen alleen daardoor, dat nu ook bewegingen, die aan de voorstellingen beantwoorden, in de wilsorganen ontstaan, terwijl de eigenlijke droom eene meer rustige, inwendige aanschouwing is van den zin, zonder werkzaamheid der uitwendige zinsorganen. Het laatstgenoemde verschijnsel, waarbij onvoltooide arbeid voleindigd wordt in den slaap, behoort dan ook reeds tot het gebied van het zoogenoemde slaapwaken en nachtwandelen.

§ 217.

De aard van het slaapwaken.

Het slaapwandelen bestaat alzoo niet alleen in in-

nerlijke voorstellingen en aanschouwingen, maar ook in willekeurige bewegingen. De verbeelding speelt zoo levendig haar spel, en ettelijke innerlijke zinnen zijn, terwijl de uitwendige geheel of ten deele slapen, zoo werkzaam, dat er werkelijk spierbewegingen, gebaarden en woorden ontstaan, en dat er handelingen worden volbragt, die volkomen beantwoorden aan derzelve doel.

De opmerkzaamheid van den geest is onafgebroken op bepaalde voorwerpen gevestigd, het bewustzijn echter is, buiten deze voorwerpen in deszelfs overige verhoudingen tot de buitenwereld, nog zonder reflexie. — Hieruit ontstaan die duidelijke voorstellingen en de bewonderenswaardige handeling, die overeenkomstig, even als die instinctmatige openbaringen des levens bij de dieren, met welke deze verschijnselen in waarheid gelijkenis en verwantschap hebben. Het nachtwandelen derhalven is niets anders dan een gedeeltelijk slapen en waken van sommige zinnen; een waken in den slaap; slaapwaken. Daar echter dit slaapwaken geenszins een kouter passieve toestand is, maar een bepaald handelen door middel der wilsorganen, zoo wordt het ook *slaaphandelen* genoemd. De zoodanigen herinneren zich doorgaans, evenmin als zij, die droomen, hunne handelingen niet meer bij het ontwaken; zeer zelden slechts blijven geringe sporen van herinnering achter; slechts één zin toch blijft doorgaans in overwegende werkzaamheid en de organische bewegingen van dezen schakelen zich met de overigen niet aaneen. Daarenboven is deze werkzaamheid vooral gaande aan het centraalpunt der zinszenuwen, terwijl het peripherisch eind derzelve rust. Bovendien gaat de toe-

stand van het slaapwaken niet juistelijk over bij het waken, en daarom kunnen zich ook vreemde bewegingen en beelden mede inschuiven. Eindelijk kunnen de overige zinnen, die rustende waren in den slaap, bij het ontwaken geene verbindtenis meer aangaan met de bewegingen en heerschende beelden, die al te zeer geïsoleerd waren. Daar het kennelijk is, dat bij de menigvuldige levendige droomen en bij het nachtwandelen eene ongelijke opwekkelijkheid plaats vindt in de zins- en bewegingsorganen, en alzoo geen geregeld zamenwerken in elkander van alle deelen des organismus de grondslag is van het nachtwandelen; zoo is het dus eene onregelmatige ziekelijke gesteldheid. Het is eene overheerschende gevoeligheid of zwakte aan bepaalde gedeelten, die meer of minder behoefte hebben aan den slaap dan andere, en zelfs paren zich aan die verschijnselen in mindere of meerdere mate dadelijke ziekten van bepaalde hoofdzetels in het ligchaam, vooral van het zenuwstelsel.

§ 218.

Gelijke oorzaken en gevolgen bij het slaapwandelen als bij de droomen.

De verschillende vaak uiterst merkwaardige verschijnselen van het slaapwandelen worden overigens door dezelfde oorzaken te weeg gebracht en volgen in hunne verscheidenheid dezelfde wetten, als de droomen, van welke zij niet in aard, maar alleen in gewrochten verschillen. Wij behoeven dus de geschiedenis van het slaapwandelen niet breeder optehalen.

Het is ons toch niet zoo zeer te doen, om de geschiedkundige vermelding der merkwaardige verschijnselen, als wel om de wetenschappelijke toetsing van derzelve innige overeenkomst met de droomen en het magnetisch slaapwaken, ten einde ook aan het slaapwandelen deszelfs behoorlijke plaats in te ruimen. Daarom heb ik dan ook eene uitvoerige geschiedenis van den droom vooropgesteld, niet zoo zeer, om de werkelijk geheel of ten deele valsche en gebrekkige inzigten aangaande dezelve physiologisch te wederleggen en aantevullen, als veeleer, om gansch ongedwongen de verklaring der psychisch-magnetische verschijnselen voortebereiden of zelfs voorloopig reeds te verklaren. Wij moeten derhalven bij de verschijnselen van het slaapwaken en helderzien alleen nog de bijzondere eigendommelijkheden op den voorgrond stellen en deze nog aan eene nadere toets onderwerpen.

§ 219.

Bij het helderzien is de slaap desgelijks noodzakelijke voorwaarde.

De slaap is bij de zielsverschijnselen van het magnetismus niet minder onmisbare voorwaarde, dan bij het nachtwandelen. Bij den magnetischen slaap liggen toch geene ongewone, maar de aan iederen slaap verbonden oorzaken in het algemeen tot grondslag. Het magnetisceren brengt alleen te weeg, dat de slaap als eene voortgezette heilzame krisis zich ontwikkelt (§ 181, 188) en onderhouden wordt. Bij vele gemagnetiseerden blijft de slaap geheel natuurlijk en zonder ongewone verschijnselen, waarin de innerlijke

werkzaamheid der natuur de verstoringen in de inrigtingen der organen, voor zoo verre zij al té groot zijn, weder effent en regelt. Daar zijn echter gevallen, waarbij in magnetischen slaap, even als in den droom, terwijl de uiterlijke zintuigen als afgesloten zijn, de werkzaamheid van den geest in de inwendige zintuigen levendiger zich verheft. Dit nu geschiedt *of* alleen door een gedeeltelijk overwegend heerschen van den inwendigen zin: slaapwaken, somnambulismus (§ 16), even als in de droomen en het nachtwandelen, *of* de zeldzamer hogere verschijnselen met een bepaald overheerschen van den inwendigen zin worden ontwikkeld, het wakend slapen met een helderder, reflecterend bewustzijn in de betrekkingen tot de buitenwereld.

De grond, waarop somtijds de magnetische slaap ook zonder onmiddelijk magnetiseren ontstaat, ligt daarin, dat de eenmaal door het magnetismus aangebrachte slaap zekere eigendommelijke inwendige bewegingen ten gevolge heeft, die even als alle kritische bewegingen naar bepaalde typen elkander opvolgen. Alzoo begrijpen wij tevens, hoe de kranke geregeld, ook zonder gemagnetiseerd te worden, weder op denzelfden tijd in slaap kan geraken (§ 29).

Daar nu de zielsverschijnselen van het magnetismus met die van het droomen en nachtwandelen in haren aard eene innige overeenkomst hebben, zoo moeten ook hier gemeenschappelijke oorzaken tot grondslag liggen. De voorwaarden van het slaapwaken en helderzien liggen echter in de allereerste plaats in de eigendommelijke natuur en gesteldheid van den patient zelve, even als bij iemand, die droomt, en geenszins bij den magnetiseur. Deze mag door de

wilskracht van zijnen geest, even als in den droom (§ 201), en door eene omzigtige leiding allezins veel kunnen bijdragen tot de ontwikkeling van het slaapwaken, maar hetzelfde zonder innerlijke vatbaarheid van den patient naar willekeur te weeg te brengen, zal hij niet vermogen.

De uitwendige bepalende oorzaken nu zijn even als in den droom (§ 197) inwendige of uitwendige aanleidingen, zoo als 1) uiterlijke prikkeling der zintuigen, b. v. zacht spreken met den patient in den slaap; 2) bovengenoemde ongelijke graad van vermoeijenis der uitwendige zins- en bewegingsorganen, hetgeen wel bij kranken doorgaans het geval is; 3) vooral de inwendige oorzaken bij den patient, zoo als tegenstrijdige aandoeningen van het algemeen gevoel, inwendige prikkelingen en verstoringen der orgaansverrigtingen, vooral krampen; 4) een teeder en gevoelig zenuwgestel, en 5) eindelijk psychische oorzaken zelve, zoo als eigendommelijke aanleg en stemming van het gemoed, die de verbeeldingskracht en de inwendige zintuigen wakker houden, en daardoor de verdere verschijnselen veroorzaken, die wel niet dadelijk uit den slaap te voorschijn treden, maar meestal eerst na meerdere slaaperioden en in het bijzonder doorgaans aanvangen met eenen half bewust toestand, aan dien van het droomen eenigzins gelijk.

§ 220.

*Getijktijdig ontstaan en verbinden der beelden,
die de zinnen zich vormen.*

De eigendommelijke zinswerkzaamheid bij het

magnetisch slaapwaken, of liever de beelden, die zich de zinnen vormen, als verstandelijke of redeloze verschijnselen, volgen elkander op dezelfde wijze op als in den droom (§ 202). Het gezigt, als het eerst inslaapende, is ook het eerst werkzame in den slaap; want zoodra het peripherisch einde van hetzelfde gaat slapen, ontwaakt ook het centraaleinde of de inwendige gezigtszin even zeer het eerst.

Bij het magnetisch slaapleven heeft eigenlijk slechts een omgekeerd waken plaats; want de geest blijft wakker en onderhoudt de werkzaamheid van den zin, die over het algemeen niet van buiten, maar van binnen in de hersenen wordt gesloten, zoodra de zich bewuste geest zijne opmerkzaamheid van denzelfen af trekt; zoodat ook de geopende oogappel van den nachtwandelaar geen licht opneemt en de magnetisch slapende alleen door bemiddeling van den geneesheer met de buitenwereld in eene voortdurende verbinding blijft. Het open oog en oor is nog geen zien en hooren, maar de innerlijk wakende kracht van den geest neemt de blindheid en de doofheid weg, ook van uit de meest gezonde organen. Het geestelijk leven is echter een inwendig leven, en wel in de eerste plaats door middel van de inwendige zinsorganen der hersenen. Wanneer nu eenmaal in het een of ander inwendig zintuig eene beweging of werkzaamheid is gewekt, zoo zal deze van wege hare organische verbinding en aaneenschakeling de menigvuldigste bewegingen en beelden meerder of minder te voorschijn roepen, ook in de andere zinnen, en wel eerst van wege de nabuurschap en het zich onderling kruisen der zinszenuwen bij derzelver oorsprong, en alsdan volgens de wetten der aantrekking, der gelijkheid en

der herhaling van de beelden en de ideën (§ 198). Uit dezelfde oorzaken volgen nu overigens ook hier, even als in de droomen, misleidingen, evenzeer als de handelingen en voorstellingen van geheel vreemden aard, en de in wakenden toestand reeds lang vergetene herinneringen. Over de eigenschappen en de herkomst van den inwendigen zin, bij het magnetisch slaapwaken en helderzien, hebben wij alleen het navolgende optemerken.

§ 221.

De mensch is een levendige zin. De geest is altijd wakker, maar met ongelijke helderheid naar binnen of naar buiten.

De mensch is op aarde een levendig zinsorgaan, zoo verre zijn geest, het eigenlijk levende, en zijn ligchaam het orgaan is; of nog korter: de mensch is een levende zin. Wat is nu zin? zin is subjectieve waarneming van objectieve voorwerpen. In de subjectieve waarneming ligt het geestelijk bewustzijn van het objectief waargenomen voorwerp opgesloten. Het subjectieve bewustzijn is echter geene werking, maar het is de voorwaarde der objectieve gewaarwordingen. Al is ook trouwens iemand aan alle zinnelijke uitwendige voorwerpen onttrokken, dan heeft hij nog in zijn binnenste stof genoeg tot waarneming. De geest slaapt niet, al zijn de uitwendige zintuigen gesloten; de geest brengt bij derzelfver ontsluiten en ontwaken het bewustzijn reeds mede in de uitwendige objectieve wereld; geschiedt zulks niet, dan waakt hij ook niet; al zijn ook de

uitwendige zintuigen geopend, zoodat hij ook met een ontsloten oog en een geopend oor niet ziet en niet hoort. De uitwendige zintuigen zijn echter niet de absolute werktuigen der gewaarwording, maar alleen orgaandeelen, die, ieder op zich zelve een geheel uitmakende, echter allen van het gemeenschappelijk organismus meerder of minder afhankelijk zijn. Door deze orgaandeelen komt in den regel de gewaarwording van uitwendige voorwerpen tot stand, terwijl de overige deelen van het organismus, in welke de voedende herstelling plaats grijpt, louter onbepaalde gewaarwordingen overbrengen van het algemeen gevoel. De verschillende zinnen zijn dus slechts de bijzondere ontwikkelingen, bij wijze van organische geleiders van den algemeenen uitwendigen loop der natuur, waarmede zij in correspondentie en betrekkelijke verhouding staan. De zin, op zich zelve beschouwd, is de geestelijke subjectiviteit van den mensch, door middel van zijn ligchaam in het algemeen als het algemeen orgaan voor de gewaarwordingen. De uitwendige zinnen zijn polarische beweegkrachten, die ook geheel de wetten der polariteit volgen en zich daarom op de peripherische polen van het ligchaam het volkomenst ontwikkelen, zoodat de tegenstelling tusschen subject en de buitenwereld zich hier ook het meest op eene bepaalde wijze kenmerkt.

Zoo deze stellingen juist zijn, kunnen wij gevoegelijk uit dezelve de navolgende gevolgtrekkingen ter verklaring der verschijnselen van het magnetisch slaapwaken en helderzien afleiden.

1). De geest is eigenlijk steeds wakker; alleen de subjectieve bewustvolle waarneming zijner objectieve betrekkingen is aan verandering onderhevig, zoo dat

de trappen der hoogste duidelijkheid het volkomen wakker zijn, en die der hoogste onduidelijkheid het begrip van den slaap uitdrukken; de middelste trappen zijn de droomen en het slaapwaken.

2). De objectieve voorwerpen zijn niet volstrekt uitwendige dingen; het objectief waargenomene kan ook inwendig zijn, en in der daad kunnen de geestelijke en lichamelijke werkzaamheden de objecten der subjectieve waarneming zelve worden.

3). Is de subjectieve waarneming met bewustheid de *oorzaak* en niet de *werking* der objectieve gewaarwordingen, zoo behoeft ook het object niet altijd te staan tegen over de gewaarwording van den geest, het kan ook dezelve gevolgd of voorafgegaan zijn. Hierin ligt eene hoogst gewigtige stelling, volgens § 206, opgesloten, voor de juiste verklaring van het profetiesch helderzien, het is deze: het zien in de droomen is een zelfverlichten der zaken, plaatsen en tijden.

4) In ongeregelde toestanden kunnen zich gewaarwordingen der zinnen op ongewone plaatsen des lichaams ontwikkelen, hetwelk niets anders is als een verplaatsen en wisselen der polariteitsverhoudingen, die in de gansche natuur geene bepaalde en duurzame bestendigheid hebben.

§ 222.

Overeenkomst en verschil van den droom, het slaapwaken en het helderzien.

De droomvisioenen zijn de natuurlijke bloemen van den slaap; het magnetisch slaapwaken is eene

kunstmatige plant, als in de trekkast gekweekt. De mensch waakt in beide toestanden; slechts ten halve echter, omdat de zintuigen ten halve rusten aan derzelve uiterlijke polariteit en de geest geene duidelijke bewustheid heeft zijner objectieve betrekkingen. In beide deze verschijnselen liggen meer natuurkundige wetten tot grondslag, en in dezelve ontkiemen geene geestelijke vruchten, zoo als in het volkomen waken en bij het helderzien, als wanneer de waarnemingen der objectieve betrekkingen de hoogste duidelijkheid erlangen. Het helderzien overtreft menigmaal het gewone waken zeer verre, omdat de objecten der waarneming menigvuldiger en niet bijzonder in uiterlijke, maar ook in innerlijke omstandigheden bestaan, die de wakende uitwendige polariteit in veel geringer mate waarneemt, dan wel de inwendige zinspolariteit bij het helderzien.

Het droomen is een eenvoudig voorstellen. Het slaapwaken iets dergelijks met ten deele willekeurige bewegingen. Het helderzien is een erkennen door begrippen en door reflexie; een volkomen duidelijk bewustzijn treedt in de plaats van hetgeen daar op eene zoo eigene en vreemde wijze aanwezig is. De objecten der voorstellingen kunnen echter bij alle deze drie soorten van waarneming gelijk zijn, zoo wel inwendig als uitwendig, maar bij de laatste soort alleen heeft een vrijwillig handelen plaats, dat met de voorstellingen in verband staat en overeenstemt.

Overigens is desgelijks het helderzien geen regelmatig toestand, zoo als het waken, van daar dat het geene aanhoudende bestendigheid heeft in duur zoo min als in helderheid. Alleen in zeldzame gevallen kan eene doelmatige leiding en typische herhaling

van dit verschijnsel eene zekere regelmatigheid en bestendigheid bijzetten. De aanleg tot alle deze toestanden is den mensch aangeboren ; die aanleg openbaart zich op eene algemeene en gewone wijze alleen in droomen , zelden slechts en als abnorm of afwijkend en ongeregeld verschijnsel uit eigen aandrift van binnen of uit oorzaken van buiten of kunstmatig te weeg gebragt in de twee andere toestanden , zoodat tot deze laatsten nog eene eigenaardige vatbaarheid of dispositie gevorderd wordt.

Wij hebben boven (§ 121) reeds de graden en soorten (§ 123) der verschijnselen van den inwendigen zin ten gevolge van toeleidende oorzaken (§ 124) als ook de dramatische ontwikkeling (§ 125) der visioenen , volgens de drieledige sferen leeren kennen. De oorzakelijke en diagnostische voortgang van het inwendig ontwaken en de werkzaamheid der verbeelding in de verschillende soorten van geestverruking moeten nog eenigzins nader door ons worden beschouwd.

§ 223.

De inwendige oorzaken zijn bijzonder aan de zijde van den geest psychische vatbaarheid of psychisch-pathologische ontstemmingen. Dichterlijk genie.

Wij hebben boven de algemeene oorzaken van alle verschijnselen bij de visioenen verdeeld in geestelijke en natuurlijke , en van die beiden weder zoodwel uitwendige als inwendige opgegeven. De subjectieve toestanden hebben echter meestal inwendige ziels- en lichaams-oorzaken tot grondslag en worden voor

het minst genomen door deze onderhouden, al zijn zij oorspronkelijk door uitwendige oorzaken te weeg gebracht; en daar voorts deze verschijnselen (uitgenomen de droomen) zelve moeten worden geteld onder de ongeregelde of abnorme verschijnselen, zoo rust de taak op ons, vooral de inwendige oorzaken in het licht te stellen.

Aan de zijde van den geest zijn deze inwendige oorzaken voornamelijk gelegen in eene psychische dispositie, of de vatbaarheid der ziel, die haar is aangeboren, en in psychisch-pathologische ontstemmingen; aan de zijde der natuur zijn het abnorme-organisch-pathologische ontstemmingen.

Daar zijn menschen, die een' eigendommelijk genie bezitten, die inwendig begaafder zijn van geest, dan dat zij uitwendig in helderbewuste verbinding treden met de omstandigheden, waarin zij verkeerren. Van daar, dat zij geene geschiktheid hebben, om in de wereld om te gaan en van wege hunne veelzijdige ongeschiktheid den naam van *zonderlingen* of uit spotternij *geniën* worden genoemd. Reeds de ware dichter met zijne echte inwendige scheppingskracht behoort tot die klasse, en ieder kunstenaar, van hoedanigen aard ook, stelt zich de gansche wereld tot het veld zijner inwendige aanschouwingen. De dichter is een ziener, maar gelukkig zijn niet alle dichters deswege zulke zonderlingen. Aan dat groote onmiskkenbare voorregt toch, dat den schilderen en den dichteren beiden dezelfde magt is toevertrouwd ter schepping en dichtung, is helaas niet zelden de dispositie verbonden, tot afwijkende visionaire gesteldheden, die, even als bij TASSO, kunnen ontaarden in daadwerkelijke ziekten.

§ 224.

*Godsdienstige phantasie, ten opzichte
van het heilige.*

Even als er eene dichterlijke phantasie is ten opzichte van het schoone, zoo is er ook eene godsdienstige phantasie, in betrekking tot het heilige. De zoogenaamde godsdienstige dweepers of geestdrijvers, die zich onledig houden met zuiver bovenzinnelijke dingen, met God en met de geesten, vinden wij ten allen tijde en overal, zonder dat men deswege gehouden is, die allen voor krank- en waanzinnig te houden. Zij bezitten eenen eigendommelijken aanleg, zoo als b. v. SWEDENBORG, om zoowel in de bovenaardsche gewesten als in het rein bovenzinnelijke en geestelijke om te zweven en dus te toeven in den geest op een veld, waar het ons letterlijk ontbreekt aan de mogelijkheid, om eene contrôle daar te stellen, op de ondervinding gegrond. De zinnelijke tegenwoordige wereld heeft voor hen slechts eene zeer ondergeschikte waarde; alle hunne geestkrachten vereenigen zich als in één gemeenschappelijk middenpunt op het inwendig gevoel en de voorstellingen hunner verbeelding; van daar, dat de verrukking op de opmerkingswaardigste wijze doorgaans bij deze soort van inwendige aanschouwing schier een gemeenschappelijk goed mag worden genoemd; ook heeft er zelfs eene extatische besmetting plaats, zoo als wij reeds bij de Brahmanen opmerkten (§ 67); alleropmerkeliĳkst ook wordt bij deze extasen ten allen tijde gewaagd van lichtgeven, en opnemen in het licht (§ 66, 97). Ik heb boven niets bijgebragt uit de

legenden der heiligen van die opheffing in de lucht, omdat men doorgaans zulke soort van vertellingen onder de gewrochten van het bijgeloof plaatst, die voor geen kritisch onderzoek vatbaar zijn. De overeenstemming echter der berigten van alle tijden her, juist bij de godsdienstige verrukking, dat die opnemingen naar boven niet slechts door enkele personen bij enkelen, maar schier algemeen en dikwijls van velen gelijktijdig werd waargenomen, mag toch onze opmerkzaamheid niet ontglippen. Dat wij ons daarom in de eerste plaats de Jonkvrouw van Orleans nog eens verlevendigen, om alsdan stil te staan bij een paar voorbeelden uit een geheel nieuw interessant werk 1).

» Bij de eerste openbaring, die de maagd van Orleans ontving, in twaalfjarigen ouderdom, hoedde zij de schapen met de meisjes van hare kennis. Deze vraagden haar of zij wel voor een handvol bloemen voor haar dansen wilde? Zij deed het en wel met zulk eene snelheid, dat de meesten waanden, dat zij den grond niet raakte, ja eene harer uitriep: » JOHANNA, ik zie u boven de aarde zweven en vliegen door de lucht." 2). Naar deze vertelling schijnt JOHANNA aan hare speelnooten voorgekomen te zijn als een hooger aetherisch wezen; het zien vliegen zal evenwel meer een subjectief schijnbeeld der toeschouwers, dan wel een werkelijk vliegen van JOHANNA zijn geweest.

---

1) Tyrol und die Reformation in historischen Bilde und Fragmenten. Ein katholische Beitrag zur näheren Charakterisirung der Folgen des dreiszigjährigen Krieges vom tyrolischen Standpunkte aus. Von BEDA WEBER. Innsbruck in der Wagner'schen Buchhandlung.

2) Görres a. a. O. S. 198.

§ 225.

*Voorbeelden van opneming in de lucht in verruk-
ten toestand. FRA VITO. GIOVANNA DELLA
CROCE. MARIA HUEBER.*

In het werk, straks aangehaald, leest men bl. 180: »Naast deze heerlijke prachtbloemen van zui- delijke deugd en geloofskracht schonk ons het Ita- liaansche schiereiland een teedere bloesem, zonder eenigen opschik gesierd, aan de warme kusten van Calabrië ontkiemd, gewis door weerlooze onschuld krachtiger, dan zijne magtige voorgangers, wier re- denen als de lavastroom vloeiden. Wij hebben het oog op den godzaligen FRA VITO uit het koningrijk Napels. Twintig jaren leefde hij als in het donkere heiligdom van een geheel aan God gewijd leven; ont- trokken aan de blikken der nieuwsgierigheid, ont- kiemde daar in het verborgen zijne heilige liefde. Toen hij zijn twintigste jaar bereikt had, trad hij in de Franciscaner orde en onderwierp zich gewillig ook aan de allerstrengste tucht. Het is een schoon jong mensch van middelbare grootte en van den teedersten lichaamsbouw, schier doorschijnend van vleesch en kleur, zacht en blinkend van vel. Reeds gedurende zijn proefjaar was zijne hemelsche teedergevoeligheid zoo groot, dat hij bij sterken aandrang van zijn ge- voel onophoudelijk losbarstte in tranen. Soms werd hij door diepe verzuchtingen zoo geschokt, dat het scheen, als of zijn hart zou breken van wege den gloed zijner inwendige bevinding. Het duurde niet lang meer, of de kracht zijner met God vervulde ziel werd in zoo hooge mate versterkt, dat het zinnelijk

gewicht van zijn ligchaam de bewegingen van zijnen geest niet meer beteugelen kon. Bij iedere heilige gedachte rees hij als een gevleugelde in de hoogte, zweefde vaak verre heen en weder door de lucht, zelfs bij feestelijke omgangen voor het oog van geheel het volk. Dikwijls zweefde hij als een blad, dat door den wind was opgewaaid uit den bloemenhof tot op dakhoogte van het klooster zijner orde; hij tusschen hemel en aarde, de geurigste bloem voor onzen Heer, de oogappel zijner ziel. Alleen de stem van zijnen prior riep hem terug op zijne plaats onder de menschen. Zoodra hij onder zijne broederen verscheen, dan ging het fluisterend van mond tot mond: »Laten wij toch niet van heilige dingen spreken, want als ons FRA VITO hoort, dan verliezen wij hem aanstonds weder uit het gezicht; wij moeten hem toch ook eens hier op aarde hebben." Zijne oogen waren steeds gesloten, alle kracht zijner zinnen was binnenwaarts gerigt in de diepte van het middenpunt zijner peinzende ziel en gevestigd op de allerheiligste tegenwoordigheid van den Verlosser in wondervol blinkende en stralende gestalte. Zijn door vasten verbleekt en vermagerd aangezicht ontgloeide bij zijne zoete bespiegelingen steeds tot eenen helderen rozengloed, een blinkende stralenglans omscheen zijn gansche gelaat en schitterde uit zijn zielvol oog. Zoodra de aartsbisschop van Trente, KAREL EMANUEL, de deugden van FRA VITO vernam, besloot hij zich dien man ten nutte te maken tot opwekking van den godsdienstigen zin in Tyrol. De arme ordebroeder ondernam, met toestemming van het toenmalig hoofd der kerk, de reis naar Trente. Smartelijk was hem het afscheid van zijne cel en zijn tuintje, waar hij zoo vaak

zich zelig had gevoeld in zijne eenzaamheid ; maar ontgloeid , vertroost , bemoedigd door de welaangename redenen van zijnen Heiland , als een argeloos kind reikhalzende naar de prachtige steden van Italie , liet hij zich medevoeren , zorgvuldig in zijne ziel den vrede met zich dragende , dien de wereld ons niet kan geven. Van Ancona voer hij over naar Venetie en toen hij de Marcuskerk binnentrad , maakte de heiligheid der plaats zoo diepen indruk op zijn gemoed , dat hij in volle verrukking opsteeg tot aan de gewelven van het heiligdom en met zijn hoofd het koepeldak raakte."

Van GIOVANNA MARIA DELLA CROCE in Rovcedo , wier leven en getuigenissen de schrijver belooft nader mede te deelen in een tweede deel , die in den dertigjarigen oorlog door de meeste vorstelijke bevelhebbers en krijgshelden , ook Protestanten , in persoon werd bezocht en die in correspondentie met haar traden , ten einde haren raad in te winnen , deelt hij ons mede , daar , waar hij hare buitengewone liefde tot den Heere JESUS beschrijft 1) : » Naauwelijks had het heilig ligchaam van den Verlosser hare tong aangeraakt , of de verborgen veer van haar organismus scheen los te springen door den bruischenden overvloed van inwendige verzadiging , en de begeerde Engelsenpijze scheen op eenmaal tot in de diepten der ziele heengevoerd met onwederstaanbare kracht. Haar gezicht , dat vroeger bleek was als van een lijk en hare vroeger diep ingezonken oogen werden als met eene bloeiende levenskleur overtogen , het oog straalde vonken ; zij zonk weg in de diepte eener verrukking , het-

---

1) Bl. 250.

zij zij als starende bleef in deze schoonste van alle geestelijke ontblotingen van het verborgen zielenleven, hetzij zij fluisterende en pratende was in onuitsprekelijke zachtheid met JESUS, MARIA en de heiligen. » O JESUS, o mijne lust, mijne liefde, ik slaap, maar mijn harte waakt, uw hart is het mijne, niet meer het uwe, in uw hart ontsteek ik lichtende lampen, zij verlichten het alom, mijne vijf wonden. Aanschouwt gij ze, zij lichten voor u; roert gij ze aan, zij ontsteken u vlammen van Goddelijke liefde enz.» In dezen toestand werd zij menigmaal voor aller oog van de aarde opgeheven, daarhenen zwevende te midden van het bruischend stroomen harer vrome gewaarwordingen, die haar geheel overweldigden. Uit dit fluisterend leven der reinste liefde verzonk zij ten laatsten altijd weder in eene verstijving zonder beweging, zonder geluid, zonder eenig gebruik van hare zinnen, dikwijls seven uren achter elkander. Hoe hooger deze opslorping als het ware van alle hare zielskrachten naar binnen steeg, des te zwakker werd hare eigenlijke lichaamskracht, en des te menigvuldiger werd haar toestand in waarheid eene zonderlinge ziekte, die de geneesheeren niet doorgrondten, voor geen geneesmiddel week, en gepaard ging met onverdragelijke pijnen 1).

MARIA HEUBER, opzieneres van een Instituut der schoolzusters te Brixen, behoefte en ziekelijk van hare jeugd af, had verschijnselen van gelijken aard; deels nog merkwaardiger. Van haar wordt gezegd 2): » vrolijk onder allen nood en moeite, koude en ellende, ar-

---

1) Verg. wat boven is gezegd § 93—95 van DOMENICA LAZZARI, M. MÖHL en KATH. EMMERICH.

2) Bl. 290.

beidde en leed zij tien jaren lang dan eens in Botzen , dan eens in Insbruck en Salzburg , scheidde zich meer en meer af als een verstorvene voor alle deelneming aan deze wereld , en dagelijks in den geest zich offerende en van harte toewijdende aan haren Heiland. Haar aanvallig wezen , hare vaardigheid van opvatting enz. , een en ander deed haar aller liefde gewinnen. De genade Gods drong steeds krachtiger in hare ziele door met wonderbare werking , die alle krachten van haar aanzijn opwekten , en langzaam en zacht haar overvoerden tot een stil geestelijk leven in CHRISTUS , als een nieuw schepsel. Met die vlugt harer Godsdienstige bevindingen nam ook de ziekelijkheid van haar ligchaam toe. Zij vastte daarbij zeer streng , gewoonlijk vier dagen in de week , dikwijls bij water en brood , zoodat de biechtvaders haren ijver zelfs moesten betengelen. Eens werd zij , ter naauwernood hersteld van eene ziekte , door hare zusteren naar buiten gebracht , ten einde haar het genot der frissche lucht te verschaffen. Nabij de Eisach achter het Clarissenklooster hielden zij stil onder twee hooge notenboomen en spraken daar zamen over de volheid van Gods genade. MARIA staarde onder dat gesprek op het rad , dat het water uit den stroom opvoert tot besproeiing van den kloostertuin. Plotseling geraakt zij in verrukking , zweeft vrijelijk naar boven tot aan de toppen der boomen , en blijft daar onbewegelijk en stijf met uitgestrekte armen in de lucht hangen. De zusters roepen haren biechtvader als getuige van dit wonderbaar voorval. Alleen het strengste bevel was in staat haar langzamerhand los te maken uit de banden harer verrukking. Tot haar zelve gekomen , verhaalde zij , dat het waterscheppende rad de voorstel-

ling in haar gewrocht had , hoe God de gaven zijner hemelsche genade doet uitstroomen over de verdorde zielen der menschen en vruchten der deugd in hen doet rijpen. De vreugde deswegs had met onwederstaanbaren drang hare ziel als weggerukt in de diepste Godsverlustiging." Genoemd werk bevat meerdere daadsaaken , die op ons onderwerp betrekking hebben. Ik wil hier nog enkele als bijlage achtervoegen.

§ 226.

Voorbeelden van lijdenswondteekenen bij verrukten en nog andere verschijnselen.

Van GIOVANNA M. DELLA CROCE wordt vermeld 1) :

Het lijden van CHRISTUS , de liefste overdenking harer ziel , herhaalde zich met vreesselijke kracht aan haar ligchaam en hare ziel , meerder of minder gedurende het gansche jaar , vooral op de vrijdagen en bovenal in de stille week. In het jaar 1662 viel de sterfdag des Heeren , naar hare meening den 17 Maart , in op een' vrijdag , toen was hare lijdenssmart het zwaarst. Haar hoofd zwol verbazend , liep op vele plaatsen rood op , als of het bloed er zoo zou uitbarsten , en het werd door de hevigste smarten als doorvlijmd. Haar hart kromp van versmaching in één , zoodat de eene slaauwte op de andere volgde , en alle hare leden gemarteld werden van pijn. Smartelijk vooral en bloedrood opgezwollen teekenden zich de wondteekenen aan handen en voeten en de borst. Zwaarder nog was de

---

1) Bl. 256.

arbeid harer ziel, de kwellling van haar gemoed en het gevoel van algeheele verlating. De indruk, dien hare ziel uit de aanschouwing van het kruis in zich opnam, wrocht wondervolle verschijnselen aan haar ligchaam. Op hare borst vormde zich eene groote wonde als die eener lans, heelde weder allengs en werd met een teeder vliesje overtoegen; in hare nieren groeiden drie nagelen aan den niersteen, en in haar hart eene hechte massa in den vorm van eene menschelijke romp, gelijkende op hetgeen de Italianen *Dorso* noemen. Van daar uit rezen de schrikkelijkste pijnen, en eerst later bij opening kwamen genoemde oorzaken, die in de bespiegelingen over CHRISTUS lijden haren grond vonden, aan het licht. Zij had een verwonderlijk fijn gevoel in alle hare zianen, iedere reuk, hoe heerlijk, stond haar geweldig tegen en zij viel reeds flauw, wanneer zij die gewaar werd van eenig geneesmiddel, al was het ook in den kelder verborgen. Daardoor werd zij met der daad een schrikbeeld voor de aanwezigen van wege hare wetenschap en gewaarwordingen in de verte. De verborgen smet van onreine zonden werd als door instinct vaak op verbazende wijze aan den zondaar door haar ontdekt. Van haar zelve, hare kleederen en de plek, waar zij toefde, ging steeds, als het ware, eene welriekende reuk uit. Hare ringvinger scheen een heiligdom, door God zelve, gelijk zij voorgaf, met een geheimenisvollen ring verrijkt, onmogelijk met eenen anderen te verwisselen. Nam men de proef (naar de verklaring van eerwaardige mannen voor de regtbank te Roveredo), dan zwol de vinger op, en vruchteloos trachtte men verder dan een enkel lid den ring te verschuiven. Soms was de verborgen gewetens-

toestand van die haar naderden op zichtbare wijze aan haar kenbaar. Dat was bijzonder het geval in den biechtstoel; dan was het, als schuimde hare ontslo-
tene gewaarwording naar buiten op over de zonden van haren biechtvader, en zij verweet hem zijne misdadigheid, vermanende hem tot berouw, maar zoodra was de storm voorbij, of zij zonk in onmagt neder, en stortte heete tranen over haar vergrijp met demoedige belijdenis van eigen kwaad. De biechtvaderen zelve waren vaak verstomd over de scherpzinnigheid, waarmede zij de hartsgeheimen openbaarde, ja sommigen hadden den moed zelfs niet, om aan die vuurproef zich te wagen en tot eigen verbetering te behartigen. Aller begrip, ook der verstandigsten, ging haren schier bovennatuurlijken toestand te boven. Zij had echter ook met zware verzoekingen te kampen. Zij werd verstooten van hare vrienden en betrekkingen, die alzoo hoopten hare kracht te fnuiken; aan schaamteloos laster blootgesteld, zonder leiding of troost verzonk zij menigwerf in diepe verslagenheid en angst, en dan was het haar, als werd zij prijs gegeven aan den schrikkelijksten kamp met onzichtbare duivelsmagten, die ligchaam en ziel beiden op ontzettende wijze teisterden, om de reuk harer heiligheid verdacht te maken en te vernietigen. Dan was zij als een kind zoo klein, vreesachtig en vol vertwijfeling aan vroeger ondervonden gunstbetooning en genadeblijken van haren God. Op haar ligchaam zag men blaauwe vlekken, als had zij de hevigste slagen ontvangen, en zij kon soms geen lid van haar ligchaam verroeren van wege de ondragelijkste pijn, vaak lag zij dagen lang zonder spijs of drank, den dood inwachtende, die haar nabij scheen. In zulke

toestanden is het haar, volgens eigen getuigenis, als of al wat zinnelijk, geestelijk en godsdienstig in haar was, verzwonden is; zij scheen haar zelve toe gelijk eene uitgestrekte heide, waar alles stil en doodsch en donker was; alleen de overgave aan den wille Gods was steeds onwrikbaar haar nabij gebleven als de eenige steun in den doodsangst harer ziel. Door zulke beproevingen heen werd zij, als het ware, een gebiedende magt in haar vaderland', ja mogt het haar bij wijlen ten deel vallen tot over de Tyroler Alpen heen werkzaam te wezen voor het heil der Katholieke Kerk."

Van MARIA HUEBER zegt dezelfde schrijver 1): » Al hare levenswerkzaamheid loste zich met onwederstaanbare medesleping van het ligchaam op in het lijden van CHRISTUS en dat op eene wijze, die haar vaak als verbrijzelde onder de smarten des kruises. Eens in bespiegeling over den CHRISTUS met doornen gekroond, zwol ook haar hoofd in den gloed van haar medelijden zoo geweldig en pijnlijk op, dat men haren dood ten gevolge der smarten reeds nabij waande. De biechtvader, dien men angstvol geroepen had, poogde haar tot belijdenis te brengen van de oorzaken harer wonderbare gesteldheid, en ontspande haar gevoel van medelijden door de kracht der gehoorzaamheid, waarop aanstonds het gezwollene voor aller oogen wegzonk. Dikwijls kreeg zij desgelijks bij de beschouwing der wonden onzes Heeren aan handen en voeten groote builen, die zij echter zorgvuldig wist te verbergen, zoodat zij slechts door innig vertrouwden in onbewaakte oogenblikken konden worden waargeno-

---

1) S. 291.

men. — Op een' anderen tijd paste zij eene zieke op; de biechtvader verscheen en nauwelijks had deze eenige woorden gesproken en den naam van JEZUS geuit, of MARIA geraakt in een' staat van verrukking, waarin zij een uur lang zonder eenig teeken van leven bleef, terwijl haar gezigt, in stede der gewone bleekheid, donkerrood werd en als opzwol. Bij haar ontwaken sprak zij blijmoedig: O! hoe heeft mij het denkbeeld der oneindige liefde des Heeren daar bevangen, terwijl eene Engelenhand mij met den vurigen pijl der liefde verwondde.

§ 227.

Is er niets waars in die verschijnselen, omdat zij de bekende wetten widerspreken?

Zoo onbekend en ongewoon deze verschijnselen zijn, zoo overtreffen zij tevens verre alle bekende wetten der ondervinding. Om dezelve louter daarom alleen verdichtselen te noemen in alles, omdat zij onverklaarbaar zijn, zal ons toch zeker ook niet voeren tot de geheele waarheid. Ik heb mij hieromtrent boven reeds uitgelaten en maak alleen nog de opmerking, dat wij reeds op zoo vele andere verschijnselen zijn gestuit, die voor de gewone verklaringsmethode onvatbaar waren. Wanneer daarenboven verschijnselen van een' bepaalden aard onder gelijke omstandigheden, zoo als bij de godsdienstige extase, in de geheele geschiedenis der menschheid voorkomen en geenszins alleen door dweepers worden bevestigd, dan kan ik voor mij alles, in spijt der moeilijkste verklaring, maar zoo dadelijk voor geen sprookje houden. Kan men misschien (ik vraag hier slechts)

de kracht van den geest, die het ligchaam willekeurig beweegt en bestuurt, bij deszelfs ontbinding uit aardsche boeijen en opheffing tot het Goddelijke, in staat wezen zijn ligchaam, dat door de aardsche dingen luttel slechts is bezwaard, met zich op te heffen? Zou dit zoo magtig vreemd zijn voor dien geest, die buitendien zoo tooverachtig reeds op het ligchaam werkt en het zoo zonderling kan prijs geven aan de heerschappij der verbeelding? Dat er eene hoogere kracht bestaat dan de gewone natuurlijke kracht, is allezins uitgemaakt. Zoo de mensch nu in waarheid een deel is van die hoogere kracht, zou hij dan in den drang van zijn vurig verlangen naar algeheele vereeniging met die kracht zich niet door dezelve reeds in oogenblikken van verrukking kunnen schragen? Gewis zal hij dan zijn zin en ziel, als de gloed eener vlam, steeds opwaarts naar boven moeten strekken en niet als MEROPS in de fabel van LESSING met de natuurlijke zwaarte van zijn hoofd naar de diepten der aarde moeten hellen. Indien nu eens iets dergelijks mogelijk ware (wie zou het tegendeel kunnen of willen beweren?) dan voorwaar! zullen wel de profeten en aan dezer spitse een ELIAS en alle waarachtige, vrome, met God bezielde zienen in hunne verrukking daartoe het meest geschikt zijn! Een opheffen in de lucht is dan ook louter van dezulken ons bekend geworden!

Menigwerf droomt men op eene zonderlinge wijze, dat men vliegt en zich her- en derwaarts opheft in de lucht. Vliegen beteekent volgens een aloud droomenboek, geluk; hoog vliegen eer, en lager vliegen rijkdom. Wat is toch dat vliegen in den droom? Is het de herinnering van eene vroegere den mensch

werkelijk eigene begaafdheid tot vliegen, die hij verloren heeft, of is het, als het ware, de anticipatie eener toekomstige geschiktheid en eene aanvankelijke poging tot losmaking der boeijen? Zoo veel is echter zeker, dat men niets droomt, dat den mensche-lijken aanleg geheel en al wederspreekt.

Van stervenden wordt ook verhaald, dat men hen somtijds zwevende boven hunne legersteden zou hebben gezien. Bij den dood lossen zich de hulselen des ligchaams op, neemt ook welligt de ziel haar wezenlijk (essentieel) en onsterfelijk dekkleed bij wijze van een lichtend hulsel, dat de sterfelijke en vergankelijke hulselen verdonkert, met zich naar boven op? Wie zal het beslissen!? v. SCHUBERT zegt 1): »In het algemeen openbaart de geest het toekomstig hooger bestaan dier geestelijke wereld, welke is grenzende aan de tegenwoordige, bij den mensch in den vorm eener godsdienstige geestverrukking. Dit verhevenst en zaligst eigendom des menschen schijnt echter hier beneden zich, als het ware, nog niet te huis te vinden. Wij zien, dat innig streven naar godsdienstige volmaking en bereiking van het Goddelijke ideaal, dat ons steeds voor den geest zweeft, nog maar al te zeer zich met den tijd en met de buitenwereld als verzwageren, en zelden slechts zien wij van deze eigenschap onzer natuur de bloemen hier op aarde zich ontploojen; het blijven slechts uitbottende knoppen. Dat verlangend reikhalzen echter, zoo het slechts gloed en leven ontvangt, doet de banden dezer aarde vieren, en het blakende gemoed breekt door al wat aardsch

---

1) Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft, S. 189.

mag heeten, heen. De phycbe, als door de langdurige nachtkoude verstijfd, sluimerde nog haren langen slaap onder het verwelkte bloemenloover, tot dat de eerste stralen der voorjaarszon haar opwekte, om hare boeijen te ontsluiten, en de verlostee keerde vrolijk tot haar vorig vaderland weder."

§ 228.

De verrukking is geen wonder, maar wordt bepaaldelyk gewrocht door de subjectieve kracht der verbeelding.

Evenmin als APOLLO telkens den dichter onmiddelyk inspireert, evenmin hebben wij bij iedere verrukking te denken aan een wonder of aan onmiddelyke goddelijke inblazing. Het wonder eener onpeilbare diepte des menschelijken gemoeds is de subjectieve magt der godsdienstige verbeelding, waardoor het ligchaam of in deszelfs magteloosheid en nietigheid ten toon gesteld wordt, of het bewijs gegeven, dat hetzelfde geregeerd wordt door eene bovennatuurlijke kracht, al naarmate de geest of in deszelfs inwendige werkzaamheid zich aan het ligchaam niet bekreunt, of zich poogt los te maken van de wetten der noodzakelykheid. Bij de godsdienstig verrukten is overigens doorgaans het ligchaam reeds bij de eerste ontwikkeling teeder en zwak; in het vervolg van tijd meestendeels aan ongesteldheden van den meest zeldzamen aard onderhevig. Bij deze ongesteldheden laten zich echter bepaalde wetten aanwyzsen, zonder dat men de toevlugt al te ruim behoefte te nemen tot bovennatuurlijke krachten en

geweldenarijen des duivels, als of, naar de volksmeening, zekere bepaalde menschen uitsluitend en bij voorkeur aan de luimen en den toorn des boozen ten speelbal moeten strekken 1). Daarom echter niet stoutweg en beslissend geloochend, dat er volstrekt geen vreemdsoortige invloed zou bestaan of bestaan kunnen, dan die gegrond is op de ons bekende wetten der natuur.

De natuur is ons geestelijk vaderland niet en onze rede getuigt ons reeds van eene gemeenschap der geesten, al is ons natuurlijk oog te schaamachtig, die te aanschouwen en ondervindelijk te bevestigen. Wanneer de onbevooroordeelde onderzoeker de stelling: *beginselen moet men buiten noodzaak niet vermenigvuldigen*, zich tot eene wet wil maken, dan ziet hij zich toch menigmaal gedwongen ook op dien regel uitzondering te maken; »trouwens, die nimmer zich boven de werkelijkheid waagt,» zegt terecht SCHILLER, »zal nooit den zegepalm der waarheid veroveren.»

§ 229.

De daemon van SOCRATES.

De gesteldheid van den inwendigen zin openbaart zich ook nog op eene andere wijze als Socratische daemon, die zich zonder bespiegelende voorbereiding onvoorziens kennen laat aan eene radende of waarschuwende stem, doorgaans echter in geene bepaalde

---

1) Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit.
HORAT.

gestalte. Deze daemon is min of meer het eigendom van een' ieder; maar de verstroojing, die de uitwendige zinnen te weeg brengen ontnemt de gelegenheid tot spreken. Zoodra deze echter in hare werkzaamheid worden gestremd, treedt de daemon te kennelijker op den voorgrond. Dit heeft plaats of bij ongesteldheden en zielsaandoeningen, als wanneer de met hem nog niet gemeenzame mensch spoedig gereed is aan de inwerking van vreemde geesten zijne inspraak toe te schrijven en hem door middel der behulpzame verbeelding allerlei gedaanteverwisseling te doen ondergaan, of ook door willekeurige onttrekking der uiterlijke zintuigen, zoo als bij **CARDANUS**, die zich in het duister allerlei menschen en gedaanten kon voorspiegelen. Deze gave is echter zeldzaam, en toont steeds eene groote vlugtigheid en gevoeligheid van het zenuwstelsel, zoodat het twijfelachtig schijnt, of wij wel dit verschijnsel tot den natuurlijken aanleg, dan wel tot de abnorme pathologische ontstemmingen kunnen achten te behoren. De laatste spelen gewis bij die wakende gesteldheden van den inwendigen zin eene groote rol, grooter dan men wel oppervlakkig zou denken. De psychisch pathologische ontstemmingen der aandoeeningen, neigingen en driften, de verkeerde voorstellingen, begrippen en denkbeelden van het verstand bij hartstogten, kommer, gramschap, nabrouw en knaging des gewetens enz., zijn op zich zelve echter niet begrijpelijk voor oogen te stellen als rein psychische ziektegesteldheden buiten gemeenschap met het ligchaam, althans in hare chronische vormen, zonder dat wij tevens den wederkeerigen invloed van het ligchaam gadeslaan. Wij zullen dus

ook een blik moeten werpen op de inwendige natuurlijke oorzaken van deze ontstemmingen.

§ 230.

Natuurlijke pathologische verhoudingen in bloedsomloop en zenuwstelsel zijn hoofdbronnen der visioenen.

Men heeft doorgaans bij de verklaring der visioenen veel te weinig acht geslagen op de natuurlijke hoofdbron derzelve, die doorgaans gelegen is in de pathologische verhouding der ligchamelijke functien. Men stelde die somtijds geheel en al op den achtergrond, omdat de levendigheid der voorstellingen van den inwendigen zin zich zooverre boven de gewone gewaarwordingen verhief, dat men alleen het oog bleef vestigen op het voorwerp, dat verscheen, zooverre het den geest betrof, en den grond der gewaarwording geheel varen liet. Deswege liet men dan ook bij droomenden en zelfs bij waanzinnigen vaak hetgeen hun verscheen als werkelijk object gelden, en niet als subjectief droombeeld, gewrocht door eene inwendige oorzaak.

De stoffelijke natuurkundige voorwaarden nu liggen vooral in de gesteldheid en den omloop van het bloed, in den werkingsaad van hersenen en zenuwen. Hieruit kunnen als hoofdoorzaken alle de overige ontstemmingen en ziekte-vormen gereedelijk worden afgeleid. Letten wij daarna op de bijzondere ziekte-toestanden, dan komen de visioenen voor als gevolgen en zeer gewone verschijnselen, vooreerst bij koortsen, als voorbijgaande bij acute ontstekingskoort-

sen, door congesties van het verhitte bloed naar de hersenen, ten gevolge van wijnen of andere bedwelmende stoffen, ten anderen bij gebrek of overmaat van slaap enz., als delirium. Bij chronische koortsen en prikkelingen in de hersenen zien wij ze met paroxysmen en remissies, maar met tusschenpozingen wederkomen. Ook plaatselijke oorzaken en prikkeling van enkele afzonderlijke zenuwen en hersendeelen kunnen visioenen te weeg brengen, b. v. prikkeling op de zintuigen, eene ontsteking op het gezichts- of gehoorsorgaan en derzelver zenuwen, als wanneer zich gezichts- en gehoorsbeelden vormen. Desgelijks kunnen de visioenen ontstaan uit een' al te langzamen of gestremden bloedsomloop, zwakte en verstoppingen in de ingewanden, even zeer als uit de al te sterke bewegingen, die reflexie vinden en tegenwerking op het hersengestel, en dit wel op geheel bijzondere wijze van den onderbuik uit. Stremmingen in het poortaderstelsel, in lever en milt, verstoringen in de geslachtsorganen zijn de voornaamste bronnen der visioenen, vooral bij de vrouwen. Aan deze oorzaken zijn, meer dan men vermoedt, alle die gedrochtelijke, dweepzieke, silenische en daemonische verrukkingen, die hersenschimmen en toovenarijen van heksen en geesten toe te schrijven, die, naarmate de individuele gesteldheid naar ziel of ligchaam, als het werk van duivelen of van heiligen te voorschijn treden, en die veel zekerder met bloedzuigers dan met duivelbezwingen worden uitgedreven.

„Bloedzuigers aan de stuit,
En de geesten varen uit.”

(GOETHE'S FAUST.)

Ook BUTLERS HUDIBRAS biedt ons in dezen eene treffende waarheid, die ieder kundig arts, met den invloed der winden bekend, voorzeker gaarne onderschrijft:

Gelijk een wind, in 't naauw geduwd,
Door 'tdarmkanaal omlaag gestuwd,
Iets wordt ('thoest geen verklaring),
Zoo wrocht een wind met groote kracht,
In 'smenschen lijf omhoog gebragt,
Nieuw licht en openbaring.

Aandoeningen en ongesteldheden in aderen en zenuwknopen brengen visioenen te weeg, die somtijds tijdens het wakend bewustzijn zich in opvolgende orden vertoonen, zoo als de visioenen van NICOLAI en v. BAZKO. Zeer dikwijls zijn het diergestalten, of als de bloedsomloop van de hersenen af is gestremd, ook onbekende schrikbeelden van allerlei aard, terwijl bij eenen phlogistischen toestand van het slagaderlijk bloed meer vrolijke lichtbeelden worden waargenomen, die den ziener tot blijmoedigheid stemmen.

§ 231.

Eene nog milder bron ligt in de ongesteldheden van de zintuigen en de hersenen.

De visioenen ontstaan nog veelvuldiger uit hersenkrankheden en zintuigsgebreken. Hier speelt het ontstemde algemeen gevoel eene hoofdrol; even als de gewaarwordingszenuwen over het gansche ligchaam verspreid, voert het ook de onmiddellijke aandoeningen van alle zijden naar de hersenen heen. Bij het genot der gezondheid ondervinden de algemeene gewaarwordingszenuwen van het sympatisch stelsel niets, of liever, wat hetzelfde beteekent, zij oefenen hare func-

ten in geregelden toestand zonder gewaarwording uit. Iedere ongewone gewaarwording op de eene of andere plaats van ons ligchaam is dus reeds een teeken van prikkeling, en, zoo het aanhoudt, een teeken van eene ongeregelde gesteldheid op die plaats. Zoo is het algemeen gevoel als het ware de daargestelde wachter en berigtgever der aandoeningen en verstoringen, die den geest kondschap doet van hetgeen voorvalt in de bewerkte massa der overal verspreide gewaarwordingszenuwen. Deze berigten behelzen echter niets bepaalds en de geest moet zich eerst eenigermate afvragen en verzekeren, hoe en waar de aangekondigde aandoeningen plaats grijpen. Reeds hieruit volgt, dat hier misleiding meer dan mogelijk is; want immers men weet somtijds alleen, dat men de ongeregelde gewaarwordingen in het algemeen als iets onaangenaams en pijnlijks ondervindt, zonder de juiste plaats eener hevige pijn, b. v. tandpijn, te kunnen opgeven. Terwijl nu alle gevoelsaandoeningen terugwerken op de hersenen en hier, vooral wanneer zij aanhouden, vaak door den geest, steeds tot scheppen gereed, eene tegenovergestelde beteekenis en vorm erlangen, vooral in gezichtsbeelden (omdat het gezigt in wakenden toestand de bestendigste en door de voortduring van deszelfs indruk de meest heerschende is van alle zinnen), zoo wordt het begrijpelijk, hoe de onaangename, smartelijke en aanhoudende ziekteaandoeningen van het sympathisch zenuwstelsel aan den geest allerlei beelden voorspiegelen, die niet iedereen, zoo als NICOLAI, in staat is te onderscheiden, als bedriegelijke hersenschimmen. Deze gewrochten der verbeelding kristalliseren zich als het ware, en somtijds zoo bepaald en zoo overeenkomstig aan derzelver trou-

rige oorzaak , dat een allezins in andere zaken verstandig mensch tot zooverre zich kan laten bedriegen , dat hij deze schijngestalten voor werkelijke voorwerpen houdt en zich ook niet uit dezen waan , door de meest zedelijke overtuiging , laat brengen. Ik heb zekeren edelman onder mijne behandeling gehad , die aan onderbuiksongesteldheid leed en de meest smartelijke gewaarwordingen had ; alsdan geloofde hij vast , dat hij eene menigte padden en kikvorschen in zijn' buik had , die hem dag en nacht door hunne bewegingen kwelden. Het was een zeer beschaafd mensch en overigens zeer verstandig zelfs , maar hij werd woedend als men aan de geloofwaardigheid zijner padden en kikvorschen waagde te twijfelen. — De opstijgende dampen in den onderbuik verdikken zich zoo ligt tot wolken in de hersenen , de zinnen worden in nevelen gehuld en de geest kan niet meer waarheid onderscheiden van schijn. Al wat gestalte heet op aarde , in den hemel en in de hel , hetzij aanminnig , hetzij afschuwelijk , kan tot zoo levendige voorstellingen gedijen , dat zij iederen uitwendigen zinsindruk verdonkeren en een' volslagen waanzin te weeg brengen , of zij wekken de inwendige pool der zinnen zoo geweldig sterk op , dat zij , even als in den droom , de sluimerende uitwendige zintuigen opwekken en de innerlijke beelden ook tot deze uitstrekken , zoodat de ontwaakte zelfs waant , de inwendige gewrochten zijne verbeelding met open oog en oor te zien en te hooren. Dit zien en hooren is voor hem alleen juist. Het is een verschijnsel , bij het slaapwaken meermalen op te merken en niet altijd louter als bedrog van den inwendigen zin te beschouwen. Soortgelijke verbeeldingsgewrochten zijn de afwisse-

lende visioenen van BAZKO en NICOLAI. Ook BONNET spreekt van iemand, die rondom zich gebouwen verrijzen en vogelen vliegen en allerlei tafereelen op het behangsel verschijnen zag. JEAN PAUL verhaalt van zich zelve 1): » Menigmaal zag ik bij plotseling ontwakende schijn gestalten van menschen aan mijne zijde; eens, nadat ik reeds was opgestaan, aan den nachtelijken hemel een schijnbaar gloeiend morgenrood. Toen ik, op zekeren tijd, van eene voetreis huiswaarts keerde, zag ik een lief kinderkopje uit mijn venster kijken, en er was toch in mijn gansche huis geen kind te vinden.»

§ 232.

Ziekelyke ontstemming der afzonderlyke uitwendige zinnen.

De afzonderlyke zinnen kunnen menigmaal valsche innerlyke voorstellingen te weeg brengen, zoodra zij ziekelyk zijn aangedaan. Men weet hoe verbazend en zonderling tevens de voorstellingen van reuk en smaak, vooral bij zenuwziekten en onderbuiksongesteldheden, kunnen afwijken van de gewone. Dikwijls ontwaart men aandoeningen van stoffen, die niet aanwezig zijn, of overvloed van stof brengt valsche voorstellingen te weeg; bij overvloed van gal, b. v., smaakt al wat zoet is bitter. Zoo is het ook met het gezigt en het gehoor. Oogontstekingen en reeds al te sterke prikkeling der gezichtszenuwen wrochten beelden van roode kleur, of

---

1) Muscum, S. 322.

door vuur en lichtvonken gekenmerkt; verduisteringen van de doorschijnende vochten in de oogkameren brengen de zoogenaamde vlekken, en dat fladderen van iets, dat op een spinneweb gelijk, voor de oogen, te weeg. Eene mechanische drukking van een' bloedstroom, eene plaatselijke stremming of zwelling kan allerlei gedochten ons voor oogen spiegelen. Nog vruchtbaarder in misleiding is het gehoor. Het geluid is buitendien reeds iets zeer onbepaalds en komt ons steeds toe van uit eene onbepaalde verte. Hoe grooter afstand of zachter de toonen, des te moeilijker ook te onderscheiden van hetgeen ons het allernaast is, van ons eigen inwendig zelve. Het gehoor is de gemoedszin, die doordringt tot in de diepten der hersenen en des gevoels, dat daarom ook bij overmaat zich onmiddellijk uitstort in klanken en toonen, een bewijs tevens, hoe zeer de inwendige gevoelsaandoeningen steeds streven naar verzinneelijking. — Een sterke polsslagen, een vreemd ligchaam, een verhard trommelvlies brengen suizingen en allerlei vreemde geluiden in het oor; de gehoorzenuw wordt zeer ligt ontstemd, en allerlei muziek klikt ons, b. v. na langdurig waken, in de ooren, terwijl men te vergeefs alle krachten inspant, om den nagalm dier klanken te verdooven. De koortslidder houdt luide zijne waanzinnige redeneringen, of fluistert zijne aandoeningen ons toe, en zelfs de dichtelijke bezieling verkondigt haar aanwezig door luide toonen van een gezang. DAVID verdreef den boezen geest, die op SAUL was rustende, door zijne harp, en de Noordsche barden zagen de schimmen hunner gevallen helden onder het ruisschen van zachtklinkende toonen van een verborgen muziek. Het suizen

van den wind in het geboomte en de klokketoonen te Dodona wekten vaak den geest der voorzegging op. Zelfs de dieren laten in den slaap hunne eigendommelijke geluiden hooren; de hond keft in den droom, en volgens BECHSTEIN vervolgen de kamervogelen hun gekweel. Hoe zou het dan ons verwonderen, dat men de slaapwandelaars hoort zeggen, dat zij stemmen en toespraken hooren, van wier aanwezigheid zij zoo zeker overtuigd zijn, als van de menschelijke gezichtsbeelden zelve. Van den invloed der voorstellingen onzer verbeelding op het gevoelsorgaan, de opperhuid, heb ik reeds vroeger gesproken (§ 134). Door louter voorstellingen kunnen blaauwe vlekken ontstaan en door enkel scherp bepalen der gedachten kunnen zelfs werkelijke wonden worden daargesteld. Indien wij daarenboven het veelbeteekenend gewigt der huid overwegen, ten opzichte der oneindige verscheidenheid der bewegingen van allerlei aard, van den geringsten ademtogt af tot de meest smartelijke drukking; van den hoogsten warmtegraad af tot de meest verstrjvende koude, terwijl men de algemeene werkingen en krachten van het licht en de electriciteit niet moet voorbijzien, dan is er grond genoeg voorhanden, om de meeste phantasmen aan geheel natuurlijke oorzaken toe te schrijven.

§ 233.

Hersenongesteldheden als oorzaak van visioenen.

Hetgeen wij in de vorige § van de afzonderlijke organen hebben gemeld, geldt bepaalder en sterker nog van de hersenen, wanneer deze zelve in ziekte-

lijken toestand verkeeren. De hersenen bevatten als sensorium commune in derzelve verbaazend zaamgestelden bouw niet alleen de inwendige polariteit van alle de uitwendige zintuigen te zamen, maar zijn tevens de terugkaatsende spiegel van alle gewaarwordingen, die uit het ligchaam oprijzen; ja de hersenen, zij zijn in waarheid eene wereld op zich zelve, eene mikrokosmos, waarin niet louter van buiten ontvangen wordt, en wat ontvangen is gewijzigd en bewaard, maar die ook zelve uit haren innerlijken rijkdom van bewegingen mededeelen naar buiten. Hersenongesteldheden zullen dus niet minder onmiddellijk valsche gewaarwordingen, beelden, voorstellingen wrochten, zoo dat de opwekkingen van binnen naar buiten worden voortgebracht. Licht en geluiden zullen veel ligter in de hersenen, dan in de oogkameren en ooggewelven worden daargesteld, hetzij onmiddellijk, hetzij als nagalmen en naschijn van vroegere gewaarwording. Zoo zag b. v. MOZES MENDELSSOHN in zijne zenuwziekte niet slechts nieuwe gezigten, maar hoorde des avonds de stemmen van den dag hem als naschreeuwen door een roeper. Eene ophooping van stof of aanhoudende opwekking in de diepte der hersenen zal zich naar buiten trachten te ontlasten, en de levendige beelden der inwendige zinnen zullen zich zoo zeer terugkaatsen op de uitwendige zinspolariteit, dat de wakende mensch zijne schijngestalten duidelijker waarneemt dan de uitwendige voorwerpen zelve (§ 231).

Uit dezelfde oorzaak en tevens van wege de nabijheid van den inwendigen oorsprong der zenuwortelen ontstaat het gemeenschappelijk lijden en de vereenigde werkzaamheid der verschillende zinnen.

Het gezichtsbeeld, dat uit de wortelen der gezichts-
nuwen ontkiemt, zal te gelijkertijd de gehoor- en
de overige zinsenuwen aandoen, en daar verschijnt
een sprekende geest, die zich voelen en tasten laat,
die zelfs zoo, als wij bij **PORDAGE** en bij de heksen
hebben gezien, een' onverdragelijken stank van zich
doet uitgaan en zelfs bonte plekken, ja wonden kan
achterlaten. Zoo zullen dan ook de verschijningen
van afgestorvenen, met al derzelve kluchtige bijom-
standigheden, wel het meest haren grond hebben in
de natuurlijke wetten der gevolgen in gelijken tijd
en gelijke ruimte, die niet minder in de kleine her-
senwereld, dan in het groote rijk der natuur hare
geldigheid behouden.

Bepaalde aangeleerde lichaamsvaardigheden, van
welken aard ook, al waren zij slechts overblijfselen nog
van onzen kinderlijken leeftijd en reeds lang aan de
vergetelheid prijs gegeven, kunnen vaak tot verba-
zing der aanschouwers uit dezelfde oorzaken weder
in den slaap voor den dag komen, als louter spel
der hersenen. Woorden in vreemde talen, gezan-
gen, meesterlijk bespelen van instrumenten, mimi-
sche voorstellingen, kunstmatige dansen, enz., zijn
daarom ook bij magnetische zieners in de meest kod-
dige en tragische vormen niet zeldzaam. Een on-
kundige kan hier het denkbeeld van tooverij en won-
der niet onderdrukken en schrijft het al aan boven-
natuurlijken, doorgaans boozen invloed toe.

§ 234.

Ook de geest heeft zijn aandeel in het te weeg brengen van visioenen. Onderscheidings- teekenen van lichamelijken en geestelijken invloed.

Ofschoon het nu wel niet meer twijfelachtig is, dat het ligchaam het ruimste aandeel heeft in het wrochten van voorstellingen der verbeelding, zoo moet men echter den geest niet buiten sluiten. Trouwens gelijk de ideën van zuiver geestelijke herkomst zijn, en als het ware uit de bovenzinnelijke wereld afdalen in het rijk der zinnen, ten einde als beelden voor de aanschouwing tot voorstellingen zich te laten vormen; zoo is de innerlijke genius, die schept en vormt en opsiert, de geest des menschen zelf. Wij moeten dus met niet minder belangstelling acht slaan op de andere meer bepaaldelijk geestelijke zijde. Uit de verschijnselen zelve intusschen kunnen wij meestendeels opmaken, of zij meer van lichamelijken, dan wel van geestelijken oorsprong zijn. In de natuur gelden veel meer de wetten van gelijke ruimte en gelijken tijd; daar, waar de geest heerscht, de wetten der oorzaken, der opvolging en der gelijksoortigheid. Waar eene bepaalde harmonie, orde en schoonheid is en zedelijke bewegredenen den wil bepalen, waar de ideën der waarheid in symbolen gewikkeld zijn en in het algemeen de vereenigde werkzaamheden van het inwendig waken die van het uitwendig wakend leven overtreffen, daar zijn de geesteswerkingen overwegend. Figuren, die zich ten opzichte der ruimte door elkander bewegen en

verwikkelen; plotselinge verrijzingen van ongewone en tegennatuurlijke schrikgestalten, van opstijgen, vallen en benaauwen, verschijnselen, waarbij de elementen in het spel komen, als het vuur, het water en de lucht, of die uit onze kindschheid; menigvuldige herhaling van dezelfde droomen enz., alle deze zijn meer gevolgen van den natuurlijken bloedsomloop en de werking der hersenen. Waar evenwel beteekenisvolle woorden en samenhangende daden worden opgemerkt, die eenige leering behelzen en navolging waardig zijn; wanneer dreigende hindernissen worden gemijd of overwonnen, waar de elementen der natuur tot werktuigen moeten dienen, om bepaalde oogmerken te bereiken; wanneer men de gebeurtenissen in eene verwijderde toekomst of lang reeds verleden tijdperk waarnesmt, enz., zoo behoort dat alles meer den scheppenden geest toe.

Van welken aard ook de innerlijke beweegredenen zijn, hetzij meer geestelijk, hetzij lichamelijk, zoo moeten wij echter niet vergeten, dat de visioenen steeds subjectieve gesteldheden zijn, die onder de abnorme of afwijkende en ongeregelde toestanden behooren, (§ 223); nooit moet daarom derzelve waarde ten opzichte van objectieve realiteiten te hoog worden aangeslagen. Trouwens onaangzien de bovenstaande onderzoekingen en de geschiedenis van den droom, die voorafging, dient opgemerkt, dat de somnambulen zelve hunne gewaarwordingen en gezigten niet naauwkeurig weten op te geven en te beschrijven, dat zij dezelve dikwijls ook met gansch andere gestalten verwisselen of ook zelve de verzekering geven, dat zij geene wezenlijke voorwerpen zien, maar dat het hun slechts zoo toeschijnt, waarbij zij

intusschen dikwijls de opmerking maken , dat het zich toch zoodanig toedraagt. De slotsom is : de objectieve voorwerpen zijn niet altijd uitwendige zaken ; het objectief waargenomene kan ook inwendig wezen , en wel kunnen het zoo wel lichamenlijk als geestelijke gewrochten zijn.

§ 235.

De verbeelding.

Na bovenstaande natuurkundige navorsching der oorzaken , dienen wij nu ook een' zielkundigen blik te vestigen op het wezen en de kracht der verbeelding , ten einde alsdan nadere slotsommen te kunnen opmaken over de inwendige subjectiviteit van den geest.

De verbeelding is uitsluitend het eigendom van den redelijken geest des menschen ; zij is de zin , die strevende is naar poëzij en die het onbekende , geheimzinnige , ideale daarstelt , met één woord , dat , wat de uitwendige zin niet ziet , aan het licht brengt. De dichter is in waarheid van zijne zinnen beroofd , van daar alles in hem ; hij is in den eigenlijken zin het subject-object. De zin voor de poëzij is naauw verwant met den zin der voorspelling , den Godsdienstigen zin en den waanzin in het algemeen. Is dan het heelal niet binnen ons ? De diepten van onzen geest zijn ons verborgen , de eeuwigheid met alle hare werelden , het verledene en de toekomst zijn in ons of zij zijn nergens ; de buitenwereld is het rijk der schaduwen slechts , die hare nevelen werpt over het rijk des lichts." (*Novalis*).

De ziel heeft eene objectieve zielkundige rigting

naar de buitenwereld. Zij neemt eensdeels door de zintuigen de indrukken van buiten negatief op, en brengt die in de subjectieve inwendige wereld der aandoeningen en voorstellingen; anderdeels werkt zij positief naar buiten door de wilsbeweging der subjectieve inwendige driften en der verstandelijke besluiten. De verbeelding derhalve is louter de herhaling eener volkomen gelijke werkzaamheid van den zuiver idealen geest op den volstrekt inwendigen subjectieven bodem van het bovenghemel. Aan den menschelijken geest is eigen, wat grenzenloos en oneindig is; ruimte en tijd omvatten zijne werkzaamheid niet, al heeft hij voor een' tijd hier beneden de natuur en de zinnelijkheid tot werkplaats en ten werktuig tevens, om het ideaal geestelijke zich voor te spiegelen.

Wanneer dus de verbeelding boven de gewone natuurgrenzen heen zweeft, dan viert zij slechts hare teugelen en geeft alsdan van hare oorspronkelijke kracht veel duidelijker blijken, dan wanneer zij in het dagelijksch leven als ingetoovert zit tusschen het aardsche.

Juist het uiterste en verst afgelegene in de zienlijke wereld is in ons eigen wezen het meest inwendige en het naast bij ons. De zich zelf bewuste geest is in ons het alomvattende, het aldoordringende, dat aan die kracht zich eenigermate verwant gevoelt, die de werelden omvat, regelt en beweegt. Dat, wat in het starrenheir ons het meest nabij en binnenwaarts toeschijnt, de wereld onzer planeten, is in ons wezen het meest uitwendige; het is het vergankelijke, aan zwaarte onderworpen ligchaam. Daarom mogen wij wel met regt zeggen: »al wat daar boven aan den hemel in dat oneindig ruim on-

ze verbazing wekt, het is niets dan de diepte van ons eigen eindeloos bestaan en wezen" 1).

§ 236.

Genetische grondvoorwaarde voor den zielkundigen voortgang van de scheppingen der verbeelding.

Letten wij nu, in hoe verre de verbeelding en de inwendige zin is, die vormt, en tevens de kracht van den geest, die positief handelende naar buiten werkt.

Elke ideale aanschouwing der rede ontleent haren oorsprong van uit de diepte des menschelijken geestes. De ideën van het ware, het goede, het schoone en de daaruit afgeleide begrippen van recht en plicht, onsterfelijkheid en verwantschap tot God, als den Schepper des hemels en der aarde, zijn inwendige subjectieve ontwikkelingen uit den oorspronkelijken aanleg van den geest. De objectieve inwerkingen door de uitwendige zintuigen brengen ons geen enkel bovenzinnelijk idee bij de voorstelling mede; zij kunnen alleen tot aanleiding en prikkel dienen, om zulke ideën uittelokken. Ook de bovenzinnelijke ideën echter vormen zich als aanschouwelijke beelden in het psychisch proces der zinnen, want hetgeen beeldvormige voorstelling moet worden, moet ook voorwerp der zinnen wezen, en wat zinnelijk aanschouwd wordt, kan wederom alleen natuurkun-

---

1) v. SCHUBERT, Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaften, S. 82.

dig door de zintuigen worden waargenomen. Het eenig onderscheid is, dat de ideën van binnen uit het bovenzinnelijk geestelijke in het zinnelijke en de uitwendige voorwerpen uit het natuurlijke en bewerkte zinnelijke in het geestelijk ideale ter vorming worden overgebracht. Wij zien dus ook hier, even als bij het ligchaam en de ziel, zoo ook in ideale voorstelling en zintuig de onoplosbare eenheid in het leven van den mensch.

Wij hebben eenig inzicht in die genetische grondvoorwaarde noodig, ten einde den zielkundigen voortgang van al dat wonderbare in het spel der verbeelding, bij het slaapwaken en de visioenen, onder bepaalde wetten te kunnen brengen.

§ 237.

Bij het slaapwaken, enz., is de verbeelding vooral naar de verscheidenheid der oorzaken het vermogen, dat de vormen daarstelt.

Wanneer in waarheid de verbeelding als vormen de genius aan het inwendige van den geest zelve iets objectiefs verleent, en wanneer diezelfde verbeelding ook de uitwendige voorwerpen der natuur, door middel der beeldvormige zinsvoorstellingen, opheft tot het ideale geestelijk leven, dan is het ons duidelijk, dat zij tevens ook bij de visioenen van het slaapwaken en helderzien, ja bijzonder bij het geestenzien van allerlei aard, de hoofdrol speelt, ofschoon ook al meer verwijderde oorzaken, naar het ligchaam of naar den geest, mogen medewerken, al ware het eene inspraak van het goddelijke en reingeestelijke, al ware

het verschijnsel een gevolg eener dadelijke prikkeling of wel herinnering en herhaling van vroegeren toestand. Langs eenen natuurlijken weg ontstonden bij dien onderbuiskranken, die padden en kikvorschen, als voorwerpen der voorstellende verbeelding. MAHOMED werd door eene duif ingefluisterd, de jonkvrouw van ORLEANS door den aartsengel MICHAEL, misschien door verbinding van ideën in de ziel. Vroegere gewaarwordingen van krachtigen indruk op het inwendig gemoedsleven, of ingewortelde begrippen over godsdienst en bovenzinnelijke dingen, kenteekenen zich als plastische werkingen van wederkeerende smartelijke gewaarwordingen, of daar verschijnen geesten, engelen en duivelen of allerlei dierlijk heksentig en spookerijen. Menigeen heeft een verhoogd instinctleven, een voorgevoel van een of ander aanstaand sterfgeval, hetgeen meer een physische aanleg van het gevoel, dan wel eene psychische ziensgave schijnt te wezen; het opgewekte algemeene gevoel der verbeelding stelt toch den opgeschrevenen ten doode niet louter voor het inwendig oog als gezichtsbeeld, maar laat hem ook bemerken als gewaarwording voor de reuk en het gehoor, die, b. v. des schrijnwerkers gereedschappen door zijne werkplaats heen en weder werpt. Zoo nu de verbeelding eens aangestoken is, of gevoed en gedreven wordt door opwellende gewaarwordingen en smarten, dan drijft zij haar spel in hare inwendige voorstellingswereld ten top, en laat zich niet meer door de buitenwereld temmen of beteugelen in hare vaart.

§ 238.

*De oorzaak der verwisseling van subjectieve voor-
stellingen in werkelijke voorwerpen.*

Wij hebben de opmerking reeds gemaakt, dat de voorstellingen onzer verbeelding zoo levendig kunnen zijn, dat hij, die ziet, werkelijk waant dat, hetgeen hij ziet, buiten hem als een voorwerp bestaat; voorts dat zelfs de overige zinnen zich onderling aansteken en uitwendig wakende kunnen wezen, zoodat alzoo de inwendige zin het gansche gezigtveld op zich concentreert. Menschen, aan wie zulke verschijnselen plotseling overkomen of die eene geringe mate van verstandsontwikkeling bezitten en door duistere bevindingen zich doorgaans laten beheerschen, staan in de onwrikbare overtuiging van de objectieve wezenlijkheid hunner geestverschijningen, gelijk dit vooral ten tijde der heksenprocessen gebleken is. Onder zulke omstandigheden zal iemand de bewering vast houden, dat, hetgeen hem verschenen is, niet van hem zelven is uitgegaan, maar integendeel, dat het hem van buiten is aangebragt, dat hij stemmen hoort, die hem toegeroepen worden, en dat het geenszins innerlijk gezichtsbedrog en misleiding zijner geestvermogens is. Dat het even zoo bij de waanzinnigen zich toedraagt, is duidelijk.

De gevoelsaandoeningen en de als het ware sluimerende en bewustelooze ideën dragen de kiem van hare vormen, van hare lichamen bij zich. De gelegenheid moet zich slechts aanbieden, om ze in het leven te roepen uit een opgewonden of dweepziek gemoed. Op eenen ruwen, niet ontginden moeras-

sigen grond, zullen zij slechts modder en onkruid telen en duurzaam onvolledige vormen stellen. Bij de meeste menschen wordt het eigenlijk nooit dag; hoe weinig bemoeit zich nog de opvoeding met de ware verheldering des geestes en de loutering der zinnelijke en bovenzinnelijke begrippen van het volk over God en de wereld des geestes, zoo wel in aard als vorm. Wie kan uit dien donkeren chaos van verwarring iets anders verwachten, dan heksen en spoken, die, al naar mate van de volksvooroordeelen en godsdienstige wanbegrippen, in ligchamelijke duivels of ætherische engelen worden herschapeu, ten vloek of ten zegen? Voegt men nog daaraan toe den drang van een verdierlijkt en door smarten verteerd leven, wie kan dan uit dien opgehoopten modderpoel van een verwilderd gemoed en uit die camera obscura van een verhit hersengestel iets beters verwachten dan waanzin en zonde, dwaling en ellende, ongeneeslijk naar ligchaam en ziel?

§ 239.

Het zien van zich zelveu bij magnetische patienten en in stuipen.

Het zien van zich zelveu, waarbij onze eigene gedaante objectief wordt, heeft geen' anderen grond. Dit verschijnsel wordt somtijds waargenomen bij magnetisch slapenden, bij zieken en bij menschen van eene zeer levendige verbeelding. De ondervinding heeft geleerd, dat het geenszins een teeken is van den nabij zijnden dood, daar het bij enkelen van tijd tot tijd zich herhaalt, zoodat het hun zelfs niet meer

verwondert, en zij zelve overtuigd zijn, dat het verbeeldingswerk is. Eene zoodanige verwisseling der subjectieve persoonlijkheid heeft somtijds plaats bij wijze eener dichterlijke vrijheid (om mij zoo uitte-drukken). Het is als het ware eene opschikking of versiering der inwendige aanschouwingen in allerlei vormen, en dit is niet louter het geval bij waanzin, maar geschiedt ook met eigendunkelijke zelfbewustheid. Zoo verhaalt **BEDA HEBER** in het aangehaalde werk van **GIOVANNA DELLA CROCE**, dat ook zij menigmaal als buiten hare persoonlijkheid trad, zich zelve als voorwerp aanstaarde, ja toezong als bergplaats van het hoogwaardige: »Zij was dan, naar haar zeggen, door hemelsche kunstwerkers uit het fijnste goud en de edelste paarden zamengesteld, blinkende in den schitterendsten stralengloed. In het midden van haar glansde een donkerrood hart, uit robijnen gewrocht, aan de voorzijde geopend, bevestigd met een wonderschoon kruisbeeld met stralen van goud, alles in prachtig gedreven werk, terwijl de hostie daarboven zweefde, witter dan sneeuw. Bij die aanschouwing verzonk zij als het ware in dat hart, gelijk de zijdeworm in hare pop zich wik-kelt en de vlammen der liefde schenen haar te zullen verteeren. Dan maakte het begrip van reinheid des harten zulk een' diepen indruk op hare ziel, dat zij uitriep: O kom, kom in mijne ziele, gij reinheid, dochter des hemels! vurig wil ik u omarmen, ja kussen en u voeren tot in de diepste diepten van mijn hart, om met u te leven en met u te sterven! In dezen toestand werd zij somtijds voor aller oog boven de aarde opgeheven.»

§ 240.

Geestverschijningen, visioenen van engelen en duivelen zijn louter gesteldheden van het gevoelsleven en de verbeelding.

Het zal wel geene breedvoerige ontwikkeling behoeven, dat ook de visioenen van engelen en heiligen het werk der verbeelding en geenszins werkelijke lichamelijke voorwerpen zijn. Merkwaardig in dezen is de opheldering, die de Engel RAPHAEL aan TOBIAS geeft, Tobias 12; 19. »Ik ben RAPHAEL, één der zeven engelen, die staande zijn voor het aangezichte des Heeren. Het schijnt wel, dat ik met ul eet en drink, maar ik gebruik onzichtbare spijzen, die geen mensch kan zien; dankt gijl. God en verkondigt Zijne wonderwerken,» en hij verdween en zij zagen hem nooit.

Toen JEZUS te Jerusalem te midden zijner zaamvergaderde leerlingen trad en zich ontdekte, werden zij verschrikt en zeer bevreesd, meenende, dat zij eenen geest zagen. En JEZUS zeide tot hen: »wat zijt gij ontroerd? en waarom klimmen (zulke) overleggingen in uwe harten? Ziet mijne handen en mijne voeten, want ik ben het zelf; tast mij aan, en ziet, want een geest heeft geen vleesch en beenen, gelijk gij ziet, dat ik heb.» Luk. 24: 37—39. Dit is eene plaats, die allezins onze opmerking verdient, vooreerst: ten bewijze dat de geesten niet lichamenlijk verschijnen, en ten tweede, dat JEZUS werkelijk opgestaan is, met zijn vroeger wezenlijk vleesch en gebeente.

Indien de geesten geene lichamen bezitten, dan

kunnen derzelver zoogenaamde verschijningen slechts gesteldheden van 's menschen eigen gevoelsleven zijn, dat zich door de phantasie naar buiten poogt te openbaren in beelden. Het zijn dus subjectieve afspiegelingen van den menschelijken geest zelve. De engelen en de geesten, goede en kwade, komen en gaan, raden en troosten of kwellen en pijnigen, al naar de stemming en gehalte van ons binnenste. De hemel is niet hier of daar, maar binnen in ons. Daar kunnen evenwel ook uitwendige inwerkingen plaats hebben. Evenzeer toch het bestaan van goede en kwade geesten niet te loochenen is, evenmin de mogelijkheid, dat zij als uiterlijke magten invloed kunnen uitoefenen. Indien echter een geest of een duivel geen ligchaam heeft, kan hij ook geen lichamelijken invloed uitoefenen. Die invloed is alleen denkbaar als van onmiddelijk geestelijken aard op ons gemoed zelve. » Het gevoelsvermogen, immer werkzaam in de daarstelling van plastische vormen, maakt hier den indruk van een' werkelijken geest tot een' object, en wrocht dat object in den meest waarschijnlijksten vorm, en deze is de menschelijke gedaante. De inwoners der geestenwereld, ja de Godheid zelve, verschijnen deswege in menschelijke gedaante. Deze gedaante, waarvan al wat stoffelijk is geweed wordt, is voor den algemeenen gevoelszin een wezenlijk object. Men ziet, men hoort, men voelt den geest en des al niet te min vereenzelvigt men zich met denzelven, niet door de lichamelijke zintuigen, maar door den zoo even genoemden algemeenen gevoelszin, die in dit geval in de plaats treedt van alle de lichamelijke zinnen. Wij zelve deelen ons alzoo deze geestgestalten mede, wij spreken met dezelve, en

zij antwoorden ; wij handelen werkelijk voor hen en desgelijks ook zij voor ons , zonder dat , of in het eene , of in het andere geval , eene werkelijke waarneming door de uitwendige zintuigen mogelijk is. Van daar dat menigeen gelooft , luide met de verschijning , die hij gehad heeft , te hebben gesproken , terwijl toch de aanwezigen niets vernamen , of zij werden door geesten door de lucht heen gevoerd naar verwijderde oorden , zonder dat hun ligchaam van de plaats , waar het was , zich bewoog." 1)

Wij loochenen daarom geenszins de inblazingen van den menschelijken geest tot zijne hoogere verlichting in de kennis der waarheid ; de socratische geestenstemmen , die tot het goede vermanen ; die verborgen leidingen , die ondervonden worden , van de wieg tot aan het graf , neen ! zij hebben gewis even vasten grondslag , als de natuurlijke inwerkingen of het gevoelsleven , dat zich objecten vormt bij den slaapwandelaar. Maar de geheimzinnige bodem is gelegen in het menschelijk gemoed , waaruit die ideale aanschouwingen zich ontwikkelen. Eene wezenlijke verlichting in de kennis der waarheid , wilskracht tot deugdzaame handelingen en werken der liefde , de buitengewone gaven van een leven in God , zijn de vruchten alleen van vroomheid in zielen , wier lust en streven naar het goddelijke zich uitstrekt , en bij dezulken dan ook plaats en wij , als iets eigendommelijks , de verschijningen en gezigten der heiligen. Een boos gemoed , waarin de lage driften heerschen , gemarteld door haat en nijd , geprikkeld door hoogmoed en hebzucht , heeft geen plaats in

---

1) LILLBOFF , S. 125.

zich voor goede geesten, en de duivel spookt daar in hoofd en in hart beiden. Waar het licht en de duisternis, het goede en kwade nog verward onder elkander nestelt, daar wisselen zich de gestalten van goede en kwade geesten af; heden verschijnt daar eene hemelsche gedaante en verkondigt vrede en blijdschap, terwijl morgen de duivel binnentreedt met helsche aanzetting en verlokking tot werken der duisternis. Hiertoe behooren voornamelijk die menigvuldige verschijnselen bij patienten, die met krampen hebben te worstelen. Voorzeker niet zelden speelt hier de fijnste en meest verborgen list, dikwijls een slaap in half bewusten toestand, of ook verblinding, of ook opzettelijk bedrog, in het verborgen de duivelsrol, die aan eigen ligchaam zijne meesterstukken voltooit en de sporen zelfs van stoffelijke werktuigen achterlaat. » Wij spreken hier niet, » (schrijft een Katholijk godgeleerde 1), » van een lijfelijken duivel, die het menschelijk ligchaam als inneemt. De duivel heeft evenmin een ligchaam als de engel; wij gewagen alleen van de mogelijkheid der inwerking van den boozen geest op onze lichamelijkeheid. Door den zondenvall der eerste menschen kwamen wij onder zijne magt. De menschheid had niet alleen in den geest den werkkring des duivels grooter gemaakt, maar ook het ligchaam werd een orgaan van zijn geweldig vermogen. Wij lezen wel is waar slechts weinige voorbeelden in de tijden vóór CHRISTUS, dat de duivel zijne magt ook uitgeoefend heeft over de ligchamen der menschen; maar de geheele oudheid is daarentegen het bewijs van zijnen invloed op den geest;

---

1) LILLBOFF, p. 132.

hij had het eerste niet noodig, daar hij door het laatste reeds zijn oogmerk ten volle bereikte. Door misleiding en verblindings van den menschelijken geest bragt hij het zoover, dat het menschedom hem als Heer en God vereerde, tempelen en altaren hem bouwde en gruwelijke menschenoffers opbragt. Eindelijk naderde die algemeene heerschappij des duivels over de menschheid, door de afgoderij, haren ondergang. Het licht der wereld werd geopenbaard en scheen in de duisternis, verlichtende de menschheid in hare verblindings, zoo dat zij hare blindheid beleed en alleen den Waarachtige leerde aanbidden. Daardoor werd eigenlijk het rijk des duivels verstoord en de vorst der duisternis uitgestoten buiten deze wereld."

Kortom, de geestenwereld was door de verbeelding in de werkelijke wereld overgeplant. De menschelijke geest wil zoo gaarne alles, wat zich denken, gelooven en vermoeden laat, tot een voorwerp zijner aanschouwing maken, en vergeet zoo ligt, dat het verstand een goochelspel gaat spelen met de door de verbeelding als versmolten ideën en begrippen. Natuurlijke omstandigheden worden in bovennatuurlijke herschappen; uit onkunde en lichtgeloovigheid het zinnebeeld voor de zaak genomen; het gemoed, met bijgeloof behebt, wordt tot voorstellingen gedrongen, die niet bestaan, en zoo gaan misleiding en verwarring, hand aan hand, om ons den toestand der krankzinnigen begrijpelijk te maken, zoo wel als alle die onnoemelijke gewrochten van duivelsche liefdeloosheid en vervolgingzucht, ja, zoo vormt zich op aarde een rijk en eene magt, waardoor de wereld wordt overheerscht, zonder dat rijk en magt heiden objectief bestaan en in wezen zijn.

§ 241.

Positieve kracht der verbeelding.

Niet minder zonderling is de naar buiten werkende positief handelende kracht der verbeelding. Aan het gezegde in § 139 hebben wij hier slechts weinig toe te voegen. Dat zij eene getrouwe bondgenoot is voor den arts tot genezing van ziekten, wordt door de ondervinding der eeuwen bevestigd. Niet slechts bij verschillende zenuwziekten, maar ook bij pest en loop. De verbeelding brengt door een bepaald vestigen der voorstellingen op bepaalde plaatsen des ligchaams niet alleen pijn, maar ook bonte plekken, gezwellen ja zelfs wonden voort. Zij is in staat de tong en andere ledematen te verlammen, en deze verlammingen althans voor een' korten tijd ook geheel op te heffen. De kennelijke indrukken der verbeelding van zwangere vrouwen zijn ontelbaar. Ja zelfs strekt zich de werking der verbeelding uit ook buiten ons ligchaam op andere menschen, hetgeen vooral van toepassing is op de geestelijke aanteking en op de wilskracht, die wij straks nader zullen leeren kennen. Overigens kan men ten opzichte der wondervolle werking der verbeeldingskracht breder worden ingelicht door het magazijn der zielkunde van MORITS, de Biologie van TREVIRANUS, de onderzoekingen van TIEDEMAN, enz. enz.

§ 242.

De waarde der phantasiebeelden ligt in den innerlijken aanleg der ziel en het waarachtig streven naar onze levensbestemming.

Het voorgaande zou ons al ligtelijk kunnen verleiden, om alles, wat de verbeelding betreft, voor louter zinbedrog te houden. Dat zou eene dwaling wezen. Gelijk het zelfbewustzijn van den menschelijken geest in de oneindige ruimte van het bovenzinnelijke zich uitstrekt tot in het rijk van het Goddelijke zelfs, zoo is ook het gemoed niet te peilen in deszelfs onmetelijke diepte, die allerlei soort van geestverrukking opgeeft, waarin waarheid en dwaling zich vervangen; al naarmate de grond rein of onrein is, of vatbaar voor Goddelijke overschaduwning of bestraling. Uit ieder levend mensch gaat naar zijn aanleg een streven uit naar zelfsbevrediging, als einddoel zijnes levens. Het dier vindt dat einddoel reeds in de bevrediging zijner lichamelijke behoeften; maar het dier heeft geen hooger aanleg dan de ontwikkeling van geringe krachten der ziel, om zich zijn aardsch bestaan te verzekeren; deze ontwikkeling is dan ook zeer spoedig voltooid. Niet alzoo de mensch. De mensch heeft den aanleg ontvangen tot eene oneindige, niet lichamelijke, maar geestelijke volmaking. Het doel zijnes levens ligt hier beneden niet op deze aarde. Zijn streven is gerigt naar de eeuwigheid. Daar zullen zijne ideën ten volle hare bevrediging erlangen. Hier zweven hem in zijnen worstelstrijd met de buitenwereld idealen voor den geest, die, met zijne behoeften voor deze wereld vermengd, hem

tot luchtkasteelen worden ; aldus met zich zelve in verwarring , beeldt hij zich idealen in , die hem als hersenschimmen voorbij zweven , en , in stede van rust , hem eeuwige onrust baren en omvoeren als in een doolhof van verwarring.

De ware levenslust en het hoogste einddoel des levens wordt alleen dan bereikt , wanneer het vroom gemoed uit deszelfs innigste diepte reikhalst naar de gelijkvormigheid aan het hoogste ideaal. Daar , waar het rein gemoed waarachtig streeft naar hetgeen Goddelijk is , daar woont gewis de meeste overeenstemming , en alles , wat daar tusschen doel en streven in ligt , staat zeker in de meest juiste verhouding ; en wel zoo , dat het objectief aanschouwde volkomen beantwoordt aan het subjectief voorgestelde , en dat het verstandelijk ideaal der hoogste volkomenheid even juist aan het licht komt , als het gemoed den Goddelijken invloed waarneemt.

§ 243.

De subjectieve waarneming bepaalt zich niet tot dingen , die aanwezig zijn in den tegenwoordigen tijd.

De verhouding tusschen subjectief en objectief is bij de phantasiebeelden niet dezelfde , als in den wakenden toestand. De innerlijke voorstellingen stemmen hier niet altijd overeen met de uitwendige voorwerpen. Het inwendig leven van den geest is steeds vaardig , om zich voorwerpen voor te stellen , die in het geheel niet bestaan. Daarentegen heeft de geest de hoogst opmerkelijke eigenschap , dat op deszelfs in-

wendig subjectief gebied vaak wezenlijke uitwendige objectieve, plaatselijke of tijdelijke omstandigheden zich ter aanschouwing stellen, die voor het tegenwoordige in het geheel niet bestaan, b. v. woningen die vernield, en personen, die reeds gestorven zijn, of desulken, die eerst in eene verre toekomst op het schouwtooneel der wereld zullen optreden. Dit is de daadzakelijke ondervinding van alle tijden en moet dus voor eene onloochenbare eigenschap van den geest worden gehouden, die de stelling in § 206 handhaaft: »het zien in den droom is eene zelfverlichting der zaken, plaatsen en tijden.»

In deze al te weinig gekende, ja werkelijk miskende eigenschap van het subjectieve in den menschelijken geest vinden alle die, elkander zoo dikwijls wederspreekende uitingen van den inwendigen zin haren eigenlijken grond. En waarlijk daar straalt in die eigenschap, die zoo zelden echter hare wezenlijke ontwikkeling erlangt, iets Goddelijks door. Menig raadsel vindt in die eigenschap de eenige oplossing. Daartoe rekenen wij onder anderen het waarnemen van uiterlijke voorwerpen louter door eigen innerlijk vermogen, dat als het ware een subjectief naar buiten gaan tot de voorwerpen zou kunnen heeten; evenzeer het onmiddelijk vernemen van geestelijken invloed, die van buiten ons toekomt. Het zal b. v. niet meer iets onbegrijpelijks wezen, hoe alleen een rein en waarachtig vroom gemoed inzicht niet alleen voor zich zelf heeft in hoogere dingen en waarheden, maar ook de Goddelijke waarheid aan zich zelf ondervindt, »dien die heeft, zal gegeven worden.» — Voorts krijgen wij langs dezen weg licht in het *vooruit-* en *verzien*; trouwens het inwendige zielsoog, als subjectieve oor-

zaak der gewaarwording en geenszins het gewrocht van objectieven invloed, laat zich niet beperken door de afgemeten grenzen der uitwendige zintuigen. Eindelijk zullen wij daardoor eenig inzicht erlangen in de profetische orakelen aangaande verleden en toekomstige dingen, die voor het tegenwoordige ganschelijk niet aanwezig zijn; evenzeer toch de voorwerpen, die verleden zijn, louter voor den geest verschijnen in derzelve nawerking, als het ware in ideale schaduw, zoo liggen de toekomstige voorwerpen als ideale beelden van den geest in deszelfs aanschouwing reeds, voor dat zij hare wording verkrijgen, voorgeteekend, even als de scheppende verbeelding reeds in zich de idealen bevat, die zij zich als modellen schildert voor hare toekomstige kunstgewrochten, die nog moeten worden voortgebracht. En alzoo is dan ook de derde stelling van § 221 gehandhaafd. Indien de subjectieve waarneming oorzaak en niet gewrocht is der objectieve gewaarwordingen, zoo behoeft het voorwerp ook niet steeds tegenover de gewaarwording van den geest te staan, maar kan die ook achtervolgen of reeds vooruitgegaan zijn.

§ 244.

*Het lezen in de gedachten van anderen alleen
verklaarbaar in de subjectieve verlichting
van zich zelven.*

Uit dit subjectief vermogen van eigen verlichting is de mogelijkheid alleen te verklaren, om de gedachten van anderen en derzelve zedelijk karakter waar te nemen, en hen op hunnen inwendigen toe-

stand opmerkzaam te maken , waarop zij zelve dikwerf niet letten. Zoodanige voorbeelden van magnetisch helderzienden zijn er vele bekend , en **BEDA WEBER** verhaalt 1) uit de levensgeschiedenis van pater **EUFEMIO** : »In deze als door een' goddelijken smeltkroes bewerkte reiniging, werd zijn geest gelouterd en gewapend met den vreeselijken blik in de diepste schuilhoeken van het menschelijk hart. Eens zag hij bij nacht , hoe een van zijne medebroeders verzocht werd door onreine gedachten ; **EUFEMIO** trad uit zijne cel en riep : broeder **ÆGIDIUS** ! geef acht , sta op , bid , ween , doe boete , de verzoeker nadert ! **ÆGIDIUS** gehoorzaamde en legde zich , na langdurig gebed , weder ter ruste. De verzoeking openbaarde zich andermaal. Nu trad **EUFEMIO** nogmaals uit de cel en riep : Broeder **ÆGIDIUS** ! geef acht , de verzoeker is ten tweeden male tegen u opgestaan ! Dit inzicht in de hartsgeheimen van anderen ging als een zacht ruischen des Alomtegenwoordigen door de cellen zijner broederen , zielen reinigend , en alle duivelskunsten verbannend." Dit inzien in de donkere kameren van het hart van anderen is niet wonderbaarder , dan het vooruitzien en in de verte zien in den tijd en de ruimte der natuur. Het geestenrijk is het vaderland des geestes en het ware verkeer met geesten en de geestentaal is volgens **SWEDENBORG** de onmiddellijke aanschouwing der gedachten. De wijze zegt :

De geestenwereld is niet toegesloten,
Uw zin is gesloten , uw hart is dood ;
Wien zich die wereld niet ontsloot,
Zijn zin is blind , zijn hart is dood.

---

1) t. a. pl. S. 135.

Niet minder schijnt het overdragen van gezigten, en van eigene lichamelijke gedaante op anderen, vooral van aanverwante of gelijk gezinde menschen hierin deszelfs voornaamsten zielkundigen grond te hebben. De vermelde eigenschap, om zich zelf te zien, kan men als een bloot gewrocht der verbeelding beschouwen. Maar als de gedaante van eenen afwezende in gewigtige oogenblikken aan eenen anderen lichamenlijk verschijnt, en wel in den toestand, waarin deze zich nu juist bevindt, (waartoe b. v. het niet zelden verschijnen van stervenden behoort), dan heeft dat beeld der phantasie objectieve waarheid.

Men noemt het een dubbelganger, als het beeld van iemand door een' anderen ter plaatse gezien wordt, waar hij zich niet bevindt. Het wezen van de visioen is in beide gevallen hetzelfde. Slechts de plaats der verschijning is verschillend, en de medewerkende plaatselijke oorzaken kunnen ten deele dat vermogen te voorschijn brengen. Hiertoe behoort ook wel de eigenschap van het dubbelgezicht bij de Bergschotten.

Zulk een beeld der phantasie hult zich ook wel in symbolische vormen. »De heilige VINCENTIUS van Paulus zag, gedurende het sterfuur der vrouwe VAN CHANTAL, eenen kleinen vuurbol, welke zich van de aarde ophief en zich in de hoogte met eenen grooteren, meer helderen, vereenigde. De uit deze beiden gevormde bol verhief zich hooger en versmolt in eenen, die oneindig veel grooter en luisterrijker was. Daarbij hoorde hij in zich zelve eene stem, die hem toeriep: de eerste vuurbol is de ziel der waardige moeder CHANTAL, de andere de ziel van den godzaligen vader FRANS VAN SALIS, en de laatste, die die beide

aan grootte en glans oneindig verre overtrof, is het wezen der Godheid. Deze visioen vernieuwde zich voor hem na de wandeling, als hij voor de afgestorvene ziel de mis las, waardoor dezelve zich zoo diep in zijn gemoed inprentte, dat de enkele herinnering daaraan haar in het vervolg telkens weder te voorschijn riep. VINCENTIUS zelf zegt, dat dit gezigt welligt uit zijne phantasie is voortgekomen, hoewel hij anders niet vatbaar was voor zulke verschijningen. Hij verklaart het uit den grooten eerbied, dien hij voor de heiligheid dezer ziele koesterde, wier brieven hij nimmer zonder tranen lezen konde 1)."

§ 245.

Het stellig vermogen der verbeeldingskracht openbaart zich voornamelijk door den wil en wel het eerst op 's menschen eigen ligchaam.

Het stellig vermogen van de naar buiten werkende phantasie komt ons te wonderlijker voor, als wij hetzelfde als beweegkracht van den wil en deszelfs werkingen beschouwen, welke zich niet alleen tot eigen ligchaam, maar ook in de verte en tot anderen uitstrekt. Daarvan zagen wij in de eerste afdeeling verscheiden voorbeelden. Dat men aan zijn ligchaam door levendige voorstelling en met bepaalden wil eene groote kracht kan geven, is bekend. Zelfs verlamden vermogten hunne leden te bewegen en zich aan een dreigend gevaar te ontrukken. Even zoo kan de enkele willekeur het sterke ligchaam tot den graad

---

1) LILLBOFF, die Wunder des Christenthums, S. 108.

van werkeloosheid afmatten en zelfs enkele organen, b. v. het hart, tot stilstand brengen, die anders doorgaans aan den wil onttrokken zijn. Hoe veel men in ziekten vermag, deels dezelve voort te brengen door inbeelding, deels te verdringen en te genezen, leert de dagelijksche ervaring. KANT wijst in zijn leerrijk geschrift » over de magt des gemoeds, om onze ziekelijke aandoeningen meester te worden, » hoe weinig men het verstaat, om door eigen' wil zijne natuurlijke gesteldheden te veranderen en dragelijk te maken. Niet altijd gehoorzaamt intusschen het ligchaam, dat zijne wetten gestreng opvolgt, dadelijk; maar de aanhoudende kracht van den wil overwint de magt der natuur menigmaal op eene in het oog vallende wijze en maakt haar tot eene volgzame dienaar des geestes. Zoo kan men b. v. niet alleen de zuiveringen des ligchaams bewerken en door aanhoudenden wil in eenen regelmatigen gang brengen, maar er zijn voorbeelden van personen, die eene omgekeerde beweging, b. v. van de maag, om te braken, willekeurig bewerkten. Dit is bij krampen en menigmaal ook bij zulke zieken het geval, die in de tegenwoordigheid van anderen dezelve zoeken te verbergen. Dit geeft tevens eene vingerwijzing, dat de geest zelf eigenlijk de beste spiritus rector is, om de elementen der natuur niet slechts uitwendig, maar ook innerlijk in ons te beheerschen. Er is eene Godheid in ons, op welker aandrift wij ontgloeijen.

§ 246.

*De magt van den wil in de verte komt voort uit het
wezen van den menschelijken geest, niet van
goede of kwade geesten.*

De magt van den wil in de verte en op anderen, om schadelijke en heilzame werkingen voort te brengen, is van ouds her erkend; en het is dit, wat voornamelijk de magische kunst te voorschijn riep en bekracht maakte. Het veelvuldigst zijn echter alleen de schadelijke werkingen bekend geworden, en daar men zulk eene werking in de verte als iets geheel ongevoons aangaapte, was men ook tevens gered, de oorzaken buiten den bewerkenden persoon te plaatsen en aan den duivel of andere booze geesten toe te schrijven. Waar echter goede gevolgen gezien werden, daar vertrouwde men dezelve ook aan de vroomste zielen niet toe, en het was hier, dat slechts engelen of God zelf zoo iets voortbragten.

Men hield het er voor, dat de werking van den wil op anderen vooral door middel van den blik werd overgedragen, en zulk een gefixeerde blik van eene boosaardige ziel, welke men vooral aan oude wijven toeschreef 1), werkte niet alleen op weerloozen, b. v. kinderen, vergiftigend, maar ook op de atmosfeer. Reeds VIRGILIUS maakt van zulk eene betoovering door den blik melding: »Ik weet niet, welk oog mijne teedere lammeren betoovert.” ROUSSEAU verzekert, dat hij in Egypte vier padden door zijn' aanblik ge-

---

1) Ut in vitulis saepe contingit, zegt zelfs de heilige THOMAS. ZIE LILLBOFF, t. a. pl. S. 255.

dood heeft. Toen hij het echter in Lyon aan een ander beproefde, zag deze hem zoo stekend aan, dat hij in eene onmagt verviel. Van de schadelijke magische werkingen der tooverij en het zoogenaamde maleficium was de geheele oudheid, waren voornamelijk de middeneeuwen en alle wilde volken overtuigd. Reeds de boeken van MOZES, het 11 boek van PLATO over de wetten en de 12 tafelen der Romeinen hadden de doodstraf gezet op de schadelijke aanwending van de zwarte kunst. De daadzaken van de heksenprocessen hebben wij gezien, en nog heden bevinden wij, dat wel geen booze vijand achter de oude wijven schuilt, maar dat hij in de hoofden, opgevuld van bijgeloof, spokerij bedrijft. Men schrijft haar nog heden naauwelijks iets anders toe, dat goed is, dan de Roos té bespreken, of eene sympathetische kuur, om de ratten te verdrijven.

Als nu integendeel de geest zijne individueele zelfstandigheid verkrijgt, als hij uit de lage stoffelijke ondervindingen en de onzuivere driften tot ideale klaarheid van zich zelve bewust te zijn en tot de bepalende werkzaamheid van zich zelve geraakt, (een toestand, in welken hij met godsdienstigen ootmoed in de kracht des geloofs aan de bovennatuurlijke kracht des Allerhoogsten deel neemt, en derhalve ook bovennatuurlijke werken — zoogenoemde wonderen — verrigt), dan ziet men weder liever in den mensch het enkel lijdelijk vat, door hetwelk God zijne almacht openbaart, zoo als bij de ware heiligen en profeten; en dat in stede van de actieve zelfwerkzaamheid van des menschen geest te erkennen, welke immers buiten dat in de scheppende almacht van God gegrond is en door het ware geloof

en den bepaalden wil wonderbaar en krachtig wordt versterkt 1).

§ 247.

Er is een bovennatuurlijk verband van goede en verderfelijke werkingen van den wil. Het willen en gelooven.

Al wie over de mogelijkheid der magische werking vooraf zijn oordeel velt, of al wie in de toestanden van den inwendigen slaap, in vergelijking van het wakend bewustzijn, een nederdalen op lageren trap, ja zelfs een verloren gaan van persoonlijke waarde ziet, hij kan alles in de wereld ligt begrijpen. Intusschen vermoeden beide deze soorten van menschen de diepte des menschelijken geestes niet en er is hen in de geschiedenis nog geen licht opgegaan. Zij wanen, dat de verschijnselen en verhoudingen der dingen even zoo op de oppervlakte liggen, als hunne oppervlakkige kennis, welke zij onfeilbaar achten. Als het werkelijk bestond, zoo als zij meenen, dat het is, dan kan men gevoegelijk de magische werkingen, even als die goddelijke zelfbewustheid en bovennatuurlijke kracht gedurende den slaap der uitwendige zinnen en dat uitsluiten van de uitwendige wereld a priori verwerpen.

Zijn nu echter de bekende natuurwetten van den influxus physicus der stoffelijke wereld niet toereiken-

---

1) Ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te. Hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi praeceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est se ipsum posse cognoscere. CICERO, Tusc. I, 22.

de, om deze geheel wonderlijke krachten en werkingen te verklaren en derzelve waren aard te leeren kennen, er staat dan ook van de andere zijde een weg open tot leugen en bedrog, tot fabeltjes en systematische luchtkasteelen. Deze weg kan leiden tot ijdele bespiegelingen over de schadelijke en heilzame werkingen van den wil door middel van een bovennatuurlijk verband (nexus metaphysicus), 't welk even zoo min ontkend kan worden, als die bovennatuurlijke geestelijke zonnenopgang van het helderzien en der extatische wilskrachten. Bovennatuurlijk noemen wij haar, dewijl de kracht der persoonlijkheid tot de zwakheid des ligchaams in geene verhouding staat. De ware kennis en verklaring derzelve is echter reeds in het voorgaande aangeduid.

Veillez et croyez; in deze leus van PULJSEBUR ligt de kracht van de wonderbare werkingen van den vertrouwenden wil. En deze alleen is de positieve kracht van het zelfde ik, hetwelk zich de dingen, plaatsen en tijden zelf opheldert. Gelijk ik toch zonder wil niet kan gelooven, zoo kan ik wederkeerig zonder geloof niet willen, en dus ook niet werken. In het besluit ligt het geloof opgesloten tot verrigting van eene daad van den wil, of tot bereiking van een doel. Zonder geloof is het werk buiten twijfel dood, of, wat hetzelfde is, zonder het bewustzijn, dat ik iets tot bereiking van een bepaald doel onderneme, en zonder aanhoudende kracht van het ondernemen zelf gelukt mij niets. Als ik aan eene zaak niet geloof, dan wil ik haar ook niet, en als ik dezelve wil, dan geloof ik haar ook. Al wie dus van de mogelijkheid van zekere krachten, die hij bezit, overtuigd is, om het even van waar hij deze

overtuiging verkregen heeft, hij zal dezelve overeenkomstig zijne goede of slechte motieven en doeleinden aanwenden en daarmede dan ook goede of verderfelijke dingen tot stand brengen. Daarom heeft ook de zwarte en witte magie der ouden eene wel bevestigde werkelijkheid, en de geheimzinnige krachten der phantasie en van den wil, zonder natuurlijke verbinding, door middel der stof, zijn niet alleen daadzaken van het magnetismus, maar gebieden ook een wetenschappelijk oordeel over dezelve. Want ten opzichte hiervan is het met betrekking tot het geloof geheel hetzelfde. Al wie magnetiseert zonder geloof, die wil niet magnetiseren; hij zal daarom ook geene wonderen uitwerken, hoewel het hem kan overkomen, dat hij door zijne electro-magnetische werking op anderen tegen zijnen wil onverwachte verschijnselen doet ontstaan, en tot geloof gedwongen wordt. SCHOPENHAUER 1) maakt de zeer juiste aanmerking over het magnetiseren: »Aangezien naar mijne leer van het organisme, de enkele verschijning, de objectiviteit van den wil, de in de voorstelling getreden wil zelf is, zoo is ook de uitwendige handeling van het bestrijken met de hand een en hetzelfde met de inwendige handeling van den wil. Waar men echter zonder de manipulatie werkt, geschiedt hetzelfde kunstmatig langs zekeren omweg, als wanneer de phantasie de uitwendige handeling, en soms ook de persoonlijke tegenwoordigheid vergoedt. Vandaar, dat dit laatste ook veel moeilijker is en zeldzamer gelukt, vernits volgens KIEZER het woord *slaap!* of *gij zult!* krachtiger werkt, dan het innerlijk willen

---

1) Ueber den Willen in der Natur, von ARTHUR SCHOPENHAUER, Fr. 1836, S. 101.

van den magnetiseur alleen. Daarenboven is de manipulatie en de uitwendige handeling over het algemeen een onfeilbaar middel, om den wil des magnetiseurs te fixeeren en te doen werken, dewijl uitwendige handelingen, zonder allen wil, geheel niet mogelijk zijn. Hieruit laat het zich verklaren, dat magnetiseurs somtijds zonder zelfbewuste bepaling van hunnen wil en bijna gedachteloos magnetiseren en toch werkzaam zijn. Over het algemeen is het niet de bewustheid van den wil, het nadenken over denzelfden, maar het zuivere, van alle voorstelling zoo veel mogelijk afgezonderde willen zelf, dat magnetisch werkt. Vandaar dat het denken en reflecteren van den arts en den patient over het wederzijdsch doen en lijden, alle vreemde tegenwoordigheid uitdrukkelijk verbiedt. Vandaar dat het aanbevolen blijft, dat alles, zoo veel mogelijk, zonder bewustheid geschiede, hetgeen ook van andere sympathetische geneeswijzen geldt. De ware grond van alles is, dat de wil in zijn oorspronkelijk karakter hier werkzaam is als eene zaak op zich zelve." Als daadzakelijk bewijs, dat de eigenlijke kracht bij het magnetiseren de wil is, en elke uitwendige handeling slechts voertuig, haalt SCHOPENHAUER slechts één voorbeeld aan, maar van een buitengewoon mensch, wiens getuigenis een eigenaardig gewigt heeft. JEAN PAUL zegt in een zijner brieven 1): »Ik heb in een groot gezelschap eene mevrouw VAN K., louter door aanzien met eenen vasten wil, waarvan niemand iets wist, bijna tweemaal in den slaap gebragt, en te voren hartkloppingen en verbleeking bij haar te weeg gebragt, tot zekere S. haar helpen moest."

---

1) Wahrheit aus J. P. Leben. B. 8 S. 120.

§ 248.

In vroegeren tijd heeft men de werkingen van den wil beter gekend en duidelijker waargenomen.

Men heeft in vroegere dagen menigvuldiger en treffender goede en kwade wilswerkingen ondervonden dan thans. De reden hiervoor is misschien daarin, dat bepaalder rigtingen en sterker geloof aan bovennatuurlijke krachten eenen krachtiger wil vermogten te vernietigen of zegenend te bewaren en te onderhouden, dan het in den stilleren stroom van eene latere en meer vereffende zinnenwereld mogelijk is. De menschen vertrouwen elkander thans bijna niets meer toe, en als men eens van de genezing door het gebed van eenen geestelijke, of van de gelukkige behandeling eens Kranken door eenen magnetiseur iets hoort, dan wordt het als een wonder of onnatuurlijk tooverwerk uitgekreten. De grond tot eenen boozen of goeden wil is echter heden, zoo wel als vroeger, eene aangeërfde eigenschap der menschheid, en het mag ook wel in het algemeen goed zijn, dat een menigvuldiger te voorschijn treden en ontkiemen van denzelfden, thans door uitwendige hindernissen en inwendige vermenging met vreemde driften en togten eenigermate belemmerd wordt.

In mijne geschiedenis van het magnetismus heb ik betoogd, dat reeds de Egyptenaren en Oosterlingen de wijsheid der magie, als inhoud van alle kennis en bekwaamheid, die tot uitvoering van bovennatuurlijke uitwerkingen gevorderd wordt, hebben gekend. Eene soort van de Persische magie was later de Neo-Platonische school. Volgens haar, hadden de zooge-

naamde Theurgen, Theosophen en Kabbalisten allen daarin verwantschap met elkander, dat zij voornamelijk het bovenzinnelijke en geestelijke tot het voorwerp van hun streven maakten. PLOTINUS, JAMB-LICHUS en PORPHYRIUS hebben in dit opzigt belangrijke geschriften nagelaten, waarin echter de daemons als middelpersonen worden beschouwd en natuurlijke middelen en symbolen worden aangeprezen, om in de gemeenschap met de geesten te komen en zoo middelijkerwijze de bedoeling van hunnen wil te bereiken. In de 16de en 17de eeuw waren er eene menigte schrijvers, die het wezen van de phantasie en de kracht van den wil zeer goed gekend hebben, waartoe voornamelijk PARACELSUS, VAN HELLMONT, AGRIPPA VAN NETTESHEIM, ROBERT FLUDD enz. behooren. Eerst bij hen vindt men diepe blikken in de grondgedachten, dat er namelijk in de phantasie en den wil zelfs de magische kracht gelegen is, en dat uitwendige middelen en bezweringsformulen van de oude magie de wilshandeling slechts vestigen, maar niet vervangen. Wij laten hier eenige van de leerrijkste plaatsen volgen.

§ 249.

*Voorbeelden uit PARACELSUS en VAN HELLMONT
over de magt der imaginatie en van den wil.*

PARACELSUS zegt 1): »Het is mogelijk, dat mijn geest zonder ligchaamshulp door eenen bepaalden wil alleen en zonder zwaard iemand steekt of verwondt.

---

1) Straszburger Ausgabe seiner Schriften. 1603.

Derhalve is het ook mogelijk , dat ik den geest van mijnen tegenstander breng in een beeld en hem dan krom en verlam naar mijn welgevallen. Gij moet weten , dat de werking van den wil eene groote zaak in de geneeskunst is. Men kan daarmede door vloeken ellende en ziekte brengen over mensch en dier. Dit geschiedt niet door middel van teekenen , karakters , maagdewas en dergelijke , maar de imaginatie alleen is het middel , om den wil te volbrengen. Al wat de menschen zich verbeelden , komt uit het hart ; dit is de zon in de microkosmos en daaruit gaat de imaginatie uit in de groote wereld. Derhalve is de imaginatie van den mensch een zaad , hetwelk stoffelijk wordt. De strenge imaginatie is ook het begin van alle magisch werken. Derhalve is ook mijne gedachte een oog en op zeker doel. Ik durf het oog niet derwaarts wenden met de handen , maar mijne imaginatie wendt het derwaarts , werwaarts ik begeer. De strenge imaginatie van eenen anderen tegen mij kan mij den dood aanbrengen. De imaginatie is een voortbrengsel van den lust en de begeerten. Daaruit volgt nijd en haat , en uit den lust volgt alzoo het werk. Zoo kan een vloek bevestigd worden , als hij van het harte gaat , gelijk de vaderen moedervloek uit het harte voortkomen. En als iemand eenen anderen wil verlammen of steken , dan moet hij het instrument eerst tot en in zich trekken , dan mag hij het indrukken ; want wat er wordt ingedrukt zal er ook uitkomen , door middel der gedachten , even alsof het met de handen gebeurt. De magica is eene groote verborgene wijsheid , indien de rede eene openlijke groote dwaasheid is. Tegen tooverij beschermt geen harnas , want zij treft den in-

nerlijken levensgeest. Dit moeten wij weten, dat wij door het geloof en onze krachtige imaginatie alleen eens iegelijken menschen geest in een beeld hebben te brengen. Men behoeft geene bezwering, en de ceremonien, het cirkeltrekken, het reukwerk enz. zijn louter apenspel en verleiding. 's Menschen gemoed is een magtig ding, zoodat het niemand vermag uit te spreken. Gelijk God zelf eeuwig is en onvergankelijk, alzoo is ook het gemoed des menschen. Als wij menschen het gemoed regt kenden, dan ware ons niets onmogelijk op aarde. De imaginatie wordt versterkt en voleindigd door het geloof, dat het waarachtig gebeuren zal; want iedere twijfeling verbreekt het werk. Geloof moet de imaginatie bevestigen, want geloof sluit den wil in zich. Dat de mensch niet volkomen imagineert en gelooft, is de reden van de onzekerheid der kunsten, die toch geheel zeker moeten zijn."

In denzelfden zin schrijft BAPTISTA VAN HELLMONT 1), zijn volgeling. Bij hem treft men echter nog veel van het volksgeloof aan, en mystische uitdrukkingen over het wederzijdsch verband tusschen de onzichtbare en zichtbare natuur.

» Al wie de magnetische genezingen voor duivelswerk verklaart, » antwoordt hij den Jezuit ROBERT, die ze allen veroordeelde als werk des boozen, » die moet, om dezelfde reden, de oorzaken van alle magnetische verschijnselen als tooverij des duivels beschouwen. Het magnetismus, hetwelk overal regeert, heeft, behalve dien naam, niets nieuws, ook niets strijdigs in zich, dan alleen voor hen, die alles be-

---

1) Opera omnia. Frankfurt 1682.

lagchen en aan het vermogen des duivels toeschrijven, wat zij niet begripen. Het magnetismus is eene onbekende eigenschap van de hemelsche natuur, zeer gelijk aan de invloeden van de sterren, en door geene ruimte beperkt. Elk geschapen wezen heeft deszelfs eigendommelijke hemelsche kracht. De uitwendige mensch is dier, doch desnietteenstaande het ware beeld Gods. Als dus God, 'door middel van het woord, of op eenen wenk, handelt, dan moet het ook de mensch vermogen, als hij den geest van God en geen krachteloos wezen vertoonen wil. En als wij dit nu magische kracht noemen, dan kan de onwetende slechts over dit woord verschrikken; noem hetzelfde, als gij liever wilt, geestelijk vermogen. Die magische kracht ligt in het inwendige van den mensch verborgen; zij slaapt en regeert in ons als verdrinken; zij is door de zondenkracht gaan slapen, daarom moet zij weder worden opgewekt; want in het binnenste, in het gebied der ziel is het Godsrijk en de verborgen kracht, om louter door den wil en den wenk naar buiten te werken, en ook aan anderen de kracht mede te deelen, welke op de meest verwijderde voorwerpen werkt: iets, dat ik tot dus verre vermeden heb als het groot geheim te openbaren. Is nu deze eigendommelijke kracht als eene den mensch natuurlijke aangewezen, het was dan tot dus verre dwaas, te gelooven, dat de duivel hiermede zijn spel drijft. Opent toch de oogen! De duivel heeft tot dus verre door ulieder ongehoorde onwetendheid eenen grooten naam gehad, en gijlieden hebt hem den wierook des lofs geboden, maar u zelven hebt gij van uwe natuurlijke waarde, als van uwe oogen, beroofd, om ze den duivel ten offer te geven.

»Maar de menschelijke wil is de eerste en hoogste van alle krachten, de grondoorzaak van alle bewegingen, want door de kracht van den wil des Scheppers werd alles voortgebracht, en deze wil is het eigendom van alle geestelijke wezens, bij welke die wil echter door tegenwerkingen min of meer kan beperkt worden. Is de kracht bij den werkenden of bij den tegenwerkenden grooter, de werking zal zich ook zonder of met gevolg openbaren. De verborgene kracht in den mensch is eene zekere extatische magt, die niet werkt, dan door een hevig verlangen der inbeelding. Zij is eene geestelijke kracht, welke niet van den hemel daalt, nog minder van de hel, maar uit den mensch zelven voortkomt, gelijk het vuur uit den vuursteen. Uit 's menschen wil toch vloeit de levensgeest voort, die een ideaal karakter aanneemt en tusschen geest en ligchaam als middelaar werkt, werwaarts de wil hem rigt." In denzelfden trant hebben zich ook de overige schrijvers uitgelaten. Doch het schijnt overbodig dit nog verder te ontwikkelen.

§ 250.

Teeken van eenen goeden of kwaden wil.

Wij bemerken, dat men de elementen van de magische werkingen, als gevolgen van de menschelijke phantasie en den wil, regt goed gekend heeft, en dat het deze zijn, welke naar de rigting op goede of kwade bedoelingen, heilzame of verderfelijke dingen in hooger en graad medebragten, als zulks met natuurlijke middelen mogelijk is. Naar mate echter van de kracht van den redelijken onmiddelijken wil des men-

schen , zal dezelve eene meerdere energie verkrijgen ; hoe meer zijn gemoed zich tot het goede of kwade beginsel neigt , hoe meer hij in stoutmoedig zelfvertrouwen en in waan of vertrouwen op eene ondersteunende hulpe van duistere magten zijn boos opzet uitvoert , of in het vol vertrouwen op de hulp en den zegen Gods zijn liefdewerk tot bereiking van de heiligste doeleinden verrigt. Nooit zal echter de booze met den goeden gelijk staan , of in sterkte dezelfde magt verkrijgen , dewijl hij in zijne hartstogt en zelfzucht nooit de ware kracht van het enthousiasme deelachtig wordt , en zich zelven niet ten offer geeft , gelijk de goede , die zich daarenboven ook alleen deelgenoot maakt van de ondersteunende almacht van God , en met dezelve de eeuwigheid verwerft , die de hel overwint. Allezins is de wil eene bovennatuurlijke magt , en wel de hoogste , zegen of verderf brengend over alles , wat in deszelfs bereik staat , behoudend of verstorend , werwaarts hij den zelfzuchtigen bliksemstraal of het milde vuur van zijn streven , van zijn subjectief bewustzijn rigt. De wil is het beslissende der daad , en derhalve wordt ook deze een getuigenis van deszelfs zelfstandige kracht , hetzij dezelve krachtig of zwak , goed of kwaad is. De wil van éénen mensch kan somtijds de wereld in verbazing brengen , zonder dat hij het zelf regt weet , of hij weet het , en waant nog wel den regten wil te hebben. Hij heeft echter denzelven niet , zoolang hij zijne zelfzucht verraadt , zoo lang hij zich zelven niet bevredigt , zoo lang zijn ik in tegenspraak met zich zelven of met de hem omringende voorwerpen is , zoo lang hij eigenlijk alleen zich zelf bedoelt , als egoïstische , in zich verdeelde , liefdelooze wil. En tot zoo lang

zal hij ook niet de ware magt bezitten, om op andere menschen met wonderkracht te werken, tot zoolang zal hij als onvruchtbare wil het goede van de goddelijke kracht der liefde niet volbrengen.

Hij echter heeft den regten wil, die wel weet, dat hij zelfs over de natuur en de menschen veel vermag, maar die ook weet, dat hij op zich zelf niet alles vermag, maar dat hij alleen, met God vereenigd, en onverdeeld krachtig wordt, en die niets wil, dan wat den menschen goed en Gode welgevallig is.

De goede wil werkt rustig, in vertrouwen en geloof, onbekommerd ten opzichte van eigen voordeel, zich zelve opofferend. Zoodanig een goede en rechte wil zal ook goede en deugdelijke werken, ja ware wonderwerken en werken Gods volbrengen. Het is derhalve voor het praktisch leven wel degelijk behartigenswaardig, *wat de wil eens menschen beëogt, of goedheid de aandrift en welzijn het doel van het streven is, en of de kracht in het vertrouwen op God geworteld is.* Is dit niet het geval, dan kan men zijn eigen ligchaam welligt en dat eens anderen, waarover men magt verkrijgt, beheerschen of tot op zekeren graad oprigten, maar evenzeer door de magt van zijne intentie, als door een vratig vuur, verwoesten. Hij kan misschien door het welgelukken van zekere proeven, b. v. in verzachting van lijden, in bemiddeling van strijdende krachten, in bespoediging van heilzame opwekking van gezonken levenskrachten, de verblindende overtuiging erlangen, dat hij zelf de gelukkige bewerker van zulke uitkomsten is; hij kan overmoedig den vasten bodem en grond van zijn willen verliezen, de stem van den Socratischen daemon verachten, en zijn oog niet meer regt

toe regt aan op het ware doel rigten. En zoo is hij dan op het punt, om in stede van heilzaam en bevorderend te werken, slechts verwikkeling en verwarring te weeg te brengen.

Vertrouwe dus, al wie zich passief aan den positieven wil van eenen anderen overgeeft, maar zie hij wel toe aan wien!

§ 251.

In natuurlijk en geestelijk opzigt beide is de mensch een mikrokosmus en een vereenigingspunt van geestelijke invloeden en werkingen.

De groote gedachte van PARACELsus, dat de mensch een mikrokosmus is, betreft evenzeer 's menschen geestelijk als natuurlijk bestaan. Reeds de ouden hebben de wereldomvattende verbindtenis van alle wereld-lichamen tot één geheel erkend. 1) Maar dat de mensch het vereenigingspunt van hemelsche en aardsche krachten is, dat hij dezelve ook als eene bepaalde kleine wereld geestelijk verbindt en op dezelve krachtig terugwerkt, deze groote gedachte is niet zoo algemeen erkend, om daarin den juiststen grond ter verklaring van de bovengenoemde natuurlijke verschijnselen te vinden.

Gelijk de mensch den invloed van de vaste sterren, zichtbaar door het licht, ondervindt, en daardoor de verwijderde hemelligchamen geestelijk als één geheel beschouwt; gelijk hij de grondkrachten der aarde in

---

1) „Veteres omnia haec, quae supra et subter sunt, unum esse et una vi atque una consensione naturae conscripta esse dixerunt.” CICERO.

zich opneemt en concentreert; gelijk de dieren zich dienstvaardig rondom hem verzamelen en eenen Heer in hem eerbiedigen; gelijk de gewassen der aarde in bloemen en vruchten hem bewasemen en zelfstandig voeden, zoo werkt de mensch op deze allen als eene levende eenheid weder terug. Hij verzacht of versterkt het hemellicht naar willekeur, (hoewel dan ook in die mate niet, als hij dit overeenkomstig zijnen aanleg zoude vermogen tot bepaalde doeleinden). Hij beheerscht het water, de lucht en het vuur. Hij geeft aan de dieren namen en beteekenis, en gebruikt dezelve als handlangers en werktuigen van zijn doen en laten, en de plantenwereld gebruikt hij tot zijn genot, voor de geestvolle kunst of het lichamelijk onderhoud. Zoude de mensch dan ook in het geestelijke geene kleine wereld, geen middelpunt zijn, dat aan bovennatuurlijke invloeden van buiten is blootgesteld, dezelve subjectief in zich opneemt, en op welke hij zelfstandig en krachtig terugwerkt? Ook in geestelijk opzigt aanschouwt hij orde en wetten, erkent hij pligten en regten, en handelt niet naar aardsche, maar ook naar bovenaardsche geestelijke doeleinden. Zoude zulk eene overeenstemming en regelmatigheid niet heenwijzen op eene algemeene gemeenschap van geesten? Den onmiddellijken geestelijken invloed van God en menschen erkent de mensch als zaken der ervaring, want ook de geest wordt in zijne bevindingen, zijn doen en werken onophoudelijk door geestelijke krachten opgewekt, versterkt of teruggehouden. Bestaan er nu buiten God en menschen hoogst waarschijnlijk, niet minder dan de talloze natuurwezens, ook geestelijke wezens en oneindige trappen, wie durft dan beweren,

dat de mensch ook met deze niet in eene wederkerige verbindtenis staat, dat hij aangedreven en teruggehouden wordt, al naar gelang hij eene zelfstandigheid bezit, verbonden met meerdere passieve ontvangbaarheid of met actieve geslotenheid? Even als natuurlijke verwijderde invloeden den mensch bewusteloos aandoen, even zoo is het mogelijk, dat hij de krachten van een hooger onzienlijk vaderland onbewust in zich opneemt, waartoe hij door middel van zijn geestelijk vermogen onmiddelijk behoort. Hoewel wij de engelen niet zien, die ons leiden, en den daemon niet voelen, die ons toespreekt, zoo mogen wij echter daarom niet met zekerheid beweren, dat er geene middelijke geestelijke invloed bestaat, en dat het geheele geestelijk gewaarworden en werken een volledig op zich zelf staand en zich zelf regelend leven is. Niemand kan bepalen, hoe ver het verbond der geesten door werelden en tijdengaat, die elkander de hand reiken der broederschap, en nog veel onvruchtbaarder, onwaarschijnlijker en onhoudbaarder is het geloof, dat de mensch in Gods wijde schepping de eenige geest is, en eene absoluut in zich zelf beslotene wereld uitmaakt. De mogelijkheid van een wederkerig geestelijk werken op elkander is evenzeer onbegrijpelijk, als het daadzakelijk geestelijk werken in de verte van menschen onderling. Wij hebben dit werken in de verte als een onmiddelijke potentieele kracht van den bepaalden wil en het subjectief- en zelfverlichten des geestes erkend, zonder eene bemiddeling van stof als drager tusschen beide aan te nemen. Geesten werken geestelijk op elkander, want als onstoffelijke wezens hebben zij de eigenschap der ondoordringbaarheid niet. Nu

kan eene geestelijke zelfstandigheid, hoewel eenvoudig, toch in de ruimte werken, zoo als wij dit bij den mensch zien, die met twee werelden in verbinding is. Immers zien wij hem werken op bovenzinnelijke wijze, zonder te weten, hoe dat toegaat. Afstanden in ruimte en stoffelijke geleiders zijn over het algemeen op den geest niet toepasselijk, niet eenmaal op de zinsorganen en de spieren, als de eenige organen, die den subjectieven geest met de uitwendige wereld verbinden. Want de beelden en voorstellingen, door de zinsorganen waargenomen, zijn niet stoffelijk en even zoo min geeft de wil aan de spieren eene stof over te dragen naar het doel zijner werking in de buitenwereld. Van eene regelmaat in de ruimte kan hier evenmin sprake zijn; soortgelijke polariteitsbestrekkingen bestaan er echter ook bij geestelijke werkingen, zoo als bij de verschijnselen der natuur, waarin het plus en minus, het actieve en passieve, het positieve en negatieve volgens zekere tegenstellingen en betrekkingen elkander opwekken, bepalen, versterken of verzwakken. En dit levert derhalve voor eene veelzijdige geestelijke wederkeerige gemeenschap, als eene alleen noodzakelijke voorwaarde, een krachtig bewijs.

De zielswerkzaamheden zijn steeds inwendige, eigene handelingen, niet kosmisch, niet organisch, niet stoffelijk, hoewel de mensch op eene altijd onbegrijpelijke wijze in de natuur verplaatst, door middel van zijn ligchaam als organisch werktuig en op de stof werkzaam is. De geheele natuur is in zekeren zin het veld en het voertuig van de werkzaamheid van zijnen geest, even als zijn eigen ligchaam, en wel eerst de zins- en bewegingsorganen, zonder dat

zij daarom een en hetzelfde zijn met den geest , even-
min als werktuig en werkmeester hetzelfde zijn.

§ 252.

*Het zelfstandig leven van den mensch is van dien
aard , dat men geen uitwendig verkeer met
geesten kan aannemen.*

Als wij den wederkeerigen omgang der geesten met elkander niet loochenen , dan nemen wij echter niet daadwerkelijk denzelven aan , dewijl geene daadzaken der ervaring zekere bewijzen opleveren en geene contrôle , geene proeven , geene bepaalde opmerkingen mogelijk zijn. Wij vergenoegen ons dus met de ervaring en verklaren alleen wezenlijk voorhandene , menschelijke verschijnselen , zonder op mogelijke of waarschijnlijke geesten acht te slaan. De inwendige verschijnselen der phantasie en der slaaptoestanden zijn echter ook van dien aard , dat wij daarop niet behoeven acht te geven , want zij openbaren zich als zelfstandige toestanden des levens. En als werkelijk een verkeer met geesten nog daarenboven in het spel was , dan zoude onze verklaring ook dit verkeer niet minder als het eerste in zich bevatten.

De mensch bezit eene onmetelijke diepte van gevoel , eene onbepaalde vatbaarheid van voorstellingen der phantasie , en eene bovennatuurlijke kracht van den wil. Geestelijke werkingen treffen eerst het gevoel , maar de bevindingen worden niet alle in het bewustzijn opgenomen. Maar indien zij blijvend worden , dan wacht de phantasie dezelve in te klee-

den, of in teekenen te veranderen; hetgeen dan natuurlijk in de taal geschiedt, welke de mensch gebruikt. Hiertoe nu zijn de zinsorganen de noodzakelijke middelen, en als deze zeer prikkelbaar zijn, en dus ongeregeld werken, dan wordt het onzeker, of zij wezenlijk de geestelijke werking afspiegelen, dan of zij niet veeleer uit eigen opgewektheid een tooverwerk van de bevindingen der phantasie voor oogen stellen, welke dan weder daarmede hare tooverachtige hervormingen maakt, zoodat het zeer moeilijk wordt, waarheid en hersenschimmen van elkandere te onderscheiden. Vermits in de meeste gevallen van die inwendige ongewone slaaptoestanden wezenlijke lichamelijke ongesteldheden en vooral een verward zenuwgestel aanwezig zijn, en de geest slechts zeldzaam deszelfs inwendige rust en klaarheid behoudt, heeft ook KANT 1) wel geen ongelijk, als hij vooral de geestenzieners meer voor kandidaten houdt van een hospitaal, dan voor halve burgers van eene andere wereld. Dit neemt echter niet weg, dat het subjectief gewaarworden van werkingen uit de verte en het onmiddelijk aanschouwen van toestanden van anderen, eene even ware eigenschap is, als dat de geest des menschen in zijn leven en werken door krachten, die des geestes zijn, wordt geïnfluenseerd en versterkt.

De magische kracht van den wil, op den meest verwijderden afstand, is niet onbegrijpelijker dan zijne werking op hetgeen hem het naast omgeeft, ja zelfs dan die op de spieren van het eigen ligchaam.

---

1) Träume eines Geistersehers erläutert durch Träume der Metaphysik.

Elke wilsdaad is geestelijk , en hoe krachtiger dezelve naar buiten werkt op een passief voorwerp , hetwelk zich met den wil in rapport bevindt , des te zekerder treft dezelve en des te wonderbaarder zullen de uitwerkingen wezen. Van eene natuurlijke werking der kracht op de verbindingen van menschelijke handelingen , die elkander opvolgen , kan hier geene sprake zijn. De wil werkt dikwijls op geheele eeuwen , of bestuurt eene geheele armee naar zijn' wenk , en reeds het mechanismus van de spierbewegingen van ons eigen ligchaam in de oneindige wijzigingen van het antagonismus , de rustpunten , de versterking en de duurzaamheid is physisch geheel onverklaarbaar , hetzij men eene hoofdkracht , of vele krachten aanneemt. De impulsus is eene geestelijke op het ligchaam , maar het hoe is even zoo magisch , als wanneer de magnetiseur door zijnen wil op de slapende somnambule of als de eene mensch op den anderen , zoo hij eenen krachtigen wil heeft , op de grootste afstanden werken kan. De actieve impulsus van den wil op het lijdelijk ligchaam is even als de adem , die op een veder blaast , als de druk op een veer , de aantrekking op een gewigt , en de beweging van de kunstigste machine komt aan den gang , duurt voort , houdt op , al naar gelang de geest het wil.

Dat de wil buiten het ligchaam niet meer dezelfde magt heeft , ligt daarin , dat hij de voorwerpen niet meer in eene zoo van kracht beroofde passiviteit aantreft , als zijn eigen ligchaam ; verder daarin , dat vooral bij menschen een zelfstandige wil den zijnen tegentreedt , en dat de wil bij de meeste menschen niets kent of wil , wat buiten zijn bereik ligt.

Bedenken wij nu nog daarenboven , dat de mensch een evenbeeld is van God , en dat de geest in dezelfde mate , als hij zich goddelijk verheerlijkt , met God in eene meer innige gemeenschap treedt , hetgeen alleen het zaligmakend einddoel van alle geestelijke bemoeijingen is , dan verkrijgt ook zijn subjectief inwendig licht eene hoogere klaarheid van kennis en eene vrijere kracht van den wil , om wonderbare en goddelijke dingen te bewerken.

§ 253.

Onder de bijzondere verschijnselen van het helderzien verdient de spraak de eerste plaats.

Na deze algemeene beschouwingen over het inwendig leven des geestes hebben wij nog op eenige bijzondere verschijnselen van het magnetisch helderzien te letten , en daartoe willen wij dan nu in de eerste plaats eenige opmerkingen mededeelen over de spraak.

De spraak is een ingeschapen vermogen des geestes , om gevoelens en voorstellingen door kenmerken en teekenen uitwendig te openbaren . De geest heeft de aandrift en de behoefte , om zich te uiten , zijne gedachten in te kleeden in teekenen en wat hij gevoelt bekend te maken . Het onbestemd leven des gevoels van elken levende openbaart zich allereerst in onbestemde geluiden en bewegingen , de meer bepaalde voortzetting echter door een bestemd teeken . Derhalve moet , naar den aard van den innerlijken aanleg , elke taal oorspronkelijk waar , eenvoudig en toch volkomen zijn . Het inwendig gevoel breekt naar

buiten uit, zoo als het is, en daar oorspronkelijk persoon en tijd, en elke verdere bepaling ook in de voorstelling onverdeeld zijn, worden plaats, noch tijd, noch persoon nader aangeduid. Iets gelijksoortigs bejegt ons bij het eerste spreken van het slaapwaken. Men verneemt enkele geluiden van het gevoel, eenvoudige teekenen in zekere bewegingen, gebaarden of in enkele woorden, en wel menigmaal zonder eenige meerdere bestemdheid. Het spreken wordt aan de somnambulen meestal ook moeilijk, dikwijls langen tijd onmogelijk, en zij leeren als het ware in hunnen nieuwen toestand op nieuw spreken, deels veelligt wegens de onduidelijkheid der inwendige voorstellingen, deels wegens de stremming der krampachtig aangedane spraakspieren (§ 21). Ook is het zeer merkwaardig, dat de slaapredenaars in den beginne zeer kindsch en van hunne gewone wijze van doen zeer verschillend zich aanstellen, en de woorden zonder zamenhang op kinderlijken toon uitspreken.

Wanneer nu echter het inwendig gevoel allengs bepaalder wordt, de gedaante der voorstellingen helderder en menigvuldiger, de gedachte van het zelfbewustzijn duidelijker, om vergelijkingen te maken, de phantasie levendiger, om de beelden in gelijkenissen in te kleeden, dan verkrijgt ook de spraak in woord en teeken eene organische gehalte, maar is toch nog eigendommelijk en van de gewone spraak der verkeerung verschillend. Het kind laat zekere en bepaalde wijzen van uitdrukking niet zoo aanstonds weg, bindt zich niet lang aan eene geregelde woordvoeging, bemint treffende gelijkenissen en zingt zeer gaarne.

Als nu het hooger helderzien begint ; dan spreken zij menigmaal in gelijkenissen en zinnebeelden , of in eene beeldrijke poëtische taal , dikwijls op de maat en al zingende. Iets gelijksoortigs hebben de taalkundigen ook bij de oudste volken gevonden , dewijl zekere grondwoorden aan verschillende talen gemeen zijn ; in een algemeen denkbeeld vele andere worden begrepen , en de kracht , de eenvoudigheid en volkomenheid van uitdrukking met welluidendheid en rhytmus is gepaard. Hieruit kan men wel op goede gronden tot eene grondwettige en oorspronkelijke taal besluiten , uit welke de verscheidenheid der talen eerst in den loop der tijden en plaatsen is voortgevloeid. Zulk eene verwantschap in de grondwoorden van bijna alle hoofdtalen heeft KANNE zeer scherpzinnig aange-toond in zijn Pantheon der oudste natuurphilosophie 1).

§ 254.

De eigendommelijkheid van spraak en zegswijzen bij de helderzienden.

Reeds hebben wij opgemerkt (§ 203—205), dat de taal der profeten , dichters en droomzieners in beelden en hieroglyphen overeenstemt ; iets , dat vreemd geworden is aan de taal des wakenden levens. Diepzinniger navorschers hebben daaruit het vermoeden afgeleid , dat die taal de eigenlijk wakende rede is van eene hoogere wereld , terwijl men het tegenwoordig waken slechts een droomen of een naklank van die taal zoude kunnen heeten. Daarom verstaat

---

1) Tubingen 1811.

men ook van die oorspronkelijke taal slechts enkele duistere woorden meer. Volgens de oude bekende sage, is de poëzij, alsmede de spraak in den droom, de oorspronkelijke taal der volkeren geweest, en de proza eene latere, daarvan afgeleide uitvinding. Want die talen zijn in het gemoed, en gelijk de droom-spraak profetische blikken in de toekomst behelst, zoo onthult de poëzij de inwendige raadsels der ziel met eene kleine gelijkenis beter, dan de proza in eene lange en breede redevoering 1).

Het magische in de krachten openbaart zich inderdaad ook nergens meer dan in de taal der helderzienden, niet alleen in de eigendommelijkheid van hunne uitdrukking en uitstoting, maar ook in de wederzijdsche wijze der werking en van den indruk, welken het woord op den magnetiseur en dat van dezen op den helderziende maakt. Ieder magnetiseur of omstander van eenen sprekenden helderziende wordt op gedeel eigendommelijke wijze gestemd, ook dan zelfs, wanneer de zaak hun geheel niet nieuw meer is, en voor zoo ver mij bekend is, is deze eene weldadig verhoogde, tot levendige voorstellingen en werkelijke daden krachtadig opwekkende stemming. Mij kwam het altijd voor, als of ik niet alleen de oneigenlijke taal en wenken van de sprekenden regt goed verstond, maar zelfs eenen sprekenden genius in mij zelve bespeurde en veel vlugger was dan anders. Omgekeerd grijpen de woorden van den magnetiseur dieper in de ziel, ja zelfs aanduidingen en wenken, op welke men geheel niet verdacht is. Er behoort

---

1) Uitvoerig en leerrijk zijn hierover vooral de schriften van SCHUBERT, die *Geschichten der Seele*, die *Symbolik des Traumes*, en die *Aufsichten von der Nachtseite der Naturwissenschaften*.

daarom ook eene groote voorzigtigheid niet alleen bij elke uitlating in het algemeen, maar ook om den helderziende de ware rigting niet te ontnemen, of als die hem ontbreekt, daarop terug te brengen. Ook is het ligt begrijpelijk, hoe verstorend vreemde personen zijn, die slechts door nieuwsgierigheid gedreven worden.

Gelijk de phantasie bij de helderzienden verhoogd is, zoo betoont zich ook de poëtische geestvervoering naar den aanleg en de gave der talenten verschillend in de ontwikkelingen van de moeilijkste mathematische, physische en mechanische opgaven, in de mededeeling van schetsen voor aanschouwelijke of praktische voorwerpen, in de geneeskundige voorspelling en verordening, in dichterlijke ontboezemingen of vaardig spreken. Over alle deze punten zijn zoovele opmerkingen gedaan, dat dezelve als voorbeelden voor het volmaakte kunnen dienen, en een bewijs hoe het waken in den slaap niets minder dan een lagere, beneden die van het gewone waken gezonken toestand is. Lieden van lageren stand en zonder alle vorming onderscheiden zich hierin evenzeer als de beschaafden, ja zij strekken dezen zelfs ten voorbeelde, zoo als men op eene merkwaardige wijze in het mechanisch talent van het meisje bij **ESCHENMAIJER**, in het mathematische der boerenvrouw bij **JUSTINUS KERNER** en het dichterlijke bij eene patient van **WOLFART** en in de gaaf der talen van een schuw meisje en eenen jongen knaap bij **BRANDIS** en **KIEZER** kan aanschouwen.

Het overdragen dezer talenten van den magnetiseur op den slaapredenaar, waaruit men dat verschijnsel getracht heeft te verklaren, zal, hoop ik, een iegelijk wel onvoldoende vinden, die bedenkt, dat de

magnetiseurs zelfs deze talenten niet bezitten en in de minste gevallen naauwelijks de elementen tot die bekwaamheden kennen, waarin de zieners zich op het volkomenst openbaren. Toegegeven, dat zoo iets ook mogelijk ware, dan was het wonder nog grooter, want de uitvoering en de wijze der openbaring ligt toch altijd in den verhoogden toestand van den zich zelf klaar bewusten slaapredenaar, en niet in den daarbij als in eenen droom verzonken en zich zelve naauw bewusten magnetiseur.

§ 255.

Het spreken in vreemde talen.

Eene bijzondere vermelding verdient de vaardigheid in het spreken van den helderzienden, niet alleen naar den aard hunner uitlatingen in de moedertaal, maar ook in vreemde, ongewone talen.

Naarmate het innerlijk aanschouwen toeneemt en de spraakorganen allengs vlugger worden, regelt zich ook de spraak in de meer bepaalde uitdrukking en aanduiding der aanschouwingen. De taal wordt eene philosophische rede, want de helderzienden geven rekenschap van hunne gedachten. Gelijk de uitwendige spraak steeds een spiegel is van den innerlijken geest, zoo nemen wij hier duidelijk eene veredeling waar. De fijnere gewaarwording bij het helderder ontwaken, het opvolgende en niet verstrooide denken bij de levendigheid der aanschouwingen, openbaart zich in eene zachtere, meestal melodieuze en bepaalde spraak, die zelfs nadrukkelijk wordt, scherp en gebiedend, met terugtreden van de gewone formaliteiten. Want de gemeene

man en de voorname worden even gemeenzaam aangesproken.

Gewoonlijk gebruiken de helderzienden alleen de moedertaal, maar in zeldzame gevallen spreken zij in vreemde talen, welke hun in wakenden toestand niet eigen zijn. Men heeft zulks als een van de grootste wonderen aangezien, en daarbij, of bij de vromen eene goddelijke, of bij anderen en zieken eene daemonische inspiratie aangenomen. Ook geloofde men, dat de mensch in dezen toestand een geheel nieuw vermogen der ziel deelachtig werd. Volgens nog anderen, is het enkel een overdragen van den magnetiseur of van de omstanders op de slapenden, gelijk b. v. volgens WIRTH, de helderziende slechts door middel van de zintuigen van den magnetiseur waarneemt »door middel van zijn ver»stand denkt, hetgeen den niet-nadenkenden dan »als hoogere openbaring voorkomt,» 1) en alleen door middel van den magnetiseur of de omstanders, in vreemde talen spreekt 2). Indien dit werkelijk zoo ware, dan is het wel wonderbaar, dat de magnetiseur eene gave overdraagt, om in talen te spreken, welke hij zelf menigmaal niet bezit. Als men echter dit verschijnsel naauwkeuriger gadeslaat, en eene meer getrouwe opmerking en zekerder ervaring volgt, dan valt ook hier het eigenlijke wonder weg, en het ongewone en wonderbare is gelegen in het eigen geestelijk vermogen des menschen.

Mij is ook wel voorgekomen, dat helderzienden in eens, gedurende het waken ongebruikelijke taal,

---

1) t. a. pl. 231.

2) S. 200.

somtjds tamelijk gemakkelijk, maar dan weder slechts in enkele woorden of gezegden zich onderhielden. Maar geen enkele maal heb ik eene taal gehoord, van welke zij wakend of althans in de jeugd geheel geene kennis gehad hadden, en ik heb van de meest ervarenen, mij bekende, geneesheeren zoo iets ook geheel niet gehoord. Werpen wij nu eenen kritischen blik op de verhalen van zulke gevallen, die van geloofwaardige schrijvers worden medegedeeld, dan valt ook dáár alle wonder weg. Bij de meesten toch waren het slechts enkele woorden, verzen en spreuken uit dichters, enz., en geene voortgezette rede; bij anderen was het vreemde spreken steeds in eene taal, waarvan het bij onderzoek bleek, dat zij althans in de jeugd iets hadden geleerd. Nooit konde men met zekerheid beweren, dat zij er geheel niets van hadden geweten. Spraken zij daarenboven stellig in eene voor ieder onverstaaubare taal, wie wil dan bewijzen, dat dit eene oude, of oorspronkelijke taal is, (enkele geluiden en zinnebeelden uitgenomen) en niet veeleer eene nieuwe door hen zelve uitgevondene, die de slaapredenaar dan toch altijd alleen spreekt. Dat er in ziekten, bij koortsen, ijlhoofdigheid, zenuwongesteldheden, en bepaald in den tijd der heksenprocessen dergelijke verschijnselen zich hebben geopenbaard, is bekend, maar ook daar is de toedragt der zaak geheel dezelfde.

Treden toch in deze geëxalteerde toestanden alle zielskrachten in versterkte mate te voorschijn; komt het voorleden levendiger in de herinnering terug, zelfs lang vergeten zaken; worden deze door de levendigheid der verbeelding nieuw opgesierd en hervormd, zoo als dit bij het slaapwaken en andere dergelijke

abnorme toestanden het geval is, dan lost zich het wonder van zelf op, en er is evenmin een vreemde bovenzinnelijke invloed daarbij in het spel, als dat de slaapredenaar eene nieuwe bovenzinnelijke vatbaarheid des geestes zoude hebben ontvangen. Verondersteld, dat de helderzienden even goed, als in andere daadzaken van het verledene, even goed als in de gezindheden en gedachten der menschen, ook in de taal van oorspronkelijke natiën, of van een vreemd volk hunnen blik vermogten te werpen, dan zoude men toch zulk een vermogen slechts tot den inhoud en den zin van die talen mogen uitstrekken, maar niet tot de wijze der uitspraak zelve, dewijl deze eene zuivere conventioneele, door uitwendige overeenstemming bepaalde vorm is, die eerst gehoord of geleerd moet worden. Want het spreken is eene technische vaardigheid, even zoo wel als het spelen op een instrument, en al wie zich in eenige landstaal niet althans, wat de elementen betreft, in de uitspraak geoefend heeft, die is zelfs niet in staat zulk eene taal na te spreken, laat staan onmiddellijk vaardig zich daarin uit te drukken. Evenmin als iemand een muziekstuk eenen anderen kan naspelen, die zich deze vaardigheid door oefening niet heeft verworven. Een musicaal genie zal nieuwe schepingen daarstellen, zal door anderen uitgevoerde muziekstukken welligt, na ze eens gehoord te hebben, in zich opnemen, maar het zal dezelve slechts op zijne wijze en op zijn instrument kunnen naspelen, en op geen ander, waarop hetzelfde nooit geoefend is. Eveneens gaat het met het spreken toe. De spraakorganen zijn instrumenten, die over het algemeen in spreken en in het bijzonder in elke volkstaal

moeten worden geoeffend. Indien dit anders ware, dan zoude hetzelfde zich zeker ook wel eens in andere toestanden van het leven van den inwendigen genius, in droomen of ziekten hebben geopenbaard, maar daarvan is mij geen voorbeeld bekend. De zin of inhoud der aanschouwingen zullen de helderzienden echter altijd, of in hunne moedertaal, of althans in eene, wat de elementen betreft, hun bekende taal openbaren, en de toehoorders zullen hen ook alleen op deze wijze verstaan; anders toch zoude men hen niet voor geïnspireerde helderzienden, maar voor waanzinnig houden, even als zulks ook den Apostelen wedervoer op het Pinksterfeest van zoodanigen, die hen niet verstonden, en die daarover spotteden, en zeiden: »zij zijn vol zoeten wijns.” Hand. 2.

§ 256.

Het Bijbelsch spreken in vreemde talen.

Die plaats in de Handelingen van het zoogenaamde *spreken in talen* of *tongen* heeft de uitleggers veel te doen gegeven. Sommigen willen al het wonderbare om deszelfs onbegrijpelijkheid verwerpen, of als poëtische geestvervoering voorstellen. Anderen echter verstonden onder het *γλώσσαις λαλεῖν* een spreken in vreemde landtalen, en namen het aan als het wonder van alle wonderen. Indien men echter niet bij het eenvoudige woord met *tongen spreken* blijft staan, maar ziet op den zin en den inhoud, als mede op den geschiedkundigen en oorzakelijken Zusammenhang van hetzelfde, dan zal zich het geheele raadsel juist zoo oplossen, als het in de vorige § is aan-

geduid. Om ons hier aan geene verdraaijing schuldig te maken of gedwongene verklaring, willen wij geheel bij het verhaal ons blijven bepalen, en dan nog de uitlegging van den Apostel PAULUS I Cor. 14 te hulp roepen. Men leest namelijk, dat zij op het Pinksterfeest *eendragtig* zamen waren, toen van den hemel snellijk het bruischen van een' geweldig gedreven wind het huis vervulde, en zij vol werden des Heiligen geestes. Zij begonnen te prediken, naar dat de geest hun gaf uit te spreken. Men zag de tongen verdeeld, als waren zij vurige tongen. De zamenstroomende menigte was verbaasd, want ieder hoorde hen in zijne eigene tale spreken. Er waren toen Joden te Jeruzalem wonende, godvreezende mannen uit *allerlei volkeren*, die onder den hemel zijn. De zaamgevloeiden ontzettekeden zich en zeiden: »Zijn deze »niet allen uit Gallilea, die daar spreken? en hoe »hooren wij dan een iegelijk van hen in de taal; »waarin wij geboren zijn. Parthers, Meders en Elamiten, inwoners van Mesopotamie, Judea, Phrygie »en Pamphylic, Egypte en aan de einden van Lybie, dat bij Cyrene ligt, uitlanders van Rome, Joden en Jodegenooten, Cretensers en Arabieren, wij »hooren hen allen in onze taal de groote daden Gods »spreken." En terwijl zij zich allen ontzettekeden, en verward tot elkander zeiden: »wat wil toch dit zijn?" trad PETRUS op aan het hoofd der elve en sprak tot hen, dat zij niet dronken waren; en wat daar door JEZUS verkondigd en met hem was geschied. Toen zij dit nu hoorden, werden zij getroffen tot in hunne harten en zeiden: »wat zullen wij »doen?" en PETRUS zeide: »bekeert u, laat u doopen in den naam van JEZUS, want u en uwen kin-

» deren komt de belofte toe , en allen , die daar verre » zijn , zoo velen onze God er toe roepen zal ! »

Duidelijk is hier uitgesproken , dat zij eene goddelijke inspiratie hadden , toen zij in den gebede eendragtig zamen waren. Het wonderbare is echter , dat zij begonnen te prediken , niet gelijk zij anders gewoon waren te spreken , maar zoo als hun de geest ingaf , en wel in vreemde talen. Het prediken in godsdienstige verrukking is geen wonder , en men neemt het ook daarvoor niet , maar het spreken in vreemde talen ! Bij nadere beschouwing vinden wij ook hierin geen zoo groot wonder , want dat een ieder zijne taal hoorde , hoewel dáár verscheidene landen worden opgenoemd , dit zal ons weldra begrijpelijk worden. Vooreerst toch zegt **PETRUS** duidelijk : dat er Joden en Jodegenooten waren uit allerlei volken , die onder den hemel zijn , die te Jeruzalem woonden , eveneens dat deze de zaamgevloeide schare was , Hz. 39. Dat de Joden elkander zullen hebben verstaan , hoewel dan ook in dialekten naar verschillende landen van elkander afwijkende , laat zich wel niet betwijfelen. De Joden van de verschillendste landen verstaan elkander , ook als hunne landstalen geheel niets gemeens hebben , ook nog heden ten dage op eene wijze , die bij andere volken geene plaats heeft. De Duitsche , Poolsche , Russische , Fransche , Italiaansche , Spaansche , Engelsche , ja de Turksche en Aziatische Jood verstaat den ander , zij mogen elkander aantreffen , waar zij willen. De Joden zijn ook het eenige volk der aarde , hetwelk vreemde talen vooral van aangrenzende landen of zulke volken aanleert , met welke zij in verkeer staan ; zij zijn meestal de eenige tolken voor vreemden en

in dit opzigt eene groote weldaad. Verder hebben wij gezien, dat het spreken in eene ongewone taal bij de verrukking een meermalen voorkomend verschijnsel is. De verrukte spreekt de taal zijner jeugd of van een vreemd land, hetwelk hij niet doet in wakenden toestand, al naar hem de genius ingeeft. Maar nu de verscheidenheid van de vele landen, die opgenoemd zijn? Hoe konden daar zoo vele talen gesproken worden? Alle de opgenoemde landen zijn samenhangende en in nauwe verbindtenis staande provinciën van West-Azie en wat aangrenzend is, als Creta, Arabiën en Egypten, waarbij alleen de uitlandsche Romeinen eene uitzondering maken. Dat alle deze provinciën eene verwante stamtaal hadden, is bekend. De Apostelen hebben ook later overal in die provinciën rondgereisd, om het Evangelie te prediken, en men heeft verder niets wonderbaars meer gehoord, hetwelk bij het verstaan der talen zoude zijn voorgevallen. Ook weten wij, dat Judea eene Romeinsche provincie was, en uitdrukkelijk staat het tusschen Rome en Creta midden in de opgesomde landen »joden en jodegenooten.” Verondersteld daarenboven, dat er werkelijk vreemdelingen, die geene Joden waren, bij geweest zijn, schoon daarvan niets vermeld staat, het is dan wel met grootere waarschijnlijkheid aan te nemen, dat deze zich in het algemeen wel met de Joden zullen verstaan hebben, dan dat zij zonder alle begrip van hunne taal omgang met hen zouden gehad hebben. De Joden zouden zelf zulke in landaard en spraak vreemde menschen bezwaarlijk in hunne kringen hebben opgenomen. De vreemde naar Jeruzalem gekomene Joden, die niet wisten, wat daar voorgevallen was, moesten niet minder verbaasd

zijn, hier op eenmaal zulke ongewone dingen te hooren. Zij konden zich ligt ontzetten, in verwarring geraken en zeggen: »Wat wil toch dat zijn? zij »zijn vol zoeten wijns!» tot dat PETRUS met de elve hun de zaken had uitgeleid, en hetgeen daar voor-gevallen was.

De verdeeling der tongen, als of zij vurig waren, zal men wel niet zoo letterlijk hebben op te vatten, daar bovendien de Hebreeuwsche stamwoorden eene zeer veelzijdige beteekenis hebben. Wij behoeven ons de tongen niet voor te stellen als in twee deelen gespleten, want het vuur is veel eer het zinnebeeld van gemakkelijheid en van het overtuigend en wegslepend woord. Wil men het letterlijk opvatten, dan ware bij de levendigheid der rede van die verrukten een lichten juist niets ongehoords, zoo als wij reeds gezien hebben. Doch men behoeft ook het objectief vuur op de hoofden der sprekers niet af te scheiden van de subjectieve voorstelling der bij den geweldigen wind en het bruischen zich ontzettende hoorders.

Nemen wij nu daarenboven in aanmerking, wat PAULUS van het spreken in talen en het regte gebruik dezer gave leert, dan zal niemand deze uitlegging van gezochtheid beschuldigen. Wij lezen dáár in het bovendien leerrijk 14de hoofddeel van den 1 br. aan de Corinthihërs van het spreken in talen, dat het eene spraak in godsdienstige verrukking is. »Want »die eene [vreemde] tale spreekt, spreekt den menschen niet, maar Gode. Want niemand verstaat »het, doch met den geest spreekt hij verborgenheden. Die eene [vreemde] tale spreekt, sticht zich »zelve, maar die profeteert, sticht de gemeente.»

PAULUS houdt derhalve het spreken in talen voor een gesprek met God. »Ik wil wel, dat gij allen in » [vreemde] talen spreekt, maar meer, dat gij pro- » feteert. Want die profeteert, is meerder dan die » [vreemde] talen spreekt, tenzij dat hij het uit- » legge, opdat de gemeente stichting mag ontvangen.”

Verrukking derhalve alleen, zonder profetie en uitlegging, wordt door PAULUS zoo hoog niet aangeslagen, want terstond laat hij er op volgen, vs. 6: »En nu broeders, indien ik tot u kwame en » sprake [vreemde] talen, wat nuttigheid zoude ik u » doen, zoo ik tot u niet sprake, of in openbaring, » of in kennis, of in profetie of in leering.” En vs. 9: «Alzoo ook gijlieden, indien gij niet door » de taal eene duidelijke reden geeft, hoe zal ver- » staan worden hetgeen gesproken wordt? Want gij » zult zijn, als die in de lucht spreekt.” vs. 12: »Indien ik dan de kracht der stem niet weet, zoo » zal ik hem, die spreekt, barbaarsch zijn, en hij die » spreekt zal mij barbaarsch (onverstaanbaar) zijn.” vs. 13, 14: »Daarom die in eene [vreemde] taal » spreekt, die bidde, dat hij het mag uitleggen. » Want indien ik in eene [vreemde] taal bid, mijn » geest bidt wel, maar mijn verstand is vruchteloos.”

De verrukking verwerpt PAULUS niet, en het spreken met God is iets zeer schoons, gelijk hij zelf dit voorregt menigmaal deelachtig was, maar zij is niets in vergelijking met de mededeeling der goddelijke waarheden aan andere menschen. »Ik dank mijnen God,” zegt de Apostel, vs. 18, 19, »dat ik meer » [vreemde] talen spreek, dan gij allen. Maar ik wil » in de gemeente liever vijf woorden spreken met mijn » verstand, opdat ik ook anderen moge onderwijzen,

» dan tienduizend in eene [vreemde] tale. Zoo dan”
vs. 22—32, » de [vreemde] talen zijn tot een tee-
» ken niet dengenen, die gelooven, maar den onge-
» loovigen. En de profetie niet den ongeloofigen,
» maar dengenen, die gelooven. Indien dan de geheele
» gemeente bijeen vergaderd ware en zij allen in
» vreemde talen spraken, en eenige ongeleerde of on-
» geloovigen inkwamen, zouden zij niet zeggen, dat
» gij uitzinnig waart? Maar indien zij alle profete-
» terden, en een ongeloofige of ongeleerde inkwame,
» die wordt van allen overtuigd, hij wordt van allen
» geoordeeld, alzoo worden de verborgene dingen zijns
» harten openbaar, en alzoo vallende op zijn aange-
» zigt, zal hij God aanbidden en verkondigen, dat
» God waarlijk onder u is. Wanneer gij zamen komt
» broeders! een iegelijk van u, heeft hij een psalm,
» heeft hij eene leere, heeft hij eene vreemde tale,
» heeft hij eene openbaring, heeft hij eene uitleg-
» ging, laat alle dingen tot stichting geschieden; zoo
» iemand eene [vreemde] tale spreekt, dat het door
» twee of ten meeste drie geschiedde, en bij beur-
» ten en dat één het uitlegge. Maar indien daar geen
» uitlegger is, dat hij zwijge in de gemeente, doch
» dat hij tot zich zelve spreke en tot God. Dat
» twee of drie profeten spreken en dat de anderen
» oordeelen. Doch indien eenen anderen, die daar
» zit, iets geopenbaard is, dat de eerste zwijge.
» Want gij kunt allen, de een na den ander, profete-
» ren, opdat zij allen leeren en allen getroost wor-
» den. En de geesten der profeten zijn den profete-
» ten onderworpen.”

§ 257.

De taal draagt het geestelijk vermogen over.

Openbaart de taal den redelijken ,inhoud des geestes, zij draagt ook het vermogen des geestes over. »In den beginne was het woord en het woord » was bij God, en alle dingen zijn door hetzelfde ge- » maakt, die gemaakt zijn.” Joh. 1. »Is mijn » woord niet als een vuur, spreekt Jehova, en als » een hamer, die een steenrots te morzel slaat?” Jer. 23 : 29. »Het woord Gods is levendig en krach- » tig en scherper, dan een tweesnijdend scherp » zwaard! Hebr. 4 : 12. Neemt den helm der za- » ligheid, en het zwaard des geestes, hetwelk is » Gods Woord.” Eph. 6 : 17.

De werkende geest ligt in het woord, en werkt slechts in het woord voort, — » alle vleesch is gras » en alle heerlijkheid des menschen als een bloem des » velds, het gras verdort en de bloem valt af, maar » het woord des Heeren, het ware woord des geestes, » zal niet vergaan, maar blijft in eeuwigheid.” Al wie werken en leven, of door het leven werken wil, die kan het slechts door de openbaring zijnes geestes in woorden. Daarom ligt er reeds van zelf iets magisch in het woord. Het gesproken woord heeft iets scheppends in zich, het werkt onverdelgbaar voort, want het werkt van geest onmiddelijk tot geest. Karakteren en schrift maken nooit eenen blijvenden indruk, zoo als het gesproken woord, en zijn vergankelijk, maar het woord leeft voort als levende geest. CHRISTUS heeft niets geschreven, zelfs geen brief, of althans hielden de Apostelen dit niet van zoo groot

belang, om er melding van te maken. Maar zijn woord des levens en van den waarachtigen geest werkte magisch niet alleen op zijne tijdgenooten, maar het leeft voort en werkt onverdelgbaar tot in alle eeuwigheid.

Dit magische van de scheppende kracht des geestes is het ook, waardoor de wil naar buiten werkt. Maar gelijk de geest des menschen eigenlijk altijd zich in eenen droom en slechts halfbewusten toestand bevindt en niet regt weet, wiens geestes kind hij is, zoo drijft hij ook zoo dikwijls zijn onzinnig spel door verkeerde krachten en tot verkeerde doeleinden, in bezweringsformules, in betooveren en ontooveren. Hij vermag zonder kracht van wil zijn woord de regte energie niet mede te deelen, of zijn woord heeft geen geestelijken inhoud en is gelijk aan eene luidende schel en een klinkend metaal. Bezint zich nu echter de geest en legt hij eene meer intensieve kracht in zijnen wil, dan zien wij (vergel. § 245—250), wat zij vermag en is.

In het gesproken woord ligt buiten, twijfel eene bovennatuurlijke kracht; daarom werkt het ook op bovennatuurlijke wijze en trots alle natuurlijke hinderpalen. Wie zal, die zich regt bezint, in Gods woord de almacht niet zien, waardoor alle dingen gemaakt zijn, dat als een vuur kan werken en de rotsen vermorselen? Wie zal in het levend woord Gods, dat vleesch geworden is, onder ons gewoond heeft en gewerkt, de waarheid niet erkennen en het leven, dat zalig maakt? Wie zal de kracht loochenen, waarmede JEZUS en zijne jongeren onmiddellijk, zonder natuurlijke middelen, den valschen geest van leugen en wanorde uitdreven en den zieke gezond

maakten? Wie durft zeggen, dat deze kracht nog steeds dezelfde werkingen voortbrengt, waar dezelfde geest in wil leven? Wie twijfelt, of de mensch kan door op te staan uit den zinnelijken dagdroom der begeerlijkheden tot een geestelijk ontwaken, door geestelijke wedergeboorte, door bidden en vasten zijn geloof en zijnen wil op bovennatuurlijke wijze versterken? Al naar gelang de mensch een knecht der natuur of een dienaar Gods is, zal hij zijne sterkte toonen. In het eerste geval is hij aarde en stof, Gen. 18: 27; een vlugtig blad of dorre halm, een worm en made, Job 25: 6, een niets en enkel ijdelheid, Ps. 39: 6. In het ander geval is hij niet zich zelve een Heer, hij heeft niets van zich zelve, dewijl het God hem genadig verleent, Gen. 33: 11. Hij werkt in Gods kracht en naam, die een koning is op de gansche aarde, Ps. 8: 2; die verborgene dingen kan openbaren, Dan. 2: 47; die zijne zoon is en zijn schild, Ps. 84: 12; zijn lof Lied en zijne sterkte, Jes. 12: 2; die geen God is der dooden, maar der levenden, Luc. 20: 38; die magtig is in den zwakken, zijne geloovigen uitredt en in hen werkt, beide het willen en het werken, Phil. 2: 13; die groote dingen doet, welke men niet doorzoeken kan, wonderen, die men niet kan tellen, Job 5: 9.

§ 258.

Natuurkundige merkwaardigheden in de verrigtingen der zinnen bij helderzienden.

Behalve deze hoogste geestelijke levensopenbaringen van het helderzien, bezitten wij aan den tegen-

overgestelden kant in het natuurlijk leven eenige merkwaardigheden, welke wij niet stilzwijgend mogen voorbijgaan. Daartoe behooren voornamelijk de veranderde zinsverrigtingen in den magnetischen slaap, het poolverplaatsen en het zoogenaamde vicariaat der zinnen.

Het waarnemingsvermogen heeft in den magnetischen slaap met veranderde verhoudingen der zinnen plaats, even als in den droom. Want de uitwendige zinnen sluiten zich steeds vaster en de slapende neemt waar door het intensief versterkt algemeen gevoel, hetwelk alle zintuigen in zich opneemt en concentreert, of zij ontvangt indrukken der zinnen op ongewone plaatsen des ligchaams, of ziet ook soms zelfs door middel van den magnetiseur.

§ 259.

Veranderde zinsverrigtingen op de oppervlakte der geheele huid.

In den slaap rusten de uitwendige zintuigen. Deze zijn echter slechts het peripherisch eindpunt van den gheelen ondeelbaren zin, welke als inwendige zin thans door de geestelijke werkzaamheid der phantasie levendiger ontwaakt, dewijl namelijk niet de geheele zin, maar slechts de uitwendige en individuele polariteit van denzelfven inslaapt, en dewijl het uitwendig zinsorgaan op zich zelve nooit aanschouwt, maar slechts middel en tusschenlid is, om de buitenwereld naar binnen over te buigen. Deze opgehevene uitwendige polariteit kan echter, uit hoofde van de oneindige verwickeling der zenuwen op een ander or-

gaan worden overgedragen, hetwelk dan de plaats van het eerste als overbrenger tot den inwendigen zin bekleedt, zoo als zulke polariteitsverwisseling van organische werkzaamheden in den slaap en in ziekten over het algemeen dikwijls voorkomen. Dewijl nu op de huid de gevoelszenuwen op eene zoo oneindige wijze zich vertakken, kan ook de huid, als de eenheid, die alle organen bekleedt, als het orgaan van het uitwendig algemeen gevoel, ook de verrigting van eenen uitwendigen zin poolsgewijze overnemen, en het te voren donker algemeen gevoel kan op zekere plaats der oppervlakte thans eene afzonderlijke bepaalde zinsverrigting verkrijgen. Het donkere lagere gevoelsleven van de huid wordt opgeheven, al naar gelang de polariteiten van de afzonderlijke zinnen op de huid zich meer plaatselijk zamentrekken, de indrukken bepaalder waargenomen en tot bewustheid verheven worden. Overigens blijft de zin nog lang duister en algemeen, en die bewonderde bijzondere zin op ongewone plaatsen des ligchaams komt bij de meesten in getal niet voor den dag. Daarom zeggen de slaapwakenden ook, als de zin, die algemeene klaarheid verkrijgt, dat zij zien en hooren, niet met de oogen en de ooren, maar als het ware met geheel het ligchaam. De patiente van WIENHOLT zeide, dat zij zag, zoo als men in den droom ziet, en de hekderziende van HEINEKE, dat zij alles gadesloeg, wat haar voorkwam, maar niet met de oogen, doch dat haar het gevoel bijzonder te stade kwam, dat zeer fijn was.

Als nu echter de zintuigen poolsgewijze op ongewone ligchaamsplaatsen voorkomen, b. v. aan de handen of de voeten, op het hoofd, aan de vingertoppen,

of in de maagkuil, dan is het waarschijnlijk, dat de zinszenuwen der huid, die dan als uitwendige polariteiten van de inwendige zinnen krachtiger worden, niet juist op dezelfde wijze de uitwendige zinsvoorwerpen gewaar worden en opnemen, als de eigendommelijke organen, b. v. het licht niet even als het oog; de toonen niet even als het oor, — dewijl elke individuele vorm en organisatie deszelfs individuele verrigting heeft. Maar dit is ook de hoofdzaak niet, want de eigenlijke ondeelbare zenuw van den zin, welks hoofdstam in de hersenen is, en die slechts door middel van enkele takken met de uitwendige organen samenhangt, vormt in zich den van buiten komende indruk als beeld steeds op even vreemde wijze. Door middel van de nieuw ontstane polariteitsverhouding wordt de uitwendige indruk naar het censorium commune — den inwendigen zin — heengeleid, en daar buigt zich die indruk op het bedoelde bijzondere orgaan terug; de invloed van het licht als een beeld der aanschouwing, — van den klank als gehoorbeeld; van de riekstof als reuk enz. Er behoeft dus niet juist een zien of hooren door middel der huid plaats te hebben, maar een enkel notitie nemen, zoo als KLUGE het zeer juist uitdrukt. Dezelfde optische wetten als bij het zien met opene oogen, gelden hier niet meer, maar de geheele levensopenbaring is eene veranderde, en het waarnemen geschiedt thans meer door het zelflichten van den zin in het algemeen, dan door eene regelmatigheid van de uitwendige organisatie, hetgeen reeds door het lezen van toegesloten brieven wordt bevestigd.

§ 260.

De hoogere zinsverrigtingen gaan nooit uit van de zenuwknoopen.

Men pleegt de zinsverrigtingen op die ongewone plaatsen des ligchaams, volgens de kwalijk begrepene leer van REIL, over de halve leiding en de verhouding van het klierstelsel tot de hersenen, aan dat klierstelsel toe te schrijven, en niet aan de werkzaamheid van hersenen of hersenzenuwen. Men beweert namelijk: »dat in den slaap de hersenen en zenuwknoopen derzelve polariteiten verwisselen, dat de hersenen hare verrigtingen aan het laatste overdragen, en dat dus ook de zinsverrigtingen in den slaap derwaarts verplaatst worden.” Reeds boven heb ik opgemerkt, dat in den slaap geene verwisseling van de werkzaamheden der hersenen en van het zenuwknoopstelsel plaats heeft; dat de werkzaamheid van het laatste in den slaap niet veranderd noch vermeerderd is; dat de hersenen derzelve positieve heerschappij en eigendommelijke verrigtingen aan de zenuwen niet overdragen en in geene ondergeschikte betrekking treden. Ik beweer derhalve tevens, dat de hoogere zinsverrigtingen nooit van de zenuwknoopen uitgaan, maar steeds door middel van de eigendommelijke werktuigen der verbeeldingskracht van de hersenen, en door middel van derzelve zenuwen, die tot de uiterste deelen zich uitstrekken, bewerkstelligd worden. Zoodat derhalve die zoogenoemde buik- en zenuwknooptheorie tot de physiologische ongerijmdheden behoort.

De geest van den mensch bewerkt en openbaart

als denkend wezen deszelfs eigendommelijke levensopenbaringen door individuëele bepaalde organen, en niet nu eens door deze, dan weder door gene lichaamsdeelen. Deze bepaalde organen van den geest, waardoor hij met de buitenwereld in zelfbewuste betrekking treedt, zijn in het algemeen de hersenen en in het bijzonder de organen van den zin en den wil, welke naar binnen, als deelen van het middenpunt, naar buiten, als peripherische einden, een onafscheidelijk geheel uitmaken. — De natuur van het zenuwknopstelsel is de tegenovergestelde negatieve polariteit van de hersenen, en behoort tot den zuiver plastischen werkring van het voedingstelsel, waarin geene eigenlijke zinswerkzaamheid immer plaats vindt, en op zijn hoogst alleen eene onbewuste of ongeregelde bevinding des levens wordt waargenomen. Noch in den slaap, noch in wakenden toestand bestaat er tusschen hersenen en zenuwknopen eene verwisseling van verrigtingen, dewijl beide eene geheel verschillende organisatie hebben. Daarenboven bestaat er in het geheele dierenrijk, zonder hersenen, met enkele zenuwknopen, geene hoogere zinswerkzaamheid. En derhalve is er geen grond van regt, om aan het zenuwknopstelsel ooit eenige zinswerkzaamheid, van welken aard ook, toe te schrijven.

Nu komen echter in enkele gevallen, bij het magnetisch slaapwaken, in den omtrek der maag, waarin misschien wel de reden van genoemde buik- en zenuwknoptheorie mag gelegen zijn, of nog veel menigvuldiger op andere plaatsen van de huid, vooral waar de voornaamste kenbare werkingen der polariteit plaats hebben, verrigtingen van den zin te voorschijn. Zulks heeft b. v. plaats aan de toppen van

de vingers, aan de teenen, de ellebogen en vooral aan het hoofd, volgens WOLFART het menigvuldigst op de kruin of aan het voorhoofd, waar nergens zenuwknoopen, maar alleen hersenzenuwen zich bevinden. Derhalve moet dit verschijnsel van eenen anderen grond, welke aan al deze deelen gemeen is, zijn' oorsprong ontleenen, en deze is de polariteitsverwisseling van de zinswerkzaamheid aan de peripherische einden van de naar de uiterste deelen gaande hersenzenuwen der zinnen. Deze polariteitsverwisseling, veroorzaakt door ongeregelde en ontstemde werking, kan van wege de oneindige vertakking en wederzijdsche inmonding (amostomosis) ligtelijk op eenige uitwendige plaats geschieden, en daar kunnen zich dan meerdere zinnen te gelijk vereenigen, als die zenuwvertakkingen als geleidende leden te gelijk met inwendige stammen van de zinszenuwen te voorschijn treden, terwijl de enkele uitwendige zintuigen geheel werkeloos rusten. Zoo vermeldt HALLER, dat zeker iemand zoo gevoelig was, dat alle de organen van zijn ligchaam als het ware oor waren. De slaapwakende verkrijgt zijne kennis van de uitwendige zinnelijke wereld daardoor, dat het algemeen gevoel of eenige plaats op de oppervlakte des ligchaams aangedaan wordt, en dat deze aandoening zich naar de inwendige polariteit voortplant, alwaar zij dan aan de daaraan beantwoordende zenuwen van de zinnen als terugkaatsing voorkomt. Door middel van zulk eene verwisseling van polariteit kan ook de inwendige aandoening, b. v. het beeld der phantasie, zich naar buiten weerkaatsen, en even als de slapende met de oogen meent te zien en met de ooren te hooren, zoo kan hij gelooven, dat hij dit zelfde met de maag, de

kruin of de vingertoppen doet. Om te zien en te hooren, daartoe zijn buitendien reeds de opzettelijk daarvoor gevormde zenuwen niet genoeg, zelfs de uitwendige zinnen niet, want tot zien en hooren moeten de geheele, zich daartoe eigenende zinsorganen voorhanden zijn. En even als het oog niet ziet en het oor niet hoort; maar de geest, door middel van de inwendige levendigheid van de hersenorganen, zoo zien ook de kruin, het voorhoofd, de omtrek van de maag niet en nog minder de zenuwknoopen, die met geen zinsorgaan iets gemeens hebben, en zelfs geene zinspolariteit met de hersenen kunnen uitmaken. Want de zenuwknoopen met derzelver verwickelingen zijn isolatoren van alle hoogere zinswerkzaamheid; zij staan met de hersenen in geene directe en derhalve ook geene polare betrekking, en alle derzelver werkzaamheden zijn van eenen onbewusten aard. Het eigenlijk leven en de zetel van de zenuwknoopen, en derzelver vertakking bestaat in onmiddelijke gewaarwording en beweging van den inwendigen prikkel van het vormende levensproces, welke nooit tot de helderheid van een beeld der voorstelling komt, en dus ook met de zinnen alleen door middel van het sympathisch zenuwstelsel in aanraking komt. De bewegingszenuwen van genoemde knoopen zijn slechts de voorwaarden van de werkzaamheid van het vaatstelsel, de automatische beweging der ingewanden en der vaten, en de gewaarwordings-zenuwen zijn dus zoo plaatselijk in enkele middenpunten afgesloten, dat hindernissen en verstoringen niet zoo spoedig eene zich verder uitbreidende werking uitoefenen. Strekt zich nu echter eene verstoring of ontsteking desnietteenstaan-

de verder uit. dan verwijdt zich ook de gewaarwording van het gevoel en plant zich des noods door middel van het sympatisch stelsel tot in de hersenen voort, om aldaar de werkzaamheid des geestes op te wekken. Dan echter zoekt deze eerst langs eenen omweg, door middel van de zins- en willekeurige bewegingsorganen, de plaatsen der aangedane zenuwknoopen ter herstelling op, hoewel deze, wegens de knoestige inrigting dier zenuwen, zeer moeilijk te treffen en juist op te geven zijn. Wil men dan toch eene diepere, tegen de hersenen overstaande polariteit der zinnen aannemen, het is dan zonder twijfel veel zekerder, als men deze aan de rondzwerfende en aan de middenrikszenuwen toeschrijft, die van stralende natuur met de hersenen in onmiddellijke betrekking staan en ook meer verwant zijn aan het zinstelsel. Deze beide zenuwen hebben hare uiterste stralende uitbreiding in den omtrek van den hartkuil. Als dus in den omtrek der maag zinsverrigtingen worden waargenomen, dan zijn deze even zoo weinig aan de diep liggende zonnevlecht in den onderbuik toe te schrijven, als die verriogtingen aan de met hersenzenuwen alleen voorziene vingertoppen; maar zij ontleenen derzelve oorsprong alleen van de uitwendige gevoels- en huidzenuwen, die van de hersenen ontspruiten. Deze zenuwen toch zijn de directe peripherische polariteit van het inwendig gemeenschappelijk gevoel, en bijzonder van den gezigtzin. Wij gelooven derhalve, dat het vormend en voedend knoepstelsel nooit de hoogere natuur van het harsenleven kan aannemen. En aldus is ook de vierde stelling in § 221 over het vicariaat van de zintuigen en derzelve poolverplaatsing geregtvaardigd.

§ 261.

*Het zien van de inwendige deelen, en de
naauwkeurige opgaaf des tijds bij
ziekteverschijnselen.*

Het zien van voorwerpen met gesloten oogen en het zien van de binnenste deelen van het ligchaam is nu dan ook wel niet moeilijk meer te verklaren. De helderziende kan, bij de verplaatste polariteit der zintuigen, al waren ook de uitwendige zintuigen noodig, niets meer zien, of men dezelve omzwachtelt of niet. Het is, of de geleerden in hun ongeloof en hunnen schrik voor bedrog vergeten, dat zelfs MINERVA aan TIRESIAS de gave der profetie niet ontneemen konde, toen zij hem het licht zijner oogen ontnam. De inwendige verstoringen van het sensorium commune planten zich het eerst en natuurlijk door middel van het sympatisch zenuwstelsel voort en deelen zich als terugkaatsend aan de hersenen mede. De wakkere geest zal gewis van uit de hersenen die stoornis ligter opmerken, dan die, welke andere vreemde, buiten het ligchaam gelegene voorwerpen kunnen veroorzaken, en wel zonder de uitwendige zintuigen, die dezelve daartoe ook niet van dienst zouden zijn. De betuigingen van helderzienden, dat zij de zieke deelen donker en wegens ophooping van belemmerende sappen, of uithoofde van bederf ondoorzichtbaar waarnemen, dat zij echter in de gezonde, die zij naar hunne inrigting en toestand opgeven, zelfs den omloop der sappen opmerken, is inderdaad minder wonderbaar, dan het *verzien* in den tijd en de ruimte. Dit is nogtans geene regelmatige uitwerking van het

helderzien, en heeft in het algemeen slechts zelden plaats, en als zij ook de zetel en oorzaak der ziekte menigmalen weten optegeven, toch hebben zij doorgaans geen bepaald denkbeeld, somtijds zelfs een phantastisch droombeeld, en het is eerst door eigene, derwaarts gerigte opmerkzaamheid, dat zij het vermogen om waartenemen versterken. En ook dan nog erkennen zij zelve, dat zij de voorwerpen niet zoo duidelijk als met de oogen zien.

Merkwaardiger is de nauwkeurige opgaaf van den tijd aangaande den oorsprong, de verandering, de perioden en het einde der ziekte, welke doorgaans op de minuut af uitkomt. Bedenken wij nu echter, dat alle levenswerkzaamheden in het organisme en zelfs de ziekten aan bepaalde tijdwetten en perioden onderworpen zijn; dat alle levensharmonie in eenen evenzeer bepaalden rijtmischen tact, als in eenen bepaalden vorm bestaat; dat iedere organische ontwikkeling uit derzelver kiem het blad, de bloezem en de vrucht in zekere orde te voorschijn brengt; waarom zoude dan de vrije geest, door geene uitwendige zintuigen beperkt, de tijdsbepaling minder kunnen treffen, dan den bepaalden vorm in de ruimte? Herinneren wij ons nog daarenboven, dat het helderzien een onmiddelijk gewaarworden of zien is van de objectieve wereld, dan behoeven wij ons ook verder daarover het hoofd niet te breken, dat de helderzienden zonder alle nadere berekening en van elders verworvene kennis der natuurwetten de zaak zoo juist opgeven, en zelfs toevallige niet uit den aard der ontwikkeling voortkomende gebeurtenissen voorspellen. En dit komt dan ook met de

voorspelling van staatkundige gebeurtenissen en sterfgevallen geheel overeen.

Het zien en voorspellen van den toestand van andere personen, b. v. van hunnen magnetiseur, die, als het ware, de bemiddelaar en het orgaan wordt van den zin, wordt eveneens uit het gezegde opgehelderd, vooral wanneer men nog in aanmerking neemt, wat over het rapport en de sympathie reeds is te berde gebracht (§ 176, 177).

» Gelijk de zielen der Goden, zonder oogen, ooren en tong, onder elkander gevoelen, al wat een iegelijk gevoelt, zoo zien ook de zielen der menschen, terwijl zij òf in den slaap vrijer van het ligchaam zijn, òf te voren bewogen en opgewekt, nu zich zelve vrij bewegen, dingen, welke de met het ligchaam vermengde zielen niet kunnen aanschouwen. Maar hoe vele valsche dingen ook, en die ons duister zijn! Doch ook dit bedrog veroorlooft ons niet, tegen hetgeen waar is, te spreken.»

CICERO, *de Divinatione.*

§ 262.

De opgaaf van de behandeling der ziekte door helderzienden.

Gelijk het zien van de inwendige deelen en derzelve krankheden, alsmede de juiste tijdsbepaling der voorvallen uit het sensorium commune en de terugkaatsing van hetzelfde op de zinsorganen der hersenen verklaard worden, even zoo staat hiermede in naauw verband de opgaaf van de wijze der be-

handeling der ziekte en van de middelen ter genezing. Het instinct en de sympathiën zijn versterkt en uitgebreid. De phantasie is bezig, om het gevoel en de aanschouwing van objectieve voorwerpen zich zelve te vertegenwoordigen. Overal in de natuur heeft eene bepaalde dynamische polariteitsverhouding plaats. En zoo ligt dan ook hier eene zekere regelmaat tot grondslag, en is het er ver af, dat de zieke zich bij toeval de geneesmiddelen zoude voorschrijven, of dat zulks slechts een gevolg zoude zijn van het rapport met den magnetiseur.

Toeval, — verschijnsel zonder bepaalde oorzaak, — kan het niet zijn, want de voorschriften worden doorgaans systematisch voortgezet, en de geneeswijze wordt door de gewenschte, voorzegde gevolgen beproefd bevonden. Een overdragen van de kennis van den magnetiseur kan het evenmin zijn, dewijl hem geneesmiddelen worden genoemd, van welke hij te voren niets wist, ja zelfs niet gedroomd heeft, en hij meermalen de ondervinding maakt van eene hem geheel onbekende wijze van behandeling. Wij willen de mogelijkheid niet loochenen, dat er somwijlen toeval en invloed van den geneesheer plaats heeft, dat alle voorschriften niet regelregt doel treffen; dat kunstenaarj en overdrijving somtijds slechts het voorkomen aannemen van wezenlijk gewigt; dit alles neemt echter niet weg, dat inwendige prikkels het aangeboren instinct in den slaap en in ongeregelde toestanden wonderbaar opwekken, zoo als b. v. in de koortsen bij zenuwkrankheden, scorbut, zwangerschap, en andere, als wanneer de aandrift der natuur menigmaal met volle zekerheid in datgene, wat schijnbaar schadelijk is, het heilzame vindt. In den

magnetischen slaap echter ontwaken die natuurdriften levendiger, en het blinde instinct en het onklare vermoeden van de betrekkingen tot de uitwendige natuur wordt door de phantasie opgeklaard. Dan ontdekt de inwendige zin, wat voor de uitwendige zintuigen verborgen blijft.

§ 263.

Of en in hoever het helderzien een verhoogde toestand is.

Eindelijk hebben wij nog onzen blik te werpen op de zeer gewigtige vraag, of het magnetisch helderzien eene ziekte, of het een hoogere, dan wel een lagere toestand is? Reeds voerden wij deze vraag aan in de vorige afdeeling § 118—20. Maar dit onderwerp is met het acht geven alleen op het individu in zijnen tegenwoordigen toestand niet uitgeput; ook andere betrekkingen zijn in het oog te houden, om een bepaald oordeel daarop te gronden. Het *of* en het *hoe* hangt van den duur der verschijnsels, deszelfs rigting en gevolgen af en van deszelfs verhouding tot den algemeenen geest. Het helderzien is geene ziekte. Het is eene geestelijke openbaring des levens, en wel eene harmonische, welke voorhanden zijnde wanklanken oplost en vereffent. Het is geene ziekte, ook als hetzelfde gedurende een geheel leven aanhoudt. Men moge het een abnorme toestand heeten, dewijl het in het gewone leven geen plaats vindt, maar een abnorme toestand is in vergelijking met die der overige menschen ook de profetische gave. Het helderzien is ook in zoo ver eene afwijking van den regel,

als hetzelfde, hoewel dan ook als geestelijke toestand geene ziekte, echter aan ziekelijke organismen zich openbaart, waarbij men echter verkeerd de uitwerking met de oorzaak verwisselt.

De bewering, dat elk slaapwaken, of dat, al wat de mensch slapend spreekt en handelt, in vergelijking met het uitwendige waken, in het algemeen slechts een lagere toestand is, een wegzinken op eenen lagere lijdelijken trap van zelfstandigheid, druischt tegen alle ervaring in. Deze toch bewijst veel meer, dat zoowel de bezonnenheid als de zedelijke reinheid helderder is, dan in wakenden toestand, gelijk dan ook de vrede der ziel de geheele persoonlijkheid doordringt en een zeer bepaalde wil zelfstandig naar buiten werkt. Zeer dikwijls beklagen zich de helderzienden, dat zij wakende dit alles derven; dat hun dagleven door stompheid van zin en zonden wordt beneveld; en dat zij wel altijd in genoemden toestand wenschen te verkeerren. De verduistering der zinnen, de stramheid der door ziekte bevangen leden, maken dikwijls op eenmaal plaats voor het heldere waken en de vrije willekeurige bewegingen. Is dit geen dieper en levendiger zelfbewustzijn? niet veel eer een verhoogde, dan een lagere toestand van het individu? Doch onze vraag heeft niet alleen betrekking op de verhouding van het helderzien tot de krankheid van het individu, met hetwelk er veelvuldige afwisseling plaats heeft; ook niet alleen op het waken buiten den slaap, maar op de betrekking van het helderzien in het algemeen tot den algemeenen nadenkenden redelijken geest, tot deszelfs gevolgen en uitwerkingen op het geheele menschelijke leven. En in dit opzigt hebben wij bij het helderzien nog

veel gebrekkigs, weifelachtigs, en in het bijzonder veel, dat lager is, dan de goddelijke inspiratie der profeten, aangetroffen (§ 128).

§ 264.

*Zoo lang er nog geene ware geestesverheffing
bestaat, moet men het helderzien niet
te hoog waarden.*

Uit deze algemeene opmerkingen volgt, dat men het helderzien ook geene te hooge plaats heeft aan te wijzen, zoo lang hetzelfde slechts in enkele opgeklaarde tusschenpoozingen afwisselt met den strijd en de stormen des gewonen levens; met ligtzinnigheid en vertwijfeling; met onmagt en krampen, of zoolang de duistere nacht den helderen dag vervangt, en de scherpzinnigheid voor de stomphheid, het waarzeggen voor de razernij, de deugd voor de leugen plaats inruimt. Het ware waken is waakzaamheid; een ontwaakt zijn van den geest tot kennis van zijn eigen ik, niet een stuksgewijs schijnwaken, niet een achtgeven op scherts en spel. De zelfzucht en het onbeteugeld ik worden door de gestrenge tucht van den demoed en eene liefdevolle teregtwijzing zeer moeilijk overmeesterd, en dit geschiedt op eene regt verblijdende wijze slechts zeldzaam, zoodat men zeggen kan: dit is de geheele ongedeelde mensch, de geest is volkomen tot zich zelve gekomen en zich zelve magtig, zoodat vrees en hoop demoed en overmoed, droefheid en vreugde niet meer van wind en weder afhangen. Van zulk een helderzien komen ons, van ΠΙΘΘΙΑ, de Sybillen, en de Brahmanen

af, tot op het magnetismus toe, slechts weinige voorbeelden voor. Overal treffen wij een merkelyken afstand aan van de ware geestverrukking. Velen, ja de meesten worden vervuld van- en weggesleept door hunne gezigten, waarin zij vele dingen zien, die verborgen blijven voor den wakenden zin; maar zij worden te geweldig in den tooverkring van hun ongelouterd verlangen rondgesleept, dan dat zij in beoefenende betrachting het leven onbekommerd achter zich zouden laten henen gaan. Ook bezitten zij in zich zelve de energie niet van den wil, om op andere en hoogere dingen te staren, die niet in het gebied van hun aardsch bestaan behooren. Zij beschouwen de menschen en zelfs hunne naaste betrekkingen nog met onverschilligheid, als koude en stomme getuigen, of staren hen met scherpe blikken aan, om hen een aanstaand lot te verkondigen, zonder te vermoeden, dat zij zelve dikwijls nog vroeger dat eigen lot zullen moeten ondergaan. Met het oog op deze hoogere betrekkingen, is het helderzien meestal niets meer, dan een dwaallicht, waaraan de mensch toevallig is overgegeven. De helderziende is bevangen in de aanschouwingswijze en de stemming van zijnen tijd en zijn geslacht, en brengt bij hetzelfde ook niets meer voor den dag, dan stomme bewondering en een toovergeloof aan dingen, die niet bestaan, of koudentwifel aangaande eene hoogere orde van zaken, die wezenlijk bestaat.

Het verhevene, het alleen ware, het hun zelf duurzaam zaligende, bezitten zij nog niet. De mild koesterende en verlichtende zon, die door hare stralen ook anderen dringt, om aan de inspraak van binnen te gelooven en hun leven te verbeteren, is

voor hen nog niet opgegaan. De inwendige opwekking des geestes bestaat voor hen zelf nog menigmaal als eene dringende magt. En als het daemonische in den kring hunner voorstellingen indringt, dan is hun dit eene even dierbare openbaring, als wanneer hen eene goddelijke inspiratie aangrijpt. De orgiastische razernij van PIJTHIA en van de medische zieners stroomt uit dezelfde bron, waaruit de verrukking voortkomt, in welke APOLLO de zonnegod in Brahma verschijnt, en heeft voor de godsdienst dezelfde waarde, die van eene gebiedende en onwederstaanbare magt; kortom, het eigen spel der phantasie, met hare slikingen en zielsbetooveringen, blijft verborgen en wordt niet onderscheiden van de hoogere verlichting der ware geestvervoering, in welke geene voorbijgaande overweldiging meer heerscht van eigen aandrift, maar waarin eene rustvolle innigheid des gemoeds en van de klare gedachte de harmonie van de krachten des geestes opent, voedt en onderhoudt, om het even of de helderziende wakende is of slapende.

§ 265.

De hoogste trap van helderzien.

De hoogste trap van helderzien, waarop de diepste innerlijke aandoening eene rustige bezonnenheid en blijmoedige vrede is, en het gezigt tot inzicht zich verheft; waarop de openbaring onderwijst en aandrijft tot weldadig werken, is zulk een zeldzaam bloempje, dat men niet regt weet, in welken oord en op welk eenen tijd hetzelfde groeit. Het ware helderzien bezit

eene bewustheid van zich zelf, hetwelk de betrekking van deszelfs subjectieve zielsaandoeningen tot de buitenwereld juist weet te onderkennen, en tevens eene zelfstandigheid des gemoeds, welke evenzeer vermoegend is, om de verzoeking van elke magt te wederstaan, in allen nood voltehouden en te overwinnen. Er ontsluit zich voor den waarlijk wakenden geest, tegelijk met de wondervolle waarnemingen van uitwendige verschijnselen, een daaraan geëvenredigd inwendig, onmiddelijk leven. Hij onderscheidt in zijnen uitgebreiden en vertrouwden omgang met de natuur en de wereld der geesten nauwkeurig, wat zijn eigen is, en wat van buiten komt. Dit inwendig aanschouwen is dan nu ook geen verwarrende aandoening meer, geen hartstogt vol van geestelijke lust der oogen, maar eene rustvolle opmerkzaamheid op den wezenlijken inhoud der gegeven openbaringen, eene heerschende en regelende lichtkracht van den wil, om getrouwelijk uittevoeren, al wat de influisterende genius als waarheid en regt erkende. Terwijl de geest thans inziet, wat deszelfs waarachtige behoefte is, en geen blind instinct denzelven meer bemagtigt, onderscheidt hij het verblindend schijnsel der visioenen, en de uit ingeplante wortelen voortspruitende driften en neigingen, welke vroeger in plastische beelden werden nagebootst of in stomme symbolen bleven verhorren. In den lichtglans van den magnetischen arts of iemand anders, die met hem in rapport staat, ziet hij nu geen Engel meer, en bij de oproerigheid der donkere gal en onder die geweldige en schuddende krampen omtoveren hem geen zwarte dieren of vreeselijke daemonische gedaanten. Hij verwisselt nu de aanraking van eenen werkelijken geestesinvloed in

beteekenisvolle kracht, niet meer met de nevelgestalten, door zijne opgewekte en wanklankige zintuigen hem ingeblazen. Ook zijne geestelijke magt kan nu in anderen voorstellingen, openbaringen en besluiten doen ontstaan, zonder eenig uitwendig middel. Ook neemt hij het doen en laten van die magt waar aan de personen of aan de gevolgen, en voorspelt, als het ware, uit hunne hersenen de gedachten en gezindheden. Hij verblijdt den een' zonder huichelachtigen lof, of straft met onverbidde lijke gestrengheid!

Zulke dingen nu komen in den gewonen wereldkring zelden en dan nog slechts in donkere voorgevoelens voor. De voorstelling en bewustheid van zulke beduidingen (Signatures) is doorgaans het geheim van eene andere werkkring van den geest. Voor dezen is in dit leven geene ontwikkeling en volmaking bestemd, slechts nu en dan eene anticipatie, naar gelang van deszelfs aanleg en bijzondere omstandigheden. Heeft nu echter deze buitengewone opening van dien werkkring wezenlijk plaats, zij openbaart ons dan ook eene magt van de kiem, welke hier naauwelijks de eerste bladen en spruitsels uit zijne wortelen ontwikkelt; maar wijst ons tevens op eene toekomst, welke, om de schoonste bloemen en de ware vruchten, naar gelang van de vatbaarheid voor geestelijke volkomenheid, noodzakelijk eene eeuwigheid veronderstelt.

In dezen hoogsten toestand, waarop de geestelijke krachten worden vereffend, wordt het helderzien van duurzamen aard. Het magisch leven neemt ook plaats bij het ontwaken. En de zieners herinneren zich niet alleen, wat zij in den slaap ondervonden en deden, maar zij zetten het ook nog, te minste bij tusschen-

poozen, jaren lang voort, ook als de gezondheid volkomen is teruggekeerd. De geestelijke invloed op anderen blijft daarbij voortdurend, in heilzame gestrengheid, eene overwegende, even als de standvastige ernst in de bejegeningen des levens deszelfs vastheid en inwendigen vrede nooit weer verliest.

Zulk een duurzame toestand, waar waarheid en liefde, zedelijke schoonheid en heilige wil in zulk eene kracht en met zulk eenen glans duurzame drijfveren zijn tot edele daden, is geen verschijnsel meer van beperkte menschelijke kracht. Dit is geen toestand meer van een magisch helderzien. Hier werkt Gods kracht in den adem der menschelijke ziel. Hier is goddelijke aanblazing en de geheimnisvolle werking van eene levende vereeniging des menschen met den eeuwigen geest van zijnen Schepper.

§ 266.

*Een nog hoogere trap is de goddelijke
inspiratie der profeten.*

Nog hooger, dan het magnetisch helderzien, en veelvuldig van hetzelfde verschillend is de goddelijke geestdrift der profeten, sprekers in den geest van God. Reeds vroeger (§ 61) heb ik het verschil tusschen profetische voorspellingen en die der Brahmanen opgegeven. Dewijl men echter hierin vooral oneens is, en of het een of het ander te veel of te weinig geeft, zal het niet ondienstig zijn tot volledige opklaring de wezenlijke punten des ondersheids nog in het bijzonder eens op te noemen.

Een waar profet is van God op buitengewone

wijze geroepen en door den Heiligen geest gedreven, om den raad en den wil van God te verkondigen. Zij worden ook *zieners* genoemd, mannen Gods, knechten en boden des Heeren, engelen en wachters. De kenmerken van de ware profeten des O. V. waren :

1). Dat hunne profetie met de leer van MOZES en de Patriarchen overeenstemde. Deuter. 13: 1. 2) Dat dezelve vervulling vond. Deuter. 18: 21; Jer. 28: 9. 3). Dat zij wonderwerken verrigteden. Dit echter dan alleen, als een bijzonder verbond zoude worden opgericht, of eene bijzondere reformatie van den verdorven toestand ophanden was. 4). Dat het met andere profeten strookte, wat zij zeiden. Jes. 8: 2; Jer. 26: 18. 5). Als zij een onbesproken leven leidden. Jer. 27: 4; Micha 2: 11. 6). Als zij eenen heiligen ijver tegen de goddeloosheid betoonden. Jer. 26: 13, en eindelijk 7). als zij eene nadrukkelijke voordragt hadden. Jer. 23: 28, 29.

Hun ambt bestond voornamelijk daarin: 1). Dat zij het volk onderwezen, vooral dan, als de priesters, wier eigenlijk werk dit was, daarin nalatig waren. 2). Dat zij de vervallen godsdienst in goede orde herstelden. 2 Kon. 17: 13; Ezech. 3: 17. 3). Dat zij toekomstige dingen voorzegden en daarom dan Gode raadpleegden. 1 Kon. 14: 2, 3; Hoofdst. 22: 5, 8. 4). Dat zij baden voor het volk en de dreigende gezigten afwendden. Gen. 20: 7; 2 Kon. 19: 2, en 5). dat zij Gods wil schriftelijk nederlegden. 1 Chron. 29: 29.

Van de Apostelen, gezanten en verkondigers van het levend woord Gods, geldt wezenlijk hetzelfde. Zij worden gezanten genoemd, dewijl CHRISTUS zelf

hen verkoren heeft en uitgezonden in de geheele wereld, om dienaren der verzoening te zijn en alle uitverkorenen te verzamelen. Zij hebben zich tot deze dienst niet opgedrongen, maar CHRISTUS heeft hen onmiddellijk geroepen, en heeft hen zelven de mondelinge leer medegedeeld, om den verschenen Messias te prediken, met den geloofsbrief, om door het Goddelijk woord wonderen te doen. Hunne nieuwe leer bestaat in twee hoofdgeboden: Bekeert u en geloof aan het Evangelie der verzoening, hetgeen gij daardoor bewijst, dat gij God lief hebt boven alles en uwe naasten als u zelven. Hun leven zelf is eene getrouwe navolging van de voetstappen huns Heeren en Meesters, in woord en daad, in werken en lijden.

§ 267.

Onderscheid tusschen het magnetisch helderzien en de profetische inspiratie.

Indien men nu deze karaktertrekken in het oog houdt, dan zal het niemand moeilijk vallen, om het magnetisch helderzien van de profetische inspiratie te onderscheiden, en beide juister te waarden. Heeft toch de schijn en het voorkomen gelijkheid, dit verschil komt weldra aan den dag, indien men beide de verschijnselen naar derzelver oorzaak, inhoud of vorm en naar derzelver bedoeling en gevolgen betracht. Wat nu de *oorzaak* betreft van derzelver ontstaan, het wezenlijk onderscheid bestaat daarin, dat het magnetisch helderzien een werk van menschen is, hetgeen op eenen ziekelijken bodem groeit,

evenveel of het door de kunst van den geneesheer of toevallig en van zelve zich ontwikkelt. Altijd gaat een abnorme toestand de gezondheid vooruit, en de slaap met de opgeheven uitwendige zinnelijkheid is de eerste voorwaarde. Is er iemand, bij wien eene grootere dispositie tot dit verschijnsel voorhanden is, dezelve heeft haren natuurlijken grond in het ligchaam zelf. En als andere oorzaken en omstandigheden het slaapwaken bevorderen, zij behooren dan tot het rijk der natuur, welke den helderziende met sterke banden vasthoudt en het bepalend beginsel blijft, ook als dat helderzien de hoogste trappen bereikt.

De profetische inspiratie is geen gewrocht van natuur of menschen, maar bij dezelve is de heilige geest en een goddelijk raadsbesluit het bepalend beginsel. De goddelijke roeping komt onvoorbereid, en de fysieke toestand komt daarbij in geene aanmerking. De natuurlijke krachten worden nooit het bepalend beginsel, maar blijven afhankelijk van den geest, die hen als middelen tot bereiking van zuiver geestelijke bedoelingen bezigt. Een slapend leven met verplaatste zintuig-verrigtingen en natuurlijke crises hebben hier geheel geen plaats.

Ten anderen. Wat *de vorm en den inhoud* betreft, bepaalt zich het magnetisch helderzien vooral bij de gezondheid en het leven van den ziener, of althans voornamelijk bij het aardsche leven van den mensch. De helderziende vestigt zijne opmerkzaamheid willekeurig op zelf gekozen voorwerpen, of legt zijne gezigten uit. Hij leidt en bepaalt zijne aangelegenheden en die der zijnen, of laat zich passief van buiten bepalen, zonder karakter en actieve zelfstandigheid en algemeen nuttige werkzaamheid. De zuivere

menschelijke natuur, de hartstogt en de neigingen ontbreken nooit geheel in den magischen kring der zieners en de werkingen van hun willen en gelooven bezitten geene bovennatuurlijke en voortdurende magt, noch over hen zelve, noch over anderen.

De ware profeet bezit, wat den vorm aangaat, geene veranderlijkheid van verschijnselen, maar steeds een' en denzelfden inhoud van geestelijk werken: de verkondiging van Hem, die het begin is en het einde en 'door wien alle dingen geschapen zijn. Het onderwijs, tot ware erkentenis van God opleidende en de uitbreiding van zijn rijk, dat der waarheid en der liefde, blijft het voorwerp van zijne geheele werkzaamheid. Hij strijdt daarom tegen de leugen en de boosheid, om de wereld te overwinnen. Al wat veranderlijk is en wereldsch, eigenbaat en zinnenlust, gezondheid, rijkdom en eere bij de menschen, en het heerschen over anderen, dat is zijne bedoeling niet. Geene tegenwoordige, maar eene toekomstige gelukzaligheid en echten vrede der ziel, in de hope eens eeuwigens levens in de aanschouwing van God, dat prediken de profeten, doch niet uit eigen aandrift, naar willekeur en uit menschelijke oogmerken, maar door de ingeving Gods, als willige werktuigen eener bestendige verlichting, als voorbeelden in handel en wandel, als gehoorzame knechten en middelaren tusschen God en alle menschen, tusschen den tijd en de eeuwigheid, den hemel en de aarde. Door gebed en woord en daad blijven zij in onophoudelijke betrekking tot God en hunne medemenschen. Zij zonderen zich niet af. Zij verdiepen zich niet en verzinken niet in eigene visioenen, gewaarwordingen en personele betrekkingen. De profetiën hebben geene betrekking

op persoonlijkheden , maar op de lotgevallen van de geschiedenis der volken en der wereld. Daarom kunnen zij dan ook bovenmenselijke en bovennatuurlijke werkingen voortbrengen , door de geweldige Godsmagt van hunnen wil en hun geloof , waardoor zij heerschen over hun eigen ligchaam , over anderen , ja zelfs over de geheele uitwendige natuur in derzelve beperkingen in ruimte en tijd. Plotselinge bekeerungen en verandering der gezindheden , spoedige genezing van zware en langdurige ziekten , waarschuwing voor dreigende gevaren en betoonde hulp aan noodlijdenden op grooten afstand , toezending van troost en sterkte onder kruis en lijden : deze zijn de bewijzen van dit hooger goddelijk vermogen om te werken.

Ten derde. Het helderzien is een verschijnsel van de gelegenheid , zonder bepaald doel geboren en van den kant des zieners zelven zonder een bepaald einddoel. Of liever het doel is tijdelijk welzijn , de herstelling der gezondheid , of eenige ontdekking van geheimen en openbaringen , ten einde aan nieuwsgierigheid en weetlust voedsel te geven. Slechts in de hoogste en zeldzame toestanden vermag de verrukking een hooger en edeler doel te beoogen.

Bij de profeten is het einddoel : de openbaring van Gods woord aan de menschen , de uitbreiding van het Godsrijk op aarde ; de veredeling en het geluk van het menschedom. Gedreven door den geest van God , op welks bijstand zij zich beroepen , is hun streven geen ander , dan het licht der waarheid te verbreiden ; den moed in den strijd tegen het kwade te verhoogen ; de liefde ter bevordering van wederkeerbare vergevongsgezindheid en hulpe te wekken ; den vrede en eene algemeene gelukzaligheid daar te stel-

len. Eigen voordeel, persoonlijk en tijdelijk welzijn van de mannen en werktuigen Gods komen geheel niet in aanmerking. De grond van hun werken is het geloof aan de kracht van God en de som van alle geboden vervullen zij door de liefde; God geeft wijsheid dengenen, die hem lief hebben Jes. Syr. 1: 9; en de vrucht des geestes is de liefde, Gal. 5: 22; ja alle dingen werken hun, die God lief hebben ten goede mede, Rom. 8: 28.

VIERDE AFDEELING.

HET MAGNETISMUS ALS GENEESMIDDEL AANGEWEND.

INLEIDING.

Vere scire et per causas scire.

BACO.

§ 268.

De drie tot dus ver nog onbeantwoorde hoofdvragen.

Te weten, of het magnetismus een geneesmiddel en in hoeverre hetzelfde als zoodanig in ziekten is aan te wenden, is ontwijfelbaar de gewichtigste zijde van hetzelfde. De vorenstaande verhandelingen hebben niet zoo zeer een zuiver wetenschappelijk doel op zich zelve, als dat zij tot rigtsnoer moeten dienen, om het magnetismus planmatig te gebruiken en praktisch aan te wenden. Wij hebben reeds overwogen, welk eene menigte van bekende en onbekende verschijnselen het magnetismus doet ontstaan. Wij hebben opgemerkt, wat waar, wat valsch is aan hetzelfde. Wij hebben leeren kennen, hoe nuttig en hoe schadelijk hetzelfde kan werken, als hetzelfde gekend of niet gekend wordt; en wij hebben de gronden zelve nagespoord van de voorwaarden, onder welke hetzelfde zoo of anders werkt, alsmede deszelfs betrekkelijke waarde, ook in het aanbrengen van hulp of nadeel en verderf.

En zoo zijn wij dan nu in staat, de hoofdvragen, volgens besluiten uit gewonnen resultaten, waarachtig en grondig te beantwoorden. Hun getal is niet groot. Er zijn maar drie. 1). Is het magnetismus een geneesmiddel? 2). Onder welke voorwaarden is het dat? 3). Hoe is hetzelfde dan aan te wenden? Geene dezer vragen is goed begrepen en behoorlijk gewaardeerd. En gelijk men nog niet eens regt weet, of het magnetismus als geneesmiddel van staatswege zij te gedoogen, zoo weet ook de arts niet, hoe men hetzelfde zal aanwenden. Gelijk uit gebrek aan alle ervaring de meest absurde beweringen in de theorie zijn aan den dag gekomen, zoo is er ook geen regel of wet, die de praktijk bestuurt. Van eene duidelijk bewuste, op de ervaring gegronde practische aanwending toch treft men sinds MESMER hoogst zelden een voorbeeld aan; niets dan weifelende proeven en experimenten zonder kennis der indicaties, zonder oog op het doel, waartoe het henen leidt. De meest gevierde namen van HEINEKE, WIENHOLT, en de meeste der nieuweren zijn hiervan niet uitgezonderd. Men meent, dat het magnetiseren bestaat in een regelmatig strijken, hetgeen dagelijks op zekere uren eenen bepaalden tijd moet worden voortgezet. Of nu echter de strijker eene diepere kennis van het magnetismus bezit; of hij weet, welke modificaties in verschillende ziekten en bijkomende verschijnselen zijn in acht te nemen, ja, of het subject in het algemeen, onder telkenmalige voorwaarden, tot het magnetiseren is geeïgend, naar dit alles wordt niet gevraagd, als maar den een' of ander' de lust, de nieuwsgierigheid, de verlegenheid, of het voordeel er toe aanspoort.

Nog verkeerder en verderfelijker dan de onkunde van de rigtige aanwending van het magnetismus, is de gewoonte, hetzelfde slechts in de gevaarlijkste en hardnekkigste ziekten aan te raden, als de gewone kunst niets meer vermag. »Men heeft alles gedaan, nu nog het magnetismus beproefd!» Daar men van het magnetismus niet houdt, wordt er weinig gevraagd, wie magnetiseren zal; en aangezien de groote practicus het zijner onwaardig acht, wordt een scholier, of bediende, of iemand anders geroepen, om zijne kunsten te vertoonen, hoewel hij het nooit gezien, of er zelfs niet van gehoord heeft, hoe men de zaak moet aanvatten, waartoe ook niemand hem helpen kan. Genoeg, het is eene proef; baat het niet, het schaadt ook niet! Maar de kunstenaar in de halve laarzen van HERCULES brengt de wagen niet van de plaats. En wat volgt? De Muzen weenen! MINERVA is onwillig! De laarzen van HERCULES passen het kind niet! — Geenszins, het magnetismus hielp niet. Derhalve, — weg met het magnetismus!

§ 269.

Is het magnetismus een geneesmiddel?

Wij gaan thans tot beantwoording van de bovengenoemde hoofdvragen over. En wel eerst tot de vraag: is het magnetismus een geneesmiddel?

Na het gezegde over de werkingen van het magnetismus en deszelfs waarde in het bijzonder (§ 115), behoeven wij hierna slechts kort te zijn.

Het magnetismus is: 1). daardoor bekend geworden, in het practisch leven overgegaan, dat door

middel van hetzelfde ziekten zijn genezen. 2). Behoudt en bevestigt het magnetismus, trots alle hindernissen, daardoor deszelfs bestaan, dat hetzelfde, zoo als herhaalde en beproefde ervaringen bewijzen, voortdurend ziekten geneest. 3). Door middel van het magnetismus worden, even als door andere artsenijen, allerlei kritische bewegingen te weeg gebragt, door welke bij gunstige omstandigheden de gezondheid volledig wordt hersteld. 4). Bij veelvuldige enkel fysieke verschijnselen, vooral naar aanleiding van de algemeene ervaring van magnetische artsen, zijn door hetzelfde ziekten der zenuwen, van het vaat- en voedingsstelsel, en wel de hardnekkigste, genezen (§ 12—14. 5). Ook bij de psychische verschijnselen van het slaapwaken en helderzien is verre het menigvuldigst alleen de eigene ziekte-toestand en de daarvoor dienstige behandeling het voorwerp van den inwendigen zin, en daardoor hebben zieken, zoowel bij zich zelf, als bij anderen, herstelling te weeg gebragt, en wel dan, als de gewone middelen niet baten. 6). Eindelijk heeft het magnetismus zoowel voor de kunst, als voor de wetenschap, nieuwe ontdekkingen geleverd. Derhalve is het magnetismus werkelijk een geneesmiddel, en wel een groot, algemeen werkzaam, en bij juiste aanwending van hetzelfde, ook in de zwaarste ziekten, een alle anderen overtreffend middel.

Is echter het magnetismus eene zoo veel vermogende kracht, dat hetzelfde ook zonder andere middelen allerlei kritische verschijnselen te weeg brengt, ook dáár, waar die middelen ontoereikend zijn, geeft het aanleiding tot die buitengemeene psychische verschijnselen, — het magnetismus wordt dan een middel, hetwelk niet alleen daarom in zijne geheele waar-

de dient gekend te worden , maar ook , dewijl het als eene zoo vermogende kracht schadelijk kan werken , als het door onwetenden , of uit enkel luim , of als proefneming wordt gebezigd. Wat toch die kritische verschijnselen betreft : deze bewandelen niet altijd den regten weg naar de gezondheid ; zij kunnen toch versterking behoeven ; zij kunnen ook ontaarden en op zijwegen geraken ; zij kunnen ook , als te magtig , beteugeling behoeven , en in alle deze gevallen zal slechts eene verstandige leiding dezelve tot het regte doel henen leiden.

En met betrekking tot die buitengewone psychische verschijnselen : de mensch wordt door den magnetischen slaap in eene nieuwe wereld verplaatst , en in dezelve dient hij eerst als een vreemdeling aan de hand van eenen vasten leidsman te worden opgeleid. Dan toch kan de slaap als heilzame krisis zich vormen en onderhouden , en het geestesontwaken in den slaap zelve moet geregeld en veredeld worden , om zich niet in die valsche misgeboorten van nachtwandelen en droomen , of van een spel der phantasie of zelfs in krankzinnigheid op te lossen. Hoe grooter een heilmiddel is , des te verderfelijker kan het tot schade dienen , als het wordt misbruikt.

§ 270.

Hetzelve kan schadelijk worden en is daarom ook voorwaardelijk aan te wenden.

Het magnetismus kan echter zoowel van de zijde des magnetiseurs , als van die des gemagnetiseerden schadelijk worden. Van de zijde des magnetiseurs ,

als deze 1). in het algemeen of geene of beperkte medische kennis heeft, om in alle mogelijke gevallen als een waar geneesmeester en helper in den nood op te treden; 2). als de magnetiseur geene regte kennis van het magnetismus en deszelfs verschijnselen bezit, en daarom dan ook de kritische toevallen niet behoorlijk weet te onderscheiden en te besturen; 3). als de magnetiseur uit onkunde en een blind geloof alle voorschriften van de slaapwakende onvoorwaardelijk opvolgt; 4). als hij uit onkunde, nalatigheid en onachtzaamheid den kranke niet behoorlijk verzorgt en bijstaat, of denzelfden in zijne crises met allerlei ondoelmatige proeven en vragen bestormt en stoort; en 5). als hij de aangevangen en voorbereide kuur, bijzonder onder het slaapwaken, plotseling en zonder voorbereiding afbreekt.

Van de zijde des gemagnetiseerden kan het magnetismus schadelijk worden, als 1). deze door bijkomende omstandigheden in geenen toestand verkeert, om de magnetische kuur ongestoord te kunnen voortzetten, en 2). als hij ook van zijne zijde de helpende hand van den arts niet bereidvaardig en volgbaam bejegt, de voorschriften des laatsten gewetenloos minacht en de crises moedwillig verstoort en verbreekt. Daarom zijn er dan ook verscheidene voorwaarden, onder welke het magnetismus als geneesmiddel is aan te wenden, en deze voorwaarden maken het onderwerp uit ter beantwoording van de tweede vraag. Zij zijn van tweederlei aard. Vooreerst, in hoever het magnetismus van staatswege te veroorloven? ten anderen, wanneer en waar door den geneesheer aan te wenden?

§ 271.

Voorwaarden ter vergunning van het magnetismus van Staatswege.

Aan den Staat, bestemd om voor het alzijdig welzijn der individuën en enkele leden te zorgen, komt ook het oppertoezicht toe, over de waardij der geneeskunst en van al wat er valt in derzelver gebied. De bevordering van dezelve in alle opzichten ligt evenzeer in het belang van den Staat, als het toezigt, om alle mogelijke nadeelen en gevaren te vermijden. Het ligt op den weg van den Staat, vrije navorschingen, alzijdige onderzoekingen en de beproeving van twijfelachtige zaken, door daartoe ingerichte ervaringen, evenzeer te beschermen, als tegen heimelijke kwakzalverij, tegen gewaagde proeven van ongeroepen charlatans, tegen gewetenloosheid en onkunde te waken. Dit geldt dus ook ten opzichte van het magnetismus. Is het magnetismus nu werkelijk een geneesmiddel, wordt het althans als zoodanig dikwijls geroemd, de Staat moet dan ook vrij onderzoek en vermenigvuldigde ervaringen bevorderen, tot bevordering van het algemeene nut en wegneming van mogelijken twijfel en bestaande gevaren. De Staat moet echter evenzeer zorgen, dat hetzelfde niet naar believen als een spel gedreven wordt, maar alleen aan de handen van gekwalificeerde, met hetzelfde vertrouwde artsen, blijve overgelaten. De voorwaarden ter vergunning van Staatswege zijn dus de volgende:

1). De aanwending van het magnetismus als geneesmiddel, mag alleen aan ervarene, beproefde, van

Staatswege erkende, en in het bijzonder met het magnetismus vertrouwde mannen worden vergund. Deze blijven den Staat verantwoordelijk, even als ten opzichte van hunne overige pligten, zoo ook met betrekking tot hunne handelwijze bij het magnetismus. Is de praktijk eenen geneesheer veroorloofd, hij mag dan ook in zijne wijze van het magnetismus te behandelen even zoo min worden gestoord, als bij het voorschrijven van geneesmiddelen in het algemeen.

2). Is er alzijdige zorg en naauwkeurige kennis van al, wat tot het magnetismus behoort, noodig, dewijl hetzelfde met betrekking tot de verschijnselen, zoo wel als tot de wijze van aanwending, een eigen tak der geneeskunde uitmaakt, welke tot dusver in die kunst geheel niet gedoceerd wordt, dan mag ook het magnetiseren niet eens aan alle artsen worden toegestaan, tenzij zij tevens eene toereikende kennis van het magnetismus hebben verworven. Hoe toch zal de arts het bestuur op zich nemen van eene magnetische kuur, hoe de kritische bewegingen leiden, hoe de in den slaap ontwakende opvoeden, hoe de veelvuldige zijpaden (§ 269) vermijden, als hij daarover geen onderrigt ontvangen heeft? Het is pligt, daarop bijzonder acht te slaan, omdat, helaas! de artsen, ook als zij met het magnetismus niet bekend zijn, zich menigmaal, of tot vermaak, of uit nieuwsgierigheid, de vrijheid geven, naar believen te magnetiseren, onbekommerd, hoe de proef mag uitvallen. Dewijl ernst en kennis ontbreken, om de proef, eens begonnen, te voleindigen, wordt de kuur even luimig of uit schrik voor de onbekende verschijnselen, weafgebroken. De zieke moet de gevolgen van den spottenden geneesheer betalen, die zeker op deze

wijze het magnetismus de meeste vijanden veroorzaakt.

3). Is de aanwending van het magnetismus den arts alleen onder genoemde voorwaarden toe te staan, het is dan ook de roeping van den Staat te zorgen, dat onder de geneesheeren eene regte kennis van het magnetismus worde verbreid. Hetzelve moet geleeraard en aangeleerd worden, en wel als een bijzonder onderwerp der geneeskunst op openlijke inrigtingen van hooger onderwijs. De geneesheer, die tot het praktisch leven overgaat, moet ook in het magnetismus geëxamineerd zijn. Anders moet hem de uitoefening van hetzelve onbepaald worden verboden.

Het resultaat is dus het volgende: Het magnetismus behoeft toezigt van wege den Staat; — opdat het nut en heil aanbrengt, moet de ware kennis van hetzelve bevorderd, het misbruik geweerd worden; daarom moet het magnetismus openlijk gedoceerd en ter praktijk slechts aan de in hetzelve geëxamineerde artsen worden overgegeven.

§ 272.

De voorwaarden van de zijde des geneesheers zijn drievoudig.

Het magnetismus is een geneesmiddel, hetwelk ook de praktische arts niet onvoorwaardelijk zal aanwenden. Want al brengt het magnetismus, als eene algemeen werkende kracht der natuur, alomme zekere werkingen voort, het maakt de overige geneesmiddelen niet overtollig en deszelfs werkingen zijn niet altijd heilzaam. Een voorzigtig arts handelt naar indicaties

en kiest uit den gemeenschappelijken schat van geneesmiddelen de zoodanige, die door de ervaring beproefd zijn en aan de indicaties beantwoorden. Het ware absurd te wanen, dat één middel aan alle indicaties beantwoorden zoude, en dit geldt van het magnetismus even zeer als van andere middelen. Hetzelve is even zoo min bij alle zieken, als bij alle ziekten te gebruiken, en vindt de arts het goed er gebruik van te maken, hij zal de overige middelen nooit geheel kunnen ontberen, hoewel het in het algemeen een regel is, te gelijk met het magnetismus geene andere middelen te gebruiken.

De ware magnetische arts zal daarom, behalve van het magnetismus, ook van den thans bekenden schat van artsenijen gebruik maken, en ook daarop bedacht zijn, dien schat door nieuwe, in de natuur voorhanden middelen te verrijken, waartoe hij veelvuldige gelegenheid vinden zal. Hij zal, schoon hij ook het magnetismus aanwendt, zich dikwijls van andere geneesmiddelen bedienen: 1). vooral om de oorzaken der ziekten weg te ruimen, en 2). om de kritisch opgewekte natuurprocessen te ondersteunen, te veranderen, te beteugelen. Hij zal echter nevens het magnetismus nooit een middel gebruiken, als hij daartoe geene bepaalde indicatie voor oogen heeft, en zal hetzelve dus ook even zoo schielijk laten staan, als die indicatie vervuld is.

De voorwaarden hebben dus betrekking 1). op den zieke; 2). op de ziekte, en 3). op den geneesheer zelve.

§ 273.

De voorwaarden, die op den zieke betrekking hebben.

Met betrekking tot den zieke is het volgende in acht te nemen: 1). De zieke moet het willen dulden en geen afkeer hebben van het gemagnetiseerd worden, al was hij ook geheel daarvoor geschikt. Er zijn wel gevallen, bij welke den zieke niet gevraagd kan worden en het magnetismus alleen spoedige hulp aanbrengt, b. v. in onmagten, krampen, delirium enz., en hier zal ieder helpen, zoo als hij het maar kan, op de beste wijze. Maar bij eene langer durende kuur mag de arts het magnetismus nooit ondernemen, als hij de toestemming niet heeft van den kranke of zijne naaste betrekkingen. 2). Ook dan zal hij geene magnetische kuur beginnen, wanneer de zieke het wel verlangt, maar zijne aanverwanten met dien wensch niet instemmen. In het verborgen toch is de kuur niet door te zetten, en hij zal alle mogelijke hinderpalen en schadelijke stoornissen ontmoeten. 3). Geene magnetische kuur zal ondernomen worden, als de uitwendige omstandigheden van dien aard zijn, dat dezelve kan belemmerd, afgebroken of verhinderd worden. Dit is het geval, als de zieke niet in staat is, zich voor geruimen tijd daaraan te onderwerpen, of bij voorkomende crises de behoorlijke rust of ondersteuning derft.

§ 274.

De voorwaarden, die op de ziekten betrekking hebben.

Met betrekking tot de ziekten zijn niet alle evenzeer voor het magnetismus geschikt. In het algemeen zijn de ontstekingsachtige zieken daartoe minder geëigend dan de chronische. Waar kennelijk stoffelijke oorzaken voorhanden zijn, die de voorwaarden der ziekte zijn, of dezelve onderhouden, daar zal men niet magnetiseren, maar die oorzaken, op de geïndiceerde manier, b. v. door braak- of laxermiddelen, door operaties enz. wegnemen. Verder zijn er ziekten, voor welke de ervaring bepaalde middelen heeft aan de hand gegeven. Waar men dus anders helpen kan, daar zal de arts niet terstond met het magnetismus beginnen. Er zijn ook andere ziekten, b. v. bloedvloeijingen, bij welke eene positieve magnetische werking schadelijk kan worden. Dáár is eene gemengde en meer negatief magnetische behandeling noodig. Voorts zijn zenuwziekten niet alleen voor het magnetismus geschikt, zoodat men hetzelfde slechts hierbij zoude aanwenden. Dit zijn ziekten, welke gewoonlijk alle middelen weerstand bieden, welke men daarom ook alleen voor het magnetismus overhield, en voor welke hetzelfde dan ook somtijds alleen nog heilzaam was. Maar deze wederstaan ook het magnetismus op de hardnekkigste wijze en men zal in andere, voornamelijk in de vegetatieve ziekten, sneller en zekerder genezen. Bovendien weldadig werkt het magnetismus bij kinderziekten, en hier zal hetzelfde wel op eene meest algemeene aanwending aanspraak maken.

§ 275.

De voorwaarden, die op den geneesheer betrekking hebben.

Als voorwaarden, voor den arts noodzakelijk, om eene magnetische kuur te ondernemen, mogen in aanmerking komen: zijne gezondheid, de tijd en de gelegenheid. Niemand, die ziekelijk is van aard, moet magnetiseren, dewijl hij, ook nog de nadeelige gevolgen voor hem zelve daargelaten, niet zoo weldadig, als noodig is, werken kan, en menigmaal zal gedwongen zijn de kuur onvoltooid te laten varen. Er zijn gevallen, in welke dikwerf langer tijd gevorderd wordt, om onder magnetische crises den zieke bij te staan. Is iemand daartoe niet in de gelegenheid, hij beginne de kuur liever niet, of neme nooit te veel zieken aan, die hij geïsoleerd heeft te behandelen. De gelegenheid moet tevens zoodanig zijn, dat plaats en tijd hem geen hinderpaal zijn, om de zieken behoorlijk te verzorgen. Intusschen is het dikwijls raadzaam, niet zelf te magnetiseren, maar de behandeling aan iemand anders op te dragen, zoo-wel wegens genoemde omstandigheden, als ook uit hoofde van zekere rapports-betrekkingen, waarbij echter de geneesheer een waakzaam opzicht heeft te houden. Het eenigste doel toch moet wezen, den zieke te genezen, en wel op de kortste, eenvoudigste en natuurlijkste wijze. Hij moet derhalve zonder nevenbedoelingen, als daar zijn om proeven te doen, nieuwsgierigheid te bevredigen, schouwspelen te vertoonen, te willen overtuigen enz., den zieke onder zijn waakzaam oog houden. Dan slechts ver-

trouwe hij de kuur aan een ander, als dit onder zijn toezigt door eenen gerechtigden, en althans ten deele der zake kundigen man geschieden kan. Buiten dat wachte men zich wel, zijnen naam aan onkundige leeken te leenen, om, uithoofde van menigerlei mogelijk nadeel, niet verantwoordelijk te worden.

Wat men overigens van physische en psychische eigenschappen, als noodzakelijke vereischten voor den magnetiseur, heeft gezegd, moge reeds in deze korte aanduidingen zijn begrepen. Bijzondere kracht van geest of ligchaam wordt er voor den magnetiseur niet vereischt, indien hij slechts genoegzaam karakter bezit, om naar eenmaal voor goed erkende manieren te handelen. Van hartstogt of boosheid mag bij den geneesheer, aan wien het magnetiseren alleen vergund is, geene sprake zijn. Bijzondere lichaamskracht is geheel niet noodig, zeer zwakke vrouwen en zelfs kinderen werken menigmaal weldadiger en beter, dan sterke mannen; ja er zijn gevallen geweest, waarin eene magtige positieve werking schadelijk is. De leeftijd is ook zeer relatief. **MESMER** heeft als tachtigjarige grijsaard zeer weldadig gemagnetiseerd, en buikpijnen b. v. worden door de hand van jonge knapen en meisjes dikwijls, soms oogenblikkelijk verzacht.

Zijn de verschijnselen als gevolgen van het magnetiseren bij verschillende individuen zeer verschillend, ook de kracht der magnetische werking van verschillende menschen op anderen is zeer verschillend. Er zijn menschen van buitengewone magnetische kracht, welke zij op een' iegelijk uitoefenen, terwijl anderen geene zichtbare werkingen voortbren-

gen. Intusschen heeft men daaruit geene gevolgtrekking af te leiden, dat de eerste altijd zeer weldadig en de laatste geheel niet werken. Al naar gelang van de inwendige levensstemming, werkt elke levende op den anderen, en de magnetische krachtswerking wijzigt zich naar het positief of negatief karakter. Ook wordt dezelve overeenkomstig de ervaring door oefening volmaakter, om veelzijdiger en algemeener magnetisch te werken.

§ 276.

Het hoe der magnetische behandeling vordert meer, dan de enkele kennis van het magnetiseren.

De derde vraag: hoe is het magnetismus aan te wenden? laat zich zoo kort niet beantwoorden. Hier toch komt het niet alleen op de kennis van de regelen van het magnetiseren aan, maar ook op de kennis van eene menigte verhoudingen en omstandigheden, die hetzelfde vooraf gaan en bij hetzelfde moeten worden in acht genomen. Het magnetismus is geene zoo ligte zaak, als men zich doorgaans voorstelt, als hetzelfde als geneesmiddel baten zal; en hij is nog geenszins een magnetisch arts, die met het enkel magnetiseren hoopt te regt te komen. Voor alles moet elk een duidelijk begrip hebben van hetgeen magnetismus is, van hetgeen met het magnetiseren gebeurt, en van hetgeen hetzelfde ondersteunen of belemmeren kan. Daarin ligt de zware, geheimvolle kunst, het hoe, niet alleen in de wijze en vaardigheid van de werking van buiten.

Wat magnetismus is en wat het magnetiseren

te weeg brengt, heeft reeds MESMER op de meest juiste wijze opgegeven. Hij zegt, »gelijk het mogelijk is, de beweging, welke wij in den magneet aanschouwen, ook in het ijzer, door mededeeling of op andere wijze van behandeling te veroorzaken, even zoo is het mogelijk in het menschelijk ligchaam eenen toon der beweging van eene soort der fijnste stof (eene polariteit) op te wekken, en daarin in te planten, waardoor verschijnselen, aan die van den magneet gelijk, worden voortgebracht. Het in een ligchaam werkzaam grondwezen is een onzichtbaar vuur, hetwelk voor geen der gewone zinnen voelbaar is. Dit vuur kan in een individu te voorschijn gebracht worden en ontvlammen, als men de inwerkende middelen van het natuur-magnetismus tot op zulk eenen graad vereenigt en concentreert, dat dit vuur daardoor wordt te voorschijn gebracht. Dit grondwezen is in geen deele eene zelfstandigheid (stof), maar eene beweging, gelijk de toon in de lucht, gelijk het licht in den æther, in eene zekere reeks van den gemeenschappelijken vloed gewijzigd. Maar ook deze vloed is niet die van het gewone vuur of het licht, van de electriciteit of den magneet, maar van eene soort, die al het andere in fijnheid en beweeglijkheid overtreft. Misschien is dezelve met dien vloed verwant, welke de zenuwzelfstandigheid doordringt.»

Dit magnetisch vuur, dezen toon der beweging te voorschijn te roepen, te onderhouden en behoorlijk te besturen en alles te verwijderen, wat verstorend daar tusschen treedt, dat is de zaak, als er van het hoe der magnetische behandeling sprake is. Ik zal nu de hoofdgrondstellingen en regelen opgeven, welke bij magnetische behandeling ten dezen einde noodig

zijn, en daartoe zal ik 1). van de magnetische behandeling in het algemeen en 2). van de behandeling van het slaapwaken en helderzien in het bijzonder handelen.

EERSTE DEEL.

OVER DE MAGNETISCHE BEHANDELING IN HET ALGEMEEN.

§ 277.

*Voorloopige regelen, welke bij het magnetiseren
wèl zijn in acht te nemen.*

Eer wij van de behandeling zelve gewagen, heeft men de volgende regelen wèl in acht te nemen:

1). Men magnetisere nooit alleen om eene proeve te nemen, of de nieuwsgierigheid van den een' of anderen te voldoen. Zulke proeven leiden tot niets en kunnen verlegenheden veroorzaken. Hebben de zieken toch geen tijd of vast besluit, om zich aan eene volkomene kuur te onderwerpen, of vindt de arts zulk eene kuur niet raadzaam, dan zal eene loutere proef niets anders te weeg brengen, dan welligt de opwinding van den zieke en de verergering van zijnen toestand. Nieuwsgierigen leeren echter niets anders, dan dat zij, als een verborgen krankheidskiem daardoor snel tot ontwikkeling komt, over deze proeve zich zullen beklagen. Eene zekere overtui-

ging, aangename gewaarwordingen of de gave der divinatie zal men door geen enkele proeve verkrijgen.

2). Heeft men, met inachtneming der bovengenoemde voorwaarden, eene geneeskundige proeve aangevangen, men wachte zich bij onverhoopt goed gevolg te triumferen, en aldra eene zekere genezing te voorspellen, evenmin als men in tegenovergesteld geval, als zich langen tijd geene verbetering opdoet, de hoop moet opgeven en de kuur laten varen. Zeer dikwijls flikkert het verdoofde levensvuur der magnetische werking spoedig op, maar de olie van de organische lamp ontbreekt, of de pit daarin is tot leiding van de brandstof onbruikbaar geworden. Het magnetismus kan het onmogelijke niet mogelijk maken, en in stede dat men hetzelfde als middel tot verzachting en tot kalmte erkent, wat hetzelfde in zulke gevallen altijd is, zal men hetzelfde zelfs wel de schuld geven van de ziekte te hebben verergerd. Al wie hiervan eenige ervaring heeft, zal weten, dat zieken, die hunnen dood voor oogen hebben, door niets in de wereld zoo worden gekalmeerd, als door het magnetismus. Ja men kan hen daardoor het sterven verligten, hetgeen wel de grootste weldaad is, welke men iemand kan bewijzen, zoodra de laatste straal van hope verdween. Zeer ingewortelde, verouderde ziekten openbaren, naar mijne ervaringen, niterst zeldzaam in den beginne eene werkelijke beterschap. Behalve eenige meerdere rust, verzachting en verkorting van de paroxysmen, vertoont zich in zulke gevallen gewoonlijk in langen tijd nog geene ware beterschap. Ik heb bij zeer hardnekkige en gecompliceerde ziekten van den onderbuik eenige malen in vele maanden geene wezenlijke vorderingen

gemaakt. Eene dame heb ik een gansch jaar behandeld zonder werkelijke beterschap. De toestand werd alleen dragelijker en het kwaad niet erger. Op eens echter kwam er beterschap, 'en in het tweede jaar maakte zij spoedige voortgangen tot genezing.

3). Ter genezing van eenen patient door het magnetismus, heeft men geene andere voorbereiding noodig, dan de naauwkeurige opmerking van de aan zijnen toestand geëvenredigde diët. Dan alleen gebruik ik geneesmiddelen, als er stoffelijke oorzaken in den onderbuik bestaan, b. v. gal of verstoppingen in het darmkanaal. Deze moeten vooraf verwijderd worden. Als ik eenmaal de kuur aanvaard heb, dan worden alle geneesmiddelen ter zijde gezet, om althans voor een' tijd de werkingen van het magnetismus niet te storen en de zich opdoende crisis gade te slaan. Deze toch zijn zeer verschillende, b. v. zweet; hetzij door middel van de urine, of door het darmkanaal, of door uitwerping uit de long, of door uitwerping van speeksel enz. Deze zich van zelf aankondigende crises geven de ringerwijzing, hoe de natuur zich van hare krankheid poogt los te maken, en hoe zij, des vereischt, ondersteund moet worden, als zij geene kracht genoeg bezit, of als er zich hinderpalen opdoen. Alsdan kunnen nu en dan geneesmiddelen zeer dienstig zijn. Zonder bepaalde aanwijzing echter, of als de patient zich zelven gedurende het slaapwaken geene middelen voorschrijft, moeten dezelve nooit worden aangewend. Als echter de zieke jaren lang aan zekere dingen gewoon is geworden, dan is het ook geenszins raadzaam, in eens derzelve gebruik na te laten, daar zij hem menigmaal zoo noodig zijn geworden, als spijs en

drank. Intusschen moet men hem langzamerhand van het gebruik van alle zulke middelen afwennen.

4). Versterkingen door middel van magnetische, electriche en galvanische geleiders of andere hulpmiddelen om te isoleren, moeten insgelijks, althans in den beginne, worden ter zijde gezet. Alle deze dingen hebben eene veel te krachtige en aan het magnetismus vreemde werking. Kan men toch den graad en de wijze van derzelver inwerking niet bepalen, nog minder kan men dat, betreffende de opwekking van den patient. Het magnetiseren zelf wordt door zulke hulpmiddelen geheel gestoord en er zijn slechts weinigen, die deze dynamische soorten van werking verdragen. Eerst de gevolgen van de kuur toonen het *of* en *hoe* van de nuttigheid dier hulpmiddelen aan. Dit geldt in het bijzonder van de zijde, welke dikwerf als middel om te isoleren beschouwd is, schoon zij het niet is, althans voor den kranke niet. Het schijnt veeleer, dat stoffen, in zijde gewikkeld, de magnetische kracht minder verloren, zoo als b. v. het water in glazen flesschen. Daarom is het raadzaam zijden stoffen en metalen verwijderd te houden en in allen gevalle alleen tot bepaalde einden aan te wenden.

5). Evenmin behoeft men op de wijze van kleeding bijzonder acht te slaan, of zich zelfs te ontkleeden. Een elk blijve gekleed als altijd, alleenlijk zij hij vrij en ongedwongen, en als de zieke te bed moet liggen, hij blijve daarin als gewoonlijk. Intusschen is het raadzaam veëren bedden en zijden dekens gedurende het magnetiseren eenigzins te verwijderen. Daar toch onmiddelijke aanrakingen onnoodig zijn, en er geen isolaties voor de magne-

tische werking bestaan en het strijken op het ligchaam in den regel zelfs onraadzaam is, zoo vallen dergelijke toebereidselen van zelve weg.

6). Onmerkbaar, zoo veel mogelijk, vange men de magnetische behandeling aan, ten einde de stemming en rust van den patient door geene opvallende bewegingen te verstoren en zich zelve als geen' tooveraar te kenmerken. De toenadering, het houden van de hand, of het leggen van dezelve op den omtrek der maag, is de geheele kunst, die het weldadigst werkt en geen verder opzien baart. Men houde ook vreemde personen verwijderd en zorg voor rust in het vertrek. Men were alles, wat vrees, schrik en aandoeningen kan te weeg brengen. *Odi profanum vulgus et arceo*. Men verzoeke daarom reeds vooraf van ongeroepen toeschouwers, arbeid van dienstboden in het ziekenvertrek en de tegenwoordigheid van vele huisgenooten verschoond te blijven. Bij het vrouwelijk geslacht is het echter vooral raadzaam, niet geheel zonder bevriende getuigen te magnetiseren, deels om zekeren argwaan te vermijden, deels om de zieke van hetgeen haar gewoonlijk omringt en op haar werkt, niet te zeer te ontwennen, waaruit ligtelijk eene schadelijke prikkelbaarheid zoude kunnen geboren worden. Teedere, zeer prikkelbare personen worden ook daarom gedurende het magnetiseren verwijderd gehouden.

7). Ten opzichte van duur en tijd van het magnetiseren heeft men geene vaste bepalingen. In den beginne is het aan te raden niet te lang aan te houden, en zoodra men eenige werking bespeurt, allengskens op te houden. Tien minuten of een kwartier is doorgaans toereikend. Indien men gedurende

dezen tijd geene werking waarneemt, dan is dit nog geen teeken, dat deze er niet bestaat, want zeer dikwijls volgen dezelve eerst eenigen tijd later, en soms openbaren zich slechts zeer onbeduidende physische verschijnselen, terwijl de kranken toch gezond worden. Het is waan, als men gelooft, dat lang en veel magnetiseren ook veel helpt, ja men heeft door het urenlange magnetiseren menigmaal meer dan voordeel gedaan. De omstandigheden bepalen den duur en de herhaling van hetzelfde, of men daags eens of tweemaal, of na grootere tijdruimte tusschen beiden zal magnetiseren. Het menigmaal is ook hier weder geen middel, om de genezing te verhaasten. De natuur begeert tijd, om hare crises te verwerken, en bemint rust daarbij. Daarom ziet men soms bij die landleiden, die wekelijks slechts een- of tweemaal gemagnetiseerd worden, zeer in het oog loopende beterschap. Als zich crises voordoen, vooral van krampachtigen aard, is het mogelijk, dat men den patient gedurende verscheidene uren niet durft verlaten, of hem vaker moet bezoeken. Zonder dat is het ongeraden, den patient aan een langdurig magnetiseren te onderwerpen, of het uur vol te maken, dewijl dan eene gewoonte ligtelijk wet worden kan, die den zieke en den geneesheer beide evenzeer kan plagen. Om zich daarvoor te wachten, moest de geneesheer zich van den beginne af eene zekere vrijheid veroorloven in zijne bewegingen, opdat hij volkomen heer en meester blijve. — Goedheid met ernst, toegeeflijkheid met karakter, orde met vrijheid, kennis en voorzigtigheid met rust en opmerkzaamheid gepaard, moet hij bezitten, als hij iets gelden en weldadig werken zal. Anders wordt

de patient zwevend en wankelmoedig, en staat nu eens vreesachtig en toegevend, dan weder gebiedend en opgewonden tegen over hem. De tijden des daags kunnen voor verschillende toestanden van verschillende uitwerking wezen. In zware ziekten, als men eene langere en meer gelijkmatige geneeskundige behandeling te volgen heeft, zal men eenen meer bepaalden tijd van zijne overige ambtsverrigtingen hebben af te zonderen, in lichtere ongesteldheden heb ik de morgen- en voormiddaguren het heilzaamst bevonden, en bij magnetisch slapenden de uren van den avond.

8). De natuur geneest alle ziekten door meer of min duidelijke crises zelve, geene artsenijen, noch ook de geneesheer, brengen de gezondheid tot stand. De geneeskundige behandeling bestaat enkel in het ondersteunen der natuur, dat zij de doelmatige crises daarstellen, waartoe zij niet altijd alleen in staat is. Deze ondersteuning geschiedt door verwijdering van de oorzaken der ziekte, die deels inwendige, deels uitwendige stoffen zijn, alsmede door het beteugelen van al te stormachtige bewegingen en door opwekking en ondersteuning van al te zwakke krachten. Het terughouden, opwekken en ondersteunen van de genezende kracht, — het *ενορμωῦν*, — om de crises te bespoedigen, geschiedt door niets zoo overeenkomstig de natuur, zoo aangenaam, zeker en snel, als door het magnetismus, des noods met behulp van zekere artsenijen en voedingsstoffen. Maar juist door de verscheidenheid van deze soorten van ondersteuning wordt het magnetismus eene kunst, die, door ervaring en naar omstandigheden gewijzigd, meer verworven dan naar

regelen geleerd en medegedeeld kan worden. Het laat zich daarom slechts voorloopig bepalen, waar en wanneer eene positieve of negatieve werking te pas komt, waar met de hand of met geleiders, waar met de vlakke hand, met de vingers, waar met den rug of den rand der hand moet worden gemagnetiseerd; — alsmede of men geheel geene hand behoeft, of en hoe lang men het magnetismus geheel achterwege laat, om de natuur intusschen met stoffen te ondersteunen. Dit is b. v. het geval met krampen, welke door den eenen als een symptoom van ziekte, door den anderen als gewrocht van bijkomende ziekte, door den derden als heilzame krisis worden beschouwd. Er zijn krampen, welke tot deze verschillende kategoriën behooren en elke soort van dezelve vereischt eene verschillende behandeling. Nogtans is de menigvuldigste soort derzelve bij het magnetiseren stellig gevolg van kritische pogingen der natuur en geen nieuwe vorm van ziekte. Wat is nu hierbij te doen, om de natuur te ondersteunen? Het beste is alsdan niets te doen, het allerminste moet men voortvaren met magnetiseren; men verwijdere elke verdere opwekking en handele geheel negatief, door zich in de nabijheid op te houden; men beproeve, of het houden van de hand, of het leggen van dezelve op het hoofd ook de hevigheid kan verminderen, of, naar gelang van personen en omstandigheden, het woord en de spraak, gemagnetiseerd water, dan of misschien eenige toonen muziek enz. verzachting kunnen aanbrengen; dit zal zich in de meeste gevallen al dadelijk openbaren. Indien nu de hevigheid derzelve hierdoor niet of slechts langzaam afneemt, dan onthoude men zich van alle verdere

proeven met arsenijen of met magnetiseren, en wachte alles met koelbloedige ruste af. De hevigste convulsies beteekenen niets, de storm legt zich zeker van zelve en de zieke zal eenigen tijd, nadat zij zijn voorbijgegaan, zich regt frisch en wel bevinden.

De beroemdste oudere practici hebben zich hierin menigmaal vergist, en door hunne bedrijvigheid wellicht de krampen in wezenlijke ziekte veranderd, welke hen daarna zoo veel te doen gegeven heeft. HENSLER beschouwt nog heden de krampen en de meer hevige crises als verergeringen en gewrochten van onmagnetische of andersoortige magnetische (b. v. vuurmagnetische) werkingen.

9). De magnetische behandeling vindt hare bepaling niet alleen naar gelang van de geschiedenis der ziekte en den vermoedelijken zetel en het wezen der ziekte, maar vooral naar gelang van de soort der zich ontwikkelende crises. Hieruit moet men afleiden of men meer positief of meer negatief, of men actief dan expectatief, heeft te werk te gaan; of men chemische middelen of magnetische geleiders moet te baat nemen; hoe men de diët heeft in te rigten, en of meer physiek of meer geestelijk op den zieke gewerkt moet worden. Die zulke onderscheidingen niet weet te doen en aan deze vereischten niet kan voldoen, is tegen de magnetische behandeling niet opgewassen, en houde zich verre van SAIS en EPIDAU-RUS.

10). Evenmin bestaan er bepaalde regelen voor het manipuleren in het bijzonder, voor de plaatsing van den arts tegen over den patient, voor de magnetische geleiders en het gebruik van het baquet.

Zoo als in het leven overal alles relatief is en

bestendig vloed en ebbe zich afwisselen, zoo zijn ook de polariteiten van de elkander opwekkende krachten geen bestendig iets in plus en minus, in positief en negatief. In den regel zij de geneesheer de positief werkende, de zieke het negatieve voorwerp der behandeling. Er zijn echter gevallen, in welke de arts in negatieve betrekking tot den patient moet treden, of althans in eene indifferente. Evenmin kan men ten opzichte van de plaatsing bij het magnetiseren iets bepaalds voorschrijven, dewijl dit wel in het bijzonder van het bevind van zaken en de eigendommelijke omstandigheden afhankelijk is. De werking hangt ook geheel niet van de wederzijdsche plaatsing en den stand af, hoewel dezelve daardoor kan worden gewijzigd. Men moet de stelling in het gegeven geval eerst zoeken en dan dikwijls weder wijzigen. De hoofdregel is echter: houding en plaatsing van den geneesheer moeten zoo vrij en ongedwongen zijn, dat door dezelve geene inspanning noch moeite in de bewegingen, geene stoornis in het werken en geen ostentatie wordt veroorzaakt. Dewijl de arts de positief werkende is, spreekt het van zelf, dat hij ook in de beweging en de zieke in rust zich moeten bevinden, naar gelang der omstandigheden. Zoo zoude het b. v. eene slechte uitwerking hebben, indien de zieke zich niet stil hield en van ligging en zelfs van plaats veranderde. Men plaatse zich vóór of in den beginne ook naast den patient, houde zijne handen vast, of ga dan te werk op de manier, die straks zal worden opgegeven. De patient zitte of blijve in zijne gewone ongegeneerde positie en rigte zich naar de behoefte van zijne zich veranderende toestanden en omstandigheden.

§ 278.

Men kan de levenskracht op drieërlei wijze tot genezende kracht verhoogen: Psychisch, physisch of magnetisch. De laatste soort van opwekking is het doel van onze verdere verhandeling.

Het genezen van ziekten laat zich volgens MESMER tot een tweetal hoofdgeboden terugbrengen: 1) moeten de hinderpalen verminderd of weggenomen; 2) moet de werking der natuur door voortgezette, behoorlijk geschakeerde, zachte en harmonische aanwending van magnetische stroomen vermeerderd worden.

Wat nu het wegnemen van hinderpalen betreft, dit geschiedt volgens de regelen der algemeene therapie. Het tweede gebod bestaat in de mededeeling of liever opwekking van den magnetischen agens en deszelfs voortplanting en onderhouding, en in deszelfs versterking of in deszelfs altijd noodzakelijke wijziging.

» De tonische beweging, » zegt MESMER, » die in alle bezielde en onbezielde lichamen aanwezig is, laat zich, om zoo te spreken, ontvlammen. Eenmaal daarin opgewekt, blijft zij voortduren, de mededeeling wordt doorgaans niet ten koste van het oorspronkelijk (opwekkend) brandpunt bewerkt. » De levenskracht is ook de geneeskracht van elk individu. Eene verzwakte of gewijzigde levenskracht wordt als zelfstandige geneeskracht ontvlamd en wel op drievoudige wijzen, geestelijk, physisch, door natuurlijke chemische bewerking der stof, of magnetisch (dynamisch). De psychische onmiddellijke werking van den geeste-

lijken wil (*veuillez et croyez*) der taal, der vermaning enz. is de magtigste, werkzaamste, meest uitwerkende, de minst gekende en minst algemeen gebezigde. De natuurlijke door middel van voedingsstoffen en artsenijen is de zwakste, gelijkmatigste, alleengekende en meest algemeen gebezigde. Hierover te spreken is te dezer plaatse onze roeping niet. De magnetische werking is het, welke op dynamische wijze de levenskracht door de polariteitsverhoudingen opwekt en tot geneeskracht ontvlamt. Zoo als nu echter bij de opwekking en ontvlaming der tonische beweging niets stoffelijks wordt medegeedeeld, opdat de levenskracht van het zieke individu tot geneeskracht wordt verhoogd, zoo wordt die beweging der geneeskracht ook geenzins op kosten van den opwekker, (den magnetiseur) door middel van stofverlies bewerkt. Het eene licht, dat het andere ontsteekt, verliest niet, noch aan kracht, noch aan stof: het ontvlamt de tonische beweging van het brandbaar voorwerp, hetwelk begint te lichten en innerlijk chemisch zich te ontwikkelen. De magnetiseur verliest alzoo noch stof, noch kracht. Indien zulks geschiedt, dan is hij of zelf ziek of in eene valsche polariteitsverhouding tot den patient, of hij verliest zijn stof en zijne krachten door ongeschikte vermoeyende behandeling van den patient.

§ 279.

De magnetische behandeling is middelijk of onmiddelijk.

Ter opwekking nu van de geneeskracht der natuur dient of onmiddelijke persoonlijke werking, of het ge-

19*

bruik van geleiders. De persoonlijke werking van den geneesheer op den patient geschiedt door toenadering van den eersten, door den blik, de spraak en de handen. De werking door middel van geleiders geschiedt door de gansche natuur met derzelve stoffen en gewrochten in het niet organisch en organisch rijk. Het licht van zon en maan, vaste grondstoffen van de metalen en vloeibare van het water, planten en dieren kunnen voor magnetische geleiders dienen. Overigens hangt het van omstandigheden af, of men middelijk dan wel onmiddelijk, in den beginne of in het vervolg wil magnetiseren, of men persoonlijk of door middel van geleiders wil werken, en in hoeverre het een met het andere afwisselt.

De nadering van den arts bij den zieke is reeds een zeer krachtig werken, als men bedenkt, hoe deze doorgaans bij diens komst opgewekt of gerustgesteld wordt, of hoe de nadering van ieder mensch of een antipatisch mishagen of een sympatisch welgevallen opwekt. De magnetische toenadering geschiedt in het bijzonder, om eene beweging in den kranke op te wekken, die voor hem heilzaam wezen zal. Reeds het bijzijn bij den zieke, rustige houding vooral bij zware ziekten of bij zeer prikkelbare gestellen is een krachtig magnetiseren en in den beginne zeker altijd het meest aan te raden. Ook bestaan er zekere wijzigingen met betrekking tot verwijdering en tijd, die zich voegen overeenkomstig de werkingen, welke zich openbaren. Beter is ook hier reeds het midden tusschen te veel en te weinig.

Blik en aanzien wekken den zieke mede zeer sterk op, als dit doelmatig en bestendig geschiedt. Reeds vroeger hebben wij van de magt van het oog op die-

ren en menschen gesproken. Den invloed van zekere oogen noemden de ouden reeds een magtig opwekkingsmiddel, en lang kan niemand eenen gefixeerden blik verdragen. Bij het magnetismus valt de kranke dikwijls door het aanzien alleen in den slaap.

Woord en spraak zijn de onmiddellijke geestorganen en bezitten de meest vermogende kracht, om, in de eerste plaats, geestelijk op den mensch te werken, maar dan ook physische bewegingen op te wekken, te versterken, af te leiden, te onderhouden. Een rustig onderhoud, waarbij de doctor het gesprek naar willekeur op een voorwerp henenleidt, of naar gelang zijn doel, om te calmeren of levendig te maken of te vervrolijken, medebrengt, is wel buitendien van de gunstigste gevolgen, en dus wel allerbijzonderst in het magnetismus dienstbaar, om het slaapwaken als eene heilzame krisis te regelen en te leiden.

§ 280.

Het magnetiseren met de handen.

Het magnetiseren met de hand is de meest gewone manier, ja, naar het verkeerd oordeel van sommigen, de eenige. De handen zijn de ware wilsorganen, de middelen, om den wil objectief te openbaren, de laatste, maar voortreffelijkste leden van het geestelijk onmiddelijk werken, vanwaar dit ook den naam draagt van *handelen* — handeling. De handen geven aan de kracht van den wil de rigting tot werkzaamheid, en zoo als het ligchaam in het algemeen de zichtbaarheid is van de ziel, zoo zijn de handen bijzonder in de bewegingen, de physisch organische karakters van de geaardheid en wijze van wer-

king van den wil. — Even als echter de handen de geestelijke acters uitvoeren, zoo zijn ze ook de natuurlijkste geleiders van het rigten en fixeren van fysieke krachten. Daarom wordt de manipulatie, het magnetiseren met de hand allezins eene kunst in toestanden, in welke men positief opwekken, of waar men afleiden of meer plaatselijk werken wil. Bij deze soorten van behandeling dient men dan de verschillende bewegingen met de geheele hand, met de vingers, met de vlakke hand of met derzelve rug, met haren buitensten of binnensten rand wel in het oog te houden en te onderscheiden. Even zoo verschillend is volgens deze menigvuldige wijzigingen de wijze, om de handen te gebruiken, hetzij door ze enkel te houden boven de plaats, zonder haar aan te raken, hetzij door opleggen of aanraken, door bestrijken met of zonder aanraking op verschillende afstanden.

Hoe rustiger en eenvormiger, hoe stiller en met minder gebaar en ceremoniën de behandeling met de hand plaats heeft, des te meer is zulks een bewijs van de ervaring van den arts, die ook wel magnetiseren en weldadig werken kan, zonder dat de zieke van de hem misschien vreemde behandeling iets merkt; die bij afwisseling en overgang van de eene tot de andere wijze, om de hand te gebruiken, naar gelang der verschijnselen, even ongedwongen is en gewoon, zoodat daarbij geheel niets opvallends gebeurt.

§ 281.

De verschillende deelen van de hand met betrekking tot derzelve werkingen.

Het opleggen der hand, de veelvuldigste, algemeenste en zekerste positie van dezelve geschiedt voorna-

melijk op het hoofd, of men houdt de handen van den zieke zonder verdere beweging vast, vooral wanneer men telkens met magnetiseren een begin maakt. Men houdt de hand eerst zonder dadelijke aanraking iets boven het hoofd, legt haar dan zacht aanrakend neder en laat haar korter of langer liggen, zonder andere bewegingen. Gelijktijdig of een weinig daarna legt men de andere hand op den hartkuil, of doet dat ook alleen bij pijn, krampen of andere kwalen van den onderbuik. Onder hevige pijnen en bij ontstekingen mag men de handen niet opleggen: dan zoude men het kwaad vergrooten. Hier moet de afleidende methode worden aangewend. Daarentegen werkt bij pijnen van krampachtigen aard, bij rheumatische aandoeningen en lichtere toestanden van congestie en stremming der vochten het hand opleggen altijd zeer weldadig. Het is voordeelig de handen zachter of zwaarder bij afwisseling daar op te leggen, waar men verdeelen, waar men den plaatselijken toestand als het ware verplanten wil. In dit geval heft men de handen op en loopt met streken doorgaans zonder aanraking op kleinen afstand, van boven naar beneden en van het edeler tot het minder edele deel afwaarts. Het drukken, kneden en uittrekken is bij stremmingen van de circulatie, bij verstijvingen of verlammingen, ook bij krampen menigmaal van eene heilzame uitwerking. Naar omstandigheden moet men de handen bevochtigen met water, wijn of iets aromatisch. Door het opleggen der handen oefent men zich bijzonder allengkens meer, om den zetel en de soort van de ziekte te ontdekken. Hierin bezat MESMER eene zeldzame vaardigheid.

Aan de hand heeft men te onderscheiden: de

vlakke hand van binnen, den rug, de randen en de vingers, welke alle bij gebruik verschillend werken. De inwendige vlakke der hand wordt doorgaans het meest gebruikt, als men in trekken (*à grand courant*) doorgaans zonder aanraking wil magnetiseren. Deze is de mildste, eenvormigste wijze om op te wekken, te verlevendigen, te calmeren en pijnen te doen bedaren. Met den rug der hand wordt meer negatief gemagnetiseerd, zoo als bij de afleidende behandeling, bij krampen; ook worden de slapenden daarmede door tegenstreken van onderen naar boven gewekt. De randen van de hand staan in wijze van werking tegen elkander over, de inwendige is meer positief opwekkend, de buitenste rand meer negatief afleidend. Men stilt de pijnen en krampen aan plaatselijke deelen door een langzaam nederwaarts gaan — als het ware afwisschen — met den rand der hand, doch zonder aanraking, op de zekerste wijze. Ook bij ontstekingen is deze soort van afleiding de alleen aanwendbare en dan altijd zonder aanraking. De vingers zijn de gedeelde stralen van de hand, door dezelve is de werking het sterkste, vooral op de deelen, waarover men henen loopt. Deze is de eigenaardigste soort van plaatselijke werking. Door onmiddellijke aanraking en door het strijken met de vingers heeft het magnetiseren veel overeenkomst met elektriseren. Het werkt evenwel sterker opwekkend op het spier- en zenuwstelsel en mag slechts gebezigd worden, als daartoe indicaties voorhanden zijn. Menigmaal kunnen de zieken het ook niet verdragen. Sommige vingers geven nog eene meer bepaalde rigting.

§ 282.

*Bijzondere soorten van behandeling door middel
van de handen.*

In het algemeen geschiedt het magnetiseren door middel van de handen op de volgende wijze : men houdt de handen van den patient korter of langer vast , legt de eene hand op zijn hoofd , terwijl men de andere op den hartkuil legt , of loopt ook zonder dit te doen met de vlakke hand van het hoofd langzaam , zonder aanraking des ligchaams , in eenige verwijdering over het gezicht en den buik naar beneden , als wilde men door dit benedenwaarts strijken een stroom van het hoofd af naar de aarde henenleiden. Dit wordt meermalen herhaald , en wil men sterker opwekkend werken , dan bezigt men daartoe de beide handen. Men laat dan de handen bij het gaan naar beneden iets of wat op de schouderen rusten en vaart verder over de armen henen naar de handen ; houdt deze dan eenen korten tijd vast , gaat voorts in een boog terug en loopt over de borst tot op den hartkuil ; hier houdt men weder iets aan en strijkt dan benedenwaarts tot over de voeten uit. Zoo zet men het werk eenige minuten voort ; dan plaatst men zich ter zijde van den zieke en loopt met de eene hand over den rug en met de andere over de voorzijde benedenwaarts in verscheiden herhaalde trekken. Het teruggaan der handen moet steeds met eenen omhaal geschieden , opdat men door geene tegenstreken de werkingen opheffe. De positie , het getal van herhaling en den tijd van het magnetiseren schikke men naar den individuëlen toestand van den patient. Hoe minder dwang , hoe rus-

tiger en gemakkelijker de manipulatie, des te weldadiger zal het gevolg wezen. Tien minuten of een kwartier is in de meeste gevallen genoeg. Na het magnetiseren moet de kranke althans een kwartier lang alleen en geheel rustig zijn. Dit alles is echter, gelijk reeds gezegd is, geen vaststaande regel, maar geeft slechts een algemeen denkbeeld aan de hand. Eene voortdurende wijziging toch in het gebruik van de hand, door strijken met of zonder aanraking, door woord, oog, enkele nabijheid of geleiders is noodzakelijk, doch kan slechts door de ervaring, ik zoude haast zeggen alleen instinctmatig, geleerd worden.

§ 283.

De twee hoofdmethoden, de positieve opwekking en de negatieve afleiding. De algemeene en plaatselijke soort van werken.

De magnetische werking bestaat in twee hoofdmethoden.

De positief opwekkende wijze van handelen wordt reeds door den aanblik bewerkt; — door middel van toenadering en door de rigting en het tegenhouden der hand, en vooral door de voorste vlakte des ligchaams en der handen, verder door de vingers, naarmate dezelve meer tot eenen pool zaamgevoegd en vereenigd worden, door de positie van de rechterzijde en de rechterhand des geneesheers tegen den kranke. Positief inwerkend is het strijken en vooral de onmiddelijke aanraking. Deze werking is meer met eene snelle ontlading in sterkere werking van de electri-

citeit te vergelijken. Daarom is dan ook de directe werking door geleiders, vooral door middel van metalen, eene positieve. De afleidende of negatieve methode geschiedt door de vorige meer tegenovergesteld soort van handelen, door middel van de randen en den rug van de hand; door het strijken met beide handen van den hartkuil naar de zijden heen; door streken op een afstand en meer naar den kant van de zieke organen, of ook wel door tegenstreken. Deze behandeling wordt tegelijk door de verkoelende en kalmerende methode der algemeene therapie ondersteund.

De meer algemeene soort van magnetische werking, die, even zoowel positief als negatief wezen kan, wordt door toenadering, door den blik, de spraak, het magnetiseren in volledige trekken van het hoofd naar beneden, door het opleggen der handen op het hoofd en op den hartkuil, alsmede door het houden van de handen des Kranken bewerkt. — De plaatselijke soort van werking is meer op enkele deelen des ligchaams gerigt, die dan als 't ware meer als een op zich zelve staande organische kring worden beschouwd. Dan houdt men de handen of vingers op zulke deelen of plaatsen, beweegt ze in kringen boven dezelve of strijkt afleidend van dezelve af naar beneden en naar minder edele deelen. Ook het aanblazen en aanademen behoort hier, waardoor men overal pijnlijke of ontstokene plaatsen, zoo als b. v. van ooren en oogen, kalmeren en verdeelen kan. Dit neemt men waar bij het zoogenaamd bezweren van de roos door oude vrouwen waarbij het aanademen sneller en beter werkt dan alle zalven en omslagen. — Ook het sprenkelen met

de vingeren behoort hier , waardoor men den vinger intrekt en snel weder uitstrekt , even als of men iemand wilde besprengen . Dit is eene zeer krachtige wijze van behandeling , niet ongelijk aan den electrischen stroom , en wordt door gevoelige patienten geheel niet verdragen .

§ 284.

Het magnetiseren door middel van geleiders.

De middelijke werking door geleiders wordt aangewend , om bepaalde bedoelingen te bereiken . De onmiddelijke echter en eenvoudige is in den regel de meer weldadige en algemeen bruikbaar . Deze bedoelingen zijn deels versterking der positieve werking , deels een plaatselijke prikkel , of om de onmiddelijke werking te vervangen . De geheele natuur kan tot magnetischen geleider dienen ; deze is dus of kosmisch of tellurisch . Het licht der gestarnten kan regelmatig gebezigd worden , en de aardsche dingen uit het organisch en niet organisch rijk der natuur , met derzelve krachten en stoffen , maken een groot veld uit , op hetwelk men naar believen den geëigenden geleider tot het doel kan kiezen , en , door het magnetiseren derzelve , de levende kracht daarop kan overdragen . Want de eigene krachtwerking van elk ding wordt door het magnetiseren gewijzigd , waardoor deszelfs werking voor den patient heilsamer en als het ware homogener wordt . Dit heeft bijzonder plaats bij onbewerktuigde stoffen , metalen , zouten en het water zelfs de werkingen van de artsenijen worden door het magnetiseren gewijzigd . Elk ding werkt wel is

waar op zijne wijze, maar deze wijze wordt door levende werking op hetzelfde dragelijker en nuttiger gemaakt. Het magnetiseren geschiedt door het aanraken en vasthouden der dingen en door positieve behandeling, zoo als straks is aangetoond. Men gaat en strijkt over de stoffen naar dezelfde rigting met de handen meermalen henen, neemt ze in de hand en beademt ze. Staven van ijzer, hout, glas enz., die men in de hand houdt, zijn in zeker opzigt wapenen van de hand, en werken anders, als wanneer zij onmiddellijk door den zieke werden aangeraakt. Het meest opvallend is dit met het water. Niet alleen slaapwakenden, maar ook andere zieken onderscheiden het gemagnetiseerde water van ander, ja zelfs planten ondervinden er de uitwerking van.

Het water wordt gemagnetiseerd, door een glas of flesch vol op de eene hand te plaatsen, en de andere daarover te leggen, en het zoo een tijdlang stil te houden. Dan gaat men met de vingers van de eene hand van het midden van het glas naar boven, en sprengt als het ware het electricch vuur door het intrekken en snel strekken van de vingeren in het water, herhaalt dit meermalen en ademt het water aan. Zijde is relatief de meest neutraliserende stof, die men dus wel het best tot isoleeren van magnetische geleiders kan gebruiken. Een bad wordt met eenige streken over de oppervlakte des waters, door eenige over hetzelfde heen gemaakte kringvormige bewegingen en door omroeren met de hand gemagnetiseerd. — Het zoogenaamde *aqua vitalis cardiaca microcosmica* wordt ergens 1) zoo beschreven:

---

1) *Chemia ROLFINKII*. Genev. 1621, 1, 3, c. 8.

» Een nuchter mensch moet des morgens met gereinigden mond water in een glas sterk en lang aanaademen, dan met goede bedoeling, gebed en een rein hart den zieke toereiken, daardoor zal men de ongeneeslijkste kwalen genezen.»

Bloemen en planten worden op gelijke wijze gemagnetiseerd, en boomen omvat men met beide armen, houdt ze een' tijd lang vast, loopt dan op eenigen afstand met trekken van den top van den stam naar beneden en na meermalige herhalingen (ook met eenen ijzeren staaf) in dezelfde rigtingen over de takken heen en met kringvormige bewegingen rondom den geheelen boom. Eindelijk begiet men de wortelen en den boom met magnetisch water. Met zulk een boom of door tegen denzelfen aan te staan of door koorden in verbinding gebragt, worden de kranken gemagnetiseerd. PURYSGUA en de Straszburger school deden het zoo, dat de zieken gemeenschappelijk rondom den boom waren gezeten. De snoeren kunnen ook binnen de kamer geleid worden, alwaar de patient dezelve in de handen houdt, of zij worden om zijn ligchaam aangelegd. Hier zijn de positiën naar het noorden en zuiden, zoo als overal bij het magnetiseren door middel van geleiders, in het oog te houden.

Dieren zijn reeds op zich zelf magnetisch, en het aanleggen van menig huisdier bij pijnlijke krankheden, b. v. van honden bij jicht, is bekend. De kennis der werking van het zonlicht en van dat der maan is zoo merkwaardig, dat ik dezelve hier vooral bij name noemen moet, dewijl ik deswegens veelvuldige opmerkingen gemaakt heb. Volgens het voorschrift van de gravin M., moest ik haar met de eene hand hou-

den , terwijl ik de andere tegen de maan hield uitgestrekt. Desgelijks met de zon. Later leidde ik ook de zieken in het zonlicht , zoo mogelijk steeds het best in de vrije lucht , doch ook in de kamer , en nadat het hoofd voor den invloed des lichts beschut was , werden de patienten op eenigen afstand van tijd tot tijd met eenige streken gemagnetiseerd. Maar hier bestaan nog meerdere wijzigingen van versterking , van lichtconcentratie , van bestendige of afwisselende , algemeene of plaatselijke werkingen.

§ 285.

*Het baquet in de samenstelling van hetzelfde
door MESMER.*

Hoe meer zich de stoffen door bijzondere eigendommelijkheden bijzonder van electricischen aard onderscheiden , des te meer zijn dezelve geschikt krachtige geleiders van het magnetismus te worden , en deze geschiktheid het langste te bewaren. Hiertoe behooren de metalen en vooral het ijzer , het edelgesteente , het erts , glas , water , de wol en haren , welke allen ten deele zeer goede geleiders of isolatoren zijn van de electriciteit. Deze zijn dus ook voor het middel ter bewaring van zaamgestelde geleiders — Baquet genaamd — bijzonder dienstbaar. Hoe meer zulke stoffen met elkander verbonden worden , des te krachtiger werken dezelve , in eene kas bewaard. Ook kleinere vergaderbakken , zoo als gevulde flesschen , zinkkogels , in het algemeen de weldadigste geleiders , gebruikt men , om bij afwezigheid des geneesheers de magnetische werking daar te stellen , en

wendt ze aan, om rust te geven bij sterke opgewektheid en hevige pijnen, alsmede tot bewerking van den magnetischen slaap.

Men kan een' magnetischen baquet op veelvuldige wijze zamenstellen. Ik zal een zamengesteld, zoo als MESMER en WOLFART lang gebruikten, en een eenvoudig, zoo als KISSER het construeert, beschrijven. WOLFART zelf beschrijft dat van MESMER op de volgende wijze 1): Het is eene viervoetige en vierhoekige houten kast, van twee voet hoog en anderhalf in de doorsnede. Het deksel is met doorgaande gaten voorzien. In hetzelfde bevindt zich een sterke kuip van eikenhout met ijzeren ringen. Dit vat werd door kringvormige bewegingen, welke ik door middel van een staaf ijzer van buiten rondom hetzelfde en in deszelfs binnenste ruimte maakte, en door besprengen met water, meer dan al het andere gemagnetiseerd. Vervolgens leidde ik op den bodem eene laag gemagnetiseerde glazen schijven en stukken, in het midden werd een groot stuk ongezuiverd metaal (Eisenschlacke) geplaatst. Daarop werd eene groote vingerdikke ijzeren stang gesteld als de middelgeleider, tot lading van het geheel. Rondom dezen geleider werden nu magnetisch aangeraakte stukken ongezuiverd metaal gelegd, in dier voege, dat steeds de uiterste rand van het eene stuk, hetwelk bij het magnetiseren door de rechterhand werd aangeraakt, met den rand van het andere stuk zamenstiet, hetwelk door de linker was aangeraakt, enz. Hierop kwam dan weder eene sterke laag van glasstukken, benevens eenige met water en ijzervijzel gevulde flesschen, welker halzen opwaarts

---

1) *Asclepiadon* 1 B. 1 St.

naar den middelsten geleider gerigt waren, kleinere gebrokkelde stukken ongezuiverd metaal, stukken glas en hamerslag maakten de bovenste laag uit. Voor en na werd gedurende deze langzame, binnen 8 dagen aangebrachte vulling zooveel magnetisch water daar bijgedaan, dat het tot aan den rand van het binnenste vat der kuip van eikenhout boven de vaste gemagnetiseerde massas kwam te staan.

De middelgeleider heeft boven eene kromming, om denzelven de rigting naar eene bepaalde hemelstreek te kunnen geven.

Ronde, voor den patient tot geleiders dienende ijzerstaven, in eene kegelvormige spits toeloopend, dalen door middel eener kromming, of zoogenaamde knie in diervoege in de gaten des deksels naar beneden, dat zij met dit eene einde in den waterbak komen en met derzelve aanvulsel in onmiddelijke aanraking of verbinding staan, maar met het ander einde, bij de speelruimte op, en benedenwaarts, en bij de naar beide zijden heen mogelijke beweeglijkheid den patient aanraken. Bovendien worden aan den middelconductor tot versterking van de geleiding nog vastgedraaide hennepdraden bevestigd, waarmede de patient het ligchaam of enkele deelen kan omsnoeren.

Deze zoo eenvoudige inrigting bragt de meest gewenschte werkingen, naar evenredigheid van ieder geval, voort. Gelijk elke werkzaamheid door beweging wordt versterkt, zoo gebeurt hier evenwel meer niets, dan dat de zieken aan den ijzeren staaf, die gewoonlijk op den hartkuil geplaatst wordt, met de handen vaardig naar zich zelve heenwrijven. Als de arts den middelconductor aanroert en beweegt,

dan wordt de werking op den zieke daardoor versterkt en de bewaarbak geladen. Dit moet dagelijks herhaald worden, om den gelijkmatigen organischen toon der beweging in dezelve te bewaren.

Eerst twee jaren later, nadat deze eenvoudige geleiding derzelve werkzaamheid genoeg bewezen had, voegde ik, om de snoeren nóg beter ingerigt te krijgen, welke ik daarenboven wegens de sterkere geleiding in wollen veranderde, en om de sterkte te verhoogen, nog een kistje daarboven op, zoodat nu een tweede kleine bewaarbak met zijne vier iets meer dan één voet hooge zuilen, op het deksel staat van de eigenlijke kast, waarin de ijzeren geleiders worden neêr gelaten. Door dezen kleinen bovensten bak, waarin zich gemagnetiseerde wolle of gemagnetiseerde aromatieke kruiden bevinden, gaat de middelgeleider henen. Tegelijk wordt een glazen kogel inwendig gemagnetiseerd, als een spiegelkogel boven den bewaarbak opgehangen en met den middensten staaf in verbinding gebragt. Deze toestel verhoogde zeer duidelijk de kracht der werking, en bragt voortaan menigvuldiger en spoediger dan voorheen den toestand van slaperigheid of slaapwaken voort.

§ 286.

WOLFART'S nieuw Baquet.

Nadat WOLFART dit Baquet twee jaren in de menigvuldigste gevallen beproefd bevonden had voor zijn doel, en het getal zijner patienten zeer aanwies, werd hij genoodzaakt een tweede te vervaardigen, hetwelk hij in eene meer bevallige gedaante wel is

waar naar dezelfde beginselen, maar toch eenigzins anders en met meerdere stoffen bereidde.

In de kast van mahoniehout werd eene ijzeren kast geplaatst, in welke de gemagnetiseerde vulling geplaatst werd, welke voor de magnetische werking diencn zoude. Daarbij kwam nog het een en ander, dat eveneens gemagnetiseerd was, 1.) op den bodem drievoudig over elkander gelegde tafelen van glas; 2.) een glas van drie duim in diameter en vijftien duim hoog, aangevuld met wol, rogge en weit, en bij afwisseling met staalvijsel, werd midden daarop geplaatst, om den middelgeleider op te nemen; 3.) in de tweede afdeeling werden vier groene flesschen met wolle aangevuld, van af de vier hoeken van de kast zoo aangelegd, dat de hals tegen het middelglas te liggen kwam, rondom hetwelk de draden zoo gebonden werden, dat ook de flesschen onder elkander verbonden waren; 4.) stukken ongezuiverd metaal (eizenschlacken) van twee tot drie duimen dikte en vier tot vijf duimen lengte komen te liggen tusschen de flesschen in; 5.) gestooten glas met gebrokkelde metaalstukken vullen de tusschenruimte aan. In de derde afdeeling komen 6.) weder verscheiden over elkander gelegde glazen tafelen; 7.) werd een kring van ongezuiverde metaalstukken rond het middelglas aangebragt; waarna 8.) gestooten glas alle tusschenruimten aanvulde; 9.) kwamen vier glazen kogels in de hoeken te liggen, even als de flesschen in de benedenste laag, welke op volgende wijze gevuld werden: de eerste met wolle, de tweede met zaad, rogge, aromatieke kruiden, wortelen, stengels, bloesem; de derde met ijzervijsel; de vierde met wolle, met genoemde plantaardigheden en met ijzervijsel en kwik-

zilver zaâmvermengd ; 10.) alle openingen werden daarop met vergruisde ijzerplaten aangevuld met gestooten glas en als met een laatste deksel met eene meer dan twee duim dikke laag van staalpannen ; 11.) het geheel werd met water vereenigd , dewijl er zoo veel gemagnetiseerd water werd bijgedaan , dat alle stoffen overdekt werden. Een toestel in den vorm eener schaal met een deksel en inwendig van (ijzer) blik laat den grooten middelgeleider van glas in het glazen vat van de onderste ijzeren kast. Wollen geverwde snoeren van eenen halven vinger dik werden aan eenen daaraan vastgehechten ijzeren ring bevestigd , die met het inwendig aanvulsel van den middelsten geleider omsluitend in verbinding traden. Een spiegelkogel van circa 12 duim diameter werd boven de bewaarkast aan een rood zijden snoer hangend aangebragt en door middel van dien ijzeren draad met den middelgeleider verbonden.

Deze toestel werd in een ander vertrek gezet en nu bleek het bij herhaling , dat het oude baquet voor de oude en nieuwe patienten veel krachtiger werkte , doch dat de slaapwakenden meer naar het nieuwe verlangden , dewijl deszelfs werking veel fijner , levendiger en toch zachter was. Ook werden er meer patienten slaperig door en slaapwakend. Verder openbaarde zich de van maand tot maand verhoogde werkzaamheid. Helderzienden vergeleken de uitstroomende krachten uit den eersten bak , hoewel fijner en reiner , toch meer met den electrieken en galvanischen stroom , doch uit den anderen met milde en getempered zonnestrallen , als maanlicht , maar vonkelend met alle kleuren van het prisma , als het bliksemen der edelgesteenten. Later bragt WOLFART beide de

toestellen met elkander in een vertrek in verbinding, en dit gaf aanleiding tot belangrijke opmerkingen. Bijna alle zieken ondervonden verhoogde, maar geene prikkelende werkingen, en grooter neiging tot den slaap. Nogtans bleef voor patienten van fijner gewaarwording de eigendommelijke werking van beide de baquetten in de opgegeven verhouding duidelijk kenbaar.

§ 287.

HENNEMAN'S baquet en Isoleerscherm.

Het zoo even beschreven baquet 1) werd weder door anderen op menigvuldige wijze, bijzonder wat den vorm betreft, veranderd; o. a. heeft de heer HENNEMAN, hofmedicus in Schwerin 2) de Mesmer-Wolfartsche kuipvorm »als zijnde zonder beteekenis en al te meubelachtig» en in eenen anderen meer bevalligen vorm veranderd. Nogtans wil hij in die veranderde gedaante het wezen der werking niet gezocht hebben, maar meer in eene andere manier van de behandeling van het baquet, welke, ten einde andere beletselen weg te nemen, daarin bestaat, dat hij zijn baquet met eenen schermtoestel van geheel eigenen aard omringt, ten einde zijne patienten, die om het baquet zitten, af te zondren; zoodat zij elkanderen niet zien en minder storen. Daarom heet hij hetzelfde het bedekt baquet.»

---

1) Waarvan eene afbeelding bestaat in WOLFARTS *Neue Asklep.* 2 Hft., en KIESER'S *Tellurismus.*

2) Das verdeckte magnetische Leitungsbehältnisz in WOLFART'S *Neue Asklep.* 3 Bd. 1 Hft.

De scherm bestaat uit acht gewone met groen merino of linnen overtrokken Spaansche matten met twee vleugels, van welke ieder 6 voet hoog, 2 voet en 2 duim breed en in het midden door eene dwarslijst in gelijke helften verdeeld is. Deze nu worden gezamenlijk, in eenen iets meer dan regten hoek gebogen, zoo rondom het baquet zaamgeschoven, dat zij nauwkeurig in elkander sluitende van binnen of van uit den geleidenden stang gezien, eenen regelmatigen achthoek vormen, en van buiten gezien even zoo vele naar achteren opene ruimten of kamers, in de gedaante van eenen stompen driehoek, daarstellen. Deze zijn bij het baquet 2 voet en 2 duim, naar achteren echter, wegens de straalaartige uit elkander loopende zijvleugels, 3 voet en 8 duim breed, en laten den patient, die op een leuningstoel in denzelfden geplaatst is, volkomene vrijheid, om zich te bewegen. De voorste vleugels worden van boven door sluithaken met elkander verbonden, waardoor als het ware een kring van ligt opengaande deuren gevormd wordt, welke de toetrede tot den toestel derhalve van alle zijden naar believen toelaten. De zijvleugels laat men vatbaar voor beweging, opdat de ruimte overeenkomstig de bijzondere behoefte verminderd of vermeerderd kunnen worden.

§ 288.

Het siderisch baquet van KIESER.

KIESER veronderstelt, dat niet gemagnetiseerde zelfstandigheden bestendig en aanhoudend met derzelver eigendommelijke, siderische kracht werken, en dat

in de siderische zelfstandige werking van de in het baquet beslotene zelfstandigheden, de eigenlijke werking gelegen is. Hij vult daarom eene kast van eiken of beukenhout alleen met hamerslag, oud ijzer en water aan; hij neemt bij aanvulling derzelve geene bepaalde orde waar; hij magnetiseert de stoffen geheel niet, en toch zag hij de magnetische werkingen op de heilzaamste wijze bij alle ziekten ontstaan, tot zelfs den magnetischen slaap. De ziekten, door hem opgenoemd, zijn verlammingen, epilepsie, st. Vitusdans en andere krampen; ziekten in de menstruatie, in het hart enz. Daarentegen zegt WOLFART 1) » dat eene vereeniging van dergelijke lichamen, zonder dat zij door magnetiseren met den patient in bestendige verbindtenis gebragt zijn, gelijksoortige werkingen door de hun eigene stofkracht en het zelfstandig invormend magnetismus te weeg brengen. Zulk een toestel wordt door den zieke alleen gemagnetiseerd, zonder de bepaalde stemming. Dit is gevaarlijk, en derhalve ook het zoogenoemd siderisch baquet voor verscheiden ziekten bedenkelijk en minder heilzaam.

§ 289.

Nut en gebruik van het baquet.

Het nut van het baquet bij magnetische behandeling is door de ervaring beproefd, en voor deze uitgebreide praktijk en gemeenschappelijke behandeling bijna onontbeerlijk. Bovendien zijn er gevallen, bij welke deszelfs werking geïndiceerd en heilzaam is,

---

1) t. a. pl.

b. v. bij verlammingen, klier- en ingewandsverstop-
pingen, plaatselijke ziekten, als men eene meer elec-
trische werking door middel van langeren duur wil te
weeg brengen. De toepassing is uit de individuele om-
standigheden af te leiden en berust op den aard der
werking door middel der verschillende geleiders met
glas, ijzeren staven, of koorden, en op de bijzonde-
re wijzigingen van den arts.

De patient gaat zitten bij het baquet en blijft in
den regel daarmede zoo lang verbonden, althans in
den beginne, tot er zich voelbare werkingen, als ver-
meerdering van warmte, zweet, krampachtige bewe-
gingen enz. openbaren. Indien deze vrij hevig zijn,
dan is het geraden, niet al te lang aan het baquet
verbonden te zijn en ook niet dagelijks de proef te
herhalen. Heeft integendeel de patient eene geringe
of geheel geene gewaarwording, of nog liever eene
zeer aangename en bezielende, dan kan hij wel een
uur aan het baquet verwijlen en de proef dagelijks
herhalen. Zenuwachtigen echter mogen slechts zeld-
zaam, kort, en niet zonder den geneesheer aan het
baquet gaan.

De geleiders zijn verschillend. De patient kan er
een of meerdere nemen; hij kan alleen den wollen
draad in de hand nemen, of zich om het ligchaam of
om het zieke orgaan vasthouden, of tevens nog eenen
ijzeren staaf vasthouden, welke doorgaans tegen den
hartknul of op het plaatselijk deel geplaatst wordt. Om
de prikkelbaarheid van den zieke vooraf te beproeven,
moet ieder vooraf met eenen ijzeren of glazen staf ge-
magnetiseerd worden, waardoor hij ook voor het baquet
wordt gepræpareerd. Is hij zeer prikkelbaar, dan wordt
hij in den beginne aan de machine gezet, en de

arts stelt aldus het rapport daar tusschen dezelve en den patient. Niet allen toch verdragen het baquet alleen zoo goed, als door middel van den arts. Dit wordt ook verder gaande duidelijk blijkbaar, en is wel geschikt, om tegen eene doorgaande bruikbaarheid van het baquet van KIESER te doen besluiten.

Het hoofd wordt in den regel met de machine niet in betrekking gebragt, dewijl de opwekking dan ligt veel te sterk zoude worden. Slechts in zeldzame gevallen van organische hoofdpijn worden de wollen of hennep draden om het hoofd gewonden. Dezelfde doch in geringeren graad geldt van de borst. De ervaring heeft geleerd, dat de werking der geleiders in den omtrek van den hartkuil het meest weldadig en algemeen kan worden aangewend. Hier toch kan men eene algemeene werking in de materiele organen, die de stof vormen bij het minder voortleidend systeem der zenuwknopen, lichter en langer verdragen, als in de borst en het hoofd. Zijn de ijzeren geleiders te prikkelend, hetgeen bij zeer gevoelige personen niet zelden het geval is, dan zijn glazen staven voor dezulken doorgaans zeer weldadig, of men neemt alleen de draden.

§ 290.

Het werk van den geneesheer, bij gebruik van het baquet.

De arts heeft het toezigt en blijft, over het algemeen, zonder zelfs den zieke te magnetiseren, indifferent. Maar hij moet dagelijks of ten minste meermalen 's weeks het baquet magnetisch laden, of

magnetiseren , en hetzelfde ook gedurende de aanwezigheid van den patient als middelpersoon menigmaal vasthouden aan den middelconductor , en van den top naar beneden tegen de kast aan strijken. De gevoelige , opgewekte slaperige personen moet hij van het baquet verwijderen , een tijdlang laten rusten en dan naar huis zenden , waar zij hunne crises rustig en ongestoord kunnen afwachten ; gemagnetiseerd water moet voorhanden zijn , opdat ieder , overeenkomstig zijne behoefte , kunne drinken.

De werkingen van het magnetisch baquet hebben zich niet zelden zonder alle andere behandeling zeer krachtig betoond , en verscheidene artsen hebben daardoor alleen ingewortelde ziekten genezen. Dr. KORNMESSER in Straasburg verhaald 1) , dat hij door middel van het baquet , naar polarische regelen gemaakt , geheel alleen genezen heeft : 1.) nimeuse verhardingen van de borst door middel van een wollen draad op de zieke borst gericht , binnen 3 maanden , waarbij zich geruimen tijd de pijnen zeer verminderden ; 2.) de graauwe staar uit menstruatie- en onderlip-krankheden , ontstaan bij eenen 45jarigen persoon , in vijf maanden ; 3.) jichtsverlamming van de linkerhand en voet , bij eenen 17jarigen jongeling , binnen drie maanden , en 4.) een maagkramp , welke bij eene vrouw van 40 jaren vele jaren geduurd had. Dergelijke opmerkingen in grooter getal zijn vooral door WOLFART en anderen gemaakt , zoodat klierziekten , jicht , rheumatismus , Engelsche ziekte en verlammingen genoemd worden , door het baquet voornamelijk genezen.

---

1) WOLFART , t. a. pl. , 3 Bd. 2 Hft.

§ 291.

*Eigen opmerkingen en oordeel over de werking
van het baquet.*

Tot dus ver heb ik nog nooit een gemeenschappelijk baquet voor vele patienten tegelijk gebezigd, wel voor enkelen of slechts weinige. Daartoe had ik echter verscheiden machines gemaakt, waartoe mij de zeer clairvoyante gravin M. aanleiding gaf. Ik had een eigen magnetische bak voor longzieken, een ander voor de jicht, de hypocondrie en verstoppingen in het onderlijf; een derde voor verlammingen en zwakheid; een vierde voor waterzucht en zwakheid des ouderdoms; een vijfde voor eenen verlamde en tevens waterzuchtige. Glas, ijzer en water zijn gemeenschappelijke bestanddeelen derzelve, doch in verscheiden quantiteit en elk derzelve was anders en eigendommelijk zaamgesteld. Aardsoorten, plantaardige stoffen, zaagmeel en zwavel kwamen er nog bij in bijzondere gevallen. Ijzer-, glas- en houtstaven, of wollen korden waren de conductoren. Voor eene gemeenschappelijke behandeling ried die gravin bijzonder jonge krachtvolle boomen aan, die echter op eigendommelijke wijze moesten worden gepræpareerd. Zoo moest men b. v. zwarte aarde, eene halve el hoog en een vierde breed, om den boom aanleggen, dezelve met groene, met gaten voorziene boommos toedekken, en dan nog zoden daarop leggen. Vervolgens werd op deze onderste laag even hoog en breed ijzer, glas, aarde en zaagmeel met hout rondom den boom gelegd en al weder met mos toegedekt. Het geheel werd met magnetisch water dagelijks besprengd. Zwakke

kranken moesten, waar men opwekken en versterken wilde, met de eerste laag, waterzuchtigen met het buitenste omkleedsel in verbinding gebragt worden. Bij slecht weder en zelfs in den winter konden de patienten door middel van draden in het vertrek met den boom in verbindtenis gebragt worden.

Dit is zeker, dat men over dit onderwerp nog geheel in het onzekere rondtast, dat men over de constitutieve elementen tot zoodanige alom werkzame baquetten nog zelfs het a b c niet weet. De meesten houden dezelve voor belagchelijk, werkeloos, en bedenken niet, wat de electriciteit en bijzonder de Galvanische kolom in de eenvoudigste en meest verschillende vormen vermag. Er zijn geneesheeren, die zich volgens eigen vinding electricke toestellen, galvanische en magnetische machines aanschaffen, en wonder veel met dezelve op hebben. Wie over de groote en meestal zichtbare werking van dezelve twijfelt, die heeft van zulke machines of geen denkbeeld, of dezelve nergens zien aanwenden. Wat zijn magnetische baquetten anders dan zaâmgestelde electriche of galvanische machines, welke men naar verschil van de stof of derzelver polaire constructie ook zeker ongelijke werkingen en krachten kan toevoegen. Reeds een ijzerstaaf op den omtrek der maag gehouden, kan bijna niemand zonder eenige gewaarwording verdragen, en bij velen doet dezelve zelfs convulsies ontstaan. Zoude dus het baquet niet veelvuldiger gebruikt, getoetst en naar omstandigheden aan onmiddelijke behandeling kunnen worden onderworpen? Zoude men naar gelang der omstandigheden niet ook eene verscheidenheid van machines en de wijze van derzelver gebruik kunnen toegeven? Zoude het wel

geheel onverschillig wezen, of de zuiver siderische stoffen op zich zelf werken, dan of dezelve door middel der menschelijke hand worden bestuurd en gewijzigd?

Reeds de werking van de electricke schijven kan, ons het tegendeel leeren; want vele zieken worden daardoor in de grootste onrust verplaatst, en andere verdragen de electriciteit geheel en al niet. Doch dit verandert, zoodra de schijf te voren wordt gemagnetiseerd, of als men de zieke aanraakt en vasthoudt. Artsenijen werken anders, als zij door wrijven verminderd worden, nog anders, als zij, zoo als b. v. de zwavel, tusschen de vingeren worden gewreven. Het sterke verwrijven van de homöopathische geneesmiddelen, om derzelve eigendommelijke werking ook in den kleinsten dosis voort te brengen, heeft zeker ook eenen magnetischen grond; want het is eene daadzaak, dat een ruw geneesmiddel en in de grootste allopathische dosis geheel anders werkt, en in waarheid meestal te sterk, dan in de verminderde homöopathische dosis. In deze toch werkt hetzelfde voor het bepaalde geval zeer snel, weldadig en toch sterk genoeg. Niet anders is het met het magnetisch baquet gelegen, hetwelk ook ja op zich zelf werkt, maar anders, wanneer de levende mensch hetzelfde aanraakt en de wijze van werken middelijkerwijze op den kranke overbrengt. Met één woord, hier hebben wij nog een geheel onvruchtbaar veld van algemeene onkunde, op zijn hoogst een blind en onzeker zweven; geen licht noch plan bestaat er, om met zekerheid een bepaald doel te bereiken.

Intusschen komt het mij voor, dat uit de weinige en verstrooide opmerkingen de volgende stellingen

kunnen worden afgeleid. 1.) De onmiddelijke magnetische behandeling schijnt mij ten naasten bij op de functiën van de gestoorde organen te werken, terwijl Baquet en geleiders meer op de geheele organische materie derzelve invloed uitoefenen. 2.) De onmiddelijke behandeling is algemeener aantewenden en meer passend voor alle gevallen, werkt zachter, homogener, kan gemakkelijker gewijzigd worden, terwijl geleiders en baquetten niet voor alle gevallen dienstig zijn en sterker, prikkelender, vreemdsoortiger werken. Daarom voegen zij meer bij ziekten van ondergeschikte organen, en bij plaatselijke gebreken, waar de materiele stofvorming gebrekkig is. Ook kan derzelve werking veel minder worden gewijzigd. 3.) Het baquet is zeer geschikt, sluimerende krachten op te wekken; vloeistoffen, die in stilstand geraakt zijn in beweging te brengen; vatbaarheid door het magnetismus en het slaapwaken voortebereiden, waarom hetzelfde dan ook meer voor chronische ziekten past.

§ 292.

Noodzakelijke opmerkingen.

Volgens dezen algemeenen regel, heeft de arts zijn oogmerk te rigten bij behandeling van bijzondere gevallen. Hij onderscheide echter telkenmale wel, wat werkelijke ziekte-verschijnselen, wat magnetische werkingen zijn. Want de handelwijze moet dien overeenkomstig verschillen; doch hiertoe moet niet zoo zeer eene speciale leer, dan wel eigene ervaring de noodige handleiding geven. Dat overigens de oorzakelijke ver-

houding eene daaraan beantwoordende behandeling veronderstelt, spreekt van zelf.

De voornaamste en menigvuldigste ziekte-vormen, welke wij nog kortelijk willen betrachten, zijn de koortsen, ontstekingen, krampen, verlammingen, zuchten en plaatselijke organische gebreken.

§ 293.

De koortsen en derzelver behandeling.

Bij de geneeswijze der koorts heeft de magnetische arts de algemeene indicaties te volgen, en bijzonder op de oorzaken te letten, welke eene verschillende magnetische behandeling vereischen. Eveneens moet hij wel onderscheiden, of de koorts eene ziekte, dan eene kritische beweging als gevolg der behandeling is. In het laatste geval heeft hij er mede uit te stellen. Van welken aard echter ook de koortsen zijn, geneesmiddelen bezig ik in geen geval, ten zij enkel eens een braakmiddel. Mijne algemeene artseneij bij alle koortsen, is het gemagnetiseerde water, en als dit b. v. bij gastrische koortsen de schadelijke stoffen niet wegneemt, geef ik het braakmiddel. Het water is mij bij heete koortsen het verkoelend verdunningsmiddel, bij rheumatische het zweetdrijvende, bij gal-koortsen het oplossende en ontledigende, bij zenuw-koortsen het rustgevende, bij den beginne der ontsteking brandblusschende en daarna zich openbarende zwakheid en slapheid verlevendigend heilmiddel. De koortsiicken hebben bijna alle dorst, en de natuur wijst alzoo instinctmatig het geneesmiddel zelve aan. Er is geen drank, welke door den zieke bo-

ven het water gesteld wordt, maar etenstrek heeft hij niet. Desniettenstaande zijn er gevallen, waarin de zieke niet drinken, maar liever eten wil, en in deze gevallen, welke zich soms bij koortsen van een nerveus karakter openbaren, is het zeer in het oog loopend, hoe het gemagnetiseerde water zeer spoedig het ware instinct opwekt, hetgeen geen ongemagnetiseerd water doet, zoodat de zieke met lust voortdrinkt, en van het eten eenen afkeer krijgt, als men het hem aanbiedt. Helaas, dat het onverstand zulks in zoo vele gevallen doet!

Bij heete koortsen, vooral van huidziekten, alsmede bij rot- en zenuwkoortsen, geef ik niet alleen frisch geput water te drinken, zoo veel de zieken ook maar willen, maar ik wasch hen ook ijskoud, door middel van een spons, en bespreng en begiet vooral het hoofd met koud water, tot de hitte vermindert. Dit zes-, ja tienmaal daags herhaald, als het noodig is, heeft stellig de gunstigste uitwerking. Ook bezig ik bij zulke hardnekkige heete koortsen baden, maar ingevolge den raad der gravin M., wijk ik hier geheel van de gewone methode af. Ik wikkel namelijk den patient in een gemagnetiseerd bad van 12 tot 15 graden Réaumur, terwijl ik het hoofd voortdurend met koud water bevochtig. Dan laat ik den patient zoo lang in het water, als hij zich daarin wel gevoelt. Dit valt zeer ongelijk uit, van een kwartier-uur af tot een of twee uren toe. Welk eene quantiteit warmte het water soms absorbeert is wonderbaar. Ik heb gezien, dat een vol kuipbad in een half uur 5 à 6 graden steeg; maar nog wonderbaarder zijn de heilzame gevolgen voor den patient.

Het magnetiseren moet naar omstandigheden wor-

den gewijzigd. Men volge in het algemeen de afleidende methode, en roere den kranke of geheel niet aan, of slechts zacht het hoofd en de handen. Men dale met groote streken (à grands courans) van de kruin en het voorhoofd nederwaarts en lette op, of de zieke daardoor tot ruste komt. Aanhoudend of lang mag men het evenwel niet doen, vooral in den beginne niet en bij brandende koortsen. In het bijzonder magnetisere men bij ontstekingsziekten in den beginne geheel niet, maar late wel magnetisch water drinken.)

Bij rheumatische en catarrhale koortsen is het houden van de handen, het leggen derzelve op hoofd en schouderen, alsmede het herhaald nederwaarts strijken over de armen met aanraking derzelve een bijna onfeilbaar middel, om de koortswoeling te verzachten en het zweet te doen ontstaan. Bij gevatte koude of plaatselijke pijn is er geen sneller werkend verzachtingsmiddel, dan het zacht opleggen van de hand op het hoofd, op hals of borst en de plaatselijke aanademing. Indien de hitte niet al te groot is en het zweet niet komen wil, dan zet men het strijken met onmiddelijke aanraking een tijdlang voort.

Bij gastrische koortsen laat men eerst de hitte afgaan en dan is dit soort van koortsen van dien aard, dat het een langer magnetiseren gedooft, met oplegging der handen op het hoofd en den hartkuil, met strijken door onmiddelijke aanrakingen, en zelfs door wrijving van het geheele onderlijf. Het magnetiseren met den ijzeren staaf en van het baquet vindt ook hier zijne toepassing.

Bij zenuwkoortsen mag het magnetiseren maar kort duren, maar moet menigmaal herhaald worden, zon-

der aanraking in de perioden der opwekking, met aanraking in geval van verslapping. Gemagnetiseerde kuip- en handbaden zijn hier wel bijzonder aan te bevelen.

Bij aanstekende koortsen moeten huis en vertrek veel gelucht en de grond met water besprengd worden. Dit besprengen nu moet menigvuldig aan het krankbed geschieden. Volgens den raad van eene helderziende zet men een schotel vol water onder het bed, en de arts neemt, voor hij uitgaat en meermalen daags een teug oude rijnwijn en wast zich daarmede, of ook de handen dikwijls met azijn. Hij laat zich de kleederen dagelijks goed uitkloppen en hangt dezelve in de vrije lucht. Herhaalde mondspoelingen met water of met wijn en water, en het kaauwen van jeneverbessen, alsmede het drinken van een kop goede en warme thee des avonds, zijn, eveneens op raad dier helderziende, goede middelen van voorzorg.

§ 294.

Ontstekingen.

Openbaren zich bij de koorts meer de verschijnselen van eene algemeene ziekte van het vaat- en zenuwstelsel, bij de ontsteking is het abnorme proces meer plaatselijk, hetzij inwendig (de ingewanden) of uitwendig (de huid). De hitte en roodheid, de pijn en het opzwellen zijn de eigendommelijke symptomen der ontsteking en bewijzen, dat eene plaatselijke stremming in den vrijen omloop met sterk toestroomen van het bloed, oorzaak van het oproer en van die valsche voortbrengselen is, welke uit de ontstekingen ontstaan.

De ontstekingen vorderen eene verkoelende en oplossende behandeling, zoo als ieder arts weet, en toch worden dezelve niet altijd goed behandeld. De scherpe zouten toch en het zware kwikzilver zijn bij den aanvang der ontstekingen menigmaal zelfs nog prikkelende en vuurdrijvende middelen. Wil men materiële middelen aanbieden, dan is niets in staat het water te vervangen. Drinken en besprengen is bij de meeste ontstekingen toereikend, ten zij men door eene aderlating of bloedzuigers eerst de hitte moet verminderen. Als dit gebeurd is, dan vergoedt het gemagnetiseerde water alle andere middelen in de meeste gevallen ontwijfelbaar zeker. Het magnetiseren moet evenwel bij ontstekingen tot zoo lang worden uitgesteld, als de bovenmatige hitte is verminderd en de roode kleur verzacht. De overblijvende pijn in het opzwellen wordt alsdan door negatieve afleidende behandeling weldra verzacht, en daarbij veroorzaakt geen aanraken, strijken of drukken de verzachting en verdeeling, maar veeleer het magnetiseren op eenigen afstand van de lijdende deelen, met zijwaarts afleidende kringvormige bewegingen, met aanblazen en aanademen van de ontstoken deelen, met oplegging van gemagnetiseerde boomwol of bevochtigd linnen.

De verschillende plaatselijke ontstekingen vorderen daarenboven nog eenige bijzondere oplettendheden.

Bij ontstekingen van hoofd en hersenen, moet men, volgens opgave van eene helderziende, zeldzaam bloed uit de aderen laten, als de zieke niet zeer volbloedig is, maar men moet bloedzuigers zetten op de randen van de voeten; verder moet men koud water, door gedurig besprengen van het hoofd, of

door alle twee minuten herhaalde aanlegging van natte doeken aanwenden, en geheel niet magnetiseren, tot dat de symptomen der ontsteking weg blijven. Ook moet men van tijd tot tijd laauwe gemagnetiseerde voetbaden bezigen, nadat de bloedzuigers zijn aangezet.

Bij hersenontstekingen van kinderen, bij de zogenoemde hersenwaterzucht, heb ik eene eigenaardige manier van behandeling, door welke ik het geluk gehad heb, negenmaal de kinderen te redden. Twee van hen waren alrede in het stadium van verlamming, zoodat een derzelve na de herstelling nog meer dan een half jaar verlamd bleef aan de voeten, en eerst een paar jaren later zijne volle kracht terug kreeg. In de eerste ontstekingsperiode laat ik de kinderen van een twintigste grein braakwijnsteen, in zes ons gedistilleerd water opgelost, alle twee uren eenen eetlepel geven, en dagelijks verscheidene klisma's van koud gemagnetiseerd water. Behalve dat, krijgen zij zonder eenig verder voedsel, koud gemagnetiseerd water te drinken; om het hoofd worden bestendig natte doeken van ijskoud water geslagen, zoodat bij zulk eene kuur bestendig twee tot drie personen gedurende een dag twee drie moeten tegenwoordig zijn. Als toch het water niet voortdurend wordt verwisseld en ijskoud op het hoofd komt, dan vermeedert het den toevoer en den stilstand van het bloed in de hersenen. Vervolgens laat ik langs den ruggegraad, naar gelang van den ouderdom des kinds, 10 of 20 bloedzuigers zetten. De onderbuik, die doorgaans met ingetrokken beenen zeer ingetrokken is, wordt met de vlakke hand, even als de ijskoude beenen, gewreven, tot dat zij warm worden, of ik laat de-

zelve verwarmen met drooge zemelen. Daarbij moet het hoofd van het kind steeds regt gehouden worden en hoog liggen; vooral ook bij het dragen mag het hoofd nooit horizontaal met het ligchaam gehouden worden. In het vertrek moet alles stil en rustig toegaan. Geene menschen, behalve de dienenden of wakenden, mogen zich daarin ophouden en het licht mag slechts een schemerlicht zijn. Het kind wordt in de eerste twee dagen niet verder gemagnetiseerd, behalve dat men de handen nu en dan eens vast houdt, of eenige malen van den hartkuil af over de beenen strijkt. Als men daar terstond toe kan overgaan, dan loopt het doorgaans bij deze behandeling gunstig af, en men heeft alleen voor rust te zorgen, gedurende eenige dagen, en het kind geen ander dan gemagnetiseerd water te geven, noch ook eenig ander voedingsmiddel, dan een paar maal een weinig dun gerstenwater. Openbaren zich echter tekenen van uitstorting in de hersenen, dan leg ik eenen spaanschevlieg-pleister in twee smalle lange strepen langs den geheelen ruggesgraad, en zet de bovengenoemde behandeling steeds onafgebroken voort. In dit geval echter begin ik het kind iets sterker afleidend te magnetiseren, terwijl ik de handen en afwisselend de voeten vasthoud. Vervolgens strijkende over den schouder, over de armen en beenen, met aanraking, en zulks dagelijks ten minste tweemaal een kwartieruur voortzettende. Het hoofd moet alsdan nog zorgvuldiger omhoog gehouden, en daar de kinderen meestal het hoofd achterover buigen en met het achterhoofd in het kussen boren, mag men ze nooit op het vederen kussen leggen, maar op stroo, of kussens van haar.

Wordt het alsdan nog niet beter en de derde periode der verlamming openbaart zich, dan houdt de vorige behandeling op en het kind wordt sterker en positief gemagnetiseerd. Het hoofd echter wordt slechts nu en dan tusschen de holle handen gehouden. Men strijkt alsdan van het achterhoofd met aanraking der hand afwaarts over den ruggegraat; maag en onderbuik worden beademd en gewreven, waarbij men de handen wel met wat rijnwijn kan bevochtigen. In dit geval komt het alles daarop aan, het in de hersenkamers uitgestorte water, hetwelk oorzaak der verlamming wordt, af te leiden, of deszelfs opslorping te bewerken. Te dezen einde strijk ik of laat ook anderen van het nog steeds opgerigte hoofd over den ruggegraat naar beneden strijken, waardoor de stroom uit de hersenen naar het kanaal van het ruggemerg moet worden bevorderd. Daar is echter ook nog een andere weg voorhanden, waardoor de natuur somtijds zelf het water uit de hersenen afleidt, en waardoor het mij eenmaal zeer kunstig gelukt in een reeds voor dood gehouden kind te redden. Deze weg is de neus en somtijds ook de ooren. Om nu langs dezen weg een uitweg voor het water, of althans eene meerdere ruimte voor den inwendigen overvloed te geven, heeft men eene eigene behandeling noodig, maar met zeer veel zorgvuldigheid aan te wenden. Men moet namelijk den neus van het kind in den mond nemen en in den beginne de aanblazing van eigen adem in den neus brengen en dan allengskens beginnen met zuigen. Daar de neus bij deze kinderziekte meestal reeds van den beginne af zeer droog is (de kinderen boren ook steeds met den vinger in den neus of trekken aan de drooge lippen) laat

ik reeds in de tweede periode meermalen met dit zuigen een begin maken, ten einde de drooge wegen te bevochtigen en gangbaarder te maken. Dit zuigen moet dikwijls, maar niet te sterk, geschieden, en daardoor nu daalt meestal eene verdroogde lijm in de lagere spierwegen naar beneden, hetwelk men met instrumenten kan wegnemen. Reeds op den tweeden dag, nadat men met zuigen begonnen was, openbaarde zich bij genoemd kind eene werkelijke uitvloeiing van water, welke verscheidene dagen duurde, en het kind werd, zoo als ik zeide, door langzaam voortgaande herstelling weder gezond, en is thans een schoon bloeiende jongeling.

Bij longontsteking moet men, als het aan den adem ontbreekt, terstond aderlaten met eene ruime opening, opdat het bloed snel uitloope, en vervolgens gemagnetiseerd water drinken en uitwendig aanwenden; doch niet te koud moet het hier gegeven worden. Bij onderbuiks-ontstekingen laat men laauwe gemagnetiseerde voetbaden gebruiken, geeft inwendig koud water, maar slechts eetlepelsgewijze met tuschenpoozingen van 2 of 3 minuten en maakt natte omslagen om den buik. Bij een paar patienten met roode loop heb ik door negatief magnetiseren, door zacht handen opleggen op den onderbuik, door het vasthouden der handen en het toedienen bij eetlepels van gemagnetiseerd water spoedige beterschap bewerkt. Beiden vielen in een geweldig zweet, en later in natuurlijken slaap, uit welken zij nog denzelfden dag gezond weder ontwaakten.

Bij uitwendige huisonstekeningen, zoo als bij mazelen en roodvonk, onthoud ik mij van alle magnetiseren, zoo lang de koorts nog aanwezig en de tijd

der kritische afscheidingen niet gekomen is. Maar gemagnetiseerd water laat ik den patient drinken in plaats van alle andere artsijen, zoo veel zij willen. Als de huid bij hevige koorts zeer droog en heet blijft, dan wasch ik denzelfen laauw met eene spons, en wordt de hitte daardoor niet verzacht, ook wel met geheel koud water, en zelden gebeurt het, dat de huid niet vochtig en zachter wordt. Weldadig echter werkt het magnetismus in het algemeen in de tweede periode van de kritische afscheidingen.

Bij de roos is het bespreken door oude vrouwen bekend en inderdaad neemt aanademen en blazen, en de negatieve magnetische behandeling de plaatselijke huidontsteking doorgaans wonderspoedig weg. Dewijl de dikwerf wederkeerende roos menigmaal een symptoom is van lever- of onderbuiks-ongesteldheid, is de afleiding met eene oplossing van zout in zulke gevallen zeer heilzaam, alsmede het lang voortgezette drinken van water.

Ontstekingen bij wonden en zweeren zijn echter vooral voor het magnetismus geëigend. Eene zachte, afleidende behandeling, het besprengen en bevochtigen der verwondde plaatsen met gemagnetiseerd water doen spoediger en beter effect dan alle zalven en pleisters. Bij verouderde verzweeringen nogtans ligt doorgaans eene inwendige ziekte ten grondslag, die hare bijzondere opmerkzaamheid verdient.

§ 295.

Krampen.

Er is geen onderwerp in de Pathologie, waar-

over meer verkeerde gevoelens van den tegenstrijdigsten aard in omloop zijn, dan over de krampen. Niet alleen toch is derzelver physiologische beteekenis meestal zulk een raadsel, dat velen den duivel in het spel wanen, maar men behandelt dezelve ook volgens de meest verschillende grondslagen, zoodat er welligt geene methode, ja welligt geen middel in de wereld is, daartegen niet in het werk gesteld.

De kramp is eene valsche, onwillekeurig verhoogde of belemmerde beweging in de spieren; of meer plaatselijk, b. v. aan enkele trekkers of buigers, of algemeen, in welk geval men hem spierversijving noemt. Het wezen van de kramp is abnorme polariteit der zenuwen en spieren, eene ongelijke kracht of valsche verwisseling van de positieve en negatieve factoren. De kramp kan zich uitstrekken over alle weeke deelen, celachtige organen, zoodat het celweefsel en de weeke organen hard als hoorn worden; maar dewijl de celachtige vezel in de spier (§ 159) de straalachtige lengtevorm bereiken, zoo treedt in hem de negatieve polariteit in tegenstelling van de positieve der zenuwen bijzonder te voorschijn. Van daar het zeldzame spel in die wonderbare afwisseling van bewegingen, ook vooral in de spieren, als zijnde de eigenlijke bewegingsorganen. De krampen kunnen eensdeels in de bewegingen der koorts overgaan; en dit is eene beterschap, anderdeels kunnen ze zich in verlamming oplossen, en dit wordt verergering. In krampen bestaat echter geen stroomen of vloeijen van eene stof van de eene naar de andere plaats; dan toch zoude de stijfheid slechts aan het een of ander einde zijn en zich over het gansche vaatstelsel niet uitstrekken; veeleer komt

hier de zuiver physische kracht der electriciteit in abnorme spanningen voor den dag, over welke de psychische kracht van den wil geene heerschappij meer uitoefent. Even als bij den electricchen telegraaf de vaardigheid van het geluid van de eene plaats naar de andere vele mijlen ver, die van het licht zelfs overtreft, en in de verwijdering, hoe ver ook de afstand zij, de polare tegenstoot op hetzelfde oogenblik het teeken geeft, hetwelk de stoot in de nabijheid aan het metaal mededeelt, zoo zijn de krampen stooten en tegenstooten van electricke polariteiten, zoo als zich dan ook dikwijls gedurende krampen electriche verschijnselen op de bekende wijze van aanstooting en afstooting, zelfs door middel van vonken openbaren. In plaats dus van bij krampen eene bovennatuurlijke geestenwereld in het spel te brengen, regeert hier veeleer eene geheel van den geest losgelatene blinde natuurkracht.

De oorzaken der krampen zijn van dien aard, dat zij der normale polariteit van de zenuw- en celstof, in betrekking tot spieren, wegnemen. Dit nu kan van de zenuwen of van de celvaten uitgaan. Van den kant der zenuwen kan overmatige kracht van lichtstof of te groote opgewektheid der zenuwen de oorzaak wezen; of van de abnorme polariteit der zenuwen in verband met de vegetatieve celstof kan de oorzaak van de belemmering, in het bloed, de ontsteking of in eene verzweering gelegen zijn. Van den kant van het celweefsel heeft hetzelfde plaats: overvulling, belemmering, verharding belet behoorlijke voeding, waaraan ook de zenuwen behoefte hebben; of hierdoor wordt de polare zenuwvloed noodig, om de verandering van stoffen daar te stellen, en te voe-

den, belemmerd. Dewijl nu in het vegetatieve vormings-proces deze grondgebreken meestal reeds van de geboorte zich dagteekenen, en door verkeerde diët of ongunstige levensomstandigheden onderhouden worden, wordt het zaad reeds vroeg gezaaid, wortelt vooral in den akker van den onderbuik en groeit voort, tot eene zekere omstandigheid de losse spanning van de polariteits-verhoudingen verwoest, en de kramp dan eindelijk losbreekt even als een onweder bij de ongelijke verdeeling van positieve en negatieve electriciteit der aarde en der lucht, of van twee elkander tegenovergestelde luchtkolommen. En gelijk nu ook hier de phantasie het wilde heir van duistere magten ziet regeren, zoo ziet zij in de krampen eenen magischen daemon. Buiten twijfel hebben de meeste krampen derzelve zetel in den onderbuik, waar de elementaire stoffen zich naar wetten van ruimte en tijd verzamelen en omvormen, zoodat de krampen deswege, zoo als alle vegetatieve scheppingen, zoo menigmaal een periodiek karakter aannemen en daardoor zelve getuigenis afleggen van derzelve tellurischen oorsprong.

Ik wil hiermede niet beweren, dat de kramp ook niet wel zonder bepaalden stoffelijken grondslag van uit het zenuwstelsel, bij geringer aanleg tot denzelve, kan ontstaan. Dan deelt de psyche den eersten aanstoot mede. Eene spoedig ontstane en schemerende voorstelling; de gloeiende phantasie; eene onstuimige begeerte, om iets in vollen haast te volbrengen; eene plotselinge aandoening, als van schrik, toorn en ergernis; een overspannen hartstogt; dit alles kan den positieven factor der zenuwen dermate spannen, dat de kramp, even als de bliksem bij helderen hemel, losbreekt. Is nu de aanleg eens

ontstaan, dan zijn er doorgaans slechts geringe oorzaken noodig, om het paroxysme te doen geboren worden. Deze zijn dan zeer dikwijls van psychischen aard, waardoor de zenuwfactor de bovenhand verkrijgt, en de krampen zelve zoo ligtelijk bij gevoelige gestellen van aanstekenden aard worden.

C. W. HUFELAND zegt: »Die de aderlating, het braakmiddel en het opium behoorlijk weet te gebruiken, is een volkomen arts.» Ik zeg, die de krampen behoorlijk weet te behandelen en dezelve genezen kan, is nog volkomener. Krampen zijn scandala medicorum, en evenmin als men dezelve theoretisch kent, evenmin worden ze praktisch regt behandeld.

Vooreerst lette men op, of de krampen als gevolgen van het magnetiseren zich doen kennen, want dit gebeurt menigmaal, dan of dezelve wezenlijk ziekte-toevallen zijn. In het eerste geval bestaat er eene kritische natuurbeweging, en men heeft niets meer te doen, dan op te houden met magnetiseren, en den patient rust te geven. Mogen velen voor dezelve terug beven; ik zie dezelve niet ongaarne, en laat mij er niet door afbrengen van het magnetisch voortwerken, met het oog op de eigenlijke ziekte, zoodra de paroxismen zijn geëindigd. Er behoort, wel is waar, dikwijls groot geduld toe, om de kuur niet te laten varen, dewijl de krampen zoo lang terug keeren, als de inwendige kwaal niet aan het genezen is, en dewijl de krampen over het algemeen de allerhardnekkigste ziekten zelve zijn. Maar wie midden in de kuur omkeert en de kwaal voor ongeneeslijk verklaart, hij geeft den patient op, om hem welligt nooit weder gezond te zien, terwijl aanhoudend geduld hem welligt weldra gered zoude hebben. Dagen en we-

ken zijn te korte perioden , om krampen te genezen , daartoe worden dikwijls maanden en jaren vereischt.

Bij kritische krampen , die door het magnetiseren ontstaan , heeft men op het volgende acht te slaan. Men laat het magnetiseren na en geeft rust. Men matigt den invloed des lichts , verwijdert het gedruisch en alarm en verbant voornamelijk alles , wat reuk van zich geeft. Al wat drncken of sluiten van kleederen heet , worde weggenomen en ruimte , om zich vrij te bewegen , worde toegestaan. Zijn de bewegingen overmatig , dan houde men de handen , maar zonder dwang ; men beproeve de hand op het hoofd te leggen of op den nek , den hartkuil of het kruis , en de krampen houden dikwijls spoedig op. Het bevochtigen van hoofd of handen met gemagnetiseerd water , alsmede laauwe handbaden zijn eveneens goede middelen ter bedaring , vooral echter — indien zij kunnen — drinken van gemagnetiseerd water. Zijn het hevige stoot- of trillende krampen , men laat dezelve het best op een bed , of op den grond , zonder alle tusschenkomst , uitwerken. De rust keert allengskens weder , en tot aller verwondering gevoelen zich zulke zieken menigmaal zeer vrolijk , wel en gesterkt.

Indien nu echter de krampen wezenlijke ziekte-toestanden zijn , zoo als de epilepsie , de St. Vitusdans , de hysterische krampen , dan volge men eene gansch andere behandeling. De eerste hoofdregel is hier het langzaam en rustig aanvaarden van de magnetische kuur , en hoewel positief werken hier geindiceerd is , worde dit echter op de zachtste wijze ondernomen. Zulke personen toch , die aan krampen onderhevig zijn , krijgen dikwijls zeer spoedig en na weinig magnetische streken , hunne toevallen , ook wanneer zij

dezelve maar zeldzaam hebben. De nadering, het houden van de handen, spreken en opleggen der hand op den hartkuil is reeds genoegzaam, om voor de eerste maal met de kuur te beginnen. Komen alsdan de krampen niet voor den dag, men kan dan wat langer aanhouden en wat sterker werken. Men houdt dan de eenè hand op het hoofd, de andere op den hartkuil, en maakt afleidende streken, eerst zonder en dan met aanraking over de kleeding, en houdt dan op het voorhoofd, de schouderen, de ellebogen en aan de handen wat stil. Wil men nog sterker werken, dan ademe men op de kruin van het hoofd, en houde, na meermalen te hebben neergestrekken, de hand op den nek, in het kruis eenige oogenblikken stil. Even zoo legt men de beide handen dan ook op de boven-buikstreek, de lever, de milt, en bij afwisseling (terwijl men zich aan de zijde van den patient plaatst, en met de eene hand over het achterhoofd en den rug achterwaarts, met de andere hand daarentegen gelijktijdig voorwaarts, over voorhoofd en borst neder loopt) houde men de handen minuten lang op den rug en den onderbuik. Het krachtigst werken bestaat daarin, dat men beide handen op het hoofd legt en dan over den ruggegraad bij herhaling en met onmiddelijke aanraking afloopt. Komen er nu krampachtige spiertrekkingen, of openbaren zich andere toevallen, als onrust, vermeerderde warmte enz., dan houde men met magnetiseren op en herhale het dagelijks maar eenmaal, al naar gelang van de werking, korter of langer. De krampen worden dan, als boven gezegd is, behandeld. Behalve gepast diët en drinken van gemagnetiseerd water, wordt geen ander middel gebezigd, vooral

niet de zoogenaamde allopatische krampstillende geneesmiddelen, zoo als de narcotica en spiritualia. Deze toch maken het zenuwstelsel overgevoelig en helpen krampen voortbrengen en duurzaam zijn.

Het is eene bekende daadzaak, dat krampen door middel van het magnetismus ontstaan, en het is dien ten gevolge, dat men hetzelfde beschuldigt, als zijnde van schadelijke uitwerking op den patient.

Reeds vroeger heb ik dit beweren tegengesproken, doch nu, nadat ik over de inwendige, ingewortelde ziekte-oorzaken gesproken heb, waardoor de polariteits-verhouding tusschen zenuw- en spiervezelen reeds langen tijd in abnorme stemming zijn aanwezig geweest, maar nog niet losgebroken in werkelijke krampen, nu zal de lezer zelf inzien, dat hetzelfde van allen grond ontbloomt is. Het magnetiseren — op zich zelf reeds een opwekken van polariteit, — maakt de genezende kracht der natuur gaande, en brengt een magtiger werking van het zenuw-leven voort. Hierdoor nu ontstaan, als het ware, kunstige spanningen tusschen die beide hoofdfactoren der plus en minus polariteiten. De door den magnetiseur gegevene aanstoot klinkt voort tot op die knopen der verstopte buizen en verstijfde vaten, welke zich tegen de normale werking verzetten. Zoo ontstaat wezenlijke krampbeweging als eene poging, om die valsche spanningen te vereffenen. Daarom volgen dan ook kritische afscheidingen en telkens zeer duidelijke verlichtingen. Dit zal natuurlijk zoo lang duren, tot die oorzaken in zoo verre opgeheven zijn, dat er geene krampen meer kunnen komen, hoewel ook dit nog niet altijd het eindigen der ziekte aanduidt. Het proces der herstelling toch kan nog lan-

gen tijd behoeven, om de volle harmonie te herstellen, welke misschien lang reeds verbroken was. Daarom dienen de kritische bewegingen van anderen aard ook nog gedurende geruimen tijd voort, en het is merkwaardig, hoe men door het magnetiseren bij toenemende beterschap gewoonlijk die ziekte-verschijnselen weder in derzelve achteruitgang zich openbaren ziet, welke zich bij het toenemen der ziekte hadden vertoond.

Dewijl bij krampen ook electriche verhoudingen plaats hebben (§ 96, 97, no. 5), is het vooral van belang de overmaat en ongelijke verdeeling van de electriciteit af te leiden. De wijze van zulk eene afleiding hebben wij bij de zuster van **EMMERICH** gadegeslagen. In deze verscheidenheid der electriche toestanden, zelfs in eenen en denzelfden toestand, ligt wel de oorzaak, dat men geenen regel vinden kan tot derzelve methodische behandeling. Zij zijn eenen **PROTEUS** gelijk, en om dezelve tot zwijgen te brengen, moet men het eerst op allerlei wijze beproeven, tot het gelukt. De aldaar genoemde wijze van afleiding, hoewel dan ook verschillend gewijzigd, is, volgens mijne ervaring, de beste. Doch gelijk krampen steeds iets vreemdaardigs hebben, zoodat men wel niet geheel te onregt verborgen spoken, nu eens kwelduivels dan weder lustige grapmakers ziet optreden en door elkaar henenloopen, zoo is de wijze om ze tot zwijgen te brengen ook oneindig verscheiden. Het houden van de voeten, de verbinding van den patient met eenen levenden boom; het vormen van eene keten door middel van menschen of dieren; het besprengen of besproeijen met water; een bad; de gebiedende toon; een muziek geluid, welk laatste,

volgens verscheiden accoorden of melodiën, bijna altijd plotseling de geesten verbant, het zijn even zoo vele als verschillende middelen, om aan te wenden. Soms helpt, vooral bij waanzin en die vreeselijke krampen, welke men als eene bezetenheid beschouwde, een strijken van onderen naar boven, het indompelen in water, of een stortbad, waarmede men echter niet te menigvuldig zij. Hier, met één woord, vindt men de geheimen van de oorzaken en de soorten van behandeling, welke nog lang tijd geven tot studeren. Er zijn krampsoorten, tegen welke geene der opgenoemde proeven baten, dewijl de geestelijke werking te overheerschend is. Een krachtige wil, een ingetogen ernst met waarheid en liefde, vermag dikwijls ongelooflijk veel, en wie het door-dringende zwaard der godsdienst verstaat te voeren, hij zal nog meer volbrengen.

Zeer merkwaardig zijn de crises, welke zich na het magnetiseren bij krampen vertoonen. Is dit het geval, dan late men de kuur niet varen, welke vroeger of later tot genezing brengt. Zoodanige crises zijn: de natuurlijke of somnambule slaap, hevig zweeten, slijm- gal- wormenbrakingen, of het lozen van zeer vreemde stoffen. Menigmaal vertoont zich een zeer langdurige of periodische speekselvloed; eene ongehoorde massa urine of verouderde massa's drek ontlasten zich; soms ook openbaren zich vloeijingen uit neus en ooren, of zelfs gezwollen en zweeren op de huid enz.

Op eene eenigzins verschillende wijze heeft men de bijzondere soorten van krampen te behandelen. Bij den tetanus vooral, wanneer dezelve acuut is, ziet men dikwerf ontsteking van het ruggemerg of

van deszelfs vliezen. In deze gevallen moet men eene aderlating of koppen laten voorgaan. Als slechts een enkel deel of lid kataleptisch is, dan is het aanraken met eenen enkelen vinger somtijds toereikend, om de deelen beweeglijk te maken, maar bijzonder is het aanademen van de vlakke hand van den patient een middel ter ontbinding der verstijfde ledematen. Eene jonge dochter (§ 12 noot 2), van 20 jaren, kreeg door eene plotselinge ergernis een kinnebakskramp, die zich verder verbreidde, zoodat het een tetanus werd. Twee artsen beproefden vijf weken lang hunne kunst, tot dat de patient niet meer slikken konde. Men meende, dat haar einde nabij was, toen ik geroepen werd. Daar ik zag, dat de artsen naar de regelen der kunst en toch nutteloos gehandeld hadden, begon ik dadelijk te magnetiseren. De eerste uitwerking was, dat zij weldra in een hevig weenen losbrak, hetgeen ik als een goed voortteeken beschouwde. Na een kwartier lang gemagnetiseerd te hebben, blies ik haar een paar theelepels vol gemagnetiseerd water door eene opening in de tanden, in den mond, en liet dit water in eene flesch achter, met voorschrift, dat men haar per uur eenen eetlepel vol zonder iets anders geven zoude, tot op mijne terugkomst. Reeds in den eersten nacht kreeg zij eenen rustigen slaap en eene belangrijke ontlasting. Ik magnetiseerde haar vervolgens dagelijks een half uur lang, nu eens door de handen op het hoofd en den hartkuil te leggen, dan door de kruin van het hoofd aan te ademen en de handen te houden; of door de mijne met herhaalde streken te laten gaan van de schouderen benedenwaarts tot de voeten, en den ruggegraad te bestrijken. Ook liet ik dagelijks gemag-

netiseerd water geven, zoo veel zij met genoeg konde drinken. Tevens moest zij zich door de kracht van haren wil er op toelleggen, om den mond te openen, armen en beenen te bewegen en zoo spoedig mogelijk met mij door de kamer te gaan, hetgeen reeds op den derden dag plaats had. Zij kreeg niets dan dunne soepen te eten. Nadat zich reeds op de twee eerste dagen een weldadig zweet had geopenbaard, een rustige slaap (zonder slaapwaken) en herhaalde ontlastingen, verliet ik haar op den twaalfden dag, zonder een eenig geneesmiddel haar te hebben toegediend, volkomen gezond. In dezen staat is zij dan ook tot op heden gebleven, zonder dat zich de kramp weder heeft laten zien.

Bij den St. Vitusdans is, volgens mijne opmerkingen, doorgaans eene ontstekingachtige prikkeling van het ruggemerg aanwezig, en men kan dit ook door betasten van den ruggegraad weldra ontdekken. Daarom laat ik bloedzuigers op den rug zetten, en des noods later ook spaanschevliegpleisters in lange strepen. Ik geef gemagnetiseerd water te drinken en magnetiseer afleidend. Ik heb een negenjarig meisje, dat 2 jaren lang door verscheiden heelmeeesters en artsen vruchteloos was behandeld, en de krampen had in zulk een' graad, dat zij uit het bed op den grond geworpen werd en buiten dat in den slaap zelfs geene seconde rust had, in twee maanden genezen, na tweemaal bloedzuigers en een vesicarium gezet te hebben, door enkel tweemaal 's weeks te magnetiseren.

In hysterische krampen en bij hypocondrie gebruik ik eveneens gaarne verscheidene afleidende, doch mildere plaatselijke opwekkingsmiddelen, en laat mijn universeel middel: het gemagnetiseerde

water, drinken. Ook bij aangezigtspijn heb ik zulk een afleidend hulpmiddel, hoewel die pijn alle allopatische nervina en afleidende middelen eenen zoo hardnekkigen tegenstand biedt. Verder laat ik de krampzieken vele bewegingen maken te voet of rijdende; ook gymnastische bewegingen met handen en voeten naar alle rigtingen, met of zonder werktuigen. Of ik gebied hen de krampen tegen te gaan, dezelve niet te laten uitbreken, en als zij losgebroken zijn, weder terug te houden. Want hiervan heb ik mij overtuigd, dat eene groote psychische zwakheid schuld is, dat het ligchaam regeert in stede van den geest, en dat men door versterking van den geestelijken wil, die in den beginne doorgaans zeer zwak is, maar met den tijd aanwint, magtig is het ligchaam weder tot een dienstvaardig werktuig te maken. Als de kranke zelf niets tegen den kramp vermag, dan sta ik hem bij: ik houd b. v. de trekkende plaats stevig vast, druk sterk op den hartkuil, vooral bij borst- en onderbuikskrampen, of ik treed wel zelfs met den voet op zijn kruis of sla en kneed de leden, of belet den kramp, door middel van een naauw toegeregen gordel of koord.

Komen de krampen uit stoffelijke oorzaken voort, dan zijn het baquet en magnetische geleiders van plantaardige stoffen, van wolle, glas, zelden metalen en ijzer, goede middelen, om te helpen en te doen bedaren. Soms is zijde, somtijds ook leder, enkel het een of ander metaal een middel tot bevordering van rust. Dikwijls helpt de mineraal magneet, gebonden aan den voet of op het kruis, doch altijd tracht ik van de meer edele deelen tot de min edele af te leiden, de eerste meer negatief, en daaren-

tegen de afscheidings-organen meer positief te behandelen.

§ 296.

Verlammingen.

Verlammingen zijn belemmerde levensbewegingen, hetzij uit ontlading en uitputting der zenuwkracht, of uit gebrek aan voedende stof, of uit belemmering van het in- en doorstroomen van de zenuwwerkzaamheid ontstaan, hetzij wegens voorhanden organische hinderpalen, hetzij wegens mechanische banden, bij overvloed van bloed en stoffen door drukking en ontleding. Verlammingen staan in betrekking tot het gevoel der zinnen, derzelve beweging, of tot beide te gelijk. Ook in de voedingsorganen kan de verlamming ontstaan, en dit geschiedt zeer menigvuldig, wanneer de zenuwvloed sterk en belemmerd is, en dan stoornissen in de circulatie met chemische vermengingen en organische misvormingen geboren worden.

Het is noodzakelijk, dat men zich in de eerste plaats een juist inzicht in de oorzakelijke betrekkingen der verlammingen verschaffe, volgens welke de behandeling verschillen moet. Zonder dat, zal men noch door magnetiseren, noch door andere middelen iets uitrigten. Ja de zeldzame genezing van verlammingen hebben waarschijnlijk wel in de onzekerheid en de gebrekkige onderscheiding der oorzaken derzelve voornamen grond.

Als men bij overvloed van bloed of mechanische belemmeringen wilde magnetiseren, zonder aderlaten,

of zonder die belemmeringen weg te nemen, dan zoude men de kwaal verergeren. Is de oorzaak daarontegen gebrek aan voedsel en bloed, dan zal het magnetiseren alleen dat gebrek niet vergoeden. Indien er circulatie-belemmeringen en abnormale chemische stofveranderingen aanwezig zijn, men zorge dan in de eerste plaats, dat deze geregeld worden, niet door magnetiseren alleen, maar ook door behulp van andere geschikte middelen. Het magnetiseren echter helpt ook hier en ondersteunt de middelen, zoodat zij in geringere quantiteit en bij zeldzamer gebruik nogtans veel dienstiger worden. Bij verlammingen in de voedingsorganen kan men bij het onmiddellijk magnetiseren de zachte materiële middelen niet ontberen, en wel bijzonder zijn hier geleiders en het baquet te gebruiken. Heeft men verhardingen en stremmingen op te lossen, daar zal het galvanische niet ondienstig wezen, en bij drooge gezwellen, meer aan de oppervlakte van de huidorganen gelegen, kan men de electriciteit beproeven; bij verstijving en jicht doet de mineraal-magneet goede diensten. Doch men wachte zich van met deze sterk werkende natuurkrachten te overprikken. Bij de eigenlijke en ware verlammingen door middel van gebrekkige zenuw-activiteit ontstaan, hetzij de oorzaak der kwaal in de voedingsorganen of in die van den zin en de beweging gelegen is, is er geen middel met het magnetismus te vergelijken.

Gelijk de verlamming in zeker opzigt het tegengestelde is van de koorts in derzelve verminderde of weggenomen verheffing, zoo heeft men ook hier eene tegenovergestelde behandeling. Men behandelt den verlamden, als men volgens opgegeven regelen het

magnetiseren aanwendt, positief, opwekkend, verwarmend; eerst milder, dan des noods sterker opwekkend en gedurende langeren tijd. Men werkt op de centraalorganen van het zenuwstelsel, op de hersenen onmiddellijk door handopleggen, op het ruggemerg en op de zenuwstammen door bestrijken met onmiddellijke aanraking door de vlakke hand, door de vingers afzonderlijk en gezamenlijk, zonder of met aromatieke bevochtiging. Men wrijft de deelen en verwarmt ze met zemelen, kruiden of heet zand. In verlammingen en waterzucht bezigt men vooral de zonnewarmte, ook het koude en warme bad met doesjes druip- en stortbaden. Eindelijk nog neemt men het magnetisch baquet ter hand, hetwelk volgens opgaaf van de gravin M., bij verlammingen, gepaard met zwakheid van hoofd, met ijzer, aarde en glas tot op drie vierde in eenen emmer gevuld wordt, welke op eene zinkplaat staat. Daarop legt of plaatst de kranke zijne voeten. Onder de zinkplaat moet men naar gelang van omstandigheden (niet altijd) nog met water gevulde flesschen leggen. Ook stelt men boven het hoofd eenen men water gevulden bol, die door middel van draden met den patient in verbinding wordt gebragt. Bij eenen verlamden waterzuchtige verordende zij, dat hij op een' harden stoel tusschen twee ijzeren staven moest gezet werden; vóór hem was eene met zwavel gevulde glazen buis geplaatst, achter hem eene dito met aarde en onder de voeten een ijzeren conductor. Met eene ijzeren staaf moest hij gemagnetiseerd worden. De electriciteit met eene gemagnetiseerde en door de hand gewreven schijf is somtijds in het oogvallend dienstig en wordt zelfs in vrij hoogen graad van kracht verdragen.

Behalve deze behandeling, werk ik ook psychisch op den patient, ten einde zijn wilsvermogen te versterken. Ik laat hem zich inspannen, om beweging te maken, welke ik hem help ondersteunen. Is hij gevoelloos, dan geef ik bijzonderen prikkel aan de vereischte organen, prikkele in de huid, door geluid of invloeden van licht. Ik beasem deze deelen en de kruin van het hoofd, bestrijk dezelve in kring- of lengtevormige bewegingen met de toppen van de vingers, als de gevoelloosheid groot is, met wijn, vooral met rijnwijn, bevochtigd. Zijn de romporganen verlamd, dan werk ik lang en krachtig op het ruggemerg; dan raad ik sprengbaden en doesjes aan met koud water, wijn, heet kieselzand, of zelfs met vuurhitte. Ik leg een ijzer- of zinkplaat op het kruis bij verlammingen van den onderbuik en de voeten.

Komt de verlamming uit werkelijke zwakheid en uitputting van de zenuwkracht voort, dan helpt plaatselijke werking op de verlamde plaatsen niet. Dikwijls zijn ook plaatselijke verlammingen gevolgen van belemmerende oorzaken, en dan moet de behandeling op deze zich rigten.

Inwendig worden, behalve de behoorlijk voedende en opwekkende dieet, zelden andere middelen en dan nog wel in kleine hoeveelheid gebezigd, welke eene bepaalde werking uitoefenen. Bij spierverlammingen b. v. is de oude rijnwijn van 10 tot 20 druppelen daags, twee of driemaal gebruikt, een onvergelykelyk versterkingsmiddel. Bij verlammingen na beroertens van sapvolle menschen is eene slappe Arnica-thee te recomanderen; bij de zwarte staar kan men $\frac{1}{100}$ grein Belladonna-extract om de twee of drie

dagen toedienen; bij ledenverlammingen met bederf der vochten zwavellever met suiker $\frac{1}{10}$ grein, tweemaal des daags.

Als er koortsbewegingen, ontstekingen of krampen bij ontstaan, heeft men dit als een goed teeken aan te merken. In dit geval late men genoemde behandeling niet achterwege, maar overijle zich ook niet, om geene dadelijke uitputting te weeg te brengen. Men ga slechts zachter te werk, en meer negatief afleidend. Ook lette men op, of niet de koorts, de ontsteking en de kramp in verloop van tijd uit genoemde oorzaken mede ontstaan, en deze zijn dan naar derzelve aard geneeskundig te behandelen.

§ 297.

De zucht en derzelve oorzaken.

Onder zucht versta ik die chronische ziekten, gepaard met verderf der vochten en organische stoornissen in de werkingen des ligchaams, welke meestal als gevolgen van koortsen, ontstekingen, krampen en verlammingen overblijven, en zeer moeilijk te genezen zijn. Daar ik hier geene bijzondere waarde hecht, noch aan den naam, noch aan eene stelselmatige voorstelling dezer ziekten, maar alleen een aanschouwelijk veld, om de magnetische behandeling te overzien, afteeken, wordt de welwillende lezer verzocht zijne kritiek niet al te naauwlettend daarop te vestigen. Tot de zuchten of teringen reken ik de kliertering, longtering, milt- en levertering, (galziekte en geelzucht) en de waterzucht.

De kliertering (scrophelzucht) is eene der menig-

vuldigste ziekten en gewis al doorgaans de moeder en oorloopster van alle zoogenoemde zuchten. Als de scrophula chronisch worden en niet genezen, dan nestelen dezelve zich zoo organisch in het ligchaam, dat de meeste daarna volgende ziekten slechts kinderen en wijzigingen van die grondkwaal zijn, en verscheiden naar de jaren en de constitutie te voorschijn treden. De engelsche ziekte, klierzucht, de tering, de schurft en de teringachtige slijmontlastingen zijn de bloezams, die uit de scrophulen ontkiemen. De lever- en miltverstoppingen met de haemorrhoiden en de jicht, met steen en graveel zijn latere vruchten, welke zich meestal eindelijk in waterzucht oplossen, als niet misschien een zoo dikwijls losbrekend ontstekingsproces vroeger en soms onvoorziens, door heetvuur, eene bloedspuwing of beroerten, een lang ziekbed afsnijdt.

Wel zijn genoemde voorbereidende oorzaken niet de eenige, waardoor de zuchten ontstaan. Er bestaan ook buitendien gelegenheidsoorzaken, zoo als b. v. de schadelijke levensbetrekkingen, luchten, voorafgaande koortsen en ontstekingen, waardoor die ziekten als gevolgen overblijven, zoo als zekere jichtsoorten na verkoeling, mild- en galziekten na koude koortsen, borsttering en waterzucht na voorafgegane ontstekingen en verplaatsingen. Doch deze uitwendige aanleidingen zijn zeldzamer, en komen slechts bij die algemeene voorbereidingen, zonder welke de ziekte of niet of althans zoo verderfelijk niet zoude zijn ontstaan.

Men zegt, de scrophulen zijn thans menigvuldiger dan voorheen en onder alle standen verbreid. Is dit waar, dan moeten ook de oorzaken meer algemeen zijn, en deze moeten dan ook eerst opgezocht en overwonnen worden, als men dat grond-

euvel in deszelfs wortelen wil aantasten en van deszelfs verdervende gevolgen berooven. Zij liggen in de verkeerde fysieke en psychische opvoeding der kinderen. Hiertoe behoort vooral ook dit, dat men zoo menigmaal, in plaats van hen te stillen door middel van de moederlijke borst, hen al te onbedachtzaam voedt en overvoedt met onverteerbare, zure en prikkelbare, taaije en rauwe voedingstoffen. Daardoor worden de watervaten en de klieren spoedig na de intrede in de wereld verstopt, de overvloedige sappen ontaarden, breken op alle hoeken en aan alle plaatsen uit, zetten de kiemende stoffen aan, en deze ontwikkelen zich dan naar het verschil van jaren en de plaats van derzelver ligchamelijken zetel in verschillende vormen, als gif en onkruid. De voedingsmiddelen zijn echter niet de eenige oorzaken van de scrophels. De geheele levenswijze van den kinderlijken leeftijd wordt verkeerd ingerigt. De kinderen leven te weinig in de vrije lucht. Zij hebben gebrek aan vrije beweging en daardoor ook aan gelegenheid, om het voedsel te verteren en de ledematen te versterken. Als toch de spierbeweging ontbreekt en daarbij nog rijkelijk voedsel genomen wordt, dan zwelt de buik en het ligchaam wordt opgezet. Geen kamerlucht heeft balsem voor het voedend bloed, geen leiband kan het dartelen en tuimelen op de groene zode vervangen. Het kind heeft ook geen lust noch moed des geestes, want deze wordt reeds in beslag genomen, om te studeren, voordat het de namen van vader en moeder spelt. Hierin ligt mede eene groote oorzaak der scrophelen. De kinderlijke leeftijd moet eerst fysiek-krachtig gevormd worden en geestelijk slechts zoo veel leeren, dat het spelend niet

verhinderd wordt in deszelfs natuurlijke ontwikkeling. »Kinderen en volken,» zegt J. PAUL, »moeten ULLIJSSES niet alleen in talent, om te spreken en verstandig te zijn, maar ook in zijn vermogen, om den boog te spannen, gelijk gemaakt worden.» Integendeel worden echter de kinderen algemeen zoo met voorwerpen van onderwijs bezig gehouden, dat niet alleen derzelver zinnelijk bevattingvermogen daarvoor ongeschikt is, en geen wezenlijk gewin heeft, maar ook alle lichamelijke krachtontwikkeling door deze broekastopvoeding belemmerd wordt. Hierdoor nu worden door de ontijdig opgewekte en dikwijls bedorvene phantasie de in het zwakke ligchaam belemmerde sappen aangestoken, deze werken als prikkelend gif weder op den geest terug en drijven denzelfden aan tot alle verderfelijke begeerten, tot overtreding en val. Men voedt derhalve de begeerten en men snijdt den gier van PROMETHEUS slechts de vleugels in stede van den snavel af, waardoor hij eeuwig aan het hart blijft knagen.

§ 298.

De kliertering.

Deze meer uitvoerige opsomming van de oorzaken der scrophelen is hier niet te onpas, als men aan eene grondige genezing derzelve wil arbeiden. Zonder de oorzaken toch weg te nemen, kan geen middel ter wereld de uitwerking afwenden. Dit te doen ligt in geen 's menschen magt, al ware dezelve ook eene goddelijke. Men mag daarom ook van het magnetismus niet te veel eischen, hoewel hetzelfde soms tot wegneming of ver-

zaching der scrophelting bijna het ongelooflijke en in korten tijd kan doen. Men moet alsdan echter eene behoorlijke diëtetische behandeling met het oog op genoemde oorzaken met hetzelfde vereenigen. Deze behandeling nu veronderstellende bekend te zijn, geef ik alleen eene korte aanwijzing van de regte wijze, om de scrophelen goed magnetisch te behandelen, en deze is dan tevens met weinige wijzigingen ook voor andere teringen dienstbaar.

Aangezien bij scrophelziekte de verstopte water-vaten en klieren en dus een gebrekkig voedingsproces de wezenlijkste en naaste oorzaak is, waardoor die scherpheid der vochten, die plaatselijke ontstekingen en zweeren, die prikkelbaarheid van het zenuwstelsel en de zwakheid in de spieren ontstaan, ligt het in den aard der zaak, dat die verstoppingen van de voedingsorganen het allereerst moeten worden weggenomen. Dit nu geschiedt, zoo als ik ook reeds opgemerkt heb, nergens zekerder door, dan door het water en den vermeerderden levensinvloed der zenuwen. Gemagnetiseerd water te drinken en een positief magnetiseren met behulp van baquet en de geleiders, voornamelijk de levende boom en het ijzer, ziet daar wat deze genezing meestal op verrassende wijze doet plaats grijpen, en zulks wel te spoediger, naar mate men alleen weinige krachtige vleeschspijzen en geene meelaartige aardappelen en broodvoedsel toedient, naar mate men menigvuldiger gemagnetiseerde baden bezigt en veel beweging in de vrije lucht en den zonschijn laat maken.

Het baquet, met aarde, ijzer, zout en water aangevuld, het magnetiseren met den ijzerstaaf, gemagnetiseerde baden, wekelijks 2 of 3, drinken van ge-

magnetiseerd water, iets dat door geen ander geneesmiddel kan worden vergoed, zijn eveneens voorwaarden, welke men vooral heeft in acht te nemen, en waardoor men dikwijls tot buitengewoon voorspoedige resultaten geraakt.

Bij de scrophels voegen zich zeer ligt ontstekingen van oog en longen. Bij oogontstekingen laat ik laauwe voet- en handbaden gebruiken en leg een pikpleister op den rug. De oogen worden zachtken aangeblazen, zoo lang zij zeer pijnlijk zijn. Met den rug der vingers strijk ik boven de oogen aan het voorhoofd en beneden aan de wanden van den neus naar de ooren, doch zonder aanraking, als dezelve de smart vermeerdert, met zachte aanraking, zoodra het den patiënt wel aangenaam is. Daarenboven werk ik sterker en positiever op den onderbuik, en als ik met drinken van gemagnetiseerd water en met klisma's van zulk water geene toereikende ontlasting te weeg kan brengen, dan voeg ik daartoe een purgatief van zoutoplossing of ook wel een twintigste grein braakwijnsteen in water, om de 2 uren een lepel vol. Bij deze behandeling is het mij, bij zoo vele voorkomende gevallen van dezen aard, nooit mislukt, binnen weinig dagen de ontsteking weg te nemen en bij voortgezette algemeene behandeling weldra ook zonder terugkeering geheel te zien verdwijnen.

Zijn de longen in ontstoken toestand, dan ga ik afleidend op de volgende wijze te werk. De zieke moet hoogst rustig en in dezelfde temperatuur blijven. Ik laat de handen in gemagnetiseerd water en strijk langzaam van de borst over de schouders en de armen tot aan de handen, zonder aanraking als de zieke onrustig wordt en meerdere hitte krijgt, in het tegen

overgestelde geval met aanroering. Daarbenevens werk ik, even als bij oogontsteking, positief op den onderbuik en ga ook anderzins op de opgegevene wijze te werk. Het voedsel besta in gebonden soepen, maar gemagnetiseerd water drinke de zieke, zooveel hij wil. Aderlaten doe ik geheel niet en bloedzuigers worden alleen des noods gebruikt, doch ik geven den patient, dikwijls diep adem te halen, opdat de lucht beter in de longen dringe. Dit geschiede echter gematigd, zonder dat de pijn in de borst vermeerdert. Dit middel beschouw ik ook in de tering van bepaalde nuttigheid, en het zal ook wel, enkel als mechanisch middel beschouwd, het inademen, door RAMADGE gereecommandeerd, niet alleen vervangen, maar zelfs overtreffen, als daarmede eene magnetische afleiding gepaard gaat door oplegging der handpalm op rug en borst en het zacht afwaarts strijken.

De scrophulose ontstekingen der klieren en de huidzweeren worden algemeen en plaatselijk magnetisch behandeld. Uitwendig wordt slechts met magnetisch water gewasschen en men bezigt doeken in hetzelfde natgemaakt. Dezelve gaan weg met het verdwijnen van de grondkwaal, of komen weder zoo lang deze nog ongenezen is.

§ 299.

De bleekzucht, miltzucht, galziekte, de jicht, de longtering en waterzucht.

Op gelijke wijze worden de Engelsche ziekte, de bleekzucht, milt- en galziekte behandeld met in acht-

neming der bijzondere daarmede gegeven omstandigheden en verschijnselen, welke intusschen grootendeels slechts diëtetische wijzigingen noodig hebben. In de engelsche ziekte zijn gemagnetiseerde baden door middel van ijzeren staven voortreffelijk. In de bleekzucht bij ontbrekende menstruatie wordt de rug en het kruis positief gemagnetiseerd, de onderbuik negatief afleidend naar de voeten heen. Bijzonder werkt hier het magnetiseren bij zonnenschijn. Ter herstelling van de regelen en de daarmede gepaard gaande ongesteldheden en toevallen, is er naar mijne veelvuldige ervaringen geen zekerder en spoediger middel dan het magnetismus.

Bij jicht is eene negatief afleidende magnetische behandeling doorgaans heilzaam en pijnstillend. De ontstoken plaatsen worden even als de roos behandeld en men kan dezelve met gemagnetiseerd water besprengen of met linnen doeken bevochtigen, fijn gestooten gemagnetiseerd zout opleggen enz.

Tegen jicht met verstoppingen in den onderbuik en de hypocondrie gaf de gravin M. de volgende machine op. Een emmer wordt op vier groene flesschen geplaatst, tusschen welke midden in een dik ijzer onder op den bodem bevestigd wordt. De bodem van den emmer wordt met eene plaat van glas belegd, vervolgens met ijzererts, glas, berken-spanen, kleiaarde en water aangevuld. Uit de vier flesschen gaan vier glazen buizen tot op de hoogte van het hoofd omhoog. Van deze twee buizen zijn twee met zout, twee met zwavel aangevuld. Op eene sterke middelgeleider, met een langen neus voorzien, is een met water aangevulde kogel aangebracht. De buizen worden door middel van snoe-

ren aan elkaar verbonden en met den patient in ver-
bindtenis gebragt. De geheele machine wordt echter
met snoeren het best door twee vensters, zoo moge-
lijk, met de buitenlucht in betrekking gebragt.

De milt- en galziekte, hetzij dezelve van scro-
phels afstammen, hetzij dezelve het gevolg van gas-
trische koortsen zijn, vinden in het magnetismus een
beproofd middel. Ik heb twee Nederlandsche offi-
cieren behandeld, die ten gevolge van de koude
koorts de zoogenaamde koortskoek met buitengewone
opzetting van den onderbuik en vooral van lever en
milt behielden. De een stond gedurende zeven jaren
zoo veel uit aan die koorts, dat hij wegens de vree-
selijkste hoofdpijnen convulsies kreeg; de ander werd
daarentegen binnen drie jaren zoo zwak, dat hij naauw
meer gaan konde. Beide waren te voren op verschil-
lende plaatsen door bekwame artsen, doch zonder
gevolg behandeld. In de eerste plaats liet ik door
middel van purgatieven eene groote hoeveelheid ver-
ouderde gal en slijm ontlasten; vervolgens magneti-
seerde ik hen dagelijks één- ook wel tweemaal, en
liet hen zeer veel gemagnetiseerd water drinken. De
krampen weken bij den eenen weldra geheel, de
hoofdpijn, welke men als het hoofdeuvel aanzien
en met spiritualia en nerrina behandeld had, week
allengskens van zelf, en na 3 maanden liet ik hem ge-
nezen gaan. Ongeveer een jaar daarna openbaarde zich
deze hoofdpijn weder, ten gevolge van de zeer ongun-
stige levensbetrekking in bestendige velddienst, hoe-
wel in geringer mate. Hij zocht bij mij weder hulp.
Na eene behandeling van twee maanden, ging hij ge-
zond naar zijn vaderland, alwaar ik hem voorleden
jaar nog (8 jaren sinds hij onder mijne behandeling

was) gezond en wel heb aangetroffen. De andere bleef eveneens drie maanden onder mijne behandeling, na welke hij gezond en sterk dadelijk in het leger te velde wederkeerde. Een jaar daarna verkreeg ik van hem het verblijdend berigt, dat hij zich bij voortdurende zeer wel bevonden had.

Een Hollander, een edelman van 54 jaren, kwam te Bonn bij mij, ten einde zich door het magnetismus van eene dreigende blindheid te laten genezen. Hij had eene hevige chronische oogontsteking en konde maar weinig meer zien, lezen geheel niet meer. Ik herkende in hem eenen jichtpatient, met verstopping in de lever en de poortader. Ik behandelde zijne oogen diëtetisch en magnetisch geheel negatief. Maar op zijn' onderbuik werkte ik positief opwekkend en liet hem veel gemagnetiseerd water drinken. De kwaal genas buitengewoon spoedig, en na twee maanden liet ik hem naar zijn vaderland wederkeeren, met doelmatige voorschriften voorzien; doch na een half jaar begon hij weder minder te worden. Hij kwam weder en na drie maanden onder mijn opzigt geweest te zijn, liet ik hem gezond weder henen gaan, en hij is zoo gezond gebleven, dat hij mij een jaar of twee later meldde, dat hij sinds zijn 18de jaar niet gezonder was geweest. Hij ging gansche dagen zonder vermoeidheid jagen en had zijn gezigt geheel terug. De watersucht vordert naar derzelve verscheiden oorzaken en complicaties eene verschillende behandeling. Doch alle soorten van die ziekte schijnen bijzonder voor het magnetismus geschikt te zijn, zoo als ook veelvuldige en overeenstemmende opmerkingen aanwijzen. Niet alleen toch worden de kritische waterlozingen bevorderd en de krachten veranderd,

maar men treft ook niet zelden de verschijnselen aan van helderzien. Dit is niet vreemd, dewijl wij weten, dat het magnetismus eene zoo bij uitstek verlevendigende kracht is, om de circulatie der vochten, de oplossing en afscheiding te bevorderen en het zenuwstelsel op te wekken en te versterken. De waterzucht is ook eene krankheid van het watervaat-stelsel, nogtans niet in de gewoonlijk opgevatte beteekenis, maar daardoor, dat het bloed deszelfs volkomene vorming en kracht niet verkrijgt. Het voornaamste bestanddeel van hetzelfde blijft water — serum — en daardoor verlammen dan ook de vaten, de aderen, watervaten. Zijn nu de schrophelen, de ziekelijke voedingsorganen, en die, welke het bloed bereiken, de voornaamste oorzaken van de waterzucht, het is dan ook duidelijk, dat het magnetismus bij deze ziekte zeer heilzaam is, even als bij verlammingen in scrophelziekten, bij bleekzucht, klier- en leverziekten. In de waterzucht is doorgaans geene groote prikkelbaarheid van het zenuwstelsel voorhanden. De waterzuchtige is gelatener, evenrediger, bij helder verstand. Ontwaakt nu de inwendige zin in den slaap, dan wordt het inwendige licht minder gestoord door prikkelende en ontstekingsachtige stoffen, en het schijnt met milder en bestendiger licht. Een der meest helderzienden was eene waterzuchtige schoenmakersvrouw in Berlijn. Zij bleef regelmatig daags vele uren achtereen helderziende, met eene zich steeds gelijk blijvende klaarheid.

Bij de algemeene waterzucht is eene positieve en duurzame behandeling geïndiceerd. Men magnetiseert den rug en den omtrek der nieren met den ijzeren geleider, of brengt dezelve met een baquet, of

boom in verbindtenis. Gravin *m.* construeerde voor eenen waterzuchtige een baquet, hetwelk uit eene met glas, ijzer, zaagmeel en aarde (zonder water) gevulde kuip bestond. Deze werd op sommige plaatsen doorboord, in een groot met water gevuld vat gezet, zoodat daaruit het water in de kuip indrong. Een ijzeren conductor was het verbindingsmiddel. Bij buikwaterzucht met ontstekingachtige aandoeningen liet ik meermalen 15 tot 20 bloedzuigers aanzetten, en dagen lang vloeide daarna het water, tot groote verligting van den patient. Bij borstwaterzucht is eene negatieve afleidende behandeling noodig, en waar hitte en pijn bestaan (want dikwijls zijn het ontstekingachtige affecties van het hart en de grootere vaten), daar schreef ik eene kleine aderlating voor. Ik laat gemagnetiseerd, regt koud water drinken; waar het hoesten hevig is, zoo veel zij willen, of ook eene urine drijvende thee, zoo als peterselie- en brandnetelthee; — of waar er geheel niets ontstekingachtigs aanwezig is, jeneverboom- of Arnica-thee. Andere artsenijen heb ik zelden noodig gehad, want bovendien kwamen de meest gewenschte crises, hevig zweet, sterke diarrheën, eene groote hoeveelheid urine, waarbij de krachten zichtbaar toenamen, zoo als dit ook door *DE LEUSE* en *WOLFART* is opgemerkt. Als er nu echter gastrische bezwaren of hardnekkige verstoppingen bestaan, welke door geen magnetiseren verdreven worden, dan sta ik ook op geene braakmiddelen of purgantia, welke middelen intusschen door meer drinken menigmaal worden vergoed. Het wrijven en wasschen van de maag met rijnwijn en het opleggen van bittere aromatieke kruiden van kina-poeder in zakjes op de

zelve enz. zijn , alsmede rijn- en moeselwijn , bij theelepels toegereikt , goede hulpmiddelen. Ook bij zeer ver gevorderde waterzuchten , welke uit vervormingen der inwendige organen ontstonden , zelfs bij hartkwalen , heb ik meestal groote verligtingen , somtijds beterschap , maar geene langdurige of volkomene genezing gezien.

§ 300.

Plaatselijke desorganisaties.

Plaatselijke organische misvormingen (desorganisaties) ontstaan somtijds toevallig. Maar menigvuldiger zijn het gevolg van ontstekingen en plaatselijke verlammingen , zweeren en verhardingen , welke of als vreemde lichamen en uitgestooten overblijfselen uit het organisch levens-verband getreden zijn , of die op den algemeenen levensbodem bij gezonkene of uitgebluschte levenskracht als woekerende in stof en vorm afwijkende schmarotsergewassen hun eigen leven leiden , en zoo dikwijls de gezondheid of het leven des geheels of van enkele deelen in gevaar brengen. Deze misvormingen moeten als schadelijke oorzaken worden weggenomen , en zoo mogelijk , als het zonder gevaar geschieden kan , worden ze met instrumenten of cauteria verwijderd ; of ook ondersteunt men de vis medicatrix naturae , om kritische afscheidingen te weeg te brengen , door passende resolventia of versterkingsmiddelen aan te bieden , of , waar noch het een , noch het ander gaat , beproeft men eene vervorming dier desorganisaties daar te stellen , door het woekereend zelfstandig leven derzelve te verzwakken en de

algemeene levenskracht van het organisme te versterken. Hieruit volgt, dat het magnetismus bij deze soort van ziekte-verschijnselen meer als hulpmiddel kan worden gebezigd, dan dat het de chirurgie en de materies medica zoude vervangen en overtollig maken. Een zakgezwell of een gerstgezwelletje, een steer in de blaas of eene rijpe graauwe staar zal niemand willen weg-magnetiseren. Hier zal de chirurgie haren voorrang moeten handhaven. Zijn de stoffen, welke weggenomen moeten worden, te abundant, te taai of op verkeerden weg, dan vermindert men dezelve, helpt ze verdunnen, vloeibaar maken, en leidt ze op den regten weg door resolventia en andere middelen, ter wegvoering, reiniging, afscheiding en afleiding geschikt. Hierdoor wordt direkt het schadelijke weggenomen en indirekt de natuurkracht van het orgaan tot werkzaamheid geprikkeld, waarbij men dan nog daarenboven eigene voeding- en geneesmiddelen kan gebruiken. Kan nu het magnetismus bij de eerste soort slechts als kalmerend toevoegsel na de operatie gebezigd worden, bij de tweede soort kan hetzelfde reeds een zeer aanbevelingswaardig hulpmiddel worden, om de natuurkracht te verlevendigen, de bovenmatige prikkelbaarheid te verzachten en de harmonie der functiën te bevestigen. Bij de derde soort, om namelijk eene verandering der desorganisaties voor te bereiden, kan men, wel is waar, de artsenijen niet missen, ten einde het wangedrocht te verzwakken en het algemeene leven te sterken, doch hier zal het magnetismus het hoofdmiddel moeten worden, om het alrede verstervend leven weder aan te blazen; de pogingen der natuur in derzelve plastisch vormingsproces te versterken en weder te matigen. Hier toch

is een langere tijd noodig, om de desorganisatie in den levenskring onschadelijk te maken en de gestoorde inrigtingen in een beter evenwigt terug te brengen.

Het is waarlijk merkwaardig op te merken, hoe zeer de natuur in derzelver pogingen tot herstelling en verandering door het magnetismus wordt gewekt. Koortsen, terugkeerende ontstekingen en krampen komen bij positieve behandeling weldra te voorschijn, en de onkundige ziet zulks voor verergering aan. De positieve behandeling worde daarom ook gedurig door eene afleidende en verzachtende afgewisseld, ten einde die kritische bewegingen te matigen en te leiden. Bij deze soort zijn dan ook geleiders en het baquet overeenkomstig de verschillende vereischten aan te wenden. De zoogenaamde koude gezwellen, inwendige veretteringen, scirrheuse verhardingen, niet al te ver gevorderde verdikkingen dersappen, worden niet zelden door het magnetismus verbeterd en somtijds geheel genezen. Ontstekingsgezwollen der oogen, verdonkeringen van het hoornvlies door wolkjes, zijn verdeeld geworden, zoo als dan ook bij oogziekten geen middel met het magnetismus kan worden vergeleken. De zwarte staar, welke evenwel slechts een paar weken oud was, is na tweemalen gemagnetiseerd te zijn, bij een jong meisje verdwenen. Een scrophuleus meisje van 9 jaren, raakte in weinige dagen van eene oogontsteking, die maanden oud was, bevrijd, en het linker oog, dat kleiner geworden en verduisterd was, werd allengskens weder grooter en na een half jaar ook weder helder. Scirrheuse verhardingen zijn reeds menigmaal tot stilstand gebragt, volgens anderen zouden dezelve zelfs geheel zijn opgelost.

Gravin M. had een verhard baarmoedergezwel, ter grootte van een kinderhoofd. Sinds verscheiden jaren was de kwaal verergerd en de teringkoorts was reeds zoo hevig, dat een geneeskundig consult haar slechts nog eenige maanden levens toeschreef, en haar dieswege aan het magnetismus overgaf. Het magnetismus werkte echter meer bij haar uit, dan men vermoedde. Het stuitte den voortgang des kwaads, gedurende een jaar nagenoeg; daarop verminderde de koorts en de kracht nam toe; dit duurde weer nagenoeg een jaar. Daarop werd zij helderziende en schreef zich zelve de geneeswijze voor, de wijze van magnetiseren, zoo wel als het gebruik van verscheidene, nogtans meer uitwendige, artsenijen, en twee jaren achter elkander Karlsbad. Na vier jaren was zij zoo ver weder genezen, dat zij geheel geene koorts meer had, dat het gezwel tot op de grootte van een hoenderei was afgenomen; dat ik haar tot haren gemaal op het land naar Polen konde begeleiden. Daar heeft zij als vlijtige huisvrouw weder haar beroep aanvaard, en heeft er door haren waren adel der ziel, alsmede door een veelvuldig, nooit geheel weder geweken helderzien, gedurende 20 jaren n ruimen kring weldaden en zegeningen rondom zich verbreid.

TWEEDE DEEL.

BEHANDELING VAN SLAAPWAKENDEN EN HELDERZIENDEN.

§ 301.

Wat is het somnambulismus?

Nog is de tijd niet voorbij, waarin men het somnambulismus van den kant der leeken als een gewrocht aanzag van onbekende magten eener andere wereld, en van de zijde der geleerden in het vak als een onding of voorwerp, alle onderzoek van den ernstigen natuurkenner onwaardig.

Nogtans waagden het eenige zonderlingen, dat eruchte veld te betreden, en na te gaan van gronds op, of daar werkelijk alles louter ijdelheid ware. Niet bevreesd voor de vriendelijke namen van visionair, charlatan, bedrogen dwaas, was de begeerte, om die onbekende streken te bezoeken, in plaats van de breede straat van het gewone menschenverstand te betreden, grooter dan spot en oudwijnengeloof. »Wie zoekt, die vindt,» dit spreekwoord werd bevestigd. En wat hebben wij niet al gevonden! De naauwkeurige opmerkingen der verschijnselen van het magnetisch somnambulismus hebben reeds zulke vruchtbare resultaten opgeleverd, dat wij over de natuurlijke geschiedenis der ziekten, en over eene nieuwe geneeswijze een onverwacht licht zagen opgaan; maar dat wij ook op het gebied der zielkunde zekerheid hebben verworven, om die fabelachtige verschijnselen van de menigvuldige slaaptoestanden, van de inwen-

dige sinnen en van de werkzaamheid der verbeelding te classificeren; de wezenlijke toestanden van den menschelijken geest van de toevallige te onderscheiden en den door ziekte verdwaalden geest zelf weder op de rechte baan terug te brengen. Ja, de reeds gewonnen resultaten beloven een nog grooter licht over de werkingen van de natuurkrachten en derzelver aanwending tot gezondheid en menschengeluk; over de vatbaarheden en het ontwikkelingsvermogen van den menschelijken geest en vooral over de hoedanigheden en genezing van de ziekten der ziel.

Ten einde nu deze betere opklaring over het wezen en den aard van het somnambulismus mede te deelen, moet ik nog van deszelfs behandeling gewaagen. Hetgeen dan nu nog ten slotte volgt, is korte opgaaft der gewonnen resultaten; gevende ik den genegen lezer, die mij tot dus ver volgde, de verzekering, dat de leer, die ik hier volgen laat, op eigene ervaring en op eene overtuiging steunt, die uit zorgvuldige vergelijking werd geboren.

§ 302.

Regel I: *De slaap mag nooit kunstig worden voortgebracht.*

Uit den slaap ontwikkelt zich slaapwaken en helderzien, en die slaap nu is of ziekteverschijnsel of krisis. Men lette dus *wel* op, van welken aard de slaap is, want de ziekte moet weggenomen en de krisis onderhouden en juist bestuurd worden. De arts zal den ziekteslaap uit de geschiedenis en den aard der ziekte kennen leeren, alsmede uit gebrek aan of be-

geleiding van andere kritische verschijnselen , en wel bijzonder uit de gevolgen van denzelven ter herstelling of verergering der gezondheid.

Hieruit nu volgt noodzakelijk *de eerste regel*: *laat de natuur hare vrije speelruimte , om te werken , en leg u nooit toe op het voortbrengen van den slaap of het slaapwaken.* De regel heeft wel bijzonder het oog daarop , dat men eene zuivere diagnose van den toestand van den patient , en van zijnen ziekelijken of kritischen slaap verkrijge. Dit kan zonder dat men de natuur in den beginne volkomene rust verschaft , om haren eigen gang te gaan , nooit geschieden. Het met geweld voortgebragte slaapwaken is geene ware krisis , als de natuur het niet vrijwillig tot stand brengt. Op verkeerde wijze aangewend , zal de toestand nog abnormer worden en den patient van zijne gezondheid te verder verwijderen. Alleen het zich van zelf ontwikkelen van het slaapwaken en helderzien is een gevolg van het zuivere instinct der natuurbehoefsten en voert op tot eene heldere aanschouwing betrekkelijk eigen toestand en dien van anderen , zonder schadelijke gevolgen , als de ziekte over is en men met de magnetische behandeling een einde maakt. En wat nog van grooter gewigt is , men wekt gewaarwordingen en de psyche op ; men brengt gevoel en spel der verbeelding voort , die uit eene soort van valschen droom geboren worden ; ook komt er welligt eene zekere , der menschelijke natuur eigene ijdelheid uit voort , en de zucht , om opzien te baren , en wat dies meer is , dat den toets der zuivere bedoelingen niet kan doorstaan. De magnetiseur kenne dus niet alleen volkomen de magnetische verschijnselen , maar vereenige

ook ervaring en wijsheid te zamen , om zich niet te laten bespotten , of der wereld ergernis te geven.

Hierin ligt tevens opgesloten , dat men den ziekelijken slaap wegneme , en zulk een inslapen , dat niet verkwikt , verhindere.

§ 303.

Regel II: *Gun den kranke volkomene rust.*

Ten einde nu de natuur haar doel bereike , luidt *de tweede regel: gun den kranke eene volkomene uit- en inwendige rust.* Tot verkrijging van de inwendige rust , trachte men alle bekommernis , droefheid en ergernis te verwijderen , althans daarvoor zorge men , dat gedurende de magnetische kuur en den slaap geene onaangename tijding hem ter oore kome , en vooral ook dat de arts , noch met vermoeijing , noch met ongeduld of onverschilligheid , of zelfs met ontstemming des gemeeds den zieke behandle. Niet minder noodig is de uitwendige rust. Alarm en gedruisch worde geweerd ; het te felle licht getemperd ; riekende stoffen moeten worden verwijderd ; bezoeken , vooral van vreemden , afgeslagen. Dit alles werkt reeds op elken zieke , maar veel sterker op den gemagnetiseerden , dewijl zijne gevoeligheid dikwijls grooter is , ook als hij door den reeds ingevallen slaap en het slaapwaken niet reeds in eenen ongewonen toestand verplaatst is.

Ik houd het er zelfs voor , dat men niet alleen den zieken slaap verhinderen , maar zelfs het halve of twijfelachtige slaapwaken moet wegnemen ; want juist deze halfslaap , van zelf of door verkeerde behandeling geboren ; ontardt ligtelijk , om schadelijke

gevolgen, ja zelfs waanzin te doen ontstaan. Broughtoch de toestanden des slaaps bij herhaling geene rust aan, geene kritische bewegingen, geene verkwikking of beterschap, dan begin ik de zaak te wantrouwen, plaats mij opmerkend op den achtergrond, wacht mij iets te doen tot bepaling van de rigting van het instinct der natuur, of zelfs verkeerde wenschen te gemoed te komen. Weldra verdwijnt ook doorgaans deze twijfelachtige toestand, zoo als dezelve ontstaan is, zonder bepaalde kentekenen, — zoo niet, dan handel ik overeenkomstig therapeutiesche indicaties, en de slaap verdwijnt allengs, zonder bijzonder nadeel, of gaat werkelijk over in een kritisch slaapwaken of helderzien.

§ 304.

Regel III: *Gewen den patient aan geene nadeelige afzondering.*

Als nu de slaap werkelijk en van zelf ontstaat, dan is het eene krisis, en deze moet alsdan bevorderd worden. De derde regel nu luidt aldus: *zorg dat uw patient zich aan geene nadeelige afzondering gewenne.* Zeer nadeelig zoude het wezen de vrije ontwikkeling van het slaapwaken te verhinderen; men zoude zich daardoor de pogingen tot herstelling der harmonie wegnemen, en daarenboven verstooken worden van de voordeelen eener waarschijnlijk opgaaf en eigen voorschrift van behandeling door den patient. Bovendien zoude men door dwazen tegenstand gevaarlijke gevolgen kunnen voortbrengen, als het somnambulismus zich dan toch tegen wil en

dank ontwikkelde. Dan zoude men in strijd kunnen geraken tusschen tegenstrijdige behandeling en de verergering der ziekte, tusschen waarheid en leugen, die als warbeelden van het heksenwezen door elkander spelen. Dan echter, als hij de vrijwillige ontwikkeling van den slaap bevordert, heeft de arts, als wachter, op verscheiden zaken te letten, opdat de patient door toegeven aan verkeerde gewoonten in geenen al te vreemden toestand gerake. Overdreven rust onder anderen, zoude evenmin heilzaam wezen, als de straks behandelde noodzakelijkheid van uit- en inwendige rust. Men heeft dus wel den uitwendigen prikkel der zinnen te verminderen, doch niet geheel weg te nemen, plotselinge en al te veel herhaalde bezoeken en toespraken te verhinderen, maar niet altijd en niet voor iedereen; daardoor toch zoude de vatbaarheid voor invloed van buiten te grooter zijn en iedere stoornis te heviger aandoen. Ook zoude zich de arts daardoor tot een slaaf maken van zijnen patient, en hem of geheel niet of slechts zeer moeilijk kunnen verlaten. Het is daarom goed, den slaapwakenden ook zonder aanwezigheid van den arts aan het bijzijn of althans aan de nabijheid zijner aanverwanten te blijven gewennen.

Als de zieke straks in eenen rustigen slaap valt, men late hem dan slechts in rust uitslapen, zonder het einde af te wachten. Wordt hij slaapwakend, dan worde de tweede regel in acht gehouden, doch nooit in den strengsten zin. Een of ander lid der familie blijve tegenwoordig en mag af- en toegaan. Zelfs vergun ik ook vreemden den toegang, onder daartoe geëigende omstandigheden. Openbaart er zich afkeerigheid van personen, welke niet goed kunnen

verwijderd gehouden worden, dan tracht ik het rapport tusschen hen te herstellen, door den patient vast te houden en den anderen aan te raken, of met een paar streken te magnetiseren en allengskens wat te doen naderen: zoo zal men de natuurlijke neiging tot afzondering te keer gaan, en de arts verzekert zich tevens ook het overwigt over de zoo ligt opkomende praetensies en overdrijvingen van zulke somnambulen, die nog geenen hoogen graad van klaarheid hebben bereikt. Ook hieraan echter zijn grenzen gesteld, en kan het niet tot voordeel van den kranke gedijen, dan wachte men zich den slaapwakende bloot te stellen aan de ijdele nieuwsgierigheid en het rederijk gesnap der oningewijde menigte.

§ 305.

Regel IV: *Doe weinige en geene onnutte vragen.*

De bevordering van het kritisch slaapwaken en de leiding van hetzelfde tot bereiking van een' hooger trap kan de arts daardoor bewerkstelligen, dat hij door eene kalmerende behandeling, echter meer met de afleidende methoden in het algemeen, kritische bewegingen tracht voort te brengen; dat hij den slaapwakende het doorgaans moeilijke spreken gemakkelijk maakt, door de hand op het hoofd te leggen, door de kruin aan te ademen, door den hals te houden en te strijken, door woorden, welke hij niet voortbrengt, voor hem uit te spreken. Eene zachte muziek en, naar sommiger beweren, de harp is bijzonder een middel, om het slaapwaken te bevorderen. De vierde regel, hierbij in acht te nemen, is

deze: *Doe den somnambule weinige op hem zelf en zijnen toestand alleen betrekkelijke vragen, maar vraag hem nooit iets, waarin het antwoord reeds ligt opgesloten.* Zoo lang de slaapwakende niet zelf spreekt, of geene poging daartoe doet, vermijde men hem aan te spreken of iets te vragen. Eerst dan, als hij zelf begint te spreken, of zulks poogt te doen, spreke men hem aan. Mag men door geene nuttelooze vragen den ontwakenden geest van den slaapredenaar eene gedwongene rigting geven, men geve hem echter evenmin aan een' teugeloozen snaplust over, en verrade vooral geene ligtgeloovigheid. Niet als leerling, maar als leeraar sta men den zieke bij; want in dezen nieuwen toestand moet hij doorgaans eerst gevormd en opgevoed worden. De natuur zelve weet zich in het eerst in dien toestand kwalijk te vinden, en doet ook dikwijls het tegendeel van hetgeen zij wakend gewoon is. Zachtmoedigen worden heerschzuchtig en gebiedend, als men ze haren gang laat gaan; anderen integendeel al te gedwee en dikwijls vreesachtig. In het eerste geval houde men derhalve de al te sterk opgezochte kracht in toom, in het tweede wordt de positieve aanstoot vereischt, om de zwakken te verheffen.

§ 306.

Regel V: Breng niets vreemds in de aanschouwing van den helderziende over.

Als nu het slaapwaken helderzien wordt, dan gelden wel dezelfde regelen in het algemeen, maar in eene negatieve en gemodificeerde werkzaamheid. In

dit geval toch is de helderziende zelf de bestuurder zijner behoeften en zijner behandeling. Ook hier blijft echter evenzeer aanbevolen, dat men zijne aanschouwingen zich van zelf laat ontwikkelen, hen door geene vreemdsoortige vragen op den doolweg brengt, of met opzet op het bovenzinnelijk veld verplaatst. Van zelf werkzaam, zal hij betere ophelдерingen en nauwkeuriger raad geven, dan wanneer men hem met vragen en tegenspreken op zaken brengt, voor welke zijn zin geene vatbaarheid of neiging bezit. In alle dingen is toch de helderziende niet even vaardig, en zeker kan men hem het best vertrouwen, als hij bij zich zelf of ook wel bij anderen blijft, met het oog op de genezing, niet op kunsten en wetenschappelijke voorwerpen gevestigd. Heeft men er nu niets vreemds van buiten in gebracht, dan behoeft men ook niet angstig alle vragen te ontzien, welke op het helderzien zelf betrekking hebben, of enkel als een passief leerling van hunne openbaringen de getuige te zijn. Van daar luidt *de vijfde regel*: *Draag niets vreemds in de aanschouwing van den helderziende over; gedraag u als leidsman, die gezelschap houdt, en verraad nooit eene te groote bewondering over hetgeen zij zeggen.* Op deze wijze zal geene teruggetrokkene zelfstandigheid, noch ook eene te vlugtige verbeelding, noch de zoo ligt opgewekte ijdelheid, noch ook voorbedachtelijk bedrog eenige schade veroorzaken. Zoo lang toch de mensch leeft, spreekt uit hem het instinkt van den genius, de aaneenschakeling van het geheugen, de vermenging met indrukken van den tegenwoordigen tijd, en de zoo moeilijk geheel uitgeroeide ijdelheid. De ervaren magnetiseur zal de oogenblikken kennen, waarop dit

een en ander mede zijne rol speelt, en daarom ook alleen de waarde der voorspellingen beter weten te schatten en de middelen aan te wenden, ten einde op dezelve meer te kunnen vertrouwen.

§ 307.

Regel VI: De arts zij besturend leidsman, ten einde door middel van zijn karakter en zijnen goeden wil de genezing te bevorderen.

Ook dan, als de helderziende eenen hooger grad van klaarheid bereikt heeft en genoegzame proeven van trouw heeft afgelegd, kan en mag hij echter de sterke hand en den krachtigen wil van den magnetiseur niet missen. Hier roeren wij die wonderbare daadzaak aan, wanneer de arts onmiddellijk door zijn wil geestelijke werkingen bij zijnen helderziende voortbrengt, of als deze den indruk en de ondersteuning van den vasten wil van zijnen arts behoeft, tot uitvoering van een voornemen. Men heeft daar wel aan getwijfeld, ja de onmogelijkheid er van beweerd, doch waar is het, even als eene andere verwante daadzaak. Tot dezelfde categorie behoort namelijk het bekende verschijnsel, dat men ten bepaalden tijde in den nacht ontwaakt, als men zich vóór den slaap slechts vast voorgenomen heeft zulks te doen. En dit geldt niet alleen van ons zelve, maar eene stellige wil werkt ook op eenen anderen met hetzelfde gevolg, als men hem slechts voor dat hij zich te slapen leidde bepaald gezegd heeft: gij zult ontwaken! Dit heb ik zelf stellig ervaren. De indruk van den wil plant zich voort in den slaap en doet die werkzaamheid van het

ontwaken ontstaan, sonder dat wij het gevolg of het tusschen beide komen van het denkbeeld ondervinden. De wil werkt objectief op mijn ligchaam, wakend zoo wel als slapend. Het hoe er van is in slapenden toestand niet onbegrijpelijk dan in waken, en kan hier evenmin als dáár verklaard worden. Tegen over den helderziende, die zich met mij in een naauw rapport en eene polare afhankelijkheid bevindt, is dit raadsel, van op mijn ligchaam werking uit te oefenen, waarlijk niet veel gemakkelijker, als het ander, dat mijn wil verder dan op mijn ligchaam ook in den helderziende bepalingen te weeg brengt.

Niet zelden vragen helderzienden van hunnen magnetiseur, om hen in den slaap een zeker woord toe te spreken, dat zij zich wakend kunnen herinneren, of een teeken hun te geven, b. v. een boek onder het kussen. Zij verlangen ook wel de hulp van zijnen wil, om hen tot eene handeling te bepalen, welke zij noodig achten, en welke zij uit eigen beweging niet vermogen. Deze wilsdaad heeft dan plaats óf onmiddelijk zonder woord of daad in zeldzame gevallen, óf met woorden alleen, b. v. *gij moet!* óf met woord en daad beide. Zekere helderziende begeerde, dat ik bepaald zoude willen, dat zij ter bepaalder tijd uit den magnetischen slaap mogt ontwaken; een andere, dat zij mogt inslapen; een derde, dat zij eene haar schadelijke gewoonte, welke zij zich wakend had eigen gemaakt, mogt nalaten. Een andere zeide weder: ik moest haar bepaald bevelen, om eene voor haar zeer nuttige artsenij, doch welke haar zeer tegen stond, te nemen. Iets soortgelijks begeerde eene helderziende van eenen anderen arts, en voegde er nog bij: enkele voorstel-

lingen zoude ik niet meer gehoor geven , als ik ontwaak ; gij moet derhalve bepaald willen , dat mij telkens , als ik poog te eten , een groote angst overvalt , en dat een kramp mij de keel digt snoert. Het gebeurde , gelijk zij gezegd had en met het gunstigst effect. Dezelfde had zich koude baden voorgeschreven , maar vreesde vreeselijk voor derzelve gebruik. Wetende , dat zij haren tegenzin niet overwinnen konde , vorderde zij , dat haar geneesheer met vasten wil mogt bepalen , dat zij terstond na de ontkleeding zich in het water moest storten. Het gebeurde en zij werd daarin ook terstond weder helderziende , tot groote verbazing van hare bekenden.†

Hieruit volgt eene onloochenbare magt van den menschelijken wil en deszelfs helpend vermogen bij tweede personen. Verder volgt hieruit , dat de helderzienden zulk eene ondersteuning van de zijde hunner artsen niet geheel ontberen en daarom eene vaste leidende hand noodig hebben. Doch ook dit volgt er uit , dat zij daarom geenszins in eene volstrekt passieve onzelfstandigheid wegzinken , en niets minder dan anderen hun eigen vrije wilsbepaling volgen , dewijl zij zelf den arts vragen , ten einde het beoogde doel hen te helpen bereiken. Indien de geneesheer meester van zijn handwerk is , dan zal hij alles ten goede besturen , zonder alleen te heerschen of overheerscht te worden. Daarom luidt dan ook *de zesde regel* : *De arts zij met de verschijnselen en bejegeningen van het helderzien bekend , verbinde een moreel karakter met een' goeden wil , en voere het opzigt en bestuur , ten einde misbruik en nadeel worde afgewend.*

§ 308.

*De verhouding tusschen de voorschriften der
helderzienden en de geneeswijze van den
praktischen arts, met de daaruit afge-
leide gevolgtrekkingen.*

Men heeft het magnetismus beschuldigd, dat door hetzelfde de geneeskunst, noch als wetenschap, noch als praktisch iets gewonnen heeft, en dat er dus op dat helderzien wel niet veel staat zij te maken. De beschuldiging is waar, maar de gevolgtrekking valsch. Ik geloof eveneens, dat de wetenschap en de algemeene geneeskunst nooit direct door middel van de helderzienden volmaakter zal worden, maar wel indirect. De somnambulen toch hebben geen systeem, zij leeren niet volgens eenig beginsel, en in hunne aanschouwingen heerscht geene overeenstemming. Zij generaliseren niet, want bij hen is alles specifiek. Hierin ligt de eeuwig onveranderlijke strijd tusschen den arts, die op den weg van het systeem en naar den leiddraad zijner ervaring voorwaarts gaat, en den helderziende, die daarop geheel geen acht slaat en alleen aan de plotselinge aanschouwing van zijn instinct gehoor verleent. De arts beoordeelt de ziekte van buiten naar binnen met de werkzaamheid van zijn verstand volgens zinnelijke verschijnselen; hij doet onderzoek naar den zetel en de oorzaken der ziekte en vergelijkt de verschijnselen naar de ervaringswetten der analogie, en leidt zijn eindbesluit af van eene algemeene physiologische wet voor het bijzondere geval. Hoe kan hij ook anders en beter, dewijl hij zelf niet somnambuul is. De hel-

derziende daarentegen kent zulke verstands-werkzaamheden niet, maar grijpt het wezen der ziekte van binnen uit aan; hij vergelijkt niet en bekommert zich om geen physiologisch systeem; hij studeert niet, maar al wat hij zegt en doet, is een godsgeschenk van APOLLO. Niet zelden beschrijft de helderziende zeer naauwkeurig oorsprong en voortgang der ziekte, zonder den ziekte verder ooit gekend te hebben, of dien oorsprong en gang door vragen en gevolgtrekkingen te raden. Menigmaal geven zij eenen raad, welke regelregt tegen alle gangbare denkbeelden en ervaringen aandruischt, en als men hen tegenwerpingen maakt, dan staan zij niettemin daarop, dat het zoo is en wezen moet, zonder zich in eene overtuigende verklaring in te laten. De helderziende, die veel redeneert, die van meeningen en systemen spreekt, of het een of ander is toegedaan, heeft althans, wat mij betreft, zijne rol verlaten, en den zoodanigen vertrouwt ik minder, dan den arts, die naar zijn systeem redeneert.

Hieruit kan men verklaren, dat de arts de juistheid van de uitspraak en van den gegeven raad eens helderzienden niet kan beoordeelen, dewijl hem het gebied van het instinct en van het genius leven onbekend is. Iets gelijksoortigs heeft evenwel plaats bij dien arts, die een mediesch genie is en den takt bezit, om het wezen van de ziekte onmiddellijk te treffen, zonder daarvan den geleerden collega rekenschap te kunnen geven, of zulks onder eenen algemeenen regel te kunnen brengen.

Verder onderscheiden helderzienden zich van den praktischen geneesheer daardoor, dat zij doorgaans eenvoudige, inheemsche en dikwijls onbeduidende

middelen bezigen, vooral, wanneer de ziekte niet gecompliceerd of verouderd is. Soms tijds geven zij ook zeer onbekende en ongebruikte middelen op, en hechten groot gewigt aan een bepaald tijdstip, zoodat het gebruik van hun middel dikwijls op de minuut af moet plaats hebben, iets, waarop de practicus bij zijne kunst niet gewoon is veel te letten. De aanschouwing en behandeling der helderzienden is dus geheel individueel en men zal daaruit dus ook nooit afleidingen kunnen maken voor algemeen geldige regels. Stelt men aan eenen helderziende tien personen voor, met schijnbaar gelijke ziekten, hij zal tot uwe verbazing ze alle tien anders behandelen en waarschijnlijk ook voor het meerendeel genezen. Wil men nu echter met dezelfde middelen schijnbaar gelijke ziekten genezen, of ware het ook hetzelfde individu, maar later, het gaat niet meer. — Intusschen moet worden opgemerkt, dat zulke middelen, vooral wanneer zij eenvoudig zijn, voor dezelfde toevallen ook later zich als heilzaam hebben doen kennen en dus voor den schat van artsenij wel zijn in het oog te houden. Indien men alle, tot dusver bekend geworden middelen verzamelde, en de eigendommelijke wijze van behandeling der somnambulen tot navolging aanwenden wilde, dan zoude ook heden reeds het indirecte voordeel voor de wetenschap en de praktijk beide zeker niet onbeduidend wezen. Dit zal dan eerst helder worden, als men eenmaal het vooroordeel tegen en de minachting van het magnetismus zal hebben overwonnen.

§ 309.

Verhouding tot de homöopathie.

Eene andere gevolgtrekking mogen wij niet vergeten, welke uit de eigenaardige voorschriften van den helderziende voortvloeit en voor het veel besproken beginsel der homöopathie gewichtig is, dat namelijk de helderzienden geheel specifiek en individueel te werk gaan. Er waren ook helderzienden, die geheel homöopathisch handelden, doch, voor zoover mij bekend is, niet geheel zonder invloed van homöopathische artsen. Doch ook buitendien geven zij somtijds middelen aan de hand, welke slechts in groote tijdruimten en kleine hoeveelheden moeten worden toegediend. Bij andere gelegenheden geven zij weder sterkwerkende middelen, en in groote kwantiteit, en dezelve worden bekroond met het heilzaamste gevolg.

Uit alle deze opmerkingen nu volgt: 1.) dat de helderzienden zeer bepaalde en meestal ook zeer voldoende middelen verordenen; 2.) dat zij nooit naar een systeem (als het instinct zich vrij ontwikkelt) of naar ziekteklassen en soorten in het algemeen hunne middelen voorschrijven, maar steeds individueel en specifiek; 3.) oordeelen de helderzienden niet naar uitwendige verschijnselen, maar handelen overeenkomstig onmiddelijk instinct en inwendige zinsanschouwingen. 4.) Men kan hunne opgaven betrekkelijk een geneeskundig voorschrift volkomen vertrouwen, verondersteld, dat zij waarlijk helderzien, en dat zij zich reeds op zulke wijze als zoodanig aan den ervaren arts hebben doen kennen. 5.) Men kan de behandeling der helderzienden met die der praktische geneeskunde geheel niet vergelijken; beide gaan

uit van tegenovergestelde rigtingen. De helderziende handelt uit een onmiddelijk subjectief instinct, zonder vragen en rekenschap te geven van zijne gronden en gevolgtrekkingen; terwijl de practische arts den grond zijner behandeling ontleent van de onmiddelijke objectieve ervaring, en tot het wezen der ziekte van buiten naar binnen het besluit trekt.

6.) De juistheid en waarde laten zich dus niet naar den maatstaf van de eene tegenstelling afmeten, en op de andere overbrengen; daarom is de gewone practicus ook niet in staat, om een controlerend oordeel over magnetische helderzienden te vellen.

7.) De wetenschap behoudt intusschen even goed hare waarde, als het helderzien deszelfs betrekkelijke zekerheid; maar nooit zal vermenging van de heterogene elementen van beide zich tot eene harmonische vereeniging laten versmelten. 8.) Evenmin als eene wetenschappelijke kritiek en de ervaringen van den arts door het magnetismus ooit onontbeerlijk en overvloedig gemaakt worden, evenmin zullen de ware helderzienden zich in hunne aanschouwingen en voorschriften rigten naar de regelen der wetenschap en de objectieve ervaring des tijds, of zich in hun doen en laten door den arts tot eene passieve onzelfstandigheid laten wegslepen.

§ 310.

Regel VII. *De arts blijve oordeelen over de geloofwaardigheid van de uitspraken zijner helderzienden.*

/ Bij al deze zelfstandigheid is nochtans de mogelijkheid en de werkelijkheid van eenen vreemden in-

vloed der gedachten onloochenbaar. Deze zelfstandigheid bestaat noch in het rijk der natuur, noch in dat des geestes. Elk wezen draagt in zekere mate den adem en de kleur met zich van hetgeen hem omgeeft. Het land, de tijd en de denkbeelden des geestes drukken derzelver stempel op alle dingen, en deze komen dan ook weder uit dezelve te voorschijn, overeenkomstig derzelver karakter. De met den zieke in langdurig verkeer en rapport staande magnetiseur blijft niet zonder invloed op hem; zijn systeem en de rigting zijner gedachten blijft den zieke niet ligt verborgen, en vooral dan reflecteert hij daarop, als hij zich in eene redenering en verklarende ontwikkeling met den arts inlaat. Gevoel en gewaarwording vooral gaan ligt op anderen over, en zelfs uit onklare gevoelens vormen zich de voorstellingen.

Is het dus wel een wonder, als de helderziende werkelijk somtijds de gedachten van zijnen arts, of van eenen anderen der omstanders raadt? Kunnen wil en gevoel door onmiddellijken invloed den bepalenden grond der handelingen van den helderziende worden, waarom dan ook de voorstelling niet en de gang der gedachten, te meer, dewijl het gelijksoortige eigenschappen zijn van denzelfden geest? Hieruit nu laten zich tweeërlei gevolgtrekking afleiden.

- 1.) De aanschouwingen der helderzienden zijn niet altijd zuiver subjectief, en dus ook niet onfeilbaar.
- 2.) De geloofwaardige onzekerheid der voorspelling neemt bij hen af, naar mate hunne verduidelijkende redenering toeneemt. Daarom luidt dan ook de zevende regel: *De magnetische arts oefene met zijne wijze van zien geenen invloed op den helderziende, en onderscheide met waakzame zorgvuldigheid,*

of en in hoe verre zijne uitspraken te vertrouwen zijn.

§ 311.

Regel VIII: *Deel aan den helderziende niet mede, wat hij gezien en gezegd heeft.*

Dewijl de slaapredenaars doorgaans geene herinnering hebben van hunne aanschouwingen, maar langzamerhand toch kennis bekomen van hunnen vreemdsoortigen toestand, luidt de *achtste regel: deel aan de somnambulen geene kennis van hunne gezigten en uitspraken gedurende den slaap mede, maar verberg hun hunnen ongewonen toestand ook niet geheel.* In het eerste geval toch zoude men den patient in noodelooze onrust, vrees en bezorgdheid brengen, waardoor de prikkelbaarheid zich verhoogt en de crisis gestoord zouden worden; in het tweede geval zouden de zieken evenzeer beangst worden en gelooven, dat hun toestand aan de omstanders onaangenaam en lastig ware. Of indien zij er veelligt onverwacht kennis van kregen, hetgeen men moeilijk keeren kan, dan zoude de schrik nog grooter nadeel baren.

Hiermede hangt de hoogstgewichtige omstandigheid te zamen, dat men den slaapwakende als een orakel raadpleegt, om de ziekten van anderen te raden en gepaste geneesmiddelen te beramen. Indien de helderziende daartoe geene neiging heeft, en de zaak in eenig buitengewoon geval niet hoogst wenschelijk is, dan vermijde men liever alle zulke opzienbarende consulten, waaruit ligt bedrog, partijschap en open-

baar gepraat geboren wordt, en het mogelijk voordeel van den enkele niet opweegt tegen de nadeelen, die daaruit voortvloeijen voor de geheele zaak. Iets anders is het echter, als de arts nu en dan zijnen patient iets vraagt voor den een of anderen zijner zieken, of als hij hem ook wel tot den helderzienden voert, waarnaar deze somwijlen zelfs verlangt.

§ 312.

Regel IX: *Veroorloof geen te naauw rapport tusschen den helderziende en eenen anderen zieke.*

Het is belangrijk, helderzienden niet alleen voorschriften voor andere zieken te hooren geven, waarin dikwijls bijzondere opmerkzaamheid geslagen wordt op schijnbaar geringe bijzaken, maar ook van hen zelf te zien behandeld. De wijze van hun in rapport treden en magnetiseren en onderzoeken naar den zetel der ziekte, is even oorspronkelijk als leerzaam. Door middel van hun magnetiseren, hetgeen zij altijd doen, werken zij buitengewoon krachtig en brengen de verwonderlijkste verschijnselen en heilzaamste gevolgen te weeg. Maar ook dat magnetiseren zelfs is geheel individueel naar de verscheidenheid der zieken en van hunnen toestand. Zij verstaan de kunst, om met eene vaardigheid en eene gemakkelijker kritische bewegingen, soms oogenblikkelijk te doen ontstaan, en dezelve, als zij al te hevig worden, te doen bedaren. Zij strijken, drukken, kloppen, slaan met de handen en treden somtijds met den voet op den zieke, die zich gewillig

aan alles onderwerpt, en zich doorgaans daarna zeer op zijn gemak gevoelt. Doch niet steeds geschiedt zulk eene manipulatie zonder opwekking en uitputting van den slaapwakende. De magnetiseur lette dus wel op in zulke gevallen, in hoe verre zulke wederzijdsche magnetische verschijnselen kunnen worden gedoogd, en of eene onvoorwaardelijke vrijheid der behandeling door eenen slaapwakende geoorloofd zij. Daarom gelde dan ook de negende regel: *veroorloof nooit een te nauw rapport tusschen eenen slaapwakende en eenen anderen zieke, en blijf als leidsman en middelpersoon steeds tegenwoordig, als de eerste eene magnetische behandeling bewerkstelligt.*

§ 313.

Regel X: *Verlaat uwen zieke nooit in hevige crises.*

De tiende regel luide aldus: *Verlaat uwen kranke nooit, als hij gedurende zijn slaapwaken in groote opgewektheid verkeert of in crises vervalt, waarmede krampen of andere buitengewone toestanden gepaard zijn.* Hoe raadzaam het zij, den patient bij een langer slapen aan zich zelf over te laten, en niet altijd tot den einde te blijven, even noodzakelijk is het niet heen te gaan, als de patient aan zich zelf overgelaten of een veel langeren tijd met zulke toevallen geplaagd wordt, of welligt geheel van dezelve niet verlost kan worden. In zulke gevallen mogen vreemden zelfs niet tegenwoordig zijn, en zelfs de huisgenooten zijn alsdan meer hinderlijk dan be-

hulpzaam; alleen de arts kan den zieke tot rust brengen, de crises bevorderen, en nadoelige gevolgen afwenden, waartoe het hem aan geen geduld of volharding mag ontbreken.

• § 314.

Regel XI: Men late het geheele somnambulismus achterwege, waar in stede van heilzame crises, eene duurzame verergering het gevolg is.

Wat heeft de arts bij deze soort van slaaptoestan- den te betrachten en te doen? Hetgeen van den na- tuurlijken slaap geldt, dat de zieke slaap weggenom- men en de kritische moet bevorderd worden, geldt ook van het slaapwaken en helderzien.

Het idiosomnambulismus is eigenlijk altijd eene ziekte, en als de kundige arts hetzelfde aantreft, zal hij het trachten weg te nemen, of in een geregeld magnetisch slaapwaken te veranderen. Dewijl het- zelve doorgaans een symptoom van inwendige, zenuw- achtige ongesteldheid is, die meestal in den onder- buik haren zetel heeft, zoo kan de herstelling hem ook dan alleen welgelukken, als hij deze ziekte ge- neest. Heeft hij grond voor de magnetische behande- ling, dan gelukt het hem dikwijls zeer spoedig het van zelf geworden somnambulismus op hoogerem trap van ontwikkeling weg te nemen en te genezen.

Tegen nachtwandelaren is bezwaarlijker iets aan te vangen, dewijl deze bij dag schijnbaar gezond zijn, en eene poging, om hen gedurende hunne nachtelijke wandelingen te magnetiseren gevaarlijk is. Ook zoude zulks mogelijk het gewenschte resultaat

niet opleveren, dewijl tijd en omstandigheden wel zeldzaam van dien aard zijn, dat een kundige magnetiseur zich den nachtwandelaar ter juister ure in den weg kan plaatsen, en een onkundige zoude hem wellicht geheel in het verderf storten.

Ook het magnetisch slaapwaken en helderzien zijn menigmaal van dien aard, dat het eer opgegeven dan 'onderhouden moet worden. Als zich bij langer durende of periodische onrust geene crises openbaren, en bij het ontwaken, in stede van verkwikking en welbehagelijk gevoel, matheid of opwekking overblijft, dan late men het magnetiseren geheel na, of beproeve eene andere wijze van behandeling. In de hoogere graden van helderzien heeft men doorgaans geen eigenlijk magnetiseren noodig, en de tegenwoordigheid van den arts is genoeg, om hetzelfde te onderhouden. Niet zelden verlangen de helderzienden, zelfs voor bepaalden tijd, het uitstel van het magnetiseren, en zelfs de verwijdering van hunnen magnetiseur. Hieruit nu volgt de *elfde regel*: *Men make een einde aan het slaapwaken, hoe ook genaamd, waar door het magnetiseren, in plaats van eene heilzame krisis, onrust en verhoogde prikkelbaarheid, of zelfs verergering ontstaat, welke ook bij veranderde methode of tijdelijk uitstel aanhoudt. Bij slaapwaken en vooral bij het helderzien is bijna altijd het negatief behandelen en dikwijls algeheel uitstel van magnetiseren geindiceerd.*

§ 315.

Regel XII: *Verkort het slaapwaken, zoodra omstandigheden den zieke kunnen nadeelig worden, ook tegen zijn' zin.*

In den duur des slaaps en de wijze van het ontwaken treft men menigmaal verscheidenheden aan, welke men kennen moet, om overeenkomstig de omstandigheden te kunnen handelen. Een gewone slaap duurt zelden langer dan een kwartier tot een uur toe, somtijds echter ook verscheiden uren. Bij rustig slapen late men de natuur den vrijen loop. Bij het slaapwaken en helderzien heeft men echter het een en ander in het oog te houden, betreffende den duur des slaaps en de wijze des ontwakens. Het is raadzaam, den slaapwakende te gewennen, om alleen te zijn en hem te laten slapen, tot dat hij van zelfs ontwaakt. Dit doet geen kwaad, als men op zijne hoede is tegen fysieke of psychische verstoringen rondom hem, zelfs wanneer het uren, ja somtijds dagen en zelfs met weinig tusschenpoozingen weken lang duurt. Is nu dit het geval en komt iets ongewoons voor in het algemeen, dan beoordeele de arts bij zijne vermenigvuldigde en regelmatige visites, in hoe verre hij moet tusschentreden. Een zoodanige, zelfs een zeer lange slaap is doorgaans van kritischen aard, en daar de slaapwakenden zelf meer of min opheldering van hunnen toestand geven, zal het wel zelden moeilijk vallen te raden, of de slaap zij op te heffen of te laten gaan. Somtijds verlangen slaapwakenden zeer lang te slapen, of bepalen den tijd, op welken zij gewekt moeten worden. Doch als uitwendige omstandigheden

noch het eene, noch het andere gedoogen, dan gelde de twaalfde regel: verkort het slaapwaken, zoodra in- of uitwendige omstandigheden bij voortduring er van den kranken ten nadeele zouden strekken, ook wanneer hij het tegendeel verlangt; en als gij het zelf met geene mogelijkheid kunt doen, zorg voor iemand of iets, dat uwe plaats kan vervangen, en laat hem of door iemand, die met hem in rapport is, of door geleiders op geschikte wijze ontwaken.

Het wekken uit den slaap gebeurt gewoonlijk door tegenstreken van beneden naar boven, of door oplegging van den rug der hand op de oogen van den slapende, met zijwaarts afstrijken over de ooren; ook wel door aanblazen en door woorden. Gaat het zeer moeilijk, dan vatte men hunne handen en trekke ze tot zich. Dit noemt eene helderziende van WOLFF-ART eene zeer zachte en kalmerende wijze van gewekt worden, welke zelden mislukt, als de andere pogingen den dommel des slaaps niet vermogen te verdrijven.

Andere, met den slaapwakenden in rapport staande personen wekken hen meest door woorden of door aanraking of door middel van het een of ander door den magnetiseur tot dit doel achtergelaten voorwerp. Zulke voorwerpen, b. v. glas, of eene bloem, enz. worden dan door den arts negatief met dit doel gemagnetiseerd, en deze laat dezelve dan aan zijnen plaatsvervanger, of indien er geen is, onmiddellijk aan den slaapwakenden achter, met de uitdrukkelijke verordening, dat hij deze voorwerpen ter bepaalder uur moet aanraken en dan ontwaken.

SLOT.

„Neen! de geneeskunde en het magnetismus kunnen
„elkander niet vreemd noch nadeelig zijn. Het
„magnetismus zal veelmeer als eene heldere bron,
„die in het gebergte ontspringt, het uitgedroogde
„land in de vlakke bevochtigen en van nieuws
„vruchtbaar maken; daar, waar die bron reeds
„stroomen aantreft, zullen zij vriendschappelijk zich
„vereenigen en t'zamen alzoo alles reinigen en
„leven verschaffen.”

WOLFART.

---

§ 316.

De ware verhouding van het magnetismus tot de geneeskunde.

Dit eindmotto van een' der meest ervaren geneesheeren zal den toegenegen lezer, vertrouwd ik, geregtvaardigd vinden in mijne opgave der magnetische behandeling in het algemeen en de zamengestelde regelen voor de behandeling van het slaapwaken en helderzien in het bijzonder. Het magnetismus kan als eene algemeene natuurkracht, al wordt het ook minder in deszelfs vermogen gekend, aan de geneeskunde niet vreemd blijven, en wel het allerminst in eenen tijd als de onze, waarin de natuuranschouwing zich algemeen uitstrekt, om overal de wetten en den samenhang der verschijnselen in Gods wondervolle schepping na te vorschen. Nadeelig kan het aan de wetenschap te minder wezen, naarmate de eene kracht de andere slechts aanvult en ver-

sterkt, nooit overtollig maakt. Zoo zal het magnetismus den schat der geneesmiddelen aanvullen, hetzij op zich zelve aangewend, hetzij aan andere middelen verbonden. Behoorlijk gekend en op prijs gesteld, zal men het niet meer heimelijk en geïsoleerd bezigen; maar in vriendschappelijke verbinding met de andere geneesmethode zal het zich in verschillende vertakkingen uitbreiden en gemeenschappelijk met alles deelnemen in het aanbrengen van zegen en geluk. Zoo zal de ware en juiste verhouding van het magnetismus tot de geneeskunde zijn daargesteld.

§ 317.

De door het magnetismus daargestelde onderzoeken hebben de verhouding der natuur tot den menschelijken geest alleropmerkelijkst opgehelderd.

Is de juiste verhouding van het magnetismus tot de geneeskunde in het bijzonder daargesteld, wat zal dan het eindresultaat onzer onderzoeken wezen aangaande deszelfs betrekking tot Natuur en Godsdienst?

Ik meen in dit mijn werk vrij uitgebreid, na rijpe ervaring en gelouterde theorie, de beloofde karakteristiek van het magnetismus in aard en werking geleverd te hebben; en ieder, die waarheid zoekt en onderligt verlangt, vertrouw ik, dat zich bevredigd vinden zal. Wij hebben het magnetismus als eene zeer werkzame natuurkracht en alle de tot hier bekend geworden verschijnselen van hetzelfde leeren kennen. Alzoo werd met eene onpartijdige en onbekrompene kritiek een wetenschappelijke grond gelegd, om de

orzaken en den samenhang der physiologische en psychologische toestanden en wegen op den anthropologischen bodem naar bekende wetten te verklaren. Alzoo hebben de door het magnetismus daargestelde onderzoekingen de wederkeerige verhouding en gemeenschap van het lichamelijk en geestelijk leven des menschen alleropmerkelijkst verduidelijkt. Aan de eene zijde is het enthousiasmus veroordeeld, dat in het magnetismus de oorspronkelijke kracht aller werking aanschouwde, en aan de andere zijde is het zoogenoemde nihilismus tot schande gemaakt, dat in hetzelfde slechts hersenschim en bedrog veronderstelde, zonder eenige onderzoeking. Aan de physische zijde hebben wij toch verschijnselen gevonden analoog met die, welke de natuur bij kritische genezingen of ongeregelde toestanden doet aannemen, aan de psychische zijde bemerkten wij niet minder in de verschijnselen van het slaapwaken eene regelmaat, die den mensch ingeschapen is in de vatbaarheid zijns verstands en zijner verbeelding. Deze nemen vooral een godsdienstig karakter aan, zijn daarom doorgaans aan bovenzinnelijke magten toegeschreven, en werden door eene sceptische stijfhoofdigheid en ingebeelden waan glad weggeredeneerd, met alle de daaraan verbonden wondervolle verschijnselen. Het magnetismus heeft ons ongetwijfeld tot deze tweezijdige verklaringen geholpen, en het schijnt niet twijfelachtig, dat aan hetzelfde, voornamelijk op het gebied des geestes, eene nog betere opheldering zal te beurt vallen. Alzoo zal geen verstandig mensch het magnetismus als daadzaak meer loochenen, daar het als eene wezenlijke, algemeen werkende kracht boven aan de rij der krachten staat, krachtdadig ingrijpt in den ge-

heelen mensch, en welligt slechts eene wijziging is van verwante krachten, als: de electriciteit, het licht, het dofstoffelijk magnetismus.

§ 318.

Het magnetismus en somnambulismus zijn werkelijk van elkander onderscheiden.

Verdere door het magnetismus verlangde verklaringen.

Van welken aard het magnetismus wezenlijk zijn mag, wij hebben hetzelfde als karakteristiek boven alle overige natuurkrachten aangeduid in deszelfs werkingen; en, gelijk geene kracht louter op de natuur of louter op den geest werkzaam is, zoo hebben wij de werkingen van het magnetismus ook gadegelegen in derzelve betrekking tot natuur en geest beiden, en de verschijnselen, die uit beide deze oogpunten voortvloeijen, scherpzinnig afgescheiden, terwijl dezelve doorgaans gezamenlijk in de ruwe stofelijke natuur opgelost of uitsluitend op het gebied van Godsdienst werden overgebracht.

In betrekking tot de natuur vonden wij in hetzelfde eene kracht als geneesmiddel van de grootste waarde. Gelijk wij echter in het algemeen oorzaak en gewrocht, grondslag en gevolgen niet mogen verwisselen, zoo hebben wij in het magnetismus ook slechts de opwekkende kracht erkend, die het kranke organisme tot zelfswerkzaamheid en tot wegneming der levensdisharmonie opwekt; zoodat het magnetismus niet als iets substantieels en uitwendig handelend overgaat in de kranke lichamen, en alzoo genezing aanbrengt, maar zoo, dat het Hippocratische Enor-

mon, *Ἐνορμῶν*, de eigen innerlijke levenskracht zelve, genezing aanbrengt. Alle lichamelijke kritische processen worden door de eigen levenskracht van het organisme te weeg gebracht, zoo ook de slaap en het slaapwaken. Ik vertrouw, dat alzoo deze verhouding den lezer duidelijk geworden is; dat het magnetismus en het somnambulismus niets met elkander gemeens hebben, terwijl zij zoo menigmaal nog als identisch met elkander verwisseld worden; dat beiden tot elkander in verhouding staan als de uitwendige opwekkende natuurkracht tot het innerlijk psychologisch verschijnsel; dat het somnambulismus zonder magnetismus dikwijls in al deszelfs gestalten te voorschijn treedt, en dat men misschien honderd zieken kan magnetiseren, zonder dat een derzelve somnambuul wordt. Gelijk men derhalve uit het aanzijn van het een niet tot het bestaan van het ander kan besluiten, zoo kan men uit het gemis van zekere te voren vastgestelde verschijnselen ook niet besluiten tot het niet-werken der magnetische kracht, die somtijds verrassende uitkomsten biedt en somtijds volstrekt geene zichtbare verschijnselen daarstelt.

In betrekking tot physiologie en pathologie heeft ons het magnetismus nieuwe ophelderingen gegeven, verschijnselen bevestigd, die men vroeger slechts zelden waarnam en ten deele zelfs in het geheel niet kende. Het zijn niet alleen die ongewone slaaptostanden, die men eerst door het magnetismus grondiger navorschte, het zijn ook vooral die in het oog loopende verschijnselen van het ontstemd zenuwstelsel, krampen en de daarmede verbonden toestanden, welke men wegens het ongewone en verschrikkelijke aan booze geesten toeschreef. De zins-gewaarwor-

dingen op ongewone plaatsen des ligchaams, die men vroeger voor hersenschim en bedrog aanzag, zij zijn door het magnetismus opgehelderd als een natuurlijk abnorm verschijnsel, ja wij hebben getracht, die zeldzame verschijnselen, zoo vaak zonder wederspraak in den rij der wonderen opgenomen, als natuurlijke werkingen te verklaren. En wat de behandeling in ziekten aangaat, zoo is in de laatste afdeeling aangetoond, in welke verhouding het magnetismus staat tot de praktische geneeskunst in het algemeen, hoe het namelijk deze vereenvoudigt, ondersteunt en aanvult. Vooral is daar duidelijk geworden, hoe weinig het ter zake doet bij het magnetiseren die kunstmatige manipulaties, dat technicismus der magnetische behandeling te bestuderen. Het wezen der genezing ligt trouwens in geene kunstvaardigheid, maar in de juiste onderscheiding der verschillende pathologische toestanden en der individuële prikkelbaarheid, die met gelaten kalmte moet worden toegepast op eene positieve of negatieve doelmatige behandeling.

§ 319.

Ophelderingen over het geestelijk leven en over menigerlei vooroordeelen, die nog tegen het magnetismus bestaan.

Ten opzichte van het geestelijk leven des menschen heeft ons het magnetismus ophelderingen verschaft, die nog van grooter belang zijn, dan die over de stoffelijke natuur. Terwijl wij in de verschijnselen van het kunstmatig teweeg gebragt en methodisch gewijzigd slaapwaken en helderzien de verwante toestanden van den droom, het idiosomnambulismus, het

nachtwandelen , de visioenen en extasen wedervonden , zoo hebben wij tevens door naauwkeurige vergelijkingen de wezenlijke gesteldheid derzelve naar hare oorzaak en werking beiden grondig leeren kennen.

Terwijl trouwens de ware beschouwing dër natuur den grondslag en de gevolgen van alle verschijnselen niet louter uit de natuurkunde of ook uit de boven-natuurkunde afleidt , maar de wetten dër eenheid te ontdekken poogt , langs welke de natuurlijke en geestelijke werkingen volgen , zoo heeft het magnetismus als werkend op den geheelen mensch ons ook daaromtrent oplossing gegeven , dat namelijk niet alleen de physische materiële verschijnselen en crises , maar ook de gedaante-*verwisselingen* des geestelijken levens en vooral de *verbeeldingskracht* , zijn af te leiden uit de inwendige natuur des menschen. Wat men vroeger slechts voelde en vermoedde , wat men toeschreef aan vreemden invloed van goede of booze geesten , wat men voor Goddelijk orakel , geheime tooverkunst of heksenwerk aanzag , is ons door het magnetismus blootgelegd als natuurlijke ziekteverschijnselen , of als een loos spel van verborgen kunstenaarij.

Wanneer derhalve ook voor de psychologie hier groot gewin is , dewijl wij op het gebied der phantasia nieuwe inzigten erlangden aangaande haar subjectief aanschouwingsvermogen , hare levendigheid en haren rijkdom in het voorstellen van beelden , haar objectief vermogen tot versterking des wilskracht en tot onderscheiding der waarachtige verschijnselen van bedriegelijke dwaallichten , zoo zijn daardoor niet alleen vele schadelijke vooroordeelen ter zijde gesteld , maar , geruggesteund door eene niet onbeduidende ondervinding zijn wij in staat , die menigte van valsche

begrippen en hatelijke beschuldigingen ten opzichte van het magnetismus waardiglijk tegen te spreken. Daartoe behooren de denkbeelden aangaande het somnambulismus als een noodwendig gevolg van het magnetiseren; aangaande de op tegennatuurlijke wijze verhoogde werkzaamheid van den geest, of wederkeerig aangaande de diepgezonken afhankelijkheid en willoosheid der gemagnetiseerde personen; aangaande het extatisch verkeer met geesten en het misbruik, dat daarvan zou te maken zijn. Ten opzichte van het laatste zij nog opgemerkt, dat er geen gebruik is, dat niet ten misbruik kan worden aangewend, en wel hoe grooter en méér beduidender het middel, des te grooter het misbruik. Maar dat zal toch het gebruik wel niet mogen opheffen? Of is de wijn alleen daarom een verderfelijik vergif, omdat de wijn vaak dronkaards maakt? Zijn licht en vuur dan daarom te verdoemen, omdat brandstichters nameloos onheil hebben aangebragt?

§ 320.

*Over de ware verhouding van het magnetismus
en de Godsdienst.*

Eindelijk zijn het dezelfde ophelderingen, die wij door het magnetismus hebben verkregen over de verschijnselen der natuur en het zielenleven, die ons de ware verhouding aantonen tusschen Natuur en Godsdienst. Het magnetismus strekt zich zoo wel tot het laagste als tot het hoogste uit, dat de mensch bezit. Gelijk de mensch als de laatste en uiterste schakel in den keten der schepselen hier op aarde met zijne voeten vast staat in de orde der geschapen dingen, zoo roert zijn geest het Goddelijke aan. Het hoe

is zoo wel hier als daar een mysterium. Het magnetismus doorgrondt dat mysterium niet, maar poogt aan beide zijden na te vorschen. Het magnetismus staat dus *onmiddelijk* met de Godsdienst in geene verhouding. Het werkt als eene natuurkracht slechts volgens natuurlijke wetten, en heeft daarom niets gemeens met bovennatuurlijke dingen. De Godsdienst behoeft ook de onderwijzing van geen magnetismus. De Godsdienst staat op den rotssteen: **JEZUS CHRISTUS, Gods Woord.** Het magnetismus toont ook niet aan, wat Godsdienst is, maar wel dikwijls, wat zij niet is, terwijl het door deszelfs physiologische en psychologische opheldering sommige dwalingen vernietigt, de schadelijke uitvloeisels eener kranke verbeelding ontzenuwt en de heerschappij des bijgeloofs tegentreedt. Daar kan derhalve alleen sprake wezen van eene *indirecte* verhouding des magnetismus tot de Godsdienst, en juist in die verhouding komt het hier niet minder uit, dan in deszelfs betrekking tot de natuur.

Het magnetismus, welks verschijnselen zoo vaak verkeerd zijn, heeft ons de gelegenheid aan de hand gegeven tot scherpzinnige onderscheiding van hetgeen of natuurlijk of goddelijk is, en ik meen in deze onderzoekingen de waarheid te hebben aan het licht gebracht, terwijl ik opzettelijk de eigendommelijkheden der natuurlijke, lagere magnetische verschijnselen en die hoogere van het Goddelijk profetendom naast elkander stelde, om den lezer alzoo zelve op de rechte wijze in staat te stellen, met eigen oog te zien en te beproeven: wat Magnetismus en welk het verband van hetzelfde zij met Natuur en Godsdienst.

Bij den Uitgever dezes zijn mede gedrukt en
alom te bekomen:

- I. **TEGENWOORDIGE STAAT DER NEDERLANDSCHE GODGELEERDHEID**, vergeleken met de **DUITSCH**E. Uit het Hoogduitsch van **C. ULLMAN**, Hoogl. te *Heidelberg*. . . . . *f 60-:*.
- II. **DE GEOPENBAARDE GODSDIENSTLEER** DES **BIJBELS**, getrokken uit **H. MUNTHINGE'S** Geschiedenis der Menschheid, door **G. J. F. CRAMER VAN BAUMGARTEN**, 2 dln. . . *f 8-:*.
- III. **DE OOSTERLINGEN VAN VROEGEN EN LATERTEREN TIJD**; of ophelderingen der Heilige Schrift, door **E. F. K. ROSENMULLER**, vert. en verm. door **G. F. J. CRAMER VAN BAUMGARTEN**, 4 dln., ... *f 6-:*.
- IV. **BIJDAGEN TOT VERKLARING VAN HET N. T.**, verzameld door **G. J. F. CRAMER VAN BAUMGARTEN**, 2 dln., ... *f 5-90*.
- V. **DE PSALMEN**, uit het Hebreuwsch vertaald en met Aanteekeningen voorzien, door **H. MUNTHINGE**, Hoogl. te *Groningen*, 3 dln., *f 7-:*.
- VI. **HET EVANGELIE VAN JOHANNES**, in deszelfs schoonheid beschouwd. Voor beschaafde bijbellezers, door **C. H. VAN HERWERDEN**. 1e Stuk, ... *f 2-00*.
- VII. **JEZUS CHRISTUS** in de Bergrede beschouwd als een voorbeeld van den Kanselredenaar, door denzelfden, met vign., ... *f 1-20*.
- VIII. **PROEVE** eener vrije Behandeling van den **HEIDELBERGSCHE CATECHISMUS**, door **J. VANDER LINDEN**, *V. S.*, 4 stn. . . . . *f 6-50*,
- IX. **J. E. FEISSER**, Lotgevallen en Leſsen van **JEZUS CHRISTUS**, naar tijdorde uit de eigene woorden der Evangelien zamengesteld, . . . *f 1-80*.
- X. **J. CLARISSE**, Tafereelen uit de Levens- en Lijdensgeschiedenis van den Heere **JEZUS CHRISTUS**, 2 stn., 2de druk, ... *f 4-:*.

- XI. **TH. SCHULER**, Nieuwe Joodsche Brieven of Tafereelen uit het leven van Jezus. Uit het Hoogduitsch vertaald door **G. H. v. SENDEN**, 2 dln., met Vign., ... f 3-60.
- XII. **A. K. RÜTENICK**, de leer des Christendoms systematisch ontwikkelt. Geloofsleer. Uit het Hoogduitsch door **U. P. GOUDSCHAAL**, Pred. te *Scheemda*, ... f 2-20.
- XIII. **S. K. THODEN VAN VELZEN**, Comment. de hominis cum Deo similitudine, 2 pts., f 3-50.
- XIV. **H. HURWITZ**, Hebreeuwsche Vertellingen, verzameld uit de Schriften der Hebreeuwsche Wijzen, benevens eene verhandeling over de ongewijde letterkunde der Hebreë. Uit het Engelsch door **P. BOELES**, ... f 2-90.
- XV. **E. T. H. HOFFMANN**, Geschiedenis van den Opstand in de Cevennen onder **LODEWIJK XIV.** Naar de bronnen medegedeeld. Uit 't Hoogd. / 2-00.
- XVI. **P. BOELES**, over Staatsregt, Hervormd Kerkbestuur en Separitismus. Naar aanleiding van *Mr. GROEN VAN PRINSTERER's* Maatregelen, f 2-80.

BOEKJES VOOR IEDEREEN,

VERKRIJGBAAR BIJ DEN BOEKHANDELAAR

G. D. BOM,

te AMSTERDAM, Damrak H, 447,

en op franco aanvraag alom.

Gezondheidsleer der Vrouwen, of voorzorgen welke zij moeten nemen om hare gezondheid te bewaren, ongesteldheden te doen ophouden en zich voor de meeste ziekten harer sekse te behoeden, door Dr. DESBRUÈRES. Prijs 60 Cent.

Prof. Litzmann, de Zwangerschap en het Geslachtsleven der Vrouw, door Dr. EICKNA. 75 Cent.

Lucina, of Raadgevingen aan Gehuwden, die schoone, gezonde en verstandige kinderen, en wel zonen of dochters wenschen te krijgen. 50 Cent.

Christemeijer, wat is de reden, dat wij, op het eerste aanschouwen van sommige menschen, een zeker gevoel — of van behagen, of van mishagen omtrent hen, bij ons waarnemen? 40 Cent.

Ernst, de DANSMEESTER, Verzameling van 134 verschillende danstoeren met figuren. 30 Cent.

De Vraagbaak, of de vaderlandsche raadgever; verzameling van 138 nieuwe en beproefde middelen, betreffende Huis-houding, Kunsten, Landbouw enz. 60 Cent.

Handleiding ter verdrijving van SCHADELIJKE HUISINSEKTEN, als vliegen, wespen, muggen, vlooiën, motten, enz. 50 Cent.

Handleiding om WIJN TE BEREIDEN uit verschillende vruchten in 29 soorten, op eene eenvoudige en onkostbare wijze. 40 Cent.

————— om gekleurde en ongekleurde VERNISSEN te maken. 30 Cent.

————— om GEKLEURDE EN ZWARTE INKT te maken, alsmede goud- en zilverinkt. 30 Cent.

————— om DRUKINKT te maken. 30 Cent.

W. J. Lorgion, Leerwijze om fraai te leeren schrijven, al ware de hand ook geheel bedorven, met 1 plaat. 40 Cent.

Beknopte **Engelsche Spraakkunst**. 30 Cent.

Beknopte **Hoogduitsche Spraakkunst**. 30 Cent.

Lempe, Honderdtal Oefeningen in de FRANSCH TAAI, geschikt om den leerling, op de school of te huis, eene nuttige en afwisselende bezigheid te geven. 25 Cent.

Dr. Krausser's Oogenboekje, met het Motto:

De Blinde, die weleer anschoude 't lieve licht,
Kan tuighen wat het is, te missen het gezicht,
Te wroeten, als de mol, in duisternisse en droomen.
De Blinde is half dood: men leeft door 't oog volkomen.

VONDEL. 60 Cent.

Dr. Mensert, een ernstig woord over het BRILLEN-DRA-GEN; belangrijk voor hen die hun gezigt wenschen te behouden. 50 Cent.

————— Wees toch voorzigtig met de oogen en doe er niet te veel aan! 50 Cent.

De Troost der armen, of verzameling van remediën tegen verscheidene ziekten, wonden, verouderde kwalen, enz. 30 Cent.

347 F 26

MET

MAGNETISMUS,

IN VERBAND

MET

NATUUR EN GODSDIENST.

VIT HET HOOGDUITSCH

VAN

D^r. JOSEPH ENNEMOSER,

Ridder van het IJzeren Kruis.

(IN TWEE DEELEN.)

TWEDE DEEL.

Te GRONINGEN, bij
W. VAN BOEKEREN.

1845.

Gewis, het zilver heeft een eader; er is eene plaats van het goud, dat men smelt.

Het ijzer haalt men uit den grond, en giet den steen tot koper.
(De mensch) stelt perken aan de duisternis, en aan het uiterste eind van alles; hij vorscht den grenssteen uit van 't donker bij de schaduw des doods.

Job 28 vs. 1—3.

INHOUD.

DERDE AFDEELING.

Natuurkundige verklaring der magnetische verschijnselen.

INLEIDING.

- § 146. Verschillende verklaringen.
- „ 147. Tweeledige verklaring der ligchaams- en zielsverschijnselen volgens natuurkundige en zielkundige wetten.
- „ 148. De natuur in haar geheel.
- „ 149. Tijd en ruimte zijn vormen der natuur. De beweging en hare wetten.
- „ 150. De bestemming der natuur en de wederkeerige betrekking der individuen.
- „ 151. Levensbegrippen; oorspronkelijk leven; leven in de natuur; individueel leven.
- „ 152. Organismus en levenskracht. De zon. Wat is het volmaaktste organisme.
- „ 153. De planeten; de mensch; het dier; de planten.
- „ 154. Positieve en negatieve kenmerken.
- „ 155. Onderlinge verhouding der aantrekkende en afstootende kracht. Licht en warmte. Electriciteit en magnetismus. Beweeg- en zwaartekracht.
- „ 156. Individueel leven der natuurwezens en derselver wederkeerige verhouding.
- „ 157. Onderlinge verhouding der planten.
- „ 158. Onderlinge verhouding der dieren.
- „ 159. De zenuwen, het celvormig weefsel en derselver polariteit; de spieren.
- „ 160. Polariteit der zenuwknoopen en der hersenzenuwen, zinszenuwen en bewegingszenuwen, als organen voor de geë waarwording en den wil.
- „ 161. Hoofdzetels der zinnen en der beweging. Hoofd, borst en onderlijf.

- § 162. Het instinct.
 „ 163. Verscheidenheid der instincten. Ruimte en tijd hebben op het instinct geen invloed.
 „ 164. Ook de mensch heeft een instinct.
 „ 165. Overgang tot het volgende.

EEERSTE DEEL.

Natuurkundige verklaring.

- „ 166. De mensch is het volmaaktste schepsel op aarde.
 „ 167. Zijne afhankelijkheid van de algemeene natuur.
 „ 168. Bestaat er een organische aether?
 „ 169. Bewijzen.
 „ 170. Levenssfeer en bewijzen voor eenen algemeenen wederkeeringen invloed. Geen verband, door middel van de stof, louter polariteit.
 „ 171. Over het wezen der krachten. Derzelve verschil, naarmate van de beweging, de sterkte, den spoed en de rigting. Geene kracht zonder stof.
 „ 172. De grond der aantrekking ligt in de deeling van het geheel en in het streven naar wederkeerige aanvulling.
 „ 173. De werkingen in de verte zijn te verklaren uit polariteitswetten.
 „ 174. De voortteling.
 „ 175. Sympatische invloed bij planten en dieren.
 „ 176. Polariteit bij het ontstaan en het beloop van ziekten.
 „ 177. Rapport met den Geneesheer. Oorzaak der sympathie en der antipathie.
 „ 178. Het magnetismus kenteekent dezelfde polariteitswetten als de electriciteit en de mineraalmagneet.
 „ 179. De blik en de spraak versterken de magnetische werkingen.
 „ 180. Overgang tot de psychologische verklaring.
 „ 181. De natuurlijke geschiedenis van den slaap.
 „ 182. Het ontstaan van den slaap.
 „ 183. De slaap in deszelfs aanwezig.
 „ 184. De slaap in verhouding tot de organen van het hoofd, de borst, den onderbuik.
 „ 185. De geestelijke natuur van den slapenden mensch.
 „ 186. Slotsom.
 „ 187. Hoe ontstaat door het magnetiseren de genezingsweg en in het bijzonder de magnetische slaap.
 „ 188. Oorzaken van den magnetischen slaap.

TWEDE DEEL.

Zielkundige verklaring.

- „ 189. De natuurkunde en de zielkunde moeten dienen tot aanvulling van elkander.

- § 190. De wetten, die opgegeven zijn in de phystologische verklaring, golden ook hier.
- „ 191. De geest des menschen over zich zelven beschikkende en toch beperkt.
- „ 192. De mensch heeft een tweeledig, een natuurlijk en een geestelijk leven.
- „ 193. De mensch staat in eene algemeene sympathische verhouding tot de natuur. Hij is het tijdelijk einde van het verledene en het begin der toekomst.
- „ 194. De droom is in zijnen aard een potentieel geniusleven.
- „ 195. Subjectieve en objectieve verhouding der droomen.
- „ 196. Naaste oorzaken van het droomen.
- „ 197. De uitwendige oorzaken van het droomen.
- „ 198. Misleidingen en ongrijpbaarheden bij de droomen, de visioenen en het geestenzien.
- „ 199. Verhouding der juiste handelingen in den droom.
- „ 200. Oorzaken, waarom de beelden zoo menigvuldig uit den wakenden toestand overgaan in den droom.
- „ 201. Willekeurige droomuitzendingen in de verte.
- „ 202. De droombeelden zijn voornamelijk gezichtsbeelden. Symbolen.
- „ 203. Beteekenis dier symbolen als de oorspronkelijke spraak des geestes.
- „ 204. Profeten, dichters en zieners in den droom verstaan de oorspronkelijke magische spraak. Ironie en dubbelzinnigheid der symbolen.
- „ 205. Zoo als de magische spraak ons ingeschapen is, zoo is ook de natuur ons eene openbaring van God in symbolen.
- „ 206. Het zien in de droomen is een zelfverlichting der dingen in de ruimte en in den tijd.
- „ 207. In den slaap is alles helder van binnen en donker van buiten. In wakenden toestand is het juist omgekeerd.
- „ 208. Eene algeheele werkeloosheid der zinnen laat geene droombeelden toe, die daaraan beantwoorden.
- „ 209. Er bestaat geene onmiddellijke aanschouwing buiten alle organen.
- „ 210. Niet het hersengestel als één geheel is het inwendig zinsorgaan, maar er zijn zoo vele inwendige zinsorganen, als uitwendige.
- „ 211. Het inwendig en uitwendig zinsorgaan is een onafscheidelijk geheel.
- „ 212. Resultaten.
- „ 213. Blinden kunnen onder zekere voorwaarden weer ziende worden gemaakt.
- „ 214. Verscheidenheid en levendigheid der opwekking onzer gewaarwordingen in den droom.
- „ 215. Voorspellende (divinatorische) droomen en derzelve overeenkomst met magnetische verschijnselen.

- § 216. Moejelijke arbeid in den droom volbragt.
- „ 217. De aard van het slaapwaken.
- „ 218. Gelijke oorzaken en gevolgen bij het slaapwandelen als bij de droomen.
- „ 219. Bij het helderzien is de slaap insgelijks eene noodzakelijke voorwaarde.
- „ 220. Gelijkijdig ontstaan en verbinden der beelden, die de zinnen zich vormen.
- „ 221. De mensch is een levende zijn. De geest is altijd wakker, maar met ongelijke helderheid naar binnen of naar buiten.
- „ 222. Overeenkomst en verschil van den droom, het slaapwaken en het helderzien.
- „ 223. De inwendige oorzaken zijn bijzonder aan de zijde van den geest, psychische vatbaarheid of psychisch-pathologische ontstemmingen. Dichterlijk genie.
- „ 224. Godsdienstige phantasie ten opzichte van het heilige.
- „ 225. Voorbeelden van opneming in de lucht in verrukten toestand. Tra Vito. GIOVANNA DELLA CROCE. MARIA HUEBER.
- „ 226. Voorbeelden van lijdenswondteekenen bij verrukten en nog andere verschijnselen.
- „ 227. Is er niets waars in die verschijnselen, omdat zij de bekende wetten widerspreken?
- „ 228. De verrukking is geen wonder, maar wordt bepaaldelijk gewrocht door de subjectieve magt der verbeelding.
- „ 229. De droomen van SOCRATES.
- „ 230. Natuurlijke pathologische verhoudingen in bloedsomloop en zenuwstelsel zijn hoofdbronnen der visioenen.
- „ 231. Eene nog milder bron ligt in de ongesteldheden van de zintuigen en de hersenen.
- „ 232. Ziekelijke ontstemming der afzonderlijke uitwendige zinnen.
- „ 233. Hersenongesteldheden als oorzaak van visioenen.
- „ 234. Ook de geest heeft zijn aandeel in het te weeg brengen van visioenen. Onderscheidingsteeken van lichamelijken en geestelijken invloed.
- „ 235. De verbeelding.
- „ 236. Genetische grondvoorwaarde voor den zielkundigen voortgang van de scheppingen der verbeelding.
- „ 237. Bij het slaapwaken enz. is de verbeelding vooral naar de verscheidenheid der oorzaken het vermogen, dat de vormen daarstelt.
- „ 238. De oorzaak der verwisseling van subjectieve voorstellingen en werkelijke voorwerpen.
- „ 239. Het zien van zich zelve bij magnetische patienten en in stuipen.
- „ 240. Geestverschijningen, visioenen van engelen en duivelen zijn louter gesteldheden van het gevoelsleven en de verbeelding.
- „ 241. Positieve kracht der verbeelding.

- § 242. De waarde der phantasiebeelden ligt in den innerlijken aanleg der ziel en het waarachtig streven naar onze levensbestemming.
- „ 243. De subjectieve waarneming bepaalt zich niet tot dingen, die aanwezig zijn in den tegenwoordigen tijd.
- „ 244. Het lezen in de gedachten van anderen, alleen verklaarbaar in deze subjectieve verlichting van zich zelve.
- „ 245. Het stellig vermogen der verbeeldingskracht openbaart zich voornamelijk door den wil en wel het eerst op 's menschen eigen ligchaam.
- „ 246. De magt van den wil in de verte komt voort uit het wezen van den menschelijken geest, niet van goede of kwade geesten.
- „ 247. Er is een bovennatuurlijk verband tusschen goede en verderfelijke werkingen van den wil. Het willen en gelooven.
- „ 248. In vroegeren tijd heeft men de werkingen van den wil beter gekend en duidelijker waargenomen.
- „ 249. Voorbeelden van PARACELsus en van HELLMOND over de magt der imaginatie en van den wil.
- „ 250. Teeken van eenen goeden of kwaden wil.
- „ 251. In natuurlijk en geestelijk opzigt beide is de mensch een mikrokosmos en een vereenigingspunt van geestelijke invloeden en werkingen.
- „ 252. Het zelfstandig leven van den mensch laat geen uitwendig verkeer met geesten toe.
- „ 253. Onder de bijzondere verschijnselen van het helderzien verdient de spraak de eerste plaats.
- „ 254. Eigendommelijkheid van spraak en zegswijzen bij de helderzienden.
- „ 255. Het spreken in vreemde talen.
- „ 256. Het bijbelsch spreken in vreemde talen.
- „ 257. De taal draagt het geestelijk vermogen over.
- „ 258. Natuurkundige merkwaardigheden in de zinsverrigtingen.
- „ 259. Veranderde zinsverrigtingen op de oppervlakte der huid.
- „ 260. De hoogere zinsverrigtingen gaan nooit uit van de zenuwknoopen.
- „ 261. Het zien der inwendige deelen en de naauwkeurige opgaaf des tijds bij ziekteverschijnselen.
- „ 262. De opgaaf van de behandeling der ziekte door helderzienden.
- „ 263. Of en in hoever helderzien een verhoogde toestand is?
- „ 364. Zoolang er nog geene ware geestesverheffing aanwezig is, moet men het helderzien niet te hoog waarden.
- „ 265. De hoogste trap van helderzien.
- „ 266. Een nog hoogere trap is de goddelijke inspiratie der profeten.
- „ 267. Onderscheid tusschen het magnetisch helderzien en de profetische inspiratie.

VIERDE AFDEELING.

Het magnetismus als geneesmiddel aangevend.

INLEIDING.

- § 268. De drie tot dusver nog onbeantwoorde hoofdvragen.
„ 269. Is het magnetismus een geneesmiddel?
„ 270. Hetzelve kan schadelijk worden en is daarom ook voorwaardelijk aan te wenden.
„ 271. Voorwaarden ter vergunning van het magnetismus van staatswege.
„ 272. De voorwaarden van de zijde des geneesheers zijn drie-vuldig.
„ 273. De voorwaarde van de zijde des zieken.
„ 274. De voorwaarden, die op de ziekte betrekking hebben.
„ 275. De voorwaarden, die op den geneesheer betrekking hebben.
„ 276. Het hoe der magnetische behandeling vordert meer dan de enkele kennis van het magnetiseren.

EERSTE DEEL.

Over de magnetische behandeling in het algemeen.

- „ 277. Voorloopige regelen, welke bij het magnetiseren wel zijn in acht te nemen.
„ 278. Men kan de levenskracht op drieërlei wijze tot geneeskraft verhoogen, psychisch, physisch, of magnetisch. De laatste soort van opwekking is het doel onzer verhandeling.
„ 279. De magnetische behandeling is middelijk of onmiddelijk.
„ 280. Het magnetiseren met de handen.
„ 281. De verschillende deelen der hand met betrekking tot der-zelver werkingen.
„ 282. Bijzondere soort van behandeling door middel van de handen.
„ 283. De twee hoofdmethoden: de positieve opwekking en de negatieve afleiding. De algemeene en plaatselijke soort van werken.
„ 184. Het magnetiseren door middel van geleiders.
„ 185. Het baquet en de zamenstelling van hetzelve door MESMER.
„ 286. WOLFARTS nieuw baquet.
„ 287. HENNEMAN'S baquet en Isoleerscherm.
„ 288. Het siderisch baquet van KIESER.
„ 289. Nut en gebruik van het baquet.
„ 290. Het werk van den geneesheer bij gebruik van het baquet.
„ 291. Eigen opmerkingen en oordeel over de werking van het baquet.
„ 292. Noodzakelijke herinneringen.

- § 293. De koorts en derzelver behandeling.
 „ 294. Ontstekingen.
 „ 295. Krampen.
 „ 296. Verlammingen.
 „ 297. De zucht en derzelver oorzaken.
 „ 298. De kliëtering.
 „ 299. De bleekzucht, miltzucht, galziekte, jicht, longtering en waterzucht.
 „ 300. Plaatselijke desorganisaties.

TWEDE DEEL.

Behandeling van slaapwakenden en helderzienden.

- „ 301. Wat is het somnambulismus?
 „ 302. Regel 1. De slaap mag nooit kunstig worden voortgebracht.
 „ 303. Regel 2. Gun den patient volkomene rust.
 „ 304. Regel 3. Gewen den patient aan geene nadeelige afzondering.
 „ 305. Regel 4. Doe weinige en geene onnutte vragen.
 „ 306. Regel 5. Breng niets vreemds in de aanschouwing van den helderziende over.
 „ 307. Regel 6. De arts zij besturend leidsman, om door middel van zijn karakter en zijnen goeden wil de genezing te bevorderen.
 „ 308. De verhouding tusschen de voorschriften van den helderziende en de geneeswijze van den praktischen arts, met de daaruit afgeleide gevolgtrekkingen.
 „ 309. Verhouding tot de homöopathie.
 „ 310. Regel 7. De arts blijve oordeelen over de geloofwaardigheid van de uitspraken der helderzienden.
 „ 311. Regel 8. Deel den helderziende niet mede, wat hij gezien en gezegd heeft.
 „ 312. Regel 9. Veroorloof geen te naauw rapport tusschen den helderzienden en eenen anderen zieke.
 „ 313. Regel 10. Verlaat uwen patient nooit in hevige crises.
 „ 314. Regel 11. Laat het geheele somnambulismus achterwege, waar in stede van heilzame crises voortdurende verergering het gevolg is.
 „ 315. Regel 12. Verkort het slaapwaken, zoodra omstandigheden den zieke kunnen nadeelig worden, ook tegen zijnen zin.

SLOT.

- „ 316. De ware verhouding van het magnetismus tot de geneeskunde.
 „ 317. De door het magnetismus daargestelde onderzoekingen hebben de verhouding der natuur tot den menschelijken geest. alleropmerkelijkst opgehelderd.

- § 318. Het magnetismus en somnambulismus zijn werkelijk van elkander onderscheiden. Verdere door het magnetismus erlangde verklaringen.
- „ 319. Ophelderingen van het geestelijk leven en over menigerlei vooroordeelen, die nog tegen het magnetismus bestaan.
- „ 320. Over de ware verhouding van het magnetismus en de godsdienst.

Bij den Uitgever dezes is mede gedrukt en alom
te bekomen :

G. BAKKER, H. WOLTHERS EN P. HENDRIKSZ,

BIJDAGEN TOT HET

ANIMALISCH MAGNETISMUS

IN ONS VADERLAND,

2 stukken à *f* 4—60.

J. F. DELEUZE,

OORDEELKUNDIGE GESCHIEDENIS

VAN HET

DIERLIJK MAGNETISMUS,

MET EENE VOORREDE

van Prof. **G. BAKKER.**

à *f* 2—80.

G. BRUINING,

SCHEDIASMA DE MESMERISMO ANTE MESMERUM,

IN QUO DISQUIRITUR NUM VETERES AEGYPTII CET.

à *f* 0—90.

- G. BAKKER**, Natuur- en Geschiedkundig onderzoek, aangaande den oorspronkelijken stam van het mensche-lijk geslacht; met platen, ... f 2-90.
-
- Afbeelding van een vrouwelijk bekken-
 profil, benevens twee figuren van een op het ligchaam
 beweegbaar kinderhoofd, met de beschrijving in het
 Latijn of Nederduitsch, in 4to, in portefeuille f 3-00.
-
- de natura hominis liber elementarius Pars I,
 Generaliora continens doctrinae capita 1827 . f 2-80.
-
- id. id. Pars II, continens anatomicam
 et physiol. exposition. systematis nervosi 1827, f 1-80.
-
- het menschelijk oog en oor, volgens de
 afbeelding en beschrijving van SOEMMERING en SCHRÖ-
 TER, in folio, ... f 4-20.
-
- de Volksziekte, welke in het jaar 1826
 te Groningen geheerscht heeft, in het kort beschreven.
 2de druk, ... f :-60.
-
- Historia epidemiae Gron. 1826, f :-60.
- DARWIN, MUFELAND en G. BAKKER**, Aan-
 leiding tot de zedelijke en ligchamelijke opvoeding van
 het vrouwelijk geslacht, in carton, ... f 3- . .
- E. J. THOMASSEN à THUESSINK**, Waarnemingen
 omtrent de ziekten van 1798 en 1799, . f 1-80.
-
- dito, welke
 in 1799 en 1800 in het Nosocomium zijn behan-
 deld, ... f 2- . .
-
- Geneeskun-
 dige waarnemingen. 2de deel, ... f 2-40.
-
- Verhandeling
 over de roodvonk, ... f 1-80.
- E. J. C. VON SIEBOLD**, Afbeeldingen uit den ge-
 heelen omvang der Theoretisch practische Verloskunde,
 vertaald en vermeerderd door M. J. KEISER. 12 af-
 leveringen, met 86 platen, ... f 13-20.
- J. L. C. VAN DER KOLK**, Historia sanguin. coag-
 ulantis cum experimentis ad eam illustrand. institu-
 tis, ... f 1-20.
-
- de sanguin. vase effluen-
 tis caogulat. 4to, ... f 1-60.
- H. A. HENDRIKSZ**, de perforatione membranarum
 tympani. 4to, ... f 2-50.
- J. LE FRANK VAN BERKHEY**, Natuurlijke His-
 torie van het Rundvee in Holland. 6 deelen, met 69
 platen. In plaats van f 118-60, ... f 18- . .

HET MAGNETISMUS,
IN VERBAND MET
NATUUR EN GODSDIENST.

DERDE AFDEELING.

NATUURKUNDIGE VERKLARING DER MAGNETISCHE VERSCHIJSSELEN.

INLEIDING.

§ 146.

Vershillende verklaringen.

Op verschillende wijze heeft men getracht de dierlijk-magnetische verschijnselen te verklaren, al naar men op dezelve physische of psychische wetten toepaste en alzoo aan dezelve een' louter ligchamelijken of louter geestelijken invloed toeschreef, of ook naar mate men meer lette op de physische wederkeerige werking, of op de psychische verschijnselen. Voorts zijn er verklaringen, die meer het materialismus, en anderen, die meer het spiritualismus nabij komen. Tot het eerste helt zelfs MESZMER over, terwijl hij iedere wederkeerige werking wil hebben verklaard uit zijnen aëtherischen stroom, uit de oorspronkelijke deeltjes der grondstof en uit de wederkeerige uitstroomingen eener fijne vloeistof, die het wereldruim vervult en de grondstoffen der lichamen binnendringt. Op verschillende plaatsen in zijn stelsel verstaat hij onder dien stroom de zuivere beweegkracht, die aan het vuur zou verwant zijn. De meeste Fransche schrijvers hebben eene min of meer dergelijke atomistische verklaring gegeven van het magnetisch rapport. BARBARIN en VILLARS ech-

ter sloegen reeds juist den tegenovergestelden weg in. Deze namen een' louter geestelijken invloed aan en schreven alle werkingen aan de ziel toe; ook PUYSEGUR beweerde 1), dat de grond der magnetische verschijnselen de menschelijke wil is. Hiermede stemt ook DELUZE in 2). Desgelijks beweerde NASSE 3), dat de magnetische invloed louter van geestelijken aard is. Het Stokholmsche genootschap 4) verklaarde de magnetische wonderen als gewrochten van bovennatuurlijken invloed der Engelen en Geesten; nagenoeg alzoo de nieuwere mystische school 5). De Duitse natuur-philosophie daarentegen gewaagt van dynamische polariteits-verhoudingen, en schrijft de magnetische krachten noch aan louter physischen en materiëlen, noch ook alleen aan psychischen invloed toe, daar zij geene volstreckte scheiding van stof en idee aanneemt, omdat het werkelijke, van eeuwigheid geestelijke met de stof gelijk en in waarheid één bij haar is. Ook F. HUFELAND verdient bijzonder bij de verklaring der magnetische verschijnselen genoemd te worden 6). Anderen nog nemen tot verklaring der magnetische ligchaams- en zielsverschijnselen de toevlugt tot eene fijne stof: de æther van EULER, ook wel levensgeest en zenuwgeest genoemd. Deze æther wordt als actief voorgesteld;

---

1) Recherches, experiences et observations etc. sur l'homme dans l'état du somnambulisme, Paris 1811.

2) Histoire critique du magnetisme animal, Paris 1813.

3) Archiv für den thierischen Magnetismus von ESCHENMÄLZER, KIESER und NASSE, 1. B., 3 St.

4) Lettre de la Société exégétique de Stokholm adressée à la Société des amis de Strasbourg, 1778.

5) J. J. v. MELZER, Blätter für höhere Wahrheit etc., erste Sammlung, Frankfurt, 1818.

6) Ueber Sympathie. WEDMAR 1811, und zweite Auflage, 1822.

die de physische en psychische werkingen op een afstand overdraagt, die alles doordringt en verlicht, ook zelfs ons eigen ligchaam; die de middelaar is tusschen geest en stof, tusschen kracht en gevolg, ja als absolute ætherische zelfstandigheid, als een wereldæther opgegeven wordt. Tot de verdedigers dezer æthertheorie behooren: JUNG STILLING, JEAN PAUL, HERDER, KLUGE, KERNER, PASSAVANT, J. A. G. MEIJER 1), enz. ESCHENMAIJER beproeft eene natuur en zielkundige verklaring. Eerst neemt hij eene organische æther aan en dan verklaart hij bijzonder de physische verschijnselen naar den grondslag eener verdeeling der zielsvermogens, als wanneer hij hoofdzakelijk aan het gevoel den boventoon geeft 2). Ook WEBER geeft eene dynamisch-psychische verklaring, terwijl volgens hem ligchaam en ziel beslissen bij den mensch, welke de eenheid dezer twee tegenovergestelde wezens is 3).

§ 147.

Tweeledige verklaring der ligchaams- en zielsverschijnselen, volgens natuurkundige en zielkundige wetten.

Daar wij den mensch beschouwen als een wezen, zamengesteld uit ligchaam en geest, die wederkeerig

---

1) *Naturalogien, oder die vornehmsten Erscheinungen des animalischen Magnetismus, Hamburg und Gotha, 1839.*

2) *Versuch, die scheinbare Magie des thierischen Magnetismus aus physiologischen und psychologischen Gesetzen zu erklären.*

3) *Der thierische Magnetismus, oder das Geheimniz des menschlichen Lebens aus dynamisch-psychischen Kräften verständlich gemacht, Landshut 1816.*

op elkander werken en elkander bepalen, daar de magnetische verschijnselen zoowel in het ligchaam als in de ziel hare oorzaken vinden, en het magnetismus deswege als voorwerp eener ondervindelijke navorsching in het rijk der natuurkunde en in dat eener redelijke zielkunde te huis behoort, zoo is het natuurlijk gevolg, dat wij voor ons zoo wel eene physiologische als psychologische verklaring zullen geven der reeds door ons als physische en psychische opgegeven verschijnselen. In de eerste plaats dus willen wij beproeven, bij de natuurkundige verklaring eene algemeene verhouding en wederkeerige betrekking daar te stellen tusschen alles, wat in de natuur bestaat, en in het bijzonder tusschen de menschen onderling; voorts zullen wij de physische verschijnselen dezer onderlinge verhouding naar de algemeene polariteitswetten, zoo als het rapport, de sympathie, de slaap en de kritische voorvallen, naar physiologische wetten ophelderen.

Daar evenwel de verschijnselen van het helderzien niet volgens physische wetten plaats vinden, zoo zullen wij in de tweede plaats aan de psychisch-magnetische verschijnselen door eene zielkundige verklaring het wonderbare trachten te ontnemen.

Alzoo hopen wij tot eene zekere volledigheid te komen, daar wij de zaak van twee zijden en uit een tweeledig oogpunt zullen toetsen, zoowel naar de uitwendige als naar de inwendige psychologische kennis der natuur. Zoo verklaart de eerste de verschijnselen der ligchamelijke wereld naar de wetten der beweging, en naar de verhoudingen van ruimte en tijd; de laatste daarentegen de gewrochten der geestelijke krachten en derzelve verhouding onderling,

en tot de ligchamelijke wereld naar den verschillenden toestand en de strekking derzelve naar buiten, die van tijd en ruimte niet afhangen.

De uitwendige en inwendige natuurwetenschap zullen elkander op die wijze zusterlijk verstaan, en elkander wederkeerig aanvullen. Zoo zal het raadselachtige en wonderbare in de natuur des te gewisser verdwijnen, en alle verschijnselen, zoo ook de magnetische, een' oorspronkelijken band erlangen en opheldering vinden als wijzigingen van verwante en bekende verschijnselen.

§ 148.

De natuur in haar geheel.

Door de natuur, oorspronkelijk door God geschapen, omvatten wij met onze gedachten, in natuurkundigen zin, de oneindige menigvuldigheid van alle verschijnselen, de gedurige, rusteloze verwisseling van eindige gewrochten op eene oneindige wijze, het eeuwige formeren, ontstaan en vergaan, de oorzaak van al wat daargesteld is, en de daargestelde werken tevens. Alle die oneindige en talloze gewrochten, voortbrengselen en verschijnselen, die uit den steeds zwangeren schoot der natuur het aanzijn erlangen, zijn opgesloten in het begrip van het geheel, hetwelk, als eene ondeelbare eenheid, niet veelvoudig kan worden gedacht of uitgesproken.

De natuur is wegens hare eenheid in wezen derhalven ondeelbaar, onbegrensd, oneindig; wegens de menigvuldigheid harer gewrochten en vormen is zij evenwel begrensd, deelbaar en eindig. Trouwens

alle voortbrengselen zijn buiten en nevens elkander, maar in wezen zijn zij *in* elkander en zich onderling gelijk (homogeen), alleen in vorm zijn zij zamengesteld en ongelijk (heterogeen).

§ 149.

Tijd en ruimte zijn vormen der natuur.

De beweging en hare wetten.

Daar de natuur bestaat in een' eeuwigen omloop van vormen, worden en vergaan, zoo levert tevens deze gedurige verandering en verwisseling der dingen het begrip van den *tijd*. Alles toch, wat zich vormt, treedt in den tijd en is eindig. *De tijd is derhalven een uiterlijke vorm van het leven in de natuur*, en deszels veranderingen de vorm van hetgeen leeft, zich beweegt en opvolgt. De ruimte is de tegenovergestelde vorm van het bestendig nevens en in elkander zijn; de vorm van hetgeen stil staat, het onbeweeglijke. In de ruimte verschijnt de natuur als eene wereld, die alle verschijnselen omvat, waarin alles, het algemeene zoo wel als het bijzondere, tot éénheid is verbonden; waarin in ieder individu het geheel, en wederkeerig in ieder geheel het individu aanwezig is.

Tijd en ruimte zijn bij gevolg in de natuur zelve zelfstandig; en in zooverre de natuur als eenheid in een' eeuwigen omloop, of als veelheid in hare eindige vormen en gedaanten door ons beschouwd wordt, verkrijgen wij het begrip van den *eeuwigen tijd* (eeuwigheid), en van den veranderlijken eindigen tijd, of van de oneindige en plaatselijke ruimte.

Terwijl dan tijd en ruimte als tegenovergestelde vormen elkander werkelijk doordringen in het leven der natuur, zoo bieden zij ons vereenigd een' derden vorm, en deze is *de beweging*, de krachtsontwikkeling. De beweging derhalve is, even zeer als tijd en ruimte, betrekkelijk op het eeuwige en oneindige of op het tijdelijke en eindige. Zij is eeuwig of tijdelijk, oneindig of eindig en van de natuur zelve onafscheidelijk. De natuur is het *perpetuum mobile*, en beweeggrond van ieder tijdelijk natuurwezen, dat zich als individu onderscheidt van de beweging eens anderen, en door deszelfs beweging ook de beweging van anderen veroorzaakt. Overigens is die beweging der natuurwezens of meer inwendig onzichtbaar of uitwendig zichtbaar en verschillend in doel en strekking, spoed en maat.

§ 150.

*De bestemming der natuur en de wederkeerige
betrekking der individuen.*

De bestemming der natuur is het voortbrengen en te voorschijn roepen dier oneindige reeks van natuurgewrochten, die allen als individuen haren oorsprong vinden en *met, door en na* elkander zich bewegen in het heelal; die allen als gedeelten en leden der gemeenschappelijke natuur eigendommelijk zelfstandig de gemeenschappelijke natuurtrekken en de vormkracht in zich dragen. Als loutere gedeelten kunnen zij het geheel niet zuiver daarstellen, omdat ieder afzonderlijk natuurwezen eindig, afhankelijk en beperkt is, en omdat ieders bijzonder aanzijn al-

leen *in* en *met* het algemeene leven der natuur kan bestaan; daar alle wezens in de natuur, die hun eigen leven met zich dragen, dit slechts vermogen voor zoo verre zij deelen van het geheel zijn.

Wanneer derhalve zoodanig afzonderlijk natuurwezen, na zijne ontwikkeling te hebben bereikt, als iets eindigs weder vergaât en alzoo zon en aarde (als gedeelten der natuur) haren wissen ondergang tegen snellen, zoo blijft niettemin de natuur zelve in haar geheel onwankelbaar bestaan, desgelijks hare eeuwige scheppingskracht (§ 148). Ieder oogenblik mogen tallooze wezens het aanzijn derven, gelijktijdig worden ook weder tallooze geboren.

§ 151.

Levensbegrippen. Oorspronkelijk leven, leven in de natuur, individueel leven.

Het oorspronkelijke leven (das Urleben) is God. Hij is het leven en het licht van eeuwigheid. De natuur rechter in hare duurzame beweging en in hare vormen is het leven in uitgestreken zin des woords; in beperkter zin kenmerken wij de verschijnselen der individuele natuurwezens door het begrip des levens.

Het leven is daarom bestendige openbaring der eenheid door de menigvuldigheid, en deswege eeuwig; maar nooit blijvend en stilstaand, steeds aan verandering en verwisseling blootgesteld.

Van zijn tot zijn gaat steeds het leven voort,
De vormen wisslen zich in andere vormen om;
Des worde het gewrocht verstoord,
Vernietigd wordt het nooit in Godes heiligdom.

In de natuur is geen stilstand. De oplossing slechts der bepaalde vormen en werkzaamheden wordt in de gewrochten der natuur onder het begrip van den dood verstaan: ook hier evenwel in den strengsten zin des woords geen dood, omdat de oplossing der individuen slechts schijnbaar en blootelijk een terugzinken is in den algemeenen schoot der natuur, en ieder slechts sterft, om op nieuw geboren te worden en in eene andere gedaante weder te verschijnen. Nergens is vernietiging, overal slechts overgang en verwisseling.

§ 152.

Organismus en levenskracht. De zoon. Wat is het volmaaktste organisme?

Daar in het leven der natuur alle de deelen tot elkander in verbinding staan als middel en doel, en werkzaam zijn door de haar bezielende levenskracht, zoowel tot eigen onderhoud als tot het voortdurend bestaan van het geheel, zoo stelt zich de natuur aan ons voor als een oneindig drijfwerk, organisme, hetwelk, als een behoorlijk zaamgevat en in zich zelf besloten geheel, zoowel om zich zelfs wille, als ook ten behoeve van alle overige deelen, door eigen kracht zich in beweging en werkzaamheid stelt. De natuur is de volmaaktste en hoogste, de oorspronkelijke bewerktuiging (Urorganismus). *Organisatie* noem ik daarom de hoedanigheid van een wezen in de natuur, dat voorzien is van eigendommelijk leven en van vormdrijf, krachtens welke alle deelen van hetzelfde zich onderling wederkeerig voortbrengen,

onderhouden en vereenigen tot een gemeenschappelijk doel. Organen zijn deelen van het geheel, in het organisme wel levend op zich zelve en voor het geheel werkzaam, maar, van hetzelfde losgerukt, ongeschikt om te bestaan en om zich zelve te onderhouden. Het volmaaktste organisme is datgene, wat in de verschillendste vormen met de meest harmonische vereeniging der organen de grootste kracht tot bereiking van deszelfs einddoel ontwikkelt.

Ieder deel der natuur is derhalven een organisme, in zooverre het eene eenheid vormt, die voortdurend uit haar zelve zich in verscheidenheid en menigvuldigheid ontwikkelt; deze hare menigvuldigheid nu zijn de organen, de werktuigen, die tot het organisme behooren, en de in haar zich openbarende werkzaamheid, beweging, kracht (§ 149) is het leven. Al wat in de natuur is, is dus organisch, maar dan eerst openbaart het het karakter, dat het organisch is, als het zich door eene meer bepaalde beweging kenmerkt, en eene grootere menigvuldigheid van deelen uit deszelfs eenheid ontwikkelt, zoo als b. v. de mensch boven de dieren, dieren boven de planten, deze boven de voortbrengselen uit het delfstoffelijk rijk enz. Alle deze, ofschoon zelfstandig en individueel gevormd, staan echter onder elkander in onverbreekbare verbindtenis, zoodat alle lagere organismen afhankelijk zijn en alleen bestaan door het geheel, in de allereerste plaats echter in vereeniging met die leden, waartoe zij als deelen van hunne geslachten het naast behooren.

Zoo is b. v. buiten het oorspronkelijk organisme der natuur in hare eenheid de zon het volmaaktste organisme. Zij omvat in zich de planeten, en al wat

daarop is en leeft, als onmisbare nevenwerktuigen, en vormt met dezelve één stelsel. Die allen kunnen alleen bestaan in gemeenschappelijke verbinding met het gansche zonnestelsel. De zon zelve zou zonder de planeten noodzakelijk moeten vergaan, zoo wel als het hoofd, dat van den romp gescheiden is en deszelfs zintuigen en bewegingskrachten derft.

Hieruit volgt tevens, dat ook het zonnestelsel geen onafhankelijk organisme is, maar met andere natuurstelsels in verband staat; dat ook de zon een deel is der natuur en geenszins het hoogste, waaruit alleen alle leven uitvloeit; dat de zonnen, even als alle wezens in de natuur, eindige voorwerpen zijn, die ontstaan, maar ook vergaan, enz.

§ 153.

De planeten; de mensch; het dier; de planten

Na de zon mogen wij de planeten noemen, als hebbende door derzelve beweging om de as haar zelfstandig individueel leven; zij hebben echter door de zonnebaan hare afhankelijkheid van de zon, als het kind van de moeder. De lichtstralen zijn haar gelijk de navelsnoer, waardoor zij voedsel, kracht en zegen erlangen. Uit hare eigendommelijke eenheid ontwikkelen en baren ook de planeten weder op hare wijze nieuwe organismen, waarvan onze aarde de onmiskenbare bewijzen ons voor oog en stelt. Op haren bodem staan daar de dieren en de planten als eigendommelijke organismen voor ons, maar ook deze staan als kinderen der aarde zoowel onderling als met hare moeder in onafscheidelijke betrekking en in afhanke-

lijken toestand, zoodat het ééne organismus, b. v. een dier, niet kan bestaan, zonder het ander of zonder de plantenwereld of beiden, zonder de aarde zelve.

Ieder eigendommelijk organismus der aarde bestaat weder uit organen; hoe meer organen het ontwikkelt en hoe volmaakter deze werktuigen zijn, des te zelfstandiger en volmaakter is het organismus. Zoo is het dier, dat uit vele en volmaaktere organen bestaat, zelfstandiger dan de planten, die door eenvoud van bouw reeds neigen tot ineensmelting met het algemeene organismus der aarde; zij verraden het reeds door het klemmen en wortelen in den moedergrond. Het bewerktuigde of organische, wanneer het een gedeelte uitmaakt, is niet meer in hoogerem zin zelfstandig, b. v. de knokken aan ons ligchaam, het blad aan den boom enz. Eindelijk noemen wij onbewerktuigd al wat inwendige levenskracht mist en iedere vrije zelfontwikkeling derft, zoo als de voortbrengselen der kunst; de mechanisch opeengestapelde natuurgewrochten, zoo als steenen en metalen enz.; hetwelk evenwel ook slechts te verstaan is in engeren meer gewonen zin, omdat alle deze dingen toch eigenlijk organische voortbrengselen zijn, ja zelfs onder gunstige omstandigheden weder bewerktuigde kunnen worden, daar toch in allen eene eigendommelijke inwendige beweging of kracht en alzoo leven aanwezig is.

§ 154.

Positieve en negatieve kenmerken.

Alle organen en organismen, zoowel hoogere als lagere, in stof en wezen één, maar allen in vorm

onderscheiden, dragen, als afdruksels van het geheel, de karaktertrekken der natuur een ieder naar zijn aard, met zich; zoodat bij de ontwikkeling van dezen meer het oneindige, het positieve, het handelende, het heerschende kenmerk is; van genen daarentegen het eindige, het negatieve, het lijdende. Wij mogen echter niet onopgemerkt laten, dat beiden, zoowel het positieve als het negatieve organismus, oorspronkelijk naar dezelfde wetten zijn ingerigt. Niet dat in het ééne louter het positieve, in het ander alleen het negatieve aanwezig is, neen! in beiden vinden wij zoowel het een als het ander, alleen in verhouding tot elkander verschillend, terwijl of het positieve of het negatieve den boventoon voert. Ten voorbeeld diene de zon en hare planeten. De zon draagt de kenteekenen van het oneindige, dat positief en heerschende is; de planeten daarentegen de merken der eindigheid en negatieve afhankelijkheid. Desniettemin zijn de planeten niet louter lijdelijk en slaafsch onderworpen aan de zon als aan haren despoot, want ook zij zijn, overeenkomstig de krachten haar verleend, als leden van het groote huisgezin werkzaam, om leven en geluk te verspreiden. Zoo als het bij de hemelligchamen is, is het ook bij alle organismen, die uit dezelve voortvloeijen, tot op den laagsten trap der bewerkte wereld. De aarde stelt ons het beeld der oneindigheid voor en is positief tegen over de eindige, afhankelijke voortbrengselen, de dieren en de planten. De mensch is iets positiefs tegen over de dieren; de dieren tegen over de planten enz. Die verordening gaat door tot alle deelen der bewerkte schepping, en openbaart zich ten laatsten nog meer bijzonder in

het onderscheid der geslachten, het mannelijk en vrouwelijk geslacht.

§ 155.

Onderlinge verhouding der aantrekkende en afstootende kracht. Licht en warmte, electriciteit en magnetismus. Be- weeg- en zwaartekracht.

Daar al wat leeft, het zij het een algemeen, het zij een bijzonder leven heeft, in duurzame beweging is en iedere afzonderlijke beweging de beweging van iets anders veroorzaakt (§ 149); daar het leven te beschouwen is als de gemeenschappelijke werking van het positieve en negatieve beginsel, slechts in verhouding van de meer of minder volkomen ontwikkeling der natuur verschillende en steeds naar vereeniging strevende, zoo moeten uit deze onderlinge verhoudingen alleen alle de verschillende krachtsontwikkelingen worden afgeleid, die wij onder de namen warmte, licht, electriciteit, magnetismus, aantrekking en afstooting kennen. Alle deze afzonderlijke krachten vloeijen oorspronkelijk voort uit het geheel en zijn noch aan bepaalde wezens afzonderlijk eigen, noch absolute verscheidenheden op haar zelve. Zij drukken echter bij de verschillende wezens in de natuur derzelve stoffelijke eigenschappen, vastigheid, beweging enz., de verschillende graden van derzelve werkzaamheid (intensiteiten) uit, en komen te aanschouwelijker aan het licht, naarmate de beweging sterker, het leven innerlijk krachtiger en de omvang grooter is. Ieder natuurwezen openbaart deze krach-

ten, naar gelang van deszelfs bewerktuiging gewijzigd, en kan dus naar omstandigheid electriche of magnetische krachten enz. openbaren.

Ieder wezen werkt door eigen beweging en zelfstandig leven naar buiten op anderen (positief); het wordt echter in eigen leven en beweging door dat van anderen bepaald en beperkt (negatief). Zoo ontstaat b. v. door de wenteling der zon en der planeten om hare assen de positieve en eigendommelijke kracht der voortstuwung van ieder dezer in het bijzonder. Door deze zich zelve wederkeerig tegenwerkende beweegkracht der natuurgewrochten ontstaat het zoogenoemd betrekkelijke, het *relatieve*. Het sterkere, positieve, beheerscht het gelijksoortig zwakkere en trekt het met zich in eigen sfeer (aantrekking), het ongelijksoortige stoot het van zich en scheidt zich daarvan af. Het tegenovergestelde dier voortstuwende kracht is de zwaarte-kracht als traagheid (*vis inertiae*). Hier overheerscht eene innerlijke centraalkracht de beweging naar buiten, terwijl deze bij de voortstuwung de overmagt heeft. De omtrek is bij de zwaartekracht middenpunt zoekend, en middenpunt vliedend bij de beweegkracht. Uit beider wederkeerige werking, ten opzichte harer polen, ontstaat het licht en de warmte, waarvan het licht aan de beweegkracht en de warmte aan de zwaartekracht hare regten geeft. Ten opzichte dezer werkzaamheid der natuur, schijnt de electriciteit meer met de warmte overeen te komen, het magnetismus daarentegen met het licht. De eerste hecht zich dan ook meer aan het stoffelijke en is van hetzelfde een voornamelijk geleider, het laatste daarentegen verheft zich meer in het onzichtbare, boven het materiele. Uit deze

W. D. D.

beide hoofdwerkzaamheden, licht en warmte, electriciteit en magnetismus, ontstaan vervolgens de zogenoemde chemische processen (het galvanismus), de keurverwantschappen en veranderingen in de zamenstelling, het verschijnsel der aantrekking en afstooting, der scheiding en verbinding enz., uit welke de vreemdsoortigste bewerktuigingen voortvloeijen.

Deze voorloopige opmerkingen hebben ten doel, om aantetoonen, dat er in de natuur en de organische eenheid een onverbreekbare band bestaat, die alles vereenigt, waardoor het leven van het geheel als wedergegeven wordt in ieder deel afzonderlijk en ieder deel alleen door het geheel kan bestaan.

Door deze duurzame wederkeerige betrekking en afhankelijkheid vereenigen zich alle leden tot een harmonisch geheel, door een' onzichtbaren snoer verbonden. Tot dus verre, ten opzichte der grondbeginselen in de natuur, voor ons oogmerk genoeg. Wij hebben nu een vasten grondslag gelegd tot regt verstand der wederkeerige verhoudingen van leven en krachten in het algemeen, en willen het door ons aangestipte nog ophelderen door ettelijke wenken over de onderlinge werking der bewerktuigde individuen in het bijzonder.

§ 156.

Individuëel leven der natuurwezens en derzelve wederkeerige verhouding.

Het individuëel leven der geschapen wezens bestaat en kenmerkt zich, doordien zij zelfstandig worden en zich pogen te handhaven in eigen afgesloten

kring tegenover de buitenwereld. Dat vermag het individu dan alleen, wanneer alle krachten en vermogens, aan hetzelfde eigen, de vereenigde strekking tot een middelpunt hebben. Dan alleen kan het zich losrukken van de wereld rondomme zich, en zich zelve een eigen wereld worden; alles evenwel slechts in betrekkelijken zin, zoo als wij § 152 zagen. Wij moeten dus in het leven der natuurwezens tweederlei betrekking voor oogen houden, vooreerst: de waarde van een vrij zelfstandig leven, om te bestaan voor zich zelve en bepaalden invloed uitoefenen op de buitenwereld, en ten anderen: de noodzakelijke afhankelijkheid, die aan vreemden invloed als een gedeelte van het geheel onderworpen is. Dit noemen wij het positief en negatief levenskenmerk.

Hoe zelfstandiger het leven en menigvuldiger de leden in een afgesloten organismus (§ 152; 153), te meer onttrekken zich de individuen aan den algemeenen invloed der natuur van buiten, en te krachtiger oefenen zij zelve daarentegen invloed uit op hetgeen rondom is. Zoo ook wederkeerig. Is de levenskracht gering, en zijn de leden van het organismus schier niet ontwikkeld, des te afhankelijker blijven zij ook. Oneindig echter is de reeks van verschillende trappen en graden in dezen van de eerste sporen van het bewerktuigde leven tot aan het top punt der volkomenheid, zoo wel ten opzichte der zelfstandigheid als der afhankelijkheid van het geheel en van elkander. Ieder wezen echter, hoe volkomen ook, kan slechts in verbinding met het geheel en allereerst met de leden zijner geslachtssoort bestaan, en hieruit moeten derhalven de meer bepaalde

verschijnselen der wederkeerige verhouding worden afgeleid.

§ 157.

Onderlinge verhouding der planten.

Deze verhoudingen vallen des te duidelijker in het oog, naarmate de individuën op lageren trap van volmaaktheid staan. Hoe lossers de band is, die eene eigendommelijke onafhankelijke eenheid zamenhoudt, hoe eenvormiger de organen, hoe zwakker de kracht van het inwendig zelfstandig leven, des te lager is de rang, dien het individu bekleedt in de bewerktuigde schepping. — Zoo is het in de plantenwereld. Één ademtogt kan hier den dood aanblazen. Moge ook de plantensoort edeler en krachtiger wezen, bestand tegen de stormen van eeuwen, derzelve veelvuldige organen verliezen hare eenvoud, zwakheid en teederheid niet zoo als wortel, stam, blad en bloem. Hare gansche organische werkzaamheid is herstelling en wel zonder vrije beweging. Zij blijven aan den moedergrond, die haar baarde, als vastgeketend en gesmeed, en staan van wege derzelve lijdelijk karakter in de naauwste betrekking tot de algemeene natuur. Dat blijkt uit den magtigen invloed van weér en jaargetijden, die zoo geweldig ingrijpen in het herstellingsleven der planten en bepaaldelijk van haar afhankelijk de veranderingen aan dezelve voorschrijven. Zulks blijkt onmiskenbaar bij den wasdom, den bloei, bij het slapen en waken, derzelve neiging tot het licht enz., waardoor zij ons kennelijk hare sympathie bevestigen met de centraal-lichamen van ons planetenstelsel.

Desgelijks kunnen de wederkeerige verhoudingen der plantensoorten door ons worden waargenomen; hoe zij zich gemeenschappelijk tot onderling welzijn bij elkander voegen, zich een' eigenaardigen grond en bijzondere aardsoorten tot voeding en wasdom zoeken, terwijl anderen zich onderling als onverzoenlijke vijanden ontwijken. Zoo is b. v. de antipathie van kool en wijnruit een spreekwoord geworden 1).

§ 158.

Onderlinge verhouding der dieren.

Door de grootere menigvuldigheid der organen, door sterker, eigen kracht en eene meer afgesloten individualiteit wordt het dier zelfstandiger, vrijer en reeds daardoor minder afhankelijk, zoodat het zich op de aarde beweegt. Het is die vrije willekeurige beweging, die het voornaamste onderscheidingsteeken is tusschen de dieren en de planten. Door dezelve vermogen de dieren zich ligter aan uitwendigen invloed te onttrekken en bepaalder invloed daarentegen uitte oefenen op de buitenwereld, en zulks al meerder, naarmate zij zich als gesloten eenheden en scherp afgebakende sferen van de uitwendige natuur afscheiden en boven de plantenwereld zich verheffen. Op den laagsten trap van het dierenrijk echter is het dierlijk karakter zeer flauw nog afgeteekend en in stof en vorm na verwant aan de planten, waardoor ook de sympathische verhoudingen derzelve meer aan die der

---

1) Zie Treviranus *Biologie II. Th. S. 454.*

planten gelijk blijven. Derzelver bestaan is geheel plantaartig en de inwendige tegenstellingen van spieren zenuwstelsel, zins- en bewegings-organen zijn nog als versmolten met de groote massa.

§ 159.

De zenuwen, het celvormig weefsel en derzelver polariteit, de spieren.

De eerste scherp afgebakende scheiding tusschen dier en plant is zichtbaar in de zenuwen, die de dieren ingeschapen zijn schier als verligchamelijkt licht. Door dezelve heeft het dier niet meer zoo onmiddellijk het licht van buiten noodig als de planten, in welke geen eigendommelijk inwendig lichtorgaan aanwezig is, en reeds het streven, om zulk een orgaan in zich te ontwikkelen, verloren gaat bij de geslachtswerktuigen. Door dit ingeschapen lichtorgaan der zenuwen erlangt het dier eene innerlijke subjectieve werkzaamheid; een tegenovergesteld polair en positief vermogen over het voedingsleven der louter celvormige stof der planten. De twee organische hoofdstoffen bij het dier zijn dus zenuwen en celstof, die wij als materieele, plastisch-vegetatieve grondstof bij ieder dier in al deszelfs werktuigen wedervinden. De celstof, of liever het celweefsel, bestaat zonder zenuwen, maar de zenuwen kunnen niet bestaan zonder celweefsel; hetgeen te bewijzen is uit de planten en de lagere diersoorten, evenzeer als de afzonderlijke organen bij de hoogere diersoorten. Het celweefsel is de moedergrond voor de zenuwen, daar in hare cellen de mergkogeltjes zijn ingevat.

Bij deze twee tegenovergestelde grondtrekken van het dier openbaren zich nu ook de twee oorspronkelijke krachten, de beweegkracht (het licht) en de zwaartekracht (§ 155), de eerste bij de zenuwen en de laatste bij het celweefsel. Zenuwen en celweefsel zijn de beide uiterste volkomen polare punten des dierlijken levens; de zenuwen het hoogste, het celweefsel het laagste. In de zenuwen bemerken wij uitschieting, de positieve pool, de uitzetting; in het celweefsel de ontvanging, het negatieve, de zamentrekking. Uit deze beide organische gewrochten bestaat de spier, waarin zenuw en celweefsel tot in het binnenste doordringen, terwijl die twee grondkrachten, uitzetting en zamentrekking, zich daar onderling zamentreffende, de zichtbare beweging en het eigendommelijk leven in de spieren daartstellen. In de spieren ligt de grond der dierlijke prikkelbaarheid, die niet louter in het zenuw- of in het celweefsel, maar in derzelver onderlinge vereeniging en tegenstelling bestaat. De spier is het uitsluitend eigendom der dieren en wel alleen der hoogere diersoorten; de lagere bezitten nog geene eigenlijke spieren, zoo lang de zenuwen en het celweefsel nog niet als polarische tegenstellingen zich openbaren en zich beurtelings doordringen, waardoor dan ook hunne beweging nog plantaartig is en onbestemd. Hoe scherper die tegenstelling te voorschijn komt, des te gereeder bereikt de celachtige spiervezel door de uitschietende zenuwen haren lengtevorm, des te vaster wordt de spier, te krachtiger hare beweging en des te onafhankelijker het dier zelf van den invloed der algemeene natuur.

Daar, waar het celweefsel overwegend is, zijn

vliezen aanwezig, geopend of gesloten, meer of minder vezelachtig en aan de spieren nabijkomend, naar mate eene geringere of grootere hoeveelheid zenuwen zich in dezelve aflat.

§ 160.

Polariteit der zenuwknoopen en der hersenzenuwen, zinszenuwen en bewegingszenuwen, als organen voor de gewaarwording en den wil.

Alleen door de bloot eenvoudige oorspronkelijke tegenstelling van het zenuw- en celweefsel op den laagsten trap van ontwikkeling, blijft de innerlijke grondwerkzaamheid van het dier een eenvoudig donker gevoel en flauwe zelfbewustheid, met eene eenvoudige beweging, zoolang niet eene nieuwe tegenstelling in de zenuwen zelve, als eene hoogere ontwikkeling, te voorschijn treedt. Deze nieuwe tegenstelling onder de zenuwen kenteekent zich in de zenuwknoopen, die meer behooren tot het vegetatieve gebied, en in de hersenzenuwen, die meer voor het hooger zinnenleven zijn bestemd. De lagere diersoorten hebben nog enkele zenuwknoopen in de huid en in de vaten, zonder bepaalde rigting, vervlochten. Deze zijn nader aan de natuur der planten en van meer geringe gehalte. Zoodra zich echter een kennelijk ruggemerg vormt en de hersenen zich ontwikkelen, begint ook een hooger dierlijk kenmerk en een positief zenuwleven. De eigenlijke geleiders en organen van het licht worden eerst de hoogere, straalvormige, regtlijnige zenuwen, die nu

tot de zenuwknoopen in verhouding komen als positief tot negatief. Hoe volkomener nu de hersenen in vorm en menigte aan innerlijke werktuigen met derzelve straalvormige zenuwen zich ontwikkelen, des te volkomener en te meer afgescheiden treden de uitwendige zintuigen te voorschijn, waardoor het dier zich eerst regt duidelijk van de lagere plantennatuur onderscheidt en als afgezonderde eenheid in subjectieve zelfstandigheid, tegen over de buitenwereld optreedt.

Deze subjectieve zelfstandigheid nu bestaat daarin, dat het dier, door middel van de zintuigen, de buitenwereld objectief kan gewaar worden, aanschouwen en zich voorstellen als iets uitwendigs, dat van hetzelfde afgescheiden is. Deze voorstellingen, door een meerder of minder duidelijk bewustzijn vereenigd, brengen beelden voort, die het inwendig gevoel of aangenaam of onaangenaam aandoen. Uit dit gevoel, als uit het middenpunt van buiten naar binnen en van binnen naar buiten, ontstaan de neigingen, en het streven, om terugte werken op de objectieve voorwerpen, die aanschouwd worden door de zinnen. Dit nu geschiedt van binnen naar buiten door den wil, door middel der zenuwen en werktuigen, die de beweging voortbrengen. Gewaarwording en aanschouwing der objectieve wereld, en vrijwillig subjectief terugwerken op dezelve, is het hoofdkenmerk der hoogere diersoorten.

De mensch bezit het hoogste aanschouwings- en wilsvermogen. Wij hebben daarom, buiten en behalve de oorspronkelijke zenuwen en werktuigen tot groeiing, voeding en herstelling, nog een dubbele ree van zenuwen en werktuigen voor de zinnen en

de beweegkracht der hoogere diersoort, die allen in tegenovergestelde wederkeerige rigtingen in werkzaamheid worden gebragt; de zinnen door de buitenwereld, en de bewegingswerktuigen door den subjectieven innerlijken wil, die beiden in hun middenpunt afhankelijk zijn van een geestelijk, beiden beheerschend beginsel.

Alleropmerkelijkst gaat de ontwikkeling en volmaking der zinsorganen gelijken tred met die der werktuigen tot beweging. Waar de scherpste zintuigen zijn, is ook de kunstmatigste beweging tevens. Hoe volkomener daarom het dier in beide opzigten is, des te hooger verheft het zich als positieve, vrije, onafhankelijke zelfstandigheid boven de lagere, ten hunnen opzichte negatieve dieren en de aan hen geheel tegenovergestelde plantenwereld. De mensch heeft de meest ontwikkelde scherpste zintuigen en dus ook de meest vrije kunstmatige beweging.

§ 161.

De hoofdafdeelingen der zinnen en der beweging.

Hoofd, borst en onderlijf.

De zins- en bewegingswerktuigen verdeelen zich weder in twee hoofdafdeelingen, waarin beiden als het ware uit één gemeenschappelijk middenpunt worden bestuurd. De zinnen, gelijk een spiegel aan de hersenen tegenovergesteld, strekken zich allen naar buiten uit tot de uiterste lichaamsdeelen en worden louter door zinszenuwen begeleid, zoover het zintuig zelf geen bewegingswerktuig is. De beweging geschiedt willekeurig van de hersenen uit met de straalvormige beweegzenuwen door de spieren. Het hoofd, als de

vertegenwoordiger en de zetel tevens van het hooger zenuwleven, van de gewaarwording der zinnen en de beweging van den wil, en het onderlijf, als de vertegenwoordiger en de zetel van het plant- en cel-aartig herstellingsleven, vormen in derzelve midden, even als de zenuwen en het celweefsel de spieren, eenen derden zetel, en deze is de romp en bijzonder de borst, die deswege tusschen beiden en uit beiden bestaande, representant en zetel is der spieren en der beweging. Te midden dezer ligt *het hart*, als middenpunt der spieren en der beweging en als de levendige uitdrukking tevens der uitzetting en zamentrekking (§ 159). Het hart vormt, als het ware, den overgang (ist der Indifferenz-punkt) van het zenuw- en herstellingsleven en is alleen het eigendom der hoogere diersoorten. Hoe volkomener het hart is, des te hooger rang bekleedt het dier en des te meer ontwikkeld en vrijer is hetzelve. De mensch heeft het meest volkomen hart.

Terwijl nu de aanschouwing der objectieve wereld van buiten naar binnen door de zintuigen, en de subjectieve wilsbepaling van hetgeen aanschouwd wordt van binnen naar buiten tot stand komt door de willekeurige bewegingswerktuigen, zoo ontmoeten elkan-der zin en beweging met derzelve werktuigen als polariteiten. Het hersengestel, als het hoogste verligchamelijkte lichtorgaan, wordt voor de aanschouwing en den wil het centraalorgaan. Gelijk de aanschouwing en de wil bepaald worden door tegenovergestelde rigtingen, zoo leiden de zinszenuwen, door uitwendige objectieve prikkeling opgewekt, de gewaarwordingen naar de hersenen; de bewegingszenuwen, door inwendige subjectieve bepalingen gedreven, voeren de beweging naar de spieren.

Hoe meer nu genoemde organen bij de dieren ontwikkeld zijn en hoe menigvuldiger derzelve aantal is, des te vrijer en zelfstandiger worden zij als subjectieve eenheden (eene besloten wereld op zich zelve); des te helderder aanschouwen zij de menigvuldigheid der objectieve verschijnselen en met des te grooter zelfbewustheid hebben zij terugwerking met een' bepaalden wil op de buitenwereld.

De volkomene afwezigheid of werkeloosheid der zinnen is een bewusteloze slaap; eene trage werkzaamheid en zinsontwikkeling is de droom; eene vrije van alle zijden opgewekte zinswerkzaamheid levert het helder bewustzijn in wakenden toestand. De plantenwereld, geheel van zinnen ontbloot, leeft daarom steeds in eenen bewusteloozen sluimer; de dieren, met traag ontwikkelde zinnen, droomen met meerdere of mindere bewustheid; de mensch echter, in een hooger zin des woords begaafd met allezins ontwikkelden zin, waakt eigenlijk eerst met volledige zelfbewustheid.

§ 162.

Het instinct.

Ofschoon het dier als bewerktuigde eenheid, hoe onvolkomen ook tegen over de uitwendige natuur, als een leven op zich zelf staat, en zich naar de verhoudingen der zintuigen en bewegingsorganen tegen over dezelve handhaaft, zoo blijft het niet te min, ook bij de volkomenste bewerktuiging, toch altijd van de buitenwereld zeer afhankelijk. De openbaring dier afhankelijkheid is echter zeer verschillend. Bij de la-

gere diersoorten, waar de zintuigen nog weinig ontwikkeld zijn, veroorzaken de aandoeningen van buiten opgewekt, in den nog sluimerenden toestand des gevoels, ook zeer duistere gewaarwordingen. De dieren evenwel kenmerken hunne afhankelijkheid van dezelve door menigerlei zeer bepaalde bewegingen en levenskenteekenen, dat is het, wat men *instinct* genoemd heeft. Het instinct openbaart zich in het algemeen als uitdrukking der wederkeerige verhoudingen van alle deelen der natuur, en het wordt in alle hare rijken aangetroffen als een veelvoudig gebroken lichtstraal en eene de gansche schepping doorzwevende grondkracht, in de onbewerkte krachten der aantrekking en afstooting; in de verwantschap der stof; in het plantenleven; in de zielen der dieren en in den menschelijken geest 1).

In de hogere streken van het dierenrijk bieden de meer ontwikkelde zinnen ook helderder beelden, en eene klaardere zelfbewustheid verdringt meer en meer het duister instinct. In de menschelijke rede, als het toppunt der dierlijke schepping, bereikt de gewaarwording in zelfbewustheid haren hoogsten wasdom. De rede is de hoogste wetenschap van het subject in deszelfs verhoudingen tot de buitenwereld. De rede is het vermogen der ideale aanschouwingen en de wetenschap uit beginselen. Dezelve is den mensch alleen hier beneden eigen en hem van boven als bovenzinnelijke gave geschonken van God.

Het instinct in den gewonen zin des woords is alzoo eigen aan het geheele dierenrijk, maar in vorm verschillend, overeenkomstig den trap van ontwikkeling,

---

1) Verg. WILBRAND über Polarität der Natur.

waarop het dier staat. De lagere diersoorten, die geene afzonderlijke zintuigen bezitten, ondervinden slechts de algemeene uitwendige indrukken der natuur, zoo als b. v. de veranderingen in den dampkring, de weêrwikkers. Bij hoogere ontwikkeling en scherper afscheiding der zinnen ontstaat ook eerst een bepaalder gevoel en eene levendiger voorstelling van den zinnelijken toestand, en even daardoor ook eene kennelijker openbaring naar buiten. Van daar dat zoo bewonderde instinct en die ingeschapen kunstbegeertheden van verscheidene, met meer ontwikkelde zinnen toegeruste dieren, als b. v. bij de bijen, de bevers enz. Waar echter de van alle zijden ontwikkelde zinnen op een ruim veld van voorstellingen worden gevoerd, en aan den geest eene uitgebreide werkzaamheid aanbieden, daar wordt het instinct als instinct des te zwakker. De gezonde, wakende, zich zelve bewuste mensch bezit deswege het geringste instinct, althans in den dagelijkschen zin des woords.

§ 163.

Verscheidenheid der instincten. Ruimte en tijd hebben op het instinct geen invloed.

Al naarmate nu de zin en de voorstelling van het dier bepaald wordt op eenig voorwerp, waardoor het in verhouding staat tot en afhankelijk is van den invloed der natuur; al naarmate b. v. veranderingen in de jaar-en weêrgetijden, door het gevoel in het algemeen worden ondervonden, uiten de dieren hun onderscheiden instinct hetzij in het bouwen hunner nesten en graven hunner holen, hetzij in

hunne verhuizingen of in het zoeken hunner levensbehoefden enz. Het instinct heeft echter geene afgebakende grens in verhouding tot tijd en ruimte. Dit levert ons reeds het bewijs op van de wederkeerige levensbetrekking tusschen de bewerkte dierewereld en de haar omringende natuur in het algemeen, en tusschen de bijzonder tot dezelve in betrekking staande voorwerpen, ofschoon ook verre verwijderd. Dit verschijnsel vindt deszelfs grond kenmerkend daarin, dat bij uitstek gevormde en afzonderlijk werkzame zinnen, terwijl andere nog in een' staat van geringere ontwikkeling als het ware slapen, de verstrooiing geringer en de voorstelling van het voorwerp te levendiger is, de ziel hare volledige opmerkzaamheid op hetzelfde vestigt en alzoo een hoogen graad van duidelijkheid erlangt. Daardoor worden de driften en neigingen en iedere beweging, die daarmede in betrekking staat, vaardig en juist in werkzaamheid gebragt, zonder de verhoudingen zelve tot helder bewustzijn op te voeren en tevens zonder de nabijheid of de verte, de ruimte en den tijd, te missen. De wederkeerige betrekking toch, of liever de levenssympathie, strekt zich over het algemeene in eene bepaalde rigting uit tot het bijzondere (§ 156), en in de ruimte is alles tot eene eenheid zaamverbonden, gelijk de tijd slechts voortdurende ontwikkeling der vormen is (§ 149). Het plaatselijke en tijdelijke is voor al wat leeft in het algemeen nooit begrensd, dewijl niets, wat leeft, eene geheel zelfstandige afgesloten sfeer bezit.

§ 164.

Ook de mensch heeft een instinct.

Hoe volkomen ook en van alle zijden de zintuigen der dieren van hooger rang ontwikkeld worden en verre verheven zijn in instinctsvermogen, zenuwstelsel en algeheele organisatie boven de planten en de mindere diersoorten, zoo is het hun echter ondoenlijk, zich onafhankelijk te maken van de buitenwereld en zich aan den afwisselenden invloed der natuur te onttrekken. Die duistere instinctsgewaarwordingen blijven ook het meest ontwikkelde dier, ja zelfs den mensch niet vreemd, als de sprekende tolken eener al wat leeft en ademt omvattende en zaamverbindende symphatie. Ook in het volmaaktste organismus vinden wij in de afzonderlijke streken de lagere stelsels uit het dierenrijk, die als het ware daar hun eigendommelijk leven voortzetten, b. v. het plastisch negatieve, donkere plantenleven en dat der lagere diersoorten in de onderbuik. Zelfs het volmaaktste organismus wordt nog van alle kanten bestreden door de omringende natuur, in deszelfs zelfstandigheid zoo ligtelijk gehinderd en door krankheden als tot lageren trap afgevoerd.

Ja, ook het volmaaktste schepsel op aarde heeft noodig, dat het tot zijn eigen onderhoud in zijne werkzaamheid eene schrede rugwaarts moet doen en het schouwtooneel der uitwendige waarnemingen verwisselen moet met eenen lijdelyken, negatieven toestand, in den slaap. Hierdoor worden tevens de openbaringen van zijn leven naar buiten van de verhoudingen tot de buitenwereld meer afhankelijk, en

geraken als in eene andere stemming, zoodat wij ook bij slapende menschen veelvuldige vatbaarheid waarnemen voor uitwendigen invloed en vaak de verscheidenste gewaarwordingen en instinctmatige kentee-kenen kunnen opmerken, b. v. de onderscheiden trek naar spijs of geneesmiddel, menigvuldige idiosynkra-siën, trek in of afkeer van voorwerpen, dieren, menschen enz.

In den slaap en in de ziekten zinken de hoogere diersoorten en ook de mensch, in organisch-physisch opzigt, van derzelve individuele zelfstandigheid, op een lageren trap terug, en met het verlies eener alle-zins wakende werkzaamheid der zins- en wils-orga-nen ontstaan vaak afzonderlijke sterke te voorschijn tredende instincten. Door dezen terugtred veranderen ook kennelijk de polariteitsverhoudingen. De waken-de, gezonde mensch verkrijgt een positief overwigt over den slapenden en den in negatieven toestand zich bevindenden kranke.

§ 165.

Overgang tot het volgende.

Na deze algemeene voorloopige wenken, zullen de wederkeerige verhoudingen der menschen in het bijzonder en de aard van den wederzijdschen invloed door het magnetismus begrijpelijk worden.

Dewijl ik echter tot de verdere opheldering van den wederkeerigen invloed, het rapport, de sympathie en den slaap overga, moeten wij eerst nog den mensch als individualiteit eenigzins nader in verbinding met hetgeen wij in de vorige §§ hebben in het midden

gebracht, ten opzichte zijner betrekkingen tot de buitenwereld, in overweging nemen.

EERSTE DEEL.

NATUURKUNDIGE VERKLARING.

§ 166.

De mensch is het volmaaktste schepsel op aarde.

Onder alle schepselen dezer aarde bezit de mensch het meest volkomen organismus; de meeste verscheidenheid van organen is zijn deel; bij hem is de sterkst sprekende tegenstelling van zenuwen en celweefsel, zenuwknoopen en hersenzenuwen; in de meest afgesloten zetels van hoofd en borst draagt hij de scherpste zintuigen en de meest krachtige hefboomen tot beweging en werkzaamheid; eene vrije en verstandelijke zelfbewustheid verlicht bij de geringe mate van instinct, hem eigen, zijne paden en hij voelt zich door een hooger voorgevoel in gemeenschap met het geen bovenzinnelijk is en boven deze aarde verheven. Zoo verschijnt hij als heerscher over alle schepselen hier op aarde, en wanneer het stof zich in hem tot de heerlijkste vormen ontwikkelt en zijne vermogens in al hare menigvuldigheid en kracht te voorschijn komen, dan vereenigt hij alle kracht als eene wereld op zich zelve in zich en plaatst zich daardoor op het standpunt der hoogste en meest vrije zelfstandigheid, schier tegenover de geheele objectieve

wereld , beheerschende in positieve werkzaamheid alle bewerktuigde schepselen, en , als heer der aarde , winst doende met alle krachten der natuur.

§ 167.

Zijne afhankelijkheid van de algemeene natuur.

In weerwil van dien hoogen trap zijner volkomenheid , is niettemin alle die heerlijkheid des menschen aardsch ; en als lid van het algemeen organismus blijft hij als een afhankelijk wezen begrepen in de natuur als aller moeder. Niet minder dan bij al wat een bewerktuigd schepsel heeten mag , openbaart hij , met de natuur en in het bijzonder met zijnen even-mensch , zijne sympatische betrekking , en ofschoon door zijn zelfstandig leven schijnbaar afgescheiden , blijft het hem ondoenlijk de banden geheel los te maken , die hem aan de hem omringende wereld verbinden. Als schepsel der natuur , ondervindt hij met de planten en de dieren desgelijks haren invloed , is deelgenoot met deze aan hetzelfde stof , slechts in heerlijker vorm , en betoont zijne verwantschap zoolwel aan de planten als aan de dierenwereld in zijn geheele zamenstel , met name in de twee verschillende zetels , hoofd en onderlijf ; in het laatste door de voedings- en herstellingsorganen ; in het eerste verbonden aan de borst door de zins- en bewegingswerktuigen. Zoo deelt hij ook met deze de algemeene sympathie der natuur en het instinct , in menig opzigt zelfs in grooter mate , daar hij door het plant-aardig herstellingsleven zelf de verhoudingen der plantennatuur met zich draagt en door zijn hooger zenuw-

leven eerst regt geschikt wordt, met bewustzijn in sympathie te komen met vreemde werelden en hooger geestelijken invloed, en alzoo zijne betrekking en verhouding oneindig uit te breiden.

Door de vereenigde gemeenschap des menschen aan het planten- en dierenrijk, draagt hij tevens de polariteits-verhoudingen van beiden in zich. Hij is door zijne plantennatuur meer lijdelijk onderworpen aan uitwendigen invloed, zoo als blijkt uit de gewaarwordingen, die hij door weersveranderingen, bij koorts, bij aanstekende ziekten enz. ondervindt, die kennelijk meestal de voedingsdeelen aandoen en begunstigd wordt bij slaap en bij ziekte. Het dierlijk instinct vertoont zich bij hem niet minder, vooral bij ongesteldheid, blijkens den trek en de lusten, alsdan in hem merkbaar; terwijl menigeen, ten gevolge zijner individuele bewerktuiging, bepaalde neiging tot of tegenzin van het een of ander heeft, al is het niet in zijne onmiddellijke nabijheid.

Wij hebben dus den mensch tweeledig te betrachten, zoowel physisch als psychisch. Daar is in hem eene lagere stoffelijke en eene hoogere ideale zijde te beschouwen, en aan die beide zijden ontwikkelingen, polariteitsverhoudingen, wederkeerige werkingen en instincten. Het stoffelijk lagere staat tot het hoogere ideale ook hier als negatief lijdend tot positief handelend en bepalend; even zeer als de mensch, die tot een lageren trap terug zinkt in den slaap en in ziekte, tot den gezonden in negatieve verhouding afhankelijk wordt, terwijl deze positieven invloed op hem uitoefenen kan. Hierdoor zullen ons de verschijnselen der wederkeerige werking van het dierlijk magnetismus en in de allereerste plaats vooral de in-

vloed van den magnetiseur op den patient helderder worden.

§ 168.

Bestaat er een organische aether?

De verschijnselen der magnetische wederkeerige werking, ja zelfs de gemeenschap tusschen ligchaam en ziel worden in het algemeen toegeschreven aan eene onzichtbare zenuwsfeer, zenen zenuwgeest, waarbij men een' zoogenaamden aether als geleider aanneemt. Dit verdient ons naauwlettend onderzoek.

Déze aether wordt geacht eene zeer fijne vlugtige vloeistof te wezen, overtreffende in fijnheid en het licht en de electriciteit, en tevens als onmiddellijk werktuig, als aetherische zelfstandigheid, als algemeene wereldaether (*Organon Dei*), het dualismus tusschen natuur en geest, ligchaam en ziel als een zenuwather te wijzigen, den overgang daarstellende tusschen alle aan zich onderling tegenovergestelde dingen. Zoo worden dan ook de werkingen van het magnetismus tusschen den geneesheer en den patient in het rapport, in de sympathie enz. door dezen stroomenden en de krachten opwekkenden aether verklaard. Deze levensaether doordringt iedere zelfstandigheid, schiet deszelfs stralen uit met onbegrijpelijke gezwindheid, zoo vaak de wil dien drijft; daarenboven is het de wilskracht van den magnetiseur, die den wil van den slaapwakende nog versterkt om den zenuwather als een' bode uit te zenden, ten einde kondschap in te winnen uit verwijderde oor-

den 1). JEAN PAUL verdedigt evenzeer het ætherisch ligchaam, maakt echter daarbij de opmerking, dat men zich dien æther niet moet voorstellen door eene grof zinnelijke vergelijking als een laatst allernaauwst zielsomkleedsel met ingeboorde openingen der zinnen, ten behoeve van het ingekiste ik, neen! even als bij het licht en bij iedere kracht, zoo moet hier eene organische ineensmelting iederen geometrischen vorm buitensluiten. Het aardsche ligchaam alleen is de potaarde, waarin het ætherisch ligchaam wortelt als de bloem, en inzuigt al wat tot haren wasdom noodig is, zoowel sap als licht en lucht. Dat vermoedelijke ætherligchaam moet ook deszelfs gevoelsomtrek hebben, en niemand vermag de vlugtige grenzen en omtrekslijnen dezer bewerktuigde krachten af te bakenen. Wie zal bepalen of de eene zenuwgeest aan het uiteind van den bewogen spier vernietigd wordt, en zich niet verder uitstrekt, of wel de ander bij het begin der aangedane zenuw als een gevangene wordt bewaard? Ja zoo werkelijk het reukbolletje reeds wordt omgeven als door een dampkring van lucht, zoo late men zich toch niet op het dwaalspoor brengen door den blik over die fijne lichamen te benevelen ten gevolge van vergelijkingen met de grovere lichamen, welke zich tot eene bepaalde vastigheid en rust zamentrekken. Deze fijnere toch, zoo als warmte, electriciteit, licht, handhaven hunnen vorm niet, maar bestrijden dien veel eer, en kennen geene grenzen in omtrek en uitbreiding dan de oneindigheid. Neemt men alzoo voor het ætherisch ligchaam ook eene ætherische atmos-

---

1) MEIJER t. a. p.

feer aan, zoo als de gevoelsatmosfeer bij het aard-
sche ligchaam, zoo zullen daardoor vele magnetische
wonderen, zoo niet verklaard, dan toch eenstemmig
wezen. Zoo zou de speelruimte zijn aangewezen,
waarin de magnetiseur en de patient met hunne æthe-
rische lichamen zich tot organische mededeelingen
en verzwakkingen zamenvatten. Want niet slechts
de magnetische geneesheer en zijn patient leven nu
met elkander in een gemeenschappelijk ligchaam,
zoo dat zij elkanders krankheid en geneesmiddelen
deelen; niet slechts vermag de arts den gezonden,
die hem aanraakt, met zich en den patient in den-
zelfde ætherkreits op te nemen, maar de werkelijk
gemeenschappelijk gemagnetiseerden leven in hunnen
helderslaap vereenigd, sprekende en zich verheugen-
de nevens en in elkander, en de een voedt en be-
vestigt door zijnen slaap den slaap des anderen 1).

§ 169.

Bewijzen.

De bewijzen dezer æthertheorie zouden deze zijn:
1.) dat ieder geschapen wezen naar deszelfs aard eene
atmosfeer rondom zich heeft, waardoor het op ande-
ren werkt; 2.) bestaan er kennelijke uitstroomingen
van licht, niet slechts bij onbewerkte, maar ook
bij bewerkte schepselen en bijzonder bij de men-
schen. Helderzienden b. v. bemerken een zeker lich-
ten van den magnetiseur aan hoofd, vingertoppen enz.
In zoo verre het positief werkzaam beginsel wordt toe-

---

1) Museum, § 23.

geschreven aan de zenuwen, als lichtorganen, en in zoo verre de menschelijke organen en de hoogere diersoorten met zenuwen zijn toegerust en door dezelve zichtbaar op anderen ook in de verte positief werken kunnen, in zoo verre zou de zenuwsfeer geenszins kunnen geloochend worden 1). In zoo verre echter de wederkeerige werking op elkander ook waargenomen wordt bij de planten en de lagere diersoorten, en in zoo verre naar de nieuwste waarnemingen die werking kennelijk is tusschen menschen en planten, ja zelfs tusschen minerale stoffen wederkeerig plaats grijpt, zouden deze æthersfeeren boven allen twijfel verheven zijn.

§ 170.

Levenssfeer en bewijzen voor eenen algemeenen wederkeerigen invloed. Geen verband door middel van de stof; louter polariteit.

Wanneer nu eens deze aangenomen zenuwsfeer niet toereikend ware voor alle verschijnselen, omdat niet overal, waar wederkeerige invloed aanwezig is, zenuwen gevonden worden, hoe zou dan die wederkeerige invloed der schepselen op eene andere wijze kunnen worden verklaard? Het woord *levenssfeer* is, om die algemeene wederkeerige werking uit te drukken, gewis veelomvattender en beteekenisvoller dan *zenuwsfeer*, als men toch eenmaal het woord

1) B. v. bij elektrische visschen (*Raja torpedo*, *silurus electricus*, *Gymnotus*, *Trichiurus electricus* *tetradon*, *anguilla* etc.), bij de Amerikaansche slangen, die door hun blik de vogelen in hunnen bek tooveren.

en het begrip van *sfeer* behouden wil; want leven is toch overal en alle wezens in de natuur zijn levend. De levensteekenen alleen verschillen en zijn naar de individuele gesteldheid zwakker of sterker. Daar voorts de gansche natuur, naar ons physiologisch inzicht, in eene eindeloze beweging is (§ 149), en ieder natuurwezen, gelijk wij zagen, een positief en een negatief karakter bezit, zoo volgt hieruit allezins: 1.) dat er een algemeene wederkeerige invloed tusschen alle natuurwezens bestaat; 2.) dat ieder dezer in het bijzonder met deszelfs positief karakter op het negatieve van een ander werkt en wel de hoogere op de lagere en ook, omgekeerd, de lagere op de hoogere, zoodat dieren op planten en desgelijks planten op dieren invloed uitoefenen; 3.) dat de hoogere natuurwezens in hunne meerdere ontwikkeling krachtiger, vrijer en bepaalder positieven invloed hebben op de lagere, en 4.) dat de wederkeerige werkingen zelve door het begrip der levenssfeer allezins begrijpelijk worden, zonder dat wij juist de toevlugt tot eene zenuwsfeer behoeven te nemen.

Dewijl nu het positieve en negatieve leven der natuurwezens bestaat uit werkzaamheden en krachtsverhoudingen (§ 155), die uit de afwisselende beweging aller dingen voortspruiten, waardoor de beweging van ieder deel afzonderlijk de beweging van het andere bepaalt, zonder dat uit dit laatste iets terugstroomt; dewijl kracht en stof niet hetzelfde zijn en niet tot elkander staan als object tot object, maar als subject tot object; dewijl de kracht ook geenszins een product der stof is en er in het algemeen geene stof is zonder kracht en de krachten echter kennelijk zonder stofverbreiding werken in de verte,

als het licht, de electriciteit, het magnetismus, de aantrekking en afstooting enz., zoo volgt hieruit op nieuw 1.) dat de wederkeerige werkingen ook zonder stoffelijken overgang, gevolgelijk zonder vloeistof, of een' verbindende æther kunnen worden verklaard uit zuivere polariteitswetten. Men zou toch ook de hoogere geestelijke wederkeerige werkingen der instincten en voorgevoelens enz. wel moeijelijk op eene aanne- melijke wijze kunnen verklaren door de æthertheorie; daar, nevens de physische wereld der ligchamen, die ruimte beslaan, ook nog eene andere wereld, die der geesten bestaat, die vrij en onafhankelijk over stof en ligchaam heen hare werkzaamheid uitoefent, die echter ook ingrijpt in de ligchamelijke wereld en met dezelve tot openbaring van zich zelve in noodzakelijke wederkeerige betrekking treedt.

§ 171.

Over het wezen der krachten. Derzelve verschil naar mate van de beweging der sterkte, den spoed en de rigting. Geene kracht zonder stof.

Wanneer wij ons eerst een duidelijk begrip van het wezen der krachten vormen, zullen wij een helderder inzicht verkrijgen in de wederkeerige werkingen over het algemeen en meer bijzonder over het werken in de verte.

Kracht is beweging der dingen, en wel of eene meer inwendige, of meer uitwendige, (§ 149). Nergens bestaat in de natuur eene volstreckte rust, en waar men deze rust veronderstelt, daar is de kracht

slechts verborgen ; daar heerscht bij de stille onzichtbare innerlijke beweging slechts eene schijnbare rust. De beweging in den gewonen zin des woords is voorttrilling , uitbreiding in de ruimte der innerlijke beweging , als uitwendig verschijnsel , en deze voortgang verschilt in sterkte , spoed en rigting. De uitwendige krachtverschijnselen , als zichtbare bewegingen , zijn verschillend in aard en soort , al naar de lichamen , van waar zij uitgaan. Geene kracht toch is iets , wat uit zich zelf bestaat en aan het stof wordt toegevoegd , en geene stof is op zich zelve en in zich zelve onbewogen of dood , maar ieder ligchaam bezit deszelfs eigendommelijke en van zich uitgaande kracht. Dit heeft zoowel in de bewerktuigde als onbewerktuigde lichamen plaats. De strekking en het resultaat dezer krachtsbewegingen zijn echter de aantrekkings- en afstootings-verschijnselen. Krachten werken op krachten en wel op derzelve specifieke stof.

De tot nu toe opgegeven stellingen zijn onwederlegbare grondstellingen der natuurkunde. Met de eerste oorzaken der krachtbewegingen , en met de daaruit afgeleide gevolgen der werkelijke verhoudingen bij de verschijnselen der aantrekking en afstooting is het anders gelegen. Zooverre het eerste aangaat , vermag de natuurkunde in het algemeen nergens de eerste oorzaken aller verschijnselen aan te wijzen ; het is ook hare taak niet , zich daarmede in te laten. Wat de afgeleide gevolgen betreft , deze zijn het , tot wier opheldering de natuurkunde allezins hare pogingen moet in het werk stellen , en zeker verdient hier die hypothese den voorrang , die de meeste bewijzen van waarschijnlijkheid oplevert ten opzichte dier verhoudingen , hetzij dan voor eene

middelike overdraging der krachten door middel van de stof, hetzij voor eene wederkeerige krachtswerking zonder middel van de stof. De vraag is dan nu deze: zal de theorie, die den æther tot geleider stelt, of zal de polariteitsleer in dezen zegevieren?

§ 172.

De grond der aantrekking ligt in de deeling van het geheel en in het streven naar wederkeerige aanvulling.

De verhoudingen der zwaartekracht en die der voortstuwung (§ 155), zijn gegrond op inwendige en uitwendige beweegkrachten.

De grond zelf echter van alle wederkeerige werkingen is gelegen in de deeling van het geheel, en in het streven der deelen, om ieder afzonderlijk een geheel uit te maken.

De aantrekking is de algemeene grond van bepalig tot wederzijdsche vollediging der gedeelten, daar ieder deel voor het geheel, d. i. voor alle de overige deelen, onmisbaar is. Het tegenovergestelde vindt plaats bij de ontbinding van het geheel tot de gedeelten. Derhalve kan hier bij de inwendige beweging, gelijk bij de naar buitenwerkende kracht, geene sprake wezen van eene bijzondere stof, die de krachten door de deelen heen en weder voert van en tot het geheel. De *deelen* en het *geheel* zamen zijn het, die hier *het alles*, om mij zoo uit te drukken, vervullen; zij zijn dus ook de geleiders hunner eigene krachten. De krachten evenwel zijn onstoffelijk. De beweegkrachten van het licht en de warmte, de elec-

tricieit en het magnetismus kunnen geene stoffen zijn ; zij zijn de openbaringen der aantrekking en afstooting bij het streven tot vollediging en verdeling van stoffen , *overeenkomstig de grootte en de zamenvorming harer massa's*. Daar nergens in de natuur eene ledige ruimte aanwezig is , en alles door de bepaalde massa's is vervuld , zoo kan ook tusschen deze niets vreemdsoortigs heen en weder vloeijen , en de æther , hoe fijn ook van stof , vindt nergens hare plaats. Door denzelfven wordt ook niets meer opgehelderd , dan hetgeen , door het tot hiertoe door mij beweerde , reeds opgehelderd is. Wanneer toch de æther andere stoffen in beweging brengt en van dezelfde wederkeerig bewogen wordt , zoo is het ook kennelijk , dat de stoffen in derzelver kleinste deeltjes even zeer bewegelijk zijn , als de æther zelf , en dan immers behoeven wij geen æther , om de innerlijke bewegingen der stof te verklaren , die de ruimte inneemt , of daaruit het licht , de magnetische kracht en iedere kracht in het algemeen onmiddellijk af te leiden. Overigens heeft NEWTON reeds toegegeven , dat het licht bloot een bewegingsverschijnsel en geenszins werking eener afzonderlijke stof kan wezen. Ge-lijk dus bij het licht , het magnetismus , de toonen enz. geene stofuitstrooming en geene stof de krachten door het ruim voert , maar de bewegingen der krachten voortklinken door de vervulde en alom door trillingen en golvingen zelve bewogen ruimte , zoo behoeven wij hierbij geene krachtswerking tot geleider , hetzij in de nabijheid , hetzij in de verte ; wij hebben ons slechts aan de bekende polariteitswetten te houden. Wij nemen dus geen æther aan , die ons evenmin bekende wetten aan de hand geeft , als dat de

æther zelf ons bekend wordt. Overal heeft echter eene wederkeerige opwekking der krachten plaats. Wij moeten hierbij voorloopig opmerken, dat de geest eene zelfstandige tegenstelling vormt ten opzichte der natuur, en dat de wederzijdsche opwekking van geesteskrachten en natuurkrachten oorzaak of gevolg wezen kan van verschijnselen; en dat in het bijzonder de krachten van den geest niet uitgaan van stoffen en ook niet door de wetten aan tijd en ruimte beperkt worden, zoo als de natuurkrachten.

§ 173.

De werkingen in de verte zijn te verklaren uit polariteitswetten.

Op den grondslag dezer stellingen, die wij hier niet verder behoeven te ontwikkelen, mogen wij nu bouwen en uit dezelve gevolgen afleiden over de wederzijdsche werking en den invloed in de verte; over de beteekenis der levenssfeer en de verschillende aanduiding der krachtsoorten. Daar het positieve werkzame, zoo als de voortstuwende kracht, overeenkomende met het licht, bij de hoogere dieren en bijzonder bij den mensch, als het ware organisch wordt in de zenuwen; daar dit positieve werken geschiedt door het werkzaam onstoffelijk beginsel van den wil, door de hoogere hersenzenuwen en door de spieren; en daar kracht en wil, wel opwekkend, bepalend maar niet één is met de stof, ook naar buiten werken en zich uitbreiden kan in de ruimte, zoo als men dit in organen der dieren, bij de magnetische verschijnselen en bij het hoogere hersenleven

kan zien in de als het ware geestelijke besmetting, zoo volgt hieruit: 1.) dat die zenuwsfeer niets ongerijmds bevat, als men daarbij aan geen overdragen van stof en geen heen en wedervloeijen van een' zenuwæther denkt, die toch altijd, al zoeken wij ons dien nog zoo fijn, *stof* is, maar als men door die zenuwsfeer in den gewonen zin des woords eene zenuwwerking van polariteitsverhoudingen verstaat; 2.) dat de hoogere diersoorten en vooral de gezonde mensch met het volkomenst zenuwstelsel en met den krachtigsten wil het meest geschikt is, om op wezens van minderen rang, zoo als b. v. bij het dierlijk magnetismus, op kranken en slapenden invloed uit te oefenen; 3.) dat deze invloed, zelf opgewekt door onstoffelijke kracht of door geestelijken wil, zich ook uitstrekt tot in de verte, en zich te kennelijker openbaart naarmate het zenuwstelsel in deszelfs organische ontwikkeling overwegend is over de lagere organen der herstellingsstof in de cellen en spieren. Dit wordt duidelijk bij de waarneming der electricke vischen, die toegerust zijn met een rijk zenuwtoestel, schier geene knopen hebben, behalve de kleine vinnen ook geene leden tot de beweging en zeer zwakke spieren, waardoor zelfs de organische stremmingen wegvallen, zoodat de overwegende positieve zenuwkracht zich eerst buiten het ligchaam ontwikkelt; 4.) dat men voor de uitoefening van invloed op zekeren afstand geene bepaalde grenzen kan opgeven, omdat *vooreerst* in het groot geheel der natuur reeds eenmaal, ten opzichte der ruimte, volgens het begrip der beweging (§ 149) en dat des levens (§ 151) eene alom ingrijpende wederzijdsche werking plaats grijpt; *ten tweede*, omdat de onstoffelijke kracht en

het geestelijk beginsel van den wil aan geene stoffelijke grenzen der ruimte gebonden zijn (§ 171, 172); *ten derde*, omdat dit geestelijk wilsbeginsel in deszelfs vrijheid door aardsche beperkte wezens in het algemeen niet kan worden nagespoord en zich als zinnelijk verschijnsel alleen in zooverre ons ter waarneming aanbiedt, als het zich tot openbaring naar buiten bindt aan bepaalde organen, en naar mate van deszelfs grootere of geringere volkomenheid in positieve werkzaamheid stelt; *eindelijk* omdat de physische wereld alleen de onstoffelijke krachten doet verschijnen en geleidt 1).

Het geheele physische leven kan dus worden terug gebragt tot polarische (als electriche) krachtsverhoudingen, en men leert inzien, dat geene stofoverbrenging en geene materiële verbinding noodzakelijk is; alleen hierdoor zullen ons ook, behalven de magnetische verschijnselen, zoo vele andere geheimenissen der natuur begrijpelijk worden, zoo als de voortteling, de sympatische invloed op elkander in de verte, de ziektevoortgangen in vele gevallen en de besmetting enz.

§ 174.

De voortteling.

De voortteling is niets anders dan een werken op elkander van positieve en negatieve polariteitskrachten, het zamenvatten in elkander van twee tegenovergestelde voorwerpen tot ééne eenheid, en

---

1) Vergelijk hierbij § 163.

geenszins een louter in elkander vloeijen van stoffen , die , mannelijk en vrouwelijk , louter in materieel opzigt door derzelve vereeniging , zonder de behoorlijke krachtsverhoudingen of polariteiten , nooit een nieuw wezen voortbrengen kunnen. Deze polariteiten binden zich echter aan eigenaardig bewerkteugde stoffen , die alleen als geleiders en als middel dier polarische krachten in derzelve vereeniging de kiem bevatten der ontvangen vrucht , die , eenmaal voortgebracht , het versch opgewekt leven als zelfstandige en bewerkteugde eenheid aanvangt. Daar ieder voortgebracht wezen echter eindig is en afhankelijk van de buitenwereld , zoo blijft het ook in deszelfs eenheid zeer beperkt en kan in verstoorden toestand des individuelen levens deze zijne zelfstandigheid meer of minder verliezen , wanneer het b. v. in ziekten aan vreemden invloed onderworpen wordt. In dat geval worden zelfs , doordien de band dezer organische eenheid al te los is geworden , nieuwe polariteiten geboren , en langs dien weg ontstaan , onder de vereischte omstandigheden , nieuwe schepselen , zelfs door oplossing van het oude (*generatio æquivoca*). Wij zien dit op de meest aanschouwelijke wijze bij de algeheele oplossing der eenheid , bij den dood. Alleen hierdoor erlangen wij een volledig overzicht over de voortteling en alle theorien over dezelve , de evolutie , de epigenesis en de *generatio æquivoca* verkrijgen nu eenen gemeenschappelijken grondslag ter verklaring.

Elke voortteling heeft dus tweeledig plaats , vooreerst : door een polarisch te zamen werken van twee levende , organisch tegenovergestelde individuen ; door het zamentreffen der geslachten in de bekenning ; ten tweede , door het uijt elkander vallen eener organi-

sche eenheid in nieuwe tegenstellingen van polarische krachtsverhoudingen, in stoffen, die zich scheiden. In het eerste geval is het eene synthetische voortteling van het hooger bewerktuigd leven in de bevruchting; in het laatste is het, als het ware, eene analytische ontvruchting (entgattung) door het vervallen der eenheid in nieuwe, maar vreemdsoortige tegenstellingen. Alleen de laatste voorttelingsaard is eene loutere oplossing eener bewerktuiging tot hare bestanddeelen, of liever een uiteengaan der tot eene massa te zaamgegroeide infusorien (Urthiere), als wanneer de voortplanting slechts het opzettelijk gevolg van den dierlijken dood is, waarbij de bewoner der instortende hut de vlugt neemt.

§ 175.

Sympatische invloed bij planten en dieren.

De wederkeerige sympatische invloed op een afstand bij planten en dieren blijft, wanneer wij een' æther of stofstroom aannemen, onbegrijpelijk, b. v. het gelijktijdig bloeijen van zuidelijke planten en het gisten van den Kaapschen wijn op de noordelijke helft der aarde, gedurende het bloeijen dier planten en van dien wijnstok op den moederlijken grond in het zuiden. Desgelijks het gelijktijdig bevruchten en verhuizen van vele diersoorten te water en te land, niet altijd bepaaldelijk in hetzelfde jaargetijde, maar dan eens vroeger, dan eens later, naarmate vroeger of later de weersveranderingen invallen. Zoo kregen de in Egypte aan de pest genezen Franschen na een aantal jaren de kenteekenen dier ziekte op nieuw,

gelijktijdig met het vernieuwde uitbreken der pest in Egypte, zonder dat het zich echter volkomen ontwikkelde, enz. Alle deze verschijnselen hangen onmiskenbaar af van bijzondere tellurische polariteitsverhoudingen, welke, naar mate zij gespannen zijn op individueel gestemde bewerktuigde of onbewerktuigde snaren, als klinkende zijn.

§ 176.

Polariteit bij het ontstaan en het beloop van ziekten.

Op gelijke wijze worden ons menigerlei ziekten, hetzij idiopathisch, hetzij sympathisch, in hunnen oorsprong en loop begrijpelijk; wanneer b. v. dieren of menschen ter oorzaak van ontstemming der lucht of voortgang der aarde, in gansche streken gelijktijdig in ziekten vervallen, maar ook plotseling weder genezen. In het algemeen ontstaan welligt de minste ziekten door overdraging van stof, hetgeen men minder betracht, dan wel wanneer naderhand zonder stof zoo menige sympatische kuur beproefd wordt, die blootelijk berust op zuivere polariteitswetten. Even als menige ziekte geheel onzichtbaar en op eene anderzins onbegrijpelijke wijze opkomt, in deszelfs beloop geheel onmerkbaar wordt, en met bliksemsnelheid overspringt op andere organen, zoo geschieden er niet zelden geheel onzichtbare genezingen, vaak zonder eenige kritische uitwerping van stoffen; ik zou haast zeggen, door een louter muzijkaal zamenstemmen der organische instrumenten.

Van deze organische zamenstemming en indivi-

daede vatbaarheid, om te worden opgewekt, hangen ook de idiosynkrasien, de electrometrische verschijnselen der metaal- en waterwegers, de verschillende aard van werkzaamheid der metalen en der electriciteit bij verschillende personen af, die tevens hunne verklaring vinden uit dezelfde wetten van polariteit. De organische eigenaardige stemming levert tevens den grond der verschillende sympathische verhoudingen bij de magnetische verschijnselen in het bijzonder op. De neiging tot verschillende personen, of wel de afkeer, de aantrekking, zoo wel als de afstooting, berust alleen op eene polarische verhouding van overeenstemmende of zich onderling wederstrevende krachten.

Desgelijks is ook de besmetting door polariteitswetten bepaald. Alle besmetting trouwens is eene onzichtbare werking, die boven de stof is verheven. Zij schiet over in vreemde, aan haar polarisch verwante lichamen; het positieve, het aanstekende trekt het negatieve, het niet besmette, over in deszelfs eigen sfeer, en veroorzaakt door deze vereeniging een' nieuwen aan zich zelve gelijkvormigen levensloop, en dezen noemen wij de besmetting, die met der daad eene volslagene bevruchting is. Wij nemen langs dien weg eene doorgaande wet waar in de bewerkte en onbewerkte schepping. Het levenlooze ijzer wordt door de polariserende kracht van den magneet aangestoken, en wordt zelf magneet, evenzeer als de ziektevoortgang tot eene bepaalde hoogte den gezonden aansteekt en dezelfde ziekte bij dezen te weeg brengt. Hier kan evenmin sprake zijn van eene zuiver materiele aansteking der stof, als bij de voortteling, hetzij de besmetting haren voortgang heeft door midde-

lijke, hetzij door onmiddellijke aanraking. De stof is alleen de overbrengster van eigendommelijke werkzaamheden. De stof als stof is in haren oorspronkelijken chemischen aard bij den besmetten en den niet besmetten dezelfde. Zij wordt alleen door krachten eigenaardig bewerktuigd en is dan ook alleen in staat, om met leven bezielde lichamen, die met haar in polarische verbinding staan, aan te steken. Het is bekend, dat de pest, de pokken, de schurft, de syphilis, besmettelijk worden door onmiddellijke aanraking der stof. Maar de vraag is hier of het kleinste atoom der smetstof als stof aansteekt, dan wel veelmeer door polarische werking van kracht, die zij ontleent van het subject. Zijn echter alle werkingen werkingen der krachten, zoo zal dezelfde wet wel evenzeer bij de nadere aanraking der stof, als bij het werken in de verte zonder aanraking, geldend wezen.

Wij zagen boven, dat er ook eene zekere magnetische aansteking bestaat, waardoor de enkele nadering en het intreden in den magnetischen kring, de bijzondere hoedanigheid van den gemagnetiseerden overbrengt op andere vatbare menschen, ja zelfs op dieren. Hierdoor ontstaan werkelijk physische en psychische verschijnselen, b. v. het overbrengen van den slaap, de mededeeling van bepaalde gewaarwordingen en crises, de krampeaanstekingen enz., de mededeeling van visioenen, zoo als bij de Schotsche zieners, waarbij door louter toezien voorspellende gezigten ontstonden. Wanneer nu ook eene geestelijke overbrenging bestaat en een geestelijke invloed waargenomen wordt op andere verwijderde personen, zoo wel in wakenden als slapenden toestand, dan immers is hier kennelijk de geestelijke kracht het werkend

beginsel, en het in sympathie gestelde individu wordt door dat werkend vermogen in dezelfde stemming gebracht. Het organisch medegevoel is het post, het gestemde, hetzij door eene physische hetzij door eene psychische kracht verwekt. De polarische krachten worden op die wijze door de stoffen overgebracht op gelijknamige of ongelijknamige lichamen, en stellen dan hare specifieke verschijnselen daar.

Wij zien dus, dat de besmetting, het invloed uitoefenen op een' afstand, de sympathie en het instinct zich reeds laten verklaren volgens physische wetten en krachtsverhoudingen.

§ 177.

Rapport met den geneesheer. Oorzaak der sympathie en der antipathie.

Zoo wordt ons dan uit het beweerde reeds in physiologisch opzigt aanschouwelijk, dat iedere aannadering van menschen onderling eene merkelijke verandering te weegbrengen moet in den werkring van derzelve polariteiten, ook al slaan wij nog minder ons oog op de gewigtiger geestelijke zijde van ons onderwerp. Reeds iedere onverwachte bejegening roert ons doorgaans als een electricke schok; hoeveel te meer wanneer het verlangen des geestes en de hoop daaraan toegevoegd zijn. Hoe opbeurend is ons de tegenwoordigheid van menschen, die in den bloei hunner gezondheid en kracht zijn; hoe verlevendigt de aanblik van een vreugdevol gezelschap ons hart; wie is er, die niet onwillekeurig bij het voorbijkrukken eener rustige schare van krijgslieden, hetzij vriend,

hetzij vijand, naar het raam of naar buiten gelokt wordt; oog en oor zijn als vastgenageld op het voorwerp, dat ons aantrekt. Het is in waarheid eene electricke spanning en eene levendige aantrekking, die ons met eene overwegende kracht in haren kring als medesleept.

Wij kunnen daarom teregt de gedachte van FRIEDR. HUFELAND beamen 1), dat menige arts, zonder zulks te vermoeden, weldadiger zou kunnen wezen door zijn magnetismus, dan door zijne recepten. Van daar, dat zoo vele patienten, nadat de arts aan hun krankbed geweest is, zoo rustig zich nedervleijen, zonder zich te bekommeren, of, en welke middelen hij voorgeschreven heeft. Trouwens volgens onze physiologische inzigten staat de magnetische geneesheer tot zijnen patient als positieve en negatieve polariteiten. Hoe zwakker de patient, des te krachtiger positieven invloed moet de arts op hem uitoefenen en door eene aanhoudende inwerking eindelijk een hooger graad van positief leven aan hem mededeelen, (wanneer hij in het algemeen de organische vatbaarheid nog heeft, met dezen in eene daaraan beantwoordende polarische verhouding te treden) even zoo als de magneet aan het ruwe ijzer door aanhoudend strijken deszelfs positief karakter mededeelt en het als verheft tot zijne eigen werkplaats. Hierdoor wordt derhalve in louter physisch opzigt die eigenaardige afhankelijkheid des zieken van den magnetiseur reeds verklaarbaar, daar deze hem met positieve kracht opneemt in zijne sfeer en daarin handhaaft, gelijk de positieve magneet het negatieve ijzer enz.

---

1) Über sympathie S. 111.

Het is eene algemeen bekende waarneming, dat iedere toenadering van andere menschen, vooral van de-
zulken, die eene beduidende in- en extensieve sterkte
bezitten, eene positieve inwerking betoonen en dus
op de aangegeven gronden eenen of weldadigen of
nadeeligen invloed uitoefenen moeten. Dit zal vooral
bij kranken in het oog loopen. Hierdoor verklaart
zich in het bijzonder het rapport tusschen den ge-
neesheer en den patient. Dit rapport zal des te wel-
dadiger wezen, naarmate de polariteitsverhoudingen
organisch overeenstemmen. In den aanvang is der-
halven het rapport niet altijd het gewenschte. Dit
hangt trouwens af van genoemde mindere of meerdere
overeenstemming; deze ontwikkelt zich echter van
lieverlede en dan wel het heilzaamst, wanneer geene
volstreckte antipathien naar geest of ligchaam aanwezig
zijn en de arts volkomen gezond is. Wanneer HENS-
LER beweert, dat er menschen zijn, die volstreckt
geene magnetische kracht bezitten, (hetgeen bezijden
de waarheid is), en dat er van het drievoudig door-
gaans ongelijksoortig vuur-, licht- en aardmagnetismus,
antimagnetische en schadelijk werkende magnetische
inwerkingen bestaan; zoo noem ik op grond mijner
veeljarige ondervinding en de waarneming van alle
andere magnetische artsen deze stelling veel te alge-
meen; de praktische aanwending zou bij zulk eene
streng bedwongen polariteitsverhouding onmogelijk
worden; ja volgens die bewering zou het magnetis-
mus meer schaden dan nut aanbrengen; en dit wordt
door de ondervinding ten volle wedersproken. Moest
men het volkomen doeltreffend individu voor ieder
bepaald geval uitzoeken, dan zouden zij, die zoeken,
even zeldzaam wezen, als zij, die gevonden worden.

Gelijk reeds in de onbewerkte schepping ongelijke geleiders van electriche en magnetische krachten aanwezig zijn, zoo is het gewis evenzeer in de bewerkte natuur; maar evenzeer hier de verscheidenheid van stoffen niet zoo groot is en slechts zeer algemeen, om genoemde krachten volgens overeenstemmende wetten en vormen aan den dag te leggen, zoo is ook de magnetische overeenstemming bij de menschen veel algemeener, en vooral dan, wanneer de geest als *spiritus rector* de elkander wederstrevende krachten vereffent.

§ 178.

Het magnetismus kenteekent dezelfde polariteitswetten, als de electriciteit en de mineraalmagneet.

De in de eerste afdeeling van ons werk aangehaalde physische verschijnselen, waarbij de zeer algemeene teekenen van aantrekking en afstooting van gelijken aard als bij de electriciteit en het magnetismus duidelijk merkbaar zijn, toonen reeds, dat het magnetisch rapport, en wat dies meer zij, in naauw physisch verband met dezelve staat. F. HUFELAND heeft dienaangaande met de meeste zorgvuldigheid proeven gedaan, en daarop steunende, dezelfde theorie aangewend op het magnetisch rapport. Volgens hem kan de sympathetische vereeniging van twee subjecten, die het gevolg is van deze behandeling, even zeer als iedere verbinding in de natuur alleen door tegenstelling worden verwekt. Wanneer echter de enkele deelen eene polariteit bezitten, aan de mag-

netische gelijk, die dezelve tot één organisch geheel verbindt, zoo kan, volgens HUFELAND, bij het aanwenden van het magnetismus, alleen invloed uitgeoefend worden op de peripherische pool der zenuwen, die tot het subject behooren, dat gemagnetiseerd moet worden; en daar deze pool te beschouwen is als gelijknamig met de naar buiten gekeerde pool van den magnetiseur, zoo zal er eene omkeering der polen moeten plaats vinden, wanneer de invloed van den laatsten het gevolg zal wezen; alles overeenkomstig de eigen wet, die in de onbewerkte natuur bij twee magneten plaats heeft, wanneer die zich naderen met derzelver gelijknamige polen, de sterkere tot omkeering der zwakkere in staat is, en dat wel in dier-voege, dat beide elkander aanrakende polen ongelijknamig worden en zich diensvolgens aantrekken, terwijl zij zich vroeger onderling afstootten. Dit verschijnsel biedt ons, volgens HUFELAND, de grondwet aan, waaruit de werkingen van het magnetismus moeten worden afgeleid. Daar zal dus des te ligter eene vereeniging volgen, naarmate bij het kranke subject de polariteit zwakker is aan de peripherische zenuwen.

De vatbaarheid voor magnetischen invloed hangt in het algemeen af van de mate der krachtsverhoudingen bij den patient en in het bijzonder van den toestand van het zenuwstelsel. Daar nu de afzonderlijke zenuwen van den subjectieven sfeer des menschen hare polariteit ontvangen van de hersenen als middenpunt, zoo zullen zij ook met des te meer aandrift en kracht naar buiten werken, naar mate de spanning grooter is, die zij inwendig verkrijgen. Is die spanning klein, zoo als doorgaans bij ziekten, zoo zal ook ieder afzonderlijk deel van den subjectieven sfeer slechts eene

geringe polariteit bezitten en in dezelfde verhouding staan tot een krachtig op hetzelfde werkend organismus, als een zwakkere magneet tot een sterkeren. Dat is te zeggen, deszelfs polariteit zal in aanraking met dezen zich omkeeren en eene aantrekking daarstellen, die somtijds zelfs door het gezigt kan worden waargenomen. Het gevolg dier aantrekking (die echter zelden zich met het ziende oog laat waarnemen) is in de allereerste plaats dit, dat de hersenzenuwen van het aangetrokken subject hare polariteit niet van binnen, maar van buiten, met name van het positief op dezelfde werkend organismus erlangen. Langs dezen weg worden zij als het ware deelen van het laatste, met hetzelfde als verligchamelijkt en van hetzelfde afhankelijk. Zoo worden beide de personen, die in zulk eene sympathische verhouding staan, in zekere mate versmolten tot één individu, en de genoemde verschijnselen van sympathie en rapport tusschen den patient en den arts, die overbrenging van gevoels- en zinsgewaarwordingen laat zich verklaren naar physiologische wetten (§ 24, 30). Men bemerkt overigens ligtelijk, dat door zulk een ingrijpen van een vreemd organismus de toestand van den zieken aanvankelijk meer verstoord en verergerd kan worden; van daar de antipathische reacties van het nog niet voldongen rapport; van daar de aanvankelijk zoo menigvuldig plaats grijpende ongeregeldheden en perturbaties, die slechts wijken voor de kalmte, de omzigtigheid en de volharding van den geneesheer. Deze gesteldheid duurt echter niet voort. Dezelfde oorzaak, die haar te weeg bragt, doet haar ook ophouden, en de organische verhouding en regelmatige werkzaamheid wordt door het magnetismus weder daargesteld.

De sympathische gewaarwordingen op een' afstand berusten, zoo als iedere sympathie, op den algemeenen samenhang aller dingen, en juist in den zoo gevoeligen toestand van het zenuwstelsel der somnambulen ontwikkelen zich andere gewaarwordingen op eene breedere schaal, zoodat de indrukken in de verte worden waargenomen, even als bij het instinct der dieren, die in hunnen geregelde toestand doorgaans sluimeren. De verwijdering is steeds betrekkelijk en niet meer wonderbaar dan de werkingen van het licht en de warmte der zon, die ook geene aardsche wezens aanraakt. F. HUFELAND zegt: »alle dynamische werking onderscheidt zich juist daardoor van de mechanische, dat zij niet is bepaald gelijk deze door onmiddellijke aanraking; zij berust op de algemeene tegenstelling, die de gansche natuur beheerscht, en ook door de uitgebreidste leer alle van elkander gescheiden lichamen in wederzijdsche betrekking stelt en tot één geheel verbindt.»

De zichtbare grenzen der bewerktuigde lichamen zijn geenszins de grenzen harer levenswerkzaamheid. De voortgang en overbrenging heeft vermoedelijk plaats door zekere polariteit van het eene subject tot het andere, die in staat zijn als geleiders der sympathie op te treden tusschen verwijderde lichamen.

Hebben wij tot dus verre de wederkeerige magnetische werking en de daaraan verbonden verschijnselen van het rapport en de sympathie pogen te verklaren naar polariteitswetten, zonder overdraging der stof, gelijk zulks op de meest duidelijke wijze bij de electriciteit en het magnetismus is waar te nemen; zoo willen wij daardoor echter geenszins vaststellen, dat de werking der menschelijk magnetische kracht

met de electriciteit en het magnetismus identisch wesen zou. Wij hebben reeds een veelbeduidend verschil van werking bij de verschijnselen zelve opgemerkt (§ 40, 114). Dit alleen mag men vaststellen, dat de werkingen dezer kracht louter eene wijziging van genoemde natuurkracht is, die bepaald wordt door het organismus en door den menschelijken geest.

§ 179.

De blik en de spraak versterken de magnetische werkingen.

Nadat wij nu in bovenstaande §§ de grondbeginselen hebben vastgesteld, waaruit de werkingen van het dierlijk magnetismus in het algemeen moeten worden afgeleid, zoo mag ik mij korthedshalve ontslagen rekenen van de taak, om in het breede uit te weiden over de verklaring der verschillende wijze, waarop in het bijzonder die wederkeerige invloed van personen onderling plaats grijpt, b. v. door den blik, de spraak, de handen, geleiders enz. Het zal ons naderhand van zelf helder worden, dat namelijk naar mate der individuele organen en geleiders van wil en krachten, zoo wel als derzelve onderscheidene intensiteiten, verwantschap, vatbaarheid en polariteit, ook verschillende gewijzigde werkingen worden te weeg gebracht.

Alle werkingen zijn gevolgen van krachtsontwikkeling; de krachten werken echter door stoffelijke geleiders; de mensch vereenigt, als het meest volkomen organismus, de werkzaamste krachten in zich; en wel door zijn zoo zeer ontwikkeld zenuwstelsel, de meeste

voortstuwende kracht; hij draagt het licht als het ware verligchamelijkt in zich (155, 159) en daar nu de mensch tevens de meest ontwikkelde bewegingswerktuigen bezit, waardoor zijn wil naar buiten werkt op de objectieve wereld, zoo kunnen wij gemakkelijk begrijpen, dat de invloed door de handen wel de meest algemeene en krachtigste is. De handen toch zijn de bewegelijkste leden des ligchaams, die, als de meest ondergeschikte dienaren van den wil, op de meest vrije en kunstmatigste wijze ingrijpen in de buitenwereld. Deze werkingen der hand zelve worden op nieuw zeer verschillend gewijzigd door de onderscheidene bewegingen, het uitstrekken of inbuigen van een of meer vingeren, het toekeeren van het vlak of van den rug der hand, als tegenovergestelde polariteiten enz. Veel raadselachtiger schijnt voor velen de invloed door blik en spraak. Indien men echter weet, dat het geluid en de klank reeds physisch eene veelvermogene kracht is; indien men overweegt, dat in den blik eene vermogene kracht en niet eene stof werkzaam is; dat in het bijzonder door de spraak de scheppende geest werkt als door eene geestelijke ontvonking, zoodat de gedachten als lichtspranken in elkander schieten, en alzoo wederzijds het geestelijke leven ontsteken, zoo zal ook hier al wat naar tooverij en spokerij zweemt voor ons wegvallen, en men zal zich minder verwonderen over de heilzame werking, die vaak louter woorden bij den gemagnetiseerden te weeg brengen.

Dat dit zoo zelden en niet altijd plaats heeft, hangt af van het gewigt en de gehalte van den geest, die de spraak voortbrengt, en van de ontvankelijkheid van het voorwerp, dat door de lichtspranken als door brandbare stoffen moet worden ontvonkt.

Overigens staan wij vast in onze overtuiging, dat, in hoogerem zin opgevat, het waarachtige woord in waarheid is een vuur en een hamer, zoo als de Heer gesproken heeft (Jerem. 23 : 29), dat rotsen vergruist; door het woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den adem zijnsmonds al hun hair. (Ps. 33 : 6).

§ 180.

Overgang tot de psychologische verklaring.

Door bovenstaande nasporingert meen ik reeds van eene natuurkundige zijde genoeg te hebben gezegd, ten bewijze, dat de verschijnselen van het dierlijk magnetismus, even zeer als alle andere verschijnselen, bepaalde wetten volgen, en dat zij geenszins afzonderlijk, geïsoleerd en buiten zamenhang staan met de overige verschijnselen der bewerktuigde schepping. Wanneer ik nu nog de nieuwere psychische verschijnselen ook zielkundig aanknoop aan anderen, die reeds lang bekend zijn, met name aan die van den natuurlijke slaap, den droom, het nachtwandelen en onderscheiden zenuwongesteldheid, zoo zullen zij ten slotte al het wonderbare van lieverlede verliezen. Eer wij dus overgaan tot zulk een zielkundig onderzoek, hebben wij in de allereerste plaats te letten op de natuurlijke geschiedenis van den slaap, die ons den weg zal banen en den overgang daarstellen tot de zielsverschijnselen van het dierlijk magnetismus, die allen uit den slaap oprijzen, en zich ontwikkelen naar buiten.

§ 181.

De natuurlijke geschiedenis van den slaap.

Slapen en waken zijn de beide tegenovergestelde, elkander afwisselende toestanden van het bewerktuigde leven. Men zou ze gevoegelijk des levens dag- en nachtzijde kunnen noemen. Des daags is, even als bij het waken, alles in leven, beweging en werkzaamheid, des nachts en in den slaap is alles stil, ingetrokken in rust. Evenmin echter de dag en de nacht absolute verscheidenheden zijn, of als dood en leven tegen over elkander staan, evenmin moeten wij zulks op den slaap en het waken van toepassing stellen. Beiden zijn slechts de verschillende gewijzigde levensinrigtingen, onafscheidelijk van elkander, zich onderling aanvullende en uit elkander voorspruitende tevens.

De gansche aarde is aan de kosmische verhouding van dag en nacht onderworpen; zoo ook het geheele bewerktuigde leven aan den slaap en aan het waken. Dat hebben planten en dieren gemeen. Het onbewerktuigde natuurrijk echter met deszelfs gewrochten, als bezittende geene organen en louter physische krachten, leeft steeds in denzelfden toestand, in eenen eeuwigen slaap.

Indien beiden (slapen en waken) slechts levensvormen in tegenovergestelde rigting zijn, zoo volgt daaruit geenszins, dat de eene vorm, b. v. de slaap, iets verliest, wat de andere, het waken, gewinnen zou. Het leven immers is in deszelfs aard ondeelbaar; alleen de levensverhoudingen tot de buitenwereld verschillen bij beiden. »Hoe weinig zou hij het leven kennen,

die wanen zou, dat in dezen slapenden toestand aan mensch of dier iets zou ontbreken! Ontbreekt er dan iets in den doodstaat?" 1).

Is het levend wezen in volle werkzaamheid en beweging, en in de ware verhouding tevens tot de buitenwereld, dan ontstaat hieruit ééne der genoemde vormen: de *wakende* toestand des levens. Daar evenwel iedere verhouding van het leven tot de buitenwereld aan verandering en verwisseling duurzaam onderhevig is en ieder bewerktuigd wezen met de aarde deelt in dag- en nachtsverhoudingen, ja deswege, om te krachtiger in eigen zelfstandigheid naar buiten te werken, als het ware te dieper tot zich zelve moet inkeeren, zoo is juist deze ingetrokken toestand des levens, terwijl vele organen ruste houden, de andere levensvorm, nl. de *slaap*. Kennelijk komt ons hierdoor de gewone opvatting van het begrip van waken en slapen niet aannemelijk voor en behoeft eene breedere uiteenzetting. Neen! niet alleen aan den mensch en aan de hoogere diersoorten is het slapen en waken eigen, maar ook het plantenrijk deelt in dien afwisselenden toestand. Ook bij de planten rusten tijdelijk meer dan één orgaan; zij hebben even als vele dieren een' winterslaap en eene tijdelijke dag- en nachtrust. Ook de planten putten zich uit door hunne levendige vormkracht; hare met de buitenwereld in verbinding staande organen: bladeren en bloemen, trekken zich, na in wakenden toestand zich vrolijk te hebben opgeheven en uitgespreid, weer rustig te zamen en gaan slapen. Bij de hoogere diersoorten laat zich die

---

1) NEES v. ESENBECK, Entwicklungs geschichte des magnetischen Schlafer.

toestand slechts duidelijker waarnemen, omdat de organen meer ontwikkeld zijn en de zintuigen zoowel als de werktuigen der beweging tot ruste zijn overgegaan.

De slaap is derhalven die toestand der bewerkte wezens, waarin de levenswerkzaamheid der met de buitenwereld nader in betrekking staande organen tot meerdere ruste zich terug trekken, de vrije zelfstandigheid op een meer negatief en lijdelijk standpunt komt in betrekking tot de uitwendige natuur, en het dier alzoo in physisch-organisch opzigt terugzinkt tot een' lageren trap.

Door deze algemeene karakterisering van het leven in de beide rigtingen van *slapen* en *waken*, zal het ons niet moeilijk meer vallen, het wezen van den slaap, bijzonder bij den mensch, te leeren kennen in dezelfde volledige en waarachtige beduidenis. Dat was het geval tot hiertoe bij velen niet. De een noemde den slaap een' broedst des doods; de ander hield dien voor een algemeen wegzinken van het dier tot het plantenleven; een derde voor eene verwisseling van het hersengestel met het knoopstelsel, enz. Het moge dichterlijk klinken, wetenschappelijk is het niet.

De waarheid zal wel langs den gereedsten weg aan het licht worden gebracht, als wij 1) de geschiedenis van den slaap in deszelfs opkomst, werkelijk aanzijn en afneming doorloopen, en 2) den mensch in het bijzonder gadeslaan in den slaap naar zijne ligchamelijke en geestelijke natuur.

Het ontstaan van den slaap.

Nadat de zins- en bewegings-organen, die met de buitenwereld in naauwere verbinding staan, door een voortdurend gebruik vermoeid worden, de krachten als het ware uitgeput zijn en de hersenen geene ondersteuning meer bieden; of wanneer, aan de andere zijde, het innerlijke zenuwleven door lichamelijke of door zielsoorzaken, b. v. lang nadenken, lijden, ziekten, bloedverlies of bloedsovertolligheid, zoo zeer verzwakt is, dat het de uiterlijke zinnen niet meer waakzaam en de beweegkrachten niet meer vaardig houden kan; of wel eindelijk, wanneer de geest vrijwillig deszelfs opmerkzaamheid en wilsbestemming aan de uitwendige zintuigen onttrekt; dan ontstaat in het algemeen slaperigheid (dommeling tusschen dag en nacht), insluimering en ten laatste de slaap. De oorzaken van den slaap zijn dus deels uitputting en gebrek aan opwekkelijkheid van de hersenorganen; deels gebrek aan uiterlijke prikkelen, stilte, eentoonigheid, gebrek aan lichtsandoening, rust enz. Men kan zelfs den slaap te weeg brengen door vrijwillige werkeloosheid van ligchaam en geest, ook zonder dat de hersenen vermoeid zijn en uitgeput. Ik laat mij overigens niet in met eene breedvoerige opgave van alle de bijkomende oorzaken des slaaps, en veronderstel gerust, dat de wijze van het natuurlijk inslapen bekend is. Het magnetisch inslapen heb ik reeds vroeger in deszelfs aard leeren kennen (§ 17, 18).

De slaap in deszelfs aanwezen.

In den slaap rusten de zins- en bewegingsorganen ten volle. De zintuigen zijn geene geleiders meer der voorwerpen, en de geest werkt niet meer naar buiten met deszelfs beweegkrachten. In den wakenden toestand dient het hersengestel den geest tot voorstelling der indrukken van de buitenwereld, in den slaap is hetzelfde het mikrokosmos der geestenwereld. Bij gebrek derhalve aan objectieve beelden en door werkloosheid der bewegingen wordt het bewustzijn, in betrekking tot de buitenwereld, opgeheven, en dit afgebroken bewustzijn zonder reflexie légt, uit een physisch oogpunt, den grond tot het eigenlijke wezen van den slaap. De overige dierlijke, zich zelve niet bewuste veranderingen gaan onvermoeid haren gang, zoo als de voeding, de omloop der vochten, het ademen enz., en wel tot wederherstelling der stoffen, die door de naar buiten gerigte werkzaamheid van zins- en bewegingsorganen waren verteerd. Gelijk het waken met den dag overeenkomt, zoo bestaat de levenswerkzaamheid van zins- en bewegingszenuwen gedurende het waken in de vrije en overwegende uitschieting van het licht, de voortstuwende kracht; en, gelijk de slaap aan den nacht beantwoordt, zoo bestaat de levenswerkzaamheid der zenuwen in den slaap, vooral in de aantrekkende stofvorming, de zwaarte. De hoogere zinszenuwen zitten, in den slaap, om zoo te spreken, als voorname lieden aan den disch en laten zich door de bloedvaten, die steeds de spijszaden aandragen, onthalen en verfrissen. De verteerde lichtstof der uitwendig gespannen zenuwen herstelt zich weder, en

de innerlijke eenzijdig vermeerderde wordt vrij, de *plus* en *minus*-polariteiten verplaatsen zich; terwijl de uitwendige slapen, worden de inwendige wakker; van daar in deze verwisseling van rust en werkzaamheid de verfrissing en versterking van het ligchaam. Het uitrusten van de werkzaamheid is negatieve versterking, en de ontspanning baant den weg tot positieve kracht. Een korte slaap brengt daardoor meer verkwikking te weeg, dan alle mogelijke zoogenoemde versterkingsmiddelen; het is daarom dat geen middel het magnetismus kan vergoeden, dewijl er geen aander in die mate de siekelijke spanning en ontspanning te weeg brengt, noch eenen zoo weldadigen slaap doet ontstaan.

Somme, quies rerum placidissime somme deorum,
Pax animi, quem cura surgit, qui corpora duris
Fessa ministeriis mulces, reparasque labori.

OVID.

§ 184.

De slaap in verhouding tot de organen van het hoofd, de borst, den onderbuik.

De verhouding der werkzaamheid tot daarstelling van den slaap en het waken is bloot. relatief en geenszins, zoo als dikwijls ten onregte is beweerd, eene absolute werkzaamheid. Dat wil zeggen: zij is in den slaap op haar zelve niet sterker dan bij het waken, maar de vergoeding en de winst staan bij slapen en waken in omgekeerde verhouding tot de inspanning en de vertering van stof en krachten. Bij het waken toch overtreft de inspanning door voort-

gezette werkzaamheid der organen verre weg de vergoeding; in den slaap gaat de laatste de eerste te boven, niet omdat de winst op zich zelve nu grooter is dan bij het waken, maar omdat in den slaap stof en krachten door onafgebroken toevoer bij de rustende organen zonder eenig verlies toenemen en bestendigheid in de ruimte winnen. Daarom gaat alles in den slaap zoo rustig toe, de pols slaat langzamer, langzamer gaat de ademhaling, waardoor het algemeene evenwigt in de ordening der deelen stand houdt, zonder stoornis. Veel eten of wijndrinken is, eer men gaat slapen, daarom zoo nadeelig.

Na reeds de bekende physiologische levens- en bewegingswetten te hebben ontvouwd, behoef ik hier slechts te herinneren, dat de werkzaamheid ter ontwikkeling in den slaap niet slechts niet sterker is, maar zelfs minder moet wezen, dan bij het ontwaken. Iedere organische beweging- en levenswerkzaamheid der afzonderlijke deelen wekt ook de anderen tot meerdere levendigheid op. De vaardige beweging van wils- en borstorganen bij wakenden toestand brengt gelijktijdig een sneller omloop der vochten en eene grootere omwenteling van de stof in de herstellingsorganen te weeg. De stof echter wordt door de voortgezette werkzaamheid weder verteerd en erlangt door het bestendig verbruik geene degelijkheid. Indien alzoo dat, wat bij het waken door de vormkracht wordt hersteld, bestendigheid in de ruimte verkreeg en alsdan vergeleken werd met hetgeen gedurende den slaap in denzelfden tijd werd hersteld, dan zou het eerste boven het laatste in massa en in omvang verre verheven zijn.

Door de onafgebroken vormende werkzaamheid

gedurende den slaap, worden de door waken teloor-
gegangene stoffen en krachten weder hersteld; de voort-
stuwende kracht erlangt overwigt over de zwaarte,
en het in de hersenzenuwen stralende licht, dat ge-
durende den slaap, als het ware, is opgehoopt, werkt
weder overeenkomstig deszelfs aard krachtig naar bui-
ten. Zoodra de groote heeren zich verzadigd hebben,
staan zij op van de tafel, de zintuigen erlangen we-
der gloed en leven, de ziel komt door het geleidend
zenuwstelsel en door de zintuigen weder met de uit-
wendige natuur in bewustvolle betrekking, en de
mensch ontwaakt.

Hieruit laten zich de werkingen van den slaap in
het algemeen en die van den kritischen slaap bij ziek-
ten in het bijzonder gemakkelijk verklaren. Gesterkt
en verkwikt maakt de mensch zich los uit de armen
van den slaap en gaat met frisschen moed weer aan
zijn dagelijksch werk; de verlamde leden hebben weer
kracht ontvangen en de dienstbare ledematen gehoor-
zamen weer van nieuws, geschraagd door den menshelij-
ken wil. Terwijl de ziel de kracht harer zintuigen terug-
getrokken had van de objectieve wereld, is zij stoore-
loos en met onverdeelde krachten werkzaam in den
slaap tot welzijn van haar ligchaam, en neemt de
disharmonie van lieverlede weg, die ontstaan is door
hare vroegere inspanning. Van daar dat verkwikke-
lijk gevoel na iederen rustigen slaap, ten gevolge der
vernieuwde vorming en herstelling der verbruikte
stoffen.

Door deze geschiedkundige ontleding des slaaps
zijn wij nu in staat, het wezen van denzelfden, voor-
al bij den mensch, helder te doorzien en juist te be-
oordeelen, of en in hoeverre het dierlijke leven zich

met het plantenleven afwisselt, of en in hoeverre in den slaap het dier weder plant wordt. De daaruit door ons af te leiden gevolgen voeren ons echter meer bijzonder tot de beschouwing van den slapenden mensch, zoo wel naar het ligchaam als naar den geest. Naar het ligchaam hebben wij te letten op de verhoudingen van het hooger dierlijk leven, de zins- en bewegingswerktuigen, derhalven de zetels van hoofd en borst, en alsdan de verhouding van het lagere planten leven — de zetel der productie.

Ten opzichte van het hooger dierenleven is

1). het hoofd en dus het hersengestel met de zinnen en de aan den wil onderworpen bewegingswerktuigen in volle rust, ten opzichte der verrigtingen, aan deze eigen bij voortdurende innerlijke krachtontwikkeling of herstelling van de stof en de krachten.

2). Ten opzichte van de borst gaan de hoogere dierlijke verrigtingen van den omloop en de ademhaling, die aan den willekeur niet onderworpen zijn, met de aan deze eigene vormende werkzaamheid rustig en ongestoord voort.

3). Ten opzichte van den onderbuik, als de plant-aardige herstellingszetel, gaat ook hier de aan deze streek eigen werkzaamheid tot voeding en ontwikkeling onafgebroken haren gang, en moet alleen in zoo verre als versterkt worden beschouwd, als de stof en de krachten door hare bestendige toeneming, terwijl de hoogere organen werkeloos bleven, niet worden verteerd en verbruikt. Daardoor veroorzaakt veel slapen en langdurige werkeloosheid der zins- en bewegingswerktuigen zwaarlijvigheid, en daarentegen de al te groote werkzaamheid dezer organen magerheid. Overigens blijve het niet onopgemerkt,

dat de herstellings-sfeer bij gezonden, rustigen slaap geene verrigtingen der hooge standplaatsen en dus het knooppstelsel niets van het hersengestel en bij het waken evenmin het laatste van het eerste overneemt. Daar is derhalven geene verwisseling van verrigtingen en polariteiten tusschen het hersen- en knooppstelsel.

§ 185.

De geestelijke natuur van den slapenden mensch.

Slaan wij den mensch in zijne geestelijke gesteldheid gade gedurende den slaap, dan is de ziel bij dien toestand niet van hem, d.i. van het ligchaam gescheiden. In dat geval zou hij dood zijn. De gemeenschap zijner ziel met de buitenwereld door het nu rustende zenuwstelsel is slechts opgeheven. De menschelijke geest, als denkend en vrijwerkend, door het ligchaam alleen bepaald, maar niet geheel beperkt wezen, is steeds naar deszelfs innerlijke hoedanigheid ook in den diepsten slaap nog werkzaam. Worden de vruchten van die werkzaamheid niet overgebracht tot het wakend bewustzijn, en blijven daarom bij het ontwaken de sporen derzelve niet meer in de herinnering, de oorzaak ligt alleen in de afgebroken gemeenschap der ziel met de objectieve buitenwereld door de ontstane rust in de zintuigen. De vrije geest is steeds wakend, alleen de zintuigen slapen. De geest keert in tot zijne onmetelijke diepte, zoo als de zon, wanneer zij nedergedaald is aan de kimmen. De geest leeft ongestoord zijn geestelijk diepzinnig leven voort, zich als het ware weder verzamelende, kracht en voeding vergaderende tot vernieuwde wereldwerkzaamheid, zoo als

het physische ligchaam , dat verzonken ligt in deszelfs stille en rustige herstelling. Hieruit volgt tevens geenszins , dat de ziel in den slaap geene bewustheid van zich zelve zou kunnen hebben , al is het , dat wij ons in wakenden toestand dat bewustzijn niet herinneren ; want immers de brug , die tussehen slapen en waken ligt , is bij de werkeloosheid en rust der zintuigen weggenomen. Dan eerst erlangen wij aan deze zijde kondschap van zulk een werkelijk bewustzijn , als de zonnestralen van den geest het wolkenfloers scheuren en in de droomen haar licht naar gindsche zijde uitschieten. In den gewonen slaap houdt de bewustvolle betrekking der persoonlijkheid tot de buitenwereld op en deze vervalt tot de algemeene beperktheid der natuur.

Het individu verliest wel aan zelfstandigheid tegen over de buitenwereld , maar het wordt niet vernietigd. De substantie van den geest verwisselt slechts derzelve verhouding , verliest echter van haar zelve niets. De geest verzinkt ook niet in den slaap uit matheid en omdat hij ruste behoeft , maar omdat zijn orgaan de wetten der kosmische wereld volgen moet en aan den geest de bestendige dienst weigert. Dit geeft overigens eene weldadige aanleiding voor denzelfden , om zich in de verstrooijing niet al te zeer te individualiseren , en eindelijk als egoïst deszelfs ware betrekking tot zijn ideaal en oorspronkelijk voorbeeld (de Godheid) op te heffen.

Wanneer dan nu de geest ook in den slaap het ligchaam niet verlaat en als vrij en denkend wezen onbelemmerd blijft voortwerken , hoe en waardoor bestaat en werkt de geest dan voort? Gewis , dat kan de mensch , ofschoon zich zelve bewust , des-

niettemin met aardsche bekleedselen omhuld, niet bevatten, het blijft hem een donker heiligdom. Wellicht zullen de hoogere en zeldzamer voorkomende zielsverschijnselen van het dierlijk magnetismus hieromtrent nadere en meer bepaalde slotsommen aanbieden.

§ 186.

Slotsom.

1.) De mensch blijft ook in den slaap *mensch*. Hij wordt noch dier noch plant. Hij is een slapend mensch; dat wil zeggen: de bewustvolle geestelijke werkzaamheid van den mensch in zijne betrekking tot de buitenwereld is gedurende de rust en den slaap der geleidende zins- en bewegingswerktuigen afgebroken.

2.) Terwijl alzoo alleen de hoogere organen ten behoeve der geestes-werkzaamheid, met name de zins- en bewegingsorganen, rustende zijn, maar de herstellingskrachten evenzeer werkzaam blijven, als de geestelijke natuur des menschen blijft bestaan, zoo is deze periodieke rust slechts betrekkelijk en niet in haren aard, een wegzinken van het dierlijk tot het louter plantenleven. De mensch toch blijft mensch, en komt slechts in eene meer negatieve verhouding en in gelijkenis met de lagere trappen van het bevindelijk organisch leven van wege de rust zijner hoogere organen en de daaruit voortgesproten bewusteloosheid zijner betrekking tot de buitenwereld. Evenmin is het ontwaken eene opklimming van het plantenleven tot dat der dieren, daar de herstellings-sfeer in haren aard op gelijke wijze werkzaam blijft voort-

bestaan bij het waken, en het dier alsdan slechts zijne eigen organen bezigt, die in rust waren bij den slaap.

3.) Daar is in den gezonden slaap geene verwisseling van werkzaamheid tusschen het hersen- en het knooppstelsel, daar het hersenstelsel alleen rust in deszelfs werkzaamheid, die naar buiten is gerigt, en het knooppstelsel eveneens geen vreemden arbeid overneemt en alleen werkzaam blijft in eigen vormingskracht. Hieruit volgt verder:

4.) Dat het standpunt der nieuwere physiologen sedert REIL regelrejt valsch is, van dezulken namelijk, die beweren, dat de werkzaamheid van het knooppstelsel in den slaap in- en uitwendig vermeerderd, die van de hersenen daarentegen vermindert; dat de positieve heerschappij der hersenen in den slaap op de zenuwknoopen wordt overgedragen, de hersenen hare eigene functie verliezen en in eene aan deze ondergeschikte verhouding treden.

Zoo als meermalen, heeft ook hier de schijn bedrogen. De werkzaamheid der vegetatie en tevens die der zenuwknoopen is in den slaap niet vermeerderd, maar zij levert in rustiger en ongestoorder vorming een des te grooter quantum harer gewrochten; die der hersenen is niet opgeheven, maar leeft voort, alleen de leden die tot zintuig en bewegingsorgaan hebben gediend, rusten, die in wakenden toestand door de hersenen worden bestuurd. Ook deze heerschappij gaat evenwel niet over op de zenuwknoopen, die evenmin in den slaap als bij het waken de functie der hersenen overnemen. Zoodra immers zin en beweging weder daar zijn, is er geen slaap meer, maar of 1) een *droom*, een half slapen en waken, waarin de innerlijke zin zoo iets of wat

bezig en werkzaam , en de zintuigen en bewegingsorganen meer uitwendig rusten , zoodat de droom zich of meer naar de grenzen van het gebied des slaaps , of naar dat van den wakenden toestand bewegen kan ; of 2) het nachtwandelen heeft plaats en het lagere magnetisch slaapwaken , waarin de uiterlijke zinswerkzaamheid zich afsluit en de bewegingswerktuigen eenigermate werkzaam zijn , terwijl de innerlijke zinnen waken . In beide gevallen is het bewustzijn in deszelfs betrekking tot de buitenwereld nog zonder reflexie ; of 3) het hoogere magnetisch helderzien ontstaat , het helderwaken met levendige werkzaamheid van den inwendigen zin en met reflecterend bewustzijn van zijne betrekking tot de buitenwereld ; of 4) de zinnelijkheid is ten volle afgesloten bij het werkelijk waken . De werkzaamheid der zinnen zelve komt echter in alle deze toestanden hoogstwaarschijnlijk nimmer van de zenuwknoopen , maar altijd van de innerlijke zinsorganen der verbeeldingskracht in de hersenen , en van de hersenzenuwen , die zich uitstrekken tot de uiterste deelen , zoo als wij nader zullen bewijzen in onze psychologische nasporingen over de droomen , het nachtwandelen en het helderzien .

§ 187.

Hoe ontstaat door het magnetiseren de geneesingsweg en in het bijzonder de magnetische slaap?

Daar wij alle werkingen van het magnetismus uit polariteiskrachten , zonder bemiddeling der stof , verklaarden (§ 170 , 172) , en dien ten gevolge den geneesheer en de zieken beschouwden als positieve en

negatieve polariteiten , waarbij de invloed van genen aan dezen een hooger graad van positief leven mededeelt , zoo heeft er in de eerste plaats op den genezingsweg geene mededeeling van stof plaats , als of de arts zekeren gezonden æther in den kranken als overschudt , en eene vloeistof uit een rein vat in een onrein doet overgaan . Het is louter een polarisch opwekken van eigendommelijke levenskracht in den patient zelve , als door eene aanraking of liever eene beroering van een ontstemd instrument . Deze van buiten opgewekte levenskracht klinkt nu als het ware voort tot de ontstemde snaren van derzelve organismus , en stelt , zoo de innerlijke en uiterlijke omstandigheden zulks gedoogen , de behoorlijke spanning weder daar . De levenskracht zelve , louter van buiten opgewekt en aangemaand , vormt op haar zelve den geneesheer (*vis medicatrix naturae*) , en bewerkt zich in ongesteldheid evenzeer als in gezonden toestand , haar eigen ligchaam .

Daar de magnetische kracht zich uitstrekt tot alle rijken der natuur en daar in het bijzonder het menschelijke magnetismus op alles werkt , wat zelfs geene zenuwen bezit , even als op onbewerktuigde lichamen en planten , zoo is ook de vatbaarheid voor den magnetischen invloed niet uitsluitend bepaald tot het zenuwstelsel . De invloed en de geleiding wordt slechts door hetzelfde zeer verhoogd en hoogst gemakkelijk gemaakt ten opzichte der ondergeschikte deelen . De bewegingen van den magnetiseur aan het hoofd benedenwaarts versterken de leven gevende kracht der hersenen op de ondergeschikte organen , en hij , die zulks behoorlijk verstaat , kan de in de negatieve sfeer verlamde krachten en de omloopsstremming spoedig in

beweging brengen, en zichtbare verschijnselen daarstellen. Tevens is naar de algemeene wet het gevolg hiervan, dat, zoo de invloed van het zenuwstelsel op de ondergeschikte werktuigen deszelfs toppunt heeft bereikt, de laatsten terugwerking bieden en wel in dit geval des te spoediger en krachtiger, naarmate de zwakke levenskracht van den patient is uitgeput. Dergelijke terugwerking der ondergeschikte deelen, vooral van de maag en de met deze naast verbonden organen op de hersenen, middelerwijl deze in passieve verhouding blijven, is eene der oorzaken van den magnetischen slaap en deszelfs merkwaardige verschijnselen 1).

§ 188.

Oorzaken van den magnetischen slaap.

Wat ten anderen de teweegbrenging van den magnetischen slaap in het bijzonder betreft, zoo weten wij, dat dezelve geen noodzakelijk maar slechts een toevallig en slechts zeldzaam gevolg is van het magnetismus; dat ook de in magnetischen slaap voorkomende verschijnselen doorgaans niets nieuws behelzen, maar zich van oudsher of kunstmatig, of door de natuur zelve bij alle volkeren op dezelfde wijze in droomen, nachtwandelen en in verschillende zenuwongesteldheden openbaarden. Daarom moeten ook in den magnetischen slaap, als in een niet geïsoleerd verschijnsel, geene ongewone oorzaken, maar slechts dezelfde, die

---

1) Ansichten von der nachtseite der Naturwissenschaften von Dr. GOTTE, H. v. SCHUBERT, S. 227, vierte Auflage.

iederem slaap in het algemeen eigen zijn, tot grondslag worden gelegd. Zij zullen alleen door ziekte-omstandigheid gewijzigd of door den geneesheer opzettelijk veroorzaakt kunnen worden. Dit is reeds zeker, dat bij den gemagnetiseerden als kranke de innerlijke oorzaken gelegen zijn in zwakte en verminderde levenskracht, en de uitwendige oorzaken van den slaap in het bijzonder steeds als onmisbare voorwaarden verondersteld worden; hierbij komt, dat op den genezingsweg doorgaans de slaap, hetzij korter of langer, als de weldadigste krisis zich laat vinden; dien ten gevolge verliest ook de magnetische slaap, ten opzichte van deszelfs ontstaan, reeds dat wonderbare, dat zoo vaak als een onoplosbaar raadsel werd beschouwd. Het magnetismus wordt slechts beweegrede en middel, om den slaap als de voortzetting eener weldadige krisis te ontwikkelen en te onderhouden. De magnetische slaap is dan ook werkelijk in zijnen aard, zoo lang die niet van buiten verstoord wordt en onafgebroken zijne individuele perioden doorloopt, steeds eene allerweldadigste krisis, zoo zelfs, dat gemagnetiseerde zieken, in hunne slaapkrisis de hevigste krampen doorworstelen en smarten van allerlei aard doorstaan en des niet te min, als herleefden zij op nieuw, met een ongewoon gevoel van krachtontwikkeling, weder ontwaken. De geneeskracht der natuur poogt de dissonanten weg te nemen en de ontbrekende of ongelijk verdeelde stoffen weder op hare regte plaats te stellen. Daar nu de geneeskracht door niets zoo weldadig wordt opgewekt als door het magnetismus, en daar ook de wederherstelling en de vereffening in den slaap het zekerst plaats grijpt, zoo wordt reeds het weldadige van den mag-

netischen slaap ons begrijpelijk als ook deszelfs periodische herhaling, die zoo lang voortgaat, tot de genezingweg voleindigd is, en geene stoornis meer tusschen beiden treedt. De aanleiding tot de physische verschijnselen in den magnetischen slaap in het bijzonder hangt echter van menigerlei inwendige en uitwendige, zoo wel physische als psychische oorzaken af, en legt ons de verplichting tot eene nadere ontvouwing op in de psychologische verklaring derzelve.

TWEEDE DEEL.

ZIELKUNDIGE VERKLARING.

§ 189.

De natuurkunde en de zielkunde moeten dienen tot aanvulling van elkander.

Wij hebben de wederkeerige, magnetische werkingen teruggebracht tot algemeen geldende natuurkundige wetten en het raadselachtige daaraan ontnomen. Wij voldeden dus eerst ten halven slechts aan onze belofte. De zielsverschijnselen toch, die soms aan het magnetismus verbonden zijn, laten zich niet onder louter physische wetten stellen; zij toch betreffen de andere, de geestelijke zijde der menschelijke natuur. Zij moeten dus ook als op zich zelve staande, als geestelijke daadzaken van eene gansch andere zijde worden betracht, en volgens eene gees-

telijke, inwendige wetenschap in het gelijk gesteld worden.

Daar evenwel de ware wetenschap van den mensch, noch louter ligchamelijk kan zijn en uitwendig, noch louter geestelijk en inwendig, dewijl de menschelijke natuur niet alleen uit ligchaam of alleen uit geest, maar uit de wederkeerige werking van beiden bestaat, en dewijl de inwendige en uitwendige wetenschap der natuur ieder slechts ééne zijde opneemt, zoo moeten beiden zich onderling zusterlijk te gemoet treden en beurtelings aanvullen. De ware natuurwetenschap is derhalve eene physiologie, die de natuur en den mensch zoowel aan de ligchamelijke zijde als aan die des geestes zich tot het veld harer nasporingen stelt. Noch de physiologie in gewonen zin, die slechts de eigenschappen en wetten der ligchamen uitvorscht, noch de psychologie, die alleen de zielswerkzaamheden als gewrochten van den geest zonder deszelfs wederkeerige betrekking tot het ligchaam te aanschouwen geeft, stellen ons den mensch in zijne hoogte en diepte voor. De natuurwetenschap vermag geenszins alle raadselen op te lossen, die zich voordoen bij het magnetismus. De mensch toch openbaart in zijnen slapenden toestand den aanleg en de kiem tot krachtsontwikkelingen, waartoe zijn werkring hier beneden te klein en de hem afgebakende levenstijd te kort is. De menschelijke geest verraadt een instinct ten opzichte zijner lotsbestemming en een voorzeggingsvermogen over eene mate van ruimte en tijd, die verder reikt dan de geschiedenis zijner bepaalde woonplaats hier beneden. De helderziende beschouwt het verledene en de toekomst beiden als iets bepaaldelijk tegenwoordigs. Hij legt zielsbehoef-

ten aan den dag, die door geene wetenschap noch wijsbegeerte worden bevredigd; hij openbaart aandrift tot werkzaamheden, waartoe geene zinnelijke worstelstrijd in deze wereld genoegzaam is. Het onvergankelijk idee der goddelijke waarheid en genade alleen brengt het in twijfel en onrust gebragt gemoed weder tot rust, wanneer de ziener vaak, helaas! al te kort in den slaap is opgewekt. Wanneer wij nu in moreele gemoederen eene overspannen godsdienstige stemming waarnemen en donkere voorgevoelens zien oprijzen uit de diepte van den geest, die geene wiskunde kan meten, zoo is het onweder-sprekelijk en klaar, dat in het algemeen al ons theoretisch besluiten slechts ten deele opheldert, wat ons het magnetismus reeds heeft ontdekt.

Voorwaar, het magnetismus is veeleer juist geschikt, om onze opmerkzaamheid gaande te maken, tot ware godsdienstigheid te stemmen, den Allerhoogsten in zijne volmaaktheden te leeren aanbidden en ons de zekere overtuiging te verschaffen, dat het waarachtig inzicht steeds alleen eene goddelijke verlichting is en het ware eindbesluit een goddelijk raadsbesluit aan gindsche zijde der bergen van de menschelijke hersenen.

§ 190.

De wetten, die opgegeven zijn in de physiologische verklaring, gelden ook hier.

De bovenstaande opmerkingen moeten hier alleen aanduiden, hoe wij de psychische verschijnselen in het algemeen moeten opvatten. Zij toonen tevens,

dat eene psychologische verklaring op zich zelve evenmin doorgaat, als een bloot psychologisch inzicht alle verschijnselen vermag op te helderen. Ons voornemen, ter betrachting van den menschelijken geest, ten einde de magnetische zielsverschijnselen te verklaren, strekt zich alleen uit tot het van toepassing stellen der vroeger bij de natuurkundige verklaring opgegeven wetten, als die ook hier meer of minder gelden, naar mate de geest zulks gedooft. De oorspronkelijke levenswetten gelden voor ligchaam en ziel beiden. De grond derhalve tot verklaring van meer dan één zielsverschijnsel is in de voorgaande afdeeling reeds gelegd.

Wanneer wij langs dezen weg zonder vermetelheid alle verschijnselen pogen op te helderen, ook dezulken, die men voor raadselen hield, aan wier oplossing men voor altijd vertwijfelde, zoo verlieze men niet uit het oog, wat wij hierdoor verstaan. Opheldering en verklaring is hier het opzoeken der wetten, naar welke de meest verborgen gangen der natuur ons worden begrijpelijk gemaakt. Wij zien overigens geenszins de zwarigheden voorbij, die aan onze onderneming in den weg staan bij ons indringen in de geheimen der natuur. Het kan ook geenszins in onze gedachte, zelfs opkomen, om het heilige der heiligen in onzen menschelijken geest te openen of den geest zelve te ontraadselen, neen! wij nemen ons alleen voor ook de psychisch-magnetische verschijnselen terugtebrengen tot algemeene natuurwetten, en hierbij voeden wij de hoop, dat wij ons doel het gemakkelijkst zullen bereiken, wanneer wij, na vooraf eenige psychologische grondbeginselen te hebben vastgesteld, onze onderzoekingen aangaande de zielsverschijnselen

aanknoopen aan onze beschouwing van den slaap en alzo overgaan van de natuurlijke geschiedenis van den slaap en het nachtwandelen tot de overige meer zeldzame verschijnselen, zoo als wij dezelve in het eerste hoofdstuk geschiedkundig hebben opgesomd.

§ 191.

De geest des menschen over zich zelven beschikkende en toch beperkt.

De geest des menschen is die redelijke hoofdwerkzaamheid, waardoor de mensch denkt, alzo gevoelt, bewustheid heeft en wil, en wel met innerlijke vrijheid. De geest is in de menschelijke natuur het onafhankelijk bepalende, voortbrengende, oorspronkelijk werkzame. Door het vermogen van zijnen geest is de mensch als verstandelijk wezen boven de zinnelijke wereld verheven, die hij naar willekeur zich ten nutte maakt en leiden kan. De geestelijke en lichamelijke zijde der menschelijke natuur staan, in het algemeen genomen, tot elkander in verhouding als vrijheid tot afhankelijkheid, die beiden binnen hem op eene hoogst wonderdadige wijze als ineengesmolten zijn en de verschijnselen der wederkeerige werking onder elkander bepalen. Krachtens zijne lichamelijke natuur, blijft de mensch in de physische wereld in de ruimte opgesloten; krachtens zijne geestelijke gesteldheid verheft hij zich vrij over de grenzen van ruimte en tijd tot in de meest verwijderde gewesten der wereld en des levens, en de natuur kan hem in dezen niet weerhouden. De werkingen van den geest gaan uit van de vrijwillige zelfbeschikking, strevende naar waar-

heid door middel van het verstand, jagende, om in het gemoed de driften te beteugelen, of haren vrijen loop te laten; geenszins op gelijkmatige wijze als de noodzakelijke bewegingen der krachten, die onderworpen zijn aan ruimte en tijd. De scheppende phantasie van den geest vormt zich gestalten uit de beelden, die haar de zinnen bieden, en de natuur vormt hare stof naar eene vaste altijd zich gelijk blijvende wet.

Ook deze vrijheid echter van den menschelijken geest moet niet in een' volstrekten zin genomen worden, want ook de geest is afhankelijk en bepaald door onze zinnelijke natuur, en wij dragen alleen kennis van den geest in zoo verre als deze met het ligchaam in levende menschen is vereenigd, waarin hij zich nimmer geheel onafhankelijk en vrij verheffen kan.

§ 192.

De mensch heeft een tweeledig, een natuurlijk en een geestelijk leven.

Het menschelijke leven is tweeledig: *geestelijk* en *natuurlijk*. Als geestelijk wezen is de mensch het beeld van zijnen Schepper, ten einde in zijn onafhankelijk redelijk leven met scheppende kracht de ideën voorttebrengen en te arbeiden in zijne zinnelijke natuur voor waarheid en liefde, schoonheid en deugd. Als het beeld Gods en van Gods geslachte, is hij werkelijk *geest*, maar om te kunnen werken in de natuur en te kunnen leven, heeft hij behoefte aan een natuurlijk werktuig, en dit is zijn *ligchaam*. Het ligchaam is een natuurlijk, niet een geestelijk

element, maar bestemd voor den geest. Dat, wat in het ligchaam werkzaam is van den mensch, de geest, voor zoo verre die deelgenoot van de natuur is geworden, met haar in betrekking is gesteld en nu bepaald wordt door het ligchaam, noemen wij *ziel*. De mensch heeft van wege zijn ligchaam een natuurlijk en alzoo door ruimte en tijd beperkt leven; van wege zijn geestelijk, bovènzinnelijk leven is hij vrij, om te doen en te laten, wat hij wil, voor zoo verre zijne ingeschapen vermogens hem toelaten, ja zelfs om de hem geschonken natuurdriften in te volgen of te ontwijken. Daardoor wordt de mensch de centrale persoonlijkheid der aarde, die hij vergeestelijken moet. Planten en dieren verkrijgen eerst eenheid en hogere (geestelijke) waarde door den mensch. Trouwens de persoonlijkheid bestaat hierin, dat de geest zich openbaart in de natuur als bewustvolle en vrijwerkende zelfstandigheid. Al wat op aarde is heeft betrekking op den mensch en erlangt door den mensch waarde; de mensch is, om mij zoo uit te drukken, het zwaartepunt, het hersengestel der aarde. Vóór hem berustte alles op het uitwendig physisch middelpunt, op de zon; sinds hij op aarde verscheen, verzamelt zich al wat bestaat en leeft rondom het geestelijk middelpunt, den mensch, alle dingen, ook de dieren werden geschapen naar haren aard, maar de mensch is geschapen naar het beeld en de gelijkenis, naar den aard en het geslachte Gods. De dieren hadden geene namen, de mensch gaf ze een' naam, d. i. eene beteekenis, en, zoo als hij ze noemde, zouden zij heeten, d. i. dat zouden zij beteekenen, beduiden. Zoo werd de mensch de lossen en de verlosser der natuur uit hare boeijen. Alles werd door

hem bezielde, want de gansche natuur werd door aanschouwing des geestes en willekeurig gebruik inwendig in zijne ziele overgebracht, gelijk zij uitwendig bestond in zijn ligchaam. Eer de mensch op aarde te voorschijn trad, was het idee van den Schepper, namelijk het einddoel Gods in de natuur, verborgen; met den mensch is de natuur, als bezwangerde moeder, tot het einde der oorzakelijke gewrochten, d. i. tot het baren gekomen van haren inhoud; met den mensch werd de rei der wezens in hare volheid gesloten. Het hulsel der natuur, en hetgeen in haar verborgen is, komt dan eerst te voorschijn, wanneer de zonnestrallen van den geest in haar zijn doorgebroken en ingedrongen, en de regeling der natuur naar des Scheppers bestemming, ten behoeve van den mensch, is dan eerst voldongen, wanneer de mensch haar in derzelve harmonie en waarheid aanschouwt, erkent, gebruikt tot zijn geestelijk heil en alzoo opvoert tot haar einddoel. Zoo dan is de natuur het veld en het rijk, waarin de mensch zich beweegt, en de mensch is in dat rijk de Heer. Dat rijk nu is eene wereld met eigendommelijke krachten, zelfstandig maar niet voor zich, alleen voor den geest. De mensch is in de wereld en in zich zelve en voor zich zelve; de natuur is nimmer buiten zich zelve, de mensch echter is *en in* en *buiten* zich zelve.

Zoo is dan het zoogenoemde mikrokosmos der ouden geregvaardigd, want de mensch is werkelijk eene wereld in het klein. In hem is iets Goddelijks en iets natuurlijks, alles heeft op hem en hij op alles betrekking. Gelijk de zon tot al, wat in de natuur aanwezig is, in verhouding staat en omgekeerd alles tot de zon als wederkeert; gelijk bij de opgang der zon

eerst alles licht en leven erlangt, zoo is het ook de mensch, die eigenlijk door zijn verschijnen eerst alles met geestelijk licht als bezielt. Als centrale wereld in het klein staat hij met alles in verbinding. In zijn redelijken geest heeft hij een goddelijk aandeel ontvangen, en door geloof en liefde staat hij in eene onmiddelijke gemeenschap met God. Door zijne psychische krachten, zijne zintuigen en zijne beschikking over zich zelve oefent hij gemeenschap met andere geesten en door zijn ligchaam met de gansche natuur. Zijne levenskreits is daarom oneindig, hij staat in de gemeenschap met hetgeen goddelijk, geestelijk en natuurlijk is. De sympathieën van al wat invloed heeten mag in den mensch zijn desgelijks algemeen en onbeperkt, natuurlijk, geestelijk en goddelijk, en evenzeer strekt zich ook zijne werkzaamheid, al naar zijne individuele levendigheid uit, *én* op hetgeen natuurlijk, *én* op hetgeen geestelijk, *én* op hetgeen goddelijk is.

»Het is de mensch,» zegt SWEDENBORG, »op wien de gansche ordening Gods is overgedragen, en van de schepping af is hij, als einddoel, de goddelijke regel in de vorming der dingen.»

§ 193.

De mensch staat in eene algemeene sympathische verhouding tot de natuur. Hij is het tydelijk einde van het verledene en het begin der toekomst.

Is de mensch in waarheid eene wereld in het klein en het middelpunt van alles, dan is hij even-

zeer aan allen invloed blootgesteld en staat met alles in eene negatieve rapportverhouding, even als hij positief, als de meest volkomene zelfstandigheid op alles wederkeerigen invloed uitoefent. Als laatst en meest volkomen wezen in de reeks der natuursoorten, omvat hij ook als iets algemeen in zich al het minder volkomene, lagere en vroegere, dat beneden hem staat; hij heeft dus aan al wat hem voorafgaat aandeel. De mensch is, volgens H. STEFFENS, het sluitpunt van een oneindig verleden, het middelpunt van een oneindig heden en het begin eener oneindige toekomst. In deze, geheel naar waarheid beweerde stelling ligt niet slechts de theorie der rapporten in het begrip van ruimte en de sympathie des menschen met het geschapene opgesloten, maar ook die van het geestelijk aanschouwen in de verte van al wat in den tijd verandert. Daar de mensch op den bodem van het verledene staat en in het middelpunt van het tegenwoordige, en daar hetgeen vroeger is geschied en hetgeen verre nog is verwijderd eenparig streeft naar het einddoel en naar het middelpunt zich uitstrekt, zoo heeft ook de toekomst haren wortel in den menschelijken levenstijd hier op aarde. Eigenlijk leeft de mensch in het geheel niet in het verleden, slechts weinig in het tegenwoordige, maar geestelijk geheel en louter in de toekomst. De mensch is een schepsel, dat bestemd is voor eene eeuwige toekomst, daarom heeft ook hij alleen eene *hoop*, en wel leeft hij niet eens voor de naaste toekomst. Het verledene en tegenwoordige hebben voor hem louter waarde, zooverre deze betrekking hebben op de toekomst. Alle zijne bedoelingen strekken zich uit op eenen ver verwijderden tijd; al zijn be-

denken en trachten is derwaarts gerigt. Ja! daar alle stoffelijke belangen steeds een geestelijk idee tot grondslag hebben, zoo ligt ook het einddoel van 's menschen jagen en streven aan gindsche zijde van den tijd, en hierin ligt het bewijs tevens opgesloten, dat al wat leven genoemd mag worden in den mensch niet een tegenwoordig, maar een toekomstig leven is, en dat alzoo zijn eindstreven een streven is voor de eeuwigheid, boven alle begrip van tijd verre verheven. Het ware anker aller menschelijke levensbedoelingen ligt dan ook niet in het verledene, maar alleen in de hoop op eene zalige toekomst. Het tegenwoordige leven is slechts de kiem van het toekomstige en heeft ook alleen voor het toekomstige deszelfs beteekenis; de toekomst immers zal de ontwikkeling wezen van hetgeen dit tegenwoordige leven slechts als kiem in zich bevat. Een ieder doet zijne winst met den tijd, om daarmede te woekeren in de eeuwigheid, en dáár de taak weder op te vatten en weer aantevangen, waar hij hier eindigde.

Met deze wenken hebben wij de grondvoorwaarden vastgesteld en punten verzameld, waaraan wij ons kunnen vasthouden bij het onderzoek der psychische verschijnselen van het magnetismus; door dezelve zullen ons het geestelijk *voorst*- en *verzien* uit een zielkundig oogpunt helderder worden.

Ook hier knopen wij de nieuwe raadselvolle verschijnselen vast aan oude langbekende, en beginnen met de geschiedenis van den droom, de eerste bloem, die uit den slaap ontkiemt en zich ter aanschouwing aanbiedt.

§ 194.

*De droom is in zijnen aard een potentieel
geniusleven.*

De droom is het allengs ontwaken der zinswerkzaamheid in de organen der verbeeldingskracht (van den inwendigen zin), waardoor aan den denkenden geest weder zinnelijke beelden als voorbij zweven, die in den slaap geheel ontbreken. De opgeheven gemeenschap der psyche wordt door middel van de geleidende organen der zinnelijkheid weder min of meer hersteld, waarbij echter de uitwendige zins- en bewegingsorganen nog geheel of ten deele rusten. Het droomen is dus die verborgen werkzaamheid van den geest in het inwendig zinsorgaan der hersenen, het bezig zijn der phantasie met subjectieve zinnelijke beelden. Het objectieve wakende leven met onderscheidende zelfbewustheid maakt plaats voor de subjectieve scheppende heerschappij van den dichtertlijken genius. Voor den genius wordt de nacht in den dag herschepen en het algemeen natuurleven het veld zijner bearbeiding. De wakende reflexie der aanschouwelijke voorwerpen wordt hem ontrukkt en het tegenwoordige heeft voor hem geen minder belang dan de toekomst en het verledene. In zekere mate worden derhalven de bij het waken gestremde krachten en meer gebonden vleugelen voor den genius in den droom weder vrij, en men kan dus de wezenlijke gesteldheid der ziel in haren slapenden toestand werkelijk veel vollediger leeren kennen, dan wanneer zij wakende is. In het laatste geval toch vestigt zij de werkzaamheid van haar eenzijdig verstand

slechts op bepaalde door de zon verlichte voorwerpen, terwijl haar bedwelmd gemoed zoo vaak zich aan de algemeene natuur, zoo wel als aan den bovenzinnelijken invloed onttrekt. »De droom is de schutsmuur tegen de eentoonigheid des levens (zegt NOVALIS), waarin de betugelde phantasie in hare vrijheid zich herstelt, alle beelden des levens door elkander werpt en de bestendige deftigheid van den wakenden mensch verwisselt met een vrolijk kinderspel.»

De voorstellingen der beelden en de opneming derzelve in het bewustzijn erlangen in den droom, naarmate de indrukken van binnen sterker zijn, een' verschillenden graad van duidelijkheid. Het droomen derhalve geen werkelijk slapen meer zijnde, maar veeleer half slapen en half waken, een' *slaapwaken*, behoort dus *of* meer tot het gebied des slaaps *of* des wakens, al naarmate de innerlijke zinsorganen ligter of sterker in beweging zijn en al naarmate de aanschouwde beelden donkerder of helderder in het bewustzijn worden opgenomen, en van en onder elkander worden onderscheiden. Hieruit blijkt tevens, dat de droom geenszins alleen eene plant is van den slaap, maar dat de droom zich ook te midden van den wakenden toestand bevinden kan. Zulks zal dan plaats grijpen, wanneer de inwendige bewustvolle werkzaamheid der zinnen vermindert en eenzijdig wordt, en wanneer de objectieve beelden niet meer worden opgenomen in het terugkaatsend zelfbewustzijn. Wie is er, die niet wakende droomt! Hoe velen, die hun gansche leven door voortdroomen!

Zoo wij derhalven in het wezen van den droom het potentieel leven van den geest hebben leeren

kennen en wel in grooter speelruimte der algemeene natuur dan in werkelijk wakenden toestand, zal ons het bovenzinnelijk vermogen van den geest ook duidelijker in den droom dan zelfs in wakenden toestand blijken. SCHUBERT zegt 1): »De ziel, die in haren aard slechts bestemd is ten spiegel eener hoogere, magtiger en boven haar verhevene geestelijke verordening, ontvangt ook in den droom lichtstralen van boven, en eene ziel, die door hooger zonnelicht bestraald en bekrachtigd is, neemt ook uit eigen aandrift hare rigting omhoog en voert haren geest, wiens krachten door de indrukken bij het waken vroeger waren gestremd, op vrije vleugelen daar heen, genietende een' voor-smaak van dien toekomstigen staat, waar de oorzaak van dien bestendigen worstelstrijd tusschen hem en de natuur, die hem omringt, geheel en voor altijd zal opgeheven wezen.»

§ 195.

Subjectieve en objectieve verhouding der droomen.

Naarmate de bewegingen der inwendige organen onzer verbeeldingskracht nog zwak en ligt zijn, en de werkzaamheid der zenuwen beperkt blijft tot eene geringe plaatselijke en inwendige ruimte, of wel sterker wordt, zoodat meerdere zenuwen in werking worden gebracht, naar die mate zullen ook de droomen stiller, meer inwendig en onduidelijk, of levendiger, helderder worden en reeds meer ingrijpen in de uitwendige wils- en zinsorganen. Zijn de droomen zoo

---

1) Symbolik des Traumes, zweits Auflage, S. 19.

levendig, dat de innerlijke beweging zich werkelijk in deze laatsten overplant en opwekt tot eigen werkzaamheid, dan ontstaan er of gemengde droomen, waarin slechts ettelijke zintuigen, half ontwaakt, uitwendige indrukken opnemen, terwijl anderen nog slapen; alsdan worden derhalve aan den geest gemengde beelden voorgesteld *en* door de uitwendige *en* door de inwendige zinsorganen; of de mensch ontwaakt ten volle, wanneer door eene al te sterke beweging van inwendige of uitwendige indrukken alle uiterlijke zintuigen tot eigendommelijke werkzaamheid worden opgewekt. Hieruit blijkt tevens, dat de droomen evenzeer ontstaan kunnen door uitwendige indrukken, wanneer de uiterlijke zintuigen niet ten volle slapen, als door de beweging van binnen. Derhalve kunnen de innerlijke zinsorganen zoo wel door de uitwendige, als deze door genen in werkzaamheid worden gesteld. De droomen zijn dus langs dezen weg als tweeledig te beschouwen. Zij zijn of meer innerlijke, rustige droomen, waarin de inwendige zin zich voorstellingen scheidt, of droomen, waarbij bewegingen, die aan de voorstellingen beantwoorden, in de wilsorganen worden gewrocht. De meest gewone bewegingen, door droomen veroorzaakt, geschieden in het spraakorgaan, behalven nog verschillende bewegingen der ledematen en des lichaams, te sterker naar mate de droomen levendiger zijn.

De droom is derhalve een middentoestand tusschen slapen en waken; de ziel bezit geene terugkaatsende onderscheiding van de objectieve wakende wereld en van hare subjectieve voorstellingen. Alle voorstellingen in den droom behelzen dus dezelfde waarheid. De subjectieve phantasie-beelden gelden voor de ziel als

objectieve; en de misleiding loopt te meer in het oog, naarmate de droombeelden toenemen in helderheid. De mensch treedt dus, zoowel door zijne lijdelijke physische rust in den slaap, als door zijn psychisch niet onderscheiden in eene afhankelijke verhouding tot de buitenwereld en haren invloed; hij is aan dezen meer bloot gesteld dan bij zijn waken, waarbij hij zich zelven meer bepaald afzondert. Daar hij echter toch niet slaapt en ook het bewustzijn hem niet mangelt, zoo wordt ook nu de kring zijner gewaarwordingen grooter, en het onbewaakt instinct komt sterker aan den dag, waaruit de kosmische en psychische sympathiën met andere menschen te verklaren zijn. Evenzeer wordt ook de psyche door de natuurlijke bewegingen van het ligchaam in den droom meer opgewekt, en zij kan nu desgelijks ruimere kennis bekomen van hetgeen inwendig physiologisch plaats heeft, hetgeen vooral dan zal plaats grijpen, wanneer de gewaarwording den vorm van een beeld verkrijgt.

§ 196.

Naaste oorzaak van het droomen.

De naaste oorzaak van het droomen is dus beweging in het een of ander zinsorgaan, en de gewrochten dier organische zenuwbeweging zijn zinnelijke beelden, waarmede zich de geest onledig houdt. Is eenmaal de beweging daar, dan brengt zij, naar de algemeene wetten der beweging, andere bewegingen voort, die gewijzigd en vermenigvuldigd worden op ontelbare wijze, naarmate van derzelve inwendige

verbinding met de hersen- en zenuworganen. Daar nu de gewrochten der beweging van genoemde zinnelijke beelden aanwezig zijn in bepaalde innerlijke zenuwen, zoo verkrijgen ook de beelden, in verhouding van den aard der beweging zelve, een eigendommelijk karakter; een droombeeld, op deze wijze ontstaan, wekt een tweede, een derde enz., zoo dat beelden op beelden elkander verdringen en de vreemdsoortigste voorstellingen te weeg brengen, die volgens de wetten der verbinding, der gelijkheid en der herhaling, op de meest verschillende wijze achter en naast elkander in bepaalde reijen zich plaatsen en in de menigvuldigste groepen zich afwisselen.

Naar de wetten der verbinding, volgen de beelden en voorstellingen, overeenkomstig de beweging der zenuwen, neven en achter elkander in bepaalde orde, zoo als die zinnelijke beelden óf reeds eenmaal in den wakenden toestand aanwezig zijn geweest (herinneringsbeelden), óf zoo als zij van nieuws gevormd worden door de phantasie (gewrochten der scheppende verbeeldingskracht).

Naar de wetten der gelijkheid, verwekken zich zulke beelden en voorstellingen onderling het ligtst, wier voorwerpen op elkander gelijken.

Naar de wet der herhaling, komen beelden en voorstellingen in den droom des te gemakkelijker voor, naarmate dezelfde bewegingen in de zenuwen worden herhaald en naarmate dus in de organen der verbeeldingskracht dezelfde beelden op nieuw te voorschijn geroepen, te meer bestendigheid en als het ware een dieper stempel verkrijgen. Door eene ligte aanraking van zulke dikwerf en ligtelijk bewogen zenuworganen ontstaan alzoo herhaaldelijk de beelden,

die aan deze bewegingen beantwoorden en de zamengestelde droomgestalten. Terwijl het nu iets eigendommelijks is, dat de voorstellingen zich vormen als beelden door de innerlijke beweging der zinszenuwen, en terwijl voorts deze inwendig subjectieve droombeelden in den droom zelve als objectieve beelden gelden, zoo is het gemakkelijk te begrijpen, dat deze droombeelden helderder, en hoe meer zij worden herhaald, des te levendiger worden, zoo zelfs, dat men ze bij het ontwaken nog houdt voor werkelijk objectieve gestalten, die in de herinnering achter blijven. Evenzeer wordt het ons begrijpelijk, dat vooral lieden van geringe beschaving en eene minder heldere zelfbewustheid niet in staat zijn, het droombeeld te onderscheiden van een werkelijk voorwerp, zoodat het beeld van eenen afgestorvene, van een' engel enz., door hen gehouden wordt voor iets objectiefs, wezenlijks. Wanneer nu zoo iemand volgaarne luistert naar de inwendige spraak van zijnen genius, dan kan het ligtelijk gebeuren, dat hij zich gewinnen gaat zijne eigene invallen zelfs voor inspraken van een' vreemd gebod of voor toespraak van dezen of genen geest, ja van de Godheid zelve te houden. Hoevele verwarringen, valsche aanklagten, ja moorden zijn door die afwijking der menschelijke natuur niet veroorzaakt!

Daar de innerlijke beweging der zinszenuwen verzeld wordt van een beeld, dat daaraan beantwoordt, en deze beweging echter haren oorsprong vindt in sympathische en antagonistische lichaamsprikkelen gedurende den slaap, zoo begrijpen wij nu ook hoe de minder zelfbewuste mensch, in weerwil van iedere tegenspraak, zijne overtuiging niet laat varen, dat zijne

eigene physische gewaarwordingen bepaalde gestalten en werkelijke wezens zijn. — Overigens behoeven wij nauwelijks op te merken, dat de organische beweging en werkzaamheid der zenuwen louter de zinnelijke beelden, als voorwerpen der aanschouwing, ons voor den geest stelt. De voorstelling, de waarneming, de onderscheiding en ook de aanschouwing zelve en het tot bewustheid brengen der voorwerpen geschiedt, zoo- wel in den droom, als in wakenden toestand door de subjectieve werkzaamheid van den geest zelve, als het bepalend beginsel van alles.

§ 197.

De uitwendige oorzaken van het droomen.

De bijkomende oorzaken van het droomen zijn twee- ledig: *uitwendig* of *inwendig*, en deze weder *physisch* of *psychisch*.

De uitwendige zijn:

1.) Uiterlijke prikkelen en indrukken, die slechts zoo sterk werken op de aan haar beantwoordende zins- organen, dat deze wel ten deele in werkzaamheid worden gebracht, maar evenwel niet geheel ontwaken. Overigens kunnen alle voorwerpen der zinnen, zoowel die be- trekking hebben op het gezigt, het gehoor, de reuk, als op den smaak en het gevoel, uitwendige aanleidende oorzaken tot het droomen worden, vooral echter voorwerpen, die met het gehoor in verbinding staan, als het gevoelsorgaan van den geest, dat ons onmid- delijk in de diepte der inwendige gevoels- en gemoeds- wereld binnenvoert.

2.) Een te geringe graad van vermoedjenis der uit-

wendige zins- en bewegingsorganen tijdens het waken. Van daar de menigvuldige droomen der ledig-gangers, die droomende zijn in den slaap en bij het waken beide.

8.) Ongeregelde inspanning der zins- en bewegingsorganen bij wakenden toestand. Van daar de ongeregelde behoefte aan slaap, ten einde de verloren stoffen en krachten weder te herstellen, en gevolge-lijk ook het gemakkelijker ontwaken van enkele organen, terwijl de andere nog verzonken blijven in de diepte des slaaps. Menschen, die hunne zinnen veel en op ongeregelde wijze inspannen en weinig beweging nemen, droomen het ligtst en het meest.

De inwendige physische oorzaken zijn deze :

1.) Ongeregelde aandoeningen van het algemeene gevoel, gestoorde verrigtingen en prikkelingen in enkele organen, b. v. eene drukking hier of daar, belemmerde of gestremde omloop der vochten, slechte spijsvertering enz.

2.) Ziekelijke gesteldheden van inwendige organen en stelsels, hetzij deze te zwak, hetzij zij te levendig zijn in hare werkzaamheid, of andere ontstemmingen in dezelve, vooral krampen, verstijvingen en verstoppingen in de ingewanden. Daardoor blijven altijd bepaalde deelen en de daaraan verbonden zenuwen op eene onregelmatige wijze wakker en veroorzaken allerhande aandoeningen, die eigendommelijke droombeelden verwekken, meestal in naauwe betrekking staande tot den aard der ziekte; van daar dat de voorbeduidende droomen (*somnia diagnostica et prognostica*) voor den praktischen geneesheer een gewichtig voorwerp zijner behartiging kunnen wezen.

3.) Aandrag der vochten en vooral van het bloed

naar het hoofd, waardoor de inwendige zenuworganen in hare rust verstoord en zoo tot eenzijdige werkzaamheid worden aangezet. Van daar de menigvuldige droomen bij ontstekingen, vooral in het hoofd, het ijlen in koortsen enz. (per furorem vaticinatio.)

4.) Een zwak en bewegelijk zenuwstelsel. Een ligte ademtocht is vaak in dit geval toereikend, de gevoelige mergvezelen der zenuwen in beweging en in oproer te brengen. Menschen van een fijn en teeder zenuwstelsel zijn in het algemeen veel gevoeliger, ligter te bewegen, maar hunne bewegingen zelve houden, van wege de zwakheid der zenuwen, geen gelijken tred ten opzichte van spoed en maat. Zulke menschen zijn wegens de milde uitstraling van het licht in de zenuwen, die als het ware te weinig stoffelijk zijn, buitengewoon geestig, scherpzinnig, maar niet geestrijk en diepzinnig; omdat zij de voorwerpen, ja wel snel en juist opvatten en uitduiden, maar door de onrust hunner zenuwen geen tijd hebben, om met onderscheiding en naauwlettendheid integaan in de breedte en de diepte. Zulke menschen hebben daarom ook doorgaans eenen ligten en korten slaap en een bepaalden aanleg tot droomen.

De psychische oorzaken der droomen zijn: aanhoudende werkzaamheden van den geest; diepe indrukken des gemoeds en smarten, die bepaalde inwendige zenuwoorden in de hersenen aandoen en in ongeregelde spanning en onrust houden, zoodat ook verwijderde en zachte bewegingen in den slaap juist deze boven anderen ligter bewogen organen als snaaren, die gespannen zijn, aanroeren.

§ 198.

*Misleidingen en ongerijmdheden bij de droomen,
de visioenen en het geestenzien.*

Deze menigvuldige oorzaken brengen in den slaap bewegingen voort in de innerlijkste, fijnste en bewegelijkste hersenzenuwen der inwendige zinsorganen, die volkomen overeenkomen in werkzaamheid en strekking met de uitwendige zinnen. Deze bewegingen verwekken en ontvonken, als het ware, de werkzaamheid des geestes, ten einde te gaan handelen door middel van zijn ligchaam. De beelden en voorstellingen, door die bewegingen aangevoerd, behelzen geen louter en loos physisch spel dezer bewogen organen, neen! het handelen zelf geschiedt door de zielswerkzaamheid van den geest zelven, die de beelden aanschouwt, de voorstellingen verbindt en willekeurige bepalingen uitoeft. Daar echter de geest in zijne volstrekte vrijheid door het ligchaam wordt belemmerd en beperkt en in den droom nog daarenboven door de eenzijdige werkzaamheid der zintuigen, meestal als in een' donkeren verbroken spiegel, de objectieve wereld aanschouwt en geenszins in de ware verhouding tot de buitenwereld gebragt wordt; en daar, ten gevolge der ongeregelde bewegingen, de beelden, die tot verbinding moeten dienen, dikwijls ontbreken, en de geest dus de beelden zelve ligt verwarren en verwisselen kan, zoo zal het gemakkelijk te begrijpen wezen, van waar zoo vele misleidingen, ongerijmdheden en verkeerde oordeelvellingen in de droomen aanwezig zijn, en ook in wakenden toestand bij de meest verstandige menschen ten gevolge der zelfde

oorzaken gevonden worden. Desgelijks zal het ons verklaarbaar worden, hoe het komt, dat de inwendige aanschouwing van den zin door de organen der verbeeldingskracht zoo ligt verwisseld wordt met de werkelijke uitwendige objectieve gestalten, zoodat hij, die droomt, in den waan verkeert, dat hij wakker is; eindelijk zullen ook daardoor zelfs de visioenen en het zien van geesten ons begrijpelijk worden.

§ 199.

Verklaring der juiste handelingen in den droom.

Niet zelden zijn de handelingen van den geest in de droomen veel juister dan in wakenden toestand, de aanschouwingen der beelden helderder, de voorstellingen geregelder en de levendigheid van het bewustzijn veel omvattender; ook komen in den droom vaak geheel nieuwe en vreemde voorwerpen en voorstellingen voor de aanschouwing, waaraan men wakende zelfs niet gedacht heeft. De geest rust, als het ware, uit van deszelfs verstroojende bezigheden in wakenden toestand, en herhaalt zich door de wisseling der gedachten, op dezelfde wijze, als hij wakende na bepaalde inspanning en arbeid ten opzichte van één enkel voorwerp, zich door een ander aangrijpen, weder verlicht en herstelt. Opmerkelijk is het, dat menschen, die wakende volstrekt geene geestes-werkzaamheden hebben, of wier gezigteinder zeer bekrompen en beneveld is, in hunne droomen dikwijls zeer levendig werkzaam zijn en wel juist op eene tegenovergestelde wijze als in wakenden toestand; zoodat zij met veel helderder zinnebeelden, veel geregelder

voorstelling derzelve en veel levendiger bewustzijn bezig zijn. De geest derzulken stelt zich, als het ware, schadeloos in den droom, en geeft ons een troostvol bewijs aan de hand voor de innerlijke gelijkheid der menschelijke natuur.

De wezenlijke oorzaak van deze zonderlinge verschijnselen ligt, ongeacht de voorstelling der steeds levendige werkzaamheid des geestes, in den bouw van het zenuwstelsel en deszelfs verrigtingen, die met een' juistem physiologischen blik moeten worden gewaardeerd. De hersenen met hare tallooze in elkander gevlochten mergvezelen worden op eene zeer verschillende wijze, hetzij meer, hetzij minder ontwikkeld en tot werkzaamheid opgewekt door de vormende kracht van den geest en deszelfs dagelijksche bezigheid in zijne inwendige organen. Gansche zetels dier zenuwvezelen in de hersenen blijven bij vele menschen geheel in rust, terwijl anderen slechts zeer eenzijdig werkzaam zijn.

Deze weinige en eenzijdige bewegingen in de zenuwen van een slechts luttel ontwikkeld hersenestel, met een eenzijdig en eenvormig dagwerk, zijn oorzaak dier armoede van den geest bij zoovele wakende menschen, en deze eenzijdige, eentonige dagelijksche bezigheid van slechts weinige innerlijke hersenorganen is tevens oorzaak van bovengenoemden meer volmaakten toestand van den geest dier menschen in den slaap. Wanneer namelijk nu de steeds rustende inwendige, naar den natuurlijken aanleg volkomene hersenorganen door deze of gene psychische of psychische aanraking in beweging en werkzaamheid komen, terwijl nu de organen, die bij het waken bezig waren, in slaap gewiegd zijn, en zich

herstellen, zoo veroorzaken deze van meer zijden aangebragte bewegingen een' veel grooteren rijkdom van beelden, en zoo slechts de harmonie der overige lichaamsverrigtingen van een' anderen kant niet wordt gestoord, werkt nu ook de geest, krachtens zijn innerlijk geniusleven, in den slaap ongestoorder en in ruimer kring dan in wakenden toestand; de opmerkzaamheid wordt tevens in dezen werkkring veel minder door uitwendigen invloed verstoord en afgetrokken. De geheel nieuwe beelden en vreemde voorstellingen echter ontstaan uit de nieuwe en ongewone bewegingen der hersenorganen, die, volgens de aangestipte wetten der gelijkheid en der verbinding (§ 196), op de meest verschillende wijze worden zamengesteld.

§ 200.

Oorzaken, waarom de beelden zoo menigvuldig uit den wakenden toestand overgaan in den droom.

Indien men van gewone dagelijksche dingen droomt en de beelden in den droom uit den wakenden toestand mede overgebracht worden, zoo grondt zich dit deels op de reeds opgegeven oorzaken, maar ook deels op het ongelijktijdig inslapen der uitwendige zinnen, gelijk men half in slaap dikwijls nog ziet, terwijl men niet meer hoort; of nog hoort, terwijl men niet meer ziet; deels ook is de oorzaak daarin te zoeken, dat de innerlijke organen der verbeeldingskracht nog niet geheel in rust zijn. Menigmaal houdt zich de geest in droomen onafgebroken bezig met een enkel beeld of voorwerp. De oor-

zaak is gelegen in de eentonige beweging van ettelijke organen der verbeeldingskracht, en in de opmerkzaamheid, die gedurende den slaap der uitwendige zintuigen niet afgetrokken wordt van de uitwendige indrukken, en alzoo verstrooid. Zoo kan ook eene geheele rij van idëen in den droom heerschen worden, op gelijke wijze als op den wakenden mensch een bepaald voorwerp zoo sterken indruk kan maken, dat men al wat dat voorwerp omringt niet meer ziet noch waarneemt. Zulke sterke indrukken brengen in wakenden toestand ook ligtelijk een blijvend beeld te weeg, dat met ons overgaat in den slaap, zoo als bijv. lezen, studeren en alle werkzaamheden, waarbij onze opmerkzaamheid noodig is, zoo dat men zelfs langs dien weg zich als het ware tot willekeurig droomen kan voorbereiden.

§ 201.

Willekeurige droomuitzendingen in de verte.

Ten gevolge van menige ondervinding is het zelfs mogelijk, door uiterlijke prikkeling der zinnen, en wel voornamelijk door middel van het gehoorsorgaan, door fluisteren of door zachte toonen aan te slaan enz., om slapenden kunstmatig te laten droomen en naar believen in deze of gene zielsstemming te brengen. Ziedaar op nieuw een voorwerp van hoog belang voor den praktischen geneesheer; zoo toch vermag hij gedurende den slaap aan menigen patent eene andere stemming te geven, en vooral krankzinnigen in den slaap tegenovergestelde gedachten in te boezemen, met één woord de eentonigheid der beweging.

gen en de disharmonie in het ontstemde hersengestel op te heffen en te leiden tot een gestemd accoord. Terwijl het bekend is, dat krankzinnigen in den slaap meestal verstandig droomen, zoo wordt het magnetismus een zeer gewichtig geneesmiddel voor dezen, ten einde hen op de meest gepaste wijze in den slaap te brengen, die vaak alleen reeds voor hen geneesmiddel is, en ten einde tevens in den verlengden slaap de ongeregelde bewegingen en de tegenstrijdigheid der krachten weg te nemen.

De waarnemingen, die WESSERMAN opgeeft, deels reeds vóór hem medegedeeld, zijn, ten aanzien van het willekeurig doen droomen van anderen op een' afstand, verschijnsels, die zich ligt verklaren laten. De slapende verkeert in ieder geval in een' meer lijdelyken negatieven toestand, en zijne op hem terugwerkende persoonlijkheid in den slaap is gelijk aan nul. Hij, die in een' willekeurigen droom zal worden verplaatst, moet met hem, die den droom uitzendt, reeds staan in een nader rapport. Even zeer als aan de lichamelijke zijde onzer natuur, zoo ook aan die der ziel (§ 179, 182), heeft eene doorgaande wederkeerige werking plaats, en wel voornamelijk bij bewerktuigingen, die gelijk gestemd en zich onderling verwant zijn. Kracht en wil nu vermogen vrijelijk en bepalend naar buiten te werken, ook zonder bepaalde grenzen over de plaatselijke stof in de verte. Hierdoor kan het ons begrijpelijk worden, hoe iemand, begaafd met een hoogst volkomen ontwikkeld hersengestel, met sterke zenuwen en een' krachtigen positieven wil, ook in de verte, volgens de bekende polariteitswetten invloed kan uitoefenen op een negatief voorwerp en het zelfs in zijne sfeer zich doen bewegen.

Ook is het meer dan bekend, dat niet slechts gelijke vermoedens en voorgevoelens, vooral bij aanverwanten en bij hen, die in de naauwste gemeenschap met elkander leven, maar ook gelijke droomen en gedachten somtijds bij vrienden plaats vinden; hetgeen voorzeker wel als een onwederlegbaar bewijs mag worden aangehaald van de wederkeerige werking en gemeenschap van den menschelijken geest.

§ 202.

De droombeelden zijn voornamelijk gezichtsbeelden.)

Symbolen.

De beelden in den droom zijn voornamelijk gezichtsbeelden, zeldzamer geluiden of voorwerpen van het gehoor. Iedere droom is min of meer een zien, een onmiddelijk, ongehinderd aanschouwen in alle rigtingen en niet louter voorwaarts, zoo als in wakenden toestand. Daarentegen wordt in omgekeerden zin het gehoor, dat bij ons waken zich naar alle kanten uitstrekt, nu beperkter en armoediger, daar de droomende waant louter geluiden en toonen te vernemen, die naar bepaalde rigtingen heen worden gegeven, ofschoon overigens toch het zintuig van het gehoor als de scherpste wachter het meest voor de buitenwereld open staat. Ook het gevoel, als de polarische zin van het gezigt, speelt in de droomen eene veelbeteekenende rol, en brengt met deszelfs zoo veelvuldige gewaarwordingen wel de meeste beelden bij tot de subjectieve misleiding der innerlijke aanschouwingen. Droomen, waarin de smaak en de reuk optreden, zijn de meest zeldzame; deze, als zijnde

de lagere dierlijke zinnen, zijn zelfs in den droom de meest werkeloze, en desnietteenstaande geschikt, om den slapenden door reukstof enz. willekeurig te laten droomen. De zinnelijke beelden van hen, die droomen, zijn echter niet altijd bekende verschijnselen, die gemakkelijk te begrijpen zijn; maar zeer dikwijls zijn het onbegrijpelijke en verrassende symbolen, allerlei beelden der phantasie en visioenen, wier beduidenis men niet altijd weet te ontraadselen.

§ 203.

Beteekenis der symbolen als de oorspronkelijke spraak des geestes.

Zinnebeeldig is de taal der poezij en die der profeten, wier openbaring ons verborgenheid is. In een symbool is doorgaans beeld en wezen één, en het komt ons waarschijnlijk voor, ja wel zeker, dat de hoogere geestelijke en oorspronkelijke Godsspraak eene symbolische beeldenspraak was en deze ook aan de menschelijke ziel is ingeschapen en aangeboren. De spraak, aan de droomen eigen, is toch bij verschillende menschen en volkeren dezelfde, dat wil zeggen: de droombeelden hebben dezelfde beteekenis, gelijk ook de dichters, ja zelfs de profeten onder dezelfde beelden hetzelfde uitdrukken en verstaan. »Iedere spraak in beelden en hieroglyphen, waarvan de hoogere wijsheid zich bediend heeft in alle hare openbaringen aan de menschen, is op den hoogsten trap hetzelfde, wat de taal der poezij op eenen lageren en de beeldentaal der droomen op den allerlaagsten trap is, namelijk de oorspronkelijke en natuurlijke

spraak der menschelijke ziel. Wel verre toch, dat in de laatstgenoemde betrekking het lagere eene verkleinende schaduw op het hoogere zou werpen, rest ons de vraag veeleer, en wel op goeden grond, of ook die taal, die in den tegenwoordigen menschelijken toestand in ééne van hare vormen eene zoo lage rol speelt, niet de eigenlijke taal dier hoogere gewesten is, terwijl wij, zoo wakend, als wij ons wanen, in onzen langen slaap, die duizenden van jaren omvat, of voor het minst verzonken in den nagalm zijner droomen, van die sprake Gods, even als de slapenden van het luide spreken der omstanders, alleen enkele onverstaanbare klanken vernemen." 1)

Dat deze beeldenspraak aan onze ziel is ingeschaapen, blijkt kennelijk uit den innerlijken genius, die zijne spraak doet hooren in de poezij en in den slaap. Zij toch is niet eerst aangeleerd; dit is toch bij hen, die droomen, in de eerste plaats onmogelijk; geen droomer toch leert van een' ander, veel minder van een' wakende iets. En toch verstaat hij niet zelden de taal zeer goed en handelt overeenkomstig dezelve in den slaap, maar bij het ontwaken is het gedaan. Dit kan daarenboven tot een bewijs strekken, dat zij, die dieper doordrongen, niet zoo geheel onregt hebben in hunne bewering, dat het waken en de tegenwoordige toestand der uiterlijke wetenschap en zoogenaamde wereldwijsheid eigenlijk een toestand van waanzin is en dat de mensch in waarheid niets weet; dat het ware oog aan hem ontruikt is voor zijne oorspronkelijke, hoogere wereld, waarvoor hij in de kindschheid van zijn geslacht werkelijk het waar-

---

1) SCHUBERT, *Symbolik des Traumes*, S. 22.

achtig verstand en den wezenlijken aanleg gehad heeft.

§ 204.

Profeten, dichters en zieners in den droom verstaan de oorspronkelijke magische spraak.

Ironie en dubbelzinnigheid der symbolen.

De profeten waren dichters en de ware dichter is een profeet; zoo spreekt dan ook de genius in den droom profetische woorden. In de magische taal der zieners ligt een rijkdom van beteekenis en eene verbinding van zaken en tijden, die men in de prozaische maatschappelijke taal in wakenden toestand vruchteloos zoekt, ja, wij moeten hare armoede en haar gebrek erkennen, zoodra men deze zoo moeilijk aangeleerde taal met die taal der poezij vergelijkt. Het wijdloopigste proza vermag met al deszelfs bepalingen, tegenstellingen en bewijzen eene bovenzinnelijke zaak zoo helder en duidelijk niet te ontvouwen, als bij een symbool soms een enkel beeld te kennen geeft.

Buiten en behalve het min verstaanbare der beuidenis dier symbolen, (waarvan meer bij SCHUBERT t. a. p.) ligt in dezelve vaak ook eene zekere ironie en dubbelzinnigheid opgesloten, zoodat wel eens juist het tegenovergestelde of een deel voor het geheel is te verstaan en op te nemen. Zou het niet hieruit blijken, dat de Schepper zijnen verborgen raad niet op eenmaal voor ieders oog ontdekken, maar den menschelijken geest veeleer opwekken wilde, om zijne wonderen te onderzoeken en te doorzoeken, die

Hij ons tot genoeg en nut in zulk een rijkdom voor ons ten toon gespreid heeft. Als zoodanig doet zich de taal der profeten en zieners ons voor. Ook Pythia, de orakelen der oudheid en de magnetische helderzienden openbaren iets soortgelijks; de beelden en symbolen, die hun voorgespiegeld worden, blijven vaak langen tijd onverstaanbaar, tot dat op eenmaal voor hen het heldere licht der beteekenis opgaat. Geen wonder derhalven, dat de droomzieners in verrukking geraken bij de ervaring van zulke veelbeteekenende, verhevene en bovenzinnelijke openbaringen; zoo als dan ook in het algemeen iedere ware geestverrukking hare bron ontleent van eene hoogere ingeving, en de symbolische handelingen van godsdienstigen inhoud niet ligt in gebreke blijven, om haren magischen invloed op het gemoed van vrome Godsvereerders uit te oefenen; (als of eene ware gemeenschap met God op andere wijze mogelijk ware, dan door symbolen!) en wanneer God zelf tot ons spreekt in zinnebeeldige taal, zullen wij onze danktoonen dan smoren en niet in lofzangen onze demoedige erkentenis stamelen, als voor den troon van Hem, die zich alzoo nederboog tot den bewoner van het stof?

§ 205.

*Zoo als de magische spraak ons ingeschapen is,
zoo is ook de natuur ons eene open-
baring van God in symbolen.*

Zoo als de zinnebeeldige spraak den menschelijken geest oorspronkelijk eigen is, zoo is ook de natuur

eene verzameling van symbolen en beelden, een geopend boek, vol van beduidenis, aan den mensch voorgelegd, om daarin te lezen en daaruit te leeren. De natuur spreekt in hare elementen, door hare krachten en door de verschillende gestalten der dingen. Zij is eene zinnelijke wereld, en den regten zin voor dezelve bezitten juist de zieners. Is de natuur in waarheid eene openbaring Gods, dan is zij zulks voor den geest, en daar alles, wat van de Godheid tot ons komt, geschapen is in zuivere harmonie, zoo is in de natuur al wat oorspronkelijk is steeds van dezelfde beteekenis en van hetzelfde gewigt voor den geest. De natuur spreekt altijd eene levende, nooit eene doode, vreemde, uitheemsche taal; gelijk dan ook de Godheid in alle zijne openbaringen steeds dezelfde sprake bezigt tot de geesten, die voor dezelve slechts open oor en hart hebben. Waar vinden wij echter in het dagelijksche leven zulke zinrijke menschen, die in staat zijn de beelden te ontraadseelen in het geopende boek? Hoe schaarsch vinden wij den genius van dieper vorschende geesten, zoo als een JAKOB BÖHME, die ons een boek nalaat over *de beteekenis der dingen!* (de signatura rerum.)

De natuur is werkzaam met eene ingeschapen bepaalde noodzakelijkheid, gelijk een droomende slaapwandelaar, maar de mensch is zelf in deze natuur zoo diep verzonken, dat hij even als de worm hoogstens tot aan de oppervlakte reikt, om het opgaande kruid tot zich te nemen en wéér van stof tot stof verder te kruipen. Wat heeft dan toch in waarheid de mensch aan de natuur, tenzij hij zich geestelijk in hare zinbeelden verlustigt? Hij kan den daauw der aarde zelfs niet inzuigen, gelijk de

bloemen, en de bloemen niet verduwen, waarmede zich de dieren verzadigen, om te voldoen aan hunne behoefte! De bestemming van den mensch ligt niet in het aardsche, waarin hij aan het vee is verzwagerd, maar in het gebruik van zijn verstand tot ontdekking van hoogere zinbeduidenis, in hetgeen hem hier op aarde wordt voorgespiegeld. Dat wisten reeds de kindervolken, en de ware zieners beoefenden van oudsher de natuur, bij het gebruik derzelve tot hunne dagelijksche behoefte, altijd in zulk een' hooger zintevens. Zoo is de ploeg hun niet louter het zware akkertuig, maar ook het zinnebeeld van een bruiloftsfeest; de bloemen wassen voor hen niet meer louter om te aanschouwen en ons te verzadigen met hare geuren, maar als de geheime spraak van het onderling verkeer der geesten.

De gedaanteverwisseling der insecten wordt een beeld der onsterfelijkheid, en de stier dient hun niet meer louter in het jok en op de slagbank, maar tot zinnebeeld van eene in hooger vorm levende plantenwereld, en eene algemeene vruchtbaarheid hier op aarde.

§ 206.

*Het zien in de droomen is een zelfverlichten
der dingen in de ruimte en in den tijd.*

Wanneer wij zien in onze droomen, dan verlichten wij zelve de zaken, de plaatsen en de tijden. De verhoudingen van tijd en ruimte hinderen aan hen, die droomen, niet. Nabij zijnde zoowel als ver verwijderde dingen vallen op den spiegel der ziel, al

naar de betrekking, waarin zij staat of gedurende den slaap gesteld wordt.

Is de ziel, ingevolge bovenstaande wenken, de spiegel van het alles; verstaat zij in den slaap die magische taal der geesten, en worden de vleugelen van zijnen genius alsdan ontbonden, wij hebben dan meer dan gewoonlijk vermoed wordt, een nieuw bewijs van de diepte des menschelijken geestes. »Wij droomen van onze reizen door het heelal; — is dan niet het heelal in ons? De diepte van onzen geest laat zich niet peilen. Naar binnen gaat het geheimvolle pad ter ontdekking. Binnen ons of anders nergens is de eeuwigheid met alle hare werelden, het verledene en de toekomst beiden. De buitenwereld is het schaduwrijk, het werpt deszelfs schaduwen over het rijk des lichts. Nu schijnt het ons, wel is waar, zoo donker, zoo eenzaam, zoo vormloos; maar hoe zal het ons toeblinken, wanneer eens die verduistering voorbij en het schaduwligchaam zal zijn weggevaagd. 1).»

Gelijk de droomen eene ondoorgrondelijke diepte van den geest verraden, zoo zijn zij vaak tevens van eene buitengewone helderheid in het *vooruit* en *ver* zien van dingen, wier beteekenis of op hem, die droomt, zelve, of ook op anderen betrekking hebben. En evenzeer de kosmische verhouding in den slaap zich verruimt (§ 194) en ook de innerlijke physische gewaarwordingen en sympathiën (§ 195) sterker uitkomen, zoo is ook het meer levendig geworden medegevoel en voorgevoel van den tijd niet raadsel-

---

1) NOVALIS Schriften, herausgegeben von L. TIECK und FR. SCHLEGEL. 4e Auflage 1826 S. 189.

achtiger. De toekomst is ontwikkeling van het tegenwoordige, en het kan dus den geest, die door geene ruimte noch tijd is begrensd, niet moeilijker vallen de toekomst en het verledene, al naar zijn sympathisch rapport (§ 193), zich ter aanschouwing te stellen, dan wel het tegenwoordige, waarvoor immers zijne uitwendige zintuigen ook zijn gesloten. De voorbeelden over dit onderwerp zijn te vele, dan dat iemand dienaangaande onkundig zou wezen. Toch willen wij het een en ander mededeelen.

OBERLIN 1) zegt in het bericht over zijne droomen: » Mij komt het waarschijnlijk voor, na zoo menige ondervinding, dat menige droom dieper ligt, dan wij vermoeden, en op een veel dieper schouwtooneel (ik weet niet, hoe ik het anders noemen zal) worden opgevoerd, dan wij ons inbeelden. Wanneer ik zulk een' diepen droom niet aanstonds bij mijn ontwaken zorgvuldig, als het ware, overbreng in den uitwendigen mensch, en verplaats in het uitwendig herinneringsvermogen, zoo gaat de voorstelling voor ditmaal voor mij te loor, tot zoo lang dat het binnenste weder op een' anderen tijd zich eenigzins opent, tot dat ik namelijk dezelfde voorstelling op nieuw erlang en nu met dezelve zorgvuldiger omga. In mijn' tweeden droom ging ik met een huiverig gevoel van eerbied en ontzag door een' ruimen tempel. Het scheen mij daar donker; desniettemin kon ik in dien tempel eene nog nooit aanschouwde pracht te midden van een' majesteitvollen eenvoud duidelijk waarnemen. Ik ontmoette iemand. Het scheen een koster van het

---

1) Berichte eines Visionärs über den Zustand der Seelen nach dem Tode, mitgetheilt von SCHUBERT 1837. S. 73.

heiligdom. Met liefderijken ernst berispte hij mij, dat ik was binnengetreden; dat had ik niet mogen doen. De tempel was gelegen op een wonderschoon eiland, dat een' in de taal der andere wereld gelijkkluidenden naam droeg met ons *Waldbach*, doch ook werd genoemd *Philadelphia*. Toen ik den tempel verliet, zag ik eene wieg, waarin 8 welgeschapen, doch ongemeen kleine kinderen. De moeder, die daar neven zat, van eene ranke en teedere gestalte, antwoordde mij op mijne vraag, dat onder die kinderen geene tweelingen waren, maar dat allen afzonderlijk na elkander, maar ongemeen ligt van gehalte, ter wereld waren gekomen; zij scheen echter tevens verlegen, dat nog geen van hen, ook van de oudsten zelfs, alleen gaan kon en het nog allen schootkinderen waren. Daar was het mij, alsof eene innerlijke stem mij toeriep: dat gaat u aan. Zoo gaat het, als men zoo gemakkelijk en zonder inspanning door barensnood en lijden heen wil; dan brengt men slechts ontijdige vruchten voort, die nimmer krachten erlangen.

» Ook werden mij bloemstokken aangewezen, gevuld met een zwartgroen sap, als Theriak, maar van een' schadelijken aard, en met brooze glazen overdekt. Daarbij werd mij gezegd: dat zijn de producten der belletristen of zoogenaamde mannen van smaak." Een ander 1), die over het slapen en droomen handelt, zegt: » Ja, daar is een waken in den slaap, dat ook aan ons bekend is in de droomen, en deze zijn vaak rijk genoeg in beteekenis, om ons dingen te ontdekken, waarvan wij wakende slechts

---

1) Das verschleierte Bild zu Sais, oder die Wunder des Magnetismus, von einem Freunde der Wahrheit 1830. S. 46.

donkere voorgevoelens koesterden. Ik ken menig waarnemer van zich zelve, die zulke droomen hebben gehad, waarin het verledene en de toekomst in ongemeene klaarheid voor hen geopend lagen, die alles aanschouwen, wat betrekking heeft op het leven, dat achter hen ligt, en op hetgeen nog voor hen komen moet, met één woord: alle hunne lotgeval-
len.”

Nog één voorbeeld uit den nieuweren tijd worde hier medegedeeld. Het behoort tot die gevallen, die vooral in bergachtige streken gansch niet zeldzaam zijn. Het wordt ons door MEIJER aldus opgegeven 1): » Wij halen (schrijft hij) slechts één voorbeeld aan, zoowel door deszelfs nieuweheid als geloofwaardigheid opmerkelijk (het kan ook thans nog behoorlijk door bewijzen worden geschraagd). Twee Duitsche vrienden waren sinds vele jaren in Rusland gevestigd geweest. Zij keeren naar hun vaderland terug. De een, met name G., woont als een zeer aanzienlijk koopman te H., de ander B. te Fr. Beiden zijn gehuwd en zetten hunne vriendschapsbetrekking, ook nadat zij in bezigheid niet meer vereenigd zijn, getrouwelijk voort. G. had in den nacht van den 5 op den 6 januarij 1820 den volgenden merkwaardigen droom. Hij maakt met zijnen vriend B. eene voetreis, waarop hij ten laatsten aan een' vloed komt, dien zij doorwaden moeten. Onverwachts weidt hun blik over geheel nieuwe en vrolijke dreven; maar plotseling wordt hunne vrolijkheid geheel afgetrokken door het zien van een geopend graf. Zij naderen het en met huivering en schrik zien zij het lijk der gade

---

1) *Naturalogien* cet. S. 122.

van B. zelve daarin liggen enz. In dit eigen oogenblik ontwaakt G. en verhaalt aanstonds dezen droom aan zijne eigene vrouw, met de bijvoeging, dat hij zeer naar tijding verlangde van zijnen vriend en diens echtgenoot, omdat hij sinds jaren van hare zwakheid wist, doch niets van eene eigenlijke ziekte had vernomen. Na veertien dagen krijgt hij een brief van zijnen vriend B., met het berigt: dat zijne vrouw in den nacht van den 5 op den 6 januarij gestorven was en dat zij des morgens dood in haar bed was gevonden.”

§ 207.

In den slaap is alles helder van binnen en donker van buiten. In wakenden toestand is het juist omgekeerd.

De spraak der droomen heeft zoo veel eigendommelijks en is zoo na verwant aan het magnetisch slaapwaken, dat wij nog iets langer bij dezelve moeten toeven, ten einde de voorwaarden op te sporen, die voor beiden tot grondslag dienen.

Achter den voorhang van het beeld te Sais is de buitenwereld gesloten en daar binnen alles open en helder; bij het ontwaken is het juist omgekeerd. Wanneer de uiterlijke zon weder opgaat, dan bedekt de voorhang de innerlijke wereld, en doorgaans is alles, wat in droomen voor ons oprees, weer vergeten. De droomen herhalen zich dikwerf in dezelfde orde. Van daar dat zij in de herinnering blijven; en dit gebeurt slechts nog bij hen, die een zeer matig leven leiden, wier slaap niet al te zeer afsteekt bij

hun wakend leven. Zonderling is het, dat onze droomen over afgestorvenen, ook al bestaan zij ons niet van nabij, het meest overgaan in onze wakende herinnering. De omgang met afgestorvenen of geesten is doorgaans zeer vertrouwelijk en de taal meestal symbolisch, zoodat men die niet dan met veel moeite verstaat, hetgeen veelal met diepe gemoedsaandoening verbonden is en evenzeer dikwijls de gewigtigste beteekenis ontdekt. Wie zal beweren, dat deze wederkerige spraak der geesten een bloot subjectief spel der verbeelding is, en dat de verschijning der geesten steeds louter waan zou wezen?

Is de taal van den droom over het algemeen beteekenisvoller en rasser van uitdrukking, dan die der wakenden, en spreekt hij, die droomt, zoo dan niet alles in symbolen, in de taal, waarin hij het meest geoefend is, in zijne moedertaal; hij spreekt echter nooit eene hem geheel vreemde taal, in welke hij wakend onkundig was. Hij verstaat b. v. de Grieken en de Chinezen, in zoo verre zij hem aanspreken in de spraak der droomen, maar niet alsof hij Grieksch en Chineesch als volkstalen kende, terwijl hij ook in die talen zijne antwoorden niet geeft. Het gebeurt echter wel, dat iemand somtijds in den droom eene hem anders minder gewone taal spreekt. De oorzaak hiervan is, dat hersenorganen, die wakende in langdurige rust waren, door deze of gene inwendige aanraking in beweging en werkzaamheid worden gebracht en de verbeeldingskracht zich doorgaans gaarne onledig houdt met vroeger aanschouwde beelden, met herinneringsvoorwerpen; JEAN PAUL zegt: » omdat de Engel der jeugd de diepste voetsporen heeft achtergelaten op de rots der herinnering, en omdat door-

gaans een lang verzwonden verleden reeds bij herhaling en dieper in den geest is ingegrift, dan eene verwijderde toekomst." Dit is echter klaarblijkelijk, dat genoemde droomende in zijne jeugd iets van zulke talen geleerd heeft, want iedere volkstaal op haar zelve is geene eigenlijke spraak van den geest, maar alleen eene betrekkelijke willekeurige en maatschappelijke taal, waartoe men zamen in overeenstemming gekomen is, om zich door zekere uiterlijke teekenen en geluiden te doen verstaan. Geene volkomen taal of woordenspraak is iets, dat aan den geest oorspronkelijk en eigen is. Moge al soms iemand, die droomt, in geheel vreemde talen droomen en dezulken verstaan, zelden heeft zulks althans plaats bij menschen, die in geestverrukking zijn, en bij dichters. Allen toch door natuurlijke en zedelijke oorzaken gedreven, vervullen hunne taak door de werkzaamheid hunner verbeeldingskracht. Men beweert, dat menschen in verrukten toestand in vreemde talen hebben gesproken, en dat zulks somtijds ook bij helderzienden plaats grijpt. Mij is geen geval van dien aard onder de aandacht gekomen en ik betwijfel zeer, of men bij strenge kritiek wel ooit iets dergelijks zal aantreffen, althans een volkomen spreken in eene vreemde, volstrekt onbekende en nooit aangeleerde taal. Enkele woorden en mededeelingen van begrippen in doode of levende talen kunnen op bovenstaande gronden mogelijk wezen, en zulks gebeurt dan ook niet zelden.

Overigens vormt zich de taal der droomen ook naar den individuëlen rijkdom der ideën en naar de geestelijke ontwikkeling van hem, die droomt, op verschillende wijze. De landman, immer bezig met

zijn' akkerbouw, zal daardoor op eene hem eigenaardige en andere wijze droomen, dan de geestvolle dichter, die speelt met zijne ideën.

§ 208.

*Eene algeheele werkeloosheid der zinnen
laat geene droombeelden toe, die
daaraan beantwoorden.*

Het is eene opmerkelijke eigendommelijkheid der droomen, dat bij volslagen werkeloosheid der bepaalde uitwendige zinnen, b. v. blindheid en doofheid, geene droombeelden verschijnen, die aan genoemde zinnen beantwoorden. Wij moeten in het oog houden, dat zulks dan alleen het geval is, wanneer dit zintuig volkomen werkeloos is en reeds lang of wel altijd in dien staat heeft verkeerd. De omstandigheid leidt ons tot de overweging van de voorwaarden der geestelijke aanschouwing in het algemeen en der droomvoorstellingen in het bijzonder. Wij willen derhalven kortelijk de vragen, beantwoorden: Bestaat er eene onmiddelijke aanschouwing van den geest, of zoo niet, door welke organen worden de voorstellingen en aanschouwingen overgebracht?

§ 209.

*Er bestaat geene onmiddelijke aanschouwing
buiten alle organen.*

Met regt kan men beweren, dat er geene geheel onmiddelijke aanschouwing plaats heeft, en dat iedere

zinsanschouwing in het algemeen eene zamengestelde is, dat wil zeggen: een gemeenschappelijk werken van den geest met de lichamelijke organen. De geest is, wel is waar, het onstoffelijk aanschouwende in den mensch, maar de geest aanschouwt alleen door de organen zijner zintuigen; van eenen geest, geheel afgescheiden van al wat ligchaam heeten mag, weten wij niets, en de menschelijke geest hier op aarde bezigt geene aanschouwing zonder zinsorganen; de gesteldheid en levenswerkzaamheid dezer organen is de voorwaarde der geestelijke aanschouwing. Alle natuurverschijnselen moeten eerst als het ware op de uitwendige zinsorganen vallen en van deze worden voortgeplant op de inwendige zinnen in de hersenen, en het is de werkzaamheid en beweging dezer laatsten, die de beelden, welke aan de uiterlijke voorwerpen beantwoorden, aan den geest ter aanschouwing voorspiegelen. De inwendige ideale voorstellingen, de zoogenaamde onmiddelijke aanschouwingen der verbeeldingskracht, zij mogen ook nog zoo afgetrokken wezen, zijn louter beelden, die aan de hersenen door middel der zoo levendige inwendige zinsorganen worden voorgespiegeld. Tot de verstandsfeer komt niets dan hetgeen eerst door de zintuigen is heengeleid als voorstellingsbeeld; hetzij dat beeld de terugkaatsing is van uiterlijke omstandigheden en indrukken, hetzij van inwendige verstandsideën en phantasieën. De stelling van ARISTOTELES staat dus vast: *non est in intellectu, quod non antea fuerat in sensu.*

Zoo er dus geene onmiddelijke zinsanschouwing bestaat, blijft de vraag echter te beantwoorden, of dan de geest ook zonder de uitwendige zinnen, louter door middel van de hersenen in het algemeen,

zou kunnen aanschouwen, en wel door het hersengestel als algemeen zintuig, of door meerdere inwendige organen in de hersenen?

§ 210.

Niet het hersengestel, als één geheel, is het inwendig zinsorgaan, maar er zijn zoo vele inwendige zinsorganen, als uitwendige.

Dat het hersengestel het orgaan is van den denkenden en scheppenden geest, is wel ontwijfelbaar, want dáár, waar de hersenen ontbreken, worden ook alle hoogere geestesgaven gemist. Al wat de ontwikkeling der hersenen bevordert of terug houdt, brengt ook steeds betrekkelijke wijzigingen te weeg in de werkingen en gewrochten van den denkenden geest. — Maar niet het hersengestel in deszelfs geheel, zonder eigendommelijke, bijzondere organen, is op zich zelf het orgaan der verbeeldingskracht, en dus ook niet het innerlijke zinsorgaan in het algemeen. Aanzienlijke gedeelten van hetzelfde, ja geheele hersenstreken kunnen krank of verstoord zijn, ja weggenomen worden, zonder dat de verrigtingen van den geest merkbare veranderingen ondergaan. Daarenboven is er in de hersenen geen enkelvoudig afzonderlijk orgaan, dat uitsluitend het algemeene zinsorgaan kan wezen, want dan immers moest de algeheele werkzaamheid des geestes ophouden, zoodra dit orgaan verstoord of onbruikbaar geworden is. En nu is er toch in de hersenen geen enkel orgaan, dat niet eens nu of dan door ongesteldheden onbruikbaar, ontaard of verstoord is geweest, zonder

dat evenwel de zinsverrigtingen in het dagelijksche leven zijn opgehouden; een bewijs, dat deze niet kunnen zijn verbonden aan één enkel hersenorgaan. Onder de uitdrukking *innerlijke zin* is daarom niet iets organisch te verstaan; maar de handeling van den aanschouwenden geest zelve.

Daar zijn dus meerdere inwendige organen in de hersenen, en wel zooveel inwendige zintuigen als uitwendige zinnen. Gelijk de hersenen naar buiten zich uitbreiden in eene menigte uitwendige zins- en bewegingswerktuigen, zoo trekken zij zich ook in haar binnenste te zamen tot eene verscheidenheid van innerlijke zins- en wilsorganen, die gezamenlijk de organen der verbeelding vormen 1). Door de werkzaamheid van deze worden dezelfde beelden gevormd als door de uitwendige zintuigen, en alle inwendige voorstellingen der verbeelding worden op de beelden, die zijn aangevoerd, door de uitwendige zintuigen voor het minst bij wijze van vergelijking toegepast, om ze alzoo in het bewustzijn te kunnen opnemen.

De uit- en inwendige zinnen zamen maken echter één onafscheidelijk geheel uit, en beiden bestaan niet als van elkander afgescheidene eenheden; de werkzaamheid van gene werkt die van de andere op, en alzoo ook die der verbeeldingskracht. Hoe meer de uitwendige zinnen worden geoefend, te levendiger wordt ook de verbeelding en zulks ook omgekeerd; is er in de uitwendige eenig gebrek of houdt hare werkzaamheid volslagen op, zoo worden ook aan de verbeelding niet langer door de inwendi-

---

1) Verg. PH. C. HARTMAN, der Geist des Menschen, cet. S. 180.

ge zintuigen beelden voorgespiegeld, die aan de uitwendige beantwoorden, en wederkeerig zijn de innerlijke hersenorganen verstoord of verlamd, dan leveren ook de overigens gezonde uiterlijke zintuigen geene beelden' meer op. Werkeloosheid der zinnen, b. v. blindheid, ontstaat dus of van binnen naar buiten door verstoring der centrale zinsenuwen, of van buiten naar binnen door desorganisatie der uitwendige zintuigen. De levendige werkzaamheden der verbeelding in de inwendige organen wekken tevens de uitwendige zintuigen dikwijls tot werkzaamheid op; de phantasiebeelden worden overgedragen op de laatsten, en verschijnen dan als of zij van buiten kwamen, als wanneer zij in den droom en het magnetisch slaapwaken niet kunnen worden onderscheiden van de uiterlijke voorwerpen; de droomende en de slaapwandelaar b. v. gelooven werkelijk, dat zij waken.

§ 211.

Het inwendig en uitwendig zinsorgaan is één onafscheidelijk geheel.

Dit onafscheidelijk geheel der in- en uitwendige zinsorganen is te zoeken in bepaalde zenuwvezelen, die als onafgebroken eenheid, van de hersenen uit, als middelpunt zich verlengen in de uitwendige organen als de peripherische einden, en zich in beiden uitspreiden als straalvormige vertakkingen, zoo dat de binnen- en buiteneinden slechts de beide polariteiten eener onverbreekelijke eenheid uitmaken. Waar nu ook die zenuw wordt bewogen, hetzij van

buiten door den invloed der natuur bij het gewone waken, hetzij aan het centraalpunt door de verbeeldingskracht, zoo als in de poëzij, bij verrukking, in magnetischen slaap, in den droom enz., daar wordt steeds de geheele zenuw en dus de gansche zin opgewekt, alleen met dit onderscheid, dat de in- of uitwendige polariteit van denzelfen minder aandrift en spanning heeft. De algeheele versterving en het ophouden van alle vatbaarheid om te worden opgewekt aan de eene of andere pool, heeft het verlies van den geheelen zin ten gevolge. Door het vervallen der polariteiten gaat ook de individuele eenheid van het orgaan verloren. Dit geschiedt echter ten gevolge van het zoogenoemde eigen leven of leven op zich zelf van ieder bewerktuigd deel niet dadelijk. Daarom zullen in den droom nog duidelijke beelden zichtbaar zijn en langen tijd blijven, bij aangevangen blindheid der oogen, zoo slechts de gezichtszenuwen de minste schemering blijven toelaten.

Gelijk iedere zinszenuw zich aan de peripherische einden in vertakkingen uitschiet, door de uitwendige individuele organen, en dan *uitwendige zin* genaamd wordt, zoo doet dezelfde zenuw ook hetzelfde aan het centraalpunt in de hersenen, door eene menigte van mergvezelen in de haar eigendommelijke streken en draagt dan den naam van *inwendige zin*. De innerlijke zintuigen hebben dus hare standplaats in de hersenstreken, daar, waar de zinszenuwen haren oorsprong hebben.

Daar alzoo in de uitwendige of de inwendige zinsorganen aan de eene of aan de andere pool eene overheerschende werkzaamheid bestaat; daar geene zinswerkzaamheid in onafgebroken levendigheid blijven kan

zonder tot hare herstelling zich ter ruste te neigen en dus in te slapen, zoo zal deze rust noodzakelijk aan de eene of andere pool plaats hebben, naarmate hier of daar de werkzaamheid overwigt had. De slaap is echter geen absoluut vervallen van de polariteit dier zinséénheid, maar slechts een betrekkelijk ophouden der uiterlijke polarische verhouding in de spanning. Dat ophouden openbaart zich in den wakenden toestand; het geheele zinsleven toch bestaat in zeker opzigt louter in een bestendig heen en weder bewegen (oscillatie) der inwendige en uitwendige polen onzer gewaarwordingen. Heerschen de uitwendige zinnen met de op deze steeds aanstormende verschijnselen der buitenwereld, dan is de werkzaamheid der phantasie aan het centraalpunt zeer gering, dikwijls schier = 0; heerscht daarentegen de phantasie in den inwendigen zin, dan is de gewaarwording der zinszenuwen aan de peripherische uiteinden, als het ware, verlamd, en men zegt te regt in dit geval: hij is in zich zelve verzonken, hij verliest zich enz., hij ziet en hoort niet met open oog en oor. » Bij vele menschen toch is eene bepaalde droom het idee fixe eener ligte waanzinnigheid, daar hier meer het zware met ingelegd beeldwerk overladden hersengestel de gestalte voorschuijft, dan wel het eeuwig bespiegelende en scheppende Ik'' (JEAN PAUL).

Eene volkomene rust der uit- en inwendige zinsorganen zal dus ook een' volkomen' slaap te weeg brengen, die echter hoogst zeldzaam kan wezen, daar slechts zelden de in- en uitwendige zinnen gelijkmatig in werkzaamheid zijn en misschien nog zeldzamer eene zoo volkomene gezondheid van het geheele organisme in alle deszelfs deelen, als noodzakelijk

schijnt voor een' volkomen' slaap; ja, eene absolute slaap, eene volledige rust der in- en uitwendige zinswerkzaamheid heeft welligt in dit leven nimmer plaats, daar een volslagen ophouden van alle werkzaamheid aan de beide polen der zinszenuwen eene uitdooving der werkzaamheid zelve zijn zou en alzoo een absoluut overvallen der organische éénheid, hetgeen dus den dood zou ten gevolge hebben. Daar moet dus ook in den slaap een minimum van werkzaamheid aanwezig zijn in de zinnen, en wanneer er zinswerkzaamheid is, is er ook droom, die in gelijke verhouding met de werkzaamheid der zinsorganen of zwaker of levendiger zal wezen.

Het bovenstaande is evenzeer van toepassing op de wils- en bewegingsorganen. Gelijk zich namelijk de hersen- en ruggemergzenuwen naar buiten verbreiden in de leden, waardoor wij ons bewegen, in het peripherisch eindpunt, zoo zijn derzelfer wortelen in de hersenen en in het ruggemerg als in derzelfer centraal eindpunt; zoo vele uiterlijke organen ter beweging of spieren aanwezig zijn, zoo vele inwendige zenuwen bestaan er ook, die aan deze beantwoorden; de inwendige en uitwendige einden zijn slechts de polariteiten eener onafscheidelijke levens-eenheid, waarbij de positieve factoren in den normalen, regelmatigen toestand zijn, hetgeen echter in krankheden, b. v. krampen, zich omkeeren kan.

§ 212.

Resultaten.

De hoofdresultaten van het boven beweerde zijn:

1). De menschelijke geest kan alleen aanschouwen door middel van ligchamelijke organen.

2). Het hersenstelsel in het algemeen bevat het orgaan van de werkzaamheden des geestes.

3). Niet de hersenen in het algemeen, als één geheel beschouwd, zijn dat orgaan der verbeeldingskracht in gelijke mate.

4). Ook niet een afzonderlijk bepaald gedeelte derzelve.

5). Daar zijn verscheiden inwendige zinnen en wel even zoo vele inwendige als uitwendige.

6). De in- en uitwendige zinnen zijn slechts polariteiten eener onafscheidelijke éénheid der zinszenuwen zelve, die in positieve en negatieve verhoudingen aan de peripherische en centraaleinden zich afwisselen in werkzaamheid.

7). Gebrek aan vatbaarheid om opgewekt te worden en algeheele uitdooving der werkzaamheid aan een' der polen heeft het vervallen der organische eenheid en alzoo het verlies van den zin zelve ten gevolge.

8). Bij voortdurende werkeloosheid van bepaalde uitwendige zintuigen, b. v. blindheid en doofheid, verschijnen aan deze zinnen geene innerlijke droombeelden meer, die met dezelve overeenstemmen.

§ 213.

Blinden kunnen onder zekere voorwaarden weder ziende worden gemaakt.

De vraag, of iemand, die geheel van een zintuig beroofd is, b. v. een blinde, in den magnetischen

slaap weder ziende zou kunnen worden gemaakt, kunnen wij hier reeds gevoegelijk met zekerheid door het navolgende beantwoorden: Evenmin de geboren doofstomme in magnetischen slaap hooren of spreken zal, evenmin zal ook de blinde zien, verondersteld, dat de oogen geheel gedesorganiseerd en onontvanke-lijk voor alle lichtstralen zijn, en tevens, dat de blinde of nooit of reeds sinds langen tijd niet meer gezien heeft; anders zou het kunnen gebeuren, dat de werkzaamheid nog niet volslagen uitgedoofd ware en door de magnetische opwekking weder zou kun- nen als aangeblazen worden. Zoo iemand in zijne jeugd heeft kunnen zien en de opwekkelijkheid van het lichtorgaan nog niet geheel is verdoofd, dan is de vernieuwde voorstelling van lichtbeelden door ver- sterking der levenswerkzaamheid in de hersenorganen mogelijk; en zulks kan door niets doeltreffender ge- schieden, dan door eene doelmatige magnetische be- handeling. Onder deze voorwaarden derhalven, kun- nen bovenstaande bewegingen overeenkomstig de waar- heid wezen, volgens welke blinden in den magneti- schen slaap volkomen goed zouden hebben kunnen zien.

§ 214.

*Verscheidenheid en levendigheid der opwekking
onzer gewaarwordingen in den droom.*

De droomen wekken in ons naar derzelve ver- scheidenheid ook verscheidene aangename of onaan- gename gewaarwordingen op, en wel doorgaans ge- waarwordingen van zeer levendigen aard. De geheele opmerkzaamheid van den geest is alsdan met geringe

verstrooijing op het voorwerp, dat ons wordt voorgesteld, gerigt.

Daarbij komt, dat droomen in het algemeen zeer afhankelijk zijn van lichamelijke gewaarwordingen, die, naarmate de bewegingen der organen verstoord en gestremd zijn of wel vrijer en minder gebonden, benaauwende smartvolle, of blijmoedige droomen vol hemelwellust te weeg brengen. Ook de gemoedsstemmingen, die uit den wakenden toestand worden overgebracht, worden vaak in den droom slechts levendiger, maar ook zeer dikwijls erlangen zij eene gansch andere rigting, zoodat iemand, die in zijn wakend wereldleven in duurzamen kommer verkeert, voor het minst in zijne vreugdevolle droomen zich schadeloos stelt voor zijne smarten.

Daar nu in den droom de innerlijke gewaarwordingen zoo levendig zijn, en door het spel eener levendige verbeeldingskracht zoo menigerlei nieuwe klanken als het ware door de zenuwwerktuigen worden heengekaatst, die in wakenden toestand gansch werkeloos waren, zoo zullen wij ook begrijpen, hoe het mogelijk is, dat door zulke klanken der gewaarwording de bij het waken reeds verjaarde en lang vergetene herinneringen, b. v. genietingen onzer jeugd, afgestorven vrienden en betrekkingen, in den droom ligt weder te voorschijn worden gebracht. De opwekking der gewaarwordingen is soms zoo levendig, dat wij ons bij het ontwaken zelfs daarvan niet kunnen ontdoen, en men herinnert zich ook nog de gedroomde beelden en handelingen zoo levendig, dat er inspanning noodig is, om overtuigd te worden, dat men geslapen heeft. Dit verschijnsel kan ons tot vingerwijzing strekken, wanneer somtijds slaapwandelaars

en geestenzieners hunne gezigten als objectieve en onwederlegbare daadzaken ons voorstellen en bevestigen. Dat verschijnsel wordt echter alleen teweeggebragt, doordien men ten deele slechts sliep. Een deel der hersenzenuwen is namelijk overwegend werkzaam boven de andere, en de geheele zinszenuw wordt van het centraalpunt tot het peripheriesch einde in beweging gebragt; van daar herinnert men zich het allermeest die omstandigheden meerder of minder duidelijk, die aan het ontwaken het naast voorafgegaan zijn.

§ 215.

Voorspellende (divinatorische) droomen en derzelver overeenkomst met magnetische verschijnselen.

Terwijl nu de gewaarwordingen in de droomen zoo levendig zijn en zoo menige droom veroorzaakt wordt door inwendige ligchamelijke aandoeningen van het algemeene gevoel, zoo vinden wij daarin de opheldering, waarom wij in de droomen zoo dikwijls bezig zijn met onzen eigen' toestand, en wel menigmaal met bijomstandigheden, die van nabij betrekking hebben op onze gezondheid. Bij de rust en de werkeloosheid der uiterlijke zintuigen en bewegingsorganen, worden de te voren duistere algemeene gewaarwordingen van het inwendig ligchaam tot een' hooger graad van duidelijkheid en bewustheid gebragt en de kranke organen, die in derzelver abnormiteit blijven voortwerken, worden meer afzonderlijk en meer bepaald waargenomen. Hierdoor wekken zich

tevens de lusten en instincten op der afzonderlijke organen, tot heilzame of schadelijke stoffen, en de droom wordt van profetischen aard, zoo als in het magnetisch slaapwaken. Immers de afgeweken en ontstemde bewegingen der organen bepalen ook andere ontstemde levenskenteekenen en onderlinge verhoudingen; en deze eigendommelijke levensopenbaring, met eene bijzondere rigting der gewaarwordingen, ten opzichte van hare afhankelijkheid van en verhouding tot de buitenwereld, versterken het instinct, hetwelk zich vooral in de toestanden van den slaap des menschen ontwikkelt tot eene meer heldere zelfbewustheid en tot divinatie. Zulke openbaringsdroomen van het *ver-* en *vooruit* zien, vooral ten opzichte der gezondheid, zijn van oudsher zoo zeer bekend in aard en duidelijkheid tevens, dat zij werkelijk alles bevatten, wat als inhoud der verschijnselen van het slaapwaken vermeld wordt. Ook hierin komt de profetische natuur der droomen met het slaapwaken overeen, dat zij naast de misleidingen ook even zoo vele waarheden bevatten, die onberekenbaar zijn in gewonen wakenden toestand.

- „ Daar zijn toch donkere, onverklaarbare droomen,
- „ Twee poorten, zoo zegt men, zijn die nietige droomen gegeven.
- „ Ééne is er van elpenbeen, de ander van hoorn.
- „ Die de poort van elpenbeen uitgaan
- „ misleiden den geest door leugenberigten,
- „ en die de poort van effen hoorn ontvlieden
- „ beduiden ons waarheid bij hunne verschijning.”

Voss 1) maakt daarbij deze opmerking: »de droomen wonen aan den ingang van het rijk der schaduwen. De grond tot verdichting dezer poorten

---

1) Odyssee 19 gezang, v. 560 enz.

was een woordenspel; want het woord *elpenbeen* heeft in het Grieksch gelijkkluidende beteekenis met *bedriegen* en *hoorn* met *vervullen*. Daarbij komt nu nog de eigenschap der stof zelve, dewijl *hoorn* doorschijnbaar is, daarentegen *elpenbeen* wel is waar licht belooft door deszelfs witheid, maar door deszelfs donkerheid desniettemin bedriegt."

§ 216.

Moeyelijke arbeid in den droom volbragt.

Wij hebben reeds opgemerkt, dat somtijds in den droom eene reeks van aandoeningen en voorstellingen overwegend heerschende kunnen wezen, en de oorzaken gevonden of in sterker gewaarwordingen van het algemeen gevoel of eene ingespannen opmerkzaamheid op een bepaald voorwerp, gedurende den wakenden toestand. Ten gevolge dier laatstgenoemde oorzaak, slapen de uitwendige zinnen ongelijkmatig in en de te sterk gespannen zenuwen der innerlijke zinnen kunnen niet tot rust komen, terwijl de werkzaamheid van den geest wakende is. Zelfs eene vlugtige gedachte gedurende het waken kan dikwijls in den droom eene hoofdbezigheid worden. Zie hier de oorzaak van dat opmerkelijk verschijnsel, waardoor men soms deze of gene arbeid, die voor het inslapen werd aangevangen en onafgedaan was blijven liggen, vooral werk, waarbij de ziel was ingespannen, bij het ontwaken voleindigd vindt. Door zulk eene, op één voorwerp gerigte opmerkzaamheid van den geest, heeft de verbeeldingskracht de aandrift, de stof tot bewerking, mede overgeno-

men uit den wakenden toestand, en het afgebroken werk wordt met de voortvarende werkzaamheid der inwendige zinnen, en de daardoor opgewekte werkzaamheid der bewegingsorganen, die thans niet worden gestoord van buiten, op hoogstvolkomen wijze voleindigd. Ja! men vindt nu tot eigen verbazing bij het ontwaken het werk, in den slaap voltooid, gereed, wat wakend slechts hoogst moeilijk en althans zoo volkomen welligt nimmer zou zijn tot stand gebracht. Voorbeelden van dien aard zijn bij menigte bekend.

Wanneer nu de bezigheid der verbeeldingskracht en de werkzaamheid der inwendige organen zoo sterk en levendig is, dat ook de uitwendige leden in beweging en werkzaamheid worden gebracht, dan ontstaat de toestand van het zoogenoemde *slaapwandelen*, *somnambulismus*, *noctambulatio*. Dit slaapwandelen onderscheidt zich van het droomen alleen daardoor, dat nu ook bewegingen, die aan de voorstellingen beantwoorden, in de wilsorganen ontstaan, terwijl de eigenlijke droom eene meer rustige, inwendige aanschouwing is van den zin, zonder werkzaamheid der uitwendige zinsorganen. Het laatstgenoemde verschijnsel, waarbij onvoltooide arbeid voleindigd wordt in den slaap, behoort dan ook reeds tot het gebied van het zoogenoemde slaapwaken en nachtwandelen.

§ 217.

De aard van het slaapwaken.

Het slaapwandelen bestaat alzoo niet alleen in in-

nerlijke voorstellingen en aanschouwingen, maar ook in willekeurige bewegingen. De verbeelding speelt zoo levendig haar spel, en ettelijke innerlijke zinnen zijn, terwijl de uitwendige geheel of ten deele slapen, zoo werkzaam, dat er werkelijk spierbewegingen, gebaarden en woorden ontstaan, en dat er handelingen worden volbragt, die volkomen beantwoorden aan derzelve doel.

De opmerkzaamheid van den geest is onafgebroken op bepaalde voorwerpen gevestigd, het bewustzijn echter is, buiten deze voorwerpen in deszelfs overige verhoudingen tot de buitenwereld, nog zonder reflexie. — Hieruit ontstaan die duidelijke voorstellingen en de bewonderenswaardige handeling, die overeenkomstig, even als die instinctmatige openbaringen des levens bij de dieren, met welke deze verschijnselen in waarheid gelijkenis en verwantschap hebben. Het nachtwandelen derhalven is niets anders dan een gedeeltelijk slapen en waken van sommige zinnen; een waken in den slaap; slaapwaken. Daar echter dit slaapwaken geenszins een louter passieve toestand is, maar een bepaald handelen door middel der wilsorganen, zoo wordt het ook *slaaphandelen* genoemd. De zoodanigen herinneren zich doorgaans, evenmin als zij, die droomen, hunne handelingen niet meer bij het ontwaken; zeer zelden slechts blijven geringe sporen van herinnering achter; slechts één zin toch blijft doorgaans in overwegende werkzaamheid en de organische bewegingen van dezen schakelen zich met de overigen niet aaneen. Daarenboven is deze werkzaamheid vooral gaande aan het centraalpunt der zinszenuwen, terwijl het peripherisch eind derzelve rust. Bovendien gaat de toe-

stand van het slaapwaken niet juistelijk over bij het waken, en daarom kunnen zich ook vreemde bewegingen en beelden mede inschuiven. Eindelijk kunnen de overige zinnen, die rustende waren in den slaap, bij het ontwaken geene verbindtenis meer aangaan met de bewegingen en heerschende beelden, die al te zeer geïsoleerd waren. Daar het kennelijk is, dat bij de menigvuldige levendige droomen en bij het nachtwandelen eene ongelijke opwekkelijkheid plaats vindt in de zins- en bewegingsorganen, en alzoo geen geregeld zamenwerken in elkander van alle deelen des organismus de grondslag is van het nachtwandelen; zoo is het dus eene onregelmatige ziekelijke gesteldheid. Het is eene overheerschende gevoeligheid of zwakte aan bepaalde gedeelten, die meer of minder behoefte hebben aan den slaap dan andere, en zelfs paren zich aan die verschijnselen in mindere of meerdere mate dadelijke ziekten van bepaalde hoofdzetels in het ligchaam, vooral van het zenuwstelsel.

§ 218.

Gelyke oorzaken en gevolgen bij het slaapwandelen als bij de droomen.

De verschillende vaak uiterst merkwaardige verschijnselen van het slaapwandelen worden overigens door dezelfde oorzaken te weeg gebragt en volgen in hunne verscheidenheid dezelfde wetten, als de droomen, van welke zij niet in aard, maar alleen in gewrochten verschillen. Wij behoeven dus de geschiedenis van het slaapwandelen niet breeder optehalen.

Het is ons toch niet zoo zeer te doen, om de geschiedkundige vermelding der merkwaardige verschijnselen, als wel om de wetenschappelijke toetsing van derzelver innige overeenkomst met de droomen en het magnetisch slaapwaken, ten einde ook aan het slaapwandelen deszelfs behoorlijke plaats in te ruimen. Daarom heb ik dan ook eene uitvoerige geschiedenis van den droom vooropgesteld, niet zoo zeer, om de werkelijk geheel of ten deele valsche en gebrekkige inzigten aangaande dezelve physiologisch te wederleggen en aantevullen, als veeleer, om gansch ongedwongen de verklaring der psychisch-magnetische verschijnselen voortebereiden of zelfs voorloopig reeds te verklaren. Wij moeten derhalven bij de verschijnselen van het slaapwaken en helderzien alleen nog de bijzondere eigendommelijkheden op den voorgrond stellen en deze nog aan eene nadere toets onderwerpen.

§ 219.

Bij het helderzien is de slaap desgelijks noodzakelijke voorwaarde.

De slaap is bij de zielsverschijnselen van het magnetismus niet minder onmisbare voorwaarde, dan bij het nachtwandelen. Bij den magnetischen slaap liggen toch geene ongewone, maar de aan iederen slaap verbonden oorzaken in het algemeen tot grondslag. Het magnetiseren brengt alleen te weeg, dat de slaap als eene voortgezette heilzame crisis zich ontwikkelt (§ 181, 188) en onderhouden wordt. Bij vele gemagnetiseerden blijft de slaap geheel natuurlijk en zonder ongewone verschijnselen, waarin de innerlijke

werkzaamheid der natuur de verstoringen in de inrigtingen der organen, voor zoo verre zij al te groot zijn, weder effent en regelt. Daar zijn echter gevallen, waarbij in magnetischen slaap, even als in den droom, terwijl de uiterlijke zintuigen als afgesloten zijn, de werkzaamheid van den geest in de inwendige zintuigen levendiger zich verheft. Dit nu geschiedt *of* alleen door een gedeeltelijk overwegend heerschen van den inwendigen zin: slaapwaken, somnambulismus (§ 16), even als in de droomen en het nachtwandelen, *of* de zeldzamer hogere verschijnselen met een bepaald overheerschen van den inwendigen zin worden ontwikkeld, het wakend slapen met een helderder, reflecterend bewustzijn in de betrekkingen tot de buitenwereld.

De grond, waarop somtijds de magnetische slaap ook zonder onmiddelijk magnetiseren ontstaat, ligt daarin, dat de eenmaal door het magnetismus aangebrachte slaap zekere eigendommelijke inwendige bewegingen ten gevolge heeft, die even als alle kritische bewegingen naar bepaalde typen elkander opvolgen. Alzoo begrijpen wij tevens, hoe de kranke geregeld, ook zonder gemagnetiseerd te worden, weder op denzelfden tijd in slaap kan geraken (§ 29).

Daar nu de zielsverschijnselen van het magnetismus met die van het droomen en nachtwandelen in haren aard eene innige overeenkomst hebben, zoo moeten ook hier gemeenschappelijke oorzaken tot grondslag liggen. De voorwaarden van het slaapwaken en helderzien liggen echter in de allereerste plaats in de eigendommelijke natuur en gesteldheid van den patient zelve, even als bij iemand, die droomt, en geenszins bij den magnetiseur. Deze mag door de

wilskracht van zijnen geest, even als in den droom (§ 201), en door eene omzigtige leiding allezins veel kunnen bijdragen tot de ontwikkeling van het slaapwaken, maar hetzelfde zonder innerlijke vatbaarheid van den patient naar willekeur te weeg te brengen, zal hij niet vermogen.

De uitwendige bepalende oorzaken nu zijn even als in den droom (§ 197) inwendige of uitwendige aanleidingen, zoo als 1) uiterlijke prikkeling der zintuigen, b. v. zacht spreken met den patient in den slaap; 2) bovengenoemde ongelijke graad van vermoëjenis der uitwendige zins- en bewegingsorganen, hetgeen wel bij kranken doorgaans het geval is; 3) vooral de inwendige oorzaken bij den patient, zoo als tegenstrijdige aandoeningen van het algemeen gevoel, inwendige prikkelingen en verstoringen der orgaansverrigtingen, vooral krampen; 4) een teeder en gevoelig zenuwgestel, en 5) eindelijk psychische oorzaken zelve, zoo als eigendommelijke aanleg en stemming van het gemoed, die de verbeeldingskracht en de inwendige zintuigen wakker houden, en daardoor de verdere verschijnselen veroorzaken, die wel niet dadelijk uit den slaap te voorschijn treden, maar meestal eerst na meerdere slaapperioden en in het bijzonder doorgaans aanvangen met eenen half bewust toestand, aan dien van het droomen eenigzins gelijk.

§ 220.

*Gelijktijdig ontstaan en verbinden der beelden,
die de zinnen zich vormen.*

De eigendommelijke zinswerkzaamheid bij het

magnetisch slaapwaken, of liever de beelden, die zich de zinnen vormen, als verstandelijke of redelooze verschijnselen, volgen elkander op dezelfde wijze op als in den droom (§ 202). Het gezigt, als het eerst inslaapende, is ook het eerst werkzame in den slaap; want zoodra het peripherisch einde van hetzelfde gaat slapen, ontwaakt ook het centraaleinde of de inwendige gezigtzin even zeer het eerst.

Bij het magnetisch slaapleven heeft eigenlijk slechts een omgekeerd waken plaats; want de geest blijft wakker en onderhoudt de werkzaamheid van den zin, die over het algemeen niet van buiten, maar van binnen in de hersenen wordt gesloten, zoodra de zich bewuste geest zijne opmerkzaamheid van denzelfen af trekt; zoodat ook de geopende oogappel van den nachtwandelaar geen licht opneemt en de magnetisch slapende alleen door bemiddeling van den geneesheer met de buitenwereld in eene voortdurende verbinding blijft. Het open oog en oor is nog geen zien en hooren, maar de innerlijk wakende kracht van den geest neemt de blindheid en de doofheid weg, ook van uit de meest gezonde organen. Het geestelijk leven is echter een inwendig leven, en wel in de eerste plaats door middel van de inwendige zinsorganen der hersenen. Wanneer nu eenmaal in het een of ander inwendig zintuig eene beweging of werkzaamheid is gewekt, zoo zal deze van wege hare organische verbinding en aaneenschakeling de menigvuldigste bewegingen en beelden meerder of minder te voorschijn roepen, ook in de andere zinnen, en wel eerst van wege de nabuurschap en het zich onderling kruisen der zinszenuwen bij derzelve oorsprong, en alsdan volgens de wetten der aantrekking, der gelijkheid en

der herhaling van de beelden en de ideën (§ 196). Uit dezelfde oorzaken volgen nu overigens ook hier, even als in de droomen, misleidingen, evenzeer als de handelingen en voorstellingen van geheel vreemden aard, en de in wakenden toestand reeds lang vergetene herinneringen. Over de eigenschappen en de herkomst van den inwendigen zin, bij het magnetisch slaapwaken en helderzien, hebben wij alleen het navolgende optemerken.

§ 221.

De mensch is een levendige zin. De geest is altijd wakker, maar met ongelijke helderheid naar binnen of naar buiten.

De mensch is op aarde een levendig zinsorgaan, zoo verre zijn geest, het eigenlijk levende, en zijn ligchaam het orgaan is; of nog korter: de mensch is *een levende zin*. Wat is nu zin? zin is subjectieve waarneming van objectieve voorwerpen. In de subjectieve waarneming ligt het geestelijk bewustzijn van het objectief waargenomen voorwerp opgesloten. Het subjectieve bewustzijn is echter geene werking, maar het is de voorwaarde der objectieve gewaarwordingen. Al is ook trouwens iemand aan alle zinnelijke uitwendige voorwerpen onttrokken, dan heeft hij nog in zijn binnenste stof genoeg tot waarneming. De geest slaapt niet, al zijn de uitwendige zintuigen gesloten; de geest brengt bij derzelve ontsluiten en ontwaken het bewustzijn reeds mede in de uitwendige objectieve wereld; geschiedt zulks niet, dan waakt hij ook niet, al zijn ook de

uitwendige zintuigen geopend, zoodat hij ook met een ontsloten oog en een geopend oor niet ziet en niet hoort. De uitwendige zintuigen zijn echter niet de absolute werktuigen der gewaarwording, maar alleen orgaandeelen, die, ieder op zich zelve een geheel uitmakende, echter allen van het gemeenschappelijk organisme meerder of minder afhankelijk zijn. Door deze orgaandeelen komt in den regel de gewaarwording van uitwendige voorwerpen tot stand, terwijl de overige deelen van het organisme, in welke de voedende herstelling plaats grijpt, louter onbepaalde gewaarwordingen overbrengen van het algemeen gevoel. De verschillende zinnen zijn dus slechts de bijzondere ontwikkelingen, bij wijze van organische geleiders van den algemeenen uitwendigen loop der natuur, waarmede zij in correspondentie en betrekkelijke verhouding staan. De zin, op zich zelve beschouwd, is de geestelijke subjectiviteit van den mensch, door middel van zijn ligchaam in het algemeen als het algemeen orgaan voor de gewaarwordingen. De uitwendige zinnen zijn polarische beweegkrachten, die ook geheel de wetten der polariteit volgen en zich daarom op de peripherische polen van het ligchaam het volkomenst ontwikkelen, zoodat de tegenstelling tusschen subject en de buitenwereld zich hier ook het meest op eene bepaalde wijze kenmerkt.

Zoo deze stellingen juist zijn, kunnen wij gevoelig uit dezelve de navolgende gevolgtrekkingen ter verklaring der verschijnselen van het magnetisch slaapwaken en helderzien afleiden.

1). De geest is eigenlijk steeds wakker; alleen de subjectieve bewustvolle waarneming zijner objectieve betrekkingen is aan verandering onderhevig, zoo dat

de trappen der hoogste duidelijkheid het volkomen wakker zijn, en die der hoogste onduidelijkheid het begrip van den slaap uitdrukken; de middelste trappen zijn de droomen en het slaapwaken.

2). De objectieve voorwerpen zijn niet volstrekt uitwendige dingen; het objectief waargenomene kan ook inwendig zijn, en in der daad kunnen de geestelijke en lichamelijke werkzaamheden de objecten der subjectieve waarneming zelve worden.

3). Is de subjectieve waarneming met bewustheid de *oorzaak* en niet de *werking* der objectieve gewaarwordingen, zoo behoeft ook het object niet altijd te staan tegen over de gewaarwording van den geest, het kan ook dezelve gevolgd of voorafgegaan zijn. Hierin ligt eene hoogst gewigtige stelling, volgens § 206, opgesloten, voor de juiste verklaring van het profetiesch helderzien, het is deze: het zien in de droomen is een zelfverlichten der zaken, plaatsen en tijden.

4) In ongeregelde toestanden kunnen zich gewaarwordingen der zinnen op ongewone plaatsen des lichaams ontwikkelen, hetwelk niets anders is als een verplaatsen en wisselen der polariteitsverhoudingen, die in de gansche natuur geene bepaalde en duurzame bestendigheid hebben.

§ 222.

Overeenkomst en verschil van den droom, het slaapwaken en het helderzien.

De droomvisioenen zijn de natuurlijke bloemen van den slaap; het magnetisch slaapwaken is eene

kunstmatige plant, als in de trekkast gekweekt. De mensch waakt in beide toestanden; slechts ten halve echter, omdat de zintuigen ten halve rusten aan derzelve uiterlijke polariteit en de geest geene duidelijke bewustheid heeft zijner objectieve betrekkingen. In beide deze verschijnselen liggen meer natuurkundige wetten tot grondslag, en in dezelve ontkiemen geene geestelijke vruchten, zoo als in het volkomen waken en bij het helderzien, als wanneer de waarnemingen der objectieve betrekkingen de hoogste duidelijkheid erlangen. Het helderzien overtreft menigmaal het gewone waken zeer verre, omdat de objecten der waarneming menigvuldiger en niet bijzonder in uiterlijke, maar ook in innerlijke omstandigheden bestaan, die de wakende uitwendige polariteit in veel geringer mate waarneemt, dan wel de inwendige zinspolariteit bij het helderzien.

Het droomen is een eenvoudig voorstellen. Het slaapwaken iets dergelijks met ten deele willekeurige bewegingen. Het helderzien is een erkennen door begrippen en door reflexie; een volkomen duidelijk bewustzijn treedt in de plaats van hetgeen daar op eene zoo eigene en vreemde wijze aanwezig is. De objecten der voorstellingen kunnen echter bij alle deze drie soorten van waarneming gelijk zijn, zoo wel inwendig als uitwendig, maar bij de laatste soort alleen heeft een vrijwillig handelen plaats, dat met de voorstellingen in verband staat en overeenstemt.

Overigens is desgelijks het helderzien geen regelmatig toestand, zoo als het waken, van daar dat het geene aanhoudende bestendigheid heeft in duur zoo min als in helderheid. Alleen in zeldzame gevallen kan eene doelmatige leiding en typische herhaling

van dit verschijnsel eene zekere regelmatigheid en bestendigheid bijzetten. De aanleg tot alle deze toestanden is den mensch aangeboren; die aanleg openbaart zich op eene algemeene en gewone wijze alleen in droomen, zelden slechts en als abnorm of afwijkend en ongeregeld verschijnsel uit eigen aandrift van binnen of uit oorzaken van buiten of kunstmatig te weeg gebracht in de twee andere toestanden, zoodat tot deze laatsten nog eene eigenaardige vatbaarheid of dispositie gevorderd wordt.

Wij hebben boven (§ 121) reeds de graden en soorten (§ 123) der verschijnselen van den inwendigen zin ten gevolge van toeleidende oorzaken (§ 124) als ook de dramatische ontwikkeling (§ 125) der visioenen, volgens de drieledige sferen leeren kennen. De oorzakelijke en diagnostische voortgang van het inwendig ontwaken en de werkzaamheid der verbeelding in de verschillende soorten van geestverruking moeten nog eenigzins nader door ons worden beschouwd.

§ 223.

De inwendige oorzaken zijn bijzonder aan de zijde van den geest psychische vatbaarheid of psychisch-pathologische ontstemmingen. Dichterlijk genie.

Wij hebben boven de algemeene oorzaken van alle verschijnselen bij de visioenen verdeeld in geestelijke en natuurlijke, en van die beiden weder zoodat uitwendige als inwendige opgegeven. De subjectieve toestanden hebben echter meestal inwendige ziels- en lichaams-oorzaken tot grondslag en worden voor

het minst genomen door deze onderhouden, al zijn zij oorspronkelijk door uitwendige oorzaken te weeg gebracht; en daar voorts deze verschijnselen (uitgenomen de droomen) zelve moeten worden geteld onder de ongeregelde of abnorme verschijnselen, zoo rust de taak op ons, vooral de inwendige oorzaken in het licht te stellen.

Aan de zijde van den geest zijn deze inwendige oorzaken voornamelijk gelegen in eene psychische dispositie, of de vatbaarheid der ziel, die haar is aangeboren, en in psychisch-pathologische ontstemmingen; aan de zijde der natuur zijn het abnorme-organisch-pathologische ontstemmingen.

Daar zijn menschen, die een' eigendommelijk genie bezitten, die inwendig begaafder zijn van geest, dan dat zij uitwendig in helderbewuste verbinding treden met de omstandigheden, waarin zij verkeerden. Van daar, dat zij geene geschiktheid hebben, om in de wereld om te gaan en van wege hunne veelzijdige ongeschiktheid den naam van *zonderlingen* of uit spotternij *geniën* worden genoemd. Reeds de ware dichter met zijne echte inwendige scheppingskracht behoort tot die klasse, en ieder kunstenaar, van hoedanigen aard ook, stelt zich de gansche wereld tot het veld zijner inwendige aanschouwingen. De dichter is een ziener, maar gelukkig zijn niet alle dichters deswege zulke zonderlingen. Aan dat groote onmiskenbare voorregt toch, dat den schilderen en den dichteren beiden dezelfde magt is toevertrouwd ter schepping en dichting, is helaas niet zelden de dispositie verbonden, tot afwijkende visionaire gesteldheden, die, even als bij TASSO, kunnen ontaarden in daadwerkelijke ziekten.

§ 224.

*Godsdienstige phantasie, ten opzichte
van het heilige.*

Even als er eene dichterlijke phantasie is ten opzichte van het schoone, zoo is er ook eene godsdienstige phantasie, in betrekking tot het heilige. De zoogenaamde godsdienstige dweepers of geestdrijvers, die zich onledig houden met zuiver bovenzinnelijke dingen, met God en met de geesten, vinden wij ten allen tijde en overal, zonder dat men deswege gehouden is, die allen voor krank- en waanzinnig te houden. Zij bezitten eenen eigendommelijken aangeleg, zoo als b. v. SWEDENBORG, om zoowel in de bovenaardsche gewesten als in het rein bovenzinnelijke en geestelijke om te zweven en dus te toeven in den geest op een veld, waar het ons letterlijk ontbreekt aan de mogelijkheid, om eene controle daar te stellen, op de ondervinding gegrond. De zinnelijke tegenwoordige wereld heeft voor hen slechts eene zeer ondergeschikte waarde; alle hunne geestkrachten vereenigen zich als in één gemeenschappelijk middenpunt op het inwendig gevoel en de voorstellingen hunner verbeelding; van daar, dat de verrukking op de opmerkingswaardigste wijze doorgaans bij deze soort van inwendige aanschouwing schier een gemeenschappelijk goed mag worden genoemd; ook heeft er zelfs eene extatische besmetting plaats, zoo als wij reeds bij de Brahmanen opmerkten (§ 67); alleropmerkelykst ook wordt bij deze extasen ten allen tijde gewaagd van lichtgeven, en opnemen in het licht (§ 66, 97). Ik heb boven niets bijgebracht uit de

legenden der heiligen van die opheffing in de lucht, omdat men doorgaans zulke soort van vertellingen onder de gewrochten van het bijgeloof plaatst, die voor geen kritisch onderzoek vatbaar zijn. De overeenstemming echter der berigten van alle tijden her, juist bij de godsdienstige verrukking, dat die opnemingen naar boven niet slechts door enkele personen bij enkelen, maar schier algemeen en dikwijls van velen gelijktijdig werd waargenomen, mag toch onze opmerkzaamheid niet ontglippen. Dat wij ons daarom in de eerste plaats de Jonkvrouw van Orleans nog eens verlevendigen, om alsdan stil te staan bij een paar voorbeelden uit een geheel nieuw interessant werk 1).

» Bij de eerste openbaring, die de maagd van Orleans ontving, in twaalfjarigen ouderdom, hoedde zij de schapen met de meisjes van hare kennis. Deze vraagden haar of zij wel voor een handvol bloemen voor haar dansen wilde? Zij deed het en wel met zulk eene snelheid, dat de meesten waanden, dat zij den grond niet raakte, ja eene harer uitriep: » JOHANNA, ik zie u boven de aarde zweven en vliegen door de lucht." 2). Naar deze vertelling schijnt JOHANNA aan hare speelnooten voorgekomen te zijn als een hooger aetherisch wezen; het zien vliegen zal evenwel meer een subjectief schijnbeeld der toeschouwers, dan wel een werkelijk vliegen van JOHANNA zijn geweest.

---

1) Tyrol und die Reformation in historischen Bilde und Fragmenten. Ein katholische Beitrag zur näheren Charakterisirung der Folgen des dreiszigjährigen Krieges vom tyrolischen Standpunkte aus. Von BEDA WEBER. Innsbruck in der Wagner'schen Buchhandlung.

2) Görres a. a. O. S. 198.

§ 225.

*Voorbeelden van opneming in de lucht in verruk-
ten toestand. FRA VITO. GIOVANNA DELLA
CROCE. MARIA HUEBER.*

In het werk, straks aangehaald, leest men bl. 180: »Naast deze heerlijke prachtbloemen van zuidelijke deugd en geloofskracht schonk ons het Italiaansche schiereiland een teedere bloesem, zonder eenigen opschik gesierd, aan de warme kusten van Calabrië ontkiemd, gewis door weerlooze onschuld krachtiger, dan zijne magtige voorgangers, wier redenen als de lavastroom vloeiden. Wij hebben het oog op den godzaligen FRA VITO uit het koninkrijk Napels. Twintig jaren leefde hij als in het donkere heiligdom van een geheel aan God gewijd leven; onttrokken aan de blikken der nieuwsgierigheid, ontkiemde daar in het verborgen zijne heilige liefde. Toen hij zijn twintigste jaar bereikt had, trad hij in de Franciscaner orde en onderwierp zich gewillig ook aan de allerstrengste tucht. Het is een schoon jong mensch van middelbare grootte en van den teedersten ligchaamsbouw, schier doorschijnend van vleesch en kleur, zacht en blinkend van vel. Reeds gedurende zijn proefjaar was zijne hemelsche teedergevoeligheid zoo groot, dat hij bij sterken aandrang van zijn gevoel onophoudelijk losbarstte in tranen. Soms werd hij door diepe verzuchtingen zoo geschokt, dat het schéén, als of zijn hart zou breken van wege den gloed zijner inwendige bevinding. Het duurde niet lang meer, of de kracht zijner met God vervulde ziel werd in zoo hooge mate versterkt, dat het zinnelijk

gewicht van zijn ligchaam de bewegingen van zijnen geest niet meer beteugelen kon. Bij iedere heilige gedachte rees hij als een gevleugelde in de hoogte, zweefde vaak verre heen en weder door de lucht, zelfs bij feestelijke omgangen voor het oog van geheel het volk. Dikwijls zweefde hij als een blad, dat door den wind was opgewaaid uit den bloemenhof tot op dakhoogte van het klooster zijner orde; hij tusschen hemel en aarde, de geurigste bloem voor onzen Heer, de oogappel zijner ziel. Alleen de stem van zijnen prior riep hem terug op zijne plaats onder de menschen. Zoodra hij onder zijne broederen verscheen, dan ging het fluisterend van mond tot mond: »Laten wij toch niet van heilige dingen spreken, want als ons FRA VITO hoort, dan verliezen wij hem aanstonds weder uit het gezigt; wij moeten hem toch ook eens hier op aarde hebben.» Zijne oogen waren steeds gesloten, alle kracht zijner zinnen was binnenwaarts gerigt in de diepte van het middenpunt zijner peinzende ziel en gevestigd op de allerheiligste tegenwoordigheid van den Verlosser in wondervol blinkende en stralende gestalte. Zijn door vasten verbleekt en vermagerd aangezigt ontgloeide bij zijne zoete bespiegelingen steeds tot eenen helderen rozengloed, een blinkende stralenglans omscheen zijn gansche gelaat en schitterde uit zijn zielvol oog. Zoodra de aartsbisschop van Trente, KAREL EMANUEL, de deugden van FRA VITO vernam, besloot hij zich dien man ten nutte te maken tot opwekking van den godsdienstigen zin in Tyrol. De arme ordebroeder ondernam, met toestemming van het toenmalig hoofd der kerk, de reis naar Trente. Smartelijk was hem het afscheid van zijne cel en zijn tuintje, waar hij zoo vaak

zich zalig had gevoeld in zijne eenzaamheid ; maar ontgloeid , vertroost , bemoedigd door de welaangename redenen van zijnen Heiland , als een argeloos kind reikhalzende naar de prachtige steden van Italie , liet hij zich medevoeren ; zorgvuldig in zijne ziel den vrede met zich dragende , dien de wereld ons niet kan geven. Van Ancona voer hij over naar Venetie en toen hij de Marcuskerk binnentrad , maakte de heiligheid der plaats zoo diepen indruk op zijn gemoed , dat hij in volle verrukking opsteeg tot aan de gewelven van het heiligdom en met zijn hoofd het koepeldak raakte.”

VAN GIOVANNA MARIA DELLA CROCE in Rovcedo , wier leven en getuigenissen de schrijver belooft nader mede te deelen in een tweede deel , die in den dertigjarigen oorlog door de meeste vorstelijke bevelhebbers en krijgshelden , ook Protestanten , in persoon werd bezocht en die in correspondentie met haar traden , ten einde haren raad in te winnen , deelt hij ons mede , daar , waar hij hare buitengewone liefde tot den Heere JEZUS beschrijft 1) : » Naauwelijks had het heilig ligchaam van den Verlosser hare tong aangeraakt , of de verborgen veer van haar organismus scheen los te springen door den bruischenden overvloed van inwendige verzadiging , en de begeerde Engelspijze scheen op eenmaal tot in de diepten der ziele heengevoerd met onwederstaanbare kracht. Haar gezigt , dat vroeger bleek was als van een lijk en hare vroeger diep ingezonken oogen werden als met eene bloeiende levenskleur overtogen , het oog straalde vonken ; zij zonk weg in de diepte eener verrukking , het-

---

1) Bl. 250.

zij zij als starende bleef in deze schoonste van alle geestelijke ontblotingen van het verborgen zielenleven, hetzij zij fluisterende en pratende was in onuitsprekelijke zachtheid met JEZUS, MARIA en de heiligen. » O JEZUS, o mijne lust, mijne liefde, ik slaap, maar mijn harte waakt, uw hart is het mijne, niet meer het uwe, in uw hart ontsteek ik lichtende lampen, zij verlichten het alom, mijne vijf wonden. Aanschouwt gij ze, zij lichten voor u; roert gij ze aan, zij ontsteken u vlammen van Goddelijke liefde enz.» In dezen toestand werd zij menigmaal voor aller oog van de aarde opgeheven, daarhenen zwevende te midden van het bruischend stroomen harer vrome gewaarwordingen, die haar geheel overweldigden. Uit dit fluisterend leven der reinste liefde verzonk zij ten laatsten altijd weder in eene verstijving zonder beweging, zonder geluid, zonder eenig gebruik van hare zinnen, dikwijls zeven uren achter elkander. Hoe hooger deze opslorping als het ware van alle hare zielskrachten naar binnen steeg, des te zwakker werd hare eigenlijke lichaamskracht, en des te menigvuldiger werd haar toestand in waarheid eene zonderlinge ziekte, die de geneesheeren niet doorgrondde, voor geen geneesmiddel week, en gepaard ging met onverdragelijke pijnen 1).

MARIA HEUBER, opzineres van een Instituut der schoolzusters te Brixen, behoeftig en ziekelijk van hare jeugd af, had verschijnselen van gelijken aard; deels nog merkwaardiger. Van haar wordt gezegd 2): » vrolijk onder allen nood en moeite, koude en ellende, ar-

---

1) Verg. wat boven is gezegd § 93—95 van DOMENICA LAZZARI, M. MÖRL en KATH. EMMERICH.

2) Bl. 290.

beidde en leed zij tien jaren lang dan eens in Botzen , dan eens in Insbruck en Salzburg , scheidde zich meer en meer af als een verstorvene voor alle deelneming aan deze wereld , en dagelijks in den geest zich offerende en van harte toewijdende aan haren Heiland. Haar aanvallig wezen , hare vaardigheid van opvatting enz. , een en ander deed haar aller liefde gewinnen. De genade Gods drong steeds krachtiger in hare ziele door met wonderbare werking , die alle krachten van haar aanzijn opwekten , en langzaam en zacht haar overvoerden tot een stil geestelijk leven in CHRISTUS , als een nieuw schepsel. Met die vlugt harer Godsdienstige bevindingen nam ook de ziekelijkheid van haar ligchaam toe. Zij vastte daarbij zeer streng , gewoonlijk vier dagen in de week , dikwijls bij water en brood , zoodat de biechtvaders haren ijver zelfs moesten beteugelen. Eens werd zij , ter naauwernood hersteld van eene ziekte , door hare zusteren naar buiten gebracht , ten einde haar het genot der frissche lucht te verschaffen. Nabij de Eisach achter het Clarissenklooster hielden zij stil onder twee hooge notenboomen en spraken daar zamen over de volheid van Gods genade. MARIA staarde onder dat gesprek op het rad , dat het water uit den stroom opvoert tot besproeiing van den kloostertuin. Plotseling geraakt zij in verrukking , zweeft vrijelijk naar boven tot aan de toppen der boomen , en blijft daar onbewegelijk en stijf met uitgestrekte armen in de lucht hangen. De zusters roepen haren biechtvader als getuige van dit wonderbaar voorval. Alleen het strengste bevel was in staat haar langzamerhand los te maken uit de banden harer verrukking. Tot haar zelve gekomen , verhaalde zij , dat het waterscheppende rad de voorstel-

ling in haar gewrocht had , hoe God de gaven zijner hemelsche genade doet uitstroomen over de verdorde zielen der menschen en vruchten der deugd in hen doet rijpen. De vreugde deswege had met onwederstaanbaren drang hare ziel als weggerukt in de diepste Godsverlustiging." Genoemd werk bevat meerdere daadzaaken , die op ons onderwerp betrekking hebben. Ik wil hier nog enkele als bijlage achtervoegen.

§ 226.

Voorbeelden van lijdenswondteekenen bij verrukten en nog andere verschijnselen.

Van GIOVANNA M. DELLA GROCE wordt vermeld 1) :

Het lijden van CHRISTUS , de liefste overdenking harer ziel , herhaalde zich met vreesselijke kracht aan haar ligchaam en hare ziel , meerder of minder gedurende het gansche jaar , vooral op de vrijdagen en bovenal in de stille week. In het jaar 1662 viel de sterfdag des Heeren , naar hare meening den 17 Maaft , in op een' vrijdag , toen was hare lijdenssmart het zwaarst. Haar hoofd zwol verbazend , liep op vele plaatsen rood op , als of het bloed er zoo zou uitbarsten , en het werd door de hevigste smarten als doorvlijmd. Haar hart kromp van versmaching in één , zoodat de eene flaanwte op de andere volgde , en alle hare leden gemarteld werden van pijn. Smartelijk vooral en bloedrood opgezwollen teekenden zich de wondteekenen aan handen en voeten en de borst. Zwaarder nog was de

---

1) Bl. 256.

arbeid harer ziel, de kwelling van haar gemoed en het gevoel van algeheele verlating. De indruk, dien hare ziel uit de aanschouwing van het kruis in zich opnam, wrocht wondervolle verschijnselen aan haar ligchaam. Op hare borst vormde zich eene groote wonde als die eener lans, heelde weder allengs en werd met een teeder vliesje overtoegen; in hare nieren groeiden drie nagelen aan den niersteen, en in haar hart eene hechte massa in den vorm van eene menschelijke romp, gelijkende op hetgeen de Italianen *Dorso* noemen. Van daar uit rezen de schrikkelijkste pijnen, en eerst later bij opening kwamen genoemde oorzaken, die in de bespiegelingen over CHRISTUS lijden haren grond vonden, aan het licht. Zij had een verwonderlijk fijn gevoel in alle hare zinnen, iedere reuk, hoe heerlijk, stond haar geweldig tegen en zij viel reeds flauw, wanneer zij die gewaar werd van eenig geneesmiddel, al was het ook in den kelder verborgen. Daardoor werd zij met der daad een schrikbeeld voor de aanwezigen van wege hare wetenschap en gewaarwordingen in de verte. De verborgen smet van onreine zonden werd als door instinct vaak op verbazende wijze aan den zondaar door haar ontdekt. Van haar zelve, hare kleederen en de plek, waar zij toefde, ging steeds, als het ware, eene welriekende reuk uit. Hare ringvinger scheen een heiligdom, door God zelve, gelijk zij voorgaf, met een geheimenisvollen ring verrijkt, onmogelijk met eenen anderen te verwisselen. Nam men de proef (naar de verklaring van eerwaardige mannen voor de regtbank te Roveredo), dan zwol de vinger op, en vruchteloos trachtte men verder dan een enkel lid den ring te verschuiven. Soms was de verborgen gewetens-

toestand van die haar naderden op zichtbare wijze aan haar kenbaar. Dat was bijzonder het geval in den biechtstoel; dan was het, als schuimde hare ontslo- tene gewaarwording naar buiten op over de zonden van haren biechtvader, en zij verweet hem zijne misdadigheid, vermanende hem tot berouw, maar zoodra was de storm voorbij, of zij zonk in onmagt neder, en stortte heete tranen over haar vergrijp met demoedige belijdenis van eigen kwaad. De biecht- vadersen zelve waren vaak verstomd over de scherp- zinnigheid, waarmede zij de hartsgeheimen openbaar- de, ja sommigen hadden den moed zelfs niet, om aan die vuurproef zich te wagen en tot eigen verbe- tering te behartigen. Aller begrip, ook der ver- standigsten, ging haren schier bovennatuurlijken toestand te boven. Zij had echter ook met zware verzoekin- gen te kampen. Zij werd verstooten van hare vrien- den en betrekkingen, die alzoo hoopten hare kracht te fnuiken; aan schaamteloos laster blootgesteld, zonder leiding of troost verzonk zij menigwerf in diepe verslagenheid en angst, en dan was het haar, als werd zij prijs gegeven aan den schrikkelijksten kamp met onzichtbare duivelsmagten, die ligchaam en ziel bei- den op ontzettende wijze teisterden, om de reuk ha- rer heiligheid verdacht te maken en te vernietigen. Dan was zij als een kind zoo klein, vreesachtig en vol vertwijfeling aan vroeger ondervonden gunstbetooning en genadeblijken van haren God. Op haar ligchaam zag men blaauwe vlekken, als had zij de hevigste slagen ontvangen, en zij kon soms geen lid van haar ligchaam verroeren van wege de ondragelijkste pijn, vaak lag zij dagen lang zonder spijs of drank, den dood inwachtende, die haar nabij scheen. In zulke

toestanden is het haar, volgens eigen getuigenis, als of al wat zinnelijk, geestelijk en godsdienstig in haar was, verzwonden is; zij scheen haar zelve toe gelijk eene uitgestrekte heide, waar alles stil en doodschen donker was; alleen de overgave aan den wille Gods was steeds onwrikbaar haar nabij gebleven als de eenige steun in den doodsangst harer ziel. Door zulke beproevingen heen werd zij, als het ware, een gebiedende magt in haar vaderland, ja mogt het haar bij wijlen ten deel vallen tot over de Tyroler Alpen heen werkzaam te wezen voor het heil der Katholieke Kerk."

Van MARIA HUBER zegt dezelfde schrijver 1): » Al hare levenswerkzaamheid loste zich met onwederstaanbare medesleping van het ligchaam op in het lijden van CHRISTUS en dat op eene wijze, die haar vaak als verbrijzelde onder de smarten des kruises. Eens in bespiegeling over den CHRISTUS met doornen gekroond, zwol ook haar hoofd in den gloed van haar medelijden zoo geweldig en pijnlijk op, dat men haren dood ten gevolge der smarten reeds nabij waande. De biechtvader, dien men angstvol geroepen had, poogde haar tot belijdenis te brengen van de oorzaken harer wonderbare gesteldheid, en ontspande haar gevoel van medelijden door de kracht der gehoorzaamheid, waarop aanstonds het gezwollene voor aller oogen wegzonk. Dikwijls kreeg zij desgelijks bij de beschouwing der wonden onzes Heeren aan handen en voeten groote builen, die zij echter zorgvuldig wist te verbergen, zoodat zij slechts door innig vertrouwden in onbewaakte oogenblikken konden worden waargeno-

---

1) S. 291.

men. — Op een' anderen tijd paste zij eene zieke op ; de biechtvader verscheen en naauwelijks had deze eenige woorden gesproken en den naam van JEZUS geuit, of MARIA geraakt in een' staat van verrukking, waarin zij een uur lang zonder eenig teeken van leven bleef, terwijl haar gezigt, in stede der gewone bleekheid, donkerrood werd en als opzwol. Bij haar ontwaken sprak zij blijmoedig : O ! hoe heeft mij het denkbeeld der oneindige liefde des Heeren daar bevangen, terwijl eene Engelenhand mij met den vurigen pijl der liefde verwondde.

§ 227.

Is er niets waars in die verschijnselen, omdat zij de bekende wetten wederspreken ?

Zoo onbekend en ongewoon deze verschijnselen zijn ; zoo overtreffen zij tevens verre alle bekende wetten der ondervinding. Om dezelve louter daarom alleen verdichtselen te noemen in alles, omdat zij onverklaarbaar zijn, zal ons toch zeker ook niet voeren tot de geheele waarheid. Ik heb mij hieromtrent boven reeds uitgelaten en maak alleen nog de opmerking, dat wij reeds op zoo vele andere verschijnselen zijn gestuit, die voor de gewone verklaringsmethode onvatbaar waren. Wanneer daarenboven verschijnselen van een' bepaalden aard onder gelijke omstandigheden, zoo als bij de godsdienstige extase, in de geheele geschiedenis der menschheid voorkomen en geenszins alleen door dweepers worden bevestigd, dan kan ik voor mij alles, in spijt der moeilijkste verklaring, maar zoo dadelijk voor geen sprookje houden. Kan men misschien (ik vraag hier slechts)

de kracht van den geest, die het ligchaam willekeurig beweegt en bestuurt, bij deszelfs ontbinding uit aardsche boeijen en opheffing tot het Goddelijke, in staat wezen zijn ligchaam, dat door de aardsche dingen luttel slechts is bezwaard, met zich op te heffen? Zou dit zoo magtig vreemd zijn voor dien geest, die buitendien zoo tooverachtig reeds op het ligchaam werkt en het zoo zonderling kan prijs geven aan de heerschappij der verbeelding? Dat er eene hoogere kracht bestaat dan de gewone natuurlijke kracht, is allezins uitgemaakt. Zoo de mensch nu in waarheid een deel is van die hoogere kracht, zon hij dan in den drang van zijn vurig verlangen naar algeheele vereeniging met die kracht zich niet door dezelve reeds in oogenblikken van verrukking kunnen schragen? Gewis zal hij dan zijn zin en ziel, als de gloed eener vlam, steeds opwaarts naar boven moeten strekken en niet als MEROPS in de fabel van LESSING met de natuurlijke zwaarte van zijn hoofd naar de diepten der aarde moeten hellen. Indien nu eens iets dergelijks mogelijk ware (wie zou het tegendeel kunnen of willen beweren?) dan voorwaar! zullen wel de profeten en aan dezer spitse een ELIAS en alle waarachtige, vrome, met God bezielde zieneren in hunne verrukking daartoe het meest geschikt zijn! Een opheffen in de lucht is dan ook louter van dezulken ons bekend geworden!

Menigwerf droomt men op eene zonderlinge wijze, dat men vliegt en zich her- en derwaarts opheft in de lucht. Vliegen beteekent volgens een aloud droomenboek, geluk; hoog vliegen eer, en lager vliegen rijkdom. Wat is toch dat vliegen in den droom? Is het de herinnering van eene vroegere den mensch

werkelijk eigene begaafdheid tot vliegen, die hij verloren heeft, of is het, als het ware, de anticipatie eener toekomstige geschiktheid en eene aanvankelijke poging tot losmaking der boeijen? Zoo veel is echter zeker, dat men niets droomt, dat den menschelijken aanleg geheel en al wederspreekt.

Van stervenden wordt ook verhaald, dat men hen somtijds zwevende boven hunne legersteden zou hebben gezien. Bij den dood lossen zich de hulselen des ligchaams op, neemt ook welligt de ziel haar wezenlijk (essentieel) en onsterfelijk dekkleed bij wijze van een lichtend hulsel, dat de sterfelijke en vergankelijke hulselen verdonkert, met zich naar boven op? Wie zal het beslissen!? v. SCHUBERT zegt 1): »In het algemeen openbaart de geest het toekomstig hooger bestaan dier geestelijke wereld, welke is grenzende aan de tegenwoordige, bij den mensch in den vorm eener godsdienstige geestverrukking. Dit verhevenst en zaligst eigendom des menschen schijnt echter hier beneden zich, als het ware, nog niet te huis te vinden. Wij zien, dat inzig streven naar godsdienstige volmaking en bereiking van het Goddelijke ideaal, dat ons steeds voor den geest zweeft, nog maar al te zeer zich met den tijd en met de buitenwereld als verzwageren, en zelden slechts zien wij van deze eigenschap onzer natuur de bloemen hier op aarde zich ontplooiën; het blijven slechts uitbottende knoppen. Dat verlangend reikhalzen echter, zoo het slechts gloed en leven ontvangt, doet de banden dezer aarde vieren, en het blakende gemoed breekt door al wat aardsch

---

1) Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft, S. 189.

mag heeten , heen. De phyche , als door de langdurige nachtkoude verstijfd , sluimerde nog haren langen slaap onder het verwelkte bloemenloover , tot dat de eerste stralen der voorjaarszon haar opwekte , om hare boeijen te ontsluiten , en de verlostte keerde vrolijk tot haar vorig vaderland weder."

§ 228.

De verrukking is geen wonder , maar wordt bepaaldelijk gewrocht door de subjectieve kracht der verbeelding.

Evenmin als APOLLO telkens den dichter onmiddelijk inspireert , evenmin hebben wij bij iedere verrukking te denken aan een wonder of aan onmiddelijke goddelijke inblazing. Het wonder eener onpeilbare diepte des menschelijken gemoeds is de subjectieve magt der godsdienstige verbeelding , waardoor het ligchaam of in deszelfs magteloosheid en nietigheid ten toon gesteld wordt , of het bewijs gegeven , dat hetzelfde geregeerd wordt door eene bovennatuurlijke kracht , al naarmate de geest of in deszelfs inwendige werkzaamheid zich aan het ligchaam niet bekreunt , of zich poogt los te maken van de wetten der noodzakelijkheid. Bij de godsdienstig verrukten is overigens doorgaans het ligchaam reeds bij de eerste ontwikkeling teeder en zwak ; in het vervolg van tijd meestendeels aan ongesteldheden van den meest zeldzamen aard onderhevig. Bij deze ongesteldheden laten zich echter bepaalde wetten aanwijzen , zonder dat men de toevlugt al te ruim behoeft te nemen tot bovennatuurlijke krachten en

geweldenarijen des duivels, als of, naar de volksmeening, zekere bepaalde menschen uitsluitend en bij voorkeur aan de luimen en den toorn des boozen ten speelbal moeten strekken 1). Daarom echter niet stoutweg en beslissend geloochend, dat er volstrekt geen vreemdsoortige invloed zou bestaan of bestaan kunnen, dan die gegrond is op de ons bekende wetten der natuur.

De natuur is ons geestelijk vaderland niet en onze rede getuigt ons reeds van eene gemeenschap der geesten, al is ons 'natuurlijk oog te schaamachtig, die te aanschouwen en ondervindelijk te bevestigen. Wanneer de onbevooroordeelde onderzoeker de stelling: *beginzelen moet men buiten noodzaak niet vermenigvuldigen*, zich tot eene wet wil maken, dan ziet hij zich toch menigmaal gedwongen ook op dien regel uitzondering te maken; »trouwens, die nimmer zich boven de werkelijkheid waagt,» zegt teregt SCHILLER, »zal nooit den zegepalm der waarheid veroveren.»

§ 229.

De daemon van SOCRATES.

De gesteldheid van den inwendigen zin openbaart zich ook nog op eene andere wijze als Soeratische daemon, die zich zonder bespiegelende voorbereiding onvoorziens kennen laat aan eene radende of waar-
schuwende stem, doorgaans echter in geene bepaalde

---

1) *Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus incidit.*
HORAT.

gestalte. Deze daemon is min of meer het eigendom van een' ieder; maar de verstrooiing, die de uitwendige zinnen te weeg brengen ontnemt de gelegenheid tot spreken. Zoodra deze echter in hare werkzaamheid worden gestremd, treedt de daemon te kennelijker op den voorgrond. Dit heeft plaats of bij ongesteldheden en zielsaandoeningen, als wanneer de met hem nog niet gemeenzame mensch spoedig gereed is aan de inwerking van vreemde geesten zijne inspraak toe te schrijven en hem door middel der behulpzame verbeelding allerlei gedaanteverwisseling te doen ondergaan, of ook door willekeurige onttrekking der uiterlijke zintuigen, zoo als bij *CARDANUS*, die zich in het duister allerlei menschen en gedaanten kon voorspiegelen. Deze gave is echter zeldzaam, en toont steeds eene groote vlugtigheid en gevoeligheid van het zenuwstelsel, zoodat het twijfelachtig schijnt, of wij wel dit verschijnsel tot den natuurlijken aanleg, dan wel tot de abnorme pathologische ontstemmingen kunnen achten te behooren. De laatste spelen gewis bij die wakende gesteldheden van den inwendigen zin eene groote rol, grooter dan men wel oppervlakkig zou denken. De psychisch pathologische ontstemmingen der aandoeeningen, neigingen en driften, de verkeerde voorstellingen, begrippen en denkbeelden van het verstand bij hartstogten, kommer, gramschap, nabrouw en knaging des gewetens enz., zijn op zich zelve echter niet begrijpelijk voor oogen te stellen als rein psychische ziektegesteldheden buiten gemeenschap met het ligchaam, althans in hare chronische vormen, zonder dat wij tevens den wederkeerigen invloed van het ligchaam gadeslaan. Wij zullen dus

ook een blik moeten werpen op de inwendige natuurlijke oorzaken van deze ontstemmingen.

§ 230.

Natuurlijke pathologische verhoudingen in bloedsomloop en zenuwstelsel zijn hoofdbronnen der visioenen.

Men heeft doorgaans bij de verklaring der visioenen veel te weinig acht geslagen op de natuurlijke hoofdbron derzelve, die doorgaans gelegen is in de pathologische verhouding der ligchamelijke functien. Men stelde die somtijds geheel en al op den achtergrond, omdat de levendigheid der voorstellingen van den inwendigen zin zich zooverre boven de gewone gewaarwordingen verhief, dat men alleen het oog bleef vestigen op het voorwerp, dat verscheen, zooverre het den geest betrof, en den grond der gewaarwording geheel varen liet. Deswege liet men dan ook bij dromenden en zelfs bij waanzinnigen vaak hetgeen hun verscheen als werkelijk object gelden, en niet als subjectief droombeeld, gewrocht door eene inwendige oorzaak.

De stoffelijke natuurkundige voorwaarden nu liggen vooral in de gesteldheid en den omloop van het bloed, in den werkingsaad van hersenen en zenuwen. Hieruit kunnen als hoofdoorzaken alle de overige ontstemmingen en ziekte-vormen gereedelijk worden afgeleid. Letten wij daarna op de bijzondere ziekte-toestanden, dan komen de visioenen voor als gevolgen en zeer gewone verschijnselen, vooreerst bij koortsen, als voorbijgaande bij acute ontstekingskoort-

sen, door congesties van het verhitte bloed naar de hersenen, ten gevolge van wijnen of andere bedwelmende stoffen, ten anderen bij gebrek of overmaat van slaap enz., als delirium. Bij chronische koortsen en prikkelingen in de hersenen zien wij ze met paroxysmen en remissies, maar met tusschenpozingen wederkomen. Ook plaatselijke oorzaken en prikkeling van enkele afzonderlijke zenuwen en hersendeeleu kunnen visioenen te weeg brengen, b. v. prikkeling op de zintuigen, eene ontsteking op het gezichts- of gehoorsorgaan en derzelver zenuwen, als wanneer zich gezichts- en gehoorsbeelden vormen. Desgelijks kunnen de visioenen ontstaan uit een' al te langzamen of gestremden bloedsomloop, zwakte en verstoppingen in de ingewanden, even zeer als uit de al te sterke bewegingen, die reflexie vinden en tegenwerking op het hersengestel, en dit wel op geheel bijzondere wijze van den onderbuik uit. Stremmingen in het poortaderstelsel, in lever en milt, verstoringen in de geslachtsorganen zijn de voornaamste bronnen der visioenen, vooral bij de vrouwen. Aan deze oorzaken zijn, meer dan men vermoedt, alle die gedrochtelijke, dweepzieke, silenische en daemonische verrukkingen, die hersenschimmen en toovenarijen van heksen en geesten toe te schrijven, die, naar mate de individuele gesteldheid naar ziel of ligchaam, als het werk van duivelen of van heiligen te verschijn treden, en die veel zekerder met bloedzuigers dan met duivelbezwingen worden uitgedreven.

„Bloedzuigers aan de stuit,
En de geesten varen uit.”

(GOETHE'S FAUST.)

Ook BUTLERS HUDIBRAS biedt ons in dezen eene treffende waarheid, die ieder kundig arts, met den invloed der winden bekend, voorzeker gaarne onderschrijft:

Gelijk een wind, in 't naauw geduwd,
Door 't darmkanaal omlaag gestuwd,
Iets wordt ('thoest geen verklaring),
Zoo wrocht een wind met groote kracht;
In 'smenschen lijf omhoog gebragt,
Nieuw licht en openbaring.

Aandoeningen en ongesteldheden in aderen en zenuwknopen brengen visioenen te weeg, die somtijds tijdens het wakend bewustzijn zich in opvolgende orden vertoonen, zoo als de visioenen van NICOLAI en v. BAZKO. Zeer dikwijls zijn het diergestalten, of als de bloedsomloop van de hersenen af is gestremd, ook onbekende schrikbeelden van allerlei aard, terwijl bij eenen phlogistischen toestand van het slagaderlijk bloed meer vrolijke lichtbeelden worden waargenomen, die den ziener tot blijmoedigheid stemmen.

§ 231.

Eene nog milder bron ligt in de ongesteldheden van de zintuigen en de hersenen.

De visioenen ontstaan nog veelvuldiger uit hersenkrankheden en zintuigsgebreken. Hier speelt het ontstemde algemeen gevoel eene hoofdrol; even als de gewaarwordingszenuwen over het gansche ligchaam verspreid, voert het ook de onmiddellijke aandoeningen van alle zijden naar de hersenen heen. Bij het genot der gezondheid ondervinden de algemeene gewaarwordingszenuwen van het sympatisch stelsel niets, of liever, wat hetzelfde beteekent, zij oefenen hare func-

tien in geregelden toestand zonder gewaarwording uit. Iedere ongewone gewaarwording op de eene of andere plaats van ons ligchaam is dus reeds een teeken van prikkeling, en, zoo het aanhoudt, een teeken van eene ongeregelde gesteldheid op die plaats. Zoo is het algemeen gevoel als het ware de daargestelde wachter en berigtgever der aandoeningen en verstoringen, die den geest kondschap doet van hetgeen voorvalt in de bewerkte massa der overal verspreide gewaarwordingszenuwen. Deze berigten behelzen echter niets bepaalds en de geest moet zich eerst eenigermate afvragen en verzekeren, hoe en waar de aangekondigde aandoeningen plaats grijpen. Reeds hieruit volgt, dat hier misleiding meer dan mogelijk is; want immers men weet somtijds alleen, dat men de ongeregelde gewaarwordingen in het algemeen als iets onaangenaams en pijnlijks ondervindt, zonder de juiste plaats eener hevige pijn, b. v. tandpijn, te kunnen opgeven. Terwijl nu alle gevoelsaandoeningen terugwerken op de hersenen en hier, vooral wanneer zij aanhouden, vaak door den geest, steeds tot scheppen gereed, eene tegenovergestelde beteekenis en vorm erlangen, vooral in gezichtsbeelden (omdat het gezicht in wakenden toestand de bestendigste en door de voortdoring van deszelfs indruk de meest heerschende is van alle zinnen), zoo wordt het begrijpelijk, hoe de onaangename, smartelijke en aanhoudende ziekteaandoeningen van het sympatisch zenuwstelsel aan den geest allerlei beelden voerspiegelen, die niet iedereen, zoo als NICOLAI, in staat is te onderscheiden, als bedriegelijke hersenschimmen. Deze gewrochten der verbeelding kristalliseren zich als het ware, en somtijds zoo bepaald en zoo overeenkomstig aan derzelve treu-

rige oorzaak , dat een allezins in andere zaken verstandig mensch tot zooverre zich kan laten bedriegen , dat hij deze schijngestalten voor werkelijke voorwerpen houdt en zich ook niet uit dezen waan , door de meest zedelijke overtuiging , laat brengen. Ik heb zekeren edelman onder mijne behandeling gehad , die aan onderbuiksongesteldheid leed en de meest smartelijke gewaarwordingen had ; alsdan geloofde hij vast , dat hij eene menigte padden en kikvorschen in zijn' buik had , die hem dag en nacht door hunne bewegingen kwelden. Het was een zeer beschaafd mensch en overigens zeer verstandig zelfs , maar hij werd woedend als men aan de geloofwaardigheid zijner padden en kikvorschen waagde te twifelen. — De opstijgende dampen in den onderbuik verdikken zich zoo ligt tot wolken in de hersenen , de zinnen worden in nevelen gehuld en de geest kan niet meer waarheid onderscheiden van schijn. Al wat gestalte heet op aarde , in den hemel en in de hel , hetzij aanminnig , hetzij afschuwelijk , kan tot zoo levendige voorstellingen gedijen , dat zij iederen uitwendigen zinsindruk verdonkeren en een' volslagen waanzin te weeg brengen , of zij wekken de inwendige pool der zinnen zoo geweldig sterk op , dat zij , even als in den droom , de sluimerende uitwendige zintuigen opwekken en de innerlijke beelden ook tot deze uitstrekken , zoodat de ontwaakte zelfs waant , de inwendige gewrochten zijne verbeelding met open oog en oor te zien en te hooren. Dit zien en hooren is voor hem alleen juist. Het is een verschijnsel , bij het slaapwaken meermalen op te merken en niet altijd louter als bedrog van den inwendigen zin te beschouwen. Soortgelijke verbeeldingsgewrochten zijn de afwisse-

lende visioenen van BAZKO en NICOLAI. Ook BONNET spreekt van iemand, die rondom zich gebouwen verrijzen en vogelen vliegen en allerlei tafereelen op het behangsel verschijnen zag. JEAN PAUL verhaalt van zich zelve 1): »Menigmaal zag ik bij plotseling ontwaken schijngestalten van menschen aan mijne zijde; eens, nadat ik reeds was opgestaan, aan den nachtelijken hemel een schijnbaar gloeiend morgenrood. Toen ik, op zekeren tijd, van eene voetreis huiswaarts keerde, zag ik een lief kinderkopje uit mijn venster kijken, en er was toch in mijn gansche huis geen kind te vinden.»

§ 232.

Ziekelyke ontstemming der afzonderlyke uitwendige zinnen.

De afzonderlyke zinnen kunnen menigmaal valsche innerlyke voorstellingen te weeg brengen, zoodra zij ziekelyk zijn aangedaan. Men weet hoe verbazend en zonderling tevens de voorstellingen van reuk en smaak, vooral bij zenuwziekten en onderbuiksongesteldheden, kunnen afwijken van de gewone. Dikwijls ontwaart men aandoeningen van stoffen, die niet aanwezig zijn, of overvloed van stof brengt valsche voorstellingen te weeg; bij overvloed van gal, b. v., smaakt al wat zoet is bitter. Zoo is het ook met het gezigt en het gehoor. Oogontstekingen en reeds al te sterke prikkeling der gezichtszenuwen wrochten beelden van roode kleur, of

---

1) Museum, S. 322.

door vuur en lichtvonken gekenmerkt; verduisteringen van de doorschijnende vochten in de oogkameren brengen de zoogenaamde vlekken, en dat fladderen van iets, dat op een spinneweb gelijk, voor de oogen te weeg. Eene mechanische drukking van een' bloedstroom, eene plaatselijke stremming of zwelling kan allerlei gedrochten ons voor oogen spiegelen. Nog vruchtbaarder in misleiding is het gehoor. Het geluid is buitendien reeds iets zeer onbepaalds en komt ons steeds toe van uit eene onbepaalde verte. Hoe grooter afstand of zachter de toonen, des te moeilijker ook te onderscheiden van hetgeen ons het allernaast is, van ons eigen inwendig zelve. Het gehoor is de gemoedszin, die doordringt tot in de diepten der hersenen en des gevoels, dat daarom ook bij overmaat zich onmiddellijk uitstort in klanken en toonen, een bewijs tevens, hoe zeer de inwendige gevoelsaandoeningen steeds streven naar verzinnelijking. — Een sterke polsslag, een vreemd ligchaam, een verhard trommelvlies brengen suizingen en allerlei vreemde geluiden in het oor; de gehoorzenuw wordt zeer ligt ontstemd, en allerlei muziek klinkt ons, b. v. na langdurig waken, in de ooren, terwijl men te vergeefs alle krachten inspant, om den nagalm dier klanken te verdooven. De koortslijder houdt luide zijne waanzinnige redeneringen, of fluistert zijne aandoeningen ons toe, en zelfs de dichtelijke bezieling verkondigt haar aanwezen door luide toonen van een gezang. DAVID verdreef den boozen geest, die op SAUL was rustende, door zijne harp, en de Noordsche barden zagen de schimmen hunner gevallen helden onder het ruisschen van zachtklinkende toonen van een verborgen muziek. Het suizen

van den wind in het geboomte en de klokketoonen te Dodona wekten vaak den geest der voorzegging op. Zelfs de dieren laten in den slaap hunne eigendommelijke geluiden hooren; de hond keft in den droom, en volgens BECHSTEIN vervolgen de kameryogelen hun gekweel. Hoe zou het dan ons verwonderen, dat men de slaapwandelaars hoort zeggen, dat zij stemmen en toespraken hooren, van wier aanwezen zij zoo zeker overtuigd zijn, als van de menschelijke gezichtsbeelden zelve. Van den invloed der voorstellingen onzer verbeelding op het gevoelsorgaan, de opperhuid, heb ik reeds vroeger gesproken (§ 134). Door louter voorstellingen kunnen blaauwe vlekken ontstaan en door enkel scherp bepalen der gedachten kunnen zelfs werkelijke wonden worden daargesteld. Indien wij daarenboven het veelbeteekenend gewigt der huid overwegen, ten opzichte der oneindige verscheidenheid der bewegingen van allerlei aard, van den geringsten ademtogt af tot de meest smartelijke drukking; van den hoogsten warmtegraad af tot de meest verstijvende koude, terwijl men de algemeene werkingen en krachten van het licht en de electriciteit niet moet voorbijzien, dan is er grond genoeg voorhanden, om de meeste phantasmen aan geheel natuurlijke oorzaken toe te schrijven.

§ 233.

Hersenongesteldheden als oorzaak van visioenen.

Hetgeen wij in de vorige § van de afzonderlijke organen hebben gemeld, geldt bepaalder en sterker nog van de hersenen, wanneer deze zelve in zieke-

lijken toestand verkeeren. De hersenen bevatten als sensorium commune in derzelve verbazend zaamgestelden bouw niet alleen de inwendige polariteit van alle de uitwendige zintuigen te zamen, maar zijn tevens de terugkaatsende spiegel van alle gewaarwordingen, die uit het ligchaam oprijzen; ja de hersenen, zij zijn in waarheid eene wereld op zich zelve, eene mikrokosmos, waarin niet louter van buiten ontvangen wordt, en wat ontvangen is gewijzigd en bewaard, maar die ook zelve uit haren innerlijken rijkdom van bewegingen mededeelen naar buiten. Hersenongesteldheden zullen dus niet minder onmiddelijk valsche gewaarwordingen, beelden, voorstellingen wrochten; zoo dat de opwekkingen van binnen naar buiten worden voortgebracht. Licht en geluiden zullen veel ligter in de hersenen, dan in de oogkameren en ooggewelven worden daargesteld, hetzij onmiddelijk, hetzij als nagalmen en naschijn van vroegere gewaarwording. Zoo zag b. v. MOZES MENDELSSOHN in zijne zenuwziekte niet slechts nieuwe gezigten, maar hoorde des avonds de stemmen van den dag hem als naschreeuwen door een roeper. Eene ophooping van stof of aanhoudende opwekking in de diepte der hersenen zal zich naar buiten trachten te ontlasten, en de levendige beelden der inwendige zinnen zullen zich zoo zeer terugkaatsen op de uitwendige zinspolariteit, dat de wakende mensch zijne schijn gestalten duidelijker waarneemt dan de uitwendige voorwerpen zelve (§ 231).

Uit dezelfde oorzaak en tevens van wege de nabijheid van den inwendigen oorsprong der zenuwortelen ontstaat het gemeenschappelijk lijden en de vereenigde werkzaamheid der verschillende zinnen.

Het gezichtsbeeld, dat uit de wortelen der gezichtszenen ontkiemt, zal te gelijker tijd de gehoor- en de overige zinszenen aandoen, en daar verschijnt een sprekende geest, die zich voelen en tasten laat, die zelfs zoo, als wij bij PORDAGE en bij de heksen hebben gezien, een' onverdragelijken stank van zich doet uitgaan en zelfs bonte plekken, ja wonden kan achterlaten. Zoo zullen dan ook de verschijningen van afgestorvenen, met al derzelver kluchtige bijomstandigheden, wel het meest haren grond hebben in de natuurlijke wetten der gevolgen in gelijken tijd en gelijke ruimte, die niet minder in de kleine hersewwereld, dan in het groote rijk der natuur hare geldigheid behouden.

Bepaalde aangeleerde lichaamsvaardigheden, van welken aard ook, al waren zij slechts overblijfselen nog van onzen kinderlijken leeftijd en reeds lang aan de vergetelheid prijs gegeven, kunnen vaak tot verbazing der aanschouwers uit dezelfde oorzaken weder in den slaap voor den dag komen, als louter spel der hersenen. Woorden in vreemde talen, gezangen, meesterlijk bespelen van instrumenten, mimische voorstellingen, kunstmatige dansen, enz., zijn daarom ook bij magnetische zieners in de meest koddige en tragische vormen niet zeldzaam. Een onkundige kan hier het denkbeeld van tooverij en wonder niet onderdrukken en schrijft het al aan bovennatuurlijken, doorgaans boezen invloed toe.

§ 234.

Ook de geest heeft zijn aandeel in het te weeg brengen van visioenen. Onderscheidings-teekenen van ligchamelijken en geestelijken invloed.

Ofschoon het nu wel niet meer twijfelachtig is, dat het ligchaam het ruimste aandeel heeft in het wrochten van voorstellingen der verbeelding, zoo moet men echter den geest niet buiten sluiten. Trouwens gelijk de ideën van zuiver geestelijke herkomst zijn, en als het ware uit de bovenzinnelijke wereld afdalen in het rijk der zinnen, ten einde als beelden voor de aanschouwing tot voorstellingen zich te laten vormen; zoo is de innerlijke genius, die scheidt en vormt en opsiert, de geest des menschen zelf. Wij moeten dus met niet minder belangstelling acht slaan op de andere meer bepaaldelijk geestelijke zijde. Uit de verschijnselen zelve intusschen kunnen wij meestendeels opmaken, of zij meer van ligchamelijken, dan wel van geestelijken oorsprong zijn. In de natuur gelden veel meer de wetten van gelijke ruimte en gelijken tijd; daar, waar de geest heerscht, de wetten der oorzaken, der opvolging en der gelijksoortigheid. Waar eene bepaalde harmonie, orde en schoonheid is en zedelijke beweegredenen den wil bepalen, waar de ideën der waarheid in symbolen gewikkeld zijn en in het algemeen de vereenigde werkzaamheden van het inwendig waken die van het uitwendig wakend leven overtreffen, daar zijn de geesteswerkingen overwegend. Figuren, die zich ten opzichte der ruimte door elkander bewegen en

verwikkelen; plotselinge verrijzingen van ongewone en tegennatuurlijke schrikgestalten, van opstijgen, vallen en benaauwen, verschijnselen, waarbij de elementen in het spel komen, als het vuur, het water en de lucht, of die uit onze kindschheid; menigvuldige herhaling van dezelfde droomen enz., alle deze zijn meer gevolgen van den natuurlijken bloedsomloop en de werking der hersenen. Waar evenwel beteekenisvolle woorden en samenhangende daden worden opgemerkt, die eenige leering behelzen en navolging waardig zijn; wanneer dreigende hindernissen worden gemijd of overwonnen, waar de elementen der natuur tot werktuigen moeten dienen, om bepaalde oogmerken te bereiken; wanneer men de gebeurtenissen in eene verwijderde toekomst of lang reeds verleden tijdperk waarneemt, enz., zoo behoort dat alles meer den scheppenden geest toe.

Van welken aard ook de innerlijke beweegredenen zijn, hetzij meer geestelijk, hetzij lichamelijk, zoo moeten wij echter niet vergeten, dat de visioenen steeds subjectieve gesteldheden zijn, die onder de abnorme of afwijkende en ongeregelde toestanden behooren, (§ 223); nooit moet daarom derzelver waarde ten opzichte van objectieve realiteiten te hoog worden aangeslagen. Trouwens onaangezien de bovenstaande onderzoekingen en de geschiedenis van den droom, die voorafging, dient opgemerkt, dat de somnambulen zelve hunne gewaarwordingen en gezigten niet naauwkeurig weten op te geven en te beschrijven, dat zij dezelve dikwijls ook met gansch andere gestalten verwisselen of ook zelve de verzekering geven, dat zij geene wezenlijke voorwerpen zien, maar dat het hun slechts zoo toeschijnt, waarbij zij

intusschen dikwijls de opmerking maken, dat het zich toch zoodanig toedraagt. De slotsom is: de objectieve voorwerpen zijn niet altijd uitwendige zaken; het objectief waargenomene kan ook inwendig wezen, en wel kunnen het zoo wel lichamelijk als geestelijke gewrochten zijn.

§ 235.

De verbeelding.

Na bovenstaande natuurkundige navorsching der oorzaken, dienen wij nu ook een' zielkundigen blik te vestigen op het wezen en de kracht der verbeelding, ten einde alsdan nadere slotsommen te kunnen opmaken over de inwendige subjectiviteit van den geest.

De verbeelding is uitsluitend het eigendom van den redelijken geest des menschen; zij is de zin, die strevende is naar poëzij en die het onbekende, geheimzinnige, ideale daarstelt, met één woord, dat, wat de uitwendige zin niet ziet, aan het licht brengt. De dichter is in waarheid van zijne zinnen beroofd, van daar alles *in* hem; hij is in den eigenlijken zin het subject-object. De zin voor de poëzij is naauw verwant met den zin der voorspelling, den Godsdienstigen zin en den waanzin in het algemeen. Is dan het heelal niet binnen ons? De diepten van onzen geest zijn ons verborgen, de eeuwigheid met alle hare werelden, het verledene en de toekomst zijn in ons of zij zijn nergens; de buitenwereld is het rijk der schaduwen slechts, die hare nevelen werpt over het rijk des lichts." (*Novalis*).

De ziel heeft eene objectieve zielkundige rigting

naar de buitenwereld. Zij neemt eensdeels door de zintuigen de indrukken van buiten negatief op, en brengt die in de subjectieve inwendige wereld der aandoeningen en voorstellingen; anderdeels werkt zij positief naar buiten door de wilsbeweging der subjectieve inwendige driften en der verstandelijke besluiten. De verbeelding derhalve is louter de herhaling eener volkomen gelijke werkzaamheid van den zuiver idealen geest op den volstrekt inwendigen subjectieven bodem van het bovenzinnelijke. Aan den menschenlijken geest is eigen, wat grenzenloos en oneindig is; ruimte en tijd omvatten zijne werkzaamheid niet, al heeft hij voor een' tijd hier beneden de natuur en de zinnelijkheid tot werkplaats en ten werktuig tevens, om het ideaal geestelijke zich voor te spiegelen.

Wanneer dus de verbeelding boven de gewone natuurgrenzen heen zweeft, dan viert zij slechts hare teugelen en geeft alsdan van hare oorspronkelijke kracht veel duidelijker blijken, dan wanneer zij in het dagelijksch leven als ingetooverd zit tusschen het aardsche.

Juist het uiterste en verst afgelegene in de zienlijke wereld is in ons eigen wezen het meest inwendige en het naast bij ons. De zich zelf bewuste geest is in ons het alomvattende, het aldoordringende, dat aan die kracht zich eenigermate verwant gevoelt, die de werelden omvat, regelt en beweegt. Dat, wat in het starrenheir ons het meest nabij en binnenwaarts toeschijnt, de wereld onzer planeten, is in ons wezen het meest uitwendige; het is het vergankelijke, aan zwaarte onderworpen ligchaam. Daarom mogen wij wel met regt zeggen: »al wat daar boven aan den hemel in dat oneindig ruim on-

ze verbazing wekt, het is niets dan de diepte van ons eigen eindeloos bestaan en wezen" 1).

§ 236.

Genetische grondvoorwaarde voor den zielkundigen voortgang van de scheppingen der verbeelding.

Letten wij nu, in hoe verre de verbeelding en de inwendige zin is, die vormt, en tevens de kracht van den geest, die positief handelende naar buiten werkt.

Elke ideale aanschouwing der rede ontleent haren oorsprong van uit de diepte des menschelijken geestes. De ideën van het ware, het goede, het schoone en de daaruit afgeleide begrippen van regt en plicht, onsterfelijkheid en verwantschap tot God, als den Schepper des hemels en der aarde, zijn inwendige subjectieve ontwikkelingen uit den oorspronkelijken aanleg van den geest. De objectieve inwerkingen door de uitwendige zintuigen brengen ons geen enkel bovenzinnelijk idée bij de voorstelling mede; zij kunnen alleen tot aanleiding en prikkel dienen, om zulke ideën uittelokken. Ook de bovenzinnelijke ideën echter vormen zich als aanschouwelijke beelden in het psychisch proces der zinnen, want hetgeen beeldvormige voorstelling moet worden, moet ook voorwerp der zinnen wezen, en wat zinnelijk aanschouwd wordt, kan wederom alleen natuurkun-

---

1) v. SCHUBERT, Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaften, S. 82.

dig door de zintuigen worden waargenomen. Het eenig onderscheid is, dat de ideën van binnen uit het bovenzinnelijk geestelijke in het zinnelijke en de uitwendige voorwerpen uit het natuurlijke en bewerkte zinnelijke in het geestelijk ideale ter vorming worden overgebracht. Wij zien dus ook hier, even als bij het ligchaam en de ziel, zoo ook in ideale voorstelling en zintuig de onoplosbare eenheid in het leven van den mensch.

Wij hebben eenig inzicht in die genetische grondvoorwaarde noodig, ten einde den zielkundigen voortgang van al dat wonderbare in het spel der verbeelding, bij het slaapwaken en de visioenen, onder bepaalde wetten te kunnen brengen.

§ 237.

Bij het slaapwaken, enz., is de verbeelding vooral naar de verscheidenheid der oorzaken het vermogen, dat de vormen daarstelt.

Wanneer in waarheid de verbeelding als vormen de genius aan het inwendige van den geest zelven iets objectiefs verleent, en wanneer diezelfde verbeelding ook de uitwendige voorwerpen der natuur, door middel der beeldvormige zinsvoorstellingen, opheft tot het ideale geestelijk leven, dan is het ons duidelijk, dat zij tevens ook bij de visioenen van het slaapwaken en helderzien, ja bijzonder bij het geestenzien van allerlei aard, de hoofdrol speelt, ofschoon ook al meer verwijderde oorzaken, naar het ligchaam of naar den geest, mogen medewerken, al ware het eene inspraak van het goddelijke en rein geestelijke, al ware

het verschijnsel een gevolg eener dadelijke prikkeling of wel herinnering en herhaling van vroegeren toestand. Langs eenen natuurlijken weg ontstonden bij dien onderbuikskraken, die padden en kikvorschen, als voorwerpen der voorstellende verbeelding. MAHOMED werd door eene duif ingefluisterd, de jonkvrouw van ORLEANS door den aartsengel MICHAEL, mischien door verbinding van ideën in de ziel. Vroegere gewaarwordingen van krachtigen indruk op het inwendig gemoedsleven, of ingewortelde begrippen over godsdienst en bovenzinnelijke dingen, kenteekenen zich als plastische werkingen van wederkerende smartelijke gewaarwordingen, of daar verschijnen geesten, engelen en duivelen of allerlei dierlijk heksentwief en spookerijen. Menigeen heeft een verhoogd instinctleven, een voorgevoel van een of ander aanstaand sterfgeval, hetgeen meer een physische aanleg van het gevoel, dan wel eene psychische zienersgave schijnt te wezen; het opgewekte algemeene gevoel der verbeelding stelt toch den opgeschrevenen ten doode niet louter voor het inwendig oog als gezichtsbeeld, maar laat hem ook bemerken als gewaarwording voor de reuk en het gehoor, die, b. v. des schrijnwerkers gereedschappen door zijne werkplaats heen en weder werpt. Zoo nu de verbeelding eens aangestoken is, of gevoed en gedreven wordt door opwellende gewaarwordingen en smarten, dan drijft zij haar spel in hare inwendige voorstellingswereld ten top, en laat zich niet meer door de buitenwereld temmen of betugelen in hare vaart.

§ 238.

De oorzaak der verwisseling van subjectieve voorstellingen in werkelijke voorwerpen.

Wij hebben de opmerking reeds gemaakt, dat de voorstellingen onzer verbeelding zoo levendig kunnen zijn, dat hij, die ziet, werkelijk waant dat, hetgeen hij ziet, buiten hem als een voorwerp bestaat; voorts dat zelfs de overige zinnen zich onderling aansteken en uitwendig wakende kunnen wezen, zoodat alzoo de inwendige zin het gansche gezigtveld op zich concentreert. Menschen, aan wie zulke verschijnselen plotseling overkomen of die eene geringe mate van verstandsontwikkeling bezitten en door duistere bevindingen zich doorgaans laten beheerschen, staan in de onwrikbare overtuiging van de objectieve wezenlijkheid hunner geestverschijningen, gelijk dit vooral ten tijde der heksenprocessen gebleken is. Onder zulke omstandigheden zal iemand de bewering vast houden, dat, hetgeen hem verschenen is, niet van hem zelf is uitgegaan, maar integendeel, dat het hem van buiten is aangebragt, dat hij stemmen hoort, die hem toegeroepen worden, en dat het geenszins innerlijk gezigtsbedrog en misleiding zijner geestvermogens is. Dat het even zoo bij de waanzinnigen zich toedraagt, is duidelijk.

De gevoelsaandoeningen en de als het ware sluimerende en bewustelooze ideën dragen de kiem van hare vormen, van hare lichamen bij zich. De gelegenheid moet zich slechts aanbieden, om ze in het leven te roepen uit een opgewonden of dweepziek gemoed. Op eenen ruwen, niet ontginden moeras-

sigen grond, zullen zij slechts modder en onkruid telen en duurzaam onvolledige vormen stellen. Bij de meeste menschen wordt het eigenlijk nooit dag; hoe weinig bemoeit zich nog de opvoeding met de ware verheldering des geestes en de loutering der zinnelijke en bovenzinnelijke begrippen van het volk over God en de wereld des geestes, zoo wel in aard als vorm. Wie kan uit dien donkeren chaos van verwarring iets anders verwachten, dan heksen en spoken, die, al naar mate van de volksvooroordeelen en godsdienstige wanbegrippen, in ligchamelijke duivels of ætherische engelen worden herschepen, ten vloek of ten zegen? Voegt men nog daaraan toe den drang van een verdierlijkt en door smarten verteerd leven, wie kan dan uit dien opgehoopten modderpoel van een verwilderd gemoed en uit die camera obscura van een verhit hersengestel iets beters verwachten dan waanzin en zonde, dwaling en ellende, ongeneeslijk naar ligchaam en ziel?

§ 239.

Het zien van zich zelven bij magnetische patienten en in stuipen.

Het zien van zich zelven, waarbij onze eigene gedaante objectief wordt, heeft geen' anderen grond. Dit verschijnsel wordt somtijds waargenomen bij magnetisch slapenden, bij zieken en bij menschen van eene zeer levendige verbeelding. De ondervinding heeft geleerd, dat het geenszins een teeken is van den nabij zijnden dood, daar het bij enkelen van tijd tot tijd zich herhaalt, zoodat het hun zelfs niet meer

verwondert, en zij zelve overtuigd zijn, dat het verbeeldingswerk is. Eene zoodanige verwisseling der subjectieve persoonlijkheid heeft somtijds plaats bij wijze eener dichterlijke vrijheid (om mij zoo uitte-drukken). Het is als het ware eene opschikking of versiering der inwendige aanschouwingen in allerlei vormen, en dit is niet louter het geval bij waanzin, maar geschiedt ook met eigendunkelijke zelfbewustheid. Zoo verhaalt BEDA HEBER in het aangehaalde werk van GIOVANNA DELLA CROCE, dat ook zij menigmaal als buiten hare persoonlijkheid trad, zich zelve als voorwerp aanstaarde, ja toezong als bergplaats van het hoogwaardige: »Zij was dan, naar haar zeggen, door hemelsche kunstwerkers uit het fijnste goud en de edelste paarlen zamengesteld, blinkende in den schitterendsten stralengloed. In het midden van haar glansde een donkerrood hart, uit robijnen gewrocht, aan de voorzijde geopend, bevestigd met een wonderschoon kruisbeeld met stralen van goud, alles in prachtig gedreven werk, terwijl de hostie daarboven zweefde, witter dan sneeuw. Bij die aanschouwing verzonk zij als het ware in dat hart, gelijk de zijdeworm in hare pop zich wik-kelt en de vlammen der liefde schenen haar te zullen verteeren. Dan maakte het begrip van reinheid des harten zulk een' diepen indruk op hare ziel, dat zij uitriep: O kom, kom in mijne ziele, gij reinheid, dochter des hemels! vurig wil ik u omarmen, ja kussen en u voeren tot in de diepste diepten van mijn hart, om met u te leven en met u te sterven! In dezen toestand werd zij somtijds voor aller oog boven de aarde opgeheven.»

§ 240.

Geestverschijningen , visioenen van engelen en duivelen zijn louter gesteldheden van het gevoelsleven en de verbeelding.

Het zal wel geene breedvoerige ontwikkeling behoeven , dat ook de visioenen van engelen en heiligen het werk der verbeelding en geenszins werkelijke lichamelijke voorwerpen zijn. Merkwaardig in dezen is de opheldering , die de Engel RAPHAEL aan TOBIAS geeft , Tobias 12 : 19. » Ik ben RAPHAEL , één der zeven engelen , die staande zijn voor het aangezichte des Heeren. Het schijnt wel , dat ik met ul-eet en drink , maar ik gebruik onzichtbare spijsen , die geen mensch kan zien ; dankt gijl. God en verkondigt Zijne wonderwerken , » en hij verdween en zij zagen hem nooit.

Toen JEZUS te Jerusalem te midden zijner zaamvergaderde leerlingen trad en zich ontdekte , werden zij verschrikt en zeer bevreesd , meenende , dat zij eenen geest zagen. En JEZUS zeide tot hen : » wat zijt gij ontroerd ? en waarom klimmen (zulke) overleggingen in uwe harten ? Ziet mijne handen en mijne voeten , want ik ben het zelf ; tast mij aan , en ziet , want een geest heeft geen vleesch en beenen , gelijk gij ziet , dat ik heb. » Luk. 24 : 37—39. Dit is eene plaats , die allezins onze opmerking verdient , vooreerst : ten bewijze dat de geesten niet lichamenlijk verschijnen , en ten tweede , dat JEZUS werkelijk opgestaan is , met zijn vroeger wezenlijk vleesch en gebeente.

Indien de geesten geene lichamen bezitten , dan

kunnen derzelve zoogenaamde verschijningen slechts gesteldheden van 's menschen eigen gevoelsleven zijn, dat zich door de phantasie naar buiten poogt te openbaren in beelden. Het zijn dus subjectieve afspiegelingen van den menschelijken geest zelve. De engelen en de geesten, goede en kwade, komen en gaan, raden en troosten of kwellen en pijnigen, al naar de stemming en gehalte van ons binnenste. De hemel is niet hier of daar, maar binnen in ons. Daar kunnen evenwel ook uitwendige inwerkingen plaats hebben. Evenzeer toch het bestaan van goede en kwade geesten niet te loochenen is, evenmin de mogelijkheid, dat zij als uiterlijke magten invloed kunnen uitoefenen. Indien echter een geest of een duivel geen ligchaam heeft, kan hij ook geen lichamelijken invloed uitoefenen. Die invloed is alleen denkbaar als van onmiddelijk geestelijken aard op ons gemoed zelve. » Het gevoelsvermogen, immer werkzaam in de daarstelling van plastische vormen, maakt hier den indruk van een' werkelijken geest tot een' object, en wrocht dat object in den meest waarschijnlijken vorm, en deze is de menschelijke gedaante. De inwoners der geestenwereld, ja de Godheid zelve, verschijnen deswege in menschelijke gedaante. Deze gedaante, waarvan al wat stoffelijk is geweerd wordt, is voor den algemeenen gevoelszin een wezenlijk object. Men ziet, men hoort, men voelt den geest en des al niet te min vereenzelvigt men zich met denzelve, niet door de lichamelijke zintuigen, maar door den zoo even genoemden algemeenen gevoelszin, die in dit geval in de plaats treedt van alle de lichamelijke zinnen. Wij zelve deelen ons alzoo deze geestgestalten mede, wij spreken met dezelve, en

zij antwoorden ; wij handelen werkelijk voor hen en desgelijks ook zij voor ons , zonder dat , of in het eene , of in het andere geval , eene werkelijke waarneming door de uitwendige zintuigen mogelijk is. Van daar dat menigeen gelooft , luide met de verschijning , die hij gehad heeft , te hebben gesproken , terwijl toch de aanwezigen niets vernamen , of zij werden door geesten door de lucht heen gevoerd naar verwijderde oorden , zonder dat hun ligchaam van de plaats , waar het was , zich bewoog.” 1)

Wij loochenen daarom geenszins de inblazingen van den menschelijken geest tot zijne hoogere verlichting in de kennisse der waarheid ; de socratische geestenstemmen , die tot het goede vermanen ; die verborgen leidingen , die ondervonden worden , van de wieg tot aan het graf , neen ! zij hebben gewis even vasten grondslag , als de natuurlijke inwerkingen of het gevoelsleven , dat zich objecten vormt bij den slaapwandelaar. Maar de geheimzinnige bodem is gelegen in het menschelijk gemoed , waaruit die ideale aanschouwingen zich ontwikkelen. Eene wezenlijke verlichting in de kennis der waarheid , wilskracht tot deugdzame handelingen en werken der liefde , de buitengewone gaven van een leven in God , zijn de vruchten alleen van vroomheid in zielen , wier lust en streven naar het goddelijke zich uitstrekt , en bij dezulken dan ook plaatsen wij , als iets eigendommelijks , de verschijningen en gezigten der heiligen. Een boos gemoed , waarin de lage driften heerschen , gemarteld door haat en nijd , geprikkeld door hoogmoed en hebzucht , heeft geen plaats in

---

1) LILLBOFF , S. 125.

zich voor goede geesten, en de duivel spookt daar in hoofd en in hart beiden. Waar het licht en de duisternis, het goede en kwade nog verward onder elkander nestelt, daar wisselen zich de gestalten van goede en kwade geesten af; heden verschijnt daar eene hemelsche gedaante en verkondigt vrede en blijdschap, terwijl morgen de duivel binnentreedt met helsche aanzetting en verlokking tot werken der duisternis. Hiertoe behooren voornamelijk die menigvuldige verschijnselen bij patienten, die met krampen hebben te worstelen. Voorzeker niet zelden speelt hier de fijnste en meest verborgen list, dikwijls een slaap in half bewusten toestand, of ook verblindings, of ook opzettelijk bedrog, in het verborgen de duivelsrol, die aan eigen ligchaam zijne meesterstukken voltooit en de sporen zelfs van stoffelijke werktuigen achterlaat. » Wij spreken hier niet, » (schrijft een Katholijk godgeleerde 1), » van een lijfelijken duivel, die het menschelijk ligchaam als inneemt. De duivel heeft evenmin een ligchaam als de engel; wij gewagen alleen van de mogelijkheid der inwerking van den boozen geest op onze ligchamelijkheid. Door den zondenval der eerste menschen kwamen wij onder zijne magt. De menschheid had niet alleen in den geest den werkring des duivels grooter gemaakt, maar ook het ligchaam werd een orgaan van zijn geweldig vermogen. Wij lezen wel is waar slechts weinige voorbeelden in de tijden vóór CHRISTUS, dat de duivel zijne magt ook uitgeoefend heeft over de ligchamen der menschen; maar de geheele oudheid is daarentegen het bewijs van zijnen invloed op den geest;

---

1) LILLBOFF, p. 132.

hij had het eerste niet noodig, daar hij door het laatste reeds zijn oogmerk ten volle bereikte. Door misleiding en verblinding van den menschelijken geest bragt hij het zoover, dat het menschdom hem als Heer en God vereerde, tempelen en altaren hem bouwde en gruwelijke menschenoffers opbragt. Eindelijk naderde die algemeene heerschappij des duivels over de menschheid, door de afgoderij, haren ondergang. Het licht der wereld werd geopenbaard en scheen in de duisternis, verlichtende de menschheid in hare verblinding, zoo dat zij hare blindheid beleed en alleen den Waarachtige leerde aanbidden. Daardoor werd eigenlijk het rijk des duivels verstoord en de vorst der duisternis uitgestoten buiten deze wereld."

Kortom, de geestenwereld was door de verbeelding in de werkelijke wereld overgeplant. De menschelijke geest wil zoo gaarne alles, wat zich denken, gelooven en vermoeden laat, tot een voorwerp zijner aanschouwing maken, en vergeet zoo ligt, dat het verstand een goochelspel gaat spelen met de door de verbeelding als versmolten ideën en begrippen. Natuurlijke omstandigheden worden in bovennatuurlijke herschappen; uit onkunde en lichtgeloovigheid het zinnebeeld voor de zaak genomen; het gemoed, met bijgeloof behebt, wordt tot voorstellingen gedrongen, die niet bestaan, en zoo gaan misleiding en verwarring, hand aan hand, om ons den toestand der krankzinnigen begrijpelijk te maken, zoo wel als alle die onnoemelijke gewrochten van duivelsche liefdeloosheid en vervolgingzucht, ja, zoo vormt zich op aarde een rijk en eene magt, waardoor de wereld wordt overheerscht, zonder dat rijk en magt beiden objectief bestaan en in wezen zijn.

§ 241.

Positieve kracht der verbeelding.

Niet minder zonderling is de naar buiten werkende positief handelende kracht der verbeelding. Aan het gezegde in § 139 hebben wij hier slechts weinig toe te voegen. Dat zij eene getrouwe bondgenoot is voor den arts tot genezing van ziekten, wordt door de ondervinding der eeuwen bevestigd. Niet slechts bij verschillende zenuwziekten, maar ook bij pest en loep. De verbeelding brengt door een bepaald vestigen der voorstellingen op bepaalde plaatsen des ligchaams niet alleen pijn, maar ook bonte plekken, gezwellen ja zelfs wonden voort. Zij is in staat de tong en andere ledematen te verlammen, en deze verlammingen althans voor een' korten tijd ook geheel op te heffen. De kennelijke indrukken der verbeelding van zwangere vrouwen zijn ontelbaar. Ja zelfs strekt zich de werking der verbeelding uit ook buiten ons ligchaam op andere menschen, hetgeen vooral van toepassing is op de geestelijke aansteking en op de wilskracht, die wij straks nader zullen leeren kennen. Overigens kan men ten opzichte der wondervolle werking der verbeeldingskracht breeder worden ingelicht door het magazijn der zielkunde van MORITS, de Biologie van TREVIRANUS, de onderzoekingen van TIEDEMAN, enz. enz.

§ 242.

De waarde der phantasiebeelden ligt in den innerlijken aanleg der ziel en het waarachtig streven naar onze levensbestemming.

Het voorgaande zou ons al ligtelijk kunnen verleiden, om alles, wat de verbeelding betreft, voor louter zinbedrog te houden. • Dat zou eene dwaling wezen. Gelijk het zelfbewustzijn van den menschelijken geest in de oneindige ruimte van het bovenzinnelijke zich uitstrekt tot in het rijk van het Goddelijke zelfs, zoo is ook het gemoed niet te peilen in deszelfs onmetelijke diepte, die allerlei soort van geestverrukking opgeeft, waarin waarheid en dwaling zich vervangen; al naarmate de grond rein of onrein is, of vatbaar voor Goddelijke overschaduwing of bestraling. Uit ieder levend mensch gaat naar zijn aanleg een streven uit naar zelfsbevrediging, als einddoel zijnes levens. Het dier vindt dat einddoel reeds in de bevrediging zijner ligchamelijke behoeften; maar het dier heeft geen hooger aanleg dan de ontwikkeling van geringe krachten der ziel, om zich zijn aardsch bestaan te verzekeren; deze ontwikkeling is dan ook zeer spoedig voltooid. Niet alzoo de mensch. De mensch heeft den aanleg ontvangen tot eene oneindige, niet ligchamelijke, maar geestelijke volmaking. Het doel zijnes levens ligt hier beneden niet op deze aarde. Zijn streven is gerigt naar de eeuwigheid. Daar zullen zijne ideën ten volle hare bevrediging erlangen. Hier zweven hem in zijnen worstelstrijd met de buitenwereld idealen voor den geest, die, met zijne behoeften voor deze wereld vermengd, hem

tot luchtkasteelen worden ; aldus , met zich zelve in verwarring , beeldt hij zich idealen in , die hem als hersenschimmen voorbij zweven , en , in stede van rust , hem eeuwige onrust baren en omvoeren als in een doolhof van verwarring .

De ware levenslust en het hoogste einddoel des levens wordt alleen dan bereikt , wanneer het vroom gemoed uit deszelfs innigste diepte reikhalst naar de gelijkvormigheid aan het hoogste ideaal . Daar , waar het rein gemoed waarachtig streeft naar hetgeen Goddelijk is , daar woont gewis de meeste overeenstemming , en alles , wat daar tusschen doel en streven in ligt , staat zeker in de meest juiste verhouding ; en wel zoo , dat het objectief aanschouwde volkomen beantwoordt aan het subjectief voorgestelde , en dat het verstandelijk ideaal der hoogste volkomenheid even juist aan het licht komt , als het gemoed den Goddelijken invloed waarneemt .

§ 243.

De subjectieve waarneming bepaalt zich niet tot dingen , die aanwezig zijn in den tegenwoordigen tijd.

De verhouding tusschen subjectief en objectief is bij de phantasiebeelden niet dezelfde , als in den wakenden toestand . De innerlijke voorstellingen stemmen hier niet altijd overeen met de uitwendige voorwerpen . Het inwendig leven van den geest is steeds vaardig , om zich voorwerpen voor te stellen , die in het geheel niet bestaan . Daarentegen heeft de geest de hoogst opmerkelijke eigenschap , dat op deszelfs in-

wendig subjectief gebied vaak wezenlijke uitwendige objectieve, plaatselijke of tijdelijke omstandigheden, die ter aanschouwing stellen, die voor het tegenwoordige in het geheel niet bestaan, b. v. woningen die vernield, en personen, die reeds gestorven zijn, of dergelijken, die eerst in eene verre toekomst op het schouwtooneel der wereld zullen optreden. Dit is de daadzakelijke ondervinding van alle tijden en moet dus voor eene onloochenbare eigenschap van den geest worden gehouden, die de stelling in § 206 handhaaft: »het zien in den droom is eene zelfverlichting der zaken, plaatsen en tijden.»

In deze al te weinig gekende, ja werkelijk miskende eigenschap van het subjectieve in den mensche-lijken geest vinden alle die, elkander zoo dikwijls wederprekende uitingen van den inwendigen zin haren eigenlijken grond. En waarlijk daar straalt in die eigenschap, die zoo zelden echter hare wezenlijke ontwikkeling erlangt, iets Goddelijks door. Menig raad- sel vindt in die eigenschap de eenige oplossing. Daar- toe rekenen wij onder anderen het waarnemen van uiterlijke voorwerpen louter door eigen innerlijk ver- mogen, dat als het ware een subjectief naar buiten gaan tot de voorwerpen zou kunnen heeten; evenzeer het onmiddellijk vernemen van geestelijken invloed, die van buiten ons toekomt. Het zal b. v. niet meer iets onbegrijpelijks wezen, hoe alleen een rein en waar- achtig vroom gemoed inzicht niet alleen voor zich zelve heeft in hoogere dingen en waarheden, maar ook de Goddelijke waarheid aan zich zelve ondervindt, »dien die heeft, zal gegeven worden.» — Voorts krijgen wij langs dezen weg licht in het *voortuit-* en *verzien*; trouwens het inwendige zielsoog, als subjectieve oor-

zaak der gewaarwording en geenszins het gewrocht van objectieven invloed, laat zich niet beperken door de afgemeten grenzen der uitwendige zintuigen. Eindelijk zullen wij daardoor eenig inzicht erlangen in de profetische orakelen aangaande verleden en toekomstige dingen, die voor het tegenwoordige ganschelijk niet aanwezig zijn; evenzeer toch de voorwerpen, die verleden zijn, louter voor den geest verschijnen in derzelfer nawerking, als het ware in ideale schaduwten, zoo liggen de toekomstige voorwerpen als ideale beelden van den geest in deszelfs aanschouwing reeds, voor dat zij hare wording verkrijgen, voorgeteekend, even als de scheppende verbeelding reeds in zich de idealen bevat, die zij zich als modellen schildert voor hare toekomstige kunstgewrochten, die nog moeten worden voortgebracht. En alzoo is dan ook de derde stelling van § 221 gehandhaafd. Indien de subjectieve waarneming oorzaak en niet gewrocht is der objectieve gewaarwordingen, zoo behoeft het voorwerp ook niet steeds tegenover de gewaarwording van den geest te staan, maar kan die ook achtervolgen of reeds vooruitgegaan zijn.

§ 244.

*Het lezen in de gedachten van anderen alleen
verklaarbaar in de subjectieve verlichting
van zich zelve.*

Uit dit subjectief vermogen van eigen verlichting is de mogelijkheid alleen te verklaren, om de gedachten van anderen en derzelfer zedelijk karakter waar te nemen, en hen op hunnen inwendigen toe-

stand opmerkzaam te maken , waarop zij zelve dikwerf niet letten. Zoodanige voorbeelden van magnetisch helderzienden zijn er vele bekend , en **BEDA WEBER** verhaalt 1) uit de levensgeschiedenis van pater **EUFEMIO** : » In deze als door een' goddelijken smeltkroes bewerkte reiniging , werd zijn geest gelouterd en gewapend met den vreeselijken blik in de diepste schuilhoeken van het menschelijk hart. Eens zag hij bij nacht , hoe een van zijne medebroeders verzocht werd door onreine gedachten ; **EUFEMIO** trad uit zijne cel en riep : broeder **ARGIDIUS** ! geef acht , sta op , bid , ween , doe boete , de verzoeker nadert ! **ARGIDIUS** gehoorzaamde en legde zich , na langdurig gebed , weder ter ruste. De verzoeking openbaarde zich andermaal. Nu trad **EUFEMIO** nogmaals uit de cel en riep : Broeder **ARGIDIUS** ! geef acht , de verzoeker is ten tweeden male tegen u opgestaan ! Dit inzigt in de hartsgeheimen van anderen ging als een zacht ruischen des Alomtegenwoordigen door de cellen zijner broederen , zielen reinigend , en alle duivelskunsten verbannend. » Dit inzien in de donkere kameren van het hart van anderen is niet wonderbaarder , dan het vooruitzien en in de verte zien in den tijd en de ruimte der natuur. Het geestenrijk is het vaderland des geestes en het ware verkeer met geesten en de geestentaal is volgens **SWEDENBORG** de onmiddellijke aanschouwing der gedachten. De wijze zegt :

De geestenwereld is niet toegesloten,
Uw zin is gesloten , uw hart is dood ;
Wien zich die wereld niet ontsloot,
Zijn zin is blind , zijn hart is dood.

---

1) t. a. pl. S. 135.

Niet minder schijnt het overdragen van gezigten , en van eigene ligchamelijke gedaante op anderen , vooral van aanverwante of gelijk gezinde menschen hierin deszelfs voornaamsten zielkundigen grond te hebben. De vermelde eigenschap , om zich zelf te zien , kan men als een bloot gewrocht der verbeelding beschouwen. Maar als de gedaante van eenen afwezende in gewigtige oogenblikken aan eenen anderen ligchamelijk verschijnt , en wel in den toestand , waarin deze zich nu juist bevindt , (waartoe b. v. het niet zelden verschijnen van stervenden behoort) , dan heeft dat beeld der phantasie objectieve waarheid.

Men noemt het een dubbelganger , als het beeld van iemand door een' anderen ter plaatse gezien wordt , waar hij zich niet bevindt. Het wezen van de visioen is in beide gevallen hetzelfde. Slechts de plaats der verschijning is verschillend , en de medewerkende plaatselijke oorzaken kunnen ten deele dat vermogen te voorschijn brengen. Hiertoe behoort ook wel de eigenschap van het dubbelgezicht bij de Bergschotten.

Zulk een beeld der phantasie hult zich ook wel in symbolische vormen. »De heilige VINCENTIUS van Paulus zag , gedurende het sterfuur der vrouwe VAN CHANTAL , eenen kleinen vuurbol , welke zich van de aarde ophief en zich in de hoogte met eenen grooteren , meer helderen , vereenigde. De uit deze beiden gevormde bol verhief zich hooger en versmolt in eenen , die oneindig veel grooter en luisterrijker was. Daarbij hoorde hij in zich zelve eene stem , die hem toeriep : de eerste vuurbol is de ziel der waardige moeder CHANTAL , de andere de ziel van den godzaligen vader FRANS VAN SALIS , en de laatste , die die beide

aan grootte en glans oneindig verre overtrof, is het wezen der Godheid. Deze visioen vernieuwde zich voor hem na de wandeling, als hij voor de afgestorvene ziel de mis las, waardoor dezelve zich zoo diep in zijn gemoed inprentte, dat de enkele herinnering daaraan haar in het vervolg telkens weder te voorschijn riep. VINCENTIUS zelf zegt, dat dit geaigt welligt uit zijne phantasie is voortgekomen, hoewel hij anders niet vatbaar was voor zulke verschijningen. Hij verklaart het uit den grooten eerbied, dien hij voor de heiligheid dezer ziele koesterde, wier brieven hij nimmer zonder tranen lezen konde 1).”

§ 245.

Het stellig vermogen der verbeeldingskracht openbaart zich voornamelijk door den wil en wel het eerst op 's menschen eigen ligchaam.

Het stellig vermogen van de naar buiten werkende phantasie komt ons te wonderlijker voor, als wij hetzelfde als beweegkracht van den wil en deszelfs werkingen beschouwen, welke zich niet alleen tot eigen ligchaam, maar ook in de verte en tot anderen uitstrekt. Daarvan zagen wij in de eerste afdeeling verscheiden voorbeelden. Dat men aan zijn ligchaam door levendige voorstelling en met bepaalden wil eene groote kracht kan geven, is bekend. Zelfs verlamden vermogten hunne leden te bewegen en zich aan een dreigend gevaar te ontrukken. Even zoo kan de enkele willekeur het sterke ligchaam tot den graad

---

1) LILLBOFF, die Wunder des Christenthums, S. 108.

van werkeloosheid afmatten en zelfs enkele organen , b. v. het hart , tot stilstand brengen , die anders doorgaans aan den wil onttrokken zijn. Hoe veel men in ziekten vermag , deels dezelve voort te brengen door inbeelding , deels te verdringen en te genezen , leert de dagelijksche ervaring. KANT wijst in zijn leerrijk geschrift » over de magt des gemoeds , om onze ziekelijke aandoeningen meester te worden , » hoe weinig men het verstaat , om door eigen' wil zijne natuurlijke gesteldheden te veranderen en dragelijk te maken. Niet altijd gehoorzaamt intusschen het ligchaam , dat zijne wetten gestreng opvolgt , dadelijk ; maar de aanhoudende kracht van den wil overwint de magt der natuur menigmaal op eene in het oog vallende wijze en maakt haar tot eene volgzaame dinnares des geestes. Zoo kan men b. v. niet alleen de zuiveringen des ligchaams bewerken en door aanhoudenden wil in eenen regelmatigigen gang brengen , maar er zijn voorbeelden van personen , die eene omgekeerde beweging , b. v. van de maag , om te braken , willekeurig bewerkten. Dit is bij krampen en menigmaal ook bij zulke zieken het geval , die in de tegenwoordigheid van anderen dezelve zoeken te verbergen. Dit geeft tevens eene vingerwijzing , dat de geest zelf eigenlijk de beste spiritus rector is , om de elementen der natuur niet slechts uitwendig , maar ook innerlijk in ons te beheerschen. Er is eene Godheid in ons , op welker aandrift wij ontgloeijen.

§ 246.

*De magt van den wil in de verte komt voort uit het
wezen van den menschelijken geest, niet van
goede of kwade geesten.*

De magt van den wil in de verte en op anderen, om schadelijke en heilzame werkingen voort te brengen, is van ouds her erkend; en het is dit, wat voornamelijk de magische kunst te voorschijn riep en bevrucht maakte. Het veelvuldigst zijn echter alleen de schadelijke werkingen bekend geworden, en daar men zulk eene werking in de verte als iets geheel ongewoons aangaapte, was men ook tevens gereed, de oorzaken buiten den bewerkenden persoon te plaatsen en aan den duivel of andere booze geesten toe te schrijven. Waar echter goede gevolgen gezien werden, daar vertrouwde men dezelve ook aan de vroomste zielen niet toe, en het was hier, dat slechts engelen of God zelf zoo iets voortbragten.

Men hield het er voor, dat de werking van den wil op anderen vooral door middel van den blik werd overgedragen, en zulk een gefixeerde blik van eene boosaardige ziel, welke men vooral aan oude wijven toeschreef 1), werkte niet alleen op weerloozen, b. v. kinderen, vergiftigend, maar ook op de atmosfeer. Reeds VIRGILIUS maakt van zulk eene betoovering door den blik melding: »Ik weet niet, welk oog mijne teedere lammeren betoovert.” ROUSSEAU verzekert, dat hij in Egypte vier padden door zijn aanblik ge-

---

1) Ut in vitulis saepe contingit, zegt zelfs de heilige THOMAS. Zie LILLBOPP, t. a. pl. S. 255.

dood heeft. Toen hij het echter in Lyon aan een ander beproefde, zag deze hem zoo stekend aan, dat hij in eene onmagt verviel. Van de schadelijke magische werkingen der tooverij en het zoogenaamde maleficium was de geheele oudheid, waren voornamelijk de middeneeuwen en alle wilde volken overtuigd. Reeds de boeken van MOZES, het 11 boek van PLATO over de wetten en de 12 tafelen der Romeinen hadden de doodstraf gezet op de schadelijke aanwending van de zwarte kunst. De daadzaken van de heksenprocessen hebben wij gezien, en nog heden bevinden wij, dat wel geen booze vijand achter de oude wijven schuilt, maar dat hij in de hoofden, opgevuld van bijgeloof, spokerij bedrijft. Men schrijft haar nog heden naauwelijks iets anders toe, dat goed is, dan de Roos te bespreken, of eene sympathetische kuur, om de ratten te verdrijven.

Als nu integendeel de geest zijne individueele zelfstandigheid verkrijgt, als hij uit de lage stoffelijke ondervindingen en de onzuivere driften tot ideale klaarheid van zich zelve bewust te zijn en tot de bepalende werkzaamheid van zich zelve geraakt, (een toestand, in welken hij met godsdienstigen ootmoed in de kracht des geloofs aan de bovennatuurlijke kracht des Allerhoogsten deel neemt, en derhalve ook bovennatuurlijke werken — zoogenoemde wonderen — verrigt), dan ziet men weder liever in den mensch het enkel lijdelijk vat, door hetwelk God zijne almacht openbaart, zoo als bij de ware heiligen en profeten; en dat in stede van de actieve zelfwerkzaamheid van des menschen geest te erkennen, welke immers buiten dat in de scheppende almacht van God gegrond is en door het ware geloof

en den bepaalden wil wonderbaar en krachtig wordt versterkt 1).

§ 247.

Er is een bovennatuurlijk verband van goede en verderfelijke werkingen van den wil. Het willen en gelooven.

Al wie over de mogelijkheid der magische werking vooraf zijn oordeel velt, of al wie in de toestanden van den inwendigen slaap, in vergelijking van het wakend bewustzijn, een nederdalen op lagere trap, ja zelfs een verloren gaan van persoonlijke waarde ziet, hij kan alles in de wereld ligt begrijpen. Intusschen vermoeden beide deze soorten van menschen de diepte des menschelijken geestes niet en er is hen in de geschiedenis nog geen licht opgegaan. Zij wanen, dat de verschijnselen en verhoudingen der dingen even zoo op de oppervlakte liggen, als hunne oppervlakkige kennis, welke zij onfeilbaar achten. Als het werkelijk bestond, zoo als zij meenen, dat het is, dan kan men gevoelig de magische werkingen, even als die goddelijke zelfbewustheid en bovennatuurlijke kracht gedurende den slaap der uitwendige zinnen en dat uitsluiten van de uitwendige wereld a priori verwerpen.

Zijn nu echter de bekende natuurwetten van den influxus physicus der stoffelijke wereld niet toereiken-

---

1) Ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te. Hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi praeceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est se ipsum posse cognoscere. CICERO, Tusc. I, 22.

de, om deze geheel wonderlijke krachten en werkingen te verklaren en derzelve waren aard te leeren kennen, er staat dan ook van de andere zijde een weg open tot leugen en bedrog, tot fabeltjes en systematische luchtkasteelen. Deze weg kan leiden tot ijdele bespiegelingen over de schadelijke en heilzame werkingen van den wil door middel van een bovennatuurlijk verband (nexus metaphysicus), 't welk even zoo min ontkend kan worden, als die bovennatuurlijke geestelijke zonnenopgang van het helderzien en der extatische wilskrachten. Bovenna-tuurlijk noemen wij haar, dewijl de kracht der persoonlijkheid tot de zwakheid des ligchaams in geene verhouding staat. De ware kennis en verklaring derzelve is echter reeds in het voorgaande aangeduid.

Veuillez et croyez; in deze leus van POUSSIEUR ligt de kracht van de wonderbare werkingen van den vertrouwenden wil. En deze alleen is de positieve kracht van het zelfde ik, hetwelk zich de dingen, plaatsen en tijden zelf opheldert. Gelijk ik toch zonder wil niet kan gelooven, zoo kan ik wederkeerig zonder geloof niet willen, en dus ook niet werken. In het besluit ligt het geloof opgesloten tot verrigting van eene daad van den wil, of tot bereiking van een doel. Zonder geloof is het werk buiten twijfel dood, of, wat hetzelfde is, zonder het bewustzijn, dat ik iets tot bereiking van een bepaald doel onderneeme, en zonder aanhoudende kracht van het ondernemen zelf gelukt mij niets. Als ik aan eene zaak niet geloof, dan wil ik haar ook niet, en als ik dezelve wil, dan geloof ik haar ook. Al wie dus van de mogelijkheid van zekere krachten, die hij bezit, overtuigd is, om het even van waar hij deze

overtuiging verkregen heeft, hij zal dezelve overeenkomstig zijne goede of slechte motieven en doeleinden aanwenden en daarmede dan ook goede of verderfelijke dingen tot stand brengen. Daarom heeft ook de zwarte en witte magie der ouden eene wel bevestigde werkelijkheid, en de geheimzinnige krachten der phantasie en van den wil, zonder natuurlijke verbinding, door middel der stof, zijn niet alleen daadzaken van het magnetismus, maar gebieden ook een wetenschappelijk oordeel over dezelve. Want ten opzichte hiervan is het met betrekking tot het geloof geheel hetzelfde. Al wie magnetiseert zonder geloof, die wil niet magnetiseren; hij zal daarom ook geene wonderen uitwerken, hoewel het hem kan overkomen, dat hij door zijne electro-magnetische werking op anderen tegen zijnen wil onverwachte verschijnselen doet ontstaan, en tot geloof gedwongen wordt. SCHOPENHAUER 1) maakt de zeer juiste aanmerking over het magnetiseren: »Aangezien naar mijne leer van het organismus, de enkele verschijning, de objectiviteit van den wil, de in de voorstelling getreden wil zelf is, zoo is ook de uitwendige handeling van het bestrijken met de hand een en hetzelfde met de inwendige handeling van den wil. Waar men echter zonder de manipulatie werkt, geschiedt hetzelfde kunstmatig langs zekeren omweg, als wanneer de phantasie de uitwendige handeling, en soms ook de persoonlijke tegenwoordigheid vergoedt. Vandaar, dat dit laatste ook veel moeilijker is en zeldzamer gelukt, vermits volgens KIEZER het woord *slaap!* of *gij zult!* krachtiger werkt, dan het innerlijk willen

---

1) Ueber den Willen in der Natur, von ARTHUR SCHOPENHAUER, Fr. 1836, S. 101.

van den magnetiseur alleen. Daarenboven is de manipulatie en de uitwendige handeling over het algemeen een onfeilbaar middel, om den wil des magnetiseurs te fixeeren en te doen werken, dewijl uitwendige handelingen, zonder allen wil, geheel niet mogelijk zijn. Hieruit laat het zich verklaren, dat magnetiseurs somtijds zonder zelfbewuste bepaling van hunnen wil en bijna gedachteloos magnetiseren en toch werkzaam zijn. Over het algemeen is het niet de bewustheid van den wil, het nadenken over denzelfden, maar het zuivere, van alle voorstelling zoo veel mogelijk afgezonderde willen zelf, dat magnetisch werkt. Vandaar dat het denken en reflecteren van den arts en den patient over het wederzijdsch doen en lijden, alle vreemde tegenwoordigheid uitdrukkelijk verbiedt. Vandaar dat het aanbevolen blijft, dat alles, zoo veel mogelijk, zonder bewustheid geschiede, hetgeen ook van andere sympathetische geneeswijzen geldt. De ware grond van alles is, dat de wil in zijn oorspronkelijk karakter hier werkzaam is als eene zaak op zich zelve." Als daadzakelijk bewijs, dat de eigenlijke kracht bij het magnetiseren de wil is, en elke uitwendige handeling slechts voertuig, haalt SCHOPENHAUER slechts één voorbeeld aan, maar van een buitengewoon mensch, wiens getuigenis een eigenaardig gewigt heeft. JEAN PAUL zegt in een zijner brieven 1): »Ik heb in een groot gezelschap eene mevrouw VAN K., louter door aanzien met eenen vasten wil, waarvan niemand iets wist, bijna tweemaal in den slaap gebragt, en te voren hartkloppingen en verbleeking bij haar te weeg gebragt, tot zekere S. haar helpen moest."

1) Wahrheit aus J. P. Leben. B. 8 S. 120.

§ 248.

In vroegeren tijd heeft men de werkingen van den wil beter gekend en duidelijker waargenomen.

Men heeft in vroegere dagen menigvuldiger en treffender goede en kwade wilswerkingen ondervonden dan thans. De reden hiervoor is misschien daarin, dat bepaalder rigtingen en sterker geloof aan bovennatuurlijke krachten eenen krachtiger wil vermogten te vernietigen of zegenend te bewaren en te onderhouden, dan het in den stilleren stroom van eene latere en meer vereffende zinnenwereld mogelijk is. De menschen vertrouwen elkander thans bijna niets meer toe, en als men eens van de genezing door het gebed van eenen geestelijke, of van de gelukkige behandeling eens Kranken door eenen magnetiseur iets hoort, dan wordt het als een wonder of onnatuurlijk tooverwerk uitgekreten. De grond tot eenen boozen of goeden wil is echter heden, zoo wel als vroeger, eene aangeërfde eigenschap der menschheid, en het mag ook wel in het algemeen goed zijn, dat een menigvuldiger te voorschijn treden en ontkiemen van denzelfden, thans door uitwendige hindernissen en inwendige vermenging met vreemde driften en togten eenigermate belemmerd wordt.

In mijne geschiedenis van het magnetismus heb ik betoogd, dat reeds de Egyptenaren en Oosterlingen de wijsheid der magie, als inhoud van alle kennis en bekwaamheid, die tot uitvoering van bovennatuurlijke uitwerkingen gevorderd wordt, hebben gekend. Eene soort van de Persische magie was later de Neo-Platonische school. Volgens haar, hadden de zooge-

naamde Theurgen, Theosophen en Kabbalisten allen daarin verwantschap met elkander, dat zij voornamelijk het bovenzinnelijke en geestelijke tot het voorwerp van hun streven maakten. PLOTINUS, JAMBlichus en PORPHYRIUS hebben in dit opzigt belangrijk geschriften nagelaten, waarin echter de daemons als middelpersonen worden beschouwd en natuurlijke middelen en symbolen worden aangeprezen, om in de gemeenschap met de geesten te komen en zoodmiddelijkerwijze de bedoeling van hunnen wil te bereiken. In de 16de en 17de eeuw waren er eene menigte schrijvers, die het wezen van de phantasie en de kracht van den wil zeer goed gekend hebben, waartoe voornamelijk PARACELSUS, VAN HELLMONT, AGRIPPA VAN NETTESHEIM, ROBERT FLUDD enz. behooren. Eerst bij hen vindt men diepe blikken in de grondgedachten, dat er namelijk in de phantasie en den wil zelfs de magische kracht gelegen is, en dat uitwendige middelen en bezweringsformulen van de oude magie de wilshandeling slechts vestigen, maar niet vervangen. Wij laten hier eenige van de leerrijkste plaatsen volgen.

§ 249.

*Voorbeelden uit PARACELSUS en VAN HELLMONT
over de magt der imaginatie en van den wil.*

PARACELSUS zegt 1): »Het is mogelijk, dat mijn geest zonder ligchaamshulp door eenen bepaalden wil alleen en zonder zwaard iemand steekt of verwondt.

---

1) Straszburger Ausgabe seiner Schriften. 1603.

Derhalve is het ook mogelijk, dat ik den geest van mijnen tegenstander breng in een beeld en hem dan krom en verlam naar mijn welgevallen. Gij moet weten, dat de werking van den wil eene groote zaak in de geneeskunst is. Men kan daarmede door vloeken ellende en ziekte brengen over mensch en dier. Dit geschiedt niet door middel van teekenen, karakters, maagdewas en dergelijke, maar de imaginatie alleen is het middel, om den wil te volbrengen. Al wat de menschen zich verbeelden, komt uit het hart; dit is de zon in de microkosmos en daaruit gaat de imaginatie uit in de groote wereld. Derhalve is de imaginatie van den mensch een zaad, hetwelk stoffelijk wordt. De strenge imaginatie is ook het begin van alle magisch werken. Derhalve is ook mijne gedachte een oogen op zeker doel. Ik durf het oog niet derwaarts wenden met de handen, maar mijne imaginatie wendt het derwaarts, werwaarts ik begeer. De strenge imaginatie van eenen anderen tegen, mij kan mij den dood aanbrenge. De imaginatie is een voortbrengsel van den lust en de begeerten. Daaruit volgt nijd en haat, en uit den lust volgt alzoo het werk. Zoo kan een vloek bevestigd worden, als hij van het harte gaat, gelijk de vaderen moedervloek uit het harte voortkomen. En als iemand eenen anderen wil verlammen of steken, dan moet hij het instrument eerst tot en in zich trekken, dan mag hij het indrukken; want wat er wordt ingedrukt zal er ook uitkomen, door middel der gedachten, even alsof het met de handen gebeurt. De magica is eene groote verborgene wijsheid, indien de rede eene openlijke groote dwaasheid is. Tegen tooverij beschermt geen harnas, want zij treft den in-

nerlijken levensgeest. Dit moeten wij weten, dat wij door het geloof en onze krachtige imaginatie alleen eens iegelijken menschen geest in een beeld hebben te brengen. Men behoeft geene bezwering, en de ceremonien, het cirkeltrekken, het reukwerk enz. zijn louter apenspel en verleiding. 's Menschen gemoed is een magtig ding, zoodat het niemand vermag uit te spreken. Gelijk God zelf eeuwig is en onvergankelijk, alzoo is ook het gemoed des menschen. Als wij menschen het gemoed regt kenden, dan ware ons niets onmogelijk op aarde. De imaginatie wordt versterkt en voleindigd door het geloof, dat het waarachtig gebeuren zal; want iedere twijfeling verbreekt het werk. Geloof moet de imaginatie bevestigen, want geloof sluit den wil in zich. Dat de mensch niet volkomen imagineert en gelooft, is de reden van de onzekerheid der kunsten, die toch geheel zeker moeten zijn."

In denzelfden zin schrijft BAPTISTA VAN HELLMONT 1), zijn volgeling. Bij hem treft men echter nog veel van het volksgeloof aan, en mystische uitdrukkingen over het wederzijdsch verband tusschen de onzichtbare en zichtbare natuur.

» Al wie de magnetische genezingen voor duivelswerk verklaart, » antwoordt hij den Jezuit ROBERT, die ze allen veroordeelde als werk des boozen, » die moet, om dezelfde reden, de oorzaken van alle magnetische verschijnselen als tooverij des duivels beschouwen. Het magnetismus, hetwelk overal regeert, heeft, behalve dien naam, niets nieuws, ook niets strijdigs in zich, dan alleen voor hen, die alles be-

---

1) Opera omnia. Frankfurt 1682.

lagchen en aan het vermogen des duivels toeschrijven, wat zij niet begrijpen. Het magnetismus is eene onbekende eigenschap van de hemelsche natuur, zeer gelijk aan de invloeden van de sterren, en door geene ruimte beperkt. Elk geschapen wezen heeft deszelfs eigendommelijke hemelsche kracht. De uitwendige mensch is dier, doch desnietteenstaande het ware beeld Gods. Als dus God, door middel van het woord, of op eenen wenk, handelt, dan moet het ook de mensch vermogen, als hij den geest van God en geen krachteloos wezen vertoonen wil. En als wij dit nu magische kracht noemen, dan kan de onwetende slechts over dit woord verschrikken; noem hetzelve, als gij liever wilt, geestelijk vermogen. Die magische kracht ligt in het inwendige van den mensch verborgen; zij slaapt en regeert in ons als verdrinken; zij is door de zondenkracht gaan slapen, daarom moet zij weder worden opgewekt; want in het binnenste, in het gebied der ziel is het Godsrijk en de verborgen kracht, om louter door den wil en den wenk naar buiten te werken, en ook aan anderen de kracht mede te deelen, welke op de meest verwijderde voorwerpen werkt: iets, dat ik tot dus verre vermeden heb als het groot geheim te openbaren. Is nu deze eigendommelijke kracht als eene den mensch natuurlijke aangewezen, het was dan tot dus verre dwaas, te gelooven, dat de duivel hiermede zijn spel drijft. Opent toch de oogen! De duivel heeft tot dus verre door uieder ongehoorde onwetendheid eenen grooten naam gehad, en gijlieden hebt hem den wierook des lofs geboden, maar u zelven hebt gij van uwe natuurlijke waarde, als van uwe oogen, beroofd, om ze den duivel ten offer te geven.

»Maar de menschelijke wil is de eerste en hoogste van alle krachten, de grondoorzaak van alle bewegingen, want door de kracht van den wil des Schepers werd alles voortgebracht, en deze wil is het eigendom van alle geestelijke wezens, bij welke die wil echter door tegenwerkingen min of meer kan beperkt worden. Is de kracht bij den werkenden of bij den tegenwerkenden grooter, de werking zal zich ook zonder of met gevolg openbaren. De verborgene kracht in den mensch is eene zekere extatische magt, die niet werkt, dan door een hevig verlangen der inbeelding. Zij is eene geestelijke kracht, welke niet van den hemel daalt, nog minder van de hel, maar uit den mensch zelven voortkomt, gelijk het vuur uit den vuursteen. Uit 's menschen wil toch vloeit de levensgeest voort, die een ideaal karakter aanneemt en tusschen geest en ligchaam als middelaar werkt, werwaarts de wil hem rigt." In denzelfden trant hebben zich ook de overige schrijvers uitgelaten. Doch het schijnt overbodig dit nog verder te ontwikkelen.

§ 250.

Teeken van eenen goeden of kwaden wil.

Wij bemerken, dat men de elementen van de magische werkingen, als gevolgen van de menschelijke phantasie en den wil, regt goed gekend heeft, en dat het deze zijn, welke naar de rigting op goede of kwade bedoelingen, heilzame of verderfelijke dingen in hooger en graad medebragten, als zulks met natuurlijke middelen mogelijk is. Naar mate echter van de kracht van den redelijken onmiddelijken wil des men-

schen , zal dezelve eene meerdere energie verkrijgen ; hoe meer zijn gemoed zich tot het goede of kwade beginsel neigt , hoe meer hij in stoutmoedig zelfvertrouwen en in waan of vertrouwen op eene ondersteunende hulpe van duistere magten zijn boos opzet uitvoert , of in het vol vertrouwen op de hulp en den zegen Gods zijn liefdewerk tot bereiking van de heiligste doeleinden verrigt. Nooit zal echter de booze met den goeden gelijk staan , of in sterkte dezelfde magt verkrijgen , dewijl hij in zijne hartstogt en zelfzucht nooit de ware kracht van het enthousiasme deelachtig wordt , en zich zelven niet ten offer geeft , gelijk de goede , die zich daarenboven ook alleen deelgenoot maakt van de ondersteunende almagt van God , en met dezelve de eeuwigheid verwerft , die de hel overwint. Allezins is de wil eene bovennatuurlijke magt , en wel de hoogste , zegen of verderf brengend over alles , wat in deszelfs bereik staat , behoudend of verstorend , werwaarts hij den zelfzuchtigen bliksemstraal of het milde vuur van zijn streven , van zijn subjectief bewustzijn rigt. De wil is het beslissende der daad , en derhalve wordt ook deze een getuigenis van deszelfs zelfstandige kracht , hetzij dezelve krachtig of zwak , goed of kwaad is. De wil van éenen mensch kan somtijds de wereld in verbazing brengen , zonder dat hij het zelf regt weet , of hij weet het , en waant nog wel den regten wil te hebben. Hij heeft echter denzelven niet , zoolang hij zijne zelfzucht verraadt , zoo lang hij zich zelven niet bevredigt , zoo lang zijn ik in tegenspraak met zich zelven of met de hem omringende voorwerpen is , zoo lang hij eigenlijk alleen zich zelf bedoelt , als egoïstische , in zich verdeelde , liefdelooze wil. En tot zoo lang

zal hij ook niet de ware magt bezitten , om op andere menschen met wonderkracht te werken , tot zoolang zal hij als onvruchtbare wil het goede van de goddelijke kracht der liefde niet volbrengen.

Hij echter heeft den regten wil , die wel weet , dat hij zelfs over de natuur en de menschen veel vermag , maar die ook weet , dat hij op zich zelf niet alles vermag , maar dat hij alleen , met God vereenigd , en onverdeeld krachtig wordt , en die niets wil , dan wat den menschen goed en Gode welgevallig is.

De goede wil werkt rustig , in vertrouwen en geloof , onbekommerd ten opzichte van eigen voordeel , zich zelve opofferend. Zoodanig een goede en rechte wil zal ook goede en deugdelijke werken , ja ware wonderwerken en werken Gods volbrengen. Het is derhalve voor het praktisch leven wel degelijk behartigenswaardig , *wat* de wil eens menschen beoogt , of goedheid de aandrift en welzijn het doel van het streven is , en of de kracht in het vertrouwen op God geworteld is. Is dit niet het geval , dan kan men zijn eigen ligchaam welligt en dat eens anderen , waarover men magt verkrijgt , beheerschen of tot op zekeren graad oprigten , maar evenzeer door de magt van zijne intentie , als door een vratig vuur , verwoesten. Hij kan misschien doór het welgelukken van zekere proeven , b. v. in verzachting van lijden , in bemiddeling van strijdende krachten , in bespoediging van heilzame opwekking van gezonken levenskrachten , de verblindende overtuiging erlangen , dat hij zelf de gelukkige bewerker van zulke uitkomsten is ; hij kan overmoedig den vasten bodem en grond van zijn willen verliezen , de stem van den Socratischen daemon verachten , en zijn oog niet meer regt

toe regt aan op het ware doel rigten. En zoo is hij dan op het punt, om in stede van heilzaam en bevorderend te werken, slechts verwikkeling en verarring te weeg te brengen.

Vertrouwe dus, al wie zich passief aan den positieven wil van eenen anderen overgeeft, maar zie hij wel toe aan wien!

§ 251.

In natuurlijk en geestelijk opzigt beide is de mensch een mikrokosmos en een vereenigingspunt van geestelijke invloeden en werkingen.

De groote gedachte van PARACELsus, dat de mensch een mikrokosmos is, betreft evenzeer 's menschen geestelijk als natuurlijk bestaan. Reeds de ouden hebben de wereldomvattende verbindtenis van alle wereld-lichamen tot één geheel erkend. 1) Maar dat de mensch het vereenigingspunt van hemelsche en aardsche krachten is, dat hij dezelve ook als eene bepaalde kleine wereld geestelijk verbindt en op dezelve krachtig terugwerkt, deze groote gedachte is niet zoo algemeen erkend, om daarin den juisten grond ter verklaring van de bovengenoemde natuurlijke verschijnselen te vinden.

Gelijk de mensch den invloed van de vaste sterren, zichtbaar door het licht, ondervindt, en daardoor de verwijderde hemelligchamen geestelijk als één geheel beschouwt; gelijk hij de grondkrachten der aarde in

---

1) „Veteres omnia haec, quae supra et subter sunt, unum esse et una vi atque una consensione naturae conscripta esse dixerunt.” CICERO.

zich opneemt en concentreert; gelijk de dieren zich dienstvaardig rondom hem verzamelen en eenen Heer in hem eerbiedigen; gelijk de gewassen der aarde in bloemen en vruchten hem bewasemen en zelfstandig voeden, zoo werkt de mensch op deze allen als eene levende eenheid weder terug. Hij verzacht of versterkt het hemellicht naar willekeur, (hoewel dan ook in die mate niet, als hij dit overeenkomstig zijnen aanleg zoude vermogen tot bepaalde doeleinden). Hij beheerscht het water, de lucht en het vuur. Hij geeft aan de dieren namen en beteekenis, en gebruikt dezelve als handlangers en werktuigen van zijn doen en laten, en de plantenwereld gebruikt hij tot zijn genot, voor de geestvolle kunst of het lichamelijk onderhoud. Zoude de mensch dan ook in het geestelijke geene kleine wereld, geen middenpunt zijn, dat aan bovennatuurlijke invloeden van buiten is blootgesteld, dezelve subjectief in zich opneemt, en op welke hij zelfstandig en krachtig terugwerkt? Ook in geestelijk opzigt aanschouwt hij orde en wetten, erkent hij pligten en regten, en handelt niet naar aardsche, maar ook naar bovenaardsche geestelijke doeleinden. Zoude zulk eene overeenstemming en regelmatigheid niet heenwijzen op eene algemeene gemeenschap van geesten? Den onmiddellijken geestelijken invloed van God en menschen erkent de mensch als zaken der ervaring, want ook de geest wordt in zijne bevindingen, zijn doen en werken onophoudelijk door geestelijke krachten opgewekt, versterkt of teruggehouden. Bestaan er nu buiten God en menschen hoogst waarschijnlijk, niet minder dan de talloze natuurwezens, ook geestelijke wezens en oneindige trappen, wie durft dan beweren,

dat de mensch ook met deze niet in eene wederkeerige verbindtenis staat, dat hij aangedreven en terughouden wordt, al naar gelang hij eene zelfstandigheid bezit, verbonden met meerdere passieve ontvangbaarheid of met actieve geslotenheid? Even als natuurlijke verwijderde invloeden den mensch bewusteloos aandoen, even zoo is het mogelijk, dat hij de krachten van een hooger onzienlijk vaderland onbewust in zich opneemt, waartoe hij door middel van zijn geestelijk vermogen onmiddellijk behoort. Hoewel wij de engelen niet zien, die ons leiden, en den daemon niet voelen, die ons toespreekt, zoo mogen wij echter daarom niet met zekerheid beweren, dat er geene middelijke geestelijke invloed bestaat, en dat het geheele geestelijk gewaarworden en werken een volledig op zich zelf staand en zich zelf regelend leven is. Niemand kan bepalen, hoe ver het verbond der geesten door werelden en tijden gaat, die elkander de hand reiken der broederschap, en nog veel onvruchtbaarder, onwaarschijnlijker en onhoudbaarder is het geloof, dat de mensch in Gods wijde schepping de eenige geest is, en eene absoluut in zich zelf beslotene wereld uitmaakt. De mogelijkheid van een wederkeerig geestelijk werken op elkander is evenzeer onbegrijpelijk, als het daadzakelijk geestelijk werken in de verte van menschen onderling. Wij hebben dit werken in de verte als een onmiddellijke potentieele kracht van den bepaalden wil en het subjectief- en zelfverlichten des geestes erkend, zonder eene bemiddeling van stof als drager tusschen beide aan te nemen. Geesten werken geestelijk op elkander, want als onstoffelijke wezens hebben zij de eigenschap der ondoordringbaarheid niet. Nu

kan eene-geestelijke zelfstandigheid, hoewel eenvoudig, toch in de ruimte werken, zoo als wij dit bij den mensch zien, die met twee werelden in verbinding is. Immers zien wij hem werken op bovenzinnelijke wijze, zonder te weten, hoe dat toegaat. Afstanden in ruimte en stoffelijke geleiders zijn over het algemeen op den geest niet toepasselijk, niet eenmaal op de ziensorganen en de spieren, als de eenige organen, die den subjectieven geest met de uitwendige wereld verbinden. Want de beelden en voorstellingen, door de zinsorganen waargenomen, zijn niet stoffelijk en even zoo min geeft de wil aan de spieren eene stof over te dragen naar het doel zijner werking in de buitenwereld. Van eene regelmaat in de ruimte kan hier evenmin sprake zijn; soortgelijke polariteitsbestrekkingen bestaan er echter ook bij geestelijke werkingen, zoo als bij de verschijnselen der natuur, waarin het plus en minns, het actieve en passieve, het positieve en negatieve volgens zekere tegenstellingen en betrekkingen elkander opwekken, bepalen, versterken of verzwakken. En dit levert derhalve voor eene veelzijdige geestelijke wederkerige gemeenschap, als eene alleen noodzakelijke voorwaarde, een krachtig bewijs.

De zielswerkzaamheden zijn steeds inwendige, eigene handelingen, niet kosmisch, niet organisch, niet stoffelijk, hoewel de mensch op eene altijd onbegrijpelijke wijze in de natuur verplaatst, door middel van zijn ligchaam als organisch werktuig en op de stof werkzaam is. De geheele natuur is in zekeren zin het veld en het voertuig van de werkzaamheid van zijnen geest, even als zijn eigen ligchaam, en wel eerst de zins- en bewegingsorganen, zonder dat

zij daarom een en hetzelfde zijn met den geest, evenmin als werktuig en werkmeester hetzelfde zijn.

§ 252.

Het zelfstandig leven van den mensch is van dien aard, dat men geen uitwendig verkeer met geesten kan aannemen.

Als wij den wederkeerigen omgang der geesten met elkander niet loochenen, dan nemen wij echter niet daadwerkelijk denzelfden aan, dewijl geene daadzaken der ervaring zekere bewijzen opleveren en geene contróle, geene proeven, geene bepaalde opmerkingen mogelijk zijn. Wij vergenoegen ons dus met de ervaring en verklaren alleen wezenlijk voorhandene, menschelijke verschijnselen, zonder op mogelijke of waarschijnlijke geesten acht te slaan. De inwendige verschijnselen der phantasie en der slaaptoestanden zijn echter ook van dien aard, dat wij daarop niet behoeven acht te geven, want zij openbaren zich als zelfstandige toestanden des levens. En als werkelijk een verkeer met geesten nog daarenboven in het spel was, dan zoude onze verklaring ook dit verkeer niet minder als het eerste in zich bevatten.

De mensch bezit eene onmetelijke diepte van gemoed, eene onbepaalde vatbaarheid van voorstellingen der phantasie, en eene bovennatuurlijke kracht van den wil. Geestelijke werkingen treffen eerst het gemoed, maar de bevindingen worden niet alle in het bewustzijn opgenomen. Maar indien zij blijvend worden, dan wacht de phantasie dezelve in te klee-

den, of in teekenen te veranderen; hetgeen dan natuurlijk in de taal geschiedt, welke de mensch gebruikt. Hiertoe nu zijn de zinsorganen de noodzakelijke middelen, en als deze zeer prikkelbaar zijn, en dus ongeregeld werken, dan wordt het onzeker, of zij wezenlijk de geestelijke werking afspiegelen, dan of zij niet veeleer uit eigen opgewektheid een tooverwerk van de bevindingen der phantasie voor oogen stellen, welke dan weder daarmede hare tooverachtige hervormingen maakt, zoodat het zeer moeilijk wordt, waarheid en hersenschimmen van elkandere te onderscheiden. Vermits in de meeste gevallen van die inwendige ongewone slaaptoestanden wezenlijke lichamelijke ongesteldheden en vooral een verward zenuwgestel aanwezig zijn, en de geest slechts zeldzaam deszelfs inwendige rust en klaarheid behoudt, heeft ook KANT 1) wel geen ongelijk, als hij vooral de geestenzieners meer voor kandidaten houdt van een hospitaal, dan voor halve burgers van eene andere wereld. Dit neemt echter niet weg, dat het subjectief gewaarworden van werkingen uit de verte en het onmiddelijk aanschouwen van toestanden van anderen, eene even ware eigenschap is, als dat de geest des menschen in zijn leven en werken door krachten, die des geestes zijn, wordt geïnfluenceerd en versterkt.

De magische kracht van den wil, op den meest verwijderden afstand, is niet onbegrijpelijker dan zijne werking op hetgeen hem het naast omgeeft, ja zelfs dan die op de spieren van het eigen ligchaam.

---

1) Träume eines Geisterschers erläutert durch Träume der Metaphysik.

Elke wilsdaad is geestelijk, en hoe krachtiger dezelve naar buiten werkt op een passief voorwerp, hetwelk zich met den wil in rapport bevindt, des te zekerder treft dezelve en des te wonderbaarder zullen de uitwerkingen weten. Van eene natuurlijke werking der kracht op de verbindingen van menschelijke handelingen, die elkander opvolgen, kan hier geene sprake zijn. De wil werkt dikwijls op geheele eeuwen, of bestuurt eene geheele armee naar zijn' wank, en reeds het mechanismus van de spierbewegingen van ons eigen ligchaam in de oneindige wijzigingen van het antagonismus, de rustpunten, de versterking en de duurzaamheid is physisch geheel onverklaarbaar, hetzij men eene hoofdkracht, of vele krachten aanneemt. De impulsus is eene geestelijke op het ligchaam, maar het hoe is even zoo magisch, als wanneer de magnetiseur door zijnen wil op de slapende somnabule of als de eene mensch op den anderen, zoo hij eenen krachtigen wil heeft, op de grootste afstanden werken kan. De actieve impulsus van den wil op het lijdelijk ligchaam is even als de adem, die op een veder blaast, als de druk op een veer, de aantrekking op een gewigt, en de beweging van de kunstigste machine komt aan den gang, duurt voort, houdt op, al naar gelang de geest het wil.

Dat de wil buiten het ligchaam niet meer dezelfde magt heeft, ligt daarin, dat hij de voorwerpen niet meer in eene zoo van kracht beroofde passiviteit aantreft, als zijn eigen ligchaam; vender daarin, dat vooral bij menschen een zelfstandige wil den zijnen tegentreedt, en dat de wil bij de meeste menschen niets kent of wil, wat buiten zijn bereik ligt.

Bedenken wij nu nog daarenboven , dat de mensch een evenbeeld is van God , en dat de geest in dezelfde mate , als hij zich goddelijk verheerlijkt , met God in eene meer innige gemeenschap treedt , hetgeen alleen het zaligmakend einddoel van alle geestelijke bemoeijingen is , dan verkrijgt ook zijn subjectief inwendig licht eene hoogere klaarheid van kennis en eene vrijere kracht van den wil , om wonderbare en goddelijke dingen te bewerken.

§ 253.

Onder de bijzondere verschijnselen van het helderzien verdient de spraak de eerste plaats.

Na deze algemeene beschouwingen over het inwendig leven des geestes hebben wij nog op eenige bijzondere verschijnselen van het magnetisch helderzien te letten , en daartoe willen wij dan nu in de eerste plaats eenige opmerkingen mededeelen over de spraak.

De spraak is een ingeschapen vermogen des geestes , om gevoelens en voorstellingen door kenmerken en teekenen uitwendig te openbaren. De geest heeft de aandrift en de behoefte , om zich te uiten , zijne gedachten in te kleeden in teekenen en wat hij gevoelt bekend te maken. Het onbestemd leven des gevoels van elken levende openbaart zich allereerst in onbestemde geluiden en bewegingen , de meer bepaalde voortzetting echter door een bestemd teeken. Derhalve moet , naar den aard van den innerlijken aanleg , elke taal oorspronkelijk waar , eenvoudig en toch volkomen zijn. Het inwendig gevoel breekt naar

buiten uit, zoo als het is, en daar oorspronkelijk persoon en tijd, en elke verdere bepaling ook in de voorstelling onverdeeld zijn, worden plaats, noch tijd, noch persoon nader aangeduid. Iets gelijksoortigs bejegt ons bij het eerste spreken van het slaapwaken. Men verneemt enkele geluiden van het gevoel, eenvoudige teekenen in zekere bewegingen, gebaarden of in enkele woorden, en wel menigmaal zonder eenige meerdere bestemdheid. Het spreken wordt aan de somnambulen meestal ook moeilijk, dikwijls langen tijd onmogelijk, en zij leeren als het ware in hunnen nieuwen toestand op nieuw spreken, deels veelligt wegens de onduidelijkheid der inwendige voorstellingen, deels wegens de stremming der krampachtig aangedane spraakspieren (§ 21). Ook is het zeer merkwaardig, dat de slaapredenaars in den beginne zeer kindsch en van hunne gewone wijze van doen zeer verschillend zich aanstellen, en de woorden zonder zamenhang op kinderlijken toon uitspreken.

Wanneer nu echter het inwendig gevoel allengs bepaalder wordt, de gedaante der voorstellingen helderder en menigvuldiger, de gedachte van het zelfbewustzijn duidelijker, om vergelijkingen te maken, de phantasie levendiger, om de beelden in gelijkenissen in te kleeden, dan verkrijgt ook de spraak in woord en teeken eene organische gehalte, maar is toch nog eigendommelijk en van de gewone spraak der verkeerung verschillend. Het kind laat zekere en bepaalde wijzen van uitdrukking niet zoo aanstonds weg, bindt zich niet lang aan eene geregelde woordvoeging, bemint treffende gelijkenissen en zingt zeer gaarne.

Als nu het hooger helderzien begint, dan spreken zij menigmaal in gelijkenissen en zinnebeelden, of in eene beeldrijke poëtische taal, dikwijls op de maat en al zingende. Iets gelijksoortigs hebben de taalkundigen ook bij de oudste volken gevonden, dewijl zekere grondwoorden aan verschillende talen gemeen zijn; in een algemeen denkbeeld vele andere worden begrepen, en de kracht, de eenvoudigheid en volkomenheid van uitdrukking met welluidendheid en rhijtmus is gepaard. Hieruit kan men wel op goede gronden tot eene grondwettige en oorspronkelijke taal besluiten, uit welke de verscheidenheid der talen eerst in den loop der tijden en plaatsen is voortgevloeid. Zulk eene verwantschap in de grondwoorden van bijna alle hoofdtalen heeft KANNE zeer scherpzinnig aange-toond in zijn Pantheon der oudste natuurphilosophie 1).

§ 254.

De eigendommelijkheid van spraak en zegswijzen bij de helderzienden.

Reeds hebben wij opgemerkt (§ 203—205), dat de taal der profeten, dichters en droomzieners in beelden en hieroglyphen overeenstemt; iets, dat vreemd geworden is aan de taal des wakenden levens. Diepzinniger navorschers hebben daaruit het vermoeden afgeleid, dat die taal de eigenlijk wakende rede is van eene hoogere wereld, terwijl men het tegenwoordig waken slechts een droomen of een naklank van die taal zoude kunnen heeten. Daarom verstaat

---

1) Tubingen 1811.

men ook van die oorspronkelijke taal slechts enkele duistere woorden meer. Volgens de oude bekende sage, is de poëzij, alsmede de spraak in den droom, de oorspronkelijke taal der volkeren geweest, en de proza eene latere, daarvan afgeleide uitvinding. Want die talen zijn in het gemoed, en gelijk de droom-spraak profetische blikken in de toekomst behelst, zoo onthult de poëzij de inwendige raadsels der ziel met eene kleine gelijkenis beter, dan de proza in eene lange en breede redevoering 1).

Het magische in de krachten openbaart zich inderdaad ook nergens meer dan in de taal der helderzienden, niet alleen in de eigendommelijkheid van hunne uitdrukking en uitstoting, maar ook in de wederzijdsche wijze der werking en van den indruk, welken het woord op den magnetiseur en dat van dezen op den helderziende maakt. Ieder magnetiseur of omstander van eenen sprekenden helderziende wordt op gedeel eigendommelijke wijze gestemd, ook dan zelfs, wanneer de zaak hun geheel niet nieuw meer is, en voor zoo ver mij bekend is, is deze eene weldadig verhoogde, tot levendige voorstellingen en werkelijke daden krachtadig opwekkende stemming. Mij kwam het altijd voor, als of ik niet alleen de oneigenlijke taal en wenken van de sprekenden regt goed verstond, maar zelfs eenen sprekenden genius in mij zelven bespeurde en veel vlugger was dan anders. Omgekeerd grijpen de woorden van den magnetiseur dieper in de ziel, ja zelfs aanduidingen en wenken, op welke men geheel niet verdacht is. Er behoort

1) Uitvoerig en leerrijk zijn hierover vooral de schriften van SCHUBERT, die *Geschichten der Seele*, die *Symbolik des Traumes*, en die *Ansichten von der Nachtsseite der Naturwissenschaften*.

daarom ook eene groote voorzigtigheid niet alleen bij elke uitlating in het algemeen, maar ook om den helderziende de ware rigting niet te ontnemen, of als die hem ontbreekt, daarop terug te brengen. Ook is het ligt begrijpelijk, hoe verstorend vreemde personen zijn, die slechts door nieuwsgierigheid gedreven worden.

Gelijk de phantasie bij de helderzienden verhoogd is, zoo betoont zich ook de poëtische geestvervoering naar den aanleg en de gave der talenten verschillend in de ontwikkelingen van de moeilijkste mathematische, physische en mechanische opgaven, in de mededeeling van schetsen voor aanschouwelijke of praktische voorwerpen, in de geneeskundige voorspelling en verordening, in dichterlijke ontboezemingen of vaardig spreken. Over alle deze punten zijn zoovale opmerkingen gedaan, dat dezelve als voorbeelden voor het volmaakte kunnen dienen, en een bewijs hoe het waken in den slaap niets minder dan een lagere, beneden die van het gewone waken gezonken toestand is. Lieden van lageren stand en zonder alle vorming onderscheiden zich hierin evenzeer als de beschaafden, ja zij strekken dezen zelfs ten voorbeelde, zoo als men op eene merkwaardige wijze in het mechanisch talent van het meisje bij ESCHENMAIJER, in het mathematische der boerenvrouw bij JUSTINUS KERNER en het dichterlijke bij eene patient van WOLFART en in de gaaf der talen van een schuw meisje en eenen jongen knaap bij BRANDIS en KIEZER kan aanschouwen.

Het overdragen dezer talenten van den magnetiseur op den slaapredenaar, waaruit men dat verschijnsel getracht heeft te verklaren, zal, hoop ik, een iegelijk wel onvoldoende vinden, die bedenkt, dat de

magnetiseurs zelfs deze talenten niet bezitten en in de minste gevallen nauwelijks de elementen tot die bekwaamheden kennen, waarin de zieners zich op het volkomenst openbaren. Toegegeven, dat zoo iets ook mogelijk ware, dan was het wonder nog grooter, want de uitvoering en de wijze der openbaring ligt toch altijd in den verhoogden toestand van den zich zelf klaar bewusten slaapredenaar, en niet in den daarbij als in eenen droom verzonken en zich zelven naauw bewusten magnetiseur.

§ 255.

Het spreken in vreemde talen.

Eene bijzondere vermelding verdient de vaardigheid in het spreken van den helderzienden, niet alleen naar den aard hunner uitlatingen in de moedertaal, maar ook in vreemde, ongewone talen.

Naarmate het innerlijk aanschouwen toeneemt en de spraakorganen allengs vlugger worden, regelt zich ook de spraak in de meer bepaalde uitdrukking en aanduiding der aanschouwingen. De taal wordt eene filosofische rede, want de helderzienden geven rekenschap van hunne gedachten. Gelijk de uitwendige spraak steeds een spiegel is van den innerlijken geest, zoo nemen wij hier duidelijk eene veredeling waar. De fijnere gewaarwording bij het helderder ontwaken, het opvolgende en niet verstrooide denken bij de levendigheid der aanschouwingen, openbaart zich in eene zachtere, meestal melodieuze en bepaalde spraak, die zelfs nadrukkelijk wordt, scherp en gebiedend, met terugtreden van de gewone formaliteiten. Want de gemeene

man en de voorname worden even gemeenzaam aangesproken.

Gewoonlijk gebruiken de helderzienden alleen de moedertaal, maar in zeldzame gevallen spreken zij in vreemde talen, welke hun in wakenden toestand niet eigen zijn. Men heeft zulks als een van de grootste wonderen aangezien, en daarbij, of bij de vromen eene goddelijke, of bij anderen en zieken eene daemonische inspiratie aangenomen. Ook geloofde men, dat de mensch in dezen toestand een geheel nieuw vermogen der ziel deelachtig werd. Volgens nog anderen, is het enkel een overdragen van den magnetiseur of van de omstanders op de slapenden, gelijk b. v. volgens WIRTH, de helderziende slechts door middel van de zintuigen van den magnetiseur waarneemt »door middel van zijn ver»stand denkt, hetgeen den niet-nadenkenden dan »als hoogere openbaring voorkomt," 1) en alleen door middel van den magnetiseur of de omstanders, in vreemde talen spreekt 2). Indien dit werkelijk zoo ware, dan is het wel wonderbaar, dat de magnetiseur eene gave overdraagt, om in talen te spreken, welke hij zelf menigmaal niet bezit. Als men echter dit verschijnsel naauwkeuriger gadeslaat, en eene meer getrouwe opmerking en zekerder ervaring volgt, dan valt ook hier het eigenlijke wonder weg, en het ongewone en wonderbare is gelegen in het eigen geestelijk vermogen des menschen.

Mij is ook wel voorgekomen, dat helderzienden in eene, gedurende het waken ongebruikelijke taal,

---

1) t. a. pl. 231.

2) S. 200.

somtijds tamelijk gemakkelijk, maar dan weder slechts in enkele woorden of gezegden zich onderhielden. Maar geen enkele maal heb ik eene taal gehoord, van welke zij wakend of althans in de jeugd geheel geene kennis gehad hadden, en ik heb van de meest ervarenen, mij bekende, geneesheeren zoo iets ook geheel niet gehoord. Werpen wij nu eenen kritischen blik op de verhalen van zulke gevallen, die van geloofwaardige schrijvers worden medegedeeld, dan valt ook dáár alle wonder weg. Bij de meesten toch waren het slechts enkele woorden, verzen en spreuken uit dichters, enz., en geene voortgezette rede; bij anderen was het vreemde spreken steeds in eene taal, waarvan het bij onderzoek bleek, dat zij althans in de jeugd iets hadden geleerd. Nooit konde men met zekerheid beweren, dat zij er geheel niets van hadden geweten. Spraken zij daarenboven stellig in eene voor ieder onverstaaubare taal, wie wil dan bewijzen, dat dit eene oude, of oorspronkelijke taal is, (enkele geluiden en zinnebeelden uitgenomen) en niet veeleer eene nieuwe door hen zelve uitgevondene, die de slaapredenaar dan toch altijd alleen spreekt. Dat er in ziekten, bij koortsen, ijlhoofdigheid, zenuwongesteldheden, en bepaald in den tijd der heksenprocessen dergelijke verschijnselen zich hebben geopenbaard, is bekend, maar ook daar is de toedragt der zaak geheel dezelfde.

Treden toch in deze geëxalteerde toestanden alle zielskrachten in versterkte mate te voorschijn; komt het voorleden levendiger in de herinnering terug, zelfs lang vergeten zaken; worden deze door de levendigheid der verbeelding nieuw opgesierd en hervormd, zoo als dit bij het slaapwaken en andere dergelijke

abnorme toestanden het geval is, dan lost zich het wonder van zelf op, en er is evenmin een vreemde bovenzinnelijke invloed daarbij in het spel, als dat de slaapredenaar eene nieuwe bovenzinnelijke vatbaarheid des geestes zoude hebben ontvangen. Verondersteld, dat de helderzienden even goed, als in andere daadzaken van het verledene, even goed als in de gezindheden en gedachten der menschen, ook in de taal van oorspronkelijke natiën, of van een vreemd volk hunnen blik vermogten te werpen, dan zoude men toch zulk een vermogen slechts tot den inhoud en den zin van die talen mogen uitstrekken, maar niet tot de wijze der uitspraak zelve, dewijl deze eene zuivere conventioneele, door uitwendige overeenstemming bepaalde vorm is, die eerst gehoord of geleerd moet worden. Want het spreken is eene technische vaardigheid, even zoo wel als het spelen op een instrument, en al wie zich in eenige landstaal niet althans, wat de elementen betreft, in de uitspraak geoefend heeft, die is zelfs niet in staat zulk eene taal na te spreken, laat staan onmiddelijk vaardig zich daarin uit te drukken. Evenmin als iemand een muziekstuk eenen anderen kan naspelen, die zich deze vaardigheid door oefening niet heeft verworven. Een musicaal genie zal nieuwe schepingen daarstellen, zal door anderen uitgevoerde muziekstukken welligt, na ze eens gehoord te hebben, in zich opnemen, maar het zal dezelve slechts op zijne wijze en op zijn instrument kunnen naspelen, en op geen ander, waarop hetzelfde nooit geoefend is. Eveneens gaat het met het spreken toe. De spraakorganen zijn instrumenten, die over het algemeen in spreken en in het bijzonder in elke volkstaal

moeten worden geoefend. Indien dit anders ware, dan zoude hetzelfde zich zeker ook wel eens in andere toestanden van het leven van den inwendigen genius, in droomen of ziekten hebben geopenbaard, maar daarvan is mij geen voorbeeld bekend. De zin of inhoud der aanschouwingen zullen de helderzienden echter altijd, of in hunne moedertaal, of althans in eene, wat de elementen betreft, hun bekende taal openbaren, en de toehoorders zullen hen ook alleen op deze wijze verstaan; anders toch zoude men hen niet voor geïnspireerde helderzienden, maar voor waanzinnig houden, even als zulks ook den Apostelen wedervoer op het Pinksterfeest van zoodanigen, die hen niet verstonden, en die daarover spotteden, en zeiden: »zij zijn vol zoeten wijns." Hand. 2.

§ 256.

Het Bijbelsch spreken in vreemde talen.

Die plaats in de Handelingen van het zoogenaamde *spreken in talen* of *tongen* heeft de uitleggers veel te doen gegeven. Sommigen willen al het wonderbare om deszelfs onbegrijpelijkheid verwerpen, of als poëtische geestvervoering voorstellen. Anderen echter verstonden onder het *γλώσσαις λαλεῖν* een spreken in vreemde landtalen, en namen het aan als het wonder van alle wonderen. Indien men echter niet bij het eenvoudige woord met *tongen spreken* blijft staan, maar ziet op den zin en den inhoud, als mede op den geschiedkundigen en oorzakelijken samenhang van hetzelfde, dan zal zich het geheele raadsel juist zoo oplossen, als het in de vorige § is aan-

geduid. Om ons hier aan geene verdraaijing schuldig te maken of gedwongene verklaring, willen wij geheel bij het verhaal ons blijven bepalen, en dan nog de uitlegging van den Apostel PAULUS I Cor. 14 te hulp roepen. Men leest namelijk, dat zij op het Pinksterfeest *eendragtig* zamen waren, toen van den hemel snellijk het bruischen van een' geweldig gedreven wind het huis vervulde, en zij vol werden des Heiligen geestes. Zij begonnen te prediken, naar dat de geest hun gaf uit te spreken. Men zag de tongen verdeeld, als waren zij vurige tongen. De zamenstrooimende menigte was verbaasd, want ieder hoorde hen in zijne eigene tale spreken. Er waren toen Joden te Jeruzalem wonende, godvreezende mannen uit *allerlei volkeren*, die onder den hemel zijn. De zaamgevloeiden ontzettekeden zich en zeiden: »Zijn deze » niet allen uit Gallilea, die daar spreken? en hoe » hooren wij dan een iegelijk van hen in de taal, » waarin wij geboren zijn. Parthers, Meders en Elamiten, inwoners van Mesopotamie, Judea, Phrygie » en Pamphylie, Egypte en aan de einden van Lybie, dat bij Cyrene ligt, uitlanders van Rome, Joden en Jodegenooten, Cretensers en Arabieren, wij » hooren hen allen in onze taal de groote daden Gods » spreken." En terwijl zij zich allen ontzettekeden, en verward tot elkander zeiden: »wat wil toch dit zijn?" trad PETRUS op aan het hoofd der elve en sprak tot hen, dat zij niet dronken waren; en wat daar door JEZUS verkondigd en met hem was geschied. Toen zij dit nu hoorden, werden zij getroffen tot in hunne harten en zeiden: »wat zullen wij » doen?" en PETRUS zeide: »bekeert u, laat u doopen in den naam van JEZUS, want u en *uwen* kin-

» deren komt de belofte toe , en allen , die daar verre » zijn , zoo velen onze God er toe roepen zal ! »

Duidelijk is hier uitgesproken , dat zij eene goddelijke inspiratie hadden , toen zij in den gebede eendragtig zamen waren. Het wónderbare is echter , dat zij begonnen te prediken , niet gelijk zij anders gewoon waren te spreken , maar zoo als hun de geest ingaf , en wel in vreemde talen. Het prediken in godsdienstige verrukking is geen wonder , en men neemt het ook daarvoor niet , maar het spreken in vreemde talen ! Bij nadere beschouwing vinden wij ook hierin geen zoo groot wonder , want dat een ieder zijne taal hoorde , hoewel dáár verscheidene landen worden opgenoemd , dit zal ons weldra begrijpelijk worden. Vooreerst toch zegt PETRUS duidelijk : dat er Joden en Jodegenooten waren uit allerlei volken , die onder den hemel zijn , die te Jeruzalem woonden , eveneens dat deze de zaamgevloeiide schare was , Hz. 39. Dat de Joden elkander zullen hebben verstaan , hoewel dan ook in dialekten naar verschillende landen van elkander afwijkende , laat zich wel niet betwijfelen. De Joden van de verschillendste landen verstaan elkander , ook als hunne landstalen geheel niets gemeens hebben , ook nog heden ten dage op eene wijze , die bij andere volken geene plaats heeft. De Duitsche , Poolsche , Russische , Fransche , Italiaansche , Spaansche , Engelsche , ja de Turksche en Aziatische Jood verstaat den ander , zij mogen elkander aantreffen , waar zij willen. De Joden zijn ook het eenige volk der aarde , hetwelk vreemde talen vooral van aangrenzende landen of zulke volken aanleert , met welke zij in verkeer staan ; zij zijn meestal de eenige tolken voor vreemden en

in dit opzigt eene groote weldaad. Verder hebben wij gezien, dat het spreken in eene angewone taal bij de verrukking een meermalen voorkomend verschijnsel is. De verrukte spreekt de taal zijner jeugd of van een vreemd land, hetwelk hij niet doet in wakenden toestand, al naar hem de genius ingeeft. Maar nu de verscheidenheid van de vele landen, die opgenoemd zijn? Hoe konden daar zoo vele talen gesproken worden? Alle de opgenoemde landen zijn zamenhangende en in naauwe verbindtenis staande provinciën van West-Azie en wat aangrenzend is, als Creta, Arabiën en Egypten, waarbij alleen de uitlandsche Romeinen eene uitzondering maken. Dat alle deze provinciën eene verwante stamtaal hadden, is bekend. De Apostelen hebben ook later overal in die provinciën rondgereisd, om het Evangelie te prediken, en men heeft verder niets wonderbaars meer gehoord, hetwelk bij het verstaan der talen zoude zijn voorgevallen. Ook weten wij, dat Judea eene Romeinsche provincie was, en uitdrukkelijk staat het tusschen Rome en Creta midden in de opgesomde landen »joden en jodegenooten.» Verondersteld daarenboven, dat er werkelijk vreemdelingen, die geene Joden waren, bij geweest zijn, schoon daarvan niets vermeld staat, het is dan wel met grootere waarschijnlijkheid aan te nemen, dat deze zich in het algemeen wel met de Joden zullen verstaan hebben, dan dat zij zonder alle begrip van hunne taal omgang met hen zouden gehad hebben. De Joden zouden zelf zulke in landsaard en spraak vreemde menschen bezwaarlijk in hunne kringen hebben opgenomen. De vreemde naar Jeruzalem gekomene Joden, die niet wisten, wat daar voorgevallen was, moesten niet minder verbaasd

zijn, hier op eenmaal zulke ongewone dingen te hooren. Zij konden zich ligt ontzetten, in verwarring geraken en zeggen: »Wat wil toch dat zijn? zij »zijn vol zoeten wijns!» tot dat PETRUS met de elve hun de zaken had uitgeleid, en hetgeen daar voorgevallen was.

De verdeeling der tongen, als of zij vurig waren, zal men wel niet zoo letterlijk hebben op te vatten, daar bovendien de Hebreuwsche stamwoorden eene zeer veelzijdige beteekenis hebben. Wij behoeven ons de tongen niet voor te stellen als in twee deelen gespleten, want het vuur is veel eer het zinnebeeld van gemakelijkheid en van het overtuigend en weglespend woord. Wil men het letterlijk opvatten, dan ware bij de levendigheid der rede van die verrukten een lichten juist niets ongehoords, zoo als wij reeds gezien hebben. Doch men behoeft ook het objectief vuur op de hoofden der sprekers niet af te scheiden van de subjectieve voorstelling der bij den geweldigen wind en het bruischen zich ontzettende hoorders.

Nemen wij nu daarenboven in aanmerking, wat PAULUS van het spreken in talen en het regte gebruik dezer gave leert, dan zal niemand deze uitlegging van gezochtheid beschuldigen. Wij lezen dáár in het bovendien leerrijk 14de hoofddeel van den 1 br. aan de Corinthiërs van het spreken in talen, dat het eene spraak in godsdienstige verrukking is. »Want »die eene [vreemde] tale spreekt, spreekt den menschen niet, maar Gode. Want niemand verstaat »het, doch met den geest spreekt hij verborgenheden. Die eene [vreemde] tale spreekt, sticht zich »zelve, maar die profeteert, sticht de gemeente.»

PAULUS houdt derhalve het spreken in talen voor een gesprek met God. »Ik wil wel, dat gij allen in » [vreemde] talen spreekt, maar meer, dat gij profeteert. Want die profeteert, is meerder dan die » [vreemde] talen spreekt, tenzij dat hij het uitlegge, opdat de gemeente stichting mag ontvangen.”

Verrukking derhalve alleen, zonder profetie en uitlegging, wordt door PAULUS zoo hoog niet aangeslagen, want terstond laat hij er op volgen, vs. 6: »En nu broeders, indien ik tot u kwame en » sprake [vreemde] talen, wat nuttigheid zoude ik u » doen, zoo ik tot u niet sprake, of in openbaring, » of in kennis, of in profetie of in leering.” En vs. 9: «Alzoo ook gijlieden, indien gij niet door » de taal eene duidelijke reden geeft, hoe zal verstaan worden hetgeen gesproken wordt? Want gij » zult zijn, als die in de lucht spreekt.” vs. 12: »Indien ik dan de kracht der stem niet weet, zoo » zal ik hem, die spreekt, barbaarsch zijn, en hij die » spreekt zal mij barbaarsch (onverstaanbaar) zijn.” vs. 13, 14: »Daarom die in eene [vreemde] taal » spreekt, die bidde, dat hij het mag uitleggen. » Want indien ik in eene [vreemde] taal bid, mijn » geest bidt wel, maar mijn verstand is vruchteloos.”

De verrukking verwerpt PAULUS niet, en het spreken met God is iets zeer schoons, gelijk hij zelf dit voorregt menigmaal deelachtig was, maar zij is niets in vergelijking met de mededeeling der goddelijke waarheden aan andere menschen. »Ik dank mijnen God,” zegt de Apostel, vs. 18, 19, »dat ik meer » [vreemde] talen spreek, dan gij allen. Maar ik wil » in de gemeente liever vijf woorden spreken met mijn » verstand, opdat ik ook anderen moge onderwijzen,

» dan tienduizend in eene [vreemde] tale. Zoo dan”
vs. 22—32, » de [vreemde] talen zijn tot een tee-
» ken niet dengenen, die gelooven, maar den onge-
» loovigen. En de profetie niet den ongeloovigen,
» maar dengenen, die gelooven. Indien dan de geheele
» gemeente bijeen vergaderd ware en zij allen in
» vreemde talen spraken, en eenige ongeleerde of on-
» geloovigen inkwamen, zouden zij niet zeggen, dat
» gij uitzinnig waart? Maar indien zij alle profe-
» teerden, en een ongeloofige of ongeleerde inkwame,
» die wordt van allen overtuigd, hij wordt van allen
» geoordeeld, alzoo worden de verborgene dingen zijns
» harten openbaar, en alzoo vallende op zijn aange-
» zigt, zal hij God aanbidden en verkondigen, dat
» God waarlijk onder u is. Wanneer gij zamen komt
» broeders! een iegelijk van u, heeft hij een psalm,
» heeft hij eene leere, heeft hij eene vreemde tale,
» heeft hij eene openbaring, heeft hij eene uitleg-
» ging, laat alle dingen tot stichting geschieden; zoo
» iemand eene [vreemde] tale spreekt, dat het door
» twee of ten meeste drie geschiedde, en bij beur-
» ten en dat één het uitlegge. Maar indien daar geen
» uitlegger is, dat hij zwijge in de gemeente, doch
» dat hij tot zich zelve spreke en tot God. Dat
» twee of drie profeten spreken en dat de anderen
» oordeelen. Doch indien eenen anderen, die daar
» zit, iets geopenbaard is, dat de eerste zwijge.
» Want gij kunt allen, de een na den ander, profete-
» ren, opdat zij allen leeren en allen getroost wor-
» den. En de geesten der profeten zijn den profe-
» ten onderworpen.”

De taal draagt het geestelijk vermogen over.

Openbaart de taal den redelijken inhoud des geestes, zij draagt ook het vermogen des geestes over. »In den beginne was het woord en het woord »was bij God, en alle dingen zijn door hetzelfde ge- »maakt, die gemaakt zijn.” Joh. 1. »Is mijn »woord niet als een vuur, spreekt Jehova, en als »een hamer, die een steenrots te morzel slaat?” Jer. 23: 29. »Het woord Gods is levendig en krach- »tig en scherper, dan een tweesnijdend scherp »zwaard! Hebr. 4: 12. Neemt den helm der za- »ligheid, en het zwaard des geestes, hetwelk is »Gods Woord.” Eph. 6: 17.

De werkende geest ligt in het woord, en werkt slechts in het woord voort, — »alle vleesch is gras »en alle heerlijkheid des menschen als een bloem des »velds, het gras verdort en de bloem valt af, maar »het woord des Heeren, het ware woord des geestes, »zal niet vergaan, maar blijft in eeuwigheid.” Al wie werken en leven, of door het leven werken wil, die kan het slechts door de openbaring zijnes geestes in woorden. Daarom ligt er reeds van zelf iets magisch in het woord. Het gesproken woord heeft iets scheppends in zich, het werkt onverdelgbaar voort, want het werkt van geest onmiddellijk tot geest. Karakteren en schrift maken nooit eenen blijvenden indruk, zoo als het gesproken woord, en zijn vergankelijk, maar het woord leeft voort als levende geest. CHRISTUS heeft niets geschreven, zelfs geen brief, of althans hielden de Apostelen dit niet van zoo groot

belang, om er melding van te maken. Maar zijn woord des levens en van den waarachtigen geest werkte magisch niet alleen op zijne tijdgenooten, maar het leeft voort en werkt onverdelgbaar tot in alle eeuwigheid.

Dit magische van de scheppende kracht des geestes is het ook, waardoor de wil naar buiten werkt. Maar gelijk de geest des menschen eigenlijk altijd zich in eenen droom en slechts halfbewusten toestand bevindt en niet regt weet, wiens geestes kind hij is, zoo drijft hij ook zoo dikwijls zijn onzinnig spel door verkeerde krachten en tot verkeerde doeleinden, in bezweringsformules, in betooveren en ontooveren. Hij vermag zonder kracht van wil zijn woord de regte energie niet mede te deelen, of zijn woord heeft geenen geestelijken inhoud en is gelijk aan eene luidende schel en een klinkend metaal. Bezint zich nu echter de geest en legt hij eene meer intensieve kracht in zijnen wil, dan zien wij (vergel. § 245—250), wat zij vermag en is.

In het gesproken woord ligt buiten twiifel eene bovennatuurlijke kracht; daarom werkt het ook op bovennatuurlijke wijze en trots alle natuurlijke hinderpalen. Wie zal, die zich regt bezint, in Gods woord de almacht niet zien, waardoor alle dingen gemaakt zijn, dat als een vuur kan werken en de rotsen vermorselen? Wie zal in het levend woord Gods, dat vleesch geworden is, onder ons gewoon heeft en gewerkt, de waarheid niet erkennen en het leven, dat zalig maakt? Wie zal de kracht loochenen, waarmede JESUS en zijne jongeren onmiddelijk, zonder natuurlijke middelen, den valschen geest van leugen en wanorde uitdreven en den zieke gezond

maakten? Wie durft zeggen, dat deze kracht nog steeds dezelfde werkingen voortbrengt, waar dezelfde geest in wil leven? Wie twijfelt, of de mensch kan door op te staan uit den zinnelijken dagdroom der begeerlijkheden tot een geestelijk ontwaken, door geestelijke wedergeboorte, door bidden en vasten zijn geloof en zijnen wil op bovennatuurlijke wijze versterken? Al naar gelang de mensch een knecht der natuur of een dienaar Gods is, zal hij zijne sterkte toonen. In het eerste geval is hij aarde en stof, Gen. 18: 27, een vlugtig blad of dorre halm, een worm en made, Job 25: 6, een niets en enkel ijdelheid, Ps. 39: 6. In het ander geval is hij niet zich zelve een Heer, hij heeft niets van zich zelve, dewijl het God hem genadig verleent, Gen. 33: 11. Hij werkt in Gods kracht en naam, die een koning is op de gansche aarde, Ps. 8: 2; die verborgene dingen kan openbaren, Dan. 2: 47; die zijne zoon is en zijn schild, Ps. 84: 12; zijn lofied en zijne sterkte, Jes. 12: 2; die geen God is der dooden, maar der levenden, Luc. 20: 38; die magtig is in den zwakken, zijne geloovigen uitredt en in hen werkt, beide het willen en het werken, Phil. 2: 13; die groote dingen doet, welke men niet doorzoeken kan, wonderen, die men niet kan tellen, Job 5: 9.

§ 258.

Natuurkundige merkwaardigheden in de verrigtingen der zinnen bij helderzienden.

Behalve deze hoogste geestelijke levensopenbaringen van het helderzien, bezitten wij aan den tegen-

overgestelden kant in het natuurlijk leven eenige merkwaardigheden, welke wij niet stilzwijgend mogen voorbijgaan. Daartoe behooren voornamelijk de veranderde zinsverrigtingen in den magnetischen slaap, het poolverplaatsen en het zoogenaamde vicariaat der zinnen.

Het waarnemingsvermogen heeft in den magnetischen slaap met veranderde verhoudingen der zinnen plaats, even als in den droom. Want de uitwendige zinnen sluiten zich steeds vaster en de slapende neemt waar door het intensief versterkt algemeen gevoel, hetwelk alle zintuigen in zich opneemt en concentreert, of zij ontvangt indrukken der zinnen op ongewone plaatsen des ligchaams, of ziet ook soms zelfs door middel van den magnetiseur.

§ 259.

Veranderde zinsverrigtingen op de oppervlakte der geheele huid.

In den slaap rusten de uitwendige zintuigen. Deze zijn echter slechts het peripherisch eindpunt van den geheelen ondeelbaren zin, welke als inwendige zin thans door de geestelijke werkzaamheid der phantasie levendiger ontwaakt, dewijl namelijk niet de geheele zin, maar slechts de uitwendige en individuele polariteit van denzelfden inslaapt, en dewijl het uitwendig zinsorgaan op zich zelve nooit aanschouwt, maar slechts middel en tusschenlid is, om de buitenwereld naar binnen over te buigen. Deze opgehevene uitwendige polariteit kan echter, uit hoofde van de oneindige verwickeling der zenuwen op een ander or-

gaan worden overgedragen, hetwelk dan de plaats van het eerste als overbrenger tot den inwendigen zin bekleedt, zoo als zulke polariteitsverwisseling van organische werkzaamheden in den slaap en in ziekten over het algemeen dikwijls voorkomen. Dewijl nu op de huid de gevoelszenuwen op eene zoo oneindige wijze zich vertakken, kan ook de huid, als de eenheid, die alle organen bekleedt, als het orgaan van het uitwendig algemeen gevoel, ook de verrigting van eenen uitwendigen zin poolsgewijze overnemen, en het te voren donker algemeen gevoel kan op zekere plaats der oppervlakte thans eene afzonderlijke bepaalde zinsverrigting verkrijgen. Het donkere lagere gevoelsleven van de huid wordt opgeheven, al naar gelang de polariteiten van de afzonderlijke zinnen op de huid zich meer plaatselijk zamentrekken, de indrukken bepaalder waargenomen en tot bewustheid verheven worden. Overigens blijft de zin nog lang duister en algemeen, en die bewonderde bijzondere zin op ongewone plaatsen des ligchaams komt bij de meesten in getal niet voor den dag. Daarom zeggen de slaapwakenden ook, als de zin, die algemeene klaarheid verkrijgt, dat zij zien en hooren, niet met de oogen en de ooren, maar als het ware met geheel het ligchaam. De patiente van WIENHOLT zeide, dat zij zag, zoo als men in den droom ziet, en de helderziende van HEINEKE, dat zij alles gadesloeg, wat haar voorkwam, maar niet met de oogen, doch dat haar het gevoel bijzonder te stade kwam, dat zeer fijn was.

Als nu echter de zintuigen poolsgewijze op ongewone ligchaamsplaatsen voorkomen, b. v. aan de handen of de voeten, op het hoofd, aan de vingertoppen,

of in de maagkuil, dan is het waarschijnlijk, dat de zinszenuwen der huid, die dan als uitwendige polariteiten van de inwendige zinnen krachtiger worden, niet juist op dezelfde wijze de uitwendige zinsvoorwerpen gewaar worden en opnemen, als de eigendommelijke organen, b. v. het licht niet even als het oog; de toonen niet even als het oor, — dewijl elke individuele vorm en organisatie deszelfs individuele verrigting heeft. Maar dit is ook de hoofdzaak niet, want de eigenlijke ondeelbare zenuw van den zin, welks hoofdstam in de hersenen is, en die slechts door middel van enkele takken met de uitwendige organen samenhangt, vormt in zich den van buiten komende indruk als beeld steeds op even vreemde wijze. Door middel van de nieuw ontstane polariteitsverhouding wordt de uitwendige indruk naar het censorium commune — den inwendigen zin — heengeleid, en daar buigt zich die indruk op het bedoelde bijzondere orgaan terug; de invloed van het licht als een beeld der aanschouwing, — van den klank als gehoorbeeld; van de riekstof als reuk enz. Er behoeft dus niet juist een zien of hooren door middel der huid plaats te hebben, maar een enkel notitie nemen, zoo als KLUGE het zeer juist uitdrukt. Dezelfde optische wetten als bij het zien met opene oogen, gelden hier niet meer, maar de geheele levensopenbaring is eene veranderde, en het waarnemen geschiedt thans meer door het zelflichten van den zin in het algemeen, dan door eene regelmatigheid van de uitwendige organisatie, hetgeen reeds door het lezen van toegesloten brieven wordt bevestigd.

§ 260.

De hoogere zinsverrigtingen gaan nooit uit van de zenuwknoopen.

Men pleegt de zinsverrigtingen op die ongewone plaatsen des lichaams, volgens de kwalijk begrepen leer van REIL, over de halve leiding en de verhouding van het klierstelsel tot de hersenen, aan dat klierstelsel toe te schrijven, en niet aan de werkzaamheid van hersenen of hersenzenuwen. Men beweert namelijk: »dat in den slaap de hersenen en zenuwknoopen derzelve polariteiten verwisselen, dat de hersenen hare verrigtingen aan het laatste overdragen, en dat dus ook de zinsverrigtingen in den slaap derwaarts verplaatst worden.” Reeds boyen heb ik opgemerkt, dat in den slaap geene verwisseling van de werkzaamheden der hersenen en van het zenuwknoopstelsel plaats heeft; dat de werkzaamheid van het laatste in den slaap niet veranderd noch vermeerderd is; dat de hersenen derzelve positieve heerschappij en eigendommelijke verrigtingen aan de zenuwen niet overdragen en in geene ondergeschikte betrekking treden. Ik beweer derhalve tevens, dat de hoogere zinsverrigtingen nooit van de zenuwknoopen uitgaan, maar steeds door middel van de eigendommelijke werktuigen der verbeeldingskracht van de hersenen, en door middel van derzelve zenuwen, die tot de uiterste deelen zich uitstrekken, bewerkstelligd worden. Zoodat derhalve die zoogenoemde buik- en zenuwknooptheorie tot de physiologische ongerijmdheden behoort.

De geest van den mensch bewerkt en openbaart

als denkend wezen deszelfs eigendommelijke levensopenbaringen door individueële bepaalde organen, en niet nu eens door deze, dan weder door gene lichaamsdeelen. Deze bepaalde organen van den geest, waardoor hij met de buitenwereld in zelfbewuste betrekking treedt, zijn in het algemeen de hersenen en in het bijzonder de organen van den zin en den wil, welke naar binnen, als deelen van het middenpunt, naar buiten, als peripherische einden, een onafscheidelijk geheel uitmaken. — De natuur van het zenuwknopstelsel is de tegenovergestelde negatieve polariteit van de hersenen, en behoort tot den zuiver plastischen werkkring van het voedingstelsel, waarin geene eigenlijke zinswerkzaamheid immer plaats vindt, en op zijn hoogst alleen eene onbewuste of ongeregelde bevinding des levens wordt waargenomen. Noch in den slaap, noch in wakenden toestand bestaat er tusschen hersenen en zenuwknopen eene verwisseling van verrigtingen, dewijl beide eene geheel verschillende organisatie hebben. Daarenboven bestaat er in het geheele dierenrijk, zonder hersenen, met enkele zenuwknopen, geene hoogere zinswerkzaamheid. En derhalve is er geen grond van regt, om aan het zenuwknopstelsel ooit eenige zinswerkzaamheid, van welken aard ook, toe te schrijven.

Nu komen echter in enkele gevallen, bij het magnetisch slaapwaken, in den omtrek der maag, waarin misschien wel de reden van genoemde buik- en zenuwknoptheorie mag gelegen zijn, of nog veel menigvuldiger op andere plaatsen van de huid, vooral waar de voornaamste kenbare werkingen der polariteit plaats hebben, verrigtingen van den zin te voorschijn. Zulks heeft b. v. plaats aan de toppen van

de vingeren , aan de teenen , de ellebogen en vooral aan het hoofd , volgens WOLFART het menigvuldigst op de kruin of aan het voorhoofd , waar nergens zenuwknoopen , maar alleen hersenzenuwen zich bevinden . Derhalve moet dit verschijnsel van eenen anderen grond , welke aan al deze deelen gemeen is , zijn' oorsprong ontleenen , en deze is de polariteitsverwisseling van de zinswerkzaamheid aan de peripherische einden van de naar de uiterste deelen gaande hersenzenuwen der zinnen . Deze polariteitsverwisseling , veroorzaakt door ongeregelde en ontstemde werking , kan van wege de oneindige vertakking en wederzijdsche inmonding (amostomosis) ligtelijk op eenige uitwendige plaats geschieden , en daar kunnen zich dan meerdere zinnen te gelijk vereenigen , als die zenuwvertakkingen als geleidende leden te gelijk met inwendige stammen van de zinszenuwen te voorschijn treden , terwijl de enkele uitwendige zintuigen geheel werkeloos rusten . Zoo vermeldt HALLER , dat zeker iemand zoo gevoelig was , dat alle de organen van zijn ligchaam als het ware oor waren . De slaapwakende verkrijgt zijne kennis van de uitwendige zinnelijke wereld daardoor , dat het algemeen gevoel of eenige plaats op de oppervlakte des ligchaams aangedaan wordt , en dat deze aandoening zich naar de inwendige polariteit voortplant , alwaar zij dan aan de daaraan beantwoordende zenuwen van de zinnen als terugkaatsing voorkomt . Door middel van zulk eene verwisseling van polariteit kan ook de inwendige aandoening , b. v. het beeld der phantasie , zich naar buiten weerkaatsen , en even als de slapende met de oogen meent te zien en met de ooren te hooren , zoo kan hij gelooven , dat hij dit zelfde met de maag , de

kruin of de vingertoppen doet. Om te zien en te hooren, daartoe zijn buitendien reeds de opzettelijk daarvoor gevormde zenuwen niet genoeg, zelfs de uitwendige zinnen niet, want tot zien en hooren moeten de geheele, zich daartoe eigenende zinsorganen voorhanden zijn. En even als het oog niet ziet en het oor niet hoort, maar de geest, door middel van de inwendige levendigheid van de hersenorganen, zoo zien ook de kruin, het voorhoofd, de omtrek van de maag niet en nog minder de zenuwknopen, die met geen zinsorgaan iets gemeens hebben, en zelfs geene zinspolariteit met de hersenen kunnen uitmaken. Want de zenuwknopen met derzelve verwickelingen zijn isolatoren van alle hoogere zinswerkzaamheid; zij staan met de hersenen in geene directe en derhalve ook geene polare betrekking, en alle derzelve werkzaamheden zijn van eenen onbewusten aard. Het eigenlijk leven en de zetel van de zenuwknopen en derzelve vertakking bestaat in onmiddelijke gewaarwording en beweging van den inwendigen prikkel van het vormende levensproces, welke nooit tot de helderheid van een beeld der voorstelling komt, en dus ook met de zinnen alleen door middel van het sympathisch zenuwstelsel in aanraking komt. De bewegingszenuwen van genoemde knopen zijn slechts de voorwaarden van de werkzaamheid van het vaatstelsel, de automatische beweging der ingewanden en der vaten, en de gewaarwordings-zenuwen zijn dus zoo plaatselijk in enkele middenpunten afgesloten, dat hindernissen en verstoringen niet zoo spoedig eene zich verder uitbreidende werking uitoefenen. Strekt zich nu echter eene verstoring of ontsteking desnietteenstaand-

de verder uit. dan verwijdt zich ook de gewaarwording van het gevoel en plant zich des noods door middel van het sympatisch stelsel tot in de hersenen voort, om aldaar de werkzaamheid des geestes op te wekken. Dan echter zoekt deze eerst langs eenen omweg, door middel van de zins- en willekeurige bewegingsorganen, de plaatsen der aangedane zenuwknoopen ter herstelling op, hoewel deze, wegens de knoestige inrigting dier zenuwen, zeer moeilijk te treffen en juist op te geven zijn. Wil men dan, toch eene diepere, tegen de hersenen overstaande polariteit der zinnen aannemen, het is dan zonder twijfel veel zekerder, als men deze aan de rondzwerfende en aan de middenrikszenuwen toeschrijft, die van stralende natuur met de hersenen in onmiddelijke betrekking staan en ook meer verwant zijn aan het zinsstelsel. Deze beide zenuwen hebben hare uiterste stralende uitbreiding in den omtrek van den hartkuil. Als dus in den omtrek der maag zinsverrigtingen worden waargenomen, dan zijn deze even zoo weinig aan de diep liggende zonnevlecht in den onderbuik toe te schrijven, als die verrigtingen aan de met hersenzenuwen alleen voorziene vingertoppen; maar zij ontleenen derzelver oorsprong alleen van de uitwendige gevoels- en huidzenuwen, die van de hersenen ontspruiten. Deze zenuwen tosh zijn de directe peripherische polariteit van het inwendig gemeenschappelijk gevoel, en bijzonder van den gezigtzin. Wij gelooven derhalve, dat het vormend en voedend knoepstelsel nooit de hoogere natuur van het hersenleven kan aannemen. En aldus is ook de vierde stelling in § 221 over het vicariaat van de zintuigen en derzelver poolverplaatsing geregvaardigd.

§ 261.

*Het zien van de inwendige deelen, en de
naauwkeurige opgaaf des tijds bij
ziekteverschijnselen.*

Het zien van voorwerpen met gesloten oogen en het zien van de binnenste deelen van het ligchaam is nu dan ook wel niet moeilijk meer te verklaren. De helderziende kan, bij de verplaatste polariteit der zintuigen, al waren ook de uitwendige zintuigen noodig, niets meer zien, of men dezelve omzwachtelt of niet. Het is, of de geleerden in hun ongeloof en hunnen schrik voor bedrog vergeten, dat zelfs MINERVA aan TIRESIAS de gave der profetie niet ontneemen konde, toen zij hem het licht zijner oogen ontnam. De inwendige verstoringen van het sensorium eommune planten zich het eerst en natuurlijk door middel van het sympathisch zenuwstelsel voort en deelen zich als terugkaatsend aan de hersenen mede. De wakkere geest zal gewis van uit de hersenen die stoornis ligter opmerken, dan die, welke andere vreemde, buiten het ligchaam gelegene voorwerpen kunnen veroorzaken, en wel zonder de uitwendige zintuigen, die dezelve daartoe ook niet van dienst zouden zijn. De betuigingen van helderzienden, dat zij de zieke deelen donker en wegens ophooping van belemmerende sappen, of uithoofde van bederf ondoorzigtbaar waarnemen, dat zij echter in de gezonde, die zij naar hunne inrigting en toestand opgeven, zelfs den omloop der sappen opmerken, is inderdaad minder wonderbaar, dan het *verzien* in den tijd en de ruimte. Dit is nogtans geene regelmatige uitwerking van het

helderzien, en heeft in het algemeen slechts zelden plaats, en als zij ook de zetel en oorzaak der ziekte menigmalen weten optegeven, toch hebben zij doorgaans geen bepaald denkbeeld, somtijds zelfs een phantastisch droombeeld, en het is eerst door eigene, derwaarts gerigte opmerkzaamheid, dat zij het vermogen om waartenemen versterken. En ook dan nog erkennen zij zelve, dat zij de voorwerpen niet zoo duidelijk als met de oogen zien.

Merkwaardiger is de nauwkeurige opgaaf van den tijd aangaande den oorsprong, de verandering, de perioden en het einde der ziekte, welke doorgaans op de minuut af uitkomt. Bedenken wij nu echter, dat alle levenswerkzaamheden in het organisme en zelfs de ziekten aan bepaalde tijdwetten en perioden onderworpen zijn; dat alle levensharmonie in eenen evenzeer bepaalden rijtmischen tact, als in eenen bepaalden vorm bestaat; dat iedere organische ontwikkeling uit derzelve kiem het blad, de bloem en de vrucht in zekere orde te voorschijn brengt; waarom zoude dan de vrije geest, door geene uitwendige zintuigen beperkt, de tijdsbepaling minder kunnen treffen, dan den bepaalden vorm in de ruimte? Herinneren wij ons nog daarenboven, dat het helderzien een onmiddellijk gewaarworden of zien is van de objectieve wereld, dan behoeven wij ons ook verder daarover het hoofd niet te breken, dat de helderzienden zonder alle nadere berekening en van elders verworvene kennis der natuurwetten de zaak zoo juist opgeven, en zelfs toevallige niet uit den aard der ontwikkeling voortkomende gebeurtenissen voorspellen. En dit komt dan ook met de

voorspelling van staatkundige gebeurtenissen en sterfgevallen geheel overeen.

Het zien en voorspellen van den toestand van andere personen, b. v. van kunnen magnetiseur, die, als het ware, de bemiddelaar en het orgaan wordt van den zin, wordt eveneens uit het gezegde opgehelderd, vooral wanneer men nog in aanmerking neemt, wat over het rapport en de sympathie reeds is te berde gebracht (§ 176, 177).

»Gelijk de zielen der Goden, zonder oogen, ooren en tong, onder elkander gevoelen, al wat een iegelijk gevoelt, zoo zien ook de zielen der menschen, terwijl zij óf in den slaap vrijer van het ligchaam zijn, óf te voren bewogen en opgewekt, nu zich zelve vrij bewegen, dingen, welke de met het ligchaam vermengde zielen niet kunnen aanschouwen. Maar hoe vele valsche dingen ook, en die ons duister zijn! Doch ook dit bedrog veroorlooft ons niet, tegen hetgeen waar is, te spreken.»

CICERO, *de Divinatione.*

§ 262.

*De opgaaf van de behandeling der ziekte
door helderzienden.*

Gelijk het zien van de inwendige deelen en derzelve krankheden, alsmede de juiste tijdsbepaling der voorvallen uit het sensorium commune en de terugkaatsing van hetzelfde op de zinsorganen der hersenen verklaard worden, even zoo staat hiermede in naauw verband de opgaaf van de wijze der be-

handeling der ziekte en van de middelen ter genezing. Het instinct en de sympathiën zijn versterkt en uitgebreid. De phantasie is bezig, om het gevoel en de aanschouwing van objectieve voorwerpen zich zelve te vertegenwoordigen. Overal in de natuur heeft eene bepaalde dynamische polariteitsverhouding plaats. En zoo ligt dan ook hier eene zekere regelmaat tot grondslag, en is het er ver af, dat de zieke zich bij toeval de geneesmiddelen zoude voorschrijven, of dat zulks slechts een gevolg zoude zijn van het rapport met den magnetiseur.

Toeval, — verschijnsel zonder bepaalde oorzaak, — kan het niet zijn, want de voorschriften worden doorgaans systematisch voortgezet, en de geneeswijze wordt door de gewenschte, voorzegde gevolgen beproefd bevonden. Een overdragen van de kennis van den magnetiseur kan het evenmin zijn, dewijl hem geneesmiddelen worden genoemd, van welke hij te voren niets wist, ja zelfs niet gedroomd heeft, en hij meermalen de ondervinding maakt van eene hem geheel onbekende wijze van behandeling. Wij willen de mogelijkheid niet loochenen, dat er somwijlen toeval en invloed van den geneesheer plaats heeft; dat alle voorschriften niet regelregt doel treffen; dat kunstenaarij en overdrijving somtijds slechts het voorkomen aannemen van wezenlijk gewigt; dit alles neemt echter niet weg, dat inwendige prikkels het aangeboren instinct in den slaap en in ongeregelde toestanden wonderbaar opwekken, zoo als b. v. in de koortsen bij zenuwkrankheden, scorbut, zwangerschap, en andere, als wanneer de aandrift der natuur menigmaal met volle zekerheid in, datgené, wat schijnbaar schadelijk is, het heilzame vindt. In den

magnetischen slaap echter ontwaken die natuurdriften levendiger, en het blinde instinct en het onklare vermoeden van de betrekkingen tot de uitwendige natuur wordt door de phantasie opgeklaard. Dan ontdekt de inwendige zin, wat voor de uitwendige zintuigen verborgen blijft.

§ 263.

Of en in hoever het helderzien een verhoogde toestand is.

Eindelijk hebben wij nog onzen blik te werpen op de zeer gewigtige vraag, of het magnetisch helderzien eene ziekte, of het een hoogere, dan wel een lagere toestand is? Reeds voerden wij deze vraag aan in de vorige afdeeling § 118—20. Maar dit onderwerp is met het acht geven alleen op het individu in zijnen tegenwoordigen toestand niet uitgeput; ook andere betrekkingen zijn in het oog te houden, om een bepaald oordeel daarop te gronden. Het *of* en het *hoe* hangt van den duur der verschijnsels, deszelfs rigting en gevolgen af en van deszelfs verhouding tot den algemeenen geest. Het helderzien is geene ziekte. Het is eene geestelijke openbaring des levens, en wel eene harmonische, welke voorhanden zijnde wanklanken oplost en vereffent. Het is geene ziekte, ook als hetzelfde gedurende een geheel leven aanhoudt. Men moge het een abnorme toestand heeten, dewijl het in het gewone leven geen plaats vindt, maar een abnorme toestand is in vergelijking met die der overige menschen ook de profetische gave. Het helderzien is ook in zoo ver eene afwijking van den regel,

als hetzelve , hoewel dan ook als geestelijke toestand geene ziekte , echter aan ziekelijke organismen zich openbaart , waarbij men echter verkeerd de uitwerking met de oorzaak verwisselt.

De bewering , dat elk slaapwaken , of dat , al wat de mensch slapend spreekt en handelt , in vergelijking met het uitwendige waken , in het algemeen slechts een lagere toestand is , een wegzinken op eenen lagere lijdelijken trap van zelfstandigheid , druischt tegen alle ervaring in. Deze toch bewijst veel meer , dat zoowel de bezonnenheid als de zedelijke reinheid helderder is , dan in wakenden toestand , gelijk dan ook de vrede der ziel de geheele persoonlijkheid doordringt en een zeer bepaalde wil zelfstandig naar buiten werkt. Zeer dikwijls beklagen zich de helderzienden , dat zij wakende dit alles derven ; dat hun dagleven door stompheid van zin en zonden wordt beneveld ; en dat zij wel altijd in genoemden toestand wenschen te verkeeren. De verduistering der zinnen , de stramheid der door ziekte bevangen leden , maken dikwijls op eenmaal plaats voor het heldere waken en de vrije willekeurige bewegingen. Is dit geen dieper en levendiger zelfbewustzijn ? niet veel oer een verhoogde , dan een lagere toestand van het individu ? Doch onze vraag heeft niet alleen betrekking op de verhouding van het helderzien tot de krankheid van het individu , met hetwelk er veelvuldige afwisseling plaats heeft ; ook niet alleen op het waken buiten den slaap , maar op de betrekking van het helderzien in het algemeen tot den algemeenen nadenkenden redelijken geest , tot deszelfs gevolgen en uitwerkingen op het geheele menschelijke leven. En in dit opzigt hebben wij bij het helderzien nog

veel gebrekkigs, weifelachtigs, en in het bijzonder veel, dat lager is, dan de goddelijke inspiratie der profeten, aangetroffen (§ 128).

§ 264.

*Zoo lang er nog geene ware geestesverheffing
bestaat, moet men het helderzien niet
te hoog waarden.*

Uit deze algemeene opmerkingen volgt, dat men het helderzien ook geene te hooge plaats heeft aan te wijzen, zoo lang hetzelfde slechts in enkele opgeklarde tusschenpoozingen afwisselt met den strijd en de stormen des gewonen levens; met ligtzinnigheid en vertwijfeling; met onmagt en krampen, of zoolang de duistere nacht den helderen dag vervangt, en de scherpzinnigheid voor de stomphheid, het waarzeggen voor de razernij, de deugd voor de leugen plaats inruimt. Het ware waken is waakzaamheid; een ontwaakt zijn van den geest tot kennis van zijn eigen ik, niet een stuksgewijs schijnwaken; niet een achtgeven op scherts en spel. De zelfzucht en het onbeteugeld ik worden door de gestrengte tucht van den demoed en eene liefdevolle teregtwijzing zeer moeilijk overmeesterd, en dit geschiedt op eene regt verblijdende wijze slechts zeldzaam, zoodat men zeggen kan: dit is de geheele ongedeelde mensch, de geest is volkomen tot zich zelve gekomen en zich zelve magtig, zoodat vrees en hoop demoed en overmoed, droefheid en vreugde niet meer van wind en weder afhangen. Van zulk een helderzien komen ons, van ΠΥΘΙΑ, de Sybillen en de Brahmanen

af, tot op het magnetismus toe, slechts weinige voorbeelden voor. Overal treffen wij een merkeliĳken afstand aan van de ware geestverrukking. Velen, ja de meesten worden vervuld van- en weggesleept door hunne gezigten, waarin zij vele dingen zien, die verborgen blijven voor den wakenden zin; maar zij worden te geweldig in den tooverkring van hun ongelouterd verlangen rondgesleept, dan dat zij in beoefenende betrachtung het leven onbekommerd achter zich zouden laten henen gaan. Ook bezitten zij in zich zelven de energie niet van den wil, om op andere en hoogere dingen te staren, die niet in het gebied van hun aardsch bestaan behooren. Zij beschouwen de menschen en zelfs hunne naaste betrekkingen nog met onverschilligheid, als koude en stomme getuigen, of staren hen met scherpe blikken aan, om hen een aanstaand lot te verkondigen, zonder te vermoeden, dat zij zelven dikwijls nog vroeger dat eigen lot zullen moeten ondergaan. Met het oog op deze hoogere betrekkingen, is het helderzien meestal niets meer, dan een dwaallicht, waaraan de mensch toevallig is overgegeven. De helderziende is bevangen in de aanschouwingswijze en de stemming van zijnen tijd en zijn geslacht, en brengt bij hetzelfde ook niets meer voor den dag, dan stomme bewondering en een toovergeloof aan dingen, die niet bestaan, of konden twijfel aangaande eene hoogere orde van zaken, die wezenlijk bestaat.

Het verhevene, het alleen ware, het hun zelf duurzaam zaligende, bezitten zij nog niet. De mild koesterende en verlichtende zon, die door hare stralen ook anderen dringt, om aan de inspraak van binnen te gelooven en hun leven te verbeteren, is

voor hen nog niet opgegaan. De inwendige opwekking des geestes bestaat voor hen zelf nog menigmaal als eene dringende magt. En als het daemonische in den kring hunner voorstellingen indringt, dan is hun dit eene even dierbare openbaring, als wanneer hen eene goddelijke inspiratie aangrijpt. De orgiastische razernij van PIETHIA en van de medische zieners stroomt uit dezelfde bron, waaruit de verrukking voortkomt, in welke APOLLO de zonnegod in Brahma verschijnt, en heeft voor de godsdienst dezelfde waarde, die van eene gebiedende en onwederstaanbare magt; kortom, het eigen spel der phantasie, met hare flikkeringen en zielsbetooveringen, blijft verborgen en wordt niet onderscheiden van de hoogere verlichting der ware geestvervoering, in welke geene voorbijgaande overweldiging meer heerscht van eigen aandrift, maar waarin eene rustvolle innigheid des gemoeds en van de klare gedachte de harmonie van de krachten des geestes opent, voedt en onderhoudt, om het even of de helderziende wakende is of slapende.

§ 265.

De hoogste trap van helderzien.

De hoogste trap van helderzien, waarop de diepste innerlijke aandoening eene rustige bezonnenheid en blijmoedige vrede is, en het gezigt tot inzicht zich verheft; waarop de openbaring onderwijst en aandrijft tot weldadig werken, is zulk een zeldzaam bloempje, dat men niet regt weet, in welken oord en op welk eenen tijd hetzelfde groeit. Het ware helderzien bezit

eene bewustheid van zich zelf, hetwelk de betrekking van deszelfs subjectieve zielsaandoeningen tot de buitenwereld juist weet te onderkennen, en tevens eene zelfstandigheid des gemoeds, welke evenzeer vermoegend is, om de verzoeking van elke magt te wederstaan, in allen nood voltehouden en te overwinnen. Er ontsluit zich voor den waarlijk wakenden geest, tegelijk met de wondervolle waarnemingen van uitwendige verschijnselen, een daaraan geëvenredigd inwendig, onmiddellijk leven. Hij onderscheidt in zijnen uitgebreiden en vertrouwden omgang met de natuur en de wereld der geesten naauwkeurig, wat zijn eigen is, en wat van buiten komt. Dit inwendig aanschouwen is dan nu ook geen verwarrende aandoening meer, geen hartstogt vol van geestelijke lust der oogen, maar eene rustvolle opmerkzaamheid op den wezenlijken inhoud der gegeven openbaringen, eene heerschende en regelende lichtkracht van den wil, om getrouwelijk uittevoeren, al wat de influisterende genius als waarheid en regt erkende. Terwijl de geest thans inziet, wat deszelfs waarachtige behoefte is, en geen blind instinct denzelven meer bemagtigt, onderscheidt hij het verblindend schijnsel der visioenen, en de uit ingeplante wortelen voortspruitende driften en neigingen, welke vroeger in plastische beelden werden nagebootst of in stomme symbolen bleven verborgen. In den lichtglans van den magnetischen arts of iemand anders, die met hem in rapport staat, ziet hij nu geen Engel meer, en bij de oproerigheid der donkere gal en onder die geweldige en schuddende krampen omtooveren hem geene zwarte dieren of vreeselijke daemonische gedaanten. Hij verwisselt nu de aanraking van eenen werkelijken geestesinvloed in

beteekenisvolle kracht, niet meer met de nevelgestalten, door zijne opgewekte en wanklankige zintuigen hem ingeblazen. Ook zijne geestelijke magt kan nu in anderen voorstellingen, openbaringen en besluiten doen ontstaan, zonder eenig uitwendig middel. Ook neemt hij het doen en laten van die magt waar aan de personen of aan de gevolgen, en voorspelt, als het ware, uit hunne hersenen de gedachten en gezindheden. Hij verblijdt den een' zonder huichelachtigen lof, of straft met onverbidde lijke gestrengheid!

Zulke dingen nu komen in den gewonen wereldkring zelden en dan nog slechts in donkere voorgevoelens voor. De voorstelling en bewustheid van zulke beduidingen (Signaturen) is doorgaans het geheim van eene andere werkkring van den geest. Voor dezen is in dit leven geene ontwikkeling en volmaking bestemd, slechts nu en dan eene anticipatie, naar gelang van deszelfs aanleg en bijzondere omstandigheden. Heeft nu echter deze buitengewone opening van dien werkkring wezenlijk plaats, zij openbaart ons dan ook eene magt van de kiem, welke hier nauwelijks de eerste bladen en spruitsels uit zijne wortelen ontwikkelt; maar wijst ons tevens op eene toekomst, welke, om de schoonste bloemen en de ware vruchten, naar gelang van de vatbaarheid voor geestelijke volkomenheid, noodzakelijk eene eeuwigheid veronderstelt.

In dezen hoogsten toestand, waarop de geestelijke krachten worden vereffend, wordt het helderzien van duurzamen aard. Het magisch leven neemt ook plaats bij het ontwaken. En de zieners herinneren zich niet alleen, wat zij in den slaap ondervonden en deden, maar zij zetten het ook nog, te minste bij tusschen-

poozen , jaren lang voort , ook als de gezondheid volkomen is teruggekeerd. De geestelijke invloed op anderen blijft daarbij voortdurend , in heilzame gestrengheid , eene overwegende , even als de standvastige ernst in de bejegeningen des levens deszelfs vastheid en inwendigen vrede nooit weer verliest.

Zulk een duurzame toestand , waar waarheid en liefde , zedelijke schoonheid en heilige wil in zulk eene kracht en met zulk eenen glans duurzame drijfveren zijn tot edele daden , is geen verschijnsel meer van beperkte menschelijke kracht. Dit is geen toestand meer van een magisch helderzien. Hier werkt Gods kracht in den adem der menschelijke ziel. Hier is goddelijke aanblazing en de geheimnisvolle werking van eene levende vereeniging des menschen met den eeuwigen geest van zijnen Schepper.

§ 266.

*Een nog hoogere trap is de goddelijke
inspiratie der profeten.*

Nog hooger , dan het magnetisch helderzien , en veelvuldig van hetzelfde verschillend is de goddelijke geestdrift der profeten , sprekers in den geest van God. Reeds vroeger (§ 61) heb ik het verschil tusschen profetische voorspellingen en die der Brahmanen opgegeven. Dewijl men echter hierin vooral oneens is , en of het een of het ander te veel of te weinig geeft , zal het niet ondienstig zijn tot volledige opklaring de wezenlijke punten des onderscheids nog in het bijzonder eens op te noemen.

Een waar profet is van God op buitengewone

wijze geroepen en door den Heiligen geest gedreven, om den raad en den wil van God te verkondigen. Zij worden ook *zieners* genoemd, mannen Gods, knechten en boden des Heeren, engelen en wachters. De kenmerken van de ware profeten des O. V. waren:

1). Dat hunne profetie met de leer van MOZES en de Patriarchen overeenstemde. Deuter. 13: 1. 2) Dat dezelve vervulling vond. Deuter. 18: 21; Jer. 28: 9. 3). Dat zij wonderwerken verrigteden. Dit echter dan alleen, als een bijzonder verbond zoude worden opgericht, of eene bijzondere reformatie van den verdorven toestand ophanden was. 4). Dat het met andere profeten strookte, wat zij zeiden. Jes. 8: 2; Jer. 26: 18. 5). Als zij een onbesproken leven leidden. Jer. 27: 4; Micha 2: 11. 6). Als zij eenen heiligen ijver tegen de goddeloosheid betoonden. Jer. 26: 13, en eindelijk 7). als zij eene nadrukkelijke voordragt hadden. Jer. 23: 28, 29.

Hun ambt bestond voornamelijk daarin: 1). Dat zij het volk onderwezen, vooral dan, als de priesters, wier eigenlijk werk dit was, daarin nalatig waren. 2). Dat zij de vervallen godsdienst in goede orde herstelden. 2 Kon. 17: 13; Ezech. 3: 17. 3). Dat zij toekomstige dingen voorzegden en daarom dan Gode raadpleegden. 1 Kon. 14: 2, 3; Hoofdst. 22: 5, 8. 4). Dat zij baden voor het volk en de dreigende gezigten afwendden. Gen. 20: 7; 2 Kon. 19: 2, en 5). dat zij Gods wil schriftelijk nederlegden. 1 Chron. 29: 29.

Van de Apostelen, gezanten en verkondigers van het levend woord Gods, geldt wezenlijk hetzelfde. Zij worden gezanten genoemd, dewijl CHRISTUS zelf

hen verkoren heeft en uitgezonden in de gsheele wereld, om dienaren der verzoening te zijn en alle uitverkorenen te verzamelen. Zij hebben zich tot deze dienst niet opgedrongen, maar CHRISTUS heeft hen onmiddellijk geroepen, en heeft hen zelve de mondelinge leer medegedeeld, om den verschenen Messias te prediken, met den geloofsbrief, om door het Goddelijk woord wonderen te doen. Hunne nieuwe leer bestaat in twee hoofdgeboden: Bekeert u en geloof aan het Evangelie der verzoening, hetgeen gij daardoor bewijst, dat gij God lief hebt boven alles en uwe naasten als u zelve. Hun leven zelf is eene getrouwe navolging van de voetstappen huns Heeren en Meesters, in woord en daad, in werken en lijden.

§ 267.

Onderscheid tusschen het magnetisch helderzien en de profetische inspiratie.

Indien men nu deze karaktertrekken in het oog houdt, dan zal het niemand moeilijk vallen, om het magnetisch helderzien van de profetische inspiratie te onderscheiden, en beide juist te waarden. Heeft toch de schijn en het voorkomen gelijkheid, dit verschil komt weldra aan den dag, indien men beide de verschijnselen naar derzelver oorzaak, inhoud of vorm en naar derzelver bedoeling en gevolgen betracht. Wat nu de *oorzaak* betreft van derzelver ontstaan, het wezenlijk onderscheid bestaat daarin, dat het magnetisch helderzien een werk van menschen is, hetgeen op eenen ziekelijken bodem groeit.

evenveel of het door de kunst van den geneesheer of toevallig en van zelve zich ontwikkelt. Altijd gaat een abnorme toestand de gezondheid vooruit, en de slaap met de opgeheven uitwendige zinnelijkheid is de eerste voorwaarde. Is er iemand, bij wien eene grootere dispositie tot dit verschijnsel voorhanden is, dezelve heeft haren natuurlijken grond in het ligchaam zelf. En als andere oorzaken en omstandigheden het slaapwaken bevorderen, zij behooren dan tot het rijk der natuur, welke den helderziende met sterke banden vasthoudt en het bepalend beginsel blijft, ook als dat helderzien de hoogste trappen bereikt.

De profetische inspiratie is geen gewrocht van natuur of menschen, maar bij dezelve is de heilige geest en een goddelijk raadsbesluit het bepalend beginsel. De goddelijke roeping komt onvoorbereid, en de fysieke toestand komt daarbij in geene aanmerking. De natuurlijke krachten worden nooit het bepalend beginsel, maar blijven afhankelijk van den geest, die hen als middelen tot bereiking van zuiver geestelijke bedoelingen bezigt. Een slapend leven met verplaatste zintuig-verrigtingen en natuurlijke crises hebben hier geheel geen plaats.

Ten anderen. Wat *de vorm* en *den inhoud* betreft, bepaalt zich het magnetisch helderzien vooral bij de gezondheid en het leven van den ziener, of althans voornamelijk bij het aardsche leven van den mensch. De helderziende vestigt zijne opmerkzaamheid willekeurig op zelf gekozen voorwerpen, of legt zijne gezigten uit. Hij leidt en bepaalt zijne aangelegenheden en die der zijnen, of laat zich passief van buiten bepalen, zonder karakter en actieve zelfstandigheid en algemeen nuttige werkzaamheid. De zuivere

menschelijke natuur, de hartstogt en de neigingen ontbreken nooit geheel in den magischen kring der zieners en de werkingen van hun willen en gelooven bezitten geene bovennatuurlijke en voortdurende magt, noch over hen zelve, noch over anderen.

De ware profeet bezit, wat den vorm aangaat, geene veranderlijkheid van verschijnselen, maar steeds een' en denzelfden inhoud van geestelijk werken: de verkondiging van Hem, die het begin is en het einde en door wien alle dingen geschapen zijn. Het onderwijs, tot ware erkenenis van God opleidende en de uitbreiding van zijn rijk, dat der waarheid en der liefde, blijft het voorwerp van zijne geheele werkzaamheid. Hij strijdt daarom tegen de lengen en de boosheid, om de wereld te overwinnen. Al wat veranderlijk is en wereldsch, eigenbaat en zinnenlust, gezondheid, rijkdom en eere bij de menschen, en het heerschen over anderen, dat is zijne bedoeling niet. Geene tegenwoordige, maar eene toekomstige gelukzaligheid en echten vrede der ziel, in de hope eens eeuwigens levens in de aanschouwing van God, dat prediken de profeten, doch niet uit eigen aandrift, naar willekeur en uit menschelijke oogmerken, maar door de ingeving Gods, als willige werktuigen eener bestendige verlichting, als voorbeelden in handel en wandel, als gehoorzame knechten en middelaren tusschen God en alle menschen, tusschen den tijd en de eeuwigheid, den hemel en de aarde. Door gebed en woord en daad blijven zij in onophoudelijke betrekking tot God en hunne medemenschen. Zij zonderen zich niet af. Zij verdiepen zich niet en verzinken niet in eigene visioenen, gewaarwordingen en personele betrekkingen. De profetiën hebben geene betrekking

op persoonlijkheden , maar op de lotgevallen van de geschiedenis der volken en der wereld. Daarom kunnen zij dan ook bovenmenselijke en bovennatuurlijke werkingen voortbrengen , door de geweldige Godsmagt van hunnen wil en hun geloof , waardoor zij heerschen over hun eigen ligchaam , over anderen , ja zelfs over de geheele uitwendige natuur in derzelver beperkingen in ruimte en tijd. Plotselinge bekeeringen en verandering der gezindheden , spoedige genezing van zware en langdurige ziekten , waarschuwing voor dreigende gevaren en betoonde hulp aan noodlijdenden op grooten afstand , toezending van troost en sterkte onder kruis en lijden : deze zijn de bewijzen van dit hooger goddelijk vermogen om te werken.

Ten derde. Het helderzien is een verschijnsel van de gelegenheid , zonder bepaald doel geboren en van den kant des zieners zelve zonder een bepaald einddoel. Of liever het doel is tijdelijk welzijn , de herstelling der gezondheid , of eenige ontdekking van geheimen en openbaringen , ten einde aan nieuwsgierigheid en weetlust voedsel te geven. Slechts in de hoogste en zeldzame toestanden vermag de verrukking een hooger en edeler doel te beoogen.

Bij de profeten is het einddoel : de openbaring van Gods woord aan de menschen , de uitbreiding van het Godsrijk op aarde ; de veredeling en het geluk van het menschdom. Gedreven door den geest van God , op welks bijstand zij zich beroepen , is hun streven geen ander , dan het licht der waarheid te verbreiden ; den moed in den strijd tegen het kwade te verhoogen ; de liefde ter bevordering van wederkerige vergevengsgezindheid en hulpe te wekken ; den vrede en eene algemeene gelukzaligheid daar te stel-

len. Eigen voordeel, persoonlijk en tijdelijk welzijn van de mannen en werktuigen Gods komen geheel niet in aanmerking. De grond van hun werken is het geloof aan de kracht van God en de som van alle geboden vervullen zij door de liefde; God geeft wijsheid dengenen, die hem lief hebben Jes. Syr. 1: 9; en de vrucht des geestes is de liefde, Gal. 5: 22; ja alle dingen werken hun, die God lief hebben ten goede mede, Rom. 8: 28.

VIERDE AFDEELING.

HET MAGNETISMUS ALS GENEESMIDDEL AANGEWEND.

INLEIDING.

Vere scire et per causas scire.

BACO.

§ 268.

De drie tot dus ver nog onbeantwoorde hoofdvragen.

Te weten, of het magnetismus een geneesmiddel en in hoeverre hetzelfde als zoodanig in ziekten is aan te wenden, is ontwijfelbaar de gewigtigste zijde van hetzelfde. De vorenstaande verhandelingen hebben niet zoo zeer een zuiver wetenschappelijk doel op zich zelve, als dat zij tot rigtsnoer moeten dienen, om het magnetismus planmatig te gebruiken en praktisch aan te wenden. Wij hebben reeds overwogen, welk eene menigte van bekende en onbekende verschijnselen het magnetismus doet ontstaan. Wij hebben opgemerkt, wat waar, wat valsch is aan hetzelfde. Wij hebben leeren kennen, hoe nuttig en hoe schadelijk hetzelfde kan werken, als hetzelfde gekend of niet gekend wordt; en wij hebben de gronden zelve nagespoord van de voorwaarden, onder welke hetzelfde zoo of anders werkt, alsmede deszelfs betrekkelijke waarde, ook in het aanbrengen van hulp of nadeel en verderf.

En zoo zijn wij dan nu in staat, de hoofdvragen, volgens besluiten uit gewonnen resultaten, waarachtig en grondig te beantwoorden. Hun getal is niet groot. Er zijn maar drie. 1). Is het magnetismus een geneesmiddel? 2). Onder welke voorwaarden is het dat? 3). Hoe is hetzelfde dan aan te wenden? Geene dezer vragen is goed begrepen en behoorlijk gewaardeerd. En gelijk men nog niet eens regt weet, of het magnetismus als geneesmiddel van staatswege zij te gedoogen, zoo weet ook de arts niet, hoe men hetzelfde zal aanwenden. Gelijk uit gebrek aan alle ervaring de meest absurde beweringen in de theorie zijn aan den dag gekomen, zoo is er ook geen regel of wet, die de praktijk bestuurt. Van eene duidelijk bewuste, op de ervaring gegronde praktische aanwending toch treft men sinds MESSMER hoogst zelden een voorbeeld aan; niets dan weifelende proeven en experimenten zonder kennis der indicaties, zonder oog op het doel, waartoe het henen leidt. De meest gevierde namen van HEINEKE, WIENHOLT, en de meeste der nieuweren zijn hiervan niet uitgezonderd. Men meent, dat het magnetiseren bestaat in een regelmatig strijken, hetgeen dagelijks op zekere uren eenen bepaalden tijd moet worden voortgezet. Of nu echter de strijker eene diepere kennis van het magnetismus bezit; of hij weet, welke modificaties in verschillende ziekten en bijkomende verschijnselen zijn in acht te nemen, ja, of het subject in het algemeen, onder telkenmalige voorwaarden, tot het magnetiseren is geeïgend, naar dit alles wordt niet gevraagd, als maar den een' of ander' de lust, de nieuwsgierigheid, de verlegenheid, of het voordeel er toe aanspoort.

Nog verkeerder en verderfelijker dan de onkunde van de rigtige aanwending van het magnetismus, is de gewoonte, hetzelfde slechts in de gevaarlijkste en hardnekkigste ziekten aan te raden, als de gewone kunst niets meer vermag. » Men heeft alles gedaan, nu nog het magnetismus beproefd ! » Daar men van het magnetismus niet houdt, wordt er weinig gevraagd, wie magnetiseren zal; en aangezien de groote practicus het zijner onwaardig acht, wordt een scholier, of bediende, of iemand anders geroepen, om zijne kunsten te vertoonen, hoewel hij het nooit gezien, of er zelfs niet van gehoord heeft, hoe men de zaak moet aanvatten, waartoe ook niemand hem helpen kan. Genoeg, het is eene proef; baat het niet, het schaadt ook niet! Maar de kunstenaar in de halve laarzen van HERCULES brengt de wagen niet van de plaats. En wat volgt? De Muzen weenen! MINERVA is onwillig! De laarzen van HERCULES passen het kind niet! — Geenszins, het magnetismus hielp niet. Derhalve, — weg met het magnetismus!

§ 269.

Is het magnetismus een geneesmiddel?

Wij gaan thans tot beantwoording van de bovengenoemde hoofdvragen over. En wel eerst tot de vraag: is het magnetismus een geneesmiddel?

Na het gezegde over de werkingen van het magnetismus en deszelfs waarde in het bijzonder (§ 115), behoeven wij hierna slechts kort te zijn.

Het magnetismus is: 1). daardoor bekend geworden, in het practisch leven overgegaan, dat doer

middel van hetzelfde ziekten zijn genezen. 2). Behoudt en bevestigt het magnetismus, trots alle hindernissen, daardoor deszelfs bestaan, dat hetzelfde, zoo als herhaalde en beproefde ervaringen bewijzen, voortdurend ziekten geneest. 3). Door middel van het magnetismus worden, even als door andere artsenijen, allerlei kritische bewegingen te weeg gebragt, door welke bij gunstige omstandigheden de gezondheid volledig wordt hersteld. 4). Bij veelvuldige enkel fysieke verschijnselen, vooral naar aanleiding van de algemeene ervaring van magnetische artsen, zijn door hetzelfde ziekten der zenuwen, van het vaat- en voedingsstelsel, en wel de hardnekkigste, genezen (§ 12—14. 5). Ook bij de psychische verschijnselen van het slaapwaken en helderzien is verre het menigvuldigst alleen de eigene ziekte-toestand en de daarvoor dienstige behandeling het voorwerp van den inwendigen zin, en daardoor hebben zieken, zoowel bij zich zelf, als bij anderen, herstelling te weeg gebragt, en wel dan, als de gewone middelen niet baten. 6). Eindelijk heeft het magnetismus zoowel voor de kunst, als voor de wetenschap, nieuwe ontdekkingen geleverd. Derhalve is het magnetismus werkelijk een geneesmiddel, en wel een groot, algemeen werkzaam, en bij juiste aanwending van hetzelfde, ook in de zwaarste ziekten, een alle anderen overtreffend middel.

Is echter het magnetismus eene zoo veel vermogende kracht, dat hetzelfde ook zonder andere middelen allerlei kritische verschijnselen te weeg brengt, ook dáár, waar die middelen ontoereikend zijn, geeft het aanleiding tot die buitengemeene psychische verschijnselen, — het magnetismus wordt dan een middel, hetwelk niet alleen daarom in zijne geheele waar-

de dient gekend te worden , maar ook , dewijl het als eene zoo vermogende kracht schadelijk kan werken , als het door onwetenden , of uit enkel luim , of als proefneming wordt gebezigd. Wat toch die kritische verschijnselen betreft : deze bewandelen niet altijd den regten weg naar de gezondheid ; zij kunnen toch versterking behoeven ; zij kunnen ook ontaarden en op zijwegen geraken ; zij kunnen ook , als te magtig , beteugeling behoeven , en in alle deze gevallen zal slechts eene verstandige leiding dezelve tot het regte doel henen leiden.

En met betrekking tot die buitengewone psychische verschijnselen : de mensch wordt door den magnetischen slaap in eene nieuwe wereld verplaatst , en in dezelve dient hij eerst als een vreemdeling aan de hand van eenen vasten leidsman te worden opgeleid. Dan toch kan de slaap als heilzame krisis zich vormen en onderhouden , en het geestesontwaken in den slaap zelve moet geregeld en veredeld worden , om zich niet in die valsche misgeboorten van nachtwandelen en droomen , of van een spel der phantasie of zelfs in krankzinnigheid op te lossen. Hoe grooter een heilmiddel is , des te verderfelijker kan het tot schade dienen , als het wordt misbruikt.

§ 270.

Hetzelve kan schadelijk worden en is daarom ook voorwaardelijk aan te wenden.

Het magnetismus kan echter zoowel van de zijde des magnetiseurs , als van die des gemagnetiseerden schadelijk worden. Van de zijde des magnetiseurs ,

als deze 1). in het algemeen òf geene òf beperkte medische kennis heeft, om in alle mogelijke gevallen als een waar geneesmeester en helper in den nood op te treden; 2). als de magnetiseur geene regte kennis van het magnetismus en deszelfs verschijnselen bezit, en daarom dan ook de kritische toevallen niet behoorlijk weet te onderscheiden en te besturen; 3). als de magnetiseur uit onkunde en een blind geloof alle voorschriften van de slaapwakende onvoorwaardelijk opvolgt; 4). als hij uit onkunde, nalatigheid en onachtzaamheid den kranke niet behoorlijk verzorgt en bijstaat, of denzelfden in zijne crises met allerlei ondoelmatige proeven en vragen bestormt en stoort; en 5). als hij de aangevangen en voorbereide kuur, bijzonder onder het slaapwaken, plotseling en zonder voorbereiding afbreekt.

Van de zijde des gemagnetiseerden kan het magnetismus schadelijk worden, als 1). deze door bijkomende omstandigheden in geenen toestand verkeert, om de magnetische kuur ongestoord te kunnen voortzetten, en 2). als hij ook van zijne zijde de helpende hand van den arts niet bereidvaardig en volgbaar bejegt, de voorschriften des laatsten gewetenloos minacht en de crises moedwillig verstoort en verbreekt. Daarom zijn er dan ook verscheidene voorwaarden, onder welke het magnetismus als geneesmiddel is aan te wenden, en deze voorwaarden maken het onderwerp uit ter beantwoording van de tweede vraag. Zij zijn van tweederlei aard. Vooreerst, in hoever het magnetismus van staatswege te veroorloven? ten anderen, wanneer en waar door den geneesheer aan te wenden?

§ 271.

Voorwaarden ter vergunning van het magnetismus van Staatswege.

Aan den Staat, bestemd om voor het alzijdig welzijn der individuën en enkele leden te zorgen, komt ook het oppertoezicht toe, over de waardij der geneeskunst en van al wat er valt in derzelver gebied. De bevordering van dezelve in alle opzigten ligt evenzeer in het belang van den Staat, als het toezigt, om alle mogelijke nadeelen en gevaren te vermijden. Het ligt op den weg van den Staat, vrije navorschingen, alzijdige onderzoekingen en de beproeving van twijfelachtige zaken, door daartoe ingerigte ervaringen, evenzeer te beschermen, als tegen heimelijke kwakzalverij, tegen gewaagde proeven van ongeroepen charlatans, tegen gewetenloosheid en onkunde te waken. Dit geldt dus ook ten opzichte van het magnetismus. Is het magnetismus nu werkelijk een geneesmiddel, wordt het althans als zoodanig dikwijls geroemd, de Staat moet dan ook vrij onderzoek en vermenigvuldigde ervaringen bevorderen, tot bevordering van het algemeene nut en wegneming van mogelijken twijfel en bestaande gevaren. De Staat moet echter evenzeer zorgen, dat hetzelfde niet naar believen als een spel gedreven wordt, maar alleen aan de handen van gekwalificeerde, met hetzelfde vertrouwde artsen, blijve overgelaten. De voorwaarden ter vergunning van Staatswege zijn dus de volgende:

1). De aanwending van het magnetismus als geneesmiddel, mag alleen aan ervarene, beproefde, van

Staatswege erkende, en in het bijzonder met het magnetismus vertrouwde mannen worden vergund. Deze blijven den Staat verantwoordelijk, even als ten opzichte van hunne overige pligten, zoo ook met betrekking tot hunne handelwijze bij het magnetismus. Is de praktijk eenen geneesheer veroorloofd, hij mag dan ook in zijne wijze van het magnetismus te behandelen even zoo min worden gestoord, als bij het voorschrijven van geneesmiddelen in het algemeen.

2). Is er alzijdige zorg en naauwkeurige kennis van al, wat tot het magnetismus behoort, noodig, dewijl hetzelfde met betrekking tot de verschijnselen, zoo wel als tot de wijze van aanwending, een eigen tak der geneeskunde uitmaakt, welke tot dusver in die kunst geheel niet gedoceerd wordt, dan mag ook het magnetiseren niet eens aan alle artsen worden toegestaan, tenzij zij tevens eene toereikende kennis van het magnetismus hebben verworven. Hoe toch zal de arts het bestuur op zich nemen van eene magnetische kuur, hoe de kritische bewegingen leiden, hoe de in den slaap ontwakende opvoeden, hoe de veelvuldige zijpaden (§ 269) vermijden, als hij daarover geen onderrigt ontvangen heeft? Het is pligt, daarop bijzonder acht te slaan, omdat, helaas! de artsen, ook als zij met het magnetismus niet bekend zijn, zich menigmaal, of tot vermaak, of uit nieuwsgierigheid, de vrijheid geven, naar believen te magnetiseren, onbekommerd, hoe de proef mag uitvallen. Dewijl ernst en kennis ontbreken, om de proef, eens begonnen, te voleindigen, wordt de kuur even luimig of uit schrik voor de onbekende verschijnselen, weafgebroken. De zieke moet de gevolgen van den spottenden geneesheer betalen, die zeker op deze

wijze het magnetismus de meeste vijanden veroorzaakt.

3). Is de aanwending van het magnetismus den arts alleen onder genoemde voorwaarden toe te staan, het is dan ook de roeping van den Staat te zorgen, dat onder de geneesheeren eene regte kennis van het magnetismus worde verbreid. Hetzelve moet geleeraard en aangeleerd worden, en wel als een bijzonder onderwerp der geneeskunst op openlijke inrigtingen van hooger onderwijs. De geneesheer, die tot het praktisch leven overgaat, moet ook in het magnetismus geëxamineerd zijn. Anders moet hem de uitoefening van hetzelve onbepaald worden verboden.

Het resultaat is dus het volgende: Het magnetismus behoeft toezigt van wege den Staat; — opdat het nut en heil aanbrengt, moet de ware kennis van hetzelve bevorderd, het misbruik geweerd worden; daarom moet het magnetismus openlijk gedoceerd en ter praktijk slechts aan de in hetzelve geëxamineerde artsen worden overgegeven.

§ 272.

De voorwaarden van de zijde des geneesheers zijn drievoudig.

Het magnetismus is een geneesmiddel, hetwelk ook de praktische arts niet onvoorwaardelijk zal aanwenden. Want al brengt het magnetismus, als eene algemeen werkende kracht der natuur, alomme zekere werkingen voort, het maakt de overige geneesmiddelen niet overtollig en deszelfs werkingen zijn niet altijd heilzaam. Een voorzigtig arts handelt naar indicaties

en kiest uit den gemeenschappelijken schat van geneesmiddelen de zoodanige, die door de ervaring beproefd zijn en aan de indicaties beantwoorden. Het ware absurd te wanen, dat één middel aan alle indicaties beantwoorden zoude, en dit geldt van het magnetismus even zeer als van andere middelen. Hetzelve is even zoo min bij alle zieken, als bij alle ziekten te gebruiken, en vindt de arts het goed er gebruik van te maken, hij zal de overige middelen nooit geheel kunnen ontberen, hoewel het in het algemeen een regel is, te gelijk met het magnetismus geene andere middelen te gebruiken.

De ware magnetische arts zal daarom, behalve van het magnetismus, ook van den thans bekenden schat van artsenijen gebruik maken, en ook daarop bedacht zijn, dien schat door nieuwe, in de natuur voorhanden middelen te verrijken, waartoe hij veelvuldige gelegenheid vinden zal. Hij zal, schoon hij ook het magnetismus aanwendt, zich dikwijls van andere geneesmiddelen bedienen: 1). vooral om de oorzaken der ziekten weg te ruimen, en 2). om de kritisch opgewekte natuurprocessen te ondersteunen, te veranderen, te beteugelen. Hij zal echter nevens het magnetismus nooit een middel gebruiken, als hij daartoe geene bepaalde indicatie voor oogen heeft, en zal hetzelve dus ook even zoo schielijk laten staan, als die indicatie vervuld is.

De voorwaarden hebben dus betrekking 1). op den zieke; 2). op de ziekte, en 3). op den geneesheer zelve.

§ 273.

De voorwaarden, die op den zieke betrekking hebben.

Met betrekking tot den zieke is het volgende in acht te nemen: 1). De zieke moet het willen dulden en geen afkeer hebben van het gemagnetiseerd worden, al was hij ook geheel daarvoor geschikt. Er zijn wel gevallen, bij welke den zieke niet gevraagd kan worden en het magnetismus alleen spoedige hulp aanbrengt, b. v. in onmagten, krampen, delirium enz., en hier zal ieder helpen, zoo als hij het maar kan, op de beste wijze. Maar bij eene langer durende kuur mag de arts het magnetismus nooit ondernemen, als hij de toestemming niet heeft van den kranke of zijne naaste betrekkingen. 2). Ook dan zal hij geene magnetische kuur beginnen, wanneer de zieke het wel verlangt, maar zijne aanverwanten met dien wensch niet instemmen. In het verborgen toch is de kuur niet door te zetten, en hij zal alle mogelijke hinderpalen en schadelijke stoornissen ontmoeten. 3). Geene magnetische kuur zal ondernomen worden, als de uitwendige omstandigheden van dien aard zijn, dat dezelve kan belèmmerd, afgebroken of verhinderd worden. Dit is het geval, als de zieke niet in staat is, zich voor geruimen tijd daaraan te onderwerpen, of bij voorkomende crises de behoorlijke rust of ondersteuning derft.

§ 274.

De voorwaarden, die op de ziekten betrekking hebben.

Met betrekking tot de ziekten zijn niet alle evenzeer voor het magnetismus geschikt. In het algemeen zijn de ontstekingachtige zieken daartoe minder geëigend dan de chronische. Waar kennelijk stoffelijke oorzaken voorhanden zijn, die de voorwaarden der ziekte zijn, of dezelve onderhouden, daar zal men niet magnetiseren, maar die oorzaken, op de geïndiceerde manier, b. v. door braak- of laxermiddelen, door operaties enz. wegnemen. Verder zijn er ziekten, voor welke de ervaring bepaalde middelen heeft aan de hand gegeven. Waar men dus anders helpen kan, daar zal de arts niet terstond met het magnetismus beginnen. Er zijn ook andere ziekten, b. v. bloedvloeijingen, bij welke eene positieve magnetische werking schadelijk kan worden. Dáár is eene gemengde en meer negatief magnetische behandeling noodig. Voorts zijn zenuwziekten niet alleen voor het magnetismus geschikt, zoodat men hetzelfde slechts hierbij zoude aanwenden. Dit zijn ziekten, welke gewoonlijk alle middelen weerstand bieden, welke men daarom ook alleen voor het magnetismus overhield, en voor welke hetzelfde dan ook somtijds alleen nog heilzaam was. Maar deze wederstaan ook het magnetismus op de hardnekkigste wijze en men zal in andere, voornamelijk in de vegetatieve ziekten, sneller en zekerder genezen. Bovenal weldadig werkt het magnetismus bij kinderziekten, en hier zal hetzelfde wel op eene meest algemeene aanwending aanspraak maken.

§ 275.

De voorwaarden, die op den geneesheer betrekking hebben.

Als voorwaarden, voor den arts noodzakelijk, om eene magnetische kuur te ondernemen, mogen in aanmerking komen: zijne gezondheid, de tijd en de gelegenheid. Niemand, die ziekelijk is van aard, moet magnetiseren, dewijl hij, ook nog de nadeelige gevolgen voor hem zelve daargelaten, niet zoo weldadig, als noodig is, werken kan, en menigmaal zal gedwongen zijn de kuur onvoltooid te laten varen. Er zijn gevallen, in welke dikwerf langer tijd gevorderd wordt, om onder magnetische crises den zieke bij te staan. Is iemand daartoe niet in de gelegenheid, hij beginne de kuur liever niet, of neme nooit te veel zieken aan, die hij geïsoleerd heeft te behandelen. De gelegenheid moet tevens zoodanig zijn, dat plaats en tijd hem geen hinderpaal zijn, om de zieken behoorlijk te verzorgen. Intusschen is het dikwijls raadzaam, niet zelf te magnetiseren, maar de behandeling aan iemand anders op te dragen, zoolwel wegens genoemde omstandigheden, als ook uit hoofde van zekere rapports-betrekkingen, waarbij echter de geneesheer een waakzaam opzicht heeft te houden. Het eenigste doel toch moet wezen, den zieke te genezen, en wel op de kortste, eenvoudigste en natuurlijkste wijze. Hij moet derhalve zonder nevenbedoelingen, als daar zijn om proeven te doen, nieuwsgierigheid te bevredigen, schouwspelen te vertoonen, te willen overtuigen enz., den zieke onder zijn waakzaam oog houden. Dan slechts ver-

trouwe hij de kuur aan een ander, als dit onder zijn toezigt door eenen gerechtigden, en althans ten deele der zake kundigen man geschieden kan. Buiten dat wachte men zich wel, zijnen naam aan onkundige leeken te leenen, om, uithoofde van menigerlei mogelijk nadeel, niet verantwoordelijk te worden.

Wat men overigens van physische en psychische eigenschappen, als noodzakelijke vereischten voor den magnetiseur, heeft gezegd, moge reeds in deze korte aanduidingen zijn begrepen. Bijzondere kracht van geest of ligchaam wordt er voor den magnetiseur niet vereischt, indien hij slechts genoegzaam karakter bezit, om naar eenmaal voor goed erkende manieren te handelen. Van hartstogt of boosheid mag bij den geneesheer, aan wien het magnetiseren alleen vergund is, geene sprake zijn. Bijzondere lichaamskracht is geheel niet noodig, zeer zwakke vrouwen en zelfs kinderen werken menigmaal weldadiger en beter, dan sterke mannen; ja er zijn gevallen geweest, waarin eene magtige positieve werking schadelijk is. De leeftijd is ook zeer relatief. **MESMER** heeft als tachtigjarige grijsaard zeer weldadig gemagnetiseerd, en buikpijnen b. v. worden door de hand van jonge knapen en meisjes dikwijls, soms oogenblikkelijk verzacht.

Zijn de verschijnselen als gevolgen van het magnetiseren bij verschillende individuen zeer verschillend, ook de kracht der magnetische werking van verschillende menschen op anderen is zeer verschillend. Er zijn menschen van buitengewone magnetische kracht, welke zij op een' iegelijk uitoefenen, terwijl anderen geene zichtbare werkingen voortbren-

gen. Intusschen heeft men daaruit geene gevolgtrekking af te leiden, dat de eerste altijd zeer weldadig en de laatste geheel niet werken. Al naar gelang van de inwendige levensstemming, werkt elke levende op den anderen, en de magnetische krachtswerking wijzigt zich naar het positief of negatief karakter. Ook wordt dezelve overeenkomstig de ervaring door oefening volmaakter, om veelzijdiger en algemeener magnetisch te werken.

§ 276.

Het hoe der magnetische behandeling vordert meer dan de enkele kennis van het magnetiseren.

De derde vraag: hoe is het magnetismus aan te wenden? laat zich zoo kort niet beantwoorden. Hier toch komt het niet alleen op de kennis van de regelen van het magnetiseren aan, maar ook op de kennis van eene menigte verhoudingen en omstandigheden, die hetzelfde vooraf gaan en bij hetzelfde moeten worden in acht genomen. Het magnetismus is geene zoo ligte zaak, als men zich doorgaans voorstelt, als hetzelfde als geneesmiddel baten zal; en hij is nog geenszins een magnetisch arts, die met het enkel magnetiseren hoopt te regt te komen. Voor alles moet elk een duidelijk begrip hebben van hetgeen magnetismus is, van hetgeen met het magnetiseren gebeurt, en van hetgeen hetzelfde ondersteunen of belemmeren kan. Daarin ligt de zware, geheimvolle kunst, het *hoe*, niet alleen in de wijze en vaardigheid van de werking van buiten.

Wat magnetismus is en wat het magnetiseren

te weeg brengt, heeft reeds MESMER op de meest juiste wijze opgegeven. Hij zegt, »gelijk het mogelijk is, de beweging, welke wij in den magneet aanschouwen, ook in het ijzer, door mededeeling of op andere wijze van behandeling te veroorzaken, even zoo is het mogelijk in het menschelijk ligchaam eenen toon der beweging van eene soort der fijnste stof (eene polariteit) op te wekken, en daarin in te planten, waardoor verschijnselen, aan die van den magneet gelijk, worden voortgebracht. Het in een ligchaam werkzaam grondwezen is een onzichtbaar vuur, hetwelk voor geen der gewone zinnen voelbaar is. Dit vuur kan in een individu te voorschijn gebracht worden en ontvlammen, als men de inwerkende middelen van het natuur-magnetismus tot op zulk eenen graad vereenigt en concentreert, dat dit vuur daardoor wordt te voorschijn gebracht. Dit grondwezen is in geen en deele eene zelfstandigheid (stof), maar eene beweging, gelijk de toon in de lucht, gelijk het licht in den æther, in eene zekere reeks van den gemeenschappelijken vloed gewijzigd. Maar ook deze vloed is niet die van het gewone vuur of het licht, van de electriciteit of den magneet, maar van eene soort, die al het andere in fijnheid en beweeglijkheid overtreft. Misschien is dezelve met dien vloed verwant, welke de zenuwzelfstandigheid doordringt.”

Dit magnetisch vuur, dezen toon der beweging te voorschijn te roepen, te onderhouden en behoorlijk te besturen en alles te verwijderen, wat verstorend daar tusschen treedt, dat is de zaak, als er van het *hoe* der magnetische behandeling sprake is. Ik zal nu de hoofdgrondstellingen en regelen opgeven, welke bij magnetische behandeling ten dezen einde noodig

zijn , en daartoe zal ik 1). van de magnetische behandeling in het algemeen en 2). van de behandeling van het slaapwaken en helderzien in het bijzonder handelen.

EERSTE DEEL.

OVER DE MAGNETISCHE BEHANDELING IN HET ALGEMEEN.

§ 277.

*Voorloopige regelen , welke bij het magnetiseren
wèl zijn in acht te nemen.*

Eer wij van de behandeling zelve gewagen , heeft men de volgende regelen wèl in acht te nemen :

1). Men magnetisere nooit alleen om eene proeve te nemen , of de nieuwsgierigheid van den een' of anderen té voldoen. Zulke proeven leiden tot niets en kunnen verlegenheden veroorzaken. Hebben de zieken toch geen tijd of vast besluit , om zich aan eene volkomene kuur te onderwerpen , of vindt de arts zulk eene kuur niet raadzaam , dan zal eene louteré proef niets anders te weeg brengen , dan welligt de opwinding van den zieke en de verergering van zijnen toestand. Nieuwsgierigen leeren echter niets anders , dan dat zij , als een verborgen krankheidskiem daardoor snel tot ontwikkeling komt , over deze proeve zich zullen beklagen. Eene zekere overtui-

ging, aangename gewaarwordingen of de gave der divinatie zal men door geen enkele proeve verkrijgen.

2). Heeft men, met inachtneming der bovengeroemde voorwaarden, eene geneeskundige proeve aangevangen, men wachte zich bij onverhoopt goed gevolg te triumferen, en aldra eene zekere genezing te voorspellen, evenmin als men in tegenovergesteld geval, als zich langen tijd geene verbetering opdoet, de hoop moet opgeven en de kuur laten varen. Zeer dikwijls flikkert het verdoofde levensvuur der magnetische werking spoedig op, maar de olie van de organische lamp ontbreekt, of de pit daarin is tot leiding van de brandstof onbruikbaar geworden. Het magnetismus kan het onmogelijke niet mogelijk maken, en in stede dat men hetzelfde als middel tot verzachting en tot kalmte erkent, wat hetzelfde in zulke gevallen altijd is, zal men hetzelfde zelfs wel de schuld geven van de ziekte te hebben verergerd. Al wie hiervan eenige ervaring heeft, zal weten, dat zieken, die hunnen dood voor oogen hebben, door niets in de wereld zoo worden gekalmeerd, als door het magnetismus. Ja men kan hen daardoor het sterven verligten, hetgeen wel de grootste weldaad is, welke men iemand kan bewijzen, zoodra de laatste straal van hope verdween. Zeer ingewortelde, verouderde ziekten openbaren, naar mijne ervaringen, uiterst zeldzaam in den beginne eene werkelijke beterschap. Behalve eenige meerdere rust, verzachting en verkorting van de paroxysmen, vertoont zich in zulke gevallen gewoonlijk in langen tijd nog geene ware beterschap. Ik heb bij zeer hardnekkige en gecompliceerde ziekten van den onderbuik eenige malen in vele maanden geene wezenlijke vorderingen

gemaakt. Eene dame heb ik een gansch jaar behandeld zonder werkelijke beterschap. De toestand werd alleen dragelijker en het kwaad niet erger. Op eens echter kwam er beterschap, 'en in het tweede jaar maakte zij spoedige voortgangen tot genezing.

3). Ter genezing van eenen patient door het magnetismus, heeft men geene andere voorbereiding noodig, dan de naauwkeurige opmerking van de aan zijnen toestand geëvenredigde diët. Dan alleen gebruik ik geneesmiddelen, als er stoffelijke oorzaken in den onderbuik bestaan, b. v. gal of verstoppingen in het darmkanaal. Deze moeten vooraf verwijderd worden. Als ik eenmaal de kuur aanvaard heb, dan worden alle geneesmiddelen ter zijde gezet, om althans voor een' tijd de werkingen van het magnetismus niet te storen en de zich opdoende crisis gade te slaan. Deze toch zijn zeer verschillende, b. v. zweet; hetzij door middel van de urine, of door het darmkanaal, of door uitwerping uit de long, of door uitwerping van speeksel enz. Deze zich van zelf aankondigende crises geven de vingerwijzing, hoe de natuur zich van hare krankheid poogt los te maken, en hoe zij, des vereischt, ondersteund moet worden, als zij geene kracht genoeg bezit, of als er zich hinderpalen opdoen. Alsdan kunnen nu en dan geneesmiddelen zeer dienstig zijn. Zonder bepaalde aanwijzing echter, of als de patient zich zelven gedurende het slaapwaken geene middelen voorschrijft, moeten dezelve nooit worden aangewend. Als echter de zieke jaren lang aan zekere dingen gewoon is geworden, dan is het ook geenszins raadzaam, in eens derzelve gebruik na te laten, daar zij hem menigmaal zoo noodig zijn geworden, als spijsje en

drank. Intusschen moet men hem langzamerhand van het gebruik van alle zulke middelen afwennen.

4). Versterkingen door middel van magnetische, electriche en galvanische geleiders of andere hulpmiddelen om te isoleren, moeten insgelijks, althans in den beginne, worden ter zijde gezet. Alle deze dingen hebben eene veel te krachtige en aan het magnetismus vreemde werking. Kan men toch den graad en de wijze van derzelve inwerking niet bepalen, nog minder kan men dat, betreffende de opwekking van den patient. Het magnetiseren zelf wordt door zulke hulpmiddelen geheel gestoord en er zijn slechts weinigen, die deze dynamische soorten van werking verdragen. Eerst de gevolgen van de kuur toonen het *of* en *hoe* van de nuttigheid dier hulpmiddelen aan. Dit geldt in het bijzonder van de zijde, welke dikwerf als middel om te isoleren beschouwd is, schoon zij het niet is, althans voor den kranke niet. Het schijnt veeleer, dat stoffen, in zijde gewikkeld, de magnetische kracht minder verloren, zoo als b. v. het water in glazen flesschen. Daarom is het raadzaam zijden stoffen en metalen verwijderd te houden en in allen gevalle alleen tot bepaalde einden aan te wenden.

5). Evenmin behoeft men op de wijze van kleeding bijzonder acht te slaan, of zich zelfs te ontkleeden. Een elk blijve gekleed als altijd, alleenlijk zij hij vrij en ongedwongen, en als de zieke te bed moet liggen, zij blijve daarin als gewoonlijk. Intusschen is het raadzaam veëren bedden en zijden dekens gedurende het magnetiseren eenigzins te verwijderen. Daar toch onmiddelijke aanrakingen onnoodig zijn, en er geen isolaties voor de magne-

tische werking bestaan en het strijken op het ligchaam in den regel zelfs onraadzaam is, zoo vallen dergelijke toebereidselen van zelve weg.

6). Onmerkbaar, zoo veel mogelijk, vange men de magnetische behandeling aan, ten einde de stemming en rust van den patient door geene opvallende bewegingen te verstoren en zich zelve als geen' tooveraar te kenmerken. De toenadering, het houden van de hand, of het leggen van dezelve op den omtrek der maag, is de geheele kunst, die het weldadigst werkt en geen verder opzien baart. Men houde ook vreemde personen verwijderd en zorg voor rust in het vertrek. Men were alles, wat vrees, schrik en aandoeningen kan te weeg brengen. *Odi profanum vulgus et arceo*. Men verzoeke daarom reeds vooraf van ongeroepen toeschouwers, arbeid van dienstboden in het ziekenvertrek en de tegenwoordigheid van vele huisgenooten verschoond te blijven. Bij het vrouwelijk geslacht is het echter vooral raadzaam, niet geheel zonder bevriende getuigen te magnetiseren, deels om zekeren argwaan te vermijden, deels om de zieke van hetgeen haar gewoonlijk omringt en op haar werkt, niet te zeer te ontwennen, waaruit ligtelijk eene schadelijke prikkelbaarheid zoude kunnen geboren worden. Teedere, zeer prikkelbare personen worden ook daarom gedurende het magnetiseren verwijderd gehouden.

7). Ten opzichte van duur en tijd van het magnetiseren heeft men geene vaste bepalingen. In den beginne is het aan te raden niet te lang aan te houden, en zoodra men eenige werking bespeurt, al lengskens op te houden. Tien minuten of een kwartier is doorgaans toereikend. Indien men gedurende

dezen tijd geene werking waarneemt, dan is dit nog geen teeken; dat deze er niet bestaat, want zeer dikwijls volgen dezelve eerst eenigen tijd later, en soms openbaren zich slechts zeer onbeduidende physische verschijnselen, terwijl de zieken toch gezond worden. Het is waan, als men gelooft, dat lang en veel magnetiseren ook veel helpt, ja men heeft door het urenlange magnetiseren menigmaal meer na- dan voordeel gedaan. De omstandigheden bepalen den duur en de herhaling van hetzelfde, of men daags eens of tweemalen, of na grootere tijdruimte tusschen beiden zal magnetiseren. Het menigmaal is ook hier weder geen middel, om de genezing te verhaasten. De natuur begeert tijd, om hare crises te verwerken, en bemint rust daarbij. Daarom ziet men soms bij die landlieden, die wekelijks slechts een- of tweemalen gemagnetiseerd worden, zeer in het oog loopende beterschap. Als zich crises voordoen, vooral van krampachtigen aard, is het mogelijk, dat men den patient gedurende verscheidene uren niet durft verlaten, of hem vaker moet bezoeken. Zonder dat is het ongeraden, den patient aan een langdurig magnetiseren te onderwerpen, of het uur vol te maken, dewijl dan eene gewoonte ligtelijk wet worden kan, die den zieke en den geneesheer beide evenzeer kan plagen. Om zich daarvoor te wachten, moest de geneesheer zich van den beginne af eene zekere vrijheid veroorloven in zijne bewegingen, opdat hij volkomen heer en meester blijve. — Goedheid met ernst, toegeeflijkheid met karakter, orde met vrijheid, kennis en voorzigtigheid met rust en opmerkzaamheid gepaard, moet hij bezitten, als hij iets gelden en weldadig werken zal. Anders wordt

de patient zwevend en wankelmoedig, en staat nu eens vreesachtig en toegevend, dan weder gebiedend en opgewonden tegen over hem. De tijden des daags kunnen voor verschillende toestanden van verschillende uitwerking wezen. In zware ziekten, als men eene langere en meer gelijkmatige geneeskundige behandeling te volgen heeft, zal men eenen meer bepaalden tijd van zijne overige ambtsverrigtingen hebben af te zonderen, in lichtere ongesteldheden heb ik de morgen- en voormiddaguren het heilzaamst bevonden, en bij magnetisch slapenden de uren van den avond.

8). De natuur geneest alle ziekten door meer of min duidelijke crises zelve, geene artsenijen, noch ook de geneesheer, brengen de gezondheid tot stand. De geneeskundige behandeling bestaat enkel in het ondersteunen der natuur, dat zij de doelmatige crises daarstellen, waartoe zij niet altijd alleen in staat is. Deze ondersteuning geschiedt door verwijdering van de oorzaken der ziekte, die deels inwendige, deels uitwendige stoffen zijn, alsmede door het beteugelen van al te stormachtige bewegingen en door opwekking en ondersteuning van al te zwakke krachten. Het terughouden, opwekken en ondersteunen van de genezende kracht, — het *ἐνορμῶν*, — om de crises te bespoedigen, geschiedt door niets zoo overeenkomstig de natuur, zoo aangenaam, zeker en snel, als door het magnetismus, des noods met behulp van zekere artsenijen en voedingsstoffen. Maar juist door de verscheidenheid van deze soorten van ondersteuning wordt het magnetismus eene kunst, die, door ervaring en naar omstandigheden gewijzigd, meer verworven dan naar

regelen geleerd en medegedeeld kan worden. Het laat zich daarom slechts voorloopig bepalen, waar en wanneer eene positieve of negatieve werking te pas komt, waar met de hand of met geleiders, waar met de vlakke hand, met de vingers, waar met den rug of den rand der hand moet worden gemagnetiseerd; — alsmede of men geheel geene hand behoeft, of en hoe lang men het magnetismus geheel achterwege laat, om de natuur intusschen met stoffen te ondersteunen. Dit is b. v. het geval met krampen, welke door den eenen als een symptoom van ziekte, door den anderen als gewrocht van bijkomende ziekte, door den derden als heilzame crisis worden beschouwd. Er zijn krampen, welke tot deze verschillende kategoriën behooren en elke soort van dezelve vereischt eene verschillende behandeling. Nogtans is de menigvuldigste soort derzelve bij het magnetiseren stellig gevolg van kritische pogingen der natuur en geen nieuwe vorm van ziekte. Wat is nu hierbij te doen, om de natuur te ondersteunen? Het beste is alsdan niets te doen, het allerminste moet men voortvaren met magnetiseren; men verwijdere elke verdere opwekking en handele geheel negatief, door zich in de nabijheid op te houden; men beproeve, of het houden van de hand, of het leggen van dezelve op het hoofd ook de hevigheid kan verminderen, of, naar gelang van personen en omstandigheden, het woord en de spraak, gemagnetiseerd water, dan of misschien eenige toonen muziek enz. verzachting kunnen aanbrengen; dit zal zich in de meeste gevallen al dadelijk openbaren. Indien nu de hevigheid derzelve hierdoor niet of slechts langzaam afneemt, dan onthoude men zich van alle verdere

proeven met artsenijen of met magnetiseren, en wachte alles met koelbloedige ruste af. De hevigste convulsies beteekenen niets, de storm legt zich zeker van zelve en de zieke zal eenigen tijd, nadat zij zijn voorbijgegaan, zich regt frisch en wel bevinden.

De beroemdste ouden practici hebben zich hierin menigmaal vergist, en door hunne bedrijvigheid wellicht de krampen in wezenlijke ziekte veranderd, welke hen daarna zoo veel te doen gegeven heeft. HENSLER beschouwt nog heden de krampen en de meer hevige crises als verergeringen en gewrochten van onmagnetische of andersoortige magnetische (b. v. vuurmagnetische) werkingen.

9). De magnetische behandeling vindt hare bepaling niet alleen naar gelang van de geschiedenis der ziekte en den vermoedelijken zetel en het wezen der ziekte, maar vooral naar gelang van de soort der zich ontwikkelende crises. Hieruit moet men afleiden of men meer positief of meer negatief, of men actief dan expectatief, heeft te werk te gaan; of men chemische middelen of magnetische geleiders moet te baat nemen; hoe men de diët heeft in te rigten, en of meer physiek of meer geestelijk op den zieke gewerkt moet worden. Die zulke onderscheidingen niet weet te doen en aan deze vereischten niet kan voldoen, is tegen de magnetische behandeling niet opgewassen, en houde zich verre van SAIS en EPIDAU-RUS.

10). Evenmin bestaan er bepaalde regelen voor het manipuleren in het bijzonder, voor de plaatsing van den arts tegen over den patient, voor de magnetische geleiders en het gebruik van het baquet.

Zoo als in het leven overal alles relatief is en

bestendig vloed en ebbe zich afwisselen, zoo zijn ook de polariteiten van de elkander opwekkende krachten geen bestendig iets in plus en minus, in positief en negatief. In den regel zij de geneesheer de positief werkende, de zieke het negatieve voorwerp der behandeling. Er zijn echter gevallen, in welke de arts in negatieve betrekking tot den patient moet treden, of althans in eene indifferente. Evenmin kan men ten opzichte van de plaatsing bij het magnetiseren iets bepaalds voorschrijven, dewijl dit wel in het bijzonder van het bevind van zaken en de eigendommelijke omstandigheden afhankelijk is. De werking hangt ook geheel niet van de wederzijdsche plaatsing en den stand af, hoewel dezelve daardoor kan worden gewijzigd. Men moet de stelling in het gegeven geval eerst zoeken en dan dikwijls weder wijzigen. De hoofdregel is echter: houding en plaatsing van den geneesheer moeten zoo vrij en ongedwongen zijn, dat door dezelve geene inspanning noch moeite in de bewegingen, geene stoornis in het werken en geen ostentatie wordt veroorzaakt. Dewijl de arts de positief werkende is, spreekt het van zelf, dat hij ook in de beweging en de zieke in rust zich moeten bevinden, naar gelang der omstandigheden. Zoo zoude het b. v. eene slechte uitwerking hebben, indien de zieke zich niet stil hield en van ligging en zelfs van plaats veranderde. Men plaatse zich vóór of in den beginne ook naast den patient, houde zijne handen vast, of ga dan te werk op de manier, die straks zal worden opgegeven. De patient zitte of blijve in zijne gewone ongegeneerde positie en rigte zich naar de behoefte van zijne zich veranderende toestanden en omstandigheden.

§ 278.

Men kan de levenskracht op drieërlei wijze tot genezende kracht verhoogen: Psychisch, physisch of magnetisch. De laatste soort van opwekking is het doel van onze verdere verhandeling.

Het genezen van ziekten laat zich volgens MESMER tot een tweetal hoofdbodden terugbrengen: 1) moeten de hinderpalen verminderd of weggenomen; 2) moet de werking der natuur door voortgezette, behoorlijk geschakeerde, zachte en harmonische aanwending van magnetische stroomen vermeerderd worden.

Wat nu het wegnemen van hinderpalen betreft, dit geschiedt volgens de regelen der algemeene therapie. Het tweede gebod bestaat in de mededeeling of liever opwekking van den magnetischen agens en deszelfs voortplanting en onderhouding, en in deszelfs versterking of in deszelfs altijd noodzakelijke wijziging.

»De tonische beweging,» zegt MESMER, »die in alle bezielde en onbezielde lichamen aanwezig is, laat zich, om zoo te spreken, ontvlammen. Eenmaal daarin opgewekt, blijft zij voortduren, de mededeeling wordt doorgaans niet ten koste van het oorspronkelijk (opwekkend) brandpunt bewerkt.» De levenskracht is ook de geneeskracht van elk individu. Eene verzwakte of gewijzigde levenskracht wordt als zelfstandige geneeskracht ontvlamd en wel op drievoudige wijzen, geestelijk, physisch, door natuurlijke chemische bewerking der stof, of magnetisch (dynamisch). De psychische onmiddellijke werking van den geeste-

lijken wil (*veuillez et croyez*) der taal, der vermaning enz. is de magtigste, werkzaamste, meest uitwerkende, de minst gekende en minst algemeen gebezigde. De natuurlijke door middel van voedingsstoffen en artsenijen is de zwakste, gelijkmatigste, alleen gekende en meest algemeen gebezigde. Hierover te spreken is te dezer plaatse onze roeping niet. De magnetische werking is het, welke op dynamisché wijze de levenskracht door de polariteitsverhoudingen opwekt en tot geneeskracht ontvlamt. Zoo als nu echter bij de opwekking en ontvlaming der tonische beweging niets stoffelijks wordt medegedeeld, opdat de levenskracht van het zieke individu tot geneeskracht wordt verhoogd, zoo wordt die beweging der geneeskracht ook geenzins op kosten van den opwekker, (den magnetiseur) door middel van stofverlies bewerkt. Het eene licht, dat het andere ontsteekt, verliest niet, noch aan kracht, noch aan stof: het ontvlamt de tonische beweging van het brandbaar voorwerp, hetwelk begint te lichten en innerlijk chemisch zich te ontwikkelen. De magnetiseur verliest alzoo noch stof, noch kracht. Indien zulks geschiedt, dan is hij of zelf ziek of in eene valsche polariteitsverhouding tot den patient, of hij verliest zijn stof en zijne krachten door' ongeschikte vermoeyende behandeling van den patient.

§ 279.

De magnetische behandeling is middelyk of onmiddelyk.

Ter opwekking nu van de geneeskracht der natuur dient of onmiddelyke persoonlijke werking, of het ge-

bruik van geleiders. De persoonlijke werking van den geneesheer op den patient geschiedt door toenadering van den eersten, door den blik, de spraak en de handen. De werking door middel van geleiders geschiedt door de gansche natuur met derzelve stoffen en gewrochten in het niet organisch en organisch rijk. Het licht van zon en maan, vaste grondstoffen van de metalen en vloeibare van het water, planten en dieren kunnen voor magnetische geleiders dienen. Overigens hangt het van omstandigheden af, of men middelrijk dan wel onmiddelijk, in den beginne of in het vervolg wil magnetiseren, of men persoonlijk of door middel van geleiders wil werken, en in hoeverre het een met het andere afwisselt.

De nadering van den arts bij den zieke is reeds een zeer krachtig werken, als men bedenkt, hoe deze doorgaans bij diens komst opgewekt of gerustgesteld wordt, of hoe de nadering van ieder mensch of een antipatisch mishagen of een sympatisch welgevallen opwekt. De magnetische toenadering geschiedt in het bijzonder, om eene beweging in den kranke op te wekken, die voor hem heilzaam wezen zal. Reeds het bijzijn bij den zieke, rustige houding vooral bij zware ziekten of bij zeer prikkelbare gestellen is een krachtig magnetiseren en in den beginne zeker altijd het meest aan te raden. Ook bestaan er zekere wijzigingen met betrekking tot verwijdering en tijd, die zich voegen overeenkomstig de werkingen, welke zich openbaren. Beter is ook hier reeds het midden tusschen te veel en te weinig.

Blik en aanzien wekken den zieke mede zeer sterk op, als dit doelmatig en bestendig geschiedt. Reeds vroeger hebben wij van de magt van het oog op die-

ren en menschen gesproken. Den invloed van zekere ooggen noemden de ouden reeds een magtig opwekkingsmiddel, en lang kan niemand eenen gefixeerden blik verdragen. Bij het magnetismus valt de kranke dikwijls door het aanzien alleen in den slaap.

Woord en spraak zijn de onmiddellijke geestorganen en bezitten de meest vermogende kracht, om, in de eerste plaats, geestelijk op den mensch te werken, maar dan ook physische bewegingen op te wekken, te versterken, af te leiden, te onderhouden. Een rustig onderhoud, waarbij de doctor het gesprek naar willekeur op een voorwerp henenleidt, of naar gelang zijn doel, om te calmeren of levendig te maken of te vervrolijken, medebrengt, is wel buitendien van de gunstigste gevolgen, en dus wel allerbijzonderst in het magnetismus dienstbaar, om het slaapwaken als eene heilzame crisis te regelen en te leiden.

§ 280.

Het magnetiseren met de handen.

Het magnetiseren met de hand is de meest gewone manier, ja, naar het verkeerd oordeel van sommigen, de eenige. De handen zijn de ware wilsorganen, de middelen, om den wil objectief te openbaren, de laatste, maar voortreffelijkste leden van het geestelijk onmiddelijk werken, vanwaar dit ook den naam draagt van *handelen* — handeling. De handen geven aan de kracht van den wil de rigting tot werkzaamheid, en zoo als het ligchaam in het algemeen de zichtbaarheid is van de ziel, zoo zijn de handen bijzonder in de bewegingen, de physisch organische karakters van de geaardheid en wijze van wer-

king van den wil. — Even als echter de handen de geestelijke acters uitvoeren, zoo zijn ze ook de natuurlijkste geleiders van het rigten en fixeren van fysieke krachten. Daarom wordt de manipulatie, het magnetiseren met de hand allezins eene kunst in toestanden, in welke men positief opwekken, of waar men afleiden of meer plaatselijk werken wil. Bij deze soorten van behandeling dient men dan de verschillende bewegingen met de geheele hand, met de vingers, met de vlakke hand of met derzelve rug, met haren buitensten of binnensten rand wel in het oog te houden en te onderscheiden. Even zoo verschillend is volgens deze menigvuldige wijzigingen de wijze, om de handen te gebruiken, hetzij door ze enkel te houden boven de plaats, zonder haar aan te raken, hetzij door opleggen of aanraken, door bestrijken met of zonder aanraking op verschillenden afstand.

Hoe rustiger en eenvormiger, hoe stiller en met minder gebaar en ceremoniën de behandeling met de hand plaats heeft, des te meer is zulks een bewijs van de ervaring van den arts, die ook wel magnetiseren en weldadig werken kan, zonder dat de zieke van de hem misschien vreemde behandeling iets merkt; die bij afwisseling en overgang van de eene tot de andere wijze, om de hand te gebruiken, naar gelang der verschijnselen, even ongedwongen is en gewoon, zoodat daarbij geheel niets opvallends gebeurt.

§ 281.

De verschillende deelen van de hand met betrekking tot derzelve werkingen.

Het opleggen der hand, de veelvuldigste, algemeenste en zekerste positie van dezelve geschiedt voorna-

melijk op het hoofd, of men houdt de handen van den zieke zonder verdere beweging vast, vooral wanneer men telkens met magnetiseren een begin maakt. Men houdt de hand eerst zonder dadelijke aanraking iets boven het hoofd, legt haar dan zacht aanrakend neder en laat haar korter of langer liggen, zonder andere bewegingen. Gelijkzeitig of een weinig daarna legt men de andere hand op den hartkuil, of doet dat ook alleen bij pijn, krampen of andere kwalen van den onderbuik. Onder hevige pijnen en bij ontstekingen mag men de handen niet opleggen: dan zoude men het kwaad vergrooten. Hier moet de afleidende methode worden aangewend. Daarentegen werkt bij pijnen van krampachtigen aard, bij rheumatische aandoeningen en lichtere toestanden van congestie en stremming der vochten het hand opleggen altijd zeer weldadig. Het is voordeelig de handen zachter of zwaarder bij afwisseling daar op te leggen, waar men verdeelen, waar men den plaatselijken toestand als het ware verplanten wil. In dit geval heft men de handen op en loopt met streken doorgaans zonder aanraking op kleinen afstand, van boven naar beneden en van het edeler tot het minder edele deel afwaarts. Het drukken, kneden en uittrekken is bij stremmingen van de circulatie, bij verstijvingen of verlammingen, ook bij krampen menigmaal van eene heilzame uitwerking. Naar omstandigheden moet men de handen bevochtigen met water, wijn of iets aromatisch. Door het opleggen der handen oefent men zich bijzonder allengkens meer, om den zetel en de soort van de ziekte te ontdekken. Hierin bezat MESMER eene zeldzame vaardigheid.

Aan de hand heeft men te onderscheiden: de

vlakke hand van binnen, den rug, de randen en de vingers, welke alle bij gebruik verschillend werken. De inwendige vlakke der hand wordt doorgaans het meest gebruikt, als men in trekken (*à grand courant*) doorgaans zonder aanraking wil magnetiseren. Deze is de mildste, eenvormigste wijze om op te wekken, te verlevendigen, te calmeren en pijnen te doen bedaren. Met den rug der hand wordt meer negatief gemagnetiseerd, zoo als bij de afleidende behandeling, bij krampen; ook worden de slapenden daarmede door tegenstreken van onderen naar boven gewekt. De randen van de hand staan in wijze van werking tegen elkander over, de inwendige is meer positief opwekkend, de buitenste rand meer negatief afleidend. Men stilt de pijnen en krampen aan plaatselijke deelen door een langzaam nederwaarts gaan — als het ware afwisschen — met den rand der hand, doch zonder aanraking, op de zekerste wijze. Ook bij ontstekingen is deze soort van afleiding de alleen aanwendbare en dan altijd zonder aanraking. De vingers zijn de gedeelde stralen van de hand, door dezelve is de werking het sterkste, vooral op de deelen, waarover men henen loopt. Deze is de eigenaardigste soort van plaatselijke werking. Door onmiddelijke aanraking en door het strijken met de vingers heeft het magnetiseren veel overeenkomst met elektriseren. Het werkt evenwel sterker opwekkend op het spier- en zenuwstelsel en mag slechts gebezigd worden, als daartoe indicaties voorhanden zijn. Menigmaal kunnen de zieken het ook niet verdragen. Sommige vingers geven nog eene meer bepaalde rigting.

§ 282.

Bijzondere soorten van behandeling door middel van de handen.

In het algemeen geschiedt het magnetiseren door middel van de handen op de volgende wijze : men houdt de handen van den patient korter of langer vast, legt de eene hand op zijn hoofd, terwijl men de andere op den hartkuil legt, of loopt ook zonder dit te doen met de vlakke hand van het hoofd langzaam, zonder aanraking des ligchaams, in eenige verwijdering over het gezigt en den buik naar beneden, als wilde men door dit benedenwaarts strijken een stroom van het hoofd af naar de aarde henenleiden. Dit wordt meermalen herhaald, en wil men sterker opwekkend werken, dan bezigt men daartoe de beide handen. Men laat dan de handen bij het gaan naar beneden iets of wat op de schouderen rusten en vaart verder over de armen henen naar de handen; houdt deze dan eenen korten tijd vast, gaat voorts in een boog terug en loopt over de borst tot op den hartkuil; hier houdt men weder iets aan en strijkt dan benedenwaarts tot over de voeten uit. Zoo zet men het werk eenige minuten voort; dan plaatst men zich ter zijde van den zieke en loopt met de eene hand over den rug en met de andere over de voorzijde benedenwaarts in verscheiden herhaalde trekken. Het teruggaan der handen moet steeds met eenen omhaal geschieden, opdat men door geene tegenstreken de werkingen opheffe. De positie, het getal van herhaling en den tijd van het magnetiseren schikke men naar den individuëlen toestand van den patient. Hoe minder dwang, hoe rus-

tiger en gemakkelijker de manipulatie, des te weldadiger zal het gevolg wezen. Tien minuten of een kwartier is in de meeste gevallen genoeg. Na het magnetiseren moet de kranke althans een kwartier lang alleen en geheel rustig zijn. Dit alles is echter, gelijk reeds gezegd is, geen vaststaande regel, maar geeft slechts een algemeen denkbeeld aan de hand. Eene voortdurende wijziging toch in het gebruik van de hand, door strijken met of zonder aanraking, door woord, oog, enkele nabijheid of geleiders is noodzakelijk, doch kan slechts door de ervaring, ik zoude haast zeggen alleen instinctmatig, geleerd worden.

§ 283.

De twee hoofdmethoden, de positieve opwekking en de negatieve afleiding. De algemeene en plaatselijke soort van werken.

De magnetische werking bestaat in twee hoofdmethoden.

De positief opwekkende wijze van handelen wordt reeds door den aanblik bewerkt; — door middel van toenadering en door de rigting en het tegenhouden der hand, en vooral door de voorste vlakke des ligchaams en der handen, verder door de vingers, naarmate dezelve meer tot eenen pool zaamgevoegd en vereenigd worden, door de positie van de rechterzijde en de rechterhand des geneesheers tegen den kranke. Positief inwerkend is het strijken en vooral de onmiddelijke aanraking. Deze werking is meer met eene snelle ontlading in sterkere werking van de electri-

citeit te vergelijken. Daarom is dan ook de directe werking door geleiders, vooral door middel van metalen, eene positieve. De afleidende of negatieve methode geschiedt door de vorige meer tegenovergesteld soort van handelen, door middel van de randen en den rug van de hand; door het strijken met beide handen van den hartkuil naar de zijden heen; door streken op een afstand en meer naar den kant van de zieke organen, of ook wel door tegenstreken. Deze behandeling wordt tegelijk door de verkoelende en kalmerende methode der algemeene therapie ondersteund.

De meer algemeene soort van magnetische werking, die, even zoowel positief als negatief wezen kan, wordt door toenadering, door den blik, de spraak, het magnetiseren in volledige trekken van het hoofd naar beneden, door het opleggen der handen op het hoofd en op den hartkuil, alsmede door het houden van de handen des zieken bewerkt. — De plaatselijke soort van werking is meer op enkele deelen des ligchaams gerigt, die dan als 't ware meer als een op zich zelve staande organische kring worden beschouwd. Dan houdt men de handen of vingers op zulke deelen of plaatsen, beweegt ze in kringen boven dezelve of strijkt afleidend van dezelve af naar beneden en naar minder edele deelen. Ook het aanblazen en aanademen behoort hier, waardoor men overal pijnlijke of ontstokene plaatsen, zoo als b. v. van ooren en oogen, kalmeren en verdeelen kan. Dit neemt men waar bij het zoogenaamd bezweren van de roos door oude vrouwen waarbij het aanademen sneller en beter werkt dan alle zalven en omslagen. — Ook het sprenkelen met

de vingeren behoort hier, waardoor men den vinger intrekt en snel weder uitstrekt, even als of men iemand wilde besprengen. Dit is eene zeer krachtige wijze van behandeling, niet ongelijk aan den electrischen stroom, en wordt door gevoelige patienten geheel niet verdragen.

§ 284.

Het magnetiseren door middel van geleiders.

De middelijke werking door geleiders wordt aangewend, om bepaalde bedoelingen te bereiken. De onmiddelijke echter en eenvoudige is in den regel de meer weldadige en algemeen bruikbaar. Deze bedoelingen zijn deels versterking der positieve werking, deels een plaatselijke prikkel, of om de onmiddelijke werking te vervangen. De geheele natuur kan tot magnetischen geleider dienen; deze is dus of kosmisch of tellurisch. Het licht der gestarnten kan regelmatig gebezigd worden, en de aardsche dingen uit het organisch en niet organisch rijk der natuur, met derzelve krachten en stoffen, maken een groot veld uit, op hetwelk men naar believen den geëigenden geleider tot het doel kan kiezen, en, door het magnetiseren derzelve, de levende kracht daarop kan overdragen. Want de eigene krachtwerking van elk ding wordt door het magnetiseren gewijzigd, waardoor deszelfs werking voor den patient heilzamer en als het ware homogener wordt. Dit heeft bijzonder plaats bij onbewerkte stoffen, metalen, zouten en het water zelfs de werkingen van de artsenijen worden door het magnetiseren gewijzigd. Elk ding werkt wel is

waar op zijne wijze, maar deze wijze wordt door levende werking op hetzelfde dragelijker en nuttiger gemaakt. Het magnetiseren geschiedt door het aanraken en vasthouden der dingen en door positieve behandeling, zoo als straks is aangetoond. Men gaat en strijkt over de stoffen naar dezelfde rigting met de handen meermalen henen, neemt ze in de hand en beademt ze. Staven van ijzer, hout, glas enz., die men in de hand houdt, zijn in zeker opzigt wapenen van de hand, en werken anders, als wanneer zij onmiddelijk door den zieke werden aangeraakt. Het meest opvallend is dit met het water. Niet alleen slaapwakenden, maar ook andere zieken onderscheiden het gemagnetiseerde water van ander, ja zelfs planten ondervinden er de uitwerking van.

Het water wordt gemagnetiseerd, door een glas of flesch vol op de eene hand te plaatsen, en de andere daarover te leggen, en het zoo een tijdlang stil te houden. Dan gaat men met de vingers van de eene hand van het midden van het glas naar boven, en sprengt als het ware het electricch vuur door het intrekken en snel strekken van de vingeren in het water, herhaalt dit meermalen en ademt het water aan. Zijde is relatief de meest neutraliserende stof, die men dus wel het best tot isoleeren van magnetische geleiders kan gebruiken. Een bad wordt met eenige streken over de oppervlakte des waters, door eenige over hetzelfde heen gemaakte kringvormige bewegingen en door omroeren met de hand gemagnetiseerd. — Het zoogenaamde *aqua vitalis cardiaca microcosmica* wordt ergens 1) zoo beschreven:

1) *Chemia ROLFINKII*. Genev. 1621, l. 3, c. 8.

» Een nuchter mensch moet des morgens met gereinigden mond water in een glas sterk en lang aana-demen, dan met goede bedoeling, gebed en een rein hart den zieke toereiken, daardoor zal men de on-geneeslijkste kwalen genezen.»

Bloemen en planten worden op gelijke wijze ge-magnetiseerd, en boomen omvat men met beide ar-men, houdt ze een' tijd lang vast, loopt dan op ee-nigen afstand met trekken van den top van den stam naar beneden en na meermalige herhalingen (ook met eenen ijzeren staaf) in dezelfde rigtingen over de tak-ken heen en met kringvormige bewegingen rondom den geheelen boom. Eindelijk begiet men de wortel-en en den boom met magnetisch water. Met zulk een boom of door tegen denzelfen aan te staan of door koorden in verbinding gebragt, worden de kran-ken gemagnetiseerd. PUYSGEUR en de Straszburger school deden het zoo, dat de zieken gemeenschappel-ijk rondom den boom waren gezeten. De snoeren kunnen ook binnen de kamer geleid worden, alwaar de patient dezelve in de handen houdt, of zij wor-den om zijn ligchaam aangelegd. Hier zijn de posi-tiën naar het noorden en zuiden, zoo als overal bij het magnetiseren door middel van geleiders, in het oog te houden.

Dieren zijn reeds op zich zelf magnetisch, en het aanleggen van menig huisdier bij pijnlijke krankheden, b. v. van honden bij jicht, is bekend. De kennis der werking van het zonlicht en van dat der maan is zoo merkwaardig, dat ik dezelve hier vooral bij name noemen moet, dewijl ik deswegens veelvuldige op-merkingen gemaakt heb. Volgens het voorschrift van de gravin M., moest ik haar met de eene hand hou-

den, terwijl ik de andere tegen de maan hield uitgestrekt. Desgelijks met de zon. Later leidde ik ook de zieken in het zonlicht, zoo mogelijk steeds het best in de vrije lucht, doch ook in de kamer, en nadat het hoofd voor den invloed des lichts beschut was, werden de patienten op eenigen afstand van tijd tot tijd met eenige streken gemagnetiseerd. Maar hier bestaan nog meerdere wijzigingen van versterking, van lichtconcentratie, van bestendige of afwisselende, algemeene of plaatselijke werkingen.

§ 285.

*Het baquet in de samenstelling van hetzelfde
door MESMER.*

Hoe meer zich de stoffen door bijzondere eigendommelijkheden bijzonder van electricischen aard onderscheiden, des te meer zijn dezelve geschikt krachtige geleiders van het magnetismus te worden, en deze geschiktheid het langste te bewaren. Hiertoe behooren de metalen en vooral het ijzer, het edelgesteente, het erts, glas, water, de wol en haren, welke allen ten deele zeer goede geleiders of isolatoren zijn van de electriciteit. Deze zijn dus ook voor het middel ter bewaring van zaamgestelde geleiders — Baquet genaamd — bijzonder dienstbaar. Hoe meer zulke stoffen met elkander verbonden worden, des te krachtiger werken dezelve, in eene kas bewaard. Ook kleinere vergaderbakken, zoo als gevulde flesschen, zinkkogels, in het algemeen de weldadigste geleiders, gebruikt men, om bij afwezigheid des geneesheers de magnetische werking daar te stellen, en

wendt ze aan, om rust te geven bij sterke opgewektheid en hevige pijnen, alsmede tot bewerking van den magnetischen slaap.

Men kan een' magnetischen baquet op veelvuldige wijze zamenstellen. Ik zal een zamengesteld, zoo als MESMER en WOLFART lang gebruikten, en een eenvoudig, zoo als KISSER het construeert, beschrijven. WOLFART zelf beschrijft dat van MESMER op de volgende wijze 1): Het is eene viervoetige en vierhoekige houten kast, van twee voet hoog en anderhalf in de doorsnede. Het deksel is met doorgaande gaten voorzien. In hetzelfde bevindt zich een sterke kuip van eikenhout met ijzeren ringen. Dit vat werd door kringvormige bewegingen, welke ik door middel van een staaf ijzer van buiten rondom hetzelfde en in deszelfs binnenste ruimte maakte, en door besprengen met water, meer dan al het andere gemagnetiseerd. Vervolgens leidde ik op den bodem eene laag gemagnetiseerde glazen schijven en stukken, in het midden werd een groot stuk ongezuiverd metaal (Eisenschlacke) geplaatst. Daarop werd eene groote vingerdikke ijzeren stang gesteld als de middelgeleider, tot lading van het geheel. Rondom dezen geleider werden nu magnetisch aangeraakte stukken ongezuiverd metaal gelegd, in dier voege, dat steeds de uiterste rand van het eene stuk, hetwelk bij het magnetiseren door de rechterhand werd aangeraakt, met den rand van het andere stuk zamenstiet, hetwelk door de linker was aangeraakt, enz. Hierop kwam dan weder eene sterke laag van glasstukken, benevens eenige met water en ijzervijzel gevulde flesschen, welke halzen opwaarts

---

1) *Asclepiadon* 1 B. 1 St.

naar den middelsten geleider gerigt waren, kleinere gebrokkelde stukken ongezuiverd metaal, stukken glas en hamerslag maakten de bovenste laag uit. Voor en na werd gedurende deze langzame, binnen 8 dagen aangebragte vulling zooveel magnetisch water daar bijgedaan, dat het tot aan den rand van het binnenste vat der kuip van eikenhout boven de vaste gemagnetiseerde massas kwam te staan.

De middelgeleider heeft boven eene kromming, om denzelven de rigting naar eene bepaalde hemelstreek te kunnen geven.

Ronde, voor den patient tot geleiders dienende ijzerstaven, in eene kegelvormige spits toeklopend, dalen door middel eener kromming, of zoogenaamde knie in diervoege in de gaten des deksels naar beneden, dat zij met dit eene einde in den waterbak komen en met derzelver aanvulsel in onmiddelijke aanraking of verbinding staan, maar met het ander einde, bij de speelruimte op, en benedenwaarts, en bij de naar beide zijden heen mogelijke beweeglijkheid den patient aanraken. Bovendien worden aan den middelconductor tot versterking van de geleiding nog vastgedraaide hennepdraden bevestigd, waarmede de patient het ligchaam of enkele deelen kan omsnoeren.

Deze zoo eenvoudige inrigting bragt de meest gewenschte werkingen, naar evenredigheid van ieder geval, voort. Gelijk elke werkzaamheid door beweging wordt versterkt, zoo gebeurt hier evenwel meer niets, dan dat de zieken aan den ijzeren staaf, die gewoonlijk op den hartkuil geplaatst wordt, met de handen vaardig naar zich zelve heenwrijven. Als de arts den middelconductor aanroert en beweegt,

dan wordt de werking op den zieke daardoor versterkt en de bewaarbak geladen. Dit moet dagelijks herhaald worden, om den gelijkmatigen organischen toon der beweging in dezelve te bewaren.

Eerst twee jaren later, nadat deze eenvoudige geleiding derzelve werkzaamheid genoeg bewezen had, voegde ik, om de snoeren nog beter ingerigt te krijgen, welke ik daarenboven wegens de sterkere geleiding in wollen veranderde, en om de sterkte te verhoogen, nog een kistje daarboven op, zoodat nu een tweede kleine bewaarbak met zijne vier iets meer dan één voet hooge zuilen, op het deksel staat van de eigenlijke kast, waarin de ijzeren geleiders worden neêrgeelaten. Door dezen kleinen bovensten bak, waarin zich gemagnetiseerde wolfe of gemagnetiseerde aromatieke kruiden bevinden, gaat de middelgeleider henen. Tegelijk wordt een glazen kogel inwendig gemagnetiseerd, als een spiegelkogel boven den bewaarbak opgehangen en met den middensten staaf in verbinding gebragt. Deze toestel verhoogde zeer duidelĳk de kracht der werking, en bragt voortaan menigvuldiger en spoediger dan voorheen den toestand van slaperigheid of slaapwaken voort.

§ 286.

WOLFART'S nieuw Baquet.

Nadat WOLFART dit Baquet twee jaren in de menigvuldigste gevallen beproefd bevonden had voor zijn doel, en het getal zijner patienten zeer aanwies, werd hij genoodzaakt een tweede te vervaardigen, hetwelk hij in eene meer bevallige gedaante wel is

waar naar dezelfde beginselen, maar toch eenigzins anders en met meerdere stoffen bereidde.

In de kast van mahoniehout werd eene ijzeren kast geplaatst, in welke de gemagnetiseerde vulling geplaatst werd, welke voor de magnetische werking dienen zoude. Daarbij kwam nog het een en ander, dat eveneens gemagnetiseerd was, 1.) op den bodem drievoudig over elkander gelegde tafelen van glas; 2.) een glas van drie duim in diameter en vijftien duim hoog, aangevuld met wol, rogge en weit, en bij afwisseling met staalvijsel, werd midden daarop geplaatst, om den middelgeleider op te nemen; 3.) in de tweede afdeeling werden vier groene flesschen met wolle aangevuld, van af de vier hoeken van de kast zoo aangelegd, dat de hals tegen het middelglas te liggen kwam, rondom hetwelk de draden zoo gebonden werden, dat ook de flesschen onder elkander verbonden waren; 4.) stukken ongezuiverd metaal (eischlacken) van twee tot drie duimen dikte en vier tot vijf duimen lengte komen te liggen tusschen de flesschen in; 5.) gestooten glas met gebrokkelde metaalstukken vullen de tusschenruimte aan. In de derde afdeeling komen 6.) weder verscheiden over elkander gelegde glazen tafelen; 7.) werd een kring van ongezuiverde metaalstukken rond het middelglas aangebragt; waarna 8.) gestooten glas alle tusschenruimten aanvulde; 9.) kwamen vier glazen kogels in de hoeken te liggen, even als de flesschen in de benedenste laag, welke op volgende wijze gevuld werden: de eerste met wolle, de tweede met zaad, rogge, aromatieke kruiden, wortelen, stengels, bloesem; de derde met ijzervijsel; de vierde met wolle, met genoemde plantaardigheden en met ijzervijsel en kwik-

zilver zaâmvermengd ; 10.) alle openingen werden daarop met vergruisde ijzerplaten aangevuld met gestooten glas en als met een laatste deksel met eene meer dan twee duim dikke laag van staalpannen ; 11.) het geheel werd met water vereenigd , dewijl er zoo veel gemagnetiseerd water werd bijgedaan , dat alle stoffen overdekt werden. Een toestel in den vorm eener schaal met een deksel en inwendig van (ijzer) blik laat den grooten middelgeleider van glas in het glazen vat van de onderste ijzeren kast. Wollen geverwde snoeren van eenen halven vinger dik werden aan eenen daaraan vastgehechten ijzeren ring bevestigd , die met het inwendig aanvulsel van den middelsten geleider omsluitend in verbinding traden. Een spiegelkogel van circa 12 duim diameter werd boven de bewaarkast aan een rood zijden snoer hangend aangebragt en door middel van dien ijzeren draad met den middelgeleider verbonden.

Deze toestel werd in een ander vertrek gezet en nu bleek het bij herhaling , dat het oude baquet voor de oude en nieuwe patienten veel krachtiger werkte , doch dat de slaapwakenden meer naar het nieuwe verlangden , dewijl deszelfs werking veel fijner , levendiger en toch zachter was. Ook werden er meer patienten slaperig door en slaapwakend. Verder openbaarde zich de van maand tot maand verhoogde werkzaamheid. Helderzienden vergeleken de uitstroomende krachten uit den eersten bak , hoewel fijner en reiner , toch meer met den electricen en galvanischen stroom , doch uit den anderen met milde en getempered zonnestrallen , als maanlicht , maar vonkelend met alle kleuren van het prisma , als het bliksemen der edelgesteenten. Later bragt WOLFART beide de

toestellen met elkander in een vertrek in verbinding, en dit gaf aanleiding tot belangrijke opmerkingen. Bijna alle zieken ondervonden verhoogde, maar geene prikkelende werkingen, en grooter neiging tot den slaap. Nogtans bleef voor patienten van fijner gewaarwording de eigendommelijke werking van beide de baquetten in de opgegeven verhouding duidelijk kenbaar.

§ 287.

HENNEMAN'S baquet en Isoleerscherm.

Het zoo even beschreven baquet 1) werd weder door anderen op menigvuldige wijze, bijzonder wat den vorm betreft, veranderd; o. a. heeft de heer HENNEMAN, hofmedicus in Schwerin 2) de Mesmer-Wolfartsche kuipvorm » als zijnde zonder beteekenis en al te meubelachtig » en in eenen anderen meer bevalligen vorm veranderd. Nogtans wil hij in die veranderde gedaante het wezen der werking niet gezocht hebben, maar meer in eene andere manier van de behandeling van het baquet, welke, ten einde andere beletselen weg te nemen, daarin bestaat, dat hij zijn baquet met eenen schermtoestel van geheel eigenen aard omringt, ten einde zijne patienten, die om het baquet zitten, af te zonderen, zoodat zij elkanderen niet zien en minder storen. Daarom heet hij hetzelfde het bedekt baquet.”

1) Waarvan eene afbeelding bestaat in WOLFARTS *Neue Asklep.* 2 Hft., en KIESER'S *Tellurismus.*

2) Das verdeckte magnetische Leitungsbehältnisz in WOLFART'S *Neue Asklep.* 3 Bd. 1 Hft.

De scherm bestaat uit acht gewone met groen merinos of linnen overtrokken Spaansche matten met twee vleugels, van welke ieder 6 voet hoog, 2-voet en 2 duim breed en in het midden door eene dwarslijst in gelijke helften verdeeld is. Deze nu worden gezamenlijk, in eenen iets meer dan regten hoek gebogen, zoo rondom het baquet zaamgeschoven, dat zij naauwkeurig in elkander sluitende van binnen of van uit den geleidenden stang gezien, eenen regelmatigen achthoek vormen, en van buiten gezien even zoo vele naar achteren opene ruimten of kamers, in de gedaante van eenen stompen driehoek, daarstellen. Deze zijn bij het baquet 2 voet en 2 duim, naar achteren echter, wegens de straalartige uit elkander loopende zijvleugels, 3 voet en 8 duim breed, en laten den patient, die op een leuningstoel in denzelfden geplaatst is, volkomene vrijheid, om zich te bewegen. De voorste vleugels worden van boven door sluthaken met elkander verbonden, waardoor als het ware een kring van ligt opengaande deuren gevormd wordt, welke de toetrede tot den toestel derhalve van alle zijden naar believen toelaten. De zijvleugels laat men vatbaar voor beweging, opdat de ruimte overeenkomstig de bijzondere behoefte verminderd of vermeerderd kunne worden.

§ 288.

Het siderisch baquet van KIESER.

KIESER veronderstelt, dat niet gemagnetiseerde zelfstandigheden bestendig en aanhoudend met derzelver eigendommelijke, siderische kracht werken, en dat

in de siderische zelfstandige werking van de in het baquet beslotene zelfstandigheden, de eigenlijke werking gelegen is. Hij vult daarom eene kast van eiken of beukenhout alleen met hamerslag, oud ijzer en water aan; hij neemt bij aanvulling derzelve geene bepaalde orde waar; hij magnetiseert de stoffen geheel niet, en toch zag hij de magnetische werkingen op de heilzaamste wijze bij alle ziekten ontstaan, tot zelfs den magnetischen slaap. De ziekten, door hem opgenoemd, zijn verlammingen, epilepsie, st. Vitusdans en andere krampen; ziekten in de menstruatie, in het hart enz. Daarentegen zegt WOLFART 1) »dat eene vereeniging van dergelijke lichamen, zonder dat zij door magnetiseren met den patient in bestendige verbindtenis gebragt zijn, gelijksoortige werkingen door de hun eigene stofkracht en het zelfstandig invormend magnetismus te weeg brengen. Zulk een toestel wordt door den zieke alleen gemagnetiseerd, zonder de bepaalde stemming. Dit is gevaarlijk, en derhalve ook het zoogenoemd siderisch baquet voor verscheiden ziekten bedenkelijk en minder heilzaam.

§ 289.

Nut en gebruik van het baquet.

Het nut van het baquet bij magnetische behandeling is door de ervaring beproefd, en voor deze uitgebreide praktijk en gemeenschappelijke behandeling bijna onontbeerlijk. Bovendien zijn er gevallen, bij welke deszelfs werking geïndiceerd en heilzaam is,

---

1) t. a. pl.

b. v. bij verlammingen, klier- en ingewandsverstop-
pingen, plaatselijke ziekten, als men eene meer elec-
trische werking door middel van langeren duur wil te
weeg brengen. De toepassing is uit de individuele om-
standigheden af te leiden en berust op den aard der
werking door middel der verschillende geleiders met
glas, ijzeren staven, of koorden, en op de bijzonde-
re wijzigingen van den arts.

De patient gaat zitten bij het baquet en blijft in
den regel daarmede zoo lang verbonden, althans in
den beginne, tot er zich voelbare werkingen, als ver-
meerdering van warmte, zweet, krampachtige bewe-
gingen enz. openbaren. Indien deze vrij hevig zijn,
dan is het geraten, niet al te lang aan het baquet
verbonden te zijn en ook niet dagelijks de proef te
herhalen. Heeft integendeel de patient eene geringe
of geheel geene gewaarwording, of nog liever eene
zeer aangename en bezielende, dan kan hij wel een
uur aan het baquet verwijlen en de proef dagelijks
herhalen. Zenuwachtigen echter mogen slechts zeld-
zaam, kort, en niet zonder den geneesheer aan het
baquet gaan.

De geleiders zijn verschillend. De patient kan er
een of meerdere nemen; hij kan alleen den wollen
draad in de hand nemen, of zich om het ligchaam of
om het zieke orgaan vasthouden, of tevens nog eenen
ijzeren staaf vasthouden, welke doorgaans tegen den
hartkuil of op het plaatselijk deel geplaatst wordt. Om
de prikkelbaarheid van den zieke vooraf te beproeven,
moet ieder vooraf met eenen ijzeren of glazen staf ge-
magnetiseerd worden, waardoor hij ook voor het baquet
wordt geprepareerd. Is hij zeer prikkelbaar, dan wordt
hij in den beginne aan de machine gezet, en de

arts stelt aldus het rapport daar tusschen dezelve en den patient. Niet allen toch verdragen het baquet alleen zoo goed, als door middel van den arts. Dit wordt ook verder gaande duidelijk blijkbaar, en is wel geschikt, om tegen eene doorgaande bruikbaarheid van het baquet van KIESER te doen besluiten.

Het hoofd wordt in den regel met de machine niet in betrekking gebracht, dewijl de opwekking dan ligt veel te sterk zoude worden. Slechts in zeldzame gevallen van organische hoofdpijn worden de wollen of hennep draden om het hoofd gewonden. Dezelfde doch in geringeren graad geldt van de borst. De ervaring heeft geleerd, dat de werking der geleiders in den omtrek van den hartkuil het meest weldadig en algemeen kan worden aangewend. Hier toch kan men eene algemeene werking in de materiele organen, die de stof vormen bij het minder voortleidend systeem der zenuwknopen, lichter en langer verdragen, als in de borst en het hoofd. Zijn de ijzeren geleiders te prikkelend, hetgeen bij zeer gevoelige personen niet zelden het geval is, dan zijn glazen staven voor dezulken doorgaans zeer weldadig, of men neemt alleen de draden.

§ 290.

Het werk van den geneesheer, bij gebruik van het baquet.

De arts heeft het toezigt en blijft, over het algemeen, zonder zelfs den zieke te magnetiseren, indifferent. Maar hij moet dagelijks of ten minste meermalen 's weeks het baquet magnetisch laden, of

magnetiseren , en hetzelfde ook gedurende de aanwezigheid van den patient als middelpersoon menigmaal vasthouden aan den middelconductor , en van den top naar beneden tegen de kast aan strijken. De gevoelige , opgewekte slaperige personen moet hij van het baquet verwijderen , een tijdlang laten rusten en dan naar huis zenden , waar zij hunne crises rustig en ongestoord kunnen afwachten ; gemagnetiseerd water moet voorhanden zijn , opdat ieder , overeenkomstig zijne behoefte , kunne drinken.

De werkingen van het magnetisch baquet hebben zich niet zelden zonder alle andere behandeling zeer krachtig betoond , en verscheidene artsen hebben daardoor alleen ingewortelde ziekten genezen. Dr. KORNMESSER in Straasburg verhaald 1) , dat hij door middel van het baquet , naar polarische regelen gemaakt , geheel alleen genezen heeft : 1.) nimeuse verhardingen van de borst door middel van een wollen draad op de zieke borst gerigt , binnen 3 maanden , waarbij zich geruimen tijd de pijnen zeer verminderden ; 2.) de graauwe staar uit menstruatie- en onderlip-krankheden , ontstaan bij eenen 45jarigen persoon , in vijf maanden ; 3.) jichtsverlamming van de linkerhand en voet , bij eenen 17jarigen jongeling , binnen drie maanden , en 4.) een maagkramp , welke bij eene vrouw van 40 jaren vele jaren geduurd had. Dergelijke opmerkingen in grooter getal zijn vooral door WOLFART en anderen gemaakt , zoodat klierziekten , jicht , rheumatismus , Engelsche ziekte en verlammingen genoemd worden , door het baquet voornamelijk genezen.

---

1) WOLFART, t. a. pl., 3 Bd. 2 Hft.

§ 291.

Eigen opmerkingen en oordeel over de werking van het baquet.

Tot dus ver heb ik nog nooit een gemeenschappelijk baquet voor vele patienten tegelijk gebezigd, wel voor enkelen of slechts weinige. Daartoe had ik echter verscheiden machines gemaakt, waartoe mij de zeer clairvoyante gravin M. aanleiding gaf. Ik had een eigen magnetische bak voor longzieken, een ander voor de jicht, de hypocondrie en verstoppingen in het onderlijf; een derde voor verlammingen en zwakheid; een vierde voor waterzucht en zwakheid des ouderdoms; een vijfde voor eenen verlamde en tevens waterzuchtige. Glas, ijzer en water zijn gemeenschappelijke bestanddeelen derzelve, doch in verscheiden quantiteit en elk derzelve was anders en eigendommelijk zaamgesteld. Aardsoorten, plantaardige stoffen, zaagmeel en zwavel kwamen er nog bij in bijzondere gevallen. Ijzer-, glas- en houtstaven, of wollen korden waren de conductoren. Voor eene gemeenschappelijke behandeling ried die gravin bijzonder jonge krachtvolle boomen aan, die echter op eigendommelijke wijze moesten worden gepræpareerd. Zoo moest men b. v. zwarte aarde, eene halve el hoog en een vierde breed, om den boom aanleggen, dezelve met groene, met gaten voorziene boommos toedekken, en dan nog zoden daarop leggen. Vervolgens werd op deze onderste laag even hoog en breed ijzer, glas, aarde en zaagmeel met hout rondom den boom gelegd en al weder met mos toegedekt. Het geheel werd met magnetisch water dagelijks besprengd. Zwakke

kranken moesten , waar men opwekken en versterken wilde , met de eerste laag , waterzuchtigen met het buitenste omkleedsel in verbinding gebragt worden. Bij slecht weder en zelfs in den winter konden de patienten door middel van draden in het vertrek met den boom in verbindtenis gebragt worden.

Dit is zeker , dat men over dit onderwerp nog geheel in het onzekere rondtast , dat men over de constitutieve elementen tot zoodanige alom werkzame baquetten nog zelfs het a b c niet weet. De meesten houden dezelve voor belagchelijk , werkeloos , en bedenken niet , wat de electriciteit en bijzonder de Galvanische kolom in de eenvoudigste en meest verschillende vormen vermag. Er zijn geneesheeren , die zich volgens eigen vinding electricke toestellen , galvanische en magnetische machines aanschaffen , en wonder veel met dezelve op hebben. Wie over de groote en meestal zichtbare werking van dezelve twijfelt , die heeft van zulke machines of geen denkbeeld , of dezelve nergens zien aanwenden. Wat zijn magnetische baquetten anders dan zaâmgestelde electriche of galvanische machines , welke men naar verschil van de stof of derzelver polaire constructie ook zeker ongelijke werkingen en krachten kan toevoegen: Reeds een ijzerstaaf op den omtrek der maag gehouden , kan bijna niemand zonder eenige gewaarwording verdragen , en bij velen doet dezelve zelfs convulsies ontstaan. Zoude dus het baquet niet veelvuldiger gebruikt , getoetst en naar omstandigheden aan onmiddelijke behandeling kunnen worden onderworpen? Zoude men naar gelang der omstandigheden niet ook eene verscheidenheid van machines en de wijze van derzelver gebruik kunnen toegeven? Zoude het wel

geheel onverschillig wezen, of de zuiver siderische stoffen op zich zelf werken, dan of dezelve door middel der menschelijke hand worden bestuurd en gewijzigd?

Reeds de werking van de electricke schijven kan, ons het tegendeel leeren; want vele zieken worden daardoor in de grootste onrust verplaatst, en andere verdragen de electriciteit geheel en al niet. Doch dit verandert, zoodra de schijf te voren wordt gemagnetiseerd, of als men de zieke aanraakt en vasthoudt. Artsenijen werken anders, als zij door wrijven verminderd worden, nog anders, als zij, zoo als b. v. de zwavel, tusschen de vingers worden gewreven. Het sterke verwrijven van de homöopathische geneesmiddelen, om derzelver eigendommelijke werking ook in den kleinsten dosis voort te brengen, heeft zeker ook eenen magnetischen grond; want het is eene daadzaak, dat een ruw geneesmiddel en in de grootste allopathische dosis geheel anders werkt, en in waarheid meestal te sterk, dan in de verminderde homöopathische dosis. In deze toch werkt hetzelfde voor het bepaalde geval zeer snel, weldadig en toch sterk genoeg. Niet anders is het met het magnetisch baquet gelegen, hetwelk ook ja op zich zelf werkt, maar anders, wanneer de levende mensch hetzelfde aanraakt en de wijze van werken middelijkerwijze op den kranke overbrengt. Met één woord, hier hebben wij nog een geheel onvruchtbaar veld van algemeene onkunde, op zijn hoogst een blind en onzeker zweven; geen licht noch plan bestaat er, om met zekerheid een bepaald doel te bereiken.

Intusschen komt het mij voor, dat uit de weinige en verstrooide opmerkingen de volgende stellingen

kunnen worden afgeleid. 1.) De onmiddellijke magnetische behandeling schijnt mij ten naasten bij op de functiën van de gestoorde organen te werken, terwijl Baquet en geleiders meer op de geheele organische materie derzelve invloed uitoefenen. 2.) De onmiddellijke behandeling is algemeener aantewenden en meer passend voor alle gevallen, werkt zachter, homogener, kan gemakkelijker gewijzigd worden, terwijl geleiders en baquetten niet voor alle gevallen dienstig zijn en sterker, prikkelender, vreemdsoortiger werken. Daarom voegen zij meer bij ziekten van ondergeschikte organen, en bij plaatselijke gebreken, waar de materiele stofvorming gebrekkig is. Ook kanderzelve werking veel minder worden gewijzigd. 3.) Het baquet is zeer geschikt, sluimerende krachten op te wekken; vloeistoffen, die in stilstand geraakt zijn in beweging te brengen; vatbaarheid door het magnetismus en het slaapwaken voortebereiden, waarom hetzelfde dan ook meer voor chronische ziekten past.

§ 292.

Noodzakelijke opmerkingen.

Volgens dezen algemeenen regel, heeft de arts zijn oogmerk te rigten bij behandeling van bijzondere gevallen. Hij onderscheide echter telkenmale wel, wat werkelijke ziekte-verschijnselen, wat magnetische werkingen zijn. Want de handelwijze moet dien overeenkomstig verschillen; doch hiertoe moet niet zoo zeer eene speciale leer, dan wel eigene ervaring de noodige handleiding geven. Dat overigens de oorzakelijke ver-

houding eene daaraan beantwoordende behandeling veronderstelt, spreekt van zelf.

De voornaamste en menigvuldigste ziekte-vormen, welke wij nog kortelijk willen betrachten, zijn de koortsen, ontstekingen, krampen, verlammingen, zuchten en plaatselijke organische gebreken.

§ 293.

De koortsen en derzelve behandeling.

Bij de geneeswijze der koorts heeft de magnetische arts de algemeene indicaties te volgen, en bijzonder op de oorzaken te letten, welke eene verschillende magnetische behandeling vereischen. Eveneens moet hij wel onderscheiden, of de koorts eene ziekte, dan eene kritische beweging als gevolg der behandeling is. In het laatste geval heeft hij er mede uit te stellen. Van welken aard echter ook de koortsen zijn, geneesmiddelen bezig ik in geen geval, ten zij enkel eens een braakmiddel. Mijne algemeene artsenij bij alle koortsen, is het gemagnetiséerde water, en als dit b. v. bij gastrische koortsen de schadelijke stoffen niet wegneemt, geef ik het braakmiddel. Het water is mij bij heete koortsen het verkoelend verdunningsmiddel, bij rheumatische het zweetdrijvende, bij gal-koortsen het oplossende en ontledigende, bij zenuw-koortsen het rustgevende, bij den beginne der ontsteking brandblusschende en daarna zich openbarende zwakheid en slaphed verlevendigend heilmiddel. De koortzieken hebben bijna alle dorst, en de natuur wijst zoo instinctmatig het geneesmiddel zelve aan. Er is geen drank, welke door den zieke bo-

ven het water gesteld wordt, maar etenstrek heeft hij niet. Desniettegenstaande zijn er gevallen, waarin de zieke niet drinken, maar liever eten wil, en in deze gevallen, welke zich soms bij koortsen van een nerveus karakter openbaren, is het zeer in het oog loopend, hoe het gemagnetiseerde water zeer spoedig het ware instinct opwekt, hetgeen geen ongemagnetiseerd water doet, zoodat de zieke met lust voortdrinkt, en van het eten eenen afkeer krijgt, als men het hem aanbiedt. Helaas, dat het onverstand zulks in zoo vele gevallen doet!

Bij heete koortsen, vooral van huidziekten, alsmede bij rot- en zenuwkoortsen, geef ik niet alleen frisch geput water te drinken, zoo veel de zieken ook maar willen, maar ik wasch hen ook ijskoud, door middel van een spons, en bespreng en begiet vooral het hoofd met koud water, tot de hitte vermindert. Dit zes-, ja tienmaal daags herhaald, als het noodig is, heeft stellig de gunstigste uitwerking. Ook bezig ik bij zulke hardnekkige heete koortsen baden, maar ingevolge den raad der gravin M., wijk ik hier geheel van de gewone methode af. Ik wikkel namelijk den patient in een gemagnetiseerd bad van 12 tot 15 graden Réaumur, terwijl ik het hoofd voortdurend met koud water bevochtig. Dan laat ik den patient zoo lang in het water, als hij zich daarin wel gevoelt. Dit valt zeer ongelijk uit, van een kwartier-uur af tot een of twee uren toe. Welk eene quantiteit warmte het water soms absorbeert is wonderbaar. Ik heb gezien, dat een vol kuipbad in een half uur 5 à 6 graden steeg; maar nog wonderbaarder zijn de heilzame gevolgen voor den patient.

Het magnetiseren moet naar omstandigheden wor-

den gewijzigd. Men volge in het algemeen de afleidende methode, en roere den kranke of geheel niet aan, of slechts zacht het hoofd en de handen. Men dale met groote streken (à grands courans) van de kruin en het voorhoofd nederwaarts en lette op, of de zieke daardoor tot ruste komt. Aanhoudend of lang mag men het evenwel niet doen, vooral in den beginne niet en bij brandende koortsen. In het bijzonder magnetisere men bij ontstekingsziekten in den beginne geheel niet, maar late wel magnetisch water drinken.

Bij rheumatische en catarrhale koortsen is het houden van de handen, het leggen derzelve op hoofd en schouderen, alsmede het herhaald nederwaarts strijken over de armen met aanraking derzelve een bijna onfeilbaar middel, om de koortswaeling te verzachten en het zweet te doen ontstaan. Bij gevatte koude of plaatselijke pijn is er geen sneller werkend verzachtingsmiddel, dan het zacht opleggen van de hand op het hoofd, op hals of borst en de plaatselijke aanademing. Indien de hitte niet al te groot is en het zweet niet komen wil, dan zet men het strijken met onmiddelijke aanraking een tijdlang voort.

Bij gastrische koortsen laat men eerst de hitte afgaan en dan is dit soort van koortsen van dien aard, dat het een langer magnetiseren gedooft, met oplegging der handen op het hoofd en den hartkuil, met strijken door onmiddelijke aanrakingen, en zelfs door wrijving van het geheele onderlijf. Het magnetiseren met den ijzeren staaf en van het baquet vindt ook hier zijne toepassing.

Bij zenuwkoortsen mag het magnetiseren maar kort duren, maar moet menigmaal herhaald worden, zon-

der aanraking in de perioden der opwekking, met aanraking in geval van verslapping. Gemagnetiseerde kuip- en handbaden zijn hier wel bijzonder aan te bevelen.

Bij aanstekende koortsen moeten huis en vertrek veel gelucht en de grond met water besprengd worden. Dit besprengen nu moet menigvuldig aan het krankbed geschieden. Volgens den raad van eene helderziende zet men een schotel vol water onder het bed, en de arts neemt, voor hij uitgaat en meermalen daags een teug oude rijnwijn en wascht zich daarmee, of ook de handen dikwijls met azijn. Hij laat zich de kleederen dagelijks goed uitkloppen en hangt dezelve in de vrije lucht. Herhaalde mondspoelingen met water of met wijn en water, en het kaauwen van jeneverbessen, alsmede het drinken van een kop goede en warme thee des avonds, zijn, eveneens op raad dier helderziende, goede middelen van voorzorg.

§ 294.

Ontstekingen.

Openbaren zich bij de koorts meer de verschijnselen van eene algemeene ziekte van het vaat- en zenuwstelsel, bij de ontsteking is het abnorme proces meer plaatselijk, hetzij inwendig (de ingewanden) of uitwendig (de huid). De hitte en roodheid, de pijn en het opzwellen zijn de eigendommelijke symptomen der ontsteking en bewijzen, dat eene plaatselijke strooming in den vrijen omloop met sterk toestroomen van het bloed, oorzaak van het oproer en van die valsche voortbrengselen is, welke uit de ontstekingen ontstaan.

De ontstekingen vorderen eene verkoelende en oplossende behandeling, zoo als ieder arts weet, en toch worden dezelve niet altijd goed behandeld. De scherpe zouten toch en het zware kwikzilver zijn bij den aanvang der ontstekingen menigmaal zelfs nog prikkelende en vuurdrijvende middelen. Wil men materiële middelen aanbieden, dan is niets in staat het water te vervangen. Drinken en besprengen is bij de meeste ontstekingen toereikend, ten zij men door eene aderlating of bloedzuigers eerst de hitte moet verminderen. Als dit gebeurd is, dan vergoedt het gemagnetiseerde water alle andere middelen in de meeste gevallen ontwijfelbaar zeker. Het magnetiseren moet evenwel bij ontstekingen tot zoo lang worden uitgesteld, als de bovenmatige hitte is verminderd en de roode kleur verzacht. De overblijvende pijn in het opzwellen wordt alsdan door negatieve afleidende behandeling weldra verzacht, en daarbij veroorzaakt geen aanraken, strijken of drukken de verzachting en verdeeling, maar veeleer het magnetiseren op eenigen afstand van de lijdende deelen, met zijwaarts afleidende kringvormige bewegingen, met aanblazen en aanademen van de ontstoken deelen, met oplegging van gemagnetiseerde boomwol of bevochtigd linnen.

De verschillende plaatselijke ontstekingen vorderen daarenboven nog eenige bijzondere oplettendheden.

Bij ontstekingen van hoofd en hersenen, moet men, volgens opgave van eene helderziende, zeldzaam bloed uit de aderen laten, als de zieke niet zeer volbloedig is, maar men moet bloedzuigers zetten op de randen van de voeten; verder moet men koud water, door gedurig besprengen van het hoofd, of

door alle twee minuten herhaalde aanlegging van natte doeken aanwenden, en geheel niet magnetiseren, tot dat de symptomen der ontsteking weg blijven. Ook moet men van tijd tot tijd laauwe gemagnetiseerde voetbaden bezigen, nadat de bloedzuigers zijn aangezet.

Bij hersenontstekingen van kinderen, bij de zoo-genaamde hersenwaterzucht, heb ik eene eigenaardige manier van behandeling, door welke ik het geluk gehad heb, negenmaal de kinderen, te redden. Twee van hen waren alrede in het stadium van verlamming, zoodat een derzelve na de herstelling nog meer dan een half jaar verlamd bleef aan de voeten, en eerst een paar jaren later zijne volle kracht terug kreeg. In de eerste ontstekingsperiode laat ik de kinderen van een twintigste grein braakwijnsteen, in zes ons gedistilleerd water opgelost, alle twee uren eenen eetlepel geven, en dagelijks verscheidene klisma's van koud gemagnetiseerd water. Behalve dat, krijgen zij zonder eenig verder voedsel, koud gemagnetiseerd water te drinken; om het hoofd worden bestendig natte doeken van ijskoud water geslagen, zoodat bij zulk eene kuur bestendig twee tot drie personen gedurende een dag twee drie moeten tegenwoordig zijn. Als toch het water niet voortdurend wordt verwisseld en ijskoud op het hoofd komt, dan vermeedert het den toevoer en den stilstand van het bloed in de hersenen. Vervolgens laat ik langs den ruggesgraad, naar gelang van den ouderdom des kinds, 10 of 20 bloedzuigers zetten. De onderbuik, die doorgaans met ingetrokken beenen zeer ingetrokken is, wordt met de vlakke hand, even als de ijskoude beenen, gewreven, tot dat zij warm worden, of ik laat de-

zelve verwarmen met drooge zemelen. Daarbij moet het hoofd van het kind steeds regt gehouden worden en hoog liggen; vooral ook bij het dragen mag het hoofd nooit horizontaal met het ligchaam gehouden worden. In het vertrek moet alles stil en rustig toegaan. Geene menschen, behalve de dienenden of wakenden, mogen zich daarin ophouden en het licht mag slechts een schemerlicht zijn. Het kind wordt in de eerste twee dagen niet verder gemagnetiseerd, behalve dat men de handen nu en dan eens vast houdt, of eeniga malen van den hartkuil af over de beenen strijkt. Als men daar terstond toe kan overgaan, dan loopt het doorgaans bij deze behandeling gunstig af, en men heeft alleen voor rust te zorgen, gedurende eenige dagen, en het kind geen ander dan gemagnetiseerd water te geven, noch ook eenig ander voedingsmiddel, dan een paar maal een weinig dun gerstenwater. Openbaren zich echter tekenen van uitstorting in de hersenen, dan leg ik eenen spaanschevlieg-pleister in twee smalle lange strepen langs den geheelen ruggegraad, en zet de bovengenoemde behandeling steeds onafgebroken voort. In dit geval echter begin ik het kind iets sterker afleidend te magnetiseren, terwijl ik de handen en afwisselend de voeten vasthoud. Vervolgens strijkende over den schouder, over de armen en beenen, met aanraking, en zulks dagelijks ten minste tweemaal een kwartieruur voortzettende. Het hoofd moet alsdan nog zorgvuldiger omhoog gehouden, en daar de kinderen meestal het hoofd achterover buigen en met het achterhoofd in het kussen boren, mag men ze nooit op het vederen kussen leggen, maar op stroo, of kussens van haar.

Wordt het alsdan nog niet beter en de derde periode der verlamming openbaart zich, dan houdt de vorige behandeling op en het kind wordt sterker en positief gemagnetiseerd. Het hoofd echter wordt slechts nu en dan tusschen de holle handen gehouden. Men strijkt alsdan van het achterhoofd met aanraking der hand afwaarts over den ruggegraat; maag en onderbuik worden beademd en gewreven, waarbij men de handen wel met wat rijnwijn kan bevochtigen. In dit geval komt het alles daarop aan, het in de hersenkamers uitgestorte water, hetwelk oorzaak der verlamming wordt, af te leiden, of deszelfs opslorping te bewerken. Te dezen einde strijk ik of laat ook anderen van het nog steeds opgerigte hoofd over den ruggegraat naar beneden strijken, waardoor de stroom uit de hersenen naar het kanaal van het ruggemerg moet worden bevorderd. Daar is echter ook nog een andere weg voorhanden, waardoor de natuur somtijds zelf het water uit de hersenen afleidt, en waardoor het mij eenmaal zeer kunstig gelukt in een reeds voor dood gehouden kind te redden. Deze weg is de neus en somtijds ook de ooren. Om nu langs dezen weg een uitweg voor het water, of althans eene meerdere ruimte voor den inwendigen overvloed te geven, heeft men eene eigene behandeling noodig, maar met zeer veel zorgvuldigheid aan te wenden. Men moet namelijk den neus van het kind in den mond nemen en in den beginne de aanblazing van eigen adem in den neus brengen en dan allengskens beginnen met zuigen. Daar de neus bij deze kinderziekte meestal reeds van den beginne af zeer droog is (de kinderen boren ook steeds met den vinger in den neus of trekken aan de drooge lippen) laat

ik reeds in de tweede periode meermalen met dit zuigen een begin maken, ten einde de drooge wegen te bevochtigen en gangbaarder te maken. Dit zuigen moet dikwijls, maar niet te sterk, geschieden, en daardoor nu daalt meestal eene verdroogde lijm in de lagere spierwegen naar beneden, hetwelk men met instrumenten kan wegnemen. Reeds op den tweeden dag, nadat men met zuigen begonnen was, openbaarde zich bij genoemd kind eene werkelijke uitvloeiing van water, welke verscheidene dagen duurde, en het kind werd, zoo als ik zeide, door langzaam voortgaande herstelling weder gezond, en is thans een schoon bloeiende jongeling.

Bij longontsteking moet men, als het aan den adem ontbreekt, terstond aderlaten met eene ruime opening, opdat het bloed snel uitloope, en vervolgens gemagnetiseerd water drinken en uitwendig aanwenden; doch niet te koud moet het hier gegeven worden. Bij onderbuiks-ontstekingen laat men laauwe gemagnetiseerde voetbaden gebruiken, geeft inwendig koud water, maar slechts eetlepelsgewijze met tusschenpoozingen van 2 of 3 minuten en maakt natte omslagen om den buik. Bij een paar patienten met roode loop heb ik door negatief magnetiseren, door zacht handen opleggen op den onderbuik, door het vasthouden der handen en het toedienen bij eetlepels van gemagnetiseerd water spoedige beterschap bewerkt. Beiden vielen in een geweldig zweet, en later in natuurlijke slaap, uit welken zij nog denzelfden dag gezond weder ontwaakten.

Bij uitwendige huidsontstekingen, zoo als bij mazelen en roodvonk, onthoud ik mij van alle magnetiseren, zoo lang de koorts nog aanwezig en de tijd

der kritische afscheidingen niet gekomen is. Maar gemagnetiseerd water laat ik den patient drinken in plaats van alle andere artseneijen, zoo veel zij willen. Als de huid bij hevige koorts zeer droog en heet blijft, dan wasch ik denzelfven laauw met eene spons, en wordt de hitte daardoor niet verzacht, ook wel met geheel koud water, en zelden gebeurt het, dat de huid niet vochtig en zachter wordt. Weldadig echter werkt het magnetismus in het algemeen in de tweede periode van de kritische afscheidingen.

Bij de roos is het bespreken door oude vrouwen bekend en inderdaad neemt aanademen en blazen, en de negatieve magnetische behandeling de plaatselijke huidontsteking doorgaans wonderspoedig weg. Dewijl de dikwerf wederkeerende roos menigmaal een symptoom is van lever- of onderbuiks-ongesteldheid, is de afleiding met eene oplossing van zout in zulke gevallen zeer heilzaam, alsmede het lang voortgezette drinken van water.

Ontstekingen bij wonden en zweeren zijn echter vooral voor het magnetismus geëigend. Eene zachte, afleidende behandeling, het besprengen en bevochtigen der verwondde plaatsen met gemagnetiseerd water doen spoediger en beter effect dan alle zalven en pleisters. Bij verouderde verzweeringen nogtaus ligt doorgaans eene inwendige ziekte ten grondslag, die hare bijzondere opmerkzaamheid verdient.

§ 295.

Krampen.

Er is geen onderwerp in de Pathologie, waar-

over meer verkeerde gevoelens van den tegenstrijdigsten aard in omloop zijn, dan over de krampen. Niet alleen toch is derzelve physiologische beteekenis meestal zulk een raadsel, dat velen den duivel in het spel wanen, maar men behandelt dezelve ook volgens de meest verschillende grondslagen, zoodat er welligt geene methode, ja welligt geen middel in de wereld is, daartegen niet in het werk gesteld.

De kramp is eene valsche, onwillekeurig verhoogde of belemmerde beweging in de spieren; of meer plaatselijk, b. v. aan enkele trekkers of buigers, of algemeen, in welk geval men hem spierverstijving noemt. Het wezen van de kramp is abnorme polariteit der zenuwen en spieren; eene ongelijke kracht of valsche verwisseling van de positieve en negatieve factoren. De kramp kan zich uitstrekken over alle weeke deelen, celachtige organen, zoodat het celweefsel en de weeke organen hard als hoorn worden; maar dewijl de celachtige vezel in de spier (§ 159) de straalachtige lengtevorm bereiken, zoo treedt in hem de negatieve polariteit in tegenstelling van de positieve der zenuwen bijzonder te voorschijn. Van daar het zeldzame spel in die wonderbare afwisseling van bewegingen, ook vooral in de spieren, als zijnde de eigenlijke bewegingsorganen. De krampen kunnen eensdeels in de bewegingen der koorts overgaan, en dit is eene beterschap, anderdeels kunnen ze zich in verlamming oplossen, en dit wordt vèrèrgering. In krampen bestaat echter geen stroomen of vloeijen van eene stof van de eene naar de andere plaats; dan toch zoude de stijfheid slechts aan het een of ander einde zijn en zich over het gansche vaatstelsel niet uitstrekken; veeleer komt

hier de zuiver physische kracht der electriciteit in abnorme spanningen voor den dag, over welke de psychische kracht van den wil geene heerschappij meer uitoefent. Even als bij den electricchen telegraaf de vaardigheid van het geluid van de eene plaats naar de andere vele mijlen ver, die van het licht zelfs overtreft, en in de verwijdering, hoe ver ook de afstand zij, de polare tegenstoot op hetzelfde oogenblik het teeken geeft, hetwelk de stoot in de nabijheid aan het metaal mededeelt, zoo zijn de krampen stooten en tegenstooten van electricke polariteiten, zoo als zich dan ook dikwijls gedurende krampen electriche verschijnselen op de bekende wijze van aanstooting en afstooting, zelfs door middel van vonken openbaren. In plaats dus van bij krampen eene bovennatuurlijke geestenwereld in het spel te brengen, regeert hier veeleer eene geheel van den geest losgelatene blinde natuurkracht.

De oorzaken der krampen zijn van dien aard, dat zij der normale polariteit van de zenuw- en celstof, in betrekking tot spieren, wegnemen. Dit nu kan van de zenuwen of van de celvaten uitgaan. Van den kant der zenuwen kan overmatige kracht van lichtstof of te groote opgewektheid der zenuwen de oorzaak wezen; of van de abnorme polariteit der zenuwen in verband met de vegetatieve celstof kan de oorzaak van de belemmering, in het bloed, de ontsteking of in eene verzwearing gelegen zijn. Van den kant van het celweefsel heeft hetzelfde plaats: overvulling, belemmering, verharding belet behoorlijke voeding, waaraan ook de zenuwen behoefte hebben; of hierdoor wordt de polare zenuwinvloed noodig, om de verandering van stoffen daar te stellen, en te voe-

den, belemmerd. Dewijl nu in het vegetatieve vormings-proces deze grondgebreken meestal reeds van de geboorte zich dagteekenen, en door verkeerde diët of ongunstige levensomstandigheden onderhouden worden, wordt het zaad reeds vroeg gezaaid, wortelt vooral in den akker van den onderbuik en groeit voort, tot eene zekere omstandigheid de losse spanning van de polariteits-verhoudingen verwoest, en de kramp dan eindelijk losbreekt even als een onweder bij de ongelijke verdeeling van positieve en negatieve electriciteit der aarde en der lucht, of van twee elkander tegenovergestelde luchtkolommen. Engelijk nu ook hier de phantasie het wilde heir van duistere magten ziet regeren, zoo ziet zij in de krampen eenen magischen daemon. Buiten twijfel hebben de meeste krampen derzelve zetel in den onderbuik, waar de elementaire stoffen zich naar wetten van ruimte en tijd verzamelen en omvormen, zoodat de krampen deswege, zoo als alle vegetatieve scheppingen, zoo menigmaal een periodiek karakter aannemen en daardoor zelve getuigenis afleggen van derzelve tellurischen oorsprong.

Ik wil hiermede niet beweren, dat de kramp ook niet wel zonder bepaalden stoffelijken grondslag van uit het zenuwstelsel, bij geringer aanleg tot denzelven, kan ontstaan. Dan deelt de psyche den eersten aanstoot mede. Eene spoedig ontstane en schemerende voorstelling; de gloeiende phantasie; eene onstuimige begeerte, om iets in vollen haast te volbrengen; eene plotselinge aandoening, als van schrik, toorn en ergernis; een overspannen hartstogt; dit alles kan den positieven factor der zenuwen dermate spannen, dat de kramp, even als de bliksem bij helderen hemel, losbreekt. Is nu de aanleg eens

ontstaan, dan zijn er doorgaans slechts geringe oorzaken noodig, om het paroxysme te doen geboren worden. Deze zijn dan zeer dikwijls van psychischen aard, waardoor de zenuwfactor de bovenhand verkrijgt, en de krampen zelve zoo ligtelijk bij gevoelige gestellen van aanstekenden aard worden.

C. W. HUFELAND zegt: »Die de aderlating, het braakmiddel en het opium behoorlijk weet te gebruiken, is een volkomen arts.» Ik zeg, die de krampen behoorlijk weet te behandelen en dezelve genezen kan, is nog volkomener. Krampen zijn scandala medicorum, en evenmin als men dezelve theoretisch kent, evenmin worden ze praktisch regt behandeld.

Vooreerst lette men op, of de krampen als gevolgen van het magnetiseren zich doen kennen, want dit gebeurt menigmaal, dan of dezelve wezenlijk ziekte-toevallen zijn. In het eerste geval bestaat er eene kritische natuurbeweging, en men heeft niets meer te doen, dan op te houden met magnetiseren, en den patient rust te geven. Mogen velen voor dezelve terug beven; ik zie dezelve niet ongaarne, en laat mij er niet door afbrengen van het magnetisch voortwerken, met het oog op de eigenlijke ziekte, zoodra de paroxysmen zijn geëindigd. Er behoort, wel is waar, dikwijls groot geduld toe, om de kuur niet te laten varen, dewijl de krampen zoo lang terug keeren, als de inwendige kwaal niet aan het genezen is, en dewijl de krampen over het algemeen de allerhardnekkigste ziekten zelve zijn. Maar wie midden in de kuur omkeert en de kwaal voor ongeneeslijk verklaart, hij geeft den patient op, om hem welligt nooit weder gezond te zien, terwijl aanhoudend geduld hem welligt weldra gered zoude hebben. Dagen en we-

ken zijn te korte perioden, om krampen te genezen, daartoe worden dikwijls maanden en jaren vereischt.

Bij kritische krampen, die door het magnetiseren ontstaan, heeft men op het volgende acht te slaan. Men laat het magnetiseren na en geeft rust. Men matigt den invloed des lichts, verwijdert het gedruisch en alarm en verbant voornamelijk alles, wat reuk van zich geeft. Al wat drukken of sluiten van kleederen heet, worde weggenomen en ruimte, om zich vrij te bewegen, worde toegestaan. Zijn de bewegingen overmatig, dan houde men de handen, maar zonder dwang; men beproeve de hand op het hoofd te leggen of op den nek, den hartkuil of het kruis, en de krampen houden dikwijls spoedig op. Het bevochtigen van hoofd of handen met gemagnetiseerd water, alsmede laauwe handbaden zijn eveneens goede middelen ter bedaring, vooral echter — indien zij kunnen — drinken van gemagnetiseerd water. Zijn het hevige stoot- of trillende krampen, men laat dezelve het best op een bed, of op den grond, zonder alle tusschenkomst, uitwerken. De rust keert allengskens weder, en tot aller verwondering gevoelen zich zulke zieken menigmaal zeer vrolijk, wel en gesterkt.

Indien nu echter de krampen wezenlijke ziekteoostanden zijn, zoo als de epilepsie, de St. Vitusdans, de hysterische krampen, dan volge men eene gansch andere behandeling. De eerste hoofdregel is hier het langzaam en rustig aanvaarden van de magnetische kuur, en hoewel positief werken hier geïndiceerd is, worde dit echter op de zachtste wijze ondernomen. Zulke personen toch, die aan krampen onderhevig zijn, krijgen dikwijls zeer spoedig en na weinig magnetische streken, hunne toevallen, ook wanneer zij

dezelve maar zeldzaam hebben. De nadering, het houden van de handen, spreken en opleggen der hand op den hartkuil is reeds genoegzaam, om voor de eerste maal met de kuur te beginnen. Komen alsdan de krampen niet voor den dag, men kan dan wat langer aanhouden en wat sterker werken. Men houdt dan de eene hand op het hoofd, de andere op den hartkuil, en maakt afleidende streken, eerst zonder en dan met aanraking over de kleeding, en houdt dan op het voorhoofd, de schouderen, de ellebogen en aan de handen wat stil. Wil men nog sterker werken, dan ademe men op de kruin van het hoofd, en houde, na meermalen te hebben neergestreken, de hand op den nek, in het kruis eenige oogenblikken stil. Even zoo legt men de beide handen dan ook op de boven-buikstreek, de lever, de milt, en bij afwisseling (terwijl men zich aan de zijde van den patient plaatst, en met de eene hand over het achterhoofd en den rug achterwaarts, met de andere hand daarentegen gelijktijdig voorwaarts, over voorhoofd en borst neder loopt) houde men de handen minuten lang op den rug en den onderbuik. Het krachtigst werken bestaat daarin, dat men beide handen op het hoofd legt en dan over den ruggegraad bij herhaling en met onmiddellijke aanraking afloopt. Komen er nu krampachtige spiertrekkingen, of openbaren zich andere toevallen, als onrust, vermeerderde warmte enz., dan houde men met magnetiseren op en herhale het dagelijks maar eenmaal, al naar gelang van de werking, korter of langer. De krampen worden dan, als boven gezegd is, behandeld. Behalve gepast diët en drinken van gemagnetiseerd water, wordt geen ander middel gebezigd, vooral

niet de zoogenaamde allopatische krampstillende geneesmiddelen, zoo als de narcotica en spiritualia. Deze toch maken het zenuwstelsel overgevoelig en helpen krampen voortbrengen en duurzaam zijn.

Het is eene bekende daadzaak, dat krampen door middel van het magnetismus ontstaan, en het is dien ten gevolge, dat men hetzelfde beschuldigt, als zijnde van schadelijke uitwerking op den patient.

Reeds vroeger heb ik dit beweren tegengesproken, doch nu, nadat ik over de inwendige, ingewortelde ziekte-oorzaken gesproken heb, waardoor de polariteits-verhouding tusschen zenuw- en spiervezelen reeds langen tijd in abnorme stemming zijn aanwezig geweest, maar nog niet losgebroken in werkelijke krampen, nu zal de lezer zelf inzien, dat hetzelfde van allen grond ontbloot is. Het magnetiseren — op zich zelf reeds een opwekken van polariteit, — maakt de genezende kracht der natuur gaande, en brengt een magtiger werking van het zenuw-leven voort. Hierdoor nu ontstaan, als het ware, kunstige spanningen tusschen die beide hoofd-factoren der plus en minus polariteiten. De door den magnetiseur gegevene aanstoot klinkt voort tot op die knopen der verstopte buizen en verstijfde vaten, welke zich tegen de normale werking verzetten. Zoo ontstaat wezenlijke krampbeweging als eene poging, om die valsche spanningen te vereffenen. Daarom volgen dan ook kritische afscheidingen en telkens zeer duidelijke verlichtingen. Dit zal natuurlijk zoo lang duren, tot die oorzaken in zoo verre opgeheven zijn, dat er geene krampen meer kunnen komen, hoewel ook dit nog niet altijd het eindigen der ziekte aanduidt. Het proces der herstelling toch kan nog lan-

gen tijd behoeven, om de volle harmonie te herstellen, welke misschien lang reeds verbroken was. Daarom dienen de kritische bewegingen van anderen aard ook nog gedurende geruimen tijd voort, en het is merkwaardig, hoe men door het magnetiseren bij toenemende beterschap gewoonlijk die ziekte-verschijnselen weder in derzelfer achteruitgang zich openbaren ziet, welke zich bij het toenemen der ziekte hadden vertoond.

Dewijl bij krampen ook electriche verhoudingen plaats hebben (§ 96, 97; no. 5), is het vooral van belang de overmaat en ongelijke verdeling van de electriciteit af te leiden. De wijze van zulk eene afleiding hebben wij bij de zuster van EMMERICH gadegeslagen. In deze verscheidenheid der electriche toestanden, zelfs in eenen en denzelfden toestand, ligt wel de oorzaak, dat men geen regel vinden kan tot derzelfer methodische behandeling. Zij zijn eenen PROTEUS gelijk, en om dezelve tot zwijgen te brengen, moet men het eerst op allerlei wijze beproeven, tot het gelukt. De aldaar genoemde wijze van afleiding, hoewel dan ook verschillend gewijzigd, is, volgens mijne ervaring, de beste. Doch gelijk krampen steeds iets vreemdaardigs hebben, zoodat men wel niet geheel te onregt verborgen spoken, nu eens kwelduivels dan weder lustige grapmakers ziet optreden en door elkaar henenloopen, zoo is de wijze om ze tot zwijgen te brengen ook oneindig verscheiden. Het houden van de voeten, de verbinding van den patient met eenen levenden boom; het vormen van eene keten door middel van menschen of dieren; het besprengen of besproeijen met water; een bad; de gebiedende toon; een muziek geluid, welk laatste,

volgens verscheiden accoorden of melodiën, bijna altijd plotseling de geesten verbant, het zijn even zoo vele als verschillende middelen, om aan te wenden. Soms helpt, vooral bij waanzin en die vreeselijke krampen, welke men als eene bezetenheid beschouwde, een strijken van onderen naar boven, het indompelen in water, of een stortbad, waarmede men echter niet te menigvuldig zij. Hier, met één woord, vindt men de geheimen van de oorzaken en de soorten van behandeling, welke nog lang tijd geven tot studeren. Er zijn krampsoorten, tegen welke geene der opgenoemde proeven baten, dewijl de geestelijke werking te overheerschend is. Een krachtige wil, een ingetogen ernst met waarheid en liefde, vermag dikwijls ongelooflijk veel, en wie het doordringende zwaard der godsdienst verstaat te voeren, hij zal nog meer volbrengen.

Zeer merkwaardig zijn de crises, welke zich na het magnetiseren bij krampen vertoonen. Is dit het geval, dan late men de kuur niet varen, welke vroeger of later tot genezing brengt. Zoodanige crises zijn: de natuurlijke of somnambule slaap, hevig zweeten, slijm- gal- wormenbrakingen, of het lozen van zeer vreemde stoffen. Menigmaal vertoont zich een zeer langdurige of periodische speekselvloed; eene ongehoorde massa urine of verouderde massa's drek ontlasten zich; soms ook openbaren zich vloeijingen uit neus en ooren, of zelfs gezwollen en zweeren op de huid enz.

Op eene eenigzins verschillende wijze heeft men de bijzondere soorten van krampen te behandelen. Bij den tetanus vooral, wanneer dezelve acuut is, ziet men dikwerf ontsteking van het ruggemerg of

van deszelfs vliezen. In deze gevallen moet men eene aderlating of koppen laten voorgaan. Als slechts een enkel deel of lid kataleptisch is, dan is het aanraken met eenen enkelen vinger somtijds toereikend, om de deelen beweeglijk te maken, maar bijzonder is het aanademen van de vlakke hand van den patient een middel ter ontbinding der verstijfde ledematen. Eene jonge dochter (§ 12 noot 2), van 20 jaren, kreeg door eene plotselinge ergernis een kinnebakskramp, die zich verder verbreidde, zoodat het een tetanus werd. Twee artsen beproefden vijf weken lang hunne kunst, tot dat de patient niet meer slikken konde. Men meende, dat haar einde nabij was, toen ik geroepen werd. Daar ik zag, dat de artsen naar de regelen der kunst en toch nutteloos gehandeld hadden, begon ik dadelijk te magnetiseren. De eerste uitwerking was, dat zij weldra in een hevige weenen losbrak, hetgeen ik als een goed voorteeken beschouwde. Na een kwartier lang gemagnetiseerd te hebben, blies ik haar een paar theelepels vol gemagnetiseerd water door eene opening in de tanden, in den mond, en liet dit water in eene flesch achter, met voorschrift, dat men haar per uur eenen eetlepel vol zonder iets anders geven zoude, tot op mijne terugkomst. Reeds in den eersten nacht kreeg zij eenen rustigen slaap en eene belangrijke ontlasting. Ik magnetiseerde haar vervolgens dagelijks een half uur lang, nu eens door de handen op het hoofd en den hartkuil te leggen, dan door de kruin van het hoofd aan te ademen en de handen te houden; of door de mijne met herhaalde streken te laten gaan van de schouderen benedenwaarts tot de voeten, en den ruggegraad te bestrijken. Ook liet ik dagelijks gemag-

netiseerd water geven, zoo veel zij met genoeg konde drinken. Tevens moest zij zich door de kracht van haren wil er op toelleggen, om den mond te openen, armen en beenen te bewegen en zoo spoedig mogelijk met mij door de kamer te gaan, hetgeen reeds op den derden dag plaats had. Zij kreeg niets dan dunne soepen te eten. Nadat zich reeds op de twee eerste dagen een weldadig zweet had geopenbaard, een rustige slaap (zonder slaapwaken) en herhaalde ontlastingen, verliet ik haar op den twaalfden dag, zonder een eenig geneesmiddel haar te hebben toegediend, volkomen gezond. In dezen staat is zij dan ook tot op heden gebleven, zonder dat zich de kramp weder heeft laten zien.

Bij den St. Vitusdans is, volgens mijne opmerkingen, doorgaans eene ontstekingachtige prikkeling van het ruggemerg aanwezig, en men kan dit ook door betasten van den ruggegraad weldra ontdekken. Daarom laat ik bloedzuigers op den rug zetten, en des noods later ook spaanschevliegpleisters in lange strepen. Ik geef gemagnetiseerd water te drinken en magnetiseer afleidend. Ik heb een negenjarig meisje, dat 2 jaren lang door verscheiden heelmeesters en artsen vruchteloos was behandeld, en de krampen had in zulk een' graad, dat zij uit het bed op den grond geworpen werd en buiten dat in den slaap zelfs geene seconde rust had, in twee maanden genezen, na tweemaal bloedzuigers en een vesicatorium gezet te hebben, door enkel tweemaal 's weeks te magnetiseren.

In hysterische krampen en bij hypocondrie gebruik ik eveneens gaarne verscheidene afleidende, doch mildere plaatselijke opwekkingsmiddelen, en laat mijn universeel middel: het gemagnetiseerde

water, drinken. Ook bij aangezigtspijn heb ik zulk een afleidend hulpmiddel, hoewel die pijn alle allopatische nervina en afleidende middelen eenen zoo hardnekkigen tegenstand biedt. Verder laat ik de krampzieken vele bewegingen maken te voet of rijdende; ook gymnastische bewegingen met handen en voeten naar alle rigtingen, met of zonder werktuigen. Of ik gebied hen de krampen tegen te gaan, dezelve niet te laten uitbreken, en als zij losgebroken zijn, weder terug te houden. Want hiervan heb ik mij overtuigd, dat eene groote psychische zwakheid schuld is, dat het ligchaam regeert in stede van den geest, en dat men door versterking van den geestelijken wil, die in den beginne doorgaans zeer zwak is, maar met den tijd aanwint, magtig is het ligchaam weder tot een dienstvaardig werktuig te maken. Als de kranke zelf niets tegen den kramp vermag, dan sta ik hem bij: ik houd b. v. de trekkende plaats stevig vast, druk sterk op den hartkuil, vooral bij borst- en onderbuikskrampen, of ik tred wel zelfs met den voet op zijn kruis of sla en kneed de leden, of belet den kramp, door middel van een naauw toegeregen gordel of koord.

Komen de krampen uit stoffelijke oorzaken voort, dan zijn het baquet en magnetische geleiders van plantaardige stoffen, van wolle, glas, zelden metalen en ijzer, goede middelen, om te helpen en te doen bedaren. Soms is zijde, somtijds ook leder, enkel het een of ander metaal een middel tot bevordering van rust. Dikwijls helpt de mineraal magneet, gebonden aan den voet of op het kruis, doch altijd tracht ik van de meer edele deelen tot de min edele af te leiden, de eerste meer negatief, en daaren-

tegen de afscheidings-organen meer positief te behandelen.

§ 296.

Verlammingen.

Verlammingen zijn belemmerde levensbewegingen, hetzij uit ontlading en uitputting der zenuwkracht, of uit gebrek aan voedende stof, of uit belemmering van het in- en doorstroomen van de zenuwwerksaamheid ontstaan, hetzij wegens voorhanden organische hinderpalen, hetzij wegens mechanische banden, bij overvloed van bloed en stoffen door drukking en ontleding. Verlammingen staan in betrekking tot het gevoel der zinnen, derzelve beweging, of tot beide te gelijk. Ook in de voedingsorganen kan de verlamming ontstaan, en dit geschiedt zeer menigvuldig, wanneer de zenuwvloed sterk en belemmerd is, en dan stoornissen in de circulatie met chemische vermengingen en organische misvormingen geboren worden.

Het is noodzakelijk, dat men zich in de eerste plaats een juist inzicht in de oorzakelijke betrekkingen der verlammingen verschaffe, volgens welke de behandeling verschillen moet. Zonder dat, zal men noch door magnetiseren, noch door andere middelen iets uitrigten. Ja de zeldzame genezing van verlammingen hebben waarschijnlijk wel in de onzekerheid en de gebrekkige onderscheiding der oorzaken derzelve voornamen grond.

Als men bij overvloed van bloed of mechanische belemmeringen wilde magnetiseren, zonder aderlaten,

of zonder die belemmeringen weg te nemen, dan zoude men de kwaal verergeren. Is de oorzaak daarentegen gebrek aan voedsel en bloed, dan zal het magnetiseren alleen dat gebrek niet vergoeden. Indien er circulatie-belemmeringen en abnormale chemische stofveranderingen aanwezig zijn, men zorge dan in de eerste plaats, dat deze geregeld worden, niet door magnetiseren alleen, maar ook door behulp van andere geschikte middelen. Het magnetiseren echter helpt ook hier en ondersteunt de middelen, zoodat zij in geringer quantiteit en bij zeldzamer gebruik nogtans veel dienstiger worden. Bij verlammingen in de voedingsorganen kan men bij het onmiddelijk magnetiseren de zachte materiële middelen niet ontberen, en wel bijzonder zijn hier geleiders en het baquet te gebruiken. Heeft men verhardingen en stremmingen op te lossen, daar zal het galvanische niet ondienstig wezen, en bij drooge gezwellen, meer aan de oppervlakte van de huidorganen gelegen, kan men de electriciteit beproeven; bij verstijving en jicht doet de mineraal-magneet goede diensten. Doch men wachte zich van met deze sterk werkende natuurkrachten te overprikkelken. Bij de eigenlijke en ware verlammingen door middel van gebrekkige zenuw-activiteit ontstaan, hetzij de oorzaak der kwaal in de voedingsorganen of in die van den zin en de beweging gelegen is, is er geen middel met het magnetismus te vergelijken.

Gelijk de verlamming in zeker opzigt het tegengestelde is van de koorts in derzelve verminderde of weggenomen verheffing, zoo heeft men ook hier eene tegenovergestelde behandeling. Men behandelt den verlamden, als men volgens opgegeven regelen het

magnetiseren aanwendt, positief, opwekkend, verwarmend; eerst milder, dan des noods sterker opwekkend en gedurende langeren tijd. Men werkt op de centraalorganen van het zenuwstelsel, op de hersenen onmiddelijk door handopleggen, op het ruggemerg en op de zenuwstammen door bestrijken met onmiddelijke aanraking door de vlakke hand, door de vingers afzonderlijk en gezamenlijk, zonder of met aromatieke bevochtiging. Men wrijft de deelen en verwarmt ze met zemelen, kruiden of heet zand. In verlammingen en waterzucht bezigt men vooral de zonnearmte, ook het koude en warme bad met doesjes druip- en stortbaden. Eindelijk nog neemt men het magnetisch baquet ter hand, hetwelk volgens opgaaft van de gravin M., bij verlammingen, gepaard met zwakheid van hoofd, met ijzer, aarde en glas tot op drie vierde in eenen emmer gevuld wordt, welke op eene zinkplaat staat. Daarop legt of plaatst de kranke zijne voeten. Onder de zinkplaat moet men naar gelang van omstandigheden (niet altijd) nog met water gevulde flesschen leggen. Ook stelt men boven het hoofd, eenen men water gevulden bol, die door middel van draden met den patient in verbinding wordt gebragt. Bij eenen verlamden waterzuchtige verordende zij, dat hij op een' harden stoel tusschen twee ijzeren staven moest gezet werden; vóór hem was eene met zwavel gevulde glazen buis geplaatst, achter hem eene dito met aarde en onder de voeten een ijzeren conductor. Met eene ijzeren staaf moest hij gemagnetiseerd worden. De electriciteit met eene gemagnetiseerde en door de hand gewreven schijf is somtijds in het oogvallend dienstig en wordt zelfs in vrij hoogen graad van kracht verdragen.

Behalve deze behandeling, werk ik ook psychisch op den patient, ten einde zijn wilsvermogen te versterken. Ik laat hem zich inspannen, om beweging te maken, welke ik hem help ondersteunen. Is hij gevoelloos, dan geef ik bijzonderen prikkel aan de vereischte organen, prikkele in de huid, door geluid of invloeden van licht. Ik beasem deze deelen en de kruin van het hoofd, bestrijk dezelve in kring- of lengtevormige bewegingen met de toppen van de vingers, als de gevoelloosheid groot is, met wijn, vooral met rijnwijn, bevochtigd. Zijn de romporganen verlamd, dan werk ik lang en krachtig op het ruggemerg; dan raad ik sprengbaden en doesjes aan met koud water, wijn, heet kieselzand, of zelfs met vuurhitte. Ik leg een ijzer- of zinkplaat op het kruis bij verlammingen van den onderbuik en de voeten.

Komt de verlamming uit werkelijke zwakheid en uitputting van de zenuwkracht voort, dan helpt plaatselijke werking op de verlamde plaatsen niet. Dikwijls zijn ook plaatselijke verlammingen gevolgen van belemmerende oorzaken, en dan moet de behandeling op deze zich rigten.

Inwendig worden, behalve de behoorlijk voedende en opwekkende diet, zelden andere middelen en dan nog wel in kleine hoeveelheid gebezigd, welke eene bepaalde werking uitoefenen. Bij spierverlammingen b. v. is de oude rijnwijn van 10 tot 20 druppelen daags, twee of driemaal gebruikt, een onvergelykelyk versterkingsmiddel. Bij verlammingen na heroertens van sapvolle menschen is eene slappe Arnica-thee te recommanderen; bij de zwarte staar kan men $\frac{1}{100}$ grein Belladonna-extract om de twee of drie

dagen toedienen ; bij ledenverlammingen met bederf der vochten zwavellever met suiker $\frac{1}{10}$ grein , tweemaal des daags.

Als er koortsbewegingen , ontstekingen of krampen bij ontstaan , heeft men dit als een goed teeken aan te merken. In dit geval late men genoemde behandeling niet achterwege , maar overijle zich ook niet , om geene dadelijke uitputting te weeg te brengen. Men ga slechts zachter te werk , en meer negatief afleidend. Ook lette men op , of niet de koorts , de ontsteking en de kramp in verloop van tijd uit genoemde oorzaken mede ontstaan , en deze zijn dan naar derzelve aard geneeskundig te behandelen.

§ 297.

De zucht en derzelve oorzaken.

Onder zucht versta ik die chronische ziekten , gepaard met verderf der vochten en organische stoornissen in de werkingen des ligchaams , welke meestal als gevolgen van koortsen , ontstekingen , krampen en verlammingen overblijven , en zeer moeilijk te genezen zijn. Daar ik hier geene bijzondere waarde hecht , noch aan den naam , noch aan eene stelselmatige voorstelling dezer ziekten , maar alleen een aanschouwelijk veld , om de magnetische behandeling te overzien , afteeken , wordt de welwillende lezer verzocht zijne kritiek niet al te naauwlettend daarop te vestigen. Tot de zuchten of teringen reken ik de kliertering , longtering , milt- en levertering , (galziekte en geelzucht) en de waterzucht.

De kliertering (scrophelzucht) is eene der menig-

vuldigste ziekten en gewis al doorgaans de moeder en oorloopster van alle zoogenoemde zuchten. Als de scrophula chronisch worden en niet genezen, dan nestelen dezelve zich zoo organisch in het ligchaam, dat de meeste daarna volgende ziekten slechts kinderen en wijzigingen van die grondkwaal zijn, en verscheiden naar de jaren en de constitutie te voorschijn treden. De engelsche ziekte, klierzucht, de tering, de schurft en de teringachtige slijmontlastingen zijn de bloezems, die uit de scrophulen ontkiemen. De lever- en miltverstopingen met de haemorrhoiden en de jicht, met steen en graveel zijn latere vruchten, welke zich meestal eindelijk in waterzucht oplossen, als niet misschien een zo dikwijls losbrekend ontstekingsproces vroeger en soms onvoorziens, door heetvuur, eene bloedspuwing of beroerten, een lang ziekbed afsnijdt.

Wel zijn genoemde voorbereidende oorzaken niet de eenige, waardoor de zuchten ontstaan. Er bestaan ook buitendien gelegenheidsoorzaken, zoo als b. v. de schadelijke levensbetrekkingen, luchten, voorafgaande koorts en ontstekingen, waardoor die ziekten als gevolgen overblijven, zoo als zekere jichtsoorten na verkoeling, mild- en galziekten na koude koorts, borsttering en waterzucht na voorafgegane ontstekingen en verplaatsingen. Doch deze nitwendige aanleidingen zijn zeldzamer, en komen slechts bij die algemeene voorbereidingen, zonder welke de ziekte of niet of althans zoo verderfelijk niet zoude zijn ontstaan.

Men zegt, de scrophulen zijn thans menigvuldiger dan voorheen en onder alle standen verbreid. Is dit waar, dan moeten ook de oorzaken meer algemeen zijn, en deze moeten dan ook eerst opgezocht en overwonnen worden, als men dat grond-

euvel in dezelfs wortelen wil aantasten en van dezelfs verdervende gevolgen berooven. Zij liggen in de verkeerde fysieke en psychische opvoeding der kinderen. Hiertoe behoort vooral ook dit, dat men zoo menigmaal, in plaats van hen te stillen door middel van de moederlijke borst, hen al te onbedachtzaam voedt en overvoedt met onverteerbare, zure en prikkelbare, taaie en rauwe voedingstoffen. Daardoor worden de watervaten en de klieren spoedig na de intrede in de wereld verstopt, de overvloedige sappen ontaarden, breken op alle hoeken en aan alle plaatsen nit, zetten de kiemende stoffen aan, en deze ontwikkelen zich dan naar het verschil van jaren en de plaats van derzelver lichamelijken zetel in verschillende vormen, als gif en onkruid. De voedingsmiddelen zijn echter niet de eenige oorzaken van de scrophels. De geheele levenswijze van den kinderlijken leeftijd wordt verkeerd ingerigt. De kinderen leven te weinig in de vrije lucht. Zij hebben gebrek aan vrije beweging en daardoor ook aan gelegenheid, om het voedsel te verteren en de ledematen te versterken. Als toch de spierbeweging ontbreekt en daarbij nog rijkelijk voedsel genomen wordt, dan zwelt de buik en het ligchaam wordt opgezet. Geen kamerlucht heeft balsem voor het voedend bloed, geen leiband kan het dartelen en tuimelen op de groene zode vervangen. Het kind heeft ook geen lust noch moed des geestes, want deze wordt reeds in beslag genomen, om te studeren, voordat het de namen van vader en moeder spelt. Hierin ligt mede eene groote oorzaak der scrophelen. De kinderlijke leeftijd moet eerst fysiek-krachtig gevormd worden en geestelijk slechts zoo veel leeren, dat het spelend niet

verhinderd wordt in deszelfs natuurlijke ontwikkeling. » Kinderen en volken , » zegt J. PAUL , » moeten ULIJSSES niet alleen in talent , om te spreken en verstandig te zijn , maar ook in zijn vermogen , om den boog te spannen , gelijk gemaakt worden. » Integendeel worden echter de kinderen algemeen zoo met voorwerpen van onderwijs bezig gehouden , dat niet alleen derzelve zinnelijk bevattingvermogen daarvoor ongeschikt is , en geen wezenlijk gewin heeft , maar ook alle lichamelijke krachtontwikkeling door deze broeikastopvoeding belemmerd wordt. Hierdoor nu worden door de ontijdig opgewekte en dikwijls bedorvene phantasie de in het zwakke ligchaam belemmerde sappen aangestoken , deze werken als prikkelend gif weder op den geest terug en drijven denzelfden aan tot alle verderfelijke begeerten , tot overtreding en val. Men voedt derhalve de begeerten en men snijdt den gier van PROMETHEUS slechts de vleugels in stede van den snavel af , waardoor hij eeuwig aan het hart blijft knagen.

§ 298.

De kliertering.

Deze meer uitvoerige opsomming van de oorzaken der scrophelen is hier niet te onpas , als men aan eene grondige genezing derzelve wil arbeiden. Zonder de oorzaken toch weg te nemen , kan geen middel ter wereld de uitwerking afwenden. Dit te doen ligt in geen 's menschen magt , al ware dezelve ook eene goddelijke. Men mag daarom ook van het magnetismus niet te veel eischen , hoewel hetzelfde soms tot wegneming of ver-

zachting der scropheltering bijna het ongelooflijke en in korten tijd kan doen. Men moet alsdan echter eene behoorlijke diëtetische behandeling met het oog op genoemde oorzaken met hetzelfde vereenigen. Deze behandeling nu veronderstellende bekend te zijn, geef ik alleen eene korte aanwijzing van de rechte wijze, om de scrophelen goed magnetisch te behandelen, en deze is dan tevens met weinige wijzigingen ook voor andere teringen dienstbaar.

Aangezien bij scrophelziekte de verstopte water-vaten en klieren en dus een gebrekkig voedingsproces de wezenlijkste en naaste oorzaak is, waardoor die scherpheden der vochten, die plaatselijke ontstekingen en zweeren, die prikkelbaarheid van het zenuwstelsel en de zwakheid in de spieren ontstaan, ligt het in den aard der zaak, dat die verstoppingen van de voedingsorganen het allereerst moeten worden weggenomen. Dit nu geschiedt, zoo als ik ook reeds opgemerkt heb, nergens zekerder door, dan door het water en den vermeerderden levensinvloed der zenuwen. Gemagnetiseerd water te drinken en een positief magnetiseren met behulp van baquet en de geleiders, voornamelijk de levende boom en het ijzer, ziet daar wat deze genezing meestal op verrassende wijze doet plaats grijpen, en zulks wel te spoediger, naar mate men alleen weinige krachtige vleeschspijzen en geene meelaartige aardappelen en broodvoedsel toedient, naar mate men menigvuldiger gemagnetiseerde baden bezigt en veel beweging in de vrije lucht en den zonneschijn laat maken.

Het baquet, met aarde, ijzer, zout en water aangevuld, het magnetiseren met den ijzerstaaf, gemagnetiseerde baden, wekelijks 2 of 3, drinken van ge-

magnetiseerd water, iets dat door geen ander geneesmiddel kan worden vergoed, zijn eveneens voorwaarden, welke men vooral heeft in acht te nemen, en waardoor men dikwijls tot buitengewoon voorspoedige resultaten geraakt.

Bij de scrophels voegen zich zeer ligt ontstekingen van oog en longen. Bij oogontstekingen laat ik laauwe voet- en handbaden gebruiken en leg een pikpleister op den rug. De oogen worden zachtken aan-geblazen, zoo lang zij zeer pijnlijk zijn. Met den rug der vingers strijk ik boven de oogep aan het voorhoofd en beneden aan de wanden van den neus naar de ooren, doch zonder aanraking, als dezelve de smart vermeerdert, met zachte aanraking, zoodra het den patient wel aangenaam is. Daarenboven werk ik sterker en positiever op den onderbuik, en als ik met drinken van gemagnetiseerd water en met klisma's van zulk water geene toereikende ontlasting te weeg kan brengen, dan voeg ik daartoe een purgatief van zoutoplossing of ook wel een twintigste grein braakwijnsteen in water, om de 2 uren een lepel vol. Bij deze behandeling is het mij, bij zoo vele voorkomende gevallen van dezen aard, nooit mislukt, binnen weinig dagen de ontsteking weg te nemen en bij voortgezette algemeene behandeling weldra ook zonder terugkeering geheel te zien verdwijnen.

Zijn de longen in ontstoken toestand, dan ga ik affeidend op de volgende wijze te werk. De zieke moet hoogst rustig en in dezelfde temperatuur blijven. Ik laat de handen in gemagnetiseerd water en strijk langzaam van de borst over de schouders en de armen tot aan de handen, zonder aanraking als de zieke onrustig wordt en meerdere hitte krijgt, in het tegen

overgestelde geval met aanroering. Daarbenevens werk ik, even als bij oogontsteking, positief op den onderbuik en ga ook anderzins op de opgegevene wijze te werk. Het voedsel besta in gebonden soepen, maar gemagnetiseerd water drinke de zieke, zooveel hij wil. Aderlaten doe ik geheel niet en bloedzuigers worden alleen des noods gebruikt, doch ik geven den patient, dikwijls diep adem te halen, opdat de lucht beter in de longen dringe. Dit geschiede echter gematigd, zonder dat de pijn in de borst vermeerdert. Dit middel beschouw ik ook in de tering van bepaalde nuttigheid, en het zal ook wel, enkel als mechanisch middel beschouwd, het inademen, door RAMADGE gerecommandeerd, niet alleen vervangen, maar zelfs overtreffen, als daarmede eene magnetische afleiding gepaard gaat door oplegging der handpalm op rug en borst en het zacht afwaarts strijken.

De scrophulose ontstekingen der klieren en de huidzweeren worden algemeen en plaatselijk magnetisch behandeld. Uitwendig wordt slechts met magnetisch water gewasschen en men bezigt doeken in hetzelfde natgemaakt. Dezelve gaan weg met het verdwijnen van de grondkwaal, of komen weder zo langlang deze nog ongenezen is.

§ 299.

De bleekzucht, miltzucht, galziekte, de jicht, de longtering en waterzucht.

Op gelijke wijze worden de Engelsche ziekte, de bleekzucht, milt- en galziekte behandeld met in acht-

neming der bijzondere daarmede gegeven omstandigheden en verschijnselen, welke intusschen grootendeels slechts diëtetische wijzigingen noodig hebben. In de engelsche ziekte zijn gemagnetiseerde baden door middel van ijzeren staven voortreffelijk. In de bleekzucht bij ontbrekende menstruatie wordt de rug en het kruis positief gemagnetiseerd, de onderbuik negatief afleidend naar de voeten heen. Bijzonder werkt hier het magnetiseren bij zonneschijn. Ter herstelling van de regelen en de daarmede gepaard gaande ongesteldheden en toevallen, is er naar mijne veelvuldige ervaringen geen zekerder en spoediger middel dan het magnetismus.

Bij jicht is eene negatief afleidende magnetische behandeling doorgaans heilzaam en pijnstillend. De ontstoken plaatsen worden even als de roos behandeld en men kan dezelve met gemagnetiseerd water besprengen of met linnen doeken bevochtigen, fijn gestooten gemagnetiseerd zout opleggen enz.

Tegen jicht met verstoppingen in den onderbuik en de hypocondrie gaf de gravia m. de volgende machine op. Een emmer wordt op vier groene flesschen geplaatst, tusschen welke midden in een dik ijzer onder op den bodem bevestigd wordt. De bodem van den emmer wordt met eene plaat van glas belegd, vervolgens met ijzererts, glas, berken-spanen, kleiërde en water aangevuld. Uit de vier flesschen gaan vier glazen buizen tot op de hoogte van het hoofd omhoog. Van deze twee buizen zijn twee met zout, twee met zwavel aangevuld. Op eene sterke middelgeleider, met een langen neus voorzien, is een met water aangevulde kogel aangebragt. De buizen worden door middel van snoe-

ren aan elkaar verbonden en met den patient in ver-
bindtenis gebragt. De geheele machine wordt echter
met snoeren het best door twee vensters, zoo moge-
lijk, met de buitenlucht in betrekking gebragt.

De milt- en galziekte, hetzij dezelve van scro-
phels afstammen, hetzij dezelve het gevolg van gas-
trische koortsen zijn, vinden in het magnetismus een
beproefd middel. Ik heb twee Nederlandsche offi-
cieren behandeld, die ten gevolge van de koude
koorts de zoogenaamde koortskoek met buitengewone
opzetting van den onderbuik en vooral van lever en
milt behielden. De een stond gedurende zeven jaren
zoo veel uit aan die koorts, dat hij wegens de vree-
selijkste hoofdpijnen convulsies kreeg; de ander werd
daarentegen binnen drie jaren zoo zwak, dat hij naauw
meer gaan konde. Beide waren te voren op verschil-
lende plaatsen door bekwame artsen, doch zonder
gevolg behandeld. In de eerste plaats liet ik door
middel van purgatieven eene groote hoeveelheid ver-
ouderde gal en slijm ontlasten; vervolgens magneti-
seerde ik hen dagelijks één- ook wel tweemaal, en
liet hen zeer veel gemagnetiseerd water drinken. De
krampen weken bij den eenen weldra geheel, de
hoofdpijn, welke men als het hoofdeuvel aanzien
en met spiritualia en nerrina behandeld had, week
allengskens van zelf, en na 3 maanden liet ik hem ge-
nezen gaan. Ongeveer een jaar daarna openbaarde zich
deze hoofdpijn weder, ten gevolge van de zeer ongun-
stige levensbetrekking in bestendige velddienst, hoe-
wel in geringer mate. Hij zocht bij mij weder hulp.
Na eene behandeling van twee maanden, ging hij ge-
zond naar zijn vaderland, alwaar ik hem voorleden
jaar nog (8 jaren sinds hij onder mijne behandeling

was) gezond en wel heb aangetroffen. De andere bleef eveneens drie maanden onder mijne behandeling, na welke hij gezond en sterk dadelijk in het leger te velde wederkeerde. Een jaar daarna verkreeg ik van hem het verblijdend berigt, dat hij zich bij voortduuring zeer wel bevonden had.

Een Hollander, een edelman van 54 jaren, kwam te Bonn bij mij, ten einde zich door het magnetismus van eene dreigende blindheid te laten genezen. Hij had eene hevige chronische oogontsteking en konde maar weinig meer zien, lezen geheel niet meer. Ik herkende in hem eenen jichtpatient, met verstopping in de lever en de poortader. Ik behandelde zijne oogen diëtetisch en magnetisch geheel negatief. Maar op zijn' onderbuik werkte ik positief opwekkend en liet hem veel gemagnetiseerd water drinken. De kwaal genas buitengewoon spoedig, en na twee maanden liet ik hem naar zijn vaderland wederkeeren, met doelmatige voorschriften voorzien; doch na een half jaar begon hij weder minder te worden. Hij kwam weder en na drie maanden onder mijn opzicht geweest te zijn, liet ik hem gezond weder henen gaan, en hij is zoo gezond gebleven, dat hij mij een jaar of twee later meldde, dat hij sinds zijn 18de jaar niet gezonder was geweest. Hij ging gansche dagen zonder vermoeidheid jagen en had zijn gezigt geheel terug. De waterzucht vordert naar derzelver verscheiden oorzaken en complicaties eene verschillende behandeling. Doch alle soorten van die ziekte schijnen bijzonder voor het magnetismus geschikt te zijn, zoo als ook veelvuldige en overeenstemmende opmerkingen aanwijzen. Niet alleen toch worden de kritische waterlozingen bevorderd en de krachten veranderd,

maar men treft ook niet zelden de verschijnselen aan van helderzien. Dit is niet vreemd, dewijl wij weten, dat het magnetismus eene zoo bij uitstek verlevendigende kracht is, om de circulatie der vochten, de oplossing en afscheiding te bevorderen en het zenuwstelsel op te wekken en te versterken. De waterzucht is ook eene krankheid van het watervaat-stelsel, nogtans niet in de gewoonlijk opgevatte beteekenis, maar daardoor, dat het bloed deszelfs volkomene vorming en kracht niet verkrijgt. Het voornaamste bestanddeel van hetzelfde blijft water — serum — en daardoor verlammen dan ook de vaten, de aderen, watervaten. Zijn nu de schrophelen, de ziekelijke voedingsorganen, en die, welke het bloed bereiken, de voornaamste oorzaken van de waterzucht, het is dan ook duidelijk, dat het magnetismus bij deze ziekte zeer heilzaam is, even als bij verlammingen in scrophelziekten, bij bleekzucht, klier- en leverziekten. In de waterzucht is doorgaans geene groote prikkelbaarheid van het zenuwstelsel voorhanden. De waterzuchtige is gelatener, evenrediger, bij helder verstand. Ontwaakt nu de inwendige zin in den slaap, dan wordt het inwendige licht minder gestoord door prikkelende en ontstekingsachtige stoffen, en het schijnt met milder en bestendiger licht. Een der meest helderzienden was eene waterzuchtige schoenmakersvrouw in Berlijn. Zij bleef regelmatig daags vele uren achtereen helderziende, met eene zich steeds gelijk blijvende klaarheid.

Bij de algemeene waterzucht is eene positieve en duurzame behandeling geïndiceerd. Men magnetiseert den rug en den omtrek der nieren met den ijzeren geleider, of brengt dezelve met een baquet, of

boom in verbindtenis. Gravin M. construeerde voor eenen waterzuchtige een baquet, hetwelk uit eene met glas, ijzer, zaagmeel en aarde (zonder water) gevulde kuip bestond. Deze werd op sommige plaatsen doorboord, in een groot met water gevuld vat gezet, zoodat daaruit het water in de kuip indrong. Een ijzeren conductor was het verbindingsmiddel. Bij buikwaterzucht met ontstekingachtige aandoeningen liet ik meermalen 15 tot 20 bloedzuigers aanzetten, en dagen lang vloeide daarna het water, tot groote verligting van den patient. Bij borstwaterzucht is eene negatieve afleidende behandeling noodig, en waar hitte en pijn bestaan (want dikwijls zijn het ontstekingachtige affecties van het hart en de grootere vaten), daar schreef ik eene kleine aderlating voor. Ik laat gemagnetiseerd, regt koud water drinken; waar het hoesten hevig is, zoo veel zij willen, of ook eene urine drijvende thee, zoo als peterselie- en brandnetelthee; — of waar er geheel niets ontstekingachtigs aanwezig is, jeneverboom- of Arnica-thee. Andere artseniën heb ik zelden noodig gehad, want bovendien kwamen de meest gewenschte crises, hevig zweet, sterke diarrheën, eene groote hoeveelheid urine, waarbij de krachten zichtbaar toenamen, zoo als dit ook door DE LEUSE en WOLFART is opgemerkt. Als er nu echter gastrische bezwaren of hardnekkige verstoppingen bestaan, welke door geen magnetiseren verdreven worden, dan sta ik ook op geene braakmiddelen of purgantia, welke middelen intusschen door meer drinken menigmaal worden vergoed. Het wrijven en wasschen van de maag met rijnwijn en het opleggen van bittere aromatische kruiden van kina-poeder in zakjes op de-

zelve enz. zijn, alsmede rijn- en moeselwijn, bij theelepels toegereikt, goede hulpmiddelen. Ook bij zeer ver gevorderde waterzuchten, welke uit vervormingen der inwendige organen ontstonden, zelfs bij hartkwalen, heb ik meestal groote verligtingen, somtijds beterschap, maar geene langdurige of volkomene genezing gezien.

§ 300.

Plaatselijke desorganisaties.

Plaatselijke organische misvormingen (desorganisaties) ontstaan somtijds toevallig. Maar menigvuldiger zijn het gevolg van ontstekingen en plaatselijke verlammingen, zweeren en verhardingen, welke of als vreemde lichamen en uitgestooten overblijfselen uit het organisch levens-verband getreden zijn, of die op den algemeenen levensbodem bij gezonkene of uitgebluschte levenskracht als woekerende in stof en vorm afwijkende schmarotsergewassen hun eigen leven leiden, en zoo dikwijls de gezondheid of het leven des geheels of van enkele deelen in gevaar brengen. Deze misvormingen moeten als schadelijke oorzaken worden weggenomen, en zoo mogelijk, als het zonder gevaar geschieden kan, worden ze met instrumenten of cauteria verwijderd; of ook ondersteunt men de vis medicatrix naturae, om kritische afscheidingen te weeg te brengen, door passende resolventia of versterkingsmiddelen aan te bieden, of, waar noch het een, noch het ander gaat, beproeft men eene vervorming dier desorganisaties daar te stellen, door het woekereend zelfstandig leven derzelve te verzwakken en de

algemeene levenskracht van het organisme te versterken. Hieruit volgt, dat het magnetismus bij deze soort van ziekte-verschijnselen meer als hulpmiddel kan worden gebezigd, dan dat het de chirurgie en de materia medica zoude vervangen en overtollig maken. Een zakgezwel of een gerstgezwelletje, een steen in de blaas of eene rijpe graauwe staar zal niemand willen weg-magnetiseren. Hier zal de chirurgie haren voorrang moeten handhaven. Zijn de stoffen, welke weggenomen moeten worden, te abundant, te taai of op verkeerden weg, dan vermindert men dezelve, helpt ze verdunnen, vloeibaar maken, en leidt ze op den rechten weg door resolventia en andere middelen, ter wegvoering, reiniging, afscheiding en afleiding geschikt. Hierdoor wordt direkt het schadelijke weggenomen en indirekt de natuurkracht van het orgaan tot werkzaamheid geprikkeld, waarbij men dan nog daarenboven eigene voeding- en geneesmiddelen kan gebruiken. Kan nu het magnetismus bij de eerste soort slechts als kalmerend toevoegsel na de operatie gebezigd worden, bij de tweede soort kan hetzelfde reeds een zeer aanbevelingswaardig hulpmiddel worden, om de natuurkracht te verlevendigen, de bovenmatige prikkelbaarheid te verzachten en de harmonie der functiën te bevestigen. Bij de derde soort, om namelijk eene verandering der desorganisaties voor te bereiden, kan men, wel is waar, de artsenijen niet missen, ten einde het wangedrocht te verzwakken en het algemeene leven te sterken, doch hier zal het magnetismus het hoofdmiddel moeten worden, om het alrede verstervend leven weder aan te blazen; de pogingen der natuur in derzelve plastisch vormingsproces te versterken en weder te matigen. Hier toch

is een langere tijd noodig, om de desorganisatie in den levenskring onschadelijk te maken en de gestoorde inrigtingen in een beter evenwigt terug te brengen.

Het is waarlijk merkwaardig op te merken, hoe zeer de natuur in derzelve pogingen tot herstelling en verandering door het magnetismus wordt gewekt. Koortsen, terugkeerende ontstekingen en krampen komen bij positieve behandeling weldra te voorschijn, en de onkundige ziet zulks voor verergering aan. De positieve behandeling worde daarom ook gedurig door eene afleidende en verzachtende afgewisseld, ten einde die kritische bewegingen te matigen en te leiden. Bij deze soort zijn dan ook geleiders en het baquet overeenkomstig de verschillende vereischten aan te wenden. De zoogenaamde koude gezwellen, inwendige veretteringen, scirrheuse verhardingen, niet al te ver gevorderde verdikkingen der sappen, worden niet zelden door het magnetismus verbeterd en somtijds geheel genezen. Ontstekingsgezwollen der oogen, verdonkeringen van het hoornvlies door wolkjes, zijn verdeeld geworden, zoo als dan ook bij oogziekten geen middel met het magnetismus kan worden vergeleken. De zwarte staar, welke evenwel slechts een paar weken oud was, is na tweemaal gemagnetiseerd te zijn, bij een jong meisje verdwenen. Een scrophuleus meisje van 9 jaren, raakte in weinige dagen van eene oogontsteking, die maanden oud was, bevrijd, en het linker oog, dat kleiner geworden en verduisterd was, werd allengskens weder grooter en na een half jaar ook weder helder. Scirrheuse verhardingen zijn reeds menigmaal tot stilstand gebragt, volgens anderen zouden dezelve zelfs geheel zijn opgelost.

Gravin M. had een verhard baarmoedergezwel, ter grootte van een kinderhoofd. Sinds verscheiden jaren was de kwaal verergerd en de teringkoorts was reeds zoo hevig, dat een geneeskundig consult haar slechts nog eenige maanden levens toeschreef, en haar dieswege aan het magnetismus overgaf. Het magnetismus werkte echter meer bij haar uit, dan men vermoedde. Het stuitte den voortgang des kwaads, gedurende een jaar nagenoeg; daarop verminderde de koorts en de kracht nam toe; dit duurde weer nagenoeg een jaar. Daarop werd zij helderziende en schreef zich zelve de geneeswijze voor, de wijze van magnetiseren, zoo wel als het gebruik van verscheidene, nochtans meer uitwendige, artsenijen, en twee jaren achter elkander Karlsbad. Na vier jaren was zij zoo ver weder genezen, dat zij geheel geen koorts meer had, dat het gezwel tot op de grootte van een hoenderei was afgenomen; dat ik haar tot haren gemaal op het land naar Polen konde begeleiden. Daar heeft zij als vlijtige huisvrouw weder haar beroep aanvaard, en heeft er door haren waren adel der ziel, alsmede door een veelvuldig, nooit geheel weder geweken helderzien, gedurende 20 jaren n ruimen kring weldaden en zegeningen rondom zich verbreid.

TWÉEDE DEEL.

BEHANDELING VAN SLAAPWAKENDEN EN HEL- DERZIENDEN.

§ 301.

Wat is het somnambulismus?

Nog is de tijd niet voorbij, waarin men het somnambulismus van den kant der leeken als een gewrocht aanzag van onbekende magten eener andere wereld, en van de zijde der geleerden in het vak als een onding of voorwerp, alle onderzoek van den ernstigen natuurkenner onwaardig.

Nogtans waagden het eenige zonderlingen, dat eruchte veld te betreden, en na te gaan van gronds op, of daar werkelijk alles louter ijdelheid ware. Niet bevreesd voor de vriendelijke namen van visionair, charlatan, bedrogen dwaas, was de begeerte, om die onbekende streken te bezoeken, in plaats van de breede straat van het gewone menschenverstand te betreden, grooter dan spot en oudwivengeloof. »Wie zoekt, die vindt,» dit spreekwoord werd bevestigd. En wat hebben wij niet al gevonden! De naauwkeurige opmerkingen der verschijnselen van het magnetisch somnambulismus hebben reeds zulke vruchtbare resultaten opgeleverd, dat wij over de natuurlijke geschiedenis der ziekten, en over eene nieuwe geneeswijze een onverwacht licht zagen opgaan; maar dat wij ook op het gebied der zielkunde zekerheid hebben verworven, om die fabelachtige verschijnselen van de menigvuldige slaaptoestanden, van de inwen-

dige zinnen en van de werkzaamheid der verbeelding te classificeren; de wezenlijke toestanden van den menschelijken geest van de toevallige te onderscheiden en den door ziekte verdwaalden geest zelf weder op de regte baan terug te brengen. Ja, de reeds gewonnen resultaten beloven een nog grooter licht over de werkingen van de natuurkrachten en derzelfer aanwending tot gezondheid en menschengeluk; over de vatbaarheden en het ontwikkelingsvermogen van den menschelijken geest en vooral over de hoedanigheden en genezing van de ziekten der ziel.

Ten einde nu deze betere opklaring over het wezen en den aard van het somnambulismus mede te deelen, moet ik nog van deszelfs behandeling gewagen. Hetgeen dan nu nog ten slotte volgt, is korte opgaaft der gewonnen resultaten; gevende ik den genegen lezer, die mij tot dus ver volgde, de verzekering, dat de leer, die ik hier volgen laat, op eigene ervaring en op eene overtuiging steunt, die uit zorgvuldige vergelijking werd geboren.

§ 302.

Regel I: *De slaap mag nooit kunstig worden voortgebracht.*

Uit den slaap ontwikkelt zich slaapwaken en helderzien, en die slaap nu is of ziekteverschijnsel of krisis. Men lette dus *wel* op, van welken aard de slaap is, want de ziekte moet weggenomen en de krisis onderhouden en juist bestuurd worden. De arts zal den ziekteslaap uit de geschiedenis en den aard der ziekte kennen leeren, alsmede uit gebrek aan of be-

geleiding van andere kritische verschijnselen , en wel bijzonder uit de gevolgen van denzelfven ter herstelling of verergering der gezondheid.

Hieruit nu volgt noodzakelijk *de eerste regel* : *laat de natuur hare vrije speelruimte , om te werken , en leg u nooit toe op het voortbrengen van den slaap of het slaapwaken*. De regel heeft wel bijzonder het oog daarop , dat men eene zuivere diagnose van den toestand van den patient , en van zijnen ziekelijken of kritischen slaap verkrijge. Dit kan zonder dat men de natuur in den beginne volkomene rust verschaft , om haren eigen gang te gaan , nooit geschieden. Het met geweld voortgebragte slaapwaken is geene ware krisis , als de natuur het niet vrijwillig tot stand brengt. Op verkeerde wijze aangewend , zal de toestand nog abnormer worden en den patient van zijne gezondheid te verder verwijderen. Alleen het zich van zelf ontwikkelen van het slaapwaken en helderzien is een gevolg van het zuivere instinct der natuurbehoefden en voert op tot eene heldere aanschouwing betrekkelijk eigen toestand en dien van anderen , zonder schadelijke gevolgen , als de ziekte over is en men met de magnetische behandeling een einde maakt. En wat nog van grooter gewigt is , men wekt gewaarwordingen en de psyche op ; men brengt gevoel en spel der verbeelding voort , die uit eene soort van valschen droom geboren worden ; ook komt er welligt eene zekere , der menschelijke natuur eigene ijdelheid uit voort , en de zucht , om opzien te baren , en wat dies meer is , dat den toets der zuivere bedoelingen niet kan doorstaan. De magnetiseur kenne dus niet alleen volkomen de magnetische verschijnselen , maar vereenige

ook ervaring en wijsheid te zamen, om zich niet te laten bespotten, of der wereld ergernis te geven.

Hierin ligt tevens opgesloten, dat men den ziekelijken slaap wegneme, en zulk een inslapen, dat niet verkwikt, verhindere.

§ 303.

Regel II: *Gun den kranke volkomene rust.*

Ten einde nu de natuur haar doel bereike, luidt *de tweede regel: gun den kranke eenē volkomene uit- en inwendige rust.* Tot verkrijging van de inwendige rust, trachte men alle bekommernis, droefheid en ergernis te verwijderen, althans daarvoor zorgen, dat gedurende de magnetische kuur en den slaap geene onaangename tijding hem ter oore kome, en vooral ook dat de arts, noch met vermoeijing, noch met ongeduld of onverschilligheid, of zelfs met ontstemming des gemoeds den zieke behandelee. Niet minder noodig is de uitwendige rust. Alārm en gedruisch worde geweerd; het te felle licht getemperd; riekende stoffen moeten worden verwijderd; bezoeken, vooral van vreemden, afgeslagen. Dit alles werkt reeds op elken zieke, maar veel sterker op den gemagnetiseerden, dewijl zijne gevoeligheid dikwijls grooter is, ook als hij door den reeds ingevallen slaap en het slaapwaken niet reeds in eenen ongewonen toestand verplaatst is.

Ik houd het er zelfs voor, dat men niet alleen den zieken slaap verhinderen, maar zelfs het halve of twijfelachtige slaapwaken moet wegnemen; want juist deze halfslaap, van zelf of door verkeerde behandeling geboren, onttaardt ligtelijk, om schadelijke

gevolgen, ja zelfs waanzin te doen ontstaan. Broughten toch de toestanden des slaaps bij herhaling geene rust aan, geene kritische bewegingen, geene verkwikking of beterschap, dan begin ik de zaak te wantrouwen, plaats mij opmerkend op den achtergrond, wacht mij iets te doen tot bepaling van de rigting van het instinct der natuur, of zelfs verkeerde wenschen te gemoed te komen. Weldra verdwijnt ook doorgaans deze twijfelachtige toestand, zoo als dezelve ontstaan is, zonder bepaalde kentekenen, — zoo niet, dan handel ik overeenkomstig therapeutiesche indicaties, en de slaap verdwijnt allengs, zonder bijzonder nadeel, of gaat werkelijk over in een kritisch slaapwaken of helderzien.

§ 304.

Regel III: *Gewen den patient aan geene nadeelige afzondering.*

Als nu de slaap werkelijk en van zelf ontstaat, dan is het eene krisis, en deze moet alsdan bevorderd worden. De derde regel nu luidt aldus: *zorg dat uw patient zich aan geene nadeelige afzondering gewenne.* Zeer nadeelig zoude het wezen de vrije ontwikkeling van het slaapwaken te verhinderen; men zoude zich daardoor de pogingen tot herstelling der harmonie wegnemen, en daarenboven verstoken worden van de voordeelen eener waarschijnlijke opgaaf en eigen voorschrift van behandeling door den patient. Bovendien zoude men door dwazen tegenstand gevaarlijke gevolgen kunnen voortbrengen, als het somnambulismus zich dan toch tegen wil en

dank ontwikkelde. Dan zoude men in strijd kunnen geraken tusschen tegenstrijdige behandeling en de vergering der ziekte, tusschen waarheid en leugen, die als warbeelden van het heksenwezen door elkander spelen. Dan echter, als hij de vrijwillige ontwikkeling van den slaap bevordert, heeft de arts, als wachter, op verscheiden zaken te letten, opdat de patient door toegeven aan verkeerde gewoonten in geen en al te vreemden toestand gerake. Overdreven rust onder anderen, zoude evenmin heilzaam wezen, als de straks behandelde noodzakelijkheid van uit- en inwendige rust. Men heeft dus wel den uitwendigen prikkel der zinnen te verminderen, doch niet geheel weg te nemen, plotselinge en al te veel herhaalde bezoeken en toespraken te verhinderen, maar niet altijd en niet voor iedereen; daardoor toch zoude de vatbaarheid voor invloed van buiten te grooter zijn en iedere stoornis te heviger aandoen. Ook zoude zich de arts daardoor tot een slaaf maken van zijnen patient, en hem of geheel niet of slechts zeer moeilijk kunnen verlaten. Het is daarom goed, den slaapwakenden ook zonder aanwezigheid van den arts aan het bijzijn of althans aan de nabijheid zijner aanverwanten te blijven gewennen.

Als de zieke straks in eenen rustigen slaap valt, men late hem dan slechts in rust uitslapen, zonder het einde af te wachten. Wordt hij slaapwakend, dan worde de tweede regel in acht gehouden, doch nooit in den strengsten zin. Een of ander lid der familie blijve tegenwoordig en mag af- en toegaan. Zelfs vergun ik ook vreemden den toegang, onder daartoe geëigende omstandigheden. Openbaart er zich afkeerigheid van personen, welke niet goed kunnen

verwijderd gehouden worden, dan tracht ik het rapport tusschen hen te herstellen, door den patient vast te houden en den anderen aan te raken, of met een paar streken te magnetiseren en allengskens wat te doen naderen: zoo zal men de natuurlijke neiging tot afzondering te keer gaan, en de arts verzekert zich tevens ook het overwigt over de zoo ligt opkomende praetensies en overdrijvingen van zulke somnambulen, die nog geenen hoogen graad van klaarheid hebben bereikt. Ook hieraan echter zijn grenzen gesteld, en kan het niet tot voordeel van den kranke gedijen, dan wachte men zich den slaapwakende bloot te stellen aan de ijdele nieuwsgierigheid en het rederijk gesnap der oningewijde menigte.

§ 305.

Regel IV: *Doe weinige en geene onnutte vragen.*

De bevordering van het kritisch slaapwaken en de leiding van hetzelfde tot bereiking van een' hooger trap kan de arts daardoor bewerkstelligen, dat hij door eene kalmerende behandeling, echter meer met de afleidende methoden in het algemeen, kritische bewegingen tracht voort te brengen; dat hij den slaapwakende het doorgaans moeilijke spreken gemakkelijk maakt, door de hand op het hoofd te leggen, door de kruin aan te ademen, door den hals te houden en te strijken, door woorden, welke hij niet voortbrengt, voor hem uit te spreken. Eene zachte muziek en, naar sommiger beweren, de harp is bijzonder een middel, om het slaapwaken te bevorderen. De vierde regel, hierbij in acht te nemen, is

deze: *Doe den somnambule weinige op hem zelf en zijnen toestand alleen betrekkelijke vragen, maar vraag hem nooit iets, waarin het antwoord reeds ligt opgesloten.* Zoo lang de slaapwakende niet zelf spreekt, of geene poging daartoe doet, vermijde men hem aan te spreken of iets te vragen. Eerst dan, als hij zelf begint te spreken, of zulks poogt te doen, spreke men hem aan. Mag men door geene nuttelooze vragen den ontwakenden geest van den slaapredenaar eene gedwongene rigting geven, men geve hem echter evenmin aan een' teugeloozen snaplust over, en verrade vooral geene ligtgeloovigheid. Niet als leerling, maar als leeraar sta men den zieke bij; want in dezen nieuwen toestand moet hij doorgaans eerst gevormd en opgevoed worden. De natuur zelve weet zich in het eerst in dien toestand kwalijk te vinden, en doet ook dikwijls het tegendeel van hetgeen zij wakend gewoon is. Zachtmoedigen worden heerschzuchtig en gebiedend, als men ze haren gang laat gaan; anderen integendeel al te gedwee en dikwijls vreesachtig. In het eerste geval houde men derhalve de al te sterk opgezochte kracht in toom, in het tweede wordt de positieve aanstoot vereischt, om de zwakken te verheffen.

§ 306.

Regel V: Breng niets vreemds in de aanschouwing van den helderziende over.

Als nu het slaapwaken helderzien wordt, dan gelden wel dezelfde regelen in het algemeen, maar in eene negatieve en gemodificeerde werkzaamheid. In

dit geval toch is de helderziende zelf de bestuurder zijner behoeften en zijner behandeling. Ook hier blijft echter evenzeer aanbevolen, dat men zijne aanschouwingen zich van zelf laat ontwikkelen, hem door geene vreemdsoortige vragen op den doolweg brengt, of met opzet op het bovenzinnelijk veld verplaatst. Van zelf werkzaam, zal hij betere ophelderingen en nauwkeuriger raad geven, dan wanneer men hem met vragen en tegenspreken op zaken brengt, voor welke zijn zin geene vatbaarheid of neiging bezit. In alle dingen is toch de helderziende niet even vaardig, en zeker kan men hem het best vertrouwen, als hij bij zich zelf of ook wel bij anderen blijft, met het oog op de genezing, niet op kunsten en wetenschappelijke voorwerpen gevestigd. Heeft men er nu niets vreemds van buiten in gebragt, dan behoeft men ook niet angstig alle vragen te ontzien, welke op het helderzien zelf betrekking hebben, of enkel als een passief leerling van hunne openbaringen de getuige te zijn. Van daar luidt de vijfde regel: *Draag niets vreemds in de aanschouwing van den helderziende over; gedraag u als leidsman, die gezelschap houdt, en verraad nooit eene te groote bewondering over hetgeen zij zeggen.* Op deze wijze zal geene teruggetrokken zelfstandigheid, noch ook eene te vlugtige verbeelding, noch de zoo ligt opgewekte ijdelheid, noch ook voorbedachtelijk bedrog eenige schade veroorzaken. Zoo lang toch de mensch leeft, spreekt uit hem het instinkt van den genius, de aaneenschakeling van het geheugen, de vermenging met indrukken van den tegenwoordigen tijd, en de zoo moeilijk geheel uitgeroeide ijdelheid. De ervaren magnetiseur zal de oogenblikken kennen, waarop dit

een en ander mede zijne rol speelt, en daarom ook alleen de waarde der voorspellingen beter weten te schatten en de middelen aan te wenden, ten einde op dezelve meer te kunnen vertrouwen.

§ 307.

Regel VI: *De arts zij besturend leidsman, ten einde door middel van zijn karakter en zijnen goeden wil de geneezing te bevorderen.*

Ook dan, als de helderziende eenen hooger grad van klaarheid bereikt heeft en genoegzame proeven van trouw heeft afgelegd, kan en mag hij echter de sterke hand en den krachtigen wil van den magnetiseur niet missen. Hier roeren wij die wonderbare daadzaak aan, wanneer de arts onmiddelijk door zijn wil geestelijke werkingen bij zijnen helderziende voortbrengt, of als deze den indruk en de ondersteuning van den vasten wil van zijnen arts behoeft, tot uitvoering van een voornemen. Men heeft daar wel aan getwijfeld, ja de onmogelijkheid er van beweerd, doch waar is het, even als eene andere verwante daadzaak. Tot dezelfde categorie behoort namelijk het bekende verschijnsel, dat men ten bepaalden tijde in den nacht ontwaakt, als men zich vóór den slaap slechts vast voorgenomen heeft zulks te doen. En dit geldt niet alleen van ons zelve, maar eene stellige wil werkt ook op eenen anderen met hetzelfde gevolg, als men hem slechts voor dat hij zich te slapen leidde bepaald gezegd heeft: gij zult ontwaken! Dit heb ik zelf stellig ervaren. De indruk van den wil plant zich voort in den slaap en doet die werkzaamheid van het

ontwaken ontstaan, zonder dat wij het gevolg of het tusschen beide komen van het denkbeeld ondervinden. De wil werkt objectief op mijn ligchaam, wakend zoo wel als slapend. Het hoe er van is in slapenden toestand niet onbegrijpelijker dan in waken, en kan hier evenmin als dáár verklaard worden. Tegen over den helderziende, die zich met mij in een naauw rapport en eene polare afhankelijkheid bevindt, is dit raadsel, van op mijn ligchaam werking uit te oefenen, waarlijk niet veel gemakkelijker, als het ander, dat mijn wil verder dan op mijn ligchaam ook in den helderziende bepalingen te weeg brengt.

Niet zelden vragen helderzienden van hunnen magnetiseur, om hen in den slaap een zeker woord toe te spreken, dat zij zich wakend kunnen herinneren, of een teeken hun te geven, b. v. een boek onder het kussen. Zij verlangen ook wel de hulp van zijnen wil, om hen tot eene handeling te bepalen, welke zij noodig achten, en welke zij uit eigen beweging niet vermogen. Deze wilsdaad heeft dan plaats of onmiddelijk zonder woord of daad in zeldzame gevallen, of met woorden alleen, b. v. *gij moet!* of met woord en daad beide. Zekere helderziende begeerde, dat ik bepaald zoude willen, dat zij ter bepaalder tijd uit den magnetischen slaap mogt ontwaken; een andere, dat zij mogt inslapen; een derde, dat zij eene haar schadelijke gewoonte, welke zij zich wakend had eigen gemaakt, mogt nalaten. Een andere zeide weder: ik moest haar bepaald bevelen, om eene voor haar zeer nuttige artsenij, doch welke haar zeer tegen stond, te nemen. Iets soortgelijks begeerde eene helderziende van eenen anderen arts, en voegde er nog bij: enkele voorstel-

lingen zoude ik niet meer gehoor geven, als ik ontwaak; gij moet derhalve bepaald willen, dat mij telkens, als ik poog te eten, een groote angst overvalt, en dat een kramp mij de keel dicht snoert. Het gebeurde, gelijk zij gezegd had en met het gunstigst effect. Dezelfde had zich koude baden voorgeschreven, maar vreesde vreeselijk voor derzelve gebruik. Wetende, dat zij haren tegenzin niet overwinnen konde, vorderde zij, dat haar geneesheer met vasten wil mogt bepalen, dat zij terstond na de ontkleeding zich in het water moest storten. Het gebeurde en zij werd daarin ook terstond weder helderziende, tot groote verbazing van hare bekenden.

Hieruit volgt eene onloochenbare magt van den menschelijken wil en deszelfs helpend vermogen bij tweede personen. Verder volgt hieruit, dat de helderzienden zulk eene ondersteuning van de zijde hunner artsen niet geheel ontberen en daarom eene vaste leidende hand noodig hebben. Doch ook dit volgt er uit, dat zij daarom geenszins in eene volstrekt passieve onzelfstandigheid wegzinken, en niets minder dan anderen hun eigen vrije wilsbepaling volgen, dewijl zij zelf den arts vragen, ten einde het beoogde doel hen te helpen bereiken. Indien de geneesheer meester van zijn handwerk is, dan zal hij alles ten goede besturen, zonder alleen te heerschen of overheerscht te worden. Daarom luidt dan ook *de zesde regel: De arts zij met de verschijnselen en bejegeningen van het helderzien bekend, verbindt een moreel karakter met een' goeden wil, en voere het opzigt en bestuur, ten einde misbruik en nadeel worde afgewend.*

§ 308.

De verhouding tusschen de voorschriften der helderzienden en de geneeswijze van den praktischen arts, met de daaruit afgeleide gevolgtrekkingen.

Men heeft het magnetismus beschuldigd, dat door hetzelfde de geneeskunst, noch als wetenschap, noch als praktijk iets gewonnen heeft, en dat er dus op dat helderzien wel niet veel staat zij te maken. De beschuldiging is waar, maar de gevolgtrekking valsch. Ik geloof eveneens, dat de wetenschap en de algemeene geneeskunst nooit direct door middel van de helderzienden volmaakter zal worden, maar wel indirect. De somnambulen toch hebben geen systeem, zij leeren niet volgens eenig beginsel, en in hunne aanschouwingen heerscht geene overeenstemming. Zij generaliseren niet, want bij hen is alles specifiek. Hierin ligt de eeuwig onveranderlijke strijd tusschen den arts, die op den weg van het systeem en naar den leidraad zijner ervaring voorwaarts gaat, en den helderziende, die daarop geheel geen acht slaat en alleen aan de plotselinge aanschouwing van zijn instinct gehoor verleent. De arts beoordeelt de ziekte van buiten naar binnen met de werkzaamheid van zijn verstand volgens zinnelijke verschijnselen; hij doet onderzoek naar den zetel en de oorzaken der ziekte en vergelijkt de verschijnselen naar de ervaringswetten der analogie, en leidt zijn eindbesluit af van eene algemeene physiologische wet voor het bijzondere geval. Hoe kan hij ook anders en beter, dewijl hij zelf niet somnambule is. De hel-

derziende daarentegen kent zulke verstands-werkzaamheden niet, maar grijpt het wezen der ziekte van binnen uit aan; hij vergelijkt niet en bekommert zich om geen physiologisch systeem; hij studeert niet, maar al wat hij zegt en doet, is een godsgeschenk van APOLLO. Niet zelden beschrijft de helderziende zeer naauwkeurig oorsprong en voortgang der ziekte, zonder den zieke verder ooit gekend te hebben, of dien oorsprong en gang dōor vragen en gevolgtrekkingen te raden. Menigmaal geven zij eenen raad, welke regelregt tegen alle gangbare denkbeelden en ervaringen aandruischt, en als men hen tegenwerpingen maakt, dan staan zij niettemin daarop, dat het zoo is en wezen moet, zonder zich in eene overtuigende verklaring in te laten. De helderziende, die veel redeneert, die van meeningen en systemen spreekt, of het een of ander is toegedaan, heeft althans, wat mij betreft, zijne rol verlaten, en den zoodanigen vertrouw ik minder, dan den arts, die naar zijn systeem redeneert.

Hieruit kan men verklaren, dat de arts de juistheid van de uitspraak en van den gegeven raad eens helderzienden niet kan beoordeelen, dewijl hem het gebied van het instinct en van het genius leven onbekend is. Iets gelijksoortigs heeft evenwel plaats bij dien arts, die een mediesch genie is en den takt bezit, om het wezen van de ziekte onmiddellijk te treffen, zonder daarvan den geleerden collega rekenschap te kunnen geven, of zulks onder eenen algemeenen regel te kunnen brengen.

Verder onderscheiden helderzienden zich van den praktischen geneesheer daardoor, dat zij doorgaans eenvoudige, inheemsche en dikwijls onbeduidende

middelen bezigen, vooral, wanneer de ziekte niet gecompliceerd of verouderd is. Soms tijds geven zij ook zeer onbekende en ongebruikte middelen op, en hechten groot gewigt aan een bepaald tijdstip, zoodat het gebruik van hun middel dikwijls op de minuut af moet plaats hebben, iets, waarop de practicus bij zijne kunst niet gewoon is veel te letten. De aanschouwing en behandeling der helderzienden is dus geheel individueel en men zal daaruit dus ook nooit afleidingen kunnen maken voor algemeen geldige regels. Stelt men aan eenen helderziende tien personen voor, met schijnbaar gelijke ziekten, hij zal tot uwe verbazing ze alle tien anders behandelen en waarschijnlijk ook voor het meerendeel genezen. Wil men nu echter met dezelfde middelen schijnbaar gelijke ziekten genezen, of ware het ook hetzelfde individu, maar later, het gaat niet meer. — Intusschen moet worden opgemerkt, dat zulke middelen, vooral wanneer zij eenvoudig zijn, voor dezelfde toevallen ook later zich als heilzaam hebben doen kennen en dus voor den schat van artsenij wel zijn in het oog te houden. Indien men alle, tot dusver bekend geworden middelen verzamelde, en de eigendommelijke wijze van behandeling der somnambulen tot navolging aanwenden wilde, dan zoude ook heden reeds het indirecte voordeel voor de wetenschap en de praktijk beide zeker niet onbeduidend wezen. Dit zal dan eerst helder worden, als men eenmaal het vooroordeel tegen en de minachting van het magnetismus zal hebben overwonnen.

§ 309.

Verhouding tot de homöopathie.

Eene andere gevolgtrekking mogen wij niet vergeten, welke uit de eigenaardige voorschriften van den helderziende voortvloeit en voor het veel besproken beginsel der homöopathie gewichtig is, dat namelijk de helderzienden geheel specifiek en individueel te werk gaan. Er waren ook helderzienden, die geheel homöopathisch handelden, doch, voor zoover mij bekend is, niet geheel zonder invloed van homöopathische artsen. Doch ook buitendien geven zij somtijds middelen aan de hand, welke slechts in groote tijdruimten en kleine hoeveelheden moeten worden toegediend. Bij andere gelegenheden geven zij weder sterkwerkende middelen, en in groote kwantiteit, en dezelve worden bekroond met het heilzaamste gevolg.

Uit alle deze opmerkingen nu volgt: 1.) dat de helderzienden zeer bepaalde en meestal ook zeer voldoende middelen verordenen; 2.) dat zij nooit naar een systeem (als het instinct zich vrij ontwikkelt) of naar ziekteklassen en soorten in het algemeen hunne middelen voorschrijven, maar steeds individueel en specifiek; 3.) oordeelen de helderzienden niet naar uitwendige verschijnselen, maar handelen overeenkomstig onmiddellijk instinct en inwendige zinsanschouwingen. 4.) Men kan hunne opgaven betrekkelijk een geneeskundig voorschrift volkomen vertrouwen, verondersteld, dat zij waarlijk helderzien, en dat zij zich reeds op zulke wijze als zoodanig aan den ervaren arts hebben doen kennen. 5.) Men kan de behandeling der helderzienden met die der praktische geneeskunde geheel niet vergelijken; beide gaan

uit van tegenovergestelde rigtingen. De helderziende handelt uit een onmiddelijk subjectief instinct, zonder vragen en rekenschap te geven van zijne gronden en gevolgtrekkingen; terwijl de practische arts den grond zijner behandeling ontleent van de onmiddelijke objectieve ervaring, en tot het wezen der ziekte van buiten naar binnen het besluit trekt.

6.) De juistheid en waarde laten zich dus niet naar den maatstaf van de eene tegenstelling afmeten, en op de andere overbrengen; daarom is de gewone practicus ook niet in staat, om een controlerend oordeel over magnetische helderzienden te vellen.

7.) De wetenschap behoudt intusschen even goed hare waarde, als het helderzien deszelfs betrekkelijke zekerheid; maar nooit zal vermenging van de hetsrogene elementen van beide zich tot eene harmonische vereeniging laten versmelten.

8.) Evenmin als eene wetenschappelijke kritiek en de ervaringen van den arts door het magnetismus ooit onontbeerlijk en overvloedig gemaakt worden, evenmin zullen de ware helderzienden zich in hunne aanschouwingen en voorschriften rigten naar de regelen der wetenschap en de objectieve ervaring des tijds, of zich in hun doen en laten door den arts tot eene passieve onzelfstandigheid laten wegslepen.

§ 310.

Regel VII. De arts blijve oordeelen over de geloofwaardigheid van de uitspraken zijner helderzienden.

Bij al deze zelfstandigheid is nogtans de mogelijkheid en de werkelijkheid van eenen vreedenden in-

vloed der gedachten onloochenbaar. Deze zelfstandigheid bestaat noch in het rijk der natuur, noch in dat des geestes. Elk wezen draagt in zekere mate den adem en de kleur met zich van hetgeen hem omgeeft. Het land, de tijd en de denkbeelden des geestes drukken derzelve stempel op alle dingen, en deze komen dan ook weder uit dezelve te voorschijn, overeenkomstig derzelve karakter. De met den zieke in langdurig verkeer en rapport staande magnetiseur blijft niet zonder invloed op hem; zijn systeem en de rigting zijner gedachten blijft den zieke niet ligt verborgen, en vooral dan reflecteert hij daarop, als hij zich in eene redenering en verklarende ontwikkeling met den arts inlaat. Gevoel en gewaarwording vooral gaan licht op anderen over, en zelfs uit onklare gevoelens vormen zich de voorstellingen.

Is het dus wel een wonder, als de helderziende werkelijk somtijds de gedachten van zijnen arts, of van eenen anderen der omstanders raadt? Kunnen wil en gevoel door onmiddellijken invloed den bepalenden grond der handelingen van den helderziende worden, waarom dan ook de voorstelling niet en de gang der gedachten, te meer, dewijl het gelijksoortige eigenschappen zijn van denzelfden geest? Hieruit nu laten zich tweeërlei gevolgtrekking afleiden.

- 1.) De aanschouwingen der helderzienden zijn niet altijd zuiver subjectief, en dus ook niet onfeilbaar.
- 2.) De geloofwaardige onzekerheid der voorspelling neemt bij hen af, naar mate hunne verduidelijkende redenering toeneemt. Daarom luidt dan ook de zevende regel: *De magnetische arts oefene met zijne wijze van zien geenen invloed op den helderziende, en onderscheide met waaksame zorgvuldigheid,*

of en in hoe verre zijne uitspraken te vertrouwen zijn.

§ 311.

Regel VIII: *Deel aan den helderziende niet mede, wat hij gezien en gezegd heeft.*

Dewijl de slaapredenaars doorgaans geene herinnering hebben van hunne aanschouwingen, maar langzamerhand toch kennis bekomen van hunnen vreemdsoortigen toestand, luidt de *achtste regel: deel aan de somnambulen geene kennis van hunne gezigten en uitspraken gedurende den slaap mede, maar verberg hun hunnen ongewonen toestand ook niet geheel.* In het eerste geval toch zoude men den patient in noodelooze onrust, vrees en bezorgdheid brengen, waardoor de prikkelbaarheid zich verhoogen en de krisis gestoord zouden worden; in het tweede geval zouden de zieken evenzeer beangst worden en gelooven, dat hun toestand aan de omstanders onaangenaam en lastig ware. Of indien zij er veelligt onverwacht kennis van kregen, hetgeen men moeilijk keeren kan, dan zoude de schrik nog grooter nadeel baren.

Hiermede hangt de hoogstgewichtige omstandigheid te zamen, dat men den slaapwakende als een orakel raadpleegt, om de ziekten van anderen te raden en gepaste geneesmiddelen te beramen. Indien de helderziende daartoe geene neiging heeft, en de zaak in eenig buitengewoon geval niet hoogat wenschelijk is, dan vermijde men liever alle zulke opzienbarende consulten, waaruit ligt bedrog, partijschap en open-

baar gepraat geboren wordt, en het mogelijk voordeel van den enkele niet opweegt tegen de nadeelen, die daaruit voortvloeijen voor de geheele zaak. Iets anders is het echter, als de arts nu en dan zijnen patient iets vraagt voor den een of anderen zijner zieken, of als hij hem ook wel tot den helderzienden voert, waarnaar deze somwijlen zelfs verlangt.

§ 312.

Regel IX: Veroorloof geen te naauw rapport tusschen den helderziende en eenen anderen zieke.

Het is belangrijk, helderzienden niet alleen voorschriften voor andere zieken te hooren geven, waarin dikwijls bijzondere opmerkzaamheid geslagen wordt op schijnbaar geringe bijzaken, maar ook van hen zelf te zien behandeld. De wijze van hun in rapport treden en magnetiseren en onderzoeken naar den zetel der ziekte, is even oorspronkelijk als leerszaam. Door middel van hun magnetiseren, hetgeen zij altijd doen, werken zij buitengewoon krachtig en brengen de verwonderlijkste verschijnselen en heilzaamste gevolgen te weeg. Maar ook dat magnetiseren zelfs is geheel individueel naar de verscheidenheid der zieken en van hunnen toestand. Zij verstaan de kunst, om met eene vaardigheid en eene gemakkelijheid kritische bewegingen, soms oogeblikkelijk te doen ontstaan, en dezelve, als zij al te hevig worden, te doen bedaren. Zij strijken, drukken, kloppen, slaan met de handen en treden somtijds met den voet op den zieke, die zich gewillig

aan alles onderwerpt, en zich doorgaans daarna zeer op zijn gemak gevoelt. Doch niet steeds geschiedt zulk eene manipulatie zonder opwekking en uitputting van den slaapwakende. De magnetiseur lette dus wel op in zulke gevallen, in hoe verre zulke wederzijdsche magnetische verschijnselen kunnen worden gedoogd, en of eene onvoorwaardelijke vrijheid der behandeling door eenen slaapwakende geoorloofd zij. Daarom gelde dan ook de negende regel: *veroorloof nooit een te naauw rapsort tusschen eenen slaapwakende en eenen anderen zieke, en blijf als leidsman en middelpersoon steeds tegenwoordig, als de eerste eene magnetische behandeling bewerkstelligt.*

§ 813.

Regel X: *Verlaat uwen zieke nooit in hevige crises.*

De tiende regel luidt aldus: *Verlaat uwen kranke nooit, als hij gedurende zijn slaapwaken in groote opgewektheid verkeert of in crises vervalt, waarmede krampen of andere buitengewone toestanden gepaard zijn.* Hoe raadzaam het zij, den patient bij een langer slapen aan zich zelf over te laten, en niet altijd tot den einde te blijven, even noodzakelijk is het niet heen te gaan, als de patient aan zich zelf overgelaten of een veel langeren tijd met zulke toevallen geplaagd wordt, of welligt geheel van deselve niet verlost kan worden. In zulke gevallen mogen vreemden zelfs niet tegenwoordig zijn, en zelfs de huisgenooten zijn alsdan meer hinderlijk dan he-

hulpzaam; alleen de arts kan den zieke tot rust brengen, de crises bevorderen, en nadeelige gevolgen afwenden, waartoe het hem aan geen geduld of volharding mag ontbreken.

§ 314.

Regel XI: Men late het geheele somnambulismus achterwege, waar in stede van heilsame crises, eene duurzame verergering het gevolg is.

Wat heeft de arts bij deze soort van slaaptoestan- den te betrachten en te doen? Hetgeen van den natuurlijken slaap geldt, dat de zieke slaap weggenomen en de kritische moet bevorderd worden, geldt ook van het slaapwaken en helderzien.

Het idiosomnambulismus is eigenlijk altijd eene ziekte, en als de kundige arts hetzelfde aantreft, zal hij het trachten weg te nemen, of in een geregeld magnetisch slaapwaken te veranderen. Dewijl hetzelfde doorgaans een symptoom van inwendige, zenuwachtige ongesteldheid is, die meestal in den onderbuik haren zetel heeft, zoo kan de herstelling hem ook dan alleen welgelukken, als hij deze ziekte geneest. Heeft hij grond voor de magnetische behandeling, dan gelukt het hem dikwijls zeer spoedig het van zelf geworden somnambulismus op hoogerem trap van ontwikkeling weg te nemen en te genezen.

Tegen nachtwandelaren is bezwaarlijker iets aan te vangen, dewijl deze bij dag schijnbaar gezond zijn, en eene poging, om hen gedurende hunne nachtelijke wandelingen te magnetiseren gevaarlijk is. Ook zoude zulks mogelijk het gewenschte resultaat

niet opleveren, dewijl tijd en omstandigheden wel zeldzaam van dien aard zijn, dat een kundige magnetiseur zich den nachtwandelaar ter juister ure in den weg kan plaatsens, en een onkundige zoude hem wellicht geheel in het verderf storten.

Ook het magnetisch slaapwaken en helderzien zijn menigmaal van dien aard, dat het eer opgegeven dan onderhouden moet worden. Als zich bij langer durende of periodische onrust geene crises openbaren, en bij het ontwaken, in stede van verkwikking en welbehagelijk gevoel, matheid of opwekking overblijft, dan late men het magnetiseren geheel na, of beproeve eene andere wijze van behandeling. In de hoogere graden van helderzien heeft men doorgaans geen eigenlijk magnetiseren noodig, en de tegenwoordigheid van den arts is genoeg, om hetzelfde te onderhouden. Niet zelden verlangen de helderzienden, zelfs voor bepaalde tijd, het uitstel van het magnetiseren, en zelfs de verwijdering van hunnen magnetiseur. Hieruit nu volgt de *elfde regel*: *Men make een einde aan het slaapwaken, hoe ook genuamd, waar door het magnetiseren, in plaats van eene heilzame crisis, onrust en verhoogde prikkelbaarheid, of zelfs verergering ontstaat, welke ook bij veranderde methode of tijdelijk uitstel aanhoudt. Bij slaapwaken en vooral bij het helderzien is bijna altijd het negatief behandelen en dikwijls algeheel uitstel van magnetiseren geindiceerd.*

§ 315.

Regel XII: Verkort het slaapwaken, zoodra omstandigheden den zieke kunnen nadeelig worden, ook tegen zijn' zin.

In den duur des slaaps en de wijze van het ontwaken tref men menigmaal verscheidenheden aan, welke men kennen moet, om overeenkomstig de omstandigheden te kunnen handelen. Een gewone slaap duurt zelden langer dan een kwartier tot een uur toe, somtijds echter ook verscheiden uren. Bij rustig slapen late men de natuur den vrijen loop. Bij het slaapwaken en helderzien heeft men echter het een en ander in het oog te houden, betreffende den duur des slaaps en de wijze des ontwakens. Het is raadzaam, den slaapwakende te gewennen, om alleen te zijn en hem te laten slapen, tot dat hij van zelve ontwaakt. Dit doet geen kwaad, als men op zijne hoede is tegen fysieke of psychische verstoringen rondom hem, zelfs wanneer het uren, ja somtijds dagen en zelfs met weinig tusschenpoozingen waken lang duurt. Is nu dit het geval en komt iets ongewoons voor in het algemeen, dan beoordeele de arts bij zijne vermenigvuldigde en regelmatige visites, in hoe verre hij moet tusschentreden. Een zoodanige, zelfs een zeer lange slaap is doorgaans van kritischen aard, en daar de slaapwakenden zelf meer of min opheldering van hunnen toestand geven, zal het wel zelden moeilijk vallen te raden, of de slaap zij op te heffen of te laten gaan. Somtijds verlangen slaapwakenden zeer lang te slapen, of bepalen den tijd, op welken zij gewekt moeten worden. Doch als uitwendige omstandigheden

noch het eene, noch het andere gedoogen, dan gelde de *twaalfde regel*: verkort het slaapwaken, zoodra in- of uitwendige omstandigheden bij voortdoring er van den kranken ten nadeele zouden strekken, ook wanneer hij het tegendeel verlangt; en als gij het zelf met geene mogelijkheid kunt doen, zorg voor iemand of iets, dat uwe plaats kan vervangen, en laat hem of door iemand, die met hem in rapport is, of door geleiders op geschikte wijze ontwaken.

Het wekken uit den slaap gebeurt gewoonlijk door tegenstreken van beneden naar boven, of door oplegging van den rug der hand op de oogen van den slapende, met zijwaarts afstrijken over de ooren; ook wel door aanblazen en door woorden. Gaat het zeer moeilijk, dan vatte men hunne handen en trekke ze tot zich. Dit noemt eene helderziende van WOLFF-ART eene zeer zachte en kalmerende wijze van gewekt worden, welke zelden mislukt, als de andere pogingen den dommel des slaaps niet vermogen te verdrijven.

Andere, met den slaapwakenden in rapport staande personen wekken hen meest door woorden of door aanraking of door middel van het een of ander door den magnetiseur tot dit doel achtergelaten voorwerp. Zulke voorwerpen, b. v. glas, of eene bloem, enz. worden dan door den arts negatief met dit doel gemagnetiseerd, en deze laat dezelve dan aan zijnen plaatsvervanger, of indien er geen is, onmiddellijk aan den slaapwakenden achter, met de uitdrukkelijke verordening, dat hij deze voorwerpen ter bepaalder uur moet aanraken en dan ontwaken.

SLOT.

„Neen! de geneeskunde en het magnetismus kunnen „elkander niet vreemd noch nadeelig zijn. Het „magnetismus zal veeleer als eene heldere bron, „die in het gebergte ontspringt, het uitgedroogde „land in de vlakke bevochtigen en van nieuws „vruchtbaar maken; daar, waar die bron reeds „stroomen aantreft, zullen zij vriendschappelijk zich „vereenigen en t'zamen alzoo alles reinigen en „leven verschaffen.”

WOLFART.

---

§ 316.

De ware verhouding van het magnetismus tot de geneeskunde.

Dit eindmotto van een' der meest ervaren geneesheeren zal den toegenegen lezer, vertrouw ik, geregtvaardigd vinden in mijne opgave der magnetische behandeling in het algemeen en de zamengestelde regelen voor de behandeling van het slaapwaken en helderzien in het bijzonder. Het magnetismus kan als eene algemeene natuurkracht, al wordt het ook minder in deszelfs vermogen gekend, aan de geneeskunde niet vreemd blijven, en wel het allerm minst in eenen tijd als de onze, waarin de natuuranschouwing zich algemeen uitstrekt, om overal de wetten en den samenhang der verschijnselen in Gods wondervolle schepping na te vorschen. Nadeelig kan het aan de wetenschap te minder wezen, naarmate de eene kracht de andere slechts aanvult en ver-

sterkt, nooit overtollig maakt. Zoo zal het magnetismus den schat der geneesmiddelen aanvullen, hetzij op zich zelve aangewend, hetzij aan andere middelen verbonden. Behoorlijk gekend en op prijs gesteld, zal men het niet meer heimelijk en geïsoleerd bezigen, maar in vriendschappelijke verbinding met de andere geneesmethode zal het zich in verschillende vertakkingen uitbreiden en gemeenschappelijk met alles deelnemen in het aanbrengen van zegen en geluk. Zoo zal de ware en juiste verhouding van het magnetismus tot de geneeskunde zijn daargesteld.

§ 317.

De door het magnetismus daargestelde onderzoeken hebben de verkouding der natuur tot den menschelijken geest alleropmerkelijkst opgehelderd.

Is de juiste verhouding van het magnetismus tot de geneeskunde in het bijzonder daargesteld, wat zal dan het eindresultaat onzer onderzoeken wezen aangaande deszelfs betrekking tot Natuur en Godsdienst?

Ik meen in dit mijn werk vrij uitgebreid, na rijpe ervaring en gelouterde theorie, de beloofde karakteristiek van het magnetismus in aard en werking geleverd te hebben; en ieder, die waarheid zoekt en onderzigt verlangt, vertrouwt ik, dat zich bevredigd vinden zal. Wij hebben het magnetismus als eene zeer werkzame natuurkracht en alle de tot hier bekend geworden verschijnselen van hetzelfde leeren kennen. Alzoo werd met eene onpartijdige en onbekrompene kritiek een wetenschappelijke grond gelegd, om de

oorzaken en den samenhang der physiologische en psychologische toestanden, en wegen op den anthropologischen bodem naar bekende wetten te verklaren. Alzoo hebben de door het magnetismus daargestelde onderzoekingen de wederkeerige verhouding en gemeenschap van het lichamelijk en geestelijk leven des menschen alleropmerkelijkst verduidelijkt. Aan de eene zijde is het enthousiasmus veroordeeld, dat in het magnetismus de oorspronkelijke kracht aller werking aanschouwde, en aan de andere zijde is het zoogenoemde nihilismus tot schande gemaakt, dat in hetzelfde slechts hersenschim en bedrog veronderstelde, zonder eenige onderzoeking. Aan de physische zijde hebben wij toch verschijnselen gevonden analoog met die, welke de natuur bij kritische genezingen of ongeregelde toestanden doet aannemen, aan de psychische zijde bemerkten wij niet minder in de verschijnselen van het slaapwaken eene regelmaat, die den mensch ingeschapen is in de vatbaarheid zijns verstands en zijner verbeelding. Deze nemen vooral een godsdienstig karakter aan, zijn daarom doorgaans aan bovenzinnelijke magten toegeschreven, en werden door eene sceptische stijfhoofdigheid en ingebeelden waan glad weggeredeneerd, met alle de daaraan verbonden wondervolle verschijnselen. Het magnetismus heeft ons ongetwijfeld tot deze tweezijdige verklaringen geholpen, en het schijnt niet twijfelachtig, dat aan hetzelfde, voornamelijk op het gebied des geestes, eene nog betere opheldering zal te beurt vallen. Alzoo zal geen verstandig mensch het magnetismus als daadzaak meer loochenen, daar het als eene wezenlijke, algemeen werkende kracht boven aan de rij der krachten staat, krachtdadig ingrijpt in den ge-

heelen mensch, en welligt slechts eene wijziging is van verwante krachten, als: de electriciteit, het licht, het delfstoffelijk magnetismus.

§ 318.

Het magnetismus en somnambulismus zijn werkelijk van elkander onderscheiden.

Verdere door het magnetismus verlangde verklaringen.

Van welken aard het magnetismus wezenlijk zijn mag, wij hebben hetzelfde als karakteristiek boven alle overige natuurkrachten aangeduid in deszelfs werkingen; en, gelijk geene kracht louter op de natuur of louter op den geest werkzaam is, zoo hebben wij de werkingen van het magnetismus ook gadeslagen in derzelver betrekking tot natuur en geest beiden, en de verschijnselen, die uit beide deze oogpunten voortvloeijen, scherpzinnig afgescheiden, terwijl dezelve doorgaans gezamenlijk in de ruwe stofelijke natuur opgelost of uitsluitend op het gebied van Godsdienst werden overgebracht.

In betrekking tot de natuur vonden wij in hetzelfde eene kracht als geneesmiddel van de grootste waarde. Gelijk wij echter in het algemeen oorzaak en gewrocht, grondslag en gevolgen niet mogen verwisselen, zoo hebben wij in het magnetismus ook slechts de opwekkende kracht erkend, die het kranke organismus tot zelfswerkzaamheid en tot wegneming der levensdisharmonie opwekt; zoodat het magnetismus niet als iets substantieels en uitwendig handelend overgaat in de kranke lichamen, en alzoo genezing aanbrengt, maar zoo, dat het Hippocratische Enor-

mon, Ἐνοπιῶν, de eigen innerlijke levenskracht zelve, genezing aanbrengt. Alle lichamelijke kritische processen worden door de eigen levenskracht van het organisme te weeg gebracht, zoo ook de slaap en het slaapwaken. Ik vertrouw, dat alzoo deze verhouding den lezer duidelijk geworden is; dat het magnetismus en het somnambulismus niets met elkander gemeens hebben, terwijl zij zoo menigmaal nog als identisch met elkander verwisseld worden; dat beiden tot elkander in verhouding staan als de uitwendige opwekkende natuurkracht tot het innerlijk psychologisch verschijnsel; dat het somnambulismus zonder magnetismus dikwijls in al deszelfs gestalten te voorschijn treedt, en dat men misschien honderd zieken kan magnetiseren, zonder dat een derzelve somnambuul wordt. Gelijk men derhalve uit het aanzijn van het een niet tot het bestaan van het ander kan besluiten, zoo kan men uit het gemis van zekere te voren vastgestelde verschijnselen ook niet besluiten tot het niet-werken der magnetische kracht, die somtijds verrassende uitkomsten biedt en somtijds volstrekt geene zichtbare verschijnselen daarstelt.

In betrekking tot physiologie en pathologie heeft ons het magnetismus nieuwe ophelderingen gegeven, verschijnselen bevestigd, die men vroeger slechts zelden waarnam en ten deele zelfs in het geheel niet kende. Het zijn niet alleen die ongewone slaaptostanden, die men eerst door het magnetismus grondiger navorschte, het zijn ook vooral die in het oog loopende verschijnselen van het ontstemd zenuwstelsel, krampen en de daarmede verbonden toestanden, welke men wegens het ongewone en verschrikkelijke aan booze geesten toeschreef. De zins-gewaarwor-

dingen op ongewone plaatsen des ligchaams, die men vroeger voor hersenschim en hedrog aanzag, zij zijn door het magnetismus opgehelderd als een natuurlijk abnorm verschijnsel, ja wij hebben getracht, die zeldzame verschijnselen, zoo vaak zonder wederspraak in den rij der wonderen opgenomen, als natuurlijke werkingen te verklaren. En wat de behandeling in ziekten aangaat, zoo is in de laatste afdeeling aangetoond, in welke verhouding het magnetismus staat tot de praktische geneeskunst in het algemeen, hoe het namelijk deze vereenvoudigt, ondersteunt en aanvult. Vooral is daar duidelijk geworden, hoe weinig het ter zake doet bij het magnetiseren die kunstmatige manipulaties, dat technicismus der magnetische behandeling te bestuderen. Het wezen der genezing ligt trouwens in geene kunstvaardigheid, maar in de juiste onderscheiding der verschillende pathologische toestanden en der individuele prikkelbaarheid, die met gelaten kalmte moet worden toegepast op eene positieve of negatieve doelmatige behandeling.

§ 319.

Ophelderingen over het geestelijk leven en over menigerlei vooroordeelen, die nog tegen het magnetismus bestaan.

Ten opzichte van het geestelijk leven des menschen heeft ons het magnetismus ophelderingen verschaft, die nog van grooter belang zijn, dan die over de stoffelijke natuur. Terwijl wij in de verschijnselen van het kunstmatig teweeg gebragt en methodisch gewijsigd slaapwaken en helderzien de verwante toestanden van den droom, het idiosomnambulismus, het

nachtwandelen , de visioenen en extasen wedervonden , zoo hebben wij tevens door naauwkeurige vergelijkingen de wezenlijke gesteldheid derzelve naar hare oorzaak en werking beiden grondig leeren kennen.

Terwijl trouwens de ware beschouwing der natuur den grondslag en de gevolgen van alle verschijnselen niet louter uit de natuurkunde of ook uit de bovennatuurkunde afleidt , maar de wetten der eenheid te ontdekken poogt , langs welke de natuurlijke en geestelijke werkingen volgen , zoo heeft het magnetismus als werkend op den geheelen mensch ons ook daaromtrent oplossing gegeven , dat namelijk niet alleen de physische materiële verschijnselen en crises , maar ook de gedaante-verwisselingen des geestelijken levens en vooral de verbeeldingskracht , zijn af te leiden uit de inwendige natuur des menschen . Wat men vroeger slechts voelde en vermoedde , wat men toeschreef aan vreemden invloed van goede of booze geesten , wat men voor Goddelijk orakel , geheime tooverkunst of heksenwerk aanzag , is ons door het magnetismus blootgelegd als natuurlijke ziekteverschijnselen , of als een loos spel van verborgen kunstenaarij .

Wanneer derhalve ook voor de psychologie hier groot gewin is , dewijl wij op het gebied der phantasie nieuwe inzichten erlangden aangaande haar subjectief aanschouwingsvermogen , hare levendigheid en haren rijkdom in het voorstellen van beelden ; haar objectief vermogen tot versterking des wilskracht en tot onderscheiding der waarachtige verschijnselen van bedriegelijke dwaallichten , zoo zijn daardoor niet alleen vele schadelijke vooroordeelen ter zijde gesteld , maar , geruggesteund door eene niet onbeduidende ondervinding zijn wij in staat , die menigte van valsche

begrippen en hatelijke beschuldigingen ten opzichte van het magnetismus waardiglijk tegen te spreken. Daartoe behooren de denkbeelden aangaande het somnambulismus als een noodwendig gevolg van het magnetiseren; aangaande de op tegennatuurlijke wijze verhoogde werkzaamheid van den geest, of wederkeurig aangaande de diepgezonken afhankelijkheid en willoosheid der gemagnetiseerde personen; aangaande het extatisch verkeer met geesten en het misbruik, dat daarvan zou te maken zijn. Ten opzichte van het laatste zij nog opgemerkt, dat er geen gebruik is, dat niet ten misbruik kan worden aangewend, en wel hoe grooter en meer beduidender het middel, des te grooter het misbruik. Maar dat zal toch het gebruik wel niet mogen opheffen? Of is de wijn alleen daarom een verderfelijik vergif, omdat de wijn vaak dronkaards maakt? Zijn licht en vuur dan daarom te verdoemen, omdat brandstichters nameloos onheil hebben aangebracht?

§ 320.

*Over de ware verhouding van het magnetismus
en de Godsdienst.*

Eindelijk zijn het dezelfde ophelderingen, die wij door het magnetismus hebben verkregen over de verschijnselen der natuur en het zielenleven, die ons de ware verhouding aantoonen tusschen Natuur en Godsdienst. Het magnetismus strekt zich zoo wel tot het laagste als tot het hoogste uit, dat de mensch bezit. Gelijk de mensch als de laatste en uiterste schakel in den keten der schepselen hier op aarde met zijne voeten vast staat in de orde der geschapen dingen, zoo roert zijn geest het Goddelijke aan. Het hoe

is zoo wel hier als daar een mysterium. Het magnetismus doorgrondt dat mysterium niet, maar poogt aan beide zijden na te vorschen. Het magnetismus staat dus *onmiddelijk* met de Godsdienst in geene verhouding. Het werkt als eene natuurkracht slechts volgens natuurlijke wetten, en heeft daarom niets gemeens met bovennatuurlijke dingen. De Godsdienst behoeft ook de onderwijzing van geen magnetismus. De Godsdienst staat op den rotssteen: **JEZUS CHRISTUS, Gods Woord.** Het magnetismus toont ook niet aan, wat Godsdienst is, maar wel dikwijls, wat zij niet is, terwijl het door deszelfs physiologische en psychologische opheldering sommige dwalingen vernietigt, de schadelijke uitvloeisels eener kranke verbeelding ontzenuwt en de heerschappij des bijgeloofs tegentreedt. Daar kan derhalve alleen sprake wezen van eene *indirecte* verhouding des magnetismus tot de Godsdienst, en juist in die verhouding komt het hier niet minder uit, dan in deszelfs betrekking tot de natuur.

Het magnetismus, welks verschijnselen zoo vaak verkeerd zijn, heeft ons de gelegenheid aan de hand gegeven tot scherpzinnige onderscheiding van hetgeen of natuurlijk of goddelijk is, en ik meen in deze onderzoekingen de waarheid te hebben aan het licht gebracht, terwijl ik opzettelijk de eigendommelijkheden der natuurlijke, lagere magnetische verschijnselen en die hoogere van het Goddelijk profetendom naast elkander stelde, om den lezer alzoo zelven op de regte wijze in staat te stellen, met eigen oog te zien en te beproeven: wat Magnetismus en welk het verband van hetzelfde zij met Natuur en Godsdienst.

Bij den Uitgever dezès zijn mede gedrukt en
alom te bekomen:

- I. **TEGENWOORDIGE STAAT DER NEDERLANDSCHE GODGELEERDHEID**, vergeleken met de **DUITSCHÉ**. Uit het Hoogduitsch van **C. ULLMAN**, Hoogl. te *Heidelberg*. . . . . f 60-:.
- II. **DE GEOPENBAARDE GODSDIENSTLEER DES BIJBELS**, getrokken uit **H. MUNTHINGE'S** Geschiedenis der Menschheid, door **G. J. F. CRAMER VAN BAUMGARTEN**, 2 dln. . . . f 3-:.
- III. **DE OOSTERLINGEN VAN VROEGEN EN LATEREN TIJD**; of ophelderingen der Heilige Schrift, door **E. F. K. ROSENMULLER**, vert. en verm. door **G. F. J. CRAMER VAN BAUMGARTEN**, 4 dln., ... f 6-:.
- IV. **BIJDRAGEN TOT VERKLARING VAN HET N. T.**, verzameld door **G. J. F. CRAMER VAN BAUMGARTEN**, 2 dln., ... f 5-90.
- V. **DE PSALMEN**, uit het Hebreuwsch vertaald en met Aanteekeningen voorzien, door **H. MUNTHINGE**, Hoogl. te *Groningen*, 3 dln., f 7-:.
- VI. **HET EVANGELIE VAN JOHANNES**, in deszelfs schoonheid beschouwd. Voor beschaafde bijbellezers, door **C. H. VAN HERWERDEN**. 1e Stuk, ... f 2-00.
- VII. **JEZUS CHRISTUS** in de Bergrede beschouwd als een voorbeeld van den Kanselredenaar, door denzelfden, met vign., ... f 1-20.
- VIII. **PROEVE** eener vrije Behandeling van den **HEIDELBERGSCHE CATECHISMUS**, door **J. VANDER LINDEN, V. S.**, 4 stn. . . . . f 6-50.
- IX. **J. E. FEISSER**, Lotgevallen en Lessen van **JEZUS CHRISTUS**, naar tijdorde uit de eigene woorden der Evangelien zamengesteld, . . . f 1-80.
- X. **J. CLARISSE**, Tafereelen uit de Levens- en Lijdensgeschiedenis van den Heere **JEZUS CHRISTUS**, 2 stn., 2de druk, ... f 4-:.

-
- XI. **TH. SCHULER**, Nieuwe Joodsche Brieven of Tafereelen uit het leven van JEZUS. Uit het Hoogduitsch vertaald door **G. H. v. SENDEN**, 2 dln., met Vign., ... f 3-60.
- XII. **A.^rK. RÜTENICK**, de leer des Christendoms systematisch ontwikkelt. Geloofsleer. Uit het Hoogduitsch door **U. P. GOUDSCHAAL**, Pred. te Scheemda, ... f 2-20.
- XIII. **S. K. THODEN VAN VELZEN**, Comment. de hominis cum Deo similitudine, 2 pts., f 3-50.
- XIV. **H. HURWITZ**, Hebreeuwsche Vertellingen, verzameld uit de Schriften der Hebreeuwsche Wijzen, benevens eene verhandeling over de ongewijde letterkunde der Hebreëen. Uit het Engelsch door **P. BOELES**, ... f 2-90.
- XV. **E. T. H. HOFFMANN**, Geschiedenis van den Opstand in de Cevennen onder **LODEWIJK XIV.** Naar de bronnen medegedeeld. Uit 't Hoogd. / 2-00.
- XVI. **P. BOELES**, over Staaatsregt, Hervormd Kerkbestuur en Separitismus. Naar aanleiding van **Mr. GROEN VAN PRINSTERER's** Maatregelen, f 2-80.
-